

1426

65

DE WET OP DE ARBEIDSOVEREENKOMST

GESCHIEDENIS

DER

Wet van den 13^{den} Juli 1907 (Staatsblad no. 193),

tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent
huur van dienstboden en werklieden en daarmede samenhangende artikelen
in dat wetboek, alsmede in de Wetboeken van Koophandel en van Burgerlijke
Regtsvordering, in de Wet op de Rechterlijke Organisatie en het Beleid der
Justitie, en in de Faillissementswet.

Verzameling van Ontwerpen, Gewisselde Stukken
Gevoerde Beraadslagingen, enz.

BIJEENGEBRACHT EN GERANGSCHIKT DOOR

Mr. A. E. BLES

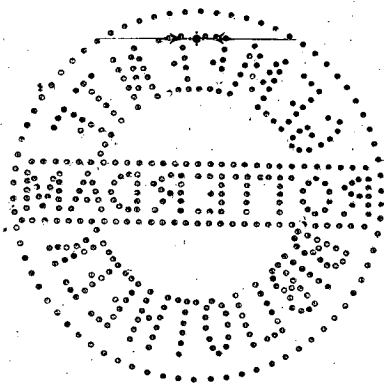
Raad-Adviseur bij het Departement van Justitie

TWEEDE DEEL

'S-GRAVENHAGE
BOEKHANDEL VH. GEHR. BELINFANTE
1908

Gedrukt bij F. J. BELINFANTE, voorh. A. D. SCHINKEL

A A N W I J Z I N G

VAN

AFKORTINGEN, enz.

- O. D.** = Ontwerp-DRUCKER.
- O. 1901** = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 7 Mei 1901 aangeboden (Ontwerp-CORT VAN DER LINDEN).
- O.** = Ontwerp, bij Koninklijke Boodschap van 28 Januari 1904 aangeboden (Ontwerp-LOEFF).
- G. O.** = Gewijzigd Ontwerp.
- N. G. O.** = Nader Gewijzigd Ontwerp.
- 1e **N. v. W.** = Nota van Wijziging van den 2en Maart 1905.
- 2e **N. v. W.** = Nota van Wijziging van den 23en Februari 1906.

Met „Memorie van Toelichting”, zonder eenige toevoeging, is bedoeld die behoorende bij het Ontwerp-LOEFF.

Hetgeen tusschen [] is geplaatst is eene mededeeling van den samensteller.

De met vette letters aangeduide artikelen zijn die van de wet.

TWEEDE AFDEELING.

Van de arbeidsovereenkomst in het algemeen.

(Vervolg.)

Artikel 1637 o. Ter berekening van het in geld vastgesteld loon per dag wordt, voor de toepassing van dezen titel, de dag gesteld op tien uren, de week op zes dagen, de maand op vijf-en-twintig dagen en het jaar op driehonderd dagen. Is het loon, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk, op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan wordt als het in geld vastgesteld loon per dag aangenomen het gemiddeld loon des arbeiders, berekend over de laatst voorafgegane dertig werkdagen; bij gebreke van dien maatstaf wordt als loon aangenomen het gebruikelijk loon voor den, wat aard, plaats en tijd betreft, meest nabij komenden arbeid.

O. D. Art. 14. Het loon kan worden bepaald naar tijdruimte (*tijdloon*) of afhankelijk worden gesteld van de uitkomsten van den te verrichten arbeid (*stukloon*).

Waar het, voor de toepassing dezer wet, noodig is, de grootte van het loon per dag te kennen, wordt als zoodanig aangemerkt:

indien het loon bij het uur is bepaald, het tienvoudige van het voor een uur vastgestelde bedrag;

indien het loon bij de week is bepaald, een zesde gedeelte van het voor eene week vastgestelde bedrag;

indien het loon bij de maand is bepaald, een vijf-en-twintigste gedeelte van het voor eene maand vastgestelde bedrag;

indien het loon bij het jaar is bepaald, een tweehonderd-en-vijftigste gedeelte van het voor een jaar vastgestelde bedrag;

in geval van stukloon, alsmede in geval bij de overeenkomst geen bepaald loon is vastgesteld, het gemiddelde loon van denzelfden arbeider, berekend over de laatst voorafgegane dertig dagen; bij gebreke van dien maatstaf wordt als het loon aangenomen dat van den, wat den aard van zijn arbeid betreft, meest nabijkomenden arbeider.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 14. Bij de toepassing van de artt. 1637—1639 B. W. is de vraag gerezen, of die artikelen ook slaan op den arbeider die stukloon geniet. Door enkele schrijvers en rechtscolleges is deze vraag ontkennend beantwoord (1). Wellicht, dat sommige uitdrukkingen in de artikelen 1638 en 1639 deze opvatting rechtvaardigen. Voor het vervolg behoort echter eene dergelijke uitlegging te worden voorkomen. De bepalingen van het ontwerp zijn bestemd, ook voor den stukwerker te gelden, althans voor zoover de met hem gesloten overeenkomst valt onder het algemeene begrip van arbeidsovereenkomst volgens art. 1 [1637 a]. Er bestaat geen reden, een grenslijn te trekken tusschen den arbeider die naar tijdruimte en den arbeider die per stuk wordt betaald. Beider maatschappelijke positie verschilt niet. En uit de Enquête blijkt, dat soms op dezelfde plaats in dezelfde

(1) Zie OPZOOMER, dl. 8, bl. 441 nt. 3. — Rb. Breda 12 December 1843, *W. v. h. R.* nr. 469. — Zoo ook naar het Fransche recht MARCADÉ, *Explication du code civil*, op art. 1780, nr. I.

nijverheid de eene arbeider tijdloon, de andere stukloon geniet. Om mogelijken twijfel uit te sluiten wordt eene opzettelijke bepaling, naar het voorbeeld van sommige buitenlandsche wetten, wenschelijk geacht.

2e lid. In verschillende bepalingen van het Ontwerp (art. 11, 2e lid [1637 u, 6e lid]; art. 25 [16381]; e. a.) is sprake van „arbeiders wier in geld vastgestelde loon meer bedraagt dan drie gulden per dag.” Bij de toepassing van deze bepalingen is het noodig, een gemakkelijken maatstaf van herleiding te hebben voor het geval dat het loon anders dan per dag is vastgesteld. Bij de redactie is ten deele gevolgd het in een ander verband geschreven art. 4, 3e lid, (nader gewijzigd) Truck-Ontwerp; overigens schijnt ze nadere toelichting niet te behoeven.

O. 1901. Art. 1637 n. Waar het voor de toepassing van dezen titel noodig is de grootte van het loon in geld per dag te kennen, wordt als zoodanig aangemerkt:

indien het loon bij het uur is vastgesteld, het tienvoudige van het voor een uur vastgestelde bedrag;

indien het loon bij de week is vastgesteld, een zesde gedeelte van het voor eene week vastgestelde bedrag;

indien het loon bij de maand is vastgesteld, een vijf-en-twintigste gedeelte van het voor eene maand vastgestelde bedrag;

indien het loon bij het jaar is vastgesteld, een tweehonderd-en-vijftigste gedeelte van het voor een jaar vastgestelde bedrag;

indien het loon afhankelijk van de uitkomsten van den te verrigten arbeid, of van den omzet, de opbrengst of de winst van des werkgevers onderneming, is vastgesteld, alsmede indien bij de overeenkomst geen bepaald loon is vastgesteld, het gemiddelde loon van denzelfden arbeider, berekend over de laatst voorafgegane dertig werkdagen; bij gebreke van dien maatstaf wordt als het loon aangenomen, het gebruikelijk loon voor den, wat aard, plaats en tijd betreft, meest nabijkomenden arbeid.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 n. (1) In sommige bepalingen van het ontwerp is sprake van het loon van één of van meer dagen. Bij de toepassing van deze bepalingen is het noodig, een gemakkelijken maatstaf van herleiding te hebben voor het geval dat het loon anders dan per dag of niet naar tijdruimte is vastgesteld. Bij de redactie is behoudens enkele minder beduidende afwijkingen art. 14 van het Ontwerp-DRUCKER gevolgd.

Bij de toepassing van de artt. 1637—1639 B. W. is de vraag gerezen, of die artikelen ook slaan op den arbeider die stukloon geniet. Door enkele schrijvers en rechtscolleges is deze vraag ontkennend beantwoord. Wellicht, dat sommige uitdrukkingen in de artikelen 1638 en 1639 deze opvatting rechtvaardigen. De bepalingen van het Ontwerp zijn bestemd, ook voor den stukwerker te gelden, althans voor zoover de met hem gesloten overeenkomst valt onder het algemeene begrip van arbeidsovereenkomst volgens art. 1637 a. Er bestaat geene reden, een grenslijn te trekken tusschen den arbeider die naar tijdruimte en den arbeider die per stuk wordt betaald. Beider maatschappelijke positie verschilt niet. En uit de enquête blijkt, dat soms op dezelfde plaats in dezelfde nijverheid de eene arbeider tijdloon, de andere stukloon geniet. Het kwam evenwel niet wenschelijk voor dit in eene uitdrukkelijke bepaling te vermelden, gelijk art. 14 lid 1 van het Ontwerp-DRUCKER doet, omdat dergelijke bepaling onvolledig is — men denke b.v. aan het loon vastgesteld naar den maatstaf genoemd in art. 1638 e — en, met het oog op de zeer verschillende wijzen waarop het loon soms vastgesteld wordt, ook bij aanvulling onvolledig blijven zal. Uit de verschillende bepalingen van dezen titel blijkt voldoende, dat het loon niet juist naar tijdruimte doch ook op tal van andere wijzen kan zijn vastgesteld, zonder dat de gesloten overeenkomst zal ophouden arbeidsovereenkomst te zijn.

[Dit artikel komt in het O. niet voor.]

(1) Art. 14 ontw. DRUCKER.

Memorie van Toelichting.

Een tweetal artikelen der Tweede Afdeling van het ontwerp van 1901, de artikelen 1637 n en 1637 s [w], zijn in dit ontwerp niet opgenomen, ook niet in gewijzigden vorm.

Het eerstgenoemde artikel schijnt overbodig; voor de weinige gevallen, waarin de kennis van het loon per dag noodig blijkt, kan men door eene berekening, gegrond op de verhouding van hetgeen verdiend is tot den tijd, waarin dit loon inderdaad is verdiend, tot een juister resultaat geraken, dan men met behulp der fictieve verhouding van art. 1637 n van het vorig ontwerp verkrijgen kan.

[Men zie verder bij art. 1637 u.]

Memorie van Antwoord.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 u.]

In verband met deze wijziging (1) is, ter voorkoming van onzekerheid en geschillen, wanneer het loon niet per dag is vastgesteld, aan het artikel een nieuw lid toegevoegd, bevattende eene herleidingstabel in den geest van art. 1637 n van het ontwerp van 1901 en van art. 14 van het ontwerp-DRUCKER.

G. O. art. 1637 u, laatste lid = art. 1637 o van de wet.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 u.]

Van de zijde der Commissie werd opgemerkt, dat de bepaling van het laatste lid van art. 1637 u, bevattende de herleidingstabel, een afzonderlijk artikel behoorde te vormen.

De Minister beaamde dit en voegde er aan toe, dat de bepaling als afzonderlijk artikel niet hier, maar op eene andere plaats in het wetsontwerp zal moeten worden opgenomen. Tot dit laatste zou bij tweede lezing kunnen worden overgegaan en de bepaling zou voorloopig als artikel 1637 u bis kunnen worden aangeduid.

1e N. v. W. Het laatste lid van art. 1637 u wordt een afzonderlijk artikel 1637 u bis.

2e N. v. W. Art. 1637 u bis wordt geplaatst tusschen de artikelen 1637 m bis en 1637 j.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Maart 1906.)

Op dit artikel is door de Commissie van Rapporteurs een amendement voorgesteld [ingezonden 9 Maart 1906, stuk n°. 11], om in den tweeden volzin achter de woorden „Is het loon” in te voegen: „, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk.” (2)

(1) [Men zie daarvoor bij art. 1637 u en deel I, bladz. 247.]

(2) [Bij het amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

Deze redactiewijziging wordt voorgesteld ten einde art. 1637 u bis in overeenstemming te brengen met het tweede lid van art. 1639 s [1639 r].

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Tegen dit amendement bestaat bij mij niet het minste bezwaar; het strekt alleen ter verduidelijking van hetgeen wordt voorgesteld en is in overeenstemming met hetgeen, in een volgend artikel wordt bepaald.

Ik verklaar dus gaarne het amendement over te nemen.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in den tweeden volzin van art. 1637 *u bis*, strekkende om achter de woorden: „Is het loon” in te voegen: „, hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk”. Door deze wijziging vervalt het amendement van de Commissie van Rapporteurs en maakt het derhalve geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

Verder is door de Regeering, nadat het Verslag is vastgesteld, een wijziging in dit artikel gebracht. Mag ik de Commissie van Rapporteurs verzoeken daarover haar oordeel mede te deelen?

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de wijziging in het artikel gebracht, bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

[Het artikel werd daarop zonder hoofdelijke stemmin; aangenomen.]

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 o.]

Artikel 1637 p. Het loon van arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, mag niet anders worden vastgesteld dan in:

1°. geld;

2°. voedsel te nuttigen, alsmede verlichtings- en verwarmingsmiddelen te gebruiken, ter plaatse waar ze worden verstrekt;

3°. kleeding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen;

4°. eene bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, of der grond- of hulpstoffen in dat bedrijf gebruikt, een en ander voor zoover die voortbrengselen of of grond- of hulpstoffen, wat aard en hoeveelheid betreft, behooren tot de eerste levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin, of als grond- of hulpstoffen, werktuigen of gereedschappen in het bedrijf des arbeiders worden gebezigd, en in ieder geval met uitsluiting van alcoholhoudenden drank;

5°. het gebruik van eene aangewezen woning of lokaal, van een bepaald stuk grond of van weide of stalling voor een bepaald aantal naar de soort aangeduide dieren, toebehoorende aan den arbeider of aan een der leden van zijn gezin; het gebruik van werktuigen of gereedschappen, alsmede het onderhoud daarvan;

6°. bepaalde werkzaamheden of diensten, door of voor rekening van den werkgever voor den arbeider te verrichten;

7°. onderricht, door of vanwege den werkgever aan den arbeider te verstrekken.

O. D. Art. 15. Het loon wordt op geene andere wijze vastgesteld dan:

1°. in Nederlandsche munt, behoudens aanwijzing, bij algemeenen maatregel van bestuur, van gemeenten nabij de Rijksgrens gelegen, waar vaststelling van het loon in de munt van den aangrenzenden vreemden Staat zal geoorloofd zijn;

2°. in voedsel te nuttigen, alsmede verlichtings- en verwarmingsmiddelen te gebruiken ter plaatse waar ze worden verstrekt;

3°. in kleeding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen;

4°. in eene bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, of der grondstoffen in dat bedrijf gebruikt — een en ander voor zoover die voortbrengselen of grondstoffen behooren tot de eerste levensbehoeften, en in ieder geval met uitsluiting van sterken drank;

5°. in het gebruik van een aangewezen woning of lokaal, van een bepaald stuk grond of van weide of stalling voor een bepaald aantal naar de soort aangeduide dieren;

6°. in bepaalde werkzaamheden, door of voor rekening van den werkgever voor den arbeider te verrichten;

7°. in onderricht, door of van wege den werkgever aan den arbeider te verstrekken, ten einde dezen in des werkgevers vak op te leiden of verder te ontwikkelen.

Indien het loon voor het geheel of voor een gedeelte wordt vastgesteld op eene der wijzen, onder nrs. 4, 5, 6 en 7 genoemd, moet de overeenkomst schriftelijk worden aangegaan. Kan een der partijen niet schrijven, dan geldt de bepaling van het slot van artikel 7 nr. 3.

De voorschriften van dit artikel zijn niet toepasselijk op arbeiders, die bij den werkgever inwonen.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 15. Ten aanzien van het loon doen zich twee hoofdvragen voor:

1°. in welken vorm kan en mag bij de arbeidsovereenkomst het loon worden vastgesteld;

2°. in welken vorm kan en mag het bij de overeenkomst vastgestelde loon worden uitgekeerd.

Deze twee vragen behooren scherp te worden uiteengehouden, vooral waar men het oog vestigt op de misbruiken, die bij de bepaling en bij de uitbetaling van het loon voorkomen. Een voorbeeld moge het verschil verduidelijken. Houdt de overeenkomst in, dat het loon zal bestaan uit eene zekere hoeveelheid waren, dan is levering daarvan door den werkgever te beschouwen als volkomen regelmatige *voldoening* aan de overeenkomst. Is daarentegen bij de overeenkomst het loon vastgesteld in geld, en de werkgever levert later in plaats daarvan waren — hetzij door ze den arbeider op te dringen of door met hem overeen te komen dat hij ze zal aannemen — dan wordt niet het verschuldigde *voldaan*, maar er wordt iets *in betaling gegeven*.

Verscheidene van de wetten, elders tot wering der „loonmisbruiken” tot stand gekomen, verzuimen, beide gevallen voldoende te onderscheiden. Vandaar dat het bijv. naar de Deutsche en de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* niet boven twijfel verheven is, of en in hoever het loon anders dan in geld mag worden vastgesteld. In ons (nader gewijzigd) Truck-ontwerp was in dit opzicht alle dubbelzinnigheid vermeden. Op dat ontwerp en de daarvoor gehouden gedachtenwisseling worde thans voortgebouwd.

Dit artikel beantwoordt de vraag, op welke wijze het loon mag worden vastgesteld. Het heeft eene tweeledige strekking.

Vooreerst wordt hier uitgemaakt, dat eene overeenkomst onder het begrip

arbeidsovereenkomst kan vallen, ook indien het loon niet in geld, maar in een ander equivalent bestaat. Onder het tegenwoordige recht heerscht daaromtrent twijfel. Het woord *prijs* in art. 1585 B. W. heeft aanleiding gegeven tot eene meer beperkte opvatting. (1) Ook is bij art. 1639 B. W. veel getwist over de vraag, of het woord *loon* den kost enz. omvat. (2) Volgens het Ontwerp zijn onder de uitdrukking *loon*, naast geldsommen, ook andere praestaties begrepen, die den arbeider als vergoeding van zijn arbeid bij de overeenkomst zijn toegezegd. Intusschen wordt in het Ontwerp bij de toepassing van sommige artikelen alleen het in geld vastgestelde loon of gedeelte van het loon in aanmerking genomen.

In de tweede plaats heeft het artikel ten doel, den arbeider te beschermen tegen voor hem nadeelige of althans gevaarlijke vormen van vaststelling van loon.

De inhoud van het artikel sluit zich aan bij art. 2 (nader gewijzigd) Truck-Ontw. (3) Ook is daaruit overgenomen het voorschrift, dat in de gevallen 4 tot 7 de overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan; daardoor wordt bevorderd, dat de arbeider de hem voorgestelde bedingen behoorlijk overweegt, en voorkomen, dat twijfel rijst over den inhoud der overeenkomst. Op enkele wijzigingen en toevoegingen worde nog de aandacht gevestigd:

Nr. 1. Hier is de voorkeur gegeven aan het denkbeeld, door de Commissie van Rapporteurs bij het nader overleg met de Regeering ontwikkeld (Bijlagen 1890/91, 13 nr. 1, onder III).

Nr. 2. Met het oog op het gebruikelijke beding van „vrij vuur en licht” is dit nummer aangevuld.

Nr. 3. Het beding van vrije dienstkleding moet geoorloofd zijn.

Nr. 4. Deze vorm van loon behoort tot de eerste levensbehoeften beperkt te blijven.

Nr. 7. Deze bepaling zal krachtig er toe medewerken, dat leerlingcontracten bij schriftelijke akte worden aangegaan; bij gebreke daarvan zou toch de werkgever zich eraan blootstellen, dat de leerling loon vorderde volgens art. 16 [1637 q] of art. 17 [1637 r]. Wordt de schriftelijke vorm te dezen algemeen, het zal een groote stap wezen in de richting van verbetering van het leerlingcontract; immers, wordt eenmaal eene schriftelijke overeenkomst opgesteld, dan besteedt men allicht meer zorg ook aan den inhoud daarvan.

Eene uitzondering wordt alleen noodig geacht met betrekking tot inwonende arbeiders. Wellicht zijn daar nog andere vormen van loon wenschelijk; en in ieder geval behoeft daar niet eene schriftelijke overeenkomst te worden gevorderd.

O. 1901. Art. 1637 o. Voor zooverre het loon niet in geld is vastgesteld, kan het voor arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, niet anders worden vastgesteld dan in:

10. voedsel te nuttigen, alsmede verlichtings- en verwarmingsmiddelen te gebruiken ter plaatse waar ze worden verstrekt;

20. kleding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen;

30. eene bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, of der grond- of hulpstoffen in dat bedrijf gebruikt, een en ander voor zoover die voortbrengselen of grond- of hulpstoffen behooren tot de levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin of als grond- of hulpstoffen, werktuigen of gereedschappen in het bedrijf des arbeiders worden gebezigd, en in ieder geval met uitsluiting van sterken drank;

(1) Zie daarover OPZOOMER, op art. 1584 B. W., dl. 8, bl. 256 vlg. — GUIL-LOUARD, t. a. p., nr. 688. Verg. ook art. 2638 van het Ontw. 1820.

(2) DIEPHUIS, t. a. p., XII, bl. 347 vlg.

(3) Verg. ook de, bij art. 13 [1637 s] aangehaalde, opmerkelijke bepaling, in de kolonie Curaçao geldende.

40. het gebruik van eene aangewezen woning of lokaal, van een bepaald stuk grond of van weide of stalling voor een bepaald aantal naar de soort aangeduide dieren, toebehoorende aan den arbeider of aan een der leden van zijn gezin; het gebruik van werktuigen of gereedschappen, alsmede het onderhoud daarvan;

50. bepaalde werkzaamheden of diensten, door of voor rekening van den werkgever voor den arbeider te verrigten;

60. onderricht, door of vanwege den werkgever aan den arbeider te verstrekken.

Echter zal het loon niet in de bestanddeelen, genoemd onder nummers 3, 4, 5 en 6 mogen worden vastgesteld, zoo de arbeidsovereenkomst niet schriftelijk is aangegaan.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 o. (1) Ten aanzien van het loon doen zich twee hoofdvragen voor:

1°. in welken vorm kan en mag bij de arbeidsovereenkomst het loon worden vastgesteld;

2°. in welken vorm kan en mag het bij de overeenkomst vastgestelde loon worden uitgekeerd.

Deze twee vragen behooren scherp te worden uiteengehouden, vooral waar men het oog vestigt op de misbruiken, die bij de vaststelling en bij de uitbetaling van het loon voorkomen. Een voorbeeld moge het verschil verduidelijken. Houdt de overeenkomst in, dat het loon zal bestaan uit eene zekere hoeveelheid waren, dan is levering daarvan door den werkgever te beschouwen als volkomen regelmatige *voldoening* aan de overeenkomst. Is daarentegen bij de overeenkomst het loon vastgesteld in geld, en de werkgever leert later in plaats daarvan waren — hetzij door ze den arbeider op te dringen of door met hem overeen te komen dat hij ze zal aannemen — dan wordt niet het verschuldigde voldaan, wordt de overeenkomst niet nageleefd.

Verscheidene van de wetten, elders tot wering der „loonmisbruiken” tot stand gekomen, verzuimen, beide gevallen voldoende te onderscheiden. Vandaar dat het bijv. naar de Duitsche en de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* niet boven twijfel verheven is, of en in hoever het loon anders dan in geld mag worden vastgesteld. In ons (nader gewijzigd) Truck-Ontwerp was in dit opzicht alle dubbelzinnigheid vermeden. Op dat Ontwerp en de daarvoor gehouden gedachtenwisseling worde thans voortgebouwd.

Dit artikel beantwoordt de vraag, op welke wijze het loon mag worden vastgesteld. Het heeft eene tweeledige strekking.

Vooreerst wordt hier uitgemaakt, dat eene overeenkomst onder het begrip arbeidsovereenkomst kan vallen, ook indien het loon niet in geld, maar in een ander equivalent bestaat. Onder het tegenwoordige recht heerscht daaromtrent twijfel. Het woord *prijs* in art. 1585 B. W. heeft aanleiding gegeven tot eene meer beperkte opvatting (2). Ook is bij art. 1639 B. W. veel getwist over de vraag, of het woord *loon* den kost enz. omvat (3). Volgens het Ontwerp zijn onder de uitdrukking *loon*, naast geldsommen, ook andere praestaties begrepen, die den arbeider als vergoeding van zijn arbeid bij de overeenkomst zijn toegezegd. Intusschen wordt in het Ontwerp bij de toepassing van sommige artikelen alleen het in geld vastgestelde loon of gedeelte van het loon in aanmerking genomen.

In de tweede plaats heeft het artikel ten doel, den arbeider te beschermen tegen voor hem nadeelige of althans gevaarlijke vormen van vaststelling van loon.

De inhoud van het artikel sluit zich aan bij art. 2 (nader gewijzigd) Truck-Ontw. (4). Ook is daaruit overgenomen het voorschrift, dat in de gevallen 3 tot 6 de overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan; daardoor wordt bevorderd,

(1) Art. 15 ontw.-DRUCKER.

(2) [Zie noot (1) op bladz. 6.]

(3) [Zie noot (2) op bladz. 6.]

(4) Verg. ook de, bij art. 1637 r [s] aangehaalde, opmerkelijke bepaling, in de kolonie Curaçao geldende.

dat de arbeider de hem voorgestelde bedingen behoorlijk overweegt, en voorkomen, dat twijfel rijst over den inhoud der overeenkomst. Op enkele wijzigingen en toevoegingen worde nog de aandacht gevestigd.

Aanhef. Zooals de aanhef van het artikel luidt zal het loon ook in vreemd geld kunnen worden vastgesteld. Voor beperking tot vaststelling in Nederlandsch geld of in geld van eenen aangrenzenden staat is bij eene algemeen geldende regeling niet voldoende reden. Het moet vrij blijven dat bijvoorbeeld het loon van den bestuurder eener naamlooze vennootschap in Ponden Sterling of Dollars wordt vastgesteld. Gevaar is aan deze vrijheid ook voor andere arbeiders niet verbonden, mits slechts zorg gedragen worde, dat de uitbetaling in dezelfde munt geschiede waarin het loon werd vastgesteld of in Nederlandsch geld. Vergel. artikel 1638 h.

1°. Met het oog op het gebruikelijke beding van „vrij vuur en licht” is dit nummer aangevuld.

2°. Het beding van vrije dienstkleding moet geoorloofd zijn. Vergel. art. 2 der Belgische wet van 16 Augustus 1887.

3°. Deze vorm van loon is op eenigszins ruimer schaal toegelaten dan volgens N°. 4 van artikel 15 van het Ontwerp-Drucken het geval zoude zijn.

Beperking tot de eerste levensbehoeften van den arbeider kwam wegens de onbestemdheid der uitdrukking en mede in het belang van den arbeider niet raadzaam voor.

4°. Vergelijk art. 2 van de Belgische wet van 16 Augustus 1887.

6°. Deze bepaling zal onder meer krachtig er toe medewerken, dat leerling-contracten bij schriftelijke akte worden aangegaan; bij gebreke daarvan zou toch de werkgever zich er aan blootstellen, dat de leerling loon vorderde volgens art. 1637 p [q] of art. 1637 q [r]. Wordt de schriftelijke vorm te dezen algemeen, het zal een groote stap wezen in de richting van verbetering van het leerlingcontract; immers, wordt eenmaal eene schriftelijke overeenkomst opgesteld, dan besteedt men allicht meer zorg ook aan den inhoud daarvan.

Het scheen niet noodzakelijk de bepaling te beperken tot het onderricht dat verstrekt wordt, ten einde den arbeider „in des werkgevers vak op te leiden of verder te ontwikkelen”.

Eene uitzondering wordt alleen noodig geacht met betrekking tot inwonende arbeiders. Wellicht zijn daar nog andere vormen van loon wenschelijk; en in ieder geval behoeft daar niet eene schriftelijke overeenkomst te worden gevorderd.

0. Art. 1637 j. Voor zooverre het loon niet in geld is vastgesteld, kan het voor arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, niet anders worden vastgesteld dan in:

1°. voedsel te nuttigen, alsmede verlichtings- en verwarmingsmiddelen te gebruiken, ter plaatse waar ze worden verstrekt;

2°. kleding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen;

3°. eene bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, of der grond- of hulpstoffen in dat bedrijf gebruikt, een en ander voor zoover die voortbrengselen of grond- of hulpstoffen behooren tot de levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin of als grond- of hulpstoffen, werktuigen of gereedschappen in het bedrijf des arbeiders worden gebezigd, en in ieder geval met uitsluiting van sterken drank;

4°. het gebruik van eene aangewezen woning of lokaal, van een bepaald stuk grond of van weide of stalling voor een bepaald aantal naar de soort aangeduide dieren, toebehoorende aan den arbeider of aan een der leden van zijn gezin; het gebruik van werktuigen of gereedschappen, alsmede het onderhoud daarvan;

5°. bepaalde werkzaamheden of diensten, door of voor rekening van den werkgever voor den arbeider te verrichten;

6°. onderricht, door of vanwege den werkgever aan den arbeider te verstrekken.

Echter zal het loon in de bestanddeelen, genoemd onder de nummers 3, 4, 5 en 6 slechts bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mogen worden vastgesteld.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 j. Ten aanzien van het loon doen zich twee hoofdvragen voor:

1°. in welken vorm kan en mag bij de arbeidsovereenkomst het loon worden vastgesteld;

2°. in welken vorm kan en mag het bij de overeenkomst vastgestelde loon worden uitgekeerd.

Deze twee vragen behooren scherp te worden uiteengehouden, vooral waar men het oog vestigt op de misbruiken, die bij de vaststelling en bij de uitbetaling van het loon voorkomen. Een voorbeeld moge het verschil verduidelijken. Houdt de overeenkomst in, dat het loon zal bestaan uit eene zekere hoeveelheid waren, dan is levering daarvan door den werkgever te beschouwen als volkomen regelmatige *voldoening* aan de overeenkomst. Is daarentegen bij de overeenkomst het loon vastgesteld in geld, en de werkgever levert later in plaats daarvan waren — hetzij door ze den arbeider op te dringen of door met hem overeen te komen dat hij ze zal aannemen —, dan wordt niet het verschuldigde voldaan, wordt de overeenkomst niet nageleefd.

Verscheidene van de wetten, elders tot wering der „loonmisbruiken” tot stand gekomen, verzuimen beide gevallen voldoende te onderscheiden. Vandaar dat het bijv. naar de Duitsche en de Oostenrijksche *Gewerbeordnung* niet boven twijfel verheven is, of en in hoever het loon anders dan in geld mag worden vastgesteld. In ons (nader gewijzigd) Truck-Ontwerp was in dit opzicht alle dubbelzinnigheid vermeden. Op dat ontwerp en de daarover gehouden gedachtenwisseling worde thans voortgebouwd.

Dit artikel nu beantwoordt de vraag, op welke wijze het loon mag worden vastgesteld. Het heeft een tweeledige strekking.

Vooreerst wordt hier uitgemaakt, dat eene overeenkomst onder het begrip arbeidsovereenkomst kan vallen, ook indien het loon niet in geld, maar in een ander equivalent bestaat. Onder het tegenwoordige recht heerscht daaromtrent twijfel. Het woord *prijs* in art. 1585 B. W. heeft aanleiding gegeven tot eene meer beperkte opvatting (1). Ook is bij art. 1639 B. W. veel getwist over de vraag, of het woord *loon* den kost enz. omvat (2). Volgens het Ontwerp zijn onder de uitdrukking *loon*, naast geldsommen, ook andere praestaties begrepen, die den arbeider als vergoeding van zijn arbeid bij de overeenkomst zijn toegezegd. Intusschen wordt in het Ontwerp

(1) [Zie noot (1) op bladz. 6.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 6.]

bij de toepassing van sommige artikelen alleen het in geld vastgestelde loon of gedeelte van het loon in aanmerking genomen.

In de tweede plaats heeft het artikel ten doel, den arbeider te beschermen tegen voor hem nadeelige of althans gevaarlijke vormen van vaststelling van loon.

De inhoud van het artikel is in hoofdzaak ontleend aan art. 2 (nader gewijzigd) Truck-Ontwerp. Ook is daaruit overgenomen het voorschrift, dat in de gevallen 3 tot 6 de overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan; daardoor wordt bevorderd, dat de arbeider de hem voorgestelde bedingen behoorlijk overweegt, en voorkomen, dat twijfel rijst over den inhoud der overeenkomst. Om dezelfde reden is intusschen thans vaststelling van het loon bij reglement toegestaan. Op enkele wijzigingen en toevoegingen worde nog de aandacht gevestigd.

Aanhef. Zooals de aanhef van het artikel luidt zal het loon ook in vreemd geld kunnen worden vastgesteld. Voor beperking tot vaststelling in Nederlandsch geld of in geld van eenen aangrenzenden staat is bij eene algemeen geldende regeling niet voldoende reden. Het moet vrij blijven, dat bijvoorbeeld het loon van den bestuurder eener naamlooze vennootschap in Ponden Sterling of Dollars, of dat van buitenlandsche arbeiders in de munt van hun land — meestal de eenige, welke waarde zij begrijpen — wordt vastgesteld. Gevaar is aan deze vrijheid ook voor andere arbeiders niet verbonden, mits slechts zorg gedragen worde, dat de uitbetaling in dezelfde munt geschiede waarin het loon werd vastgesteld, of, tot een evenredig bedrag, in Nederlandsch geld. Vergel. artikel 1638 h.

1°. Met het oog op het gebruikelijke beding van „vrij vuur en licht” is dit nummer aangevuld.

2°. Het beding van vrije dienstkleding moet geoorloofd zijn. Vergel. art. 2 der Belgische wet van 16 Augustus 1887.

3°. Deze vorm van loon is op eenigszins ruimer schaal toegelaten dan volgens no. 4 van artikel 15 van het Ontwerp-DRUCKER het geval zoude zijn.

Beperking tot de eerste levensbehoeften van den arbeider kwam wegens de onbestemdheid der uitdrukking, en mede in het belang van den arbeider, niet raadzaam voor.

4°. Vergelijk art. 2 van de Belgische wet van 16 Augustus 1887.

6°. Bij de toelichting van de overeenkomstige bepalingen van het ontwerp van mr. DRUCKER en van dat van 1901 wordt de meening voorgestaan, dat deze bepaling, in verband met het voorschrift van de slotalinea omtrent den schriftelijken vorm der overeenkomst, tot verbetering van het leerlingcontract zal leiden. Naar het oordeel des ondergeteekenden berust deze opvatting op eene minder scherpe onderscheiding tusschen de arbeidsovereenkomst en het leerlingcontract. Dat het laatste niet eene species is van de eerstgenoemde overeenkomst, volgt reeds hieruit, dat bij de arbeidsovereenkomst het doel voor den werkgever hierin bestaat, dat hij in zijn dienst arbeid verricht wenschte te zien, en voor den arbeider hierin, dat hij met zijnen arbeid loon wenschte te verdienen, terwijl het daarentegen bij het leerlingcontract de bedoeling is van de eene partij onderricht

te verschaffen en van de andere, onderricht te erlangen, zoodat het slechts als een toevallig gevolg, geenszins als een essentiale, der overeenkomst is aan te merken, indien de onderricht gevende partij eenig nut uit den arbeid des leerlings trekt, of indien deze eenig loon ontvangt voor den arbeid, dien hij wellicht ten behoeve van zijnen onderwijzer verricht.

De gedachtengang, waarin de betreffende paragrafen der vorige Memoriën van Toelichting zijn opgesteld, is vermoedelijk opgewekt door hetgeen in het dagelijksch leven plaats vindt met krullenjongens, loopjongens en dergelijken, welke inderdaad krachtens eene gewone arbeidsovereenkomst werkzaam zijn en vermoedelijk daarom „leerjongens” worden genoemd, omdat — lucus a non lucendo — men in den regel er zich zoo bitter weinig aan laat gelegen liggen, hen in hun vak te onderrichten en te bekwamen.

Nu de Regeering echter, van de noodzakelijkheid doordrongen dit groote volksbelang naar behooren te behartigen, in de ontworpen Arbeidswet eene uitvoerige speciale regeling van de „leerovereenkomst” heeft voorbereid, heeft de ondergeteekende gemeend te dezer plaatse het verschil van opvatting tusschen dit ontwerp en zijne beide voorgangers te moeten aanduiden.

Dat deze bepaling toch de plaats blijft innemen, welke zij in de vorige ontwerpen heeft bekleed, vindt zijn grond in de overweging, dat het den arbeider, die, meerder- of minderjarig, zich in zijn vrijen tijd in eenigen tak van het bedrijf zijns werkgevers wil bekwamen, moet vrijstaan om zulk onderricht bij wijze van loon voor zich te bedingen. Uit den aard der zaak zal dit loon in den regel slechts een gedeelte uitmaken van het gansche bedrag van het bedongen loon.

Het scheen intusschen niet noodzakelijk de bepaling te beperken tot het onderricht, dat verstrekt wordt, ten einde den arbeider „in des werkgevers vak op te leiden of verder te ontwikkelen”.

Eene uitzondering wordt alleen noodig geacht met betrekking tot inwonende arbeiders. Wellicht zijn daar nog andere vormen van loon wenschelijk; en in ieder geval behoeft daar niet eene schriftelijke overeenkomst te worden gevorderd.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 j. Verscheidene leden verklaarden niet te begrijpen, waarom hier met betrekking tot inwonende arbeiders eene uitzondering is noodig geacht. In de Memorie van Toelichting worden daarvoor bijna geene gronden aangevoerd. Gevolg van de uitzondering zal zijn, dat de inwonende arbeiders niet zullen zijn beschermd tegen gevaarlijke of voor hen nadeelige vormen van vaststelling van loon en dat bijv. te hunnen aanzien een deel van het loon in sterken drank zal kunnen worden vastgesteld. Dit keurden deze leden af en zij gaven in overweging, zoo de uitzondering in het algemeen dan moet blijven bestaan, althans te verbieden, dat de vaststelling van een deel van het loon van bij den werkgever inwonende arbeiders in sterken drank geschiedt.

Andere leden zagen in het uitvaardigen van zoodanig verbod geen heil; huns inziens zou het geen doel treffen ten gevolge van de verhouding, die er tusschen een werkgever en een bij hem inwonenden arbeider bestaat en die geheel anders is dan de verhouding tusschen een werkgever en een niet-inwonenden arbeider. Daarom konden deze leden ook goedkeuren, dat met betrekking tot inwonende arbeiders de bepalingen van dit artikel niet zullen gelden. Te recht, huns inziens, wordt in de Memorie van

Toelichting ook opgemerkt, dat dáár wellicht nog andere vormen van loon wenschelijk zijn en in ieder geval dáár niet eene schriftelijke overeenkomst behoeft te worden gevorderd.

Verscheidene leden konden er zich niet mede vereenigen, dat het loon ook in vreemd geld zal kunnen worden vastgesteld. De redenen, in de Memorie van Toelichting daarvoor aangevoerd, kwamen hun geenszins afdoende voor. Betoogd wordt daar, dat het vrij moet blijven bijv. het loon van den bestuurder eener naamlooze vennootschap in ponden sterling of dollars, of dat van buitenlandsche arbeiders in de munt van hun land — meestal de eenige, welker waarde zij begrijpen — vast te stellen en dat aan deze vrijheid ook geen gevaar is verbonden voor andere arbeiders, mits slechts zorg gedragen worde, dat de uitbetaling in dezelfde munt geschiede, waarin het loon werd vastgesteld, of, tot een evenredig bedrag, in Nederlandsch geld.

Nu schijnt echter bij dit betoog te zijn voorbijgezien, dat art. 19 van de wet van 28 Mei 1901 (*Staatsblad* no. 132), tot nadere regeling van het Nederlandsche muntwezen, het verbod inhoudt vreemde zilveren, nikkelen, bronzen of koperen munten, behalve in aan te wijzen grensgemeenten, in betaling te geven, zoodat, waar het loon in vreemde munt is vastgesteld, de uitbetaling daarvan in vreemde munt, tenzij dan gouden munt, niet zal mogen geschieden. De bepaling van het ontwerp is dus met een der hoofdbeginselen van onze muntwetgeving niet in overeenstemming. Voor de buitenlandsche arbeiders, van wie in de Memorie van Toelichting wordt gesproken, is zij verder niet noodig, omdat het meerendeel van deze arbeiders wel in de grensgemeenten verblijf zal houden en voor hunne belangen genoegzaam zal kunnen worden gewaakt door eene uitzonderingsbepaling ten aanzien van grensgemeenten als in het ontwerp-DRUCKER was opgenomen. Onjuist scheen verder de bewering, dat aan de vrijheid die het ontwerp wil schenken, ook voor andere arbeiders geen gevaar zal zijn verbonden. De arbeider behoort bij de vaststelling van zijn loon te weten, hoeveel dit zal bedragen, en weet dit niet, wanneer de vaststelling geschiedt in vreemd geld, dat later, blijkens art. 1638 h, naar den koers van dag en plaats der betaling of, indien aldaar geen koers bestaat, volgens dien der naastbij gelegen handelsplaats, waar een koers bestaat, tot Nederlandsch geld zal worden herleid.

10. Sommige leden waren van oordeel, dat het hier en daar voorkomende gebruik om eenige procenten van het loon af te houden ter bekostiging van vuur en licht in het werklokaal als onbillijk is te beschouwen, omdat een werkgever, die zijne arbeiders gezamenlijk laat werken in eene fabriek of werkplaats, heeft te zorgen, dat een zoodanig gebouw geschikt is om er te arbeiden; vuur en licht kunnen immers geenszins worden aangemerkt als artikelen enkel aangebracht om het leven op fabriek en werkplaats te veraangename. In elk geval meenden deze leden, dat hier een maximum behoorde te worden bepaald voor het deel van het loon, dat in verlichtings- en verwarmingsmiddelen, te gebruiken ter plaatse waar zij worden verstrekt, zal mogen bestaan. Het schijnt voor te komen, dat er acht percent van het loon voor vuur en licht wordt gekort.

Hiertegenover werd er op gewezen, dat de hierbedoelde gevallen geheel liggen buiten dit artikel, maar ter sprake moeten komen bij art. 1638 r. Er moet worden onderscheiden tusschen korting op het in geld vastgestelde loon wegens vergoeding voor vuur en licht en vaststelling van het loon ten deele in verlichtings- en verwarmingsmiddelen, te gebruiken ter plaatse waar zij worden verstrekt. Het eerste is te beschouwen als een misbruik, dat gekeerd moet worden, het tweede daarentegen, dat in dit artikel ter sprake is, als een geoorloofde vorm van vaststelling van het loon. De arbeider verbindt zich daarbij van te voren, een deel van zijn loon in verlichtings- en verwarmingsmiddelen te ontvangen en voor hem wordt de vraag, of hij met dit beding genoeg en zal kunnen nemen, beslist door

deze andere vraag, of het in geld vastgestelde deel van het loon hem al dan niet voldoende is. Noch het uitsluiten van dezen vorm van vaststelling van loon, noch het bepalen van een maximum van het deel, waarin de vaststelling in vrij vuur en licht zal mogen plaats vinden, achtte men daarom dezerzijds noodig of gewenscht.

20. De hier opgenomen bepaling, dat het loon ten deele in kleding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen, kan worden vastgesteld, achtten sommige leden onjuist en onbillijk. Het dragen toch van eene bepaalde kleding bij de waarneming der dienstbetrekking, is of in het belang van des werkgevers bedrijf of geschiedt voor diens genoegen en moet dus, wat de kosten betreft, ook komen te zijnen laste. Daarentegen zal door deze bepaling voet worden gegeven aan de opvatting, dat dienstkleding als een deel van het loon is te beschouwen.

Van andere zijde werd hiertegen aangevoerd, dat deze beschouwing niet juist is, omdat het beding van vrije kleding door den arbeider op geldswaarde kan worden geschat en voor hem dus neerkomt op eene hem van te voren bekende verhooging van het in geld vastgestelde deel van zijn loon. Hij heeft dus na te gaan of beide elementen van het loon te zamen als eene voldoende vergoeding voor zijn arbeid zijn te beschouwen.

30. Men bleek van gevoelen te verschillen ten aanzien van de vraag, of de uitdrukking: „voor zoover die voortbrengselen of grond- of hulpstoffen behooren tot de levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin” alleen slaat op den aard dier zaken dan ook op de te verstrekken hoeveelheid; in welk laatste geval dus met grootte en samenstelling van het gezin rekening zou moeten worden gehouden. Een scherper omschrijving scheen wenschelijk en behoorde, naar sommigen meenden, in dezen zin te geschieden, dat slechts zoovele waren, grond- of hulpstoffen zouden mogen worden verstrekt als de arbeider en zijn gezin behoeven.

Van meer dan ééne zijde verklaarde men deze bepaling niet zonder bedenking te vinden, wanneer onder het bedrijf, waarvan in den aanhef wordt gesproken, ook is te verstaan het bedrijf, waarin de waren, grond- of hulpstoffen niet worden vervaardigd of aangewend, maar slechts ten verkoop in voorraad worden gehouden, waarbij men in het bijzonder dacht aan het winkelbedrijf. Immers zou dan het loon der arbeiders, in dienst van een werkgever die een winkel houdt, in tal van voortbrengselen en artikelen mogen worden vastgesteld en zouden misbruiken niet kunnen uitblijven. Eene redactie, die buiten twijfel stelt, dat bedrijven als bovenbedoeld zijn uitgesloten, werd daarom aanbevelenswaardig geacht.

Sommige leden konden er zich niet mede vereenigen, dat deze vorm van loon in het ontwerp op eenigszins ruimer schaal is toegelaten dan in het ontwerp-DRUCKER en dat de dáár aangegeven beperking tot de eerste levensbehoeften van den arbeider niet is overgenomen. Deze leden achtten de bedoelde uitdrukking bepaald genoeg en waren van oordeel, dat de verruiming tot „levensbehoeften” niet is in het belang van den arbeider.

Enkele leden gaven in overweging, aan het slot der bepaling de woorden: „met uitsluiting van sterken drank” door: „met uitsluiting van alcoholhoudenden drank” te vervangen.

Betoogd werd, dat de woordenkeus van deze bepaling en die van de bepaling van art. 1638 r, 50., zooveel mogelijk aan elkaar gelijk moeten worden gemaakt; voor verschil in terminologie scheen geen reden te bestaan.

Van andere zijde verklaarde men echter niet in te zien, dat beide bepalingen noodzakelijkerwijze aan elkaar gelijk zouden moeten zijn; ook de woordenkeus van artikel 1637 m [s], 10., vertoont, vergeleken bij die van de beide andere bepalingen, afwijkingen, zonder dat daarvan nadeelen schijnen te duchten.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 j. Met het betoog der leden, die de niet-toepasselijkheid der bepalingen van dit artikel op inwonende arbeiders konden goedkeuren, kan de ondergeteekende zich geheel vereenigen. Ook het feit hunner inwoning zelf is een bestanddeel van hun loon, hetwelk, gold het artikel ook voor inwonende arbeiders, afzonderlijk zou behooren te worden vermeld.

Zoolang het wettelijk blijft vrijstaan vreemde arbeiders in dienst te nemen, scheen het in overeenstemming met de billijkheid, dat het loon dier arbeiders zou kunnen worden vastgesteld in hun eigen munt. Nu echter van verschillende zijden tegen deze wijze van vaststelling van het loon bezwaar rijst, heeft de ondergeteekende gemeend haar uit het ontwerp te moeten verwijderen, te meer, daar arbeiders van de soort, onder welke de meeste vreemdelingen plegen voor te komen, bij den werkgever inwonen, en dus het artikel op hen niet van toepassing zal zijn. Ten gevolge van de bepaling van art. 19, tweede lid, der wet van 28 Mei 1901 (*Staatsblad* no. 132), tot nadere regeling van het Nederlandsche muntwezen, kon de uitsluiting der bevoegdheid om het loon in vreemd geld vast te stellen, op eenvoudiger wijze geschieden dan bij art. 15, 1°. van het ontwerp-DRUCKER, hetwelk, gelijk bekend, geruimen tijd verschenen is voordat genoemde wet tot stand is gekomen. Vermits krachtens bovengenoemd wetsartikel in bepaalde gemeenten schulden, in Nederlandsch geld aangegaan, met vreemde munt kunnen worden gekweten, is het niet noodig partijen bevoegd te verklaren in die gemeenten het loon ook in vreemd geld vast te stellen.

1°. (*nieuw 2°*). Ook de ondergeteekende is de meening toegedaan, dat de te dezer plaatse in het Voorloopig Verslag besproken gebruiken om een deel van het loon in te houden ter bekostiging van vuur en licht in het werklokaal, niet in verband kunnen worden gebracht met dit artikel, hetwelk uitsluitend de vraag beantwoordt, op hoedanige wijze het loon bij het afsluiten der arbeidsovereenkomst kan worden vastgesteld. Overigens wenscht de ondergeteekende zich aan te sluiten bij het oordeel van de leden, die als hun gevoelen uitspraken, dat men in deze bepaling slechts een volkomen geoorloofden vorm van vaststelling van het loon heeft te zien.

2°. (*nieuw 3°*). Ook ten deze veroorlooft de ondergeteekende zich het oordeel te onderschrijven van de leden, die deze bepaling in bescherming namen.

3°. (*nieuw 4°*). De uitdrukking „voor zoover die voortbrengselen of grond- of hulpstoffen behooren tot de levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin” moet geacht worden evenzeer betrekking te hebben op de hoeveelheid, als op den aard, dier zaken. Hoewel de ondergeteekende van meening is, dat zulks door de uitdrukking „voor zoover” wordt aangeduid, heeft hij, ter voorkoming van twijfel, de redactie op dit punt verduidelijkt.

Naar aanleiding van de opmerking betreffende de vaststelling van het loon in winkelwaren, eene wijze van loonsbepaling, die ook den ondergeteekende ongewenscht voorkomt, heeft hij gemeend geene

wijziging te moeten voorstellen, daar het geacht moet worden voldoende vast te staan, dat met „bedrijf” bedoeld wordt die bepaalde tak van des werkgevers onderneming, waaraan de arbeider verbonden is; werd eenige andere term gebezigd, waarmede des werkgevers zaak in haar geheel aangeduid werd, het zou, naar de meening des ondergeteekenden, te vreezen staan, dat het loon, tegen de bedoeling des wetgevers in, werd vastgesteld in voortbrengselen eener industrie, waaraan de arbeider geheel vreemd is, alleen omdat die industrie in dezelfde zaak werd gedreven.

Met het oog op de onbepaaldheid der grenslijn tusschen *eerste* en *verdere* levensbehoeften, heeft de ondergeteekende aanvankelijk gemeend; ter voorkoming van nog meer quaestien, de op zichzelf reeds niet volkomen scherp begrensde uitdrukking „levensbehoeften” niet onbestemder te mogen maken door bijvoeging van eene qualificatie. Zwichtend voor den in het Voorloopig Verslag geoeffenden aandrang neemt hij thans de qualificatie op.

Tegen de vervanging van „sterken drank” door de uitdrukking „alcoholhoudende drank” bestaat geen bezwaar.

Ook de ondergeteekende ziet niet in, op welken grond de woordenkeus van deze bepaling zooveel mogelijk gelijk zoude moeten zijn aan die van het voorschrift van art. 1638 r, 5°.

G. O. Art. 1637 j. Het loon van arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, kan niet anders worden vastgesteld dan in:

1°. Nederlandsch geld;

2°. voedsel te nuttigen, alsmede verlichtings- en verwarmingsmiddelen te gebruiken, ter plaatse waar ze worden verstrekt;

3°. kleeding, door den arbeider bij de waarneming der dienstbetrekking te dragen;

4°. eene bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, of der grond- of hulpstoffen in dat bedrijf gebruikt, een en ander voor zoover die voortbrengselen of grond- of hulpstoffen, wat aard en hoeveelheid betreft, behooren tot de eerste levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin, of als grond- of hulpstoffen, werktuigen of gereedschappen in het bedrijf des arbeiders worden gebezigd, en in ieder geval met uitsluiting van alcoholhoudenden drank;

5°. het gebruik van eene aangewezen woning of lokaal, van een bepaald stuk grond of van weide of stalling voor een bepaald aantal naar de soort aangeduide dieren, toebehoorende aan den arbeider of aan een der leden van zijn gezin; het gebruik van werktuigen of gereedschappen, alsmede het onderhoud daarvan;

6°. bepaalde werkzaamheden of diensten, door of voor rekening van den werkgever voor den arbeider te verrichten;

7°. onderricht, door of vanwege den werkgever aan den arbeider te verstrekken.

Echter zal het loon in de bestanddeelen, genoemd onder de nummers 4, 5, 6 en 7 slechts bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mogen worden vastgesteld.

Verslag van het Mondeling Overleg.

IV. Van de zijde der Commissie werd betoogd, dat vast behoort te staan, dat de uitbetaling van het loon steeds moet geschieden in dezelfde munt, waarin het werd vastgesteld, zoodat in de gemeenten, bedoeld in art. 19, tweede lid, der Muntwet van 28 Mei 1901 (*Staatsblad*, no. 132), uitbetaling in vreemde munt slechts dan zal mogen plaats vinden, wanneer het loon in die munt was vastgesteld. Opneming van eene bepaling in art. 1637 j, eerste lid, onder 1°, dat in de bovenbedoelde grensgemeenten het loon ook in vreemd geld zal kunnen worden vastgesteld, werd daarom alleszins noodig geacht.

Door den Minister werd de noodzakelijkheid van zoodanige bepaling toegegeven en opgemerkt, dat hare opneming in art. 1637 j zoodanige wijziging van art. 1638 h ten gevolge zal moeten hebben, dat de voldoening van het loon steeds zal moeten geschieden in dezelfde munt, waarin het werd vastgesteld. De dáár aan den arbeider gegeven vrijheid om te kiezen zal dus moeten vervallen.

1e N. v. W. Art. 1637 j, 1°. wordt gelezen als volgt:

„Nederlandsch geld, met dien verstande echter, dat in de gemeenten, aangewezen bij den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld bij artikel 19 van de Muntwet 1901, het loon ook zal mogen worden vastgesteld in het geld van het Rijk, welks zilveren, nikkelen en koperen munten in die gemeenten in betaling mogen gegeven worden;”.

2e N. v. W. Art. 1637 j. In de alinea sub 1°. worden de woorden „nikkelen en koperen” vervangen door de woorden „nikkelen, bronzen of koperen”.

In het laatste lid van het artikel en voorts overal waar in het Nader Gewijzigd Ontwerp de uitdrukking „schriftelijke overeenkomst” voorkomt, wordt deze vervangen door de uitdrukking „schriftelijk aangegane overeenkomst”.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(20 Maart 1906.)

De Voorzitter: Ik merk op, dat in de slot-alinea van dit artikel, nadat het Verslag is vastgesteld, eene wijziging door de Regeering is gebracht, strekkende om in plaats van: „schriftelijke overeenkomst” te lezen: „schriftelijk aangegane overeenkomst”. Diezelfde wijziging komt ook voor in volgende artikelen. Ik wensch aan de Commissie van Rapporteurs te vragen, of tegen deze wijziging bij haar bezwaar bestaat.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Neen, Mijnheer de Voorzitter!

Op dit artikel zijn ingediend de volgende amendementen:

1°. van de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, IV], strekkende om aan het laatste lid toe te voegen: „met bijvoeging eener waardeering in geld, als bepaald sub 1°. van dit artikel”;

2°. van de heeren de Waal Malefijt, Regout, van Wijnbergen, van Veen, van Vliet, van den Heuvel, de Ridder, van Sasse van Ysselt, Beckers, Ferf, van Foreest en de Boer [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 21, I], strekkende om aan het artikel toe te voegen als nieuw lid:

„Bij arbeidsovereenkomsten, aangegaan tusschen landbouwers en veldarbeiders, zal de in het vorig lid bedoelde vaststelling evenwel ook mondeling kunnen geschieden.”;

3°. van de heeren Pierson en Patijn [ingezonden 14 Maart 1906, stuk n°. 25], strekkende om art. 1637 j 1°. te lezen als volgt:
„Nederlandsch geld, tenware in bepaalde gevallen door partijen schriftelijk moet zijn overeengekomen het loon vast te stellen in buitenlandsch geld;” (1)

De heer **van Wijnbergen** ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord tot toelichting van ons amendement, dat overigens, naar het mij voorkomt, niet onduidelijk is. Art. 1637 j regelt de vaststelling van het loon, en aan het slot wordt bepaald: „echter zal het loon in de bestaandeelen, genoemd onder de nummers 4, 5, 6 en 7, slechts bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement mogen worden vastgesteld.”

De bedoeling hiervan blijkt duidelijk uit de Memorie van Toelichting, waar op bladz. 33 wordt gezegd:

„De inhoud van het artikel is in hoofdzaak ontleend aan art. 2 (nader gewijzigd) Truck-ontwerp. Ook is daaruit overgenomen het voorschrift, dat in de gevallen 3 tot 6 de overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan; daardoor wordt bevorderd, dat de arbeider de hem voorgestelde bedingen behoorlijk overweegt, en voorkomen, dat twijfel rijst over den inhoud der overeenkomst.”

Dat is de grond waarom in het ontwerp der Regeering is voorgeschreven, dat een dergelijk beding alleen kan worden aangegaan bij schriftelijke overeenkomst, opdat de arbeider het voorgestelde beding behoorlijk kan overwegen en voorkomen wordt dat er twijfel rijst over den inhoud. De bedoeling van het amendement is geen andere dan de waarborgen hier gevraagd iets te vergrooten en te versterken. Ons amendement ligt dus geheel in de lijn van het artikel.

In het Voorloopig Verslag is het ook zoo begrepen. Daar toch wordt op bladz. 21 gezegd:

„Van andere zijde werd hierfegeen aangevoerd, dat deze beschouwing niet juist is, omdat het beding van vrije kleeding door den arbeider op geldswaarde kan worden geschat en voor hem dus neerkomt op eene hem van te voren bekende verhooging van het in geld vastgestelde deel van zijn loon. Hij heeft dus na te gaan of beide elementen van het loon te zamen als eene voldoende vergoeding voor zijn arbeid zijn te beschouwen.”

Wij nu wenschen niets anders dan dat de arbeider wete, welke overeenkomst hij sluit en kunne nagaan de twee verschillende elementen van het loon en uitrekenen of het loon behoortijk is.

Sommigen hebben de opmerking gemaakt — misschien zal de Commissie van Rapporteurs haar ook maken — dat dit voorschrift in de practijk aanleiding zal geven tot moeilijkheden, en ik wensch reeds vooraf die opmerking te weerleggen.

Men wees daarbij op den landbouw. Welnu, ik geef toe, dat er voor den landbouw moeilijkheden zullen kunnen rijzen bij aanneming van deze bepaling; maar die moeilijkheden vloeien voor den landbouw toch reeds voort uit het ongewijzigde artikel, en zij zullen zoo groot zijn, dat wij of het geheele artikel niet moeten aannemen of eene uitzondering moeten maken voor den landbouw. En is de landbouw uitgezonderd, dan zal ons amendement niet alleen voor alle bedrijven noodig, maar ook uitvoerbaar zijn.

Beslist noodzakelijk acht ik het, dat de arbeider wete, op hoeveel geldswaarde door den werkgever wordt geschat wat hij ontvangt in natura, opdat hij, samentellend en in het geld vastgesteld en het in geld gewaardeerd loon, met juistheid wete, hoeveel hij verdient, alsmede opdat hij zóó kunne controleeren of hetgeen hij in natura ontvangt, de waarde heeft van hetgeen waarop het is geschat, en of hij derhalve werkelijk het hem toekomend loon ontvangt.

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Te recht stelt het ontwerp op den voorgrond, dat het loon in Nederlandsch geld moet worden vastgesteld, met andere woorden, dat bij die vaststelling Nederlandsch geld moet zijn de *rekenmunt*. Doch ten onrechte laat het op dien regel eene uitzondering toe ten behoeve der gemeenten bedoeld bij art. 19 der Muntwet 1901. In de meeste gemeenten van ons land waar de buitenlandsche munten hoofdbestanddeel der circulatie zijn, is nochtans het *rekenen* in Nederlandsch geld gebruikelijk. Niet deze uitzondering is noodig, maar eene andere, welke toelaat dat in bepaalde gevallen, die op iedere plaats van het land kunnen voorkomen, in buitenlandsch geld gecontracteerd kan worden.]

[Men zie verder bij art. 1638 h.]

En wat nu de uitvoerbaarheid aangaat, vragen wij absoluut niets nieuws. Hetzelfde komt reeds voor in de Ongevallenwet, waar in art. 5 bepaald wordt: „Indien het loon gedeeltelijk of geheel bestaat in huisvesting, verstrekkingen in natura of wel in beide, wordt de geldswaarde daarvan geschat volgens de waarde ter plaatse van verstrekking.”

De werkgever moet dus op de loonlijst schrijven de geldswaarde van de natura-verstrekking. Dit schrijft de wet hem voor; en tot dusverre schijnt dit geen moeilijkheden op te leveren. Het is in alle bedrijven uitvoerbaar gebleken, waarin de Ongevallenwet van toepassing is. Voor onuitvoerbaarheid in de practijk behoeft men dus niet te vreezen.

Ik zal het hierbij laten. Wij bevelen ons amendement aan, omdat het beslist noodig is, daar anders de arbeider niet weet hoeveel geld hij krijgt en niet kan controleeren of de overeenkomst wel behoorlijk wordt uitgevoerd. Wij hebben overwogen, of er groote moeilijkheden in de practijk aan verbonden zouden zijn, maar achteraf is ons gebleken, dat die moeilijkheden zich niet zullen voordoen waar hetgeen wij thans willen, bij de uitvoering der Ongevallenwet reeds mogelijk gebleken is.

De Voorzitter: Aangezien het amendement door drie leden is ondertekend, moet het nog nader worden ondersteund.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren de Waal Malefijt en van Vuuren en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Waal Malefijt verkrijgt het woord tot toelichting van het door hem en 11 andere leden voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het artikel waarop het amendement is ingediend heeft volgens de Memorie van Toelichting tweeërlei bedoeling. In de eerste plaats zal door dit artikel worden uitgemaakt dat een overeenkomst onder het begrip arbeidsovereenkomst kan vallen, ook als het loon niet in geld maar in andere zaken is vastgesteld, en in de tweede plaats heeft het artikel ten doel den arbeider te beschermen tegen voor hem nadeelige of althans gevaarlijke vormen van vaststelling van loon.

Met die strekking kunnen de voorstellers geheel instemmen. Het is hun echter bij nadere bestudeering van het ontwerp voorgekomen, dat het artikel ten opzichte van het boerenbedrijf moeilijkheden van ernstigen aard zal opleveren. Het is wel opmerkelijk, dat er in de afdeelingen bij dit artikel van het boerenbedrijf in het geheel niet is gesproken.

Het is evenwel een feit, dat bij de behandeling van deze wet in de afdeelingen voortdurend het oog werd gevestigd op de industrie, althans bij het artikel is het zeer duidelijk dat niemand zich heeft afgevraagd welke gevolgen dit artikel zou hebben voor onze landbouwende bevolking.

Wat is de zaak? In de slotaline van dit artikel wordt bepaald, dat in een viertal gevallen het loon zal moeten worden vastgesteld bij schriftelijk aangegane overeenkomst, met andere woorden, dat alleen dan zal mogen worden aangenomen dat in een van die vormen het loon wordt genoten, wanneer dit in een schriftelijke arbeidsovereenkomst zoo is bepaald.

Nu is het bij de boeren geen gebruik de zaken schriftelijk te behandelen, men mag dat goed vinden of niet, maar het is een feit. Een boer koopt en verkoopt zonder dat er schrifturen opgemaakt worden; hij huurt en verhuurt soms zelfs tot vrij aanzienlijke bedragen, zonder dat hij het noodig vindt dat alles op schrift te stellen. Trouwens, de aard van het bedrijf is geheel in strijd met de schriftelijke behandeling van zaken.

Het overgroot gedeelte van het jaar wordt het bedrijf uitgeoefend in de open lucht; een kantoor houdt de boer er niet op na. De zware arbeid dien hij verricht en de zware instrumenten, die hij moet hanteeren, maken daarbij dat hij niet vlug met de pen is, en zijn opleiding is zoo geweest, dat het hem in vele gevallen onmogelijk zal zijn een behoorlijk arbeidscontract, waarin alles wat hij wil stipuleeren duidelijk is uitgedrukt, op te maken.

Voor den arbeider zal het nog moeilijker zijn, om na te gaan, of het contract, dat hem wordt voorgelegd, inderdaad alles bevat, wat er in moet staan en of dat er zoo in staat, als hij bedoelt.

Zooals ik zeide: alles gaat bij den boer mondeling. En ik kan dit inderdaad niet zulk een afkeurenswaardig standpunt vinden. Integendeel komt het mij voor een gunstig teeken te zijn in onze maatschappij, dat zulk een aanzienlijk deel daarvan geen behoefte gevoelt aan schriftelijke overeenkomsten, en dat er nog zeer velen zijn voor wie een mondelinge afspraak genoeg is om de zaken goed te laten loopen. Ik wil niet ontkennen, dat er van tijd tot tijd ook onder

de boeren geschillen voorkomen, maar dit is in niet mindere mate daar het geval, waar men wel gewoon is schriftelijk te handelen en te contracteeren.

Toch wordt hier schriftelijke overeenkomst in al de gevallen die in de 4de, 5de, 6de en 7de alinea van dit artikel genoemd worden, gebiedend voorgeschreven, en dat niet alleen wanneer de boer een overeenkomst sluit met een arbeider voor een langen tijd, maar zelfs voor de nietigste, onbeduidendste aangelegenheden.

Wanneer hij bijv. een stuk land heeft, waarop boomen hebben gestaan, dat hij geschikt wil maken voor den gewonen bouw en hij zegt tegen zijn arbeider: ik zal u zooveel geven per roede om het land om te spitten, maar de wortels en boomstronken die er uit komen zijn voor u, dan moet er zijn een schriftelijke overeenkomst. Wanneer hij een arbeider een stuk land laat omspitten en hij zegt, dat hij als loon een gedeelte van het land zelf mag bebouwen, iets, wat veel voorkomt, is hij verplicht daarvan een schriftelijke overeenkomst op te maken. Zoo staat het in de wet.

Wat zal nu het gevolg zijn van deze bepaling?

Dat er waarschijnlijk sporadisch een of andere boer zal zijn, die het waagt, om een schriftelijke overeenkomst, op zijn manier dan, te ontwerpen en aan zijn arbeider ter teekening voor te leggen. Nog zeldzamer, want dat kost natuurlijk geld, zal het voorkomen, dat de hulp van derden wordt ingeroepen, van den gemeentesecretaris, den onderwijzer of een zaakwaarnemer en — als het niet anders kan, van den notaris. Maar als regel zal men eenvoudig doen alsof deze bepaling niet bestond en als vanouds de zaken mondeling afhandelen. De arbeider zal tot zijn baas zeggen: Laat dat contract maar blijven, wij hebben het altijd zonder dat gedaan. De boer zal dit goed vinden en beiden zullen op denzelfden voet, als tot nog toe, voortgaan.

Dat nu acht ik ongewenscht. Wanneer wij een wet maken, moeten wij dit niet zoo doen, dat wij bij ons zelf denken: nu ja, de bepalingen deugen wel niet, maar de menschen zullen zich daaraan toch niet storen, en dan loopt alles wel; maar wij moeten de wet zoo maken, dat zij nageleefd kan worden en dan ook die naleving eischen.

Maar er is meer.

Wanneer de boer en de arbeider samen goedvinden om de wet op non-activiteit te stellen en voortgaan met, zooals tot heden, mondeling te contracteeren, dan zijn daardoor de bepalingen der wet nog niet van kracht beroofd.

Dan blijft de wet toch haar volle kracht houden en dan zullen vroeg of laat de gevolgen van dat gepleegd verzuim zich openbaren. Dat zal dan gebeuren zoodra tusschen boer en arbeider over eenige zaak verschil rijst. Dan zal de arbeider, als hij rechtskundig advies inwint, zeker niet zonder verbazing, tot de ontdekking komen, dat er ook nog een art. 1637 l [r] bestaat, van dezen inhoud: „Indien het loon geheel of gedeeltelijk in andere bestanddeelen is vastgelegd dan volgens artikel 1637 j en naar de onderscheidingen, daar gemaakt, geoorloofd zijn, heeft de arbeider, ter vervanging van het onwettig vastgesteld loon, aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.”

Wij zullen derhalve dezen toestand krijgen: De arbeider en de boer hebben gemeenschappelijk goedgevonden de wet ter zijde te stellen; zij zijn dus beiden in overtreding.

Doch dit zal ten gevolge hebben, dat wel de boer gestraft wordt, doordat hij dan nog eens moet betalen met verhooging van $\frac{1}{3}$, doch dat de arbeider beloond wordt.

Het is mijns inziens niet gewenscht een bepaling in de wet te schrijven, waarvan men vooruit kan zien dat zij zoodanige gevolgen zal hebben.

Ik zou dit kunnen illustreeren op allerlei wijzen.

Laat ik slechts iets noemen.

Een arbeider is met zijn patroon overeengekomen, dat hij vrij woning zal hebben. Daarvoor maken zij geen schriftelijke arbeidsovereenkomst; de man gaat eenvoudig in het huisje wonen en krijgt Zaterdags zijn loon.

Na verloop van tijd echter verlaat de arbeider zijn dienst en nu kan hij, alleen op grond van het feit, dat er geen schriftelijke overeenkomst is geweest, zijn gewezen patroon dwingen nog eens te betalen het loon dat hij niet heeft gehad doordat hij in het huisje mocht wonen.

Nu zal zoo iets niet vaak gebeuren. Op het platteland zijn in vele streken de toestanden nog zoo, dat een dergelijke handelwijze, waarvoor ik geen betere qualificatie kan vinden dan die de volksmond er op zou toepassen, nl. die van „gemeene streek”, tot de uitzonderingen zal behooren. Wij moeten echter niet vergeten, dat er ook slechte menschen bestaan, en wanneer er eenmaal een

bepaling in de wet is die zoo iets mogelijk maakt, zal het niet uitblijven of er zullen personen gevonden worden die van de bepaling gebruik maken.

Op dien grond acht ik het geheel verkeerd dat men door aan het ontbreken van een schriftelijke overeenkomst alleen reeds de gevolgen te verbinden als in art. 1637 l [r] worden opgesomd, zulk een onbillijke en onredelijke zaak als ik noemde, mogelijk maakt.

Bij de industrie, vooral bij de groote industrie, kan een bepaling als hier wordt voorgesteld er misschien toe leiden, dat langzamerhand alle betaling van loon in natura wordt afgeschaft en dat men er hoe langer hoe meer toekomt het loon in geld uit te betalen, behalve in enkele exceptioneele gevallen.

Op het platteland kan dat niet. Ik vraag alle heeren die op het platteland bekend zijn, of het denkbaar is, dat alleen door deze bepaling in de wet op te nemen, aan de natural-Wirtschaft, waarvan zulk een loonsbepaling nog een overblijfsel is, een eind zal komen en in eens overal de betaling in geld zal geschieden in plaats van in natura.

Dat is onmogelijk en ik acht het cok, in den eersten tijd althans, voor geen van beide partijen voordelig.

Waarom wenscht de Regeering nu deze bepaling op het boerenbedrijf toepasselijk te stellen?

Is haar bekend dat er op dit punt zoovele misbruiken bestaan op het platteland? Is er te dezer zake een enquête gehouden? Zijn er klachten ingekomen? Welke feiten bestaan der Regeering ten dienste, om aan te toonen dat een dergelijke bepaling ter wering van misbruiken op het platteland inderdaad noodig is? Ik zal ze gaarne van de Regeering vernemen.

De Memorie van Toelichting zwijgt er geheel van. Zij noemt maar twee gronden: 1°. dat een dergelijke overeenkomst bevordert, dat de arbeider de hem voorgestelde bedingen behoorlijk overweegt, en 2°. dat er door wordt voorkomen, dat twijfel ontstaat over het nakomen van een overeenkomst.

Laat ik eerst het eerste argument onder de oogen zien. Men wil door de schriftelijke overeenkomst tweevébrengen, dat de arbeider, voordat hij een verbintenis sluit, de zaak beter overweegt.

Nu zou ik toch wel willen vragen of men inderdaad van meening is, dat een arbeider een overeenkomst beter zal begrijpen, als die hem in eenigermate hoog-Hollandsch, met misschien niet al te zwarten inkt, op een beduimeld stukje papier geschreven, wordt overhandigd, vervat in karakters die niet onduidelijk verwantschap vertoonen met het oude runenschrift? Zal die arbeider dat dan beter vatten dan wanneer de boer het hem mondeling, in zijn eigen dialect meedeelt?

En wat het voorkomen van twijfel betreft, ik zou zeggen, het ligt er maar aan waarop men den klemtoon legt. Zegt men, dat twijfel zal worden voorkomen, dan betwijfel ik dit, maar zegt men, dat twijfel veel zal voorkomen bij zoo'n schriftelijk boerencontract, dan stem ik dat toe. Hoeveel moeite kost het vaak niet aan scherpzinnige juristen zóó hun meening in een wetsartikel uit te drukken, dat alle misverstand is uitgesloten? Wij kennen allen het bekende gezegde, dat één regel schrifts genoeg is om iemand aan de galg te brengen. Welnu, zou men dan meenen, dat wat deskundigen juristen dikwijls zoo moeilijk valt, zoo gemakkelijk zal zijn voor een gewoon ontwikkelden boer, nl. een arbeidscontract zóó te redigeeren, dat alle twijfel is uitgesloten?

Ik meen, dat geen van beide argumenten uit de Memorie van Toelichting, althans voor den boerenstand, geldt.

Maar er is iets anders. Men zal zeggen: voor de groote industrie is zulk een bepaling noodig. Wij hebben nu eenmaal een ontwerp dat een eenheid vormt; en daarin mogen geen uitzonderingsbepalingen geduld worden. En op dien grond, omdat het voor de groot industrie nu eenmaal goed is, moet het, zoo goed en zoo kwaad als het kan, voor den boerenstand ook gelden. Wij moeten maar hopen, dat er niet te veel ongelukken van zullen komen.

Ik heb grooten eerbied voor beginselen, en ik ben in het algemeen ook van meening, dat aan een gezonde regeling een goede degelijke theorie moet ten grondslag liggen, die men niet moet los laten. Maar er zijn grenzen en die grenzen liggen, wat de regeling van het arbeidcontract aangaat, in den aard en het karakter van de maatschappelijke kringen, waarvoor die overeenkomst zal moeten gelden. Nu ben ik ook wel bereid, al ben ik er niet een zoo groot voorstander van, mede te werken om eenvormigheid in deze regeling te hebben, en daaraan vast te houden zoolang maar even mogelijk is. Maar wanneer uit die eenvormigheid misvorming volgt, dan moet men één van tweeën doen, of het geheele punt buiten de regeling sluiten of voor het bedrijf dat geschaad zou worden een uitzonderingsbepaling maken.

Nu hebben mijn mede-voorstellers en ik het laatste gekozen; wij wenschen voor het boerenbedrijf een uitzondering gemaakt te zien en wij hebben daartoe de vrijmoedigheid gevonden, omdat er ook andere categorieën van arbeiders en werkgevers zijn, die geheel van het arbeidscontract, zooals het hier wordt geregeld, zijn uitgesloten. Wij weten dat de arbeiders bij de scheepvaart werkzaam, dat alle spoorwegarbeiders en alle arbeiders in dienst van publieke lichamen, buiten dit ontwerp vallen. Ziedaar, drie geheele categorieën, die uitgesloten zijn.

Bovendien staan in dit arbeidscontract reeds verschillende bepalingen voor in- en uitwonenden en ook zijn er bepalingen, die alleen gelden voor hen, die een collectief arbeidscontract hebben aangegaan en weder andere voor degenen, die niet door zulk een contract gebonden zijn. Dat zijn belangrijke verschillen, en wij meenen, dat het daarom ook niet met de oeconomie van het ontwerp in strijd zou zijn, wanneer ten aanzien van het boerenbedrijf op enkele punten een uitzondering werd gemaakt.

Ten slotte een enkel woord over de redactie van ons amendement. In die redactie wensch ik, mede namens de andere voorstellers, een wijziging voor te stellen. Aanvankelijk was het onze bedoeling, dat het woord „landbouw”, zooals het thans in het amendement voorkomt, in een ruimen zin zou worden genomen, zooals het voorkomt in het verslag, dat door het Landbouwcomité wordt uitgegeven. In dat verslag worden onder dat woord „landbouw” zoowel de veehouderij en de eigenlijke landbouw als de tuinbouw begrepen. Zoo meenden ook wij, dat die drie categorieën in de uitdrukking „landbouw” in ons amendement waren samengevat.

Intusschen hebben wij het bij nader inzien beter geoordeeld een eenigszins nadere aanduiding op te nemen, ook omdat in art. 1625 van het Burgerlijk Wetboek reeds onderscheid wordt gemaakt tusschen weiderij en landbouw. Wij meenen, dat er misverstand zou kunnen ontstaan, indien wij geen nadere omschrijving van het woord „landbouw” in het amendement gaven.

Mijnheer de Voorzitter! Mede namens mijn mede-voorstellers wensch ik in dat amendement een wijziging aan te brengen, welke ik op uw bureau zal deponeren.

De uitdrukking „veldarbeiders” is nu ook vervallen, omdat ook die tot onzekerheid aanleiding zou kunnen geven. Daarvoor is in de plaats gekomen de bepaling, dat de overeenkomst met een arbeider ter zake van een of meer der genoemde bedrijven moet zijn aangegaan.

Het komt ons voor, dat ons amendement daardoor in duidelijkheid heeft gewonnen. Ik hoop, dat het bij de Commissie van Rapporteurs, bij de Regeering en ook bij de Kamer een gunstig onthaal zal vinden.

De Voorzitter: Door den heer de Waal Malefijt c.s. is een wijziging gebracht in het amendement, zoodat het thans luidt:

„Aan artikel 1637 j toe te voegen als nieuw lid:

„Bij arbeidsovereenkomsten, tusschen hen die van landbouw, veehouderij of tuinbouw hun gewoon beroep maken en arbeiders, ter zake van een of meer dier bedrijven aangegaan, zal de in het vorig lid bedoelde vaststelling evenwel ook mondeling kunnen geschieden.”

Voorgesteld door twaalf leden, behoeft dit amendement niet nader te worden ondersteund.

De heer Pierson ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en den heer Patijn voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het door den heer Patijn en mij voorgestelde amendement heeft betrekking op een onderdeel van art. 1637 j, en wel op het eerste, waarin gesproken wordt over de vaststelling van het loon. Let wel, er wordt hier gesproken over de vaststelling, het contracteeren, de vormen, waarin gecontracteerd kan worden; over de voldoening wordt eerst later gesproken. Er wordt gezegd, dat het contracteeren geschieden moet in Nederlandsch geld; daarop is één uitzondering toegelaten en die uitzondering is deze, dat in de gemeenten bedoeld bij art. 19 van de Muntwet (dat zijn zekere gemeenten, gelegen aan of nabij de grenzen van het land) ook het loon zal mogen worden vastgesteld in het geld van het Rijk welks zilveren, nikkel, bronzen en koperen munten in die gemeenten in betaling mogen worden gegeven.

Nu hebben de voorstellers van dit amendement hoegenaamd geen bezwaar tegen deze vaststelling in Nederlandsch geld, maar groot bezwaar tegen de uitzonderingsbepaling, zooals zij hier luidt.

Naar hun opvatting ligt daaraan een misverstand ten grondslag, zoodat, indien dit artikel, benevens een ander waarover ik later zal spreken, niet gewijzigd wordt, nadeelige gevolgen daaruit zullen ontstaan.

In de Memorie van Toelichting van het op 31 Maart 1900 ingediende ontwerp tot nadere regeling van het muntwezen, wordt een schets gegeven van den toestand van het muntwezen in Zuid-Limburg, een schets gegrond op een speciaal plaatselijk door de Nederlandsche Bank op uitnodiging van de toenmalige Regeering ingesteld onderzoek. Die schets gaf een zeer ongunstigen toestand te aanschouwen. Er wordt daar geconstateerd, dat ongeveer 80 à 90 pct. van de circulatie in Zuid-Limburg bestond uit vreemde munt. Intusschen, alle lichtpunten ontbraken niet. Er waren er twee: ten eerste dat de groote fabrikanten nog altijd de gewoonte hadden, of de gewoonte hadden aangenomen, van te betalen in Nederlandsch geld. Ten tweede, en hierop leg ik nu den nadruk, dat men nog altijd rekende in Nederlandsch geld. Men betaalde dus wel voor een groot deel in vreemd geld, maar de rekenmunt was Nederlandsch geld gebleven.

Te recht werd dit een lichtpunt genoemd; leidt reeds het gebruik van vreemd geld tot allerlei bezwaren, als er ook niet meer gerekend wordt in de munt van het eigen land wordt de monétaire eenheid totaal verbroken. Het is zeker een anomalie, dat men rekent in het eigen, betaalt met het vreemde geld, maar die anomalie moet verdwijnen, niet doordat de munt van het eigen land als rekenmunt wordt losgelaten, maar doordat het gebruik van de vreemde munt losgelaten wordt. Aan te moedigen, dat de loonen, de prijsnoteringen geschieden in buitenlandsche munt, zou een zeer groote fout zijn.

De wetgever van 1901 heeft zich voor die fout wel gehoeid. Men zal in de Muntwet vergeefs naar een enkele bepaling zoeken, waarin ook maar een wenk gegeven wordt om in buitenlandsch geld te rekenen. Er wordt daarin alleen gezegd, dat bepaalde munten, daar genoemd, in bepaalde gemeenten in betaling mogen gegeven worden; behoudens altijd de bevoegdheid van iedereen om Nederlandsch geld te eischen.

Wat gebeurt echter in dit ontwerp? Waarschijnlijk tegen de bedoeling van den ontwerper zal een toestand geboren worden die naar onze opvatting een achteruitgang is. In de eerste plaats wordt het gebruik van vreemd geld als rekenmunt toegelaten.

Dat zegt art. 1637 j, zooals het voorgedragen is, met zooveel woorden. Maar bovendien wordt dat gebruik aangemoedigd. Om dat te bewijzen moet ik even de aandacht vestigen op art. 1638 h. Thans kan men bedingen in Nederlandsch geld en betalen in buitenlandsch; maar wordt art. 1638 h aangenomen, dan zal men alleen dan kunnen betalen in buitenlandsch geld, wanneer men ook in buitenlandsch geld heeft gecontracteerd. Bij gevolg, in de gemeenten genoemd bij art. 19 der Muntwet, waar men thans de bevoegdheid heeft te betalen in zekere buitenlandsche munten, zal men voortaan, als het loonen geldt, van die bevoegdheid geen gebruik kunnen maken, tenzij men er ook in buitenlandsch geld gecontracteerd heeft. Hier wordt er dus bepaald een premie op gesteld dat buitenlandsch geld als rekenmunt wordt gebezigt, en dit beschouwen wij als een zeer groote fout. Deze fout kwam niet voor in het oorspronkelijk Regeeringsontwerp; daarin was art. 1637 j op dit punt eigenlijk een blanco artikel. Er werd gezegd: „Voor zooverre het loon niet in geld is vastgesteld, kan het voor arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, niet anders worden vastgesteld, dan” — en dan volgen de punten die thans genoemd zijn, onder 2°.—6°.

Art. 1638 h was eenigszins omslachtig geredigeerd, maar uitdrukkelijk werd daarin toch gehandhaafd, dat iedereen de keuze had van het geld waarin hij betaald zou worden. Er was dus in dat ontwerp geenerlei aanmoediging, allermint werd een premie gegeven voor het gebruiken als rekenmunt van het vreemde geld.

En nu heb ik het allerergste nog niet vermeld. Art. 19 der Muntwet zegt, na de uitzonderingsbepaling voor sommige gemeenten gemaakt te hebben: „Onverminderd echter blijft ook daar ieders bevoegdheid om wettige betaalmiddelen te eischen.”

Dat paste niet in het nieuwe kader; daarom is het bij het laatste lid van art. 1638 h over boord geworpen. Losgelaten is daarmede een cardinaal beginsel op het gebied van het muntwezen, het beginsel dat men betaling mag eischen in het eigen geld van het land.

Wat moet er nu gebeuren? Moeten wij terugkeeren tot de oorspronkelijke redactie van art. 1637 j van het wetsontwerp, waarin eenvoudig gesproken wordt van „geld”? Het is m. i. beter iets meer te zeggen, en als algemeen regel te stellen, dat de contracteering geschieden moet in Nederlandsch geld. Ten eerste omdat, hoewel het de algemeene regel is, zelfs in die gedeelten des lands,

waar ook buitenlandsch geld circuleert, in Nederlandsch geld te rekenen, het toch wel voorkomt op grensplaatsen, zij het dan bij uitzondering, dat gecontracteerd wordt in buitenlandsche munt. Daaraan moet gedacht worden en het beste middel tegen dat misbruik is, het te verbieden. Wanneer geen gansch bijzondere reden voor het tegendeel bestaat, is het verkieselijk als algemeen regel te stellen, dat de betaling in Nederlandsch geld geschieden moet. Maar men bedenke tevens, dat er exceptionele gevallen zijn — welke zich niet alleen voordoen in grensplaatsen, maar in alle plaatsen waar veel handel en industrie is — waarin in buitenlandsche munt gecontracteerd wordt.

Ik denk bijv. aan een Duitschen monteur, die van ons geld niet veel afweet en daarom in marken wil contracteeren. Er bestaat geen enkele reden om in dergelijk geval het contracteeren in buitenlandsch geld af te keuren. In ons amendement wordt dit dan ook, onder zekere waarborgen, toegestaan.

Over art. 1638 h, dat de heer Patijn en ik wenschen te doen vervallen, zal ik thans nog niet in bijzonderheden treden. Ik heb het artikel slechts aangevoerd om het stelsel — het verkeerde stelsel — van het ontwerp aan het licht te brengen. Komen wij aan dat artikel, dan zal ik onze meening daarover nader verdedigen en trachten aan te toonen, dat het niet alleen een overbodig maar ook een schadelijk artikel is.

De Voorzitter: Het amendement is slechts door twee leden ondertekend en behoeft dus nog nader te worden ondersteund.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Doorn, Roodhuyzen, de Klerk, Reyne en Bolsius, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! Bij dit artikel heb ik mij de vraag gesteld, welk het nut van die gansche bepaling is. Ik moet eerlijk erkennen dat mij het nut er van ten eenenmale ontsnapt. Ik heb getracht mij daaromtrent het noodige licht te verschaffen in de Memorie van Toelichting, maar ik heb niets anders aangetroffen dan een eenigszins geleerd betoog, dat men onderscheiden moest tusschen vaststelling en uitbetaling van loon.

Zou het niet voldoende zijn, wanneer de wet eenvoudig deze bepaling inhield, dat men het loon betalen moet, zooals het is overeengekomen? Met andere woorden, dat, wanneer met een arbeider gecontracteerd is omtrent een bepaald loon in geld, die arbeider niet afgescheept worde met winkelwaren of andere producten. Den arbeider behoort uitdrukkelijk het recht te worden toegekend om het loon te ontvangen zooals hij dit bedongen heeft.

Maar waartoe is het noodig in de wet allerlei vormen van loon voor te schrijven die veroorloofd zullen zijn? Men zegt dat dit is om het trucksysteem te voorkomen; maar dat kan ik in dit artikel volstrekt niet lezen. De bepalingen daartegen komen voor in art. 1637 l [r].

Het betalen van arbeid in producten van het bedrijf wordt in dit artikel uitdrukkelijk toegestaan tot een zeker maximum. Zou het nu niet veel logischer zijn, wanneer men bepaalde vormen van loon wilde verbieden, dat de wet die bepaalde vormen ook noemde en het verbod daartegen had gericht? Want wat krijgen wij nu? Nu krijgen wij een opsomming van vormen van loon die geoorloofd zullen zijn.

De Regeering ging zelf van het denkbeeld uit, dat naast die vormen, andere vormen van loon denkbaar waren. Ik noemde inwonende dienstboden. De Regeering erkende, dat bij deze andere vormen van loon volkomen denkbaar zijn. Nu vraag ik mij af: waarom zullen nu die andere vormen van loon, waartegen men met den besten wil van de wereld niet het minste bezwaar kan hebben, verboden worden? En dat zal toch geschieden door de eenigszins als strafbepaling werkende bepaling van art. 1637 l [r].

Het is noodig hier eenigszins in casuïstiek te komen.

Ik zou willen vragen: wanneer een ondernemer, die een provisie-reiziger heeft (een volkomen geoorloofde vorm van loon) tegen dien man zegt: ik ben tevreden over u en om u te gemoet te komen zal ik u een abonnement op den trein geven, gij behoeft dan uw reis zelf niet meer te betalen, zal dan die reiziger met het artikel der wet in de hand kunnen zeggen: ik zal eens narekenen of deze verhooging van loon meer of minder bedraagt dan het een derde, bedoeld in art. 1637 l [r]?

Ik neem nog een ander voorbeeld, waaromtrent twijfel bestaat en waaromtrent ik gaarne nadere inlichtingen van den Minister van Justitie ontving.

Ik stel het geval, dat iemand buiten zijn woning zijn kantoor heeft in een andere straat. In dat kantoor zet hij een huisbewaarder.

Nu is de eerste vraag: is deze huisbewaarder, volgens de bepalingen dezer wet, een inwonend arbeider? Ik zou zeggen neen, hoewel andere heeren, naar mij bleek, daaromtrent twijfel koesteren. Ik neem nu aan dat die huisbewaarder geen inwonend arbeider is.

Dien man geef ik dus vrije woning, vuur en licht, wat een volkomen geoorloofde wijze van loonsbepaling is, maar wanneer ik het ongeluk heb om tegen den man te zeggen: ik ben zeer over u tevreden en ik zal u per jaar een winterjas geven of met den zomer uw kind een pak kleeren doen aanmeten, dan geef ik wat anders dan volgens dit artikel mag worden bedongen en handel ik onwettig.

Er wordt mij toegeworpen, dat hetgeen ik opsomde, als cadeaux zullen zijn te beschouwen; aangenomen, maar wanneer ik dan tot den man zeg: ik zal u vrije woning, vuur en licht geven, maar bovendien als ik over u tevreden ben, zal ik u nog wat geven.

Dan behoort dit onder de emolumenten, wordt mij geantwoord.

Mijnheer de Voorzitter! Dat is een nieuw idee, dat hier in de wet wordt gebracht, maar er naar mijn meening niet in lag.

Ik kom thans tot de redactie van het artikel, waaromtrent ik een paar bescheiden opmerkingen zou wenschen te maken.

Het artikel zegt, dat het loon niet anders kan worden vastgesteld dan in den daarin aangegeven vorm, en nu zou ik aan den Minister willen vragen of het woordje „kan”, niet beter vervangen zou worden door: „mag”.

Men kan zeggen, dat dit een kleine opmerking is en dat geef ik in zeker opzicht gaarne toe, maar het lijkt mij zeer vreemd, dat in een wet uitdrukkelijk wordt gezegd, dat loon slechts kan worden vastgesteld in een bepaalden vorm, terwijl onmiddellijk in de daarop volgende artikelen staat, dat het wel anders kan; het zou dan ook zeer licht kunnen voorkomen, wanneer de wijze van vaststelling van het loon afwijkt van de hier voorgeschrevene, dat de rechter zegt, dat er geen loonsbepaling bestaat in den zin der wet en dat er dus geen arbeidsovereenkomst bestaat.

Wanneer men zegt, dat het loon niet op een andere wijze mag worden vastgesteld, dan sluiten zich daarbij logisch de volgende artikelen aan.

Ik heb nog een ander bezwaar tegen het artikel.

Wanneer men geheel aan den rechter had overgelaten om te bepalen of bij een zekere overeenkomst sprake was van loon, dan had men hem iets overgelaten wat hij volkomen kon beoordeelen. Het begrip „loon” is niet zulk een zwevend begrip, dat de rechter niet zou kunnen uitmaken of niet een overeenkomst tot het verrichten van arbeid voor hem lag, waarvan loon de contra-prestatie vormt.

Dan is er nog iets anders, waarop reeds in de stukken is gewezen. Er zijn tal van arbeiders, wier loon niet bepaald wordt overeenkomstig dit artikel. Kellners vinden veelal hunne betaling in de fooien, die zij krijgen van de bezoekers der inrichting, waar zij werkzaam zijn; de menners van taxameters krijgen een deel van de opbrengst dier voertuigen, terwijl zij toch eigenlijk arbeid verrichten voor de eigenaars dier vehikels en waarschijnlijk zelfs rijtuig en paard schoon moeten houden. Zegt men nu, dat dit eigenlijk een huurovereenkomst is, dan verwijs ik naar artikel 1637 c, waarbij bepaald is, dat als een overeenkomst kenmerken heeft van een arbeidsovereenkomst, de bepalingen die deze beheerschen, op haar zullen worden toegepast.

Zijn dit gezochte bezwaren, Mijnheer de President, dan zijn zij reeds gezocht bij den aanvang der behandeling van het wetsontwerp, want zij worden reeds aangetroffen in het Voorloopig Verslag, en men zal er telkens op stuiten, zoodra men zich voorneemt een lijst der loonsvormen te geven.

Aan de hand van de stukken heb ik nog een andere opmerking te maken. Wij hebben zoo straks de toelichting gehoord van het amendement van de heeren de Waal Malefijt c.s. over het schriftelijk contract. Wanneer ik goed heb beluisterd, dan heeft de geachte verdediger echter eene zaak niet toegelicht. En dat is het geval, waarin wel werd voorzien in het ontwerp van den heer Drucker, dat de menschen niet kunnen schrijven. Hoe moet het dan gaan? Ik hoor daar zeggen: dan wordt de algemeene regel gevolgd, dat het contract moet gemaakt worden in den vorm van een notarieele akte of dat het contract wordt voorzien van een kruisje van dengeen die niet schrijven kan. Nu heeft evenwel de Hooge Raad onlangs uitgemaakt, dat een kruisje niet kon worden beschouwd als een handteekening. Wanneer dus een overeenkomst moet worden aangegaan met een boerenarbeider en de man kan niet schrijven, dan moet de overeenkomst geschieden bij notarieele akte. Dat is toch niet doenbaar. Het ontwerp

van den heer Drucker had daarin voorzien. En waar ik meen, dat het geheele artikel toch gerust kan vervallen, daar spreekt het vanzelf dat ik met het amendement om de schriftelijke overeenkomst uit het artikel te doen vervallen, geheel kan medegaan.

Wat betreft het amendement van de heeren Pierson en Patijn, ook hiertegen heb ik geen bezwaar. De betaling in vreemd geld is in het ontwerp eigenlijk een tobben geweest. In het eerste ontwerp heeft Minister Loeff die betaling geheel willen vrijlaten; langzamerhand is hij er toe gekomen om gevolg te geven aan het verlangen om verandering aan te brengen en het artikel is in het ontwerp gekomen, zooals het nu luidt. Nu vraag ik, en ik herhaal daarmede de vraag van den geachten verdediger van het amendement: waarom moet het toch verboden zijn in vreemd geld te betalen? Wanneer ik met een vreemden arbeider contracteer, waarom moet het mij dan verboden zijn om dien man uit te betalen in de munt van zijn land? Het kan toch voorkomen, dat iemand voor zijn bedrijf bepaald vreemde arbeiders noodig heeft, en waarom mag hij dan die menschen hun loon niet voldoen in de munt van het land waartoe zij behooren?

Waar ik dus, behoudens nadere toelichting vanwege de Regeering of van de Commissie van Rapporteurs, het nut van een dergelijke bepaling niet kan inzien, zou ik haast geneigd zijn om het artikel eenvoudig te doen vervallen en uit de wet te verwijderen.

De heer Reyne: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch niet als de voorgaande geachte spreker het woord te voeren over het geheele artikel. Het zij mij alleen veroorloofd enkele opmerkingen te maken over het amendement van de twaalf heeren, zooals dit zooveel door den geachten afgevaardigde uit Breukelen is toegelicht. Het gewijzigde amendement komt mij voor te hebben een vrij wijde strekking. In dezen zin, dat bij aanneming wij wel niet scheppen maar toch toelaten een geheel afwijkende regeling voor een bepaalde groep van menschen, voor de veldarbeiders. Voor dezen wordt dan de schriftelijke overeenkomst losgelaten.

Als een van de eerste verklaringen, waarmee de eerste ondertekenaar van dit voorstel het amendement verdedigde, werd door hem aangevoerd, dat ook bij het afdelingsonderzoek de positie, welke de boerenstand daardoor zou verkrijgen, niet was besproken. Dit geldt voor een tijd, dien meerderen van de jongere leden, waaronder ook ik, niet hebben medegemaakt, maar als er niet over is gesproken, ligt dat toch niet in de constructie van het artikel; want mijns inziens toont juist de wording van het artikel aan, dat het in het bijzonder voor die groep van veldarbeiders is geconstrueerd. Ik kan mij moeilijk denken, dat een bepaling als voorkomt sub 5°. over voorrecht van weide of stalling van vee, veel waarde zou hebben voor den Rotterdamschen bootwerker. Of dat de bepaling sub 6°. over het verrichten van bepaalde werkzaamheden, bijv. het beploegen van den grond met het materiaal van den werkgever, voor den industriearbeider der groote steden veel zou beteekenen. Derhalve wijst de constructie van het artikel in tal van opzichten uit, dat men juist in het bijzonder het oog heeft gehad op de veldarbeiders, die men nu loslaten wil.

Het grootste bezwaar daartegen is straks reeds genoemd door den heer van Wijnbergen bij de toelichting van een ander amendement. Hij zeide: men moest of het artikel verscherpen of het voor den landbouw buiten werking stellen, want wordt het gehandhaafd, dan is het wenschelijk dat de arbeider behoorlijk kan overwegen, welke overeenkomst hem wordt voorgelegd. Ik voeg hieraan toe, dat, als men de arbeidsovereenkomst op die wijze op losse schroeven gaat zetten, men ook het gevaar uitlokt, dat bij mogelijke geschillen, die bij een materie als deze niet alleen denkbaar zijn, maar ook voorkomen zullen, de bewijskracht aan de overeenkomst wordt ontnomen. Men zou ook verder kunnen gaan en, levende in de gedachte, dat de thans nog zoo achterlijke landbouwarbeiders ook tot het begrip van organisatie zullen weten te komen, er aan kunnen toevoegen, dat, als de schriftelijke overeenkomst wordt weggelaten, het voor hen ook niet mogelijk zal zijn een collectieve arbeidsovereenkomst aan te gaan. En dat in de derde plaats, wanneer de organisatie gaat groeien, controle van de organisatie op de loonsbepaling ten eenenmale ondenkbaar is.

Dit is te klemmender, wanneer wij ons herinneren wat bij de algemeene beschouwingen over het wetsontwerp gezegd is. Toen toch heette het in den mond van de verdedigers dezer wetsvoordracht, dat zij voor de zeer sterk georganiseerde arbeiders niet zooveel betekenis had, daar deze zich, gesteund door hun organisatie, die bepaling wel zelf zouden weten te verschaffen, ook zonder deze wet.

Maar juist voor de zwakke en niet georganiseerde arbeiders, heette het, heeft

deze wet groote beteekenis. Na deze uitspraak, die meen ik instemming vond bij de groote meerderheid, acht ik het onverdedigbaar om juist de allerzwakste groep, waarvoor zoo goed als geen organisatie bestaat, eenigermate aan de bepalingen der wet te onttrekken.

De heer de Waal Malefijt heeft gezegd: zij zullen de eenigen niet zijn. Immers ook de spoorwegambtenaren en het personeel in dienst van publieke lichamen worden er buiten gesteld. Dat is waar, doch deze hebben andere regelingen of organen die voor hun belangen weten te waken. Wij hebben dit bij de laatste discussiën over den spoorwegarbeid kunnen ervaren en wij weten dat als er op dit gebied verkeerdheden insluipen, er plaatsen zijn waar men er op wijzen kan. Doch indien er fouten zijn in de overeenkomst tusschen landarbeider en landbouwer, en deze arbeiders zijn buiten de algemeene regelen der wet gesteld, dan onttrekt zich dit aan elke contrôle.

Wanneer de geachte afgevaardigde uit Breukelen als eerste voordeel van zijn amendement meent te kunnen opgeven, dat het besparing van schrijfwerk geeft, dan heb ik daarvan niet zoo groote voorstelling; zooveel zal het schrijfwerk niet zijn. Bij de algemeene beraadslaging zeide de heer Schaper, dat het ras van de werkgevers slim was. De drukkers en uitgevers plegen niet tot de allerdomsten te behooren en zij zullen zeker voor het geval wel formulieren pasklaar maken.

Dit daargelaten, wanneer men meent dat het schrijfwerk noodeloos is en wanneer men meent, gelijk de geachte afgevaardigde uit Gouda doet, dat men allerlei bureaucratische regelingen door de wet in het leven roept, dan geloof ik dat dit niet alleen geldt voor den landbouwer. En ik zie geen enkele reden, om wat als verplichting geldt voor den visscher, den smid en den schoenmaker, niet te doen gelden voor den landbouwer. Zou de geachte afgevaardigde dan ook niet moeten trachten die menschen bij amendement er uit te lichten?

Wanneer de voorstellers van het amendement zich stellen op het standpunt van den geachten afgevaardigde uit Gouda, dan zou het op hun weg liggen om zich te verzetten tegen het artikel en te trachten bij amendement de geheele schriftelijke overeenkomst weg te nemen. Dit doen zij niet; door hen wordt dus het nut van de schriftelijke overeenkomst ingezien en erkend. En waar zij dit niet erkennen, kunnen zij niet ontkomen aan de beantwoording van de vraag: waarom wenscht gij dit door u erkend nut voor de allerzwakste arbeidersgroep op zijde gesteld te zien?

De geachte afgevaardigde uit Breukelen meent zijn amendement hoofdzakelijk te moeten toelichten met het groote bezwaar, dat het artikel oplevert voor den boerenstand. De landbouwer heeft geen kantoor en hij ziet al contracten in Runenschrift. Ik dacht toen hij dit zeide — ik hoop dat de geachte afgevaardigde mij die opmerking ten goede zal houden —; daar komt de gewetenswroeging van het verzet tegen de Leerplichtwet. Dit is echter niet gekomen. Wanneer men het aangaan van een schriftelijke overeenkomst op grond van mindere ontwikkeling wil ter zijde laten, geldt dat voor tal van bedrijven. Geeft de schriftelijke overeenkomst moeilijkheden, dan zijn die ook bij anderen te overwinnen. Niet alleen bij landbouwers en veldarbeiders.

Vreest men, als de geachte afgevaardigde uit Breukelen, dat de toepassing van andere artikelen zoo moeilijk wordt bij schriftelijk contract, dan is het aangewezen die artikelen te verzachten, maar niet om bij wijze van uitzonderingsmaatregel die groep, die ik reeds meermalen als de zwakste arbeiders noemde, buiten de wet te stellen.

Evenmin gaat op het argument door den geachten afgevaardigde uit Breukelen genoemd, dat de behoefte er niet aan bestaat, omdat bij de boeren alles mondeling wordt geregeld.

Waarom kom ik daar in het bijzonder tegen op? Omdat de heer de Waal Malefijt dit meende te moeten noemen een gunstig teeken. In dezen zin, dat er uit zou blijken, dat een zeer uitgebreide klasse van menschen nog zooveel goed vertrouwen had, dat zij geen behoefte toonde aan schriftelijke overeenkomsten. Dit is een quaestie van smaak en daarover valt niet te twisten, maar wat de heer de Waal Malefijt neemt een gunstig teeken, veroorloof ik mij te noemen een ongunstig teeken. Bij den landbouwers heeft altijd een streven voorgezet om zich aan allerlei administratief werk te onttrekken. En er zijn altijd menschen gevonden, die dit — veelal omdat er geld aan te verdienen was — hun gaarne uit de hand namen.

Dit acht ik veeleer de reden waarom bij den boer de administratie wordt nagelaten en alle overeenkomsten mondeling gaan. En ik voeg er aan toe, dat ik dit systeem in plaats van gunstig, zeer verderfelijik vind.

Daarom komt het mij voor; dat men het maken van uitzonderingsbepalingen

voor deze menschengroep alleen dan kan verklaren, wanneer men in de landbouwers en veldarbeiders ziet een ietwat bijzonder menschenras, wanneer men de bril wil opzetten en daardoor het platteland bezien; zooals dit de dagbladredacteurs in den komkommertijd plegen te doen, als zij hier of daar een achterhoeksch boertje opduiken, die tot vermaak van den veel slimmer stedeling, de een of andere onnoozelheid heeft uitgehaald.

Ik heb dan liever een anderen kijk op de dingen en zie liever het gunstige verschijnsel, dat nergens, ook niet in de zoogenaamde centra van beschaving en ontwikkeling, de bibliotheken zulk een aftrek vinden, als juist op het platteland. Ik neem liever waar, dat sedert de gepopulariseerde wetenschap op het platteland is gebracht, in het bedrijf allerlei nieuwigheden worden ingevoerd en nieuwe methoden worden toegepast. Ik meen niets te veel te zeggen, als ik als mijn persoonlijke waarneming mededeel, dat niet bij enkelen, maar bij talloos vele jonge landbouwers een werkelijke dorst heerscht naar ontwikkeling. Vooral omdat zij inzien deze noodig te hebben voor hun organisaties en talloze corporaties.

Wanneer ik dus bij den verdediger van het amendement stuit op de opvatting, dat onze boeren niet zouden in staat zijn een contract op te maken, of liever gezegd: te teekenen, dan is dit een verschil van persoonlijke waarneming. Maar te gelijker tijd ook een gebrek aan vertrouwen in den vooruitgang. Wanneer men nagaat de geschiedenis, vindt men dat in het Groot Placcaetboek van 1677 bij huur van grond de schriftelijke overeenkomst voor geheel Holland verplichtend wordt gesteld. Nu komt het mij voor, dat het niet getuigt van vertrouwen op den vooruitgang, wanneer men 229 jaar later, nu wil vrijstellen van verplichte schriftelijke overeenkomst, nu niet voor huur van grond, maar voor huur van arbeiderskracht.

Ten slotte nog een opmerking; als verdediging van het amendement is ook aangevoerd, dat de practijk van het leven bij veel werkzaamheden de schriftelijke overeenkomst onmogelijk maakt.

Wij kregen daarbij als voorbeeld de tijdelijke opdracht tot het rooien van boomen. Nu komt het mij voor, dat dit niet als gunstig argument voor het amendement kan gelden. Eenvoudig hierom, omdat al die werkzaamheden niet behoeven te ressorteeren onder dit artikel, maar teruggebracht kunnen en ook zullen worden in de practijk tot hetgeen geschreven is in den aanhef van art. 1637.

Men zal dus voor al die werkzaamheden, waarbij de practijk van het bedrijf bezwaar meebrengt, geen afzonderlijke arbeidsovereenkomst aangaan. Maar men zal eenvoudig aan het begrip „enkele diensten", dat in art. 1637 wordt genoemd, zekere uitbreiding geven. Zoodoende zal niet alleen de tijdelijke en losse arbeid daaronder gebracht worden, maar ook alle niet gereglementeerde arbeid.

Dat zal het aantal werkelijke arbeidsovereenkomsten aanzienlijk beperken. Waar men echter dergelijke overeenkomst aangaat, dient het er een te zijn waaraan men houvast heeft. En dat houvast wordt door het amendement weggenomen.

Er is dus naar het mij voorkomt, geen enkele verdedigbare reden waarom men aan de veldarbeiders met een andere maat het recht zou gaan toemeten dan aan andere arbeiders.

De heer ter Laan: Mijnheer de Voorzitter! In de beraadslagingen van hedenmorgen is dit artikel door den heer Doorn een bepaling genoemd, waarvan hij het nut niet inzag. Hij zou eigenlijk niets liever willen dan dit voorstel maar geheel weglaten.

Zóó staan mijn partijgenooten en ik daartegenover niet. Het artikel beperkt de gevallen, waarin het loon anders kan worden uitbetaald dan in geld, tot het zetal met name genoemde omstandigheden. Ons komt zulk een beperking zeer wenschelijk voor. Zonder de waarde van deze voorschriften te overschatten, meenen wij, dat er wel iets mee te bereiken is.

Dit is reeds gebleken, sedert dit wetsontwerp in eersten aanleg aan ons werd aangeboden. Zoo heb ik met voldoening gezien, dat bijv. in het tweede punt is uitgesloten de korting voor vuur en licht in de werkplaats, een misstand, die tot op dit oogenblik nog al eens voorkwam, nl. dat de werkgever voor het gebruik van vuur en licht een zeker percent van het loon van den werkmán afnam. Dit wordt veroordeeld. De Memorie van Antwoord op dit punt is duidelijk genoeg.

Zoo is het artikel in zijn nieuwe redactie beter geworden wat betreft het vierde punt, waar sprake is van de voortbrengselen, afkomstig uit het bedrijf, waar uitdrukkelijk wordt uitgesproken van „de eerste levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin, niet anders en niet meer dan geacht kan worden, dat de werkmán ten eigen behoeve noodig heeft".

Daardoor is de betaling van het loon in winkelwaren verboden.

Het is verder ook toe te juichen, dat de alcoholhoudende dranken uitdrukkelijk zijn uitgesloten als eenige vorm van loon. Ik juich het toe, dat hier niet „sterke dranken” staat, maar „alcoholhoudende dranken”. Ook bier mag niet als loon worden gegeven.

Dat zijn eenige voordeelen, maar de strekking van het geheel is ook gunstig. Een moeilijkheid van ernstigen aard ligt echter in het laatste lid, waarbij wordt voorgeschreven, dat de overeenkomst steeds schriftelijk moet zijn in de vier laatstgenoemde gevallen. De overeenkomst is onwettig, wanneer men daarvoor geen schriftelijk akkoord heeft. Die vier nummers zijn: de eerste levensbehoeften; de verstreking van woning, grond of stalling; de te bewijzen diensten of te verrichten werkzaamheden en 4°. het te verstrekken onderricht.

Nu vind ik de bedoeling daarvan uitstekend. In de practijk echter zal het artikel, zooals het thans luidt, groote bezwaren meebrengen.

De heer de Waal Malefijt heeft gezegd, dat zeer dikwijls voor onbeduidende dingen een schriftelijk contract moet worden aangegaan. Dat is bij de voorgestelde redactie werkelijk het geval, met name bij den landbouw. Of het goed is of niet, kunnen wij op dit oogenblik daarlaten, maar het is een feit, dat in het landbouwbedrijf in verschillende streken van ons land verschillende vormen van loon, behalve de uitbetaling in geld, voorkomen. De arbeider verdient, behalve daggeld, aardappels, melk of karnemelk; hij heeft het gebruik van grond voor weide of voor het verbouwen van aardappelen en de noodigste vruchten, in de eene streek wat de geheele opbrengst betreft, in de andere wat een gedeelte daarvan aangaat, ook nog al vaak om de helft; hij weidt een paar schapen in het land van den boer, 's winters zet hij ze op stal bij den boer; hij krijgt het grasgewas op de wallen van het land of op de bermen van lanen en paden enz.; in verschillende streken telkens weer anders. Op zeer veel plaatsen is het een algemeen verschijnsel, dat de boer helpt bij het bewerken van het stukje grond, dat de arbeider zelf in gebruik heeft, of dat deze daarbij de gereedschappen, den ploeg, de egge en een paard van den boer mag gebruiken.

Nu ontken ik volstrekt niet de wenschelijkheid om zoo nauwkeurig mogelijk deze omstandigheden te regelen. Wanneer wij te doen hebben met arbeiders, die doorlopend in dienst van den boer zijn en een deel van hun loon in goederen of te bewijzen diensten ontvangen; met arbeiders, die doorlopend wonen in een huis dat aan den werkgever toekomt; die doorlopend een stuk grond in gebruik hebben en ook in alle gevallen, waarin het onderricht, door den patroon te geven, zich over geruimen tijd uitstrekt, geloof ik, dat de bepaling aan het slot van dit artikel uitstekend zal werken, ja noodig is.

Hier echter — dat is ook ons grootste bezwaar — wordt dat schriftelijk contract voor alle mogelijke overeenkomsten geëischt, en nu weet men toch, hoe het en in het landbouw — en in menig ander bedrijf toegaat. De boer neemt gedurig voor enkele dagen een arbeider; de eene week heeft hij hem noodig, de andere week weder niet; soms heeft hij er een, soms drie of vier.

Daarom komt het mij voor, dat dit artikel, ook het laatste lid, uitstekend zal werken, wanneer men zorgt, dat al die diensten van enkele dagen niet onder het schriftelijk contract vallen. Wanneer er echter sprake is van een termijn, waarvoor het maken van een schriftelijk contract de moeite waard is, moet men aan de bepalingen van dit artikel vasthouden. Dit geldt zoowel voor den landbouw als voor andere bedrijven.

Het is zooals de heer Reyne heeft gezegd: waarom zullen wij de landbouwers vrijstellen van bepalingen, die bij een smid of een timmerman even goed kunnen voorkomen? Daarvoor is geen reden. Ik heb gewezen op de gevallen, waarin een schriftelijk contract gewenscht moet worden genoemd. Daarom gaan wij niet mede met den wensch van den Boerenbond, om den landbouw uit het arbeidscontract te schakelen. Als men het practisch maar voor de boeren mogelijk maakt, is er geen bezwaar tegen dit artikel. Maar dat is op dit oogenblik niet het geval, ondanks de dwingende regeling hier, krijgt men eenvoudig, dat in de practijk de toestand niet zal worden veranderd en dat deze bepaling veel meer zal worden ontdoken dan uitgevoerd. En nu zal niemand in deze Vergadering ontkennen, dat dit op zich zelf reeds een zeer verkeerde toestand is, vooral als men bezig is aan een nieuwe wet. Maar daarbij komt, wat door den heer de Waal Malefijt is opgemerkt, dat in art. 1637 l [r] straf bedreigd wordt tegen afwijking van de in art. 1637 j voorgeschreven bepalingen.

Wanneer wij nu aannemen, dat in vele gevallen de regeling even voordeelig is voor de arbeiders als gemakkelijk voor de boeren; wanneer wij verder in het oog houden, dat tal van deze overeenkomsten gesloten worden terwijl beide partijen volkomen weten wat zij bedoelen te bereiken en alle gedachte aan oneerlijk-

heid is uitgesloten, dan is het ook onbillijk dat men, wetende dat dit artikel zal worden ontdoken, daarop bij een volgend artikel straf stelt, omdat men zelf aanleiding geeft tot deze ontduiking. Het is mijn streven niet de landbouwarbeiders aan de goede bepalingen van deze wet te onttrekken, maar wel om het aan de werkgevers gemakkelijk te maken, zich er aan te onderwerpen. Wanneer het blijft zooals het is voorgesteld, heb ik groote neiging om met het amendement van den heer de Waal Malefijt mede te gaan, en toch gevoelen wij de bezwaren, die daartegen zijn aangebracht, ook door mij zelf, ten volle. Die bezwaren zijn echter door den heer de Waal Malefijt wel wat breed uitgemeten. Zoo erg is het niet, vooral wanneer men in het oog houdt, dat voor deze gevallen gedrukte contracten aan de boeren en de arbeiders goede diensten kunnen bewijzen. Voor de practijk zal het ook nog niet zoo gemakkelijk zijn, ondanks de nieuwe redactie van het amendement, om precies uit te maken wat een landbouwer is.

Wij willen niet terugtreden op de voordeelen, die bij dit artikel voor de arbeiders bedongen zijn. Wat schriftelijk is gaat vaster. Overtuigd, dat het schriftelijk contract voor de landbouwers bezwaar oplevert, kan het gebeuren, dat wij meer en meer komen tot een toestand, dat het loon alleen wordt uitbetaald in geld en dat is op zich zelf niet verwerpelijk. Maar dit is in strijd met het heerschende gebruik. Als dit de bedoeling was van dit artikel, had een uitleg in de Gedrukte Stukken niet mogen ontbreken. Maar ik geloof, dat het niet de bedoeling was en hoogstens als een bijkomende werking is te beschouwen. In ieder geval loopt het er hier niet over. Wij hebben hier de practijk van het leven vóór ons.

En dan is een oplossing van de moeilijkheid te vinden. Dan worden al de bezwaren weggenomen, als men uit het ontwerp licht den dwang tot schriftelijke contracten voor dienstovereenkomsten die slechts enkele dagen geldend zijn, en waarvoor in de practijk toch geen enkele boer de hand op het papier zal zetten, en waarvoor het ook niet noodig is. De practijk leert niet, dat voor korte dienstovereenkomsten een schriftelijke regeling gewenscht is. Iets anders is het met dienstcontracten die langer loopen; de redenen daarvoor zijn duidelijk.

Daarom geef ik aan den Minister in ernstige overweging om aan het laatste lid van het artikel nog deze zinsnede toe te voegen: „Wanneer de arbeidsovereenkomst is aangegaan voor een tijdperk van 3 maanden of langer”. Dan is het de moeite waard, om een contract op schrift te stellen, en geen landbouwer zal daar bezwaar tegen hebben. Dan wint men tevens, dat bij andere bedrijven een dienstovereenkomst van enkele dagen er evenmin onder valt en men voor al die onnoozele dingen het papier kan weglaten. Ik wacht met belangstelling het antwoord van den Minister af.

De heer Nolens: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij veroorloofd een paar woorden te spreken naar aanleiding van het amendement van den heer Pierson en vooral naar aanleiding van het artikel waarop dat amendement is ingediend. Het heeft mij verheugd, dat iemand, die zoo competent is in muntzaken als de heer Pierson, tegen de regeling zooals die in dit wetsontwerp is voorgesteld, is opgekomen en daarop ook een amendement heeft ingediend. Het zal niemand verwonderd hebben, dat de heer Pierson bezwaar heeft tegen deze regeling, want door deze regeling wordt eigenlijk zijn Muntwet van 1901 eenvoudig op zijde geschoven.

Artikel 19, dat de kern is der Muntwet, waar het indertijd vooral om ging, wordt in artikel 1638 h uitdrukkelijk niet van toepassing verklaard. De heer Pierson kon met deze regeling zeker allerminst tevreden zijn. Het zij mij daarom veroorloofd om die regeling even in uw geheugen, Mijnheer de Voorzitter, en in dat van de Vergadering, zooals ook de heer Pierson gedaan heeft, terug te roepen.

In art. 19 der Muntwet wordt het algemeen verbod gegeven om vreemde zilveren, nikkelen, bronzen of koperen munt in betaling te geven.

Daarop wordt echter uitzondering gemaakt voor plaatsen, die bij algemeenen maatregel van bestuur kunnen aangewezen worden; maar daarbij wordt gezegd, dat ieders bevoegdheid om wettig betaalmiddel te eischen, blijft bestaan. Iedereen kan vorderen dat hij betaald worde — hier te lande wordt alleen Nederlandsche munt als wettig betaalmiddel beschouwd — in Nederlandsch geld.

Bij de regeling die ons nu bezighoudt, moeten wij drie artikelen met elkander in verband brengen. De heer Pierson zeide het reeds, dat het onmogelijk is alleen art. 1637 j te bespreken.

In art. 1637 j wordt gezegd — wat deze zaak betreft — dat het loon moet

vastgesteld worden in Nederlandsch geld enz.; daar gaat het dus over de *vaststelling*.

In art. 1638 h spreekt men van de betaling, de *voldoening*, en daar wordt gezegd, dat het loon niet anders betaald kan worden, dan in de munt waarin het vastgesteld is. Indien het loon in vreemde munt vastgesteld is, moet het ook in die vreemde munt betaald worden.

In art. 1638 j, dat werkelijk draconisch kan genoemd worden, wordt gezegd: als het loon betaald is in een andere munt, dan waarin dit moest betaald worden, is die betaling nietig; dan is het weg; dan is er geen quaestie van herstel van nadeel; men kan met een nieuwe vordering komen, zelfs lang nadat de eerste betaling heeft plaats gehad.

De bedoeling van de regeling is natuurlijk om te voorkomen dat de arbeiders nadeel lijden door de wijze waarop hun loon betaald wordt. En met die goede bedoeling zal iedereen het wel eens zijn; maar de vraag is of dit doel op deze wijze bereikt zal worden, en of die regeling niet zoo vele andere bezwaren heeft, dat zij daardoor onaannemelijk wordt.

Wanneer opgemerkt wordt omtrent regelingen in dit wetsontwerp, bijv. dat zij nadeelige gevolgen zouden hebben voor een bepaalde groep van personen, dan wordt daartegen steeds het argument gebruikt, dat de regeling algemeen moet zijn, dat wij geen bepalingen voor enkele groepen van personen moeten maken, dat wij geen uitzonderingen moeten invoeren.

De landbouwers worden met dit argument misschien ook afgescheept. En naar alle waarschijnlijkheid zal het met de Kamer zoo nauw verbonden gilde der journalisten ook die bedenking tegen zijn wensch wel te hooren krijgen.

Maar hier hebben wij nu juist iets dat van de zijde van de Regeering in strijd is met die algemeenheid, want hier wordt iets wat tehuis behoort in de Muntwet geregeld en geschiedt de regeling alleen voor een bepaalde soort van contracten, voor de arbeidscontracten, en nog alleen voor die arbeiders die niet bij den werkgever inwonen.

De voorsteller van het amendement heeft vooral het bezwaar doen uitkomen, dat ik zou noemen in de eerste plaats een theoretisch bezwaar, een bezwaar tegen de vaststelling in vreemde munt, want juist door dit artikel waarin die vaststelling wordt behandeld, komt de regeling in strijd met de Muntwet van 1901. De geachte afgevaardigde heeft te recht opgemerkt in zijn schriftelijke toelichting en ook dezen morgen, dat daardoor de vreemde munt wordt verheven tot rekenmunt. Men kan dan niet meer spreken van betaalmiddel dat getolereerd wordt, maar het is gewoonweg een rekenmunt geworden. Ik geloof dat, afgezien van deze theoretische bedenking, die ik volkomen deel, er ook een zeker gevaar is voor de plaatsen waar de vreemde munt nu eenmaal gangbaar is. Die vreemde munt zal daar als rekenmunt worden beschouwd, terwijl zij nu beschouwd wordt als iets dat door de omstandigheden niet anders kan, wat getolereerd moet worden. Zooals de heer Pierson dezen morgen heeft medegedeeld is uit een onderzoek gebleken, dat de vreemde munt niet gebruikt wordt als rekeumunt.

Ik zal nu met een enkel woord wijzen op het praktische bezwaar dat tegen deze regeling bestaat. Het grootste bezwaar is, dat die regeling geen rekening houdt met de praktijk. Wat is ten dezen opzichte de praktijk? Die praktijk is, dat, ik zeg niet overal op de grenzen, maar althans op vele plaatsen, waar de vreemde munt volgens art. 19 van de Muntwet, 2de alinea, en den algemeenen maatregel van bestuur ter uitvoering daarvan getolereerd wordt, dat daar de prijzen en dus ook de loonen worden vastgesteld in Nederlandsche munt; men spreekt daar dus van guldens en centen, maar men heeft volstrekt de bedoeling niet, dat men ook betaald wordt in Nederlandsch geld, tenzij dit er uitdrukkelijk bijgevoegd is.

Dit is zelfs zóo sterk, dat boekhandelaren die bij de betaling in vreemde munt van Nederlandsche boeken nadeel kunnen hebben, omdat zij aan een vasten prijs gebonden zijn en zij die moeten betalen in Nederlandsche munt, hun rekeningen zóo hebben ingericht, dat duidelijk blijkt, dat deze Nederlandsche boeken in Nederlandsch geld moeten betaald worden, de rest niet.

Maar wanneer een arbeider marken uitbetaald krijgt voor zijn loon, en hij gaat daarmee naar den winkel, dan is de mark 60 cents, dan wordt die in betaling genomen als 60 cents.

Daarin nu ligt juist die vreemde-muntquaestie, die de prijzen en de loonen worden *vastgesteld* in Nederlandsche munt en toch *betaald* worden in vreemde. Als dat niet het geval was, bestond die quaestie niet en was het geheele artikel, art. 19, in de Muntwet niet noodig. Daarin zit het juist: dat die vreemde munt in circulatie is en in betaling wordt gegeven, niettegenstaande het loon en andere prijzen vastgesteld zijn in Nederlandsch geld.

Nu kan men wel zeggen, dat het zoo mooi zou zijn, als wij binnen de grenzen niets hadden dan inlandsch geld, als die vreemde munt niet in circulatie was, maar daarop antwoord ik, dat het ook heel mooi zou zijn, wanneer binnen de grenzen van ons land de Nederlandsche taal overal gebruikt werd, maar wij weten allen heel goed, dat dit niet het geval is; dat is het nadeel voor de grensbewoners, dat zij met de menschen over de grens, die een andere taal en een andere munt hebben, moeten omgaan.

Wanneer ik nu gezegd heb, dat algemeen de prijzen en het loon in Nederlandsche munt worden vastgesteld, dan moet ik daarbij voegen, dat daarop voor sommige streken een uitzondering is; althans in de provincie waar ik het best bekend ben, wordt het loon voor knechts en dienstmeiden in den landbouw in sommige plaatsen vastgesteld in zoogenaamde stukken, dat wil zeggen 5 frs. stukken; maar daarop slaat deze regeling niet, want die geldt alleen voor de arbeiders die niet bij de werkgevers inwonen.

Als nu de regeling, zooals zij hier is voorgesteld, wordt aangenomen en toegepast, wat zal dan daarvan het gevolg zijn? Dat overal waar het loon is vastgesteld in Nederlandsch geld, de man, die het moet uitbetalen, heeft te zorgen dat hij nu ook Nederlandsch geld krijgt. Ook waar het loon is vastgesteld in vreemd geld, zal men dat vreemd geld moeten hebben, want als men afwijkt van deze bepaling, zal men zijn geld kunnen kwijt zijn.

In de streken waarvan ik sprak, zullen de menschen in het algemeen wel niet aankomen om nog eens het loon te vragen, dat hun in vreemde munt is uitbetaald, maar er zal er toch wel eens een enkele tusschen doorloopen die het minder nette daarvan niet inziet en dus zal de werkgever, tot de verjarings-termijn verlopen is, het gevaar loopen van nog eens te moeten betalen.

Dit zal leiden tot verwarring, en ik geloof dat niemand, die aan den toestand die daar bestaat gewend is, kan ontkennen, dat de menschen dat niet zullen begrijpen. Zij zullen er geen hoogte van kunnen krijgen wat daarmee nu beoogd wordt. De groote werkgevers, die toch ook nu reeds in Nederlandsche munt betalen, zullen er niet zooveel hinder van hebben. Maar wel de kleinere.

En als het doel nu nog maar werd bereikt. Maar daarvan is geen sprake. Dat zal zeker niet het geval zijn. Want degenen die met deze regeling in aanraking komen, zullen al spoedig genoeg weten hoe zij het moeten aanleggen, en zij zullen er wel op attent worden gemaakt, dat zij eenvoudig het loon hebben vast te stellen in Duitsch geld. Dan zijn zij klaar. Maar dan ook gaan wij, de heer Pierson heeft er reeds op gewezen, in de muntquaestie een stap achteruit. Dat zijn de redenen waarom ik met deze regeling geen vrede kan hebben, en waarom ik mijn stem zal geven aan het amendement van den heer Pierson, in verband met de andere artikelen, die er mee samenhangen.

Ik heb er geen bezwaar tegen, dat het loon overal wordt vastgesteld in Nederlandsch geld, maar ik heb er wel bezwaar tegen, dat hier door een enkele bepaling, hoe gewichtig ook, wordt ingegrepen in de regeling van ons muntwezen ten aanzien van de circulatie van vreemde munt.

Nog een enkele opmerking zou ik willen maken ten opzichte van het amendement. Dit luidt: „tenware in bepaalde gevallen door partijen schriftelijk mocht zijn overeengekomen het loon vast te stellen in Nederlandsch geld”. Die „bepaalde gevallen” schijnen, zooals meermalen het geval is „bepaald” genoemd te worden, omdat zij juist zoo onbepaald zijn. Ik zie niet in waarom die woorden: „tenware in bepaalde gevallen”, niet zouden kunnen worden weggelaten. Men zou dan kunnen lezen: „Nederlandsch geld, tenware door partijen schriftelijk mocht zijn overeengekomen het loon vast te stellen in buitenlandsch geld”.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Bij dit artikel begint de reeks van bepalingen in het wetsontwerp, bestemd om, voor zoover dit binnen het kader van het ontwerp mogelijk is, te keer te gaan de misbruiken bij de vaststelling en de uitbetaling van het loon, die hier en daar voorkomen en onder den naam van truck-misbruiken alom in de wereld bekend zijn. Zeer zeker is het stelsel van het wetsontwerp ten aanzien van die misbruiken niet volmaakt. In verschillende bij de Kamer vóór en na ingekomen adressen is dan ook op verscherping van die bepalingen met kracht aangedrongen. En bij de algemeene beschouwingen is reeds het denkbeeld ter sprake gekomen, of niet in sommige opzichten strafrechtelijke sanctie bij deze bepalingen noodig zou blijken. Thans zijn wij in een andere moesson; op dit oogenblik wordt alleen gesproken van verzwakking van het stelsel, en ik zou de hoop wel willen uitspreken, dat, al moge misschien ter gemoetkoming aan sommige bedenkingen hier en daar een kleine wijziging noodig zijn, de Kamer

toch niet zal zijn te vinden voor een principieele verzwakking van de artikelen, die hier tegen die misbruiken zijn voorgesteld.

Een poging tot dergelijke principieele verzwakking is beproefd door den geachten afgevaardigde, den heer van Doorn, die gevraagd heeft: waartoe eigenlijk dit gansche artikel? De heer van Doorn haalt daarmede een streep door de geheele geschiedenis van dit artikel, die al bijna 20 jaar geleden begint. Dit artikel is eenvoudig de voortzetting van het ontwerp, dat het *Staatsblad* niet heeft bereikt, maar dat een onderwerp heeft uitgemaakt van grondige schriftelijke behandeling in deze Kamer onder het Ministerie-Mackay.

De heer van Doorn heeft een geheel nieuw stelsel in de plaats willen schuiven en gezegd: bepaal liever de vormen van loon, die bedenkelijk zijn en noem die in de wet als verboden op. Het kan toch den heer van Doorn als scherpzinnig practicus niet ontgaan zijn, dat van den dag af, waarop men in de wet opneemt een catalogus van verboden loonvormen, de practijk onmiddellijk naar andere loonvormen zal zoeken, waarmede hetzelfde doel wordt bereikt, maar die niet op den index der wet zijn geplaatst. Men heeft van den beginne aan zich geplaatst op het standpunt van te trachten alleen die loonvormen, die zedelijk gerechtvaardigd zijn, in de wet op te noemen als geoorloofd. Nu is men daarmede bezig geweest sedert 1888 en langzamerhand heeft men gekregen een lijst, waarvan men mag aannemen, dat zij vrijwel volledig is. Er is dan ook heden in dit debat, behalve door den heer van Doorn, geen leemte in het artikel aangewezen. Ik zeg, behalve door den heer van Doorn, niet omdat ik de juistheid zijner redeneering toegeef, maar omdat hij vier gevallen heeft genoemd, waar dit artikel volgens hem in gebreke bleef te voorzien in hetgeen hij noodig achtte.

Laat mij kortelijk mogen aantonen, dat naar mijn overtuiging geen van die vier gevallen van den heer van Doorn aanleiding behoeft te geven tot een aanvulling van het artikel.

De heer van Doorn heeft in de eerste plaats genoemd de handelsreizigers, die van hun patroons een abonnement op den trein krijgen. Naar mijn bescheiden meening is dit geen vorm van loon, maar een restitutie van uitgaven, die de man voor den patroon heeft te doen.

De heer van Doorn heeft in de tweede plaats gesproken over cadeau's, die men aan een bediende geeft boven zijn loon. Het geven van cadeau's wordt hier niet vermeld, en men kan aan een kantoorbediende, jegens wien men welwillend gezind is, een afgedragen, ja zelfs een nieuwe jas cadeau doen, wanneer men dit niet bedingt in het contract. Maar ik betwijfel toch — wij hebben hier heeren die bekend zijn in de handelswereld —, of het gebruikelijk is in een contract met een kantoorbediende te stipuleeren, dat men hem van tijd tot tijd zal geven een jas, hetzij een afgedragen, hetzij een nieuwe.

De heer van Doorn heeft in de derde plaats genoemd de zeer ingewikkelde en eigenaardige contracten der taxameterkoetsiers. Het is een geval, dat niet overal gelijk is, maar wanneer de zaak ligt zooals door den heer van Doorn is beschreven, dan is dit niet een arbeidsovereenkomst in den zin dezer wet. Het is wat in het jargon der juristen genoemd wordt een *contractus sui generis*, een contract dat niet valt onder een van de bekende namen, maar dat is eigenaardig van natuur.

In de vierde plaats heeft de heer van Doorn gesproken over de kellers; deze zijn ook behandeld in de schriftelijke stukken; en de Minister Loeff heeft toegegeven, dat er in Nederland een uiterst kleine categorie, een nauwelijks te tellen hoeveelheid van menschen van deze categorie zal zijn, die niet onder dit ontwerp zullen vallen. Ook de overgrootste meerderheid van kellers echter, al moeten zij hun hoofdbron van bestaan zoeken in de fooien, genieten loon in een van de vormen die hier zijn gesteld.

Al hebben zij slechts hun twaalfuurtje in het café waarin zij werkzaam zijn, dan genieten zij loon in den vorm van voedsel en vallen zij wel degelijk onder de wet. [Men zie daarvoor deel I, bladz. 328.]

De vier gevallen van den heer van Doorn geven dus geen aanleiding tot moeilijkheid. Maar al mocht in een van de zeldzame gevallen door den heer van Doorn aangeduid, eenig bezwaar rijzen, laten wij toch om die scherpzinnige casuïstiek van den geachten afgevaardigde niet uit het oog verliezen, gelijk onder zijn redevoering dreigde te gebeuren, het groote doel, dat met dit artikel wordt beoogd, dat namelijk in Nederland niet meer mag worden bedongen loon in vormen die het daglicht niet mogen zien. Wanneer de geachte afgevaardigde vraagt: wat zijn dat dan toch voor vormen, dan wil ik slechts noemen de loonbetaling in bons, die alleen inwisselbaar zijn in bepaalde winkels, waarmede de patroon in connectie staat, om de geheele Vergadering te overtuigen, dat dit artikel heeft reden van bestaan. Wanneer men volgens den raad van den heer van Doorn

die bons zou verbieden, verzint de scherpzinnige practijk een ander stuk papier, dat niet meer is een „bon”, maar economisch dezelfde strekking heeft.

Het zij mij thans vergund een enkel woord te zeggen over de drie aanhangige amendementen; in de eerste plaats over het amendement-Pierson-Patijn. Het stelsel van het wetsontwerp, gelijk het hier op het oogenblik ligt, is uitermate eenvoudig, logisch en, naar het mij voorkomt, practisch. Er staat nu in de wet: gij zult betalen het loon, gelijk gij het beloofd hebt.

Men kan dat duidelijk uitgedrukt vinden onder de punten van overleg tusschen den Minister Loeff en de Commissie onder punt IV. Daaraan ligt geenszins ten grondslag „misverstand”, gelijk de geachte afgevaardigde uit Gorkum voorspelde. Het is integendeel de vrucht van rijp overleg. Dat die slotsom niet is geweest lichtvaardig, moge hieruit blijken, dat reeds in 1888 en volgende jaren bij de gedachtenwisseling over het truck-ontwerp van Minister Ruys, dit zelfde beginsel streng is doorgevoerd, het beginsel dat de heer van Doorn, hoewel hij naar ik meen den heer Pierson steunde, toch heeft genoemd het juiste beginsel: gij moet betalen wat gij beloofd hebt.

Is het nu eenvoudig theorie, dat, wanneer er beloofd is Nederlandsch geld te betalen, men ook inderdaad Nederlandsch geld moet betalen, en dat men Duitsch geld betaalt, wanneer men dit heeft beloofd? Dit is geenszins alleen theorie. Ons is hier heden een voorstelling van zaken gegeven, die voor sommige gemeenten van Limburg werkelijkheid moge zijn, doch in het algemeen zeker geidealiseerd is. Ik zal de Vergadering niet vermoeien met aanhalingen, maar waar wij staan tegenover autoriteiten als de oud-Minister Pierson en den heer Nolens, acht ik mij verplicht enkele citaten te geven.

In de enquête naar den toestand op het gebied der arbeidsverhoudingen heeft de betaling in vreemde munt een uitvoerig onderwerp van bespreking uitgemaakt. Men vindt in het verslag der tweede afdeling van de Staatscommissie op bladz. 500 en volgende zeer belangrijke en uitvoerige mededeelingen omtrent voorkomende misbruiken op dit gebied. Voor Twente luidt het: „als gecontracteerd wordt voor f 6, wordt uitbetaald 10 mark.” Dat is dus 1 pct. op zijn minst te kort. „Iedereen weet”, zegt een fabrikant, „dat f 6 beteekent 10 mark”. Daar wordt in mijn omgeving gezegd: 10 mark is ook in die streken werkelijk gelijk aan 6 gulden.

Mijnheer de Voorzitter! De heer Nolens heeft dit ook aangevoerd, en ik wil wel gelooven, dat er in Venlo winkels zijn, waar men een paar schoenen van f 6 kan koopen en kan betalen met 10 mark, maar wanneer ik gewerkt heb in Venlo en ik kom dan met 10 mark hier, kan ik daarvoor in den Haag niet voor f 6 goederen gaan koopen, of wanneer ik kom in Venlo aan het postkantoor en wil aan mijn bloedverwanten in Holland f 6 overmaken, volsta ik ook niet met den postambtenaar 10 mark te storten, maar vraagt hij wel degelijk f 6.

De heer **Bolsius**: Dat verlies wordt niet alleen geleden door den arbeider, maar door iedereen.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: U heeft misschien gelijk, Mijnheer Bolsius, maar wij hebben het hier over het arbeidscontract.

In Gelderland kwam blijkens de enquête juist hetzelfde voor. Daar wordt door zeer bevoegde getuigen verklaard, dat het vaststellen van het geld in Nederlandsche munt en het uitbetalen in Duitsch geld den arbeider 1½ pct. schade berokkent.

Dit nu zijn betrekkelijk oude documenten, want die enquête is reeds eenige jaren geleden. Ik heb mij dan ook afgevraagd: zijn deze toestanden misschien voorbij? Het antwoord hierop is echter helaas: neen.

In het voorlaatste verslag van de inspecteurs van den arbeid, het verslag 1901/1902, leest men op bladz. 899 omtrent het uitbetalen van loon:

„Omtrent de uitbetaling van het loon, werd in eenige plaatsen, gelegen in den Gelderschen achterhoek, bij de arbeiders de grief vernomen, dat dit nog steeds in Duitsch geld geschiedde.”

En nu vestig ik speciaal de aandacht van de heeren op het volgende: het is een verklaring van een inspecteur van den arbeid, dus niet van den eersten den beste: „Een fabrikant erkende ronduit dat hij uit die wijze van uitbetaling een niet onbelangrijk voordeel sloeg.”

Het is dus niet in alle streken van Nederland die ideale toestand, welke ons wordt beschreven van de Limburgsche grenzen.

De enige rationeele weg, die ook is aangegeven in een zeer belangrijk stuk in de *Nieuwe Rotterdamse Courant* van gisterenavond, zou wezen uitsluitend

toe te laten het bepalen van loon in Nederlandsch geld en het uitbetalen eveneens in Nederlandsche munt; maar dit heeft men met het oog op Limburgsche toestanden niet aangedurfd, en met heeft gezegd als beginsel: aan den arbeider wordt betaald wat hem beloofd is. Maar wil men dan des Zaterdag uitbetalen 10 mark, dan zegge men ook vooruit, dat de man slechts 10 mark krijgt. Men zegge niet 's Maandags, dat de man f 6 zal ontvangen, terwijl men hem Zaterdag slechts 10 mark uitbetaalt.

Wat stelt nu het amendement van de heeren Pierson en Patijn daarvoor in de plaats?

De voorstellers hechten er ontzaglijk veel gewicht aan, dat de rekenmunt in Nederland zal zijn alleen Nederlandsch geld. Dit staat in hun toelichting, maar wat doen zij in den tekst? Terwijl het ingediende wetsontwerp het bezigen van vreemde rekenmunt alleen toelaat in een klein getal gemeenten aan de grenzen, laten zij dit toe in geheel Nederland, maar — voegen zij er bij — „in bepaalde gevallen”. Nu heeft de heer Nolens hier reeds te recht van gezegd: dit beteekent niets, want ieder die dit doet, zal natuurlijk terstond beweren, dat het hier geldt een bijzonder geval.

Hoe stellen zich dit nu de heeren Pierson en Patijn voor?

Wanneer is bedongen Duitsch geld — en dit mag volgens het amendement gebeuren door geheel Nederland, wanneer men het slechts schrijft op een stukje papier —, mag men niet eens in Duitsch geld uitbetalen, want volgens de Muntwet van den heer Pierson mag in Nederland niet in vreemde munt betaald worden, tenzij in goud of papieren geld. Wanneer men dus hier heeft een contract met een werkman, van 15, 16, 18, 24, 28 of welk ander bedrag in marken dan ook per week, mag men alleen tot 10 of 20 mark geven in goud, maar moet men de rest noodzakelijk uitbetalen in Nederlandsch geld, tegen een koers die men berekent.

Nu gaat dit geheele wetsontwerp er van uit, dat de arbeider is zwak tegenover den patroon, en nu vraag ik, wie bij die omwisseling in het algemeen de dupe van de historie zal worden.

Wanneer men aan de grens bedongen heeft in Nederlandsch geld en men krijgt betaald in Duitsch, is het weder precies hetzelfde.

Over de redactie van art. 1638 h wordt hier niets beslist. Wij hebben het hier thans alleen over de redactie van art. 1637 j.

Nu zou ik den heeren voorstellers willen vragen, of hun redactie wel sluit met de rest van het artikel.

Vooreerst wijs ik op de woorden: „in bepaalde gevallen”, die in wetsstijl niets zeggen. Maar bovendien, wij hebben hier een opsomming van vormen van loon die geoorloofd zijn, en nu klinkt het toch in de redactie wonderlijk om te zeggen: een geoorloofde vorm van loon is Nederlandsch geld, ten ware vaststelling in buitenlandsch geld mocht zijn overeengekomen.

Dan is het veel eenvoudiger, naast 1°. Nederlandsch geld, te lezen: 2°. buitenlandsch geld, waarbij men natuurlijk dan het woord „schriftelijk” kan behouden door dit nummer op te nemen in de slotalinea.

Als de heeren voorstellers het amendement aanpassen aan het artikel, zullen ze zien, dat de redactie niet goed loopt.

Thans enkele opmerkingen over het amendement van den heer Aalberse c.s.)

Dit amendement, volgens den verdediger den heer van Wijnbergen ingediend met de beste bedoelingen, schijnt toch werkelijk niet logisch te zijn en in de practijk aanleiding te zullen geven tot onnoodige verwickelingen.

Laat ik het met een eenvoudig voorbeeld mogen toelichten.

Iemand heeft een buitenplaats waarvoor hij een tuinman in dienst neemt. Ik noem met opzet iemand met een buitenplaats, omdat dit niet een geval is van den landbouw, die misschien zal worden uitgezonderd.

Die eigenaar en de tuinman worden het er over eens, dat de laatste in dienst zal komen bij den eigenaar voor bij voorbeeld f 6 per week en het gebruik van de woning, die op de plaats is. Nu zal men zeggen: zoo is het contract gereed.

Nee, zegt de heer van Wijnbergen, nu is het niet klaar. Nu moeten zij het er nog over eens worden, hoe hoog de woning getaxeerd zal worden.

De eigenaar zal misschien zeggen, dat zij f 3 per week waard is, maar de tuinman beweert, dat het slechts f 2 is. Worden ze het daarover niet eens, dan kan het contract niet tot stand komen.

Is dat logisch? Wanneer die menschen het over de voorwaarden van het contract zelf eens zijn, hoe zal men het hun dan duidelijk maken, dat het contract niet tot stand kan komen, omdat hun gevoelens over de taxatie van de woning, die de man gezien heeft en kent, uiteenloopen?

De heer van Wijnbergen zegt: hetzelfde moet bij de toepassing der Ongevalwet ook gebeuren.

Ja, maar daar wordt het getaxeerd door één persoon. Daar behoeft men er niet van weerskanten over eens te worden.

Wanneer men nu zegt: anders weet de man niet of hem wordt uitgekeerd wat hem toekomt, dan antwoord ik, dat de waarde der woning daartoe alweer niets afdoet. Als de man rustig mag wonen in die woning, dan krijgt hij wat hem toekomt, geheel daargelaten of men de woning moet taxeren op f 1, f 2 of f 3 per week.

Wij hebben hier veel gehoord over de moeilijkheden, die dit artikel voor sommige ingezetenen medebrengt, maar maken de voorstellers van het amendement het den ingezetenen niet veel moeilijker, zonder dat enig practisch nut daardoor verkregen wordt?

Ik weet niet of de heeren er aan gedacht hebben, ik moet veronderstellen van wel, maar wanneer men dit amendement in verband brengt met de bepaling van art. 1637 l, dan komt men tot allerzonderlingste consequentiën.

Wanneer in het tuinmanscontract alleen staat f 6 plus de woning en er is vergeten bij te zeggen hoeveel de woning op de markt waard zou zijn, dan valt de werkgever in de boete van art. 1637 l [r]. Dit is een gevolg, dat geen zin heeft, althans voor zoover ik het op het oogeblik kan inzien.

Eindelijk een woord over het amendement van den heer de Waal Malefijt c.s.

Ik zou ook wat dit amendement betreft willen beginnen met in herinnering te brengen, dat wij hier al weer niet hebben een nieuwe bepaling, maar dat deze geheele bepaling, met den landbouw inclus, is ontleend aan het wetsontwerp, dat de onderteekening zou hebben gedragen van den Minister Ruys van Beerenbroek. Daar kwam nog dit bij, dat de werkgever die deze bepaling mocht overtreden, zou gestraft worden met een geldboete tot f 200 en wanneer hij een tweeden keer zich onderstond dit feit zich ten laste te doen komen, met hechtenis van hoogstens twee maanden. En ook hier alleen de werkgever, niet de werkman.

De heer de Waal Malefijt: Was die boete dan ook voor den arbeider?

De heer Drucker: Nee. Maar wat het niet kunnen schrijven van den boer betreft, dat was destijds net zoo als nu, ik denk haast nog wat erger.

En wat hebben wij nu aanvankelijk gezien? De heer de Waal Malefijt heeft het zelf in herinnering gebracht, dat in de afdelingen niemand zich tegen deze bepaling verzet heeft. Ik kan wel bij deze gelegenheid, voor zoover dit noodig mocht wezen, de verzekering geven, dat alle opmerkingen die in de afdelingen gemaakt zijn, door de Commissie met groote zorg, mag ik wel zeggen, in het Verslag zijn opgenomen. En niet alleen de opmerkingen die gemaakt zijn, wij hebben ons zelf beijverd op te nemen de opmerkingen die men in de afdelingen had kunnen en willen maken, maar verzuimd had te maken. Maar wij konden geen aanleiding vinden omtrent dit punt een opmerking op te nemen, eenvoudig omdat wij ze noch in adressen noch in eenigszins beteekenende courantartikelen hadden gevonden. Wanneer men dus nu doet, alsof het land in nood is, is die nood wel wat laat opgekomen.

Dit neemt evenwel zakelijk de beteekenis van het amendement niet weg. En nu rijzen de vragen: 1°. of er aanleiding bestaat voor één categorie van personen een uitzondering op dit artikel te maken; 2°. of in het algemeen een dergelijke uitzondering wenschelijk is, en 3°. of dit de beste weg is om te bereiken wat men zich voorstelt.

Er is reeds door verschillende geachte sprekers in het debat op gewezen dat, wanneer dit artikel last bezorgt, het evenveel last berokkent aan den kleinen ambachtsbaas als aan den boer. Wat nu het amendement betreft, ik zou werkelijk niet gaarne onnoodig aanmerkingen maken op de redactie, maar ik behoef den heeren niet te zeggen, ze zullen het zelf wel weten, dat men hier zeer moeilijke grenslijnen trekt, die in de practijk tot tal van quaestiën, tot menige ongelijkheid van beslissing aanleiding zullen moeten geven.

Men heeft, om een enkel voorbeeld te noemen, den boschbouw er buiten gelaten, terwijl tot dusver in den regel landbouw en tuinbouw met boschbouw werden gecombineerd. Men noemt daar ook de veenderij. Het zal mij benieuwen, of iemand in deze Vergadering ook met de veenderij voor den dag zal komen, dan zal ik daarover speciaal mijn meening zeggen.

Wij hebben in de tweede plaats in het amendement het criterium van het gewone beroep, dat een zee van moeilijkheden dreigt te scheppen.

Maar ik zwijg verder over die quaestiën van redactie. De vraag is: wordt hier van de menschen te veel geveerd door het schrift?

Nu moet men toch waarlijk bij dat schrift niet denken aan een akte, die aan hooge eischen voldoen moet; men kan zich vergenoegen met een formulier, gelijk in tal van gevallen in de maatschappij formulieren circuleeren. In onze steden koopt men bij voorbeeld voor zeer weinig geld in boekwinkels formulieren van huurcontracten; een eenvoudig verhuurder weet die wel in te vullen, en zoo zou het mij niet verwonderen, indien al dadelijk het bestuur van den Boerenbond, dat zich in deze zaak zoo ontzaglijk veel moeite heeft gegeven, een dankbare taak zou vinden in het verspreiden van dergelijke populair gestelde formulieren.

De practijk zou waarschijnlijk in de toepassing van dit artikel ook nog wel vereenvoudiging weten te ontdekken.

Daartegenover dreigt men geheel uit het oog te verliezen de voordeelen die aan het schrift verbonden zijn. Wij hebben bij de Kamer tal van adressen ontvangen — waarop in het debat niet is teruggekomen, maar die toch hun betekenis hebben — waarin verlangd werd, dat *alle* overeenkomsten op grond van deze wet schriftelijk zouden aangegaan, op straffe van nietigheid. Dat denkbeeld heeft in deze Vergadering niemand tot het zijne gemaakt, maar het was een denkbeeld, dat in veler gemoed leefde. Hoe is men daarop gekomen? Omdat men begreep, dat het schriftelijk contract groote voordeelen aanbiedt.

Op één voorbeeld zou ik nu nog, met name de voorstellers van het amendement, willen wijzen. Wanneer iemand een schriftelijk contract heeft gemaakt en hij heeft zich daarbij tot de geoorloofde loonvormen beperkt, dan is hij zeker, dat hij zich tegenover een vordering, gegrond op artikel 1637 l [r] kan verdedigen. Wanneer hem dan later wordt tegengeworpen, dat hij loon heeft bedongen in een ongeoorloofden vorm, dan zegt hij: zie hier het contract, daarin kunt gij niet anders dan geoorloofde loonvormen vinden. Laat men echter bij den landbouw dat mondeling contract toe, dan is het gevaar niet uitgesloten, dat iemand van de werklieden een actie instelt, op grond van art. 1637 l [r], en van dat mondeling contract een niet geheel juiste voorstelling geeft. Men behoeft zich nog geen uiterste gevallen te denken; er kan een misverstand heerschen; een getuige kan iets verkeerd hebben verstaan en het is mogelijk, dat de boer daardoor geheel onschuldig wordt veroordeeld. Heeft deze echter een schriftelijk contract, dan kan hij bewijzen, dat de zaak in orde is. Het zou mij verwonderen, indien niet bij de boeren, die de betekenis van het schriftelijk contract uiterst moeilijk schijnen te kunnen begrijpen, dat belang in zoodanig geval wel degelijk zou worden gevoeld.

Wat het amendement zelf betreft, zou ik toch aan de heeren voorstellers willen vragen, of men, bij aanneming daarvan, niet een zonderlingen toestand krijgt. Noem ik bijv. n°. 5, waarover de heer de Waal Malefijt meer speciaal heeft gesproken, dan krijgen wij deze consequentie, dat, wanneer een chef van een kantoor in Rotterdam met zijn bediende mocht bedingen — wat nooit voorkomt — „beweiding of stalling voor een bepaald aantal dieren”, hij dat schriftelijk moet doen. Dat staat in de wet, dat is de wettelijke regel! Maar overal waar zulk een beding practisch wel voorkomt, geldt de regel niet, daar geldt de uitzondering. Dat ware een zonderlinge vorm van wetsredactie.

De vraag zou kunnen rijzen, of er niet een betere weg ware te vinden. Wanneer men — ik geef dit denkbeeld slechts in overweging — dat n°. 5, waartegen de voorstellers van het amendement vooral zulke ernstige bezwaren hebben, uit de slotalinea van het artikel weglaat, dan krijgt men niet dezen zonderlingen toestand, dat een wettelijke bepaling wel zal gelden, waar zij nooit toepassing zal vinden, en niet zal gelden voor de gevallen waarvoor zij geschreven is. Men zal dan ook geen uitzonderingen behoeven te maken voor bepaalde vakken.

Er is bovendien nog het denkbeeld van den heer ter Laan, dat nog wel verder zal ter sprake komen. Ik heb het advies van de Commissie van Rapporteurs over een en ander nog niet uitgebracht; ik heb mij slechts enkele persoonlijke opmerkingen veroorloofd.

De heer de Boer: Ook na den geachten afgevaardigde uit Groningen te hebben gehoord, is er voor mij aanleiding om aan de verdediging van het amendement, zooals die door den heer de Waal Malefijt is geleverd, enkele woorden toe te voegen en terug te houden hetgeen ik ter aanbeveling van dat amendement oorspronkelijk meende te moeten zeggen.

Ik begin met te zeggen, dat het mij, evenals den heer de Waal Malefijt, verbaasd heeft, dat in de gewisselde stukken zoo weinig aandacht is geschonken aan het zeer merkwaardige feit, dat men bij dit wetsontwerp van zoo vergaande

sociale strekking de twee helften van onze samenleving landbouw en industrie gelijkelijk behandelt en onder de bepalingen van hetzelfde wetsontwerp brengt. Ik noem dit daarom merkwaardig, omdat hier steeds juist het tegenovergestelde is geschied. Wij hebben bij onze sociale wet altijd onderscheid gemaakt tusschen den landbouw en de industrie en jaren geleden vroeg ik, op deze plaats staande, reeds, wat de reden was dat wij bij onze sociale wetten steeds onze aandacht beperkten tot werkplaatsen en fabrieken en altijd de landbouwers buiten het terrein onzer beschouwingen hielden, zooals bij de Veiligheidswet, de Arbeidswet, de Ongevallenwet, de Leerplichtwet en ik zou ook kunnen noemen de wet op bedrijfsbelasting. Ik zocht toen de oorzaak hierin, dat de wetgever als bij intuïtie gevoelde, dat men bij de landbouwers onder geheel andere verhoudingen kwam en zijn ontworpen rechtsregelen op die andere verhoudingen niet pasten.

De reden nu waarom aan dit merkwaardige feit zoo weinig aandacht is geschonken zoek ik daarin, dat het den bekwamen ontwerper is gelukt de moeilijkheden hieruit voortvloeiende voor een groot gedeelte te overwinnen op een wijze waarvoor ik hem gaarne hulde breng.

Toch geloof ik, dat bij het in dit artikel geregelde punt de moeilijkheden hier zoo groot zijn geweest, dat zelfs die bekwame ontwerper geen bepaling heeft kunnen vinden die met de eigenaardige verhoudingen in het landbouwbedrijf in genoegzame mate rekening hielden. Ons amendement nu is een bescheiden poging om de moeilijkheden, die door het gelijkelijk regelen van den toestand in de industrie en in het landbouwbedrijf ontstaan, zooveel mogelijk op te heffen. Nu wil ik de betekenis van het amendement tot haar ware proporties terugbrengen. De bedoeling is niet, zooals de heer Reyne zei: loslating van het landbouwbedrijf; de strekking is niet anders dan om deze bepaling, die botst met het werkelijke leven en de eischen van de practijk, te verzachten en met den werkelijken toestand in overeenstemming te brengen. Wanneer ik zeg, dat deze bepaling geen rekening houdt met de toestanden in het landbouwbedrijf, doe ik dat vooral, omdat ik meen, dat het gevolg er van zal zijn, dat het ethische element, dat nog eenigermate zit in de verhouding tusschen werkgever en arbeider op het platteland een rol speelt, teruggedrongen wordt en wordt vervangen door een zuiver contractueele verhouding.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: U vergeet, dat dit artikel niet slaat op de inwonende arbeiders.

De heer de Boer: Mijn opmerking geldt ook wel degelijk voor de uitwonenden. Wanneer ik zeg, dat er nog sporen zijn van ethische verhoudingen, bedoel ik niet, dat een boer als werkgever zooveel beter is dan een industrieel, maar dan bedoel ik, dat de landbouwer ook is onderworpen aan de omstandigheden, waarin hij verkeert en ook hij is vatbaar voor gevoelsindrukken. Wanneer een eenvoudige kleine boer met zijn arbeider den geheelen dag in het hooiland werkt en hij eet in het hooiland gezeten, een goed gemeubileerde boterham en hij ziet tegenover hem een arbeider een droog stuk brood eten, dan zal er voor dien boer meer aanleiding bestaan voor ethische overwegingen en aandoeningen dan voor den grooten werkgever die nooit met zijn arbeiders aan den disch zit. Wanneer bij het aangaan der huur is overeengekomen, en dat gebeurt in melkerijstreken bijna altijd, dat aan een arbeider dagelijks een zekere hoeveelheid melk zal gegeven worden, dan zal de melk niet met den geijkten meter hem toegemeten worden, maar dan zal de hoeveelheid die hij ontvangt afhangen van de wetenschap van de boerin of de arbeidersvrouw ziek is, of een zijner kinderen al of niet meer melk behoeft.

Ik meen hiermede aangetoond te hebben dat er een spoor van ethische motieven is in de verhouding van den landbouwwerkgever en den werknemer, en mijn bezwaar is, dat, als men hun verplicht contractueel precies te omschrijven wat de boer aan zijn arbeiders moet geven, men de contractueele verhouding in de plaats zal stellen van dat wat nu nog aan betere overwegingen onderhevig is. Wanneer wij op die wijze storend ingrijpen in die verhouding, doen wij wat wij als wetgevers in de laatste plaats moeten doen, en wanneer wij het amendement aannemen, hebben wij aan de eenheid van dit wetsontwerp en aan de regeling van het arbeidscontract zeker niet in belangrijke mate getornd, maar een zeer bescheiden wijziging aangebracht, volkomen in overeenstemming met de behoeften van de practijk.

De heer Regout: Ik wensch aan hetgeen de geachte voorstellers van het amendement, dat ook mijn onderteekening draagt, hebben in het midden gebracht, niets toe te voegen. Slechts een enkele bemerking omtrent een punt dat, indien ik juist gehoord heb, aan de aandacht van de toelichters ontgaan is. Wij zijn

aan den vooravond van een landbouw-enquête; gaat het nu aan, terwijl de Regeering door het doen plaats hebben dier enquête, erkent niet voldoende op de hoogte te zijn van de toestanden in dat bedrijf, hier een regeling te maken die zoo diep ingrijpt in het doen en laten van de bij dat bedrijf betrokkenen? Is nu niet de mogelijkheid daar, dat, wanneer wij deze bepalingen aangenomen hebben, en daarmede de verplichting hebben neergeschreven dat de meer eenvoudige overeenkomsten in deze schriftelijk moeten plaats hebben, uit die enquête blijken zal, dat dit werkelijk in de practijk ondoenlijk en onmogelijk is, en zullen wij dan die bepalingen spoedig nadat zij tot stand kwamen weer als onpractisch terug moeten nemen?

Ik heb op dit oogenblik het woord gevraagd, omdat wij over deze quaestie nog niet gehoord hebben het oordeel van den president der Commissie van Rapporteurs en slechts ingelicht zijn door den geachten afgevaardigde uit Groningen. Ik zou toch zoo gaarne, nu door alle groepen der Kamer tegen het artikel, wat betreft den landbouw en aanverwante bedrijven, zulke ernstige bedenkingen in het midden zijn gebracht, aan de Commissie van Rapporteurs en haar hoogst bekwaam voorzitter willen verzoeken niet al te veel te luisteren naar de argumenten van den geachten afgevaardigde uit Groningen, maar vooral ook de argumenten van andere zijde geuit te wikkelen en te wegen. En hetzelfde zou ik zoo gaarne ook aan den Minister willen vragen.

Wanneer ik overweeg hetgeen de heer ter Laan gezegd heeft, zou ik, hetgeen hij over ons amendement gezegd heeft, wenschen om te keeren.

Hij zeide dat, wanneer de Regeering niet met hem de slotbepaling van art. 1637 wilde beperken tot overeenkomsten voor 3 maanden en langer aangegaan, hij veel gevoelen zou voor ons amendement.

Ik keer het om en zeg: wanneer ons amendement niet wordt aangenomen, zou ik veel gevoelen voor het amendement van den heer ter Laan, dat ten deele aan onze bezwaren te gemoet komt.

Van alle zijden is echter uiting gegeven aan de gedachte, dat het voorgestelde Regeeringsartikel niet bevredigt.

Komt men hoofdzakelijk op tegen de redactie van ons amendement — ik meen ook namens mijn medevoorstellen te mogen spreken — dan zegge men dit; gaarne zijn wij tot overleg bereid; wij vallen niet over een woord of een onderdeel van ons amendement, maar wenschen een regeling, die allen bevredigt.

Wij vertrouwen dus dat de Regeering en de Commissie van Rapporteurs alsnog overleg zullen plegen om aan de van alle zijden geopperde bezwaren te gemoet te komen.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb aandachtig geluisterd naar de verdedigers van het amendement, strekkende om uit het artikel weg te laten dat het loon in de bestanddeelen genoemd onder de nummers 4, 5, 6 en 7, slechts bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement mag worden vastgesteld; maar ik heb, trots dat luisteren, niet kunnen begrijpen wat de heeren tegen dat artikel hebben zooals het door de Regeering is vastgesteld, vooral niet wat de heer de Boer er tegen had, die ethische elementen er in ging brengen en dit grondde op wat meer of minder melk geven aan zieken.

Ik wensch de vraag te stellen: heeft deze Kamer het ethisch element niet onder de oogen te zien tegenover de landarbeiders; en is het een ethisch element om, wat tot nu toe plaats had, van onze arbeidswetgeving de landarbeiders eenvoudig uit te sluiten?

Bedoelde arbeiders staan buiten de Arbeidswet, buiten de Veiligheidswet, buiten de Ongevallenwet, kortom buiten de geheele arbeidswetgeving. En nu de Regeering een poging doet om met dat onrecht dier arbeiders aangedaan te breken door hen bij deze wet, Arbeidscontract, op te nemen en speciaal bij dit artikel hun belangen voor te staan, nu komen twaalf Kamerleden met een amendement om dit te verhinderen.

Hebben de landarbeiders dan niet evenveel recht, evenals hun medearbeiders in de industrie, om behartiging van hun belangen door de wetgeving te vorderen? En welk bezwaar is er nu tegen dit artikel ingebracht?

Het schrijven zou zoo moeilijk zijn. Maar bij tal van kleine werkgevers bestaat eveneens die moeilijkheid en bovendien, als men bevreemd is voor bezwaren dan men tegen de wet zelf zijn, want ook anderen zullen bezwaren ondervinden. Ik wijs hier onder meer op de dames die dienstboden houden.

De heer de Waal Malefijt: Maar die krijgen geen land in huur.

De heer de Klerk: Dat is volkomen waar, maar ik wijs hier op bezwaren die anderen weer kunnen laten gelden.

Voorts wil ik de aandacht der Kamer vestigen op een ingekomen rapport van een commissie uit den Nederlandschen Boerenbond, in welk rapport onder meer voorkomt: „De landbouwer is dan ook geheel afhankelijk van den arbeider, staat tegenover dezen niet als patroon maar als verzoeker, zoodat het een bittere ironie is den arbeider te willen beschermen tegen de willekeur der landbouwers, terwijl de eerste zijn oppermacht gevoelende, wetende dat op hem niets te verhalen is, dat hij geen voorspraak behoeft om bij een volgenden landbouwer arbeid te bekomen, op zoodanige wijze kan optreden dat de landbouwer beschermd zoude moeten worden tegen hem.”

Ik zou zeggen: dat is ook een reden om het artikel te laten zooals de Regeering het voorstelt, want dan kunnen de boeren beschermd worden tegen hun arbeiders.

Ik kan mij dus niet vereenigen met het amendement en ook niet met hetgeen de heer ter Laan wil, die de schriftelijke vaststelling voor drie maanden buiten werking wil stellen. Het komt mij voor, dat drie maanden te lang is en juist de beste tijd kan zijn om in het landbouwbedrijf te werken, en die zou men nu juist willen laten vallen. Een dergelijk verbod is ook niet noodig, want daar voorziet art. 1637 in, wat de heer ter Laan wil. Mijnheer de Voorzitter! Ik ben van meening dat wij geen deel van de arbeiders mogen buitensluiten; de landarbeiders hebben evenveel recht als de arbeiders in de industrie dat men hun belangen door de wetgeving behartigt.

Ik zal tegen het amendement stemmen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal de amendementen behandelen in de volgorde van de alinea's van het artikel.

Ik wensch echter vooraf een enkel woord te spreken over het artikel zelf, in verband met hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Gouda, den heer van Doorn, gezegd is.

Ik zal trachten te vermijden een herhaling van wat op zoo uitnemende wijze door den geachten afgevaardigde uit Groningen is in het midden gebracht. Ik zal dit trachten te doen, ofschoon het mij moeilijk zal vallen, omdat ditmaal niet alleen materieel dezelfde punten behandeld zijn, maar ook in hier en daar ongeveer dezelfde bewoordingen als ik mij voorgenomen had.

Het artikel is aangevallen door den geachten afgevaardigde uit Gouda. Zijn oppositie had de verste strekking. De geachte afgevaardigde zeide: waarom schrijft gij niet eenvoudig in de wet: het loon zal worden voldaan in dezelfde bestanddeelen als waarin het is vastgesteld, en dan zijt gij in eens gereed en kan het artikel vervallen. Hetgeen de geachte afgevaardigde aldus uitgesproken heeft is inderdaad, zooals gebleken is uit hetgeen verschillende sprekers hebben aangevoerd, een beginsel waarop dit artikel berust, gelijk blijkt uit het onderling verband van dit artikel met een reeks van andere artikelen. Het is nu echter eenmaal niet anders, wij kunnen in de wet geen beginselen schrijven, maar wel regelen van uitvoering geven, die leven moeten in de practijk en door zoodanige beginselen worden beheerscht en beziel.

Nu zijn er, om het even nog te resumeeren, tweeërlei groepen van artikelen, die wij met elkander in verband moeten beschouwen. De eerste omvat de bepalingen volgens welke het loon alleen in uitdrukkelijk aangewezen bestanddeelen mag bestaan. Dit geschiedt bij dit art. 1637 j, en van dat vastgestelde loon zullen wij straks de uitbetaling gaan regelen, wanneer wij genaderd zijn tot art. 1638 h.

Het is noodzakelijk, dat wij beginnen met eerst na te gaan en voor te schrijven hoe het loon zal worden vastgesteld, omdat dat vormt de contrôle om dan naderhand behoorlijk de wijze te kunnen regelen, waarop het zal worden betaald.

Wij hebben dus bepaald behoefte aan een artikel als het voorgestelde.

En nu is het een groot voordeel, dat ik dit artikel niet heb gemaakt evenals verschillende andere artikelen van het wetsontwerp, omdat ik nu zonder eenige terughouding mij met lof over de samenstelling daarvan mag uitlaten.

Het is inderdaad, Mijnheer de Voorzitter, geen geringe lof, die men aan dit artikel toezwaait, wanneer men daarvan mag verklaren, dat de verschillende wijzen, waarop het loon moet worden vastgesteld, door den ontwerper zoo goed zijn overzien en zoo juist zijn omschreven, dat het zelfs een zoo scherpzinnig man als de geachte afgevaardigde uit Gouda, ondanks de moeite die hij daartoe heeft aangewend, niet is mogen gelukken om nog andere vormen te vinden. Niet één enkel geval heeft hij kunnen vinden, niets zelfs wat daarop lijkt en van de drie of vier voorbeelden, die hij heeft aangewezen, heeft de heer Drucker reeds betoogd, dat zij vallen buiten het artikel.

De Zahlkellner, voor zoover een dergelijk persoon hier te lande gevonden wordt

— hij behoort, geloof ik, eer in Oostenrijk thuis — de man, die niets doet dan het geld ontvangen, voor de consumptie verschuldigd, valt niet onder de bepalingen van het ontwerp die den arbeider betreffen.

De koetsier van stationeerende rijtuigen is een zoo gecompliceerde persoonlijkheid, dat het ook zeer de vraag is of hij wel valt binnen de grenzen van deze wet.

En het derde voorbeeld, dat de geachte spreker van heel ver heeft moeten halen, de huisbewaarder van een kantoor, is geen juist voorbeeld, want zulk een huisbewaarder is geen huisbediende, geen inwonende dienstbode, zooals men dadelijk kan zien als men een later artikel opslaat, dat van de huisbedienden onderwerping vordert aan de orde van het huis. Dat kan op den kantoor-huisbewaarder van den geachten afgevaardigde uit Gouda niet toepasselijk zijn.

Ik mag dus gerust verklaren dat in deze Vergadering, niettegenstaande de moeite, die men zich daartoe gegeven heeft, niet is kunnen genoemd worden een vorm van gewettigde en gebruikelijke loon-vaststelling, die niet is voorzien in het artikel.

Is dus in het algemeen de ontwerper gelukkig geweest in het ontwerpen van dit artikel — over den jas, het kostuum en het spoorwegabonnement van den provisiereiziger, zal ik na het gesprokene door den heer Drucker nu maar niet meer spreken; de heer van Doorn heeft uit het oog verloren, dat wij hier spreken over hetgeen overgekomen wordt en jas, kostuum en spoorwegabonnement, by wijze van tevredenheidsbetuiging aangeboden, vallen daarbuiten.

Ik kom thans tot de amendementen en wel in de eerste plaats tot dat van de heeren Pierson en Patijn.

Ik wenschte wel, Mijnheer de Voorzitter, dat het mij mogelijk ware om aan de bedenkingen van de heeren eenigermate te gemoet te komen, maar op dit oogenblik zie ik daartoe geen kans. Hier hebben wij nu de eerste toepassing van het beginsel, dat ik daareven besprak, het beginsel dat het loon moet worden uitbetaald in denzelfden vorm waarin het is vastgesteld.

Wat wij hier doen willen is te keer gaan de misbruiken, die zich vroeger hebben voorgedaan en zich nu nog voordoen, bij de uitbetaling van loon door minder consciëntieuse werkgevers. Wat is nu het groote bezwaar van den heer Pierson? De heer Nolens heeft er reeds op gewezen, als vader van de wet van 1901 ziet hij ongaarne dat er min of meer wordt afgeweken van hetgeen bij die wet is vastgesteld. Maar het feit op zich zelf dat van een algemeene regeling bij deze gelegenheid wordt afgeweken, kan nog geen bezwaar zijn. In nog veel sterker mate is dit bij het ontwerp gebeurd ten aanzien van ons huwelijksrecht. Bij een zoo belangrijk deel van ons burgerlijk leven als het huwelijksrecht, zijn wij noodgedrongen er toe moeten komen om een regeling te maken, die van de algemeene regeling afwek met het oog op het arbeidscontract. Wat wij toen gezamenlijk hebben gedaan ten aanzien van dat belangrijke onderdeel van ons Burgerlijk Wetboek, dat moeten wij ook nu hier, maar in veel minder sterke mate, doen, waar tegenover elkander staan het algemeen belang van een behoorlijke muntcirculatie, en aan den anderen kant een goede regeling van het arbeidscontract. En nu het noodig blijkt om ten voordeele van een speciale regeling af te wijken van een algemeene, moeten wij daartoe ook overgaan. De vraag is nu maar hoever wij daarin moeten gaan, en of er voor die afwijking reden is.

Wij moeten afwijken in dien zin, dat in die deelen van het land waar het volgens de Muntwet is toegelaten, nu als algemeene regel wordt gesteld, dat aldaar ook de vaststelling van het loon, het rekenen zal geschieden in vreemde munt. De tweede afwijking is, dat wij een algemeene regeling hebben in de Muntwet dat men in sommige gemeenten mag betalen in vreemde munt, doch dan toch altijd de bevoegdheid des schuldeischers blijft bestaan betaling in Nederlandsch geld te eischen, maar dat nu art. 1638 h bepaalt dat die bepaling niet toepasselijk is. De vraag is nu alleen: is die afwijking noodig, ja dan neen? Is het belang om de bestaande misbruiken te keeren zoo groot, dat het noodig is bij deze wet van de algemeene regeling af te wijken? Het ontwerp antwoordt ja, en ik kan die vraag ook niet anders dan toestemmend beantwoorden. Het stelsel dat hier wordt gevolgd komt ook, niet zoo plotseling uit de lucht vallen. Niet alleen dat daarover door de Commissie van Rapporteurs mondeling overleg heeft plaats gehad met mijn geachten ambtsvoorganger, en dat uit dit gezamenlijk overleg deze regeling is voortgekomen, maar ook reeds vroeger is dit een quaestie geweest die tot bespreking aanleiding heeft gegeven.

In 1900 is nl. toevallig tusschen dezelfde personen die nu hier aan dit debat deelnemen, tusschen den toenmaligen Minister van Financiën, den heer Pierson, en den heer Drucker, destijds lid van de Commissie van Rapporteurs — en toevallig was ik zelf ook lid dier Commissie — bij de behandeling van het munt-wetsof ontwerp deze zaak besproken. Toen is reeds gezegd: er moet op gere-

kend worden, hoezeer men nu in de grensgemeenten de betaling in buitenlandsche pasmunt toelaat, dat wanneer wij eenmaal komen aan het arbeidscontract, er een absoluut verbod moet zijn voor het geheele land om het loon te betalen in vreemde munt, ten einde het stelsel: betaling in dezelfde munt waarin wordt gecontracteerd onvoorwaardelijk te huldigen.

Dit is toen uitdrukkelijk gezegd door den heer Drucker en ook in het toen door de Commissie van Rapporteurs uitgebracht Eindverslag is dit onderwerp ook behandeld. Ik zie enkele leden ontkennend het hoofd schudden. Welnu, laat mij dus even mogen voorlezen wat bij die gelegenheid gezegd is door den heer Drucker (*Handelingen 1900—1901*, bladz. 1450). Hij zeide:

„Ik erken, dat het wenschelijk kan zijn, voor sommige gevallen te bepalen, dat schulden niet mogen aangegaan worden in vreemd geld. Dat is met name het geval ten aanzien van de arbeidsloozen. Het zou mij met den Minister wenschelijk voorkomen, wanneer in Nederland als algemeene regel gold, dat arbeidsloozen niet mogen vastgesteld worden in vreemd geld. Ik ben daarvan zoo overtuigd, dat in het ontwerp op de arbeidsovereenkomst; dat ik de eer gehad heb te bewerken, in art. 15 die bepaling opgenomen is. Maar ik moet er op wijzen, dat in dat ontwerp te dier zake twee artikelen voorkomen: in het eene wordt verboden loonen, die in Nederlandsch geld bedongen zijn, te betalen in vreemd geld, en in het andere artikel wordt verboden loonen te bedingen in vreemd geld.”

Op deze radicale wijze, door een absoluut verbod om het arbeidsloon anders vast te stellen dan in Nederlandsch geld en het ook anders te betalen, wilde de heer Drucker dit onderwerp regelen. Iets dergelijks zou aan mijn hoofdbezwaar te gemoet komen, en zoo zou het misbruik, hier bedoeld, afdoende gefnuikt zijn. Maar de muntregeling in het algemeen is thans niet aan de orde: een dergelijke algemeen werkende maatregel kan men nemen bij regeling van het muntwezen in het algemeen, maar niet hier.

Nu gaan de heeren Pierson en Patijn met hun amendement veel verder niet alleen dan het ontwerp, maar ook veel verder dan zij zelf willen; waar gezegd wordt, dat in bepaalde gevallen door partijen schriftelijk mag worden overeengekomen het loon vast te stellen in buitenlandsch geld, gaan zij verder dan het ontwerp, dat zich geheel aansluit aan de Muntwet van 1901, volgens hetwelk hetgeen hier wordt voorgeschreven alleen geldt in die gedeelten van het land waar art. 19 toepasselijk is. Bij het amendement zal die regeling echter kunnen gelden overal waar men wil. In zoover gaat het amendement zelfs in tegen de bedoeling der voorstellers.

Kan men mij nu een tusschenweg aan de hand doen, waardoor aan de eene zijde een gezonde muntcirculatie in ons land wordt gewaarborgd en aan de andere zijde het bedoelde misbruik wordt tegengegaan, althans niet verergerd; weet de geachte afgevaardigde mij daarvoor een middel aan de hand te doen, dan houd ik mij aangevolen en wil ik hem gaarne mijn medewerking verleenen.

Ik ben nog niet aan een van de amendementen-Aalberse c.s. gekomen waarmee ik genoegen kan nemen. Er komt wel heel spoedig een waarmede ik mij dadelijk kan vereenigen, maar met dit amendement — ik moet het tot mijn spijt zeggen — zou ik niet gaarne medegaan.

Dit voorstel is reeds besproken door den geachten afgevaardigde uit Groningen en ik heb er eigenlijk niet veel aan toe te voegen. Waartoe zou dit voorstel dienen? Wat meer is, wordt wel met het werkelijk leven rekening gehouden? Gaat het zoo, dat men eerst het loon vaststelt in een algemeen cijfer en dit vervolgens verdeelt in een geldcijfer en een bedrag in natura, dat equivaleert met hetgeen van de geheele som na aftrek van het eerste cijfer overblijft? Zoo gaat het niet en zoo stellen de geachte afgevaardigden het toch voor. Gaat het zoo niet, dan kan ik het nut van een dergelijk voorstel niet inzien. Het is onvermijdelijk dat er moeilijkheden zouden voortvloeien uit den strijd tusschen werker en arbeider, waarbij de eerste het bedrag zoo hoog mogelijk en de ander het zoo laag mogelijk zal trachten te taxeerden: waarom dien strijd hier in te voeren? Ik geloof niet dat dit gewenscht is.

Ten slotte het belangrijke amendement van den heer de Waal Malefijt c.s.

Ik ontken het belang van het ontwerp niet, maar wat mij in het amendement minder behaagt is dat een poging wordt gedaan om de grondslagen van het arbeidscontract aan te tasten.

Nu moet men niet zeggen: dat gebeurt wel meer, b.v. bij de schippers, de spoorwegbeambten, de werklieden in dienst van de publiekrechtelijke lichamen. Het groote verschil is, dat wij bij deze categorieën hebben een nauwkeurig afgeronde regeling; terwijl wij hier, zoo wij den landbouw uitzonderen, geen regeling hebben.

Dit argument is vroeger ook al eens gebezigd; laten wij er daarom niet meer

op terugkomen. Er zijn buiten deze drie categorieën geene te noemen waarom trent het arbeidscontract reeds elders, buiten dit wetsontwerp, geheel en al is geregeld. Ik wensch, alvorens verder te gaan, de geachte afgevaardigden uit Groningen en Kampen, de heeren Drucker en Reyne, te danken voor hun belangrijken steun.

Nu zou ik de heeren voorstellers en ook den heer de Boer wel dit willen zeggen: Wanneer wij bij de behandeling van dit ontwerp ontmoeten een gebruik, dat, hetzij uit agrarisch, hetzij uit industrieel, of welk ander belang dan ook, niet moet worden tegengewerkt, of dat zelfs moet worden in de hand gewerkt, durf ik gerust verklaren daartoe te zullen medewerken. In de Nota van Wijziging op 23 Februari ingezonden is daarvan het bewijs geleverd. Daardoor toch werden twee veranderingen aangebracht: 1°. wat betreft de vraag wáár het loon moet worden uitbetaald, en 2°. wat betreft den arbeid op Zondag, welke in sommige bedrijven niet kan worden gemist, beide juist naar aanleiding van en ter tegemoetkoming aan bezwaren van den Boerenbond.

Wanneer wij dan ook zullen genaderd zijn aan het tweede amendement, dat een dergelijk ontwerp behandelt, den termijn van uitbetaling van loon, zal ik evenzeer gaarne medewerken een redactie te vinden, welke voldoende aan de wenschen van de heeren zal te gemoet komen.

Hier echter hebben wij met een eigen inhoud van zulk een gebruik niet te doen; het geldt hier niet anders dan een formeel bezwaar tegen het verplicht stipuleeren in geschrifte.

Nu zou ik toch de heeren willen vragen: laat ons om een dergelijk niet belangrijk beginsel de grondslagen van het ontwerp toch niet opofferen.

Het is reeds zoo dikwijls gezegd, alles komt hierop neer, dat men tot heden niet gewoon is schriftelijk te contracteeren. Bij wijze van interruptie heb ik den heer de Boer reeds gezegd, dat het voorschrift van het artikel, blijkens den tekst, al aanstonds niet van toepassing is op inwonende boerenarbeiders.

Maar kan het in ernst nu een bezwaar zijn, dat de betrokken personen in den regel niet vlug zijn met de pen? Alsof zij plechtig aan een tafel moeten gaan zitten en hun gedachten op een blank stuk papier moesten neerschrijven!

Er is toch niet anders noodig dan een klein stukje gedrukt papier aldus in te vullen: A, dat hij B in dienst neemt; B, dat hij verklaart in den dienst van A te gaan en dat het loon vastgesteld is als volgt.

Dat is dus zeer eenvoudig. Het ligt voor de hand dat boerenbonden en zij die ten platten lande belangstellen in het lot van de arbeiders en de werkgevers en in een goede harmonie tusschen beide groepen, licht te vinden zullen zijn om te helpen bij de opstelling van zoodanige eenvoudige schriftuur, waarvan men modellen, bij wijze van imprimés kan laten drukken en voor een kleinigheid beschikbaar stellen. Ook spelen de kosten daarbij in het geheel geen rol.

In mijn gedachten krijgt men niet een volledig contract; als het pachtcontract bij voorbeeld; dat is niet noodig en wordt ook niet door de wet geëischt. Het kan op zeer eenvoudige wijze geschieden.

Laat dit nu niet een aanleiding zijn hier voor speciale categorieën van arbeiders een uitzondering te maken. Het is niet de moeite waard. Is er bezwaar dan kan die gevonden worden door het artikel in het algemeen zoo te redigeeren of te wijzigen, dat ook met de bijzonderheden in bepaalde bedrijven rekening gehouden wordt.

De heer ter Laan wenscht in dien gedachtengang, dat de mondelinge vaststelling geoorloofd zal zijn wanneer de dienstbetrekking voor niet langer dan drie maanden is aangegaan, maar misschien zou het eer aanbeveling verdienen te bepalen, dat de eisch van schriftelijke vaststelling zou komen te vervallen in gevallen, waar de arbeidsovereenkomst uit den aard van den arbeid en naar het gebruik slechts wordt aangegaan voor een korten tijd.

Buiten het artikel zouden dus vallen de inwonende arbeiders en allen die voor een korten tijd in het bedrijf werkzaam zijn en tevens zouden wij dan behouden de algemeenheid der regeling waarop ik prijs stel.

Ik meen hiermede de verschillende sprekers voldoende te hebben beantwoord. Alleen wensch ik dit er nog bij te voegen: wanneer het tot het eind der discussie komt, zou het misschien wenschelijk zijn te eindigen op het oogenblik dat anders gestemd zou worden, om in de gelegenheid te zijn met de Commissie van Rapporteurs te overwegen in hoever het denkbeeld, dat ik hier uitsprak, in de wet zou kunnen worden opgenomen.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij genoegen uit de blijmoedige stemming waarin de Minister verkeert te ontwaren, dat hij zich van

harte verheugt, dat hij mag verdedigen een zoo wel ingericht en juist ontwerp als dit.

Ik zou toch dit willen zeggen, dat ik als jurist de verdediging van dit wetsontwerp niet in alle opzichten op mij zou willen nemen. Wanneer toch in het eene artikel staat dat het loon niet anders kan worden voorgesteld en de Minister verdedigt morgen twee andere artikelen waaruit blijkt dat het wel anders kan, dan begrijp ik die blijdschap niet geheel en al.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ik heb bij het vele dat ik te beantwoorden had, vergeten te zeggen, dat de vervanging van „kan” door „mag” geen het minste bezwaar oplevert.

De heer van Doorn: Dan heb ik met die opmerking althans wel eenig succes gehad. Maar Zijn Excellentie zal mij toegeven dat het moeilijk wordt te antwoorden op hetgeen vergeten werd aan te voeren.

Mij dunkt echter — het zij met bescheidenheid gezegd — dat men het zich wel wat gemakkelijk maakt, wanneer men hier hoort uitroepen: niet één voorbeeld heeft de geachte afgevaardigde uit Gouda aangehaald. Dat betwist ik. Men kan het zich ontzettend gemakkelijk maken door te wijzen op het voorbeeld van dien handelsreiziger, die een vrij abonnement op de treinen heeft. Dan kan men wel met den geachten afgevaardigde uit Groningen zeggen: „dat is terugbefaling van verschotten”, maar dat is een verkeerde voorstelling aan de zaak geven.

Er zijn twee reizigers: de eene A, en de andere B; de een heeft niets dan zijn loon, terwijl de andere ook een vrij abonnement op de treinen heeft. Het loon van den laatste is dus hooger dan dat van den eerste. Mij dunkt dat zegt het verstand. Nu kan men dat toch niet in den doofpot duwen door dat vrij abonnement te noemen teruggave van verschotten; het is toch stellig een deel van het loon.

Men heeft mij lastig gevallen en uitgelachen om dat argument van die kleedingstukken. Maar, is dat nu zoo vreemd? Wanneer ik een arbeider beloof, dat ik hem nevens zijn loon ook kleeding geef, is dat dan geen loon? Men zegt: dat is een emolument. (De geachte afgevaardigde uit Groningen zegt: dat is een cadeau!)

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat is een cadeau. Dat is wel mogelijk, maar als het bedongen wordt als contra-prestatie voor den arbeid, waarom zou dat dan geen loon zijn? Men kan zich daarover nu vroolijk maken en zeggen: „dat gebeurt niet bij kantoorbedienden”, maar daarom kan het wel bij andere arbeiders voorkomen, dat hun loon wordt gegeven in den vorm van kleeding.

Indien men er niet meer uit kan, indien er een voorbeeld voor de voeten wordt geworpen, dat men niet rescontreeren kan, dan zegt men: dat is een *contractus sui generis*. Waar door mij een voorbeeld werd aangehaald van een taxameterkoetsier, die niet alleen het rijtuig heeft schoon te houden en het paard te verzorgen, maar ook nog andere diensten te verrichten, en men kan dat voorbeeld niet beantwoorden, dan heet het, dat is een *contractus sui generis*, en dan denkt men mij daarmee dood te slaan. Wanneer men ten slotte echter met een groot woord komt, dan voel ik mij niet zoo dood als de Minister van Justitie zich dat wel voorstelt.

Ik zal niet veel meer van het geduld der Kamer vergen, maar ik wensch toch uit het gebeurde deze leering te trekken. Wij hebben nu toch als *point acquis au debat* verkregen, dat als men voortaan aan zijn arbeider in een of anderen vorm een extra gratificatie toezegt, deze nooit onder het loon kan worden gerekend en nooit aanleiding kan geven tot toepassing van artikel 1637 l [r] dezer wet. Wanneer dat hier niet uitdrukkelijk was geconstateerd en niet authentiek vaststond, dat zulk een gratificatie niet is een deel van het loon, doch een zuiver cadeau, dan zou er reden zijn tot toepassing van artikel 1637 l [r] bij de berekening van het loon. Het zou dan kunnen voorkomen, dat iemand voor den rechter werd gedaagd, omdat hij meer gaf dan naar den vorm volkomen geoorloofd loon. Dit zal dan dus niet kunnen en deze verklaring te hebben uitgelokt is dus althans een vrucht der door mij gemaakte opmerkingen.

De heer de Waal Malefijt: Ik wensch te beginnen met een woord van dank uit te spreken aan het adres van den Minister. Deze heeft aan het slot van zijn rede gezegd, dat hij bereid is in de redactie van het artikel een zoodanige wijziging aan te brengen, dat daardoor aan de bezwaren van de voorstellers van het amendement, waarvan ik de eerste onderteekenaar ben, wordt te gemoet

gekomen en dat hij vertrouwde, dat die voorstellers daarmede ook genoegen zouden kunnen nemen.

Een dergelijke verklaring van de Regeeringstafel doet altijd aangenaam aan en ik spreek ook de hoop uit, dat door de wijziging, die de Minister zich voorstelt in het artikel te brengen, inderdaad overeenstemming tusschen Zijn Excellentie en de voorstellers van het amendement zal worden verkregen. Om echter aan dat goede doel mede te werken, zou ik een kleine opmerking willen maken. Ik zal niet ingaan op alle verschillende bezwaren en bedenkingen, die tegen ons amendement zijn ingebracht van verschillende zijden. Ik wensch dat te bewaren tot het oogenblik, dat het misschien nuttig kan zijn. Thans wensch ik mij te beperken, met nog eens aan den Minister duidelijk te maken wat eigenlijk het verschil is tusschen hem en ons. Zijn Excellentie meent n.l., dat aan ons bezwaar zal zijn te gemoet gekomen, wanneer wordt bepaald, dat door sommige arbeiders, die gewoon zijn arbeidsovereenkomsten te sluiten voor korten termijn, mondelinge overeenkomsten kunnen worden gesloten als hier sub 4-7 zijn vermeld.

Nu kan ik de portée van de wijziging die de Minister zich voorstelt niet beoordeelen; zolang ik het gewijzigde artikel niet voor mij heb, maar ik moet verklaren, dat als de wijziging alleen dit inhoudt, mijn medevoorstellers en ik zeer waarschijnlijk niet tevreden zullen kunnen zijn.

In het boerenbedrijf zijn er veel arbeiders die zich voor maanden lang verhuren en wanneer men meent dat een termijn van drie maanden al te lang is, zou ik zeggen, dat dit nog te kort is. De campagne in het landbouwbedrijf begint gewoonlijk vroeg in het jaar en eindigt in den winter en het is usance dat één arbeider zich voor geheel zulk een tijdsverloop verhuurt.

Nog een opmerking ten slotte. Hoe welwillend de laatste woorden van den Minister waren, Zijn Excellentie is begonnen met te zeggen, dat dit weer was een poging, om de grondslagen van de wet aan te tasten. Dat begrijp ik niet. Vrijdag voor acht dagen, toen hier de geachte afgevaardigde uit Goes het amendement verdedigde waarbij de dienstboden buiten deze wet zouden gesteld worden, is door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en door den Minister gezegd: ja, dat gaat niet, een zekere categorie geheel te stellen buiten deze bepalingen. Daarin kunnen wij niet treden. Maar nemen wij aan bepalingen die bezwaar opleveren, dan zullen wij nader spreken. Dat is juist hetgeen de voorstellers thans beoogen. Hier hebben wij nu een bepaling, die voor een zekere categorie van menschen bezwaar oplevert; maak nu voor die enkele categorie een uitzondering. Doch nu meent de Minister, dat niet anders te kunnen bereiken dan door zulk een bepaling geheel te schrappen. Maar is het niet veel beter voor een enkele categorie, voor welke zulk een bepaling niet geschikt is, een uitzondering te maken en haar verder van kracht te doen blijven?

Ik zal overigens afwachten wat de Minister morgen zal voorstellen.

De heer **Pierson**: Mijnheer de Voorzitter! Door den heer Minister is de onderstelling uitgesproken, dat mijn vaderschap van de „Muntwet 1901” een zekere rol heeft gespeeld in mijn bestrijding van dit artikel en de indiening van het amendement. Dat is in zeker opzicht waar. Ik wensch niet gaarne inbreuk gemaakt te zien op beginselen van de Muntwet, die ik goed en heilzaam acht.

Maar, zegt, de Minister, wanneer de belangen van de arbeiders op het spel staan, zooals dit hier het geval is, moeten wij als het noodig is offers weten te brengen.

Mijnheer de Voorzitter, ik ben bereid alle mogelijke soorten van offers te brengen in het belang van de arbeiders, maar niet, indien daartoe niet de allerminste noodzakelijkheid bestaat, en ik ontken dat hier noodzakelijkheid aanwezig is, ik ontken dat de belangen der arbeiders zelf bij datgene wat ik bestrijd in het allerminst baat kunnen vinden. Integendeel, ik vrees, dat, als wij den weg opgaan waarop de Regeering ons voeren wil, het buitenlandsch geld verder zal doordringen, dat de toestand dus erger zal worden en wij eerlang zullen staan voor moeilijkheden groter dan thans. Deze moeilijkheden zullen wij dan ons zelf hebben geschapen.

Ik zal niet heel veel meer over dit punt spreken, vooral daarom niet, omdat de strijd eigenlijk gevoerd moet worden bij art. 1638 h, welk artikel de betalingen geldt. Wat het lot ook moge zijn van ons amendement, ik zal tegen art. 1638 h stemmen, omdat ik vast overtuigd ben dat de zaak bij de Muntwet goed geregeld is en dat al wat wij er thans in willen veranderen verkeerd zou zijn. Maar de strijd zal beslecht worden bij de betaling en hier geldt het de quaestie van het contracteren.

Zeer heeft het mij getroffen, dat de geachte voorzitter der Commissie van Rap-

porteurs, dien men altijd zoo gaarne hoort spreken, zelfs wanneer men hem tegenover zich heeft als opponent, van hetgeen hij zelf en de Regeering voorstaan een, juridisch gesproken, schoonen en zuiveren toestand verwacht. Om aan de Kamer een staaltje te geven van die zuiverheid en schoonheid, wensch ik het volgende voorbeeld te geven.

Er komt in een der gemeenten, bij art. 19 uitgezonderd, een vrouw aan de markt met een mandje citroenen; zij zegt dat die kosten f 2.40, verkoopt ze en ontvangt van den koper 4 mark. Dit strookt geheel met de bepalingen der Muntwet; het is ook niet in strijd met de bepalingen der nu aanhangige wet, daar deze niet handel in goederen betreffen. Straks echter biedt diezelfde vrouw haar diensten aan bij iemand, die bereid is haar een loon van f 2.40 te geven. Nadat zij haar arbeid verricht heeft, ontvangt zij andermaal 4 mark. Dit is nietig; het geldt niet.

Zij begrijpt er niets van en zegt: ik heb gecontracteerd voor f 2.40 en 4 mark gekregen, toen ik citroenen verkocht. Nu deed ik hetzelfde. Waarom mocht dit toen wel en nu niet?

Als de geachte afgevaardigde uit Groningen meent dat dit een regeling is, die hij uit een oogpunt van schoone en doelmatige wetgeving kan aanbevelen, wensch ik te verklaren dat ik daarover eenigszins anders denk.

De geachte afgevaardigde en de Minister van Justitie hebben getracht het te doen voorkomen, alsof de grootste zondaars op het gebied van de rekenmunt eigenlijk zouden zijn de voorstellers van ons amendement, omdat daarin wordt toegestaan in bepaalde gevallen schriftelijk in vreemd geld te contracteren. Men riep ons toe: Wat spreekt gij van aangemoediging tot het contracteren in vreemde munt? Wij bepalen ons tot de grensgemeenten, gij daarentegen stelt geheel Nederland er voor open.

Als men dit zoo hoort, maakt het een prachtige indruk, als men namelijk niets weet van den commercieelen toestand hier te lande.

De absolute vrijdom om in Nederland te mogen contracteren in vreemde munt heeft niets bedenkelijks.

Waarom zou men over het geheele land niet toestaan om te contracteren in ponden, marken en franken? Dit te verbieden ware een dood paard aan een boom gebonden. Wanneer dit wordt toegestaan, dan hindert men daarmede niemand, bevordert men geen enkel kwaad. Er is, in het algemeen gesproken, hier te lande geen spoor van neiging te ontdekken om in vreemd geld contracten af te sluiten; gebeurt dit een enkelen keer, zoo is het om zéér bijzondere redenen. Doch er is één streek in ons land, waar het wel degelijk gevaarlijk zou zijn de vrijheid van contracteren in vreemd geld toe te staan, dat is de grensstreek in het Oosten. En juist daar wordt door het wetsontwerp dat contracteren niet alleen toegestaan, maar aangemoedigd; er wordt een premie op gesteld. De geheele regeling van dit artikel en het volgende, in hun onderling verband, is dus zoo, dat, waar het gevaar werkelijk dreigt, men het bevordert, uitlokt. Dat noem ik verkeerd en daartegen wensch ik strijd te voeren.

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Groningen gezegd: maar het is toch een goed beginsel te bepalen: gij zult uw loon uitbetaald krijgen gelijk gij het bedongen hebt. Dit mag echter juridisch fraai klinken, ik vraag: hoe werkt dat practisch? Wat sluit het in? Het sluit in dat een beginsel wordt over boord geworpen, een beginsel waaraan ik groote waarde hecht, n.l. dat iedereen in Nederland bevoegd is betaling in Nederlandsch geld te eischen. Welnu, dat beginsel laat ik niet los.

Wanneer men 25 jaren lang een betrekking bekleed heeft waarbij men voortdurend met muntzaken te maken had, dan behoef ik niet te zeggen, dat men zeer vele plannen en denkbeelden heeft gehoord om een einde te maken aan dat contracteren in het eene geld en betalen in het andere, dat in vele gemeenten van ons land helaas nog voorkomt. Maar geen sterveling heeft bij mijn weten ooit het denkbeeld geopperd dat belichaamd is in dit ontwerp. Inderdaad, dat denkbeeld is hoogst eenvoudig. Het kwaad ligt daarin, dat er geen gelijkheid is tusschen de reken- en de betalingsmunt; welnu, laat in de betalingsmunt gerekend worden, en de ongelijkheid is weg! Wel zeker: waarom zou dat niet kunnen? De plaatsen van ons land, waar vreemd geld circuleert zullen dan in denzelfden toestand komen als Berlijn of Keulen. Er is niemand daar die het betreurt, marken te moeten gebruiken; gij ziet dus, op hoe eenvoudige wijze de gansche quaestie kan worden opgelost. Maar dat is niet het oplossen van de quaestie, dat is den knoop doorhakken: beter nog, dat is de quaestie supprimeeren.

Zoo kan men alle quaestien uit de wereld helpen. Dat hebben wij al lang geweten, dat als men voortaan laat rekenen in franken en marken de anomalie

ophoudt. Maar dit is een remedie erger dan de kwaal. En zulk een remedie wordt thans door de Regeering voorgesteld. Daartegen moet ik mij met nadruk verzetten. Wat is dan het ware remedie? In de eerste plaats hetgeen wij schreven in art. 19 der Muntwet: iedereen kan Nederlandsch geld eischen. Nog eens: de anomalie, welke bestaan ik erken en betreur, moet niet ophouden door het loslaten van het Nederlandsche geld als rekenmunt, maar door het verdwijnen van het vreemde geld als betaalmiddel.

Bij art. 1638 h inzonderheid zullen wij den strijd moeten voeren, nu gaat het alleen om deze vraag: of in de plaatsen, die art. 19 der Muntwet aanwijst tot het rekenen in vreemde munt bij de wet zal worden aangespoord. Die vraag beantwoord ik ontkennend.

Men heeft ook aanmerkingen gemaakt op den vorm van ons amendement. Wanneer mannen als de Minister van Justitie en de heer Drucker dergelijke aanmerkingen maken, is men a priori geneigd om te meenen, dat zij gelijk hebben.

In overleg met mijn medevoorsteller heb ik daarom besloten een kleine wijziging te brengen in het amendement en eenvoudig in art. 1637 j 1°. te lezen: „geld”, gelijk het oorspronkelijk in het ontwerp, schoon met andere rangschikking der woorden, heeft gestaan. Het wordt dan in het midden gelaten of dat is vreemd geld of Nederlandsch geld. En dat is beter, want in de afzonderlijke vermelding van het buitenlandsch geld zou nog een zachte aanbeveling kunnen worden gezien van dat geld, en dat mag niet.

Eigenlijk was het nog beter om geheel de lezing te volgen van 1901, waar gezegd werd: voor zooverre het loon niet in geld is vastgesteld, kan het aldus geschieden. Wij hebben er over gedacht dit over te nemen, maar dan zou een vernummering van de volgende zinsneden noodig worden. Wij hebben daarom liever de eenvoudige wijziging aangebracht, die ik zoeven vermeldde.

De Voorzitter: Door de heeren Pierson en Patijn is een wijziging gebracht in hun amendement. Het strekt thans om art. 1637 j, 1°, te lezen: Geld.

(21 Maart 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat het ter bekorting van de discussie wenschelijk is, dat ik reeds aanstonds het woord vraag.

Gisteren heb ik naar aanleiding van het amendement de Waal Malefijt c.s. getoond, dat ik tot toenadering gaarne bereid ben, voor zoover dit met het behoud van de grondslagen van het wetsontwerp is overeen te brengen. Ik heb toegezegd, dat ik nader zou overwegen op welke wijze wij wellicht tot overeenstemming zouden kunnen geraken. Ik heb aan die toezegging voldaan en zal thans mededeelen tot welk resultaat die nadere overweging mij heeft geleid.

Het bezwaar van den heer de Waal Malefijt en de zijnen is op tweeërlei wijze te ondervangen. Men kan de oplossing zoeken in de richting, gisteren aangegeven door den heer ter Laan, die wilde, dat zou worden vastgehouden aan den schriftelijken eisch voor overeenkomsten, aangegaan voor drie maanden of langer, terwijl voor de overige overeenkomsten de vaststelling van het loon mondeling zoude kunnen worden bepaald.

Ik zeide reeds dat die termijn mij voorkwam te lang te zijn en dat ik de voorkeur zou geven aan een lezing, waardoor bij overeenkomsten, waarbij het gebruik wil, dat zij slechts voor korten tijd worden gesloten, de bepaling van de bestanddeelen van het loon ook mondeling zou kunnen geschieden. Ik had daarbij het oog op de gevallen die de heeren noemden: kersenplukken, inhalen van den oogst en andere werkzaamheden, waarbij voor niet langer dan 3 of 4 weken wordt gecontracteerd. Men zou dit aldus kunnen samenvatten, dat voor deze gevallen een bepaalde termijn moet worden genoemd, en dus kunnen zeggen: de vaststelling kan ook mondeling geschieden wanneer de arbeidsovereenkomst voor niet langer dan vier weken is aangegaan.

Intusschen, wij zouden dan het schriftelijk beding uitsluiten niet enkel voor de gevallen die de voorstellers op het oog hadden, voor de landbouwbelangen, maar wij zouden het schriftelijk beding ook uitsluiten over de geheele lijn, overal waar, in welke industrie ook, arbeidscontracten nu en in het vervolg worden aangegaan voor minder dan vier weken.

In al die gevallen zou de eisch van het schriftelijk constateeren van de bedoelde bestanddeelen zijn uitgesloten.

Vandaar dat het mij voorkomt, dat wij een stap verder moeten gaan.

Wanneer wij voorschrijven, dat de schriftelijke vaststelling van die bestand-

deelen niet zal gelden voor alle inwonenden en verder niet voor alle gevallen waarin de overeenkomst wordt aangegaan voor korten tijd, dan zou het terrein waarop het voorschift, dat de bestanddeelen schriftelijk moeten worden geconstateerd, zou werken, zoozeer worden beperkt, dat men dan gerust een stap verder kan gaan en zeggen: laat liever den imperatieven eisch van schriftelijke constatering geheel vervallen.

Tot die conclusie ben ik inderdaad gekomen.

Men moet daarbij in het oog houden, dat art. 1637 j van het ontwerp, behalve het bestanddeel: geld, nog noemt zes andere bestanddeelen, en dat de bepaling omtrent het schriftelijk beding thans reeds volgens het wetsontwerp niet geldt voor hetgeen bij het artikel bepaald wordt onder de nos. 2 en 3.

Dit in aanmerking genomen, vind ik het beter om de geheele slotalinea te doen vervallen en dit kan met gerustheid daarom geschieden, omdat 'toch de hoofdinhoud van het artikel is de opsomming van de bestanddeelen van het loon; de slotalinea heeft louter een vormelijk belang.

Nu hebben al de voorstellers van de amendementen en al de sprekers, op één na, verklaard ingenomen te zijn met de bepalingen, welke uitdrukkelijk de bestanddeelen van het loon bevatten. Dit is voor mij natuurlijk de hoofdzak en waar dit derhalve onaangetast blijft, doet er de vorm, waarin het loonbeding geschiedt, minder toe.

Een tweede hoofdzak voor mij is, dat de grondslagen van het wetsontwerp in dit systeem onaangetast blijven. Op dit punt kan ik moeilijk iets toegeven. Ik kan niet toelaten, dat in de wet worde uitgedrukt, dat zekere bepalingen alleen gelden voor een zekere categorie van arbeiders. Laat ik hier in het voorbijgaan zeggen, à propos van hetgeen de heer de Waal Malefijt in het midden heeft gebracht, dat men aan den grondslag van het wetsvoorstel op tweeërlei wijzen afbreuk kan doen.

In de eerste plaats zooals geschied zoude zijn door aanneming van het voorstel van den heer de Savornin Lohman, die uitdrukkelijk een geheele categorie van arbeiders uit de wet wilde lichten, dus de heerschappij der wet voor die lieden uitsloot (1), en in de tweede plaats, zooals de heeren door dit amendement wilden doen, door bij een of meer artikelen te maken een bepaling voor een bepaalde categorie van arbeiders.

Daar ben ik tegen en dit zou ik, zoo het eenigszins mogelijk is, liefst vermijden, maar dit geschiedt dan ook niet, wanneer de zaak wordt geregeld, zoo als ik thans voorstel.

Daarbij nu komen nog twee belangrijke punten.

Vooreerst vervalt, door het weglaten van de slotalinea, alleen het imperatief voorschrift, dat de bestanddeelen van het loon schriftelijk moeten worden vastgesteld, maar de mogelijkheid, ja de wenschelijkheid daarvan blijft bestaan. De vakvereenigingen vinden hierdoor dus weer een uitnemend veld voor arbeid en nuttig werkzaam zijn in de behartiging der belangen, welke zij voorstaan.

Zij zullen blijven aandringen op schriftelijke overeenkomsten, wat gemakkelijk kan blijven gebeuren, ook door het verspreiden en verkrijgbaar stellen van gedrukte modellen, waarvan ik gister sprak, maar alleen niet meer bevelend door de wet wordt voorgeschreven.

Ook het eigenbelang van beide partijen, niet alleen het belang van de arbeiders, maar ook dat van de werkgevers, zal er toe leiden dat men hoe langer zoo meer tot de schriftelijke overeenkomst zal komen en dat men het gewicht er van zal inzien om dergelijke stipulatie in zoodanigen vorm vast te leggen, dat zij op eenvoudige wijze in rechte dienst kan doen.

Op al deze gronden wijzig ik art. 1637 j in dien zin, dat de slotalinea vervalt.

Daarmede is dan tevens vervallen de grond voor het amendement van den heer de Waal Malefijt c.s. en voor dat van den heer Aalberse c.s.

Wat ten slotte aangaat het amendement van de heeren Pierson en Patijn, alvorens mij daaromtrent uit te laten wenschte ik gaarne nog den loop der discussie af te wachten.

De Voorzitter: Door de Regeering wordt in het artikel een wijziging gebracht, strekkende dat de slotalinea vervalt.

Ten gevolge hiervan vervallen het amendement van den heer Aalberse c.s. en het amendement van den heer de Waal Malefijt c.s., en blijft dus alleen over het gewijzigd amendement der heeren Pierson en Patijn.

De heer ter Laan: Mijnheer de Voorzitter! De Minister zeide zoeven, dat

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 188.]

hij een streven van toenadering, waarvan hij gisteren reeds sprak, in een daad heeft omgezet.

Dat is zoo, maar die toenadering gaat thans toch wel wat heel ver.

Wanneer de Minister dan ook gedacht heeft, dat hij aldus te gemoet gekomen is aan de bezwaren van alle sprekers van gisteren tegen het oorspronkelijk artikel, vergist hij zich.

Hij is in werkelijkheid alleen tegemoet gekomen aan de bezwaren van de agrariërs, de woordvoerders van den boerenbond hier in de Kamer bij deze gelegenheid.

De Minister is zelfs veel verder gegaan dan die heeren. Hij heeft weggenomen wat hij zelf gisteren te recht tegenover de heeren de Waal Malefijt en de Boer in het midden heeft gebracht.

De landbouw moet erbuiten blijven, betoogde men gisteren. De heeren, die dit hebben verdedigd, hebben hun zin gekregen niet alleen, maar de Minister gaat veel verder en laat alle bedrijven er buiten, de arbeiders in de industrie, in de verschillende ambachten en neringen evenzeer.

De heer de Boer heeft gisteren een woord gesproken dat uitsluitend van toepassing was op de toestanden op het platteland. Hij wilde den landbouw er buiten laten om ethische redenen.

Als die geachte spreker nog op dat standpunt staat, moet hij thans tegen het artikel opkomen.

Hij heeft het amendement ten gunste van den landbouw verdedigd, omdat het in den landbouw in veel gevallen, tot groot genoegen van den geachten afgevaardigde, nog rozegeur en maneschijn, nog koek en ei was. Ik geloof niet dat het zoo mooi is; de voorbeelden van het tegenovergestelde zijn minstens even talrijk als die ideale verhoudingen waarvan de heer de Boer sprak. Maar dit motief geldt zeker niet voor de fabrieks- en andere arbeiders in de steden; dus kan de heer de Boer nu niet met den Minister meegaan.

Maar zelfs geldt dat ethisch bezwaar ook voor den landbouw niet. Ik ontken niet: die ethische verhoudingen komen voor, maar die zullen wel zoo blijven, ondanks art. 1637 j, in welke redactie ook. Daarop heeft de Wetgevende Macht zooveel invloed niet.

Maar ook wanneer algemeen waar was, wat de heer de Boer zegt, dan is het nog zeer gewenscht, dat alles wat werkelijk de moeite waard is, op het papier wordt gesteld, en zoo handhaaf ik ons standpunt. Een schriftelijk contract is in veel gevallen goed voor den boer en noodig voor den arbeider. Wij hebben bij dit artikel — en van dit standpunt gaat ook de Minister uit — vooral te zorgen voor de belangen van den arbeider. Het eenige waarvoor wij gisteren vreesden was, dat wij in het artikel een dwaasheid zouden schrijven, door voor iedere kleine overeenkomst van één of een paar dagen een stuk papier te vorderen.

Alle overeenkomsten behooren in het belang van de arbeiders schriftelijk te worden gesloten. Dat was de regel van den Minister en een goede regel op zich zelf. Zoo behoort het te geschieden, behalve voor los werk, voor werkzaamheden van een of twee dagen, van een week of van een paar weken, omdat het bij die arbeidsovereenkomsten de moeite niet waard is. En dit wel, omdat bij arbeiders die voor een of twee dagen of een paar weken werk aannemen van een boer, uitkeering in ander loon dan in geld zoo goed als niet voorkomt. Wanneer het daarbij voorkwam in belangrijke mate, zou het ook de moeite loonen het op schrift te zetten.

De heer Drucker, sprekende als afgevaardigde uit Groningen, heeft de Kamer gisteren uitdrukkelijk gewaarschuid tegen verzwakking van het artikel. Het zal mij verwonderen, wat die geachte afgevaardigde nu wel zegt van den Minister. Er zal niemand in de Tweede Kamer zijn, zoo sprak de heer Drucker gisteren, die er niet voor vreest, principieele verzwakking in het ontwerp aan te brengen, en hij zelf wees er op, dat wegneming van dit laatste lid, zelfs alleen voor den landbouw, een principieele verzwakking zou zijn.

Ik meen het aldus uitdrukkelijk te hebben verstaan, in elk geval: die indruk is gewekt. Nu vraag ik: wat zal de heer Drucker zeggen, nu voor alle bedrijven dit voorschrift wordt weggenomen? Wij kwamen alleen op tegen wat onmogelijk en onnoodig was en wat doorlopend aanleiding tot ontduiking zou geven. Verder ging onze oppositie niet.

De heer Drucker wees er zelf nog op, — ik mag hem dit wel even herinneren — dat de schriftelijke overeenkomst niet alleen gewenscht was van de zijde der arbeiders, maar ook in vele gevallen voor de patroons, ook in het landbouwbedrijf.

Ik zou gisteren gezegd hebben: laat den landbouwer, die immers hierin niet door de wet bemoeilijkt wordt, in die gevallen vrijwillig dat schriftelijk contract

aangaan; hoe meer dat geschiedt, des te beter, maar laten wij niet, waar het belang niet groot genoeg is, den landbouwer en den veldarbeider daartoe verplichten. Doch gisteren zoowel als nu zeg ik: bij belangrijke overeenkomsten verplichting.

Dan heeft de heer Drucker zelf gisteren reeds bij één punt een woord gesproken dat tot verzwakking zou kunnen leiden.

Hij heeft gezegd: wanneer de moeilijkheid hoofdzakelijk loopt over het punt in n°. 5 genoemd — dit punt handelt over woning, land en stalling en heeft dus bijna uitsluitend op den landbouw betrekking —, laten wij dat punt er dan uitnemen en althans de punten 4, 6 en 7 vasthouden. Laat ons op dat idee van den heer Drucker niet ingaan, want juist het verstrekken van vrije woning aan den boerenarbeider of het aanwijzen van een stuk grond, waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk voor hem is, geschiedt voor een langen termijn, minstens voor een jaar en juist dan is het sluiten van een schriftelijk akkoord geen bezwaar.

Men kan zich voorstellen, dat op een morgen, wanneer het bedrijf in vollen gang is, een arbeider komt aanloopen en aan den boer vraagt: hebt gij vandaag of voor een paar dagen of voor een week werk voor mij? en de boer dan antwoordt: ja, ga maar spoedig aan den arbeid. In zulk een geval zou het zonderling zijn, indien een schriftelijke overeenkomst werd geëischt. Is er echter sprake van een arbeid voor langen termijn, dan is het sluiten van een schriftelijk contract niet alleen in het belang van den arbeider, maar ook van den boer.

De Minister heeft gezegd, dat onze termijn van drie maanden te lang is. Dat is voor vele gevallen inderdaad juist, omdat ons systeem algemeen is, omdat wij niet alleen den landbouw, maar alle bedrijven willen omvatten. Wij zijn dan ook bereid dien termijn in te korten.

Het bezwaar door den Minister aangevoerd, dat ons stelsel in zijn algemeenheid werkt, achten wij ongegrond. De Minister mag dat bezwaar althans niet aanvoeren, want ons stelsel is hetzelfde waarop hij zijn geheele wet heeft opgebouwd, namelijk dat voor alle arbeiders, zoowel die bij den landbouw als bij de andere bedrijven, in deze wet dezelfde regels worden gesteld. Thans heeft de Minister echter de boerenarbeiders over boord gegooid.

De Minister vraagt: waardoor? Gisteren heeft de Minister met kracht verdedigd, dat het schriftelijk contract voor den landbouw noodig was en thans laat hij dat geheel los. Indien hij was gebleven bij zijn aankondiging van gisteren, toen hij zeide, dat de schriftelijke arbeidsovereenkomst niet noodig was voor iedere dienstbetrekking, welke uit den aard der zaak of volgens plaatselijk gebruik voor korten tijd was aangegaan, zouden wij gaarne tegemoetkoming hebben betoond. Indien de Minister had gezegd, dat de bedoeling van dat voorstel was, om hetzelfde te bereiken als wij wenschen, dan zouden wij geen bezwaar tegen zijn redactie getoond hebben. Na zijn verklaring van gisteren, dachten wij, dat hij ons systeem had aanvaard en wij lieten het toen gaarne aan den Minister, die zooveel meerder ervaring heeft, over, om daarvoor de juiste formulering te zoeken.

Thans komen wij echter tot een geheel andere ontdekking. De Minister, verklarende dat hij het stelsel van de wet niet wil veranderen, doet juist het tegenovergestelde. Hij ontkent dat, maar laat hij aantoonen dat mijn bewering onjuist is. Wat de Minister gisteren heeft verdedigd, wordt nu door hem teruggenomen. Zoolang ik lid der Kamer ben, heb ik, zulk een sterke zwenking nog niet zien vertoonen. Indien de Minister gisteren eenigszins aarzelend was geweest tegenover den wensch der vertegenwoordigers van den grooten landbouw hier in de Kamer, dan had men zijn handelwijze nog kunnen verwachten, maar hij was toen zeer stellig en wat de Minister ons nu heeft voorgelegd, komt ten eenenmale onverwacht.

De Minister gevoelt dat en het laatste woord van Zijn Excellentie is juist voor ons de krachtigste waarschuwing. Want wat zegt hij? Wat hij gisteren krachtens de wet imperatief voorschreef, acht hij thans nog wel goed, maar hij wil dat aan de vakverenigingen overlaten. Wat is dat voor een zwenking? De Minister gaat er van uit, dat de wet de vakvereniging moet steunen. En nu hij zelf vreest voor de bestrijding hier in de Kamer van de agrariërs en meent daarvoor te moeten kijken, nu wil de Minister het aan de zooveel zwakkere vakverenigingen overlaten, te bedingen wat hij zelf niet meer durft te verdedigen.

Zeker bestaat er een vakvereniging van landarbeiders, maar die mag nog niet den naam hebben van een flinke krachtige organisatie. Wat de Minister nu aan de vakorganisaties wil opdragen, is hier en daar mogelijk in de steden; op het platteland is daarvan geen sprake. Daarom is hetgeen de Minister nu voorstelt voor ons minder aannemelijk dan de redactie van gisteren. Wij handhaven onze

stelling, dat al wat voor de arbeiders, de moeite van het contracteeren waard is, op schrift moet worden gebracht.

Alleen zijn wij in zooverre gezwicht voor de ingebrachte bezwaren, dat wij den termijn van drie maanden tot 6 weken beperken. Ik heb de eer dit amendement, dat mede wordt voorgesteld door mijn partijgenooten en door de heeren de Klerk en Reyne, in te dienen. Wij herstellen het laatste lid van het artikel, doch eischen alleen geen schriftelijke overeenkomst als die voor minder dan zes weken is aangegaan.

De Voorzitter: Door de heeren ter Laan, de Klerk, Schaper, Tak en Reyne wordt een amendement voorgesteld, strekkende aan art. 1637 j toe te voegen een laatste lid, luidende:

„Echter zal het loon, in de bestanddeelen, genoemd onder de nummers 4, 5, 6 en 7 slechts bij schriftelijke aangegane overeenkomst of bij reglement worden vastgesteld, tenzij de arbeidsovereenkomst is aangegaan voor een tijdvak van niet langer dan zes weken.”

Ingediend door vijf leden, behoeft dit amendement niet nader te worden ondersteund en maakt het dus een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Nolens: Mijnheer de Voorzitter! De eerste tegemoetkoming van den Minister schijnt nog niet allen bevredigd te hebben. Ik had gehoopt, dat de heer Minister, wat mijn bezwaren tegen dit artikel betreft, een kleine tegemoetkoming getoond had en ik geloof, dat ik daardoor dan wel bevredigd zou geweest zijn en mij thans van verdere besprekingen ontslagen had kunnen achten. Dat is tot nu toe nog niet het geval. Ik hoor zeggen: dat komt nog. Dit zal mij zeer aangenaam zijn, maar tot nu toe heb ik da'r nog niets van gehoord. Gisteren was ik teleurgesteld, niet alleen door het antwoord van den Minister, maar ook door dat van den geachten afgevaardigde uit Groningen. Ik heb geen enkel argument gehoord tegen de bezwaren die ik tegen deze regeling had ingebracht en evenmin tegen de bezwaren die de heer Pierson tegen deze regeling, wat de Muntwet betreft, ingebracht had. Ik zal daarover dan ook niet veel meer zeggen.

De heer Drucker zeide: in die regeling is een stelsel, en dat is een eenvoudig stelsel, betalen wat beloofd is. Dat is de grondregel van deze regeling. Dat is een zeer goede grondregel. Maar indien wat in Nederlandsch geld is vastgesteld in vreemde munt betaald wordt in die streken waar art. 19, al. 1, der Muntwet niet geldt, dan wordt daar betaald wat beloofd is.

Dit is de kern van de quaestie — de heer Drucker toont zich verbaasd, maar het is toch zoo — dat is de kern van de zaak; indien in die streken waar art. 19, alinea 1, der Muntwet niet geldt, met andere woorden, waar door den algemeenen maatregel van bestuur bedoeld in alinea 2 van art. 19 der wet, de eerste alinea van art. 19 niet toepasselijk verklaard is, waar het derhalve geoorloofd is vreemde munt, zilver enz. in betaling te geven, indien in die plaatsen in Nederlandsch geld de som, de prijs, het loon wordt uitgedrukt, dan wordt daar in het algemeen niet beloofd dat in Nederlandsche munt betaald zal worden.

Nog eens, dat is de kern van de geheele vreemde-muntquaestie, en daarom is het ook hier de kern van dat eerste punt van dit artikel.

Die grondslag is dus verkeerd. Die regel is wel goed, maar kan hier ter beoordeeling van de zaak niet toegepast worden. Op dien regel afgaande, zegt de heer Drucker: de regeling is nu stelselmatig, logisch en practisch. De eerste twee qualificatiën geef ik toe, stelselmatig en logisch is zij, maar practisch absoluut niet en dat heb ik gisteren aangetoond.

Stelselmatig en logisch is het, ook als men iemand het leven beneemt, om hem niet meer op zijn weg te ontmoeten, maar is dat practisch en is dat billijk? Het is niet voldoende een maatregel stelselmatig en logisch in te richten, hij moet ook billijk en practisch zijn.

Er is gewezen op de misbruiken. Als grond voor de regeling heeft men zich in de eerste plaats beroepen op het verslag der Arbeid-enquêtecommissie van 1890 en het rapport van de inspecteurs van den arbeid.

Ik zal op dit oogenblik niet nagaan in hoeverre deze verslagen hier beteekenis hebben; ik wil zelfs verder gaan, en zeggen, dat ik het als een zeer goede zaak voor de werklieden zou beschouwen, wanneer het loon overal uitbetaald werd in Nederlandsche munt, omdat zij daardoor eenig voordeel zouden genieten. Maar ik vraag, of men het een misbruik noemen kan dat in streken waar het volgens de wet geoorloofd is, in vreemde munt, zilverstukken enz., het loon uitbetaald wordt? Dit kan men juridisch geen misbruik noemen.

Nu wordt gezegd, dat de ontvanger van het vreemde geld schade lijdt. Neen,

Mijnheer de Voorzitter, eigenlijk ontbeert, mist hij zeker voordeel, want als de arbeider zijn loon in Nederlandsch geld uitbetaald krijgt, ontvangt hij iets meer, omdat het Nederlandsche geld in die plaatsen voor iedereen agio doet. Dit is dus geen nadeel, maar een voordeel, voortvloeiende uit den eigenaardigen toestand aldaar, een toestand dien wij hier niet kunnen veranderen, maar alleen gewijzigd kan worden door de muntwetgeving.

Ik zeide gisteren, dat, wanneer de mark — cm een eenheid te nemen — ontvangen wordt, men die ook uitgeeft voor 60 cents. Dit is zoo waar, dat een onzer medeleden, een fabrikant, die goederen levert naar het zuiden van Limburg, mij medegedeeld heeft, dat hij betaald wordt in marken, die hij verplicht is voor 60 cents aan te nemen.

Ik haal dit voorbeeld slechts aan om te laten uitkomen, dat in die plaatsen de Duitsche munt voor de volle waarde ontvaren en uitgegeven wordt.

De heer Drucker zegt: dat is niet het geval bij den ontvanger en bij het postkantoor.

Ik antwoord daarop, dat de loontrekkenden niet veel bij den ontvanger te brengen hebben, ook niet veel postwissels te verzenden hebben.

In ieder geval zal dat tot de uitzonderingen behooren. Voor iedereen geldt overigens dan dezelfde regel, en ik kan den geachten afgevaardigde daarbij verzekeren, dat het loon ook in Nederlandsch geld uitbetaald wordt, vooral bij groote werkgevers, op sommige plaatsen althans, en de arbeider zorgt wel dat hij het Nederlandsche geld, dat hij ontvangt, bewaart voor den postwissel dien hij te verzenden heeft.

Nu zegt de heer Drucker: dat is alles goed en wel, maar, hoe zal die man handelen als hij eens naar 's-Gravenhage gaat? Ik hoop, dat het eens zoover komen zal, maar zoover zijn wij nog niet, en ook, als wij met het arbeidscontract gereed zullen zijn, zal het wel niet zoover komen, dat de arbeiders van de grensstreken zich veel uitstapjes naar 's-Gravenhage-zullen kunnen veroorloven waar zij dan voor hun uitgaven Nederlandsch geld zullen moeten hebben.

Maar dat zou weder een uitzondering zijn. Maar gesteld dat iemand, te 's-Gravenhage wonende, in Limburg werk te verrichten heeft voor eenige dagen. Dan zal men wel trachten dien man in Nederlandsch geld uit te betalen. Hij kan dit trouwens eischen volgens alinea 2 van art. 19 van de Muntwet.

Ik blijf bij mijn bewering, dat deze eenigszins ingewikkelde en moeilijke zaak, waarvan het gebleken is, dat men zoo moeilijk een juist inzicht krijgt, tenzij men in de streek zelf bekend is, dat men teekenen van groote verbazing ziet, als men de eenvoudigste uiteenzetting van de zaak geeft, — ik blijf van meening, dat deze zaak hier eigenlijk niet tehuis behoort; het is een zaak van de Muntwet. Blijkt het dat alinea 2 van art. 19 van de Muntwet te ruim wordt toegepast, namelijk het toelaten van vreemd geld in bepaalde streken, zoodat daar nadeelige gevolgen uit voortspruiten, dan geldt dit voor allen en moet de toepassing van alinea 2 van art. 19 van de Muntwet beperkt worden. Dit kan men natuurlijk in overweging nemen, dat is een zaak die voor allen geldt, maar wat nu deze regeling betreft, ik blijf er bij dat dit een regeling is, die te recht draconisch kan genoemd worden. Ik zou er mijn medewerking niet aan verleenen, dat in plaatsen waar het vreemde geld volgens de wet in omloop is, en waar als rekenmunt gebruikt wordt de Nederlandsche munt, dat daar gezegd wordt: indien het loon in Nederlandsch geld uitgedrukt is, moet het ook betaald worden in Nederlandsch geld, en gebeurt dit niet, dan is eenvoudig de geheele betaling nietig.

Ik zeg nog eens, dat zal geen bezwaren opleveren voor groote werkgevers, die kunnen daarin voorzien, maar voor kleine werkgevers is het een groot nadeel, terwijl de arbeider in de gelegenheid gesteld wordt om op niet geoorloofde wijze, door een tweede betaling te vragen voordeel te behalen. In ieder geval zal er verwarring komen, en baat het middel niet.

Wat nu het amendement van den heer Pierson betreft, dat krijgt zoo langzamerhand den meest eenvoudigen vorm dien een amendement kan aannemen. Ik wil er toch opmerkzaam op maken, dat door dat amendement de zaak volstrekt niet wordt uitgemaakt; de moeilijkheid wordt eenvoudig verschoven naar de artt. 1638 h en j, maar vooral naar h, en bij leven en welzijn zullen wij elkander daar weder moeten terugzien.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Waar ik gisteren reeds kortelijk mijn bezwaren ontwikkeld heb tegen het amendement van de twaalf heeren, zal de Kamer wel begrijpen, dat ik thans in het geheel niet mede kan gaan met de wijziging door den Minister in het artikel aangebracht.

De Minister was in navolging van zijn voorganger op den goeden weg om het onrecht te herstellen dat den landarbeiders voortdurend wordt aangedaan, maar

na de uiteenzettingen van de woordvoerders der twaalf heeren te hebben gehoord, is de Minister gaan wijken, vermoedelijk omdat dat aantal 12 zooveel indruk op hem heeft gemaakt — dat is dan zeker de bedoeling geweest waarom men zooveel ondertekenaars voor het amendement heeft gezocht —; maar wanneer de Minister het tot de stemming had laten komen, dan zou hij vermoedelijk gezien hebben, dat de heeren voorstellers van het amendement niet de meening vertegenwoordigen van hun fractiën in dezen, althans bij ons is het zoo.

De Minister heeft nu eenvoudig de ziel uit zijn artikel weggenomen, en be-roept zich nu op de vakvereenigingen, die nu hetzelfde schriftelijk zullen kun-nen bedingen. Maar wij hebben juist van den heer de Boer gehoord, dat de toestand tusschen de werkgevers en de arbeiders op landbouwgebied zoo bijzonder innig is, en wanneer nu de Minister de vakvereenigingen daar te hulp roept, zonder den steun der wet, dan vrees ik dat die innigheid veel meer schade zal lijden dan wanneer het oorspronkelijk Regeeringsartikel ware aangenomen.

En hoe zal het nu gaan met het onderricht, waarvan 7°. spreekt? Zullen de kosten daarvan zoo maar van het loon worden afgehouden? Wie zal dat geven? Welk onderricht zal men krijgen?

Ziedaar alle vragen, die toch dienen te worden opgelost en het best in een schriftelijke overeenkomst kunnen worden beantwoord.

Ik geloof dat de geheele zaak thans op losse schroeven is gezet. De bezwaren door den heer ter Laan gisteren uiteengezet deelde ik niet, omdat ik meende, dat door het artikel 1637 daaraan wordt te gemoet gekomen. Ik betreur dus dat de heer Minister dit artikel heeft gewijzigd, maar waar dit nu zoo is, kan ik mij vereenigen met een termijn van zes weken, omdat dit goed zal werken in landbouwkringen. Ik geloof dan ook, dat de Kamer goed zal doen ons amende-ment aan te nemen, te meer omdat, wanneer de Minister voortgaat te wijken voor bezwaren, die hij als bezwaren niet erkent en gisteren bestreden heeft met den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, we op een verkeerden weg komen. Veel beter vind ik het dan om in te gaan op het denkbeeld van den heer van Doorn en maar liever het geheele art. 1637 j te schrappen.

Ten slotte moet ik mijn spijt en verbazing uitdrukken, dat onder de onder-teekenaars van het amendement der 12 heeren ook de naam voorkomt van den voorzitter van de werklievenvereniging Patrimonium. Ik zal gaarne van hem, den heer van Vliet, vernemen hoe hij dat weet te vereenigen met de belangen der arbeiders.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het gewijzigde Regeeringsartikel en de beide daarop voorgestelde amendementen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens over te gaan tot het uitbrengen van advies namens de Commissie van Rapporteurs, heb ik voor mijn persoon nog even een appeltje te schillen met den geachten afgevaardigde uit Gouda, den heer van Doorn. Die geachte afgevaardigde heeft met buitengemeene scherpzinnigheid en tevens met een zekere, in dit verband ietwat vreemd aandoende, scherpte en warmte getracht de Vergadering te overtuigen, dat er in dit artikel, zooals het hier ligt, wel eenige practische moeilijkheden schuilen, waarvan de wetenschap-pelijke uitlegger en de practische toepasser van de wet nog wel eens wat ge-nodigen, maar tevens ook wat last kunnen ondervinden.

De wijze lessen, die in de rede van den geachten afgevaardigde lagen opgesloten, waren, dunkt mij, voor de ontwerpers van het wetsontwerp niet noodig. Zij wisten het wel en de Kamer weet het ook wel, dat, wanneer men in een materie als deze, wetsartikelen gaat vaststellen, het niet moeilijk is om op de uiterste grenzen der toepassing, twijfelachtige gevallen aan te geven. Wanneer de geachte afgevaardigde uit Gouda bij ieder artikel dat in deze Vergadering in zijn tegenwoordigheid wordt behandeld, zijn speelsch juridisch vernuft laat werken, gelijk wij dat gisteren hebben bijgewoond, dan kunnen wij nog menig genoeglijk oog-enblik beleven en kunnen daarvan door den wetgever rijke vruchten worden geplukt.

Of echter de geachte afgevaardigde gisteren gelukkig is geweest in zijn beden-kingen, moet ik blijven betwijfelen. Ik zal nu het meest practisch geval door hem genoemd nog even bespreken; het geval van den provisie-reiziger, wien een treinabonnement wordt toegekend. Nu geloof ik, dat in den regel een trein-abonnement zich wel zal voordoen eenvoudig in den vorm van geld. De patroon heeft geen eigenaardige middelen om aan een dergelijk abonnement te komen; daarvoor moet hij eenvoudig een zekere som geld naar het station brengen. Het abonnement is dus niets anders dan een anderen vorm van geld. Bovendien, de geachte afgevaardigde is door zijn dagelijksche ervaring zoo voldoende bekend

met het verschil tusschen loon en voorschot, dat ik daarop zeker niet nader behoef terug te komen.

Eén punt moet ik evenwel nog even releveeren. De geachte afgevaardigde heeft gisteren gemeend iets te mogen vaststellen. Nu is dit altijd eenigermate beden-kelijk, want zij die commentaren schrijven op een wet, zeggen vaak in hun boekjes: de geachte afgevaardigde uit dit of dat district heeft dit of dat opge-merkt en dat is door niemand wedersproken, dus mag het als vaststaande worden aangenomen.

Dit is een gevaarlijk stelsel. En waar het hier een gewichtig punt betreft, is het misschien wel goed tegenover de vaststelling van den heer van Doorn iets anders te stellen.

De heer van Doorn heeft gezegd: ik meen de gevolgtrekking uit het debat te mogen maken, dat, wanneer men het niet noemt loon, maar het den naam geeft van „emolumenten”, men dan aan de werking van het artikel ontsnapt. Wanneer dit het geval ware, dan zouden wij het artikel wel kunnen opbergen, want die metamorphose vindt een slimme werkgever al spoedig. Ik geloof echter niet, dat dit de juiste uitlegging is van het artikel. Loon is datgene wat in de overeenkomst aan den eenen kant is bedongen en aan den anderen kant is beloofd. Hoe men dit nu noeme, welken uitheemschen naam men daaraan geeft, het blijft loon, wanneer men het vooruit heeft bedongen en vooruit heeft beloofd. Wanneer men echter als werkgever, behalve hetgeen men heeft beloofd en de arbeider heeft bedongen, uit mildheid boven dat loon nog iets vrijwillig toekent, dan is dat geen loon, maar een geschenk. Het criterium is niet hoe men het heeft genoemd, maar het ware criterium is, of men verplicht is iets te geven krachtens de overeenkomst.

In zoover kan ik voldaan zijn over het debat met den geachten afgevaardigde uit Gouda, dat deze het hoofdpunt van zijn bestrijding, n.l. de noodeloosheid van het artikel, in zijn tweeden termijn heeft laten yaren.

Mijnheer de Voorzitter! Van het appeltje, dat ik te schillen had met den heer van Doorn, kom ik op de citroenen, die de geachte afgevaardigde uit Gorkum in het debat heeft gebracht. Hoe zult gij, zoo vroeg deze, het aan de bevolking begrijpelijk maken, dat, wanneer het vrouwtje op de markt te Venlo citroenen verkoopt, daarvoor een ander recht geldt dan wanneer die zelfde vrouw zich in dienstbetrekking begeeft bij een werkgever?

Wanneer de bevolking dit niet begrijpt, dan zal zij met tal van artikelen van het wetsontwerp in de war raken. Wij hebben al een artikel aangenomen, met medewerking van den geachten afgevaardigde uit Gorkum, waarbij de vrouw als arbeidster in dienstbetrekking anders behandeld wordt dan de koopvrouw in citroenen, n.l. wat betreft de beschikking over het door haar verdiende. En wanneer wij straks komen aan tal van andere artikelen, ik noem slechts de artikelen over schuldvergelijking, beslag en andere, dan zal het mij benieuwen, of de geachte afgevaardigde uit Gorkum telkens weer zal zeggen: d't mogen wij niet bepalen, want dan ontstaat er ongelijk recht voor de vrouw met de citroenen en de vrouw die zich verbindt als arbeidster. Wij behandelen hier het arbeids-contract en wanneer dit speciale regelen eischt, zullen wij die moeten aan-vaarden.

De muntquaestie is uitermate ingewikkeld. Dit blijkt wel daaruit, dat de twee sprekers die thans in broederlijke eenstemmigheid zich verzetten tegen het stelsel van het ontwerp, toch zakelijk ver uiteenloopen. Wat is het practische punt, waarop het aankomt?

Dit is: wanneer men in Venlo als loon belooft f 6, of men dan moet uitbe-talen zes echte zilveren Hollandsche guldens, of dat men mag geven 10 mark. Dat is het practische punt; de rest is, men vergeve mij de uitdrukking, omhaal van woorden. En nu vechten de Limburgsche afgevaardigden voor het stelsel, dat, wanneer men beloofd heeft f 6, men kan volstaan met te betalen 10 mark. Do heer Nolens zegt: er wordt alleen „gesproken” van f 6. Welnu, laat ik dan het woord „beloofd” vermijden, en de vraag aldus stellen: wanneer de werkgever heeft „gesproken” van f 6, kan hij dan volstaan met te storten 10 mark? Ja, zegt de geachte afgevaardigde uit Venlo. Mijnheer de Voorzitter, het zal mij benieuwen, wanneer een dergelijke zaak mocht komen voor den kantonrechter te Venlo, en de arbeider dagvaardt zijn patroon te betalen f 6, of dan de kan-tonrechter zal zeggen: daarop hebt gij geen recht; gij hebt maar recht op 10 mark.

Dit is het stelsel van de Limburgsche afgevaardigden.

Wat is nu het stelsel van den geachten afgevaardigde uit Gorkum? Hij vestigt met klem de aandacht er op, dat volgens de Muntwet de arbeider steeds het recht behoudt, betaling in Nederlandsch geld te vorderen: Hij wil dus in dit

geval den arbeider recht geven op de volle f 6. Hoeveel men er ook over gepraat heeft, men heeft niet aangetoond en men kan het niet aantoonen, dat zelfs in Venlo zes Hollandsche gulden niet meer handelswaarde hebben dan tien mark.

Ziedaar dus practisch het punt van verschil tusschen den geachten afgevaardigde uit Gorkum en dien uit Venlo.

Dit nu moet uitgevochten worden bij art. 1638 h. Dan moet men zien, of het mogelijk is aan den eenen kant te ontmoet te komen aan de bedenkingen, met het oog op Limburgsche toestanden geopperd, en te gelijker tijd aan den anderen kant te waken tegen het voorkomen van misbruiken, waaromtrent ik eenige getuigenissen heb aangehaald, die ik nog met veel andere zou kunnen vermeerderen. Die vraag zou kunnen worden behandeld bij art. 1638 h. Wanneer wij nu aannemen het amendement Pierson—Patijn, zooals het is gewijzigd, dan is practisch de eenige beteekenis daarvan deze, dat men in geheel Nederland zal mogen contracteeren in buitenlandsche munt. Practisch is er eigenlijk geen ander belang bij betrokken, dan ik zooeven heb aangeduid. Wanneer een kenner van ons muntwezen als de geachte afgevaardigde uit Gorkum en zijn medeafgevaardigde uit Zierikzee, die op dat gebied ook geen vreemdeling is, meenen, dat dit is een verbetering van de wet, dan heeft de Commissie daartegen geen bezwaar, met dien verstande, dat de quaestie van de uitbetaling van het loon ongepraedjudiceerd blijft, en dat wij deze zullen uitvechten op een eenigszins anderen grondslag dan dien van het ontwerp, een grondslag waarvan de heeren meenen, dat hij meer juist is dan de tegenwoordige. Wij adviseeren dus, dat wij in dien zin geen bezwaar hebben tegen het amendement-Pierson-Patijn.

Ik kom thans tot het advies van de Commissie over de hoofdquaestie van gisteren, thans te gieten in den vorm van een advies over het amendement-ter Laan c.s. Gisteren heb ik mij veroorloofd bescheidenlijk te waarschuwen tegen principieele verzwakking van het wetsontwerp, en zoover mij daartoe de gelegenheid wordt gegeven, hoop ik dat te blijven doen bij elk artikel van het wetsontwerp dat aan de orde is.

Ik vond aanleiding dat gisteren te doen in de rede van den geachten afgevaardigde uit Gouda, die dat artikel uit het wetsontwerp wilde lichten en daarmee mijns inziens een belangrijke verzwakking in het systeem van het wetsontwerp zou brengen. Dit geschiedt door de wijziging van den Minister, naar mij voorkomt, niet; deze veroorzaakt geen principieele verzwakking.

Tegenover de eenigermate opgewonden redevoeringen, die wij hedenmorgen gehoord hebben, zou ik willen zeggen: laten wij onze kalme bij deze zaak bewaren, en ons niet schuldig maken aan overdrijving, zooals die in de redevoeringen van de geachte afgevaardigden de heeren ter Laan en de Klerk was te vinden. Het principieele van dit artikel is de beperking van de geoorloofde loonvormen en het verbod van alle andere loonvormen. Zoolang dit er in blijft, is het een rethorische figuur, wanneer de heer de Klerk zegt, dat de ziel uit het artikel is weggenomen.

Dat verbod van andere loonvormen is het principieele van het artikel, omdat zich daaraan vastknoopen al de volgende artikelen over de uitbetaling, waar geschreven staat, dat de uitbetaling plaats heeft in denzelfden vorm waarin het loon is bedongen en niet mag plaats hebben in verboden loonvormen. Het is zeer gemakkelijk dit aan te toonen, buiten allen strijd om dien wij hier voeren, uit de buitenlandsche truckwetten. Daarin vindt men alleen wat in het artikel is overgebleven buiten het schriftelijk beding, wel een bewijs, dat de Regeering slechts iets bijkomstigs er uit heeft genomen, en het artikel geenszins is ontzield. Ware dit het geval, ik zou er mij persoonlijk met de meeste klem tegen verzetten, doch het kan en wil er bij mij niet in, dat wij hier een principieele verzwakking zouden aanbrengen.

Wanneer wij van verzwakking moesten spreken, en men vroeg: wie is daarvan de hoofdschuldige? dan zou ik zeggen: dat is geweest de geachte afgevaardigde uit Hoogezaand, de heer ter Laan.

Wat is het geval? De heer ter Laan heeft gisteren in overweging gegeven, uit deze bepaling te lichten alle dienstbetrekkingen, aangegaan voor niet langer dan drie maanden. Dit nu is de overgrootste meerderheid der dienstbetrekkingen, die in Nederland worden aangegaan. Dat zijn bijna alle dienstbetrekkingen in de fabrieksnijverheid, in de ambachtsnijverheid, verreweg het grootste gedeelte der dienstbetrekkingen in het winkelbedrijf, kortom percentsgewijze, behalve den landbouw, de overgrootste meerderheid van alle dienstbetrekkingen.

Bij de zes weken is dit bijna hetzelfde. Wanneer men stelt een termijn van zes weken, valt vrij wel daarbuiten de geheele ambachtsnijverheid, de grootindustrie, en tal van andere meer.

Wij behoeven, Mijnheer de Voorzitter, de menschen hier niet te leeren ontduiding van de wet, maar waar men op dit oogenblik mocht hebben dienstbetrekkingen, voor langeren duur aangegaan, liggen er middelen te over voor de hand, om, wanneer er voordeel in zit, kortere dienstbetrekkingen te hebben, deze ook korter te maken. Ik behoef de artikelen daartoe niet aan te helen; de heeren kennen die zóó wel.

Wanneer er in de alinea niets overblijft dan dienstbetrekkingen, voor langer dan zes weken aangegaan, is dit, naar het oordeel der Commissie, geen verbetering, dan wordt de landbouw, welke bezwaar heeft, niet geholpen, en wat er overblijft, onder de werking van dit artikel, is waarlijk niet waard er zulke krasse redevoeringen over te houden, als wij hier zooeven gehoord hebben.

De Commissie moet dus ontraden de aanneming van het amendement-ter Laan. Maar ik wensch hier, namens de Commissie, iets bij te voegen.

Wij hebben over deze zaak, gisteren en vandaag ook nog, veel en langdurig beraadslaagd, en wij zijn voor ons zelf meer en meer tot de overtuiging gekomen, dat de schriftelijke vorm zich zelf ingang zal verschaffen.

Er wordt nu zoo hoog opgegeven van de moeilijkheid voor een boer om te schrijven, maar er behoef in de een of andere streek van Nederland maar één boer in te loopen door de werking van artikel 1637 l [r], of het aantal boeren, dat de pen kan hanteeren, zal op miraculeuse wijze toenemen in die streek.

De Commissie houdt er zich van overtuigd, dat zonder dwang wel degelijk de schriftelijke vorm, met zijn groote voordeelen, ingang in Nederland zal vinden.

Ik resumeer en geloof de Kamer, namens de Commissie, te mogen aanbevelen aanneming van het amendement Pierson-Patijn, en te moeten ontraden de aanneming van dat der heeren ter Laan c.s.

De heer Reyne: Mijnheer de Voorzitter! Slechts enkele opmerkingen over het amendement-ter Laan, en ik hoop er in te slagen mij geheel te houden aan de les, ons zooeven gegeven door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, om hierover geen opgewonden redevoeringen te houden.

Ten gevolge van de inschikkelijkheid, door den Minister betoond, is de schriftelijke overeenkomst thans losgelaten.

Het feit, dat het amendement-ter Laan ook door mij is ondertekend, is reeds voldoende aanwijzing, dat, naar mijn meening, de raad, welken deze nacht heeft gebracht, al weinig aantrekkelijks voor mij heeft.

Ik heb gisteren uitdrukkelijk gezegd en daarop antwoord gevorderd van de voorstellers van het amendement der 12, dat ook door hen het nut der schriftelijke overeenkomsten werd erkend. Dit bleek uit de houding door de voorstellers ingenomen. En geheel hetzelfde bleek ook uit de woorden des Ministers, die zich gisteren zeer sterk voor die schriftelijke overeenkomsten verklaarde.

Dit bleek ook zooeven uit de woorden van den heer Drucker, die woordelijk zeide, dat hij overtuigd was, dat het zooveel beter instituut der schriftelijke overeenkomst, ook zonder wettig voorschrift, ingang zou vinden.

Daarmee is de nu aangenomen houding niet overeen te brengen.

De Minister zegt: al vervalt nu in de wet het imperatieve voorschrift van de schriftelijke overeenkomst, de mogelijkheid om zoodanige overeenkomst te sluiten blijft toch bestaan. Zij het dan ook facultatief.

Welnu, de ervaring leert op landbouwgebied juist, dat al te gemakkelijk de uitzondering regel wordt en de mogelijkheid in een stelligheid gaat ontaarden.

Zoo regelt een artikel van het Burgerlijk Wetboek de mogelijkheid, dat het bedrijfsrisico door den grondeigenaar wordt gedragen. Maar in een volgend artikel heet het, dat in bijzondere gevallen daarvan kan worden afgeweken.

En het gevolg dezer vrijstelling is geweest, dat van het artikel overal en altijd afgeweken wordt en nooit de werkelijke bedoeling van het Burgerlijk Wetboek tot haar recht komt.

Zoo zal het ook nu weer gaan.

Ondanks de goede verwachtingen van den heer Drucker ben ik er van overtuigd, dat in het landbouwbedrijf zoo goed als nooit de schriftelijke arbeids-overeenkomst zal voorkomen, indien men haar niet in de wet vastlegt. En zoo heeft de inschikkelijkheid van den Minister op dit punt voor mij het mooie voor een niet onaanzienlijk deel van het artikel afgenomen.

Ook gaat niet op wat de Minister zooeven zeide, namelijk, dat, als in plaats van een imperatief voorschrift een facultatief in de plaats wordt gesteld, een goed terrein voor de vakvereniging ter bearbeiding ligt.

Gisteren is reeds uitdrukkelijk gezegd, dat onder de veldarbeiders de vakorganisatie zoo goed als geheel ontbreekt. Waar er nog een organisatie is, beweegt

zij zich in den regel nog in anarchistische richting, welke zich noch aan dit noch aan eenig wetsartikel pleegt te storen.

In zoover slechts kan ik met den heer Drucker medegaan, waar hij zeide, dat de Regeeringswijziging niet was een principiële verzwakking der wet, dat ik ook wil erkennen, dat de ruggegraat van het geheele voorschrift niet ligt in de schriftelijke overeenkomst, maar in de omschrijving van de loonvormen. Omdat echter naast die omschrijving meer zekerheid moet bestaan dat die vormen worden toegepast, blijf ik het amendement van den heer ter Laan c.s. aanbevelen.

De heer Okma: Ik zal niet een breed betoog houden over het nut van schriftelijke overeenkomsten in het algemeen. Was ik daarvan zoo diep overtuigd als de heer Reyne, dan zou het op mijn weg liggen voor te stellen, dat niet alleen de arbeidsovereenkomst maar elke overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan.

Hoewel ik overtuigd ben van het nut der schriftelijke overeenkomsten, zal ik dien weg niet opgaan, maar slechts volstaan met er op te wijzen, dat hier de last der schriftelijke overeenkomst in hoofdzaak rust op de arbeiders, en dat dus de wijziging van de Regeering niet is een inbreuk maken op de rechtspositie van den arbeider te zijnen nadeele, maar dat hier een wijziging is aangebracht die in de eerste plaats speciaal voor den arbeider een voordeel is.

De bepaling, dat de overeenkomst schriftelijk moet worden aangegaan, is een last voor diegenen die later die overeenkomst zullen hebben te bewijzen. Nu wordt hier op den arbeider de bewijslast gelegd tegenover den werkgever te bewijzen dat hij, behalve op het geld, ook nog recht heeft bijv. op eenige kazen voor zijn huisgezin, of op hetgeen verder omschreven is in al. 4. Volgens de tegenwoordige redactie van het wetsontwerp kan hij dat doen door alle bewijsmiddelen. Maar wanneer wij die laatste alinea hadden laten staan of overnemen het amendement van den heer ter Laan c.s., dan zou hij dat bewijs alleen door een schriftelijk stuk kunnen leveren. Dit is voor hem enorm lastig. Men moet zich niet voorstellen, dat de arbeider stelt dat hem dit nog toegezegd is als loon en de patroon zegt: het is zoo. Dan is er geen bewijs noodig; maar het verschil ontstaat, wanneer de patroon het ontkent, b.v. komt met een onsplitbaar avou, dat hij wel over die kazen heeft gesproken, doch ze niet heeft toegezegd. Dan zal de arbeider het bewijs moeten leveren dat hij recht heeft op die bestanddeelen van zijn loon. Het komt mij voor, dat het dus speciaal in het belang van de arbeiders was die laatste alinea weg te laten.

Ook wijs ik nog hierop, dat die alinea een anomalie was. Immers, volgens art. 1637 l [r] mag hij een *ongeoorloofd* bestanddeel van het loon, met alle middelen rechtens bewijzen en dus niet alleen met schriftelijke. Men had dus, dat op den arbeider een lichtere bewijslast rustte voor het geval dat hij $\frac{1}{3}$ loonsverhooging eischte ter vervanging van een *ongeoorloofd* bestanddeel van het loon, dan wanneer hij eischte een *geoorloofd* bestanddeel van het loon.

Het komt mij dus voor, dat men ten onrechte beweert, dat hier ten nadeele van de arbeiders een wijziging door de Regeering aangebracht is. Ik meende tegenover die bewering de meening te moeten uitspreken, dat die wijziging als een voordeel voor de arbeiders is te beschouwen.

De heer Roessingh: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een zeer korte opmerking, vooral naar aanleiding van hetgeen gesproken is over het amendement-ter Laan c.s., waarmede ik mij, na de wijziging van het artikel, niet kan vereenigen. Ik meen n.l., dat het artikel, zooals het thans luidt, de vakvereenigingen er wel degelijk toe zal leiden, dat, wanneer het noodig geoordeeld wordt, het schriftelijk contract zal ontstaan. En terwijl de heer de Klerk en ook eenigszins de heer Reyne er aan twijfelen, of dit ten platten lande wel het geval zal kunnen zijn, heb ik een beter geloof in de toekomst der vakvereenigingen ten platten lande, dan die heeren schijnen te hebben.

Voor dat betere geloof wil ik een argument aanhalen.

Ik heb in Drenthe bij den veenarbeid, waartoe ook landbouwarbeiders wel medewerken, een gedwongen winkelnering gekend, zóó grof en verregaand, dat de arbeider er door gedrukt werd, en soms zoo goed als niets van zijn loon aan geld in handen kreeg. Men kan daarvan in de verslagen der enquête in de venen het noodige nog lezen. Thans is dat anders. Ten einde daaromtrent mij nog nader te verzekeren, deed ik dezer dagen navraag en vernam uit goede bron, dat o. a. door een bestuurslid van een vakvereeniging getuigd werd, dat de toestand ten opzichte van de winkelnering in die streek goed was.

Van gedongen winkelnering vernam men niets meer. Zij was zoo goed als

verdwenen. Het staat den arbeiders vrij te winkelen waar zij willen, maar regel is, dat zij, indien de verstandhouding goed is, hun inkoop doen in den winkel van den werkgever. Ontbreekt die verstandhouding, dan gaan zij waar zij verkiezen. Het loon wordt op het veld uitbetaald.

De Minister oordeelde mijns inziens te recht, dat als een schriftelijke arbeidsovereenkomst noodig mocht zijn, het verkrijgen daarvan zeker door een vakvereeniging kon verkregen worden, en de wet verbiedt dat niet. Zij laat dat facultatief, na de wijziging door de Regeering aangebracht, en daarmede is een bezwaar, dat ik tegen de laatste alinea van dit artikel had, voor mij verdwenen.

In het amendement van den heer ter Laan c.s. zie ik, vooral na de inkorting van den termijn van 3 maanden tot 6 weken, geen verbetering van het artikel.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het amendement van de heeren Pierson en Patijn op n°. 1 van het artikel acht ik geen verbetering, ook niet in het stelsel van die heeren zelf, want — het is, meen ik, zooveen reeds door den Voorzitter der Commissie van Rapporteurs opgemerkt — als dat amendement wordt aangenomen, wordt er in het ontwerp op de vraag, hoe het loon kan worden vastgesteld, geantwoord: in elk geld zonder eenige beperking hoegenaamd; veel verder gaande dan volgens het oorspronkelijk Regeeringsvoorstel en veel verder dan volgens het eerste amendement van den heer Pierson zelf, wordt dan geantwoord: het loon kan overal in geheel Nederland in elk geld worden vastgesteld. Ik kan dat op zich zelf nòch fraai nòch een verbetering vinden, maar de loop van de discussiën is deze, dat dit amendement eigenlijk het karakter van een motie van orde heeft gekregen en daarin zooveel wordt gezegd als: wij zullen de vraag, waarop het eigenlijk aankomt, uitvechten als wij aan art. 1638 h zijn gekomen. Ik nu acht het geen versiering van de wet, als zij motiën van orde bevat. Ik gevoel dan ook weinig geneigdheid om dat amendement over te nemen, maar ik zal er met gelatenheid in berusten, indien de Kamer het aanneemt, omdat ik meen, dat daarmede zal zijn uitgesproken, dat wij elkander rendez-vous geven en elkander zullen weerzien, indien artikel 1638 h aan de orde is, zoodat wij, niet een twaalf-jarig, maar een twaalf-urig bestand ten aanzien van dit punt hebben gesloten.

Nu nog een zeer kort woord over het tweede punt. De heer Reyne vergat zooveen een belangrijk punt, toen hij zeide, dat dit artikel enkel den landbouw betreft. Dat is niet juist. Indien men het artikel nog eens van a tot z wil nagaan, zal iedereen zien, dat het betrekking heeft op het gansche gebied van den maatschappelijken arbeid.

De heer Schaper: Daardoor wordt het afknippen van den staart van het artikel des te erger.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Neen, daardoor wordt de zaak des te beter. De heeren maken zich omtrent deze vormquaestie bijzonder warm, maar ik durf bijna beweren — ofschoon het eenigszins vermetel is zulks te doen, indien men het niet opzettelijk heeft nagezien — dat in geen enkele buitenlandsche wetgeving voorkomt hetgeen in het artikel de hoofdzaak is, de opsomming van de bestanddeelen waarin het loon uitsluitend mag worden vastgesteld. Ik heb hier de Belgische wet van 10 Maart 1900 reeds vroeger door mij geciteerd, waarin dit onderwerp geregeld wordt, en deze bevat in het artikel — analoog aan het artikel van het ontwerp, dat ons thans bezighoudt — niet een bepaling, zooals die van ons art. 1637 j zooals het nu luiden zal.

Men zegt: gij maakt een retraite, gij haalt de ziel uit uw artikel, en men bezigt meer dergelijke luidklinkende woorden. De heeren, die dat beweren, zijn slachtoffers of van een misvatting of van een schijn. Ik hoor daar zeggen: dat is de schuld van de Regeering. Neen, Mijnheer de Voorzitter, dat is niet de schuld van de Regeering, maar van de heeren zelf. Want laat ons er wel op letten, wat wordt voorgesteld door den heer ter Laan en de andere leden.

Er wordt voorgesteld, dat er zal geëischt worden een schriftelijke overeenkomst ter bepaling van deze bestanddeelen van het loon, tenzij de arbeidsovereenkomst is aangegaan voor een tijdvak van niet langer dan 6 weken. Men zou dus, werd dit amendement aangenomen, deze positie krijgen, dat schriftelijk zullen moeten worden geconstateerd de bestanddeelen van het loon, maar dat zulks niet zal gelden voor alle inwonende arbeiders en wat de uitwonenden betreft niet voor alle arbeiders in de gansche nijverheid van Nederland, die contract worden aangenomen voor niet langer dan 6 weken. Wat zal men zien gebeuren? Dat wanneer er werkgevers zijn, bij wie bezwaar bestaat tegen den inhoud van het laatste lid van het artikel, n.l. de schriftelijke opsomming van

de bestanddeelen van het loon, zij die daaraan willen ontkomen, een toevlucht krijgen in het amendement, dat door den heer de Klerk zoo mooi wordt gevonden en waarvoor de heer Reyne in aanbidding neerknielt, door voor minder dan zes weken te convenieeren. De zaak wordt op de wijze, zooals de heer ter Laan c. s. dat voorstellen, niet beter gemaakt. Men bereikt het doel beter door dezen steen des aanstoots weg te nemen. Het gaat hier niet om het schrift, maar om den inhoud van het artikel. De geheele inhoud van het artikel wordt door den heer Schaper c. s. achtergesteld bij de quaestie van het schrift. Maar ik laat het artikel zelf intact en geef alleen aan de belanghebbenden, de werkgevers, de arbeiders en de vakvereeningen, de gelegenheid om in deze op te treden. Het artikel, gelijk het thans wordt voorgesteld, is dus naar mijn beste weten veel beter dan het amendement.

De heer Pierson: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord. Ik dank de Regeering voor haar te gemoet komende houding in zake ons amendement. Wij accepteeeren ten volle de strekking die de Minister er aan gegeven heeft, nl. van motie van orde. Ik wil hier echter nog dit bijvoegen, nl. wat wordt de toestand, als dit amendement wordt aangenomen? Ja, dan wordt in het geheele land toegestaan om te contracteeren met vreemde munt; maar ik zeg op grond van lange ervaring, dat hiertegen geen enkele bedenking bestaat; daarmede wordt niets opgeofferd, en wat winnen wij daarmede? Dat nu niet in den mond wordt gegeven in speciale gemeenten van ons land, in Limburg, in Overijssel, in vreemde munt te contracteeren. Ik ben dus volkomen tevreden als ons amendement wordt aangenomen, en herhaal onzen dank aan den Minister, die bereid was daaraan steun te verleen; ik spreek dien mede uit aan de Commissie van Rapporteurs die geen bezwaar had. Natuurlijk zien wij elkander terug bij art. 1638 h, doch ik hoop dan de bedenkingen te kunnen wederleggen die wij zooeven uit den mond van den heer Drucker vernomen hebben.

De heer ter Laan: In navolging van den Minister heeft de heer Okma en vooral de heer Roessingh er op gewezen, dat, wanneer het laatste lid vervalt, de vakvereening eenvoudig het werk overneemt en met goed gevolg zal overnemen, dat eerst de Regeering voor de arbeiders wilde doen. Volkomen te recht werd door mijn partijgenoot Schaper opgemerkt, dat, wanneer dat kan, niet alleen het laatste lid, maar het geheele artikel niet noodig is en ook de geheele wet op het arbeidscontract wel wegblijven kan. Inzonderheid dat voorbeeld van de veenarbeiders, door den heer Roessingh in debat gebracht, maakt echter een eigenaardig figuur. Hier hebben wij een vak, waarmede de heer Roessingh bekend is, en waar dat truckstelsel in zeer ergerlijke mate bekend is, ook in Drenthe. Nu moet om dat ééne voorbeeld van die veenarbeiders, die hier of daar voor één seizoen in staat zijn geweest er gedeeltelijk een eind aan te maken, voor land- en tuinbouw en alle andere neringen en fabrieken het laatste lid van dit artikel maar weg gedaan worden. Dat is geen manier van redeneeren. De heer Roessingh zelf weet het best, dat op het gebied van den landbouw, speciaal in Drenthe, de vakvereening in veel plaatsen in het geheel nog niet bestaat of althans niet van practische beteekenis is. Er komt nog meer bij. Wanneer de heer Roessingh dit aan de vakvereeningen wil overlaten, waarom dan bepaald, al wat er staat in 1637? Laat dan eenvoudig het geheele artikel weg, zooals de heer de Klerk ook zeide.

In antwoord aan den heer Drucker kan ik met een enkel woord volstaan. Hij zeide, dat van principieele verzwakking geen sprake is.

Ik behoef daarover toch eigenlijk niet te spreken. Iedereen gevoelt, dat de heer Drucker heden precies andersom tegenover deze quaestie staat als gisteren. De heer Drucker heeft gisteren het opnemen van het schriftelijk akkoord verdedigd; nu, na één nacht, vindt hij het niet meer noodig. Hij heeft bovendien goed gevonden mij den goeden raad te geven, mij niet aan overdrijving schuldig te maken.

Ik behoef mij dit niet aan te trekken; ik geef bovendien gaarne toe, dat het veel grooter kunst is, met de grootste kalmte vandaag precies andersom als gisteren te redeneeren.

De heer Drucker: Ik beroep mij op de *Handelingen* van gisteren en niet op uw indruk van die debatten.

De heer ter Laan: Daar heb ik niets tegen; maar ik beweer, dat het een groote kunst is den eenen dag met een stalen gezicht te zeggen, dat het schriftelijk

akkoord noodig is, en den volgenden dag dat het niet noodig is, en hen die het noodig achten van overdrijving te beschuldigen.

Ik wil niet zeggen, dat door het wegnemen van dat lid van het artikel de ziel er uit is, zooveel ziel zat er riet in; maar er is een voordeeltje voor de arbeiders door verloren gegaan. Dit voordeeltje wil ik voor hen trachten te behouden.

De heer Drucker zeide, dat de overgrootste meerderheid der arbeidsovereenkomsten door onze bepaling van 3 maanden buiten de wet zouden vallen.

Het grootste getal overeenkomsten wordt zeker door het amendement uitgesloten; dat is ook het doel; het zijn de overeenkomsten op korten termijn, waarbij de quaestie van levensbehoeften, huishuur enz. niet van eenige betekenis is. Maar wij behouden — en daarom is het ons te doen — alle vaste arbeiders bij landbouw, ambacht en bedrijf en fabrieken. Ik begrijp niet, welk bezwaar de heer Drucker daar tegen hebben kan. Al was het alleen in het belang van de arbeiders bij den landbouw, dan zou het amendement reeds meer dan voldoende reden van bestaan hebben. Daar komen verbintenissen van langer dan drie maanden veelvuldig voor.

Als een boer in het voorjaar zijn arbeiders zeker getal hectol ters aardappelen toelegt, spreekt het vanzelf, dat die eersf tegen den herfst of den winter geleverd worden. Daaruit volgt reeds, dat de arbeidsovereenkomst langer dan 6 weken geldt.

De heer Drucker zegt, dat de bepaling toch ontdoken zal worden. Dat kan wel zijn; als gij dat niet wilt, hadt gij de wet anders moeten inrichten en straf op de overtreding stellen. Maar om die reden is de bepaling niet af te keuren. Bij het landbouwbedrijf kan uit den aard van het werk veelal de bepaling niet ontdoken worden, omdat de woning en de grond deel van de overeenkomst uitmaken.

Hetzelfde is het geval met het bewerken van grond van den arbeider door zijn landbouwer. Als een boer in het voorjaar ploeg en paard aan den arbeider afstaat, doet hij dit niet in het denkbeeld, dat die arbeider binnen een maand zal wegloopen, maar dat hij zal blijven als zijn vaste arbeider.

Dan vestig ik verder zeer de aandacht op het door den werkgever te verstrekken onderricht. Dit is een bepaling van groot belang, die altijd loopt over een termijn van veel langer dan zes weken.

Hier heeft men ook niet te doen met landbouwers alleen, zelfs niet met landbouwers in de eerste plaats, maar met ambachten en bedrijven, met smeden, timmerlieden, instrumentmakers enz., met alle vakken waarin eenige vaardigheid noodig is en meer en meer noodig wordt. Hier geldt het een akkoord vaak voor 2 en 3 jaar. Nu wenschen wij, dat dit akkoord met de leerlingen schriftelijk zal gesloten worden, opdat de patroon niet zoo gemakkelijk van hen af zal kunnen komen. Ik geloof niet, dat men bezwaar kan hebben tegen deze bepaling en hoop, dat de redenen daarvoor aangevoerd, voldoende zijn, om de meerderheid van de Kamer daarop te vereenigen.

De Voorzitter: Door de Regeering is in het artikel nog een wijziging gebracht, zoodat de aanvang daarvan zal luiden:

„Het loon van arbeiders, welke niet bij den werkgever inwonen, mag niet anders worden vastgesteld dan in:”

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar oordeel over de Regeeringswijziging mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Tegen deze Regeeringswijziging bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigde amendement van de heeren Pierson en Patijn wordt zonder hoofdlijke stemming aangenomen.

Het amendement van den heer ter Laan c. s. wordt in stemming gebracht en met 61 tegen 15 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Dedem, Aalberse, van Vliet, Nolens, Marchant, Dolk, van Wassenaer van Catwijk, Patijn, IJzerman, Heemskerk, Hennequin, Drucker, Jansen (den Haag), van Vuuren, van Nispen tot Sevenaer, Brummelkamp, Koolen, Mees, Duynstee, Duymaer van Twist, Lely, van Veen, Arts, van den Berch van Heemstede, van Alphen, de Ram, Bogaardt, van den Bergh (den Helder), Lieftinck, van Sasse van Ysselt, Brants, van Karnebeek,

Tydeman, Kolkman, van Idsinga, Ruys de Beerenbrouck, Okma, van Gijn, de Boer, Bolsius, Beckers, de Waal Malefijt, Talma, van Foreest, van den Heuvel, van Doorn, van Vlijmen, van Wijnbergen, Pierson, Regout, Zijlma, de Ridder, van Bylandt, de Beaufort, van Asch van Wijck, Roodhuyzen, Schokking, van de Velde, Blooker, Roessingh en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Deventer, van der Zwaag, Tak, Eland, Nolting, Troelstra, Verhey, Schaper, ter Laan, de Klerk, Reyne, Ketelaar, Thomson, Jannink en Limburg.

Het gewijzigde art. 1637 j wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 p.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 r]

Art. 1637 p heeft bij de bepaling in welken vorm het loon mag worden vastgesteld, de loonsvormen zeer beperkt. Zichtbaar is dit geschied voor de werklieden in engeren zin, maar nu zal ten gevolge van het generaliseeren der wet, deze bepaling zich gaan uitstrekken tot personen voor wie die beperking geen zin heeft en eene zeer storende werking op vele bestaande, goed geregelde verhoudingen gaan uitoefenen. Immers door de bepaling dat het loon, voor zoover het anders is vastgesteld dan bij art. 1637 p geoorloofd is, op een bedrag in geld wordt gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het vijfvoud van dat bedrag en elk hiermede strijdig beding nietig is, zal feitelijk, vooral in verband met het bepaalde sub 4°, aan tal van zeer geoorloofde contracten, waarbij een gedeelte van het loon niet in geld is vastgesteld, een einde worden gemaakt.

Een aantal van die contracten werden opgenoemd als: deelpacht of halfbouw; gebruik van paard en rijtuig van den werkgever; vrij vervoer als emolument bij het loon; het in gebruik geven van bij de pastorie behoorend land aan den predikant die de pastorie bewoont; de beschikking, te zijnen bate toegekend aan den kosten over een gedeelte zijner ambtswoning. Wat op het land veelvuldig voorkomt en als bijslag op het loon gerekend wordt zijn bijv. het verschaffen van een varken ten einde dit te kunnen mesten en later te verkoopen; het geven van vergunning aan arbeiders om een stuk vee vrij te weiden, om hout te halen in de bosschen enz.

Zoo wordt aan de werklieden bij timmerlieden, schrijnwerkers, houtzaagmolens enz., dikwijls de beschikking gelaten over afval, dat op de werkplaats niet meer kan gebruikt worden, maar waarmede in de vaststelling van het loon rekening wordt gehouden.

Bij tooneelgezelschappen is het bedingen van eene benefiet-voorstelling gebruikelijk. Ook dat contract zoude niet meer kunnen worden gesloten. Kan het bedingen van geneeskundige hulp nog gerekend worden te behooren onder 6°, de toekenning van vrije geneesmiddelen als deel van het loon, wat zeer veel voorkomt, zal niet meer geoorloofd zijn.

De opmerking werd gemaakt, dat in brouwerijen, branderijen enz. aan de daarbij werkzaam zijnde arbeiders gebruik van eene hoeveelheid van den drank welke in de fabriek wordt bereid, wordt toegestaan. Zal dit nu ten gevolge van de uitsluiting van alcoholhoudenden drank, sub 4°, van art. 1637 p, niet meer geoorloofd zijn?

Is aan dergelijke contracten gedacht?

Antwoord der Regeering.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. 1637 r.]

Wat nu art. 1637 p betreft, moet in de eerste plaats worden opgemerkt, dat ten aanzien van inwonende arbeiders de gewraakte beperktheid der enumeratie niet geldt. Maar bovendien kan moeilijk worden ontkend, dat de bezwaren tegen de bepalingen van het artikel in het Voorloopig Verslag ietwat te breed uitgemeten werden. Immers over het hoofd werd gezien, dat de meeste aldaar als loonbestanddeelen opgesomde zaken of zijn terug te brengen tot het universeel ruilmiddel, geld, of den arbeider als toegift op het loon in handen gegeven plegen te worden zonder een noemenswaardigen invloed op het bedrag van dat loon uit te oefenen. Trouwens in het belang der sociale verhoudingen ligt het veeleer op des wetgevers weg die kleine toegiften als loonbestanddeel tegen te gaan dan te erkennen; ter vaststelling van het arbeidsloon is en blijft het eerstgenoemd bestanddeel, het geld, onder alle omstandigheden facile princeps. Door de opname der overige zes bestanddeelen en de onbeperkte bevoegdheid tot loonvaststelling opzichts inwonende arbeiders — men denke aan de meeste dienstboden — is het ontwerp reeds zoover gegaan als in het maatschappelijk belang wenschelijk is te achten.

Blijkens de duidelijke bewoordingen van de bepaling sub 4° zal het, wordt het ontwerp wet, zeker niet meer geoorloofd zijn, dat in brouwerijen, branderijen, enz. aan de daar werkzame arbeiders gebruik van eene hoeveelheid van den in de fabriek bereiden drank als bestanddeel van hun loon toegestaan wordt. Niet alleen dat aan dergelijke contracten wel degelijk is gedacht, doch de bepaling is blijkbaar juist voorgesteld met het oog op dergelijke bedingen, die de leden, hier aan het woord, vermoedelijk toch niet in bescherming nemen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt deel I, bladz. 202.]

Nu wensch ik nog de aandacht te vestigen op één artikel — er zijn er nog wel meer die er voor in aanmerking komen — het artikel omtrent den vorm waarin het loon mag worden bepaald. Dat artikel is zóózeer beperkt, dat allerlei in onze maatschappij gebruikelijke contracten er buiten vallen.

Nu verzoek ik de heeren die op deze bedenkingen acht slaan eens naast elkander te leggen de paragrafen van het Voorloopig Verslag en het antwoord, daarop door de Regeering gegeven. De zaak is te lang om ze in details te behandelen, maar laat men ze naast elkander leggen, dan zal men zien hoe weinig ze op elkander slaan. Wij wijzen talrijke gevallen aan waarin in volkomen regelmatig en te goeder trouw lestaande toestanden wordt ingegrepen, en wat antwoordt de Regeering daarop?

Ten aanzien van de brouwerijen, waar men drank verkrijgt, is dit antwoord nog al pertinent, maar ten aanzien van het overige luidt het meestal: het is zoo erg niet en men kan in plaats van de verboden loonvormen geld stellen.

Wanneer echter de vrije maatschappij het niet in geld bedingt, maar in allerlei anderen vorm, welke redenen is er dan door de wet in te grijpen? Men kan het tegenwoordige loon niet altijd door geld vervangen.

Zoo is het in het Noorden van ons land, waar bij de kerkelijke gemeenten pastorielanden vanouds zijn overgebleven, gebruikelijk om als een predikant beroepen wordt, dit te doen gedeeltelijk op traktement in geld, gedeeltelijk op het voordeel van het gebruiken of verhuren van die pastorielanden. Dit mag voortaan niet meer. Door de overgangsbepaling zal dit zelfs, waar het is aan-

gegaan, nietig worden. In zoodanig geval kan men het traktement niet in evenredigheid verhoogen.

Dat kan een gemeente die land heeft dikwijls niet doen. Wanneer bijv. het land nu f 1000 oplevert en de huur daalt met f 200, kan de gemeente geen f 1000 betalen. Wanneer het land daarentegen mocht stijgen, dan heeft de predi- kant het voordeel niet, waarop hij volgens de voorwaarden, waaop hij beroepen is, aanspraak mag maken. Men kan in menig geval, waarin tegenwoordig zulke voortaan nietige looncondities gemaakt worden, het loon niet in een geldsom omzetten.

Ik weet het niet precies, maar ik denk dat bijv. de groote dignitarissen van het Hof als een emolument aan hun betrekking verbonden, het gebruik van hofrijtuigen hebben. Nu kan men hun toch niet in plaats daarvan geld geven. Daarmede zou zeker de bedoeling van het Hof niet bereikt worden. Het antwoord der Regeering, dat men de voortaan verboden emolumenten door geld kan vervangen, is dus niet juist.

Welk motief is er om in al die volkomen onschuldige, door de behoeften der maatschappij ontstane, regelingen met nietigheden in te grijpen? Het economisch motief van den heer Drucker voor dwingend recht is daarbij nergens aanwezig. [Men zie verder deel I, bladz. 304.]

(10 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt deel I, bladz. 236.]

In de tweede plaats moet de wet, door met nietigheid te bedreigen, het aangaan van dergelijke verbintenissen, die zij ongeoorloofd acht, tegengaan, zooals in dit wetsontwerp geschiedt in de gevallen waarover in de discussie gesproken is, betreffende de private straf of civiele poena. Omtrent art. 1637 p wensch ik hier iets te zeggen. Het betreft de vaststelling van het loon. Daarover is gesproken door de geachte afgevaardigden uit Friesland en Overijssel (1). Wanneer men die bepaling op zich zelf leest en niet in het verband, waarin zij behoort te worden opgevat, kan men licht komen tot min juiste conclusien.

De heer Stork heeft gisteren nog eens op deze bepaling critiek geoeffend, maar ik wil mijnerzijds nogmaals zijn aandacht er op vestigen, dat deze bepaling omtrent de wijze waarop, de bestanddeelen waarin het loon wordt vastgesteld, inderdaad ten doel hebben de gedwongen winkelnering tegen te gaan. Het is niet zuivere willekeur van den wetgever, dat hij zegt: zóó en niet anders zal het loon worden vastgesteld; het geldt hier een maatregel tot het tegengaan der gedwongen winkelnering en van wat daarmede overeenkomt.

Dit is zóó waar, dat wij op bladz. 33 der Memorie van Toelichting op dit wetsontwerp het volgende vinden:

„In de tweede plaats heeft het artikel ten doel, den arbeider te beschermen tegen voor hem nadeelige of althans gevaarlijke vormen van vaststelling van loon.” En dan volgt:

„De inhoud van het artikel is in hoofdzaak ontleend aan art. 2 (nader gewijzigd) Truck-ontwerp.”

De geheele bepaling over de vaststelling van het loon is dus nagevolgd van de wet van Minister Ruys de Beerenbrouck, waarbij tegen de Truck, de gedwongen winkelnering, langs strafrechtelijken weg wordt te werk gegaan. Zooals men weet, is dat wetsontwerp geen wet geworden, maar in dat wetsontwerp komen dergelijke bepalingen voor, en daaruit is het overgenomen. Zóó w ar is het dus, dat men zich een verkeerd denkbeeld van de zaak maakt, wanneer men dit verband niet in het oog houdt.

De bedoeling van het volgend artikel, waarbij, wanneer een gedeelte van het loon op een wijze die niet geoorloofd is wordt vastgesteld, dat gedeelte op geld wordt gewaardeerd en hooger gewaardeerd dan het totale normale loon — maar dit met $\frac{1}{2}$ niet mag overschrijden —, die bepaling heeft ten doel, gelijk alle andere bepalingen daarmede in verband staande, preventief te werk te gaan. Ook dit moet men steeds in het oog houden. Die bepaling is bedoeld als een straf voor den werkgever, die in dat geval verhoogd loon moet betalen, en voor de andere partij, die, in de onderstelling van het artikel, het slachtoffer is, als een schadevergoeding.

Nu zegt men: Het is immoreel, dat degene, die mede gecontracteerd heeft, voordeel trekt van de overtreding die bij dat contract geschied is. Bezieat men

(1) [Men zie voor de rede van den heer Stork bij art. 1637 r.]

nu de zaak van den kant als ik in het licht heb gesteld, met andere woorden, wanneer men in het oog houdt, dat het hier geldt den oeconomisch zwakken arbeider, die het slachtoffer is van een sterken werkgever, dan kan van een immoreele straf geen sprake zijn.

Daar komt nog bij, dat ten deze ook van toepassing is art. 1638 j, dat den rechter een recht van matiging geeft. Dat heeft de geachte afgevaardigde uit Friesland betwist, en voor een gedeelte geef ik hem gaarne gelijk. Want in art. 1638 j geldt het de *voldoening* van het loon en in 1637 p de *vaststelling*.

Dat is een onderscheiding waarmede ik in de Tweede Kamer, toen art. 1637 p aan de orde was, zoo voortdurend in aanraking ben geweest en die ik zoo dikwijls aan de leden, die aan het woord waren, heb voorgehouden, dat men mij niet op die onderscheiding behoeft opmerkzaam te maken.

Men kan zich nu wel denken, dat het geschil voor den rechter wordt gebracht: vóórdat er nog eenige uitbetaling heeft plaats gehad en voor dat geval heeft de geachte afgevaardigde gelijk, maar normaal, in 99 van de 100 gevallen, kan men gerust zeggen, dat de rechterlijke beslissing zal worden ingeroepen na de betaling en dan is art. 1638 j van toepassing.

[Men zie verder bij art. 1637 t.]

Artikel 1637 q. Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

Indien zoodanig gebruik niet bestaat, wordt het loon met inachtneming der omstandigheden naar billijkheid bepaald.

O. D. Art. 16. Indien bij de overeenkomst geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen, of, bij gebreke daarvan, op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruikelijk was. Bij gebreke van dezen maatstaf wordt het loon door den rechter naar de omstandigheden bepaald.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 16. Niet zelden komt het voor, dat de arbeider bij den werkgever in dienst treedt, zonder dat over de grootte van het loon eene uitdrukkelijke afspraak wordt gemaakt (1). De werkgever, soms ook de arbeider, acht zich dan bevoegd, eenzijdig het loon te bepalen. Ernstige moeilijkheden zijn daardoor gerezen. Voor deze gevallen stelt het art. den regel, die door den aard der zaak wordt aangewezen en die is neergelegd in buitenlandsche wetten en ontwerpen (Duitsch Burg. Wetb., § 612; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 57, herzien Wetb., § 59; Belg. Regeeringsontw. van 1896, art. 5); verg. ook Ontw. 1820, art. 2643.

Zal dit artikel toepassing vinden, dan moet eerst vaststaan, dat eene arbeids-overeenkomst in den zin van art. 1 [1637 a] is gesloten, dat dus de overeenkomst ten doel heeft beschikbaarstelling van arbeidskracht tegen loon. Of dit inderdaad de strekking is van de overeenkomst, is eene niet altijd gemakkelijk te beslissen vraag; het antwoord moet uit de omstandigheden worden opgemaakt. Eene bepaling als die van § 612 Duitsch B. W.: „eine Vergütung gilt als stillschweigend vereinbart, wenn die Dienstleistung den Umständen nach nur gegen eine Vergütung zu erwarten ist” maakt de beantwoording niet gemakkelijker en is daarom niet opgenomen.

O. 1901 art. 1637 p = O. D. art. 16, behoudens dat de woorden «mocht» en «rechter» zijn geschreven «mogt» en «regter».

(1) Zie bijv. het Verslag van de 2e Afd. der Staatscommissie van Arbeidsenquête, bl. 96, 392, 396, 432, 462, 498; Verhooren Amsterdam 279, 280.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637p. (1) Niet zelden komt het voor, dat de arbeider bij den werkgever in dienst treedt, zonder dat over de grootte van het loon eene uitdrukkelijke afspraak wordt gemaakt (2). De werkgever, soms ook de arbeider, acht zich dan bevoegd, eenzijdig het loon te bepalen. Ernstige moeilijkheden zijn daardoor gerezen. Voor deze gevallen stelt het art. den regel, die door den aard der zaak wordt aangewezen en die is neergelegd in buitenlandsche wetten en ontwerpen (Duitsch Burg. Wetb. § 612; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 57, herzien Wetb., § 59; Belg. Regeeringsontw. van 1896, art. 5); verg. ook Ontw. 1820, art. 2643.

Zal dit artikel toepassing vinden, dan moet eerst vaststaan dat eene arbeids-overeenkomst in den zin van art. 1637 a is gesloten, dat dus de overeenkomst ten doel heeft het verrichten van arbeid tegen loon gedurende een zekeren tijd. Of dit inderdaad de strekking is van de overeenkomst, is eene niet altijd gemakkelijk te beslissen vraag; het antwoord moet uit de omstandigheden worden opgemaakt. Eene bepaling als die van § 612 Duitsch B. W.: „eine Vergütung gilt als stillschweigend vereinbart, wenn die Dienstleistung den Umständen nach nur gegen eine Vergütung zu erwarten ist“ maakt de beantwoording niet gemakkelijker en is daarom niet opgenomen.

O. Art. 1637 k. Indien bij de overeenkomst of bij het reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen, of, bij gebreke daarvan, op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruikelijk was. Bij gebreke van dezen maatstaf wordt het loon naar de omstandigheden bepaald.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 k. Niet zelden komt het voor, dat de arbeider bij den werkgever in dienst treedt, zonder dat in de arbeidsovereenkomst of in het reglement eene uitdrukkelijke bepaling omtrent het bedrag van het loon opgenomen is (2). De werkgever, soms ook de arbeider, acht zich dan bevoegd, eenzijdig het loon te bepalen. Ernstige moeilijkheden zijn daardoor gerezen. Voor deze gevallen stelt het artikel den regel, die door den aard der zaak wordt aangewezen en dien men dan ook in buitenlandsche wetten terugvindt (Duitsch Burg. Wetb. § 612; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 57, herzien Wetb., § 59; Belgische wet van 10 Maart 1900, art. 3, derde lid); verg. ook Ontw. 1820, art. 2643.

Zal dit artikel toepassing vinden, dan moet eerst vaststaan, dat eene arbeidsovereenkomst in den zin van art. 1637 a is gesloten, dat dus de overeenkomst ten doel heeft het verrichten van arbeid tegen loon gedurende een zekeren tijd. Of dit inderdaad de strekking is van de overeenkomst, is eene niet altijd gemakkelijk te beslissen vraag; het antwoord moet uit de omstandigheden worden opgemaakt. Eene bepaling als die van § 612 Duitsch B. W.: „eine Vergütung gilt als stillschweigend vereinbart, wenn die Dienstleistung den Umständen nach nur gegen eine Vergütung zu erwarten ist“, maakt de beantwoording niet gemakkelijker en is daarom niet opgenomen.

Den rechter reeds aanstonds imperatief in de loonregeling te betrekken, terwijl er van verschil omtrent het loonsbedrag nog volstrekt geen quaestie behoeft te zijn, kwam ongeraden voor. Vandaar dat

(1) Art. 16 ontw. DRUCKER.
(2) [Zie de noot op bladz. 63.]

de woorden „door den regter“ uit het oorspronkelijke artikel (art. 16 ontw.-DRUCKER, art. 1637 p ontwerp van 1901) zijn geschrapt.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 k. Gevraagd werd, of bij de woorden: „bij wet... mocht zijn aangewezen“ bepaaldelijk is gedacht aan het geval, in art. 1637 o [z], tweede lid, verondersteld, dan wel of deze woorden eene ruimere strekking hebben.

Naar aanleiding van het woord: „verordening“, dat hier naast „wet“ wordt genoemd, werd verder de vraag gesteld, of de gemeenteraden bevoegd moeten worden geacht bij verordening voor bepaalde categorieën van arbeiders een bepaald loon aan te wijzen en zoo ja, of voorbeelden van dergelijke verordeningen bekend zijn. Ook werd gevraagd, of het niet beter ware in plaats van „verordening“ te lezen „plaatselijke verordening“, waartegen echter werd opgemerkt, dat „verordening“ ruimer is en ook provinciale voorschriften, volgens sommigen zelfs algemeene maatregelen van bestuur omvat.

Besproken werd het geval, dat aan concessionarissen of aan aannemers van Rijks- of gemeentewerken in eene algemeene regeling voor het geheele Rijk of in eene plaatselijke verordening de verplichting is opgelegd, aan de in hun dienst zijnde arbeiders een minimum-loon uit te betalen en dat op een zeker tijdstip het ter plaatse gebruikelijk loon hooger is dan dit minimum-loon. Zouden dan de arbeiders, in het in den aanhef van het artikel bedoelde geval, aanspraak hebben op het hoogere, ter plaatse gebruikelijke loon of zouden zij met het minimum-loon zich tevreden hebben te stellen?

Men betwijfelde of het artikel deze vraag wel voldoende oplost.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 k. Bij dit artikel is niet uitsluitend gedacht aan het geval, bedoeld bij art. 1637 o (nieuw 1637 q) [z], tweede lid; de bepaling: „zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen“ kan toepassing vinden steeds wanneer eene wet of verordening ten aanzien van eene bepaalde soort van handwerk of bedrijf voor zekere groepen van arbeiders een loon vaststelt, met eerbiediging van de bevoegdheid van partijen om bij overeenkomst een ander loon te bepalen. Men denke aan het ook in de afdeelingen besproken geval, dat aan concessionarissen of aan aannemers van openbare werken in eene algemeene of plaatselijke verordening de verplichting werd opgelegd aan hunne arbeiders een bepaald minimum loon uit te keeren. Is in een zoodanig geval het ter plaatse gebruikelijk loon hooger dan dit minimum, dan zal vermoedelijk wel het hoogere loon bij overeenkomst of reglement vastgesteld worden en dus de bepaling omtrent het minimum loon buiten toepassing blijven. Is echter noch bij overeenkomst noch bij reglement een bepaald loon vastgesteld, dan zou, naar den ondergeteekende als zeker toeschijnt, het minimum loon der verordening uitbetaald moeten worden, vermits eerst bij gebreke van wet of verordening het plaatselijk gebruik tot richtsnoer bij de loonsbepaling kan strekken. De gebezigde redactie schijnt verduidelijking niet te behoeven.

G. O. art. 1637 k = O. art. 1637 k.

Verslag van het Mondeling Overleg.

[Men zie deel I, blad. 476.]

1e N. v. W. In den aanhef van art. 1637 *k* worden de woorden „bij de overeenkomst of bij het reglement” vervangen door de woorden: „bij overeenkomst of bij reglement”.

De laatste zinsnede van dat artikel wordt vervangen door het hier volgende: „Hierbij zal vooral worden gelet op hetgeen omtrent het loon mocht zijn bepaald in eene algemeene overeenkomst omtrent arbeidsvoorwaarden, gesloten door een of meer werkgevers, of eene vereeniging van werkgevers, met eene vereeniging van arbeiders in het bedrijf, waarin de arbeider werkzaam is.

Indien geen gebruik bestaat wordt het loon naar de omstandigheden bepaald.”

2e N. v. W. Art. 1637 *k*. De tweede zinsnede van het eerste lid vervalt.

Toelichting der 2e N. v. W.

Art. 1637 *k*. De vermelding van de zg. collectieve arbeidsovereenkomst in dit artikel zou ongetwijfeld haar nut hebben gehad, indien zij overigens niet in de wet voorkwam. Nu intusschen artikel 1637 *n bis* [n] een belangrijk rechtsgevolg dier overeenkomst regelt niet alleen, doch door het geven van eene formeele definitie haar in het rechtssysteem opneemt en als rechtsgeldig erkent, is het nut van de vermelding in art. 1637 *k* vervallen.

Ook een practisch bezwaar is tegen deze vermelding aan te voeren. Dat een bepaald loon bij collectieve arbeidsovereenkomst is vastgesteld, schijnt veeleer te wijzen op een nieuwen loonstandaard, afwijkende van den tot nu toe gebruikelijken. Sluit echter de collectieve arbeidsovereenkomst zich in dit opzicht aan bij het gebruik, of bindt zij het meerendeel der vakgenooten ter plaatse, dan zal de rechter dat loon aannemen als het gebruikelijke ook zonder dat zulks met zooveel woorden in het artikel is vermeld.

Bovendien maakt het een vreemden indruk, dat, hoewel het ontwerp talrijke verwijzingen naar het gebruik bevat, alleen hier bij dit zeldzaam geval dat geen bepaald loon is vastgesteld, naar de collectieve arbeidsovereenkomst wordt verwezen, terwijl deze in geen der andere artikelen, waar juist het gebruik op een veel ruimer terrein werkt, als een leidraad voor 's rechters beslissing is opgenomen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(21 Maart 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld twee amendementen:

1°. van de heeren Aalberse, Ruys, de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, V], strekkende om in art. 1637 *k*, eerste lid, de woorden „op zoodanig loon . . . enz.” te vervangen door:

„op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als den bedongenen, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was”;

2°. van de heeren Tak, ter Laan, Schaper en Troelstra [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 19, I], strekkende om in artikel 1637 *k* te lezen na „aangewezen,”: „of, te zijner keuze, op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruikelijk was. „Indien”, enz.

De heer van Wijnbergen ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! In dit artikel wordt bepaald, op welke wijze het loon zal worden berekend, wanneer een overeenkomst is gesloten en noch bij die overeenkomst, noch bij reglement het loon is vastgesteld, noch het loon aangewezen is bij wet of verordening. Alsdan bepaalt het artikel, dat de arbeider aanspraak heeft op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruikelijk was.

Nu komt het ons volkomen juist voor, dat, wanneer er geen loon is bedongen, alsdan dat loon bepaald zal worden volgens het gebruik; het komt ons ook juist voor, dat op de vraag, welken tijd men daarvoor zal aannemen, geantwoord wordt: de tijd van het sluiten der overeenkomst. Maar waarvoor geen enkele aanneembare reden te vinden is, is: waarom het loon zal moeten worden vastgesteld zooals dat geldt ter plaatse waar de overeenkomst werd gesloten. Dus niet op de plaats waar de arbeid zal worden verricht. De vaststelling van het loon zal afhankelijk zijn van den loonstandaard die op de plaats waar de overeenkomst wellicht toevallig wordt gesloten, geldt. In het geval dus dat de overeenkomst hier in den Haag wordt gesloten en de arbeid moet worden verricht in een of ander afgelegen dorp, zal het loon moeten worden bepaald volgens den loonstandaard van den Haag. Een dienstbode van de een of andere kleine plaats zal zich bij voorbeeld in den Haag of in een andere groote plaats verhuren, en dan zal haar loon worden bepaald volgens den loonstandaard van de kleine plaats waarvan zij afkomstig is, indien toevallig daar de overeenkomst is gesloten. Voor zulk een regeling is naar het ons voorkomt geen enkele reden. De bedoeling van het amendement is dan ook geen andere dan om te bepalen, dat het loon zal worden vastgesteld naar het gebruik geldende ten tijde van het sluiten der overeenkomst, maar geldende op die plaats, niet waar de overeenkomst wordt gesloten, maar waar de arbeid moet worden verricht, die bij de overeenkomst is bedongen.

Ik meen met dit korte woord van toelichting te kunnen volstaan.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Regout, Arts en van Idsinga en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Tak, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik vraag eerst verlof een kleine wijziging aan te brengen, die niets is dan een stijlverbetering, nl. om de uitdrukking „te zijner keuze” iets hooger te brengen en wel in den tweeden regel n. „arbeider”, zoodat het artikel dan volgens ons amendement luiden zal:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider te zijner keuze aanspraak”, enz.

Dit artikel bedoelt om aan den arbeider, indien er geen loon is vastgesteld bij overeenkomst of reglement, een waarborg te geven voor de berekening van zijn loon, hem dus tweërlei aanspraak te geven. In de eerste plaats als er een aangewezen loon is; in de tweede plaats, bij gebreke daarvan, het gewone loon, het gebruikelijke loon, zoodat de aanspraak op het gebruikelijke loon is uitgesloten, zoodra er een aangewezen loon bestaat.

In de Memorie van Toelichting wordt verwezen naar de Duitsche wet, die spreekt van een *Taxe*, taxmassige *Vergütting*. Het begrip *Taxe* wordt niet volkomen gedekt door „aangewezen loon” in dien zin, als het artikel volgens de schriftelijke voorbereiding bedoelt. Binnen dit begrip van „aangewezen loon” zijn begrepen de minimum bepalingen in concessies en bestekken, zoozeer zelfs, dat de voorganger van den Minister in antwoord op het Voorloopig Verslag zeide: „Men denke aan het ook in de afdelingen besproken geval, dat aan concessionarissen of aan aannemers van openbare werken in eene algemeene of plaatselijke verordening de verplichting werd opgelegd aan hunne arbeiders een bepaald minimum loon uit te keeren. Is in een zoodanig geval het ter plaatse gebruikelijk loon hooger dan dit minimum, dan zal vermoedelijk wel het hoogere loon bij overeenkomst of reglement vastgesteld worden en dus de bepaling omtrent het minimum loon buiten toepassing blijven. Is echter noch bij overeenkomst noch bij reglement een bepaald loon vastgesteld, dan zou, naar den onderge-

teekende als zeker toeschijnt, het minimum loon der verordening uitbetaald moeten worden."

De arbeider zou dus het standaardloon, wat gegroeid is door de actie der vakvereniging, wat gegroeid kan zijn door veel vraag van werk in zekeren tijd eerst mogen eischen, indien er geen aangewezen loon bestaat. Nu is bijv. het loon, dat de gemeente vaststelt in een concessie voor commissonnairs, die op vaste plaatsen boodschappen doen, een aangewezen loon; maar de minimumbepalingen, zooals die voorkomen in concessies en verordeningen der gemeente, zijn wel een zekere *aanwijzing omtrent* het loon, maar geen *aangewezen loon*. Zij zijn eenvoudig een aangewezen minimum, een loongrens, een aangewezen waarborg, dat het loon niet daalt beneden die grens. Zoo luidt de Amsterdamsche verordening; de aannemer zal aan een arbeider niet minder mogen betalen dan zoo of zooveel per uur.

Nu een geval uit de practijk.

In Amsterdam heeft van 1894—1904 een verordening gegolden, waarbij het minimum loon voor den ambachtsman op 23 cent was gesteld. In dien tijd is het loon gestegen voor timmerlieden bijv. tot 28 cent, zoodat de arbeider, indien hij bij een aanbesteding van de gemeente uitgegaan, was aangenomen zonder overeenkomst, en hij gebruik wil maken van de wet, verwezen zal worden naar de loongrens van 23 cent, terwijl zijn actie om het standaardloon van 28 cent te bedingen, door het bestaan der gemeente-verordening zal zijn uitgesloten. Dergelijke gevallen kunnen zich voordoen, want de verordeningen worden niet elk oogenblik gewijzigd, het minimum cijfer blijft jarenlang op dezelfde hoogte staan, terwijl het standaardloon vooruitgaat, althans kan vooruitgaan.

Wij hebben nu in plaats van het bij de wet of verordening bepaalde loon, of het standaardloon, beide, waarborgen gegeven in ons amendement. De arbeider heeft nu „te zijner keuze” te vorderen of het aangewezen minimum loon — indien dit iets hooger is dan het standaardloon, wat wel eens voorkwam — of het standaardloon. De werkgever zal er ook geen nadeel door ondervinden. In het eerste geval zal hij hebben te betalen wat de verordening hem oplegt te betalen, en in het tweede geval het standaardloon, den prijs van het loon aan de markt. Ik hoop dat ons amendement een gunstige ontvangst moge vinden. Zooals het er nu staat heeft het artikel ongelijkheid ten gevolge. Wordt ons amendement aangenomen, dan is de arbeider gewaarborgd door de bescherming van de verordening, waar die bestaat, en aan den anderen kant door den prijs van zijn arbeid op de markt.

De Voorzitter: Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement, waardoor het aldus zal luiden:

„Artikel 1637 k te lezen:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider te zijner keuze aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen, of op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruikelijk was.

„Indien”, enz.

Het gewijzigd amendement, door vier leden onderteekend, behoeft nog nader te worden ondersteund.

Het amendement wordt ondersteund door den heer de Kleik en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik gevoel heel veel voor beide amendementen en denk dan ook wel mijn stem er aan te zullen geven, wanneer het artikel ongewijzigd blijft. In het bijzonder gevoel ik veel voor het amendement van de heeren Tak c.s., althans voor de bedoeling daarvan, omdat ik geloof, dat de uitlegging, welke de vorige Minister in de Memorie van Antwoord gegeven heeft omtrent de werking van dit artikel, mij onjuist schijnt, en indien het artikel op die wijze moest worden geïnterpreteerd zeer zeker tot onbillikheden jegens den werkman zou moeten leiden.

In de eerste plaats zou ik echter willen weten, of dit artikel in de practijk van groote beteekenis zal zijn. De geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs zegt, dat het dikwijls zal voorkomen, dat in de overeenkomsten geen bepalingen omtrent het loon worden gemaakt; en dan is dit artikel zeker van gewicht, ook in verband met het volgend artikel, waarop ik de aandacht zou willen vestigen.

Hoe dit zij, indien men naast art. 1375 van het Burgerlijk Wetboek dit nieuwe

artikel in het Wetboek noodig acht, dan had men m. i. voor een goede redactie behooren te zorgen; en mij dunkt, dat men in dit opzicht niet zeer gelukkig is geweest. Ik zal voor de leden die het Burgerlijk Wetboek niet in hun hoofd hebben art. 1375 voorlezen. Het luidt als volgt:

„Overeenkomsten verbinden niet alleen tot datgene hetwelk uitdrukkelijk bij dezelve bepaald is, maar ook tot al hetgeen dat, naar den aard van dezelve overeenkomsten, door de billijkheid, het gebruik, of de wet wordt gevorderd.”

Men behoeft dit en het thans voorgestelde artikel slechts te lezen om te zien, dat wij met analoge regelingen te doen hebben; het thans voorgedragen artikel is slechts wat uitvoeriger. Hier zal worden voorgeschreven, dat als niet bij overeenkomst of reglement het loon is bepaald, niet in de eerste plaats in aanmerking komt het gebruik, maar een zekere *aanwijzing* in wet of verordening.

Wat beduidt dit woord: „aangewezen”?

Ik geloof, dat dit woord opzettelijk is gekozen in plaats van het gewone woord „vastgesteld”. Het moet dus een bijzondere bedoeling hebben. Wat is dat?

Men verwijst ons in de toelichting naar het Duitsche Burgerlijk Wetboek en het Handlungsgesetzbuch, maar — gelijk de vorige spreker te recht heeft opgemerkt — noch het een, noch het ander is in dit artikel gevolgd, want in paragraaf 612 van het Burgerlijk Wetboek staat geschreven:

„Ist die Höhe der Vergütung nicht bestimmt, so ist bei dem Bestehen einer Taxe die taxmässige Vergütung, in Ermangelung einer Taxe die übliche Vergütung als vereinbart anzusehen”.

Hier, in de Duitsche bepaling, hebben wij dus te doen met een *vastgesteld loon*; niet met eenige onbestemde *aanwijzing*. Taxmässig wil hier zeggen tariefmatig vastgesteld.

In ons artikel wil men evenwel opzettelijk het woord „aangewezen” gebruiken, om nog iets anders uit te drukken, om als het ware twee vlinders onder één hoed te vangen.

Vooreerst wil men daaronder vangen het geval, dat in de wet of verordening het loon bepaald is vastgesteld, en dan het geval dat eenig regelend voorschrift omtrent het loon in de wet of verordening voorkomt.

Ik moet evenwel in het voorbijgaan opmerken, dat zulk een *aanwijzing* als bijv. in de Memorie van Antwoord wordt besproken, taalkundig niet kan worden gebracht onder de uitdrukking „aangewezen loon”. Een *aanwijzing* omtrent het minimum of het maximum van het loon of eenig voorschrift ter regeling van het loon is niet een „aangewezen loon”. Dat is slechts een *aanwijzing* omtrent het loon. Uit zijn gebaren maak ik op, dat de Minister dit bezwaar licht telt, maar men moet toch bij de redactie van dergelijk artikel, letten op hetgeen men wil uitdrukken en duidelijk trachten te zijn.

Aangenomen echter, dat men het nu niet zoo nauw moet nemen, dan komt het mij toch in elk geval voor, dat alléén als het loon bij wet of verordening bepaald is vastgesteld, dat vastgesteld loon voorrang mag hebben boven het gebruik; doch dat het gebruik moet vóór gaan, als er omtrent het loon slechts een min of meer onbestemde aanduiding in wet of verordening voorkomt, met andere woorden, dat, indien er een gebruik bestaat en in de wet of verordening slechts een „aanwijzing”, dan niet geveerd moet worden wat men uit wet of verordening zou kunnen afleiden omtrent het loon, maar het gebruik moet beslissen. Dit zou, mijns inziens, de juiste regeling zijn.

Zie ik het goed in, dan zou het artikel aldus moeten luiden: „Indien noch bij overeenkomst noch bij reglement noch bij wet, of verordening een bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon als ten tijde en ter plaatse van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene gebruik was.” Natuurlijk gewijzigd in den zin van het amendement-Aalberse.

De andere vlinder die de Minister onder zijn hoed wil vangen, namelijk het geval dat het loon niet is vastgesteld, maar dat zoodanige *aanwijzingen* in wet of verordening zijn, dat men daaruit zeker loon zou kunnen afleiden, dit geval wordt, mijns inziens, voldoende voorzien in het tweede lid, waartegen ik echter ook nog eenige redactioneële bezwaren heb.

In het eerste lid wordt gezegd, dat de arbeider aanspraak heeft op zeker loon. In het tweede lid echter heet het: „indien geen gebruik bestaat, wordt het loon naar de omstandigheden bepaald”.

Wie is het die dit bepaalt?

Het is of men hier sprak van „het regent”, „het sneeuw”, „het wordt, in het algemeen, bepaald”. Natuurlijk begrijp ik, dat, als men den gedachtengang nagaat, die tot deze redactie aanleiding gaf, men tot de slotsom komt, dat men hier het oog heeft op den rechter; deze zal het loon aldus moeten bepalen. Mij wil het echter voorkomen, dat men in een goede redactie in het tweede lid

denzelfden gedachtengang als in het eerste lid had moeten volgen, en dat men niet had moeten zeggen dat „het loon wordt bepaald”, maar dat de arbeider in deze omstandigheden aanspraak heeft op een zeker loon.

Maar er is nog een ander punt, dat hier vergeten is. Men heeft ons verwezen naar het Deutsche Handelsgesetzbuch, speciaal met het oog op het laatste lid, want dit is eigenlijk het punt dat uit dat Deutsche wetboek is overgenomen. In het Deutsche wetboek lees ik: „In Ermangelung eines Ortsgebrauchs gelten die den Umständen nach *angewesenen* Leistungen als vereinbart”.

In het 2de lid van ons artikel is evenwel juist het voornaamste woord vergeten, namelijk: „angewesenen”. Men behoort niet te zeggen, dat het loon naar de omstandigheden wordt geregeld, maar het behoort te luiden: „Indien geen gebruik bestaat, heeft de arbeider aanspraak op een naar de omstandigheden *billijk* loon.” Het woord billijk moet er bij, want dit is het punt waar het op aankomt, veel meer dan de omstandigheden waarop moet worden gelet.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, een paar opmerkingen die ik heb willen maken omtrent de redactie van dit artikel. Het wil mij voorkomen, dat indien de redactie welke ik heb aangegeven wordt overgenomen, de bezwaren door den vorigen geachten spreker geopperd, komen te vervallen. Want dan zal in het door hem genoemde geval het plaatselijk gebruik worden gevolgd, dat het standaardloon heeft aangegeven; natuurlijk tenzij een bepaald loon in wet of verordening is vastgesteld. Is dit laatste niet het geval, komt er slechts een regeling voor, bijv. van een minimum loon, dan zal volgens mijn redactie niet, zooals de Minister in zijn Memorie van Antwoord heeft uitgelegd, het minimum loon worden toegekend, maar het loon naar het gebruik, dat wil zeggen, het standaardloon. Dit schijnt mij ook billijk.

Ik meen dus dat, indien die redactie wordt gevolgd, het bezwaar dat te recht aanleiding heeft gegeven tot het amendement-Tak, zal komen te vervallen en dat in elk geval het artikel een betere redactie zal hebben.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wat in de eerste plaats het amendement van den heer Aalberse c.s. betreft, doet het mij genoegen dat ik nu eindelijk tot een amendement ben genaderd, door die heeren voorgesteld, dat ik zeer gaarne zal overnemen. Er is daarbij nog een kleine reserve te voegen, nl. deze: de heeren willen de woorden „op zoodanig loon” vervangen door hetgeen zij voorstellen. Die woorden „op zoodanig loon” komen echter in het artikel zooals het nu luidt tweemaal voor, maar de bedoeling zal wel zijn, dat die vervanging slaat op den tweeden keer dat die woorden in het artikel voorkomen. Als wij dat met elkander eens zijn, verklaar ik gaarne dit amendement over te nemen, omdat het artikel dan inderdaad de bedoeling beter uitdrukt.

Wat het amendement-Tak c.s. betreft, het artikel is zeer juist geïnterpreteerd op dit punt door den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, den heer van Idsinga.

Er staat hier: „Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen, of”, enz. In het artikel worden naar mijn meening twee gevallen onder één uitdrukking samengevat; het geval, dat wet of verordening het loon bepaalt en het geval, dat bij voorbeeld bij een gemeenteverordening een minimum-loon bij uit te besteden werken te voldoen, is vastgesteld. Het is de bedoeling van het artikel geweest om die beide gevallen te omvatten en daarin ligt juist het bezwaar tegen de aanneming van het amendement van den heer Tak c.s., want wanneer wij het artikel lezen met het oog op het mogelijk geval, dat een loon in een afgeronden vorm in een wet of verordening is uitgedrukt, dan kan men toch niet verlangen, dat het gebruik de wet of de verordening op zijde zet, zoodat dan van een keuze van den arbeider tusschen het een en het ander geen sprake meer kan zijn. Het spreekt van zelf, dat de wet of de verordening dan boven het gebruik gaat. Dat is zoozeer het geval, dat wanneer men met het oog op het geval, dat een loon bij wet of verordening is vastgesteld, niets in het artikel zoude bepalen, dit toch dezelfde betekenis blijft behouden.

Dat is mijn bezwaar tegen het amendement van den heer Tak c.s. Als ik dit een oogenblik ter zijde laat en mij het andere geval voor oogen stel, dan kan ik begrijpen, dat er een oeconomisch belang is om de voorkeur te hechten aan een loon, dat volgens het gebruik bestaat en dan hooger is. Het zal echter niet dikwijls voorkomen, dat het standaard-loon en het minimum loon bij bestekken krachtens gemeentelijke verordening of dergelijke voorgeschreven, in belangrijke mate verschillen. Komt het echter voor, dan is het wenschelijk om hetgeen den

arbeider in dat geval toekomt niet terug te houden, op grond dat voor een andere categorie van arbeiders bij een zekere verordening een bepaald minimum is vastgesteld.

Wanneer ik mij dus voorstel, dat het artikel met het oog op het geval, dat een bepaald loon is vastgesteld, niet noodig is en het in het andere geval misschien wenschelijker is om het gebruik te laten praedomineeren boven een vastgesteld minimum loon, dan kan ik mij met den algemeenen geest van het amendement van den heer Tak c.s. vereenigen.

De heer van Idsinga heeft een argumentatie vastgeknoopt aan artikel 1375 van het Burgerlijk Wetboek. Men moet echter in het oog houden, dat wanneer in genoemd artikel van een gebruik wordt gesproken, het een ander gebruik geldt dan een gebruik, waarvan hier sprake is.

In art. 1375 is toch sprake van gebruik, geldig over het geheele land, maar niet van plaatselijk gebruik. Waar de wet van plaatselijk gebruik spreekt noemt zij dat ook met name. Het geldt hier een andere materie dan die welke in art. 1375 wordt geregeld. Dan vraagt de heer van Idsinga ten aanzien van het tweede lid van dit artikel, waarin wordt gezegd, dat het loon naar de omstandigheden wordt bepaald, wie dat bepaalt. De geachte spreker zal toch zich zelf wel geantwoord hebben: de rechter. Wij kunnen ons voorstellen, dat, al is er a priori geen loon bepaald, de werkgever en de arbeider het na verloop van tijd met elkander eens worden en dan heeft het artikel geen praktische werking. Dit artikel krijgt eerst beteekenis als er verschil is, en dan moet de rechter beslissen. Het is dus een goede gedachte geweest van den ontwerper, om te zeggen: wordt bepaald, omdat juist hier het geval zich kan voordoen, dat er verschil is. Voor mij is het duidelijk, dat hier moet staan „wordt bepaald” en niet gebezigd behoort te worden de uitdrukking: aanspraak maken. Wat betreft de verandering in woordenkeus, op zich zelf heb ik daartegen geen bezwaar en ook niet tegen hetgeen de geachte spreker verder heeft gezegd over de woorden: „naar de omstandigheden”. Ik zie niet in, dat het niet reeds uitdrukt wat uitgedrukt moet worden, maar ik heb geen bezwaar er bij te voegen: „in billijkheid”. Deze wijziging ben ik dus bereid in het tweede lid van dit artikel aan te brengen.

De Voorzitter: Van Regeeringswege is in art. 1637 k een wijziging gebracht, waardoor dit nu luidt:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen of bij gebreke daarvan, op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

„Indien geen gebruik bestaat wordt het loon naar de omstandigheden in billijkheid bepaald.”

De heer Tak: Ik verzoek in de eerste plaats ons amendement zoodanig te mogen veranderen, dat het in overeenstemming komt, wat de laatste woorden van de alinea betreft, met het door de Regeering overgenomen amendement van den heer Aalberse c.s.

Van den heer Minister hebben wij de verklaring gehoord van het woord „aangewezen”. Het zou omvatten de vaststelling van een bepaald cijfer van het loon, maar ook de omstandigheden waaronder bij verordening een minimum-loongrens is aangegeven, zooals dat in gemeentelijke verordeningen omtrent bestekken en in concessien voorkomt. Op deze wijze krijgt het woord „aangewezen” geen zeer klare beteekenis. De heer Minister behoudt het woord omdat hij er vooral zoo op gesteld is, — en wat ook natuurlijk is — dat bij de wet of verordening vastgestelde loonen den voorrang behouden boven het gebruikelijke loon. Maar ik zou hem willen opmerken, dat in dergelijke dingen de practijk ook iets heeft mede te spreken en dat de aldus vastgestelde loonen maar bij hooge uitzondering voorkomen. Wij zien toch loonzetting door openbare lichamen niet geschieden, terwijl de minimum-loongrens allengs meer is ingevoerd in verschillende gemeente-verordeningen, zoodat de practijk des levens vraagt eenige waarborgen te scheppen voor handelingen welke dagelijks voorkomen.

De Minister zegt, dat het niet veel zal voorkomen dat er belangrijk verschil is tusschen het gestelde minimum loon en den werkelijken loonstandaard der practijk.

Daaromtrent doe ik opmerken, dat dit alleen niet weinig, maar zelfs heel veel voorkomt.

De gemeenteverordeningen worden niet elken dag herzien. De gemeente heeft eens waarborgen gegeven, en gaat er niet toe over die toestand weer te verhoogen als de loonstandaard verhoogd is.

In de verordening te Amsterdam van 1894 is het timmerliedenloon gewaarborgd op 23 cents. Sedert is dat gestegen tot 28 cents. Er bestond alzoo even voor de herziening der verordening in 1904 een verschil in loon van 5 cents per uur.

Noemt de Minister dit verschil misschien gering — de arbeiders denken daarover anders. De wet behoort hier waarborg te geven.

Het voordeel van dit amendement is, dat het in elk geval aan de arbeiders datgeen verzekert waarop zij recht hebben, zoodat dezen niet naar burgemeester en wethouders behoeven te gaan om zich te beklagen over het loon dat de aannemer hun toekent, maar, met deze wetsbepaling en met de verordening in de hand, bij den rechter hun aanspraak kunnen doen gelden.

Daarom wensch ik den Minister in overweging te geven om, waar in zeer veel gevallen wettelijke regeling wenschelijk is, in deze behoefte te helpen voorzien.

De Voorzitter: Door de voorstellers is wijziging gebracht in het amendement, zoodat dit thans luidt:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider, te zijner keuze, aanspraak op zoodanig loon als bij wet of verordening mocht zijn aangewezen, of op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als den bedongenen, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

„Indien enz.”

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord bekomen hebbende om, namens deze, haar oordeel over de Regeeringswijziging en het amendement mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats zou ik met een enkel woord willen aandringen, tegenover den heer van Idsinga, op de praktische beteekenis van dit artikel, in zoverre als het in verschillende deelen des lands en in verschillende vakken wel degelijk voorkomt, dat arbeiders te werk gesteld worden, zonder dat over het loon uitdrukkelijke bedingen gemaakt worden. Men vindt dit o. a. herhaaldelijk in de bouwvakken. Regel is het natuurlijk niet, maar de gevallen zijn volstrekt niet zeldzaam.

Wat de Regeeringswijziging betreft, aangebracht door overneming van het amendement-Aalberse c.s., dit achten wij een zakelijke verbetering.

Tot haar leedwezen kan de Commissie hetzelfde niet zeggen over de invoeging in het tweede lid van de woorden: „in billijkheid”.

Niet dat wij afraden dat ze geaccepteerd worden; maar zij schijnen ons geen bepaalde verbetering aan te brengen. Waar men de uitspraak ten slotte aan den rechter opdraagt, spreekt het immers vanzelf, dat die „in billijkheid” geschieden zal.

Wij mogen hier in het algemeen onderstellen dat, wanneer wij aan den rechter een beslissing opgedragen, hij deze zal geven naar billijkheid. Men zegt daar: in art. 1637 n [w] is hetzelfde gezegd.

Wanneer wij aan art. 1637 n [w] zullen zijn gekomen zal het blijken, dat het daar een eenigszins ander geval geldt, want daar wordt een nieuwigheid ingevoerd.

De zaak is intusschen niet waard, dat wij er veel woorden over verspillen; de Commissie kan zich met deze wijziging vereenigen.

Wat ten slotte het amendement van de heeren Tak c.s. betreft, oordeelt de Commissie, dat de aanneming van dat amendement aanbeveling verdient.

De Commissie meent dat inderdaad, met het oog op de gevallen door den heer Tak genoemd, tegenover den arbeider „naar billijkheid” zal gehandeld worden, wanneer men hem het recht geeft, dat de heeren Tak c.s. hem wil geven. De werkgever zal daar nooit ernstig over kunnen klagen, waar hij het in de hand heeft in de overeenkomst een bepaald loon op te nemen. Wanneer dit geschiedt, blijft het artikel buiten werking.

Naar aanleiding van de toelichting, die door den heer Tak is gegeven, is het misschien wenschelijk hier nog eens nadrukkelijk de aandacht op te vestigen, dat het artikel alleen werkt voor het geval er geen bepaald loon in de overeenkomst is opgenomen. Het geval dat de heer Tak als mogelijk onderstelt, namelijk, dat de verordening zeker minimum loon voorschrijft en de aannemer of werkgever zondigt tegen die verordening door in de overeenkomst een lager loon te stellen, daartegen helpt dit artikel niet en kan dit artikel niet helpen, omdat het hier een ander onderwerp betreft.

Ik zeg dit alleen om een misverstand te voorkomen, dat uit de rede van den heer Tak zou kunnen volgen. Wij handelen hier alleen over het geval, dat in de overeenkomst geen loon is bedongen. Met dien uitleg bevelen wij het amendement van de heeren Tak c.s. aan de Kamer aan.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! In tegenstelling met de Commissie van Rapporteurs ben ik dankbaar voor de wijziging die de Minister in het tweede lid heeft willen brengen. Al ben ik niet zeer voldaan over de redactie, wat er in hoort is er nu ingebracht.

Er is evenwel nog een punt dat mij omtrent het eerste lid duister is. De Minister heeft zich geheel aangesloten bij de interpretatie die ik aan het artikel heb gegeven; twee gevallen worden onder de uitdrukking „aangewezen” begrepen. In het eene geval wordt het loon bij de wet of verordening vastgesteld; in het andere geval, en dat komt het meeste voor, wordt alleen een zekere regeling omtrent het loon, bijv. het minimum opgenomen. Wanneer het tweede geval zich voordoet, dan heb ik niet alleen geen bezwaar tegen het amendement van de heeren Tak c.s., maar dan vind ik het amendement, evenals de Commissie van Rapporteurs, uitstekend wat de bedoeling betreft en zou ik gaarne mijn stem daaraan willen geven, indien uit de redactie geen bezwaar voortvloeide. Maar indien de redactie van het artikel blijft zooals die nu is, indien de Minister mijn redactie niet overneemt, dan is er, dunkt mij, een groot bezwaar tegen het amendement; een bezwaar dat de Minister zelf geopperd heeft, nl. dat ook in het geval van een bepaalde vaststelling van het loon de arbeider de keus zal hebben om te handelen tegen datgeen wat in de wet of de verordening is bepaald.

Dat is een argument dat de Minister straks op den voorgrond heeft gesteld en dat inderdaad zeer klemmend is.

Men kan onmogelijk, wanneer de redactie van het artikel overigens blijft, zooals zij is, het amendement aannemen, want dan zou het geval kunnen ontstaan, dat in de wet of verordening een bepaald loon was aangegeven en toch den arbeider de keuze was gelaten om in strijd daarmee te handelen.

Dat is een punt waarover de Commissie van Rapporteurs is heengegleden, maar dat opheldering eischt, alvorens ik kan beslissen hoe ik mijn stem zal uitbrengen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij geheel aan bij hetgeen de geachte afgevaardigde uit Bodegraven in de laatste plaats heeft gezegd. Ik heb tegen de strekking van het amendement-Tak niet het minste bezwaar en ben dan ook straks begonnen met te zeggen, dat ik gaarne zal medewerken om de daaraan ten grondslag liggende denkbeelden tot wet te doen verheffen, maar de wijze, waarop zij daartoe trachten te komen, kan ik niet steunen. Ik kan onmogelijk medewerken tot het opnemen van een bepaling, waarin geschreven staat, dat in zekere gevallen de wet zal worden ter zijde gesteld door het gebruik.

Ik heb reeds gezegd, dat het misschien het beste zou zijn om dezen geheelen tusschenzin uit het artikel te lichten, omdat ook dan wanneer het niet uitdrukkelijk wordt gezegd, toch altijd de wet zal gaan boven elke andere regeling, en omdat wanneer wij nu nemen het geval, dat eenvoudig de wet of de verordening een aanwijzing geeft van een minimum loon, het toch mogelijk is, dat het gebruikelijke of standaardloon hooger is dan dat minimum loon. Dat het omgekeerde zich veel zal voordoen, is niet waarschijnlijk. Wat de heer Tak dien-aangaande tot staving van zijn betoog uit zijn ervaring heeft aangevoerd, heeft in mijn oog geen bijzondere kracht, want hij heeft ons juist doen zien dat het de tendenz is van het minimum loon om te stijgen tot het standaardloon en wanneer in een zekere gemeente het standaardloon is gestegen en boven het minimum loon is gekomen, dan zal men wel van de eerste gelegenheid gebruik maken om het minimum loon met het standaard loon in harmonie te brengen.

Ik geloof intusschen, dat de zaak in orde is, wanneer men het artikel aldus leest:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene ter plaatse waar deze moet worden verricht gebruikelijk was.

Indien geen gebruik bestaat wordt het loon naar omstandigheden in billijkheid bepaald.”

Ik heb dus de eer die wijziging voor te stellen. Het is haast ondenkbaar dat een minimum loon in bestekken of verordeningen zou gelden, dat bij de vraag:

wat naar omstandigheden als billijk moet worden beoordeeld, niet veel gewicht in de schaal zou leggen.

Uit het artikel zijn weggelaten de woorden die een steen des aanstoots waren voor den heer van Idsinga en aan den anderen kant is voorzien in hetgeen het meest gewenscht wordt.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in art. 1637 *k*, ten gevolge waarvan het artikel nu zal luiden:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

„Indien geen gebruik bestaat, wordt het loon naar de omstandigheden in billijkheid bepaald.”

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alleen den Minister dank te zeggen voor de door hem aangebrachte wijziging, waardoor inderdaad aan mijn wenschen is te gemoet gekomen. Ik hoop dan ook dat de Kamer het artikel zooals het thans wordt voorgesteld, ongewijzigd zal aannemen.

De heer Tak: De wijziging door den Minister in het artikel gebracht, is een uitvloeisel van het begrip van de „aanwijzing” van het loon, een begrip, waaronder hij brengt de aanwijzing van de minimum-grens, die herhaaldelijk voorkomt, en waaronder hij ook brengt het door wet of verordening *vastgestelde* loon, dat mij in de practijk niet bekend is, en, voor zoover de oeconomische gang van zaken is, is de loonzetting door de Overheid niet zoo heel nabij.

Omdat nu eenmaal dit woord „aangewezen” er staat en beide elementen omvat, is natuurlijk het eene element, de vaststelling, die niet bestaat, niet op komst is en buiten alle practijk van het leven staat, de verhindering om aan te nemen een lezing die nog één voordeel heeft boven die van den Minister.

Volgens onze lezing zal de arbeider met wien geen overeenkomst is gesloten, met het wetsartikel en de minimum-loonverordening in de hand rechtstreeks aan den kantonrechter kunnen zeggen: de wet verwijst naar een „aangewezen” loon, volgens den Minister is de minimum-bepaling der verordening zulk een aangewezen loon; er is 20 cents bepaald, terwijl men 18 cents betaalt; hier is mijn actie; terwijl, nu die „aanwijzing” door den Minister uit het artikel is genomen, de arbeider moet gaan naar burgemeester en wethouders, die met den concessionaris of den aannemer hebben gecontracteerd en langs dien omweg moet vragen: helpt mij aan mijn recht.

Waar nu ons amendement dit wezenlijk voordeel voor den arbeider heeft en de loonvastzetting bij wet of verordening nog verre is, meen ik, met alle waardering voor de tegemoetkoming van de Regeering ondervonden, over ons amendement het oordeel van de Kamer te moeten blijven vragen.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende, om, namens deze, haar gevoelen over de nadere Regeeringswijziging mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het is bij deze herhaalde wijzigingen niet heel gemakkelijk, een bepaald advies uit te brengen. De Commissie blijft gevoelen voor het amendement van den heer Tak c.s. om de redenen, door den geachten voorsteller nu nog laatstelijk aangegeven. Het bezwaar daartegen door den Minister gemaakt, geldt niet met het oog op de gevallen die zich feitelijk voordoen. Daar waar wij op dit oogenblik hebben een aanwijzing van loon, in den regel bij gemeentelijke verordening, wordt dit aangewezen loon niet als bindende regel voor de ingezetenen, maar eenvoudig als minimum beschouwd, dat een afwijking naar boven toelaat. Het zou misschien wenschelijk kunnen zijn, dat de heeren voorstellers, ter tegemoetkoming aan het bezwaar van den Minister, in het amendement opnamen de woorden „wet of verordening” de woorden „als minimum”, want dit geval wordt bij deze discussie inderdaad bedoeld. Mocht er ooit een wet komen, die niet als minimum een loon bepaalt, maar als dwingend voor de ingezetenen, dan zal natuurlijk ieder burger zich daaraan hebben te onderwerpen. Dit spreekt vanzelf, wat wij ook bepalen. De eene wet geldt zoo goed als de andere. Bepaalt later een wet, dat in zeker bedrijf het loon zoo of zoo moet zijn, dan gaat die wet voor.

De Commissie blijft dus handhaven haar geneigdheid ten gunste van het amendement-Tak.

De heer Tak: De bijvoeging ons in overweging gegeven door den geachten

voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, acht ik volkomen juist en een wezenlijke verbetering van het amendement. Ik wensch dus achter „verordening” te lezen: „als minimum”.

De Voorzitter: Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement, waardoor het aldus zal luiden:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider, te zijner keuze, aanspraak op zoodanig loon, als bij wet of verordening als minimum mocht zijn aangewezen, of op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als den bedongenen, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.”

Ik onderstel dat het niet noodig is over deze wijziging het oordeel der Commissie van Rapporteurs te vragen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het heeft mij eenigszins verwonderd dat de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs zich zoo dadelijk heeft vereenigd met de lezing die bij het amendement wordt gewild, want het artikel zooals het tot op mijn wijziging bij het ontwerp werd voorgesteld, is afkomstig van art. 16 van het ontwerp-Drucker. Ik had eigenlijk gedacht in hem een medestander te vinden.

Ik kan mij nu wel vereenigen met hetgeen de heer Tak heeft gezegd. Nu is door de overneming in het amendement van hetgeen de voorzitter der Commissie den voorstellers in overweging gaf, naar ik op het gehoor meen, weggenomen het bezwaar, dat het conflict zou kunnen voorkomen, dat het gebruik zou voortgaan boven hetgeen de wet bepaalt.

Ik heb dus geen bezwaar meer tegen het amendement en neem het over, om de Kamer een stemming te besparen.

De Voorzitter: Art. 1637 *k*, zooals het thans wordt voorgedragen, luidt:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider te zijner keuze aanspraak op zoodanig loon als bij wet of verordening als minimum mocht zijn aangewezen, of op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

Indien geen gebruik bestaat, wordt het loon naar de omstandigheden in billijkheid bepaald.”

De heer van Idsinga, voor de vierde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Een korte opmerking; maar ik meen ze te moeten maken.

De Minister van Justitie was door een eenvoudige oplossing te gemoet gekomen aan het bezwaar dat ik had geopperd en hij zelf beaamd heeft.

Thans wordt echter een artikel voorgesteld, waarin gezegd wordt, dat, indien een minimum-loon is *vastgesteld* bij de wet of bij een verordening, den arbeider toch de keuze zal worden gelaten dit te volgen, of wel het gebruik.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, wanneer bij de wet of een plaatselijke verordening een minimum loon is vastgesteld, wil dit toch zeggen, dat men zich daaraan als minimum heeft te houden, terwijl het zeer goed zou kunnen zijn dat het plaatselijk gebruik een nog lager loon veroorlooft.

Men roept mij toe: dan zal hij het gebruik niet kiezen. Daar ben ik zoo zeker niet van; het tegendeel is niet ondenkbaar. Maar in elk geval is zulk een redactie verkeerd.

Hier wordt toch aan den arbeider de keuze gelaten om in strijd te handelen met de wet of een verordening. Dat gaat niet. Dit was het bezwaar door mij geopperd en waarmede de Minister instemde; ik betreur dat hij door het amendement over te nemen, thans dit bezwaar over boord werpt. Dat begrijp ik niet.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Toen ik den voorzitter der Commissie van Rapporteurs hoorde, was mijn meening, dat in het amendement-Tak, zooals het laatstelijk was gewijzigd, vervallen was de uitdrukking betreffende de keuze tusschen het gebruikelijk loon en het loon bij wettelijke verordening aangewezen.

In die veronderstelling nam ik het amendement over; maar nu blijkt, dat deze woorden er nog instaan, blijf ik bij hetgeen ik straks gezegd heb en moet dus, wat ik laatstelijk zeide als niet gesproken worden beschouwd.

Ik verzoek u derhalve, Mijnheer de Voorzitter, de verdere behandeling van dit artikel tot morgenochtend aan te houden.

De Voorzitter: Ik stel voor, overeenkomstig den wensch van den Minister, de verdere behandeling van dit artikel uit te stellen tot morgen.

Daartoe wordt besloten.

(22 Maart 1906.)

De beraadslaging wordt voorgezet over art. 1637 k, thans luidende:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider aanspraak op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als de bedongene, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.

Indien geen gebruik bestaat, wordt het loon naar de omstandigheden in billijkheid bepaald.”

en het amendement van de heeren Tak, ter Laan, Schaper en Troelstra, na de daarin gebrachte wijzigingen, thans strekkende om het eerste lid van art. 1637 k te lezen:

„Indien bij overeenkomst of bij reglement geen bepaald loon is vastgesteld, heeft de arbeider, te zijner keuze, aanspraak op zoodanig loon als bij wet of verordening als minimum mocht zijn aangewezen, of op zoodanig loon als ten tijde van het sluiten der overeenkomst voor arbeid als den bedongenen, ter plaatse waar deze moest worden verricht, gebruikelijk was.”

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nu nog eens den tekst van het artikel nagegaan, zooals ik dat in de zitting van gisteren heb geredigeerd en dien de Kamer nu gedrukt voor zich heeft [stuk n°. 33], alsmede het amendement van den heer Tak c.s. en overwogen, wat van beide het meest verkieslijk was. Ook bij nadere overweging moet ik echter de Kamer aanraden, zich te houden aan het door de Regeering voorgestelde artikel.

Ik kan het amendement van den heer Tak c.s. niet als een verbetering beschouwen. Het motief, dat de geachte voorstellers van het amendement bovenal drijft, is de opvatting, dat het gebruikelijke standaardloon hooger is dan het minimum loon, hetwelk bijv. in gemeenteverordeningen is voorgeschreven als te moeten in acht genomen worden bij het aannemen van werken. Wij hebben gisteren de vraag behandeld, welke de verhouding zal zijn tusschen de beide bedragen van loon, en de heer Tak bleek toen van oordeel, dat gewoonlijk het gebruikelijke loon hooger is dan het minimum loon. Aangenomen, dat dit zoo is, dan wordt hetgeen de geachte spreker bereiken wil, volkomen bereikt door dit artikel. Met het hoofddoel van de voorstellers van het amendement wordt bij de in het artikel gebrachte wijziging volkomen rekening gehouden. Het artikel is duidelijk en er kunnen geen moeilijkheden uit voortkomen. Het komt mij echter voor, dat het amendement van den heer Tak c.s., ondanks den steun dien dit heeft gevonden in de Commissie van Rapporteurs, zooals het daar ligt, wel moeilijkheden schept. Het heeft dubbelzinnigheden in de redactie, die vermeden zijn in het artikel.

Ik wensch er ten slotte alleen op te wijzen, dat wij een voorbeeld hebben van een dergelijke regeling in de Deutsche handelswet, waarin — ik meen dat gisteren reeds te hebben gezegd — uitdrukkelijk voorgeschreven is, dat voor het geval het loon niet is bepaald, zal worden gerekend naar Ortsgebrauch, en de heer van Idsinga heeft volkomen te recht een beroep gedaan op het Duitsche Burgerlijk Wetboek, waarin precies hetzelfde staat, met eenige toevoeging omtrent een Taxe.

Dit artikel zal zich aansluiten aan deze buitenlandsche wetgevingen, en inderdaad bevat het op zich zelf een bevestigende regeling. Ik raad dus de Kamer aan het amendement van den heer Tak niet aan te nemen en zich te houden aan het artikel der Regeering.

De heer Tak: Mijnheer de Voorzitter! De eenige moeilijkheid die er nu nog in gebleven is, is niet van zeer groote beteekenis. Het komt nu en dan voor, dat het minimum loon in een verordening iets hooger is dan het standaardloon;

dit is voorgekomen in Haarlem en in enkele vakken te Amsterdam. Nu zou, indien de arbeider alleen aanspraak heeft op het ter plaatse gebruikelijke loon, zijn beroep op het minimum loon der verordening daardoor zijn uitgesloten. Maar dat is te voorkomen, indien de gemeente aan den aannemer in de verordening oplegt, niet alleen om het loon uit te betalen, maar ook om een overeenkomst te sluiten. Dan is de zaak gered en kan ik bij de lezing van het artikel, die nu door den Minister wordt voorgesteld, ons amendement intrekken.

De Voorzitter: Het amendement van den heer Tak c.s. ingetrokken zijnde, maakt verder geen onderwerp van beraadslaging uit.

De beraadslaging wordt gesloten en art. 1637 k zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 q.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 q. Het tweede lid wordt gelezen als volgt: „Indien zoodanig gebruik niet bestaat, wordt het loon met inachtneming der omstandigheden naar billijkheid bepaald.”

Artikel 1637 r. Voor zoover het loon anders dan volgens artikel 1637 p geoorloofd is, is vastgesteld, wordt het op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het vijfvoud van dit bedrag.

Het geheele loon, dat dientengevolge verschuldigd zal zijn, zal echter het overeenkomstig de bepalingen van het voorgaande artikel berekende loon niet met meer dan een derde mogen overschrijden.

Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.

O. D. Art. 17. Indien bij de overeenkomst het loon is vastgesteld op andere dan volgens artikel 15 geoorloofde wijze, heeft de arbeider aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 17. Werd niets naders bepaald, dan zou in geval het loon op eene andere wijze was vastgesteld dan volgens art. 15 [1637 p] geoorloofd is, art. 16 [1637 q] toepasselijk zijn en dus de werkgever eenvoudig verplicht zijn, het gebruikelijke loon te betalen. Dit is niet wenschelijk te achten: aan overtreding der bepaling van art. 15 [1637 p] behoort een nadeelig gevolg te zijn verbonden. Daartoe strekt dit artikel.

O. 1901. Art. 1637 q. Indien het loon, voor zooverre het niet in geld is vastgesteld, in andere bestanddeelen is vastgesteld dan volgens artikel 1637 o geoorloofd zijn, heeft de arbeider aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637q. (1) Werd niets anders bepaald, dan zou ingeval het loon op eene andere wijze was vastgesteld dan volgens artikel 1637 o [p] geoorloofd is, artikel 1637 p [q] toepasselijk zijn en dus de werkgever eenvoudig verplicht zijn het gebruikelijke loon te betalen. Dit is niet wenschelijk te achten: aan overtreding der bepaling van art. 1637 o [p] behoort een nadeelig gevolg te zijn verbonden. Wel is waar moeten beide partijen geacht worden de wet te kennen, zoodat, uit dat oogpunt beschouwd, geen reden zoude bestaan om aan het nadeel voor den werkgever een voordeel voor den arbeider te verbinden, doch men vergete niet dat in den regel ten aanzien van den arbeider de wettelijke fictie in strijd zoude zijn met de werkelijkheid. Waar een middel ter voorkoming der overtreding noodig is, beveelt zich het voorgedragene aan als praktisch en doeltreffend en houdt het rekening met hetgeen inderdaad als oorzaak der overtreding kan worden aangenomen.

O. Art. 1637 l. Indien het loon, voor zooverre het niet in geld is vastgesteld, in andere bestanddeelen is vastgesteld dan volgens artikel 1637 j, en naar de onderscheidingen daar gemaakt, geoorloofd zijn, heeft de arbeider aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 l. Werd niets anders bepaald, dan zou ingeval het loon op eene andere wijze was vastgesteld dan volgens artikel 1637 j [p] geoorloofd is, artikel 1637 k [q] toepasselijk zijn en dus de werkgever eenvoudig verplicht zijn het gebruikelijke loon te betalen. Dit is niet wenschelijk te achten: aan overtreding der bepaling van art. 1637 j [p] behoort een nadeelig gevolg te zijn verbonden. Wel is waar moeten beide partijen geacht worden de wet te kennen, zoodat, uit dat oogpunt beschouwd, geen reden zoude bestaan om aan het nadeel voor den werkgever een voordeel voor den arbeider te verbinden, doch men vergete niet, dat in den regel ten aanzien van den arbeider de wettelijke fictie in strijd zoude zijn met de werkelijkheid. Waar een middel ter voorkoming der overtreding noodig is, beveelt zich het voorgedragene aan als praktisch en doeltreffend en houdt het rekening met hetgeen inderdaad als oorzaak der overtreding kan worden aangenomen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 l. Opgemerkt werd, dat door af te wijken van de redactie van art. 17 van het ontwerp-DRUCKER, in dit artikel thans niet het geval is voorzien, dat het loon, voor zooverre het niet in geld is vastgesteld, gedeeltelijk in andere, volgens art. 1637 j [p] wel geoorloofde en gedeeltelijk in volgens dat artikel niet geoorloofde bestanddeelen is vastgesteld. Op invoeging van de woorden: „geheel of gedeeltelijk” vóór: „in andere bestanddeelen” werd daarom aangedrongen.

Van verschillende zijden werden tegen deze bepalingen bedenkingen ingebracht. Men gaf toe, dat aan overtreding der bepaling van art. 1637 j [p] voor den werkgever een nadeelig gevolg behoort te zijn verbonden, maar kon niet goedkeuren, dat dit nadeel voor den werkgever den arbeider, die toch ook de genoemde bepaling heeft overtreden, ten goede zal komen. Wel wordt in de Memorie van Toelichting opgemerkt, dat in den regel ten aanzien van den arbeider de wettelijke fictie, dat ieder geacht wordt

(1) Art. 17 ontw. DRUCKER.

de wet te kennen, in strijd zal zijn met de werkelijkheid, doch vooreerst doet dit weinig ter zake, waar het hier eene wettelijke fictie geldt, waarop ons geheele rechtsleven berust, maar verder is de juistheid der bewering ook aan gegronde twijfel onderhevig. Het geldt hier wetsbepalingen, waarbij de arbeider een rechtstreeksch en voortdurend belang heeft, en die daarom aan zijne aandacht of die van zijne vakgenooten niet zullen ontgaan. Zoo zal hij dan weten, dat hij eerst eene arbeidsovereenkomst onder ongeoorloofde voorwaarden zal kunnen aangaan en later met voordeel daartegen zal kunnen opkomen. Voorwaar, eene vreemdsoortige sanctie, deze premie voor den arbeider op overtreding van wettelijke voorschriften gesteld!

Sommige leden waren van oordeel, dat de verhooging van het loon, voor zooverre dit bestaat in geld, niet ten bate van den arbeider moet komen, maar ten algemeenen nutte moet worden besteed, bijv. op de wijze als is bepaald in het tweede lid van art. 24 van het ontwerp-DRUCKER [1638 j].

Ook werd het denkbeeld te berde gebracht, de betaling van loon in niet geoorloofde bestanddeelen niet als betaling te doen gelden; de werkgever zou dan alsnog een equivaleerend bedrag in geld schuldig blijven.

Verscheidene andere leden konden zich met de bepaling wel vereenigen en waren met de Regeering van oordeel, dat waar een middel ter voorkoming der overtreding noodig is, het voorgedragene zich aanbeveelt als praktisch en doeltreffend en als rekening houdend met hetgeen inderdaad als oorzaak der overtreding kan worden aangenomen. Zij meenden, dat ten aanzien van de werkgevers het artikel eene groote preventieve kracht zal hebben en zelden of nooit zal behoeven te worden toegepast. Daarom scheen hun het bezwaar, aan de bevoordeeling van de arbeiders ontleend, ook van zeer weinig praktisch belang.

Eenige leden gaven, ten einde misbruik van het voorschrift van de zijde van den arbeider te voorkomen, in overweging te bepalen, dat de arbeider na een zekeren korten tijd geene vordering meer zou mogen instellen tot verkrijging van het hem volgens dit artikel toekomstende loon over dan reeds verstreken termijnen.

De opmerking werd gemaakt, dat de bepaling slechts dan van beteekenis zal kunnen zijn, wanneer zij is van dwingend aard. Gold zij slechts als aanvullend recht, dan zou de werkgever zorg kunnen dragen, dat hem het nadeelig gevolg niet trof, hetwelk de wetgever aan overtreding van art. 1637 j [p] wenscht te hebben verbonden en zou die overtreding dus zonder sanctie zijn. Daarom meende men er ernstig op te moeten aandringen, aan deze bepaling uitdrukkelijk een dwingend karakter toe te kennen.

Enkele leden waren van oordeel, dat in den derden regel vóór het woord: „en” de komma moet worden geschrapt en achter het woord: „onderscheidingen” aldaar eene komma moet worden geplaatst.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 l. Ingevolge de gemaakte opmerking zijn de woorden „geheel of gedeeltelijk” te bestemder plaatse in het artikel ingelascht. In verband met deze wijziging schijnt het wenschelijk te bepalen, dat het loon, waarop aanspraak wordt gegeven, strekt ter vervanging van het onwettig vastgestelde loon. Tevens heeft de bepaling eene wijziging ondergaan, welke het gevolg is van de uitsluiting der bevoegdheid van partijen om het loon in buitenlandsch geld vast te stellen.

In aansluiting aan het gevoelen der leden, die zich voorts met de bepalingen van dit artikel konden vereenigen, meent de ondergeteekende, dat door hen, die tegen die bepalingen bedenkingen hadden, te weinig aandacht is geschonken aan de preventieve kracht, die

noodwendig van dit artikel moet uitgaan. Er bestaat geene reden om bij den arbeider meerdere bekendheid of waakzaamheid te verwachten ten aanzien van het recht, dat hij uit dit artikel zou kunnen putten, dan bij den werkgever aangaande de verplichting tot meerdere betaling, welke hij bij overtreding der wet er aan ontleent. De ondergeteekende vertrouwt dan ook, dat slechts bij hooge uitzondering dit artikel practisch eenige andere beteekenis zal hebben dan die eener waarschuwing voor den werkgever om de bepalingen van art. 1637 j [p] stiptelijk na te leven. In verband hiermede meent hij zich dan ook niet te moeten verzetten tegen den wensch der leden, die aan deze bepaling gaarne een dwingend karakter zagen toegekend.

Aan de slotopmerking op dit artikel, betreffende de punctuatie, is gevolg gegeven.

G. O. en N. G. O. Art. 1637 l. Indien het loon geheel of gedeeltelijk in andere bestanddeelen is vastgesteld dan volgens artikel 1637 j en naar de onderscheidingen, daar gemaakt, geoorloofd zijn, heeft de arbeider, ter vervanging van het onwettig vastgesteld loon, aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.

Elk beding, strijdig met de bepaling van dit artikel, is nietig.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(21 Maart 1906.)

Op dit artikel is voorgesteld een amendement door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, VI], strekkende om in het eerste lid de woorden „Indien” tot en met „geoorloofd zijn” te vervangen door:

„Indien het loon geheel of gedeeltelijk anders is vastgesteld dan volgens art. 1637 j geoorloofd is.”

De heer van Wijnbergen ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Dit amendement bedoelt niets anders dan een verduidelijking. Reeds toen art. 1637 j [p] nog niet was, gelijk het thans luidt, meenden wij, dat er reden bestond een andere redactie voor te stellen, want eenige leden dezer Kamer, die wij toch meenden dat zeer goed op de hoogte waren, stonden niet vast in den uitleg welke zij aan dit artikel moesten geven.

Aanstands daarna hebben wij gemeend te moeten voorkomen, dat naderhand in de practijk dergelijke verkeerde uitlegging zou kunnen worden gegeven. Wij hebben daarom voorgesteld terug te keeren tot de redactie van het ontwerp-Drucker en zoo strekt ons amendement eenvoudig om, in afwijking van hetgeen nu bepaald is, te lezen: „Indien het loon geheel of gedeeltelijk anders is vastgesteld dan volgens art. 1637 j [p] geoorloofd is”, zoodat de woorden „bestanddeelen” en „onderscheidingen” vervallen.

Er bestaat te meer reden om het amendement aan te nemen, nu juist heden de slotalinea van art. 1637 j [p] is vervallen, zoodat er ook geen reden meer bestaat om van onderscheidingen te spreken.

Zelfs zonder dat zou ik meenen, dat het artikel in duidelijkheid zal winnen, als wij niet meer spreken van „bestanddeelen” en „onderscheidingen”, maar eenvoudig te kennen geven, dat het artikel de sanctie stelt op het overtreden van art. 1637 j [p].

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Nispen tot Sevenaer, van den Bergh (den Helder), ter Laan en van Asch van Wijck, en maakt diensvolgens een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Wassenaer van Catwijck: Mijnheer de Voorzitter! Het is mij niet precies duidelijk wat het artikel bedoelt.

Ter vervanging van het onwettig vastgesteld loon zal de arbeider aanspraak

hebben op een loon, berekend volgens het voorgaand artikel. Maar nu wordt in het begin van het artikel gezegd, dat dit zal geschieden „Indien het loon geheel of gedeeltelijk in andere bestanddeelen is vastgesteld dan volgens artikel 1637 j [p] geoorloofd zijn.”

Zal nu de rechter moeten uitmaken, dat, als een deel van het loon is vastgesteld in de bestanddeelen, die in art. 1637 j [p] zijn genoemd, het geheele loon dan onwettig is vastgesteld, of zal hij moeten uitmaken, dat alleen dat eene deel van het loon onwettig is vastgesteld, dat dus de man alleen aanspraak heeft op vergoeding voor het deel dat in strijd met art. 1637 j [p] is vastgesteld?

Ik geloof wel, dat de Regeering het zoo bedoeld heeft, blijkens de Memorie van Antwoord, maar het valt niet duidelijk uit de redactie van het artikel op te maken. Wanneer er in het artikel stond „ter vervanging van het onwettig vastgesteld loon of deel van het loon” dan zou er geen twijfel meer kunnen rijzen.

De zaak is van groot belang, omdat het niet geldt het loon over een korten tijd, maar het geheele loon dat verdiend is en nog niet verjaard is.

Ik ben zoo vrij den Minister over dit punt zijn gevoelen te vragen.

De heer van de Velde: Ik zou gaarne enkele vragen tot den Minister wenschen te richten.

Vooreerst wilde ik weten waarom bij dit artikel niet volstaan kan worden met de algemeene regelen welke bestaan bij niet nakoming van overeenkomsten.

Waarom wordt hier de afwijking opgenomen, dat in de hier genoemde gevallen een verhooging van het loon zal plaats hebben met $\frac{1}{3}$, voor zoover dat loon in geld bestaat?

Deze afwijking begrijp ik niet. Even belangrijke onderwerpen als deze worden in het burgerlijk recht behandeld, maar een voorbeeld van een bepaling als deze heb ik in het Burgerlijk Wetboek niet kunnen vinden. Wel heb ik een voorbeeld er van kunnen vinden, dat bepalingen van het burgerlijk recht gesanc-tioneerd worden door bepalingen van het strafrecht.

Ik zou den Minister ook nog willen vragen: is het absoluut noodzakelijk die verhooging met $\frac{1}{3}$ in te voeren? Waarom? De Regeering heeft het alleen tot geld beperkt; is dat voor het gemak? Is dat, omdat men met de andere bestanddeelen van het loon geen raad weet? Het onderwerp zelf wordt, wanneer ik goed zie, er niet gemakkelijker in de practijk op, nu mondeling gecontracteerd zal kunnen worden. Het optreden in rechten zal veel moeilijker vallen, omdat het bewijs, als men mondeling omtrent deze zaken overeenkomt, moeilijker zal te leveren zijn. Men zal bijzonder lange procedures krijgen, en het zal den Minister bekend kunnen zijn, dat de processen hier te lande, niet het minst in de residentie, bijzonder lang duren.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Bij den kantonrechter niet, en deze zaken komen alle bij den kantonrechter.

De heer van de Velde: Die bepalingen omtrent de procedure zijn nog niet aangenomen; daarover moeten wij nog eens spreken. Zooals de bepalingen nu zijn, duurt het bijzonder lang en zijn de procedures voor de arbeiders alles-behalve gemakkelijk te voeren, evenmin als voor eenigen anderen staatsburger. Het zal mij dan ook zeer verwonderen of de Minister er in zal slagen het beginsel van goedkoop en sneller recht voor alle burgers beter tot zijn recht te doen komen. Ik betwijfel het of dit inderdaad door dit wetsontwerp zal geschieden. Het komt mij dan ook voor, dat wat hier door de Regeering ontworpen is op stuk van zaken niet gemakkelijk zal blijken in de practijk, zoo min voor de patroons als voor de arbeiders en het geldt hier juist quaesties, die zonder tusschenkomst van den rechter niet wel uit te werken zijn.

In die verhooging van $\frac{1}{3}$ zie ik bovendien een presumpctie tegen den werkgever alleen, en ik vraag wederom: waarom?

De schuld van de patroons staat bij overeenkomsten als deze niet altijd vast. De niet-vaststelling van een overeenkomst in den behoorlijken vorm kan ook de schuld zijn van den arbeider. Is dat zoo, dan is het niet billijk, dat deze alleen een actie krijgt tegen den patroon, ook in het geval dat hij persoonlijk zal hebben medegewerkt om zoodanige overeenkomst niet in behoorlijken vorm mede te helpen sluiten. Men heeft knappe en domme patroons, knappe en domme werklieden, en het kan zeer goed zijn, dat zelfs een wellicht niet domme patroon het slachtoffer wordt van een al te slimmen of sluwen werkman, die eerst toestemt in een contract in niet behoorlijken vorm en dan de actie instelt om een derde verhooging te krijgen.

Ik wensch den Minister te vragen hoe verder in deze de berekening zal moeten

zijn. Hoe lang zal het nieuwe loon, door dit artikel vastgesteld, moeten gelden in plaats van het onwettig vastgestelde? Toch zeker niet langer dan de opzeggingstermijn is. Men kan toch opzeggen en dan weer een behoorlijk contract sluiten? En hoe wordt het loon in dien tusschentijd geregeld, eer de rechter daaromtrent uitspraak gedaan heeft? Hoe zal het met deze bepaling moeten gaan, indien eerst later blijkt van onwettige vaststelling, indien men zich bij gedurende langen tijd met wederzijdsch goedvinden gehouden heeft aan het onwettig vastgestelde bedrag? Hier lees ik de woorden: „ter vervanging”, zoodat men dus in eens dat nieuwe loon zal moeten bekomen; maar zal men dan ook over dien langeren tijd, die afgelopen is, de verhooging van één-derde kunnen eischen. Op deze wijze ware de patroon eerst na den verjaringstermijn tegen een actie gevrijwaard.

Ik vraag verder: wordt dat nieuwe wettig vastgestelde loon direct uitbetaald? Hier wordt gesproken van aanspraken, welke de werkmán heeft, maar dat zijn aanspraken, die hij eerst bij den rechter moet doen gelden, en daarom geloof ik, dat de arbeider eenigen tijd niet voldoende geld zal hebben om in zijn onderhoud te voorzien en meer gebaat zou zijn met de ontvangst van zoogenaamd onwettig vastgesteld loon.

Het komt mij voor, dat hieromtrent wel eenige inlichtingen van de Regeeringstafel — liefst geruststellend, zoowel voor den patroon als voor den arbeider — noodzakelijk zullen zijn. Omdat wij bezig zijn aan het maken van een nationale wet, zou het jammer zijn, indien de practijk, die de grootste casuist is die er bestaat, de theorieën welke de heeren hier verkondigen en welke op zoo schoone wijze in wetvorm worden gebracht, zou komen beschamen.

Ik zou eenige toelichtingen willen vragen van den Minister — ik geef toe meer voor de practijk der toekomst dan voor de theorieën van het heden. Ik hoop, dat Zijn Excellentie zich in zijn antwoord niet in diepgaande en hooge theorieën zal verdiepen. Ik zou gaarne willen weten, of het inderdaad absoluut noodig is een bepaling als deze te behouden, waarbij één-derde moet betaald worden door den patroon, ook al heeft deze in het geheel geen schuld aan de niet-vaststelling der overeenkomst op de voorgeschreven wijze en of er bezwaar zou bestaan het laatste gedeelte van het artikel eenvoudig te doen vervallen.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Waar ik zoo dadelijk het advies van de Commissie over het amendement van den heer Aalberse c.s. zal mededeelen, wil ik gaarne deze gelegenheid gebruiken om getuigenis er van te geven, dat ik niet geneigd ben mede te werken tot eenige principieele verzwakking van het wetsontwerp. Wanneer dit artikel verviel — hetgeen de laatste geachte spreker heeft aangebevolen, komt neer op het doen vervallen van het artikel —, zou men wel degelijk een zeer ernstige verzwakking van het wetsontwerp verkrijgen.

Wat de procedure aangaat, daarover zullen wij natuurlijk spreken als wij tot dat hoofdstuk zijn gevorderd, maar men mag toch wel aannemen, dat in de Kamer algemeen de gezindheid zal bestaan om voor deze gevallen een zoodanige procedure in te voeren, dat deze geschillen niet jaar en dag bij den rechter hangende blijven en dat speciaal de arbeider, die op zijn loon moet wachten, spoedig aan zijn recht wordt geholpen.

Wat is het grondtenkbeeld geweest van dit artikel, van den eersten dag af dat het ontworpen is? Dit, dat er bij overtreding van art. 1637 j [p] een nadeelig gevolg, een sanctie moest wezen. Er is straks door de Kamer zonder hoofdelijke stemming besloten genoemd artikel in de wet op te nemen, dus te verbieden loonvormen welke men niet wenscht en welke men dus hier niet heeft genoemd. Nu moet er toch iets geschieden, wanneer werkgever en arbeider loon hebben bedongen in een anderen vorm.

De heer van de Velde zegt: dat is bij zoo vele dingen. Neen, in den regel wordt bij bepalingen, welke men gehandhaafd wenscht te zien, gezegd, hoe men ze zal handhaven. Wanneer deze sanctie den heer van de Velde niet bevalt, zal hij verplicht zijn een andere in overweging te geven of voor te stellen. Er is een andere sanctie denkbaar, namelijk de straf, zooals die in het ontwerp van den heer Ruys was opgenomen, maar het is voor den werkgever minstens even onaangenaam, wanneer hij f 200 als boete moet betalen, of wanneer hij twee of drie maanden in de hechtenis gaat.

Zonder sanctie kan art. 1637 j [p] niet blijven, of wij zouden een streek hebben gedaan, welke van den Nederlandschen wetgever niet kan verwacht worden, namelijk een artikel hebben gemaakt en tot hem die het wil overtreden, hebben gezegd: gij kunt gerust uw gang gaan, want gij zult daarvan geen nadeelige

gevolgen ondervinden. Wat men zou kunnen doen, maar wat allerm minst afdoende zou wezen, zou zijn in art. 1637 k [q] op te nemen, dat, wanneer het loon is vastgesteld in verboden vorm, dan geldt het gebruikelijke loon. Maar die sanctie is zoo slap, dat zij niets beteekent. Derhalve, wanneer men verzekeren wil de werking van art. 1637 j [p], dan zal men dit artikel moeten aannemen, of verplicht zijn, na het heden gevallen votum van de Kamer, een andere sanctie er voor in de plaats te stellen; dan kunnen wij die vergelijken en zien welke beter is.

Nu is de vraag: hoe zal dit artikel werken? Het is, wanneer men het goed leest, naar het oordeel der Commissie, duidelijk.

Er staat in: wanneer het loon is bedongen op andere wijze dan geoorloofd is, dan treedt daarvoor in de plaats het gebruikelijke loon, het loon van art. 1637 k [q], verhoogd met $\frac{1}{3}$ deel, voor zoover dat gebruikelijke loon bestaat in geld. De sprekers hebben verschillende opmerkingen gemaakt, die van scherpzinnigheid getuigen, en zoo is ook gevraagd, waarom de andere bestanddeelen ook niet met $\frac{1}{3}$ verhoogd worden. Maar dat zou kunnen leiden tot wonderlijke dingen. Gesteld, dat het in zeker vak gebruikelijk is te geven f 10 per week en vrije woning, dan zou men $\frac{4}{3}$ maal f 10 en $\frac{4}{3}$ vrije woning moeten geven.

De sanctie zou dan wel scherper, maar practisch onuitvoerbaar zijn. Daarom moet men alleen het bestanddeel in geld verhoogen met een derde gedeelte.

Dit alles werkt, zoodra art. 1637 j [p] overtreden is. Nu is dit volgens de meening der Commissie nog duidelijker uitgedrukt in het amendement van den heer Aalberse c.s. dan hier in het ontwerp is geschied, en daarom wenscht de Commissie dat amendement aan te bevelen en de Regeering in overweging te geven het over te nemen.

De heer **ter Laan**: Mijnheer de Voorzitter! Ik was niet van plan bij dit artikel het woord te vragen, maar na de uitlegging van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs blijkt, dat de heer Drucker een andere opvatting heeft van een enkele uitdrukking dan ik er in had meenen te vinden.

Er staat in het eerste lid van dit artikel, dat het loon moet worden verhoogd met $\frac{1}{3}$ gedeelte „voor zoover dit loon bestaat in geld”. Nu was het bij mij de vraag, wat met die woorden „dat loon” werd bedoeld. Het kan wezen, dat „dit loon” terugslaat op het loon, aangegeven in 1637 k [q]; maar het kan ook terugslaan op het loon in 1637 j [p]. De redevoering van den heer Drucker heeft nu aan den dag doen komen, dat hij bedoelt dat deel van het loon van 1637 j [p], dat in geld wordt uitgedrukt.

De heer **Drucker**: Het is het loon bedoeld in 1637 k [q].

De heer **ter Laan**: Dan zijn wij het volkomen eens. Maar het is goed, dat de juiste bedoeling van het artikel in een helder licht treedt. En dan is de vraag, of wij daarmee genoegen kunnen nemen. Als iemand zich heeft schuldig gemaakt aan overtreding van 1637 j [p], dan zal het bedrag in geld van het loon van 1637 k [q] met $\frac{1}{3}$ worden verhoogd.

Maar het kan gebeuren, dat de patroon het loon maar voor een zeer klein gedeelte in geld uitbetaalt en het grootste deel van het loon bestaat in iets anders, ongeoorloofd of niet.

Dan moet volgens billijkheid alles wat de man verdient volgens art. 1637 k [q] in geldswaarde worden geschat. Het komt voor in verschillende streken van ons land bij den landbouw, dat het loon niet wordt uitbetaald in geld, maar dat gecontracteerd wordt mondeling of schriftelijk, maar meestal mondeling, dat de man die voor den eigenaar de akkers zal bebouwen, daarvoor zal krijgen de helft, of een ander deel van de opbrengst. Dat is een van de verboden vormen volgens art. 1637 j [p]. Zoo staat het hier en daar ook in de veenderijen. Een eigenaar die een stuk land wil laten vervenen, geeft soms daarvoor geen loon, maar belooft aan de arbeiders, die het werk voor hem doen, bijv. de helft van de opbrengst; de man betaalt dus in goederen en maakt zich schuldig aan overtreding van art. 1637 j [p]. De heer Talma merkt op, dat wij in deze gevallen niet te doen hebben met loon. Ik ben zoo vrij dat te betwisten. In elk geval: deze dingen doen zich voor, en het is noodig, dat wij weten, hoe wij daarbij tegenover de wet staan. Ik zal een voorbeeld nemen en neem aan, dat een vervener tegen eenige arbeiders zegt: als gij dat stuk land verveent, krijgt gij de helft van de opbrengst en ik geef u f 10 toe. Dan bestaat dus het loon gedeeltelijk in geld. Maar dat mag geen naam hebben; voor het grootste gedeelte wordt het loon vastgesteld in een verboden vorm, in strijd met art. 1637 j [p]. want volgens dat artikel mogen alleen de eerste levensbehoef ten gegeven worden. Bij het geval

dat ik op het oog heb, zal die arbeid naar billijkheid bijv. worden geschat op f 600. En dan moet, als ik art. 1637 l goed lees, omdat die overeenkomst onwettig is volgens art. 1637 j [p], daar $\frac{1}{2}$ bijkomen en die arbeid gerekend worden op f 800.

Ik merkte reeds, dat ik het met den heer Drucker eens ben; maar dien indruk had ik niet ontvangen. Een en ander was toch ook mogelijk, namelijk dat men de opbrengst in natura niet in rekening brengt, maar alleen $\frac{1}{3}$ van die f 10 er bij geeft, en dan wordt het artikel een wassen neus.

En daarom ben ik met de verklaring van den heer Drucker niet voldaan. De Minister zal ons ook wel zijn oordeel willen geven en nog veel beter was een duidelijker redactie van het artikel.

Het is waar, wat de heer van Wassenaer van Catwijck zeide over de onleesbaarheid van het artikel. De redactie er van kan aanleiding tot meer misverstand geven. Daar lees ik in het eerste lid van art. 1637 l, in den 4den regel, de woorden: „ter vervanging”. Daarbij doen zich 2 vragen voor. Ik stel het geval, dat het loon op onwettige wijze vastgesteld wordt; de arbeider is daarmee niet tevreden; er wordt een nieuw loon vastgesteld. Dat gaat goed, als de arbeider nog niets heeft ontvangen. Is dit echter wel het geval, moet dan de arbeider hetgeen hij ontvangen had teruggeven? En als hij het niet meer heeft, wat dan? Het is dus volstrekt niet duidelijk, wat het woord „vervanging” hier eigenlijk zeggen wil.

Het zou, dunkt mij, wenschelijk zijn, de beslissing over art. 1637 l ook tot morgen uit te stellen, om tot een behoorlijke redactie te komen, opdat daarover althans bij de leden der Kamer geen verschil bestaat.

Ten slotte een woord, in aansluiting aan de rede van den heer Drucker, tegenover het denkbeeld van den heer van de Velde, die in wil gaan tegen de bedoeling van het artikel.

Het komt mij voor, dat bij overtreding van art. 1637 j [p], de werkgever de nadeelige gevolgen daarvan moet ondervinden. Ik geloof, dat dit zelden zal toegepast worden.

Het is een middel ter voorkoming, en zoo behoort het te zijn. Het misbruik moet de wereld uit. Daarom geloof ik niet, zooals de heer van de Velde het deed voorkomen, dat hier van rechten der arbeiders sprake zou zijn.

Als het misbruik in het vervolg weer voorkomt, is het recht, dat de werkgever aan den arbeider boete betaalt. Immers zal het misbruik juist dan het geval zijn, als de ondernemer zijn risico op de arbeiders overdraagt. De wet dringt meer en meer tot betaling in geld — en dit behoort zoo te zijn —, maar laat nog verschillende andere vormen van betaling toe. Er is nog meer dan ruimte genoeg. Houdt nu een werkgever zich niet aan de ruime bepalingen van art. 1637 j [p], dan is het recht, dat de wet tot die patroons zegt: gij hebt dingen gedaan, welke onbehoorlijk zijn, omdat de arbeider geen risico dragen kan, nu zijt gij strafbaar. Gij hebt den arbeider het risico doen dragen, die voor uw rekening is als werkgever, en daarom moet gij nu aan den arbeider schadeloosstelling geven.

Ik hoop, dat de bedoeling van het artikel bereikt zal worden en zal er niet toe medewerken dit beginsel te verzwakken.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Zonder verder in debat te treden, stel ik er prijs op, nu ik blijkbaar niet duidelijk geweest ben, te verduidelijken wat ik gezegd heb.

Wij verkeeren bij dit artikel in het geval, dat loon is vastgesteld in verboden vorm. Wij behoeven er nu niet meer over te spreken, wat verboden vormen zijn; die zaak is afgedaan; wij verkeeren thans in het geval, dat loon bedongen is op een wijze die volgens art. 1637 j [p] niet geoorloofd is. De vraag rijst dan: wat moet er nu geschieden?

Nu wordt de loonsbepaling in den verboden vorm, die heeft plaats gehad, geheel aan kant gezet; daar komt iets geheel nieuws voor in de plaats, en wat er voor in de plaats komt leest men in het art. 1637 l. Wanneer men dat artikel bedoord naleest, dan kan er over de beteekenis geen oogenblik twijfel bestaan. Er staat daar, dat de arbeider aanspraak heeft op een loon, berekend volgens het voorgaand artikel, dat is dus, in korte woorden gezegd, het gebruikelijke loon, met verhooging van een derde gedeelte, voor zoover dat loon, dat is namelijk het in dit artikel het laatst genoemde loon, het loon van art. 1637 k [q], het gebruikelijke loon, bestaat in geld.

Nu zal natuurlijk het gebruikelijke loon in de overgrootste meerderheid van de gevallen uitsluitend bestaan in geld, en dan zal dat verhoogd worden met een derde. Maar nu heeft de heer ter Laan, naar het schijnt, uit het oog ver-

loren, dat voor sommige personen in dienstbetrekking het gebruikelijke loon niet alleen bestaat uit geld, maar ook bijv. uit vrije woning. Wanneer men bijv. heeft een conciërge aan een schoolgebouw, dan is het gebruikelijke loon van dien man niet alleen een som gelds, maar ook de woning in de school. Wanneer met zulk een persoon bedongen was een loon in verboden vorm, dan krijgt hij volgens dit artikel het gebruikelijke loon aan de betrekking verbonden, vermeerderd met een-derde, voor zoover aan die betrekking geldelijk loon verbonden pleegt te zijn, maar de woning krijgt hij eenvoudig als woning, omdat het een ontzettenden omslag zou geven om ook dit gedeelte met een-derde te verhoogen.

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Nu de mogelijkheid bestaat, dat wij over dit artikel niet stemmen, maar de zaak nog eens ernstig overdacht kan worden, nu meen ik, dat het zijn nut kan hebben om de aandacht te vestigen op een leemte in dit artikel, die, mijns inziens, aangevuld behoort te worden. Er wordt in dit artikel een sanctie gesteld op een overtreding die ten nadeele komt van den werkgever, hetgeen op zich zelf zeer wenschelijk is, maar die komt ten bate van de andere partij. Was die sanctie een strafrechtelijke, dan zou de werkgever hebben te betalen, maar dan zou dit niet komen ten bate van de andere partij, die eveneens heeft medegewerkt tot de overtreding van dit wetsartikel. Nu geloof ik niet, dat een andere sanctie is te geven in het kader van dit ontwerp. Maar er is een misbruik mogelijk en daarop wilde ik wijzen. Het is zeer mogelijk, dat de arbeider die heeft medegewerkt tot het contract dat den ongeoorloofden toestand heeft doen ontstaan, dien toestand laat voortbestaan en lang voortbestaan en ten slotte na langen tijd zijn recht doet gelden. Dit zou zijn een misbruik, in strijd met de bedoeling van dit artikel. Daarom geloof ik, zal men een alinea bij het artikel moeten voegen, zooals elders in het ontwerp voorkomt, waarbij het recht of de rechtsvordering gebonden is aan een zekeren termijn. Zoo is ook elders, bijv. in art. 1639 u, bepaald, dat de schadevergoeding zal moeten gevraagd worden binnen zes maanden. Het komt mij voor, dat het zeer wenschelijk zou zijn iets dergelijks in dit artikel op te nemen.

De heer **Heemskerck**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met belangstelling de uitlegging van dit artikel vernomen die door den geachten afgevaardigde uit Groningen is gegeven, maar hoe helder die uitlegging ook moge geweest zijn, ik geloof dat zij in strijd is met de bewoordingen van het artikel. Het is mij gebleken uit gesprekken met zeer vele leden, dat zij met de uitlegging van dit artikel zeer veel moeite hebben. Gesteld dat iemands loon is vastgesteld op f 12 en 2 flesschen wijn, dan is dat beding van die 2 flesschen wijn onwettig, volgens art. 1637 j [p], maar het beding van de f 12 is niet onwettig en wanneer er nu staat, dat ter vervanging van het onwettig vastgestelde loon zal gegeven worden een loon berekend zooals het bij wet of verordening is vastgesteld, vermeerderd met een-derde, wanneer voorts het bij wet of verordening vastgestelde loon bedraagt f 9, dan zal ieder dit aldus opvatten, dat de man, in plaats van den wijn, bij de wettiglijk bedongen f 12, nog eens zal krijgen f 9 + $\frac{1}{3}$ van f 9, zoodat hij de twee flesschen wijn betaald krijgt met f 12 en in het geheel f 24 ontvangt.

Dat is natuurlijk de bedoeling niet, maar dan geloof ik, dat men het beste doet met het woord „onwettig” te schrappen. De ontwerper heeft het vastgestelde loon, dat hij door iets anders wil vervangen, ook nog willen stempen als onwettig en daarom heeft hij eigenlijk een deel van zijn toelichting in het artikel opgenomen.

Wanneer men nu dat deel van de toelichting weer schrapt, dan zal in het artikel staan, wat de heer Drucker zegt, dat er in staat, maar wat er nu niet in staat.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Over de beteekenis van het artikel zal ik na het gesprokene door den heer Drucker weinig meer behoeven te zeggen, te minder nu na het geestige voorbeeld door den heer Heemskerck gegeven ter illustratie van zijn opvatting van deze bepaling de beteekenis duidelijk zal zijn. Dit artikel zegt eenvoudig dat wanneer het loon is vastgesteld in strijd met art. 1637 j [p], wij verkeeren in hetzelfde geval als wanneer er in het geheel geen loon is vastgesteld.

Wanneer het loon dus was bepaald op f 10 plus 2 flesschen wijn, dan zou het zijn alsof er in het geheel geen loon was vastgesteld en dan geldt eenvoudig het gebruikelijke loon, doch met verhooging van het bedrag voor zoover het in een geldsom pleegt te worden bepaald met $\frac{1}{3}$, en wanneer dus dat gebruikelijke loon

zoodanig is samengesteld, dat het voor de helft wordt betaald in geld en voor de helft in iets anders, dan zal bij de helft in geld worden gevoegd een-derde gedeelte van die helft.

Het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit den Helder komt mij niet afdoende voor.

Er is behoefte aan een sanctie van deze bepaling, dat gevoelt een ieder. Wanneer wij deze bepaling zonder sanctie laten, dan hebben wij geen enkel afdoende middel om de handhaving daarvan te bevorderen. De bewering van den heer van de Velde, dat wij in ons Burgerlijk recht geen ander voorbeeld van een burgerrechtelijke sanctie hebben, kan niet tegen dit artikel gelden, omdat wij hier een bepaling hebben, die op geen andere wijze te handhaven is, tenzij wij tot de strafwet onze toevlucht nemen.

Wanneer men nu vraagt, hoelang deze bepaling zal naverken dan is het antwoord: evenlang als de andere bepalingen dezer wet, en vindt men dien termijn te lang, dan is het remedie, dat een van de heeren het voorstel doet om hier een korteren termijn van verjaring aan te nemen.

Wat betreft het amendement van den heer Aalberse, ben ik bereid dit over te nemen en de woorden: „in andere bestanddeelen” te vervangen door: „anders”.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in het artikel, strekkende om het aldus te lezen:

„Indien het loon geheel of gedeeltelijk anders is vastgesteld dan volgens artikel 1637 j geoorloofd is, heeft de arbeider” en verder zoöals het artikel luidt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog verzuimd te antwoorden op de opmerking van den heer Heemskerk, die de uitdrukking „onwettig” heeft bestreden. Wanneer dit woord aanleiding mocht geven tot misverstand, dan ben ik wel geneigd daarvoor een ander woord in de plaats te stellen, maar de uitdrukking kan niet geheel gemist worden. Ik wensch dus alsnog deze wijziging aan te brengen, dat in plaats van het woord „onwettig” zal worden gelezen: „aldus”. Er zal derhalve moeten worden gelezen: „ter vervanging van het aldus vastgesteld loon”.

De Voorzitter: Door de Regeering is een tweede wijziging in het artikel gebracht, namelijk om in den vierden regel de woorden: „van het onwettig vastgesteld loon” te vervangen door: „van het aldus vastgesteld loon”.

De heer van de Velde: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch te vragen of er eenig bezwaar zou bestaan om de behandeling van dit artikel aan te houden tot morgen. Het komt mij voor, dat dit artikel inderdaad eenigszins samenhangt met het vorige artikel, dat door de Regeering tot morgen is aangehouden. Nu weet ik wel, dat wij reeds met de behandeling van dit artikel zijn begonnen, maar de discussie die nu heeft plaats gehad, kan strekken tot bespoediging van de behandeling morgen, zoodat een aanhouden van art. 1637 l, naar het mij voorkomt, niet strekken zal tot verlenging, maar tot verkorting van de discussie van morgen. Daarom wensch ik voor te stellen, indien daartegen althans bij u geen zeer overwegend bezwaar bestaat, ook waar het schijnt dat het aan de Regeeringstafel wijzigingen regent, thans de verdere behandeling van het artikel aan te houden tot morgen, om ons in de gelegenheid te stellen die Regeeringswijzigingen te overzien, waardoor wij zeker rekening zullen kunnen houden met de wenschen van meer dan een zijde immers door woordvoerders van de verschillende politieke partijen geuit.

De Voorzitter: Ik wensch den geachten afgevaardigde te doen opmerken, dat de reden door hem aangegeven op grond waarvan het artikel alsnog zoude zijn aan te houden, namelijk dat dit in verband zou staan met art. 1637 k [q], misschien — ofschoon ik dat onafscheidelijk verband zelf niet erken — aanleiding had kunnen geven om voor te stellen om niet met de behandeling van het artikel aan te vangen; nu wij echter met die behandeling zijn begonnen en die zoo goed als beëindigd hebben, nu zie ik geen reden om mijnerzijds aan het verzoek van den geachten afgevaardigde te voldoen. Indien ik de mededeelingen van de Regeering goed heb begrepen, dan wordt van Regeeringswege ook geen bijzondere prijs gesteld op aanhouding van dit artikel tot morgen. Mocht dit echter wel het geval zijn, dan zou ik geen bezwaar maken aan den wensch van de Regeering te voldoen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou er de voorkeur aan geven thans met de behandeling van het artikel voort te gaan:

De Voorzitter: De Regeering heeft dus geen bezwaar met de behandeling van het artikel voort te gaan en ik wensch dan ook mijnerzijds geen voorstel te doen om de behandeling tot morgen aan te houden; intusschen stel ik mij in deze geen partij en zal de Kamer in de gelegenheid stellen om over een eventueel voorstel van den geachten afgevaardigde uit Delft, om de behandeling van dit artikel tot morgen aan te houden, uitspraak te doen.

De heer van de Velde: Mijnheer de Voorzitter! Dan wensch ik nu het voorstel te doen om de verdere behandeling van het artikel aan te houden en de beraadslaging te schorsen tot morgen, ook omdat wij tot nog toe telkens om 4 uur met onze discussies zijn geëindigd, en omdat ik blijf meenen, dat dit uitstel zal strekken tot bespoediging van het debat op morgen. Indien de verdere behandeling nu wordt doorgedreven, dan handelen wij wellicht in overijling, zoodat wij, om van de zaak af te zijn, ten slotte het artikel zouden aannemen met drukfouten en al.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Dit artikel behoort naar het oordeel der Commissie, die in dit ontwerp lang heeft gearbeid, werkelijk tot de eenvoudigste van het wetsontwerp. Het geldt bij deze debatten een redactiequaestie, doch geen zakelijk verschil. Wanneer men in zoodanig geval, nadat de zaak van weerskanten uitvoerig is besproken, haar weer wil uitstellen, dan is de afloop van deze behandeling niet te zien.

Wat het woord „aldus” betreft, kan het mogelijk zijn, dat wanneer men de zaak nog eens bedaard overweegt, het blijkt, dat dit woord niet recht sluit, maar wanneer de Minister met de Commissie daaromtrent nog eens overlegt, zal er bij tweede lezing wel een juiste redactie zijn te vinden. Over de bedoeling der wijziging bestaat geen twijfel.

De vraag, hoe lang men deze aanspraak zal kunnen doen gelden, kan, naar het ons voorkomt, beter worden behandeld bij de artikelen der volgende afdeling. Ook bij andere artikelen van die afdeling doet dezelfde vraag zich voor en daarom is het beter dit alles te gelijk te overwegen dan bij ieder artikel de zaak afzonderlijk te regelen.

Het voorstel van den heer van de Velde, om de verdere behandeling van het wetsontwerp uit te stellen tot den volgenden dag, wordt in stemming gebracht en met 38 tegen 21 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Limburg, Roessingh, van Deventer, Aalberse, van Vliet, van der Zwaag, Marchant, Dolk, Patijn, Heemskerk, Hennequin, Drucker, van Nispen tot Sevenaer, Eland, Koolen, Lely, van Veen, van Alphen, van den Bergh (den Helder), Lieftinck, van Sasse van Ysselt, van Idsinga, van den Bergh (Rotterdam), Smidt, van Styrum, Okma, Bolsius, Talma, Schaper, van den Heuvel, van Vlijmen, van Wijnbergen, Pierson, Zijlma, van Bylandt, van Asch van Wijck, Jannink en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van de Velde, van Dedem, van Wassenaer van Catwijk, Tak, van Vuuren, Brummelkamp, Artz, Bogaardt, van Karnebeek, Tydeman, Ruys de Beerenbrouck, de Waal Malefijt, Troelstra, Verhey, van Doorn, ter Laan, Regout, de Klerk, de Ridder, de Beaufort en Thomson.

De heer van Wassenaer van Catwijk: Nu besloten is met de behandeling door te gaan, wensch ik te constateeren hoe ik het artikel thans na de gehouden discussie begrijp, want het wordt door verschillende leden verschillend uitgelegd. Ik heb het zoo verstaan, dat, indien het loon of een gedeelte daarvan wordt vastgesteld op een manier die volgens art. 1637 j [p] ongeoorloofd is, de man het recht zal hebben om het aldus vastgestelde loon, zijn geheele loon dus, te doen vervangen door een ander loon. Wanneer iets wordt vervangen moet het worden teruggegeven; de man moet dus zijn ontvangen loon teruggeven.

Wanneer dit nu eenige maanden geloopt heeft en de man heeft bijv. gehad f 12 en 2 flesschen wijn per week, die hij waarschijnlijk zal hebben opgedronken, hoe moet hij deze dan teruggeven?

Daaruit kunnen allerlei moeilijkheden ontstaan.

Ik geloof dus, dat het verstandiger ware geweest, wanneer wij ons hierover

een oogenblik hadden kunnen bedenken; met er een enkel woord bij te voegen was misschien een goede redactie gevonden, want zooals het nu is, deugt het niet.

Het idee is natuurlijk, dat, als in strijd met 1637 j [p] loon is gegeven, geconstateerd zal worden hoeveel het loon volgens art. 1637 k [q] moet zijn. Dat daarvan zal worden afgetrokken het loon dat in geld of op andere wettige wijze is betaald, en dat de rest dan alsnog aan den man zal betaald worden, verhoogd met het een derde deel dat dit artikel bepaalt. Maar dit staat er niet.

Ik geloof dus, dat het goed zal zijn dit in het artikel uit te drukken en daarbij te bepalen, dat het $\frac{1}{3}$ alleen zal betaald worden van het onwettig vastgestelde deel van het loon. Dit zou als amendement zijn voor te stellen. Maar daar is thans geen tijd voor.

De heer van Veen: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een korte opmerking. Het komt mij voor, dat de uitlegging welke de heer Drucker aan dit artikel heeft gegeven, niet gedekt wordt door het artikel zelf. M. i. heeft de heer Heemskerk den weg gewezen om de redactie in overeenstemming te brengen met de bedoeling van den Minister en de Commissie van Rapporteurs, namelijk door weg te nemen het woordje „onwettig”.

De Minister echter heeft de zaak op een verkeerd spoor gebracht door er het woordje „aldus” in te voegen, waardoor het dubium hersteld wordt, dat er door het uitnemen van het woord „onwettig” uit was verdwenen.

Nu sta ik op dit standpunt, dat ik $\frac{1}{3}$ boete van het geheele loon, wettig en onwettig, te hoog acht, maar wel kan ik mij vereenigen met een verhooging van $\frac{1}{3}$ voor zoover het loon niet wettig was vastgesteld.

Waar het ons hier te doen is om te komen tot een juiste formulering, ten einde mogelijken strijd over de beteekenis bij de uitvoering der wet af te snijden, meen ik op deze vergissing van den Minister de aandacht te moeten vestigen.

Wil de Minister uit dit artikel kunnen lezen wat hij thans meent er uit te kunnen lezen, dan moet hij niet alleen het woord „onwettig” er uit verwijderen, maar ook het door hem zoo juist er weer ingevoegde woord „aldus”.

Wat mij aangaat, de Minister kan dit woord gerust laten staan, want ik heb meer sympathie voor het artikel als het woord er in blijft, dan wanneer het er uit is.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: De heer van Veen argumenteert uit de redactie zooals zij in het ontwerp luidt; maar door de overneming van het amendement van den heer Aalberse c.s. is de redactie veranderd.

Ik meen daarom dat de kritiek van den heer van Veen feitelijk niet juist is.

De heer van de Velde, het woord voor de derde maal gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Het doet mij leed, dat mij niet de tijd is gelaten een amendement op dit artikel in te dienen.

Het is intusschen het recht der Kamer om te beslissen zooals zij gedaan heeft. Ik had vooreerst een amendement willen voorstellen ten aanzien van de verhooging met $\frac{1}{3}$, omdat ik die bepaling in den door de Regeering gekozen vorm hoogst onbillijk acht, een unicum in onze wetgeving, dat ik niet wensch in te voeren zonder noodzaak. Er zijn even belangrijke zaken, als bij voorbeeld slecht beheer van goederen van minderjarigen door den voogd, of slecht beheer der huwelijksgoederen der vrouw door den man, waar dergelijke bepaling tot dusver gemist wordt en men zich bepaalt tot schadevergoeding zonder poenale sanctie. Ook ten aanzien van mijn wensch om den patroon te vrijwaren tegen een verhooging met $\frac{1}{3}$ na langen tijd, wenschte ik overleg te plegen. Nu mij echter de gelegenheid ontnomen is tot het indienen van amendementen, zal ik mij, als stemming gevraagd wordt, bepalen tot tegen het artikel te stemmen.

De Voorzitter: Ik moet den geachten spreker doen opmerken, dat de voorstelling aan het slot zijner rede, alsof hem door de beslissing der Kamer de gelegenheid zou zijn ontnomen tot het indienen van amendementen op dit artikel, niet met de feiten strookt.

De beraadslaging over art. 1637 l is nog altijd in haar geheel aanhangig en nu heeft de Vergadering eenvoudig beslist, dat wij op dit oogenblik daarmede niet zullen ophouden, door de verdere behandeling van het artikel tot morgen aan te houden.

Wensch dus de geachte spreker alsnog een of meerdere amendementen in te dienen, dan is uit de beslissing der Kamer allermint de gevolgtrekking te maken, dat zij den geachten afgevaardigde daarin zou willen belemmeren.

Ik wensch dus te voorkomen, dat bij den geachten afgevaardigde de indruk

gevestigd zou worden, dat door de beslissing der Kamer aan hem op eenige wijze de gelegenheid zou ontnomen zijn om amendementen op dit artikel voor te stellen.

De heer van de Velde: Mijnheer de Voorzitter! Ik antwoord dat het mij, zooals de zaak nu geloopt is, onmogelijk is op dit oogenblik een eenigszins behoort amendement in te dienen.

Overigens was mij wel bekend dat ik het recht heb om amendementen in te dienen in elken stand van het debat.

De heer van Veen: De argumentatie van den Minister heb ik niet goed begrepen, want ik heb, zegt de Minister, geargumenteed uit het woord „geoorloofd”; maar ik doe den Minister opmerken, dat dit woord ook voorkomt in het amendement van de heeren Aalberse c.s.

De heer Drucker zeide zoeven, dat het woord „aldus” bij tweede lezing nog kan verwijderd worden. Ik stel er prijs op thans reeds uit te spreken, dat ik mij alsdan met zoodanige verwijdering niet zou kunnen vereenigen.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Nu de heer van de Velde ons uitzicht opent op een redactie zijnerzijds, waardoor wij in de gelegenheid zullen zijn naast het wetsontwerp, dat nu meer dan een jaar in dezen vorm voor ons ligt, nog een nieuwe redactie te krijgen, zou ik u willen vragen, of wij aan den heer van de Velde die gelegenheid niet zouden openen. Namens de Commissie van Rapporteurs zou ik er het verzoek bij willen voegen, wanneer dat van den heer van de Velde niet te veel gevegd is, dat hij zich zoo tijdig aan het werk zette, dat het amendement nog kan worden gedrukt en rondgedeeld. Dan zal de Commissie van Rapporteurs morgenochtend in de gelegenheid zijn, over dit amendement van gedachten te wisselen.

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de zaak nu toch tot morgen wordt aangehouden, zou dan misschien ook niet alsnog het woordje „aldus” kunnen geschrapt worden? Ik ben het er geheel mede eens, dat de bedoeling duidelijk is, maar de dubbelzinnigheid, door mij aangewezen, wordt door het woordje „aldus” niet geheel weggenomen, maar wordt wel weggenomen door „aldus” te laten vervallen.

Maar is dat nu een zaak om een amendement over voor te stellen? Zou de Regeering dat niet in overleg met de Commissie van Rapporteurs kunnen doen? Ik vind de bepaling van dit geen zeer fraaie regeling; maar hoe zij ook zij, dubbelzinnig mag zij niet wezen. Daarom dring ik er op aan het woordje „aldus” er uit te lichten, en dat een dergelijke eenvoudige zaak, waarover wij het allen eens zijn, door de Regeering, in overleg met de Commissie van Rapporteurs, geschiede.

De Voorzitter: Nu vanwege de Commissie van Rapporteurs de wensch wordt geuit de behandeling van dit artikel tot morgen aan te houden, heb ik, met het oog op het thans vrij gevorderd uur, geen bezwaar daaraan te voldoen.

De leden die alsnog amendementen zouden wenschen in te dienen, worden intusschen uitgenoodigd zulks schriftelijk en tijdig te doen.

(22 Maart 1906.)

Beraadslaging over het gewijzigde art. 1637 l, na de wijziging door de Regeering aangebracht [stuk n°. 34], luidende:

„Indien het loon geheel of gedeeltelijk anders is vastgesteld dan volgens artikel 1637 j geoorloofd is, heeft de arbeider, ter vervanging van het aldus vastgesteld loon, aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van een derde gedeelte voor zoover dit loon bestaat in geld.

Elk beding, strijdig met de bepaling van dit artikel, is nietig.”

Op dit artikel is door de heeren van de Velde, van Veen en Okma een amendement voorgesteld [ingezonden 21 Maart 1906, stuk n°. 36], strekkende om het eerste lid te lezen als volgt:

„Voor zoover het loon anders dan volgens art. 1637 j geoorloofd is, is vastgesteld, wordt het op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het dubbele van dit bedrag.”

De heer van Veen ontvangt het woord tot toelichting van het amendement, en zegt: Waar in de Vergadering van gisteren uitvoerig over den inhoud van het Regeeringsontwerp in deze gedebatteerd is, kan ik tot toelichting van dit amendement zeer kort zijn. Wie het amendement heeft gelezen, en vergeleken met de door de Regeering voorgestelde redactie van dit artikel, zal het onmiddellijk zijn opgevallen, dat in het amendement een ander stelsel is nedergelegd dan gehuldigd wordt door de redactie van de Regeering. In het Regeeringsartikel wordt bepaald, dat als de vaststelling [van] loon in strijd met de bepaling van art. 1637 j [p] is geschied, dit loon vervangen wordt door het gebruikelijke verhoogd met een-derde; en zulks niet alleen van hetgeen onwettig, maar ook van hetgeen wettig is vastgesteld. Tegen die wijze van handelen ben ik gisteren reeds met een enkel woord opgekomen. Juist van die, mijns inziens, te wraken bepaling, wordt nu in het amendement afgeweken. Daarin wordt bepaald, dat alleen verhooging zal moeten worden betaald van hetgeen in strijd met de bepaling van artikel 1637 j [p] is vastgesteld.

Ik neem het voorbeeld van den arbeider, die één loon heeft van f 10 benevens twee flesschen wijn, hier gisteren gekozen. In het stelsel der Regeering zou, wanneer die twee flesschen wijn geschat werden op een waarde van f 2, de patroon wegens onwettige vaststelling van het loon, moeten betalen niet alleen een verhooging van het onwettig, maar ook van het wettig vastgestelde loon, en derhalve benevens de f 10 en de geschatte waarde der wijn, nog $\frac{1}{3}$ van f 12 als verhooging, te zamen alzoo f 16.

In het stelsel van het amendement blijft de wettig vastgestelde f 10 loon intact. Het onwettig vastgestelde wordt gewaardeerd en het hiervoor in de plaats getreden bedrag wordt verdubbeld. De patroon zal in dat geval bij aanneming van het amendement slechts f 4 behoeven te betalen.

Ik acht dit stelsel meer juist. In het stelsel van het amendement wordt alleen verhoogd datgene wat in strijd met de wet overeengekomen is; daarop wordt alleen de poena gelegd, en niet op hetgeen wettig tot stand gekomen is.

Ik geloof ook, dat het tot aanbeveling van dit amendement kan zijn, dat het een tusschenweg biedt en als een compromis kan strekken tusschen degenen die voorstanders zijn van het Regeeringsstelsel en hen die de verhooging geheel uit het artikel willen doen verdwijnen.

Op grond van deze beide overwegingen, maar vooral omdat het principieel een juister en billijker regeling is, beveel ik het amendement in de welwillendheid der Kamer aan.

De Voorzitter: Aangezien het amendement slechts door drie leden ondersteund is, behoeft het nog verdere ondersteuning.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Regout, Eland en van Wijnbergen, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! In het voorstel der Regeering ligt een zeer eigenaardige strafbepaling. Wij bevinden ons op het terrein van het civiele recht, en daarin wordt een strafbepaling ingelascht.

Wanneer wij iets dergelijks nieuws doen, afwijkende van onze rechtsbegrippen, geloof ik dat dubbele omzichtigheid geraden is. Als men een strafbepaling maakt, moet die zoo zijn, dat de straf in evenredigheid is tot het gepleegde feit.

Om dat beginsel in de toepassing mogelijk te maken, heeft men in ons strafrecht m. i. zeer te recht een algemeen strafminimum aangenomen.

Wat doet nu het Regeeringsartikel? Het breekt ten eenenmale met dat beginsel. Ik wil een en ander met een voorbeeld toelichten. Iemand komt overeen een weekloon uit te betalen van f 15 en daarbij een pond pruimtabak — ik doe nu eens afstand van de bijna klassiek geworden flesschen wijn.

Een ander patroon geeft een weekloon van f 0.50 en daarbij een aantal flesschen alcohol houdenden drank, te zamen ter waarde van ongeveer f 15.

Ieder begrijpt, dat deze beide arbeidsovereenkomsten, welke beide in strijd met de wet zijn, volgens het regeeringsartikel, intrinsiek geheel van elkander verschillen.

Ik neem opzettelijk voorbeelden die aan het onmogelijke grenzen, om te verduidelijken wat ik bedoel. De bedoeling is, dat bij het eene voorbeeld ten eenenmale en volstrekt overweegt het niet geoorloofde in de overeenkomst en bij het andere het geoorloofde. Ook in het laatste geval wordt door de ongelukkige toevoeging, die van geenerlei betekenis is, ten slotte de geheele overeenkomst ongeoorloofd. In beide gevallen echter is, volgens het Regeeringsartikel, de strafbepaling dezelfde, want in beide gevallen zal het loon berekend worden op plm.

f 15 en de straf op de arbeidsovereenkomst op plm. f 5. En wij hebben hier te doen met een strafbepaling, waarbij de rechter op geenerlei wijze correctie kan aanbrengen, omdat het strafminimum ontbreekt. De rechter is gebonden aan dit bedrag. Dit acht ik niet juist. Ik acht dit te minder juist, omdat hier ten slotte de straf die opgelegd wordt ten bate komt van den medepleger van het niet geoorloofde feit. Een reden te meer om omzichtig te zijn. En wanneer ik na gisteren, hoewel deze bezwaren reeds toen voor mij bestonden, gezwezen heb, was dit, omdat ik eigenlijk het nut van de bedoeling van het Regeeringsartikel ten eenenmale inziende, niet goed een uitweg wist te vinden. Wanneer ik nu spreek, dan doe ik dit omdat ik meen dat inderdaad door het amendement ik nu spreek, dan doe ik dit omdat ik meen dat inderdaad door het amendement zoosals het door de heeren van de Velde c.s. is ingediend en door den heer van Veen toegelicht, aan de bezwaren wordt te gemoet gekomen. Hier toch wordt een verschil gemaakt in de arbeidsovereenkomst tusschen het geoorloofde en het niet geoorloofde gedeelte en wordt als straf opgelegd het dubbele bedrag van het niet geoorloofde gedeelte der overeenkomst, op zijn waarde gewaardeerd.

Nu hebben wij dus een strafbepaling waarbij er evenredigheid bestaat tusschen de straf en de ernst van het gepleegde feit. Die evenredigheid wordt hersteld en mijn bezwaren tegen het artikel zijn, wat de hoofdzaak betreft, overwonnen. Ik geloof, dat de Vergadering goed zal doen wanneer zij zich vereenigt met het door de heeren van de Velde c.s. voorgestelde amendement.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft gisteren gezegd, dat art. 1637 l eigenlijk de klem was voor 1637 j [p].

Wanneer de boeren — zoo zeide hij — er enkele malen waren ingelopen, zouden zij wel leeren schrijven. Het blijkt nu echter wel, dat dit niet zoo gemakkelijk gaat.

Er zijn, dunkt mij, na de lange discussiën van gisteren twee bedenkingen overgebleven.

De eerste bedenking is die, welke zooveen door den heer Regout is gemoeverd, en die hier op neerkomt, dat de strafbepaling alleen zal gelden voor het ongeoorloofde gedeelte van de overeenkomst of wel, dat de verhooging zal toegepast worden over het geheele loon. Ik erken, met den geachten afgevaardigde, dat dit bezwaar wordt weggenomen door het amendement dat gisterenavond is ingediend door de heeren van de Velde c.s. Alleen zou ik aan de voorstellers van het amendement in overweging willen geven, of zij er niet een kleine redactie-wijziging in zouden willen aanbrengen en dit te lezen: „Het loon, voor zoover het anders dan volgens art. 1637 j geoorloofd is, vastgesteld, wordt op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het dubbele van dit bedrag”, want er ligt een kleine onduidelijkheid in het woordje „het”, dat in de lezing van de heeren voorkomt achter „wordt” in den tweeden regel, want daardoor kan nog aanleiding gegeven worden, dat men zou meenen, dat dit woordje het loon in zijn geheel zou beteekenen. Door de eenvoudige redactiewijziging, die ik aangaf, wordt dit bezwaar weggenomen.

Wil men dit amendement niet, maar wenscht men te blijven volharden bij de lezing der Regeering, dan zou ik toch in overweging willen geven om te lezen achter: „het aldus vastgestelde loon”, de woorden: „in zijn geheel genomen”. Ik geloof, dat daardoor de quaestie evenzeer uit den weg zal zijn geruimd.

Ik herhaal, dat ik het amendement van de heeren van de Velde c.s. beter vind, maar mocht dit worden verworpen, dan zou ik dit amendement mijnerzijds willen voorstellen.

Maar nu een tweede quaestie, die van eenigszins meer gewicht is. De geachte afgevaardigde uit den Helder heeft er te recht de aandacht der Kamer op gevestigd, dat door de aanneming van dit artikel zeer groote moeilijkheden kunnen geboren worden, wanneer de arbeider, die volkomen tot zijn tevredenheid zijn loon heeft laten vaststellen en in ontvangst heeft genomen met een ongeoorloofd deel er bij, en dit jaar en dag heeft gedaan, misschien onder minder goeden invloed er toe komt om met dit artikel in de hand wijziging van dat loon te vragen.

Immers zoodanig arbeider zal dan tegen den werkgever opkomen met den eisch om over den geheelen verloopen tijd, waarin dat loon is uitbetaald, de verhooging te ontvangen, en nu doet zich de vraag voor: wat er dan zal moeten gebeuren met het inmiddels door den arbeider ongeoorloofd genoten loon?

Nu het voorbeeld genoemd is door den heer Heemskerk en uit zijn mond aan de Kamer welgevallig is gebleken, terwijl wanneer ik het gebezigd had, het met het etiket: cadeau, in den doofpot zou zijn beland, durf ik mij ook van dat voorbeeld bedienen.

Wanneer een arbeider gedurende een jaar lang heeft genoten een zeker loon in geld plus twee flesschen wijn en hij komt op het idee om met art. 1637 l in de hand berekening van zijn loon te vragen, hoe zal het dan gaan met die 104 flesschen wijn, die hij genoten heeft?

Men zal toegeven, dat het niet practisch zou zijn om te zeggen, dat de werkgever in dat geval in reconventie de waarde van den wijn kan vorderen, maar om die quaestie af te snijden, stel ik, mede namens den heer Tydeman, als amendement voor; om tusschen de eerste en tweede zinsnede deze woorden in te voegen: „wanneer het loon betaald en aangenomen is, heeft geen vordering op grond van het in dit artikel bepaalde ter zake van dat betaalde loon meer plaats”. Ik geloof, dat daardoor vele bezwaren zullen worden ondervangen.

De Voorzitter: Door de heeren van Doorn en Tydeman wordt als amendement voorgesteld, om in art. 1637 l 1°. in het eerste lid achter de woorden: „het aldus vastgesteld loon” te lezen: „in zijn geheel genomen”; 2°. tusschen de eerste en de tweede zinsnede in te voegen: „Wanneer het loon betaald en aangenomen is, heeft geen vordering, op grond van het in dit artikel bepaalde ter zake van dat betaalde loon meer plaats.”

Aangezien dit amendement is ingediend door twee leden, behoeft het nog verdere ondersteuning.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Plate, Verhey en Eland, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Styrum: Mijnheer de Voorzitter! Men heeft getracht het Regeeringsartikel te bestrijden met aanhaling van voorbeelden, die mij voorkomen niet zeer gelukkig gekozen te zijn. Men heeft gesproken over het classiek geworden voorbeeld van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, dat het loon zou bedongen zijn in geld en twee flesschen wijn. Daarop hebben wij het niet minder classieke voorbeeld gekregen om die twee flesschen wijn te vervangen door een zekere hoeveelheid pruimtabak. Ik geloof, dat men op deze wijze aan de bestrijding van het artikel geen goed doet, omdat ieder zal zeggen: dat is een casus non dabilis. Wanneer men het Regeeringsvoorstel wil bestrijden, geloof ik dat men beter doet met voorbeelden te nemen die uit het dagelijksche leven zijn gegrepen. Ik zal trachten dien weg op te gaan. Neem eens aan, dat ik mij wil verhuren als kopergraveur en dat het loon voor zulk een kopergraveur f 1800 bedraagt. Ik vraag welk loon ik ontvang. Er wordt gezegd: f 1800. Goed, antwoord ik, maar voor ieder van de door mij geproduceerde voortbrengselen, beding ik voor mij zes exemplaren.

Iedereen zal moeten toegeven, dat hierin niets onzedelijks of immoreels is gelegen. Ik mag niet terugkomen op de bestrijding van art. 1637 j [p]; volgens art. 1637 j [p], 4°. is dit echter verboden. Want dit is wel een voortbrengsel van het bedrijf, maar geen eerste levensbehoefte van den arbeider of zijn gezin; derhalve is die vaststelling ongeoorloofd en kan ik daartegen later opkomen met de bewering: f 1800 is het gebruikelijke loon, de gravures hebben wel slechts een waarde van f 50; doch volgens de wet heb ik recht op f 1800 + f 600 = f 2400, niettegenstaande ik zelf die kopergravures heb bedongen en de werkgever heeft daarin toegestemd.

Wij hadden misschien beter gedaan, art. 1637 j [p], 4°. niet aan te nemen, zooals het thans luidt, maar dit is nu eenmaal zoo; doch met het oog op voorbeelden uit de practijk verdient het Regeeringsvoorstel m. i. geen aanbeveling.

In hoeverre het amendement van den heer van de Velde c.s. aan de bezwaren te gemoet komt, zal ik daar laten, maar op zich zelf acht ik het een verbetering, als men ten minste in dien geest iets wil bepalen. De geachte afgevaardigde uit den Helder wees er reeds op, dat het immoreele hierin zit, dat niet de werkgever, omdat hij een ongeoorloofde daad heeft gepleegd, een boete verbeurt ten behoeve van den Staat, maar dat hij een boete verbeurt ten behoeve van zijn medecontractant, die daarmede volkomen heeft ingestemd. In geen geval moet men echter den weg opgaan van het Regeeringsvoorstel.

De heer Limburg: Mijnheer de Voorzitter! Terwijl ik mij mijn meening nog voorbehoud omtrent het amendement van den heer van de Velde c.s., wensch ik aan de Kamer mijn oordeel te kennen te geven over het amendement van den geachten afgevaardigde uit Gouda.

Nemen wij dit amendement aan, dan zullen wij, afgezien van de innerlijke waarde van dat amendement, verwarring stichten in het goddoordachte ontwerp

en een element brengen van „betaling” van loon, waar het hier gaat om de „vaststelling” van loon.

In art. 1637 l wordt gesproken over de vaststelling van loon en over de rechtsgevolgen, die een vaststelling in ongeoorloofden vorm zal hebben. Welke die rechtsgevolgen moeten zijn, laat ik daar, maar de materie waarover wij spreken is deze: wat zal recht zijn, als het loon is vastgesteld op niet geoorloofde wijze?

Wat doet nu de geachte afgevaardigde uit Gouda in zijn amendement? Hij bepaalt te dezer plaatse wat het gevolg zal zijn van een betaling van loon, die niet geoorloofd is, en met de meeste zorg is dit juist in het ontwerp uit elkaar gehouden.

Indien ik de Kamer mag wijzen op art. 1638 i en art. 1638 j, dan zal men zien dat in art. 1638 i staat, dat de voldoening van het loon, voor zoover het in andere bestanddeelen dan geld is vastgesteld, geschiedt volgens hetgeen bij overeenkomst of reglement is bedongen en dat in art. 1638 j staat: „Voldoening van het loon anders dan bij de voorgaande twee artikelen is bepaald, is nietig, al mocht de betaling plaats hebben met goedvinden der arbeiders.”

Hieruit blijkt dus, dat men de rechtsgevolgen van een voldoening van loon anders dan dat was veroorloofd regelt op een andere plaats dan daar waar men het heeft over de vaststelling van het loon. Dit moet, dunkt mij, voor de systematiek van het wetsontwerp reeds het amendement van den geachten afgevaardigde uit Gouda veroordeelen.

Immers indien ik art. 1637 l juist construeer, dan zegt dat: indien gij loon hebt vastgesteld, bedongen op een andere wijze dan geoorloofd is, dan treedt daarvoor in de plaats, dan is dus wettelijk vastgesteld, een ander loon, hetzij volgens de regeling van de Regeering, hetzij volgens die van den heer van de Velde c.s. en dat vastgestelde loon zal dan moeten worden uitbetaald. Indien dan in strijd met dat wettelijk vastgestelde loon een betaling wordt gedaan, zullen wij het later hebben over de sanctie aan die verkeerde uitbetaling verbonden.

Intusschen: al blijkt uit art. 1638 j dat men systematisch heeft gescheiden vaststelling en betaling van het loon, uit dat artikel volgt nog iets anders — en dat is doodend voor het amendement van den geachten afgevaardigde uit Gouda — nl., dat de ontwerper van het wetsontwerp een veel strengere sanctie heeft verbonden aan ongeoorloofde uitbetaling dan men zou krijgen indien men het peuleschilletje, dat aan vaststelling in strijd met art. 1637 l verbonden wordt door de heeren van Doorn en Tydeman, in de wet ging brengen.

Het ontwerp gaat er in art. 1638 j van uit, dat voldoening van loon op een wijze die niet geoorloofd is, een strenge sanctie moet hebben. Het kan zijn, dat men art. 1638 j te streng vindt, maar het zou mij verwonderen indien de Kamer een sanctielooze bepaling als de heer van Doorn wil, niet in strijd achtte met het karakter van dit wetsontwerp.

De heer ter Laan: Wij zien nu de beide stelsels, waarover het gisteren ging, tegenover elkaar gesteld. Alleen boete voor dat deel van het loon, dat onwettig is vastgesteld, geeft het stelsel van de Velde aan.

Nu erken ik, dat daar veel voor te zeggen valt: alleen boete voor zoover er is overtreding. Maar wanneer men die overtreding werkelijk had willen straffen, had men zijn doel alleen kunnen bereiken door opneming van een artikel in het strafwetboek, dus op een wijze, als in dit ontwerp niet kan. In de practijk komt dus het amendement van den heer van de Velde c.s. neer op een verzwaking van het wetsontwerp en daarmede kunnen — ik behoeft het niet te herhalen — noch ik noch mijn partijgenooten medegaan.

Het geldt hier de bestrijding van een misbruik en dit mag ook de heer Regout wel bijzonder in het oog houden.

Die geachte afgevaardigde zeide: wij kunnen eigenlijk met het Regeeringsvoorstel, zooals het luidt, niet medegaan, omdat het een premie geeft aan de medeplegers. Wij vereenigen ons met het Regeeringsdenkbeeld, dat er straf bepaald moet worden, omdat het misbruik moet worden voorkomen.

Nu art. 1637 j [p] is aangenomen, is het misbruik ook wettelijk veroordeeld. Het is echter een misbruik, dat in vele streken van ons land in verschillende vormen is ingetreden en dat er — voor zoover wij daaraan kunnen doen — uit moet.

Daarom moet goed worden ingegrepen. Dat kan bij het stelsel der Regeering, ook bij dat van den heer van de Velde, maar dan verscherpt. Doch alles wordt ongedaan gemaakt, wanneer het amendement van den heer van Doorn wordt aangenomen.

Wanneer het loon betaald en aangenomen is, zoo stellen de heeren van Doorn

en Tydeman voor, heeft er geen vordering meer plaats. Dan is het met de zaak uit; er is geen verhaal meer op.

Maar dan kan men het geheele artikel 1637 l, ja ook 1637 l [lees: j], wel weg laten; dan loopt in verreweg de meeste gevallen de boete voor den overtreder slechts over de laatste week.

Als werkelijk het artikel iets te beteekenen wil hebben, moet dit amendement met beslistheid worden afgewezen.

Er zou dan geen einde komen aan de knoeierijen, die art. 1637 j [p] bedoelt te bestrijden. Hier is althans iets te bereiken; de geldboete zal menigeen afschrikken. En dat is het eenige middel, dat ons hier ten dienste staat. Daarom voelen wij ook meer voor het stelsel der Regeering, dan voor het voorstel van den heer van de Velde.

Wij zouden zelfs iets verder willen gaan dan de Regeering en het $\frac{1}{3}$ van het loon, dat als boete moet worden uitgekeerd, willen nemen over het geheele loon, dus ook over dat gedeelte, wat niet in geld wordt uitgekeerd. Men zou dit kunnen vinden door het laatste gedeelte van het Regeeringsvoorstel, „voor zoover dit loon bestaat in geld”, weg te laten. Dit is bovendien een uitdrukking, die, ook na hetgeen de Minister en de heer Drucker daarover gezegd hebben, niet duidelijk is opgesteld.

De bedoeling staat nu wel vast, doch de redactie kan beter. En die moeilijke heden nemen wij nu weg.

Ik meen, dat verder in het voorstel der Regeering nog een eenvoudiging is aan te brengen, welke een verbetering is.

Er is gisteren reeds gezegd, dat de uitdrukking „vervanging” in den 4den regel van het eerste lid van art. 1637 l, aanleiding geeft tot dubbelzinnigheid.

Ik vraag mij af: is eigenlijk die bepaling „ter vervanging van het aldus vastgestelde loon” wel noodig? Als wij de geheele uitdrukking weglaten, bereiken wij juist wat de verdedigers van het Regeeringsvoorstel willen en zijn er twee uitdrukkingen, welke zeker tot misverstand aanleiding zouden geven, weggenomen.

Die uitdrukking „ter vervanging” gaf aanleiding tot de vraag: moet de arbeider het loon dat hij eenmaal, zij het onwettig, ontvangen heeft, teruggeven, of wordt dat berekend en afgetrokken van hetgeen hem dan zal toegekend worden?

Ook is er quaestie gerezen over het juiste gebruik van het woord „aldus”.

Die beide moeilijkheden zouden dan ook van de baan zijn en de redactie van het artikel zou zeer in duidelijkheid gewonnen hebben. Wij zouden dan het eenvoudige voorschrift krijgen, dat bij overtreding het loon moet vastgesteld worden volgens art. 1637 k [q], maar geheel in geld, en dat dit loon met $\frac{1}{3}$ wordt verhoogd; maar heeft dan de arbeider onwettig reeds iets ontvangen, dan wordt dat getaxeerd en van het nieuw vastgestelde loon afgetrokken.

Ik zou het artikel aldus gereedgemaakt wenschen te zien: „Indien het loon geheel of gedeeltelijk anders is vastgesteld dan volgens art. 1637 j geoorloofd is, heeft de arbeider aanspraak op een loon, berekend volgens het voorgaande artikel, met verhooging van $\frac{1}{3}$ gedeelte.

Ik maak er nog geen voorstel van, omdat ik eerst het antwoord van de Regeering en de Commissie van Rapporteurs wensch af te wachten.

De heer van Idsinga: De stelling welke de Regeering in dit artikel heeft aangenomen, is van verschillende kanten aangevallen, maar tot nog toe steeds met flankbewegingen.

Ik had verwacht, dat er hief iemand zou opstaan om tegen het artikel een frontbeweging te maken. Nu echter niemand die taak op zich genomen heeft, zal ik het doen.

Ik kom op tegen de regeling op zich zelf, een regeling, waarbij aan den arbeider een voordeel wordt toegekend, indien hij de wet overtreedt.

De heer Limburg heeft tegenover het amendement der heeren van Doorn en Tydeman het bezwaar geopperd, dat daardoor een nieuw element in het artikel zou worden gebracht.

Dat is volkomen onjuist, want dit nieuwe element is van den aanvang af in het artikel geweest.

Het artikel behelst niet alleen een regeling betreffende de vaststelling van het loon, maar ook de zoogenaamde sanctie op het nakomen van art. 1637 j [p]. Tegen dit laatste element kom ik op.

Men versta mij wel. Ik zie in, dat er goede rekenen kunnen zijn een of andere sanctie in de wet te brengen, ten einde het artikel gehandhaafd te krijgen, maar dan moet die sanctie ook op goede wijze in de wet worden gebracht.

Ik heb er niets op tegen, dat bij overtreding van dit artikel desnoods een boete werd vastgesteld, maar die boete moet niet eenzijdig worden opgelegd.

Ik zou zelfs hierin nog wel kunnen berusten; maar nooit zal ik kunnen goedkeuren, dat die boete op zulk een wijze wordt vastgesteld, dat een van de partijen, welke mede de wet heeft overtreden daarin een voordeel zou kunnen vinden.

Op die wijze wordt een bepaling in de wet gelascht, welke volkomen immoreel is en reeds op dien grond alleen moet ik mij daartegen verzetten.

Bovendien zal het praktisch gevolg daarvan zijn, dat men een premie op de overtreding stelt, een premie die men uitkeert aan een der partijen die mede de wet heeft overtreden.

Van verschillende kanten is reeds opgemerkt, dat dit een regeling is die indruischt tegen onze opvattingen van moraliteit, en ik zal daarom er niet veel meer van zeggen. Alleen wensch ik de Kamer in de gelegenheid te stellen daaromtrent een uitspraak te doen. Te dien einde heb ik derhalve de eer als amendement voor te stellen het eerste lid van art. 1637 l te doen luiden als volgt:

„De gedeelten van het loon, welke in strijd met art. 1637 j zijn vastgesteld, worden op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht op dat bedrag te zijn vastgesteld.”

De Voorzitter: Door den heer van Idsinga is als amendement voorgesteld het eerste lid van art. 1637 l aldus te doen luiden:

„De gedeelten van het loon, welke in strijd met art. 1637 j zijn vastgesteld, worden op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht op dat bedrag te zijn vastgesteld.”

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Wassenaer van Catwijk, Reyne, Schokking, Aalberse, Koolen en van de Velde.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Vergis ik mij niet, dan wreekt zich op dit oogenblik de slappe en verkeerde opzet van het geheele wetsontwerp.

Wanneer hier gewurmd wordt over de voorgestelde poenale sanctie en die poenale sanctie wordt uitgekreten als ongegrond, verkeerd en onlogisch, dan heb ik de eer te herinneren aan wat door ons bij de algemeene beschouwingen verdedigd is en door den Minister Ruys van Beerenbroek werd voorgesteld: een gewone poenale sanctie bij de Strafwet, de eerlijkste die er is. Daar heeft men hier niet van vernomen en nu zit men met de gebakken peren. Dat mag wel eens geconstateerd worden.

Intusschen, men is er hiermede niet af. Men heeft den voet op dezen weg gezet en nu gaat het niet aan, zich met een dooddoener er van af te maken en te zeggen: wij hebben het nu eenmaal niet voorgesteld, nu hebben wij een behoorlijke poenale sanctie en zullen wij ons er maar bij neerleggen, dat die geheel ontbreekt.

Er kan verschil bestaan tusschen het systeem van de heeren van de Velde c.s. en dat van de Regeering. Het komt ook mij, strikt genomen, logischer voor, indien men straffaar mate er overtreden is en men poenale sanctie legt op de overtredingen voor zoover deze zijn gepleegd. Men gaat echter veel te ver indien men eenvoudig zegt: doe een streep door alles, er is door een werkgever niets meer te verliezen, indien hij op de ergerlijkste wijze knoeit. Want dáár komt het voorstel om alléén de geleden schade te restitueeren op neer. Dat de heer van Doorn van zulk een stelsel voorstander is, begrijp ik; hij heeft open kaart gespeeld; hij verklaart eenvoudig dit geheele atikrel 1637 j [p] niet te willen. Indien men dus van het standpunt van den heer van Doorn geen poenale sanctie wil, dan kan ik daarvoor eerlijkheidshalve den hoed afnemen. Maar tot mijn groote verbazing worden dergelijke amendementen — ik bedoel hier ook dat van den heer van Idsinga — gesteund door mannen van wie men iets anders mag verwachten.

Welken weg wil men op? Wil men het artikel illusoir, tot iets belachelijks maken? Wil men dat, men zegge het eerlijk. Ik wijs er echter op, dat wanneer een werkgever van alles af is door alleen terug te betalen wat hij door toepassing van een verkeerd systeem aan een arbeider heeft te kort gedaan, er voor hem geen enkele reden zal zijn om niet op alle mogelijke manieren te probeeren te knoeien.

Indien de zaak voor den rechter komt, zal hij hoogstens hebben te betalen wat hij te kort heeft gedaan aan zijn tegenpartij. Zou het wetsontwerp geen farce worden, indien men het op die wijze ging inrichten? Immers ja!

Ik hoop ook, dat degenen die iets voor het amendement van den heer van de Velde gevoelen, eens bij zich zelf zullen nagaan, hoe zij de regeling ook voor andere elementen aannemelijk kunnen maken. Indien het amendement van den heer van de Velde eens anders uit den hoek kwam en daarin iets anders werd

opgenomen voor dat onnoozele „dubbele”, bijv. het vijfvoud, dan zou er over te redeneeren zijn. Zooals dit voorstel thans luidt, geef ik de voorkeur aan het Regeeringsartikel.

Gaat men den weg op, welken de heeren van Idsinga, van Doorn en anderen wenschen te bewandelen, dan kan het geen vraag meer zijn, of wij voor een dergelijk wetsontwerp zouden moeten stemmen. Het wetsontwerp wordt dan eenvoudig belachelijk; dan is het in dit voorname opzicht geen cent meer waard. Laat men het dan eerlijk bekennen, dat al het sociale in de prullenmand wordt geworpen. Wij maken dan het ding louter juridiek, zooals de heer van Doorn dat voorstelt en ik begin nu te begrijpen, wat de bedoeling van den geachten afgevaardigde was toen hij daarop in het algemeen debat zoo den nadruk legde (1). Het is alsof de heer van Doorn dacht: het is een juridieke regeling en voor zoover dit wetsontwerp nog niet geheel zuiver juridiek is, zal ik trachten het dat te maken. Dat er groepen in de Kamer zijn, die dat wenschen, is geen nieuws; maar ik hoop, dat zij, die nog iets voor de arbeiders gevoelen, thans uit hun oogen zullen zien en zich niet in dat gevaarlijke vaarwater zullen laten medeslepen.

De heer **Troelstra**: Ik zou een woord willen zeggen tot aanvulling van het geen de vorige spreker in het midden heeft gebracht. Deze heeft zich in beginsel niet verzet tegen het amendement van den heer van de Velde. Ik geloof, dat zij die, het beginsel van de Regeering beter vinden, wel gevoelende hoe op dit oogenblik de geest in de Kamer is, hun best zullen moeten doen om van de zaak te redden wat te redden valt en moeten zorgen, dat de strijd tusschen de twee stelsels niet ten gevolge zal hebben, dat geen van beide wordt aangenomen en dus de bedoeling van dit artikel niet wordt bereikt.

Met het oog daarop zou ik zoowel de Regeering als den heer van de Velde c.s. iets in overweging willen geven. Ik kan mij voorstellen, dat het systeem van den heer van de Velde c.s. in dit artikel wordt geaccepteerd, maar wanneer het amendement van dien geachten afgevaardigde bleef, zooals het thans luidt, zou de poenale sanctie, welke daaruit voortvloeide, in verscheidene gevallen belachelijk gering zijn. Ik geloof, dat zij die zich met dat systeem zouden willen vereenigen, toch in elk geval moeten willen, dat de poenale sanctie iets zal beteekenen, en nu meen ik dat er misschien een combinatie mogelijk zou zijn tusschen het systeem van de Regeering en dat van den heer van de Velde. Als hoofdsysteem wordt aangenomen het beginsel van de Velde, maar er wordt voor gezorgd door een versterking van de poenale sanctie in het amendement, dat men hooger komt dan zooals het amendement thans luidt. Aan den anderen kant wordt er ook voor gezorgd, dat men niet tot een belachelijke hoogte komt, en daartoe wordt de norm van het Regeeringsvoorstel als maximum genomen, waarboven de poenale sanctie van het amendement van de Velde niet kan stijgen. Met die beperking zullen, naar het mij voorkomt, de voorstanders van het amendement van de Velde geen bezwaar kunnen maken om in plaats van het dubbele een hoogere taxe te nemen. Ik ben zoo vrij dit denkbeeld aan de overweging van de Regeering en den heer van de Velde aan te bevelen.

De heer **Aalberse**: Mijnheer de Voorzitter! Door den vorigen spreker is te recht opgemerkt, dat tusschen het systeem van het amendement van de Velde en het systeem van het Regeeringsartikel geen essentieel verschil bestaat; alleen een verschil van meer of minder. Maar omgekeerd bestaat er wel degelijk een principieel verschil tusschen het systeem van de Regeering en dat van den heer van Idsinga. En nu stel ik er prijs op te verklaren waarom ik meen, dat in dit principieel opzicht de heer van Idsinga volgens mij en volgens meerderen van mijn vrienden volkomen gelijk heeft. Hoezeer men het ook betreuren moge, dat het niet mogelijk is, in dit wetsontwerp vast te leggen een poenale sanctie, dat mag ons er niet toe brengen iets te gaan doen, waarvan men in zijn geweten overtuigd is, dat het verkeerd is. En nu komt het ons voor, dat dit artikel in strijd is met het geheele systeem van onze wetgeving, die streng scheidt het privaatrecht en het publiek recht.

Wij meenen, dat het betreuren van het feit, dat op dit oogenblik bij dit wetsontwerp nog niet een poenale sanctie gegeven kan worden aan het bepaalde in het voorafgaande artikel, ons er niet toe mag leiden, iets in de wet te schrijven, wat er niet in hoort. Wat is de quaestie? Volgens een gezonde opvatting van de rechtvaardigheid mag iemand die benadeeld is, geen grooter schadevergoeding

(1) [Men zie daarvoor Deel I, bladz. 34 en volg.]

vragen dan het bedrag, waarvoor hij benadeeld is; doch daarop heeft hij dan ook het volste recht. Dat recht wordt hem ook ten volle gewaarborgd door het amendement van Idsinga. Zoover als de arbeider benadeeld wordt door handelingen van den werkgever, in strijd met de wet, krijgt hij recht op volledige schadevergoeding. Dat is het beginsel, dat ook aan onze geheele burgerlijke wetgeving ten grondslag ligt en ook overeenstemt met de rechtvaardigheid. Maar nu komt daarbij een beginsel van openbare orde, dat de wetgever, die deze bepaling maakt, zegt: ik wensch niet, dat deze bepaling overtreden wordt, omdat deze overtreding in strijd is met de openbare orde, dus met het algemeen belang. Ik sta óók op dat standpunt, maar daaruit volgt volstrekt niet, dat men nu een dergelijke bepaling, als door de Regeering wordt voorgesteld, in het wetsontwerp moet opnemen, maar daar volgt enkel en alleen uit, dat men, hetzij in het Wetboek van Strafrecht, hetzij in de Arbeidswet, de poenale sanctie moet schrijven op de ontduiking of overtreding van het bedoelde artikel.

Wij krijgen aanstands hetzelfde bij de gedwongen winkelen. Ook deze zal men hier civielrechtelijk regelen, maar in de Arbeidswet zal daarop de poenale sanctie moeten komen. Wij krijgen naderhand nog in een artikel dezelfde gedachtenlijn, dat de werkgever aan den arbeider ten tweeden male moet betalen het overeengekomen loon, als het uitbetaald is in vreemd geld. Ook dat is weder dezelfde verwarring van den privaatrechtelijken plicht om hetgeen onrechtvaardig gedaan is te herstellen, om de volle schade te vergoeden, en de publiekrechtelijke plicht van den Staat om te zorgen, dat dergelijke zaken niet gebeuren.

Men heeft hier den verkeerden weg ingeslagen, omdat men eenmaal zat aan een privaatrechtelijke regeling — het is zeer juist door den heer Schaper gezegd — en niet te gelijk ook de Arbeidswet wilde gaan herzien. Daarom is men, willende stellen een poenale sanctie op enkele overtredingen van bepalingen dezer wet, er toe gekomen, iets in te voeren in het burgerlijk recht, dat met de meest gewone en elementaire opvatting van de rechtvaardigheid in strijd is. Iemand zelfs, die met zijn toestemming ten volle betaald is, voelt voor zijn eigen geweten, dat het geen pas heeft, nogmaals hetzelfde te gaan vorderen. De heer Schaper voegt mij toe: het is geen toestemming; het is hem opgedrongen. Mijnheer de Voorzitter! Ook wanneer dat werkelijk het geval zou zijn, dan kan dat nog geen reden zijn om hem het loon dubbel te gaan geven; het kan alleen een reden zijn, om te doen wat de heer van Idsinga voorstelt, namelijk den man ten volle schadeloos te stellen voor het hem aangedaan onrecht. Op meer heeft hij geen recht.

Maar ik ben het met den heer Schaper en anderen eens, dat wij bij deze enkele schadeloosstelling niet mogen blijven staan, maar dat wel degelijk op overtreding dezer bepalingen in het Wetboek van Strafrecht of in de Arbeidswet de poenale sanctie zal moeten komen. En dan krijgt men ook het goede stelsel. Dan verkrijgt men alle waarborgen van de strafrechtspraak, en niet het immoreele dat een van de twee die de wet te zamen gaan ontduiken, bij die ontduiking belang krijgt, omdat hij later nog eens dubbel kan vorderen, wat hij reeds, zij het in verboden vorm, ontvangen heeft. Men krijgt dan ook dit voordeel, dat de geheele rechtspraak, die nu eenmaal geregeld is in strafvordering, ook in deze materie gelden zal, terwijl nu iets, wat in wezen strafrecht is, zal worden beheerscht door het privaatrechtelijke vorderingsrecht, de burgerlijke rechtsvordering.

Het is om deze principieele redenen dat, hoezeer het mij spijt, dat het niet mogelijk is thans reeds in de Arbeidswet een sanctie op dit artikel te stellen; ik toch zal moeten stemmen voor het amendement van den heer van Idsinga. Ik kan principieel niet van mij verkrijgen om aan een dergelijke actie als hier en in andere artikelen door de Regeering wordt voorgesteld, mijn stem te geven.

De heer van den **Berg** (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het woord gevraagd, niet om terug te komen op de quaestie, gisteren door mij ter sprake gebracht, maar om een vraag te stellen naar aanleiding van het amendement van den heer van Idsinga, waarvan de strekking mij niet duidelijk is. Toch geloof ik, dat men de gevolgen van de aanneming daarvan zich wel voor oogen moet stellen, voordat men zijn stem er over uitbrengt. Ik wensch de vraag te stellen, hoe het zal gaan als het loon reeds voldaan is krachtens het ongeoorloofde contract.

Van het antwoord op die vraag hangt de beteekenis van het amendement af. Ik stel mij de zaak zoo voor: een deel van het loon bestaat, in strijd met de wet, uit goederen; met andere woorden: een werkmans ontvangt deels goederen in plaats van loon.

Nu heeft het contract een tijd geloopt en hij heeft de goederen genoten. Wat

dan? Blijft dat gedeelte van het loon als geldig gehandhaafd, of heeft de patroon een actie, een reconventie om het terug te vorderen? Van het antwoord op die vraag hangt de beteekenis van dit artikel af.

Indien de heer van Idsinga bedoelt, dat allés wat betaald is, teruggegeven moet worden, dan is er geen sanctie in zijn amendement en komt het hierop neer, gelijk de heer Schaper te recht deed opmerken, dat de werkgever geld in plaats van goed geeft — welk belang heeft dan de arbeider daarbij? Het goed wordt immers gewaardeerd, hij had dus dezelfde waarde genoten. Geheel anders staat het als hetgeen in ongeoorloofden vorm betaald is niet teruggevorderd kan worden. Hier hebben wij een sanctie van het verbod, doch dan ontstaat het bezwaar dat de schadevergoeding grooter wordt, naarmate het contract langer duurt, gelijk ik gisteren uiteenzette. Dan heeft de arbeider er belang bij het contract in ongeoorloofden vorm maar te laten doorloopen totdat hij eindelijk komt met zijne vordering in geld. Deze moeilijkheid moet hier bezien worden, omdat zij met het amendement ten nauwste samenhangt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In twee erlei opzicht zijn wij gisteren tot meerdere klaarheid gekomen.

In de eerste plaats heeft de heer van de Velde, door het indienen van zijn amendement, getoond, dat het bezwaar door hem geopperd, dat tot nu toe in onze burgerlijke wetgeving de in de wet zelf bedreigde burgerrechtelijke sanctie niet voorkwam, aangenomen al, dat het juist ware, bij hem ten slotte niet weegt. Het feit zelf is intusschen geenszins juist. Er komen wel degelijk zulke bepalingen in onze wet voor.

Ik noem bijv. het bestaande art. 1639, waarin staat dat dienst- en werkboden, indien zij binnen den bepaalden tijd zonder wettige redenen hun dienst verlaten, het verdiende loon verbeuren. Daar vindt de geachte spreker een voorbeeld van zulk een burgerrechtelijke sanctie. Hoe dit zij — tot het oogenblik waarop de heer van Idsinga zich in het debat begaf, waren wij het in zooverre eens, dat het niet mogelijk was een burgerrechtelijke sanctie in de wet op te nemen.

En het tweede punt waaromtrent wij tot klaarheid zijn gekomen is dit, dat inderdaad de heeren die gisteren om strijd beweerden het artikel volstrekt niet te begrijpen en het artikel verschrikkelijk onduidelijk vonden, ten slotte bleken het artikel volkomen goed te begrijpen.

De heer van Veen interrumpeert mij hier en zegt: dat is een compromis, maar over hetgeen ik hier bedoel kan men geen compromis sluiten.

De vraag die wij nu behandelen is een vraag van zeer betrekkelijk belang, en nu men wil, dat ik er op zal ingaan, zal ik het even doen. De vraag is deze: is het Regeeringsartikel duidelijk of niet? En nu blijkt uit de bewoordingen van het amendement van den heer van de Velde c.s., dat zij het artikel volkomen goed hebben begrepen; zij willen iets anders dan het artikel wil en zij gebruiken daarom ook voor hetgeen zij willen een andere uitdrukking dan het artikel. Het artikel behandelt de vaststelling van het loon in dit geval. Over de vraag van afrekening, over de vraag van verjaring spreken wij niet. Ik kom daar aanstonds op terug. Het artikel nu voorziet in de vaststelling van het loon in het bepaalde geval. Het artikel behandelt dus tweeërlei loon, vooreerst het loon vastgesteld in strijd met de wet, bij de overeenkomst, en in de tweede plaats het loon dat in de plaats daarvan moet worden gegeven.

In de eerste plaats dus het loon, zooals het vastgesteld is bij de overeenkomst. Stellen wij nu het geval, dat tegen de bepaling van art. 1637 j [p] gezondigd is. Dit kan geschieden zoowel ten aanzien van het geheele tusschen partijen vastgestelde loon, als ook slechts voor een gedeelte. En nu zegt ons artikel: wanneer men maar in eenig opzicht zondigt tegen art. 1637 j [p], vervalt het geheele loon en wordt het geacht in zijn geheel niet te zijn vastgesteld. Wanneer men nu dat eerste loon niet geheel wil ter zijde stellen, dan gebruike men niet de woorden van het artikel van het ontwerp maar de woorden van de heeren van de Velde c.s. en sprekemen van „voor zoover”. Uit het feit dat de heeren hier de woorden „voor zoover” gebruiken, is gebleken, dat zij volkomen goed begrepen hebben, dat zij iets anders willen te kennen geven dan het Regeeringsartikel bedoelt. Het Regeeringsartikel is dus in dit opzicht volkomen duidelijk. In welke mate er ook gezondigd is tegen art. 1637 j [p], in elk geval wordt datgene wat tusschen partijen overeengekomen is als niet overeengekomen beschouwd; het wordt eenvoudig ter zijde gesteld.

En wat komt nu daarvoor in de plaats? Het loon zooals het in het vorige artikel geregeld is, is het gebruikelijke loon voor den arbeid dien het geldt, ter plaatse waar hij verricht wordt.

Nu zal dit gebruikelijke loon, het tweede dus, kunnen bestaan in geld wanneer het gebruik zulks medebrengt voor den betrokken arbeid. De toepassing van het artikel is dan zeer gemakkelijk: dan zal in plaats van het ongeoorloofde loon gegeven worden: de gebruikelijke geldsom doch met één-derde verhoogd. Maar het gebruik kan ook medebrengen dat het loon voor dergelijken arbeid op de betrokken plaats gedeeltelijk wordt betaald in geld en gedeeltelijk in andere zaken en dan zal dat deel van het gebruikelijke loon, dat in geld bestaat, met een-derde worden verhoogd.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, dunkt mij met volkomen duidelijkheid, zoodat geen dubium meer mogelijk is, de beteekenis van het artikel aangegeven.

Het geldt bij dit artikel de vaststelling van het loon. Wij zijn hier aan een bepaling, die zich daarmede alleen bezighoudt. Er zijn twee andere materieën; die daarnevens te regelen vallen. De eerste is deze: wanneer er nu is een overeengekomen loon en een loon, dat het eerste vervangt, dan kan het zijn, dat van het eerste reeds uitbetaling heeft plaats gehad; hoe moet dan de afrekening geschieden?

Dat is een vraag, die op zich zelf ten volle verdient onder de oogen te worden gezien, maar niet nu. Dat komt eerst te pas, wanneer wij zijn genaderd tot de voldoening aan de overeenkomst; wij zijn nu alleen bezig aan de vaststelling en aan niets anders. Bij art. 1638 en volgende zullen wij gelegenheid hebben om te spreken over de afrekening en dan zal eerst dit onderwerp aan de orde zijn. Dan zal ook ernstig moeten worden overwogen, hoelang partijen de gelegenheid zullen hebben om van de poenale sanctie gebruik te maken en of de verjarings-termijn van twee jaren daarvoor te lang is. In het artikel, waar sprake is van de vordering tot schadevergoeding, die partijen van elkander zullen kunnen vragen, ter zake van het doen eindigen der dienstbetrekking, art. 1639 u zullen de heeren zien, dat het recht tot het doen gelden dier vordering gebonden is aan een korteren termijn. Op dezelfde manier zou voor deze vordering een korte termijn in de wet te stellen zijn. Maar over de afrekening en over een korteren verjaringstermijn hebben wij het op dit oogenblik niet. Van daar dat ik een woord van ernstige waarschuwing wil doen hooren, tegen het voorstel van den heer van Doorn, dat hier niet op zijn plaats is. Dat brengt een element in het artikel, dat storend werkt op de economie van het geheele ontwerp. Wanneer de geachte afgevaardigde niet mocht kunnen besluiten om zijn geheele voorstel terug te nemen, dan zou ik althans adviseeren om er hier niet op aan te dringen, want hier behoort het niet thuis.

Ik kom dus tot deze conclusie, dat ik meen met volkomen stelligheid te mogen volhouden, dat het Regeeringsartikel volkomen duidelijk is en dat niets te veel gezegd is gisteren door den geachte afgevaardigde uit Groningen, toen hij verklaarde dat dit inderdaad een der eenvoudigste artikelen van het ontwerp was.

Ik zal nu over het subversieve amendement van den heer van Doorn niets meer zeggen, maar nog een enkel woord wijden aan het voorstel van de heeren van de Velde, van Veen en Okma.

Wil men nu werkelijk in plaats van het Regeeringsvoorstel een ander stelsel, een stelsel waaruit niet volgt dat het geheele bedongen loon zal plaats maken voor een ander? Het geldt hier een zaak die men op verschillende wijzen kan regelen; ik voor mij zou liever het Regeeringsontwerp gehandhaafd zien, maar, wil men het anders, ik vind het geen zaak van veel belang. Ik zou er zelfs toe kunnen komen om in de richting van de heeren van de Velde c.s. mede te gaan, maar dan op ééne voorwaarde, nl. dat, wanneer men wil maken een burgerrechtelijke sanctie, men die sanctie ook eenigszins gevoelig make. Vandaar dat ik de voorstellers in overweging zou willen geven — en dat zou voor mij de zaak veel aannemelijker maken, — om hun amendement zóó te wijzigen, dat, wanneer het loon anders dan volgens art. 1637 j [p] is vastgesteld, dit loon, wat het verboden element betreft, moet worden geacht te zijn vastgesteld niet op het dubbele van het gewaardeerde bedrag, maar bijv. op het vijfvoud daarvan.

Wil men inderdaad de beteekenis van dit artikel tot haar recht doen komen, dan moet men de sanctie hoog stellen. Dit artikel toch moet vooral preventief werken; de beteekenis van het artikel ligt in hoofdzaak daarin, dat de werkgever moet worden afgeschrikt om misbruik te maken van zijn positie tegenover den arbeider.

En hiermede heb ik al eenigermate mijn gedachten uitgedrukt over het voorstel van den heer van Idsinga. Het is reeds eenige malen herhaald, dat er hier, bij gebreke van strafrechtelijke bepalingen, geen voldoende poenale sanctie is gegeven. Het is evenwel al bij de algemeene beschouwingen gezegd, dat men eerst de onder-vinding zal moeten laten spreken; men zal de ervaring moeten afwachten omtrent

de vraag of op de voorgestelde wijze misbruiken zijn te keeren. (1) Wanneer het blijkt, dat het zoo niet gaat, dan zal men moeten komen tot andere straffen. Doch dat is geen reden om nu niet reeds heden te doen wat op onze weg ligt. Wil men de poenale sanctie invoeren op de wijze als in het ontwerp geschiedt of op de wijze als is voorgesteld in het amendement, in hoofdzaak blijft dit hetzelfde; al wat in die richting wordt gedaan, is toch het maken van een burgerrechtelijke sanctie.

De heer van Idsinga, die hier de moraliteit zoo op den voetgrond heeft gesteld, is toch eigenlijk niet getrouw gebleven aan de opvattingen, die hij heeft van hetgeen de moraliteit in dit opzicht eischt. Ik beweer met evenveel recht dat, hoe men de bepaling maakt, in den geest van het ontwerp of in dien van het amendement, wanneer een voorschrift in de wet is opgenomen, de moraliteit dan ook eischt, dat dit voorschrift zooveel mogelijk wordt gehandhaafd, en dat een stigma wordt gelegd op dengeen die het voorschrift overtreedt. Wanneer men voorts op de practijk let, en niet gevallen neemt die zich in het dagelijksche leven niet voordoen, dan is het toch onbetwistbaar, dat het de arbeider is die in dit geval de zwakkere is, die wordt getroffen.

Beschouwen wij de zaak zoo, dan wordt de moraliteit het best gediend door den oeconomic zwakken den steun der wet te verleen, en dus door een regeling in den geest van hetgeen de Regeering voorstelt.

De heer van Veen: Mijnheer de Voorzitter! Ik acht mij verplicht aan te vangen met mijn verontschuldiging aan te bieden aan den Minister van Justitie voor het feit, dat ik de vrijheid heb genomen hem met een kort woord in de rede te vallen, toen hij m. i. iets betoogde, dat zoo notoir onjuist was, dat ik de interruptie niet voor mij kon houden. Ik erken, dat dergelijke interrupties voor den spreker hinderlijk zijn; ik bezondig er mij dan ook bijna nooit aan; maar ik kan toch niet nalaten er aan toe te voegen, dat ik die opmerking het allerlaatst van deze Excellentie had verwacht.

Nu wat het amendement betreft. De heer van Doorn heeft ons verzocht een wijziging daarin aan te brengen, maar hij heeft er dadelijk bij gevoegd, dat het slechts betrof een verduidelijking, en dat hij erkende, dat het amendement ook uitdrukte wat wij er in wenschten neer te leggen. Door de aanbevolen wijziging zou echter z. i. die bedoeling beter tot haar recht komen. Na overleg met mijn medevoorstellen meen ik evenwel, dat, als de heeren zulk een gewicht aan de verandering hechten, wat wij er niet aan toekennen, het dan op hun weg ligt een sub-amendement, daartoe strekkende, in te dienen.

Thans een antwoord aan den heer Troelstra, die het beginsel van dit amendement met instemming heeft begroet, en die genegen zou zijn met het amendement mee te gaan, indien de poena niet zoo laag ware. Ik acht dit juist een verdienste van het amendement. Het is onze bedoeling, dat de straf grooter zal zijn naarmate de overtreding grooter is. De heer Troelstra wilde, gelijk de Minister, dat wij de poena op het vijfvoud in plaats van op het dubbele zouden brengen, maar de voorstellen meenen dit niet te kunnen doen. Wij achten een straf van het vijfvoud bepaald te hoog. Het gevolg van het bepalen der poena op het vijfvoudige zou er toe kunnen leiden, dat al te licht een procedure werd aangevangen; naar onze meening zou het artikel ook bijna een uitnoodiging worden om eens een kansje bij den rechter te wagen en daarvoor wordt de poena niet gesteld.

Daarom meenen wij ons amendement ongewijzigd te moeten handhaven.

De heer van Doorn: Ik wensch een enkel woord te zeggen ter verdediging van het door den geachten afgevaardigde uit Tiel en mij ingediende amendement. Dit amendement heeft van verschillende zijden bestrijding ondervonden, maar het wil mij voorkomen, dat die bestrijding de kern van het amendement niet heeft geraakt. De geachte afgevaardigde uit 's Gravenhage I — en bij hem heeft de Minister zich aangesloten — heeft gezegd, dat het niet aanging om hier, waar gehandeld werd over de bepaling van het loon, te komen met een formeele quaestie.

Dit is echter niet de bedoeling. Juist omdat wij hier bezig zijn met de bepaling van het loon, is de strekking van ons amendement geen andere dan het loon te laten blijven zooals het tusschen werkgever en arbeider is bepaald en door hen is uitgevoerd. Formeel is ook de bedenking van den geachten afgevaardigde uit 's Gravenhage I volkomen onjuist — hij hield mij ten goede dat ik

(1) [Men zie daarvoor Deel I, blad. 217.]

dit zeg — onjuist, met het ontwerp in de hand, want het artikel ook door den Minister van Justitie aangehaald, staat midden in de bepalingen betreffende het eindigen der dienstbetrekking; en dat art. 1639 u zegt met even zoo vele woorden, dat de rechtsvordering binnen zekeren tijd vervalt.

Men ziet dus, het eigen ontwerp huldigt datgene wat men mij verwijt. Men moet zich niet tegen ons amendement verzetten op grond, dat het niet ter plaatse is in het artikel: dat kan men met het ontwerp in de hand niet doen. Ik kon er in komen, dat men zegt: deze zaak kan later ter sprake komen, wanneer de verjaringstermijn en dergelijke zaken behandeld worden, maar men moet niet zeggen, dat dit amendement niet bij dit artikel behoort.

Wij hebben hier de bepaling van het loon. Wanneer het loon tusschen werkgever en arbeider is bepaald en uitgevoerd, dan blijft het bepaald, dan is het ongeoorloofde er af en wordt er geen namaning toegepast.

Nu zou ik de Kamer willen vragen, of zij niets voelt voor het argument van den heer van den Bergh, die, met dit artikel in de hand, bewezen heeft, dat de arbeider een steeds hooger bedrag als schadevergoeding van den werkgever kan eischen, naarmate de ongeoorloofde toestand langer voortduurt. Is het nu moreel, dat men een ongeoorloofde toestand laat voortbestaan?

Maar, zeggen de heeren Schaper en ter Laan, van den anderen kant neemt gij alle klem weg.

Ik zou daarop willen antwoorden: daartegen is mijn amendement niet gericht; wanneer men meent, dat er een groote poenale sanctie noodig is, laat men deze dan voorstellen. Er is reeds gezegd: het vijfvoud; welnu, neem het tienvoud, raak den slechten werkgever zoo hard gij kunt, maar laat het uit zijn, dat de arbeider na drie jaren kan komen met de oprakeling van dingen die men niet meer kan nagaan. Meent men, dat er met een poena privata iets te bereiken valt, laat men deze dan voorstellen; ik zal het niet beletten, zonder dat ik mij hiermede verbind er vóór te stemmen, maar weet wel, dat mijn amendement uw bezwaren niet raakt.

Ik ontnem de actie alleen voor zoover het loon betaald en er afgerekend is.

Nu had ik nog een ander amendement, dat gansch in den slag is gebleven en door den Minister onbesproken is gelaten.

Ik houd mij sterk aanbevolen van den Minister te vernemen, of hij dit overneemt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Volkomen onnoodig.

De heer van Doorn: Ik geef toe, nu wij den Minister zoo duidelijk hebben hooren uitspreken, dat met aldus vastgesteld loon, zoowel het geoorloofde als het ongeoorloofde, te zamen genomen, wordt bedoeld, dat ons amendement vrij overbodig is geworden en heb ik dan ook de eer, mede namens mijn mede-voorsteller, dit gedeelte van ons amendement in te trekken.

Nu moet ik zeggen, dat, na hetgeen tegen het ander gedeelte van ons amendement is aangevoerd, er weinig reden voor ons kan bestaan, het in te trekken, om het later of op een andere plaats opnieuw voor te stellen.

In antwoord aan de heeren Schaper en ter Laan wil ik dit zeggen: Wanneer ik mij beschouwen mocht als afgevaardigde meer speciaal van de Nederlandsche arbeiders, dan zou ik mij tegen dergelijk artikel moeten verzetten, dat zijn kracht zoekt in de oneerlijkheid der arbeiders. Dat is een belediging der arbeiders.

Straks komen wij aan de bepalingen, dat, als de betaling geschiedt waar het niet mag geschieden of in ander geld dan geoorloofd is; dan is de eenige klem hierin gelegen, dat men zegt: de arbeider moet zijn geld nog maar eens vragen. Hier wil men het ongeoorloofd contract bestrijden door de straf voor den werkgever ten bate van den arbeider hooger te doen worden naarmate de ongeoorloofde toestand langer voortduurt.

Nu nog iets. Wij zijn er thans zoo op uit om de processen te bekorten, maar wij hoorden het reeds zeggen: een gevolg van dit artikel zal zijn, dat wij zullen krijgen reconventioneele vorderingen, afrekeningen over goederen die misschien reeds jaren achtereen zijn geleverd en verbruikt.

Vindt men dit alles nu een voordeel?

Meent men, dat een dergelijk artikel den arbeiders niet genoegzaam ten voordeel is, laat men dan voorstellen hogere poena privata. Doch door ons amendement snijdt men allerlei moeilijkheden af.

De Voorzitter: Door de heeren van Doorn en Tydeman wordt ingetrokken het eerste gedeelte van hun amendement om in het eerste lid achter de woorden: „vastgesteld loon”, te doen volgen: „in zijn geheel genomen”.

Voorts is door de heeren Regout, Limburg en Troelstra op het amendement van de heeren van de Velde, van Veen en Okma, als sub-amendement voorgesteld, om in plaats van de woorden: „het dubbele van dit bedrag” te lezen: „het vijfvoud van dit bedrag, doch zóó, dat het loon, dat dientengevolge in zijn geheel verschuldigd zal zijn, het in het vorig artikel bedoeld loon niet met meer dan één derde gedeelte kan overschrijden.”

Aangezien het sub-amendement door drie leden is ondertekend, moet het nog nader ondersteund worden.

Het sub-amendement wordt ondersteund door de heeren Nolt'ing, van Asch van Wijck en van der Zwaag, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Regout** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Limburg en Troelstra voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Na de debatten over deze zaak hedenochtend gevoerd, meen ik met de toelichting van dit amendement zeer kort te kunnen zijn.

Al wat men ten voordeele van dit sub-amendement in het midden kan brengen, is eigenlijk reeds gezegd. Ik zal natuurlijk niet herhalen wat ik hedenmorgen tot steun van het amendement—van de Velde c.s. beweerde. Dat amendement en ons sub-amendement staan principieel op denzelfden grondslag; het verschil zit alleen in de cijfers. Terwijl dat amendement de billijkheid erkent om in voorkomende gevallen aan boete het dubbele bedrag op te leggen, gaat ons amendement uit van de onderstelling, dat dit dubbele bedrag niet voldoende is; dat, wil men van dit artikel eenige goede uitwerking in de practijk verwachten, de daar gestelde boete hooger moet zijn. Vandaar niet het dubbele, maar het vijfvoud.

Wij willen van den anderen kant niet ontkennen, dat dit vijfvoud in de practijk allicht tot bezwaren zou kunnen leiden, nl. als dat vijfvoud een te hoog bedrag zou bereiken. Het is om die reden, dus ook weer niet om een principieele oorzaak, maar eenvoudig om een quaestie van cijfers ook, dat wij het maximum bij het geheele loon, zooals dat volgens het voorgaand artikel berekend kan worden, wenschen te beperken.

Meer wensch ik hier niet bij te voegen. Zooals ik zeide, de debatten zijn zóó uitvoerig geweest, dat niemand omtrent de bedoeling van dit amendement verder eenigen twijfel hebben kan.

De heer **van Idsinga**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal de discussie niet lang rekken, maar ik meen toch een paar opmerkingen te moeten maken; in de eerste plaats naar aanleiding van hetgeen de Minister mij heeft toegevoegd, en in de tweede plaats om een antwoord te geven op de vraag van den heer van den Bergh.

De Regeering heeft mij verweten, dat, hoewel ik mij ten gunste van mijn amendement op de moraliteit beroepen heb, ik toch in strijd daarmee zou handelen, door uit het artikel de poenale sanctie te willen lichten, die de Regeering daarin heeft gelegd.

Het komt mij voor, dat dit verwijt alleen op een misverstand kan berusten, waarbij men namelijk uitgaat van het denkbeeld, dat ik, en zij die dit amendement met mij ondersteunen, in het geheel niet zouden wenschen een poenale sanctie aan art. 1637 j [p] te verbinden. Ik meen in den aanvang mijner rede hedenochtend uitdrukkelijk op den voorgrond te hebben gesteld, dat ik die poenale sanctie niet afkeurde, dat ik ze zelfs wenschelijk zou achten. Ik verschil alleen ten opzichte van deze twee punten met de Regeering: 1°. *waar* moet die poenale sanctie in de wet worden opgenomen? en 2°. *hoe* moet zij worden geregeld.

Het komt mij voor, dat de poenale sanctie hier in dit artikel niet thuis behoort. Wanneer de Regeering echter tot mij zegt: gij hadt het betoog dat gij hieldt bij de algemeene beschouwingen moeten te berde brengen, omdat het ingaat tegen het systeem der wet, dan berust ook dit op een misverstand. Mijn betoog ging niet in tegen het *systeem* der wet, maar tegen enkele artikelen die er in voorkomen en waartegen, zoodra deze in behandeling komen, nogmaals bezwaren zullen worden geopperd.

In de tweede plaats — en dit is mijn hoofdbezwaar — geloof ik, dat de regeling, welke wordt voorgesteld, verkeerd is, en wel verkeerd in dien zin, dat de bepaling intmoreel moet worden genoemd, omdat niet alleen slechts een van de partijen, die beide de voorschriften van artikel 1637 j [p] overtreden, wordt gestraft, namelijk de werkgever, maar dat te gelijker tijd ook de andere partij, die toch ook schuldig is, niet alleen niet gestraft wordt, maar integendeel een premie ontvangt voor de overtreding waaraan, ik herhaal het, zij zich schuldig

heeft gemaakt. Het is om te voorkomen dat die immoraliteit in de wet blijft, dat ik heb voorgesteld om eenvoudig te bepalen, dat, wanneer in strijd wordt gehandeld met art. 1637 j [p], niet anders zal plaats hebben dan een herstel, waardoor de overeenkomst tusschen den werkgever en den werkmán weder volkomen in harmonie met de wet wordt gebracht; terwijl de vraag, of er een poenale sanctie moet komen of niet, tot nader orde wordt uitgesteld.

De Minister sprak van een stigma, dat volgens het voorgestelde artikel op een van de overtreedende partijen zou worden gelegd — een stigma, dat ik door mijn amendement zou wegnemen. Indien men het echter op de keper beschouwt, zal men zien, dat het stigma hierin bestaat, dat aan een partij, die de wet overtreedt, een oeconomisch voordeel wordt toegekend.

Daartegenover wensch ik de aandacht van de Regeering er op te vestigen, dat ook, wanneer mijn amendement wordt aangenomen, een van de partijen, namelijk den werkgever, toch ook een zeker nadeel treft, want men moet aannemen, dat als hij de overeenkomst in strijd met artikel 1637 j [p] heeft gesloten, hij dit in zeker opzicht in zijn voordeel achtte en dat hij dus, wanneer hij door een bepaling der wet gedwongen wordt weder het pad te kiezen dat de wet heeft aangewezen, dat voordeel derft.

Thans de bezwaren, welke door den geachten afgevaardigde uit den Helder zijn geopperd. Het is volkomen waar, dat mijn amendement ten opzichte van de door dien geachten afgevaardigde ontwikkelde quaestien geen oplossing geeft, maar dat is eveneens het geval met de andere amendementen. De oorzaak daarvan is, dat mijn amendement niet strekt om een oplossing te geven aan die vraagpunten, maar alleen om een regeling in het leven te roepen, welke treedt in de plaats van hetgeen de Regeering eveneens uitsluitend op den voorgrond heeft gesteld bij de bepaling van wat in het artikel moet voorkomen, namelijk de beantwoording van de vraag, hoe het loon zal moeten worden vastgesteld, indien bij een overeenkomst in strijd met artikel 1637 j [p] is gehandeld. Mijn bedoeling was dus niet verder te gaan dan een oplossing van die vraag te geven; maar dat wil niet zeggen, dat ik niet heb gedacht aan de moeilijkheden, welke de geachte afgevaardigde uit den Helder heeft opgeworpen. Het kwam mij echter voor, dat de door hem aangeduide quaesties haar oplossing zouden vinden door aanneming van het amendement van den heer van Doorn. Ik was dan ook van plan mijn stem aan dat amendement te geven.

Ik geloof niet, dat, indien het eerste lid van het artikel wordt gewijzigd in den zin zooals ik het heb voorgesteld, het amendement van den geachten afgevaardigde uit Gouda vervalt. Volstrekt niet. Na de wijziging van het eerste lid van het artikel, zal door aanneming van dat amendement het artikel worden gecompleteerd, en aangezien het amendement reeds aan de Kamer was voorgelegd, heb ik geen reden gevonden om mijn voorstel in die richting aan te vullen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen met deze opmerkingen te kunnen volstaan.

De heer **Nolens**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben het meer eens met den heer Minister van Justitie dan met den vorigen spreker, waar de eerste meende, dat veel van hetgeen dat thans hier gesproken wordt, gesproken had dienen te worden bij de algemeene beschouwingen. Indien ik mij niet vergis, wordt bij de behandeling van dit artikel en van de nogal talrijke amendementen op dit artikel een van de kernpunten van dit ontwerp aangeraakt. In dit ontwerp is nu eenmaal het publiek recht in het privaatrecht ik kan niet zeggen „hinein inferpretari”, maar „hinein legisferari”. Ik geloof ook wel, dat sommige van de artikelen van dit wetsontwerp, wanneer die voor goed ingelijfd zullen worden in het Burgerlijk Wetboek, zich daar wel een klein beetje zullen verbazen over hun omgeving. Dat vind ik voor mij zoo erg niet, want ik ben misschien te weinig jurist om op dit punt zoo doctrinair te zijn als van een goed jurist schijnt verwacht te worden.

Maar ieder zal zich afvragen: kan dat nu zóoveel kwaad, is dat nu een wet van Perzen en Meden, dat in het privaatrecht geen enkele bepaling van publiek recht mag voorkomen? Dat is misschien voor een stelsel zeer mooi; om te doceren zal het prachtig zijn, maar ik geloof, dat men in de practijk zich er niet al te streng aan behoeft te houden. Hoe dat ook zij: wij staan er nu eenmaal voor, dat dit wel degelijk in het voorstel gebeurd is en ik houd het voor een quaestie van principieelen aard, of men meent dat het gebeuren kan of niet. Is men van meening, dat het niet gebeuren mag, dan is men principieel tegen dit geheele wetsontwerp, indien men namelijk meent, dat hetgeen hier geregeld is moet gevoegd worden bij het publiek recht en geen deel kan uitmaken van het privaatrecht. Dat nu is, geloof ik, bij geen enkel lid der Kamer het geval, geen enkel of althans slechts weinigen hebben deze meening.

Het is ook mijn overtuiging, dat het wenschelijk is dat de Regeering de vraag onder het oog ziet, op welke wijze sommige zaken, die nog niet publiekrechtelijk geregeld zijn, zoo spoedig mogelijk in het publiek recht kunnen worden opgenomen, dat wil zeggen in de Arbeidswet of in het Wetboek van Strafrecht, en dat daarbij dan natuurlijk ook alle beproefde beginselen van het strafrecht worden in acht genomen, iets wat niet kan, wanneer bepalingen van dezen aard in het privaatrecht worden opgenomen. Ik mag echter bij de beoordeeling ook van dit artikel niet uit het oog verliezen, dat dit wetsontwerp niet alleen ten doel heeft te omschrijven en af te bakenen de rechten en plichten van arbeiders en werkgevers, dat wil zeggen verschaffing van rechtszekerheid, zoodat zij niet alleen rechtens maar ook feitelijk gelijke partijen zijn, maar ook bescherming der zwakkeren. Het komt mij voor, dat het kan liggen aan de al te groote juridische kennis van vele leden dezer Kamer, zoodat zij ook les défauts de leurs qualités en van hun vak hebben, dat zij het tweede element wat te veel uit het oog verliezen. Ten eerste is de rechtszekerheid doel, en ten tweede — dat wordt bladzijden lang in de Memorie van Toelichting uiteengezet — wat men daarbij noemt het sociale element, het beschermen van den zwakkeren bij het aangaan van het arbeidscontract, en ook bij het naleven, de uitvoering daarvan. Ik zal nu niet door aanhalingen uit de Memorie van Toelichting aantonen, dat dit werkelijk zoo is, want ik mag wel onderstellen dat ieder daarvan genoegzaam overtuigd is en zich dat wel zal herinneren.

Dat tweede element moet dienen tot het beteugelen van misbruik, en wel misbruik van het overwicht dat in de meeste gevallen aan een zijde van de partijen bij het sluiten van het contract bestaat, of althans gevreesd wordt.

Daartoe nu is noodig dwingend recht, sanctie. Men kan dit nu noemen een burgerrechtelijke sanctie of hoe dan ook, laten wij het burgerlijk maar eenvoudig noemen een sanctie, dus een nadeel voor hem die doet wat verboden is. Daartoe zijn naar mijn zienswijze noodig bepalingen die als straf werken voor den overtredenden werkgever, en die derhalve niet enkel kunnen zijn schadevergoedingen in den eigenlijken zin. Hij moet het, om het zoo maar uit te drukken, voelen. En die bepalingen zijn nu van den anderen kant, omdat wij hier met het burgerlijk recht te maken hebben, ik zou het willen noemen schadevergoedingen ten bate van de andere partij, maar nu niet schadevergoedingen ook weder in de engere beteekenis, doch schadevergoedingen op een ruime wijze. Zij werken derhalve van den kant van den overtredenden werkgever als straf en van den anderen kant als ruime schadevergoeding.

Nu doet zich een andere vraag voor: welke moet de civielrechtelijke sanctie, de schadevergoeding, zijn? Ook daarbij dient men de uitersten te vermijden.

Het gaat er daarbij niet om om voor een der beide partijen er zooveel mogelijk uit te halen; de redelijkheid moet betracht worden en alleen gestraft worden wanneer er werkelijk misbruiken zijn. Men moet de schadevergoeding alleen toekennen in die gevallen waar misbruik bestaat of gevreesd wordt, en niet draconisch te werk gaan. Ik wensch er op te wijzen, dat die bepaling zoo niet in alle, dan toch zeker in de meeste gevallen uitsluitend preventief zal werken.

Men kan niet zeggen, zooals dezen morgen geschied is, dat de eene partij vrijwillig het contract heeft aangegaan en vrijwillig het loon ontvangen heeft. Ik verwijs naar bladz. 4 der Memorie van Toelichting [deel I, blz. 7], waar als eener grondslagen van de regeling wordt aangegeven, dat de eene partij bij het sluiten van het contract niet vrij is, althans niet in dezelfde mate als de andere partij, ook niet bij het aannemen van hetgeen bij de overeenkomst toegezegd is.

Daarom sta ik niet op het standpunt van hen, die alleen aan den arbeider, to wiens nadeele de voorschriften overtreden zijn, schadevergoeding willen toekennen.

Ik meen niet beter te kunnen doen dan mijn meening in deze quaestie, ter bekorting der discussie, samen te vatten, door te herinneren aan den draad die door het geheele wetsontwerp loopt, het hoofdmotief waarvan het is uitgegaan, namelijk het verschaffen van rechtszekerheid bij deze overeenkomsten; maar aan den anderen kant de bescherming van de zwakkere partij, de partij die naar aller overtuiging in de meeste gevallen de zwakste is.

Het is, mijns inziens, niet overbodig om aan deze eenvoudige waarheid, te midden van de bespreking van de ingewikkelde amendementen op dit ingewikkelde artikel, juristen van professie even te herinneren.

De heer Okma: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat de heeren Regout c.s. thans het artikel al te mooi willen maken en daardoor de betrokken personen zullen wikkelen in zeer omslachtige procedures.

Begrijp ik hun amendement goed, dan zullen wij daarbij niet alleen krijgen

de moeilijkheden in de praktijk, die men ook bij ons amendement zal krijgen, maar men zal daarbij tevens de moeilijkheden krijgen van het Regeeringsontwerp, want wat is het geval? Wanneer er een bepaling van het contract wordt gevestigd zal volgens ons amendement de waarde van dat gedeelte van het loon worden getaxeerd. Dit is natuurlijk te doen. Ik vermoed zelfs dat bij de procedures, die over een dergelijke zaak zullen ontstaan, partijen het allicht eens zullen zijn over de verkoopwaarde van hetgeen bij contract, in strijd met de bepalingen van art. 1637 j [p], overeengekomen is; maar ook wanneer men het daarover niet eens is zal het voor den kantonrechter een betrekkelijk gemakkelijke taak zijn om de waarde daarvan vast te stellen, want de eischer in de procedure moet opgeven wat bedongen is, want anders is hij niet ontvankelijk. Hij moet dus de zaak nauwkeurig aanduiden, want anders kan de rechter niet constataren dat er een vitieus beding gemaakt is. Wanneer dus geconstateerd is in het geding waarover de zaak loopt en de waardeering daarvan, dan zou de rechter met ons amendement daarmede gereed zijn en het vonnis kunnen uitspreken over de hoofdzaak; maar wanneer wij volgens den weg door de heeren Regout c.s. aangewezen zouden handelen, dan zou de rechter in de tweede plaats een enquête moeten houden over de vraag of er al of niet ten opzichte van dat vak op die plaats plaatselijke gebruiken zijn. Nu klinkt dit oeconomisch heel mooi, wanneer men de bepaling maakt, dat een arbeider zijn loon zal betaald krijgen volgens het plaatselijk gebruik. Dat zou een zeer gemakkelijk wetsartikel zijn, dat er voor ons oconomisch gemakkelijk uitziet, maar dat zou een allesbehalve gemakkelijk artikel zijn voor degenen die de procedure moeten voeren en de personen die in de procedure zullen moeten beslissen. Wanneer men getuigen of deskundigen oproept om te bewijzen of in een bepaald vak of op een bepaalde plaats al of niet een plaatselijk gebruik bestaat, dan zullen de meeste getuigen zeggen: Mijnheer de kantonrechter, wat gij mij daar vraagt of dit of dat een plaatselijk gebruik is bij de arbeidsovereenkomsten in dit vak, dat kan ik niet anders beantwoorden dan met deze woorden: het komt wel eens voor. Dat is dikwijls het antwoord dat men krijgt van de getuigen, en wanneer de rechter moet beslissen op grond van die getuigenverklaringen over het al of niet bestaan van het plaatselijk gebruik, dan zal dit een allesbehalve gemakkelijke beslissing zijn. Maar bovendien, al is dan geconstateerd dat het plaatselijk gebruik is om eenige voorwerpen tot onderhoud van het gezin als loon uit te keeren, wat zal men dan krijgen? Dan zal men in het systeem van de heeren Regout c.s. moeten gaan taxieren de bestanddeelen van het loon die volgens plaatselijk gebruik in naturalia worden uitgekeerd, want dan eerst krijgt men de limiet door de heeren gesteld in het amendement en die men niet mag overschrijden. Al dien omslag hebben wij niet noodig in ons amendement en ik meen dat de heeren Regout c.s. in hun systeem een zoodanige hopeloos omslachtige procedure zullen maken, dat men even goed zal kunnen zeggen, dat de gelegenheid om te procederen niet gegeven wordt. Reeds daarom zou ons amendement aanbeveling verdienen.

Maar bovendien de grens, die zij naar beneden aangeven, is niet aanbevelenswaard.

Dat zal dan zijn het vijfvoud van de waarde die in de plaats treedt voor hetgeen vitieus is bedongen.

Waarom het vijfvoud?

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam III heeft de reden daarvan duidelijk en eenvoudig aangegeven, toen hij zeide: anders wordt in vele gevallen de waardeering van het tweevoud een belachelijk gering bedrag.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, indien het dubbele van wat vitieus is bedongen een belachelijk gering bedrag is, dan is de overtreding, waarop die poena gesteld is, dubbel belachelijk gering en zullen wij dus door daarvan hier het vijfvoud als minimum te maken, niet anders doen dan partijen uitlokken om van zaken, die dubbel belachelijk gering zijn, het onderwerp te maken van een procedure. Het komt mij dus voor dat noch naar boven noch naar beneden de limiet van het amendement aanbevelenswaardig is.

Ik ben overtuigd, Mijnheer de Voorzitter, dat wij indachtig behooren te zijn aan het *lites finire oportet*, maar het komt mij toch voor dat op deze wijze de strijd niet moet worden beëindigd, maar dat men zal moeten kiezen tussehen het stelsel der Regeering en dat van ons amendement, en dan meen ik er nog even op te moeten wijzen, dat het Regeeringsvoorstel lijdt aan een gebrek, waarop tot heden, althans voor zoover mij bekend is, nog niet is gewezen.

Ik stel mij het geval voor, dat er een arbeidsovereenkomst is gesloten, waarop is bepaald, dat de arbeider ook zal hebben het gebruik eener woning. Dat is dus een geoorloofd beding; maar in dezelfde overeenkomst is ook een beding

opgenomen, dat niet door de schreef kan en dat vitieus is en in het stelsel der Regeering de geheele overeenkomst vitieert. Dan springen wij dus terug naar het vorig artikel. Maar nu wordt uitgemaakt, dat er metterdaad een gebruik is, waardoor het loon op een bepaald cijfer wordt vastgesteld, maar zonder het gebruik van woning.

Wat moet dan gebeuren in het stelsel der Regeering?

Moet dan de arbeider onmiddellijk de woning verlaten, omdat de loonsbepaling die in de plaats treedt van de vitieus vastgestelde, niet inhoudt het gebruik van de woning?

Dit is slechts een van de voor de hand liggende gevallen, die zich in de praktijk kunnen voordoen, waarin het Regeeringsvoorstel tot groote moeilijkheden kan aanleiding geven.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen hiermede het amendement van de heeren Regout c.s. te hebben bestreden en tevens eenige bezwaren te hebben aangevoerd tegen het Regeeringsvoorstel, en aldus ons amendement nader te hebben aanbevolen.

De heer Limburg: Mijnheer de Voorzitter! Laat mij beginnen met te antwoorden op hetgeen gezegd is door den laatsten geachten spreker, omdat die vooral is opgestaan om het amendement te bestrijden, dat is ingediend door de heeren Regout, Troelstra en mij. Daarbij wil ik er in de eerste plaats op wijzen, dat de argumenten door den geachten spreker ontwikkeld, zoo het ten minste argumenten zijn, precies met dezelfde woorden tegen zijn eigen amendement zijn aan te voeren.

Volg ik den geachten spreker op den voet, dan vindt hij het zoo gemakkelijk om te taxeeren het dubbele van de waarde van datgene dat in strijd met de geoorloofde overeenkomst is bedongen. Die taxatie volgens het amendement van de heeren van de Velde en Okma is voor den kantonrechter zoo eenvoudig en gemakkelijk, dat zij niets waard is. Maar wanneer diezelfde kantonrechter moet taxeeren het „gebruikelijke loon”, dat aangehaald wordt in het amendement van de heeren Regout, Troelstra en Limburg, dan staat die kantonrechter plotseling voor een moeilijkheid zóó groot, dat de heer Okma nu al waarschuwt tegen dergelijke duizelingwekkende processen met al hun moeilijkheden. Toen ik den geachten spreker hoorde kwam het mij evenwel juist voor, wellicht door mijn voorliefde voor ons amendement, dat het inderdaad het omgekeerde is. Het kwam mij voor, dat, wanneer ieder jurist ook weten moge, dat het moeilijk is, wanneer hij moet uitmaken wat plaatselijk gebruik is, er toch een uitzondering daarop is, namelijk wanneer het geldt een loon dat op een bepaalde plaats als het gebruikelijke geldt. Dan is een dergelijk loon gemakkelijk vast te stellen. Mij komt het daarentegen verbazend moeilijk voor voor den rechter, wanneer hij alle mogelijke denkbare en ondenkbare vormen van loon en loonsbetaling moet gaan taxeeren in geld. Het is veel gemakkelijker om, wanneer er is een plaatselijk gebruikelijk loon, dit loon onmiddellijk naar voren te halen. Kan dit niet, dan heeft men altijd nog het laatste lid van art. 1637 k [q], dat dan naar omstandigheden een billijk loon wordt vastgesteld. Veel beter gaat het niet met het amendement van de Velde, wanneer men de grens neemt naar beneden en wanneer men wat daaromtrent door den heer Okma is gezegd, toetst aan hetgeen wij voorstellen.

De heer Okma vraagt: waarom dan het vijfvoud?

In het geval toch dat de ongeoorloofde toevoeging die bij het geld is gegeven, een zeer geringe is, is het ook niet noodig het vijfvoud van die toevoeging te nemen. Immers dan is de zonde door den werkgever begaan — om met den heer Okma te spreken — belachelijk klein. Waarom stelt de heer van de Velde dan niet voor om die kleine toevoeging die niet in geld bestaat, eenvoudig in geld te taxeeren, maar vindt hij het noodig het dubbel daarvan op te leggen? Het komt mij inderdaad voor, dat de argumenten door den heer Okma tegen ons amendement aangevoerd geen hout snijden.

Ik heb nu nog een enkel woord te zeggen over het amendement van den geachten afgevaardigde uit Gouda.

Dit amendement heeft hier uitgelokt een hoogst belangrijke discussie, een discussie over de grondslagen van dit wetsontwerp en de grondslagen van het privaatsrecht. Ik ben hedenmorgen begonnen te zeggen, en nadere overwegingen hebben mij van die opinie niet teruggebracht, dat het amendement van den heer van Doorn op deze plaats in het wetsontwerp niet thuis behoort. Ik zou hetzelfde kunnen zeggen van de bezwaren door den heer Aalberse aan het privaatsrecht ontleend en die hij tegen dit artikel in het vuur heeft gebracht.

Wat zegt het Regeeringsartikel? Het zegt, dat, wanneer het verboden loon is

vastgesteld, dan daarvoor in de plaats komt een ander loon dat men ontleenen kan aan het Regeeringsartikel, of aan het artikel zooals het zal zijn geamendeerd. Voor het loon vastgesteld in strijd met de wet, komt dan in de plaats een door wetsduiding aangegeven loon.

Het artikel zegt dus niets anders dan dat de arbeider aanspraak heeft op, te vorderen heeft, als de termijn van betaling daar is, het wettelijk vastgesteld loon. En nu zou ik den heer Aalberse willen vragen: aangenomen dat uw privaatrechtelijke bezwaren juist zijn, gaat het dan aan deze bezwaren uit te spelen tegen deze bepaling? Want die bezwaren raken alleen een reeds gedane betaling, willen alleen wegnemen het feit, dat men tweemaal betaling kan verkrijgen, wat immoreel is, maar zij kunnen, zelfs in het bestaande privaatsrecht, onmogelijk worden uitgespeeld tegen een artikel, dat eischt, dat het vorderingsrecht dat de arbeider ontleenen zou aan een met de wet strijdige beding, door den wetgever gemaakt wordt tot een andere aanspraak, waarbij als loon ondergeschoven wordt een hooger loon.

De bezwaren van den heer Aalberse zouden dus alleen kunnen raken art. 1637 j [p], maar niet art. 1637 l.

Intusschen, die bezwaren zelf heb ik met verwondering vernomen, en met genoegen constateer ik, dat ook de geachte afgevaardigde uit Venlo tegen die bezwaren is opgekomen. Mijn verwondering ten aanzien van den heer van Doorn had een anderen grond dan die ten opzichte van den heer Aalberse. Van den heer van Doorn verwonderde het mij, dat hij, die in het ontwerp bij de algemeene beraadslaging niets minder, maar ook absoluut niets meer zag dan een nette, goede, juridische regeling, plotseling de oeconomische draagwijdte van het ontwerp zoo belangrijk vindt, thans meent de arbeiders als het ware tegen zich zelf in bescherming te moeten nemen. Het is inderdaad verwonderlijk, dat, wanneer men meent, dat de geheele zaak zoo weinig gevolgen zal hebben, men aan deze ééne bepaling een dergelijke draagwijdte toekent, dat men meent daartegen niet genoeg te kunnen waarschuwen.

Is deze beschouwing van den geachten afgevaardigde uit Gouda, gesteund door den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, nu inderdaad juist? Met alle bescheidenheid ontken ik dat. Men verliest te veel uit het oog, dat de eenige bedoeling van deze bepaling is om preventief te werken, dat de schilderingen van den heer van Doorn en van den heer van Idsinga, alsof een arbeider weken en maanden lang de ongeoorloofde loonsbepaling zal laten loopen, het loon zal ontvangen, en dan daarna plotseling dien werkgever zal bespringen met een actie om nog eens het wettelijk loon te krijgen, dat die schilderingen zoo al niet tot het onmogelijke dan toch tot de buitengewoon zeldzame uitzonderingen behooren.

De bedoeling is juist om preventief te zorgen, dat de werkgever in ongeoorloofde loonsvormen loon gaat bepalen en nu kan ik mij daaromtrent tweemaal denken. Ik kan mij denken, en dit zal het meest voorkomen, want daaraan ontleent deze bepaling haar oorsprong, dat de ongeoorloofde loonsvorm, die de werkgever wil invoeren, in zijn voordeel is, maar in al die gevallen is het dan ook noodig, dat de preventieve bepaling van de wet scherp is en dat de werkgever wete, dat, wanneer hij ongeoorloofde loonsvormen vaststelt, hij dan op leelijke wijze financieel tegen de lamp loopt. Ook kan ik mij denken — de heer van Styrum doelde daarop meen ik — dat de ongeoorloofde loonsvorm inderdaad met de volle en vrije medewerking van den werkman wordt gemaakt en op zich zelf niets immoreels zou hebben, maar dan is er niets tegen, dat in dat geval de werkgever tot den arbeider zegt: wij kunnen dit zoo niet bepalen, dat verbiedt de wet; wij moeten een anderen vorm vinden. (Maar overal waar de werkgever het in zijn voordeel acht een ongeoorloofden loonsvorm vast te stellen, is het goed hem daarvan af te schrikken door een scherpe bepaling.)

Nu is door de heeren Aalberse en van Idsinga gesproken over de vrije toestemming, waarmede door den arbeider de overeenkomst, ook den verboden loonsvorm is aangegaan. Die opmerking raakt de grondslagen van het ontwerp. Ik heb juist altijd gedacht, dat deze en dergelijke bepalingen waren gemaakt, omdat men meende, dat de vrije toestemming formeel bestaat, maar materieel en oconomisch niet aanwezig is.

De bewering van den heer Aalberse aan het privaatsrecht ontleend zou hout snijden, wanneer de twee partijen gelijk waren, maar het blijkt uit de Memorie van Toelichting zonneklaar — en het kan slechts verwondering baren dat men in dezen stand van de discussie nog stemmen daartegen hoort — dat de partijen werkelijk oconomisch en materieel niet gelijk zijn.

Raakt een bepaling als hier wordt voorgesteld de grondslagen van het privaatsrecht? Zelfs dat niet.

Ik zou den heer Aalberse kunnen verwijzen naar art. 795 Burgerlijk Wetboek, waar een dergelijke sanctie ten aanzien van geldelijk voordeel wordt gegeven en naar art. 182 Burgerlijk Wetboek, waar gezegd wordt, dat het niet opmaken van een boedelbeschrijving door den langstlevenden echtgenoot ten gevolge heeft het doorlopen van de gemeenschap ten voordeele van de minderjarigen, doch nimmer te hunnen nadeele. Ja — zal de heer Aalberse zeggen — minderjarigen doch in zekeren zin beschouwt de wet hier de arbeiders als minderjarigen.

De heer Aalberse, die privaatrechtelijke bezwaren tegen dit artikel heeft, kan daaraan, waar dit artikel alleen behandelt het vorderingsrecht op nog niet betaald loon, volkomen gerust zijn stem geven en kan de vraag hoe gehandeld moet worden ten aanzien van de betaling in verboden loonsvormen, uitvechten bij de behandeling van het desbetreffend artikel.

Ik wil nog aan de Vergadering mededeelen, dat de voorstellers een klein redactieverandering hebben gebracht in hun amendement, waardoor dit grammaticaal beter loopt. Wij hebben er twee zinsneden van gemaakt, de eerste luidt als het amendement van de Velde c.s. en eindigt met: „het vijfvoudige van het bedrag”, de tweede luidt: „Het geheele loon, dat dientengevolge verschuldigd zal zijn, zal echter het overeenkomstig de bepalingen van het vorige artikel berekende loon niet met meer dan een-derde mogen overschrijden.”

De Voorzitter: Door den heer Limburg is ook namens zijn mede-voorstellen een wijziging gebracht in het door hen ingediend amendement, daartoe strekkende, dat het zal luiden:

Art. 1637 l te lezen als volgt: „Voor zoover het loon anders dan volgens art. 1637 j geoorloofd is, is vastgesteld, wordt het op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het vijfvoud van dit bedrag.”

Het geheele loon, dat dientengevolge verschuldigd zal zijn, zal echter het overeenkomstig de bepalingen van het vorige artikel berekende loon niet met meer dan een derde mogen overschrijden.”

De heer Okma: Mijnheer de Voorzitter! Indien er iets in deze discussie duidelijk is, is het wel dit, dat in dit debat tusschen den geachten vorigen spreker en mij één van ons zeer onduidelijk moet zijn geweest. Ware dit niet het geval, dan zou men het, dunkt mij, hierover eens zijn, dat hun amendement leidt tot veel meer omslachtige procedure dan het onze.

Voor zooverre de onduidelijkheid aan mij mocht hebben gelegen, zal ik trachten dit reeds dadelijk door eenige meerdere duidelijkheid te vergoeden.

Ik heb dit beweerd, dat, wanneer een arbeider bij den kantonrechter komt met den eisch, volgens ons amendement, van taxatie van een bij een zeker geding uitgedrukte zaak, met deze taxatie de praktische moeilijkheid der procedure is afgevoerd. De kantonrechter heeft dan eenvoudig, wanneer hem de eisch gegrond voorkomt, niets anders te doen dan het dubbele van het bedrag te berekenen en dit te voegen bij het loon in de verschillende bestanddeelen, zooals dit volgens de overeenkomst is vastgesteld.

Maar in het amendement-Regout c.s. heeft de kantonrechter een veel moeilijker taak te vervullen, want wanneer hij in hun amendement het vijfvoud genomen heeft van de waarde, zooals deze is vastgesteld ook in ons amendement, komt hij voor deze vraag te staan: heb ik ook, wanneer ik de verschillende bestanddeelen van het loon, zooals dit niet gevalueerd is, neem, benevens het vijfvoud van het gevalueerde, overschreden de limiet, gesteld in het vorig artikel?

Mij komt het voor, dat het voor den kantonrechter uiterst moeilijk is deze zaak te beslissen, want hij krijgt hier te vergelijken zeer ongelijksortige grootheden. Wanneer hij de naturalia, die bedongen worden volgens het gebruik moet vergelijken, moet hij taxeren wat volgens het gebruik is uitgegeven in geld, in den vorm van woning enz. en dit dan vergelijken met het contract voor zooverre dit niet gevalueerd is, benevens het vijfvoud van die zaken, welke wel zijn gevalueerd. Dit zal in vele gevallen zeer omslachtig zijn. Ik sta er dus op te constateeren, dat de procedure volgens ons amendement veel eenvoudiger is dan die volgens het amendement van den heer Regout c.s.

De heer Schokking: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch slechts een paar woorden te spreken, omdat ik er prijs op stel om, na hetgeen inzonderheid de heer Nolens gesproken heeft over de hoofdquaestie waarom het hier gaat, uitdrukkelijk te verklaren, dat, als ik medega met het amendement van den heer van Idsinga, dit allerminst geschiedt uit doctrinarisme, en om onveranderlijk vast te houden aan één eenmaal geldend stelsel; maar eenvoudig, omdat hier

een publiekrechtelijk element in de wet wordt gebracht, dat het voordeel van een publiekrechtelijke regeling mist.

Ik wil hiermede zeggen, dat, terwijl anders voor de toepassing van een poenale sanctie de gelegenheid voor den rechter openstaat de meerdere of mindere schuld te beoordeelen, dit hier niet het geval zal zijn.

Een tweede bezwaar is, dat bij dit artikel wordt uitgegaan van de stelling, dat de schuld altijd en uitsluitend bij den werkgever zal zijn en nooit bij den werkmans.

Nu laat ik de vraag daar, of dat ook niet in de meeste gevallen alzo is, maar de wetgever mag, dunkt mij, toch niet van die onderstelling uitgaan. En dit zou geschieden, indien het Regeeringsartikel ongewijzigd bleef, in het stelsel waarvan ook geen verandering wordt gebracht, hetzij door het amendement van den heer van de Velde c.s. hetzij door dat van den heer Regout c.s.

Ik heb geen bezwaar tegen het opnemen van een poenale sanctie, als die noodzakelijk blijkt; maar het is van het grootste belang, dat dit niet geschiedt op een wijze, waarbij aan verkeerde onderstellingen voedsel wordt gegeven. Dat gebeurt hier ook nog in een ander opzicht, en wel zóó, dat het den arbeider niet verheft, maar eigenlijk verlaagt.

In dit verband heeft het mij bijzonder getroffen, dat de heer Limburg, toen hij zoeven een paar voorbeelden noemde om aan te toonen, dat hetgeen thans voorgesteld wordt niet nieuw is en in ons burgerlijk recht reeds gevonden wordt, verwees naar bepalingen, die ten behoeve van minderjarigen zijn gesteld; zoodat ter aanprijzing van dit artikel de arbeiders eigenlijk gerangschikt worden onder de personae miserabiles.

Ik meen dat, waar de arbeider medecontractant is, hij ook zelf behoort toe te zien dat de wet, welke hem te recht in dit geval te hulp komt, worde nageleefd. Ook is het vreemd, dat, terwijl reeds herhaaldelijk met nadruk herinnerd is aan den arbeid, dien vakverenigingen in deze krijgen, om bij het sluiten van het arbeidscontract toe te zien, men nu in dit opzicht van die verenigingen niet veel schijnt te verwachten. Het komt mij evenwel voor, dat van den kant der arbeiders wel degelijk kan en ook moet worden toegezien, dat de wet worde nageleefd.

Na hetgeen door meer dan een over het immoreele element van de bepaling gezegd is, zal ik daarover niet afzonderlijk spreken. Slechts wil ik verklaren, dat daarin niet het minst ook een reden voor mij gelegen is, om het amendement van den heer van Idsinga te ondersteunen.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen mede te deelen en zegt: Waar wij spreken over loon en misbruiken ten aanzien van het loon, behoort toch wel in de allereerste plaats vast te staan, wat onder loon is te begrijpen.

De redevoering van den heer van Doorn maakt het noodig, al zou men bijna denken dat het niet noodig zou kunnen zijn, nogmaals te zeggen wat onder loon wordt verstaan.

Men kan, naar het mij voorkomt, niet in ernst betwisten, dat loon datgene is wat in de arbeidsovereenkomst als equivalent voor den te verrichten arbeid aan den eenen kant is beloofd en aan den anderen kant is bedongen.

De heer van Doorn heeft, zich aansluitende bij een gisteren gegeven voorbeeld, genoemd het geval, dat in de arbeidsovereenkomst als equivalent zou zijn gesteld f 10 en 2 flesschen wijn, en zeide spottenderwijs: wanneer ik dat aanvoer, dan zijn die flesschen wijn geen loon, maar wanneer de heer Heemskerk er mede komt, dan is het wél loon. Dat is heel aardig om de Vergadering te doen lachen, maar laten wij hier, waar wij den strijd aantinden tegen ernstige misbruiken in de maatschappij, toch geen voet geven aan dergelijke vernuftige interpretatiën. Naar mijn meening — en ik geloof dat ieder die er kalm over nadenkt, die meening zal deelen — is en eergisteren en gisteren en vandaag een dergelijke bepaling geweest een loonbepaling, wanneer die in het contract als prestatie, waartoe de werkgever verplicht en de arbeider gerechtigd is, is opgenomen. Alle scherpzinnigheid van den geachten afgevaardigde uit Gouda kan aan dat eenvoudige feit, mijns inziens, niets veranderen. Laten wij daaraan vasthouden, anders zetten wij de deur open voor ontzaglijk veel misbruiken.

Door den geachten afgevaardigde den heer Limburg is volkomen juist, naar mijn meening, uiteengezet, wat de betekenis is van het artikel, waarover wij hier handelen. Wij spreken hier over de vaststelling van het loon, niet over de uitbetaling. Art. 1637 l zegt wat naar den wil van den wetgever in de plaats komt van een contract, dat door hem wordt afgekeurd. Dat afgekeurde contract

verdwijnt, geheel of gedeeltelijk, van het tooneel en de wet neemt aan, dat daarvoor in de plaats komt datgene wat de wet stelt als inhoud van het gesloten contract; dat laatste hebben de partijen na te komen.

Den eersten keer, dat er een loonsbetaling plaats heeft, en men zich daarbij niet houdt aan wat de wet nu eenmaal heeft gefingeerd als inhoud van het contract, overtreedt men de wet. De werkgever die nu betaalt wat in het contract staat, maar wat door de wet is ter zijde geschoven, betaalt niet wat hij moet betalen. Dat moet bij den heer van Doorn zelf ook gelden, want de heer van Doorn handhaaft in zijn amendement het karakter van art. 1637 l als bepaling van openbare orde. Hij heeft niet voorgesteld weg te laten de slotlinea, dat ieder beding in strijd met de bepaling van het artikel nietig is.

Die betaling dus, in strijd met wat de wet hier heeft voorgeschreven, is een onbehoorlijke voldoening. Of men zich daar nu nog na één, twee of drie jaar op moet kunnen beroepen, is een andere zaak. Of er niet een tijd moet komen, dat die nietigheid gedekt is, of men niet moet zeggen: wanneer er eenige maanden over verlopen zijn, kunt gij er niet op terugkomen, is iets anders. Daarover kunnen wij bij art. 1638 h en volgende nader spreken. Maar men miskent naar het oordeel der Commissie van Rapporteurs, het karakter van deze bepaling, wanneer men zegt: zoodra gij betaald hebt op een wijze in strijd met de wet, zijt gij er van af.

De heer van Doorn: En aangenomen.

De heer Drucker: En aangenomen. Volkomen juist, Mijnheer van Doorn, wij komen hier dadelijk in de kern der quaestie, waar ik straks nog over had willen spreken.

Het geheele wetsontwerp staat op dezen grondslag, dat oeconomisch de beide partijen niet gelijk zijn. Dat daarover in de Kamer verschillend wordt gedacht, komt heden voor het eerst zeer duidelijk aan het licht. Het blijkt uit de discussie van heden, dat er in deze Vergadering zijn — en het is trouwens geen wonder — die zich met de grondslagen van dit wetsontwerp niet kunnen vereenigen. Ik kom daar nader op terug.

De Commissie van Rapporteurs is dus van oordeel, dat het amendement van de heeren van Doorn en Tydeman vooreerst hier niet op zijn plaats is, en dat dus de voorstellers, willen zij daarover een beslissing krijgen, die op juiste gronden wordt genomen, verstandig zullen doen, dit amendement in te voegen in den gedachtengang van art. 1638 h en volgende. Mochten zij op het oogenblik bij het amendement volharden, dan moet de Commissie de Kamer aanraden zich met dit amendement niet te vereenigen.

Ik kom thans tot de vraag, welke sanctie op de overtreding van art. 1637 j [D] zal worden gesteld.

Er wordt wel eens van belastingen gezegd, dat altijd de beste zijn die belastingen welke op het oogenblik niet worden voorgesteld.

Dat gezegde kwam mij heden in de gedachte, nu bijzonder is aanbevolen de sanctie, welke niet in het wetsontwerp staat, namelijk een strafbepaling. Men heeft het voorgesteld, alsof men, wanneer er nu maar strafbepalingen, artikelen van het Strafwetboek werden voorgedragen, zich daarbij zou neerleggen en daar tegen niet zou pruttelen. Ik zou de gezichten van dezelfde heeren wel eens willen zien, wanneer in dit verband artikelen van het Strafwetboek werden voorgesteld. Hebben wij het niet al gehoord — verleden jaar, toen de Arbeidswet aan de orde was en daarin eenvoudig werd voorgesteld voortzetting van het geijkte stelsel, het straffen van den werkgever en niet van den arbeider bij overtredingen — uit dezelfde kringen, die thans protesteeren, dat dit een schreeuwende onrechtvaardigheid was en dat bij de Arbeidswet niet alleen de werkgever, maar ook de werkman voor overtredingen moest worden gestraft?

Ik maak mij geen illusies, dat indien men met een Strafwetboekartikel was gekomen, alles hier pais en vree zou zijn geweest en dat artikel zonder strijd zou zijn aangenomen.

Wat betreft het amendement van den heer van Idsinga, dat is een voorstel in een practischen vorm; althans in een tastbaren vorm. Practisch zou ik het niet durven noemen in dien zin, dat het een sanctie zou zijn, waarvan uitwerking ware te verwachten. Het is een geringe sanctie, men zou zonder overdrijving van een schijn-sanctie kunnen spreken. Het zou er op neerkomen, dat de werkgever in het ergste geval moest betalen wat ieder werkgever aan zijn arbeider moet uitkeeren, en een eigenaardige werking van het amendement is ook deze, dat, hoe prulliger mocht wezen wat de werkgever heeft beloofd, des te minder moet geven, omdat het beloofde des te minder geldswaarde vertegen-

woordigt. Als de werkgever den werkman belooft hem elke week als loon bijv. vijftig pond suiker van de twaalfde soort te zullen geven, dan zal de rechter die vijftig pond suiker van de twaalfde soort moeten taxeeren en aan den werkman moeten verklaren: ik kan u niet meer toekennen dan dat geringe bedrag, want de geldswaarde bedraagt niet meer.

Men voegt mij toe: „meer heeft de arbeider ook niet gewild”, maar nu komen wij alweer op het punt, waarop wij voortdurend komen, namelijk de gelijkheid of ongelijkheid, op oconomisch gebied, van de beide partijen. Als men zich eenmaal, zooals meer en meer bij een gedeelte van de leden dezer Vergadering het geval blijkt te zijn, stelt op het standpunt van oeconomische gelijkheid, zullen wij bij ieder artikel van het wetsontwerp den strijd kunnen vernieuwen, want bijna elk artikel staat op het standpunt van de oconomische ongelijkheid.

De heer Troelstra: Dat zullen wij ook bespreken bij het staangeld.

De heer Drucker: Wel zeker, dat zullen wij ook daar nagaan.

In het amendement van den heer van Idsinga en in de redeneering die daaraan ten grondslag ligt, wordt naar mijn meening de deugdelijke regeling van de zaak opgeofferd aan een theoretische scheiding van de verschillende deelen van het recht.

Na hetgeen daarover door den heer Nolens uitstekend is gezegd, kan ik mij zeer bekorten. Het geheele wetsontwerp heeft met die theoretische scheiding reeds op verschillende punten gebroken en een orthodoxe jurist, die steil vasthoudt aan de grenslijnen, in het recht gebruikelijk, zal, wanneer hij van sommige artikelen kennis neemt, kippenvel krijgen. Als men over deze bezwaren niet heen wil stappen, acht ik een deugdelijke regeling van het onderwerp niet mogelijk.

De Commissie van Rapporteurs ontraadt de aanneming van het amendement van den heer van Idsinga.

Wij komen nu aan de keuze tusschen twee krachtiger middelen van sanctie, namelijk het Regeeringsvoorstel en het amendement van den heer van de Velde met het daarop voorgestelde sub-amendement.

De bedoeling van beide stelsels is dezelfde; beide willen werken preventief. Deze regeling moet hebben een preventieve strekking, gelijk de heer Minister hedenmorgen nog klemmend heeft aangetoond. Hoe minder de bepaling moet worden toegepast, des te beter zal het zijn. Dat geldt voor beide stelsels. Maar nu moet die bepaling ook zóó worden ingericht, dat zij inderdaad preventief werkt en een afschrikkende kracht heeft. Die bepaling moet aan den anderen kant ook wezen logisch en goed sluitend.

Wanneer men nu staat voor de keuze tusschen die beide denkbeelden, dan is deze niet heel gemakkelijk. Indien men neemt het amendement van den heer van de Velde c.s. in den ongewijzigden vorm, dan lijdt dat in de oogen van de Commissie aan verschillende bezwaren. Wanneer het ongeoorloofd bedongene is een groot deel van het loon, dan zou het kunnen zijn, dat het dubbele ging zelfs boven het Regeeringsmaximum. Wanneer men aanneemt, om het met een voorbeeld toe te lichten, een loon van f 12, waarvan f 2 in geoorloofden en f 10 in niet geoorloofden vorm, dan zou dat bij toepassing van het amendement van de Velde er toe leiden, dat een exorbitant hooge som moest worden betaald. Dat is intusschen niet het gewone geval. Het gewone geval zal wel zijn, dat een groot deel van het loon is bepaald in geld of op andere geoorloofde wijze, maar een klein deel op ongeoorloofde manier. En nu komt het aan de Commissie van Rapporteurs voor, dat voor die gevallen het amendement van den heer van de Velde c.s. inderdaad niet heeft een voldoende preventieve werking. De heer Okma heeft zich op dit punt de verdediging van zijn amendement gemakkelijk gemaakt door te zeggen: wanneer dat ongeoorloofde deel gering is, behoeft de straf ook maar gering te zijn. Dat komt ons niet juist voor. Dat ongeoorloofde deel kan wezen, geldelijk gesproken, een klein deel, maar toch kan er zijn een hoogst immoreele loonregeling.

Men kan zich allerlei gevallen denken van ongeoorloofde loonsvormen. Het kan financieel betreffen slechts een klein deel van het loon, maar toch hebben een hoogst immoreele strekking. Nu heeft het geen voldoende preventieve kracht, wanneer men zegt: „ja dat is wel een schandelijk misbruik, maar wanneer ik het ongeoorloofde deel van het loon in geld taxeer, is het maar 25 cent per week, en dus wordt die wettelijk omgezet in niet meer dan 50 cent per week. Dat is geen voldoende preventieve werking. Wanneer men dus, zooals de heeren van de Velde c.s. getoond hebben te willen, een behoorlijke sanctie van het verbod wil, dan moeten zij het tweevoud doen klimmen tot een zoodanig cijfer, dat er een voldoende preventieve werking van uitgaat. Het komt der Commissie

van Rapporteurs voor, dat op gelukkige wijze die verbetering is aangebracht door het sub-amendement, dat de drie heeren hebben voorgesteld; wij hebben daar een krachtige preventieve werking, doordat het tweevoud is gebracht op het vijfvoud, en te gelijker tijd een waarborg, dat het niet klimt in het belachelijk hooge, doordat is aangelegd de rem, die afkomstig is van het Regeeringsvoorstel.

Nu heeft de heer Okma getracht de Vergadering schrik aan te jagen met processueele moeilijkheden. Ik zal die niet gering schatten, maar ik acht ten slotte het recht zelf en de regeling daarvan nog hooger, en wanneer het noodzakelijk is moet men daarvoor eenige processueele moeilijkheden trotseeren. Maar het komt der Commissie ook voor, dat de heer Okma die moeilijkheden zeer heeft overdreven. Het bewijs van die overdrijving ligt al hierin, dat de heer Okma het heeft willen doen voorkomen, alsof de bepaling van een gebruikelijk loon voor zeker vak op een bepaalde plaats zou zijn een werk, dat de kennis en kunde des kantonrechters te boven gaat. Dit is toch werkelijk eenigermate overdreven. En wanneer de heer Okma zegt, dat de kantonrechter zich het hoofd zal moeten breken met de vraag, of het vijfvoud niet gaat boven het maximum, dan kunnen wij dat schrikbeeld eenvoudig van ons jagen door de overweging, dat de gedagvaarde werkgever in zijn eigen belang den kantonrechter daarbij wel een handje zal helpen. Het ligt op den weg van den werkgever te zeggen: gij kunt mij tot het vijfvoudige nooit veroordeelen, want dan komt gij boven het maximum van het artikel. En zoo bij de hand zijn de meeste werkgevers wel, dat zij niet zullen verzuimen aan den kantonrechter daarvoor de noodige gegevens te verschaffen.

De Commissie van Rapporteurs is dus van meening, dat, wanneer het sub-amendement op het amendement van den heer van de Velde c.s. wordt aangenomen, dit een belangrijke verbetering van dat amendement zal zijn.

De Commissie van Rapporteurs zou zelfs de meest aannemelijke oplossing van de zaak vinden, wanneer allen die werkelijk een ernstige sanctie op art. 1637 j [p] willen, zich met dit stelsel konden vereenigen. Toen wij art. 1637 j [p] hebben aangenomen, moet dat toch geschied zijn in de veronderstelling, dat de naleving daarvan behoorlijk zou worden verzekerd. En het is ondenkbaar, dat de Kamer het artikel, dat zij zelf heeft gevoteerd, zou willen laten zonder een aanvullende bepaling, waardoor haar votum van gisteren in zijn werking wordt gehandhaafd.

Te recht heeft de geachte afgevaardigde uit Venlo, de heer Nolens, gezegd, dan men zou raken aan een van de kernpunten van het wetsontwerp, wanneer men in gebreke bleef hier een krachtige, doeltreffende en afdoende sanctie in de wet op te nemen.

De Commissie van Rapporteurs meent dus, dat de beste oplossing zou wezen, wanneer, zooals ik zeide, allen die in deze richting willen werken, zich konden vereenigen op het amendement van den heer van de Velde, geamendeerd door aanneming van het sub-amendement. Mocht dat niet mogelijk blijken, dan raadt de Commissie van Rapporteurs de Kamer aan om in ieder geval het sub-amendement aan te nemen en daardoor het amendement van den heer van de Velde te verbeteren en praktisch krachtiger en doeltreffender te maken.

Mocht de Kamer — naar het oordeel van de Commissie zou dat te betreuren zijn — daartoe niet kunnen besluiten, dan zal de Kamer staan voor de keus tusschen het amendement van den heer van de Velde en het Regeeringsvoorstel. Die keuze is eenigermate moeilijk. Beide voorstellen hebben hun vóór en tegen; beide hebben praktische voordeelen en praktische bezwaren. Onder andere is een ernstig bezwaar tegen het Regeeringsvoorstel laatstelijk genoemd door den heer Okma.

Met het oog op de praktische moeilijkheden, welke uit het Regeeringsartikel kunnen voortvloeien, zou de Commissie van Rapporteurs geneigd zijn aan het amendement van de Velde c.s. alnog de voorkeur te geven, maar — ik zeg het nog eens — de Commissie acht verre verkieslijk de sub-amendering door het amendement-Limburg c.s., en beveelt derhalve de aanneming daarvan met warmte aan.

De heer van de Velde: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij veroorloofd een kort woord ten slotte te spreken.

Ik wensch er op te wijzen, dat het amendement, door ons drieën voorgesteld, vóór alles een amendement te goeder trouw bedoelt te zijn. Het is, durf ik zeggen, ontworpen door voorstanders in algemeenen zin van een wet als deze, die dit wenschen te kunnen blijven. Het is, daar wij sommige zaken prijsgegeven hebben, welke wij liever anders geregeld hadden gezien, te beschouwen als een compromis tusschen de verschillende stroomingen in deze Kamer. Zelf heb ik een en ander

in het amendement prijsgegeven dat ik anders wenschte, om tot overeenstemming te komen en ik heb den door de Kamer mij gelaten tijd gebruikt om met eenige mijner vrienden overleg te plegen. Ik hoop dan ook, dat de Kamer nu aan wat wij toegaven haar goedkeuring zal willen geven.

Den heer Minister van Justitie wensch ik dank te zeggen voor hetgeen hij in uitzicht gesteld heeft ten aanzien van de verkorting der termijnen, waarbinnen de actie door den werkmán kan worden ingesteld en ten aanzien van een nadere regeling der terugbetaling, indien door werkmán en werkgever, soms in niet gecorloofden vorm, te veel loon mocht zijn ontvangen.

Ik neem acte van die verklaring en ik hoop dan ook zeer dat te zijner plaatse daarvan blijken zal. Mijn voornemen om daaromtrent amendementen in te dienen, heb ik, in die veronderstelling, voorloopig achterwege gelaten.

Er is nu gebleken, dat er hier in de Kamer drie stelsels zijn; dat van den Minister, dat van den heer van Idsinga en dat, door ons drieën in ons amendement voorgestaan.

Ik geloof, dat het uit praktisch oogpunt het best zou zijn zich aan te sluiten bij ons amendement. Dat amendement moge in zeer enkele gevallen fouten hebben — de voorzitter der Commissie van Rapporteurs wees er op — het is naar mijn meening op het oogenblik het eenig bruikbare als compromis en beter dan het Regeeringsvoorstel. Waar het geldt, het maken van meer recht, geloof ik, dat wij goed zullen doen, waar wij in den laatsten tijd reeds zoo veel lasten op de industrie gelegd hebben; met het doen van proefnemingen op den patroon voorzichtig te zijn, en voor het oogenblik in een nieuwe wet tevreden moeten zijn met een beperking van de sanctie die de Kamer nu toch eenmaal wil tot het dubbele van het bedrag, waarop het loon niet wettig vastgesteld was. Ik althans ben niet tot meerdere concessies bereid, dan ons amendement geeft.

De heer van Doorn: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel wij niet erkennen, dat het door ons ingediende amendement niet op zijn plaats zou zijn, willen wij toch tegenover de Commissie van Rapporteurs een blijk van waardeering geven, en verklaren derhalve ons amendement tot gelegener tijd in te trekken.

Ik moet dit nog zeggen: ik heb van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs gehoord, dat ook hij van oordeel is, dat moet voorzien worden tegen navordering, wanneer gedurende eenige maanden is uitbetaald.

Ik neem daarvan acte evenals van de verklaring van den heer Minister van Justitie, dat hij aan onze bezwaren wil te gemoet komen door een verkorting van den verjaringstermijn voor te stellen.

Wij zijn voornemens om dit amendement weder voor te stellen bij art. 1638 j en ik zou aan den Minister en aan de Commissie van Rapporteurs willen vragen of zij niet zoo tijdig hun voorstellen zouden willen formuleeren, dat ons amendement overbodig zou zijn, waardoor aan de Kamer tijd zou bespaard worden.

De Voorzitter: Daar het door de heeren van Doorn en Tydeman voorgestelde amendement is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer Okma: Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij dat ik de Kamer nog enkele oogenblikken moet bezighouden. Het komt mij voor, dat de hoogst belangrijke redevoering van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs juist toen hij gekomen was op het punt van de processueele moeilijkheden waarop ik wees, niet op het sterkste moment gekomen was. De geachte afgevaardigde heeft gezegd: bij die processueele moeilijkheden zal de werkgever den kantonrechter wel een handje helpen, maar ik geloof, dat hij zich niet goed voorstelt hoe het daarbij zal gaan. De arbeider zal eischen dat de kantonrechter hem het vijfvoud van het bedongen gedeelte loon zal toekennen en de werkgever zal zeggen, dat, wanneer de kantonrechter dit vijfvoud toekent, hij de grens zal overschrijden die dit artikel aangeeft, omdat volgens het artikel meer zou worden uitgekeerd dan een derde boven hetgeen als loon bedongen is. Hoe dus de werkgever den kantonrechter zal helpen is mij een raadsel. Naar het mij voorkomt heeft de geachte afgevaardigde zich eenigszins afgemaakt van de processueele moeilijkheden door te verklaren, dat de regeling van het recht hooger staat dan processueele moeilijkheden. Ik stel daartegenover, dat men ook de hoogte van het recht, voor het rechtbesef der natie onder deze processueele moeilijkheden kan begraven.

Men zou daardoor schade doen aan de wet die men met zooveel liefde heeft ontworpen en verdedigd.

Wat de preventieve werking betreft, komt het mij voor, dat de geachte voor-

zitter van de Commissie van Rapporteurs hier vervallen is in het starre orthodoxe jurisme, dat hij zelf in een ander verband ten tooneele heeft gevoerd. Wij hebben den tijd gekend dat men zelfs voor minder zware misdrijven de doodstraf bepaalde, om afschrik te verwekken voor het misdrijf. Wanneer dit de grondslag moet zijn waarop de bepalingen moeten rusten, dan noem ik dit een vitieusen grondslag van star orthodoxisme op rechterlijk gebied.

Ik zal eindigen met deze verklaring, dat het sub-amendement door de heeren ingediend, in onze oogen moorddadig van strekking is voor het amendement, dat strekt om een eenvoudige bepaling te verkrijgen, die zich onmiddellijk aansluit bij het rechtsbesef van degenen die aan de bepaling worden onderworpen. Wanneer dit sub-amendement wordt aangenomen zal geen van ons drieën meer voor het amendement stemmen, zooals het dan zal luiden.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij tot een kort woord bepalen. Hetgeen ik voornemens was in het midden te brengen tegen het amendement van de heeren van Doorn c.s., kan ik nu daarlateren, omdat dit amendement is ingetrokken.

De heer van Idsinga, die het argument nog eens op den voorgrond heeft geplaatst, dat hetgeen in het Regeeringsartikel en ook in de verschillende amendementen wordt voorgesteld, niet zou zijn overeen te brengen met goed begrepen moraliteit, moet mij toestaan nog eens te zeggen, dat, zelfs wanneer men zich stelt op het standpunt, dat de moraliteit alleen dan wordt in acht genomen, wanneer die overeenkomt met eigen opvattingen van moraliteit, hij dan toch inderdaad in zijn eigen stelsel aan zijn eigen denkbeeld van moraliteit niet voldoet, want hoe men het ook keere, of wende, er is ook in het voorstel, zooals de heer van Idsinga het doet, een straf ten laste van den werkgever; dat heeft de voorsteller zelf toegegeven.

Ten slotte reduceert zich dus het geheele verschil tusschen den heer van Idsinga en mij tot een vraag van meer of minder.

Wat nu betreft het Regeeringsartikel en de verschillende amendementen, nog slechts een kort woord.

De hoofdschuldige, dat deze debatten een zoodanigen omvang hebben genomen als het geval is geweest, is de heer Regout. Hij toch is begonnen met in deze materie het strafrecht te introducereen en heeft aan hetgeen hier wordt voorgedragen den maatstaf aangelegd van een straf tegen een strafbaar feit en van de berechting daarvan. Eigenlijk zou ik bijna zeggen: *hinc illae lacrumae*, want was dit niet gebeurd, dan zou de discussie niet zulk een vlucht hebben genomen. Intusschen moge ik aan degenen die zich op het standpunt van het strafrecht stellen, toch nog wel eens onder het oog brengen, dat ook een andere beschouwing mogelijk is. Dit heeft de heer Nolens op uitnemende wijze in het licht gesteld. Wanneer wij hier spreken van strafbeding, dan bedoelen wij dat in burgerrechtelijken zin, dan hebben wij op het oog een schadevergoeding en wanneer wij ons zuiver op burgerrechtelijk terrein houden, dan kan tegen het standpunt van de Regeering geen bezwaar bestaan. Wij hebben hier te doen met een strafbeding in den vorm van schadevergoeding. Ik heb vanmorgen reeds gewezen op andere voorbeelden van dien aard. Ik kan nog een ander voorbeeld aanhalen, dat nog al sterk is. In art. 448 Wetboek van Koophandel wordt aan de reederij of den kapitein; die nalaat bij de afmonstering van officieren en scheepsgezellen de betaling van het loon te doen, een schadeloosstelling opgelegd van f 3 voor elken officier en f 1.50 voor elken schepsgezel voor elken dag.

Daar heeft men dus een zeer sterk voorbeeld van een burgerrechtelijke sanctie in de wet zelf opgenomen, gelijk bij ons artikel wordt voorgesteld.

Ik zal, Mijnheer de Voorzitter, op dezen weg niet voortgaan. De vraag is ten slotte, welke oplossing aan deze zaak zal worden gegeven. Ik voor mij meen nog altijd, dat het Regeeringsvoorstel een juisten weg bewandelt.

Nu heeft de heer Okma gevraagd, of de arbeider, waaronder het loon een woning is begrepen, en waar op zich zelf het in gebruik geven van een woning volkomen geoorloofd is, maar een andere factor van het loon in strijd met de wet is bedongen, die woning dan onmiddellijk zal moeten verlaten. Ik geloof, dat men hier een voorbeeld heeft gekozen, dat zich wel denken laat, maar dat toch in de practijk niet veel zal voorkomen. En wel omdat in die streken waar dergelijke overeenkomsten worden gesloten, dat het loon voor een deel zal bestaan in een woning, die bepaling ook wel gebruikelijk zal zijn, zoodat wanneer men het overeengekomen loon laat vervangen door het ter plaatse gebruikelijke, men daarin ook wel de woning zal terugvinden.

Echter is tusschen het Regeeringsartikel en de amendementen niet zooveel verschil wat het beginsel betreft. Ik zou het mij dus niet al te zeer aantrekken

wanneer het amendement van de heeren van de Velde c.s. werd aangenomen, mits onder deze voorwaarde, dat dan ook het sub-amendement van de heeren Limburg [lees: Regout] c.s. werd aangenomen. Door dat sub-amendement toch is voldaan aan hetgeen ik in mijn eerste rede reeds heb aangegeven, dat namelijk niet het dubbele maar het vijfvoud zou worden bepaald, terwijl daarbij nog een waarborg is gevoegd, dat in geen geval, onder geen omstandigheden, dit vijfvoud zou leiden tot het gevolg; dat het gebruikelijke loon met meer dan een derde gedeelte wordt overschreden. Ik zal dus, waar het de keuze geldt tusschen het gesubamendeerde amendement en het Regeeringsvoorstel, de keuze aan de Kamer overlaten.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Ik zal nu eerst in stemming brengen het amendement ingediend door den heer van Idsinga, dat in beginsel afwijkt van het Regeeringsvoorstel. Daarna het sub-amendement van den heer Regout c.s. op het amendement van den heer van de Velde c.s.; wordt dit aangenomen, dan het aldus geamendeerde amendement van laatstgenoemde heeren; wordt het verworpen, dan het amendement van den heer van de Velde c.s. zonder die bijvoeging.

De amendementen komen in stemming.

Het amendement van den heer van Idsinga wordt met 49 tegen 19 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Zijlma, Arts, Verhey, de Klerk, Schaper, Tak, van Nispen tot Sevenaer, Bolsius, Tydeman, ter Laan, Okma, van Doorn, Troelstra, Hugenholtz, Limburg, van Veen, Regout, Pierson, Nolting, Roodhuyzen, van Wijnbergen, Roessingh, Jannink, van Asch van Wijck, van Vliet, Drucker, van Alphen, van der Zwaag, Thomson, Marchant, van den Bergh (den Helder), Jansen (den Haag), van Deventer, Nolens, Eland, Dolk, Lely, Koolen, Mees, Duymaer van Twist, Brummelkamp, van Gijn, Lieftinck, Bos, Smeenge, Smidt, Talma, Ferf en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Sasse van Ysselt, van de Velde, van Styrum, Plate, Schokking, Reyne, de Beaufort, van Wassenaer van Catwijck, van Dedem, van Vuuren, Aalberse, de Ram, Duynstee, van Vlijmen, van den Bergh van Heemstede, van Idsinga, van Karnebeek, Ruys de Beerenbrouck en van Bylandt.

Het sub-amendement van den heer Regout c.s. wordt aangenomen met 44 tegen 23 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren Roodhuyzen, van Wijnbergen, Roessingh, Jannink, van Asch van Wijck, van Vliet, Drucker, van Alphen, van der Zwaag, Thomson, Marchant, van den Bergh (den Helder), Jansen (den Haag), van Deventer, Nolens, Eland, Dolk, Lely, Mees, Duymaer van Twist, Brummelkamp, van Gijn, Lieftinck, Bos, Smeenge, Smidt, Talma, Ferf, Zijlma, Arts, Verhey, de Klerk, Schaper, Tak, van Nispen tot Sevenaer, Bolsius, ter Laan, van Doorn, Troelstra, Hugenholtz, Limburg, Regout, Pierson en Nolting.

Tegen hebben gestemd de heeren Reyne, de Beaufort, van Wassenaer van Catwijck, van Dedem, van Vuuren, Aalberse, de Ram, Duynstee, Koolen, van Vlijmen, van den Berch van Heemstede, van Idsinga, van Karnebeek, Ruys de Beerenbrouck, van Bylandt; van Sasse van Ysselt, Tydeman, van de Velde, Okma, van Styrum, van Veen, Schokking en de Voorzitter.

Het gewijzigd amendement van den heer van de Velde c.s. wordt in stemming gebracht en met 63 tegen 5 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Roessingh, Jannink, van Asch van Wijck, van Vliet, Drucker, de Beaufort, van Wassenaer van Catwijck, van Dedem, van Alphen, van der Zwaag, Thomson, Marchant, van Vuuren, van den Bergh (den Helder), Jansen (den Haag), van Deventer, Aalberse, Nolens, Eland, de Ram, Duynstee, Dolk, Lely, Koolen, Mees, van Vlijmen, Duymaer van Twist, Brummelkamp, van Gijn, Lieftinck, van den Berch van Heemstede, Bos, Smeenge, Smidt, van Karnebeek, Talma, Ruys de Beerenbrouck, van Bylandt, Ferf, Zijlma, Arts, van Sasse van Ysselt, Verhey, de Klerk, Schaper, Tak, van Nispen tot Sevenaer, Bolsius, Tydeman, ter Laan, van Doorn, Troelstra, van Styrum,

Hugenholtz, Limburg, Plate, Regout, Pierson, Schokking, Nolting, Roodhuyzen, van Wijnbergen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Idsinga, van de Velde, Okma, van Veen en Reyne.

Het gewijzigd art. 1637 l wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 r.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 r. In het eerste lid wordt in plaats van „art. 1637 p” gelezen „artikel 1637 p”, terwijl in het tweede lid het woord „vorige” wordt vervangen door het woord „voorgaande” en in het laatste lid in plaats van „de bepaling” wordt gelezen „eenige bepaling”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

4°. Art. 1637 r. *nietigheid van bedingen in strijd met de bepaling van loonsverhoging ingeval loon is vastgesteld in anderen vorm dan volgens art. 1637 p geoorloofd is.*

Tegen dit voorschrift van nietigheid rezen ernstige bedenkingen.

[Het hier ontbrekend gedeelte is afgedrukt op bladz. 60.]

Waar de beide partijen te zamen zijn overeengekomen ander loon te stellen dan volgens art. 1637 p veroorloofd is en alzoo beiden in strijd met de wet hebben gehandeld, wordt niet — zooals billijk en logisch ware — het beding nietig verklaard en de loonsbepaling van art. 1637 q daarvoor in de plaats gesteld, maar wordt de werkgever veroordeeld het vijfvoud van het wettig vastgestelde gedeelte van het loon, tot een maximum van één derde boven het volgens art. 1637 q verschuldigde loon, aan den arbeider te betalen.

Men achtte het strijdig met alle begrippen van zedelijkheid, dat de mededader van die ongeoorloofde vaststelling van loon een niet onaanzienlijk voordeel zal genieten, indien hij den hoofddader, als hoedanig men in de meeste gevallen misschien — maar toch niet altijd — den werkgever kan aannemen, aanbrengt. Er wordt hier aan den arbeider een premie gegeven voor een daad, die men in het dagelijksche leven niet anders dan als eene gemeene zoude betitelen. Deze bepaling heeft haar oorsprong in de onjuiste opvatting, dat de arbeider in dergelijk geval steeds als bedrogene moet beschouwd worden: Daarbij komt nog het bezwaar, dat dit vorderingsrecht niet vervalt na verloop van zes maanden.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

4°. Art. 1637 r. *nietigheid van bedingen in strijd met de bepaling van loonsverhoging ingeval loon is vastgesteld in anderen vorm dan volgens art. 1637 p geoorloofd is.*

Bij dit artikel is de nietigheid van afwijkende bedingen volstrekt onontbeerlijk te achten, daar toch de werkgever, die niet schroomt

het loon in strijd met het wettelijk voorschrift vast te stellen, den arbeider tevens de voorwaarde zou doen aannemen dat deze afstand deed van alle rechten, aan art. 1637 r, zijnde de sanctie van art. 1637 p, te ontleenen.

[Het hier ontbrekend gedeelte is afgedrukt op bladz. 61.]

Indien de wetgever hier alleen met de theorie had te rade te gaan, dan zou het allicht logisch geklonken hebben, om, waar beide partijen te zamen een ongeoorloofd loon vastgesteld hadden, de loonsbepaling nietig te verklaren en het wettelijk loon daarvoor in de plaats te stellen.

Was eene dergelijke regeling echter in het ontwerp opgenomen, dan zou in dit opzicht althans de grief, elders in het Voorloopig Verslag tegen het ontwerp aangevoerd, dat het louter eene studeerkamervrucht zoude zijn (1), ten volle zijn verdiend. Immers, dan ware te eenen male over het hoofd gezien, dat in werkelijkheid zulk een beding bijna zonder uitzondering door den werkgever in zijn eigen belang wordt voorgesteld en den arbeider opgedrongen wordt. Voor den arbeider bestaat er geen redelijk motief voor eene afwijking van de voorschriften van art. 1637 p, daar hij zich toch met behulp van het eerstgenoemde loonbestanddeel, geld, naar goedvinden alles kan verschaffen — ook van den werkgever, voor zover deze daartoe wil medewerken — wat hij noodig heeft.

De leden, die deze opmerking maakten, hebben intusschen, naar het schijnt, voorbijgezien, dat hier den arbeider alleen eene actie gegeven wordt; van eene veroordeeling van den werkgever tot het in het artikel genoemd bedrag kan men hier niet spreken. De vraag, tot welk bedrag de werkgever veroordeeld worden zal, komt eerst aan de orde bij art. 1638 j. De bevoegdheid, den rechter bij dat artikel verleend, om de veroordeeling des werkgevers te beperken tot het bedrag der door den arbeider geleden schade, zal kunnen voorzien in de zeldzame gevallen, dat de onwettige loonsbepaling inderdaad mede aan den arbeider te wijten is.

Wanneer men wijders bedenkt, dat de werkgever immers niet wordt overvallen, als gold het een natuurverschijnsel, door een beding als hier wordt bedoeld; dat het toch geheel en al van hem zelve afhangt, of hij met dit artikel 1637 r in aanraking zal komen of niet, dan moet men erkennen, dat de voorgestelde regeling in werkelijkheid niet zoozeer met alle begrippen van zedelijkheid in strijd te achten is als in het Voorloopig Verslag wordt voorgesteld.

De loonvordering, bij dit artikel den arbeider gegeven, is weliswaar aan geen korten verjaringstermijn gebonden, doch de vordering, bedoeld bij art. 1638 j, de vordering, die de arbeider zal moeten instellen, zoo althans de werkgever bij de loonbetaling niet vrijwillig aan art. 1637 r voldoet — hetgeen uit den aard der zaak weinig zal voorkomen — is gebonden aan een termijn van zes maanden.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer Kist: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in deel I, bladz. 128.]
Op deze laatste soort wensch ik iets nader in te gaan. Ik noem drie

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 151.]

gevallen, de eerste twee betreffen het loon, het derde betreft de winkelnering. In de eerste plaats dan *de vaststelling van het loon in het contract*. De bestanddeelen waaruit het loon mag bestaan zijn vermeld in art. 1637 p. Zij zijn in het kort: 1°. geld; 2°. voedsel, licht, verwarming, in loco; 3°. kleding in dienst te dragen; 4°. een bepaalde hoeveelheid van de voortbrengselen van het bedrijf en dan nog eenige andere bestanddeelen: woning en dergelijke.

Wat nu moet er gebeuren, wanneer werkgever en arbeider — het spreekt vanzelf, dat er een overeenkomst is en die kan niet gesloten worden zonder beider medewerking — wanneer dus beide partijen zich bij het sluiten van het contract niet aan de wet storen en het loon geheel of ten deele anders samenstellen dan de wet verordent?

Dit zegt art. 1637 r. Voor *zoover* — dat wil zeggen voor *zooveel* — betreft het gedeelte loon, dat onwettig is samengesteld, wordt het op geld gewaardeerd.

In de meeste gevallen zal er wettig loon bij zijn. Het loon in geld speelt de hoofdrol, maar voor dat deel, dat niet wettig is vastgesteld bij het contract, wordt dit op geld gewaardeerd. Geld komt in de plaats van het onwettige loon. Wanneer het daar nu bij gebleven ware, zou ik met deze bepaling volkomen vrede hebben, dan werd aan de wet op de meest eenvoudige en zuivere wijze voldaan en beide partijen kregen wat haar toekomt, maar dit is zoo niet, er staat: op geld gewaardeerd *en geacht vastgesteld te zijn op het vijfvoud van dit bedrag*. Dus het onwettige loon wordt op geld gewaardeerd en meteen vermenigvuldigd met 5, zoodat de arbeider in plaats van het geld te krijgen wat hem toekomt, krijgt het vijfvoud, dus het viervoud meer.

Hij krijgt dus 400 pct. meer dan hem toekomt. Dit wordt wel eenigszins voor sommige gevallen getemperd. Met dien verstande, dat het geheele loon, het wettige en het onwettige te zamen, op die wijze vastgesteld, de waarde van het bedongen loon niet met meer dan $\frac{1}{5}$ mag overschrijden.

Ik mag wel even een voorbeeld aanhalen om duidelijker te maken wat ik bedoel.

Ik heb reeds terloops aangeroerd, dat onder het wettige deel van het loon ook worden gerekend dienstkleeren om in dienst te gebruiken. Nu sluiten-bijv. partijen een overeenkomst, waarbij het loon van den arbeider of bediende wordt bepaald op f 550 per jaar, benevens een pak Zondagskleeren en een overjas. Dat laatste mag niet, want Zondagsche kleeren en een overjas behooren niet tot den dienst. Dat is dus ongeoorloofd loon. Het pak kleeren wordt dan bijv. getaxeerd op f 50. $f 50 \times 5 = f 250$. Met de f 550 loon krijgt dus de arbeider of bediende f 800. Dat is f 200 meer dan f 600, of juist $\frac{1}{3}$ meer; dat mag hij dus hebben. De werkgever betaalt dus f 200 meer en de arbeider ontvangt f 200 meer dan bedongen was.

Het tweede geval betreft ook het loon, doch niet de vaststelling bij contract, maar de *voldoening van het loon*. Ook die is bij de wet geregeld. Geld, dat is Nederlandsch geld, moet worden betaald in Nederlandsch wettig betaalmiddel, vreemd geld wordt berekend tegen den koers van den dag; loon in andere bestanddeelen heeft plaats volgens overeenkomst of reglement, en eindelijk het bij contract onwettig vastgesteld loon, het geval daar juist behandeld, op de medegedeelde wijze, met 5 maal het onwettige loon tot een maximum van driemaal het geheele loon.

Wanneer partijen zich niet aan deze voorschriften houden en — uit den aard der zaak met beider medewerking — de voldoening anders plaats vindt, dan is volgens art. 1638 n [lees: 1638 j] de betaling voor zoover die *anders* heeft plaats gehad nietig, en de arbeider behoudt zijn recht op het loon zonder gehouden te zijn het bij de onwettige voldoening ontvangene terug te geven.

Ik kom nu terug op het voorbeeld van het pak kleeren en de overjas, en ik stel mij voor, dat partijen zich hebben gehouden aan het contract. De werkman heeft zijn f 550 gekregen en het pak Zondagskleeren en de overjas aangenomen, hetzij omdat hij er niet bij gedacht heeft, hetzij omdat hij er later op wil terugkomen.

Wanneer hij dit laatste doet en zich op de nietigheid van de betaling beroept, wat zal dan het geval zijn? Dan mag hij het pak behouden, als onwettig betaald, en tevens mag hij, behalve het reeds ontvangen loon van f 550, het vijfvoud van de waarde van het pak $5 \times f 50 = f 250$ vorderen. Hij ontvangt dus meer dan bedongen is, uit de eerste overtreding f 200, uit de tweede het pak, zulks ten koste van den werkgever. Mij dunkt, dat het toch wel eenigszins onrechtvaardig is.

Nu behoeft het geen betoog, dat, hoe grooter in verhouding het onwettige deel der voldoening is, hoe grooter de vermeerdering van de schuld wordt, want men betaalt 5 maal het onwettige loon. Stel dat geheel is betaald in onwettig loon

en dat bijv. f 500 Nederlandsch courant is betaald met 1040 francs; dan mag de arbeider de 1040 francs houden en behoudt hij zijn recht op de f 500.
[Men zie verder bij art. 1638 j.]

(29 Juni 1907.)

De heer Störk: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in deel I, bladz. 286.]

Over art. 1637 r zal ik, na hetgeen daaromtrent reeds eenstemmig door alle sprekers die tot nog toe het woord hebben gevoerd, is aangevoerd, niet veel zeggen. Voor mij ligt niet zoozeer het bezwaar in de onbillijkheid tegenover den werkgever, dat gisteren vooral door den heer Kist breed werd uitgemeten, doch in de onzedelijke strekking. Door dit artikel wordt een voordeel in uitzicht gesteld aan iemand die een gemeene daad verricht. Of dit nu veel of weinig voorkomt laat mij betrekkelijk koud. Ik zie, dat de Minister het hoofd schudt; ik wil dus gaarne met een enkel woord mijn meening toelichten. Wanneer een veldwachter of andere politiebeambte een bekeuring tracht te doen in een kroeg zonder vergunning, door deze in burgerkleding binnen te treden en dan een borrel te bestellen, zoo wordt dit gestreng afgekeurd. Komt de zaak voor de rechtbank, dan wordt er altijd gezegd, dat het tegenover de justitie toch niet aangaat om op die wijze een misdaad te provoceren, maar nu weet ik wel, dat hier in den regel de arbeider niet zal trachten een misdaad te provoceren, maar het is toch een feit, dat hij met iemand anders samen iets gedaan heeft wat volgens de wet niet mag en nu geeft men hem een soort aanbrenghoon om de wederpartij, met wie hij de verkeerde daad heeft gedaan, voor den rechter te brengen.

De Minister kan niet wegredeneeren, dat dit met voorbedachten rade geschiedt, dat dit een venijnige wijze van handelen is om een kwaad dat men bestrijden wil den kop in te drukken.

Het is mijn overwegend bezwaar tegen het artikel. In dit verband heb ik mij ook eenigszins gegriefd gevoeld door hetgeen de Minister geschreven heeft in de Memorie van Antwoord, bladz. 42 [deel I, bladz. 237], waar hij de bedenkingen bestrijdt die door leden in dit opzicht zijn gemaakt.

Ik wil gaarne aannemen dat de Minister het niet zoo heeft bedoeld, maar ik wil toch mijn grief uitspreken, opdat de Minister zijn bedoeling kan verduidelijken.

Wij lezen dan deze woorden:

„Ten aanzien van de hierbedoelde bepalingen in het algemeen veroorlooft zich de ondergeteekende te verwijzen naar hetgeen bij eene vorige gelegenheid hierboven daaromtrent reeds is medegedeeld. Wijders zou hij gaarne den leden, die van oordeel waren, dat voor die gevallen strafrechtelijke bepalingen boven den civielrechtelijke poenale voorschriften van het ontwerp te verkiezen zouden zijn, de vraag willen stellen, of er aan gedacht is, dat die strafbepalingen dan op de vroeger ontvouwde gronden tegen den werkgever alleen gericht zouden moeten zijn, en of het dan zooveel aangename of beter voor den werkgever geweest ware eene boete in de Staatskas te moeten storten of eenigen tijd in hechtenis of gevangenisstraf te moeten doorbrengen, dan den arbeider iets meer te moeten uitkeeren dan dezen bij de arbeidsovereenkomst toegezegd is. Tegenover de schande en het materieel nadeel eener strafrechtelijke veroordeeling zou voor den werkgever alleen het genoegen staan, dat de arbeider toch niets meer krijgen kon dan hij hem had toebedacht.”

Zie, Mijnheer de Voorzitter, als wij die woorden lezen, krijgen wij onwillekeurig den indruk als ware in het Voorloopig Verslag de opmerking gemaakt in het belang van de werkgevers, derhalve voor het particuliere belang, wat ook naar mijn meening niet zou geoorloofd zijn. De Minister schudt het hoofd, en hij heeft dus die bedoeling niet gehad. Maar er volgen toch in ieder geval woorden op, die voor de werkgevers hatelijk zijn; nl. deze: „Tegenover de schande en het materieel nadeel eener strafrechtelijke veroordeeling zou voor den werkgever alleen het genoegen staan, dat de arbeider toch niet meer krijgen kon dan hij hem had toebedacht.”

[Men zie verder bij art. 1638 c.]

(4 Juli 1907.)

De heer Sickenga: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in deel I, bladz. 286.]

Ik wil niet in de details van het wetsontwerp afdalen, het is reeds van vele zijden beschouwd en ik kan er mij in hoofdzaak mede vereenigen.

Er zijn moeilijkheden — de heer Kist heeft er op gewezen —, maar die zijn misschien wel te ondervangen. De heer Kist heeft gesproken over de loonbedinging, waarbij naast geld iets anders wordt bedongen, en hij heeft het voorbeeld aangehaald van dien man die een jas of overjas als loon zou krijgen. Dat hierin een moeilijkheid zou gelegen zijn, kan ik niet inzien. Men kan tot dien man zeggen: daar hebt gij dien jas cadeau; men wil hem toch niet terug hebben. [Men zie verder deel I, bladz. 177.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede afgedrukt bij art. 1638 j.]

Thans nog een enkel woord over de gedwongen winkelnering.

Men weet dat ik nu behandel de gevallen, waarin de strijd tegen de gedwongen winkelnering op deze wijze wordt gevoerd, dat een private straf wordt ingevoerd, hierin bestaande dat de arbeider hetgeen hij ter voldoening van zijn loon in den gewraakten vorm genoten heeft, mag behouden en verder hetzij in den vorm van verhoogd loon of op andere wijze terugkrijgt datgene waarop hij aanspraak heeft volgens de regelen, die de vaststelling en de voldoening van het loon beheerschen.

Waartegen men nu opkomt is, dat hij die medegewerkt heeft tot het contract, ten slotte voordeel heeft bij een overtreding, welke hij zelf begaan heeft.

Ik wensch dit even onder de oogen te zien.

Men ducht daarvan de schromelijkste gevolgen.

Men zegt: hij die op deze wijze profiteert van een kwaad waaraan hij zelf medeplichtig is, doet een gemeene daad; hij wordt een *agent provocateur*, gelijk de heer Kist zeide. De verschillende sprekers stemmen allen hierin overeen: geen civiele poena, maar geef ons liever een strafwet.

De heer Kist, die de eerste was die dit onderwerp ter sprake bracht, deed het naar aanleiding van art. 1637 p, hetwelk bepaalt in welke bestanddeelen, behalve geld, het loon mag worden vastgesteld, waarvan sanctie gevonden wordt in het artikel zelf en daarmee in verband ook in art. 1638 j.

Dit laatste zegt, dat, als het loon in andere bestanddeelen is uitgekeerd dan de wet voorschrijft, die voldoening van het loon nietig is; de arbeider behoudt het recht van den werkgever het verschuldigde loon te vorderen, zonder gehouden te zijn het reeds ontvangen loon terug te geven.

De zaak is zoo geregeld, dat, voor zoover het loon is vastgesteld in andere bestanddeelen dan de wet veroorlooft, het geldelijk bedrag zal worden gewaardeerd en vervolgens vermenigvuldigd met 5, zonder dat evenwel het geheele wettige loon daardoor met meer dan $\frac{1}{3}$ mag worden overschreden.

De heer Kist is de behandeling van dit onderwerp begonnen bij een bespreking van dit artikel over de vaststelling van het loon. Ik moet daarop eenigen nadruk leggen omdat — de geachte spreker houde het mij ten goede — wat hij bij die gelegenheid van de vaststelling van het loon besprak, eigenlijk de zaak niet stelde in het juiste licht.

De geachte spreker heeft een aardig en handig voorbeeld aangehaald, dat zich ook bij de beantwoording gemakkelijk laat hanteeren.

Hij zeide: laat ons nemen het geval, dat het loon bepaald wordt op f 550 per jaar en dan nog een pak Zondagskleeren en een overjas.

Nu wensch ik den geachten afgevaardigde te doen opmerken, dat aan dit voorbeeld, dat hij niet uit het leven gegrepen heeft — zulke gevallen komen niet dagelijks voor — een kleinigheid ontbrak waarop het juist aankomt.

De geachte afgevaardigde heeft niet medegedeeld, dat in zoon geval die werkgever kleermaker is of althans iemand, die in relatie staat met een inrichting waarin het *sweating system* wordt toegepast en kleeren goedkoop worden gemaakt. Dat behoort er bij; de onderstelling is, dat die arbeider door dien werkgever uit winstbejag benadeeld is geworden. Met andere woorden, het artikel over de loonbepaling en de berekening van het loon, is het artikel waarmee de rij van voorschriften tegen de gedwongen winkelnering wordt geopend. Al staat het op deze plaats, toch is het niet minder waar, dat het in verband gebracht moet worden met de gedwongen winkelnering, waardoor de arbeider het slachtoffer van den werkgever wordt. Er moest dus bij gezegd zijn, dat na eenigen tijd die kleeren onbruikbaar bleken, althans minder waard waren dan de arbeider er voor heeft betaald, dat hij dus bedrogen is uitgekomen.

Men moet deze bepaling niet in abstracto beschouwen, maar in den gedachten gang waarin zij is gemaakt, en dan heeft deze geheele bepaling ten doel de gedwongen winkelnering tegen te gaan.

Het is onweersprekelijk, dat dit de bedoeling van het voorstel van den aanvang af is geweest, en dat er hier ook verband bestaat met de sanctie waarvan gesproken wordt in art. 1638 j, hetwelk de heer Kist ook in het vervolg van zijn rede heeft ter sprake gebracht.

Nu wensch ik te herinneren aan hetgeen gisteren gezegd is door den geachten afgevaardigde uit Overijssel, den heer Stork: het gaat niet aan om te zeggen: deze arbeider heeft vrijwillig een contract aangegaan. Dat is een verkeerde gedachtenloop. Men moet hier denken aan hetgeen laatstgenoemde geachte afgevaardigde gisteren heeft toegevoegd en wat ik reeds releveerde, dat de arbeider in vele gevallen is de oeconomisch zwakke en blootstaat aan willekeurige handelingen van den werkgever.

Dat moet men hierbij en in het algemeen bij de bepalingen die zich tegen de gedwongen winkelnering keeren wel in het oog houden, en wanneer wij de zaak van dien kant beschouwen, dat de arbeider niet vrij is een dergelijk contract aan te gaan, maar zich eenvoudig heeft te onderwerpen, omdat hij voor vrouw en kinderen moet zorgen, krijgt men een geheel anderen indruk van de gansche zaak en kan men zich niet op de contractvrijheid beroepen.

[Men zie verder bij art. 1638 j.]

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 t.]

Dan is er nog een punt, waarop in het antwoord van de Regeering niet is teruggekomen, maar waaromtrent ik een voorbeeld uit de practijk heb aangehaald uit het Verslag van de Regeering omtrent de uienteelt. In Zeeland worden de arbeiders in de uienteelt betaald met een deel van de uien; en in het geheele land sluit men dergelijke arbeidscontracten onder den naam van „deelpacht”. Die zijn in het vervolg verboden en voor zoover zij bestaan bij de invoering van de wet, worden zij door de overgangsbepalingen nietig.

De Minister schudt van neen, maar ik beweer van ja.

Een overeenkomst, waarbij iemand arbeid verricht op het land van een eigenaar op zekere condities, zooals ik hier ten aanzien van die uien heb medegedeeld, waarbij hij arbeid verricht en met een deel van de vruchten naar huis gaat, is verboden, is nietig.

Is daarbij de openbare orde betrokken of de goede zeden?

Hier kunnen wij nu ook even uitmaken de quaestie, waaromtrent ik den Minister bij interruptie beloofd heb, hem aan te toonen, dat hij het verkeerde artikel te pas bracht.

In art. 1637 p staat, dat het loon o. a. mag bestaan uit een bepaalde hoeveelheid der voortbrengselen van het bedrijf, waarin het loon verdiend wordt, enz. voor zoover die voortbrengselen — het niet ter zake dienende sla ik over — wat aard en hoeveelheid betreft, behooren tot de eerste levensbehoeften van den arbeider en zijn gezin.

Een overeenkomst, die onder dit geval niet gebracht kan worden, is alzoo nietig. Maar nu heeft men bij een ander artikel nog iets bepaald. Wanneer bijv. in het geval, dat ik heb aangehaald, de arbeider de helft van de uien bedingt en die mee naar huis neemt, zou men zeggen: de zaak is uit. Neen, dan wordt zijn arbeid op een bedrag in geld gewaardeerd en geacht vastgesteld te zijn op het vijfvoud van dit bedrag.

„Het geheele loon, dat dientengevolge verschuldigd zal zijn, zal echter het overeenkomstig de bepalingen van het voorgaande artikel berekende loon niet met meer dan een-derde mogen overschrijden.”

Voor deze actie bestaat noch korte verjaring noch rechterlijke bevoegdheid tot vermindering.

Nu zegt echter de Minister, in strijd met wat wij in het Voorloopig Verslag hebben opgemerkt, dat deze actie onderworpen is aan art. 1638 j. Dit artikel behelst echter een ander geval; nl. dat de voldoening van het loon anders heeft plaats gehad dan bij de voorgaande twee artikelen.

Maar de voldoening heeft in het gestelde geval in uien plaats gehad en die waren bedongen, wat uitdrukkelijk in art. 1638 i staat: „De voldoening van het loon, voor zoover het in andere bestanddeelen dan in geld is vastgesteld, geschiedt volgens hetgeen bij overeenkomst of reglement is bedongen, of in het geval bedoeld in art. 1637 r naar de daar gestelde regelen.” Welnu, ik heb bij de overeenkomst bepaald uien, en ik geef uien. Slechts van voldoening van het loon, voor zoover zij anders heeft plaats gehad dan bedongen, is in art. 1638 j sprake. Dit is een heel ander geval, dat regelt de voldoening aan de overeenkomst in een anderen vorm dan bedongen, bijv. wanneer vreemd geld gegeven wordt, wanneer in Nederlandsche munt betaald moest worden.

Ik heb overeengekomen uien te geven, en geef uien, maar dat is nietig en ik moet betalen in geld, met de verhooging. Om dit van mij te vorderen geldt het niet de actie van art. 1638 [lees: 1638 j]. Alleen wanneer ik iemand die geen uien wil hebben, die opdring of iemand die Nederlandsch geld moet ontvangen, in vreemd geld betaal, dan zullen wij de actie hebben van art. 1638 r [lees: 1638 j]. Maar bij de zee van ongerechtigheden, die wij hier in het ontwerp hebben, moge deze er verder mee doorgaan.

Ik wil nu nog wijzen op een geval, dat ook in een ander verband is behandeld. Het is een zeer gebruikelijk contract tusschen een predikant en zijn gemeente, dat hij bezoldigd wordt gedeeltelijk in gebruik van grond, gedeeltelijk in geld.

Tegen dergelijk contract heb ik nimmer de minste zedelijke bedenking gehad. Als de landhuren hoog zijn, kan de gemeente meer betalen en krijgt de predikant meer; zijn de huren laag, dan is ook de gemeente in slechten doen en moet de predikant zich wat bekrimpen.

Dergelijk contract strijdt in geen enkel opzicht tegen de zedelijkheid of de openbare orde, maar wanneer dit ontwerp wet wordt, zal het nietig zijn.

Als nu naar strikt recht gehandeld wordt, mag de predikant zeggen: ik wil het traktement verhoogd zien met een-derde. Nu zal dit wel zo'n vaart niet loopen; ik geloof, geen predikant zal er de gemeente om lastig vallen, maar dan moet men hem er ook het recht niet toe geven in een wet.

[Men zie verder deel I, bladz. 180.]

(9 Juli 1907.)

De heer **Stork**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in deel I, bladz. 102.]

Het zij mij thans vergund, in verband met de opmerkingen door den Minister gewijd aan de geopperde bezwaren, nog een en ander over de details van dit wetsontwerp te zeggen. Met het oog op den tijd zal ik mij zeer beperken en slechts enkele artikelen behandelen, maar, zooals reeds gezegd, om het gewicht der zaak, meen ik mij toch niet geheel daarvan te mogen onthouden. Het doet mij leed, dat de heer Kist, vooral om de droevige reden, waarom hij niet tegenwoordig kan zijn, afwezig is, want ik ben overtuigd, dat het bij hem in betere handen zou zijn dan bij mij, om de opmerkingen, door den Minister gemaakt omtrent de strafbepaling in art. 1637 r te bespreken. Ik geloof dat Zijn Excellentie zich vergist, als hij meent, dat de heer Kist bij het aanhalen van zijn voorbeeld het oog had op de bepalingen omtrent de gedwongen winkelnering. Ik althans heb niet anders kunnen begrijpen, dan dat die geachte afgevaardigde wel degelijk doelde op de bepaling van art. 1637 p, waarbij verboden is in andere dan zekere voorgeschreven vormen het loon uit te betalen. Nu is het mij volkomen onverklaarbaar, hoe Zijn Excellentie kan zeggen, dat de straf, op de uitbetaling in verboden vorm in art. 1637 r gesteld, te niet gedaan kan worden door de bepaling van art. 1638 j. Het is misschien mogelijk, dat de rechter bevoegd is, tot het verminderen of vernietigen der straf, indien er kwade trouw is aan de zijde van den arbeider, indien deze er den werkgever heeft laten inloopen. Maar ons bezwaar geldt het geval, dat er oorspronkelijk geen kwade trouw is geweest bij den werkman, dat beide partijen misschien zelfs volkomen te goeder trouw het beding hebben aangegaan om in een zekeren verboden vorm het loon uit te betalen. Beroept zich de werkman hierop later, nadat hij den dienst verlaten heeft, bij den rechter, dan heeft hij aanspraak op een aanbrengpremie, overeenkomende met 5 maal het op verkeerde wijze genoten loon. Daarin zit de onzedelijkheid der bepaling van art. 1637 r, en ik kan niet inzien, dat deze door het in art. 1638 j bepaalde kan worden opgeheven.

[Men zie verder bij art. 1638 c.]

Artikel 1637 s. Ongeoorloofd en nietig is elk beding tusschen den werkgever of een van diens beampten of zetbazen en eenen onder een hunner gestelden arbeider, waarbij deze zich verbindt, het loon of zijne overige inkomsten of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden, of zich zijne benodigdheden op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen.

Van deze bepaling zijn uitgezonderd:

10. het beding, waarbij de arbeider deelneemt in eenig fonds, mits het fonds voldoet aan de voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld;

20. ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever ten name van den arbeider zal worden geplaatst in de Rijkspostspaarbank of in een, aan bij algemeenen maatregel van bestuur gestelde voorwaarden voldoende, daarvoor opzettelijk ingericht spaarfonds, met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hoger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt of uit anderen hoofde meerderjarig geworden is of wanneer de rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarigen gelegen is, na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige en den werkgever, op verzoek van den wettelijken vertegenwoordiger van den minderjarige machtiging heeft verleend.

O. D. Art. 13. Ongeoorloofd en nietig is elke overeenkomst tusschen den werkgever of diens beampten of zetbazen en eenen aan één hunner ondergeschikten arbeider, waarbij de laatste zich verbindt, het loon of zijne overige inkomsten of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden, of zijne benodigdheden op eene bepaalde plaats of bij een bepaalden persoon aan te schaffen.

Van deze bepaling zijn uitgezonderd:

10. het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijn arbeid in dienst vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleeding op eene bepaalde plaats of bij een bepaalden persoon aan te schaffen;

20. het beding, waarbij de arbeider deelneemt in eenig aan des werkgevers onderneming verbonden fonds, mits met het reglement daarvan zij gehandeld op de wijze, in artikel 7 (1) omschreven, en dit reglement bepalingen bevatte omtrent de volgende punten:

de bestemming van het fonds;

de wijze van beheer van het fonds, hetwelk in elk geval zoodanig moet zijn geregeld, dat vertegenwoordigers, door en uit de deelnemende arbeiders gekozen, daartoe medewerken;

de wijze van belegging der bezittingen van het fonds, welke in ieder geval zoodanig moet zijn geregeld, dat deze afgescheiden worden gehouden van het vermogen des werkgevers;

de door iederen deelnemer te storten bijdrage;

de aanspraken, welke de deelneming geeft;

de gevolgen, die het eindigen zijner dienstbetrekking voor den arbeider oplevert; waar het geldt fondsen tot uitkeering op zekeren leeftijd of bij overlijden moet in elk geval worden gezorgd, dat de deelnemers, die gedurende een jaar of langer hebben bijgedragen, eene aanspraak op uitkeering, zij het ook op veranderden voet, behouden;

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 398 en 399.]

de wijze waarop het reglement kan worden veranderd; in elk geval moet eene meerderheid van ten minste drie vierden der op dat oogenblik tot het fonds bijdragenden worden gevorderd, om ook de niet-toestemmenden aan de verandering te onderwerpen;

de wijze, waarop geschillen, uit het reglement voortspruitende, zullen worden beslist;

30. ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever zal worden geplaatst in de Rijkspostspaarbank met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan drie-en-twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 13. Dit artikel strekt tot beperking van de veelvuldig voorkomende en tot veel misbruik aanleiding gevende bedingen in de arbeidsovereenkomst omtrent de wijze van besteding van het loon of een gedeelte daarvan. Het sluit zich aan bij het vroegere Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 9) (1) en bij verschillende buitenlandsche wetten (o. a. Duitse *Gewerbeordnung*, § 117; Engelsche *Truck Act* van 1831, art. 2, en *Truck Amendment Act* van 1887, art. 6; Belgische wet van 16 Aug. 1887, *portant réglementation du payement des salaires des ouvriers*, art. 6 (2)). Ook in eene algemeene wettelijke regeling zijn dergelijke bepalingen uitstekend te plaatsen; de arbeidsovereenkomst toch geeft in het algemeen aan den werkgever zeker overwicht, dat zich allicht in bedingen als de hier bedoelde zal uiten.

De uitdrukking „ongeoorloofd en nietig” is gekozen om de gewraakte bedingen reeds hier burgerrechtelijk krachteloos te verklaren en tegelijk de gelegenheid te openen, dat eene strafbepaling, indien deze later noodig mocht worden geacht, zich gemakkelijk bij het verbod kan aansluiten.

Evenals het Truck-Ontwerp en de buitenlandsche wetten laat het artikel eenige uitzonderingen toe. Als zoodanig is niet overgenomen de in het Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 9) veroorloofde overeenkomst omtrent huur van eene woning enz. Daarvoor schijnt geen afdoende reden te bestaan. Acht de werkgever het noodig, dat de arbeider in zijn huis woont, dan kan hij deze woning tot bestanddeel van het loon maken (zie art. 15 [1637 p] nr. 5). — Overigens is niet verboden, dat de arbeider van den werkgever eene woning huurt (zie art. 28 nr. 5 [1638 r, 40]); alleen de verplichting daartoe mag niet in de arbeidsovereenkomst worden opgenomen.

Met betrekking tot de uitzonderingen, welke in het artikel voorkomen, worde het volgende opgemerkt:

1°. Omtrent de wenschelijkheid van deze uitzondering bestond bij de behandeling van het Truck-Ontwerp geen verschil van gevoelen.

2°. Ook over deze uitzondering werd na eene uitvoerige gedachtenwisseling overeenstemming verkregen tusschen den Minister en de Commissie van Rapporteurs over het Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 7) in verband met art. 9). Op dat artikel is thans voortgebouwd. Het is waar, de verplichting tot deelneming in des werkgevers fondsen legt een zekeren druk op den arbeider. Doch de voordeelen, die daartegenover staan en die bij de behandeling van het Truck-Ontwerp werden in het licht gesteld, zijn zóó groot, dat het wenschelijk is, dergelijke fondsen met verplichte deelneming toe te laten, mits ze met de noodige waarborgen worden omringd. In afwachting van eene algemeene wettelijke regeling der fondsen zoekt het Ontwerp deze waarborgen:

a. in den vorm, die zoodanig is geregeld, dat de arbeider volledig bekend is met de voorwaarden van deelneming;

(1) Verg. ook het Eindverslag der Staatscommissie van Arbeidsenquête, bl. 16. — Over de „gedwongen winkelnering” thans nog vooral: *Verlagen v. d. Inspecteurs v. d. Arbeid* over 1895 en 1896, bl. 52 vlg.

(2) Blijkens eene mededeeling van Mr. REELING KNAP in het *Paleis van Justitie*, 1898, nr. 5, is zulk een voorschrift in 1894 toegevoegd aan het Burgerlijk Wetboek voor de kolonie Curaçao.

b. in het voorschrift, dat over een aantal belangrijke punten in het reglement van het fonds bepalingen moeten voorkomen: is men eenmaal genoodzaakt, die punten in het reglement opzettelijk te regelen, dan zal dit allicht op billijke wijze geschieden;

c. in de aanwijzing van enkele beginselen, waarvan het niet geoorloofd is af te wijken.

Ontevredenheid bij de arbeiders over de verplichte deelneming werd in den regel hierdoor veroorzaakt, dat deze beginselen niet waren gevolgd (1).

30. Het beding, in verschillende ondernemingen gebruikelijk (2), dat een gedeelte van het loon niet uitgekeerd, maar tot besparing zal worden aangewend, kan met betrekking tot minderjarige arbeiders worden toegelaten. Volgens de regeling in het Ontwerp houdt de werking van het beding op, zoodra de arbeider meerderjarig wordt door leeftijd of door huwelijk; doch hetgeen is bespaard, behoeft eerst bij het bereiken van den 23-jarigen leeftijd te worden uitgekeerd.

O. 1901. Art. 1637 r. Ongeoorloofd en nietig is elk beding of elke bijzondere overeenkomst tusschen den werkgever of diens beambten of zetbazen en eenen onder één hunner gestelden arbeider, waarbij de laatste zich verbindt, het loon of zijne overige inkomsten of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden, of zijne benodigdheden op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen.

Van deze bepaling zijn uitgezonderd:

10. het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleeding op een bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen;

20. het beding, waarbij de arbeider deelneemt in eenig fonds, mits het fonds voldoet aan de voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld;

30. ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever zal worden geplaatst in de rijkspostspaarbank met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 r. (3) Dit artikel strekt tot beperking van de veelvuldig voorkomende en tot veel misbruik aanleiding gevende bedingen in de arbeidsovereenkomst omtrent de wijze van besteding van het loon of een gedeelte daarvan. Het sluit zich aan bij het vroegere Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 9) (4) en bij

(1) Belangrijke mededeelingen omtrent de bestaande fondsen vindt men in de *Verlagen der Staatscommissie van Arbeidsenquête*; zie o. a. *Verslag 2e Afd. bl. 34 vlg.*, 85 vlg., 185 vlg., 229 vlg., 264 vlg., 335 vlg.; 1e Afd. 's Gravenhage bl. 26 vlg., *Tramwegen* bl. 14 vlg.; 3e Afd. Amsterdam bl. 28 vlg., Leiden bl. 16 vlg., *Onderscheidene Gemeenten* bl. 13 vlg. — Verschillende grieven werden vermeld o. a. in het *Sociaal Weekblad* 1892, bl. 425; 1894, bl. 54; 1896, bl. 164; zie ook *Verlagen v. d. Inspecteurs v. d. Arbeid* over 1894 (V); bl. 340. — In Frankrijk heeft vooral het feit, dat spoorwegambtenaren in geval van ontslag hunne aanspraak op pensioen verloren, aanleiding gegeven tot de wet van 27 Dec. 1890; verg. Mr. DRUCKER, *Rechtsgeleerd Mag.* 1897, bl. 84, 102.

(2) *Verslag der Staatscommissie van Arbeidsenquête*, 2e Afdeling, bl. 16 nt. 8, bl. 40 nt. 49—51; *Verhooren 3de Afd. Onderscheidene Gemeenten* 1512 vlg., 3797 vlg. Zie ook de statuten der Hengelosche Spaarvereniging te Hengelo (Overijsel), in de *Nederl. Staatscourant* van 12/13 Sept. 1897.

(3) Art. 13 ontw. DRUCKER.

(4) [Zie noot (1) op bladz. 124.]

verschillende buitenlandsche wetten (o. a. Duitse *Gewerbeordnung*, § 117; Engelsche *Truck Act* van 1831, art. 2, en *Truck Amendment Act* van 1887, art. 6; Belgische wet van 16 Aug. 1887, *portant réglementation du payement des salaires des ouvriers*, art. 6). Ook in eene algemeene wettelijke regeling zijn dergelijke bepalingen uitstekend te plaatsen; de arbeidsovereenkomst toch geeft in het algemeen aan den werkgever zeker overwicht, dat zich allicht in bedingen als de hier bedoelde zal uiten.

De uitdrukking „ongeoorloofd en nietig” is gekozen om de gewraakte bedingen reeds hier burgerrechtelijk krachteloos te verklaren en tegelijk de gelegenheid te openen, dat eene strafbepaling, indien deze later noodig mocht worden geacht, zich gemakkelijk bij het verbod kan aansluiten.

Evenals het Truck-ontwerp en de buitenlandsche wetten laat het artikel eenige uitzonderingen toe. Als zoodanig is niet overgenomen de in het Truck-ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 9) veroorloofde overeenkomst omtrent huur van eene woning enz. Daarvoor schijnt geen afdoende reden te bestaan. Acht de werkgever het noodig, dat de arbeider in zijn huis woont, dan kan hij deze woning tot bestanddeel van het loon maken (zie art. 1637 o, 4°) [p. 5°]. Overigens is niet verboden, dat de arbeider van den werkgever eene woning huurt (zie art. 1638 q [r], 4°); alleen de verplichting daartoe mag niet in de arbeidsovereenkomst worden opgenomen.

Met betrekking tot de uitzonderingen, welke in dit artikel voorkomen, worde het volgende opgemerkt:

1°. Omtrent de wenschelijkheid van deze uitzondering bestond bij de behandeling van het Truck-ontwerp geen verschil van gevoelen.

2°. Ook over deze uitzondering werd na eene uitvoerige gedachtenwisseling overeenstemming verkregen tusschen den Minister en de Commissie van Rapporteurs over het Truck-ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 7, in verband met art. 9). Op dat artikel is thans voortgebouwd. Het is waar, de verplichting tot deelneming in verschillende fondsen legt een zekeren druk op den arbeider. Doch de voordeelen, die daartegenover staan en die bij de behandeling van het Truck-ontwerp werden in het licht gesteld, zijn zó groot dat het wenschelijk is, dergelijke fondsen met verplichte deelneming toe te laten; mits ze met de noodige waarborgen worden omringd.

In afwachting van eene algemeene wettelijke regeling der fondsen zullen deze waarborgen door algemeenen maatregel van bestuur behooren te worden voorgeschreven. Het Burgerlijk Wetboek schijnt niet de plaats daaromtrent in nadere bijzonderheden te treden. Het komt toch den ondergeteekende niet gewenscht voor omtrent die punten in het Burgerlijk Wetboek bepalingen op te nemen. Daartegen zijn verschillende redenen aan te voeren.

Eene algemeene wettelijke regeling der fondsen zal veel meer behooren te omvatten dan alleen de fondsen van welke in dit nummer sprake is. Denkt men daarbij aan de zeer verschillende vormen waaronder al wat onder de algemeene benaming van „fondsen” wordt aangeduid zich in de praktijk vertoont, aan de geheel verschillende doeleinden waartoe de gelden van die fondsen moeten strekken, dan is duidelijk dat het weinig gewenscht kan zijn, door eene regeling van een gedeelte dier fondsen bij deze wet, op de algemeene regeling vooruit te loopen. De regeling van de fondsen in dit artikel bedoeld, kan niet anders zijn dan eene onvolledige wat het onderwerp in zijn geheel betreft en tijdelijke regeling, voor welke een algemeene maatregel van bestuur meer eigenaardig de vorm schijnt te wezen.

Maar ook indien het bezwaar, dat door opneming van voorschriften, betreffende de in dit nummer bedoelde fondsen in deze wet, op eene algemeene regeling meer dan wenschelijk kan zijn, zoude worden geprejudiceerd, indien dat bezwaar niet bestond, kon nog die regeling hier ter plaatse niet worden aanbevolen. Dergelijke regeling immers, zal zij iets ten goede kunnen uitrichten, zal moeilijk, gelijk in het ontwerp van Mr. DRUCKER wordt voorgesteld, tot enkele algemeene voorschriften kunnen worden beperkt. Zonder aan de letter van de wet ook eenigszins te kort te doen, kunnen dergelijke algemeene en daardoor steeds min of meer vage voorschriften worden ontdoken en illusoir gemaakt. Doch voor eene omvangrijke regeling dezer materie kan toch nimmer de titel, van welken bij dit ontwerp de invoeging in het Burgerlijk Wetboek wordt voorgesteld, de plaats zijn. Dit ware tusschen de behandeling der arbeidsovereenkomst dringen een stel van voorschriften die met die overeenkomst slechts een uiterst verwijderd verband houden en daartusschen inderdaad een zonderling figuur zouden maken.

3°. Het beding in verschillende ondernemingen gebruikelijk (1), dat een gedeelte van het loon niet uitgekeerd, maar tot besparing zal worden aangewend, kan met betrekking tot minderjarige arbeiders worden toegelaten. Volgens de regeling in het ontwerp houdt de werking van het beding op, zoodra de arbeider meerderjarig wordt door leeftijd of door huwelijk; doch hetgeen is bespaard, behoeft eerst bij het bereiken van den 21-jarigen leeftijd te worden uitgekeerd.

O. Art. 1637 m. Ongeoorloofd en nietig is elk beding tusschen den werkgever of een van diens beambten of zetbazen en eenen onder één hunner gestelden arbeider, waarbij deze zich verbindt, het loon of zijne overige inkomsten of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden, of zijne benodigdheden op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen.

Van deze bepaling zijn uitgezonderd:

1°. het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleding op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen;

2°. het beding, waarbij de arbeider deelneemt in eenig fonds, mits het fonds voldoet aan de voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld;

3°. ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever zal worden geplaatst in de rijkspostspaarbank met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 m. Dit artikel strekt tot beperking van de veelvuldig voorkomende en tot veel misbruik aanleiding gevende bedingen in de arbeidsovereenkomst omtrent de wijze van besteding van het loon of een gedeelte daarvan. Het is gericht tegen de zoogenaamde gedwongen winkelnering. Wie de verderfelijke werking van dit euvel wil leeren kennen, neme kennis van de resultaten der met groote nauwgezetheid door den Inspecteur van den Arbeid dr. H. F. KUIJPER, ingestelde onderzoekingen, neergelegd in de „Verslagen van de Inspecteurs van den Arbeid” over 1895 en 1896, (bladz. 52 en vlg.) (2). Het artikel sluit zich aan bij het vroegere Truck-ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw. art. 9) (3) en bij verschillende buitenlandsche wetten (o. a. Duitse *Gewerbeordnung*, § 117; Engelsche *Truck Act* van 1831, art. 2 en *Truck Amendment Act* van 1887, art. 6; Belgische wet van 16 Aug. 1887, *portant réglementation du payement des salaires des ouvriers*, art. 6). Ook in eene algemeene wettelijke regeling zijn dergelijke bepalingen uitstekend te plaatsen; de arbeidsovereenkomst toch geeft in het algemeen aan den werkgever zeker overwicht, dat zich allicht in bedingen als de hier bedoelde zal uiten.

De uitdrukking „ongeoorloofd en nietig” is gekozen om de gewraakte bedingen reeds hier burgerrechtelijk krachteloos te verklaren en tegelijk de gelegenheid te openen, dat eene strafbepaling, indien

(1) [Zie noot (2) blz. 125.]

(2) Zie ook het verslag der Kamer van Arbeid voor de katoen- en tapijtindustrie, te Hilversum, over 1901, in Verslagen der Kamers van Arbeid over 1901, bl. 430.

(3) Verg. ook het Eindverslag der Staatscommissie van Arbeidsenquête bl. 16.

deze later noodig mocht worden geacht, zich gemakkelijk bij het verbod kan aansluiten.

Evenals het Truck-Ontwerp en de buitenlandsche wetten laat het artikel eenige uitzonderingen toe. Als zoodanig is *niet* overgenomen de in het Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 9) veroorloofde overeenkomst omtrent huur van eene woning enz. Daarvoor schijnt geene afdoende reden te bestaan. Acht de werkgever het noodig, dat de arbeider in *zijn* huis woont, dan kan hij deze woning tot bestanddeel van het loon maken (zie art. 1637 j, 4°) [p. 5°]. Overigens is niet verboden, dat de arbeider van den werkgever eene woning huurt (zie art. 1638 r 4°); alleen de verplichting daartoe mag niet in de arbeidsovereenkomst worden opgenomen.

Met betrekking tot de uitzonderingen, welke in dit artikel voorkomen, worde het volgende opgemerkt:

1°. Omtrent de wenschelijkheid van deze uitzondering bestond bij de behandeling van het Truck-Ontwerp geen verschil van gevoelen.

2°. Ook over deze uitzondering werd na eene uitvoerige gedachtenwisseling overeenstemming verkregen tusschen den Minister en de Commissie van Rapporteurs over het Truck-Ontwerp (Nader Gewijzigd Ontw., art. 7, in verband met art. 9). Op dat artikel is thans voortgebouwd. Het is waar, de verplichting tot deelneming in verschillende fondsen legt een zekeren druk op den arbeider. Doch de voordeelen die daartegenover staan en die bij de behandeling van het Truck-Ontwerp werden in het licht gesteld, zijn zóó groot, dat het wenschelijk is, dergelijke fondsen met verplichte deelneming toe te laten, mits ze met de noodige waarborgen worden omringd.

In afwachting van eene algemeene wettelijke regeling der fondsen zullen deze waarborgen bij algemeenen maatregel van bestuur behooren te worden voorgeschreven. Het Burgerlijk Wetboek schijnt niet de plaats daaromtrent in nadere bijzonderheden te treden. Daartegen zijn verschillende redenen aan te voeren.

Eene algemeene wettelijke regeling der fondsen zal veel meer behooren te omvatten dan alleen de fondsen van welke in dit nummer sprake is. Denkt men daarbij aan de zeer verschillende vormen, waaronder al wat onder de algemeene benaming van „fondsen” wordt aangeduid, zich in de practijk vertoont, aan de geheel verschillende doeleinden, waartoe de gelden van die fondsen moeten strekken, dan is duidelijk dat het weinig gewenscht kan zijn, door eene regeling van een gedeelte der fondsen bij deze wet, op de algemeene regeling vooruit te loopen. De regeling van de fondsen in dit artikel bedoeld, kan niet anders zijn dan eene onvolledige, wat het onderwerp in zijn geheel betreft, en tijdelijke regeling, voor welke een algemeene maatregel van bestuur meer eigenaardig de vorm schijnt te wezen.

Maar ook indien het bezwaar niet bestond, dat door opneming van voorschriften, betreffende de in dit nummer bedoelde fondsen in deze wet, op eene algemeene regeling, meer dan wenschelijk kan zijn, zoude worden gepraejudicieerd, kon nog die regeling hier ter plaatse niet worden aanbevolen. Dergelijke regeling immers, zal zij iets ten goede kunnen uitrichten, zal moeilijk, gelijk in het Ontwerp van Mr. DRUCKER wordt voorgesteld, tot enkele algemeene voorschriften kunnen worden beperkt. Zonder aan de letter van de wet ook eenigszins te kort te doen, kunnen dergelijke algemeene en daardoor

steeds min of meer vage voorschriften worden ontdoken en illusoir gemaakt. Doch voor eene omvangrijke regeling dezer materie kan toch nimmer de titel, van welken bij dit Ontwerp de invoeving in het Burgerlijk Wetboek wordt voorgesteld, de plaats zijn. Dit ware tusschen de behandeling der arbeidsovereenkomst dringen een stel van voorschriften, die met die overeenkomst slechts een uiterst verwijderd verband houden en daartusschen inderdaad een zonderling figuur zouden maken.

3°. Het beding in verschillende ondernemingen gebruikelijk (1), dat een gedeelte van het loon niet uitgekeerd, maar tot besparing zal worden aangewend, kan met betrekking tot minderjarige arbeiders worden toegelaten. Volgens de regeling in het Ontwerp houdt de werking van het beding op, zoodra de arbeider meerderjarig wordt door leeftijd of door huwelijk; doch hetgeen is bespaard, behoeft eerst bij het bereiken van den 21-jarigen leeftijd te worden uitgekeerd.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 m. Vele leden gaven er hunne ingenomenheid mede te kennen, dat in het ontwerp bepalingen zijn opgenomen, gericht tegen de zoogenaamde gedwongen winkelnering. In de Memorie van Toelichting wordt voor de kennis van de verderfelijke werking van dit euvel o. a. verwezen naar de resultaten der door den inspecteur van den arbeid, dr. H. F. KUYPER, ingestelde onderzoekingen, neergelegd in de „Verslagen van de inspecteurs van den arbeid” over 1895 en 1896; men wenschte ook nog in het bijzonder de aandacht te vestigen op het belangrijke en met veel zorg samengestelde rapport van de Kamer van Arbeid voor het schoenmakersbedrijf te Waalwijk, aan den Minister van Binnenlandsche Zaken uitgebracht en opgenomen in „De Kamer van Arbeid” van 15 Januarij. Met feiten en cijfers wordt in dit rapport aangetoond, welk een ernstig karakter in het schoenmakersbedrijf in de Langstraat de gedwongen winkelnering draagt en hoe bijna alle werklieden in dat bedrijf, sommigen in ernstige mate, van het euvel hebben te lijden.

Verscheidene leden waren van oordeel, dat wettelijke bepalingen, als hier zijn voorgesteld, machteloos zullen zijn tegen het kwaad, omdat het in het meerendeel der gevallen niet daarin bestaat, dat er in de arbeidsovereenkomst opzettelijke bedingen omtrent gedwongen winkelnering worden opgenomen, maar daarin, dat op den arbeider zijdelings dwang wordt uitgeoefend en hem duidelijk wordt gemaakt, dat hij slechts dan werk zal kunnen verkrijgen of behouden, wanneer hij in bepaalde winkels bepaalde benodigdheden koopt. De opgaven, in het bovenbedoelde rapport der Waalwijksche Kamer van Arbeid verstrekt, zijn hoogst leerzaam op dit punt.

Andere leden voerden hiertegen aan, dat dergelijke zijdelingsche pressie door geen wettelijk voorschrift is te keeren; zij betoogden, dat de bepalingen van het ontwerp reeds in zooverre eene goede uitwerking zullen hebben, dat voortaan de gewraakte bedingen burgerrechtelijk krachteloos zullen zijn en aan de gedwongen winkelnering iedere rechtsgrond zal zijn ontnomen. Deze leden meenden echter, dat niet kan worden volstaan met de gelegenheid te openen om later, wanneer dit noodig mocht worden geacht, eene strafbepaling bij het verbod te doen aansluiten; maar voor strafrechtelijke sanctie van de bepalingen dadelijk moet worden gezorgd.

Tegen dit laatste verklaarden sommige leden bedenking te hebben; met de Regeering waren zij van oordeel, dat behoort te worden afgewacht, welke in de practijk de uitwerking zal zijn van bepalingen als hier zijn

(1) [Zie noot (2) op bladz. 125.]

voorgesteld, en dat eerst, wanneer mocht blijken dat die bepalingen het euvel niet genoegzaam vermogen te weren, tot het stellen van strafbepalingen mag worden overgegaan.

Enkele leden waren van oordeel, dat het verschijnsel der gedwongen winkelnering grootendeels in het leven wordt gehouden door de schuld der arbeiders zelve, die dikwijls hun loon te spoedig opmaken, dan op krediet koopen in den winkel des werkgevers en zoó de zedelijke verplichting op zich laden ook later, wanneer de geldnood voorbij is, klant van den winkel te blijven.

Hiertegen werd opgemerkt, dat in de bedoelde gevallen van gedwongen winkelnering in den zin, die aan dit begrip gewoonlijk wordt gehecht, geen sprake is en een loop van zaken als de geschetste 's wetgevers tusschenkomst zeker niet zoude wettigen.

1°. Verscheidene leden hadden tegen de hier vermelde uitzondering ernstige bedenkingen; naar zij meenden is het zeer duidelijk, dat een beding als hier bedoeld, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleeding op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon aan te schaffen, de bron kan worden van allerlei misbruiken; dat het de sluipteg kan worden, waarlangs het euvel der gedwongen winkelnering, waarvoor men den grooten weg verspert, weer binnenkomt. Wel hadden deze leden in de Memorie van Toelichting gelezen, dat omtrent de wenschelijkheid van deze uitzondering bij de behandeling van het Truck-ontwerp geen verschil van gevoelen bestond, maar deugdelijke argumenten hadden zij ook in de schriftelijke stukken, over dat ontwerp gewisseld, te vergeefs gezocht. Zij verzochten van de Regeering te mogen vernemen, welke redenen haars inziens voor de bepaling pleiten en verklaarden al dadelijk, dat zij geen goede gronden daarvoor hadden kunnen vinden. De werkgever moge dan in sommige bedrijven den arbeider niet vrij kunnen laten de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen of werktuigen aan te schaffen waar en bij wien deze zulks verkiest, omdat hij van de deugdelijkheid dier grondstoffen en werktuigen zeker moet zijn, waarom kan hij echter in die gevallen niet voor eigen rekening grondstoffen en werktuigen aanschaffen en door middel van een premiestelsel het zuinig en doelmatig gebruik daarvan verzekeren? Hoe dit zij, in geen geval mag, naar men meende, de uitzondering zoo onbepaald zijn, als is voorgesteld, en den werkgever zoo in alles de vrije hand laten. Men wees op § 115 van de Deutsche Gewerbeordnung, waarin den werkgevers wordt toegestaan den arbeiders o. a. de voor hun arbeid vereischte werktuigen en stoffen te leveren, evenwel „für den Betrag der durchschnittlichen Selbstkosten“. Dient eene dergelijke beperking, bijv. in dezen vorm, dat niet meer dan de werkelijke waarde in rekening mag worden gebracht, ook hier niet te worden opgenomen? Of kan hier niet worden bepaald, als in art. 1638 r 5°, dat de werkgever bij de levering der grondstoffen, werktuigen of kleeding geen financieel belang mag hebben?

2°. Sommige leden zouden er prijs op stellen omtrent den inhoud van den hierbedoelden algemeenen maatregel van bestuur nader te worden ingelicht. Welke voorwaarden, waaraan de fondsen zullen moeten voldoen, zullen daarbij worden gesteld?

3°. Eenige leden zouden de in dit nummer bedoelde uitzondering gaarne zien vervallen, omdat het hier geldt een beding, waarbij de werkgever zich in de plaats stelt van den vader of voogd van den minderjarige en handelingen verricht, die niet tot zijne taak, maar tot dien van den wettelijken vertegenwoordiger van den minderjarige behooren.

Hiertegenover werd er op gewezen, dat de bepalingen van art. 1637 g den wettelijken vertegenwoordiger genoegzamen invloed bij het aangaan van eene arbeidsovereenkomst door een minderjarige verzekeren en een

beding, als het hier geldt, in die overeenkomst niet tegen den wil van den vader of voogd kan worden opgenomen. Daarom moet de bewering, dat hier de werkgever zich in de plaats van den wettelijken vertegenwoordiger van den minderjarige zou stellen, als onjuist worden aangemerkt.

Verscheidene leden, die zich met de strekking van het hierbedoelde beding wel konden vereenigen, hadden bezwaar, dat hier slechts de Rijks-postspaarbank wordt genoemd en het den werkgever voortaan dus niet zal vrijstaan die gelden bij andere spaarbanken of spaarvereeningen te beleggen. Zij vestigden er de aandacht op, dat ten gevolge van de beperkte strekking van deze bepaling allerlei bestaande regelingen omtrent het sparen door minderjarige arbeiders in de war zullen worden gestuurd en wezen o. a. op eene vereeniging als de Hengelosche Spaarvereening, wier bestuur in een tot de Kamer gericht adres, welks inhoud ook den Minister niet onbekend zal zijn gebleven, heeft aangetoond, dat, wordt deze bepaling ongewijzigd aangenomen, het bestaan der vereeniging, wier streven door de Hengelosche fabrieksbevolking zeer wordt op prijs gesteld, vrijwel onmogelijk wordt gemaakt. Te recht, meenden deze leden, wordt in het adres, dat het bestuur der Vereeniging van Nederlandsche werkgevers onder dagteekening van 19 Maart j.l. tot de Kamer heeft gericht, de opmerking gemaakt, dat het in het wezenlijk belang der arbeiders is, de toepassing van deze bepaling niet uit vrees voor mogelijke misbruiken te zeer te beperken. Zij vroegen, waarom hier niet het voorbeeld van sub 2° kan worden gevolgd en voorgeschreven, dat de gelden ook zullen kunnen worden geplaatst in andere spaarbanken of spaarvereeningen, mits deze instellingen voldoen aan de voorwaarden, bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen.

Vele andere leden keurden goed, dat in deze bepaling slechts de Rijks-postspaarbank is genoemd. Beperkt men zich tot deze instelling niet, dan brengt de billijkheid mede, dat de belegging in alle andere spaarbanken wordt vrijgelaten. Maar dan zal de maatregel, wil men althans eene veilige belegging der spaargelden van de minderjarigen waarborgen, tot zeer uitgebreide Staatsbemoeiing aanleiding moeten geven.

Men verklaarde het artikel aldus te begrijpen, dat de bepaling, dat het in de Rijkspostspaarbank geplaatste gedeelte van het loon door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaar te stellen, leeftijd zal hebben bereikt, in het spaarbankboekje zelf zal worden opgenomen. Men achtte dit den eenigen raadzaam weg om het doel te bereiken en zoude het beslist afkeuren, indien, ter waarborging van het gestelde beding, het spaarbankboekje onder berusting van den werkgever zoude komen.

Enkele leden gaven, onder verwijzing naar het bovenvermelde adres der Hengelosche Spaarvereening, in overweging toe te laten dat de leeftijd, waarop de gelden mogen worden opgevorderd, op 23 jaar wordt gesteld, mits onder bepaling, dat bij eerder huwelijk opvordering zal kunnen plaats vinden.

Ook werd het denkbeeld te berde gebracht, aan den vader het recht te verleen, in geval van ziekte in zijn gezin of andere moeilijke omstandigheden, een deel van de in de Rijkspostspaarbank geplaatste gelden op te vorderen, waartegen van andere zijde werd aangevoerd, dat dan het hierbedoelde beding maar beter geheel achterwege bleef, omdat het daarmede beoogde doel — den minderjarige in staat te stellen bij zijn huwelijk zich fatsoenlijk te kunnen inrichten — in vele gevallen toch niet meer zou kunnen worden bereikt.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 m. Ook door den ondergeteekende is met groote belangstelling kennis genomen van het in het Voorloopig Verslag terecht geprezen rapport der Kamer van Arbeid voor het schoenmakersbedrijf

te. Waalwijk; de eenige reden waarom het in de Memorie van Toelichting niet werd vermeld, is dan ook gelegen in de omstandigheid, dat, deze reeds het Departement had verlaten vóór het rapport te zijner kennis kwam.

Dat de voorgestelde bepalingen, of welke wettelijke voorschriften ook, bij machte zullen zijn alle euvelen te keeren, welke gemeenlijk onder de benaming „gedwongen winkelnering” worden aangeduid, kan niet worden verwacht. Terecht werd intusschen ingezien, dat door die bepalingen, voor zooveel noodig verbeterd en aangevuld, aan het euvel in zijn ernstigsten vorm iedere rechtsgrond ontnomen zal worden. Heeft de wetgever op de voorgestelde wijze zijne stem duidelijk tegen de gedwongen winkelnering verheven, dan behoort in de eerste plaats te worden afgewacht, of de arbeiders zelven met dien machtigen steun het kwaad, in welken vorm het zich ook trachte te openbaren, niet krachtadig zullen kunnen fnuiken. Eerst wanneer zij zelven daartoe niet bij machte zullen blijken, in weerwil van den steun, dien de burgerlijke wetgever hun thans biedt, zal de hulp van het strafrecht ingeroepen kunnen en moeten worden.

Dit is intusschen zeker, dat, waar de wetgever het ongeoorloofde en daarmede het onzedelijke van de gedwongen winkelnering zoo duidelijk heeft uitgesproken, de arbeider voortaan zich niet aan „zedelijke verplichtingen” zal behoeven te storen, om, zij het ook zijdelings, te helpen de bedoelde gebruiken in stand te houden.

10. De rechtsgrond van deze uitzondering is gelegen in het groote belang, dat de werkgever heeft bij de goede hoedanigheid der door den arbeider gebruikte gereedschappen en verbruikte grondstoffen.

In deze zoozeer in het oog springende waarheid is vermoedelijk de oorzaak te zoeken van de omstandigheid, dat in de stukken, welke werden gewisseld naar aanleiding van het ontwerp, waaraan de bepaling is ontleend, geene bijzondere aandacht aan dit punt schijnt te zijn geschonken. De ondergeteekende moet intusschen erkennen, dat in hare algemeenheid de bepaling tot misbruik aanleiding zou kunnen geven. Wel kunnen er zich in de industrie lichtelijk omstandigheden voordoen, waaronder het den werkgever niet mogelijk zal zijn voor eigen rekening grondstoffen en werktuigen aan te schaffen en door middel van een premiestelsel het zuinig gebruik daarvan te bevorderen, doch de onbepaalde vrijheid, welke deze bepaling in haar oorspronkelijk voorgestelden vorm huldigt, zou, naar de ondergeteekende bij nader inzien van oordeel is, allicht voor de gedwongen winkelnering weder de deur kunnen openen. Te bepalen dat de werkgever geen financieel belang bij de levering mag hebben, zou niet verkieslijk zijn, daar toch de werkgever re vera een zeer rechtmatig zoodanig belang heeft bij iedere levering van grondstoffen of werktuigen, namelijk de instandhouding of bevordering van den bloei zijner onderneming. Door de bepaling, die het gewijzigd ontwerp van wet te dezer plaatse bevat, hoopt de ondergeteekende echter den weg voor de gedwongen winkelnering te hebben versperd.

20. Hoewel nog niet de inhoud van den bedoelden algemeenen maatregel, ook niet in groote trekken, is vastgesteld, wordt gaarne medegedeeld, dat die maatregel hoofdzakelijk bepalingen zal moeten behelzen betreffende de wijze van beheer der gelden, alsmede betreffende het aandeel, dat de bijdragende arbeiders in dat beheer, en

in de contróle daarover, zullen hebben. De bepaling van art. 13, sub 2°., van het ontwerp-DRUCKER vormt een bruikbaar overzicht van de punten, die in den bedoelden algemeenen maatregel regeling behoeven.

30. Of de werkgever door het hierbedoelde beding in het arbeidscontract of in het reglement op te nemen, zich op de plaats des wettelijken vertegenwoordigers stelt, of niet, zeker is, dat hij zelf noch zijne vrienden immer eenig voordeel uit het beding kunnen trekken, maar dat dit steeds den minderjarige tot voordeel zal zijn. En vermits nu krachtens de algemeene bewoordingen, waarin de hoofdinhoud van het artikel noodwendig is vervat, een zoodanig beding ongeoorloofd en nietig zoude zijn, is het beslist noodzakelijk in eene uitzonderingsbepaling van dit beding melding te maken.

De ondergeteekende onderschrijft ten volle de meening van de leden, die van oordeel waren, dat de besproken bepaling slechts van de Rijkspostspaarbank behoort te gewagen. Hoewel hij het ten zeerste zoude betreuren, indien werkelijk ten gevolge van deze bepaling het bestaan van goede spaarkassen werd bedreigd, toch zou de bevoegdheid om ook de belegging bij andere spaarbanken te bedingen, niet in de bepaling kunnen worden opgenomen zonder te steunen op eene wettelijke regeling, welke bij deze gelegenheid zeker niet op eenigszins afdoende wijze tot stand gebracht zou kunnen worden. Daar intusschen het bestaan van de particuliere spaarbanken, zelfs in de centra der groot-industrie, wel niet afhankelijk zal zijn van de gelden, welke krachtens deze bijzondere bepaling zouden worden ingelegd, vertrouwt de ondergeteekende, dat deze uitsluiting van particuliere spaarkassen niet den ondergang van ook maar ééne dezer kassen ten gevolge zal hebben.

De bedoeling is geenszins, dat het spaarbankboekje onder berusting van den werkgever zoude komen. Een dergelijk voorschrift zou hier inderdaad beslist afkeuring verdienen. De bedoeling is geene andere dan om eene toepassing in het leven te roepen van de bepaling van art. 7 van het Koninklijk besluit van 10 Januari 1881 (*Staatsblad* no. 2), gewijzigd bij de Koninklijke besluiten van 15 Mei 1883 (*Staatsblad* no. 45) en 8 Mei 1896 (*Staatsblad* no. 77).

Waar de wettelijke leeftijd voor de meerderjarigheid eerlang die van 21 jaren zal zijn, schijnt het in strijd met het eenmaal door de burgerlijke wetgeving aangenomen beginsel om hier, in nauw verband met de meerderjarigheid, weder tot den drie-en-twintigjarigen leeftijd terug te keeren.

Terecht werd opgemerkt, dat de mogelijkheid voor den vader om in zekere gevallen de gelden te kunnen opvorderen, in strijd zoude zijn met de bedoeling van het voorschrift.

G. O. art. 1637 m = O. art. 1637 m, behoudens dat het tweede lid, 1°., gelezen wordt als volgt:

10. het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleeding bij den werkgever zelven aan te schaffen, mits deze daarvoor niet meer berekent dan den kostenden prijs, en die prijs niet hooger is, dan die, waarvoor de arbeider zich die grondstoffen, werktuigen of kleeding elders zoude kunnen aanschaffen;

Verslag van het Mondeling Overleg.

VI. Naar aanleiding van de mededeeling in de Memorie van Antwoord omtrent den hoofdzakelijken inhoud van den onder 2°. van art. 1637 m, tweede lid, bedoelden algemeenen maatregel, werd het van de zijde der Commissie raadzaam genoemd, dat als hoofdzaken, die in dien maatregel regeling zullen moeten vinden, nog op den voorgrond zullen worden gesteld: de wijze van belegging der bezittingen van het fonds en de gevolgen met betrekking tot het fonds, die voor den arbeider het eindigen zijner dienstbetrekking oplevert, vooral waar het geldt fondsen tot uitkeering op zekeren leeftijd of bij overlijden.

De Minister erkende, dat de bedoelde algemeene maatregel van bestuur ten aanzien van deze punten bepalingen zal moeten behelzen.

1°. N. v. W. In art. 1637 m, 1°, vijfden regel, vervalt de komma tusschen de woorden „is” en „dan”.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(22 Maart 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

1°. een van de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, II], strekkende om in art. 1637 m te doen vervallen het voorgestelde onder n°. 1; (1)

2°. een van den heer Jannink [ingezonden 14 Maart 1906, stuk n°. 26], strekkende om in art. 1637 m, sub 3°, tusschen „Rijkspostspaarbank” en „met” in te voegen: „of in een, aan bij algemeenen maatregel van bestuur voor te schrijven voorwaarden voldoende, spaarfonds”.

De heer Schaper, het woord ontvangen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Dit artikel beoogt om ongeoorloofd en nietig te verklaren elk beding ten opzichte van de — populair gezegd — gedwongen winkelnering. Ongetwijfeld is dit een artikel, in het kader van dit ontwerp van goede strekking, maar nu zijn er op dit verbod uitzonderingen toegelaten, en wel vooreerst:

„Het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbijdt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleeding bij den werkgever zelven aan te schaffen.”

Waarmede is deze uitzondering in de stukken, in het bijzonder in de Memorie van Toelichting, verdedigd? Met niets anders, merkwaardigerwijze, dan dat daaromtrent bij de schriftelijke behandeling van het ontwerp-Ruys geen verschil van gevoelen bestond.

Men zal erkennen, dat deze motiveering niet bijzonder sterk is.

In de afdeelingen is dan ook, blijkens het Voorloopig Verslag, door „verscheidene leden” aanmerking gemaakt op deze uitzondering en aangedrongen op schrapping daarvan.

Men heeft zeer te recht gezegd, dat ook bij deze leverantiën grōote misbruiken kunnen plaats hebben en het dus gevaarlijk is dergelijke uitzonderingen toe te laten. In elk geval vroeg men behoorlijke motiveering.

Wat heeft daarna de heer Loeff in de Memorie van Antwoord geschreven? Niet veel meer dan:

„De rechtsgrond van deze uitzondering is gelegen in het groote belang, dat

(1) [Bij dit amendement was gevoegd deze schriftelijke

Toelichting.

De bedoeling is, om den arbeider wettelijk geheel vrij te laten in den aankoop van de benodigdheden, bedoeld in dit artikel 1637 m, zoodat ook het beding hieromtrent ongeoorloofd en niet verklaard worde. Kan de arbeider tegen den zelfden prijs bij zijnen werkgever inkoop, dan zal hij dat vanzelf wel doen.]

de werkgever heeft bij de goede hoedanigheid der door den arbeider gebruikte gereedschappen en verbruikte grondstoffen.”

Nu wensch ik toch in gemoede af te vragen: is dit nu voldoende? Het heeft alleen waarde als er voor den werkgever geen ander middel te vinden is, degelijke grondstoffen en gereedschappen gebruikt te zien.

Ik geloof toch waarlijk, waar zooveel misbruiken het gevolg zijn van deze bepaling, dat de verdediging en motiveering al bijzonder zwak is.

Reeds in het Voorloopig Verslag is op dezen zoogenaamden rechtsgrond geantwoord:

„De werkgever moge dan in sommige bedrijven den arbeider niet vrij kunnen laten de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen of werktuigen aan te schaffen waar en bij wien deze zulks verkiest, omdat hij van de deugdelijkheid dier grondstoffen en werktuigen zeker moet zijn, waarom kan hij echter in die gevallen niet voor eigen rekening grondstoffen en werktuigen aanschaffen en door middel van een premiestelsel het zuinig en doelmatig gebruik daarvan verzekeren?”

Zeer juist! Ik geloof ook, dat de werkgever middelen genoeg heeft om de grondstoffen en gereedschappen goed te doen zijn, zonder dat zij bij hem behoeven te worden aangeschaft.

Voornamelijk in het confectievak, zowel voor dames als voor heeren, is het mij bekend, dat de werkgevers door deze leveranties nog dikwijls een extraatje verdienen. Dit euvel dient dus te worden bestreden. Nu zijn wel in de tweede editie van het wetsontwerp voorwaarden gesteld. Er is namelijk bijgevoegd: „mits deze daarvoor niet meer berekent, dan den kostenden prijs, en die prijs niet hōoger is dan die, waarvoor de arbeider zich die grondstoffen, werktuigen of kleeding elders zoude kunnen aanschaffen.”

Is dit tweede gedeelte logisch gedacht? Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de werkgever tegen den kostenden prijs de grondstoffen zal verkoopen en dan de prijs hōoger zoude rekenen dan elders gevraagd zou worden. Als de man ze tegen inkoopsprijs overdoet, is hij beneden den prijs dien andere menschen moeten rekenen om er iets aan te verdienen.

In een enkel geval zou dit voorschrift van nut kunnen zijn, maar het zal zeer zelden voorkomen, dat, als de grondstoffen tegen inkoopsprijs worden overgedaan, ze niet lager in prijs zouden zijn dan bij andere leveranciers.

De vraag is echter of deze voorwaarde behoorlijk na te komen is. Zal het niet aanleiding geven tot allerlei wrijving, of chicanes en quaesties of dat al dan niet de kostende prijs is, en men elders niet goedkoopere terecht kan? Zal het niet een geschil zijn, dat de werkman in den regel niet zal aandurven, omdat het gepleegde euvel mōeielijk is te achterhalen?

Het is veel beter deze bepaling te schrappen. Laat de arbeider vrij te koopen waar hij wil. Als hij bij den werkgever grondstoffen en dergelijke voordeelig kan inkoop, kan hij het altijd nog doen, ondanks het wetsontwerp. Het wordt niet verboden. Het is alleen de quaestie dat het beding niet mag gemaakt worden.

Veel wordt er dus in geen geval verloren, al erken ik, dat er ook niet veel gewonnen wordt.

In elk geval, als men een wetsontwerp maakt om misbruiken tegen te gaan, moet men ook hier consequent zijn.

Te recht heeft de Minister niets willen overnemen van buitenlandsche wetgevingen, bijv. de bepaling omtrent de woning, zooals staat in de *Gewerbe-ordning* in Duitschland; maar strikt genomen geldt wat de Minister daaromtrent aangevoert, ook op dit punt.

Zeer juist zegt de Minister op bladz. 35 der Memorie van Toelichting: „Overigens is niet verboden, dat de arbeider van den werkgever een woning huurt; alleen de verplichting daartoe mag niet in de arbeidsovereenkomst worden opgenomen.”

Meer wordt met ons amendement niet bereikt, maar dat is het minste dat men vragen mag.

Daarom hoop ik, dat de Kamer zal goedvinden, hier nog een weinig dieper in het kwaad door te tasten en de uitzondering sub 1°. weg te nemen.

Voor het oogenblik wensch ik met deze sobere toelichting te volstaan.

De Voorzitter: Aangezien het amendement door vier leden is ondertekend, moet het nog nader worden ondersteund.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Mees en van der Zwaag en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Jannink ontvangt het woord tot toelichting van het door hem voor-

gesteld amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ook ik zal een zeer bescheiden gebruik maken van de gelegenheid, mij door u geboden tot toelichting van mijn amendement. Ik meen te mogen vertrouwen, dat een enkel woord voldoende zal zijn om aan de Kamer de bedoeling duidelijk te maken en de voordeelen van het amendement in het licht te stellen.

In de uitzondering sub 3°. vinden wij belichaamd hetgeen in de Memorie van Toelichting is gezegd, namelijk, dat het beding, in verschillende ondernemingen gebruikelijk, dat een deel van het loon niet uitgekeerd maar tot besparing zal worden aangewend, met betrekking tot minderjarigen kan worden toegelaten.

Het heeft mij willen voorkomen, toen ik dat artikel in het wetsontwerp las, dat als men let op de toestanden waarop de Memorie van Toelichting doelt, men in de praktijk niet zal verkrijgen wat de Memorie van Toelichting zou doen verwachten.

Wat toch is de zaak? De uitzondering sub 3 eischt uitdrukkelijk, dat werkgever, om dat beding voor de wet geldig te doen zijn, de aldus bespaarde gelden belegt in de Rijkspostspaarbank. Het spreekt vanzelf, dat die bepaling op zichzelf hoogst gewenscht is. Ik zal de eerste zijn het van het uiterst belang te achten, dat in het algemeen werde voorgeschreven, dat, waar de werkgever dat beding met een minderjarig arbeider maakt, het beleggen van die bespaarde gelden geschiedt in de Rijkspostspaarbank. Maar ik meen, dat dit strenge voorschrift tevens ten gevolge zal hebben, dat het niet dat effect zal sorteren dat men zich daarvan voorstelt.

Immers, als men — en dit is toch voornamelijk het geval waarin men deze uitzondering het meest van toepassing zal zien — met de grootere bedrijven met 100, 200 minderjarige arbeiders, waar dit beding reeds bestaat of waar men het zou willen maken, rekening houdt, zou ongetwijfeld door dit strenge voorschrift groote belemmering aan de gunstige werking van deze nuttige bepaling in den weg worden gelegd.

Het is daarom dat mijn amendement bedoelt om, door de inlassching van de woorden: dat het ook mogelijk zal zijn die gelden te beleggen in een spaarfonds, dat voldoet aan voorwaarden, bij algemeen maatregel van bestuur te stellen, daardoor in plaats van den werkgever af te schrikken, hem aan te sporen van dat beding meer gebruik te maken.

Ik meen, dat het ontwerp zelf in de uitzondering sub 2 alle aanleiding geeft om dit amendement als geoorloofd toe te laten, daar het is in den geest van dit wetsontwerp.

Waarom toch is het noodig dat, waar de fondsen bestaan of opgericht worden, voor dit doel door samenwerking van werkgevers en arbeiders, door die fondsen de gelden niet mogen beheerd worden die bespaard zijn? Waarom is het noodig die fondsen, mits zij goed gereguleerd zijn, aan strengere bepalingen te onderwerpen dan de fondsen die sub 2 zijn uitgezonderd, dat zijn alle andere fondsen waarin de arbeider mag deelnemen? Ik meen dat er heusch geen aanleiding kan bestaan om die beperking sub 3 zoo streng in alle gevallen uit te breiden tot belegging alleen in de Rijkspostspaarbank. Ik meen dat er alle reden is om daar ook toe te laten een inrichting van het spaarfonds zooals sub 2 voor alle andere fondsen wordt voorgeschreven.

Nu ten slotte nog een enkel woord naar aanleiding der beteekenis van het woord „spaarfonds“.

Ik heb juist in mijn amendement het woord „spaarfonds“ gekozen, omdat ik daarin uitdrukkelijk wilde te kennen geven, dat ik niet wensch, dat door mijn amendement niet zou worden rekening gehouden met de bezwaren die blijkens de Memorie van Antwoord de voorganger van dezen Minister van Justitie had, toen hij de opmerkingen, in de afdelingen op dit punt gemaakt, beantwoordde.

Het is volstrekt niet mijn bedoeling, dat door dit amendement het ook mogelijk zal worden gemaakt, om in particuliere spaarbanken de belegging te doen plaats hebben. Het is geheel alleen mijn bedoeling om mogelijk te maken het geld te doen beleggen in spaarfondsen, die door de werkgevers of door de werkgevers en de werknemers samen zijn opgericht en die het ongetwijfeld voor de gunstige werking van deze uitzondering hoogst noodzakelijk maken, dat aan die fondsen het beheer van het geld kan worden toevertrouwd.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Gijn, Roodhuijzen, Meess, Roessingh en Marchant en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Noltling: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord te spreken over het 2de en 3de lid van dit artikel.

Door den heer Schaper e.s. is reeds voorgesteld om het eerste lid van dit artikel te schrappen. Ik zou geneigd zijn voor te stellen om ook het tweede en het derde lid te doen vervallen. Ik waardeer het, dat er overeenkomsten worden gesloten tusschen de werkgevers en de werknemers, maar de ondervinding heeft mij geleerd, dat het bestaan van dergelijke overeenkomsten als waarvan hier sprake is wel eens tot het uitoefenen van dwang aanleiding geeft. Wanneer er sprake is van het deelnemen aan fondsen, dan moet men in de eerste plaats sprake zijn op de ziekenfondsen. Mij zijn gevallen bekend, dat de werkgevers het oog vestigen op de ziekenfondsen. Men moet niet vergeten dat de behu arbeidens verplichtten deel te nemen aan ziekenfondsen, alleen met de behu arbeidens verplichtten deel te nemen aan ziekenfondsen, alleen met de behu arbeidens verplichtten deel te nemen aan ziekenfondsen. Over het algemeen daarmede de vakvereeniging ondersteuningskassen en ziekenfondsen verbonden, zijn aan de vakvereenigingen ondersteuningskassen en ziekenfondsen verbonden, nu is het meermalen voorgekomen, dat groote fabrikanten — op kleine fabrieken — nu is het meermalen voorgekomen, dat groote fabrikanten — op kleine fabrieken komt het minder voor — hun personeel verplichtten om lid van het ziekenfonds te worden. Die verklieden waren daardoor gecodacaakt voor het lidmaatschap van de vakvereeniging te bedanken, omdat zij geen dubbele contributie konden betalen.

Verder heb ik een bezwaar tegen het derde lid van het artikel, waarin aan den werkgever de vrijheid wordt gelaten een deel van het loon van minderjarigen af te houden en dat op de postspaarbank te plaatsen. Ik zou daartegen minder bezwaar hebben, indien vóór het woord „minderjarige“ kon geplaatst worden „inwonende“. Immers wanneer de werkgever met den vader of met den voogd overeenkomt, dat van het loon van den jongen werknemer een deel kan worden afgehouden en op de spaarbank geplaatst, dan zal men dat geld niet eerder in handen kunnen krijgen dan wanneer die minderjarige den leeftijd van 21 jaren heeft bereikt.

Ik geef toe dat sparen nuttig is, maar het moet vrij blijven; dwang moet zijn buitengesloten. Indien men zich een weinig in het arbeidersleven kan indenken, weet men, dat daarin zich omstandigheden voordoen, waarin men de gespaarde penningen noodig heeft voor hoogst noodige uitgaven. En dan kan men daaraan niet komen en blijft het geld vaststaan tot den 21-jarigen leeftijd. Dat is voor mij inderdaad een groot bezwaar. Ik meen, dat de ouders het recht moeten behouden, over het loon van den minderjarige, naar eigen goedvinden, te beschikken, maar dat dit niet moet worden overgelaten aan den werkgever. De werkgever treedt hier in de plaats van den vader of de voogd van den minderjarige en daartegen wensch ik op te komen. Ik herhaal, er zou minder bezwaar tegen bestaan als het gold voor inwonende minderjarigen, maar het geldt ook voor velen, die kostwinner zijn voor een gezin, een weduwe, enz. Ik zou niet gaarne zien, dat aan hun recht op het volle loon werd getornd.

De heer van der Zwaag: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch in de eerste plaats met een enkel woord het amendement van de heeren Schaper e.s. te steunen. Ofschoon de betreffende zinsnede sub 1 er oppervlakkig bekeken nog al onschuldig uitziet, kan het inderdaad de bron zijn van alle mogelijke verkeerde praktijken.

Er wordt wel gezegd, dat voor datgene, waarover het beding loopt, niet meer mag worden gerekend dan de kostende prijs, maar het is al dadelijk zeer moeilijk voor vele artikelen uit te maken wat de kostende prijs is, omdat men van vele artikelen zooveel soorten en qualiteiten heeft. De heer Drucker sprak (1) van een 12de soort suiker; welnu, zoo iets kan van tal van andere artikelen worden gezegd en het verschil in qualiteit blijkt volstrekt niet altijd uit het uiterlijk. Deze zinsnede zou dus gelegenheid kunnen geven tot gedwongen winkelnoring. Deze zinsnede zou dus gelegenheid kunnen geven tot gedwongen winkelnoring van die artikelen werden verkocht. Dit is niet louter fantasie, het is herhaaldelijk voorgekomen.

Het misbruik is bij ons grootendeels verdwenen, maar zou op andere wijze elders kunnen worden toegepast. In mijn buurt waren b.v. enkele jaren geleden sommige veearbeiders gedwongen brood te koopen van zekere winkeliers, die daarvoor niet meer berekenden dan den kostenden prijs, d. w. z. een prijs die ook andere bakkers kregen voor eenzelfde brood, waarvoor het gewicht wettelijk wordt vastgesteld. Maar het was een publiek geheim, dat het brood juist met het oog op dien kostenden prijs soms speciaal gebakken werd, opdat die winkeliers 3 à 4 cents per brood voordeel konden hebben. Zoo iets nu zou aan de hand van deze zinsnede met velerlei artikelen kunnen plaats hebben.

En omdat nu in art. 1637 j [p] de werkgever de gelegenheid gegeven is zijn

(1) [Men zie daarvoor blad. 111.]

grondstoffen voor de productie in zijn eigen bedrijf zelf te leveren, meen ik, dat deze geheele alinea eigenlijk overbodig is. En als men zegt, dat deze alinea den werkgever de gelegenheid geeft door inkoop in het groot ten bate van zijn werklieden, hen in de gelegenheid te stellen een en ander te verkrijgen tegen den kostenden prijs, meen ik, dat daarvan geen beding behoeft gemaakt te worden, want dan is het in het belang van den werkmán, dat deze zegt: als u mij dat goedkoop kan verschaffen, heb ik er niets tegen en besteed ik daarvoor vrijwillig een gedeelte van mijn loon.

In aansluiting aan dien geachten spreker verklaar ik mij voorloopig tegen alinea 3.

Ik vind ook dat de wetgever hier ingrijpt in het gezin.

Toen er straks sprake van was dat in dit wetsontwerp de arbeider in sommige opzichten gelijkgesteld werd met een minderjarige, ging bij enkele leden der Vergadering — ik heb er op gelet — een soort van spottend gelach op, alsof men wilde zeggen: dit is beneden critiek. Maar hier worden volwassen arbeiders, die zelf direct met de overeenkomst niets te maken hebben, gelijkgesteld met minderjarigen. Men zegt hier tot onderscheidene vaders en voogden van pupillen: wij weten beter dan gij wat in het belang van uw kinderen en pupillen is. Hier wordt dus ingegrepen in de rechten van het gezin; ik kan mij eigenlijk niet voorstellen dat daartegen van Christelijke zijde geen protest is opgegaan, omdat men het daar steeds voorstelt alsof geen inmenging van buiten in het gezin geduld wordt, als het niet absoluut noodzakelijk is.

Ik wensch niet te doen aan „Principereterei”, om een goed doel onmogelijk te maken door te angstvallig vasthouden aan een vooropgesteld beginsel. Wanneer men mij dus duidelijk kan maken dat bedoelde alinea, in het algemeen gesproken, inderdaad in het belang van den minderjarige arbeider is, zal ik mij er misschien bij nederleggen; maar kan men dit niet aantoonen, dan hoop ik, dat men met een amendement zal komen om deze alinea te doen vervallen, en mocht zoodanig amendement niet komen, dan zal ik in dat geval de vrijheid nemen het zelf voor te stellen.

(23 Maart 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het artikel waarmede wij ons thans bezighouden, is het artikel waarin het verbod van de zoogenaamde gedwongen winkelnering vervat is.

Volgens het eerste lid van dit artikel is ongeoorloofd en nietig elk beding tusschen den werkgever of een van diens beampten of zetbazen en een onder één hunner gestelden arbeider, waarbij deze zich verbindt, het loon of zijn overige inkomsten of een gedeelte daarvan op een bepaalde wijze te besteden, of zijn benodigdheden op een bepaalde plaats of bij een bepaalden persoon aan te schaffen.

Hier wordt dus in krachtige termen — ik wees daarop reeds bij de algemeene beschouwingen (1) — elk beding van gedwongen winkelnering nietig verklaard en ongeoorloofd. Intusschen volgen op dezen strengen regel in het artikel drie uitzonderingen, aangegeven met de nummers 1, 2 en 3.

Tegen de eerste van die uitzonderingen is al dadelijk bezwaar ontstaan, namelijk tegen de uitzondering, luidende:

„1°. het beding, waarbij de arbeider zich jegens den werkgever verbindt, de voor zijnen arbeid vereischte grondstoffen, werktuigen of bijzondere kleding bij den werkgever zelven aan te schaffen, mits deze daarvoor niet meer berekent dan den kostenden prijs, en die prijs niet hooger is dan die waarvoor de arbeider zich die grondstoffen, werktuigen of kleding elders zoude kunnen aanschaffen;”

en bij het amendement van den heer Schaper c.s. is voorgesteld om dit nummer te laten vervallen.

De geachte afgevaardigden die zich tegen deze uitzondering hebben verklaard — en hetzelfde geldt eenigermate van de heeren Nolting en van der Zwaag, die opgekomen zijn tegen de uitzondering die het artikel toelaat in de derde plaats — komen mij voor dit onderwerp wel eenigszins door een al te donkeren bril te beschouwen, waardoor zij zich niet weten vrij te houden van zekere eenzijdigheid.

Mij nu eerst bepalende tot het amendement van den heer Schaper c.s., wensch ik al aanstonds te doen opmerken, dat hetgeen in deze uitzondering sub 1°. wordt voorgesteld, voorkomt in menige buitenlandse wetgeving, die tegen het truck-

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 217.]

stelsel straf bedreigt of op andere wijze optreedt; om maar een voorbeeld te noemen, ik heb hier vóór mij de Belgische wet van 16 Augustus 1887, tot titel dragende: „Loi portant réglementation du payement des salaires aux ouvriers.” In art. 2 van die wet lees ik: „Toutefois le patron peut fournir à ses ouvriers, à charge d'imputation sur les salaires:

- 1°. Le logement;
- 2°. La jouissance d'un terrain;
- 3°. Les outils ou instruments nécessaires au travail, ainsi que l'entretien de ceux-ci;
- 4°. Les matières ou matériaux nécessaires au travail et dont les ouvriers ont la charge selon l'usage admis ou aux termes de leur engagement;
- 5°. L'uniforme ou le costume spécial que les ouvriers seraient astreints à porter;

Les objets compris sous les nos. 3°, 4°. et 5°. ne peuvent être portés en compte à l'ouvrier à un prix dépassant le prix de revient.”

Ziehier dus in de Belgische wet, die sterk ingaat tegen de gedwongen winkelnering, deze uitzondering teruggevonden.

Zoo zou ik meer voorbeelden kunnen aanhalen uit de buitenlandse wetgeving. Op het voetspoor van het buitenland was deze bepaling reeds overgenomen in het ontwerp van 1889 van den Minister Ruys van Beerenbroek, dat speciaal de bedoeling had publiekrechtelijk op te treden tegen de gedwongen winkelnering, en het is merkwaardig, dat destijds niemand tegen de bedoelde uitzondering is opgekomen in de geheele schriftelijke gedachtenwisseling, die over dat ontwerp is ten einde gebracht.

Daaruit nu is dit voorschrift overgenomen in het ontwerp van den heer Drucker, waar wij dezelfde bepaling, die wij hier aantreffen, kunnen terugvinden in art. 13 en met dezelfde uitzondering die wij nu hier lezen. Uit het ontwerp-Drucker is die uitzonderingsbepaling weder overgegaan in dit ontwerp, maar met een verscherping in tweërlei opzicht, die niet voorkomt in het ontwerp van den heer Drucker, en evenmin in de oorspronkelijke redactie van dit artikel. In de eerste plaats wordt, evenals in de Belgische wet, gezegd, dat het beding alleen toegelaten is, indien de werkgever niet meer berekent dan den kostenden prijs, zoodat de werkgever geen winst maakt op hetgeen hij den arbeider levert, en in de tweede plaats, indien de prijs niet hooger is dan waarvoor de arbeider zich de artikelen elders kan aanschaffen.

Nu komt het mij wel degelijk voor, dat hier een rechtmatig belang van den werkgever in het spel kan zijn, dat met de eigenlijke winkelnering niets heeft te maken. Stel bijv. dat op een werkplaats verschillende grondstoffen noodig zijn, zooals garens, voeringstoffen of iets dergelijks. Nu kan de werkgever er zeer zeker belang bij hebben, dat die artikelen zijn van deugdelijken aard. Wanneer hij nu, om die qualiteit te waarborgen, die artikelen zelf levert, niet verkoopt maar ter beschikking van de arbeiders stelt, dan heeft hij wel den waarborg dat die artikelen zijn van de vereischte qualiteit, maar dan loopt hij toch weder een ander gevaar, namelijk dat er niet zuinig mede wordt omgegaan of dat er zelfs oneerlijkheid bij wordt gepleegd. Vandaar dat hij dan komen kan tot een ander stelsel. Hij kan dan tot zijn arbeiders zeggen: gij moet u die artikelen zelf aanschaffen, dan heb ik ook den waarborg, dat er zuinig en eerlijk mede zal worden omgegaan; maar nu behoeft hij nog den waarborg van deugdelijke qualiteit. Vandaar dan het beding, dat de arbeiders zich die artikelen voor den kostenden prijs uit 's werkgevers voorraad zullen aanschaffen.

Het komt mij voor, dat men hier inderdaad heeft een gewettigd en rechtmatig belang van den werkgever, dat niet over het hoofd mag worden gezien. Hoezeer ook overigens tegen het truckstelsel moge gekant zijn, hier moet een uitzondering op het algemeene voorschrift van het artikel worden toegelaten; daarom zie ik in het amendement geen verbetering en kan ik de aanneming daarvan aan de Kamer niet aanbevelen.

En nu de derde uitzonderingsbepaling:

„ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever zal worden geplaatst in de Rijkspostspaarbank met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt.”

Een gedeelte van het loon wordt dus op de spaarbank gebracht, met het doel om den jeugdigen arbeider in staat te stellen eenig kapitaal te vormen, opdat hij later, bij het oprichten van een eigen huishouding, geen schuld zal behoeven te maken en zich toch behoorlijk zal kunnen inrichten.

Nu verzetten zich de heeren Nolting en van der Zwaag tegen deze uitzonde-

ring, maar er wordt toch maar een gedeelte van het loon, een zeer gering percentage daarvan, op de spaarbank geplaatst

De heer van der Zwaag: Er staat geen grens bij!

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Dit is zoo, maar als wij zien wat in de Hengelosche instelling en soortgelijke spaarfondsen gebeurt, dan bevinden wij, dat de jeugdige werklieden slechts een zeer klein percentage van het loon bijdragen, en meestal is er bij bepaald en dat de werkgevers zelve het spaarfonds met belangrijke bijdragen steunen en dat slechts die jonge werklieden aan het spaarfonds deelnemen, wier vader-werkman ook daaraan bijdraagt.

De geachte afgevaardigden leggen den nadruk op de behoefte der ouders, die wel eens de spaarpenningen zouden willen gebruiken; maar ook in de Hengelosche instelling is op dit geval gerekend. Wanneer het hard nijpt, dan kan bij besluit van het bestuur het bedrag der spaarpenningen worden aangesproken.

De bepaling sluit zich dus geheel aan bij het bestaande gebruik.

Is de storting 10 pct. van het loon, dan blijft er dus over 90 pct., die ter beschikking komt van den jeugdigen arbeider, om desnoods in het huisgezin der ouders te worden gebruikt.

Waar dit het geval is, acht ik den tegenstand der beide heeren niet geheel vrij van overdrijving.

Er is bovendien, zooals het voorbeeld van de Hengelosche vereeniging bewijst, tijdelijk gelegenheid om zelfs dat kleine deel van het loon aan de spaarbank te onttrekken, indien de omstandigheden dit onvermijdelijk maken. Ik geloof dus, dat er inderdaad geen reden is om tegen de uitzondering op te komen op de gronden die de heeren aangeven.

Eindelijk wil ik er nog op wijzen, dat een analoge regeling ook reeds voorkomt in onze wet op de Rijkspostspaarbank, volgens welke de minderjarige zonder medewerking van vader of voogd geld op de Rijkspostspaarbank kan brengen, doch vóór dat de ouders het geld kunnen terugnemen tegen den zin van den minderjarige, een geheele procedure en toestemming van den kantonrechter noodig is. Ik meen dus te mogen zeggen, dat wat hier is voorgesteld ligt in de lijn van onze wetgeving en ik stel dan ook prijs op het behoud van die uitzondering.

Wat het amendement-Jannink aangaat, ik ben bereid dit te steunen, mits de geachte afgevaardigde de spaarkassen die hij bedoelt nader aangeve. Immers „spaarfondsen” tout court is niet genoeg. Degeen die den algemeenen maatregel van bestuur moet voorbereiden, vindt daarin niet den minsten leidraad. Wil de geachte afgevaardigde den steun der Regeering ten volle hebben, dan zal hij eenigszins nader moeten aangeven den aard van de spaarfondsen die hij op het oog heeft.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord te zeggen, niet in verband met een van de ingediende amendementen. Laat ik beginnen met een vraag om inlichtingen aan den Minister en de Commissie van Rapporteurs.

In het Voorloopig Verslag vindt men het volgende:

„Verscheidene leden waren van oordeel, dat wettelijke bepalingen, als hier zijn voorgesteld, machteloos zullen zijn tegen het kwaad, omdat het in het meerendeel der gevallen niet daarin bestaat, dat er in de arbeidsovereenkomst opzettelijke bedingen omtrent gedwongen winkelnering worden opgenomen, maar daarin, dat op den arbeider zijdelings dwang wordt uitgeoefend en hem duidelijk wordt gemaakt, dat hij slechts dan werk zal kunnen verkrijgen of behouden, wanneer hij in bepaalde winkels benodigdheden koopt.”

In de Memorie van Antwoord zegt de Regeering, dat niet kan worden verwacht, dat de voorgestelde bepalingen, of welke voorschriften ook, bij machte zullen zijn alle euvelen te keeren, welke gemeenlijk onder de benaming „gedwongen winkelnering” worden aangeduid. Op de gemaakte bedenking gaat de Regeering niet nader in.

Het wil mij voorkomen, Mijnheer de Voorzitter, dat dit punt nog wel eens nader onder de oogen mag worden gezien. Ik denk hierbij aan art. 1375 van het Burgerlijk Wetboek, luidende: „Overeenkomsten binden niet alleen tot datgene, hetwelk uitdrukkelijk bij dezelve bepaald is, maar ook tot al hetgeen dat naar den aard van dezelve overeenkomsten, door de billijkheid, het gebruik, of de wet wordt gevorderd.”

Nu zou ik gaarne deze vraag willen stellen: zijn de Regeering en de Com-

missie van Rapporteurs van meening, dat aan het woord „beding” in art. 1637 m een uitgebreider beteekenis kan worden gegeven, dan daaraan gegeven is door degenen die volgens het Voorloopig Verslag daaronder hebben verstaan: opzettelijk beding? Is men van meening, dat ook dan van beding in den zin van art. 1637 m kan worden gesproken, wanneer op een bepaalde plaats of in een bepaald bedrijf, waarin gedwongen winkelnering regel is, deze, hoewel niet opzettelijk in de arbeidsovereenkomst bedongen, door het gebruik bij dien werkgever sinds jaren tegenover zijn arbeiders, of op die plaats toch zoodanig vaststaat, dat zij in den zin van art. 1375 geacht kan worden een deel van de gesloten arbeidsovereenkomst te hebben uitgemaakt, dus als een „bedrijf” moet worden opgevat?

Mijnheer de Voorzitter! Het antwoord op deze vraag is zeker voor de latere toepassing van dit artikel zeer wenschelijk. Wat mij betreft, zou ik natuurlijk wenschen, dat dit antwoord toestemmend zou zijn, omdat, hoe uitgebreider de beteekenis is van het woord beding, des te breder ook de basis, waarop zich dit artikel beweegt.

Wanneer dit artikel zal zijn aangenomen, zal het beding nietig zijn en het gevolg daarvan wezen, dat, wanneer den werkman geld wordt afgehouden, op grond van hetgeen volgens het nietig beding aan hem als winkelwaren en dergelijke is geleverd, hij het recht zal hebben, onverminderd het ontvangene, toch nog zijn volle loon te vorderen.

Het blijkt uit het Voorloopig Verslag, dat verschillende leden die met deze bepaling, zooals zij door de Regeering is voorgesteld, wel waren ingenomen, niet waren ingenomen met het gemis van strafrechtelijke sanctie, dus niet tevreden waren met het gevolg, dat ik zoeven heb gencemd.

Immers tegenover die leden, die in het Voorloopig Verslag eigenlijk alle waarde aan dit voorgestelde artikel hebben ontzegd, komen andere leden, die hiertegen aanvoerden „dat dergelijke zijdelingsche pressie door geen wettelijk voorschrift is te keeren; zij betoogden, dat de bepalingen van het ontwerp reeds in zoverre eene goede uitwerking zullen hebben, dat voortaan de gewraakte bedingen burgerrechtelijk krachteloos zullen zijn en aan de gedwongen winkelnering iedere rechtsgrond zal zijn ontnomen.”

Maar daarop volgt in het Voorloopig Verslag: „Deze leden meenden echter, dat niet kan worden volstaan met de gelegenheid te openen om later, wanneer dit noodig mocht worden geacht, eene strafbepaling bij het verbod te doen aansluiten, maar voor strafrechtelijke sanctie van de bepalingen dadelijk moet worden gezorgd.”

Het voorgevallene van gisteren, de bij art. 1637 l [r] genomen beslissing, geven mij aanleiding, mij aan te sluiten bij hetgeen deze leden in het Voorloopig Verslag hebben opgemerkt.

Men heeft toen blijkbaar nog niet gedacht aan de mogelijkheid om een bepaling als deze door een private straf te sanctionneeren. Gisteren is echter door de Kamer dat beginsel aangenomen, en het wil mij voorkomen, dat er geen verschil in dit opzicht bestaat tusschen art. 1637 l [r] en art. 1637 m.

Ik hoor door een hardnekkig tegenstander der strafbepaling van art. 1637 l [r] zeggen, dat er bij art. 1637 m nog veel meer reden is voor zoodanige bepaling dan bij het voorgaand artikel.

Inderdaad, in het euvel der gedwongen winkelnering, in de treurige gevolgen daarvan en in de feitelijke onmogelijkheid voor de arbeiders, om zich aan dat euvel te onttrekken, liggen nog meer redenen voor een strafbepaling dan in een loonsbepaling, die op een wijze geschiedt welke niet met de bedoeling van den werkgever overeenkomt.

Op deze gronden meen ik, dat ik bij een groot deel dezer Kamer steun zou kunnen vinden als ik trachtte het beginsel van art. 1637 l [r] ook in toepassing te brengen bij art. 1637 m.

Ik ben daarom met mijn vrienden te rade geworden, om een amendement in dien geest in te dienen. Dat amendement strekt om op alinea 1 van art. 1637 m te doen volgen een nieuw alinea van dezen inhoud:

„Wegens hetgeen ingevolge zoodanig beding door den arbeider verschuldigd mocht zijn, komt hem eene vordering toe tegenover den werkgever ten bedrage van het vijfvoud van het door den arbeider verschuldigde.”

Indien dus een dergelijk beding is gemaakt, zal ten gevolge daarvan het bedrag, dat de werkgever of zijn zethaas of de door hem aangewezen winkelhouder wegens gedwongen winkelnering van den arbeider hebben te vorderen, met 5 worden vermenigvuldigd en voor dat bedrag zal de arbeider een vordering op den werkgever hebben.

Ik meen, dat dit is geheel in den geest van het vorig artikel en dat zij die

zich daarvoor hebben verklaard, zich moeilijk aan de consequentie daarvan zullen kunnen onttrekken.

De Voorzitter: Door de heeren Troelstra, Hugenholtz, ter Laan en Schaper is een amendement ingediend, strekkende om op het eerste lid van art. 1637 m te doen volgen een nieuw tweede lid, luidende:

„Wegens hetgeen ingevolge zoodanig beding door den arbeider verschuldigd mocht zijn, komt hem eene vordering toe tegenover den werkgever ten bedrage van het vijfvoud van het door den arbeider verschuldigde.”

Aangezien dit amendement slechts door vier leden is ondertekend, behoeft het nog nadere ondersteuning.

Het amendement wordt ondersteund door den heer Nolting en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord over het laatste lid van het artikel dat thans in behandeling is.

Het komt mij voor, dat, waar dit artikel vooral de bezwaren wil wegnemen, aan de gedwongen winklenering verbonden, deze bepaling, waarbij uitgezonderd wordt het beleggen van gelden op de Rijkspostspaarbank, daarmee eigenlijk niets te maken heeft en in dit ontwerp gevoeglijk kan worden gemist. Werd zij behouden, dan zou het in elk geval groot bezwaar hebben, dat hier wordt gesproken niet van de meerderjarigheid, maar van den termijn van 21 jaren. En wel om de volgende reden.

Men stelle zich voor dat dit beding is ingegaan en dat nu de persoon met wien de overeenkomst is getroffen, op 18-, 19- of 20-jarigen leeftijd wil huwen en het geld dat hij op de Rijkspostspaarbank heeft staan, wil terug hebben. Dan kon daaraan niet worden geraakt, omdat de termijn niet luidt tot het oogenblik van de meerderjarigheid, maar tot den 21-jarigen leeftijd.

Maar er is meer, Mijnheer de Voorzitter.

Het eerste lid van art. 1637 m luidt: „Ongeoorloofd en nietig is elk beding tusschen den werkgever of een van diens beambten of zetbazen en eenen onder één hunner gestelden arbeider, waarbij deze zich verbindt, het loon of zijne overige inkomsten of een gedeelte daarvan op eene bepaalde wijze te besteden.” enz.

Wanneer ik het nu goed versta, dan valt onder het *besteden* van loon, het *besteden* van geld, allerminst het brengen van dat geld op de Rijkspostspaarbank. Ik meen, dat het brengen op de postspaarbank juist wil zeggen, dat men het voorloopig *niet* wil *besteden*. Dat „besteden” ook „besparen” zou beteekenen, heb ik nooit gehoord. „Besteden” wil zeggen: „uitgeven”, en wanneer ik bij iemand kom en ik vraag hem: hoeveel hebt gij van uw loon besteed? dan zal ik het heel begrijpelijk vinden, wanneer ik ten antwoord krijg: zóveel heb ik besteed en de rest heb ik naar de spaarbank gebracht. Besteden en sparen staan juist tegenover elkaar en in het woordenboek van van Dale wordt van „besteden” dan ook deze omschrijving gegeven: „besteden = uitgeven”. Meer wordt er niet van gezegd.

Maar te zeggen dat besteden ook sparen zou zijn, is, dunkt mij, niet in overeenstemming met de beteekenis die dit woord heeft in onze taal. Zonder derhalve te onderzoeken, in hoeverre het bepaalde sub 3°. al dan niet aannemelijk is, meen ik, dat het gevoeglijk kan vervallen, als ten eenenmale overbodig, en zulks met het oog op de beteekenis die het woord „besteden” in het eerste lid heeft.

Het is daarom dat ik, met de heeren Regout, van Asch van Wijck en van den Berch van Heemstede, de eer heb als amendement voor te stellen het tweede lid sub 3°. van art. 1637 m te doen vervallen.

De Voorzitter: Door de heeren van Wijnbergen, Regout, van Asch van Wijck en van den Berch van Heemstede wordt een amendement voorgesteld, strekkende om 3°. van het tweede lid van het artikel te doen vervallen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Arts en Nolting en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb nog een woord te zeggen naar aanleiding van de bestrijding door den heer Minister van ons amendement,

dat strekt om de sub 1°. bepaalde uitzondering op het verbod van gedwongen winklenering weg te laten.

De Minister heeft mij niet bekeerd; ik stel dat onmiddellijk voorop. Zijn Excellentie is begonnen met te zeggen, dat wij de zaak door een „donkeren bril” bekijken en hij heeft ons van „eenzijdigheid” beschuldigd. Ik kan dat niet toegeven, de bedoeling is den werkman tegen deze soort van het trucksysteem te beschermen. Welnu, dan moet men alleen wat strikt noodzakelijk is in die richting laten bestaan en indien de strikte noodzakelijkheid van iets niet kan worden aangetoond, is er geen reden het te behouden. Wat de Belgische wet of andere buitenlandsche wetten bepalen, kan niet veel gewicht in de schaal leggen, want het is nog niet bewezen, dat men elders het *non plus ultra* van deugdelijkheid in de wetgeving heeft bereikt.

Het is overgenomen uit de wet-Ruys van Beerenbroek. Ja, zoo gaat het, de een neemt het van den ander over. De Belgische wetgever heeft het waarschijnlijk van den Duitschen overgenomen of omgekeerd en de heer Ruys van Beerenbroek nam het waarschijnlijk ook weder van een ander over. Ook op dit gebied bestaat een zekere sleur, waaraan men niet te veel moet hechten.

Ik geef toe, dat de regeling in dit ontwerp beter is dan de eerst voorgestelde en dan die in de Belgische wet, maar dat is nog geen voldoende reden om deze uitzondering te behouden.

In hoeverre is het werkgeversbelang hier gerechtvaardigd? In zoverre dat de werkgever moet kunnen zorgen, dat er deugdelijk materiaal gebruikt wordt. Wanneer er geen ander middel was voor den patroon om daarvoor te zorgen, dan had de Minister volkomen gelijk; maar dat is niet aangetoond. Zoo goed als de werkgever controle kan uitoefenen op de deugdelijkheid van het werk, kan hij dat doen op de deugdelijkheid van het materiaal, dat gebruikt wordt. Neemt men bij voorbeeld het confectie-vak; wanneer een kleermaker bij den patroon komt om de gemaakte kleeeren te laten zien, dan bekijkt deze de naden en de voering en gaat hij na, of alles goed in elkander zit. Maar hij kan evengoed kijken of het gebruikte materiaal wel deugt en indien dat niet het geval is, kan hij zeggen: dat materiaal deugt niet en als gij het weer gebruikt, keur ik het werk niet goed en moet gij het overmaken. Er zijn middelen genoeg voor den werkgever om controle uit te oefenen op de deugdelijkheid van het materiaal.

De Minister zegt: dan zal de werkgever het materiaal zelf moeten geven. Dit is nog de vraag, maar indien hij het toevoegt als grondstof voor zijn eigen werk, behoeft het bezwaar van den Minister niet te gelden, dat ook de eerlijkheid er onder kan leiden en dat er niet zoo zuinig mede omgegaan zal worden. Ook daarop is controle mogelijk, maar bovendien is er in de stukken reeds op gewezen, dat in dat bezwaar zou zijn te voorzien door het stellen van premien op een eerlijk en zuinig beheer.

Ook nu, in het stelsel van het artikel, kan daartegen worden gezondigd, bij voorbeeld wanneer een gezet in plaats van het goede materiaal van zijn patroon te gebruiken sluipegwijze slechter daarvoor in de plaats stelt. Ik neem weder het confectievak; het kan gebeuren, dat een kleermaker slechter garen koopt; dan is het de vraag of die werkgever dat voldoende controleeren kan, of hij de juiste hoeveelheid materiaal gekocht heeft voor de gemaakte goederen. Het is bekend, dat in dat opzicht betrekkelijk groote misbruiken bestaan, en den kostenden prijs voorschrijven beteekent dan bitter weinig in de practijk.

In den mond van de confectionairen ligt immers bestorven, ik hoor het hen zeggen: ik verdien er geen cent op, het kost me zelf meer. Dat is de visch-vrouwen-tactiek; als ze leveren, leven ze van de schade en het is dus moeilijk om uit te maken, of men voor den kostenden prijs levert, ja of neen. De werkman kan daarover moeilijk een proces beginnen; het zal altijd de vraag zijn, of het te bewijzen is; men kan op allerlei manieren door de mazen van de bepaling heen kruipen. En waar in geen enkel opzicht de noodzakelijkheid van deze bepaling is aangetoond en er op andere wijze in kan worden voorzien, geloof ik, dat de Kamer verstandig doet het artikel in dier voege te wijzigen. Ik voeg hieraan toe, dat ik ook iets gevoel voor de andere amendementen; ik ben inderdaad overtuigd, dat deze uitzonderingen zoo zeldzaam mogelijk moeten zijn en zal aan die amendementen niet onmogelijk mijn stem geven. De verdediging van het door den heer Troelstra, mij en anderen ingediende amendement, laat ik natuurlijk aan den heer Troelstra over.

De heer Jannink: Mijnheer de Voorzitter! Ik vang aan met een woord van dank aan den Minister voor den steun, dien hij beloofd heeft aan mijn amendement. De Minister heeft daaraan de restrictie verbonden, dat in de woorden

van het amendement zelf duidelijk zou worden nedergelegd de bedoeling die in mijn toelichting heb gegeven.

Welnu, ik heb daartegen natuurlijk allerminst bezwaar, en gaarne wijzig ik dus mijn amendement in dien geest, dat in plaats van „spaarfonds” wordt gelezen: „daarvoor opzettelijk ingericht spaarfonds”. Ik meen, dat nu uitdrukkelijk uit de wetsbepaling blijkt, dat het spaarfonds alleen mag ingericht zijn voor dat doel.

Ik zou hiermede kunnen eindigen, omdat de Minister de bedenkingen die gisteren eenigszins door den heer Nolting ook tegen mijn amendement zijn ingebracht, reeds heeft weerlegd, doordat de Minister er juist op heeft gewezen, dat in het Hengelosche Spaarfonds juist wordt te gemoet gekomen aan een van de groote bezwaren van den heer Nolting, n.l. dat de arbeider het geld onder geen omstandigheden zou kunnen terugkrijgen vóór den 21-jarigen leeftijd. Welnu, juist een voordeel van de inrichting bijv. van het Hengelosche Spaarfonds is, dat onder bijzondere omstandigheden ook vroeger over dat geld kan worden beschikt. Een nieuw element is echter in het debat gebracht door den heer van Wijnbergen, n.l. dat de geheele uitzondering sub 3 overbodig is. Daar over, nog een enkel woord.

Welnu, Mijnheer de Voorzitter, ik moet zeggen, dat, toen ik dit artikel overdacht, ik ook eenigszins heb overwogen of dit niet de manier zou kunnen zijn om te gemoet te komen aan de ook naar mijn meening te groote belemmerende bepaling die hier wordt voorgeschreven, de belegging in de Rijkspostspaarbank.

Maar reeds in de stukken, speciaal in de Memorie van Toelichting, is uitdrukkelijk door de Regeering aangetoond, en ook in de afdelingen is het gebleken, dat, wilde men het bestaande gebruik van gedwongen sparen handhaven, dan deze uitzondering sub 3 ongetwijfeld noodig zou zijn. En waar dit zoo uitdrukkelijk werd te kennen gegeven vond ik het te gevaarlijk om hier een amendement voor te stellen om de geheele uitzondering sub 3 te doen vervallen, omdat, gesteld de Kamer ging er mee mede, het naar mijn meening zeer quaestieus zou zijn, of het beding, dat nu sub 3 wordt genoemd, wel geoorloofd zou zijn.

Om zuiverheid van stemming te verkrijgen, zou ik, vóór ik mij verklaar vóór of tegen het amendement van den heer van Wijnbergen en wat daarmede in nauw verband staat, of ik bereid ben mijn amendement al of niet in te trekken, gaarne van den Minister een antwoord willen hebben op deze vraag. Gesteld dat de uitzondering sub 3 wordt weggenomen, zal dan naar het oordeel van den Minister, dat beding dat nu sub 3 wordt genoemd, ook geoorloofd blijven, en zullen de spaarkassen, die dan daarvoor worden opgericht, als geoorloofde spaarkassen vallen onder die sub 2? Mocht de Minister een bevestigend antwoord geven, dan ben ik gaarne bereid mede te gaan met het amendement van den heer van Wijnbergen, maar mocht dit niet het geval zijn, dan hoop ik dat de Kamer niet met dat amendement zal medegaan, maar ingevolge het advies van den Minister de voorkeur zal willen geven aan mijn amendement, omdat dan de rechtszekerheid groter, de toestand veel zuiverder wordt dan wanneer sub 3 geheel wordt geschrapt.

De Voorzitter: Door den heer Jannink is een wijziging gebracht in zijn amendement, zoodat het nu strekt om in art. 1637 m sub 3°. tusschen „Rijkspostspaarbank” en „met” in te voegen: „of in een, aan bij algemeenen maatregel van bestuur voor te schrijven voorwaarden voldoende daarvoor opzettelijk ingericht spaarfonds”.

De heer van Wassenaer van Catwijk: Mijnheer de Voorzitter! In het amendement van den heer Troelstra lees ik: „hetgeen ingevolge zoodanig beding door den arbeider verschuldigd mocht zijn”.

Volgens mijn begrip is iets wat verband houdt met een nietig beding, nooit verschuldigd. Als het beding ongeoorloofd en nietig is, kan nooit iets verschuldigd zijn ingevolge dat beding en blijft misschien een natuurlijke verbintenis over, maar geen wettige.

Ik meen dat het woordje „mocht” in het amendement oorzaak is dat dit niet uitdrukt wat de heer Troelstra bedoelt.

Ik zal thans over hetgeen die voorsteller bedoelt niet uitweiden, aangezien die zaak gisteren volkomen voldoende behandeld is. Wij mogen m. i. den arbeider geen actie geven (evenmin als ik voor mij dit gisteren deed, toen ik vóór het amendement van den heer van Idsinga stemde), tot vijfmaal het bedrag van het loon, waardoor hij voordeel zou kunnen trekken uit de verbintenis die hij aangegaan heeft, in strijd met hetgeen de wetgever ook van hem eischt.

Ik meen dat dergelijke bepaling aan de menschen gelegenheid geeft met slechte

bedoelingen verbintenissen aan te gaan, welke zij niet denken na te komen, om uit dat niet nakomen voordeel te trekken. Met den heer van Idsinga ben ik van oordeel, dat dit een onzedelijke zaak is en dat wij dat niet mogen bevoorzeren, aangezien ook de arbeider moet weten dat hij zijn verbintenissen behoort na te komen.

Wat het amendement van den heer van Wijnbergen betreft, meen ik dat het de voorkeur verdient om, waar niet vaststaat of het woord „besteden” ook bedoelt inleggen in een spaarbank, het artikel te laten zooals het is, omdat hier de zaak althans geregeld wordt, terwijl die anders ongeregeld blijft. Gaat de bepaling er uit, dat het loon belegd kan worden in een spaarbank, bij algemeenen maatregel van bestuur aan te wijzen, dan blijft die zaak geheel ongeregeld en ik vind een regeling er van veel beter.

Omtrent het amendement van den heer Schaper doe ik opmerken, dat het hier niet zoo zeer is een quaestie van prijs als wel van kwaliteit. Het kan in het belang van den werkgever of liever in het belang van het werk zijn dat de arbeider zaken verwerkt van zekere kwaliteit, waarvan de contróle alleen mogelijk is als de werkgever hem die zaken zelf verkoopt.

Daarom acht ik het beter dat amendement niet aan te nemen.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij te beperken tot het stellen van deze vraag aan de Regeering: begrijp ik art. 1637 m 3. goed, wanneer ik het aldus opvat: wij hebben te doen met een beding; kan dus een werkgever, wanneer hij het daaromtrent eens is met den arbeider, een inleg op de Rijkspostspaarbank terugnemen?

Ik meen van ja, omdat, tensij het uitdrukkelijk gezegd is, ieder die iets overeenkomt met een ander, steeds vrij is door een nieuw beding het beding te niet te doen.

Ik doe deze vraag, omdat, indien het artikel ongewijzigd werd aangenomen — wat ik natuurlijk niet hoop met het oog op ons amendement — het bestuur der Rijkspostspaarbank zou zeggen: ik betaal het geld niet uit, omdat in de wet staat, dat de uitbetaling niet vóór het een en twintigste jaar mag geschieden.

Derhalve meen ik, dat het waarde kan hebben indien de Minister daaromtrent zijn eigen meening wilde mededeelen.

Wanneer mijn uitleg aan het artikel gegeven wordt, dan is voor één bepaald geval het artikel gecorrigeerd, voor het geval namelijk, dat de werkgever met den arbeider eenstemmig denkt, dat de omstandigheden van den arbeider van dien aard zijn, dat het op dit oogenblik gewenscht is, dat bijv. de f 80 die hij op de Rijkspostspaarbank heeft, voor hem losgemaakt worden om die voor zijn gezin te kunnen besteden. Ik wijs er intusschen op, dat daarom toch nog vele bezwaren overblijven. De omstandigheid kan zich voordoen, dat de arbeider niet meer zijn zelfden patroon heeft en het kan voorkomen, dat hij als kwade vrienden van zijn patroon gescheiden is en de werkgever nu niet geneigd is den arbeider ter wille te zijn.

De arbeider kan in droeve omstandigheden verkeeren, het kan voorkomen, dat hij geen deken of laken heeft om zich te dekken, terwijl hij f 80 of f 100 op de Rijkspostspaarbank heeft. Dit schijnt mij een bedenkelijk gevolg van het artikel zooals het thans geredigeerd is.

De heer van der Zwaag: Mijnheer de Voorzitter! Na hetgeen door den vorigen spreker gezegd is, kan ik zeer kort zijn. De Minister zoowel als de heer van Wassenaer van Catwijk hebben zich, wat het eerste amendement, dat van den heer Schaper, betreft, beroepen op het werkgeversbelang. Ik merk op dat, volgens art. 1637 j [p] 4°. dus het werkgeversbelang grootendeels ook kan worden gediend; daartoe heeft men maar het laatste gedeelte van die alinea te lezen, waar staat: „of als grond- of hulpstoffen, werktuigen of gereedschappen in het bedrijf des arbeiders worden gebezigd”. Maar bovendien, al cijfert men dit heelemaal weg, dan zitten in dit sub 1°. dat voorgesteld wordt weg te laten, toch twee elementen, waarbij de arbeider zelf belang heeft, dat de zaken solide en goed zijn, n.l. zijn werktuigen en de bijzondere kleding die hij moet dragen. Het is in het belang van den arbeider dat die stoffen zoo solide mogelijk zijn. Hier vallen de beide belangen uit den aard van de zaak in elkander en zullen alleen overblijven de grondstoffen, waarop volgens den Minister de contróle zoo goed als onmogelijk is en ten opzichte waarvan hij in zijn werkgeversbelang dus de vrijheid moet hebben die zelf te leveren. Er is reeds op gewezen, dat ook dan de contróle nog wel kan worden ontboden, terwijl aan den anderen kant bij levering door den werkgever de werkmans telkens de dupe kan worden. De Minister heeft zelf reeds een artikel genoemd, waarbij dit mogelijk zou zijn, n.l. naaigaren.

Ik geloof, dat het een deskundige zeer moeilijk zal vallen om op het eerste

gezicht de qualiteit van naaigaren te bepalen en dus te constateeren of de eventueel voorgegeven „kostende prijs” er van, wel inderdaad de kostende prijs van de onderhavige qualiteit is.

Het komt er hier per slot van rekening weder op aan, dat men den arbeider wantrouwt, dat men bang is dat hij roekeloos zal omgaan met de grondstoffen die hem door den werkgever verschaft worden, of die zal verruilen tegen minderwaardige. Daarom wil men de noodige controle doen uitoefenen door zelfleverantie van den werkgever. Maar ik herhaal het, waarom zal de arbeider bij een ander koopen, wanneer hij inderdaad bij zijn patroon de zaken evengoed kan krijgen?

Ik meen, dat in de Memorie van Toelichting van den heer Loeff er reeds op gewezen is, dat het overwicht van den patroon uit den aard der zaak reeds bijzonder groot is; maar zou dit zedelijk overwicht dan niet zoo groot zijn, dat de werkman reeds geheel uit eigen beweging de benoodigde grondstoffen koopt bij zijn werkgever, als hij die bij hem evengoed kan koopen als bij een ander? Ik geloof dus niet dat het werkgeversbelang eenigermate wordt geschaad wanneer deze alinea wordt weggenomen.

Waar nu in de tweede plaats een amendement ingediend is om sub 3°. te laten verdwijnen, daar heeft de Minister zich er onder meer op beroepen, dat met het „deel van het loon” hierin genoemd, maar een klein deel van het loon wordt bedoeld.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, wat bedoeld wordt gaat ons eigenlijk op dit oogenblik niet aan; ik heb toen geïnterrumpeerd met: er wordt geen limiet aangegeven in de wet. Immers men kan, naar de letter van deze bepaling, zelfs het grootste gedeelte van het loon inhouden.

Wanneer de nood aan den man komt in het gezin, zegt de Minister, dan kan volgens de bepalingen van een Hengelosch Spaarfonds, een deel van het bespaarde weer worden teruggegeven.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat kan, maar men kan ook bedingen maken, waardoor dit onmogelijk wordt. Maar bovendien, de Minister heeft niet de hoofdzakelijk aangeroerd, waarom het hier gaat; waarom hier de ouders en voogden van de kinderen, die het hier geldt, bij voorbaat publiekelijk moeten worden gewantrouwd, alsof zij niet in staat zouden zijn om het belang van hun kinderen en pupillen zoo goed te behartigen als de patroons. Dit is weer een stukje van dat oude begrip, alsof de patroons over 't algemeen menschen zijn van veel betere qualiteit, die alle mogelijke deugden veel beter kunnen beoefenen dan de arbeiders.

Waar de Minister verder aanvoerde, dat nu reeds minderjarigen zonder toestemming hunner ouders geld op de Rijkspostspaarbank kunnen plaatsen, daar strekt dit alleen om de overbodigheid van dit n°. 3 nog meer te doen uitkomen; immers dan kunnen de minderjarigen reeds vrijwillig een deel van hun loon besparen en is dus deze bepaling niet noodig.

Na al hetgeen tot dusver over dit artikel is gesproken, blijf ik mij verklaren vóór het amendement van Schaper c.s. en voor dat, hetwelk zooeven is ingediend om n°. 3 te laten vervallen; ja, ik zou zelfs de vraag willen doen, of ook n°. 2 niet gerustelijk zou kunnen vervallen en of dan het artikel niet veel beter zou zijn dan het nu is.

De heer **Nolting**: Mijnheer de Voorzitter! De Minister van Justitie heeft de meening uitgesproken, dat zij die waren opgekomen tegen het behoud van 3° van art. 1637 m, deze zaak eigenlijk door een te donkeren bril hadden bekeken. Het is natuurlijk zeer gemakkelijk, Mijnheer de Voorzitter, om zoo iets te beweren, maar daarmee zijn de argumenten toch nog niet weerlegd, die wij hebben aangevoerd voor onze meening, dat dat n°. 3 van dit artikel, wanneer het kwam te vervallen, beter ware.

Laat ik nog eens even wijzen op een zeer ernstig bezwaar, dat uit het behoud van dat 3°. kan voortvloeien, en dan neem ik daartoe het voorbeeld aangehaald door den heer Regout, dat zeer juist den toestand teekent.

Wanneer een jongen op 12-jarigen leeftijd op de fabriek komt en daar tot zijn 19de blijft, dan kan het van hem ingehouden loon met de rente tegen zijn 20ste jaar een aardig kapitaaltje vormen. Nu krijgt hij oneenigheid met zijn patroon en hij verlaat de fabriek. Bij andere werkgevers in de plaats zijner inwoning kan hij niet aan den slag komen, zoodat hij wellicht naar elders moet gaan om werk te krijgen. Het geld daarvoor heeft hij niet, terwijl er misschien meer van hem op de spaarbank staan. Hoeveel hij dit geld ook behoeft, hij kan het niet krijgen voor zijn 21ste jaar. Is dit nu een toestand? Er waarvoor is dit noodig? Wat is er tegen om het sparen geheel vrij te laten?

Op dit oogenblik heeft men in Twente den toestand, dat de werklieden sparen en de werkgevers dat spaargeld beleggen in hun eigen industrieën. Waarom wordt

dat nu niet meer toegelaten? Ik durf bijna niet zeggen wat ik er van denk, maar het schijnt, dat men de belegging van die gelden op die wijze niet erg vertrouwt, dat men hier de Rijkspostspaarbank zoo op den voorgrond plaatst, en als de eenige wordt aangewezen.

Wij hebben gehoord, dat de Hengelosche Spaarkas het recht geeft om ook op andere tijden het geld op te vragen, maar de heer Jannink zal wel willen toegeven, dat, wanneer zijn fonds, dat hij voorstelt om te worden toegelaten, wordt toegelaten, dit ook onderworpen zal zijn aan het artikel dat in de wet voorkomt, en dat men dus in de te sluiten overeenkomst zal kunnen bepalen, dat de gelden die in die spaarkas staan, daar moeten blijven staan tot op den 21-jarigen leeftijd. Dat staat precies gelijk met de Rijkspostspaarbank, al staat in de statuten van de spaarbank dat de gelden, te allen tijde kunnen worden opgevraagd; men kan toch een overeenkomst sluiten dat dit terugvragen niet mag geschieden vóór den 21-jarigen leeftijd, en daarom zou ik wel willen, dat de Minister het amendement van den heer van Wijnbergen overnam, dan raakten wij uit den geheelen warwinkel en het sparen zou ook niet belemmerd worden. Want hoe groot voorstander ik ook ben van het sparen, in geen geval zou ik toch willen overgaan tot den spaardwang. Hier wordt den ouders een recht ontnomen, waarop zij het grootste recht hebben. Er kunnen zich in het arbeidersgezin omstandigheden voordoen, dat men inderdaad op een gegeven oogenblik het geld noodig heeft, en wanneer dan dit artikel blijft gehandhaafd, dat het geld slechts op 21-jarigen leeftijd kan worden ontvangen, dan blijft daarmee het bezwaar bestaan dat ik tegen het artikel heb; en daarom zal ik met volle vertrouwen stemmen, en ik hoop dat de Kamer dit ook zal doen, vóór het amendement van den heer van Wijnbergen.

De heer **Roessingh**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch over het amendement van den heer van Wijnbergen c.s. een enkel woord te zeggen. Ik vrees van de aanneming van dit amendement voor de goede zaak, die men dan toch wil bevorderen, weinig goeds en verwacht daarentegen veel goeds van de bepaling zooals die voorkomt in het ontwerp art. 1637 m sub 3°. en dan liefst geamendeerd met het voorstel van den heer Jannink, omdat hierdoor een bezwaar wordt onderhouden, dat bestaat in de aanwijzing alleen van de Rijkspostspaarbank. Er is gezegd door verschillende sprekers, dat door het voorgestelde in dit artikel een ingrijpen in de ouderlijke macht gewettigd werd. Dat is altijd een gevaarlijk argument, omdat natuurlijk niemand zulk een ingrijpen, indien het niet hoogst noodig is, wenschelijk acht. Maar vergeet men niet, dat wij reeds het artikel 1637 g hebben aangenomen, waarbij een arbeidscontract door minderjarigen kan worden gesloten, buiten de ouders om? Het is waar, onder zekere voorwaarden; doch wanneer men zoo hoog opgeeft van het gevaar van dat ingrijpen, moesten zij die dat thans aanvoeren tegen de thans voorgestelde regeling, dan niet reeds vroeger hun stem hebben verheven? Dit is niet geschied. Doch dan moesten zij ook thans niet vergeten, dat bij het beding, om een zeker procent van het loon van den minderjarige in een spaarfonds te beleggen, toch niet buiten den wettelijken vertegenwoordiger van den minderjarige omgaat of behoeft om te gaan, zoodat de ouderlijke macht hier zeer wel kan geëerbiedigd worden. Een ander bezwaar was, dat op deze wijze de minderjarigen meer afhankelijk werden gemaakt van den werkgever dan van hun ouders. Volgens mijn ervaring op dit punt zijn er evenwel tal van ouders die in dit artikel van de wet steun zullen vinden om datgene te bereiken wat zij in het belang van hun minderjarige kinderen noodig achten.

De heer **Nolting** schudt het hoofd, maar mijn ervaring op dit punt is niet anders. Er zijn tal van minderjarigen die op hun 16de, 17de jaar reeds of bijna het volle loon verdienen, doch dit niet zoo gebruiken als het in hun eigen belang en van hun toekomst is, ja die soms dit loon doorbrengen tot groote ergernis der ouders, die gaarne zouden zien, dat althans een deel daarvan ware bewaard, waartoe nu de gelegenheid ontbreekt, omdat zij hun kinderen niet voldoende in de ouderlijke macht hebben. Het is toch volstrekt geen ongewoon verschijnsel, dat minderjarigen, door dat loon gewapend, zich aan het ouderlijk gezag ontgroeid achten en dit tot groot nadeel voor hen zelf. En zoo komt de verplichte deelneming in een spaarfonds — men heeft het hier spaardwang genoemd, ik noem het spaardrang — deze ouders in het belang der minderjarigen tot hulp.

Zal het steun zijn dus voor de ouders, het zal ook ten goede komen van de minderjarigen zelf. Of ligt het bezwaar meer in de bepaling van het voorstel, dat het bespaarde eerst kan getouchéerd worden op één en twintigjarigen leeftijd? Doch dit lees ik niet in het artikel. Dit is slechts de maximum leeftijd.

Dit kan dus ook vroeger geschieden en hangt geheel af van de wijze waarop het reglement van zulk een spaarfonds dit zal bepalen. De Minister wees er reeds op, hoe in die moeilijkheid voorzien is bij het spaarfonds waarop hij doelde. En nu is er nog niet gewezen op een ander zeer belangrijk punt, dat hier toch ook wel overweging verdient. Het is, helaas, ook mogelijk, dat er ouders zijn, die hun kinderen exploiteeren, zoodanig, dat deze, zelfstandig geworden, niets hebben om zelf een huishouding te beginnen. Is het zeer te waardeeren, dat minderjarigen hun ouders steunen — en zoo wil de wet het ook — "t geschiedt ook, dat ouders niet voor het noodige, maar voor het onnoodige het loon hunner kinderen verbruiken. Welnu, in dergelijke treurige omstandigheden, helaas niet zeldzaam, vinden die minderjarigen in deze wet steun om iets te bewaren. Ik acht het dus van groote sociale beteekenis, dat de wet hier steun verleent aan het „sparen” — en de heer Nolting en zeker de heer van der Zwaag ook zien in „sparen” toch ook iets goed —, want daardoor zullen wij de minderjarigen beschermen, en bescherming is toch ook mede het doel dezer wet.

Ik hoop, Mijnheer de Voorzitter, dat van deze bepaling, wet geworden, een zeer ruim gebruik zal gemaakt worden door werkgevers en arbeiders. De wet zal daardoor een groote beteekenis erlangen.

De heer Schokking: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord voordat de Commissie haar advies uitbrengt. Vooreerst zou ik, met het oog op de bewering, dat besteden altijd is geld uitgeven, willen voorstellen dit woord te veranderen in gebruikten of bestemmen. Het bezwaar in dit opzicht van den heer van Wijnbergen tegen het beding sub 3°: zou dan vervallen. Want ik kan voor het oogenblik nog moeilijk medegaan met de poging om al wat door de bepaling sub 3° wordt bedoeld, te doen verdwijnen. Met hetgeen de heer Roessingh zooveen omtrent dit punt gezegd heeft, kan ik grootendeels instemmen. Het moet niet vergeten worden, dat de ouders bij het sluiten der overeenkomst tegenwoordig zullen zijn of zich daarbij kunnen doen gelden; het beding tot belegging van een deel van het loon in een spaarfonds geschiedt alzoo met hun toestemming. Gedachtig aan het, helaas, wel voorkomend feit, dat ouders leven ten koste der kinderen, acht ik die voorgestelde bepaling van belang, die het gevaar daarvoor licht zal helpen verkleinen.

Wat nu het bezwaar betreft, dat bij het rijzen van moeilijkheden tusschen patroon en arbeider de laatste zijn gespaard geld niet kan loskrijgen, zou ik willen voorstellen aan 3°. toe te voegen de woorden: „of in ieder geval bij het einde der dienstbetrekking”. Het artikel luidt dan, „dat een gedeelte van het loon door den werkgever zal worden geplaatst in de Rijkspostspaarbank met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan een en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt, of in ieder geval bij het einde der dienstbetrekking.”

Er wordt mij de opmerking gemaakt, waarvan ik de juistheid erken, dat, aangezien door huwelijk de meerderjarigheid intreedt, het niet wenschelijk is van den leeftijd van 21 jaar te spreken. Ook in het geval van huwelijk moet er toch gelegenheid zijn om het gespaard geld op te vragen. Daarom zou ik nog een andere wijziging willen voorstellen, en wel om na „opgevorderd” te lezen: „wanneer hij meerderjarig wordt” en dan hetgeen ik zooveen heb voorgesteld: „of in ieder geval bij het einde der dienstbetrekking”.

De Voorzitter: Door den heer Schokking is voorgesteld in art. 1637 m, 2de lid, sub 3°, in plaats van de aan het slot dier alinea voorkomende woorden: „wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt”, te lezen: „wanneer hij meerderjarig wordt of in ieder geval bij het einde der dienstbetrekking”.

Het amendement van den heer Schokking wordt ondersteund door de heeren de Klerk, de Ram, van Styrum, van Veen en de Ridder en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het artikel en de daarop voorgestelde amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund aan te vangen met een kort woord over de gedwongen winkelnering in het algemeen.

Wanneer iets kan geacht worden vast te staan op grond van alle getuigenissen, dan is het, dunkt mij, dit, dat de gedwongen winkelnering in Nederland gelukkig in sterke mate aan het afnemen is. Men vindt nergens, zoover mij

bekend is, een mededeeling of verklaring, dat in de latere jaren de gedwongen winkelnering op eenige plaats is ontstaan waar zij vroeger niet was, maar wel herhaaldelijk het bericht, dat zij hier of daar, waar zij zich als misbruik voordeed, is verdwenen.

Men kan dat o. a. vinden, om maar één sterk voorbeeld te noemen, in het rapport van de Sociaal-democratische studieclub over de arbeidsverhoudingen in Nederland: „voor een paar jaren nog bestond de gedwongen winkelnering aan een groote linnenfabriek te Strijp, maar . . .” door die en die omstandigheden „heeft dat opgehouden”.

In de verslagen van de inspecteurs van den arbeid is hetzelfde iederen keer te lezen. Het sterkst is dat gebleken in de gemeente Hilversum. Ik heb hier toevallig een boekje uit het jaar 1862, waar geschreven wordt over den allereidendigsten toestand, die toen te Hilversum op dit punt bestond. Daarvan is thans nauwelijks een spoor meer te vinden. De toenemende beschaving, ontwikkeling, publiciteit, vakactie hebben het geheel uitgeroeid. Men mag werkelijk vertrouwen, dat het misbruik, waar het zich op enkele plaatsen nog voordoet, ook zal verdwijnen ten gevolge van den voortgang der ontwikkeling.

Dit is natuurlijk geen reden om niet in de wet te doen wat mogelijk is om de actie tegen dit euvel te steunen. Men moet het echter niet voorstellen, alsof wij hier staan voor een toenemend, een voortwoekerend kwaad; slechts behoeft door den wetgever bevorderd te worden, wat in de maatschappij door andere krachten vanzelf geschiedt.

Nu is dit artikel in het wetsontwerp volstrekt niet het eenige, dat tegen de gedwongen winkelnering is gericht. In andere vormen en op niet minder krachtige wijze wordt zij te keer gegaan in de artt. 1638 j en 1638 r en misschien nog wel in andere, zoodat wij hier alleen te doen hebben met de bestrijding van het kwaad in één vorm.

Hier wordt nietig verklaard elk beding dat aan den werkman de verplichting zou opleggen elke afspraak waardoor hij zich rechtens zou verplichten, zijn inkomsten op een bepaalde wijze te besteden of van een zeker doel te bestemmen.

Wanneer de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III, de heer Troelstra, vraagt: wat is met „beding” bedoeld, dan zou ik voor mij daarop willen antwoorden: elk beding waarvan het bestaan aanwijsbaar is, hetzij dat het met zooveel woorden is uitgedrukt, hetzij het volgt uit den tekst der overeenkomst; hetzij het met een of ander hulpmiddel daaruit kan worden afgeleid. Zoodra men bewijzen kan, dat een dergelijk beding bestaat, komt te gelijker tijd art. 1637 m in werking en zegt: dit beding is nietig; gij kunt er geen rechten uit ontleenen. Naar het tot dusverre is voorgekomen, is die volstrekte nietigheid het eenige wat de wetgever hier kan doen, maar ook te gelijker tijd het uiterste, waartoe hij in dit kader gaan kan.

Nu is door den heer Troelstra een amendement ingediend om de werking van art. 1637 m te verscherpen door toevoeging van een nieuwe bepaling.

Geroepen, om namens de Commissie van Rapporteurs advies uit te brengen over dit voorstel, ben ik in de eerste plaats verplicht hierop te wijzen, dat wij in het amendement van den heer Troelstra hebben een denkbeeld, dat tot een half uur geleden nog door niemand kon worden overwogen; noch door iemand in deze Kamer, noch door den Minister, noch door de Commissie van Rapporteurs uit wier naam ik hier spreek. Het denkbeeld is in geen enkele buitenlandsche wet te vinden, het is in de literatuur, voor zooverre mij bekend, niet geopperd; het is in de schriftelijke stukken met geen enkel woord vermeld. Daar wordt gezegd: het is origineel. Ik heb groote bewondering voor originaliteit, maar als lid der Commissie van Rapporteurs hecht ik aan de nuchtere overweging, ook van elk origineel denkbeeld; en het is inderdaad bezwaarlijk, over een ingrijpend en moeilijk te overzien voorstel, midden in de vergadering gebracht, een gemotiveerd oordeel uit te spreken.

De heer Schaper: Het is toch vrijwel analoog aan art. 1637 l [r].

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Neen, het is geheel iets anders. In art. 1637 l [r], dat wij gisteren hebben behandeld, gold het een ongeoorloofd contract tusschen den werkgever en den werkman. Nu werd in de wet voor dit ongeoorloofd contract in de plaats gesteld een contract waarvan de wetgever den inhoud bepaalde.

Maar wat krijgen wij hier? Wat ik nu ga zeggen, zijn slechts invallende gedachten van leden der Commissie van Rapporteurs, het is geen gemotiveerd advies, want ik moet verklaren onmachtig te zijn dit op dit oogenblik uit te brengen. In de eerste plaats is de geachte afgevaardigde te goed jurist, om niet te

weten, dat in het vervolg, als het beding nietig is, ingevolge dit beding nooit iets verschuldigd kan zijn. Het is mogelijk, dat hij dit zoo niet bedoelt, maar er staat in het amendement: voor hetgeen ingevolge zoodanig beding door den arbeider verschuldigd mocht zijn, komt hem eene vordering toe tegenover den werkgever enz.

De practische werking, in hoofdzaak, van het artikel zou wel zijn, dat, wanneer ingevolge, of naar aanleiding, of op grond van een dergelijk beding een arbeider iets koopt, hij, in plaats van te moeten betalen, het vijfvoudig bedrag van den werkgever zou opeischen.

Wat zal het practisch gevolg zijn? Dat hoe meer hij koopt, hoe meer acties hij krijgt tegen den werkgever. Wanneer het afkeuringswaardig en door iedereen in deze Vergadering scherp gelaakt beding luidt, dat hij al zijn benodigdheden zal koopen bij zekeren winkelier, dan zal dus de arbeider, door al maar te koopen, en veel meer dan hij noodig heeft, desnoods om dit weer te verkopen aan bloedverwanten en vrienden, hij steeds verwerven vijfvoudige acties tegen den werkgever.

Men zegt: dan zou er spoedig een eind aan zijn, maar het is de vraag, of wij hier hebben een rationeele bepaling, waarvoor de Kamer zich verantwoordelijk kan stellen.

Hetgeen ik gezegd heb is, zooals ik verklaarde, geen grondig advies, maar het bewijst toch wel, dat wij thans een andere zaak voor ons hebben dan gisteren.

Ik kom nu aan het advies der Commissie over de andere amendementen, waarover wij, aangezien zij zijn gedrukt en rondgedeeld of althans gemakkelijker te overzien zijn, meer bepaald kunnen adviseeren.

Wat betreft het amendement van den heer Schaper c.s. op punt 1, wil het der Commissie voorkomen, dat het belang van punt 1 en het daarop voorgesteld amendement niet moet worden overschat.

Deze zaak — het is door den heer Schaper trouwens zelf in het licht gesteld — loopt ten slotte over zeer enkele bedrijven, waar het regel is, dat de werkman zijn eigen gereedschap medebrengt of zijnerzijds leveren moet de ingrediënten, die bij den arbeid te pas komen, zooals het garen bij hen die zich met naaiwerk bezighouden.

Aan den anderen kant staat, ook vast, men kan het in hetzelfde rapport der Sociaal-democratische studieclub vinden, dat vaak dat beding geen aanleiding tot misbruik geeft. Voor zoover er misbruik mocht zijn, wordt het gekeerd door twee remmen, die in punt 1 van het artikel zijn opgenomen; vooreerst dat niet meer dan de kostende prijs mag berekend worden en voorts dat die prijs niet hooger mag zijn dan elders voor die artikelen wordt gevraagd.

Niettemin is de meerderheid der Commissie van Rapporteurs van meening, dat het goed zal zijn het amendement aan te nemen. Zij meent, dat deze uitzonderingen beperkt moeten blijven tot de gevallen, die of strikt noodzakelijk zijn, of aan den anderen kant zóó liggen, dat misbruik absoluut is buitengesloten.

Misbruik is hier bij n°. 1 niet absoluut uitgesloten. En aan de andere zijde meent de meerderheid der Commissie, dat dit beding niet strikt noodzakelijk is. Daarom adviseert zij tot aanneming van het amendement.

De minderheid der Commissie van Rapporteurs gaat op de gronden, die de Minister heeft ontwikkeld, met de Regeering mede.

Ik moet er bij deze gelegenheid bijvoegen, dat ons geacht medelid, de heer Janßen, tot zijn en ons leedwezen door familieomstandigheden verhinderd is aan deze beraadslaging en dus ook aan het uitbrengen van het advies der Commissie van Rapporteurs deel te nemen.

Wat aangaat punt 3, gaat de Commissie van Rapporteurs in hoofdzaak mede met de Regeering en met het artikel zooals het daar ligt.

Bij dit punt is misbruik absoluut niet mogelijk. Er is hier voor den werkgever niet de minste gelegenheid, hoe hij het ook zou willen aanleggen, zich te bevoordeelen.

De vraag is, hoe de tegenwoordige toestand is en welke veranderingen punt 3 daarin brengt.

De tegenwoordige rechtstoestand is ontwijfelbaar deze, dat ieder beding dat verplichting tot sparen oplegt, geldig is; tenzij dat zoover mocht gaan, dat het in strijd komt met de goede zeden. Spaardwang dus, als men het zoo noemen wil, is tegenwoordig geoorloofd ten aanzien van minderjarigen en meerderjarigen, ook zoodanig, dat de patroon dat spaargeld in kas houdt en het niet plaatst op de Rijkspostspaarbank, kortom, zonder al die beperkingen welke in 3°. worden aangetroffen.

Het is dus een onjuiste voorstelling, die men uit sommige redevoeringen zou kunnen afleiden; alsof dit artikel opende een gelegenheid tot het beding, die op

het oogenblik niet bestaat. Integendeel: op het oogenblik is het beding onbeperkt toegelaten, en hier wordt het in tal van opzichten beperkt. Het beding wordt toegelaten, naar het oordeel der Commissie te recht, omdat daaraan een groot sociaal nut verbonden is. Wanneer men vergelijkt twee jong gevestigde gezinnen, waarvan het eerste zich heeft kunnen vestigen met een paar honderd gulden die bespaard zijn, en dat gezin stelt tegenover een, zooals ik er in de stad mijner inwoning heb gezien, dat zich korte weken geleden heeft gevestigd en waar een blind paard geen schade kan doen, dan gevoelt men het groote sociale nut, dat, wanneer het verstandig beperkt wordt, in dit beding is gelegen.

Wat de nadere beperking betreft die de geachte afgevaardigde de heer Schokking nog wil aanbrengen, is de Commissie, voor zoover ik de leden heb kunnen raadplegen, van meening, dat het ééne deel van dat amendement aanbeveling verdient, n.l. het vervangen van den 21-jarigen leeftijd door de meerderjarigheid, maar het andere deel moet worden ontraden. Practisch gesproken, zou dat andere deel van het amendement wezen een premie op het veranderen van patroon, en het is speciaal bij jonge arbeiders niet wenschelijk die premie te stellen. De bedoeling is toch niet, zegt de heer Hugenholtz daar, om de jongelui te binden aan één fabriek. Dit is juist, maar de jeugd is van nature wispelturig genoeg om op die wispelturigheid niet nog een extra premie te stellen.

Wanneer men de zaak overweegt uit het oogpunt van het ouderlijk gezag, wordt door art. 1637 g voldoende gezorgd, dat ten aanzien van den minderjarige het ouderlijk gezag zich kan doen gelden. Maar wanneer men ook het tweede gedeelte van het amendement-Schokking aannam, zou juist door die premie op het wegloopen het ouderlijk gezag in het gedrang kunnen komen.

Wat de opmerking van den heer Regout betreft, komt het mij voor, dat in 3°. door den wetgever wordt gesteld de uiterste grens waartoe het beding mag gaan. De werkgever en de arbeider mogen niet verder gaan in hun beding dan in 3°. is gezegd. Hoe zij verder dat beding willen inrichten, is hun zaak, en wanneer zij het daarover eens zijn, hebben zij daaromtrent volkomen vrijheid, en zal de Rijkspostspaarbank zeker niet zeggen: gij moogt het niet zus of zoo maken, en het geld niet terugnemen, wanneer gij het samen eens zijt. Natuurlijk is ook wijziging der gemaakte afspraak toegelaten, mits binnen de grenzen van n°. 3.

Is dus in de zaak zelf de Commissie het eens met de Regeering, dat 3°. wenschelijk is en het behoud daarvan moet worden aanbevolen, er is tegen het amendement van den heer van Wijnbergen c.s. gelijk dit hier is geïntroduceerd, nog een ander bezwaar dan het zakelijke dat ik zooveen besprak.

De aanneming van dit amendement, speciaal in verband met de toelichting, zou een verregaande onzekerheid scheppen. Volgens het wetsontwerp is het spaarbeding alleen toegelaten binnen de grenzen van 3°. En nu heeft men wel uit een taalkundig oogpunt gezegd, dat het artikel niet fraai is, want dat dit beleggen van gelden in de Rijkspostspaarbank niet is een „besteden” — ik wil beleggen van gelden in de heeren gaarne gewonnen geven — maar legislatief heeft de bedenking niet de minste beteekenis. Want in dit verband is het volkomen duidelijk, dat het spaarbeding geoorloofd is voor zoover 3°. gaat, en ongeoorloofd buiten die grenzen.

Wanneer men nu tegen dat woord „besteden” overwegend bezwaar mocht hebben en een beter woord wist, zou men het kunnen veranderen, maar het zou zakelijk de moeite van het veranderen niet waard zijn, want het zou niet de minste wijziging in den rechtstoestand brengen.

Maar wat geschiedt als n°. 3 vervalt? Dan hebben wij thans na de gevoerde debatten reeds drie mogelijke interpretaties, misschien nog wel meer. De eerste is, dat het spaarbeding volkomen vrij is, want, heeft de heer van Wijnbergen gezegd, wanneer gij een spaarbeding maakt, bepaalt gij niets over „besteden” en daarin zijt gij dus vrij. Dan is het spaarbeding ook vrij ten aanzien van meerderjarigen, dan is het vrij zóó dat de patroon het geld in eigen kas bewaart; dan is het vrij, zooals het thans vrij is; dat hebben de ontwerpers niet gewild en zij zouden zeker ook niet gaarne zien dat dit geschiedde.

Een tweede interpretatie is mogelijk. Er zijn hier leden geweest die gezegd hebben: ik zal stemmen vóór het amendement van den heer van Wijnbergen c.s., want dan is het spaarbeding geheel verboden.

Een derde interpretatie, waarmede de Regeering en de Commissie van Rapporteurs nauwkeurig bekend zijn, omdat zij die herhaaldelijk hebben besproken, is die door den heer Jannink aangeduid: het spaarbeding moet aan n°. 2 getoetst worden; als men er een fonds van maakt volgens den algemeenen maatregel van bestuur, dan mag het, en als men dat er niet van maakt, mag het niet.

Ik zou willen vragen: kan het nu wenschelijk zijn een amendement aan te

nemen, waarvan de beteekenis zoo absoluut in de lucht hangt als met dit amendement het geval is? Wie een bepaalde bedoeling wil bereiken, of het spaarbeding geheel vrij wil maken, of het geheel wil verbieden, zal verstandig doen zoodanigen vorm te kiezen, dat de beslissing van de Kamer ondubbelzinnig is. Want ik wensch te vragen, welken zin het heeft, dat, wanneer het artikel wordt aangenomen, den dag nadat de wet in het *Staatsblad* komt, twee lijnrecht tegenover elkander staande uitleggingen van deze bepaling uit de *Handelingen* kunnen worden geput.

Dat zijn naast de zakelijke nog formeele, doch niet zonder beteekenis zijnde gronden, waarom de Commissie van Rapporteurs stellig de weglating van n°. 3 volgens het amendement van den heer van Wijnbergen c.s. moet ontraden.

Wat betreft het amendement van den heer Jannink, dat acht de Commissie een verbetering en beveelt de aanneming aan.

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zeer kort zijn met hetgeen ik nog over het artikel en de voorgestelde amendementen zal zeggen.

Het doet ons genoegen, dat wij uit de verklaring, die zoeven door den heer Drucker is afgelegd, weten wat onder het woord „besteden” in deze wet zal worden verstaan. De heer Drucker heeft ons toegegeven — wij hadden trouwens niets anders van hem verwacht — dat wij taalkundig goed hebben gezien, toen wij meenden, dat onder „besteden” niet kan worden verstaan het beleggen van gelden in de eene of andere spaarbank. Welnu, door het voorstellen van ons amendement en de daarop gevolgde beraadslaging staat in elk geval vast dat, in afwijking van het gewone taalgebruik, hier in dit artikel van het Burgerlijk Wetboek het woord „besteden” een zeer bijzondere beteekenis heeft, een andere beteekenis dan het gewoonlijk heeft. Het is goed om te weten wat het woord — in afwijking van de gewone beteekenis — hier beteekent en het is ook goed, opdat men niet op andere plaatsen in onze wetgeving aan het woord „besteden” een andere beteekenis ging hechten in verband met dit artikel. Die speciale beteekenis van „besteden” geldt dus alleen voor dit artikel.

In de tweede plaats heeft het ons genoegen gedaan, dat de heer Schokking, gelijk wij hedenmorgen gevraagd hebben, den leeftijd van 21 jaar veranderd heeft in meerderjarigheid. Wij hopen, dat dit zal worden aangenomen; wij zien daarin een besliste verbetering.

Ten slotte is bij ons een groot bezwaar gebleven, een bezwaar dat, werd het ondervangen, voor ons reden zou zijn om onze stem aan de laatste alinea en het artikel te geven.

Indien het artikel wordt aangenomen zooals het thans luidt, blijft het mogelijk, dat er een overeenkomst gesloten is, dat er een beding gemaakt is, waarbij gedurende zekeren tijd, zelfs tot de meerderjarigheid toe, een gedeelte van het loon van een minderjarig werkman belegd zal worden op de Rijkspostspaarbank, en dat het hem niet mogelijk zal zijn dit er af te halen tenzij met medewerking van den werkgever met wien het beding is aangegaan. Daartegen bestaan zeer groote en ernstige bezwaren.

De kans bestaat, dat de gelden van zulk een minderjarig arbeider tot een vrij aanzienlijk bedrag stijgen, stel f 60 à f 70, en dat zijn ouders in hoogst behoefte omstandigheden verkeerden, zoodat dit geld onmogelijk door het gezin kan worden gemist. Volgens de wet is het kind verplicht zijn ouders te onderhouden, en dit zal nu door deze wet onmogelijk gemaakt worden, omdat het geld niet van de Rijkspostspaarbank afgehaald kan worden, tenzij met toestemming van iemand die er niets mede te maken heeft, n.l. van den werkgever met wien het beding is aangegaan.

Wij wenschen het mogelijk te maken, dat in dergelijke gevallen, die zich in de practijk kunnen voordoen, het aan den minderjarigen werkman die een vrij aanzienlijk bedrag op de Rijkspostspaarbank heeft, het niet onmogelijk gemaakt worde zijn ouders te onderhouden. Wij wenschen dit natuurlijk te omringen met de noodige waarborgen, evenals elders in de wet gebeurt, en de beslissing over te laten aan den rechter van het kanton.

Evengoed als verder in het ontwerp de rechter van het kanton tusschenbeide zal kunnen komen om overeenkomsten door minderjarigen aangegaan te ontbinden, wenschen wij ook hier te zien bepaald, dat de kantonrechter, gehoord den minderjarige, op verzoek van diens wettelijken vertegenwoordiger, machtiging zal kunnen verleen tot het afnemen van het geld van de Rijkspostspaarbank.

Deze beslissing kan, dunkt ons, aan den kantonrechter wel worden overgelaten. Hij kan beoordeelen onder welke omstandigheden het wenschelijk is de machtiging te verleen en zal die bijv. zeker weigeren, wanneer de wettelijke vertegenwoordiger van den minderjarige een dronkaard is en in andere soortgelijke

omstandigheden. Aan den kantonrechter kunnen wij veilig overlaten te beslissen, of er termen zijn de machtiging te verleen, ja dan neen.

Mede namens de heeren Regout, van Asch van Wijck en van den Berch van Heemstede heb ik derhalve de eer om, met intrekking van ons amendement op 3°, een nieuw amendement in te dienen, dat ik op uw bureau zal nederleggen.

De Voorzitter: Door de heeren van Wijnbergen, Regout, van Asch van Wijck en van den Berch van Heemstede wordt, met intrekking van hun amendement op in alinea 2 van het artikel 3°, te doen vervallen, thans voorgesteld aan art. 1637 m 2de lid, 3°, na „bereikt” te doen volgen: „of wanneer de rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarige gelegen is, na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige en den werkgever, op verzoek van diens wettelijken vertegenwoordiger, machtiging heeft verleend.”

Ik meen het er voor te mogen houden, dat dit gewijzigd amendement ook wordt ondersteund door de leden die het oorspronkelijk amendement hebben ondersteund.

De heer Schokking: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is gezegd, zou ik geneigd zijn, ten einde moeilijkheden te voorkomen, mijn amendement te splitsen. Anders toch zou ik vreezen voor een onzuivere stemming, nu het eene deel van mijn amendement is aanbevolen, maar het andere bestreden is geworden. Dat tweede deel, over het eindigen van de dienstbetrekking, heb ik intusschen voornamelijk voorgesteld om te gemoet te komen aan het bezwaar dat er oorspronkelijk bij de heeren van Wijnbergen c.s. bestond. Nu evenwel gebleken is, dat zij daarvan zijn teruggekeerd en geen bezwaar meer hebben tegen behoud van de bepaling sub 3°, met de toevoeging die daarop door hen is voorgesteld, is voor mij ook de voornaamste reden om het tweede deel van mijn amendement te handhaven weggenomen. Dit wordt bovendien te gemakkelijker gemaakt door het voorstel, dat thans is ingediend, waardoor op andere wijze wordt te gemoet gekomen aan het bezwaar dat ook eenigermate bij mij bestond, te weten, dat tot de meerderjarigheid het geld, dat op de Rijkspostspaarbank of eenige andere spaarbank was belegd, onaantastbaar zou zijn en waartegen de Commissie van Rapporteurs wel niet, althans niet in gelijke mate, bedenking zal hebben als tegen mijn amendement, de vrees n.l., dat het oorzaak zou kunnen worden voor den minderjarige om spoediger dan anders van werkgever te veranderen.

Ik behoeft het meer of minder gewicht van deze bedenking nu niet meer te onderzoeken, want hoewel ik de formulering van het nieuw ingediende amendement niet voor mij heb en dus niet kan beoordeelen of de redactie juist is, zoo kan ik mij toch met de hoofdedachte vereenigen. Het is op dien grond, Mijnheer de Voorzitter, dat ik thans het tweede deel van mijn amendement intrek, maar het eerste deel handhaaf.

Vooral ook na de ondersteuning hiervan door de Commissie van Rapporteurs zou ik aan de Regeering wel willen vragen, of bij haar overwegend bezwaar is, om, ter voorkoming van een stemming, deze wijziging door mij voorgesteld over te nemen.

De Voorzitter: Door den heer Schokking is een wijziging gebracht in het door hem ingediende amendement, waardoor dit nu strekt om in 3°, in plaats van: „wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt”, te lezen: „wanneer hij meerderjarig wordt”.

Door den heer van Wijnbergen c.s. is een nadere wijziging in hun amendement gebracht, zoodat het nu strekt om aan de tweede alinea van art. 1637 m 3°, toe te voegen: „of wanneer de rechter van het kanton, waarin de plaats van het werkelijk verblijf des minderjarige gelegen is, na verhoor of behoorlijke oproeping van den minderjarige en den werkgever, op verzoek van den wettelijken vertegenwoordiger van den minderjarige, machtiging heeft verleend.”

De heer van der Zwaag: Mijnheer de Voorzitter! Het gewichtigste bezwaar dat ik heb tegen sub 3°, is blijven bestaan, n.l. dat de wetgever als het ware al bij voorbaat de ouders en voogden niet de meest aangewezen personen acht om op te komen voor de belangen van hun kinderen of pupillen. Ik weet wel, dat er ook ouders en voogden zijn die misbruik van hun macht maken, maar ik betwijfel of de onafhavige bepaling daartegen iets zal vermogen. Maar bovendien beweert men aan den anderen kant, dat voor een dergelijk beding toch de

toestemming der ouders noodig is, althans voor één keer. Wanneer men ook hierbij de fictie vooropstelt, dat de ouders vrij zijn bij het maken van het beding, dan zullen immers die slechte ouders weigeren het beding te maken, en blijft de zaak in weerwil van dit bepaalde sub 3°. evengoed ten nadeele van het kind.

Men krijgt in deze discussie steeds dezelfde fictie terug van de vrijheid der arbeiders als contractanten. Ik ontken echter beslist, dat de ouders vrij zijn, de meesten zijn blij, dat hun kinderen geplaatst kunnen worden, wat trouwens voor de volwassenen zelf ook geldt. Zij slikken dus in den regel alles, wat de werkgever hun voorlegt. Wordt dat beding dus niet bij voorbaat onmogelijk gemaakt, dan zullen de ouders niet vrij zijn en moeten zij wel toetsemmen, ook waar dit tegen het belang van het gezin zou zijn. Ik houd staande, dat de ouders het recht moeten hebben zelf te zorgen voor hun minderjarige kinderen en dat de wetgever aan dat recht niet bij voorbaat mag tornen.

Daarom heb ik de eer het door den heer van Wijnbergen c.s. losgelaten amendement weer op te nemen, om sub 3°. weg te laten. Ik zou dit toch gedaan hebben, want al die rompslomp van de tusschenkomst van den kantonrechter maakt het tegenwoordige voorstel van den heer van Wijnbergen reeds op zich zelf voor mij onmogelijk te aanvaarden.

De Voorzitter: Door de heeren van der Zwaag en Nolting wordt voorgesteld in art. 1637 m, tweede lid, het bepaalde onder 3°. te doen vervallen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Troelstra, ter Laan en Tak, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb even gewacht, of niet van de Ministerstafel het woord zou worden gevoerd over het door ons ingediende amendement. Nu dit niet is geschied, meen ik een enkel woord te moeten zeggen in antwoord op hetgeen door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs is in het midden gebracht.

Het heeft mij getroffen in de rede van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, dat hij zeide, dat het denkbeeld in ons amendement belichaamd nieuw was, nieuw en vreemd, ook aan de Commissie van Rapporteurs.

Ik neem daarvan nota. Wanneer de Commissie van Rapporteurs tot op dit oogenblik niet op de gedachte is gekomen, om de wijze van sanctionneeren, bij art. 1637 l [r] toegepast, ook voor art. 1637 m te overwegen, dan zal de Commissie, waarvan de voorzitter een zoo eminent kenner van dit onderwerp is, volkomen begrijpen, waarom ook de voorstellers van het amendement niet eerder op die gedachte zijn gekomen. Wij zijn in dit opzicht dus volkomen gedekt.

De quaestie is evenwel, of de bezwaren, door den geachten afgevaardigde uit Groningen genoemd, van dien aard moeten worden geacht, dat *la mort sans phrase* over dit denkbeeld moet worden uitgesproken. Het wordt toegegeven, dat het hier betreft een zaak van belang. Wanneer nu de Commissie over een zoo belangrijk punt als de sanctie van de bepalingen tegen gedwongen winkelnering niet voldoende is ingelicht, zou het dan niet raadzaam zijn de Kamer thans niet te laten stemmen, maar de behandeling van dit artikel aan te houden tot de Commissie in de gelegenheid is geweest deze zaak nog eens ernstig te overwegen?

Het was misschien niet geheel onpolitiek van den geachten afgevaardigde uit Groningen, om, alvorens tot de uiteenzetting van de bezwaren tegen het amendement over te gaan, op den voorgrond te stellen, dat er nog meer bezwaren konden zijn, die de Commissie op dit oogenblik niet kende. Want werkelijk, met hoeveel emphase de bezwaren door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs tegen ons amendement zijn ontwikkeld, bij eenig nadenken zal men zien, dat zij, rondweg gezegd, toch eigenlijk van nul en geener waarde zijn.

Ik zeg: van nul en geener waarde, en voeg daar onmiddellijk aan toe: van het standpunt der Commissie van Rapporteurs; niet bijv. van dat van den heer van Idsinga.

De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft zich feitelijk alleen beziggehouden met het onderzoek van deze vraag: of wij bij de toelichting en verdediging van ons amendement het recht hadden, ons te beroepen op de ons inziens gelijksoortige sanctie van art. 1637 l [r].

De heer Drucker heeft gezegd, dat die twee zaken geheel verschillend zijn.

Ik zal nu eens onderzoeken in hoeverre dat waar is.

1°. betreft het ook hier een private poena, waarover hier in de Kamer bezwaar is gemaakt van verschillende zijden; maar die men toch in art. 1637 l [r] van het ontwerp heeft opgenomen;

2°. komt die private poena ook hier ten goede aan een der partijen, die de overeenkomst hebben gesloten.

Veel grieven zijn daartegen te berde gebracht, vooral van moreelen aard. Wij hebben daaromtrent van den heer van Wassenaer van Catwijk een nadere uiteenzetting gehoord, die volkomen klopt met alles wat tegen art. 1637 l [r] in het midden is gebracht. In dat opzicht is er derhalve tusschen dat artikel en het voorgaande geen verschil;

3°. is door den geachten afgevaardigde uit Groningen in zijn bestrijding van ons amendement over het hoofd gezien wat hij gisteren zelf ter verdediging der poena van art. 1637 l [r] zoo op den voorgrond stelde, nl. dat zij preventief is, dat het juist de bedoeling is van die poena, haar kracht te zoeken in die preventieve werking. Hetzelfde geldt ten opzichte van hetgeen wij voorstellen op dit artikel.

Wat is nu het groote verschil tusschen ons voorstel en wat is aangenomen in art. 1637 l [r]?

De heer Drucker heeft gezegd: bij art. 1637 l [r] bestond een overeenkomst en daar wordt door de wet in de plaats van de gesloten overeenkomst een andere gesteld, waaruit verder een van de partijen bepaalde rechten zal ontleenen.

Ik zou den heer Drucker willen antwoorden: wij hebben hier volgens art. 1637 m een beding, een overeenkomst, welke door de wet nietig is verklaard en ook van ons amendement is de bedoeling, om te doen, wat gedaan is in art. 1637 l [r], namelijk voor deze gesloten overeenkomst een andere verbintenis in de plaats te stellen, ten gevolge waarvan een der partijen een nadeel wordt toegebracht, hetgeen ten gevolge zal hebben, dat elke werkgever zich wel goed bedenken zal, eer hij zoodanig beding maakt.

Na deze toelichting wacht ik nader af verklaringen van wien dan ook, om het verschil tusschen wat wij bij dit artikel willen en bij art. 1637 l [r] aangenomen is aan te duiden.

Zooals ik reeds in eersten termijn zeide, wanneer er verschil is, komt dit ons ten goede. Wanneer er verschil is, is het dit, dat wij hier te doen hebben met een perfide instelling; met een groot kwaad, algemeen als zoodanig erkend, waaromtrent zich heeft gevormd, gelijk de heer Drucker zeide, meer en meer een algemeene volksvertuiging, welke moreel ontoelaatbaar acht het kwaad waartegen het artikel zich wendt.

Ik vraag den heer Drucker: meent ge dat in de volksopinie het bepalen van het loon op de verschillende verboden manieren zoo sterk wordt afgekeurd, als het Truckstelsel, de gedwongen winkelnering?

Hij zal mij antwoorden: neen, gij hebt gelijk. Maar dan kan ook de gedwongen winkelnering sterker worden aangepakt dan het bepalen van het loon op door ons afgekeurde wijzen. Wij staan bij een poenale sanctie tegen de winkelnering op vasteren bodem dan bij het vorig artikel. Wij wortelen daarbij dieper in de volksvertuiging.

Nu zegt de heer Drucker: zeker, het kwaad van de gedwongen winkelnering is zeer erg geweest in ons land, maar het wordt algemeen afgekeurd en is bezig te verdwijnen.

Wanneer een kwaad bezig is te verdwijnen, is het ook de tijd het den genade-stoot toe te brengen en dat is de bedoeling van ons amendement.

Door den heer Drucker is nog een bezwaar van redactioneelen aard tegen het amendement ingebracht, en hij vindt daarin steun van den heer van Wassenaer van Catwijk.

Er wordt namelijk gezegd: ge spreekt van iets dat „verschuldigd” is ingevolgd een nietig beding. Dat is een onmogelijkheid.

Daarover een enkel woord, want dat betreft feitelijk de geheele uitlegging van het Regeeringsvoorstel.

Ik heb zooveel reeds de meening uitgesproken, welk gevolg de nietigheid van het in het Regeeringsartikel verboden beding m. i. zal hebben. De afrekening tusschen werkgevers en arbeiders heeft bij gedwongen winkelnering veelal plaats, nadat men een flinken tijd van het jaar heeft gewerkt — men denke aan de veenderijen. In dien tijd heeft men zijn loon in winkelwaren betrokken en wanneer de campagne is afgelopen, komt de arbeider bij den zetbaas of den vervener en dan beurt hij dat deel van het loon, dat niet aan winkelwaren is besteed.

Wat zal nu het gevolg zijn van het Regeeringsartikel?

Wanneer dan de arbeiders komen om af te rekenen en er wordt afgetrokken het geld voor de winkelwaren, dan zal de arbeider zeggen: dat beding is nietig en gij moet mij uitkeeren het volle loon, alsof ik geen winkelwaar had gehad.

Dat is, meen ik, het gevolg van dit artikel. Ik voeg er bij: naar ik vrees, het eenige gevolg.

Ik meen uit de woorden van den geachten afgevaardigde uit Katwijk te hebben opgemaakt, dat hij daaruit een ander gevolg afleidt, nl. dat de ontvangen winkelwaren dan niet door dien arbeider zouden behoeven te worden betaald. Ik heb, zeg ik, niet die opvatting van het Regeeringsartikel. Het besteden van het loon, het beslag leggen, als het ware, op het loon, is, zooals ik het opvat, in dit artikel verboden. Maar er is gesloten een koop en verkoop, en ik heb absoluut niet uit [het] artikel afgeleid, dat die koop en verkoop nietig zou zijn.

Wanneer die opvatting juist is, is hier wel degelijk plaats voor de woorden „verschuldigd”. Het bezwaar ten opzichte van die woorden komt hierop neer, dat er in het amendement, zooals ik het heb ingediend, een schakel zou ontbreken. Daar wordt gesproken van hetgeen verschuldigd is ingevolge het nietig beding; het is beter te lezen: „Wegens hetgeen ingevolge handelingen, voortspuitende uit zoodanig beding, door den arbeider enz.” Ik geloof, dat daarmede aan het redactioneel bezwaar zou zijn te moeten gekomen.

Nu is het niet te ontkennen, dat met het woord „verschuldigd” niet alles is gezegd. Het is mogelijk, dat op een of andere wijze de winkelwaren, die men heeft gekocht, niet op het loon worden verhaald, maar, hoe dan ook, reeds betaald zijn; dat men gedwongen is door den patroon bij een bepaalden winkelier waren te koop en die misschien heeft betaald. Het is ook de bedoeling van het Regeeringsartikel bedingen die dit ten gevolge hebben te verbieden.

Het zou ook mogelijk kunnen zijn, dat wat men gekocht heeft ten gevolge van het verboden beding, noch op het loon verhaald noch reeds betaald is, maar nog verschuldigd is. Om met die verschillende mogelijkheden rekening te houden, stel ik bij deze een eenigszins gewijzigde redactie voor, zich volkomen aansluitende bij het oorspronkelijk amendement, maar rekening houdende met het door mij genoemd bezwaar, zoodat het amendement dan zou luiden: „Wegens hetgeen ingevolge handelingen, voortspuitende uit zoodanig beding, door den arbeider besteed, betaald of verschuldigd mocht zijn, komt hem een vordering toe tegenover den werkgever ten bedrage van het vijfvoud van het door den arbeider bestede, betaalde of verschuldigde.”

Ik vlei mij, dat bij deze redactiewijziging aan enkele geopperde bezwaren is te moeten gekomen en ik herhaal: ik meen dat voor ons amendement nog meer argumenten pleiten dan voor het amendement—Regout bij art. 1637 l. [r].

Ik hoop, dat de Commissie van Rapporteurs alsnog, op het voetspoor van het vorige artikel, zal kunnen overwegen, of zij haar steun aan ons amendement zal verleen en ik meen, dat indien de Commissie van oordeel is, dat deze zaak op dit oogenblik niet rijp is voor beslissing, met het oog op de omstandigheid, dat het een zaak van zeer groot belang is, omdat zij strekt om iets materiëls in het ontwerp te brengen, zij zal medewerken tot uitstel van de behandeling van dit artikel.

De Voorzitter: Door de heeren Troelstra, Hugenholtz, ter Laan en Schaper is, met intrekking van het door hen ingediende amendement, thans het volgende amendement voorgesteld: om na het eerste lid als tweede lid in het artikel in te voegen: „Wegens hetgeen ingevolge handelingen, voortspuitende uit zoodanig beding, door den arbeider besteed, betaald of verschuldigd mocht zijn, komt hem eene vordering toe tegenover den werkgever, ten bedrage van het vijfvoud van het door den arbeider bestede, betaalde of verschuldigde.”

Ik zal het er voor houden, dat de leden, die het vorige amendement hebben ondersteund, ook dit amendement ondersteunen, zoodat het een onderwerp van beraadslaging zal uitmaken.

De heer Schokking: Ik zie mij verplicht, Mijnheer de Voorzitter, nog een wijziging in mijn amendement te brengen, want het is mij gebleken, dat de zucht om kort te zijn, oorzaak is geworden, dat de bedoeling niet voldoende zou zijn uitgedrukt. Ik wensch ter vervanging van het eerst ingediende amendement een ander voor te stellen, daartoe strekkende, dat aan de woorden in het slot van 3°. van het Regeeringsvoorstel worden toegevoegd de woorden: „of uit anderen hoofde meerderjarig is geworden”.

De bedoeling toch was niet om de mogelijkheid van opvragen van het gespaarde geld alleen te stellen op den leeftijd van 21 jaar, maar om er mede te rekenen, dat ook op een anderen leeftijd de meerderjarigheid kan ingaan. En dit wordt, naar ik meen, bereikt door het amendement, zooals ik het thans de eer heb voor te stellen.

Met te meer vrijmoedigheid spreek ik nu de hoop uit, dat de Minister, om de Kamer een stemming te besparen, bereid zal zijn deze toevoeging over te nemen.

De Voorzitter: Door den heer Schokking wordt, met intrekking van het door hem ingediende amendement een nieuw amendement voorgesteld, strekkende om aan 3°. van het tweede lid van artikel 1637 m toe te voegen de woorden: „of uit anderen hoofde meerderjarig geworden is”. Ik zal het er voor houden, dat degenen die het vorige amendement hebben ondersteund, ook dit amendement ondersteunen, zoodat het een onderwerp van beraadslaging zal uitmaken.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De amendementen verschijnen, en verdwijnen ook weer, in zoo korten tijd, dat ik niet zeker ben, dat ik nu op dit oogenblik den justen stand van zaken overzie. Indien ik mij dus onwillekeurig aan een of andere vergissing schuldig maak, verzoek ik, dat met toegevendheid gade te slaan. Wat nu betreft het voorstel van den heer Troelstra, zijn explicatie van het beding in zijn eerste rede komt mij voor volkomen juist te zijn. Er wordt een beding gemaakt niet enkel wanneer dat schriftelijk geschiedt en ook niet enkel wanneer het mondeling uitdrukkelijk geschiedt, zoodat de partijen met zoovele woorden overeenkomen in strijd met hetgeen hier wordt verboden. Er kan een beding zijn tot stand gekomen, ook al is dat niet uitdrukkelijk geschied, blijkens de feiten. Welke die feiten zijn, kunnen wij hier niet beslissen; daarbij zouden wij het terrein van de casuïstiek betreden; dit is een quaestie die de rechter in ieder gegeven geval zal hebben te beslissen. Maar voldoende is het hier in het licht te stellen, dat het beding niet altijd uitdrukkelijk behoeft te zijn aangegaan.

In de tweede plaats wensch ik ten aanzien van het door den geachten afgevaardigde uit Amsterdam opgemerkte toch even in het licht te stellen, dat hij een beroep doende op de misbruiken die ten aanzien van de gedwongen winkeling thans in sommige deelen van het land bestaan, toch eigenlijk een beroep deed, dat niet op een deugdelijken grondslag berust. Hij moet rekening houden niet met den toestand van beden, maar met den toestand zooals die worden zal als dit ontwerp wet is. Er is een groot verschil tusschen het totaal gemis van wettelijke beteugeling die nu bestaat en hetgeen dan bestaan zal.

De gedwongen winkeling zal door deze wet reeds terstond het stigma van ongeoorlooftheid en onwettigheid hebben verkregen. Men mag aannemen, dat de invloed van de wet wel zoo groot zal zijn, dat een groot deel van de nu bestaande misbruiken er door zal worden gekeerd. Ik herhaal, wat ik reeds bij de algemeene beschouwingen heb gezegd. Het kan mogelijk zijn, dat met hetgeen in dit artikel bepaald wordt, het kwaad niet volkomen wordt gekeerd. Het kan na eenige jaren blijken, dat dit het onderwerp bij uitnemendheid is, waarbij de wetgever niet anders zal kunnen doen dan zijn toelucht nemen tot strafrechtelijke maatregelen.

Ik maak de Vergadering attent op hetgeen ik bij de algemeene beschouwingen daaromtrent heb gezegd en wat ook door mijn voorganger in de stukken is gezegd, dat het misschien noodzakelijk zal blijken ook nog over te gaan tot het invoeren van strafbepalingen in het Wetboek van Strafrecht; ik wijs er op, dat dit zeer speciaal, zoo niet uitsluitend, gezegd is ten aanzien van dit onderwerp. (1)

Nu ontstaat de vraag of het intusschen, in afwachting van de wijze waarop men dan wellicht te werk zal gaan, nl. het ter hand nemen van het Strafwetboek, noodzakelijk is een nog scherper burgerrechtelijke sanctie in te voeren. Ik geloof het niet. Maar in ieder geval zou ik mij niet kunnen vereenigen met, en zou ik de Vergadering met zekeren nadruk moeten aanraden, om zich te onthouden van medewerking tot een voorstel dat nu op dit gebied hier plotseling, incidenteel, in de discussie is geworpen.

En nu maak ik er den geachten afgevaardigde volstrekt geen verwijt van, dat, waar hij eerst op het laatste oogenblik met een voorstel als dit gekomen is, de redactie niet dadelijk in de beste orde is bevonden, maar ik wijs er wel op hoe gevaarlijk het is om een dergelijke bepaling nu aan te nemen, wanneer het blijkt dat degenen die ze het eerst overdacht heeft en het denkbeeld heeft neergeschreven op het papier, daarbij gebruikt heeft uitdrukkingen, waarvan, zoodra er de aandacht op valt, hij zelf moet erkennen, dat zij verkeerd waren en door andere moeten worden vervangen. Tegen een dergelijke wijze van interpooleeren van nieuwe denkbeelden in het wetsontwerp meen ik waarlijk van deze zijde te moeten waarschuwen.

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 217.]

En bovendien geloof ik niet, afgescheiden van de redactie-quaestie en van de incidenteele behandeling, dat uit het feit, dat wij gisteren een burgerrechtelijke sanctie hebben aangenomen in een bepaalden vorm, zou moeten worden afgeleid dat *diezelfde* burgerrechtelijke sanctie — niet *eenige* burgerrechtelijke sanctie — bruikbaar zou zijn voor het onderwerp dat wij hier behandelen. En dit heeft de geachte afgevaardigde niet voldoende in het oog gehouden. Het is een geheel andere gedachtengang waarin wij ons heden bewegen. Gisteren waren wij bezig aan de vaststelling van het loon, aan de regelen van het wetsontwerp waarbij het loon wordt vastgesteld.

Bij dit artikel nu is de quaestie van het vaststellen van het loon afgehandeld; die zaak is afgedaan; wij komen thans aan de gedwongen winkelnering.

Thans loopt de vraag hierover, dat de arbeider gedwongen wordt een deel van zijn loon of andere inkomsten, zoo hij die heeft, op een bepaalde wijze te bezigen. Iedereen zal het met mij eens zijn, dat wij in dien gedachtengang een verhooging of verlaging van loon niet te behandelen hebben.

Bij het loon is de arbeider crediteur, en dáár gaat het op, dat zulk een crediteur, ter vervanging van het verboden gedeelte van het loon, een vordering krijgt van een ander iets, en dat iets eenige malen mag vermenigvuldigen. Maar hier is de arbeider geen crediteur, maar debiteur van de goederen die hij door de gedwongen winkelnering gekocht heeft.

Even logisch als het is in het eerste geval, dat vermenigvuldiging van het loon plaats heeft, even vreemd zou het zijn de vermenigvuldiging van een koop-som aan te nemen.

Ik meen hiermede te kunnen volstaan om de Vergadering de overtuiging te schenken, dat de weg dien de geachte spreker op wil, niet de rationeele is, en dat het niet aangaat ons voor het dilemma te plaatsen, dat, wanneer wij in art. 1637! [r] het loon op zekere wijze vaststellen, wij nu bij dit artikel op dezelfde wijze tegenover de gedwongen winkelnering zouden moeten handelen.

Of er, behalve hetgeen reeds in het artikel staat, wellicht nog iets zou te doen zijn om, binnen de grenzen van het wetsontwerp, den arbeider tegenover de gedwongen winkelnering verder te beschermen, wil ik nog wel eens nader overwegen. Wat mij voor den geest zweeft is dit: of niet het stelsel, gevolgd bij het collectief arbeidscontract, ook voor andere gevallen bruikbaar zou zijn, en of niet aan vakverenigingen het recht gegeven zou kunnen worden om en bij verboden vaststelling van het loon en hier bij de gedwongen winkelnering tusschenbeide te komen en bij den rechter vernietiging te vragen van hetgeen onwettig is bedongen.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam moedigt mij niet aan op dien weg voort te gaan; maar ik zal de zaak toch overwegen en wanneer zij mij wenschelijk voorkomt, een voorstel daaromtrent doen.

In ieder geval is mijn conclusie, dat het amendement van den heer Troelstra niet behoort te worden aangenomen.

Nu de uitzonderingen.

Er is nog altijd gebleven een voorstel van den heer Schaper c.s. om de eerste uitzondering weg te laten.

Niettegenstaande den steun dien dit voorstel van de meerderheid van de Commissie van Rapporteurs heeft ontvangen, zou ik meenen dat de Vergadering beter deed dit amendement te verwerpen. Ik kan op dit oogenblik niet voldoende beoordeelen hoever het belang van deze uitzondering strekt; de feitelijke kennis die mij ten dienste staat aangaande dit punt is niet zoo groot om te kunnen beoordeelen, of door de weglating van deze bepaling geen ernstig bezwaar aan de nijverheid in den weg zal worden gelegd.

Ik moet de aandacht der Vergadering er op vestigen, dat de industrie, de werkgevers, niet in de gelegenheid zijn geweest hun bezwaren tegen een verwijdering van deze bepaling kenbaar te maken. Wanneer wij de uitzondering weglaten, dan ben ik er niet zeker van dat er geen bezwaren voor den dag zullen komen die mij op het oogenblik niet bekend zijn. Uit het voorbeeld, dat ik heb aangehaald, blijkt voldoende, dat er een volkomen redelijk werkgeversbelang hierbij betrokken kan zijn, en waarom zouden wij het werkgeversbelang hier niet behartigen? Het is mij niet gemakkelijk daarvoor een reden te vinden. In alle buitenlandsche wetgevingen die het onderwerp behandelen, is dezelfde bepaling gemaakt, en het spreekt vanzelf dat ook elders deze bepaling gemaakt is, omdat de practijk de noodzakelijkheid daarvan heeft aangetoond.

De heer van der Zwaag heeft gezegd, dat door die beperkingen van de bepaling van het eerste lid de misbruiken zullen blijven voortbestaan. In de eerste plaats hecht de geachte spreker niet aan de bepaling, dat de werkgever niet meer dan den kostenden prijs zou mogen rekenen, omdat dit niet te bewijzen zoude zijn.

Men moet echter niet trachten op deze wijze elke bepaling af te breken; bij de algemeene beschouwingen heb ik het reeds gezegd, men moet niet telkens zoo hoog opgeven over moeilijkheden van bewijs; dat bewijs zal wel te leveren zijn; van hoeveel misdaden heeft men niet gezegd dat zij nooit zouden uitkomen, die toch uitgekomen zijn.

Aan den anderen kant wijs ik er op, dat, als er verschil bestaat over den kostenden prijs, de rechter zal beslissen en ten slotte de werkgever uit zijn boeken hebben aan te toonen, wat hij besteed heeft.

De geachte afgevaardigde maakt zich van die moeilijkheden een veel te overdreven voorstelling; en ik meen dan ook, dat n°. 1. van de uitzonderingen behoort te worden behouden.

Het gevaar dat een oogenblik scheen te dreigen, dat n°. 3 ook zou aangevallen worden, is eenigszins verminderd, want de heeren, die van meening waren dat deze uitzondering zou moeten vervallen, zijn tot de overtuiging gekomen, dat deze opvatting onjuist was.

De heer van der Zwaag is nog niet zoover, maar ik hoop dat hij, na eenig nadenken, tot dezelfde conclusie zal komen.

Ik geloof dat de Vergadering goed zal doen door ook deze uitzondering te handhaven.

Wij komen met hetgeen de heer Regout hedenochtend zeide en de heer Schaper nu nog zegt, inderdaad op een verkeerd terrein. Hoe is de bepaling, waarvan hier sprake is, in het ontwerp gekomen? Om deze reden, dat deze bepaling zich aansluit aan een practijk die bij vele belangrijke industrieele ondernemingen bestaat, een practijk die hoe langer zoo meer ingang vindt. Men ziet het groote belang in van het sparen voor de arbeidende klasse en tracht dus in die kringen den lust daartoe aan te moedigen door het stichten van speciale instellingen, tot wier geldmiddelen de werkgever eigenlijk het grootste deel bijdraagt. Een naamloze vennootschap, wie het redelijk goed gaat en die een behoorlijke winst maakt, vraagt zich af, wat zij met een deel van die winst kan doen ten behoeve van haar arbeiders, en het antwoord daarop is veelal: een spaarfonds oprichten. Daarin draagt dan de vennootschap zelf een groot deel bij.

Dat is de gedachte, die ten grondslag ligt aan het voorschrift van art. 1637 m, 3°. Wanneer men de bewoordingen van dat n°. 3 goed naleest, zal men zien dat de bedoeling van aansluiting aan bestaande instellingen daarin duidelijk uitkomt.

Ik zou derhalve aan de toevoeging die de heer van Wijnbergen c.s. thans voorstellen, geen behoefte hebben. Waar de medewerking van den werkgever juist op dit gebied zoo groot is en zoozeer gewaardeerd wordt, zullen quaestien als de heeren vreezen, niet zoo licht voorkomen, maar ik kan aan den anderen kant ook niet inzien, dat het zeer zou schaden, indien de beslissing werd opgedragen aan den kantonrechter, na verhoor van den minderjarige en den werkgever, wanneer er verschil ontstaat tusschen den arbeider en den werkgever te dezer zake.

Ik zie dus geen reden om mij tegen het amendement te verzetten.

Wat nu betreft het amendement van den heer Schokking, zooals het thans na de verschillende metamorfosen geworden is, geloof ik dat dit thans juist is; althans wanneer de zin nu goed loopt en het alleen strekt om aan 3°. toe te voegen: „of uit anderen hoofde meerderjarig geworden is”, dan kan ik mij ook daarmede wel vereenigen.

Blijft nu nog over het amendement van den heer Jannink.

Ik behoeft nu alleen met het oog op het voorstel van den heer van der Zwaag de vraag te beantwoorden van den heer Jannink of, wanneer 3°. wegvalt, de door hem en mij bedoelde fondsen zouden vallen onder 2°. Mijn antwoord op die vraag moet ontkennend luiden. Er is hier uitdrukkelijk een zeer verschillende omschrijving gebruikt en het is volkomen duidelijk, dat 2°. doelt op volwassen arbeiders, terwijl 3°. uitsluitend spreekt van minderjarige arbeiders.

Wat verder aangaat de veranderde redactie van het amendement-Jannink heb ik reeds in mijn eerste rede gezegd, dat ik mij met zijn denkbeeld wel kan vereenigen, mits hij eenigen leidraad gaf ten aanzien van de omschrijving der fondsen.

Dat heeft nu de geachte afgevaardigde gedaan door toevoeging van de woorden: „opzettelijk daarvoor opgericht”; met deze bijvoeging is de leemte, waarop ik wees, m. i. voldoende aangevuld.

Ik zal nu eindigen met den heer van der Zwaag: een klein stukje voor te lezen uit het verslag van de Hengelosche spaarvereniging, dat ik gaarne voor zooveel noodig te zijner beschikking wil stellen.

Ik lees daar: „Een enkele maal, wanneer de spaarder tusschentijds terugbetaling komt vragen en volgens art. 9 van het reglement daaraan niet kan

worden voldaan, wordt dit wel eens niet aangenaam gevonden, doch overigens wordt de Spaarvereniging in toenemende mate gewaardeerd door hen, voor wier belangen zij opgericht is en wordt zij door allen geacht te zijn een zegen voor de jeugdige Hengelosche fabrieksbevolking."

Waar dit zoo is, meen ik dat de wetgever wel zal doen dit streven door een bepaling als hier wordt voorgesteld, te steunen. Ik concludeer dus: met uitzondering van de amendementen van de heeren Schokking en Jannink — en behoudens mijn opmerking ten aanzien van de tusschenkomst des kantonrechtters in het geval sub 3°. — moet ik de Kamer aanraden de voorgestelde amendementen te verwerpen.

De heer van den Bergh (den Helder): Na hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Groningen en door den heer Minister heden is gezegd over het amendement van de heeren Troelstra c.s., kan ik met de bespreking van dit amendement zeer kort zijn. Ik wensch er slechts aan te herinneren, dat, toen eergisteren en gisteren een soortgelijk punt in de Vergadering werd besproken, er eenstemmigheid heerschte in de geheele Kamer ten aanzien van de noodzakelijkheid der beperking van dergelijke vorderingen. Men heeft algemeen gewenscht, dat er zou zijn een beperking ten opzichte van den duur van dergelijke acties en gisteren heeft de heer Troelstra zelf voorgesteld een beperking van het bedrag, een limiet, en thans komt die geachte afgevaardigde met een actie die hij onbegrensd wil laten. Alleen door die onbegrensdheid wordt zijn amendement voor mij onaannemelijk.

Daarbij komt nog, dat de geachte afgevaardigde uit Groningen zoo juist heeft gezegd, dat men het steeds in zijn hand heeft om die vorderingen steeds te doen groeien, iets wat absoluut onmogelijk was in het geval dat wij gisteren behandelden. Eindelijk wensch ik er nog op te wijzen, dat door de verandering die het amendement nu heeft ondergaan, de vaagheid van het artikel nog veel grooter is geworden, want nu zal er staan: ingevolge de bepalingen voortvloeiende uit zoodanig beding. Daaraan heeft men geen houvast, en het amendement wordt daardoor voor aanneming geheel onvatbaar. Maar wat ik, afgezien van het amendement, vooral onder de aandacht van de Kamer wilde brengen, is, dat er in het stelsel van de Regeering zooals het hier voor ons ligt, in de meeste gevallen elke civielrechtelijke sanctie op het ongeoorloofde beding ontbreekt.

De Minister heeft hier niet alleen gezegd: nietig, maar bovendien ongeoorloofd. Doch wijl het nietig en ongeoorloofd is, heeft zulk een beding in de meeste gevallen geen enkele sanctie. Hoe zal het gaan? Er wordt gesloten een overeenkomst ingevolge dat beding tusschen den arbeider en den werkgever; indien die blijft afgescheiden van de betaling van het loon, heeft de nietigheid geen enkele sanctie. Indien gewoonweg wordt gekocht en betaald en dat alles is nietig, dan is het van beide zijden nietig, indien het althans, zeg ik, niet wordt gecombineerd met de betaling van loon, en dan heeft men geen enkele civielrechtelijke consequentie. En als er een derde is, indien de arbeider bij een derde gaat koopen, dan heeft men alweder door de nietigheid, geen enkel gevolg, geen enkele civielrechtelijke consequentie.

Daarop wilde ik wijzen en daarom zal het goed zijn hier aan te denken als wij gekomen zijn aan de regeling van de schadevergoeding. Moeten wij de schadeactie in dit contract niet ruimer regelen dan elders? Art. 1637 n [w] bevat reeds een zeer toe te juichen bepaling, door te spreken van een schade, die niet op geld waardeerbaar is en naar billijkheid wordt vastgesteld. Waar wij hier kunnen hebben een schade, die het gevolg is van een met een derde gesloten contract, zal men krachtens de overeenkomst op zich zelf niet kunnen ageeren. Bij art. 1637 n [w] moeten wij dus m. i. overwegen of wij niet een civielrechtelijke sanctie kunnen stellen op de overtreding. (1)

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Het verheugt mij, dat de heer Minister nu nog weer aan het woord gekomen is. De Minister bracht nl. de adressen ter sprake en zeide: Er is van industriële zijde niet aangedrongen op schrapping van n°. 1°. Dat is begrijpelijk, maar in de adressen zijn daartoe toch wel stemmen opgegaan. Daartoe bewijs ik naar het Verslag der Commissie van Rapporteurs, blad. 3, stuk 5 [Bijlage A], waarin het verzoek om 1°. te doen vervallen gememoreerd wordt; maar vooral verwijs ik naar het jongste Verslag nopens de adressen, het stuk n°. 7 [Bijlage B], waar staat, dat de Kamer van arbeid voor de voedings- en genotmiddelen te Delft, n°. 1 wenscht te doen ver-

(1) [Men zie daarvoor bij art. 1637 t.]

vallen. Daar zitten ook werkgevers in. Voorts wijs ik op het degelijke adres van de Handelsreizigersvereniging „Mercurius”, waar ik lees over art. 1637 m:

„Sub 1°. vervalle geheel.

„De eerste alinea van dit artikel, dat duidelijk den stempel draagt van de bedoeling, de z.g. gedwongen winkelnering onmogelijk te maken en als zoodanig kan worden toegejuicht, wordt aanmerkelijk verzwakt door de uitzonderingen.

„En iedere uitzondering is voor den werknemer minder gewenscht. Van elke uitzondering kan misbruik gemaakt worden en zulk een misbruik zou den werknemer direct schade doen.”

Van belang is ook wat het Rapport der Sociaal Democratische Studieclub omtrent dit onderwerp mededeelt, een rapport, zoo straks door den heer Drucker genoemd. Men zal erkennen, dat de samenstellers hiervan onbewimpeld de waarheid mededeelen en niet eenzijdige voorstellingen geven. Ik zie, dat dit door een lid der Kamer betwijfeld wordt, doch om dat aan te toonen behoeft ik bijv. slechts voor te lezen, wat staat op blad. 93 omtrent dit onderwerp ten aanzien van Amsterdam. Daar staat onder meer: „Sommige patroons verplichten hunne werklieden furnituren te koopen; dit komt voor de werklieden niet nadeelig uit.” Dit laatste is toch een ruiterlijke erkenning van een gunstigen toestand.

Dit betreft echter Amsterdam, doch wat lezen we nu op blad. 94 omtrent de Langstraat in Noordbrabant, waar de gedwongen winkelnering zoo sterk is? Daar wordt gesproken van de misstanden voor de schoenmakers en gezegd, dat het euvel er nog in sterke mate bestaat, en woordelijk heet het daar: „Van enkele artikelen waren de prijzen soms nog hooger, vooral van schoenmakersbenodigdheden.” Daarop werd meermalen een winst van bijna 200 pct. genomen. Dat betreft dus geheel het kwaad hier in n°. 1 van het artikel bedoeld.

Kan nu een stem gehoord worden vóór zulk een misbruik?

Over het amendement, waarvan de heer Troelstra de verdediging op zich nam, en enkel woord ook mijnerzijds.

Waar de heer Drucker gezegd heeft naar aanleiding van dit amendement, dat de gedwongen winkelnering bezig is te verdwijnen, wil ik nog wijzen, in verband hiermede, op een passage in dat zelfde verslag van de Studieclub, op blad. 95, luidende:

„Onze algemeene indruk is, dat de eigenlijke gedwongen winkelnering nog maar bij enkele arbeidersgroepen voorkomt, maar daar dan ook grooten omvang heeft aangenomen en er tot de ergerlijkste misbruiken aanleiding geeft.”

Waar dit nu het geval is, ben ik het eens met den heer Troelstra en zeg: geef dan ook den laatsten stoot aan dat ergerlijke euvel, door een strafbepaling in het leven te roepen zooals men ten opzichte van een ander artikel kent.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het artikel en de voorgestelde amendementen mede te deelen, zegt: „Mijnheer de Voorzitter! Ik zou in de eerste plaats den heer Schaper, naar aanleiding van zijn laatste rede, dit willen opmerken, dat in het door hem voorgelezen citaat niet de nadruk moet worden gelegd op „grooten omvang aangenomen”. Ik geloof niet, dat de stellers dit kunnen hebben bedoeld. Zij hebben waarschijnlijk willen zeggen, dat het euvel, op de enkele plaatsen waar het voorkomt, grooten omvang heeft. Men mag er, geloof ik, niet uit afleiden, dat die omvang toeneemt.

De heer Troelstra heeft zich eenigermate verwonderd getoond, dat zijn denkbeeld door mij „nieuw” werd genoemd. De geachte afgevaardigde heeft het voorgesteld, alsof de Commissie van Rapporteurs alles moest weten, en heeft gezegd: ulieden kan dit niet nieuw zijn, gij hebt zoo lang over de zaak gedacht.

De heer Troelstra: Ik heb het zoo niet gezegd.

De heer Drucker: Ik heb het zoo begrepen. Het komt trouwens voor mijn redeneering precies op hetzelfde neer.

De heer Troelstra: Het deugt niet zooals u het zegt.

De heer Drucker: Laat ik dan hiervan afstappen; het is geheel onverschillig, of de geachte afgevaardigde die voor ons vleiende redeneering heeft gevoerd of niet, het doet niets ter zake. Wat ik constateeren wil is dit, dat men van dit denkbeeld, heden rauwelijk in de Vergadering geworpen, tot nu toe nergens ter wereld een spoor heeft kunnen vinden. De heer Troelstra heeft niet aangevoerd eenige buitenlandse wet, eenig ontwerp, eenigen schrijver, eenige plaats waar ook, waar iets van dat denkbeeld was aan te treffen.

De heer Troelstra heeft alleen gezegd: wij hebben het pas bedacht, daarom brengen wij het in de Vergadering. Ik herhaal de vraag, die ik zoo straks deed, of het aangaat af te wijken, met zoo ingrijpende voorstellen, van den goeden weg, dien ook de heer Troelstra en zijn vrienden tot dusver hebben gevolgd. Juist bij het aanhangige artikel hebben de heer Troelstra en zijn vrienden een amendement schriftelijk ingediend, dat lang niet was van die verre strekking als dat hetwelk hij heden in de Vergadering heeft gebracht zonder eenige voorbereiding.

Het is waarlijk niet van de Vergadering te vergen, dat zij over dergelijke ingrijpende, nergens voorbereide, voorstellen onmiddellijk haar gedachten vestigt. De geachte afgevaardigde zegt: stel het dan uit. Dit moet natuurlijk de Vergadering weten. Naar mijn meening zouden wij intusschen komen op een gevaarlijken weg, indien ieder ingrijpend voorstel, onverwacht in de Vergadering gebracht, aanleiding moest zijn de discussie te verdagen.

De heer Troelstra heeft gezegd: er is verband en analogie tusschen hetgeen gisteren is besloten en hetgeen heden is voorgesteld.

Inderdaad; de geachte afgevaardigde is er in geslaagd eenige punten van overeenkomst aan te wijzen: Die waren: dat er is een misbruik en dat men daartegen een nadeelig gevolg bedreigt, dat men van dat nadeelig gevolg verwacht praeventieve werking, dat men voor iets dat er is iets anders in de plaats wil stellen. Dit zijn punten van overeenkomst, maar die zóó algemeen zijn, dat zij niemand zullen verleiden zijn votum van gisteren op gronden van analogie heden te herhalen.

Wanneer er middelen zijn om de gedwongen winkelen krachtiger te beteugelen dan in het ontwerp gebeurt, zullen zeker velen bereid zijn tot invoering daarvan mede te werken. En wanneer de geachte afgevaardigde uit den Helder zijn aanvankelijk aangekondigd plan ten uitvoer brengt, om bij art. 1637 n[w] een amendement in te dienen, waardoor nog krachtiger beteugeling wordt mogelijk gemaakt, zullen wij dit amendement hebben te beoordeelen, wanneer het voor ons ligt. Ik zou alleen den geachten afgevaardigde vriendelijk willen vragen dit te doen vóór de vergadering, opdat wij daarover tijdig onze gedachten zullen kunnen laten gaan. De geachte afgevaardigde zegt: ik heb het denkbeeld slechts in overweging gegeven. Welnu, dan ligt het toch zeker in de eerste plaats op zijn weg, dit denkbeeld in een amendement te belichamen.

Wat nu het amendement van den heer Troelstra c.s. betreft, dat op dit oogenblik hier aanhangig is, blijf ik bij hetgeen ik hedenmorgen daarover in het midden meende te moeten brengen.

De geachte afgevaardigde is teruggekomen op de vraag van het „verschuldigd” zijn. Men zal moeten onderscheiden, of „verschuldigd” is tegenover vreemden of tegenover den werkgever. Voor dit laatste geval zou het de vraag zijn, of bij nietigheid van het voorafgaande beding van „verschuldigd” kan worden gesproken. Ik zou dit thans niet bepaald durven uitmaken, omdat het werkelijk moeilijk is, daarover in het algemeen een opinie uit te spreken.

Er is reeds gewezen op het groote bezwaar, in het amendement gelegen, door de vaagheid van de woorden: voortspruitend uit zoodanig beding.

Ik wensch thans alleen nogmaals de aandacht der Vergadering te vestigen op hetgeen ik reeds dezen morgen zeide, dat hier werkelijk aanleiding zou worden gegeven tot praktijken, die bezwaarlijk door een wetsbepaling kunnen worden gesteund.

Wanneer een werkman in het onderstelde geval met den winkelier eens wordt, bij hem aanhoudend te koopen tot in het gekke toe, dan krijgt hij aldoor de actie van het vijfvoud, en de mogelijkheid is niet uitgesloten, dat de winkelier zelfs zegt: koop maar toe, hoe meer hoe liever; want hij is toch gedekt door het vijfvoud, en de afspraak ware nog niet eens zoo onwaarschijnlijk, dat voor den winkelier nog eenige procenten worden bedongen van hetgeen op die wijze van den werkgever wordt verkregen.

Men zou dit middel alleen kunnen accepteren, wanneer men zou zeggen: hier is een kwaad, en nu is elk middel goed, dat daartegen kan worden aangewend.

Alleen volgens die redeneering zou men, naar het oordeel der Commissie, met het amendement kunnen meegaan.

Wat nu de andere amendementen aangaat, heeft de Commissie daarover nog definitief advies uit te brengen.

De heer van der Zwaag heeft thans een amendement ingediend met de duidelijke strekking om het spaarbeding absoluut te verbieden.

Hoe wij daarover denken, heb ik reeds hedenmorgen gezegd: wij ontraden de aanneming van dat amendement.

Aanneming van de amendementen van de heeren Schokking, van Wijnbergen en Jannink bevelen wij aan.
Omtrent het amendement op 1°. heb ik vanmorgen reeds ons advies uitgebracht.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ten einde de Vergadering stemmingen te besparen ben ik bereid het amendement van den heer Schokking tot aanvulling van de bepaling sub 3°., en van den heer Jannink tot het brengen van een wijziging in die bepaling, over te nemen.

De Voorzitter: Door de Regeering zijn overgenomen de amendementen van de heeren Schokking en Jannink, welke dus geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaken.

Het Regeeringsvoorstel, alinea 2, sub 3°., zal nu luiden:

3°. ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding, dat een gedeelte van het loon, gedurende de minderjarigheid verdiend, door den werkgever zal worden geplaatst in de Rijkspostspaarbank of in een aan bij algemeenen maatregel van bestuur voor te schrijven voorwaarden voldoende daarvoor opzettelijk ingericht spaarfonds, met bepaling, dat het door den arbeider eerst zal kunnen worden opgevorderd, wanneer hij zekeren, niet hooger dan één en twintig jaren te stellen, leeftijd zal hebben bereikt, of uit anderen hoofde meerderjarig geworden is.”

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund nog even terug te komen op de bezwaren, tegen ons amendement ingebracht.

Eerst wil ik met voldoening constateeren, dat ik op mijn vraag omtrent de beteekenis en den omvang van het woord „beding” zoowel van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs als van den Minister een antwoord heb ontvangen, waaruit blijkt, dat in de practijk dit woord niet kan worden uitgelegd als te zijn alleen een „opzettelijk beding”, iets waartoe de gewisselde stukken aanleiding zouden kunnen geven; maar dat daarbij eenvoudig moet worden genomen de opvatting van het woord, zooals die in het algemeen in het Burgerlijk Wetboek bestaat.

In de tweede plaats zij het mij veroorloofd deze vraag te stellen — ik zal nu niet spreken over ons amendement, maar alleen over het Regeeringsartikel —: is de Kamer op dit oogenblik wel volkomen overtuigd van de werking van het Regeeringsartikel? Ik doe die vraag naar aanleiding van de verklaring van den heer Drucker omtrent de eventuele gevolgen der nietigheid van het beding in de practijk.

Betekent dit, dat dus de koop die ten gevolge van dat beding gesloten is, nietig zal zijn? Dit is natuurlijk een zaak van het grootste belang.

Nu heb ik de meening uitgesproken, dat die koop niet nietig zal zijn.

Van de Commissie van Rapporteurs hooren wij thans, dat de koop in geen geval nietig zal zijn, als zij gesloten is met een derde, maar of zij nietig zal zijn als zij gesloten is met den werkgever is twijfelachtig.

Ik vraag, of eigenlijk op dit oogenblik de zaak wel in staat van wijzen is, als wij omtrent een zoo belangrijk punt nog in twijfel verkeeren?

Het wil mij voorkomen, dat deze vraag absoluut ontkennend moet beantwoord worden. Maar wat blijft er dan van het artikel over, als de poenale sanctie er aan ontbreekt?

Reeds hierom zou er ook zonder ons amendement alle aanleiding zijn, ons over dit artikel nog eens te beraden.

Waar nu de heeren zeggen: wat ge voorstelt is incidenteel en wij kunnen dat op het oogenblik niet beslissen, daar wil ik nog eens herhalen den aandrang, dien ik straks reeds heb uitgeoefend, om niet incidenteel over deze belangrijke quaestie heen te stappen, maar de behandeling van het artikel tot nader uit te stellen.

Ik weet niet hoe het mijn geachte medeleden is gegaan. Ik ben misschien een beetje eenzijdig, zooals het meer gaat als men een zaak verdedigt en men wordt aangevallen. Ik moet echter opmerken, dat de tegenspraak van den Minister en van den heer Drucker niet sterk is. Die tegenspraak berust voornamelijk hierop: het is, voor zoover wij weten, in geen buitenlandsche wet geregeld; wij durven er dus niet aan.

Ik had echter verwacht, dat de tijd dien de voorzitter der Commissie van Rapporteurs voornamelijk heeft gehad om over de zaak nog eens na te denken, hem zou hebben gebracht tot nieuwe bezwaren tegen ons amendement. Wat was, afgezien van het andere, dat ik in mijn tweeden termijn reeds besproken had,

het bezwaar van den heer Drucker? Hij zeide: wanneer dat voorstel van u wordt aangenomen, zal een werkmán er belang bij hebben zooveel mogelijk te koopén. Hetzelfde bezwaar kon ook worden ingebracht en is ingebracht tegen art. 1637 l [r]. Toen is ook door de heeren gezegd: als gij het belang van den arbeider verbindt aan de hoegrootheid van dat deel van het loon dat op verboden wijze is vastgesteld, zal die arbeider zooveel mogelijk zorgen, dat een zoo groot mogelijk deel van het loon op verboden wijze wordt vastgesteld. Ja, dan zou de heer Heemskerck kunnen zeggen: wanneer zonder een dergelijke strafbepaling de werkmán zou medewerken om een deel van zijn loon in den vorm van twee flesschen wijn te genieten, zal hij met uw amendement er toe medewerken, om vier of zes flesschen te genieten. Dan zou hij misschien niet alleen financieel benadeeld zijn, maar dan zou ook groot zedelijk bezwaar, aan de drankbestrijding ontleend, tegen dit stelsel kunnen worden aangevoerd. In den grond der zaak komt dit op hetzelfde neer als het bezwaar van den heer Drucker.

Hier kom ik nu tot het punt waarop ik meen dat de overeenkomst tusschen art. 1637 l [r] en wat wij voorstellen duidelijk is. Natuurlijk zullen altijd twee dingen waarin men bij vergelijking een zelfde beginsel ontdekt, niet in alle details gelijk zijn. Dat staat op den voorgrond; maar wat is het identieke in wezen tusschen art. 1637 l [r] en dit artikel? Art. 1637 l [r] heeft betrekking op de vaststelling van het loon op een wijze die men niet verlangt. Dit artikel heeft betrekking op een verrekening van het loon op een wijze die men niet verlangt. Art. 1637 l [r] verbiedt vooraf reeds te zeggen: dat deel van het loon zult gij niet krijgen in geld, maar in die en die zaken.

Wat wij hier bedoelen, is, dat men niet een deel van het loon zal verrekenen op een wijze die wordt afgekeurd. Dus, de bijzaken daargelaten, die altijd blijven bestaan, betreft het in beide gevallen de integriteit van het loon, en daarom is een zelfde behandeling van beide gevallen met een poenale sanctie volkomen gewettigd.

Nu is door den geachten afgevaardigde uit den Helder een ander bezwaar tegen ons amendement ingebracht, een bezwaar, min of meer voor de hand liggend, maar dat bijzonder licht weegt wanneer men de zaak is toegedaan, terwijl het natuurlijk zwaar weegt als men van de zaak zelf niet weten wil. Het bezwaar nl., dat hier geen maximum is gesteld.

De reden daarvan is, dat wij in de eerste plaats meenen, dat in zake de winkelnering een strenger straf volkomen op haar plaats is dan in zake de vaststelling van het loon in verboden bestanddeelen.

Wij vreezen bovendien volstrekt niet, dat daardoor de straf in het oneindige zal gaan. Laat ik er aan herinneren, dat de werkgever het volkomen in zijn macht heeft, om absoluut geen straf te krijgen. De werkgever behoeft zelf niet het truck-systeem in toepassing te brengen als winkelier; de werkgever behoeft ook niet arbeiders te dwingen, om bij anderen te gaan; de werkgever kan zich buiten de zaak houden. Wanneer er dus een straf komt en deze is hoog, heeft de werkgever dat volkomen aan zich zelf te wijten.

Nu zegt echter de heer Drucker, dat die straf zoo hoog kan loopen. Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat is toch betrekkelijk. Ik zou bijna de vraag willen stellen, of men bij deze en dergelijke bezwaren tegen ons amendement het wezen van het truck-systeem nu en dan niet eenigszins uit het oog heeft verloren. Ik meen, dat het wezen van het truck-systeem hierin bestaat, dat men beschikt over het loon; dat men bij de loonsbetaling zorgt, dat dit voor een groot gedeelte niet in baar geld wordt uitbetaald, maar op een wijze, dat de werkgever of anderen daarvan voordeel hebben. Zoo vind ik dan ook in *das Handwörterbuch der Staatswissenschaften* onder het hoofd „Trucksysteem“: „das sogenannte Trucksysteem. Der Lohn wird den Arbeitern nicht vollständig in der Landesmünze, überhaupt nicht in Geld ausbezahlt, sondern ganz oder teilweise in Lebensmitteln, in Erzeugnissen der industriellen Anstalt.“

Het wezen van het truck-systeem is dus, dat het is een wijze van betaling van loon; maar dan volgt daaruit ook linea recta, dat altijd het deel, dat gekocht is, ten gevolge van de toepassing van dat trucksysteem, zich blijft bewegen binnen de grenzen van het loon, dat de arbeider heeft verdiend. Ik meen dat gerust als regel te mogen vaststellen. De limiet zit dus in het wezen der zaak zelf.

Indien ik de opvatting kon hebben, dat bijv. de geachte afgevaardigde uit den Helder en andere leden der Kamer uitsluitend, omdat in ons amendement dat maximum, die hoogste norm ontbreekt, hun stem daaraan niet kunnen geven, dan zou ik er nog een tweede alinea aan toevoegen.

Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik weet aan den anderen kant, dat, als het dien heeren te doen is om ons beginsel in toepassing te brengen en het ontbreken

van dat maximum de eenige hinderpaal is, zij een sub-amendement op ons voorstel kunnen indienen. Ik zelf acht de zaak niet van dien aard, dat ik tot die tweede wijziging van ons amendement zal overgaan. Het zou mij toch niet baten en voor wien de zaak wil, is het ontbreken van dat maximum geen bezwaar. Stellen de heeren geen sub-amendement voor, dan blijkt daaruit, dat zij de zaak niet willen.

Ik meen het amendement voldoende te hebben toegelicht.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: [post alia]. Ik zal nu de verschillende amendementen in de navolgende orde in rondvraag brengen. Als het verst strekkende amendement beschouw ik dat van de heeren Troelstra c.s., dat dus het eerst in stemming behoort te komen.

In de tweede plaats wensch ik in stemming te brengen het amendement van den heer Schaper c.s., strekkende om 1°. van alinea 2 te laten vervallen, daarna het amendement van de heeren van der Zwaag en Nolting, om 3°. te doen vervallen en vervolgens het amendement van de heeren van Wijnbergen c.s. om aan 3°. een bepaling toe te voegen.

Voor het geval het amendement van den heer Troelstra c.s. wordt aangenomen, zal, als noodzakelijk gevolg daarvan, de aanhef van het tweede lid moeten worden gelezen: „Van de bepaling van het eerste lid“, enz.

De amendementen komen in stemming.

Het amendement van den heer Troelstra c.s. wordt met 54 tegen 10 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Patijn, Dolk, van Wassenaer van Catwijk, Aalberse, van Idsinga, de Ram, Mees, Duynstee, Duymaer van Twist, Tydeman, van den Berch van Heemstede, Jansen (den Haag), van Styrum, Blooker, Brummelkamp, van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, Lieftinck, Reyne, Smidt, Ferf, Ruys de Beerenbrouck, van de Velde, van Gijn, van Nispen tot Sevenaer, Talma, de Klerk, van Wijnbergen, Bos, Marchant, van Vuuren, Plate, van Bylandt, Regout, de Waal Malefijt, de Ridder, IJerman, van den Bergh (den Helder), van Asch van Wijck, Schokking, van Vliet, Drucker, Jannink, Eland, van Veen, Limburg, Verhey, de Beaufort, Roessingh, van Deventer, Pierson, Lely, van Alphen en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Doorn, van der Zwaag, Tak, Troelstra, ter Laan, Nolting, Hugenholtz, Roodhuyzen, Thomson en Schaper.

Het amendement van den heer Schaper c.s. wordt met 36 tegen 29 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Lely, van der Zwaag, Aalberse, Duymaer van Twist, Tydeman, Jansen (den Haag), Lieftinck, Reyne, Tak, Smidt, Nolens, Ferf, Ruys de Beerenbrouck, Talma, de Klerk, van Wijnbergen, Troelstra, Bos, ter Laan, Marchant, Nolting, van den Bergh (den Helder), van Asch van Wijck, Hugenholtz, Schokking, van Vliet, Drucker, Jannink, Roodhuyzen, Eland, Thomson, Limburg, Verhey, Roessingh, Schaper en van Deventer.

Tegen hebben gestemd de heeren van Alphen, van Doorn, Patijn, Dolk, van Wassenaer van Catwijk, van Idsinga, de Ram, Mees, Duynstee, van den Berch van Heemstede, van Styrum, Blooker, Brummelkamp, van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, van de Velde, van Gijn, van Nispen tot Sevenaer, van Vuuren, Plate, van Bylandt, Regout, de Waal Malefijt, de Ridder, IJerman, van Veen, de Beaufort, Pierson en de Voorzitter.

Het amendement van de heeren van der Zwaag en Nolting wordt met 58 tegen 6 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Roessingh, van Deventer, Pierson, Lely, van Alphen, van Doorn, Patijn, Dolk, van Wassenaer van Catwijk, Aalberse, van Idsinga, de Ram, Mees, Duynstee, Duymaer van Twist, Tydeman, van den Berch van Heemstede, Jansen (den Haag), van Styrum, Blooker, Brummelkamp, van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, Lieftinck, Reyne, Smidt, Nolens, Ferf,

Ruys de Beerenbrouck, van de Velde, van Gijn, van Nispen tot Sevenaer, Talma, de Klerk, van Wijnbergen, Bos, Marchant, van Vuuren, Plate, van Bylandt, Regout, de Waal Malefijt, de Ridder, IJzerman, van den Bergh (den Helder), van Asch van Wijck, Schokking, van Vliet, Drucker, Jannink, Roodhuyzen, Eland, van Veen, Thomson, Limburg, Verhey, de Beaufort en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Schaper, van der Zwaag, Tak, Troelstra, ter Laan en Nolting.

Het amendement van den heer van Wijnbergen c.s. wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het gewijzigd art. 1637 m wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 s.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Stuk n°. 107.]

Artikel 1637 s. In het eerste lid wordt tusschen de woorden „of” en „zijne” ingelascht „zich”, terwijl in het tweede lid sub 2°. tusschen de woorden „werkgever” en „zal” wordt ingelascht „ten name van den arbeider”, en in plaats van „rijkspostspaarbank” wordt gelezen „Rijkspostspaarbank”; voorts worden de woorden „voor te schrijven” vervangen door het woord „gestelde”, terwijl in plaats van „des minderjarige” wordt gelezen „des minderjarigen” en in den voorlaatsten regel eene komma wordt geplaatst tusschen de woorden „werkgever” en „op”.

Verbetering [Stuk n°. 108.]

Artikel 1637 s. Men leze den aanhef als volgt: In het eerste lid wordt in plaats van „één hunner” gelezen „een hunner” en wordt tusschen de woorden „of” en „zijne benodigdheden” ingelascht „zich”, terwijl in het tweede, enz.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

50. *Artt. 1637 s en t.* *Nietigheid van bedingen omtrent besteding van loon.*

Art. 1637 s. Met het streven om gedwongen winkclnering te keeren, kon men medegaan, maar men maakte de opmerking, dat dit euvel langzamerhand zeer is verminderd, zooals ook door den heer DRUCKER in de reeds hiervoren aangehaalde woorden erkend is (1).

Er werd door eenige leden opgemerkt, dat overigens een verbodsartikel als in het eerste lid van art. 1637 s opgenomen, toch zonder invloed is. Dergelijke voorschriften, meenden zij, geven weinig, want ook zonder dat hij er een beding van maakt, zal een werkgever het den arbeider, als deze zich werkelijk van den eerste afhankelijk gevoelt, wel duidelijk maken, dat hij zich heeft te schikken naar zijne wenschen, indien hij niet het gevaar wil loopen, dat hem de dienst opgezegd wordt.

Het verbod van beding om op eene zekere wijze het loon te besteden zal in zijne algemeenheid in vele gevallen zeer belemmerend werken, waar het geen arbeider betreft in den engeren zin. Een dienstovereenkomst

(1) [Men zie daarvoor deel 1, bladz. 59.]

bijv., waarbij aan een gedeelte van het loon eene bepaalde voorwaarde is verbonden, eene toelage, waaraan bijv. verbonden is het houden van een paard, zoude men niet meer kunnen maken.

Het verbod kan ook eene voor den arbeider nadeelige werking hebben. Thans komt het wel voor, dat een werkman die tijdelijk buiten zijne woonplaats gaat, geholpen wordt door den werkgever, die tijdens diens afwezigheid aan het gezin voorschot geeft op het later weder in zijn dienst te verdienen loon. Ook dit beding zal niet-meer mogen gemaakt worden.

II. § 10.

Fabrieksfondsen, spaarfondsen. *Artt. 1637 s, 1638 s.* Omtrent de hiergenoemde fondsen wordt in de wet zelve bijna geen regeling gegeven. Dientengevolge rezen tal van vragen, waarvan de beantwoording van belang werd geacht.

Art. 1637 s, sub 1°. Van verschillende zijden werd betoogd, dat de bepaling van art. 1637 s het bestaan van fabrieksfondsen, ook van die welke met medewerking der arbeiders worden opgericht en in stand gehouden, waarschijnlijk ernstig zoude bemoeilijken. Met zekerheid valt daaromtrent niets te zeggen, voordat de algemeene maatregelen van bestuur, onder 1°. genoemd, bekend zullen zijn. Het ontbreken van eenige regeling maakt het moeilijk de strekking van de voorschriften van dit artikel betreffende het bedingen van besteding van loon te beoordeelen. Gaarne zoude men van den Minister vernemen van welken aard de hier bedoelde voorwaarden zullen zijn.

sub 2°. Voorts werd de bepaling sub 2°., waarbij het inhouden van loon van minderjarigen bemoeilijkt wordt, zeer betreurd. Ook hier valt niets met zekerheid te zeggen, zoolang de voorwaarden, bij algemeen maatregel van bestuur te stellen voor een opzettelijk ingericht spaarfonds, niet bekend zijn.

Hieromtrent wenschte men eveneens gaarne inlichtingen.

In welk opzicht moeten de spaarfondsen „opzettelijk” ingericht zijn als zoodanig en aan welke voorwaarden zullen zij moeten voldoen? Waarom is de leeftijd, waarop het spaargeld door den arbeider opgevorderd zal kunnen worden, gesteld op niet hooger dan 21 jaar? Met het oog op de besteding van het geld, bij een huwelijk bijv., ware het gewenscht, dat aan partijen de bevoegdheid ware gegeven een hooger leeftijdsgrens aan te nemen.

In verband met de zoeven gedane vraag werd nog deze vraag gesteld: zal het spaarfonds in de wijze van belegging vrij gelaten worden, indien de werkgever of eene rechtspersoonlijkheid bezittende vereeniging voor het totale bedrag van de spaarpenningen fondsen deponceert? Zoo ja, op welke wijze zal daaromtrent een regeling getroffen kunnen worden? Voor de spaarders is het niet onverschillig, of de rente van de Rijkspostspaarbank dan wel eene veel hogere rente, die op andere wijze te maken is, op hunne rekening zal worden tegoed geschreven.

Voorts werd nog de vraag gesteld, of een werkgever met den voogd van een minderjarige een van het artikel afwijkend beding zal mogen maken bij wijze van speciale overeenkomst. Het is zeker te bejammeren, dat hier niet eene grootere vrijheid aan partijen gegeven is, want bij het maken van bepalingen omtrent het inhouden van het loon heeft de werkgever niets dan last en kan hij alleen door belangstelling in het welzijn van den minderjarige gedreven worden. De wet had zich alleen moeten bepalen tot het stellen van de noodige waarborgen, dat het inhouden loon nooit verloren kan gaan.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

5°. *Artt. 1637 s en t. Nietigheid van bedingen omtrent besteding van loon.*

Art. 1637 s. Gelijk reeds uit het in § 1 medegedeelde is gebleken (1), zijn wettelijke maatregelen tegen de gedwongen winkelnering nog geenszins overbodig te achten.

Hoewel wellicht niet tegen elken vorm van gedwongen winkelnering opgewassen, zal dit artikel voorzeker belangrijke diensten in den strijd tegen dit euvel kunnen bewijzen; immers, men vergete niet, dat ook iedere op zich zelf staande afspraak tusschen partijen onder deze bepaling valt.

Dat de gestrengte bewoordingen van het artikel somwijlen, in gevallen waar van de zijde des werkgevers niet uit inhalignheid gehandeld wordt, eenigen last kunnen veroorzaken, moge waar zijn, ofschoon het eenig voorbeeld, ter illustratie daarvan bij het Voorloopig Verslag genoemd, niet veel indruk maken kan. Ook de stelling, dat het verbod ook voor den arbeider nadeelig kan zijn, wordt niet bewezen. Trouwens uit het voorbeeld van den werkman, wiens gezin van den werkgever een voorschot erlangt op het later weder te verdienen loon, blijkt, dat van de werking van de voorgestelde bepaling men zich niet steeds een juist denkbeeld heeft gevormd; een dergelijk geval zou toch niet behooren onder dit artikel, maar onder dat betreffende de schuldvergelijking (art. 1638 r sub 6°), vermits hier niet sprake is van besteden van het loon, doch van terugbetalen van voorschotten, op het loon verstrekt.

II. § 10.

Fabrieksfondsen, spaarfondsen. De voorwaarden, waaraan deze fondsen moesten voldoen, waren, gelijk bekend, in het ontwerp van den heer DRUCKER vermeld (art. 13, tweede lid, sub 2°) (2). De latere ontwerpen gaven echter de voorkeur er aan, de regeling der voorwaarden over te laten aan een algemeen maatregel van bestuur. Vermits omtrent den inhoud van dien maatregel natuurlijk nog niets is bepaald, kunnen thans vragen betreffende de bedoelde fondsen niet met stelligheid beantwoord worden.

Art. 1637 s sub 1°. Gelijk in het Voorloopig Verslag terecht wordt opgemerkt, valt op dit oogenblik niets te zeggen omtrent eenige bemoeilijking van bestaande fabrieksfondsen. Voor een betoog dat die fondsen, „ook die welke met medewerking der arbeiders worden opgericht en in stand gehouden”, door de bepaling van art. 1637 s waarschijnlijk ernstig zouden bemoeilijkt worden, bestaat dus geen enkele goede grond, tenzij wellicht de leden, die dit pessimistisch gevoelen uitten, van oordeel zijn, dat de inrichting dier fondsen zóó ondeugdelijk is, dat zij onmogelijk aan de aanstaande eischen — wordt de bepaling wet — kunnen voldoen. Immers het is niet denk-

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 66.]

(2) Vergelijk de Memorie van Toelichting, officieele uitgave, bladz. 52.

baar, dat de bij algemeen maatregel van bestuur te stellen eischen zullen worden vastgesteld zonder voldoende overleg en zonder inachtneming van de noodige waarborgen voor eene billijke, practische regeling.

Sub 2°. Daar, gelijk het Voorloopig Verslag ook hier terecht opmerkt, omtrent deze bepaling niets met zekerheid te zeggen valt, zoolang de voorwaarden, bij algemeen maatregel van bestuur te stellen, niet bekend zijn, schijnt de uitspraak, dat zij werd betreurd, niet op redelijken grond te steunen.

Ten aanzien van deze voorwaarden kan vooralsnog geen bindende verklaring worden afgelegd, te minder daar de ondergeteekende voornemens is om — wordt het ontwerp wet — in deze aangelegenheid niet alleen het advies, maar ook den daadwerkelijken medearbeid van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel in te roepen.

De bedoeling van het woord „opzettelijk” is te bewerkstelligen, dat afzonderlijke fondsen in het leven zullen geroepen worden ten behoeve van deze spaarwijze; zoodoende zullen eischen gesteld kunnen worden waaraan anders wellicht niet zou kunnen worden voldaan.

Ieder meerderjarig arbeider is natuurlijk geheel vrij zelfs zijn gansche arbeidsloon ter spaarbank te brengen, doch het komt niet onoorbaar voor, dat een meerderjarige zich jegens zijn werkgever a priori zou kunnen verbinden een gedeelte van het loon niet te ontvangen, opdat deze het ter spaarbank plaatse, behoudens natuurlijk het speciale geval van het z.g. staangeld, dat hier buiten aanmerking kan blijven. Den leden, die den éérentwintigjarigen leeftijd hier gaarne door een hooger vervangen hadden gezien, zij het vergund er aan te herinneren, dat de beste opvoeding niet die is, welke jeugdige lieden het langst verzorgt en oppast, doch wel die, welke hen leert zo vroeg mogelijk op eigen beenen te staan.

Eene overeenkomst, door den werkgever met den wettelijken tegenwoordiger des minderjarigen gesloten, ten einde te ontkomen aan de bindende bepalingen sub 2° gesteld, m. a. w. ten einde een voorschrift van dwingend recht te ontduiken, zou naar het inzicht des ondergeteekenden of niet rechtsgeldig zijn of, handelde de tegenwoordiger in privé, den minderjarige niet binden.

De goede bedoelingen des werkgevers met de oprichting en instandhouding dezer fondsen wordt door de Regeering alleszins erkend en gewaardeerd, doch, gelijk gezegd, verdient de vraag althans ernstige overweging, of het waarachtig belang des minderjarigen wel beter wordt gediend door hem in deze te binden, dan door hem zoo vroegtijdig mogelijk te leeren ook in dit opzicht zich zelf te beheerschen en de verdiende gelden liever vrijwillig in bewaring te geven, totdat zij voor een gewichtig doel zullen kunnen dienen, dan ze op onnutte wijze te besteden, zoodra de uitbetaling van het loon heeft plaats gehad.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(29 Juni 1907.)

De heer Stork; [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1639 w.] Ten slotte nog een woord over art. 1637 s. Zooals ik zeide, ik heb slechts eenige grepen gedaan. Ik meen, dat ik zelfs gevaar loop te veel te vergen van de aandacht van de Vergadering, maar ik wensch toch over de fondsen, waarover in dit artikel gehandeld wordt, een enkel woord te zeggen.

De fondsen, waarvoor inhouding van een deel van het loon wordt veroorloofd verklaard, moeten voldoen aan de voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur te stellen. Ik moet eerlijk zeggen, dat ik eigenlijk niet begrijp, tenzij men uitgaat van de veronderstelling, dat de werkgever in den regel tot allerleis slechts in staat is, waarom men voor de sub 1°. bedoelde fondsen een dergelijke restrictie moet maken. Men kan gerust zeggen, dat in het algemeen daar, waar dergelijke fondsen bestaan, de werkgever ook wel besef heeft van zijn moreele verplichtingen.

Den Minister is gevraagd: van welken aard zullen de bepalingen zijn, die gemaakt zullen worden? Zullen ze wel practisch zijn? Daarop heeft de Minister geantwoord: Natuurlijk, kan men daaraan twifelen? Zou dat niet practisch geregeld worden? Zouden wij dat niet doen zonder voldoende overleg? enz. Mijn vertrouwen in dergelijke praktische regelen is al heel gering; ik ben nog niet zeker, dat zij practisch zullen zijn, voordat ik ze gezien heb. In ieder geval hoop ik, dat de Minister zich in dit opzicht gebonden zal rekenen en dat hij werkelijk ook zal trachten naar overleg met hen, die met die fondsen te maken hebben, voordat die maatregelen vastgesteld worden.

Volgens het tweede gedeelte van het artikel mag ten aanzien van minderjarige arbeiders het beding gemaakt worden, dat een gedeelte van het loon gestort wordt in de Rijkspostspaarbank of in een voor dit doel opzettelijk ingericht en aan nader vast te stellen eischen voldoende spaarfonds.

Tegen de plaatsing in de Rijkspostspaarbank heb ik natuurlijk geen ander bezwaar dan de lage rente — in dit geval, waar voor langeren tijd geld wordt uitgezet, geen onverschillige zaak — daarom prefereer ik een particulier spaarfonds, dat met medewerking en onder verantwoordelijkheid van den werkgever op solide wijze een veel hoogere rente kan maken.

Laat de Minister vooral ook voor deze soort van fondsen praktische regelen stellen, want de aanmoediging van het maken van dergelijke fondsen is een zaak van groot belang. Ook met het oog daarop bejammer ik, dat de leeftijd, waarop het spaargeld moet worden uitbetaald, niet tot den 23-jarigen is verlengd. De Minister zegt wel in de Memorie van Antwoord: „dat de beste opvoeding niet die is, welke jeugdige lieden het langst verzorgt en oppast, doch wel die, welke hen leert zoo vroeg mogelijk op eigen beenen te staan” en vraagt: „of het waarachtig belang des minderjarigen wel beter wordt gediend door hem in deze te binden, dan door hem zoo vroegtijdig mogelijk te leeren ook in dit opzicht zich zelf te beheerschen en de verdiende gelden liever vrijwillig in bewaring te geven, totdat zij voor een gewichtig doel zullen kunnen dienen, dan ze op onnutte wijze te besteden, zoodra de uitbetaling van het loon heeft plaats gehad.

Dit is — ik durf het haast niet te zeggen — kamergeleerdheid, die geen rekening houdt met bestaande toestanden in den kring der arbeiders, waarop de heer Roessingh zoo te recht gewezen heeft. Het staat vast, dat in het algemeen de ouders daar betrekkelijk weinig gezag hebben over hun kinderen. Laat ik liever zeggen — „in het algemeen” is misschien een beetje te sterk — in zeer vele gevallen. En dat is ook heel natuurlijk. Het verschil in toestand tusschen de arbeidersgezinnen en de onze is zoo groot. Een arbeidersjongen van 17, 18, 19 jaar kan vaak even zooveel of bijna zooveel verdienen als zijn vader, en wij weten wel, dat onze jongens van denzelfden leeftijd in den regel nog niets verdienen en ons integendeel nog ontzaglijk veel kosten. Bovendien kan men toch ook niet wegcijferen, dat de beschaving wat de ouderlijke tucht betreft, een grooten invloed heeft. De voortgang der beschaving zal onder de werklieden ook in dat opzicht verbetering brengen, maar voorloopig levert het nog groot gevaar op de jongens uit den arbeidersstand te vroeg over een te groot inkomen te laten beschikken.

Ik weet niet, Mijnheer de Voorzitter, of ik het doen mag met het oog op den tijd, maar ik zou uit mijn eigen ervaring daar wel iets van willen vertellen.

Het is nu misschien 25 jaar geleden, dat aan de fabriek die mede onder mijn leiding staat, dergelijke bepalingen, als hier bedoeld, werden ontworpen, die wij aan het oordeel van de vertegenwoordigers der werklieden — ik wijs er op, dat wij dergelijk overleg reeds vóór 25 jaar pleegden — onderwierpen.

Destijds werden de loonen der leerlingen en jonge werklieden aan onze fabriek betrekkelijk laag gehouden. Dit geschiedde alleen, omdat wij van de uitkeering van te hooge loonen der niet onder voldoende tucht staande jongens verkeerde gevolgen vreesden.

Voordeelig voor ons was deze maatregel allerminst, ofschoon men oppervlakkig geneigd is dit te veronderstellen. Wij lieten nagenoeg uitsluitend op stuk werken en de stukprijs, dien wij betaalden, was even hoog voor den leerling of halfwas als voor den volslagen werkman.

Elke week werd en wordt nog, bij wijze van voorschot, een vast loon uitbetaald, aan het eind van elk kwartaal wordt uitgekeerd hetgeen door stukwerk meer verdiend is dan het vaste loon.

Een leek zal allicht denken: deze regeling kan het niet helpen, dat gij de jongens een laag dagloon geeft; als zij bekwaam genoeg zijn, om aan hun stukwerk meer te verdienen, dan zullen zij aan het eind van het kwartaal meer krijgen, naarmate hun vaste weekloon lager is geweest. Maar toch is dit niet het geval. Het schijnt vreemd, maar toch is het een feit: bij stukwerk, dat voortdurend wijziging moet ondergaan, zooals in een machinefabriek noodzakelijk is, is de werkman geneigd zich niet al te veel in te spannen, om meer te verdienen dan het normale loon.

Een gevolg van ons systeem was, dat de jongens veel minder deden dan zij konden doen. Daarom deden wij het volgende voorstel: de jongens zullen voortaan van hetgeen zij boven f. 5 verdienen 60 pct. laten staan; over de helft daarvan kunnen de ouders te allen tijde beschikken, de andere helft wordt opgescreven ten name der jongens; die daarover eerst in zekere levensomstandigheden: huwelijk enz. of, na vertrek bij het bereiken van de meerderjarigheid kunnen beschikken. Gaat gij op ons voorstel in, zeiden wij tot de ouders, dan zullen wij de loonen zooveel mogelijk laten stijgen. Dit is in uw belang, voegden wij er bij, want niettegenstaande de inhouding zult gij meer geld thuis krijgen. 't Is in het belang uwer jongens, want zij maken een aardige spaarduit en zullen bij hun meerderjarigheid op een veel hooger loonniveau staan dan nu. 't Is ook in ons belang, omdat de productie zal stijgen. Ik behoef slechts te herinneren aan hetgeen ik zooveel omtrent de onkostendekking mededeelde, om te laten beseffen, dat stijging van productie in dit opzicht van groote beteekenis is voor de onderneming.

De vertegenwoordigers van de werklieden hadden zeer groote bezwaren tegen de voorgestelde regeling; zij zagen daarin een aantasting van de individueele vrijheid. Het is merkwaardig te zien hoezeer — ook in deze tijden van altruïsme — de werklieden, wanneer het betreft de beoordeeling van hun eigen zaken, gesteld zijn juist op die individueele vrijheid.

Wij hebben ons plan er alleen door kunnen krijgen door het stellen van het volgende alternatief: „of wij behouden den tegenwoordigen toestand, die slecht is voor u, voor de jongens en voor ons, omdat wij als patroons niet de verantwoordelijkheid durven dragen van het geven van te veel geld in handen van de jongens; of gij moet deze regeling aannemen, zoodanig aangevuld, dat niemand, na de invoering daarvan, minder geld in handen krijgt dan vroeger. Het heeft dus moeite gekost, de regeling aangenomen te krijgen.

Onlangs is zij, om redenen, die niet ter zake doen, opnieuw aan het oordeel eener herzieningscommissie — voor vier-vijfden uit werklieden bestaande — onderworpen en ontmoette het beginsel hoegenaamd geen bezwaar meer. De ervaring had ook aan de werklieden geleerd hoe nuttig zij werkte. Thans is men er algemeen mede ingenomen.

Ik haal dit aan, omdat de Minister betwijfelt of dergelijke regelingen aanbeveling verdienen. Naar mijn meening is de toepassing daarvan zeer in het belang van de minderjarigen, niettegenstaande de theoretische bezwaren die daartegen door den Minister zijn ingebracht.

Het was alleen een practische overweging, die mij er toe geleid heeft om de opmerking te maken, dat het beter geweest was een hooger en leeftijd in het artikel op te nemen. Als de jongen reeds over het geld kan beschikken vóór dat hij nog aan trouwen denkt, is het gevaar niet gering, dat het hem door de vingers gliipt. Hij komt er lichter toe, om reeds dadelijk na het bereiken van den 21-jarigen leeftijd den dienst van zijn patroon te verlaten en dit in de hand te werken, ligt niet op den weg van den werkgever.

[Men zie verder deel I, bladz. 82.]

Artikel 1637 t. Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als bedoeld bij het voorgaande artikel, met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan, ontstaat daaruit geenerlei verbintenis. De arbeider is gerechtigd het reeds te dier zake op zijn loon in rekening geledene of door hem betaalde van den werkgever

terug te vorderen, zonder gehouden te zijn tot teruggave van hetgeen hem ter voldoening aan de overeenkomst is verstrekt.

Niettemin is de rechter bevoegd, bij toewijzing van de vordering des arbeiders, de veroordeeling te beperken tot zoodanig bedrag als hem met het oog op de omstandigheden van het geval billijk zal voorkomen, doch uiterlijk tot de som waarop de door den arbeider geleden schade door hem wordt gewaardeerd.

Heeft de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als voormeld, met een ander dan den werkgever eenige overeenkomst aangegaan, dan heeft hij het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, van den werkgever te vorderen. De bepaling van het tweede lid is ook ten deze van toepassing.

Ieder vorderingsrecht des arbeiders krachtens dit artikel vervalt na verloop van zes maanden.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(3 April 1906.)

De Voorzitter: Mijne Heeren! Door den heer van den Bergh (den Helder) is voorgesteld om achter art. 1637 n [w] te doen volgen een nieuw art. 1637 n bis, luidende:

„Eene aanspraak op gelijke schadevergoeding, als in art. 1637 n bepaald, heeft de arbeider tegen den werkgever, indien de arbeidsovereenkomst een ongeoorloofd beding bevat als in art. 1637 m bedoeld.

„In dat geval zal het schadecijfer op niet minder worden vastgesteld dan het tweevoud van het bedrag waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.”

Gelijk reeds uit de redactie van het amendement (1) voortvloeit, hangt dit nauw samen met de bepalingen van art. 1637 m [s]. Het strekt om een civiel rechtelijke sanctie te verlenen aan hetgeen in art. 1637 m [s] is bepaald, in den vorm van een aanspraak op schadevergoeding, waaraan tevens een poenaal karakter niet kan worden ontzegd. Het behandelt punten die reeds bij de beraadslaging van art. 1637 m [s] zijn besproken en strekt, feitelijk, tot hervatting der besprekingen om dat reeds vastgesteld en afgedaan artikel, welks onvolledigheid en onvoldoende waarborging het beoogt, aan te vullen. Zulks had echter eigenlijk in art. 1637 m [s] zelf moeten geschieden, evenals in art. 1637 l [r] inderdaad geschied is, met betrekking tot de daár behandelde materie. Onder gewone omstandigheden zou bij mij dan ook bedenking moeten bestaan om, zonder een uitdrukkelijk besluit van de Kamer, tot het opnieuw aan de orde stellen van gemeld artikel — gesteld al dat zoodanig besluit toelaatbaar zij — het amendement als bestaande aan te merken.

Maar ik mag niet ontveinzen, dat er zich bij deze gelegenheid bijzondere omstandigheden voordoen. En juist, opdat het eventueel toelaten van dit amendement niet strekken moge als antecedent voor het vervolg, ben ik wel verplicht op die bijzondere omstandigheden te wijzen.

Het is een feit, dat bij de beraadslaging over art. 1637 m [s] reeds door den geachten afgevaardigde uit den Helder het indienen bij art. 1637 n [w] van een dergelijk voorstel als door hem is gedaan, in uitzicht werd gesteld en dat de mededeeling van dat voornemen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs met een zekere ingenomenheid, althans waardeering, is begroet. Het valt ook niet te ontkennen, dat de heer Minister van Justitie zelf bij de behandeling van art. 1637 m [s] heeft te kennen gegeven, dat bij hem de vraag

(1) [Dit amendement, ingezonden 27 Maart 1906, stuk n°. 41, luidde oorspronkelijk om de beide in den tekst vermelde alinea's toe te voegen aan art. 1637 n, thans 1637 w.]

in overweging was, of er niet wellicht nog iets te doen ware, om, binnen de grenzen van het wetsontwerp, den arbeider tegenover de gedwongen winkelnering verder te beschermen.

De Kamer werd dus reeds destijds, door een en ander, voorbereid op hetgeen nog ter waarborging van art. 1637 m [s] zou moeten geschieden.

In het licht van de geschiedenis, die met betrekking tot art. 1637 m [s] is voorgevallen, meen ik dus, dat, zonder daardoor een antecedent te stellen, de Kamer zou kunnen goedvinden — gesteld dat het werd ondersteund — dit amendement als zoodanig te behandelen en te erkennen, zonder echter verder in de beraadslaging over art. 1637 m [s] terug te treden dan strekt om ter motiveering van het amendement daar naar te verwijzen. Het behoeft overigens ook wel geen betoog, dat de bepalingen in art. 1637 m [s] zelf ongewijzigd moeten blijven.

Ik kon hiermede echter niet volstaan, want in gelijksoortigen gedachtengang is door den heer Troelstra c.s. een amendement voorgesteld om een nieuw art. 1637 q bis in het leven te roepen, dat zal strekken tot nadere aanwijzing der gevolgen van een overtreding van art. 1637 m [s]. Bij de beraadslaging is reeds door den eersten onderteekenaar, den heer Troelstra, te kennen gegeven, dat de werking van art. 1637 m [s], bij overtreding der bepalingen daarvan, nog niet vaststond en nadere regeling daarvan hem onmisbaar scheen. Aan die behoefte van verduidelijking tracht het amendement Troelstra c.s. thans te gemoet te komen.

Ik meen dus, wat mij zelf betreft, — de Kamer blijft natuurlijk meesteres van haar beslissingen — dat het overweging zou kunnen verdienen om, gesteld dat de beide door mij genoemde amendementen genoegzaam worden ondersteund, die als zoodanig alsnog toe te laten en in beraadslaging te brengen; doch zoude alleen daarbij wenschen te zien erkend, dat zoodanig besluit niet als antecedent zij te beschouwen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch den geachten afgevaardigde uit den Helder in overweging te geven om voor het oogenblik zijn amendement in te trekken en het opnieuw in te dienen, wanneer hij daartoe termen vindt, als wij genaderd zijn tot art. 1639 q bis, dat wordt voorgesteld door den heer Troelstra c.s. Ik wil ter adstructie van dat verzoek het volgende mededeelen.

De Vergadering zal zich herinneren dat bij gelegenheid van de behandeling van het artikel betreffende de gedwongen winkelnering door mij is te kennen gegeven, dat ik zou overwegen hoever het mogelijk zou wezen om langs civielrechtelijken weg eenige sterkere sanctie aan te brengen dan op het oogenblik in het ontwerp is gelegen, tegen de gedwongen winkelnering. Ik ben toen zelfs een stap verder gegaan en heb ook medegedeeld, dat ik overwoog of niet zou kunnen worden gehandeld als geschied is bij de collectieve arbeidsovereenkomst en of met name niet uitdrukkelijk bij de wet ook hier een rol zou zijn toe te bedeelen aan de vakverenigingen.

Ik heb aan die toezegging gevolg gegeven, maar die overweging heeft mij tot het resultaat geleid, dat, wat mij voor den geest zweefde, moeilijk uitvoerbaar zou zijn, in het kort om deze reden, dat wij bij het collectieve arbeidscontract de vakvereniging bij de hand hadden, omdat zij partij was bij dat contract, terwijl hier de moeilijkheid bestaat, dat wij niet zullen hebben een precies aangewezen vakvereniging, ja, het zeer dikwijls zal kunnen voorkomen, dat ter plaatse, waar de handeling speelt, zoodanige vakvereniging ontbreekt.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, eenige redenen die mij hebben doen terugkomen van mijn oorspronkelijk denkbeeld en mij er toe hebben geleid een andere oplossing te zoeken. En ik meen die te hebben gevonden. Die oplossing heb ik uitgewerkt in een nieuw artikel 1637 q bis, dat ik zoo tijdig zal indienen, dat het nog hedenavond gedrukt aan de leden kan worden rondgedeeld.

Ik herhaal daarom mijn wenk aan den geachten afgevaardigde uit den Helder om thans zijn amendement in te trekken.

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Het verheugt mij zeer van den Minister te vernemen, dat ook van zijn zijde nog een ernstige poging zal worden gedaan om de leemte die bestaat in art. 1637 m [s] aan te vullen, en nu ben ik natuurlijk zeer ontvankelijk voor raadgeving om amendementen in te trekken, zooals zooveel nog gebleken is (1), maar in dit geval geloof

(1) [Men zie daarvoor bij art. 1637 w.]

ik toch, dat het niet wenschelijk is om dit thans ook te doen, maar meen ik dat het beter is het amendement te beschouwen als een wijziging op art. 1637q bis, waarbij ook het amendement van de heeren Troelstra c.s. in behandeling zal komen. Dan hebben wij de verschillende voorstellen voor ons en kan ik nader overwegen wat mij, in verband met het voorstel der Regeering, dat wij dan bezitten, zal te doen staan.

De Voorzitter: De heer van den Bergh (den Helder) heeft met wijziging van den aanhef van zijn amendement te kennen gegeven, dat hij dat amendement, dat strekte om na art. 1637n [w] een nieuw artikel te doen volgen, wenscht behandeld te zien als te zullen volgen na art. 1637q [z], zoodat het thans nog niet aan de orde is.

Het oogenblik om te vragen of de amendementen van den heer van den Bergh, en van den heer Troelstra c.s., voldoende worden ondersteund is dus nog niet gekomen. Ik ga dus nu over tot de behandeling van het volgende artikel.

(5 April 1906.)

De Voorzitter: Door de Regeering is voorgesteld [n.l. bij Nota van Wijziging, ingezonden 3 April 1906, stuk no. 50] aan het slot der tweede afdeling op te nemen een nieuw art. 1637q bis, luidende:

„Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als bedoeld bij artikel 1637m, met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan, ontstaat uit deze overeenkomst voor den arbeider geenerlei verbintenis en is hij gerechtigd het reeds te dier zake door hem betaalde van den werkgever terug te vorderen.

„Heeft de arbeider ingevolge een zoodanig beding met een derde eenige overeenkomst aangegaan, dan heeft hij het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, als onrechtmatig ingehouden loon van den werkgever te vorderen.”

Verlangt de heer Minister van Justitie het woord tot toelichting van dit nieuwe artikel?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ja, Mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Dan is het woord aan den heer Minister van Justitie.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Zoolks ik reeds heb medegedeeld, heb ik getracht, ter voldoening aan den wensch van verschillenden zijden geuit, een nadere sanctie van het verbod van gedwongen winkelnering te vinden en hetgeen naar mijn meening ten deze aanbeveling zou verdienen, heb ik neergelegd in dit artikel, dat ik nu heb voorgesteld. Het artikel zal, mocht het worden aangenomen, bij tweede lezing onmiddellijk moeten volgen op art. 1637m [s], dat het beding der gedwongen winkelnering verbiedt.

Ten aanzien van deze nieuwe bepaling kan men onderscheiden twee reeksen van gevallen, naar aanleiding van hetgeen in de practijk geschiedt. Wanneer men zich stelt op het standpunt dat ontduiking van de bepaling, waarbij de gedwongen winkelnering nietig wordt verklaard, toch plaats zal kunnen vinden en dat men daartegen wil waken, dan kan zich in dien gedachtengang een dubbele vorm van ontduiking voordoen. Vandaar dat de regeling tweeledig is. Het eerste lid ziet op deze groep van gevallen: De werkgever heeft een beding gemaakt met den arbeider krachtens hetwelk die arbeider zijn benodigdheden zal koopen bij, en rechtshandelingen zal aangaan met, den werkgever zelf. Wij stellen ons voor dat die werkgever dat beding heeft opgelegd aan den arbeider, dat die dit heeft aangenomen, dat de werkgever zekere leveringen aan den arbeider doet en hetgeen deze verschuldigd is inhoudt op het loon. Nu zal men zeggen: dat mag hij niet doen, want art. 1638r schrijft uitdrukkelijk voor bij welke schulden van den arbeider schuldvergelijking is toegelaten, en als de werkgever zoo zou handelen zou hij handelen in strijd met art. 1638r, maar die tegenwerping zou geen betekenis hebben, omdat wij te doen hebben met een werkgever die getoond heeft zich niet aan de wet te storen en reeds begonnen is art. 1637m [s] te overtreden. Wie niet staat voor het een, staat ook niet voor het ander. In de

eerste plaats moet dus de sanctie gekeerd zijn tegen dezen vorm van overtreding van het verbod.

Het artikel nu luidt:

„Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als bedoeld bij art. 1637m, met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan” — de nadruk valt op „met den werkgever” — „ontstaat uit deze overeenkomst voor den arbeider geenerlei verbintenis en is hij gerechtigd het reeds te dier zake door hem betaalde van den werkgever terug te vorderen.”

Deze laatste woorden omvatten mede het geval, dat de man benodigdheden bij den werkgever heeft gekocht en den koopprijs reeds heeft betaald.

Ziedaar de eerste groep van gevallen, waartegen voorzien wordt bij het eerste gedeelte van het artikel.

Nu is er een tweede reeks van gevallen, n.l. er is een nietig en ongeoorloofd beding gesloten, krachtens hetwelk de arbeider koopt bij of een rechtshandeling aangaat niet met den werkgever zelf, maar met een derde.

De zaak is dan eenigszins anders. Om te zeggen, dat zulk een rechtshandeling, met een derde aangegaan, per se nietig zou zijn, gaat te ver.

Derhalve zal deze handeling effect moeten hebben, maar de zaak zal men nu zóó moeten beschouwen, dat ook in dat geval de werkgever zal geacht worden den arbeider zijn loon te hebben ingehouden.

Op deze wijze krijgt men een civielrechtelijke strafbepaling omtrent de nietigheid van gedwongen winkelnering, waardoor het verbod behoorlijk gesanctioneerd is; er ontstaat voor den arbeider een bepaalde, niet in de lucht hangende, op vooraf vastaande cijfers gestelde vordering.

Ik geloof, dat de groote beteekenis van deze bepaling juist zal liggen in haar preventieve werking. De werkgever zal zich wel tweemaal bedenken voordat hij zich blootstelt aan navordering van loon binnen den termijn van verjaring. Die termijn van verjaring zal bij de volgende afdeling moeten worden vastgesteld, evenals reeds voor andere gevallen wenschelijk is gebleken.

Ik meen hiermede de bedoeling van het voorstel voor het oogenblik voldoende te hebben in het licht gesteld.

De Voorzitter: Op dit artikel zijn voorgesteld twee amendementen:

1°. van de heeren Troelstra, ter Laan, Schaper en Tak [ingezonden 27 Maart 1906, stuk n°. 40], strekkende om in te lasschen een nieuw artikel, aldus luidende:

Art. 1637q bis. Indien ingevolge een in het eerste lid van art. 1637m genoemd beding het loon van den arbeider of zijne overige inkomsten of een gedeelte ervan op eene bepaalde wijze zijn besteed, of hij zijne benodigdheden op eene bepaalde plaats of bij eenen bepaalden persoon heeft moeten aanschaffen, kan deswege geene betaling van hem worden gevorderd.”

2°. van den heer van den Bergh (den Helder), strekkende om aan het artikel toe te voegen, de volgende alinea's:

„Eene aanspraak op gelijke schadevergoeding, als in art. 1637n bepaald, heeft de arbeider tegen den werkgever, indien de arbeidsovereenkomst een ongeoorloofd beding bevat als in art. 1637m bedoeld.

In dat geval zal het schadecijfer op niet minder worden vastgesteld dan het tweevoud van het bedrag waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.”

Door den heer Troelstra c.s. is medegedeeld, dat zij in verband met het Regeeringsvoorstel een wijziging brengen in hun amendement.

Deze wijziging strekt:

1°. om uit het eerste lid van het Regeeringsartikel te laten vervallen, in den tweeden regel, de woorden: „met den werkgever” en in den laatsten regel: „van den werkgever”;

2°. om den aanhef van het tweede lid te lezen als volgt:

„Heeft de arbeider ingevolge een zoodanig beding eenige overeenkomst aangegaan met een derde, van wien moet worden aangenomen, dat hij met het bestaan van dat beding niet bekend is geweest, dan geldt het eerste lid van dit

artikel niet, doch heeft de arbeider het recht het bedrag' enz. zooals in het Regeeringsartikel. (1)

De heer Troelstra ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren ter Laan, Schaper en Tak voorgesteld amendement en zegt: Bij de behandeling van het artikel behelzende het verbod van beding van gedwongen winklenering werd aan den voorzitter der Commissie van Rapporteurs de vraag gedaan, wat nu volgens hem het gevolg zou zijn van de nietigheid van het beding en wel met name ten aanzien van de rechtshandelingen die ingevolge dat beding zouden plaats hebben.

Uit het antwoord van dien geachten afgevaardigde bleek, dat volgens hem ten aanzien van derden die rechtshandelingen geheel intact zouden blijven, maar dat het twijfelachtig was of ook rechtshandelingen ingevolge het beding met den werkgever zelf gemaakt, aan nietigheid zouden zijn onderworpen.

Daarmede was de voornaamste vraag onopgelost en hebben mijn vrienden en ik ons onmiddellijk te werk gezet om te trachten meerdere duidelijkheid en vastheid te geven omtrent deze vraag: zullen, wanneer ingevolge een verboden beding rechtshandelingen hebben plaats gehad, die rechtshandelingen nietig zijn of niet?

Die vraag is door ons beantwoord in ons amendement, dat gewijzigd zal moeten worden naar aanleiding van het indienen van het Regeeringsartikel en om aan een bezwaar, bij ons tegen het oorspronkelijk amendement opgekomen, te gemoet te komen.

Om de vraag goed te beoordeelen, is het zeker van belang na te gaan wat thans de stand der zaak is, na aanneming van art. 1637 n [w].

Het beding om de niet uitgezonderde sommen af te houden van het loon, is verboden. Maar daarmede staat niet vast, dat de zaak zelf niet zal plaats vinden. Gedwongen winklenering is ongeoorloofd verklaard, maar zal, wanneer er geen sterke sanctie alsnog aan art. 1637 m [s] wordt gegeven, zeker blijven voorkomen. En dat wordt in de hand gewerkt door het wetsontwerp zelf en wel door art. 1638 r, waar uitdrukkelijk wordt toegelaten de compensatie van levensnoodigheden, mits dan niet den kostenden prijs overtreffende, met het te vorderen loon.

De zaak zal praktisch aldus zijn: een venaarbeider — om dit nu als voorbeeld te nemen — heeft gedurende een bepaalden tijd gewerkt voor een vervener. Hij komt na afloop van de campagne op het kantoor van den vervener of van diens gemachtigde, om met dezen af te rekenen. De vervener, of degene met wien hij daarvoor in verbinding staat, houdt een winkel, en uit dien winkel heeft de werkmán waren betrokken. Nu is het de dag van de afbetaling. Daar zit de vervener en tegenover hem zit de arbeider. De vervener heeft een ongeoorloofd beding gemaakt, en volgens art. 1637 m [s] is dat nietig, mag dus de vervener — wij zullen nu de compensatie nog daarlaten — het geld voor de geleverde winkelwaren niet van het loon afhouden. De vervener legt op de tafel meer het volle bedrag van het loon in geld, en presenteert den arbeider op hetzelfde oogenblik de quitantie en zegt: quiteer mij voor het volle bedrag het geld aan loon dat gij op dit oogenblik ontvangt. Maar hij legt ter zelfder tijd op de tafel neer de quitantie voor geleverde winkelwaren en zegt tot den arbeider: Ik heb die quitantie voor u geteekend, en zoodra de arbeider de quitantie voor ontvangen loon geteekend heeft — dat geld ligt daar nog — wordt die laatste quitantie in geld verwisseld, dat door den arbeider van het daar nog liggende loon aan den werkgever wordt uitbetaald.

Ik geloof, dat het zoo in de practijk zal zijn, en het behoeft geen betoog, dat dit niet de bedoeling kan zijn van den wetgever. Dat is gewoon ontduiken. Want het privaatrechtelijk karakter van dit wetsontwerp moge tot noodzakelijk gevolg hebben gehad, dat men alleen van het beding heeft gesproken en de zaak zelf niet publiekrechtelijk strafbaar heeft kunnen stellen, de actie van dit wetsontwerp richt zich natuurlijk tegen de zaak zelf.

In het voorbijgaan wil ik er nog op wijzen, dat de compensatie wel uitdrukkelijk wordt vastgehecht aan het feit, dat de levensnoodigheden zijn geleverd voor den kostenden prijs, maar het begrip „kostenden prijs” is zeer rekbaar. Dat is wel gebleken bij de werking van de Deutsche Gewerbeordnung.

Zoolang dat begrip niet nadrukkelijk in de wet is uitgewerkt en aangeduid, blijven allerlei verwarring en misverstand mogelijk.

Dus zelfs door middel van de compensatie kan de werkgever ook nog het geld

(1) [Blijktens stuk n°. 52 waren deze wijzigingen vervat in een amendement (ingezonden 5 April 1906), voorgesteld door den heer Troelstra alleen.]

van het loon afhouden en wil de arbeider daartegen opkomen, dan moet hij zich maar bij den rechter vervoegen. Wij kunnen wel zeggen, dat in negentig van de honderd gevallen de arbeider dat niet zal doen, omdat hij anders zijn verhouding tot den werkgever bederft en al is het op het einde van de dienstbetrekking, dan nog zal hij, vooral bij seizoen-arbeid, er alle belang bij hebben, de verhouding zóó te laten, dat hij later in de gelegenheid is bij denzelfden ondernemer arbeid te vinden.

Het is dus zeer noodig, dat hier alsnog een sanctie kome. Zelfs met publiekrechtelijke sanctie, bestaande in boete — de ondervinding in Engeland heeft geleerd — is de maleving van deze en dergelijke verbodsbepalingen nog bijzonder moeilijk te bereiken. Te meer is het noodig, waar wij hier niet anders dan een privaatrechtelijke sanctie kunnen tot stand brengen, dat deze dan ook binnen de grenzen van de wet zoo sterk en uitgebreid mogelijk zij.

Nu is het de vraag: waarin moet die sanctie bestaan? De Minister schijnt op het standpunt te staan, dat het voldoende is, dat de werkgever verplicht kan worden nog eens een gedeelte van het loon te betalen. Het wil mij voorkomen, dat dit om meer dan één reden niet voldoende moet worden geacht. Vooreerst, omdat, wanneer de arbeider zijn recht moet laten gelden door een actie tegen den werkgever, in vele gevallen zijn recht illusoir zal zijn. Reeds daarom is het wenschelijk om, kan het, bij deze materie óók buiten den werkgever te gaan. Ziedaar de reden van het voornaamste verschil, dat er bestaat tusschen het Regeeringsartikel en ons voorstel. Wij meenen, dat men de sterkste sanctie door de wet geeft, indien die niet alleen is gericht tegen den werkgever, maar tegen den leverancier van de op grond van het ongeoorloofde beding geleverde waren, hetzij deze de werkgever zelf zij of iemand in diens dienst of een derde. Dat beginsel vindt men dan ook in de Deutsche en Oostenrijksche Gewerbeordnung; deze beperkt de nietigverklaring van plaats gehad hebbenden koop en verkoop ingevolge het ongeoorloofd beding, niet alleen, zooals de Regeering wil, tot den werkgever. Art. 118 der Deutsche Gewerbeordnung zegt: „Forderungen für Waaren, welche dem § 115 zuwider kreditirt worden sind, können von dem Gläubiger weder eingeklagt, noch durch Anrechnung oder sonst geltend gemacht werden, ohne Unterschied, ob sie zwischen dem Betheiligten unmittelbar entstanden oder mittelbar erworben sind. Dagegen fallen dergleichen Forderungen der im § 116 bezeichneten Kasse zu.”

Dat is een groot voordeel van de Deutsche Gewerbeordnung, dat volgens de bepaling van het Regeeringsartikel en ons amendement voor de arbeiders zou kunnen ontstaan en daar toevalt aan de ziekenkassen. Maar door art. 119 der Gewerbeordnung wordt beperkt het krachteloos maken van gedane koopen tot het geval, dat de werkgever is de verkooper; daar worden genoemd verschillende andere personen, die op een of andere wijze met den werkgever nader in verbinding staan en van wie dus kan worden aangenomen, dat zij met het ongeoorloofde beding bekend zijn geweest. Evenals in de Oostenrijksche Gewerbeordnung, worden daar verschillende personen voor de toepassing van dit artikel met den werkgever gelijk gesteld; het artikel noemt daarvoor „Familienglieder, Gehülfe, Beauftragte, Geschäftsführer, Aufseher und Faktoren sowie andere Gewerbetreibende, bei deren Geschäft eine der hier erwähnten Personen unmittelbar oder mittelbar betheiligt sind”. Nu komt het mij voor, dat zelfs als de Regeering niet zoover zou willen gaan als wij, zij toch het begrip werkgever had moeten uitbreiden en personen, die als handlangers van den werkgever kunnen worden beschouwd, in het artikel opnemen. Wat ons betreft, wij meenen, dat alle personen die medewerken aan de toepassing van de gedwongen winklenering, daarvan die schade moeten kunnen ondervinden, en dat dit de beste waarborg tegen die gedwongen winklenering is. Nu gevoelen wij dat het mogelijk is, dat ten gevolge van het verboden beding iets is gekocht bij of een andere rechtshandeling is aangegaan met een persoon, die absoluut niets van dat beding af weet en dat het in dat geval onbillijk is, dat deze schade zou lijden, waarom ons amendement hiermede rekening houdt. Waar tusschen de Regeering en ons omtrent de winklenering geen verschil van opinie bestaat, meenen wij, dat de feitelijke toestand ten aanzien van derden zóó is, dat wij kunnen aannemen het rechtsvermoeden, dat indien ten gevolge van een verboden beding een derde waren heeft geleverd aan een arbeider, die derde dat heeft geweten. Dergelijke bedingen worden met een zekere bedoeling gemaakt, en wij meenen dus het rechtsvermoeden te kunnen stipuleeren, dat de derde met het beding was bekend en op grond daarvan meenen wij als regel te kunnen aannemen, dat die derde gerust de daaruit voortvloeiende schade mag dragen.

Maar aan den anderen kant willen wij ook voorzien in het geval, dat de derde het absoluut niet geweten heeft, maar dan willen wij den bewijslast daarvoor op

dien derde laten vallen. Nu hoor ik reeds den Minister zeggen: den bewijslast iemand opleggen, dat hij iets niet geweten heeft, is al heel moeilijk. Dat erken ik. Maar daarom is de zaak dan ook in het tweede lid van ons amendement zo geregeld, dat den derde het bewijs eenigszins gemakkelijker wordt gemaakt. Hij zal niet behoeven te bewijzen dat hij iets niet heeft geweten, maar hij moet dat *aannemelijk* kunnen maken. Om deze reden spreken wij dan ook van een derde van wien moet worden *aangenomen* dat hij met het bestaan van dat beding niet bekend is geweest. Dat zal niet moeilijk kunnen vallen om aannemelijk te maken, dat men iets niet heeft geweten.

Het wil ons voorkomen, dat de verandering die wij in het artikel voorstellen zal zijn niet alleen een verbetering, maar een noodzakelijke verbetering daarvan, want wordt het Regeeringsartikel aldus aangenomen, dan zal in zeer vele gevallen de werkgever al niet meer leveren, maar de leverantie kan plaats hebben door een derde, die het gewis kan doen, omdat hij niet blootstaat aan schade. De werkmans kan dan ten slotte wel bij den werkgever komen en dien nogmaals dat bedrag van het loon dat vertegenwoordigd wordt door de gekochte waren, laten betalen.

Maar ik heb gezegd, dat ik juist meen, dat, wanneer de arbeider zijn recht niet anders kan laten gelden dan door een actie tegen den werkgever, dat recht niet die vastheid heeft die in deze materie zoo verbaazend noodzakelijk is. Ik hoop, dat de Kamer zich met dit amendement zal kunnen vereenigen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Smeenge en van den Bergh (den Helder) en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer van den Bergh (den Helder), het woord bekomen hebbende tot toelichting van zijn amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik tot de toelichting overga, wensch ik u mijn dank te betuigen voor de welwillende wijze waarop gij in een vorige zitting het mij mogelijk gemaakt hebt dit amendement te kunnen indienen bij dit onderwerp.

Tot de zaak komende, verklaar ik, dat het mijn voornemen was de drie oplossingen van de quaestie van verschillende zijden ingediend, te bespreken, maar na de wijziging van het amendement-Troelstra c.s. zal ik daaraan geen gevolg geven. Wij hebben nu niet meer drie, maar slechts twee stelsels, waarvan het eene neergelegd is in het Regeeringsartikel, gewijzigd door het amendement-Troelstra c.s. Wat ons uitgangspunt aangaat meen ik te mogen zeggen, dat wij het van drie kanten eens zijn dat een sanctie noodig is.

Waar bij de vorige bespreking nog twijfel bestond over de gevolgen van de nietigheid, zijn wij het thans hierover eens, dat nietigheid van het beding op zich zelf niet ten gevolge heeft nietigheid van de overeenkomsten, daaruit voortvloeiende, en zeker niet met derden, en in elk geval dat nietigheid voor beide partijen geldt. Nietigheid zonder meer, wil zeggen dat de overeenkomst wordt opgeheven en ook de rechtsgevolgen van beide kanten.

Dit wordt veranderd door de bepalingen betreffende het loon. Er wordt bepaald dat, indien men loon heeft afgehouden, dat loon opnieuw gevorderd kan worden. Dit is thans de eenige sanctie die bestaat.

Nu is het systeem der Regeering eenvoudig een consequentie van hetgeen over voldoening van het loon staat in art. 1638j; daarin staat:

„Voldoening van het loon, anders dan bij de voorgaande twee artikelen is bepaald, is nietig, al mocht de betaling hebben plaats gehad met goedvinden der arbeiders. Deze behoudt het recht, van den werkgever het bedongen loon, of het nog niet voldaan gedeelte daarvan, te vorderen.”

Van dit standpunt uit heeft de Regeering een consequentie getrokken, en gezegd: indien gij een beding maakt dat, zelfs met derden, een beschikking inhoudt over loon, wordt dat beschouwd als onrechtmatig ingehouden loon. De Regeering is zoo ver gegaan om dit uitdrukkelijk in het artikel neer te schrijven.

Wij weten bovendien door de toelichting dat dit de consequentie is uit art. 1638j getrokken.

Het juiste standpunt zou dus zijn principieele besprekingen te houden over dat art. 1638j.

Ik zie, Mijnheer de Voorzitter, dat dit niet in uw bedoeling ligt, en ik geef toe dat dit in het stadium van het debat niet wel doenlijk is. Ik zal daarop dus niet ingaan; maar iets moet ik er toch over zeggen. Ik doe namelijk opmerken, dat het artikel principieel bestrijding ondervonden heeft in het Verslag, dat er reeds amendementen ingediend zijn om het beginsel van dat artikel te bestrijden, en dat in het ontwerp-Drucker het stelsel niet aldus voorkomt, dat het den arbeider verleiden kan te doen of te bevorderen wat verboden is.

Veroorloof mij een voorbeeld aan te halen om duidelijk te maken waarom het hier gaat. Indien aan den arbeider het loon is uitbetaald in vreemde munt, in marken, zooals herhaaldelijk als voorbeeld hier genoemd is, waarbij quaestie is van 1 à 2 pct. verschil, dan is de geheele betaling nietig en de arbeider kan opnieuw zijn loon vragen alsof hij nog niets had ontvangen. En nu wordt er voortgeborduurd op hetzelfde thema, wordt het in mijn oog verkeerde stelsel doorgetrokken, zoodat allerlei gevallen voor de hand liggen waarin een arbeider een en ander heeft genoten van den werkgever en waarvan nu dit artikel gaat zeggen: het is nietig, in dien zin dat het opnieuw hetzelfde kan worden.

Ik noem de gevallen die in de wet staan. In de wet zelf staan in art. 1638r een aantal gevallen waarin de wet compensatie toelaat van het loon met een prestatie van den werkgever. Ik noem den huurprijs van een woning. Nu verzoek ik wel om even daarop te willen letten. Men heeft in het ontwerp toegelaten, dat de werkgever een woning verhuurt aan zijn arbeider en men heeft dat gedaan omdat men daarin een voordeel ziet voor den arbeider. Men heeft toegelaten, dat de werkgever dagelijksche benodigdheden levert voor de huishouding, onder bepaalde voorwaarden die omschreven zijn. Men compenseert dan de levering van de goederen met het loon.

En wat zal nu het gevolg zijn als dit artikel wordt aangenomen, als men zoo nu hier besluit als nu wordt voorgesteld en zegt: elk beding dat gemaakt wordt, al is het ook uitgevoerd, is nietig in dien zin, dat de arbeider opnieuw om zijn loon kan komen.

Stel dat een werkgever een arbeider in dienst heeft genomen en dat er een beding is gemaakt dat die arbeider een bepaalde woning zal betrekken, dan volgt daaruit, dat de huur die daarvoor betaald is, onwettig is, zoodat de arbeider weder terugkomt en zegt: ik moet van u terughebben het betaalde voor de huur van de woning. Er staat in het artikel dat wij hebben behandeld, art. 1637m[s], dat hij tot besteding van het loon niet verplicht mag worden. Wanneer met dit artikel de werkgever zegt: ik stel er prijs op, dat gij gaat wonen in het Agnetapark, dan valt dit onder dit artikel en volgt daaruit, dat de arbeider hetgeen volgens art. 1638r, sub 5°. [40], hem gegeven is in zijn belang, als nietig kan beschouwen en later zal kunnen zeggen: gij moet mij het geld teruggeven dat ik daarvoor betaald heb. Ik vind dit vooral daarom zoo sterk, omdat het hier gevallen betreft, die de wet noemt in het belang van den arbeider.

Mijn groote grief tegen het Regeeringsartikel is echter, dat er geen verhouding is tusschen het feit en de straf. Neem het geval, dat de werkgever waren levert of door een ander doet leveren en dat hij dat doet op de fatsoenlijkste wijze die mogelijk is en dat het in het belang van den arbeider is. Het doet er niets toe, de arbeider kan later terugkomen om het bedrag te vragen. Hoe langer dat nu duurt, hoe grooter het bedrag wordt.

Ik noem nog een voorbeeld, namelijk het geval dat tot langen strijd aanleiding heeft gegeven, het geval dat men den arbeider verplicht grondstoffen te koop, die hij noodig heeft voor den arbeid. De meening van de Kamer was zeer verdeeld.

Er waren vele leden der Kamer, die daarin niets ongeoorloofds zagen. Men heeft dat verbod ten slotte aangenomen. Denkt nu, dat de patroon den arbeider verplicht grondstoffen bij hem te koop; hij kan dat doen uitsluitend met de beste bedoelingen, alleen om goed werk te hebben, zoodat er niet de minste benadeeling van den arbeider in ligt; het helpt allemaal niets; dat alles is nietig en als de man maanden lang de grondstoffen heeft verwerkt, die noodig zijn bij den arbeid, dan zal dit een groot bedrag zijn geworden en zoo zal op een handeling, die nauwelijks afkeuring verdient, een straf staan buiten alle evenredigheid tot het feit dat bedreven is.

Dit is het groote gebrek in dit stelsel; men zegt eenvoudig: nietig. Hebt gij grondstoffen verkocht met de eerlijkste bedoelingen, nietig, en alles wat bepaald is, wordt teruggevorderd.

Dat is eenvoudig een ruw er op inslaan met boete buiten alle verhouding tot het kwaad dat gepleegd is.

Bij art. 1637l [r] hebben wij de gevolgen van een ongeoorloofd beding bepaald op $\frac{1}{3}$ verhooging van loon, maar hier zal het gevolg eenvoudig afhangen van de waarde van hetgeen verkocht is, die waarde bepaalt de boete.

Dat stelsel kan men alleen vergelijken met de strafstelsels van de primitieve volken, waarin als men met hand of voet kwaad had gedaan, eenvoudig die lichaamsdeelen werden afgekapt.

Nu heeft de Minister gezegd, dat het mooie van zijn stelsel was, dat het zoo goed afgerond was. Dit is volkomen waar, Mijnheer de Voorzitter, evenals bij het stelsel van afkappen van ledematen; daarbij wist men ook precies waar men er mede af was, maar eigenlijk is het stelsel der Regeering nog veel erger,

want hier kan men gevallen hebben, dat nauwelijks eenig moreel kwaad is begaan en niettemin een zware straf wordt beloopt, als de arbeider maar lang genoeg het bedrag laat oploopen, en ten slotte laat deze daarvan profiteren.

Ook dit is in het stelsel een groot kwaad. Wanneer naar het primitieve strafrecht iemand een arm of een been werd afgehakt, had de tegenpartij daaraan niets, maar hier komt de boete in den zak van de andere partij. Het komt mij voor, dat wij onmogelijk aan dergelijk stelsel onze goedkeuring kunnen geven.

De Kamer zal wel geneigd zijn om sanctie te geven aan wat zij eenmaal bepaald heeft, maar ik geloof, dat wij hier mogen zeggen wat de geachte afgevaardigde uit Groningen in de vorige week aanmerkte, nl. dat niet elk middel daarvoor goed is. Ik geloof, dat wij middelen moeten zoeken, waarvoor wij de verantwoordelijkheid kunnen dragen.

De Minister zegt, dat zijn stelsel preventief zal werken. Ja, Mijnheer de Voorzitter, wanneer men zoekt naar een middel om iets te keeren en men heeft een stelsel gevonden, dat eigenlijk niet verdedigbaar is, dan komt men altijd met dat argument, maar als het alleen op afschrikken aankomt, dan moet men doen wat de geachte afgevaardigde uit Amsterdam de vorige week wilde, toen hij een knuppel rondzwaaide als het 5voud van de boete (1). Dat is eerst recht preventief.

De geachte afgevaardigde uit Amsterdam heeft een vergelijking gemaakt met de Deutsche wet en geciteerd, dat deze geen actie kende, uit het ongeoorloofd beding, maar als ik wel heb is dit het verschil, dat men in Duitschland wel geen actie heeft, maar dat wanneer er betaald is, men evenmin heeft een actie van terugvordering.

Dat men zegt: het beding is nietig, en dus kunt gij geen actie instellen, dat beteekent practisch alleen iets voor hetgeen in een week is betaald, maar waar men heeft het recht van terugvordering, daar kan men het einde niet overzien. In Duitschland komt het voordeel ook niet in handen van den werkman, maar ten voordeele van de ziekenkas en dat is een groot correctief. Hier toch zal hetgeen moet worden betaald komen in handen van de andere partij.

Wat moeten wij nu doen? Wij moeten hebben een private boete en die moet zoo zijn geregeld, dat er is een verband tusschen het kwaad en de straf. En daarbij denk ik onwillekeurig aan hetgeen de vorige week door den geachten afgevaardigde uit Roermond is gezegd, dat er met betrekking tot een ander artikel geen verband bestond tusschen kwaad en straf. Ik heb hierin het criterium gezocht, ik heb gezegd dat het belang van den patroon bij het ongeoorloofde het criterium is. Waar iets is gebeurd dat inderdaad afkeurenswaardig is (wij willen niet dat de werkgever in zijn belang den werkman zal dwingen iets te koopen) daar moet de straf ook volgen. Die straf moet echter zoo zijn, dat zij niet tot niets kan worden gereduceerd. Wanneer men slechts ongedaan maakt wat door den werkgever is misdaan, dan staat dit vrijwel met straffeloosheid gelijk. Hij moet weten, dat, wanneer hij overtreedt, hij in plaats van voordeel bedreigd wordt met een gevoelig nadeel, dat opweegt tegen het voordeel dat hij anders zou hebben genoten.

En daarom heb ik in mijn amendement geschreven, dat het schadecijfer of niet minder zal worden vastgesteld dan op het tweevoud van het bedrag, waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.

Dat is echter het minimum. Het wordt overigens aan den rechter overgelaten: die zal naarmate van het geval het schadecijfer ook hooger kunnen stellen, zoodat de boete gevoelig kan treffen. Daardoor meen ik, dat zal worden bereikt wat men bereiken wil, dat men nl. krijgt een straf die evenredig is aan het kwaad en dat men niet krijgt de ruwe consequentie van het stelsel der Regeering.

Men zou nu kunnen vragen of de werkgever er wel een persoonlijk belang bij heeft, wanneer hij uitlokt om bij een derde te koopen, en of in dit geval door dit artikel wel is voorzien. Ik wensch er daarom op te wijzen, dat ik juist dit artikel heb vastgeknoopt aan art. 1637 n [w], waar dergelijke soort van onrechtmatige handelingen worden besproken. Wanneer een werkgever niet zelf voordeel heeft maar het voordeel laat aan een derde, dan is daarbij evengoed een moreel belang betrokken als in de gevallen van art. 1637 n [w]. En daarom is het van belang het verband van beide artikelen te behouden. Zoo goed als de rechter de moreele schade kan schatten, even goed kan hij in dit geval de schade begrooten. De Minister schijnt voor mijn argumentatie niet veel te gevoelen; ik herinner er hem evenwel aan, dat ik hier spreek van een minimum en de rechter geheel vrij is in het opleggen van de schadevergoeding die hij noodig vindt.

Wat voor ons ligt is dus geen beperking in dien zin, dat het den rechter

(1) [Men zie daarvoor bladz. 140 en volg.]

bindt aan een cijfer naar boven; het is slechts een limiet naar beneden. Hij zal dus steeds een boete kunnen opleggen, die hij billijk vindt.

Naar aanleiding van een mij gedane vraag herinner ik er nog aan, dat de vorige maal, toen het amendement gesplitst werd, de aanhef reeds is gewijzigd.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Aalberse, Blocker, Eland, Ketelaar en Nolting en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie acht het niet in het belang der zaak die ons allen ter harte gaat, op dit oogenblik met de beraadslaging over dit artikel voort te gaan. Het Regeeringsartikel is nog eerst korten tijd in onze handen en het amendement van den heer Troelstra c.s. heeft met het oog op die Regeeringsvoordracht een ingrijpende wijziging ondergaan.

Wij hebben nu op dit oogenblik te oordeelen over drie voorstellen: het Regeeringsartikel; het daarop ingediende amendement-Troelstra en het verder daarvan afwijkende denkbeeld van den heer van den Bergh.

Ware nu de Commissie bij de overweging van die verschillende voorstellen gekomen tot een besliste voorkeur voor een van die drie voorstellen in zijn geheel, dan zou de Commissie natuurlijk gaarne haar oordeel op dit oogenblik aan de Kamer mededeelen. Dit is echter niet het geval. Het is de Commissie voorgekomen, dat, zoowel in het voorstel der Regeering als in het denkbeeld van den heer van den Bergh voor een deel ligt iets aantrekkelijks, en de Commissie zou dus willen trachten een verzoening, een samensmelting van die twee denkbeelden tot stand te brengen. Dit is evenwel bij de kortheid van den tijd, die ons ten dienste stond, niet mogen gelukken en nu vreezen wij, dat, wanneer wij op dit oogenblik voortgingen met de discussie, de mogelijkheid zich allicht zou kunnen voordoen, dat andere leden der Kamer niet beter in dit onderwerp zouden blijken thuis te zijn dan de Commissie, en wij dus heden toch niet tot een einde zouden komen en na Paschen moesten voortgaan.

Onder die omstandigheden meent de Commissie, dat het wenschelijk is een dergelijke allicht onvruchtbare discussie hedenmiddag niet te houden en liever den tijd te benutten voor de wetsontwerpen die op de agenda volgen.

De Commissie zou u daarom, Mijnheer de Voorzitter, wel willen verzoeken, of u zoudt kunnen goedvinden de discussie over dit artikel te schorsen tot onze terugkomst na Paschen.

De **Voorzitter**: Bij de groote en zeer gewaardeerde zorg, die de Commissie van Rapporteurs tot dusverre heeft aan den dag gelegd bij de vervulling van haar moeilijke taak, zou het in hooge mate onraadzaam zijn, haar direct of indirect tot bespoediging in deze aan te sporen.

Ik stel dus voor de beraadslaging over art. 1637q bis thans te schorsen en daarmede voort te gaan bij onze eerstvolgende terugkomst na Paschen.

Daartoe wordt besloten.

(3 Mei 1906.)

Beraadslaging over art. 1637q bis, luidende, na de laatstelijk daarin gebrachte wijziging [n.l. bij Nota van Wijziging, ingezonden 1 Mei 1906, stuk n°. 55]:

„Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als bedoeld bij artikel 1637 m, met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan, ontstaat daaruit geenerlei verbintenis. De arbeider is gerechtigd het reeds te diër zake op zijn loon in rekening geledene of door hem betaalde van den werkgever terug te vorderen, zonder gebonden te zijn tot teruggave van hetgeen hem ter voldoening aan de overeenkomst is verstrekt.

Niettemin is de rechter bevoegd, bij toewijzing van de vordering des arbeiders, de veroordeeling te beperken tot zoodanig bedrag als hem met het oog op de omstandigheden van het geval billijk zal voorkomen, doch uiterlijk tot de som waarop de door den arbeider geleden schade door hem wordt gewaardeerd.

Heeft de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als voormeld, met een ander dan den werkgever eenige overeenkomst aangegaan, dan heeft hij het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, van den werkgever te vorderen. De bepaling van het tweede lid is ook ten deze van toepassing.

Ieder vorderingsrecht des arbeiders krachtens dit artikel vervalt na verloop van zes maanden." (1)

De Voorzitter: Verlangt de Regeering het woord tot toelichting van het gewijzigd artikel?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch alleen de aandacht van de Vergadering er op te vestigen, dat een drukfout in stuk n°. 55 is ingeslopen. In den derden regel van onderen van het eerste lid staat „gebonden”, dit moet, zooals de welwillende lezer reeds zal hebben opgemerkt, zijn: „gehouden”.

Voor het overige meen ik, na de discussie, die over het origineele artikel heeft plaats gehad en na de schriftelijke toelichting, die ik aan de gewijzigde lezing heb toegevoegd, den loop der beraadslaging te kunnen afwachten, alvorens in nadere uiteenzettingen te treden.

De Voorzitter: Van Regeeringswege wordt in het gewijzigde artikel een drukfout hersteld, ten gevolge waarvan in den zesden regel van het eerste lid in plaats van: „gebonden” wordt gelezen: „gehouden”.

Op dit artikel zijn twee amendementen ingediend, namelijk:

een, voorkomende op stuk n°. 41 (zie bladz. 1570 *Handelingen*) [bladz. 172], van den heer van den Bergh (den Helder), en strekkende om aan het artikel toe te voegen de volgende alinea's:

„Eene aanspraak op gelijke schadevergoeding, als in art. 1637 n bepaald, heeft de arbeider tegen den werkgever, indien de arbeidsovereenkomst een ongeoorloofd beding bevat als in art. 1637 m bedoeld.

In dat geval zal het schadecijfer op niet minder worden vastgesteld dan het tweevoud van het bedrag waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.”;

een, van de heeren Troelstra, ter Laan, Schaper en Tak, (gewijzigd zie bladz. 1571 *Handelingen*) [bladz. 175], strekkende om:

1°. uit het eerste lid te laten vervallen de woorden: „met den werkgever” en „van den werkgever”;

2°. den aanhef van het tweede lid te lezen als volgt:

„Heeft de arbeider ingevolge een zoodanig beding eenige overeenkomst aangegaan met een derde, van wien moet worden aangenomen, dat hij met het bestaan van dat beding niet bekend is geweest, dan geldt het eerste lid van dit artikel niet, doch heeft de arbeider het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, van den werkgever te vorderen.”

Ik doe opmerken, dat in dit laatste amendement een wijziging zal noodig zijn ten gevolge van de nieuwe redactie van het Regeeringsvoorstel.

Dit amendement zal betreffen niet het tweede, maar het derde lid van het Regeeringsvoorstel.

Mag ik vragen of deze amendementen worden gehandhaafd?

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben zeer erkentelijk voor de wijzigingen die thans in het artikel zijn gebracht. Ik geloof dat het artikel daardoor in drieërlei opzicht is verbeterd.

In de eerste plaats hebben wij nu een behoorlijke omschrijving van de gevolgen der „nietigheid”. Er is nu bijgevoegd, dat de arbeider niet gehouden is tot teruggaaf enz. Er is inderdaad daardoor een leemte aangevuld, waarop ik vroeger reeds de aandacht heb gevestigd.

(1) [Bij deze gewijzigde lezing was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

De thans voorgedragen lezing strekt ter gedoeltekoming aan bezwaren, welke tegen de oorspronkelijke redactie zijn aangevoerd; zij is vastgesteld na overleg met de Commissie van Rapporteurs.]

In de tweede plaats is het vorderingsrecht beperkt tot een termijn van zes maanden, inderdaad ook een noodzakelijke aanvulling.

En in de derde plaats heeft de Regeering nu in het tweede lid het denkbeeld, indertijd door mij ontwikkeld, ik geloof op zeer gelukkige wijze hier ingevoegd. Het groote bezwaar, dat de boete evenredig zou zijn en afhangen van den duur dat het contract zou hebben gewerkt, is op deze wijze beperkt, geheel in de lijn als ik had voorgesteld.

Zooals het artikel nu luidt, verkies ik het boven mijn eigen amendement. Met één uitzondering slechts.

Ik heb in mijn amendement voorgesteld, dat de boete als minimum zou bedragen het tweevoud van het bedrag, waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.

Nu is daarvoor in het artikel gekomen: doch uiterlijk tot de som waarop de door den arbeider geleden schade door hem (den rechter) wordt gewaardeerd.

Dat is een verzwakking, die mij spijt dat in het artikel is opgenomen.

Bij den loop die deze discussie evenwel heeft genomen, zal ik bij dit punt niet verder stilstaan, hoewel de verzwakking van het artikel mij in dat opzicht leed doet. Ik neem dus de vrijheid mijn amendement thans in te trekken.

Nog een opmerking wensch ik hieraan toe te voegen. Wij hebben in de laatste weken in de pers nog al heel wat moeten hooren over het indienen van amendementen. En nu meen ik toch, dat de pers, die zoo te keer heeft gegaan tegen hen die amendementen hebben ingediend, bij deze gelegenheid heeft kunnen ontwaren, dat aan het indienen van amendementen ook een goede zijde is verbonden. Wij hebben nu bij dit zeer belangrijke artikel, dat zonder sanctie was, een behoorlijke sanctie gekregen; eerst een sanctie die wat ruw om zich heen greep, ten slotte hebben wij een zeer aannemelijke sanctie gekregen. Mij dunkt, dat het indienen van amendementen op deze wijze toch wel eenige vrucht heeft gedragen.

De Voorzitter: Aangezien het amendement van den heer van den Bergh is ingetrokken, maakt dit verder geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Ten gevolge van de wijzigingen door de Regeering na overleg met de Commissie van Rapporteurs in het artikel gebracht, staan wij thans voor de vraag of wij ons amendement al of niet zullen handhaven. Het doet mij leed te moeten zeggen, dat wij tot de intrekking niet kunnen besluiten. Wel zal ons amendement ten gevolge van de door de Regeering aangebrachte wijzigingen eenige verandering moeten ondergaan.

De reden waarom wij meenen dat ons amendement de voorkeur verdient boven het gewijzigde artikel, is grootendeels reeds te vinden in mijn laatste redevoering.

Toen immers heb ik er op gewezen, dat, al wordt ook in de wet aan de arbeiders het vorderingsrecht tegen den werkgever gegeven, juist door de eigenaardige verhouding tusschen werkgever en arbeider van die vordering in zeer veel gevallen geen gebruik zal worden gemaakt, omdat daaruit, ook als de vordering slaagt, nadeel voor den arbeider kan voortvloeien.

Dit is de reden, waarom wij niet gaarne zouden willen, dat het recht, dat de arbeider uit dit artikel put, steeds tegen den werkgever speciaal moet geldend worden gemaakt, en dit zal wel het geval zijn volgens het artikel der Regeering.

Ons eerste amendement wilde alles uit dit artikel laten vervallen, behoudens de eerste zinsnede en daaruit weer laten wegvallen de woorden: „met den werkgever en van den werkgever”. Het gevolg van dit amendement zou dit zijn, dat of de arbeider, ten gevolge van een verboden beding, rechtshandelingen heeft aangegaan met een werkgever of met derden; in beide gevallen kan hij het recht, dat de wet hem gaf, laten gelden tegen dengene met wien de rechtshandeling was gepleegd. Ons amendement wordt thans aldus gewijzigd, dat wij voorstellen uit het Regeeringsartikel, zooals dit thans luidt, te laten vervallen de tweede en de derde alinea. De vierde, het verjaringsrecht, kan behouden blijven. Voorts willen wij uit de eerste alinea van het gewijzigd Regeeringsartikel laten vervallen de woorden: met den werkgever en van den werkgever.

Dan zal in elk geval, wanneer ten gevolge van een verbodsbeding de werkman iets heeft gekocht, die koop nietig zijn. Heeft hij betaald, dan kan hij het betaalde terugvorderen of van den werkgever, zoo hij aan dezen betaald heeft, of van een derde.

In ons tweede amendement was voorzien in het geval, dat de derde totaal onschuldig was aan de zaak, en wij hebben dit ook in ons gewijzigd amendement opgenomen.

Wij hebben bovendien tegen het gewijzigd Regeeringsartikel dit groote bezwaar,

dat daar aan den rechter de macht wordt gegeven om in elk geval de schade te berekenen en datgene wat aan den arbeider moet worden vergoed te begrooten op de geleden schade. Daar wordt dus feitelijk afgezien van het begrip om door een strafbepaling, voor zoover dit binnen de grenzen van het Burgerlijk Wetboek mogelijk is, zulks verboden bedingen preventief tegen te gaan. Het komt ons voor, dat er moet bedreigd zijn een flinke straf, die streng preventief zal werken, zoodat door deze nieuwe bepaling van de Regeering aan de bedoeling van het artikel groote afbreuk wordt gedaan.

De rechter die in deze de beslissing zal hebben, zal als regel gebruik maken van de bevoegdheid, hem in het Regeeringsartikel gegeven, en nu vreezen wij, dat, als dit zoo wordt aangenomen, er in de practijk van dit artikel niet veel terecht zal komen.

Om deze reden meenen wij ons amendement, zij het dan ook gewijzigd, te moeten handhaven.

De Voorzitter: Door den heer Troelstra is een wijziging gebracht in het door hem en andere leden ingediend amendement. Het strekt thans:

1°. om uit het eerste lid te doen vervallen de woorden: „met den werkgever” en „van den werkgever”;

2°. om het tweede lid te laten vervallen;

3°. om het derde lid van het Regeeringsartikel te lezen:

„Heeft de arbeider ingevolge een zoodanig beding eenige overeenkomst aangegaan met een derde, van wien moet worden aangenomen dat hij met het bestaan van dat beding niet bekend is geweest, dan geldt het eerste lid van dit artikel niet, doch heeft de arbeider het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, van den werkgever te vorderen.”

Ik mag aannemen dat de leden die het amendement in den oorspronkelijken vorm hebben ondersteund, ook het gewijzigde amendement ondersteunen.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch kortelijk te zeggen waarom ik mij met dit artikel niet kan vereenigen.

Wij hebben hier te doen met een nadere uitwerking van art. 1637 m [s], waarbij bepaald is, dat ongeoorloofd is en nietig elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, waarbij deze zich verbindt het loon, of zijn overige inkomsten of een gedeelte daarvan op een bepaalde wijze te besteden.

Naar mijn meening had men niet in de wet moeten bepalen, dat zoodanig beding nietig is, ook omdat in het feit op zich zelf niets onredelijks ligt. Maar men had kunnen bepalen, dat, indien een zoodanig beding is gemaakt, de arbeider, na afloop van zijn dienstverhouding het recht zou hebben een zeker percentage van het bedongen loon na te vorderen.

De wetgever onderstelt dan, dat de werkgever zich op slinksche wijze van een zekere winst wilde verzekeren, en ontnemt hem alsdan op deze wijze dat ongeoorloofde voordeel.

Zoo ware de zaak op eenvoudige wijze geregeld en waren wij gebleven binnen de gewone perken van het burgerlijk recht.

Maar nu is dit zoo gedaan. In art. 1637 m [s] heeft men bepaald, dat een beding nietig is en ongeoorloofd. Dit laatste is een eenigszins bedenkelijke term in het contractenrecht en volkomen onnoedig; men had eenvoudig kunnen volstaan met te zeggen: nietig. Door die bijvoeging „ongeoorloofd” komen wij onwillekeurig met onze gedachten op strafrechtelijk terrein, en dit behoort niet thuis in het Burgerlijk Wetboek. Wij hebben dan ook zooveel gehoord van den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, den heer Troelstra, dat wij hier te doen hebben met een zekere straf, die van Overheidswege bedreigd wordt op het niet naleven van een wettelijke bepaling, iets dat naar mijn meening niet thuis behoort in een contractenwet.

Men kan eenvoudig volstaan met te verklaren, dat het beding nietig is. De werkman heeft er zich dus niet aan te storen, en dat niet naleven van het beding kan niet een ontslag uit de dienstbetrekking ten gevolge hebben.

Maar men is daarmede niet tevreden en verlangt een bepaalde straf: nietigverklaring van een overeenkomst gesloten ingevolge een nietig beding.

Laat mij een concreet voorbeeld nemen. De werkgever heeft bedongen, dat een arbeider zijn aardappelen moet inslaan bij zekeren koopman, zijn zwager. Ingevolge dat beding koopt de werkman bij dien zwager. Zoo'n contract nu,

zegt de wet, is nietig; zij onderstelt dat hier zekere dwang heeft plaats gehad, en dat partijen dus eenigermate verkeeren in het geval van art. 1488, waarin staat: „De nietigverklaring, op grond van geweld, dwaling of bedrog, heeft insgelijks ten gevolge, dat de zaak en de partijen worden hersteld in den staat, waarin zij zich vóór het aangaan der verbintenis bevonden.”

Ik neem dus aan, dat overeenkomstig het beginsel van het burgerlijk recht, met uitbreiding van het begrip „geweld”, een zoodanig door dwang gekregen overeenkomst geacht mag worden te zijn een niet behoorlijke overeenkomst, maar dan moet er ook zijn volgens dezelfde regels van het Burgerlijk Wetboek restitutio in integrum; geld en goed moeten zooveel mogelijk aan weerszijden worden teruggegeven.

Art. 1487 bepaalt: „De nietigverklaring van verbintenissen op grond der onbequaamheid van de personen, bij art. 1366 vermeld — dit is ook van toepassing in het geval van geweld, dus ook hier — heeft ten gevolge, dat de zaak en de partijen worden hersteld in den staat, waarin zij zich vóór het aangaan der verbintenis bevonden; met dien verstande dat al hetgeen aan de onbevoegden, ten gevolge der verbintenis is uitgekeerd of betaald, slechts kan worden teruggevorderd, voor zoo verre hetzelfde nog onder den onbevoegde berust, of voor zooverre mogt blijken, dat deze door het uitgekeerde of betaalde werkelijk is gebaat.”

Men gaat dus volgens het beginsel van ons burgerlijk recht uit van het denkbeeld dat, als zoodanig vitieus contract gemaakt is, de partijen moeten worden hersteld in den vorigen toestand, maar dat dan ook teruggegeven moet worden wat nog aanwezig is.

Door den werkgever zou dus volgens art. 1487 alleen moeten worden teruggegeven wat deze ontvangen heeft, onder aftrek van hetgeen waarmee de andere partij is gebaat.

Om nu weder terug te komen op mijn voorbeeld van den verkoop van aardappelen, de werkgever zou dus moeten teruggeven wat de werkman daarvoor heeft betaald, onder aftrek van de waarde der gekochte aardappelen.

Wanneer dus de aardappelen te duur betaald zijn geweest, dan zou de werkgever moeten teruggeven wat te veel daarvoor is uitbetaald. Maar dat gebeurt hier niet. Hier wordt uitdrukkelijk verklaard, dat hij, die genoten heeft van hetgeen aan den anderen kant is geleverd, het ook behoudt.

Ik laat nog daar, voor zoover het genotene niet meer bestaat. Wanneer de man de aardappelen heeft verbruikt kan men zeggen: ge moest eigenlijk die aardappelen teruggeven, maar dat gaat niet meer; ik laat de verbruikte aardappelen buiten rekening. Ook art. 1489 geeft hem tegen wien geweld gepleegd is, het recht op vergoeding van kosten, schade en interessen.

Doch ook wanneer de werkman zijn kelder vol heeft van de aardappelen die hij van den zwager heeft gekregen, zal hij mogen zeggen: ge geeft mij het geld terug dat ik u voor de aardappelen heb betaald, maar de aardappelen behoud ik.

Dat strijdt met mijn gevoel van rechtvaardigheid en de beginselen van ons Burgerlijk Wetboek. Daarop heeft die arbeider geen recht. Hij behoort alleen behoeft te worden voor het nadeel dat veroorzaakt is; men kan dat ruim uitmeten, maar men heeft geen recht te zeggen: het goede, dat ge genoten hebt en nog aanwezig is, moogt ge behouden. Toch staat dit in het artikel.

Dit komt, omdat men ook hier willekeurig te werk gaat; omdat men niet voortdurend blijft in het gewone burgerlijk recht, maar zich onwillekeurig verplaatst in het strafrecht, dat men in het burgerlijk recht strafrechtelijke begrippen inslucht.

Daarmede bederft men het geheele Burgerlijk Wetboek. Men krijgt daarin verschillende beginselen, welke in de practijk tot onmogelijke explicaties zullen leiden.

Men zal zelfs niet in dezelfde materie het eene artikel van het wetboek in verband met het andere kunnen expliciteeren, omdat aan beide artikelen verschillende beginselen ten grondslag liggen.

Ik zal hierop niet verder ingaan, maar al wilde ik over mijn geopperde bezwaren tegen het artikel heen stappen, ik zou er toch tegen stemmen om deze reden.

Er staat in het artikel en ook in het amendement van den heer Troelstra: „Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan” enz.

Hoe zal men ooit kunnen bewijzen, dat de nieuwe overeenkomst is aangegaan ingevolge dat ongeoorloofd en nietig beding?

Dat is voor bewijs onvatbaar. Hoe kan men bewijzen, dat de arbeider de aardappelen inkoop omdat het bedongen is? Hij kan het evengoed gedaan hebben omdat hij denkt, dat het goede aardappelen zijn of dat hij ze niet in de nabijheid zoo kan krijgen.

Dat kan niemand bewijzen, ook niet als de arbeider het van te voren mededeelt, want niemand kan in zijn binnenste zien wat de ware reden is geweest van zijn handeling. Hij heeft zelfs de praesumtie tegen zich, dat hij handelde uit dwang; want in de wet staat uitdrukkelijk, dat hij het niet behoefte te doen. Als hij het doet, doet hij het zeker niet krachtens een nietig beding, waarvan de wetgever zelf zegt dat het geen gevolgen kan hebben. Die arbeider doet dat niet omdat hij het moet doen; hij behoefte het niet te doen.

Wanneer er stond, dat als zulk een beding gemaakt is elke koop die daarna met den door den werkgever aangewezen persoon aangegaan is, nietig is, ja, dan zou dat wel een zeer wonderlijke bepaling wezen, maar dan zou het toch effect kunnen hebben, want het gevolg zou dan zijn, dat de werkgever zich zelf uitsloot en alle door hem bij het beding bedoelde personen, geen van welke personen meer aan den werkman dan zou willen verkoopen. Maar zooals het er nu staat, zal hetgeen vereischt wordt om de behandeling voor nietig te houden, voor geen bewijs vatbaar zijn. Daarom doet het er niet toe, of de bepaling in de wet staat; de arbeider koopt altijd omdat hij de aardappelen wil hebben; dat is de *causa proxima*; en daarmee gaat de werkgever vrij uit. Alleen zou het misschien anders kunnen zijn indien die arbeider aan dien verkooper zelf uitdrukkelijk toevoegde: ik kom bij u koopen, omdat ik het doen moet. Maar als hij dat er bij zegt, zal die verkooper natuurlijk zeggen: voor dezen keer moet gij het dan maar liever laten. Maar zóó dom zijn zij geen van beiden, de werkgever zal niet verkoopen, omdat hij dan gewaarschuwd is, de werkman echter zal niet waarschuwen, omdat hij dan gevaar zou loopen toch zijn ontslag te krijgen. In de praktijk zal het dus op niets uitloopen en daarom geloof ik, dat men verstandig zal doen met tegen het artikel te stemmen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wij moeten bij de beoordeeling van dit artikel ons stellen op het standpunt waarop de geachte afgevaardigde uit Goes zich blijkbaar niet gesteld heeft, maar dat wij toch inderdaad moeten handhaven, het standpunt dat art. 1637 m [s] eenmaal is aangenomen en, naar wij mogen onderstellen, in de wet zal staan. Dat is een station, waar wij nu eenmaal voorbij zijn, en al wat de geachte afgevaardigde uit Goes heeft in het midden gebracht over de al of niet wenschelijkheid van een ander art. 1637 m [s] en de wijze waarop een beding omtrent het truck-systeem nietig en ongeoorloofd is verklaard, — hij houde het mij ten goede — dat is nu een afgedane zaak, dat is voor ons een *chose jugée*.

Ik onderstel, dat de geachte afgevaardigde bij de behandeling van dat artikel niet aanwezig is kunnen zijn om redenen van overmacht, maar in ieder geval: dat artikel bestaat nu eenmaal, en van het bestaan van dat artikel gaan wij uit.

Wat was nu de toestand? Deze, dat van verschillende kanten in de Kamer werd gezegd: wij hebben het beding nietig verklaard en ongeoorloofd, — en dat woord „ongeorloofd” in art. 1637 m [s] heeft een zeer speciale historische betekenis, waarop ik vroeger reeds de aandacht heb gevestigd en nu niet meer zal terugkomen; die tautologie is met opzet aangebracht — maar nu is in het gansche ontwerp geenerlei sanctie, er is geen straf bedreigd tegen den werkgever die het voorschrift heeft overtreden. Het zal dus zoolang de strafwet niet tusschenbeide treedt zijn een *nudum praeceptum*.

Aan de wenschen, van verschillende zijden in de Kamer vernomen, om te trachten reeds in dit wetsontwerp langs burgerrechtelijken weg eenige sanctie tegen het verbod vast te stellen, heb ik voldaan, en ik meen dat wij, wanneer het mogelijk is, moeten trachten, deze te behouden.

Als ik mij op dit standpunt stel, geloof ik, dat het niet noodig is dieper in te gaan op hetgeen de geachte afgevaardigde uit Goes verder heeft gezegd: dat wij eigenlijk een restitutio [in] integrum zouden moeten hebben, zoodat de arbeider in al hetgeen hij krachtens een overeenkomst, ingevolge het eerste beding gesloten, had genoten op het oogenblik, dat hij de vervolging instelde, eigenlijk behoort terug te geven.

De geachte afgevaardigde heeft dat afgeleid uit een door hem beweerde gelijkheid van het geval, dat wij hier behandelen, met het geval, bedoeld in art. 1488 van het Burgerlijk Wetboek, nl. dat van geweld, dwaling of bedrog bij overeenkomst. Ik geloof, dat hier veel meer sprake is van een analogie dan van een gelijkheid; wij verkeereren hier in een geheel anderen gedachtengang dan dien welke aan art. 1488 ten grondslag ligt, en ik zal daarop derhalve niet verder ingaan.

Maar nu van het standpunt uitgaande, dat een private straf in deze wet wenschelijk wordt geacht, is bij het artikel, zooals het nu gewijzigd is, de oorspronkelijke opzet van het artikel, zooals het door mij was voorgedragen, gehandhaafd

en daarmede — dat strekt tot verdediging van het artikel in zijn geheel en van de daarin gebrachte wijziging — wordt tweërlei verkregen, dat, dunkt mij, aan een private poena als eisch moet worden gesteld. Een strafbepaling kan niet anders burgerrechtelijk worden geregeld dan zoo, dat men aan den eenen burger tegenover den anderen een actie geeft en dus het profijt van de toewijzing der actie komt ten behoeve van dengene die de actie instelt. Welnu, als dat zoo is, dan moet de private poena aan een dubbelen eisch voldoen; in de eerste plaats zal degene wien de vordering toekomt, een gemakkelijk hanteerbare vorm moeten hebben om zijn actie in te stellen, want indien hem daarbij allerlei moeilijkheden in den weg worden gelegd en het zeer bezwaarlijk is om de actie in elkander te zetten ten einde succes bij den rechter te hebben, dan verzwakt men de poenaliteit in hooge mate. En in het voorgesteld artikel wordt den arbeider een gemakkelijk hanteerbaar middel gegeven, want hij heeft voor den rechter niet anders te vorderen dan de teruggave van hetgeen hij heeft betaald of van hetgeen van zijn loon is ingehouden.

In de tweede plaats moet de straf, welke bedreigd wordt, gevoelig kunnen aankomen. De bepaling moet preventief werken; de werkgever moet dus weten, niet alleen dat den arbeider een gemakkelijk hanteerbaar middel is gegeven, maar ook dat hij zelf eventueel tot een zeer gevoelig financieel nadeel kan worden veroordeeld. Aan die twee eischen moet het artikel voldoen en voldoet het ook.

Den vorigen keer is bij de discussiën gezegd, dat het voorstel aan den anderen kant overdreef, te harde, te zware straf bedreigde zonder voldoende rekening te houden met verschillende gradatiën, die zich in het werkelijke leven kunnen voordoen. Hoewel de geachte afgevaardigde uit den Helder, die de vorige maal daarop de aandacht vestigde, de zaak te sterk gekleurd en eenigszins overdreven heeft, toch had hij tot op zekere hoogte gelijk. Vandaar dat de wijziging in het tweede lid van het artikel is gebracht, waardoor de rechter niettemin bevoegd is bij de toewijzing van de vordering de condemnatie te beperken tot een zoodanig bedrag als naar de omstandigheden van elk geval billijk zal voorkomen.

Die vrijheid van den rechter moet echter niet zoover gaan, dat hij tot een belachelijk minimum van enkele centen zou kunnen afdalen. Vandaar dat nu als minimum van straf — dat is een eenigszins andere gedachtengang dan die welke in het thans tot het verleden behorende amendement van den geachten afgevaardigde uit den Helder voorkomt — waaraan de rechter zich houden zal, is vastgesteld de som, waarop de door den arbeider geleden schade door hem wordt gewaardeerd. Wij krijgen dus — in dit opzicht kan men met den geachten afgevaardigde uit Goes volkomen instemmen — een analogie met het Wetboek van Strafrecht een boetebepaling met een maximum en een minimum, maar dat is bij het bepalen van een burgerrechtelijke straf onvermijdelijk, en althans rationeel.

Nu kan dus de rechter de omstandigheden van ieder geval beoordeelen en zijn ook de aardappelen van den geachten afgevaardigde uit Goes terecht gekomen waar zij terecht moesten komen. Dit tweede lid van het artikel geeft het middel om aan het bezwaar, dat hij opperde, te gemoet te komen, en het is juist om aan dit bezwaar te gemoet te komen dat dit artikel is voorgesteld.

De geachte afgevaardigde heeft volkomen gelijk, dat men logisch zou moeten vorderen, dat de arbeider, hetgeen hij krachtens het nietig beding heeft genoten, zich niet toeigene en het zou moeten teruggeven, en hij weet ook dat iets dergelijks in Duitschland volgens de Gewerbeordnung is bepaald. Maar in Duitschland is bepaald, dat hetgeen nog bij den arbeider aanwezig is, of het bedrag waarmede hij is verrijkt, zal komen aan een derde, de ziekenkas. Konden wij iets dergelijks hier invoegen, dan zouden wij dit voorbeeld volgen, maar waar wij dit niet kunnen doen is hetgeen nu voorgesteld is een middel om het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit Goes te ondervangen. Wanneer de geachte afgevaardigde uit Goes zich nog eens terugdenkt in den tijd, dat hij rechter was, zal hij erkennen, wat voor mij vaststaat, dat hij met behulp dezer bepaling een volkomen rechtvaardige beslissing zoude geven. En zoo ook moet men in het algemeen uitgaan van het denkbeeld, dat de rechter de wet naar haar bedoeling eerlijk, als een goed rechter, zal uitvoeren.

Als de geachte afgevaardigde uit Amsterdam III zegt: aan een vordering tegen den werkgever heeft de arbeider niets; hij durft zulk een vordering niet instellen; hij is zoo afhankelijk dat daarvan niets terecht komt; — ja, als men op dat standpunt staat, dan behoefte men geen moeite te doen om een burgerrechtelijke poenaliteit te bepalen, want dan weet men van te voren, dat al ons pogen in die richting ijdel is. Want wanneer de arbeider, gesteund door degenen die hem raad geven, er niet toe kan komen een vordering, hangende het dienstcontract, in te stellen tegen zijn werkgever, dan kan hij dat ook niet tegen de vrouw, den

zoon, den neef, het nichtje, den zetbaas of procuratiehouder van den werkgever en dan is de geheele remedie, die de geachte afgevaardigde zoekt tegen het kwaad, even ijdel als het voorgestelde. Maar van dat standpunt moet men niet uitgaan. Daarom is het amendement van den heer Troelstra c.s. voor mij onaannemelijk. Wij moeten aannemen, dat, als de gelegenheid gegeven wordt tot het instellen van een vordering, er ook gebruik van wordt gemaakt, en zeker zal de arbeider dat doen als zijn dienstbetrekking is geëindigd.

Doch nu moet weder aan den anderen kant er tegen worden gewaakt, dat daarop niet wordt gespeculeerd en de arbeider het kwaad niet in de hand werkt, meenende dat hoe meer hij in strijd met de wet handelt, hoe meer dit in zijn voordeel zou zijn. Vandaar het voorstel in het laatste lid om de rechtsvordering afhankelijk te stellen van een termijn en om te bepalen, dat het vorderingsrecht na verloop van zes maanden zal vervallen.

Ik heb dus gehandhaafd en blijf handhaven de onderscheiding tusschen een overeenkomst ingevolge beding aangegaan met den werkgever, eerste lid, en de overeenkomst aangegaan met een ander dan de werkgever, derde lid. Ik blijf die onderscheiding handhaven, en ik sta daar op. In beide gevallen, ook in het laatste geval, is en blijft het toch de werkgever tegen wien de actie wordt ingesteld; dat is volkomen billijk, omdat, in verreweg de meeste gevallen — men kan zeggen: in alle gevallen — het de werkgever is op wiens instigatie en in wiens belang dat ongeoorloofde beding wordt gemaakt. En zelfs in het geval dat het beding werd gemaakt met een ander dan den werkgever, zonder dat de werkgever er van wist, kan men zeggen: de werkgever moet er voor waken, dat zoodanige bedingen niet met zijn arbeiders gesloten worden.

Daarom is voor alle gevallen, ook met het oog op het laatste, in het wezen der zaak theoretisch geval dat ik bedoelde, de actie tegen den werkgever gerechtvaardigd.

Ik meen dan ook de aanneming van het artikel, zooals het nu luidt, ongewijzigd aan de Kamer te moeten aanbevelen.

Laten wij dit artikel aldus in de wet opnemen en een eerlijke proef nemen met een civielrechtelijke poena; en blijkt die poena het kwaad niet te kunnen keeren, dan blijft altijd nog over een strafrechtelijke regeling.

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet eerlijk bekennen, dat het amendement van den heer Troelstra mij veel meer aantrekt dan het Regeeringsartikel. Het amendement komt daarop neer dat men, wanneer een arbeider een contract sluit met een niet-werkgever, een bijambte bijv., hij zal procedeeeren tegen dengene met wien hij het contract gesloten heeft, terwijl het Regeeringsartikel medebrengt, dat de arbeider tegen den werkgever moet procedeeeren, ook al weet de werkgever van de zaak niet af. Het houdt in dat de arbeider, een contract sluitende met A, moet procedeeeren met B.

Dit is, ik zal maar zeggen weinig verlokkelijk; daarentegen ligt in het amendement van den heer Troelstra veel aanlokkelijks, hoewel het iets anders bevat, dat weer minder aanlokkelijk is, namelijk om het tweede lid van het artikel te laten vervallen en eveneens de wijziging van het tweede lid uit het derde lid weg te laten.

Ik geloof, dat wij een zuiverder stemming zouden verkrijgen, wanneer het amendement gesplitst werd. Ik geef den geachten afgevaardigde in overweging zijn amendement in dien geest te wijzigen, dan kan over elk dezer punten afzonderlijk gestemd worden.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Wie zou er niet gaarne toe medewerken om de zuiverheid der stemming te bevorderen. Er bestaat dan ook geen bezwaar bij mij om aan den wensch van den heer Heemskerk te voldoen en het amendement in drie deelen te splitsen.

Het eerste amendement strekt dan om uit het eerste lid te laten vervallen de woorden: „met den werkgever” en „van den werkgever”.

Het tweede amendement strekt om het tweede lid te doen vervallen.

Het derde amendement om het derde lid te wijzigen als ik heb aangegeven. Ik doe daarbij opmerken, dat ons derde amendement nog iets anders voorstelt dan alleen den laatsten zin van het derde lid van het Regeeringsartikel te doen vervallen.

Wij meenen dus, dat er ook een stemming over het derde lid moet plaats hebben. Op deze wijze wordt voldaan aan hetgeen de heer Heemskerk wenscht.

De Voorzitter: Door den heer Troelstra is het door hem en andere leden ingediende amendement gesplitst in drie amendementen.

Het eerste amendement strekt om uit het eerste lid van het Regeeringsartikel te laten vervallen de woorden: „met den werkgever” en „van den werkgever”;

het tweede amendement strekt om het tweede lid van het Regeeringsartikel te laten vervallen;

het derde amendement strekt om het derde lid te lezen:

„Heeft de arbeider ingevolge een zoodanig beding eenige overeenkomst aangegaan met een derde, van wien moet worden aangenomen, dat hij met het bestaan van dat beding niet bekend is geweest, dan geldt het eerste lid van dit artikel niet, doch heeft de arbeider het recht het bedrag van hetgeen hij uit dien hoofde betaald heeft of nog verschuldigd is, van den werkgever te vorderen.”

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat er nu nog één ding ontbreekt, dat is een sub-amendement, strekkende om aan het derde amendement van den heer Troelstra toe te voegen: „De bepaling van het tweede lid is ook ten deze van toepassing.”

Ik heb de eer dit voor te stellen.

De Voorzitter: Door den heer Heemskerk wordt als sub-amendement op het derde amendement van den heer Troelstra c.s. voorgesteld om daaraan toe te voegen de woorden: „De bepaling van het tweede lid is ook ten deze van toepassing.”

Dit sub-amendement wordt ondersteund door de heeren van Asch van Wijck, van Alphen, van Wijnbergen en Aalberse en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende om, namens deze, haar oordeel mede te deelen over het gewijzigde Regeeringsvoorstel, de amendementen en het sub-amendement, zegt: „Mijnheer de Voorzitter! De Commissie van Rapporteurs, voor zoover hier aanwezig, — ons geacht medelid, de heer Janssen, is ten gevolge van droevige omstandigheden nog niet weder in ons midden — kan zich vereenigen met de wijziging, in het Regeeringsvoorstel aangebracht, met dien verstande, dat, naar het ons voorkomt, ergens in het artikel, waar men het woord *de* vindt, beter zal gelezen worden het woord *den*. Dit is namelijk in den tweeden regel van het derde lid van het artikel, waar staat: „met een ander dan de werkgever”. Het komt ons met alle bescheidenheid voor, hoewel de zaak niet volkomen ontwijfelbaar moge zijn, dat het beter zal zijn te lezen: *den*.

Op de gronden door den heer Minister aangevoerd, ontraadt de Commissie van Rapporteurs de aanneming van de beide bestanddeelen van de amendementen van den heer Troelstra. Die amendementen loopen nu over twee punten: ten eerste strekken zij tot weglating van hetgeen de Regeering voorstelt in het tweede lid en ten gevolge daarvan ook tot weglating van het slot van het derde lid.

De Commissie meent, dat het wenschelijk is, te behouden wat hier staat in het tweede lid en aan het slot van het derde lid. Zij is dus bepaald gestemd tegen dat deel van de amendementen van den heer Troelstra, en adviseert dientengevolge ook tot aanneming van het sub-amendement van den heer Heemskerk.

In de amendementen van den heer Troelstra is een tweede bestanddeel, namelijk de gelijkstelling van iederen derde met den werkgever.

Wanneer de heer Troelstra die gelijkstelling had beperkt tot die personen van wie men kan zeggen, dat zij in economischen zin gelijk staan met den werkgever, al hebben zij een andere juridische persoonlijkheid, dat zijn in de eerste plaats de leden van zijn gezin, zijn vrouw, zijn kinderen, degenen die bij hem in huis, onder zijn oog en den winkel houden, dan zou de Commissie voor die gelijkstelling zeer veel hebben gevoeld. Maar de heer Troelstra en zijn medevoorstellen gaan verder en willen met den werkgever gelijkstellen iederen derde, behoudens het openlaten van een uitzondering, wanneer de goede trouw van den derde wordt aangetoond. Waar het amendement zóó algemeen is gesteld, meent de Commissie, dat de bezwaren, door de Regeering daartegen aangevoerd, juist zijn en de aanneming van het amendement derhalve moet worden ontraden.

Bij dit advies van de Commissie wensch ik een paar opmerkingen te voegen, die misschien voor de interpretatie van het artikel van eenig belang kunnen zijn, als tegenwicht tegen hetgeen in de beraadslaging is gezegd.

Ten aanzien van het tweede lid wensch ik er uitdrukkelijk op te wijzen, dat, waar de rechter rekening zal hebben te houden met de geleden schade, hij zich

niet in het artikel den plicht vindt opgelegd, bewijs van het gedrag der schade te vorderen.

Ieder, die wel eens met dergelijke processen te doen heeft gehad, weet welk een ellende het is, het bedrag van een geleden schade precies te moeten bewijzen. Dit artikel legt geen bewijs van het bedrag der schade op, maar draagt den rechter op rekening te houden met hetgeen hij acht te zijn, alles gezien en overwogen, het bedrag van de schade.

Een tweede opmerking wensch ik nog te maken naar aanleiding van iets wat door den geachten afgevaardigde uit Goes is gezegd.

Die geachte afgevaardigde heeft gemeend, dat het uitermate moeilijk, zoo niet onmogelijk zou zijn aan te toonen, dat een koop van aardappelen b.v. had plaats gehad „ingevolge” een zeker beding. Het komt mij voor wenschelijk te zijn, dat een klein tegenwicht tegen die uitspraak in de *Handelingen* worde opgenomen. Wanneer het bestaan van het beding eenmaal is geconstateerd, — en dat zal natuurlijk allereerst moeten geschieden — dan zal het in menig geval niet heel veel moeite kosten, den rechter aan te toonen, dat de koop ingevolge dat beding heeft plaats gehad. Waar het misbruik zich in ergerlijken vorm voordoet, waar men het geval, dat de werkman zich verplicht ziet te koopen in een winkel, waar warden worden aangeboden voor duurdere prijzen en van slechtere kwaliteit dan elders. Natuurlijk, zooals daar wordt opgemerkt, kan het ook zijn, dat de warden even goed zijn en even goedkoop als elders, maar dan zal van het middel van dit artikel wel zelden gebruik worden gemaakt. Maar waar het misbruik bestaat, zal de werkman gemakkelijk kunnen aantonen, dat indien hij vrij ware geweest als ieder ander burger, hij daar zou hebben gekocht waar goede waar tegen billijken prijs te koop is in plaats van in een winkel waar de prijzen notoir te hoog en de kwaliteit der warden slecht is, en dat de koop dus heeft plaats gehad „ingevolge” het beding.

De heer de Savornin Lohman: Nu de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft gezegd een klein tegenwicht in de *Handelingen* te willen plaatsen tegenover hetgeen door mij is opgemerkt, wensch ik daaromtrent nog een enkel woord in het midden te brengen.

Zooals de geachte voorzitter van de Commissie het nu voorstelt, zal de rechter kunnen bepalen, dat er in het geheel geen schade is geleden. Wanneer een arbeider een contract heeft gemaakt met den werkgever om in zijn winkel te koopen en het blijkt, dat de man geleverd heeft behoorlijke waar tegen behoorlijken prijs, dan is er in het geheel geen schade geleden. En dan zal de rechter dus kunnen zeggen: er is geen schade geleden. Maar dan zie ik niet in wat deze bepaling te beteekenen heeft.

Mijn bezwaar was — en dat is door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs niet tegengesproken — dat het woord „ingevolge” hier beteekent een oorzakelijk verband, met een opeenvolging van twee feiten. Er wordt niet bedoeld, dat iets geschiedt nadat iets anders is geschied, maar dat het een het gevolg is van het ander. Wanneer dit zoo is, dan zet ik het den besten rechter met de grootste scherpzinnigheid, wanneer hij althans geen gebruik maakt van X-stralen, om te weten wat er omgaat in het hoofd van den koper der aardappelen. Daarom zeide ik, dat de bepaling niet zal worden toegepast, daargelaten nog dat de werkgevers wel zoo verstandig zullen zijn dergelijk beding niet uitdrukkelijk te maken. Het zal hem altijd gemakkelijk genoeg vallen den werkman er op attent te maken, dat hij een winkel heeft et à bon entendeur demi-mot suffit.

De heer Troelstra: Een korte opmerking naar aanleiding van hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs over ons amendement is gezegd. Door hem is medegedeeld, dat de commissie voor ons eerste amendement veel zou hebben gevoeld, wanneer wij er ons toe hadden beperkt om het te laten gelden voor personen, die op bepaalde wijzen in betrekking staan tot den werkgever. Wij hebben daarover gedacht; wij hebben gezien, dat in de *Duitsche en Oostenrijksche „Gewerbeordnung”* een dergelijke bepaling voorkomt, maar wij hebben niet begrepen, waarom ons amendement juist tot dergelijke personen moet worden beperkt. Op den voorgrond staat, dat er is een verboden beding. Ten tweede, en daarop is door den heer Drucker uitdrukkelijk gewezen, dat de rechtshandeling waarvan de gevolgen moeten vernietigd worden, een gevolg is van dat verboden beding. En verder, dat dit beding den werkman door den werkgever is opgedrongen. Waar dit vaststaat is het ons voorgekomen, dat het geen verschil maakt of degeen die ten gevolge van het verboden beding met den werkman heeft gehandeld, in zekere bepaalde betrekking staat tot den werkgever,

dan wel iemand waarvan men die betrekking niet kan aantonen. Natuurlijk zal in bijna alle gevallen degeen die ten gevolge van het beding met den werkman gehandeld heeft, zijn een zetbaas of een lid van diens familie. Maar het kan ook iemand anders zijn. En wanneer dit zoo is, dan zien wij niet in, dat ten aanzien van die personen andere regelen moeten worden gesteld dan ten aanzien van de personen door den heer Drucker bedoeld.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkele opmerking om de Vergadering niet onder den indruk te laten van hetgeen door den heer de Savornin Lohman is gezegd, die nog eens heeft aangevoerd, wat wij in den loop van deze discussie al meer hebben gehoord, dat namelijk iets niet zal zijn te bewijzen.

Dat is vooruit niet te zeggen; dat hangt af van allerlei omstandigheden. In de practijk zal het blijken, dat zaken waarvan men zou zeggen, dat zij niet zijn te bewijzen, toch waar zijn te maken.

Verder zou ik der Vergadering wel willen aanraden om het amendement van den heer Troelstra niet aan te nemen. Ik geloof, dat wij daardoor de zaak verzwakken en niet versterken. Wanneer de vordering altijd tegen den werkgever gaat, dan heeft men de andere personen, die hebben medegedaan, allen als getuigen. Daardoor komt men ook te ontmoet aan het bezwaar van den heer Lohman. Wanneer men een man onder eede hoort als getuige, zal hij doorgaans wel zoodanige openbaringen aan den rechter doen, dat de zaak volkomen klaar wordt. Daarom moet men zulke personen reserveeren als getuigen en niet als gedaagden doen optreden.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Ik zal nu de amendementen in stemming brengen naar volgorde van de leden van het Regeeringsartikel.

Dus in de eerste plaats het amendement van den heer Troelstra c.s. op het eerste lid, om te doen vervallen de woorden: „met den werkgever” en „van den werkgever”.

Vervolgens het tweede amendement van den heer Troelstra c.s.; om het tweede lid van het Regeeringsartikel te doen vervallen.

Daarna het derde amendement van den heer Troelstra c.s., om het derde lid van het Regeeringsartikel te lezen, zooals reeds is medegedeeld.

Eindelijk het sub-amendement van den heer Heemskerk, om aan de redactie van het derde lid voorgesteld door den heer Troelstra c.s. toe te voegen: „De bepaling van het tweede lid is ook ten deze van toepassing.”

Wordt het tweede amendement van den heer Troelstra c.s. aangenomen, dan vervalt het sub-amendement van den heer Heemskerk op het derde lid. Wordt daarentegen dit tweede amendement verworpen, dan komt het sub-amendement van den heer Heemskerk in stemming, voordat over het amendement van den heer Troelstra c.s. op het derde lid gestemd wordt.

Het amendement van den heer Troelstra c.s. op het eerste lid van het Regeeringsartikel wordt in stemming gebracht en met 47 tegen 17 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Schokking, Dolk, de Ram, Duynstee, van Doorn, Jansen (den Haag), van Gijn, Aalberse, van den Bergh (den Helder), Zijlma, de Savornin Lohman, Roodhuyzen, Brummelkamp, IJzerman, van Idsinga, van den Bergh (Rotterdam), Eland, Thomson, Verhey, van Sasse van Ysselt, Marchant, Nolens, Regout, Smeenge, Lely, van Deventer, Ruys de Beerenbrouck, Reyne, Talma, van Veen, Bolsius, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Roessingh, Pierson, Jannink, van Wijnbergen, Mees, van Vuuren, Plate, Bogaardt, Ketelaar, van Heemstra, Bos, van Limburg Stitum, Treub en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Foreest, Schaper, Lieftinck, van Asch van Wijck, Heemskerk, Troelstra, ter Laan, de Beaufort, van Dedem, Tydeman, de Klerk, Duymaer van Twist, Hugenholtz, van Alphen, Koolen, Blooker en van Styrum.

Het tweede amendement van den heer Troelstra c.s. wordt verworpen met 59 tegen 5 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren Koolen, Blooker, Plate, Bogaardt, van Styrum, Ketelaar, van Heemstra, Bos, van Limburg Stitum, Treub, Schokking, Dolk,

de Ram, Duynstee, van Doorn, Jansen (den Haag), van Gijn, van Foreest, Lief-tinck, van Asch van Wijck, Heemskerk, Aalberse, van den Bergh (den Helder), Zijlma, de Beaufort, van Dedem, Tydeman, de Savornin Lohman, Roodhuyzen, Brummelkamp, IJerman, van Idsinga, van den Bergh (Rotterdam), Eland, Thomson, Verhey, Duymaer van Twist, van Sasse van Ysselt, Marchant, Nolens, Regout, Smeenge, Lely, van Deventer, Ruys de Beerenbrouck, Reyne, Talma, van Veen, Bolsius, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Roessingh, Pierson, Jannink, van Wijnbergen, Mees, van Vuuren, van Alphen en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Schaper, Troelstra, ter Laan, de Klerk en Hugenholtz.

De Voorzitter: Door de verwerping van het eerste amendement van den heer Troelstra c.s. zullen als vervallen kunnen worden beschouwd: het derde amendement van den heer Troelstra c.s. en het sub-amendement van den heer Heemskerk.

Het artikel wordt, op verzoek van den heer van Idsinga, in stemming gebracht en met 59 tegen 5 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Schaper, Lieftinck, van Asch van Wijck, Heemskerk, Aalberse, van den Bergh (Helder), Zijlma, Troelstra, ter Laan, de Beaufort, Tydeman, Roodhuyzen, Brummelkamp, IJerman, de Klerk, van den Bergh (Rotterdam), Eland, Thomson, Verhey, Duymaer van Twist, van Sasse van Ysselt, Marchant, Nolens, Hugenholtz, Regout, Smeenge, Lely, van Deventer, Limburg, Ruys de Beerenbrouck, Reyne, Talma, Bolsius, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Roessingh, Pierson, Jannink, van Wijnbergen, Mees, van Vuuren, van Alphen, Koolen, Blocker, Plate, Bogaardt, van Styrum, Ketelaar, Bos, Treub, Schokking, Dolk, de Ram, Duynstee, van Doorn, Jansen (den Haag), van Gijn, van Foreest en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van Dedem, de Savornin Lohman, van Idsinga, van Veen en van Limburg Stirum.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 z.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 z wordt artikel 1637 t en wordt geplaatst tusschen de artikelen 1637 s en 1637 u, terwijl in het eerste lid van het artikel in plaats van „artikel 1637 s” wordt gelezen „het voorgaande artikel” en in het voorlaatste lid in plaats van „ander dan de” „ander dan den”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

6°. Art. 1637 t. Reeds hiervoren [bl. 116] is gewezen op het ernstig bezwaar van de eenzijdige werking van de nietigheid. Waar beide partijen te zamen een ongeoorloofd en nietig beding van winkelnering hebben aangegaan, wordt niet alleen aan dat beding verbindende kracht ontzegd en beide partijen — zooals de algemeene beginselen zouden medebrengen — in haar geheel hersteld, maar aan den arbeider het recht gegeven het loon dat te dier zake in rekening is geleden en betaald, en tevens al wat hij ingevolge dat beding heeft ontvangen, terug te vorderen. Ook hierbij is dus voor den arbeider een premie gesteld op het bij den rechter aangeven van een door hem zelf mede aangegane ongeoorloofde overeenkomst. De opmerking werd gemaakt dat het toch wel schijnt, dat de wetgever reeds eenig berouw begon te gevoelen over hetgeen hij bij art. 1637 r gedaan had; want nu wordt de premie op de ongeoorloofde handeling tot eenmaal

in plaats van tot viermaal het bedrag vastgesteld en is bovendien aan den rechter de bevoegdheid gegeven, ze geheel of gedeeltelijk te doen verdwijnen. Het schijnt wel, dat men teruggeschrikt is voor de consequenties van het in art. 1637 r neergelegde beginsel. Bestaat nu echter niet de noodzakelijkheid, om art. 1637 r met art. 1637 t in overeenstemming te brengen, niet alleen wat het bedrag dezer premie, maar ook wat de bevoegdheid van den rechter en de korte verjaring betreft?

Wat zal er geschieden, indien een werkgever, die daaromtrent geen beding heeft gemaakt met den werkman, maar toch met diens goedvinden elke week een zeker bedrag heeft ingehouden voor contributies aan fondsen, die niet voldoen aan de voorwaarden bij algemeenen maatregel van bestuur gesteld? Zal de arbeider ook achterna — bijv. nadat hij den dienst heeft verlaten — terugbetaling kunnen vorderen?

Tweede lid. De rechter wordt hier bevoegd verklaard om, bij toewijzing van de vordering des arbeiders, de veroordeeling te beperken. De werkgever zal hieraan echter weinig hebben, want hij moet het tot een proces hebben laten komen, waarvan hij, bij gebreke van een aan den rechter gegeven vasten maatstaf, den afloop niet kan voorzien, te minder, daar aan den rechter slechts gegeven wordt eene bevoegdheid tot beperking, maar deze toch boven de geleden schade kan gaan.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

6°. Art. 1637 t. Nog sterker wellicht dan bij de onwettige loonvaststelling treedt bij de gedwongen winkelnering in het licht, hoe kortzichtig en onpractisch de wetgever handelen zou, indien hij zich leiden liet door de bloot theoretische overweging, dat het beding door beide partijen werd aangegaan. Dat een beding van gedwongen winkelnering door den arbeider uit vrije beweging, in zijn eigen belang zou worden gesloten, mag ondenkbaar heeten.

Uit de opheldering hierboven ten aanzien van art. 1637 v [lees: r] en zijn verband met art. 1638 j gegeven, kan men ontwaren, dat er geen tweestrijd tusschen eerstgemeld artikel en het thans besprokene bestaat. Het verschil tusschen de terugvordering van eenmaal het onverschuldigd betaalde of in rekening geledene met behoud van het genotene en de vervanging van het ongeoorloofd bestanddeel van het loon, op de wijze bij art. 1637 v [lees: r] bepaald, wordt voldoende verklaard door de ganschelijk verschillende omstandigheden. Waar de beweerde tegenstrijdigheid inderdaad niet aanwezig is, vervalt ook elke grond voor de daarop gebouwde opmerking.

Wanneer er geen beding gemaakt is om iedere week een zeker bedrag van het loon in te houden, staat de werkgever steeds er aan bloot, dat de arbeider met de inhouding geen genoegen neemt. Het is de vraag of onder zulke voorwaarden het fonds wel zou kunnen voortbestaan.

Tweede lid. Gelijk bij art. 1637 r heeft de werkgever het ook hier geheel in de macht om zich tegen allen overlast, welke uit de bepalingen van het thans besproken artikel voor hem zou kunnen voortvloeien, te vrijwaren. De werkgever, die in strijd met des wetgevers duidelijk uitgesproken wil, zijne arbeiders tot winkelnering dwingt, verdient ruimschoots den overlast en de schade, die de toepassing van het thans besproken artikel vóór hem kan opleveren.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer Kist: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 874a B. Rv.] Het derde geval geldt de gedwongen winkelnring. Dit is een verboden, ongeoorloofd en nietig beding. Maar wanneer de partijen, zich niet aan de wet laten gelegen liggen en een zoodanig ongeoorloofd beding sluiten, dan mag de werkman volgens art. 1637 t de langs dien weg verkregen goederen behouden, en heeft hij toch recht op zijn volle loon, zoodat hij dubbel betaald wordt en de werkgever dubbel moet betalen.

Mag ik ook hier een voorbeeld noemen?

Stel: een jong arbeider of arbeidster gaat trouwen — en dat geval is werkelijk een vorm waaronder de winkelnring zich vroeger voordeed; en in een streek waar ik meer bekend ben kwam dat veelvuldig voor — dan wordt een beding gemaakt dat die arbeider of arbeidster den geheelen uitzet bij den patroon zal inkooppen. Dat gaat veelal gepaard met voorschotten.

Welnu, dat is geschied. Die arbeider krijgt nu het recht dien geheelen inboedel te behouden en toch zijn volle loon te vorderen. Ook in dat geval heeft men dezelfde gunstige bepaling als in het vorige, die echter ook dan van minder nut zal zijn dan de wetgever zich voorstelt.

[Men zie verder deel I, blad. 239.]

(10 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op blad. 63.]

Een gelijke regeling als in art. 1638 j vinden wij in art. 1637 t, dat aan den eenen kant de gedwongen winkelnring bestrijdt en daarop laat volgen een straf met de bepaling er bij, dat de rechter die straf kan matigen. Die straf bestaat hierin, dat al hetgeen ten gevolge van de bedingen omtrent gedwongen winkelnring door den arbeider is genoten, door dezen wordt behouden en hij toch bij den rechter vraagt de betaling van het volle loon, zooals het eigenlijk had behoren betaald te zijn.

Nu wordt aan den rechter de bevoegdheid gegeven om de straf te beperken en zook te matigen als hem met het oog op de omstandigheden billijk voorkomt.

Ik heb in mijn eerste rede getracht aan te toonen, dat een bepaling als deze niet anders kan worden geformuleerd en dat meer bepaald een *restitutio in integrum*, waarvan de heer Kist sprak (1), moeilijk uitvoerbaar is, omdat hetgeen de arbeider uit dien hoofde heeft ontvangen, op het oogenblik dat de toepassing van het artikel speelt, zal zijn verteerd of althans niet meer kan worden teruggegeven. (2)

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Friesland (3) mij daarop geantwoord, dat dit inderdaad niet juist is, want waar in natura niet kan worden gerestitueerd, kan wel de waarde gerestitueerd worden en hij gaf het volgende voorbeeld: er is den arbeider door den werkgever 50 pct. gesurchargeerd, hij heeft hem de helft meer laten betalen; welnu, laat hij op nog 50 pct. aanspraak houden, maar niet op 100 pct. Ik zou willen vragen: is dat nu zoo verschillend met hetgeen er in art. 1637 t bepaald wordt? In dat artikel lees ik:

„Indien de arbeider ingevolge een ongeoorloofd en nietig beding, als bedoeld bij het voorgaande artikel, met den werkgever eenige overeenkomst heeft aangegaan, ontstaat daaruit geenerlei verbintenis. De arbeider is gerechtigd het reeds te dier zake op zijn loon in rekening geledene of door hem betaalde van den werkgever terug te vorderen, zonder gehouden te zijn tot teruggave van hetgeen hem ter voldoening aan de overeenkomst is verstrekt.

„Niettemin is de rechter bevoegd, bij toewijzing van de vordering des arbeiders, de veroordeeling te beperken tot zoodanig bedrag als hem met het oog op de omstandigheden van het geval billijk zal voorkomen, doch uiterlijk tot de som waarop de door den arbeider geleden schade door hem wordt gewaardeerd.”

Als men nu de theorie van den geachten afgevaardigde volgt, dan blijkt, dat de rechter die, volgens dit artikel geheel zal toepassen; want hij zal zeggen:

(1) [Men zie daarvoor deel I, blad. 239.]

(2) [Men zie daarvoor bij art. 1638 j.]

(3) [Men zie daarvoor deel I, blad. 243.]

gij hebt recht op 100 pct., er is u te recht 50 pct. in rekening gebracht, want dat hebt gij inderdaad genoten; uw schade is dus slechts 50 percent.

Met behulp van dit artikel zal men juist komen tot realiseering van hetgeen de geachte afgevaardigde wenscht. Deze bepalingen naar billijkheid toe te passen is de taak, die den rechter wacht en aan den Nederlandschen rechter mag men met volkomen vertrouwen die taak overlaten, even goed als dat in het buitenland aan den buitenlandschen rechter geschiedt. Hij staat ten eenenmale onpartijdig, voor hem is er slechts één drijfveer, nl. om een ieder het zijne te geven. De leden, die voor misbruiken vreezen, vinden hier den waarborg, dat waarheid en verlichtsel, goede trouw en bedriegelijke middelen behoorlijk zullen worden geschild en onderscheiden.

[Men zie verder deel I, blad. 183.]

Artikel 1637 u. De werkgever kan slechts boete stellen op de overtreding van voorschriften van een reglement, indien die voorschriften bepaaldelijk zijn aangeduid en de boete in het reglement is aangegeven.

De overeenkomst, waarbij boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegaan.

De overeenkomst of het reglement, waarbij boete is bedongen, moet nauwkeurig de bestemming der boeten vermelden. Zij mogen noch onmiddellijk, noch middellijk strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever zelven of van dengene, wien deze de bevoegdheid heeft verleend den arbeiders boete op te leggen.

Iedere boete, in een reglement of in eene overeenkomst bedongen, moet op een bepaald bedrag gesteld zijn, uitgedrukt in de munt, waarin het loon in geld vastgesteld is.

Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan zijn in geld vastgesteld loon voor éenen dag. Geene afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld.

Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig. Echter mag, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon meer dan vier gulden per dag bedraagt, bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement van de bepalingen van het derde, vierde en vijfde lid worden afgeweken. Is zulks geschied, dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt.

Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dit artikel wordt begrepen het door den werkgever bedingen van straf, als bedoeld bij de Tiende Afdeeling van den Eersten Titel van dit Boek.

0. D. Art. 9. Bepalingen in een reglement, waarbij eene door of namens den werkgever op te leggen boete wordt bedongen voor het geval dat de arbeider een in dat reglement voorkomend voorschrift overtreedt, zijn alleen geldig, indien het reglement, voor zoover deze voorschriften en bepalingen betreft, door Gedeputeerde Staten is goedgekeurd. Die goedkeuring wordt niet verleend, wanneer niet blijkt, dat, en met welken uitslag, de meerderjarige arbeiders, werkzaam in de onderneming of het gedeelte der onderneming waarvoor het reglement bestemd is, over die

voorschriften en bepalingen vóór de vaststelling zijn geraadpleegd, en wel ieder afzonderlijk, of gezamenlijk, of bij monde van hunne door vrije keuze uit hun midden aangewezen vertegenwoordigers. Overigens wordt de goedkeuring alleen geweigerd op grond van strijd tegen wettelijke voorschriften of tegen de goede zeden.

Art. 10. Iedere boete, onverschillig of zij in een reglement of in eene bijzondere overeenkomst voorkomt, moet op een bepaald bedrag gesteld zijn.

De bestemming der op te leggen boeten moet nauwkeurig zijn aangegeven. Zij mogen nimmer strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever zelf of van degenen, die door hem met het opleggen der boeten belast zijn.

Alles op straffe van nietigheid der boetebepaling.

Art. 11. Bij reglement mag geene hoogere boete worden bedongen dan het in geld vastgestelde loon of gedeelte van het loon des arbeiders voor één dag.

Bij bijzondere overeenkomst kan eene hoogere boete worden bedongen, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgestelde loon meer bedraagt dan drie gulden per dag, of uitsluitend bestaat in een bedrag, afhankelijk van den omzet, de opbrengst of de winst van des werkgevers onderneming.

Overschrijdt de boete het geoorloofde maximum, zoo is de bepaling slechts tot dat maximum geldig.

Memorie van Toelichting O. D.

In de arbeidsovereenkomst kunnen verschillend bedingen voorkomen, die de vrijheid des arbeiders meer dan behoorlijk is aan banden leggen of in andere opzichten onbillijk zijn te achten. Tot wering of beperking daarvan zijn voor een gedeelte de algemeene wetsvoorschriften (art. 14 der wet houdende Alg. Rep., enz.) voldoende. Zoo is bij de behandeling van het Burgerlijk Wetboek v. h. Duitsche Rijk uitvoerig gesproken over de bepaling in de arbeidsovereenkomst, dat de arbeider geen lid zal mogen worden van zekere staatkundige of werklieden-vereëninging. Men heeft een afzonderlijk wetsartikel daaromtrent onnoodig geacht, omdat reeds door de algemeene wetsbepalingen zoodanig beding genoegzaam wordt gekeerd. Evenzoo zal bij ons te oordeelen zijn.

Met het oog op sommige bedingen is echter eene opzettelijke regeling noodig. Daartoe strekken de nu volgende artikelen.

Artt. 9—12. *Boeten.* Sommigen zouden de boeten bij de wet geheel willen verbieden. Zoo ver te gaan schijnt niet wenschelijk. Wel is in de Enquête gebleken, dat de aanwending van boeten in vele bedrijven vermindert, en hebben verscheidene werkgevers medegedeeld, dat zij zich zonder boetestelsel zeer goed weten te redden. Doch daartegenover staat, dat tal van ondernemers hebben verklaard prijs te stellen op behoud van de mogelijkheid, boeten toe te passen of althans daarmede te dreigen. Men acht de boete het meest geschikte middel tot handhaving der noodzakelijke orde, tot verzekering van de nakoming van hygiënische en andere voorschriften, vaak ten behoeve van de arbeiders gegeven, tot waarschuwing van den arbeider tegen handelingen, die den werkgever aanzienlijke schade zouden berokkenen; terwijl deze toch vergoeding te dier zake niet zou willen vragen of wegens het hooge bedrag niet zou kunnen verkrijgen. Men meent, dat het belang van den arbeider zelf meebrengt, het boetestelsel te handhaven, omdat hij, bij gebreke daarvan, veel eerder zal worden ontslagen of geschorst (1).

Wenscht men op deze gronden de mogelijkheid van het boetebeding te laten bestaan, het is noodig, evenals in vele andere landen is geschied, misbruiken door dwingende wetsbepalingen te keeren. Dat ook in Nederland dergelijke misbruiken voorkomen, heeft de Enquête duidelijk geleerd. Boeten worden soms

(1) Zie o. a. Verslag van de 1e Afd. der Staatscomm. v. Arbeidsenquête, Tramwegen bl. 20, Spoorwegen bl. 73; verder Verhooren Gelderland 1525, 1724, 4012; Groninger Veënkolonien 249, 3987 vlg. — Verg. ook een merkwaardig getuigenis van den Zwitserschen fabrieks-inspecteur Dr. SCHULER, in *Berichte*, 1894/95, bl. 51.

opgelegd, zonder dat de verboden handelingen vooraf nauwkeurig zijn omschreven of het bedrag der boete is bepaald, althans zonder dat een en ander den arbeider vooraf behoorlijk is medegedeeld. Ook in Nederland zijn de verschijnselen waargenomen, die de Belgische Commissie, hierboven op bl. 24 [deel I, bl. 2] genoemd, samenvatte als „les abus les plus criants”, en die ze nader aldus omschreef: „le taux des amendes est parfois excessif; les peines sont multipliées pour des motifs futiles; l'application journalière en est faite par les agents inférieurs du patron, et la destination que reçoivent les retenues sur le salaire n'est pas toujours de nature à dissiper tout soupçon d'intérêt personnel à l'égard de celui qui les inflige” (1).

Niet alle misbruiken zijn te voorkomen door wettelijke bepalingen, zeker niet door bepalingen vallende binnen het kader van dit Ontwerp. Toch kan belangrijke verbetering worden verkregen. Het Ontwerp beperkt den inhoud van het geoorloofde boetebeding vooraf in tweeërlei opzicht. Vooreerst wat aangaat de bestemming, aan de opbrengst der boete te geven. Tal van buitenlandsche wetten bevatten voorschriften daaromtrent (Duitsche *Gewerbeordnung*, § 134 b; Zwitsersche Bondswet van 23 Maart 1877, art. 7; Belgische wet van 15 Juni 1896, art. 24) (2); de meeste bepalen, dat die opbrengst moet besteed worden in het belang van den arbeider. Het Ontwerp, zich aansluitend bij art. 10 der wet van 7 Mei 1856 (*Stbl.* nr. 32), zoogenaamde Tuchtwet, verbiedt in art. 10 alleen, dat de werkgever zelf of de door hem met de oplegging der boete belaste personen uit de boete voordeel trekken; het laat dus toe, dat het bedrag tot weldadige of algemeen nuttige doeleinden wordt aangewend, gelijk enkele werkgevers gewoon zijn te doen. Dat dit voorschrift niet op bezwaar zal stuiten, mag uit de Enquête met zekerheid worden opgemaakt.

In de tweede plaats bevat het Ontwerp (art. 11) eene beperking ten aanzien van het bedrag der boete. Ook hier strekten de buitenlandsche wetten tot voorbeeld (verg., behalve de hierboven aangehaalde, de Engelsche *Truck Act* van 1896, art. 1). Eene onderscheiding tusschen meer en minder ernstige feiten, gelijk in de Duitsche *Gewerbeordnung* voorkomt, heeft weinig practisch nut en is daarom niet opgenomen.

Met betrekking tot de beter bezoldigde arbeiders, in art. 11, 2e lid, nader omschreven, kan bij bijzondere overeenkomst eene hoogere boete worden bedongen. Misbruik is hier niet te vreezen (zie hierboven Algemeene Beschouwingen, § 5 a. h. e.) [deel I, bl. 243.]

Gelden overigens de bepalingen van artt. 10 en 11, onverschillig of de boete in eene bijzondere overeenkomst of bij reglement is bedongen, voor het laatstgenoemde geval schijnt meer voldoende waarborg voor eene billijke regeling noodig. Daarom is voor dit geval, in art. 9, voorafgaande raadpleging der arbeiders en toezicht van overheidswege voorgeschreven. Van een en ander is vooral een zedelijke invloed te verwachten. (Zie nog hierboven de toelichting op art. 7) [art. 1637 j, deel I, bladz. 399.]

[Het hier ontbrekend gedeelte is afgedrukt bij art. 1637 v.]

In hoever de boete, bij wege van schuldvergelijking, door korting op het loon mag worden verhaald, wordt in art. 28 [1638 r] nr. 2 geregeld en zal aldaar nader worden toegelicht.

O. 1901. Art. 1637. l. De werkgever is bevoegd boeten te stellen op overtreding der bepalingen van een reglement.

Indien bij de arbeidsovereenkomst boeten worden bedongen, moet zij schriftelijk worden aangegaan.

Iedere boete, onverschillig of zij in een reglement of in eene overeenkomst voorkomt, moet op een bepaald bedrag gesteld zijn, uitgedrukt in de munt, waarin de uitbetaling geschiedt van het in geld vastgesteld loon of van het in geld vastgesteld gedeelte daarvan.

(1) Verslag der Belg. Commissie, bl. 373. Op de ervaring, ten onzent bij de eerste Arbeidsenquête opgedaan, wees reeds het Voorloopig Verslag der 2e Kamer over het Ontw.-Truckwet, op art. 6. Wat de latere Enquête der Staatscommissie betreft zie men, als één voorbeeld uit vele, het Verslag Tramwegen bl. 19 vlg. — De Vereëninging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland behandelde het vraagstuk der boeten in hare algemeene vergadering van Juni 1898 (*Verslag*, bl. 84—96).

(2) Evenzoo de ontwerpen, die eenige jaren geleden bij de wetgevende macht in Frankrijk ahangig waren. Zie daarover o. a. DALLOZ, *Supplément au Répertoire*, op het woord *Travail*, nrs. 103 vlg.

of althans daarmee te dreigen. Men acht de boete het meest geschikte middel tot handhaving der noodzakelijke orde, tot verzekering van de nakoming van hygiënische en andere voorschriften, vaak ten behoeve van de arbeiders gegeven, tot waarschuwing van den arbeider tegen handelingen, die den werkgever aanzienlijke schade zouden berokkenen, terwijl deze toch vergoeding te dier zake niet zou willen vragen of wegens het hooge bedrag niet zou kunnen verkrijgen. Men meent, dat het belang van den arbeider zelf meebrengt, het boetestelsel te handhaven, omdat hij, bij gebreke daarvan, veel eerder zal worden ontslagen of geschorst (1).

Wenscht men op deze gronden de mogelijkheid van het boetebeding te laten bestaan, het is noodig, evenals in vele andere landen is geschied, misbruiken door dwingende wetsbepalingen te keeren. Dat ook in Nederland dergelijke misbruiken voorkomen, heeft de Enquête duidelijk geleerd. Boeten worden soms opgelegd, zonder dat de verboden handelingen nauwkeurig zijn omschreven of het bedrag der boete is bepaald, althans zonder dat een en ander den arbeider vooraf behoorlijk is medegedeeld. Ook in Nederland zijn de verschijnselen waargenomen, die de Belgische Commissie, hierboven op bladz. 3 [deel I, bl. 2] genoemd, samenvatte als „les abus les plus criants”, en die ze nader aldus omschreef: „le taux des amendes est parfois excessif; les peines sont multipliées pour des motifs futiles; l'application journalière en est faite par les agents inférieurs du patron, et la destination que reçoivent les retenues sur le salaire, n'est pas toujours de nature à dissiper tout soupçon d'intérêt personnel à l'égard de celui qui les inflige” (2).

Niet alle misbruiken zijn te voorkomen door wettelijke bepalingen, zeker niet door bepalingen vallende binnen het kader van dit Ontwerp. Toch kan belangrijke verbetering worden verkregen. Het Ontwerp beperkt den inhoud van het geoorloofde boetebeding vooral in tweeërlei opzicht. Tal van buitenlandsche wetten bevatten voorschriften daarentrent (Duitsche *Gewerbeordnung*, § 134 b; Zwitsersche Bondswet van 23 Maart 1877, art. 7; Belgische wet van 15 Juni 1896, art. 24) (3); de meeste bepalen, dat die opbrengst moet besteed worden in het belang van den arbeider.

Navolging van dergelijke bepaling kwam intusschen niet gewenscht voor; indien de boete langs eenen omweg ten goede komt aan den overtreder van het verbod, waarop boete gesteld is, bestaat de vrees dat de boete niet zal uitwerken hetgeen daarmee bedoeld wordt. Zeker zullen de overtredingen van het verbod in dat geval talrijker zijn dan indien de boete voor goed verloren geld zal blijken.

Veelal ook heeft de overtreding van het verbod, of de niet-nakoming van het gebod; in het reglement of bij de arbeidsovereenkomst voorgeschreven, schade voor den werkgever ten gevolge. In vele gevallen kan die schade eene zeer geringe zijn. Maar ook zal het niet zelden voorkomen, dat het bedrag der schade, door de overtreding veroor-

(1) Zie o. a. Verslag van de 1e Afd. der Staatscomm. v. Arbeidsenquête, Tramwegen bladz. 20, Spoorwegen bladz. 73; verder Verhooren Gelderland 1525, 1724-4012; Groninger Veenkoloniën 249; 3987 vlg. -- Verg. ook een merkwaardig getuigenis van den Zwitserschen fabrieks-inspecteur dr. SCHULER, in *Berichte*, 1894/95, bladz. 51. Zie voorts TRUYEN, t. a. p., bladz. 91 en vlg.; VAN BERESTELJN, t. a. p., bladz. 103 en volg.

(2) [Zie noot (1) op bladz. 197.]

(3) [Zie noot (2) op bladz. 197.]

zaakt, veel aanzienlijker is dan de boete, welke de arbeider door zijne overtreding belooft. Het gezamenlijk bedrag der boeten, welke zijn, of zullen worden, betaald voor overtredingen, welke geen of een zeer gering geldelijk nadeel aanbrengen, zal in zulke gevallen den werkgever geheel of gedeeltelijk schadeloos kunnen stellen. Aldus is de boete niet alleen eene straf, doch ligt daarin tevens eene schadevergoeding opgesloten, welke anders den werkgever langs dien weg niet zoude kunnen bereiken.

Daarenboven zoude een voorschrift, dat de opbrengst der boeten zal moeten worden aangewend in het belang van den arbeider, in zijne toepassing in het onzekere blijven, indien niet tevens bij de wet omtrent de contrôle daarover eene regeling werd getroffen. Een doelmatig toezicht zal evenwel onmogelijk binnen de grenzen van het privaatrecht kunnen worden gehouden en kan dus, ware de maatregel op zich zelf al wenschelijk, niet in dit Ontwerp worden opgenomen.

Hetgeen echter wel noodzakelijk is, is eene bepaling om te voorkomen, dat de boete tot voordeel strekke aan den ondergeschikte — om elken twijfel omtrent de verhouding van dien persoon tot den werkgever en de arbeiders op te heffen is de uitdrukking „een derde” gebezigd —, die de bevoegdheid heeft de boeten op te leggen.

Het Ontwerp gaat uit van het denkbeeld, dat boeten vastgesteld kunnen worden, hetzij bij de overeenkomst, welke dan schriftelijk behoort te worden aangegaan, hetzij bij reglement. Niets toch maakt de boetetoepassing hatelijker dan onzekerheid omtrent het recht des werkgevers om de boete op te leggen. In de schriftelijke overeenkomst en het reglement hebben de arbeiders een stuk dat geen twijfel laat.

Zal de schriftelijke vaststelling der boete in reglement of overeenkomst mede tegen misbruik van moeilijk te verdedigen boetebedingen kunnen waken, de beste en meest afdoende waarborg tegen misbruik is zeker wel eene wettelijke beperking ten aanzien van het bedrag der boete. Daarom bevat in de tweede plaats het Ontwerp dergelijke beperking waarbij de buitenlandsche wetten tot voorbeeld strekten (verg., behalve de hierboven aangehaalde, de Engelsche *Truck Act* van 1896, art. 1). Eene onderscheiding tusschen meer en minder ernstige feiten, gelijk in de Duitsche *Gewerbeordnung* voorkomt, heeft weinig practisch nut en is daarom niet opgenomen.

Met betrekking tot de arbeiders, wier loon bij het kwartaal of bij langere tijdruimte is vastgesteld, kan bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement eene hoogere boete worden bedongen. Misbruik is hier niet te vreezen en zeer hooge boetebedingen — men denke bijv. aan directeurs van spoorwegmaatschappijen — kunnen dikwerf wenschelijk zijn.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 s. Eenige leden hadden tegen het boetestelsel groot bezwaar en zouden het bij de wet geheel willen hebben verboden; zij waren van meening, dat, indien dan ter bevordering van bedrijfsbelangen een geldelijke prikkel voor de arbeiders noodig is, een premiestelsel en geen boetestelsel aanbeveling verdient.

Andere leden deelden in dit gevoelen niet. Huns inziens komen premiestelsel en boetestelsel feitelijk vrijwel op hetzelfde neer. Waar nu, zooals in de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, geenszins vaststaat, dat

men in het algemeen in het bedrijf zich zonder boetstelsel zou kunnen redden, moet, naar deze leden meenden, den werkgever de vrijheid worden gelaten; of een boetstelsel of een premiestelsel in te voeren, al naarmate hem het een of ander meer doelmatig voorkomt.

Enkele leden waren van oordeel, dat een premiestelsel minder eervol is dan een boetstelsel, omdat het eerste belooning stelt op plichtsbe- trachting en dus uitgaat van de onderstelling, dat men zonder zoodanige belooning zijn plicht zal verzuimen, terwijl het tweede, boete stellend op plichtsverzuim, aanneemt, dat men in den regel zijn plicht zal betrachten.

Ook waren er leden, die het boetstelsel wilden hebben verboden, maar vrijheid wilden zien gelaten tot het opleggen van andere disciplinaire bestraffingen, als onthouding van vrije dagen, schorsing, wegzending voor een dag of een halven dag met verlies van loon, verlaging in rang enz. Huns inziens is geen maatregel van disciplinaire aard zoo hard en wekt zoo veel verbittering als juist de oplegging van boete, waarbij de arbeider heeft te werken zonder feitelijk daarvoor loon te ontvangen.

Naar aanleiding hiervan werd van meer dan ééne zijde er de aandacht op gevestigd, dat in het ontwerp wel dwingende wetsbepalingen zijn opgenomen omtrent het stellen of bedingen van boeten bij reglementen of arbeidsovereenkomsten en het keeren van misbruiken, die zich daarbij blijken voor te doen, maar dat ten aanzien van andere disciplinaire be- straffingen bepalingen van dezen aard ontbreken. Gevraagd werd, of regeling der uitoefening van deze disciplinaire bevoegdheden, waarbij misbruiken van de zijde der werkgevers toch zeker ook wel niet zullen zijn uitgebleven, door de Regeering niet noodig wordt geacht.

Ook werd er op gewezen, dat, waar een premiestelsel bestaat, de inhouding of intrekking in bepaalde gevallen van de premien feitelijk op hetzelfde neerkomt als het opleggen van boeten in een boetstelsel en werd gevraagd, of er voor het regelen van een premiestelsel en het keeren door dwingende wetsbepalingen van misbruiken bij de toepassing daarvan, niet evenzeer grond bestaat als voor de voorgestelde beperking en regeling van het boetebeding.

Vele leden konden niet goedkeuren, dat in het ontwerp niet is over- genomen de bepaling, die voorkwam in het ontwerp-DRUCKER, dat de op te leggen boeten nimmer mogen strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever zelf. Wel heeft de Regeering het noodzakelijk geacht het voorbeeld van het ontwerp-DRUCKER in zooverre te volgen, dat de boete niet tot voordeel mag strekken aan den ondergeschikte, die de bevoegd- heid heeft haar op te leggen; doch dit werd geenszins voldoende geacht. Bekend is het, dat, wanneer de opbrengst der boeten in de kas van den werkgever vloeit, dit eene van de grootste grieven is, die de arbeiders tegen het boetstelsel hebben. En het moge waar zijn, dat in den regel het totaalbedrag der opgelegde boeten niet hoog is en de boeten voor den werkgever eene zaak zijn van betrekkelijk gering geldelijk belang, de arbeiders denken daarover licht anders en stellen zich dan voor, dat de inkomsten, die de werkgever uit het opleggen van boeten trekt, vrij aan- zienlijk zijn. Allerlei verkeerde meeningen vatten diensgevolge bij hen post en steeds zijn zij geneigd, en zullen zij ook na de totstandkoming van deze wettelijke regeling geneigd blijven, het veelvuldig opleggen van boeten aan eigenbaat van de zijde des werkgevers toe te schrijven en diens onbevangenheid in zake boete-oplegging in twijfel te trekken. Waarom, vroeg men, maakt de Regeering van deze gelegenheid dan niet gebruik om aan het bestaan van deze grief een einde te maken? De gronden, in de Memorie van Toelichting aangevoerd voor bestendiging van den toestand, dat de boeten tot persoonlijk voordeel van den werk- gever mogen strekken, werden weinig klemmend geacht. De Regeering meent, dat de boete niet alleen eene straf behoeft te zijn, doch dat daarin tevens eene schadevergoeding mag liggen en dat de werkgever uit het gezamenlijk bedrag der boeten, welke zijn of zullen worden betaald voor overtredingen, welke geen of een zeer gering geldelijk nadeel aanbrengen,

zich geheel of gedeeltelijk schadeloos zal hebben te stellen voor aanzien- lijke, uit de opgelegde boete niet te verhalen, schade, hem door eene andere overtreding veroorzaakt. Vooreerst wees men er op, dat hieruit blijkt, hoe begrijpelijk de bovenvermelde grief der arbeiders is, dat door den werkgever dikwijls om bijkomende, met de overtreding niet recht- streeks verband houdende redenen, boete wordt opgelegd. Hier immers geeft de Regeering den werkgevers den raad, den eenen arbeider te laten bijdragen in schade, die niet hij maar een ander heeft veroorzaakt. In de tweede plaats, en hierop kwam men bij het volgende artikel terug, was men van oordeel, dat hier verkeerdelijk boete en schadevergoeding als van éénzelfde karakter zijn aangemerkt.

Er waren leden, die in dit opzicht eene onderscheiding gemaakt wenschten te zien en van oordeel waren, dat de bestemming van de boete moet worden bepaald naar gelang van het feit, waarvoor zij wordt opgelegd. Boeten wegens vernieling of beschadiging van werktuigen en in het alge- meen wegens feiten, waardoor de werkgever schade lijdt, zouden te zijnen bate kunnen komen; daarentegen zouden boeten, opgelegd wegens andere feiten, bijv. overtreding van bepalingen van orde, nimmer tot persoonlijk voordeel van den werkgever mogen strekken.

Blijkens de Memorie van Toelichting heeft de Regeering in het bijzonder bezwaren tegen opneming van de bepaling, dat de opbrengst der op te leggen boeten moet besteed worden in het belang van den arbeider. Sommige voorstanders van de opvatting, dat de opbrengst nimmer tot persoonlijk voordeel van den werkgever mag strekken, achtten deze bezwaren zeer overdreven en meenden, dat zoodanige bepaling, die trouwens in tal van buitenlandsche wetten voorkomt, alleszins aanbeveling verdient. Zoo zou kunnen worden voorgeschreven, dat de opbrengst moet worden gestort in een zieken- of ondersteuningsfonds ten behoeve der arbeiders. Maar verder wees men er op, dat, ook met handhaving van het beginsel, dat de opbrengst niet ten bate van den werkgever mag komen, aan die opbrengst toch nog wel eene andere bestemming dan juist in het belang van den arbeider kan worden gegeven; eene bestem- ming, waartegen de bezwaren in de Memorie van Toelichting aangevoerd, niet kunnen gelden. Zoo ware te bepalen, dat de opbrengst aan de armenzorg of aan een ander liefdadig doel ten goede zal komen. Ook zou in een ander opzicht het voorbeeld van het ontwerp-DRUCKER kunnen worden gevolgd en kunnen worden bepaald dat de bestemming der op te leggen boeten in het reglement of de arbeidsovereenkomst nauwkeurig zou moeten zijn aangegeven.

Opgemerkt werd, dat in het artikel wel is aangegeven, onder welke voorwaarden in een reglement en eene arbeidsovereenkomst eene bepaling of een beding omtrent boete mag voorkomen, maar niet is bepaald, dat het opleggen van boete buiten reglement of arbeidsovereenkomst om, verboden is. Men vroeg, of ook hieromtrent niet eene bepaling behoorde te worden opgenomen.

Door anderen werd aangevoerd, dat van het opleggen van boeten rechtens geen sprake kan zijn, wanneer niet reglement of overeenkomst daartoe de bevoegdheid verleent.

Er werd op gewezen, dat de bepaling van het eerste lid niet volledig is; niet alleen moet de eisch worden gesteld, dat de boete in het reglement zij aangegeven, maar eveneens, dat uitdrukkelijk de be- palingen worden aangewezen, welke overtreding met boete kan worden gestraft.

Men bleek van gevoelen te verschillen ten aanzien van de vraag, of het bedingen van boete bij eene arbeidsovereenkomst, die mondeling wordt aangegaan, de nietigheid van de overeenkomst in haar geheel dan wel alleen van het niet geoorloofde beding ten gevolge zal hebben.

Opgemerkt werd, dat wel in het vierde lid een maximum voor de op te leggen boete wordt gesteld, doch deze bepaling niet afdoende zal zijn, nu een voorschrift ontbreekt omtrent het maximum-bedrag der gezamen-

lijke boeten, binnen een zeker tijdvak aan denzelfden arbeider op te leggen. De werkgever zal nu kunnen trachten door het bij herhaling opleggen van boete aan de hem gestelde beperking ten aanzien van het maximum-bedrag te ontkomen. Wel is hem in art. 1638 r te dezen aanzien weer eene grens-gesteld, doch deze bepaling zal misbruiken van de zijde van den werkgever, als waartegen het voorschrift van het vierde lid is gericht, niet vermogen tegen te gaan.

Terwijl sommige leden het hier gestelde maximum voor de op te leggen boete te laag achtten en op verhooging aandrongen, waren anderen van oordeel, dat het veeleer nog te hoog is gesteld en verlaging behoorde te ondergaan.

In aansluiting aan de boven weergegeven beschouwingen werd betoogd, dat juist hier, ten aanzien van het boetebeding, duidelijk uitkomt, hoe verkeerd het criterium is, dat in het ontwerp voor de meerdere of mindere zelfstandigheid van de arbeiders wordt gesteld. Nu het kenmerk in den termijn van vaststelling van het loon is gezocht, zal ontduiking van de wetsbepaling voor den werkgever al zeer gemakkelijk zijn, omdat zij hem op niet de minste financiële opoffering zal komen te staan.

Op bladz. 40 en 41 van de Memorie van Toelichting wordt opgemerkt, dat zeer hooga boetebedingen dikwerf wenschelijk kunnen zijn en wordt dit toegelicht met de woorden: „men denke bijv. aan directeuren van spoorwegmaatschappijen”. Sommige leden begrepen niet, waarom juist deze personen hier als voorbeeld zijn genomen en verzochten daaromtrent te mogen worden ingelicht.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 s (nieuw art. 1637 u). Naar aanleiding van de gehouden gedachtenwisseling omtrent boeten en premieën veroorlooft zich de ondergeteekende op te merken, dat het boetestelsel juist daarom wettelijke regeling behoeft, omdat krachtens dit stelsel onder sommige omstandigheden het door den arbeider bedongen loon niet volledig wordt uitbetaald.

Het premiestelsel daarentegen is gegrond op de toezegging van een voordeel, hetwelk onder zekere omstandigheden, boven het den arbeider toegezegd loon, dezen toekomt, zoodat het, veel meer dan het boetestelsel, onafhankelijk is van het begrip der arbeidsovereenkomst en zijne toepassing eenvoudig berust op het adagium „belofte maakt schuld”.

De wettelijke regeling van de bevoegdheid des werkgevers om disciplinaire maatregelen van anderen aard te nemen ter verzekering van de richtige naleving door den arbeider van diens contractuele verplichtingen, is vooralsnog niet dringend noodzakelijk gebleken. Gelijk terecht werd opgemerkt treft juist het boetestelsel, waardoor de arbeider zonder loon arbeiden moet, het hardst. De andere disciplinaire maatregelen, in het Voorloopig Verslag vermeld, zullen allicht ook voor den werkgever zelve nadeelig werken.

Gevolg gevende aan de opmerkingen der afdelingen heeft de ondergeteekende besloten in het gewijzigd ontwerp de bepaling op te nemen, dat de opbrengst der boeten niet ten bate des werkgevers komen mag. Uitdrukkelijk bij de wet de bestemming dier gelden aan te geven schijnt niet gewenscht. Eene bepaling als het ontwerp-DRUCKER ten deze bevat, komt den ondergeteekende veel meer verkieslijk voor en is derhalve in het gewijzigd ontwerp opgenomen.

Eene onderscheiding te maken naar gelang van het feit, waarvoor de boete wordt opgelegd, zoodat alleen boeten wegens beschadiging

of vernieling van den eigendom des werkgevers te zijnen bate zouden komen, schijnt niet raadzaam; ook overtreding van bepalingen van orde kan den werkgever financiële schade berokkenen.

Terecht werd opgemerkt, dat rechtens het opleggen van boete onbestaanbaar is, wanneer niet reglement of overeenkomst de bevoegdheid daartoe verleent.

Het eerste lid heeft de vereischte aanvulling ondergaan.

Wordt bij eene mondelinge arbeidsovereenkomst boete bedongen, dan zal het boetebeding krachtens art. 1637 u (*nieuw art. 1637 w*) (1) nietig zijn; overigens blijft de arbeidsovereenkomst, welker nietigheid niet op eene uitdrukkelijke wetsbepaling berust, in stand.

Waar het vóórlaatste lid van art. 1638 r een vaste grens aangeeft voor het gezamenlijk bedrag der boeten, dat van het loon des arbeiders kan worden ingehouden, komt het niet noodzakelijk voor in het thans besproken artikel eene bepaling op te nemen, waardoor een maximum vastgesteld wordt voor het gezamenlijk bedrag aan boeten, dat in een bepaald tijdvak kan worden opgelegd. Door eene zoodanige bepaling zou toch niet worden voorkomen, dat bij herhaling boete voor eenzelfde feit werd opgelegd. Maar een dergelijk optreden zou zoozeer in strijd zijn met ieder begrip van eerlijkheid en rechtvaardigheid, dat geen bijzonder voorschrift van nood is om er tegen te waken.

Bij het gebleken verschil van gevoelen omtrent het maximum der op te leggen boete, komt het den ondergeteekende raadzaam voor het bedrag ongewijzigd te handhaven.

Ten aanzien van het criterium, in het ontwerp gebezigd voor de meerdere of mindere zelfstandigheid des arbeiders, veroorlooft de ondergeteekende zich te verwijzen naar hetgeen hij de eer had dien-aangaande in § 9 der Algemeene Beschouwingen (bladz. 5) [deel I, bi. 247] mede te deelen. Ook deze bepaling is in overeenstemming met het aldaar uitgesproken gevoelen gewijzigd.

In verband met deze wijziging is, ter voorkoming van onzekerheid en geschillen, wanneer het loon niet per dag is vastgesteld, aan het artikel een nieuw lid toegevoegd, bevattende eene herleidingstabel in den geest van art. 1637 n van het ontwerp van 1901 en van art. 14 van het ontwerp-DRUCKER [art. 1637 o, blz. 3].

Met de verwijzing naar directeuren van spoorwegmaatschappijen in de Memorie van Toelichting — eene verwijzing, welke trouwens reeds voorkwam in de Memorie van Toelichting, behoorende bij het Regeeringsontwerp van 1901 — werd slechts bedoeld een sterk sprekend voorbeeld te geven van een arbeider, door wiens opzet of schuld den werkgever eene zeer belangrijke schade kan worden toegebracht.

G. O. *Art. 1637 u* De werkgever is bevoegd boete te stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, mits de boete in dat reglement zij aangegeven.

De arbeidsovereenkomst, waarbij boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegeven.

De arbeidsovereenkomst of het reglement, waarbij boete is bedongen, moet nauwkeurig de bestemming der boeten vermelden. Zij mogen niet strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever zelve of van den-

(1) [Thans de eerste volzin van het zesde lid van art. 1637 u.]

gene, wien deze de bevoegdheid heeft verleend den arbeiders boete op te leggen.

Iedere boete, onverschillig of zij in een reglement of in eene overeenkomst voorkomt, moet op een bepaald bedrag gesteld zijn, uitgedrukt in de munt, waarin de uitbetaling geschiedt van het in geld vastgesteld loon of van het in geld vastgesteld gedeelte daarvan.

Geene boete mag hooger worden gesteld dan het in geld vastgesteld loon of gedeelte van het loon des arbeiders voor éenen dag; bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag de bevoegdheid tot het opleggen van eene hoogere boete worden bedongen, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon ten minste vier gulden per dag bedraagt.

Ter berekening van het in geld vastgesteld loon per dag wordt, voor de toepassing van dezen titel, de dag gesteld op tien uren, de week op zes dagen, de maand op vijf-en-twintig dagen en het jaar op driehonderd dagen. Is het loon op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan wordt als het in geld vastgesteld loon per dag aangenomen het gemiddeld loon des arbeiders, berekend over de laatst voorafgegane dertig werkdagen; bij gebreke van dien maatstaf wordt als loon aangenomen het gebruikelijk loon voor den, wat aard, plaats en tijd betreft, meest nabij komenden arbeid.

Verslag van het Mondeling Overleg.

X. Van de zijde der Commissie werd er op gewezen, dat blijkens de Memorie van Antwoord de Minister bij de bespreking van het criterium voor de meerdere of mindere zelfstandigheid der arbeiders het voetspoor van de artt. 21, laatste lid, en 87, tweede lid, der Ongevallenwet heeft meenen te moeten volgen. Wenschelijk scheen het dan echter, dat in art. 1637 u, evenals in die artikelen, de loongrens worde aangeduid door de uitdrukking: „meer dan vier gulden”.

De Minister erkende de juistheid van de opmerking en wees er op, dat dan ook in eenige andere artikelen — 1638 g, 1638 l, 1638 q, 1638 s, art. 872 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en 874 a van dat wetboek — de uitdrukking: „minder dan vier gulden” door: „vier gulden of minder” zal moeten worden vervangen.

[Het hier ontbrekend gedeelte is afgedrukt bij art. 1637 o, bl. 3.]

Van de zijde der Commissie werd niet overtuigend genoemd het betoog op bladz. 22 van de Memorie van Antwoord, dat het niet noodzakelijk zou zijn, in art. 1637 u eene bepaling op te nemen, waardoor een maximum wordt vastgesteld voor het gezamenlijk bedrag aan boeten, dat in bepaalde tijdvakken wordt opgelegd. En tot verbetering van het wetsontwerp op dit punt en tot bevrediging van de bezwaren, die tegen het boetstelsel, zoo in arbeiders- als in andere kringen bestaan, zou dit kunnen strekken.

De Minister ontkende niet, dat voor opneming van de bepaling veel pleit en verklaarde zich dan ook niet ongeneigd, in te gaan op den wensch, van de zijde der Commissie geuit.

Met 's Ministers denkbeeld, dat als maximum wellicht zou kunnen worden aangenomen: één dagloon in de week, verklaarde men zich van de zijde der Commissie aanvankelijk wel te kunnen vereenigen.

1e N. v. W. Het vijfde lid van art. 1637 u wordt gelezen als volgt:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgesteld loon of gedeelte van het loon des arbeiders voor éenen dag. Geene afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld. Echter mag, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon meer dan vier gulden per dag

bedraagt, bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement de bevoegdheid tot het opleggen van een hooger bedrag aan gezamenlijke boeten, en van eene hoogere afzonderlijke boete, worden bedongen.”

[Men zie verder bij art. 1637 o, bl. 3.]

2e N. v. W. Art. 1637 u wordt geplaatst achter art. 1637 m. In het tweede en in het derde lid van dat artikel wordt het woord „arbeids-overeenkomst” vervangen door het woord „overeenkomst”.

In het vierde lid vervallen de woorden „of van het in geld vastgesteld gedeelte daarvan”, terwijl in het vijfde lid vervallen de woorden „of gedeelte van het loon”.

[In het vijfde lid worden de woorden „schriftelijke overeenkomst” vervangen door de woorden „schriftelijk aangegane overeenkomst”. Zie de 2e N. v. W. op bladz. 16.]

Toelichting der 2e N. v. W.

[Zie deel I, bladz. 415.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(27 Maart 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

van de heeren S. van den Bergh en Pierson [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 23, II], strekkende om in het vijfde lid in de plaats van „éenen dag”, te lezen: „een halven dag”; en

aan het artikel toe te voegen, als zesde lid:

„Indien een arbeider gedurende zes achtereenvolgende weken na den dag, waarop hem het laatst eene boete werd opgelegd, niet verder is beboet, wordt hem de laatst opgelegde boete teruggegeven.”; (1)

van de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, VII], strekkende om het vijfde lid aldus te lezen:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan een tiende gedeelte van het in geld uitbetaalde weekloon des arbeiders. Geen afzonderlijke boete mag hooger zijn dan een-twintigste van dat weekloon.”;

van de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, III], strekkende om het eerste lid te lezen als volgt:

„De werkgever kan slechts boete stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, mits de boete in dat reglement zij aangegeven.”,

en het laatste lid te vervangen door de twee volgende leden:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd, dan het in geld vastgesteld loon des arbeiders van éenen dag. Geen afzonderlijke boete mag hooger worden gesteld, dan één vijfde van dit bedrag.

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Beide wijzigingen hebben ten doel de werking van het boetenstelsel te verzachten.]

„Geene boete mag geheven worden van arbeiders, wier in geld vastgestelde loon minder dan vier gulden per dag bedraagt”; (1)

van de Commissie van Rapporteurs [ingezonden 9 Maart 1906, stuk n°. 11, III en IV], strekkende:

in het 3de lid, tweeden volzin, het woord „niet” te vervangen door „noch onmiddellijk, noch middellijk”; (2)

aan het artikel toe te voegen een nieuw lid, luidende:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.”

en het laatste lid van art. 1637 v te lezen als volgt:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.”; (3)

van den heer de Klerk [ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 15, III], strekkende om het artikel aldus te lezen:

„Het is den werkgever niet toegestaan boete te stellen.

Elk beding, strijdig met de bepaling van dit artikel, is nietig.”;

van de heeren Jannink, Limburg en Regout [ingezonden 20 Maart 1906, stuk n°. 32], strekkende om aan het artikel een laatste lid toe te voegen:

„De rechter zal steeds bevoegd zijn de boeten op een kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomen.” (4)

De Voorzitter: Ik wensch aan de Kamer mede te deelen, dat het amendement, voorgesteld door de heeren van den Bergh (Rotterdam) en Pierson, door de voorstellers is ingetrokken en, derhalve geen onderwerp van beraadslaging uitmaakt.

De heer Aalberse ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! In alle Parlementen, waar het onderwerp dat ons thans bezighoudt, in behandeling kwam, heeft zich een breed debat ontsponnen over de rechtvaardigheid en de doelmatigheid van het heffen van boeten. Ik zal mij op dit breede veld der beschouwingen niet begeven, maar mij meer beperken tot het toelichten van het door ons voorgestelde amendement.

En dan wensch ik aan te vangen met deze verklaring, dat wij door dit amendement voor te stellen, allermintst miskennen het feit, dat door het voorstel van de Regeering reeds een ontzaglijk groote stap op den goeden weg is gezet. Vooreerst omdat het nu zal vaststaan, dat de boeten slechts schriftelijk of bij reglement kunnen worden opgelegd; vervolgens dat zij alleen mogen gesteld worden op bepaald omschreven feiten, dat het bedrag der boeten moet worden beperkt

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

De vervanging van het eerste lid heeft ten doel te voorkomen, dat de bewoordingen der wet als een goedkeurend votum ten aanzien van het boetestelsel kunnen worden opgevat.

Voorts wordt bedoeld, de *afzonderlijke* boeten tot op hoogstens $\frac{1}{5}$ van het dagloon te beperken, terwijl voor arbeiders met een dagloon van minder dan f 4 boeteheffing wordt verboden.]

(2) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

De bedoeling der voorgestelde wijziging is de mogelijkheid van ontduiking te voorkomen.]

(3) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Dit amendement heeft dezelfde strekking als het eerste amendement der Commissie. [Men zie daarvoor deel I, bladz. 420.]

(4) [Aan dit amendement was het volgende toegevoegd:

Bij aanneming van dit amendement toe te voegen aan *artikel 1638 v*, n°. 2: „alles behoudens het beroep op den rechter ingevolge het laatste lid van artikel 1637 u.”]

tot een maximum van een dag loon in de week en dan verder deze zeer gunstige bepaling, dat de boeten niet meer ten bate mogen komen van hem die ze oplegt, of van den werkgever.

De vraag is nu echter of op dezen goeden weg nog niet een stap verder kan worden doorgegaan en wij meenen dat dit wel het geval is. Althans op één punt, n.l. waar vastgesteld wordt, dat het maximum der boeten, dat per week mag worden geheven, zal zijn één dag loon. In onze meening, dat op dit punt het artikel nog niet ver genoeg op den goeden weg is voortgegaan, zijn wij aanmerkelijk versterkt door twee feiten. Vooreerst dat in deze Kamer de eerste spreker die bij de algemeene beschouwingen het woord voerde, de geachte afgevaardigde uit Tilburg, zeli een werkgever, met kracht is opgekomen om er voor te pleiten, dat op dit punt in het artikel nog eenige verzachting zou worden aangebracht. (1) En vervolgens ook, wij werden er zoeven door u, Mijnheer de Voorzitter, aan herinnerd, dat op dit artikel eveneens door een onzer geachte medeleden, die industrieel is, een amendement was voorgesteld, waarop op dit punt de strekking geheel gelijk was aan ons amendement.

Men kan zich zeker de vraag stellen, na alles wat in de Parlementen en in de literatuur is te doen geweest over het boetestelsel, of nu niet de dag is aangebroken om bij de wet het geheele boetestelsel te verbieden. Wij zijn echter, hoewel absoluut geen voorstanders van het stelsel van boeten, toch nog niet dien weg op durven gaan, omdat wij meenen, dat in ons land, op dit oogenblik, in het algemeen genomen, noch patroons, noch werklieden rijp zijn voor een dergelijken absoluten maatregel. Men zou dan natuurlijk het boetestelsel moeten vervangen door een premiestelsel. En hoewel men nu, waar dit premiesysteem volgens een *goed* stelsel, ik druk op het woord *goed*, is ingevoerd, uitstekende resultaten heeft verkregen — ik wijs bijv. op de bekende fabriek van de firma Brants, te Gladbach, en naar de mededeelingen, voorkomende in *Rapports annuels de l'inspection du travail*, in België, 1899, bladz. 132 —, geloof ik toch, dat de overweging niet misplaatst is, dat op dit oogenblik noch alle werklieden, noch ook de werkgevers voor een goede toepassing van het premiestelsel rijp zijn. Daarom zijn wij niet zoover gegaan van voor te stellen, dat in dat artikel het heffen van boeten geheel zal worden verboden. Wat zou het geval zijn? Men zou dit natuurlijk willen doen in het belang van de arbeiders, maar wij zijn overtuigd, dat wij dit belang *niet* zouden bevorderen, om deze eenvoudige reden, dat wel hier en daar zeker een behoorlijk premiestelsel zou worden ingevoerd.

Maar waar men voor dit systeem nog niet rijp is, zou het resultaat zijn, dat de man geene boete kreeg, maar zou worden ontslagen. Het zou niet moeilijk zijn, dit met voorbeelden uit de buitenlandsche literatuur en ontleend aan de practijk, ook in ons land te bewijzen.

Tusschen de beide uitersten van een boete van een dag loon per week, en in het geheel geen boete, ligt echter een middenweg, dien wij meenen te hebben ingeslagen door in ons amendement voor te stellen tweeërlei, vooreerst, dat de maximum weekboete niet meer mag bedragen dan $\frac{1}{10}$ van het loon, en ten tweede, dat de maximum boete op een feit te stellen niet meer mag bedragen dan $\frac{1}{20}$ van het weekloon.

Ons allergrootste bezwaar tegen de heffing van een boete van een dagloon per week, dus van $\frac{1}{6}$ van het weekloon, is, dat de ervaring leert, dat, wanneer een werkman heeft te betalen een boete van f 0.10 of 0.25, hij deze kan, en gewoonlijk ook zal afnemen van zijn zakgeld, maar gaat de boete bedragen een zesde deel van zijn weekloon, dan betaalt hij zelf dit niet meer. Men ontneemt hem dan niet meer een kleine versnapering, maar legt de boete op het geheele gezin. Bij hooger loon zal die boete nog niet zoo dadelijk gevoeld worden, maar bij loonen van f 7—f 9 kan een gezin met meerdere kinderen niets overhouden, en moet dus een boete van één dag loon natuurlijk verhaald worden op de voeding van het gezin.

Daar komt nog iets bij. Al plaatst men de maximum boete van een zesde van het weekloon, ook in de wet, dan kunnen in een fabriek nog wel andere straffen bestaan, die tot resultaat hebben, dat de man aan het einde der week minder ontvangt. Twee voorbeelden slechts. In vele fabrieken bestaat het systeem, dat iemand die te laat komt, de deur gesloten vindt en wachten moet tot de volgende schaft, waardoor de man 2 à 3 uur loon mist. Ik zeg niet, dat dit een billijk systeem is; maar haal het alleen aan, om te bewijzen, dat een arbeider na aanneming van dit wetsontwerp een boete van een dag loon kan oploopen, *benevens* een paar indirecte boeten voor te laat komen; al staat dus het maximum in de wet, zoo is het nog niet zeker, dat hij *feitelijk* niet meer boete betaalt.

(1) [Men zie daarvoor deel I, bl. 16.]

Nu is in Zwitserland, naar ik meen, de jurisprudentie, dat dergelijke indirecte boeten geteld worden bij het wettelijk maximum, maar zooals hier het artikel is geredigeerd, meen ik, dat het niet de bedoeling van de Regeering is. Het begrip „boete”, zooals het in dit wetsontwerp is nedergelegd, is het *afhouden* van loon; doch wanneer men een werkman buiten laat kuieren, omdat hij te laat is gekomen, wordt hem geen loon *afgehouden*, want hij heeft het niet verdiend, maar aan het eind van de week komt het feitelijk voor zijn gezin op hetzelfde neer.

Een ander voorbeeld. In sommige fabrieken, waar stukwerk wordt verricht, is het een bekende straf, om een werkman een week te laten werken aan goed van minder kwaliteit, waarop per stuk minder te verdienen valt, zoodat hij indirect wordt beboet, en minder thuis brengt dan anders. Al schrijven wij dus in de wet, dat het maximum van de boete, dat mag worden afgehouden in één week $\frac{1}{6}$ van het loon bedraagt, is en blijft het toch mogelijk, dat door indirecte boeten de man met minder dan $\frac{5}{6}$ thuis komt.

Een ander bezwaar, dat wij tegen dit artikel hadden en dat in ons amendement wordt voorzien, is, dat de maximum weekboete gelijk gesteld is met de maximum boete voor één feit. Het is goed bedoeld, maar kan in de praktijk verkeerd werken. Stel dat iemand op Maandagochtend de maximum boete belooft, dan kan hem in die week zelfs geen kleine boete meer worden opgelegd, en nu is de vrees zeer groot, dat men hier hetzelfde zal krijgen, wat men krijgen zou als de maximum boete te laag werd gesteld, dat nl. de man bij een nieuwe overtreding in dezelfde week, ontslag zal krijgen, dat men hem zal zeggen: de wet verklaart, dat gij geen boete meer kunt krijgen, maar ga nu de laan maar uit.

Door „arbeiderfreundliche” werkgevers is mij verzekerd, dat zij werkelijk vreezen, dat dit gevaar van spoedig ontslag in verschillende fabrieken voor de arbeiders als gevolg van het absoluut verbod van boeteheffen zal ontstaan. Daarom komt het ons voor, dat het beter was verschil te maken tusschen de maximum boete in een week en de maximum boete voor één feit. Wij meenen, dat het beter is de maximum boete voor één week op een-tiende te stellen en de helft daarvan te nemen voor één feit. Deze zienswijze wordt bevestigd door het amendement van onze geachte medeleden, dat zoo juist ingetrokken is, waarin deze grenzen waren: het halve dagloon als maximum boete voor één week, en de helft daarvan voor één feit.

Dit zijn de redenen, waarom wij ons amendement hebben voorgesteld. Ik wensch er nog aan toe te voegen, dat op stuk 7 de aanhef van ons amendement onjuist is. Er staat in: „in art. 1637 u het vijfde lid aldus te lezen”, enz.

Onze bedoeling echter is, dat deze twee zinsneden zullen komen ter vervanging van de eerste twee zinsneden van het 5de lid. Het verdere blijft luiden zooals in het wetsontwerp.

Wij stellen dus voor den aanhef van ons amendement aldus te doen luiden: „In het 5de lid van art. 1637 u de eerste twee zinsneden aldus te lezen, enz.”

Ik wensch nog een vraag tot de Regeering te richten, nl. of overwogen is, om, in navolging van hetgeen in meerdere buitenlandsche wetgevingen voorkomt, te bepalen, dat aan een werkman die boete beloofd, dit onmiddellijk of zoodra mogelijk moet worden medegedeeld. Indien dit is overwogen, zou ik wenschen te vragen, om welke reden die goede bepaling niet in de wet is opgenomen, en of de Regeering misschien alsnog in die richting geen voorstel wenscht te doen.

De Voorzitter: Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement, ten gevolge waarvan de aanhef zal moeten gelezen worden:

„In het vijfde lid van art. 1637 u de twee eerste zinsneden te lezen, als volgt:”

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Nolting en Arts en zal derhalve een onderwerp van beraadslaging uitmaken.

De heer Schaper, het woord ontvangen hebbende tot toelichting van het door hem en drie anderen voorgestelde amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! De strekking van ons amendement is van drieledigen aard.

In de eerste plaats een kwestie van vorm in zake den aanhef; in de tweede plaats om de boete niet hooger te doen zijn dan $\frac{1}{5}$ van het dagloon en in de derde plaats om geen boete te mogen doen toepassen aan arbeiders, die minder dan 4 gulden per dag verdienen.

De *voormquæstie* wensch ik vooraf kortelijk even toe te lichten, omdat daaraan natuurlijk minder waarde kan worden gehecht dan aan de andere.

Er is wel eens bezwaar tegen gemaakt, dat een dergelijk wetsontwerp als dit het boetestelsel sanctionneert. Om nu allen schijn te vermijden, dat hier uit-

drukkelijk met zooveel woorden de werkgever bevoegd wordt verklaard boeten op te leggen, wordt hier in ons amendement gezegd, dat hij *slechts* boeten kan geven van een zekere hoogte, opdat niet de indruk ontsta, dat de wetgever goed en wenschelijk vindt, dat de werkgever boete oplegt.

De hoofdzak voor ons amendement is echter, dat voor het grootste gedeelte der arbeiders de beboeting wettelijk zal worden opgeheven. Wij deden dit om ons amendement zoo aannemelijk mogelijk te maken en vooral omdat, hoe men overigens ook over een boetesysteem moge denken, één ding moet vaststaan, dat er namelijk inkomens zijn, waarvan niets mag geheven worden.

Dit beginsel wordt ook gevolgd in de Gemeentewet, ten opzichte van de belastingen. Ook daar neemt men een zeker minimum aan voor noodzakelijke levensbehoeften, waarvan men niets mag nemen en derhalve geen belasting heffen. Dit doen wij hier ook.

Intusschen geef ik toe, dat het veel radicaler is het amendement van den heer de Klerk aan te nemen en verklaren dan ook de voorstellers van dit amendement, aan dat hun stem te zullen geven. Wij willen echter de Kamer voor de keuze stellen en het haar zoo aannemelijk mogelijk maken, omdat wij overtuigd zijn, dat het boetestelsel is een groot kwaad en zooveel mogelijk moet worden beperkt.

Ons voorstel is het bijna geheel afschaffen van boete. Ik geloof, dat geheele afschaffing door zeer velen zal worden toegejuicht.

Nu is door den heer Aalberse het gewone bezwaar te berde gebracht, dat de arbeiders dan eerder zullen worden ontslagen. Ik tel dat niet. Alleen reeds hierom niet, omdat iemand die vaak boete krijgt, toch op den duur wordt weggestuurd als een onhandelbaar persoon, met wien niets te beginnen is.

Men kan best buiten het boetestelsel en dat getuigen ook vele werkgevers. Ik heb te dezen aanzien eenige ervaring uit mijn verblijf te Groningen en arbeid in den gemeenteraad.

Daar werd bij het botwibureau het boetestelsel niet, maar bij den reinigingsdienst wel toegepast. Er werden soms wegens dronkenschap boeten geheven van f 10, f 5, f 2.50 enz., maar gezopen werd er toch.

Toen is door mij aangedrongen op afschaffing der boeten. Eerst beweerde men, bij kris en kras, dat dat niet ging, omdat het personeel bij de reiniging voortkwam uit de onderste lagen van het volk en het bestond uit ruwe menschen; men zou ze moeten wegsturen als de boeten afgeschafft werden.

Ik heb gezegd: stuurt er dan in vredesnaam eenigen weg; dat is beter dan dat eeuwige boetestelsel; bij het bouw bureau bestaat het ook niet, en timmerlieden en metselaars drinken toch ook wel eens een borrel.

Na eenig tegenstribbelen is de boete bij de reiniging afgeschafft, en met welk resultaat?

Enkele personen, onverbeterlijke dronkaards, zijn weggestuurd, en nu is er minder drankzucht dan vroeger, er wordt niet op die grove manier gedronken als vroeger, althans voor zoover ik kan oordeelen na mijn vertrek; er gaan niet zooveel menschen weg wegens dronkenschap; het korps is verbeterd.

Nu beweer ik niet dat dat een uitsluitend gevolg is van de opheffing van het boetestelsel, maar men kan toch zeggen, dat dat is geschied ondanks de afschaffing en ongetwijfeld mede door opheffing van dat stelsel.

Het is veel beter de onverbeterlijke elementen weg te sturen, want zij die aan den drank zijn, laten het drinken toch niet om die f 10 boete. De arme vrouwen lijden er maar onder en de mannen zuipen toch.

Ook elders is de ervaring van dien aard.

Ik wijs op hetgeen reeds door mijn partijgenoot Tak bij de algemeene beraadslaging is medegedeeld omtrent een bepaling in het ontwerp „Bundesgesetz betreffend die Arbeit in den Fabriken” van de Zwitsersche fabrieksinspecteurs. (1) Die stellen in art. 6, 3de lid, voor: „Die Verhängung von Buszen für disziplinarische Vergehen ist unzulässig. Lohnabzüge, die auf Schadenersatzforderungen beruhen, fallen nicht unter der Begriff „Buszen”.

Zij geven hiervan de volgende motiveering:

„Ubergehend zum folgenden Artikel (neu 6, alt 7) möchten wir zunächst an zahlreiche Erörterungen in unsern Amtsberichten erinnern, in denen wir dargetan haben, wie eigentlich ein verhältnismäßig geringer Prozentsatz der dem Fabrikgesetze unterstellten Betriebe es für notwendig erachten, zur Aufrechterhaltung der Disziplin sich der Geldbuszen zu bedienen. Wiederholt haben uns Betriebsinhaber versichert, mit den Buszen erreiche man nicht nur den gewünschten Zweck nicht, sondern sie richten im Gegenteil Schaden an. Liederliche

(1) [Men zie daarvoor deel I, bl. 23 en 24.]

Leute werden durch sie nicht gebessert, und bessere Arbeiter lassen sich die Geldstrafen nicht gefallen und drohen wegzugehen, wenn sie gebüßt werden. Wenn sie jedoch nicht weggehen können, werden sie verbittert und unzufrieden. Wenn das Verhältnis zwischen Prinzipal und Arbeiter leidet entschieden Not. Es widerstrebt auch unserer Rechtsanschauung, wenn der eine von zwei Vertragskontrahenten das Recht haben soll, den andern wegen Verletzung der Vertragspflichten zu bestrafen, während dieser nicht Gegenrecht halten kann und nur auf den in etwas umständlicher Weise erreichbaren Schutz des Richters angewiesen ist. Dieser Schutz wird überdies selten angerufen, denn wird der Arbeiter vom Richter geschützt, so sieht er in den meisten Fällen der sichern Entlassung entgegen," enz.

Ik zou dit stuk, een dertigtal regels, gaarne als noot in de *Handelingen* willen doen opnemen, maar er wordt hier te recht gezegd: dat stuk heeft bijna niemand. Het is aan den heer Tak toegezonden, maar als het beter is dat ik het voorlees, wil ik dit gaarne doen. Trouwens, ik kan het onmiddellijk na mijn rede aan den heer voorzitter der Commissie van Rapporteurs ter inzage geven. „Und dann noch das Mäsz, mit welchem die Buszen gemessen werden dürfen! Wie würde man sich im öffentlichen Leben dazu stellen, wenn Verletzungen der Bürgerpflicht, z. B. Wahlversäumnisse und dergleichen, mit einer Busze von der Höhe des halben Tagesverdienstes des zu Buszenden belegt werden wollten! Man würde mit Recht über Willkür schreien, wenn ein Mann von grossem Einkommen wegen eines derartigen Vergehens im selben Verhältnisse gebüßt werden sollte.

„Beim gebüßten Fabrikarbeiter aber liegen die Verhältnisse noch weit schlimmer! Wegen eines vielleicht ganz geringfügigen und unabsichtlich wiederholten Vergehens gegen die Fabrikordnung kann ihm eine Busze bis auf den halben Lohn auferlegt, es kann ihm also die Hälfte der für seine Familie pro Tag erforderlichen Subsistenzmittel entzogen werden!“

Dit argument weegt dus voor hier nog sterker.

„Wir haben uns deshalb mit einer Reduktion des Buszenmaximums auf einen Viertel des Tagesverdienstes, wie sie angeregt wurde, nicht begnügt und befürworten die gänzliche Abschaffung der Geldbuszen, weil sie dem Grundsatz der vollen Vertragsfreiheit zuwiderlaufen. Als Strafmittel verbleiben dem Fabrikhaber der Verweis, die Androhung der Kündigung und als ultima ratio die Kündigung selbst, respektive in schweren Fällen die sofortige Entlassung.“

Er blijven inderdaad voor den patroon strafmiddelen genoeg over: de berisping, het dreigement van wegzenden en dergelijke. Maar bovendien, hij kan immers altijd een zeker premiestelsel instellen, niet een dat regelmatig werkt, zoodat het een verkapte boete wordt; maar wanneer men op het nalaten van zekere roekeloosheden of verzuimen een zekere premie stelde, zoodat die premie voor hem een meevaller is, dan zal dit premiestelsel in ieder geval verkienselijk zijn boven het boetesysteem. Het is daarom dat ik met aandrang ons amendement aanbeveel en eigenlijk nog radicaler het amendement voorgesteld door den heer de Klerk.

Wat wil nu verder ons amendement? Wanneer het boetstelsel gehandhaafd wordt voor arbeiders die boven de f 4 verdienen, zoodat zij die minder verdienen niet beboet worden, dan moet er nog een enger grens van boeteheffing zijn dan in het artikel staat. Het artikel luidt o. a.: „Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgesteld loon des arbeider voor éenen dag.“

Daarvan wil ik niets zeggen. Wanneer het de arbeiders in het algemeen bedoelt, zooals het geval is met het amendement-Aalberse, zijn wij vóór dat amendement. Dan zouden wij onze maatregelen strenger moeten nemen, maar ons amendement betreft slechts de arbeiders die boven de f 4 verdienen. Er volgt dan in het artikel: „Geene afzonderlijke boete mag hooger dan *dit bedrag* worden gesteld.“

Er kan dus onmiddellijk tot het heffen van één dag boete worden overgegaan. Voor een afzonderlijke boete is dat in ieder geval te hoog. Daarom stellen wij voor die te brengen op $\frac{1}{5}$, het Belgische systeem. In Rusland — dit is wel tekenend — is het, volgens het boek van den heer van Berestejn, slechts $\frac{1}{3}$ van het dagloon. Zóó als in Rusland behoeft het hier zeker niet; dat is geen aanbeveling.

Het amendement op de slot-alinea heb ik in hoofdzaak reeds verdedigd, toen ik sprak over de afschaffing der boeten. Ik heb toen betoogd, dat een dergelijke boete niet mag geheven worden van arbeiders die minder dan vier gulden per dag verdienen.

Er zijn patroons, die zeggen, dat het in het belang van de arbeiders zelf is, dat die boete kan geheven worden. Zoo redeneerde de heer Aalberse. Dat argument maakt op mij niet den minsten indruk. Men ga het maar eens na; ieder

die lid van een gemeenteraad of een dergelijke college is en iets voor de arbeiders wil doen, hoort altijd door hen, die aan de zijde der werkgevers staan en het beter willen weten dan de arbeiders zelf, den dooddoener verkondigen: dat is niet in het belang van de arbeiders zelf. Ik heb dat herhaaldelijk ondervonden, o. a. bij de quaestie van het opnemen van een maximum-arbeidsduur en een minimum loon in de bestekken; steeds hoorde ik aanvoeren, dat hetgeen ik wilde niet in het belang van de arbeiders was. Dat is het gewone praatje!

Ik wil niet beweren, dat de heer Aalberse dat als voorwendsel gebruikt; hij heeft het weder van anderen; maar ik wil de heeren waarschuwen om daarnaar nooit te luisteren.

Ik heb gezegd: laat men eens een arbeider, die het al te erg aanlegt, ontslaan — thans volgt op overtreding der bepalingen ook wel eens ontslag — want dat is veel beter dan het slechte, algemeen treffende en invretende systeem van boeteheffing, dat zelfs voor de beste arbeiders een ongunstige werking heeft.

Het amendement wordt ondersteund door den heer Roodhuyzen en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De Voorzitter: Verder zijn op het artikel door de Commissie van Rapporteurs amendementen voorgesteld, te vinden op stuk n°. 11, onder III en IV.

Voor zoover noodig, vestig ik er de aandacht op, dat onder IV een amendement voorkomt op art. 1637 v, dat in dien vorm op dit oogenblik nog niet in behandeling kan komen.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord tot toelichting van de door deze voorgestelde amendementen; en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De juistheid van uw opmerking wordt door de Commissie natuurlijk onmiddellijk toegegeven. Wij hebben alleen die mededeeling omtrent een wijziging van art. 1637 v gevoegd onder IV, omdat deze wijziging een noodzakelijk uitvloeisel zou zijn van die in art. 1637 u.

De Commissie meent overigens te kunnen verwijzen naar de schriftelijke toelichting van haar amendementen.

De Voorzitter: Voorgesteld door de Commissie van Rapporteurs, maken deze amendementen van rechtswege een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Klerk ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Er zijn in dit wetsontwerp twee struikelblokken voor de arbeiders, namelijk het staangeld en het boetstelsel. Wel wordt in art. 1637 v verboden voor een zelfde feit boete te heffen en tevens schadevergoeding te vorderen, maar beide straffen komen toch in het wetsontwerp voor. Vele werkgevers passen het boetstelsel niet meer toe; deze schijnen, in tegenstelling met den heer Aalberse, daarvoor wel rijp geworden te zijn. Ik wijs — om niet te veel van het geduld der Kamer te vergen — o. a. op de Scheepsbouwmaatschappij te Amsterdam, welke geen boete meer heft en op een schrijven, dat mij werd gegeven, van een fabrikant die zich aldus over het boetstelsel uitlaat:

„Wat het opleggen van boeten betreft hebben wij de eer u mede te deelen, dat wij zelf weinig van deze wijze van straffen gebruik maken. Het totaal bedrag aan boeten, door onze ruim 270 werklieden betaald, bedraagt in het boekjaar 1904/05 f 4.50.“

Waar door tal van werkgevers en ook bij gemeenten geen boeten worden toegepast, spijt het mij, dat dit stelsel in dit wetsontwerp is neergelegd. Waarom moet de arbeider nu voortdurend met straf worden bedreigd? Het leven van den arbeider is in de meeste gevallen toch al een boete-leven. Ik denk hier aan het gesproken woord van den President dezer Vergadering aangaande de 1200 mijnarbeiders, die plotseling den dood vonden, en al behoort nu zulk een ongeluk tot de zeldzaamheden, ontkend kan het niet worden, dat door de meerdere toepassing der stoomwerktuigen vele arbeiders steeds in gevaar verkeerden hun leven te verliezen of verminkt te worden. Voeg daarbij het voortdurend jagen, waarop weer werkloosheid volgt, dan meen ik, dat ik niet te veel zeide met het arbeidersleven een boete-leven te noemen. Men noemt dat het risico van den arbeid, maar dat risico schijnt vrijwel alleen weggelegd voor den arbeider en niet voor den werkgever. Men heeft het boetstelsel noodig, zoo wordt beweerd in het Voorloopig Verslag en door den heer Aalberse, voor te laat komen en andere tekortkomingen. Het is mij echter in de practijk opgevallen — en daarover kan ik beter spreken dan de heer Aalberse — dat men het met het opleggen van boeten niet verbrijngt en alleen maakt, dat de vrouw een gedeelte van het weekloon moet misen.

zijn onder zijn arbeiders twee Israëlieten, dan zullen die boeten opbrengen, die besteed worden aan het bereiken van een doel, dat hen aantast in hun geloof.

Wat het tweede punt betreft, dat het wetsartikel tracht het hatelijke van het boetestelsel weg te nemen door een zeker bedrag daarvoor vast te stellen, mij houdbaar is. Immers wanneer de wet zegt: „echter mag, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon meer dan vier gulden per dag bedraagt, bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement de bevoegdheid tot het opleggen van een hooger bedrag aan gezamenlijke boeten en van een hogere afzonderlijke boete, worden bedongen”, dan vraag ik: waarom hier niet een stap verder gegaan? Waarom de boeten niet hooger gemaakt voor ongehuwden dan voor gehuwde arbeiders, waarom niet hooger voor arbeiders met een klein gezin, dan voor arbeiders met een aanzienlijk getal kinderen?

Men ziet, men komt in allerlei moeilijke vragen, die men voorkomt door aanneming van het amendement-de Klerk, om de bevoegdheid van boeteheffing te verbieden.

De voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zegt: dat is het eenvoudigste. Juist, en waar eenvoudig het kenmerk is van het ware, zijn wij hier op den waren weg. Noch de Regeering, noch de voorstellers der amendementen, die het behoud der boete beoogen, hebben maar één poging gedaan om de onmisbaarheid der boete te verdedigen. Wij hebben in de Memorie van Antwoord de uiting gelezen, dat sommigen de boeten bij de wet willen verbieden, maar zóóver te gaan schijnt niet wenschelijk.

Welnu, bij de behandeling van dit ontwerp is wel eens meer iets niet wenschelijk geschied, wat den volgenden dag weer wel wenschelijk scheen. En werpt men mij tegen, dat de boeten onmisbaar zijn, dan kan ik dit refuteeren met de meening van een groot werkgever, den heer S. van den Bergh, die mij gemachtigd heeft te zeggen, dat naar zijn meening boeten volstrekt niet onmisbaar zijn. Daarom verwondert het mij, dat de heer Schaper, die anders nog al is voor radicale maatregelen, zijn amendement niet intrekt, nu het radicale amendement van den heer de Klerk er is. Kon men bewijzen, dat boeten onmisbaar zijn, dan zou ik er niet aan denken het amendement te verdedigen, maar na de uitspraak van den heer van den Bergh doe ik dit wel, ook al gaat de heer van den Bergh misschien niet mede met dat amendement, omdat hij daarvan meer ontslaggeving van de arbeiders voorziet. Het is echter een zaak die de arbeiders zelf aangaat; laat ons toch niet te veel voogdij over hen gaan uitoefenen door 'in' hun belang maatregelen te treffen, die zij onaangenaam moeten vinden.

Ik wil thans met een enkel woord spreken over het ethisch element, dat in de boeteheffing ligt. In de boeteheffing zit iets hatelijks, vooral omdat de arbeiders zoo weinig draagkracht hebben. Als men op dit uur waarop ik spreek naar de Amsterdamsche Beurs gaat, kan men zien hoe vreesaanjagend dat boetestelsel werkt. Men ziet dan de rijkste kooplieden in kostbare pelsjassen over de straat hollen om f 0.25 boete te ontgaan, natuurlijk niet om dat kwartje, maar om het hatelijke der beboeting. Hoeveel meer moet dit dan den arme treffen? Ik stel mij ten aanzien van de boeteheffing drie mogelijkheden voor. Ten eerste, ze treft een man, die steeds zijn plicht doet, en die beboet moet worden, omdat hij een enkele maal tegen het reglement zondigt, wat den meest plichtgetrouwen arbeider kan overkomen. Het opleggen der boete zal op zoo'n man bijzonder verbitterend werken, te meer, omdat zij doorgaans wordt opgelegd door een of ander jong-mensch, niet in staat om het groot aantal trouwe dienstjaren van den arbeider behoorlijk te waardeeren. In de Memorie van Antwoord staat dan ook zeer te recht, dat een van de grootste nadeelen van het boetestelsel is l'application journalière..... par les agents inférieurs du patron.

Dit zal altijd zoo blijven. Ik kan mij niet denken, dat in een groote industrie de werkgever zelf op het veld van den arbeid aanwezig is om te bepalen of boete zal worden opgelegd.

In de tweede plaats treft ze den ietwat onverschillige doch verbeterbare; deze zal er door verstompt worden, want de straf treft zijn portemonnaie met zijn eergevoel.

In de derde plaats treft ze den onverbetelijken, en dan is ze als straf veel te licht.

Dan komen wij tot de vraag: als wij de boete afschaffen, beperken wij dan de industrie en haar organisatie op een wijze waarop zij niet beperkt moet worden?

Een van mijn medeleden heeft mij gevraagd: wat wilt gij dan? Stel dat in een benzinefabriek iemand met een brandende sigaar bij de benzine komt, moet die man dan niet beboet worden?

Mijn antwoord is, dat boete hier niet zal helpen, want als de fabriek in de lucht vliegt zal men met een boete dengene, die het ongeluk heeft veroorzaakt niet meer kunnen treffen. Hier moet een peremptoir verbod zijn of liever de mogelijkheid van het binnentreden van die fabriek met een brandende sigaar worden voorkomen.

Ik stel mij voor, dat het met het heffen van boeten gaat als in mijn eigen vak: het zijn de slechtste schoolmeesters die het meest straffen en het zijn de slechtste werkgevers die het meest boete heffen. Ons geacht medelid de heer Pierson heeft bericht gekregen van een fabrikant, die in een zeer groote industrie de leiding heeft en daar werden in een geheel jaar f 9 aan boeten geheven. Dit is een bewijs, dat de boeten geheel kunnen worden afgeschaft. Als een goed patroon in een goed georganiseerde industrie f 9 boete heft, is het een bewijs dat men met de boeten een allergevaarlijkst wapen in handen geeft aan patroons die slecht willen. Wanneer die zaak toevertrouwd was aan den opperleider van de fabriek, den man die uit ervaring den arbeid in al zijn phasen kent; was het iets anders, maar hier zijn het *les agents inférieurs du patron*, gelijk de Memorie van Antwoord het noemt.

Daarom geloof ik, dat wij een stap verder moeten gaan en het boetestelsel geheel afschaffen. Den slechten arbeider treft men niet, daar treft men niet hem, gelijk reeds is gezegd, maar zijn vrouw en zijn gezin. Als hij thuis komt en zegt: ik ben beboet buiten mijn schuld, het was onrechtvaardig, dan heeft zijn vrouw niet de minste gelegenheid om dat te controleeren, maar stel dat de man werkt in een fabriek waar geen boetestelsel bestaat en hij heeft door te laat komen een uur moeten verzuimen als straf, dan weet de vrouw wel, dat hij dat uur verzuim verdiend heeft, want de patroon heeft er geen belang bij den werkmán dat uur te laten verzuimen, hij kon er integendeel belang bij hebben om den man die te laat komt zoo spoedig mogelijk aan het werk te zetten.

Het stelsel van boete moet ethisch slecht werken. Weet men wel, dat er industrieën zijn, waar het boetestelsel dien hatelijken vorm heeft aangenomen, dat een boete van 10 pct. bijv. wordt verdubbeld wanneer de werkmán niet in staat is om die den eigen dag of den volgenden dag te betalen?

Nu zal men zeggen, dat waar dergelijke misbruiken bestaan, de arbeidsovereenkomst niet moet worden aangegaan, maar ik vraag, of de arbeider economisch sterk genoeg is om altijd in deze zijn goed recht vol te houden.

Ik geloof niet, dat bij afschaffing van de boeten het ontslag het eenige remedie wordt. Integendeel, men kan tal van andere straffen maken. Men moet echter niet te veel straffen. Ik geloof dat het paedagogisch volkomen onjuist is het strafstelsel altijd voorop te stellen. Waarom altijd boete voor den arbeider? Wordt op een Ministerie boete geheven als een commies te laat komt? Ik weet het niet, ik heb er nooit van gehoord.

Het boetestelsel is iets hatelijks. Waar hierbij het arbeidscontract is aangenomen als basis, dat de arbeider economisch de zwakkere is, wil men hem treffen waar hij het zwakst is, in zijn beurs, terwijl men andere, meer opvoedende middelen heeft om hem tot zijn plicht te brengen. Men vreest, dat er meer ontslag zal volgen indien men het boetestelsel afschaft. In België schijnt dit het geval geweest te zijn. Ik zou willen vragen, of daar misschien niet juist die elementen verwijderd zijn die in geen enkele geregelde en geordende zaak bruikbaar zijn, en of dit dan ten slotte juist niet ten goede komt aan die werklieden, die in de eerste plaats nadeel ondervinden van de samenwerking met hen die niet begrijpen wat de industrie en hun plichten van hen eischt.

Ik meen met dit weinige te kunnen volstaan. Het spreekt vanzelf, dat, na hetgeen ik gesproken heb, ik mij subsidiair gaarne zal vereenigen met de andere amendementen, al naar mate deze het boetestelsel meer beperken en kans hebben door de Kamer aanneembaar te zullen worden verklaard; maar ik hoop, dat de Regeering, die zelf zoo ontzettend sceptisch staat tegenover de onmisbaarheid der boete, dat zij zich in de Memorie van Antwoord daarvan afmaakt met te zeggen, dat het niet wenschelijk schijnt zoover te gaan, nog eenige reden zal kunnen vinden; om in dit opzicht te gemoet te komen aan de wenschen van den heer de Klerk in diens amendement neergelegd, om het hatelijke van het boetestelsel weg te nemen door het geheel te verbieden en in geen geval meen ik, dat men hier mag tegen zijn, omdat er anders komen zou te veel ontslag.

Ik geloof dan ook niet, dat of hier of in eenige andere kamer der wereld bij de behandeling van het arbeidscontract van de zijde der arbeiders een verzoek zal zijn ingediend, om het boetestelsel te laten bestaan, op grond dat zulks in hun nadeel zou wezen als vermeerderende hun kansen op ontslag.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met

met een kort woord te zeggen, waarom ik mij niet kan vereenigen met het amendement van den heer de Klerk, noch met dat van den heer Schaper c.s., welke amendementen, voor hetgeen ik ga zeggen, eigenlijk hetzelfde bezwaar bevatten, het verbod namelijk, om voor den arbeider, in den gewonen zin van het woord, een boetebepaling op te nemen in het reglement of bij schriftelijke overeenkomst.

Ik zou er vooreerst op willen wijzen, dat wij bij een ontwerp als dit, wat de rechten en de plichten regelt tusschen den werkgever en de werklieden, in het algemeen er toe komen vergelijkingen te maken met buitenlandsche wetgevingen. Dit doen wij, naar mijn meening, zeer te recht, omdat wij naar mijn inzien aan de Nederlandsche arbeiders geen hogere eischen kunnen stellen, dan in het buitenland geschiedt en van den werkgever niet meer kunnen verlangen, dan in het buitenland van hem kan worden geëischt.

Hierbij kom ik tot een opmerking door den heer Roodhuyzen gemaakt. Hij heeft gezegd: wij zien ook in de school dat er onderwijzers zijn, die zeer goed buiten straffen kunnen.

Zou nu die geachte afgevaardigde uit dit voorbeeld deze conclusie willen trekken dat, omdat er enkele zeer goede onderwijzers zijn, die het zonder straffen kunnen stellen, aan alle onderwijzers de zeer hoge eischen gesteld kunnen worden om het zonder straffen te doen?

De heer Roodhuyzen: Ik heb dat niet bepleit. Ik wil alleen de boete als straf afschaffen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: U heeft dit voorbeeld aangehaald en houde mij dus ten goede, dat ik er even over spreek.

Men zal dus erkennen, en ook ik erken dat gaarne, dat er onderwijzers kunnen zijn, die het zonder straffen kunnen stellen. Zoo wi ik ook gaarne aannemen, dat er werkgevers zullen zijn die het zonder strafbepalingen in hun reglementen afkunnen, maar men kan die eischen in het algemeen niet stellen en evenmin nu als het iets bewijst, wanneer er een enkele onderwijzer is, die het zonder straffen kan stellen en men daarom volstrekt niet er toe kan komen alle onderwijzers het straffen te verbieden, evenmin kan ook het voorbeeld, door den heer Roodhuyzen genoemd, dat een enkele werkgever buiten boeten kan, aantoonen, dat in het geheel geen boete moet worden geheven.

De vergelijking, welke wij met buitenlandsche wetgevingen in het algemeen moeten maken, treft in het bijzonder, waar wij hier te doen hebben met een middel dat aan den werkgever moet worden gegeven om de naleving der overeenkomst te zijnen opzichte te verzekeren, namelijk de boete.

Het middel dat wij hier bespreken is van verschillende zijden te beschouwen. Wij kunnen dat bezien van het standpunt van den werkgever die het noodig heeft in het belang van de handhaving der orde in zijn onderneming en van het standpunt van den werkman die de straf ondergaat.

Nu deed de heer Schaper een beroep op Zwitserland, een land, waarvan nog dezer dagen door *Het Volk* werd getuigd, dat daar „de democratie er voor zorgt dat de eischen van den dag spoediger doordringen in de Regeeringskringen dan bij ons, waar een stevige industriele ontwikkeling en een tamelijk krachtige arbeidersbeweging die eischen duidelijk en practisch stelt.

Het zij mij vergund naast dat beroep op Zwitserland een ander beroep te stellen, aan hetzelfde land ontleend.

Ik verwijs naar het Arbeiterinnenschutzgesetz van 27 April 1905, dat geldt in het kanton Basel-Stadt en opgenomen is in het Bulletin des Internationalen Arbeitsamtes, Band IV 1905 nos. 1—4.

In dat ontwerp wordt o. m. ingevoerd de 10-urige werkdag voor de arbeidsters in het algemeen en de 11-urige werkdag voor vrouwen die in winkels werkzaam zijn.

Nu beschouwt men dit wetsontwerp als een stap van zoodanige beteekenis dat in de memorie van toelichting daarop het volgende vermeld wordt: „Mit der ausdrücklichen Festsetzung eines solchen würde Basel die Ehre zu Teil, dieser Fortschritt in der Schweiz zuerst verwirklicht zu haben”.

Wij hebben hier dus te doen met een ontwerp dat ons door de voorstellers wordt aangekondigd, als te zijn van zeer vooruitstrevenden aard.....

De heer Schaper: Ik heb alleen gesproken over boete.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik zal daarover ook spreken, maar de

geachte spreker veroorlove mij dat ik in mijn rede ook andere woorden gebruik dan het woord „boete” alleen.

Nu staat in § 15: „Buszen dürfen nur ausgesprochen werden, sofern sie in einer amtlich genehmigten Arbeitsordnung angedroht sind.

Eine Busze darf einen viertel des Tagelohnes der gebüssten nicht übersteigen.

Die Buszen sind im Interesse der Arbeiterinnen zu verwenden, worüber die Arbeitsordnung das nähere bestimmen soll.

Lohnabzüge für mangelhafte Arbeit oder verdorbene Stoffe fallen nicht unter den Begriff „Buszen”. Ihre Zulässigkeit regelt sich nach den Bestimmungen des Schweizerischen Obligationenrechts.”

Van de behandeling dezer artikelen in de Grossratskommission, die was benoemd ter voorbereiding van het wetsontwerp, vinden wij slechts dit vermeld: „keine Bemerkung”.

Op 3 Maart 1904 had een vergadering plaats van de section Basel der Schweiz. Vereinigung zur Forderung des internationalen Arbeiterschutzes, en daar werd een rede gehouden door dr. Julius Landsmann, secretaris „des Internationalen Arbeitsamtes”.

Het ontwerp werd in het algemeen gunstig beoordeeld, maar er werd ook aangedrongen om enkele artikelen te wijzigen. Die aandrang tot wijziging betrof echter allermint het artikel dat over de boete liep. Integendeel, daaromtrent vinden wij in de rede van dr. Landmann het volgende: „Die §§ 13—17 des Revisionsentwurfes enthalten Neubestimmungen über Lohnzahlung, Decompte, Buszen, Kündigungsfristen und die Arbeitsordnung, die sich teilweise an das eidgen. Fabrikgesetz und das Obligationenrecht, teilweise an die analogen Bestimmungen des Arbeiterinnenschutzgesetzes anderer Kantone anlehnen.

Von einer ausführlichen Besprechung dieser Neubestimmungen darf Abstand genommen werden, da ihr Inhalt und ihre Tendenzen in sozialpolitisch urteilsreife Kreise kaum noch zu Meinungsverschiedenheiten Anlass geben dürfte.”

Die artikelen zijn dan ook onveranderd wet geworden.

Nu is nog één zaak hierbij merkwaardig, nl. de persoon die dit ontwerp heeft voorgesteld. Die voorsteller toch was de Regierungsrath Wullschleger, ook een man die zeker naam heeft als vooruitstrevend te zijn op het gebied van sociale wetgeving, want die Regierungsrath behoorde, totdat hij in die betrekking optrad, tot de sociaal-democratische partij in Zwitserland.

In deze wet, die men dus in Zwitserland aanhaalt als een bijzonder vooruitstrevende wet, wordt wel degelijk van den werkgever de bevoegdheid erkend om boete op te leggen. Zoo is het ook in de bepalingen van de meeste andere wetgevingen, voor zoover mij die bekend zijn.

Nu meen ik dat wij aan onze wet zeer zeker dezen eisch moeten stellen: dat zij niet achter sta in bepalingen ten gunste van den werkman, maar ik geloof, dat onze bepalingen zeer gunstig zijn en zeer goed de vergelijking met die van andere wetten kunnen doorstaan.

Vooreerst hebben wij gekregen een beperking in de hoogte der boeten, per boete en per week. Het feit moet in het reglement worden omschreven en er moet een schriftelijk bewijs worden gegeven van ieder feit, met vermelding van tijd en plaats. Verder mag de boete noch middellijk noch onmiddellijk ten bate van den werkgever komen. Daarbij wijs ik ook nog op de bepaling van art. 1637 r [lees: 1638 r] inhoudende de beperking bij loonsinhouding.

Dan volgt op het artikel dat wij nu behandelen een artikel dat van zeer groote beteekenis is en dat in andere wetgevingen gewoonlijk ontbreekt, nl. dat geen schadevergoeding mag worden gevraagd voor het feit waarvoor boete is opgelegd.

Dat deze bepalingen een zeer groote verbetering bevatten bij den bestaanden toestand, behoeft ik hier niet aan te toonen, maar zal voor al de leden der Kamer, die bijv. kennis hebben genomen van de geschriften van mr. van Berekstein en van het rapport der sociaal-democratische studieclub, zeer duidelijk zijn.

Ook de vergelijking met andere wetgevingen kunnen onze bepalingen zeer goed doorstaan. Ik erken volkomen dat in ons ontwerp een hooger maximum boete wordt voorgesteld dan in het zoeven genoemde Arbeiterinnenschutzgesetz wordt toegelaten. Maar wij hebben hier te doen met een algemeene regeling en kunnen ons dus niet beperken tot hetgeen in die gevallen van vrouwen die werken in bedrijven, niet eens onderworpen aan het Fabrikgesetz, noodig is. Maar dit Schutzgesetz, dat handelt over vrouwen in de bedrijven die ik noemde, laat toch toe, naast het opleggen van boete, de bevoegdheid om schadevergoeding te vragen.

De heer de Klerk: Dit is geen reden dat wij dit hier zullen volgen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik haal hier eenige voorbeelden uit de buitenlandsche wetgeving aan, ten betooge dat de bepalingen die wij hier invoeren de vergelijking met hetgeen in het buitenland bestaat gerust kunnen doorstaan, en nu zegt de heer de Klerk: dat is geen reden om het ook hier na te volgen. Maar wij volgen het ook niet. Ik zeg nog eens: het was voorgesteld door een sociaal-democraat, en als deze dat aandurft en meent dat het noodig is en wij gaan zooveel verder, dan geloof ik dat wij kunnen zeggen, dat die bepalingen van eenigszins vooruitstrevenden aard zijn.

De heer Schaper heeft vanmorgen gesproken over het voorontwerp van de Zwitsersche arbeidsinspecteurs en gezegd: die inspecteurs hebben bezwaar tegen het maximum van een halven dag loon; bij ons is het erger, daar is een heele dag loon als maximum toegelaten.

! Dat erken ik volkomen, maar ik heb niet gehoord dat in dat Zwitsersche voorontwerp een voorschrift is waarbij een maximum-boete in de week is bepaald, een voorschrift, dat voor de arbeiders van zeer groot belang is en waardoor misschien de bezwaren, die de inspecteurs hebben genoemd, zouden worden weggenomen.

Andere wetgevingen hebben hetzelfde maximum van de boete, maar in de wetten die mij bekend zijn, is een weekmaximum niet opgenomen en in het voorontwerp van de Arbeidswet, dat de heer Schaper noemde, komt wel het verbod van boete voor, maar daartegenover is het toch wel degelijk geoorloofd van het loon af te houden de vergoeding van de schade, die de arbeider heeft veroorzaakt. Dat is een zaak die niet te gering is te schatten, want ik geloof dat met die schadevergoeding den arbeider een zeer hooge straf kan worden opgelegd.

Als men nu de boete beschouwt van het standpunt van den werkman, dan wil ik dadelijk erkennen, dat de oplegging van de boete voor hem zeer onaangenaam is, hatelijk zelfs, als men wil, want die straf treft zeer dikwijls niet alleen den man zelf, maar kan ook komen ten laste van het gezin.

De heer Schaper heeft gezegd, dat het inkomen van den werkman te klein is en men niet moet toelaten, dat daarvoor iets afgaat voor boete. Ik zou aan den geachten afgevaardigde willen vragen: hoe verklaart gij, dat in tal van reglementen van arbeidersverenigingen zoo bij voorkeur de boete gebruikt wordt als de straf, die aan de leden bij overtredingen wordt opgelegd?

Mijnheer de Voorzitter! Hoezeer dat argument eigenlijk voor de hand ligt, moet ik toch bekennen, dat ik er zelf niet opgekomen ben, maar dat denkbeeld bij mij in gedachten kwam, toen ik aan het lezen was in het laatste rapport van de Royal commission on trade disputes and trade combinations.

Er wordt gezegd op blad. 62: „There is just one other point that I might incidentally mention, as showing the hardship which these rules entail upon the men, and that is, the extraordinary system that these societies have of fines, for every conceivable offence. This engineers' society contains a list of seventy four offences punishable by fines varying from 6 d. to £ 5, the stone-masons' society has a list of eighty-one offences for which fines are inflicted, and the ironfounders' society no less than 152.

En handelen hier te lande verschillende werkliedenverenigingen niet in denzelfden geest?

Indien nu het inkomen van de arbeiders nooit mag getroffen worden door een straf, dan, zou ik zeggen, moet men in de arbeidersverenigingen het voorbeeld geven en niet het zoo schandelijke afgekeurde strafmiddel, dat men aan de patroons wil onthouden, bij voorkeur bezigen.

De heer Schaper roept mij toe: beveel het hun aan. Ik zal gaarne van den goeden raad van den geachten afgevaardigde gebruik maken om het hun aan te raden, maar ik geloof toch dat dit eerder in zijn gedachtengang valt dan in den mijne. Ik zal den geachten afgevaardigde met eenige voorbeelden aantoonen, dat het voor mij bij nadere beschouwing eenigszins bezwaarlijk is.

Dat er gelegenheid moet zijn straf op te leggen, blijkt, dunkt mij, uit het voorbeeld van de vakverenigingen zelf, die in de practijk toonen, dat zij het niet zonder strafbepalingen en zonder de straf, die de heeren hier afkeuren, kunnen doen.

De heer Schaper zeide, dat de fabrieksinspecteurs in Zwitserland verklaren: „Liederliche Leute werden nicht gebessert, bessere lassen es sich nicht gefallen". Dat is niet overal zoo, want zij laten het zich in hun eigen vakverenigingen wel gefallen. Men kan gemakkelijk een voorbeeld noemen, dat *bessere* arbeiders zich het wel laten gevallen en nog meer dan dat. Ik zou willen zeggen, dat het voorbeeld, dat de heer Roodhuyzen aanhaalde van een fabriek, waar slechts f 9 per jaar aan boete werd opgelegd, het tegendeel bewijst van hetgeen die geachte afgevaardigde daarmede wilde aantoonen.

Dat toont dus aan, dat er in die onderneming boetebepalingen bestaan, dat ook van die bepalingen wordt gebruik gemaakt, maar dat dit blijkbaar een zoodanig gunstig effect heeft, dat men maar komt tot een klein bedrag in het jaar.

De geachte afgevaardigde, de heer Schaper, heeft vanmorgen gezegd, dat de fabrieksinspecteurs aandringen op afschaffing, maar ook dat slechts een zeer gering „Prozentsatz der Betriebe" in Zwitserland dat stelsel gebruikt. Maar de geachte afgevaardigde weet dat het hier anders is, want wie kennis neemt van het geschrift van den heer van Beresteyn en van het rapport van de Sociaal-democratische studieclub, zal tot de overtuiging komen dat hier niet in een geringe „Prozentsatz" maar in een zeer groot aantal bedrijven boete wordt geheven.

Nu is vanmorgen eenigszins geringschattend gesproken over de argumenten die worden aangehaald om te bewijzen, dat eigenlijk de boete moet worden beschouwd als te zijn in het belang van den werkman. Er is gezegd: wij moeten over den werkman geen voogdij willen uitoefenen. Ik zou zeggen, dat ik mij op dat standpunt niet behoef te stellen. Als wij wettelijke bepalingen maken en de werklieden achten de een of andere bepaling voor hen niet goed, dan behoef ik mij niet te laten afhouden voor zulke bepalingen te stemmen, als zij geen argumenten aanvoeren, die mij overtuigen. En die heb ik niet gehoord. In het boek van den heer Landsmann: „Die Arbeiterschützgesetzgebung der Schweiz", wordt aangehaald een model reglement, opgemaakt door de inspecteurs van den arbeid en dat dus de werkgevers wordt voorgelaten als een reglement, waarnaar zij het hunne bij voorkeur moeten inrichten. Daarin staat wel: auf Buszen wird verzichtet, maar in de plaats daarvan komt een waarschuwing en dan staat er: „Erfolgt die Uebertredung jedoch wieder oder wird den amtlich gememigten Specialreglementen und den Schriftlichen Weisungen zum Schutz von Gesundheit und Leben der Arbeiter nicht Folge geleistet, so erfolgt Kündigung, in schwereren Fällen sofortige Entlassung."

Dit geldt dus feiten, die niet alleen bedreven worden door liederliche Leute, want ik stel mij voor, dat ook wel werklieden, die niet tot die categorie behooren, wel eens de voorschriften zullen overtreden, die gegeven zijn in het belang van gezondheid en leven der arbeiders. Is dat hier te lande anders? In het geschrift van den heer van Beresteyn vind ik o. a.: „De meest voorkomende straffen zijn geldboete en ontslag." En verder: „Waar boeten verboden zijn, worden deze door andere straffen vervangen. In twee reglementen volgt op iedere overtreding ontslag, in een dezer voorafgegaan door een waarschuwing. In andere gevallen treedt in de plaats van boete waarschuwing, verlagings in rang of stilstand bij verhooging, strafwerk of inhouding der premie. Waar dit laatste het geval is komen dan wel eigenlijk boeten onder een anderen naam voor."

Wie verder met aandacht kennis neemt van het rapport van de Sociaal-democratische studieclub, wordt nog niet zoozeer getroffen door de hooge boeten, die worden vermeld als telkens te worden opgelegd, maar vooral in de straf die bestaat in het opleggen van gedwongen verzuim, van uren, halve dagen en verscheidene dagen, soms voor kleine overtredingen, en wordt ook getroffen door de talloze gevallen, waarin — en niet alleen aan slechte elementen — ontslag wordt gegeven.

De heer Schaper zegt: een man die veel boete krijgt, wordt toch weggezonden en hem baat het dus niet. Maar uit het rapport blijkt, dat ook menschen, die geen boete krijgen, tal van malen met ontslag worden gestraft. En zal dit nog niet veel meer gebeuren als de tusschenstraf, het opleggen van boete, niet meer mogelijk is? En zijn de straffen van dat gedwongen verzuim en van het ontslag niet veel onaangenaamer voor de arbeiders dan de boete en wordt daardoor hun gezin niet getroffen in veel erger mate?

De heer Roodhuyzen heeft gezegd dat in België een boeteverbod is en het ontslag geven daar zoo is toegenomen, maar — zoo heeft hij daarop laten volgen — wij zouden eerst eens moeten nagaan of die ontslaggeving niet uitsluitend is toegepast op onbruikbare werklieden. Tot tijd en wijle die geachte afgevaardigde dat onderzoek heeft ingesteld kan dat voorbeeld dus gevoeglijk buiten bespreking blijven.

Ik zou dit nog willen vragen. Vreest men niet, indien men het verbod tot het opleggen van boeten in deze wet opneemt, dat de patroon weer gedwongen zal wezen om schadevergoeding te vragen voor een feit waardoor hij, inderdaad schade geleden heeft, een schadevergoeding die den arbeider die het heeft aangericht zeker meer zal treffen dan een boete zal doen, want bij schadevergoeding hebben wij geen waarborg, tenzij de bepaling er van aan den kantonrechter wordt gevraagd.

Er zijn voorbeelden aangehaald waardoor men wilde betoogen dat het heffen van boeten zoo hatelijk is en steeds door de werklieden is afgekeurd. Maar er

zijn ook voorbeelden van het tegendeel. Men zal zeggen: nu haalt gij ook één industrieel aan, terwijl gij zooveel hebt afgekeurd dat het gebeurd is. Ja, Mijnheer de Voorzitter, maar dit voorbeeld is toch meer tekenend dan van dien anderen industrieel door den heer Roodhuyzen genoemd.

De heer Roodhuyzen: Ieder vind zijn eigen voorbeeld het beste.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik geloof dat als gij het mijne hoort, gij zult zeggen dat het mijne beter is dan het uwe. Ik heb op het oog een van de groote industrieelen van ons land, die meerdere fabrieken heeft, waarin met ploegen wordt gewerkt. Nu kan hij het in de eene fabriek zonder boete stellen, maar in een andere fabriek, waar jongere werklieden werken, heeft hij op verzoek van den arbeidsraad de boeten moeten invoeren. Er wordt, zooals ik reeds zeide, met ploegen gewerkt, en nu kwam het herhaadelijk voor dat eenige menschen op tijd ontbraken en door dat wegblijven van enkelen een geheele ploeg moest wachten. Daarom is op het verzoek van den arbeidsraad in de fabriek waar minder goede werklieden werken, het boetestelsel ingevoerd en daarmede verbetering aangebracht. Wij hebben daar niet te doen met liederliche Leute, niet met de beste elementen, maar met werklieden, behoorende tot groepen, die voor verbetering vatbaar zijn en waarbij de boetebepalingen een goede werking gehad hebben.

Ik haalde zooveel aan de Zwitsersche: „Arbeiterinnenschutzgesetz”, toepasselijk op bedrijven, niet vallende onder het Fabrikgesetz, dus op bedrijven, waarbij geen gevaar voorkomt; de boeten gelden daar dus vooral in het belang van een behoorlijken loop van zaken, om de orde te handhaven; men kan dus zeggen: hoofdzakelijk in het belang van den werkgever.

Maar hoe oordeelt men over het verbod van boete-oplegging in bepaald gevaarlijke bedrijven — bedrijven waarin één man zeer nadeelige gevolgen voor anderen kan doen ontstaan? Durft men die verantwoordelijkheid aan?

De heer Roodhuyzen wees op het geval dat iemand met een brandende sigaar bij een vat met benzine komt; hij zeide, dat daarop geen boete behoorde te staan, maar daarbij andere maatregelen genomen moesten worden. Dit ben ik volkomen met hem eens; maar er zijn andere bedrijven waarbij handelingen welke zeer groot gevaar doen ontstaan, kunnen voorkomen, welke door krasse maatregelen alleen niet te voorkomen zijn.

In de mijnen bijv. kan door onvoorzichtigheid van een enkele een groot ongeluk gebeuren. Bij dergelijke bedrijven moet, dunkt mij, de mogelijkheid blijven om de preventieve werking van de boetebepaling en zoo noodig de repressieve werking van de boete-oplegging in het belang van alle arbeiders te gebruiken.

De heer Roodhuyzen zeide: wij moeten niet te veel voogdij over den arbeider uitoefenen.

De arbeiders in het algemeen zijn niet zoo zeer tegen het stellen van boeten gekant. Ik verwijs naar het laatste bulletin van Internationale Arbeitsamt, Band IV, 8, 9, 10, waarin het ontwerp van een reglement opgenomen is, officieel getiteld:

„Entwurf einer Normalarbeitsordnung und der Normalbestimmungen über die Wahl und Tätigkeit des Arbeitersausschusses für Bergwerke, nach den Vorschlägen des Bergbaulichen Vereins, nebst den Abänderungsvorschlägen des Bergarbeiterverbandes.”

Daarin worden dus tevens opgenomen de voorstellen van de vakverenigingen. Hier hebben wij dus naast elkander wat noodig geacht wordt bij de mijnwerken door werkgever en door werkmán. Het is geen arbeidsraad, waarover sommige heeren zoo minachtend spreken, als zouden zij geheel in den geest der patroons handelen, maar een vakvereniging die haar opmerkingen maakt. Welnu, deze verzoekt wel de boeten te beperken, maar deze vakvereniging vraagt niet in het reglement het bepalen van boeten als straf geheel te laten vervallen.

Nu is hier ook nog aanbevolen om het boetestelsel door het premiestelsel te vervangen. Naar aanleiding hiervan zou ik willen zeggen, dat niet in iedere industrie het premiestelsel kan worden ingevoerd. Maar waar het wordt ingevoerd, daar zal de premie toch spoedig als bestanddeel van het loon te beschouwen zijn en daar zal dus inhouding van de premie geheel met oplegging van boete gelijkstaan.

De heer Roodhuyzen: Het kan ook bestaan in het inhouden van verlof.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Het inhouden van verlof kan een vorm van straf zijn. Maar gaat het aan bij deze alleen te denken aan hetgeen men

zich voorstelt dat het ideaal zal zijn, dat een werkgever kan doen om een straf op te leggen?

Het is hier de vraag: wat is in het algemeen noodig en wat zal in het algemeen het geval zijn en dan meen ik dat, waar wij in het overgrootste getal der bedrijven er nog niet aan toe zijn dat er acht dagen verlof gegeven worden, het zeer moeilijk is de industrieelen te verwijzen naar dergelijke middelen, die op het oogenblik niet denkbaar zijn dat zij kunnen worden toegepast.

Waar ik nu meen dat bepalingen, die het verbod van boete-oplegging inhouden, niet zijn in het belang van den werkgever en waar ik tevens van oordeel ben dat een dergelijk verbod niet in het belang van den werkmán zou zijn, kan ik mij niet vereenigen met het amendement van den heer de Klerk en niet met dat van den heer Schaper c.s.

De heer van der Zwaag: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal met een enkel woord aangeven waarom ik voor het amendement van den heer de Klerk stemmen zal.

De vorige geachte spreker heeft mij tal van gelegenheden gegeven om aanknopingspunten te vinden voor datgene wat ik ter aanbeveling van dit amendement zou willen zeggen.

Ik zal echter niet breedvoerig ingaan op hetgeen de geachte afgevaardigde gezegd heeft. Ik wil dit gaarne overlaten aan de personen dien dit meer bijzonder aangaat, maar wensch er toch al dadelijk op te wijzen, dat het niet aangaat om zich te beroepen op de wetgeving van het buitenland. Men zegt, dat men aan den werkgever geen hogere eischen kan stellen dan het buitenland doet. Zoo redeneerende zou men zich ook op de Russische wetgeving kunnen beroepen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: U zult toegeven dat ik dit niet gedaan heb.

De heer van der Zwaag: U zult toegeven dat het gedaan kan worden.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Wacht dan totdat dit gebeurt.

De heer van der Zwaag: Ik wacht liever niet totdat dit gebeurt, omdat ik hier te lande niet gaarne Russische toestanden geïntroduceerd zou zien. Waar ik medewerk tot een wetgeving ten nutte van de arbeiders, daar beroep ik mij liever niet te veel op die buitenlandsche wetgeving. Ik geloof niet dat die buitenlandsche wetgeving zoo is, dat wij verplicht zijn onze wetgeving daaraan geheel gelijk te maken.

Voorts heeft de geachte afgevaardigde gesproken over de reglementen die de werklieden zelf maken voor hun vereenigingen en heeft hij er op gewezen dat daarin ook boetebepalingen zijn opgenomen. Ik kan uit mijn practijk vereenigingsleven te dezen opzichte al dadelijk mededeelen, dat boetebepalingen nooit zoo heel veel uitwerken. Maar die reglementen zijn bovendien niet te vergelijken met deze reglementen, omdat de werklieden bij het maken van bepalingen hun vereenigingsleven betreffende inderdaad allen elkanders gelijken en dus vrij zijn. Zij contracteeren daar als werkelijk vrije menschen, hun vrije wil zit inderdaad hier voor. Dit gebeurt met de reglementen waarover het hier gaat niet. De heeren zeggen, dat die boeten zoo noodzakelijk zijn om de arbeiders in toom te houden en omdat hun menselijke zwakheden aankleven. Maar dan vraag ik: waar blijven dan de boeten voor de werkgevers? Zijn dat engelen? Misdragen die zich nooit? Ik geloof, dat de werklieden soms ook wel behoefte zouden hebben aan boetebepalingen tegenover de werkgevers, wanneer men beide partijen gelijk wilde stellen, maar daar vind ik in het wetsontwerp heelemaal niets van.

Dan heeft de spreker verder gesproken van schadevergoeding. Schadevergoeding zou ik ook niet willen toepassen.

Men heeft gesproken van het risico van den arbeid. Dat risico is inderdaad in sommige bedrijven verschrikkelijk, maar ik wensch hier met het oog op dit wetsontwerp te wijzen op een ander risico van den arbeid, dat is, dat hij die werkt, in den regel fouten maakt; wanneer men bijv. eens boeten stelde op elke slechte bepaling die wij hier maken, op elke wet die hier in de Kamer klaar gekomen is en later blijkt in de practijk een groot prul te zijn en wanneer die boeten eensigszins krachtig werden opgelegd, dan geloof ik, dat wij al een heele groote som zouden moeten hebben opbrengen.

Wanneer een arbeider zich in dienst van een patroon begeeft om grondstoffen te verwerken of wat ook, dan is het natuurlijk dat hij met den besten wil van de wereld niet steeds fouten kan vermijden, ook niet die welke schadelijk kunnen zijn voor den werkgever. Als deze zelf het werk moest verrichten, zou hij ook

niet gewaarborgd zijn, dat hij zelf niet — misschien zelfs in ergere mate — fouten zou maken. Waar dus de arbeider niet met opzet fouten heeft gemaakt, zou ik het eischen van een schadeloosstelling in hooge mate immoreel achten, en zou ik haar dus willen beperken tot die gevallen, waarin inderdaad het opzet om schade aan te brengen, bewezen kan worden.

Dan heeft de vorige spreker, met wien ik mij nog een oogenblik zal bezighouden, om klem aan zijn betoog bij te zetten, gevraagd, of dan in die gevaarlijke bedrijven, waarin de onachtzaamheid van een persoon groot nadeel zou kunnen toebrengen aan anderen, ja zelfs levensgevaar kan doen ontstaan, zulke boetebepalingen zouden kunnen worden gemist.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer men in dergelijke bedrijven menschen heeft, die of zoo zorgeloos of zoo onverschillig zijn, dat zij aan hun nalatigheid desnoods het leven van hun medeburgers opofferen, dan geloof ik, dat alleen een zoodanige boete afschrikkend zou werken, die verschrikkelijk groot was, en dan beteekent de inhouding van een dag loon per week niets. Neen, dan zijn er wel betere bepalingen in het wetsontwerp om zulke menschen te straffen.

Ik meen dus, dat alleen opzet zou moeten gestraft worden met betaling van schadeloosstelling. Ook het niet op tijd aanwezig zijn zou kunnen gerangschikt worden onder de zaken die eenige boete zouden kunnen wettigen, altijd ook wanneer dit opzettelijk geschiedde. Maar ook voor het te laat komen hebben wij andere bepalingen, zooals bijv. art. 1638 b.

Nu is door den spreker echter het geval ten tooneele gevoerd, dat een geheele ploeg niet kan werken, doordat enkele personen afwezig zijn, maar dan heeft men een reden voor ontslag; in art. 1639 q [p] vindt de werkgever een heel lijstje van dergelijke redenen, die alle ontslag op staanden voet rechtvaardigen. Op deze gronden verklaar ik mij dus vóór het amendement van den heer de Klerk.

Ik meen, dat het boetestelsel is een hatelijkheid jegens de arbeiders; dat het bovendien onmogelijk zal zijn, zelfs al bestaat daartoe de wil van den patroon, om het boetestelsel steeds rechtvaardig te doen werken en dat voor al die gevallen, waarin door grove nalatigheid of onverschilligheid de patroon schade lijdt, hij niet alleen de gelegenheid heeft om den arbeider op staanden voet te ontslaan, maar die reden van een moreel oogpunt gezien, dan ook zeer gerechtvaardigd is, omdat de werkgever hier dus volkomen zijn macht behoudt over de slechte werklieden, omdat tegenover dergelijke werklieden geen boetebepaling doel zal treffen, terwijl die boeten wel zullen treffen andere werklieden, die niet met opzet, maar om de een of andere reden die buiten hen zelf ligt, zich aan het een of ander vergrijp of nalatigheid schuldig maken; daarom zal ik ondersteunen het amendement van den heer de Klerk.

De heer **Nolting**: Mijnheer de Voorzitter! Na al hetgeen is gezegd ten voordeele van het voorstel van den heer de Klerk, kan ik zeer kort zijn. In het algemeen kan ik mij wel aansluiten bij hetgeen daaromtrent is gezegd door den heer van der Zwaag, met name wat de bestrijding betreft van hetgeen is opgemerkt door den heer van Nispen, dat nl. ook in vakverenigingen boeten worden geheven. Het is mij bekend, dat er verschillende vakverenigingen zijn waar vroeger boeten werden geheven, maar waar dit nu niet meer het geval is, omdat die boeten in geen geval hebben geleid tot het gevolg dat men daarvan verwachtte en waarvoor zij feitelijk waren ingesteld. In den regel hief men een boete op het laat komen in een vergadering, maar dat geeft toch niets. Men wil nu eenmaal niet worden gedwongen tot het bezoeken van een vergadering; men wenschte daar vrijwillig te komen. Men heft een boete op het niet op tijd voldoen van de contributie, maar men heeft in verschillende reglementen die boeten ook doen vervallen. Wat voor mij echter de groote grief is dat het boetestelsel in dit wetsontwerp wordt opgenomen, is dit. Wanneer de werkmán inderdaad altijd had te doen met den patroon zelf of met den directeur van een tak van dienst, dan zou ik mij wellicht nog bij een boetestelsel kunnen nederleggen, maar dat is het geval niet. De werkgever stelt aan bazen en onderbazen. En die leggen de boeten op. En dan wordt in menig geval op ruwe wijze met het opleggen van boeten omgesprongen. Men heeft gezegd, dat er bijv. storing kan komen in de orde en dat de boeten dan goed kunnen werken. Volkomen waar dat verstoring van de orde in werkplaats of fabriek moet worden gestraft. Maar moet dit dan juist zijn met boeten? Ik stel mij voor, dat op een atelier waar veel vrouwen en meisjes arbeiden of in een fabriek het spreken met elkander is verboden. Nu kan men een boete stellen op het spreken met elkander.

De opzichter van de werkplaats ziet een paar vrouwen of meisjes met elkaar spreken en zegt: ik beboet je voor 25 centen. De vrouw of het meisje zegt: ik

spreek niet. Wat antwoordt de opzichter: je spreekt tegen, ik leg er nog 25 cent op. Zoo gaat het in den regel. Het is een plagerij van de ergste soort. Dat is voor mij het viciouse van het stelsel. En daarom geloof ik dat men inderdaad goed zal doen met het boetestelsel in deze wet niet op te nemen.

De vorige week was ik op een vergadering van de Christelijke gemeentewerklieden te Amsterdam. In het gemeentelijk werkliedenreglement, zooals dit op het oogenblik in Amsterdam bestaat, worden geen boeten geheven, en het gaat altijd best. Wat ziet men nu? Dat de commissie, door den gemeenteraad benoemd om het tegenwoordige reglement te herzien, een ontwerp-reglement heeft ontworpen, het tegenwoordige reglement te herzien, een ontwerp-reglement heeft ontworpen, waarbij wordt verwezen naar de heffing van boeten in het ontwerp-arbeidscontract. Men leeft dus in afwachting van het tot stand komen van deze wet, om ook in dat reglement de boeten op te nemen.

In Amsterdam is een directeur die een kleine boete heft, die meent er niet buiten te kunnen om de orde in zijn zaak behoorlijk te handhaven, maar meenderen zijn met mij overtuigd, dat die orde ook zonder boete kan worden gehandhaafd. Vandaar dan ook, dat zelfs Christelijke raadsleden een amendement hebben voorgesteld om het boetestelsel niet in de reglementen toe te laten. Deze argumenten spreken! Ook in de Gist- en Spiritusfabriek te Delft, waar vroeger een boetestelsel bestond, heeft men het thans afgeschaft, omdat het niet goed werkt.

De werklieden zelf geven toe, dat er een straf moet bestaan; maar zij vinden het onbillijk, dat men hen wil laten werken zonder betaling. Komen zij vijf minuten te laat, men late hen het eerste half uur verzuimen, of, zoo noodig, de eerste schaft, maar men beginne niet met kleinigheden als f 0.05, f 0.10 of f 0.25 boete te heffen; wanneer een opzichter een werkmán een paar maal per dag zulk een boete oplegt, — want het is niet buitengesloten dat zelfs op één dag het maximum wat de wet toelaat kan worden opgelegd —, zal dit kwaad bloed zetten en de gevolgen niet achterwege blijven. Wordt het boetesysteem uit deze wet gehouden, dan zal zij er veel beter op worden en ik hoop dan ook, dat de Kamer zich zoo beslist mogelijk zal uitspreken voor het amendement van den heer de Klerk.

De heer **van Karnebeek**: Mijnheer de Voorzitter! Ik gevoel mij gedrongen een paar woorden te zeggen over de amendementen. Van verschillende kanten is betoogd, dat het boetestelsel hatelijk en onaangenaam is voor de arbeiders. Met deze laatste bewering hebben echter de bestrijders het pleit nog niet gewonnen; er is, dunkt mij, meer noodig voor het bewijs dat men het stelsel missen kan. Anderen achten het boetestelsel onpractisch en ondoeltreffend. Nu heb ik persoonlijk daaromtrent geen ervaring, maar als dit stelsel werkelijk zoo ondoeltreffend is, dan zal het toch langzamerhand wel in onbruik raken en afgeschaft worden.....

De heer **Troelstra**: Deze bespreking is een onderdeel van dat afschaffingsproces.

De heer **van Karnebeek**: De patroon zal dan zelf de boeten wel achterwege laten en dan is er geen verbod in de wet noodig. Er zou geen bezwaar bestaan om een verbod in de wet te schrijven, als die ondoeltreffendheid en onnoodigheid reeds bewezen was, maar intusschen doet men beter de practijk te laten spreken.

Nu heeft een der leden, die het meeste werk van de zaak hebben gemaakt, een lid van de Commissie van Rapporteurs, een rede gehouden die lijnrecht ingaat tegen afschaffing van het boetestelsel; hij heeft op voor mij tot dusver overtuigende wijze aangetoond, dat het niet gemist kan worden.

Er zijn onderscheidene amendementen om de boeten te verlagen beneden de grens waartoe zij in dit wetsontwerp wordt toegelaten. Indien men het boetestelsel wil behouden in de wet, zal men verstandig doen de boeten niet zóó te verlagen, dat zij geen beteekenis meer zullen hebben in de practijk. Voor die amendementen ben ik dus niet te vinden.

Eindelijk is ook een amendement ingediend verdedigd door den heer Limburg, waarbij den rechter de bevoegdheid wordt gegeven om de boete op een kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt.

Hier komen wij op het juridische terrein, waarop ik mij meer thuis gevoel. Tegen het amendement heb ik principieel bezwaar.

Ik geef natuurlijk toe, dat de rechter zal hebben te oordeelen — voor zoover hij de bevoegdheid niet heeft zal men ze hem kunnen inruimen — of het geval, dat voorzien is in het contract, aanwezig is, of er voor het opleggen van de boete wezenlijk reden is geweest te vinden in de overeenkomst zelf. Maar zooals

het amendement geredigeerd is, wordt den rechter de bevoegdheid gegeven de overeenkomst, het contract, te wijzigen. Dit is iets waarmede ik niet kan medegaan. Wij hebben in dit wetsontwerp een regeling op den voet van overeenkomst, van het civiel recht, en nu kan men, dunkt mij, wel bepalen dat een beding tusschen partijen nietig is, maar niet een bepaling in de wet opnemen, waarbij aan den rechter de bevoegdheid wordt gegeven de eenmaal gemaakte afspraak te wijzigen en dus zelf het contract als het ware te maken. Tot verdediging van dat denkbeeld is een beroep gedaan op de Deutsche wet en op de uitspraak van Deutsche geleerden. Ik moet dit als niet afdoende wraken. Ik vind niet, dat het laatste woord in de materie is gezegd, wanneer men betoogt: zóó is het in Deutschland, zóó hebben Deutsche specialiteiten, Deutsche geleerden geoordeeld. De heer van der Zwaag zal in deze wel van mijn meening zijn. Juist van den kant van de heeren die nu een beroep doen op het Deutsche wetboek en de uitspraken van Deutsche geleerden, is op ander gebied herhaaldelijk gebleken, dat zij een verwijzing naar Deutsche opvattingen en regelingen wraken.

Ik voor mij kan mij dus allerminst met dit zeer principieele amendement vereenigen.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Mag ik een kleine opmerking maken naar aanleiding van het amendement door den heer Limburg voorgesteld.

Mij dunkt, dat wanneer men den rechter kan inmengen in deze zaak, het opleggen van boeten practisch absoluut onmogelijk wordt, want dan zou iedere werkman die beboet is, naar den rechter kunnen gaan om te zeggen, dat hij vindt dat de boete te hoog is. Hij kan dit gratis doen, heeft geen advocaat noodig, stuurt eenvoudig aan den kantonrechter een bericht, dat hij gaat procederen.

De patroon moet dan ook verschijnen, en wanneer hij in het ongelijk wordt gesteld, kost het hem nog niets, want verhaal voor onkosten heeft men op hem niet.

Ik geloof, dat om die reden alleen reeds de bepaling onuitvoerbaar is, daar gelaten, dat het ook niet goed is om den rechter te gebruiken tot arbiter tusschen patroon en werkman.

Wij hebben hier te doen met het vormen van een contract, niet met een tutele, welke gesteld wordt over den arbeider in het algemeen. De vraag moet alleen zijn: hoe moet het contract gemaakt worden? Alle onbillijkheden, die in een contract zouden kunnen opgenomen worden, moeten zooveel mogelijk worden vermeden; daartoe dient deze regeling, maar verder moeten wij niet gaan.

Indien er bijv. een middel kon gevonden worden, om de moeilijkheden waarop de heer Nolting wees, weg te nemen, dat de boete namelijk wordt opgelegd door den baas of onderbaas, waardoor dikwijls onbillijkheden begaan worden, zou ik dit zeer goed vinden. Bijv. door in de wet de bepaling op te nemen, dat een arbeider altijd appèl heeft op den chef. Maar ik zou nooit wenschen, dat bij de uitvoering van het contract tusschen werkgever en werknemer voortdurend de rechter zou kunnen worden geroepen; want daardoor zou, naar het mij voorkomt, de verhouding tusschen patroon en werkman eerder verminderen dan verbeteren.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij voor een goed deel refereeren aan het uitnemend betoog van den heer van Nispen. Mijnerzijds wensch ik de aandacht der Vergadering te vestigen op het karakter van de boete. Mij dunkt, dat dit na den loop, welke de discussie genomen heeft, zijn nut heeft.

De boete, waarover het hier loopt, is niet bestaanbaar naast de boete, waarover wij in het gewone leven spreken, wanneer wij het oog hebben op de verbanden met een strafbeding of poenaliteit van het burgerlijk recht.

Dit wordt in het dagelijksch leven ook boete genoemd, maar het is iets anders, althans iets onbestaanbaars naast de boete, die wij hier bespreken.

Dat gewone poenaliteitsbeding komt hierop neder, dat, als een der contracterende partijen jegens de andere partij iets doet of nalaat, waardoor zij verplicht wordt tot schadevergoeding, over het bedrag hiervan niet later zal worden getwist, maar partijen reeds bij het aangaan der overeenkomst bepalen in welk geldsbedrag de schadevergoeding zal bestaan.

Dit heeft twee zeer groote voordeelen.

Vooreerst, dat, wanneer eenmaal een geding gevoerd is over de vraag of werkelijk een der partijen jegens de andere partij tot schadevergoeding verplicht was, niet behoeft te worden gevoerd een tweede geding om den rechter te laten uitmaken hoeveel de schadevergoeding zal bedragen.

Het tweede voordeel is — en dit geldt vooral voor ons land — dat anders,

indien het den crediteur, die op de schadevergoeding aanspraak heeft, niet mogelijk is tot de laatste penning toe aan te wijzen waarin de door hem geleden schade bestaat; hij gevaar zou loopen in het geheel geen vergoeding te krijgen. Op dit punt is de jurisprudentie in ons land zeer streng.

Het is dus, met het oog ook op dit materieel belang, gewenscht, dat de partijen in de gelegenheid zijn vooraf het bedrag der schadevergoeding te bepalen.

Bij geen enkel contract op het geheele gebied van het contractwezen is dit in het verkeer noodzakelijk poenaliteitsbeding uitgesloten en wat nergens op het geheele gebied van het recht uitgesloten is, zal, wordt dit ontwerp wet, uitgesloten zijn op het gebied van het arbeidscontract.

Ik druk hierop ten einde de Vergadering er op te wijzen dat wij hier reeds te doen hebben met een zeer krasse afwijking van het gemeene recht. Daartoe moeten wij toch overgaan; het is gerechtvaardigd om het sociale belang dat het hier geldt; maar verder behoort men niet te gaan.

De arbeiders hebben vooral tegen zoodanig strafbeding het bezwaar, dat de boete, volkomen overeenkomstig het beginsel van het beding, ten goede komt aan dengene die schade heeft geleden, dat is aan den werkgever. Dat vinden zij hatelijk, en misschien tot zekere hoogte en voor een reeks van gevallen te recht.

Vandaar dat men komt tot een betere regeling als hier wordt voorgesteld, waarvan het karakteristieke is, dat de schadevergoeding nooit zal komen ten voordeele van den crediteur maar zal worden besteed voor een of ander nuttig doel, b.v. in het belang der arbeiders zelve.

Het karakteristieke dus van deze regeling is, dat wij het gewone, in het maatschappelijk leven noodige, strafbeding bij de arbeidsovereenkomst hebben uitgesloten.

Nu heeft de heer Roodhuyzen, met het oog op dit karakteristieke der regeling, dat de boete nooit ten voordeele van den werkgever kan komen — met het amendement der Commissie van Rapporteurs, om te bepalen, dat zij noch direct noch indirect ten voordeele van den werkgever kan komen, kan ik mij zeer wel vereenigen — meer speciaal bezwaar geopperd tegen het voorschrift dat die boete voor een aangewezen doel moet dienen; hij hecht aan deze beperking weinig waarde.

De heer Roodhuyzen heeft daarbij, geloof ik, een belangrijk punt uit het oog verloren, namelijk dat de boete, waarop hij doelt, bijna zonder uitzondering bij het reglement zal worden vastgesteld, zooals ook overal in het buitenland waar een verplicht reglement bestaat, wordt voorgeschreven, dat de boete in het reglement moet voorkomen. Ook waar dit niet bestaat, vindt men bij het raadplegen der feiten, dat die boeten meestal bij reglement bedreigd worden. Nu hebben wij in een van de bepalingen, die reeds aanvankelijk zijn vastgesteld, een krachten waarborg in de wet gelegd, dat de publieke opinie, niet alleen de arbeiders, maar ook de vakverenigingen, ook de openbare meening van de geheele streek waar de zaak voorkomt, contrôle zal uitoefenen op de redelijkheid van hetgeen bij die regeling wordt bepaald. Ik bedoel — de leden zullen het reeds begrepen hebben — de bepaling waarbij is voorgeschreven dat het reglement zal worden neergelegd ter griffie van het kantongerecht ter inzage voor een ieder. Daarin ligt de contrôle van de bepaling, dat de boete nimmer, rechtstreeks noch indirect, mag strekken ten voordeele van den werkgever.

De heer Roodhuyzen: Wie controleert of het gegeven wordt?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dat doet u, ik, ieder onzer.

Die boete kan, dunkt mij, niet worden gemist als een middel tot handhaving van orde en regel op een fabriek of werkplaats, waar vele personen bijeen zijn. Hoe zal men, zonder nu tot draconische maatregelen over te gaan, bijv. behoorlijk handhaven een verbod om in een fabriek of werkplaats te rooken? Hoe zal men waken tegen overtreding van het verbod van drankgebruik of het meebrengen van sterken drank in de werkplaats, tegen te laat komen, wanorde, stichten? Tegen dergelijke vergripen is de boete het aangewezen middel.

Laat ik nu even mogen terugkomen op hetgeen ik begon te zeggen: in de arbeidsovereenkomst kan de boete niet worden gemist. Men moet niet vergeten, dat deze wettelijke regeling van het arbeidscontract niet louter bestemd is tot regeling van een deel van hetgeen in de wereld der dienstbetrekking voorkomt. Zij geldt over de geheele linie, overal waar het verrichten van arbeid in dienst van anderen plaats heeft. Nu kan men dit met den geachten afgevaardigde uit Goes betreuren. Maar de tijd, dien ieder mensch heeft om, laat ik zeggen, min gunstig te oordeelen over den rechter, die hem in het ongelijk heeft gesteld, is voor den geachten afgevaardigde reeds lang voorbij.

Hoe dat zij, ik wensch er toch opmerkzaam op te maken, dat wij hier het arbeidscontract in zijn ganschen omvang regelen. Laat ik nu enkele gevallen noemen: dat van den directeur eener naamlooze vennootschap, van den technicus, den ingenieur in een fabriek, van den procuratiehouder eener firma, van den mathematicus bij een levensverzekeringmaatschappij; en ik zou nog honderden gevallen kunnen noemen die werkelijk voorkomen. Ten aanzien van al deze personen hebben wij bij dit ontwerp, indien het wet, wordt, uitgesloten hetgeen, gelijk ik in den aanvang heb gezegd, overal in de beschaafde maatschappij gebleken is te zijn een eisch van het verkeer en van de toestanden zooals die in de samenleving voorkomen, namelijk de mogelijkheid, dat de werkgever tegenover den arbeider een boete bedingt. Nemen wij bijv. een technisch ambtenaar in een fabriek, een brouweester in een brouwerij of een mathematicus bij een levensverzekeringmaatschappij: tegenover dezulken is het toch een gewoon beding in het contract, dat zij met hun werkgever sluiten, dat zij verplicht zullen zijn zich geheel te wijden aan de belangen van den werkgever, in wiens dienst zij zijn, m. a. w., dat zij noch rechtstreeks noch indirect geïnteresseerd mogen zijn bij een concurrerende fabriek of maatschappij. Wanneer nu tegen deze bepaling wordt gezondigd, is het voor den werkgever zeer moeilijk om precies uit te rekenen, hoeveel schade die overtreding hem heeft berokkend en de vergoeding voor den rechter tot den laatsten penning te justificeeren. Voor die gevallen is een boetebepaling noodig. In het vervolg zal het echter voor den werkgever niet meer mogelijk zijn die boete ten eigen behoeve te bedingen, wel ten behoeve van anderen.

Wat nog meer is, het omgekeerde mag wel. Zooeven heeft een van de heeren bij wijze van ironie uitgeroepen: „laat nu de werkgever ook maar eens boete verschuldigd zijn aan den arbeider”, maar het karakteristieke van deze bepaling is, dat dit hier het geval zal zijn. Als men nu niet alleen denkt aan de arbeiders in de fabriek, maar aan de arbeiders in het algemeen, dan is de ongelijkheid die hier tusschen den werkgever en den arbeider wordt ingevoerd, niet denkbeeldig, maar werkelijkheid. Indien die procuratiehouder of die brouweester, van wien ik sprak, tegenover den werkgever wil bedingen, dat hij, indien de patroon een tweeden persoon naast hem stelt, recht heeft op een schadevergoeding van f 10000, dan is dat volgens het ontwerp geoorloofd.

Ziedaar wat ik nu ten aanzien van het karakter van deze boete in het licht wenschte te stellen. Ik kan om deze reden reeds niet medegaan noch met het amendement van den heer Schaper c.s. noch met het ultra radicale amendement van den heer de Klerk, die op dit gebied de boete eenvoudig geheel wil afschaffen.

Men heeft een beroep gedaan op het Existenz-minimum, en

Men heeft gezegd: een arbeider die van een beperkt loon leeft, heeft een minimum noodig, waarvan hij niets missen kan. Dat bij de belasting een zeker bedrag vrij is, acht ik geen argument. In de eerste plaats niet, omdat de werkgever geen boete behoeft op te leggen en in de tweede plaats niet, omdat wij hier niet hebben een vordering, die regelmatig, altijd door, geheven wordt, gelijk een belasting, maar een vordering die afhangt van den werkgever.

De heer Schaper: Des te erger.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Niet des te erger, omdat de arbeider zelf het in de hand heeft er voor te zorgen, dat zijn Existenz-minimum niet wordt aangerand, dat hij geen boete belooft.

De heer Schaper: Dat is theorie.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Geen theorie, dat is praktijk. De heer Schaper kan mij onmogelijk aan het verstand brengen dat in een fabriek van 1500 arbeiders allen regelmatig boete beloopten. Het is maar een zeer gering percentage, van wie boeten wordt geheven. En eindelijk is de vergelijking met de belasting onjuist, omdat het bij de gemeentebelasting van den plaatselijken toestand afhangt, welk cijfer als noodzakelijk levensonderhoud wordt beschouwd. terwijl bij de Rijksbelasting ook een bepaald cijfer wordt aangenomen; en nu hebben geen van de heeren die zich op het Existenz-minimum hebben beroepen, zich op een cijfer beroepen.

Nog minder juist komt mij voor het argument van den heer de Klerk, die zelfs — dat zal hij wel gevoeld hebben — een tweesnijdend argument heeft gebruikt. De heer de Klerk zeide: laat ons beginnen met het verbod van boete te verwijderen en als het na eenige jaren blijkt, dat het industriele leven daar van bezwaar ontmoet, welnu, laat ons het dan invoeren.

Hij heeft mij daardoor aan de hand gedaan een argument, dat beter is dan het zijne. Thans heeft het leven geleerd, dat het noodzakelijk is boete te heffen; laat ons beginnen de wetgeving aan te passen aan de praktijk en als na eenige jaren kan worden aangetoond, dat dit verkeerd is geweest, laat de heer de Klerk dan het initiatief nemen tot wijziging.

Mijnheer de Voorzitter! Te recht heeft de heer van Nispen een beroep gedaan op de buitenlandsche wetgeving. Nu is dat natuurlijk een thema, dat zich zeer gemakkelijk leent tot allerlei beschouwingen van dien aard, als wij gehoord hebben van den heer van der Zwaag, die hierbij den Russischen toestand in herinnering bracht. Maar het is toch een feit, dat in alle buitenlandsche wetgevingen, die dit verwante onderwerp behandelen, de boete geregeld is op de manier als hier wordt voorgesteld. De heer van Nispen heeft volkomen gelijk, dat wanneer er verschil is, dit hierin bestaat, dat de regeling in dit ontwerp arbeiderfreundlicher is dan die in de regelingen in het buitenland.

Zoo vinden wij in art. 1637 v deze juridisch nauwelijks te verantwoorden bepaling, dat de boete niet te gelijker tijd zal kunnen worden geheven met de schadevergoeding. Daarentegen vinden wij — de heer van Nispen heeft reeds er op gewezen — in art. 134 b van de Gewerbeordnung de bepaling: „Das Recht des Arbeitsgebers, Schadensersatz zu fordern, wird durch diese Bestimmung nicht berührt.”

Maar dit stellen wij niet eens voor; wij gaan nog een stap verder in den geest van de heeren die gesproken hebben; maar verder kunnen wij nu ook niet gaan.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen het hierbij te kunnen laten tot rechtvaardiging van mijn besluit dat het niet raadzaam zou zijn om in principe de boeten in dit ontwerp geheel en al te verbieden, zooals geschiedt in het amendement van den heer de Klerk en feitelijk in dat van den heer Schaper c.s.

Iets anders is nu eenige nadere regeling omtrent dit punt in den geest van de overige amendementen. Ik wensch met een heel kort woord die overige amendementen nog even na te gaan.

Daarbij geldt het nu geen principe meer, maar eenvoudig de vraag van wat hooger of wat lager. Wij hebben hier kust en keur, en als het niet oneerbiedig was, zou ik zeggen, dat deze stroom van amendementen doet denken aan een veiling, doch met dit verschil, dat het hier gaat niet bij wijze van opbod, maar bij afslag.

In principe kan ik tegen de richting die deze amendementen inslaan geen groot bezwaar doen gelden, maar toch sympathiek zijn zij mij niet. Ik laat daar dat in het amendement van den heer Aalberse ten onrechte wordt gesproken van „uitbetaald loon” in plaats van „vastgesteld loon”. Maar wat ik heb tegen dit amendement is dit — en datzelfde geldt het amendement van den heer Schaper c.s., waarbij het maximum bedrag van de boete voor ieder feit wordt bepaald, want als ik goed reken verschilt dat $\frac{1}{10}$ van het dagloon met het amendement van den heer Aalberse, en daarom neem ik beide amendementen te zamen — in de eerste plaats, dat daarbij uit het oog verloren wordt, dat het hier geldt maxima, d. w. z., het allerhoogste dat in een gegeven geval zou mogen worden geheven, en in de tweede plaats dat, wanneer men zou afdalen tot zoo minimale bedragen als de heeren beoogen; men niet tot zijn recht kan komen. Immers men vergeet niet, dat bij de boete als waarvan wij hier spreken, eenige gradatie behoort te wezen.

De overtredingen zijn toch niet alle van dezelfde soort, van dezelfde zwaarte of denzelfden ernst.

Nu is het toch wenschelijk dat er tusschen de straffen en de gepleegde feiten, zekere evenredigheid besta; en wanneer men de maxima zoo laag stelt, als het amendement wil, zal die evenredigheid zeer moeilijk bewaard kunnen worden. Ik blijf derhalve de voorkeur geven aan de maxima in het wetsontwerp gesteld.

Ik ben nog een pertinent antwoord schuldig op de pertinente vraag van den heer Aalberse, die vroeg of de Regeering wel het denkbeeld overwogen had, in buitenlandsche wetgevingen toegepast, om kort na het opleggen der boete daarvan aan den arbeider mededeeling te doen.

Het antwoord op die vraag vindt men in art. 1638 r, dat voorschrijft onder 2°: „de boeten door hem, d. i. door den arbeider, volgens art. 1637 u aan den werkgever verschuldigd, mits door dezen een schriftelijk bewijs worde afgegeven, vermeldende het bedrag van iedere boete alsmede den tijd waarop en de reden waarom zij is opgelegd, met opgave van de overtreden bepaling van het reglement” enz.

Hiervolgt dat op het oogenblik dat het loon wordt afgerekend — laten wij zeggen op Zaterdagavond — de arbeider nadere kennis krijgt van de boete.

De geachte afgevaardigde zeide dat dit nog niet genoeg was, en wilde dit nog

versterken; daarvoor zal dan gelegenheid zijn bij de behandeling van art. 1638 r. Wat betreft het amendement van den heer Schaper c.s., met de redactie daarvan kan ik mij niet aanstonds vereenigen. Immers uit een taalkundig oogpunt kan men niet zeggen, dat iemand slechts tot iets bevoegd is, mits iets anders geschiedt.

Ik heb beproefd die redactie te verbeteren wat den aanloop betreft, maar ben er niet in geslaagd, zoodat ik aan het Regeeringsvoorstel de voorkeur geef.

Ten slotte omtrent het amendement van de heeren Jaanink, Limburg en Regout, door den heer Limburg verdedigd, een kort woord, hetgeen tevens onder de aandacht gebracht mag worden van de heeren van Karnebeek en Lohman. De boeten zullen reeds aanleiding geven tot tal van gedingen bij den kantonrechter.

Een van de heeren heeft gezegd, dat men bij den kantonrechter met klachten zal komen als boete toegepast is in gevallen waarin geen boete bedreigd was.

Daarbij is nog te voegen, dat men ook maar den kantonrechter zal kunnen gaan als een boete tot hooger cijfer dan het maximum toegepast is. Ook zal men naar den kantonrechter kunnen gaan, wanneer alle boeten te zamen in één week meer bedragen hebben dan het geoorloofd totaal bedrag en ook wanneer de een of andere overtreding plaats gehad heeft, en de delinquent zegt: ik ben het niet geweest, maar mijn buurman. Zoo zijn er tal van gevallen denkbaar waarbij de boeten aanleiding zullen kunnen geven tot gedingen.

Ik wil wel zeggen, dat ik uit dat zelfde oogpunt bezwaren heb tegen het amendement van den heer Limburg c.s. In welken vorm toch zullen die quaestien bij den kantonrechter komen?

Die vorm zal deze zijn, dat men zal vragen navordering van het inhouding loon. Het eigenaardige van de boeteregeling is, dat volgens art. 1638 r, dat ik genoemd heb, de boete wordt ingehouden bij de afrekening.

Ik nu vind wat het amendement voorstelt niet bepaald noodig, omdat er reeds een controle bestaat op het eischen van te hooge boeten bij reglement; doch daar zal ik zoo straks over spreken.

Het amendement richt zich voornamelijk tegen het feit, dat er te hooge boeten worden gesteld bij reglement voor bepaalde feiten.

Voor het bezwaar dat door den heer Nolting is aangevoerd gevoel ik veel. Het is volkomen juist dat de boeten meestal niet door den werkgever persoonlijk worden opgelegd. Die heeft andere zaken te doen, ten gevolge waarvan hij meestal niet of hoogst zelden in de werkplaats komt. De boeten worden opgelegd door den persoon die hiërarchisch onmiddellijk boven den werkman staat. Ik geloof niet dat het juist is wat de heer Nolting zeide, dat de bazen meestal jonge menschen zijn. Ik geloof dat de bazen meestal menschen van jaren zijn, die in de werkplaats grijs zijn geworden. Maar hoe dit zij, het is een feit, dat de boeten opgelegd worden door de onderhebbenden en nu ben ik het eens met den heer Nolting, dat het wenschelijk zou zijn dat er beroep bestond op den werkgever. Dit gebeurt echter feitelijk wel en dikwijls met succes.

Nu meen ik dat bij art. 1638 r de waarborgen zijn opgenomen en de tusschenkomst van den werkgever wordt ondersteld. Mocht dat niet voldoende zijn, dan zal ik mij gaarne vereenigen met een voorstel om daarin nog verbetering te brengen, desnoods zou ik geneigd zijn dit zelf te doen en een bepaling te ontwerpen, dat wanneer — het komt ook aldus in de buitenlandsche wetgevingen voor — de boete is opgelegd door ondergeschikten, de werkman uitdrukkelijk recht van beroep moet hebben op den werkgever.

Van de aanneming van het amendement van den heer Limburg c.s. vrees ik hetzelfde wat andere heeren reeds hebben uitgesproken, nl. een groote vermeerdering van het aantal processen, want gerust zal elke arbeider een proces kunnen wagen, dat hem niets zal kosten; en dit klemt te meer, omdat het aantal gevallen waarin men zich tot den kantonrechter zal wenden, inderdaad niet zoo gering zal zijn.

Daarom zou ik wenschen dat het amendement werd beperkt tot de arbeiders met een dagloon van f 4 en meer; alleen dan zal ik met het amendement kunnen medegaan, en voor het overige zal ik er mij niet bepaald tegen verzetten, wanneer verder het artikel onveranderd wordt aangenomen, zooals het daar ligt, maar wel zou ik het ontraden wanneer andere amendementen worden aangenomen, waardoor verandering zou worden gebracht in de maxima.

Wanneer dus het amendement wordt beperkt tot de hooger gesalarieerden, zal ik mij er, onder het zoeven genoemde voorbehoud, niet tegen verzetten.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen te kunnen eindigen, na u te hebben medegedeeld, dat ik de beide amendementen van de Commissie van Rapporteurs overneem. Het eene heb ik eigenlijk reeds overgenomen, nl. de verplaatsing van het

nietigheidsbeding en het andere, de inlassching der woorden: „noch onmiddellijk, noch middellijk” beoogen slechts een verduidelijking.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in het artikel. In art. 1637 u, derde lid, tweeden volzin, wordt het woord „niet” vervangen door: „noch onmiddellijk, noch middellijk”, en aan het artikel zal een nieuw lid worden toegevoegd, luidende:

„Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig.”

Heb ik den Minister goed begrepen, dan zal het tweede lid van art. 1637 v luiden:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.”

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Gij hebt mij zeer goed begrepen, Mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Dan is derhalve ook overgenomen het subsidiair amendement en maken de bedoelde amendementen van de Commissie van Rapporteurs als zoodanig geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Nadat de heer van Nispen heeft gesproken, zijn er nog andere sprekers geweest die veel hebben gezegd waarover ik had willen spreken, zoodat ik mij nu tot een kort woord kan bepalen. In de eerste plaats is door het geachte lid van de Commissie van Rapporteurs, den heer van Nispen, de buitenlandsche wetgeving er bij gehaald. Ik dacht toen onwillekeurig: indien die geachte afgevaardigde eens komt in een vergadering van den Roomsch-Katholieken Volksbond en hij begint dan den arbeiders te vertellen: mijn vrienden, kijk eens hoe goed wij hier zijn met het stellen van boete, want in het buitenland is het nog veel erger, ik geloof dat de arbeiders dan eenstemmig zouden zeggen: wij hebben hier met die buitenlandsche wetgevingen niets te maken; het is jammer dat de geachte spreker van dezen avond niet wat meer treedt in de practijk zooals die is. Dan zou hij zeker niet zoo lichtvaardig denken over de boeten en die buitenlandsche wetten er niet bij halen.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Toen ik in den Volksbond sprak, was men tevreden met mijn uiteenzetting van de bepalingen van dit ontwerp, zonder dat ik de buitenlandsche wetgevingen vermeldde.

De heer de Klerk: Ik herhaal, dat u de buitenlandsche wetgevingen er bij heeft gehaald in verband met dit ontwerp. En indien u nog eens in den Roomsch-Katholieken Volksbond optreedt, zal men zeker tot u zeggen: spreek liever wat in de practijk in Nederland voorkomt, want de Nederlandsche arbeiders zijn nog niet precies gelijk aan de buitenlandsche en van werkgevers heb ik wel eens vernomen, dat de Nederlandsche arbeiders nog niet zoo slecht zijn.

Nu heeft de heer van Nispen verschrikkelijk veel bezwaren opgenoemd, onder meer, wat er zou gebeuren indien wij hier geen boetestelsel hadden, bijv. in de mijnen, wanneer daar zaken gebeuren die nadeelig zijn voor de arbeiders. Ik zou den geachten afgevaardigde willen vragen, wat wij aan het geheele artikel hebben, wanneer het amendement van den heer Aalberse wordt overgenomen of aangenomen, welk amendement nog al genade schijnt te vinden in de oogen van de Commissie van Rapporteurs. Wat zal dan het artikel geven voor al die schrikbeelden die de geachte afgevaardigde voor zijn oogen ziet opdoemen?

Dan toch zal het artikel luiden: „binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan een tiende gedeelte van het in geld uitbetaalde weekloon des arbeiders. Geen afzonderlijke boete mag hooger zijn dan een-twintigste van dat weekloon.”

Om dan aan de gevreesde bezwaren van den heer van Nispen te gemoet te komen zal men de boeten veel hooger moeten stellen, wanneer men althans het boetestelsel wil handhaven. Het eigenaardige is echter, dat de geachte afgevaardigde zelf heeft erkend, dat het boetestelsel hatelijk is en nog hatelijker zal worden omdat men dit stelsel nu wil gaan vastleggen in de wet.

Maar, zegt de geachte afgevaardigde, ik heb nog geen argument gehoord om het zonder die boeten af te doen.

Ik wijs hem op een der argumenten door mij gebezigd en welke de heer Roodhuyzen hem toen bij wijze van interruptie toevoegde, dat vele werkgevers een of

meer verlofdagen per jaar met behoud van loon, den werklieden toestaan; dat op die wijze men veel beter zijn doel bereikt dan door het opleggen van boeten. En wat antwoordde de geachte afgevaardigde? Wij zijn hier niet om de wetten zoo goed mogelijk te maken, maar om de wetten te maken overeenkomstig de toestanden zooals die zijn.

Mijnheer de Voorzitter, het komt mij voor dat wij wel degelijk de wetten moeten laten aanpassen aan het goede wat bij ons volk in toepassing wordt gebracht.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Ik heb gezegd, dat wij met het maken van wettelijke bepalingen rekening hebben te houden met den bestaanden toestand en niet hebben te doen alsof er alleen ideale werkgevers zijn.

De heer de Klerk: Wij zien nu al dat er verscheidene werkgevers zijn die een of meer verlofdagen geven. Wanneer wij dus dien weg verder opgaan, dan kunnen wij het boetestelsel geheel missen. Ik kan nu echter van den geachten afgevaardigde afstappen.

Alleen nog dit, dat het boetestelsel voor mij een ernstig bezwaar is, en wanneer deze struikelblokken voor den arbeider in de wet blijven, zal het voor mij twijfelachtig zijn of ik mijn stem er aan geven zal.

Nu nog een paar opmerkingen aangaande het gesprokene door den heer Minister. Deze zeide: wat moet er dan gebeuren als men zich op werkplaatsen en fabrieken schuldig maakt aan rooken, inbrengen van sterken drank, stichten van wanorde? In mijn rede heb ik daar reeds op gewezen, dat men dat met andere bepalingen tegen kan gaan.

Een ander bezwaar voerde de heer Minister aan. Met het arbeidscontract hebben ook te maken directeurs, bouwmeesters, procuratiehouders, enz., maar wegen deze enkele personen dan op tegen de duizenden arbeiders die met het boetestelsel te maken zullen hebben? Bovendien worden in het ontwerp tal van schadevergoedingen aangegeven; ik wijs op de artt. 1637 v, n [w], o [x], 1638 s en b [?]. Ook na afschaffing van het boetestelsel blijft er dus nog wel wat in de wet over.

Ten slotte zeide de Minister: ik had een tweesnijdend zwaard gebruikt. Ik wilde het eerst probeeren zonder het boetestelsel, maar als men dit eenmaal gekozen heeft, aldus de heer Minister, kan men dit stelsel later niet meer invoeren. De geachte afgevaardigde zou dan iets krijgen wat hij niet wil. Maar mag ik den Minister herinneren, dat, toen hem werd duidelijk gemaakt, dat het gehele artikel tegen de gedwongen winkelnering niets te beduiden had wanneer er geen strafsancie in werd opgenomen, hij antwoordde: laat ons het maar eerst eens zoo probeeren, gaat het niet goed, dan kunnen wij het later nog veranderen. Welnu, laat ons de zaak der boete ook zoo regelen. Blijkt de boete dan noodig, dan kunnen wij ze later weer invoeren, te gelijk met de strafsancie tegen de gedwongen winkelnering; dat gaat dan in één moeite door.

De heer Roodhuyzen: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal zeer kort zijn, maar toch moet ik den geachten afgevaardigde uit Nijmegen doen opmerken, dat het mij niet schijnt overeen te komen met de eischen van een behoorlijk debat, dat, als iemand zegt: ik wil een van de vele straffen, waarover de patroon beschikt geschrappt zien, daarop te antwoorden: gij wilt alle straffen afschaffen.

Er is in dit opzicht geen enkele uiting door mij gedaan die den geachten spreker het recht zou geven dat oordeel uit te spreken.

Ik zal veel van hetgeen gezegd is daarlaten. Ik constateer, dat niemand de boeten als onmisbaar heeft verdedigd. Toen de heer van Karnebeek optrad, van wien wij billijkerwijze konden verwachten, dat hij zich een vurig voorstander van het boetenstelsel zou betoonen, kan hij het niet verder brengen dan het Gamaliël-standpunt: als de zaak slecht is zal zij vanzelf wel uitsterven.

Ik vind dit een bedenkelijk standpunt van wetgeving. Als men dit is toegedaan behoeft men heelemaal niet mede te werken aan een regeling van het arbeidscontract en is geen enkele wet meer noodig. Tot verbazing van de achtbare Vergadering heeft de heer van Karnebeek in deze getoond volbloed anarchist te wezen.

De heer van Karnebeek: Uw voorstelling van hetgeen ik beweerd heb is onjuist. U zuigt die uit den duim. Ik heb gezegd, dat, wanneer men het boetestelsel onpractisch en ondoeltreffend vindt, het vanzelf wel buiten gebruik zal geraken. Dit is iets anders dan u mij laat zeggen.

De heer Roodhuyzen: Dit komt natuurlijk op hetzelfde neer.

De heer van Karnebeek: U vergeet dat u in den Haag spreekt en niet in den Briel.

De heer Roodhuyzen: Ik begrijp de portée van deze geographische les niet, maar wensch nog een enkel woord te zeggen over de bewering dat er inderdaad zooveel tegen te zeggen zou zijn om het boetestelsel te vervangen door het premiestelsel. Bij de spoorwegmaatschappijen bijv. bestaat het mijngeld en het kolengebruik.

Men heeft daar gemeend beter te doen om in plaats van straf te stellen op te veel gebruik van kolen of het met minder vaart rijden dan waarover het stoomvermogen beschikking geeft, een premie uit te loven en geeft dus in deze de voorkeur aan premie boven straf.

Ik wensch nog den nadruk te leggen op iets dat ik vergeten heb. Het boetestelsel is ook afkeurenswaardig, omdat goede onderbazen, die het minst gebruik maken van beboeten, bij den patroon in verdenking komen hun plicht niet te doen.

Dat is als bij de politie. De beste agent heeft de minste bekeuringen, omdat hij overtredingen voorkomt. Daar wordt om gelachen, maar het is gemakkelijk te verklaren. De eene agent zal den overtreder stil zijn gang laten gaan en dan zeggen: kip ik heb je. Hij is dan de ijverige man bij den commissaris, maar veel beter dienst doet de agent die den overtreder bijtijds waarschuwt en zegt: zorgt dat gij dat niet doet. Zoo is het precies hetzelfde bij den onderbaas.

De boete is dus ook in zoover een onzedelijk ding als zij de onderbazen terug kon houden van humaan optreden tegenover den arbeider.

Nu heeft de Minister zich gesteld op het standpunt, dat in dit opzicht aan de zaak te gemoet ware te komen door appèl te geven bij den chef. De Minister houdt mij ten goede, dat dit standpunt practisch in geen enkel opzicht te verdedigen is. In een groote organisatie heeft de meerdere altijd gelijk. Als een leeraar van de hoogere burgerschool ruzie heeft met den directeur heeft de directeur gelijk, als de directeur ruzie met den inspecteur heeft de inspecteur gelijk, heeft de inspecteur ruzie met den Minister dan heeft de Minister gelijk. Daar gaat niets van af: men kan de menschen die men in dienst heeft gesteld om toezicht te houden niet desavoueren. Dit is onmogelijk. Een organisatie maakt een uitzondering, namelijk de militaire, omdat men daar zonder nadeel voor den betrokkene hem verplaatsen kan naar een ander regiment in een gelijken werkring. Dit kan aan een fabriek natuurlijk niet plaats hebben. Ik moet volhouden, dat een beroep op den chef in geen enkel opzicht doeltreffend zal kunnen bevonden worden.

Nu heeft de Minister gezegd, dat wij ons doodkijken op den eenen kant van de zaak en niet in het oog houden, dat het boetesysteem ook dient voor de hoogstgeplaatsten. Ik heb gehoord, dat zelfs een heel hooge boete — ik meen zelfs van f 15,000 — is opgelegd aan een brouweester, die bleek, tegen de conventie in, bij een andere fabriek geïnteresseerd te zijn geweest.

Maar nu vraag ik toch in ernst, of men dit boete kan noemen, in reglementairen zin. Dit is veel meer een Commercialstrafe [lees: Konventionalstrafe], want men zal toch nergens in een fabriek een reglement ophangen, waarop de bepaling voorkomt, dat een brouweester die aandeelen heeft in een andere fabriek met f 15,000 wordt beboet.

Waarlijk, Mijnheer de Voorzitter, zooals te recht de heer de Klerk gezegd heeft, het gaat hier om het belang van duizenden en nog eens duizenden tegenover dan de enkelen die aan den anderen kant staan.

De Minister zegt, dat de werkman het in zijn hand heeft om zijn minimum existenz te behouden, maar de groote vraag is, of de Minister hier niet te optimistisch oordeelt.

Ik heb straks reeds gezegd en zeg het ervaren werklieden na; een werkman, die het meest zijn plicht betracht, zal er over langen tijd toch onmogelijk buiten kunnen blijven, een enkelen keer tegen het reglement te zondigen. Waar nu de boete zoo slecht werkt, waar de Minister zich zoo goedgezind betoont, dat hij feitelijk tot alles wil medewerken, dat dienen kan om [de] zaak te verzachten, laat hij zich dan niet van het amendement de Klerk laten afschrikken, omdat hij het vindt zooals hij zeide: een ultra-radicalen maatregel. Laat ik er dan het odium van het woord ultra afnemen, dan blijft er over een radicale maatregel en blijven wij in de politieke gezindheid, waarin de Minister zelf altijd heeft verkeerd.

Het is daarom, dat ik met alle vrijmoedigheid nogmaals het amendement van den heer de Klerk aanbeveel. Ik geloof, dat alleen daardoor bereikt wordt, wat bereikt moet worden en op enkele plaatsen reeds bereikt is in de practijk.

Er is reeds meer dan een groote arbeidsorganisatie, welke het boetestelsel heeft afgeschaft.

Wij hebben gehoord van den heer Nolting, en daarop wensch ik den nadruk te leggen, dat, juist, wanneer wij in het arbeidscontract dit systeem zouden gaan invoeren, men er zich op zou gaan beroepen en zeggen: in 's lands vergaderzaal hebt gij een precedent gesteld, nu zullen wij er op voortbouwen. Ik geloof, dat dit woord van den heer Nolting, als een woord van een man van de practijk, kan opwegen tegen de meest scherpzinnige en juridische beschouwingen van mannen der theorie en dat het hier in deze Kamer niet zonder ernstige overweging moet blijven.

Ik wil ten slotte dit zeggen: De heer van Nispen tot Sevenaer heeft gezegd: wij werken niet aan een ideale wet, en dit naderhand zóó toegelicht dat hij bedoelde, dat wij rekening moeten houden met de bestaande toestanden. Welnu, ik houd vol, dat juist in den bestaanden toestand, dien wij op dit oogenblik in ons land doorleven, getuige de gemeenten Amsterdam en Rotterdam en meer dan een werkliedenorganisatie, boete volstrekt geen onmisbaar strafelement voor den werkgever kan genoemd worden.

De heer van Styrum: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund een kort woord te zeggen naar aanleiding van de rede van den Minister van Justitie, die mij op menig punt heeft verwonderd en althans voor mij over de zaak een geheel ander licht heeft doen opgaan, dan waarover ik beschikte, toen ik in deze Vergadering kwam. Het komt mij overigens voor, dat de rede van den Minister, waarbij hij het artikel toelicht, niet al te best rijmt met de woorden van het artikel.

De Minister heeft er te recht aan herinnerd, dat het artikel, dat wij bezig zijn te behandelen, evenals alle bepalingen van de wet, niet alleen zal werken in de kringen van arbeiders in engeren zin van het woord, maar dat het ook betrekking zal hebben op arbeiders over de geheele linie.

Laat ik eens een parallel trekken tusschen hetgeen thans rechtens is en hetgeen rechtens zal zijn volgens den Minister als het artikel wordt aangenomen.

Ik ben fabrikant en het is mij na langdurige kostbare voorbereiding gelukt een nieuw procedé te vinden. Er treedt een chemicus in mijn fabriek op en tot dezen zeg ik: ik zal u een goed loon geven, maar het procedé dat hier gebruikt wordt zult ge niet aan anderen mogen mededeelen en als ge het doet zult ge verbeuren een boete van f 1000. Dan beding ik een boete te mijnen behoeve en dat komt mij volkomen rationeel voor, omdat ik de persoon ben die schade lijdt.

Wat zal echter in het vervolg geschieden?

Ik zal wel een strafbeding mogen maken, maar de boete zal niet mogen strekken te mijnen voordeele, terwijl ik toch de persoon, ben die schade lijdt.

Dit komt mij voor niet alleen volkomen irrationeel, maar ook indruisend tegen alle mogelijke begrippen van recht.

Ik zeide reeds, dat na de rede van den Minister voor mij over de zaak een ander licht was opgegaan en dat zijn woorden zich niet aansloten bij de bewoordingen der wet: Ik zal dit staven.

In art. 1637 u, 3de lid, is bedongen dat de boeten, die opgelegd zullen worden, niet mogen strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever.

Nu heb ik tot nog toe niet anders gedacht of het ging hier om disciplinaire boeten. Zoowel in de Memorie van Toelichting als in het Voorloopig Verslag en in de Memorie van Antwoord was te lezen, dat er moest zijn orde en regelmaat en dat daarvoor een disciplinaire boete noodig was.

Als iemand beboet wordt met een kwartje, omdat hij op een verboden plaats gerookt heeft e. d., en de werkgever steekt dat geld op, dan zou dat strekken tot diens persoonlijk voordeel. Wil de wetgever dat verbieden, dan is dat volkomen in den haak. Er is in dit geval geen schade geleden.

Wanneer ik echter met mijn chemicus overeengekomen ben dat hij, als ik schade geleden heb, mij deze zal vergoeden, dan is hetgeen ik uit dien hoofde ontvang geen persoonlijk voordeel, maar het is, zoo goed en kwaad het kan, een vergoeding van de schade die die chemicus mij veroorzaakt heeft.

Waarom moet dit in het vervolg verboden worden? Dat moeten de voorstanders van het artikel mij eens uiteenzetten.

De Regeering had volgens mijn opvatting het artikel kunnen beperken tot disciplinaire maatregelen. Het uit te strekken echter tot vergoedingen van werkelijk geleden schade komt mij ten eenenmale irrationeel voor.

Ik zeg er nog bij dat, als ik rechter was, ik mij van die toelichting van den Minister geheel zou los maken, dat ik mij daarvan niets zou aantrekken. Want wanneer hier gezegd wordt, dat boete niet mag strekken tot persoonlijk voordeel

en ik van oordeel was, dat geen persoonlijk voordeel werd genoten, maar alleen schadevergoeding werd verkregen, ik het volkomen gewettigd zou achten mij geheel los te maken van de interpretatie van den Minister, die, naar mijn bescheiden meening, hoegenaamd niet op den tekst der wet past.

Als ik nu geen boete stel op zeker feit, en het geval neem van dien chemicus en zeg: gij moogt dat procedé niet verraden, maar ik beding geen boete, dan zal ik, begrijp ik het wel, in geval van overtreding van dat verbod, wel recht hebben schadeloosstelling te eischen. Dat gaat goed, maar nu zal toch heel moeilijk het bedrag van die schade zijn aan te wijzen. Ik heb schade geleden, doordat mijn concurrenten met dat procedé in kennis zijn gesteld, maar het bedrag van die schade zal ik zeer moeilijk kunnen bewijzen, en de Regeering zal mij alsnog hebben duidelijk te maken, waarom men wel wil toelaten dat ik in zoodanig geval schadeloosstelling eisch, maar wil verbieden, dat ik mij voorbaat het bedrag van die schadevergoeding vaststel.

De Minister heeft zelf doen uitkomen, dat onder het hedendaagsch recht in vele omstandigheden het ondoenlijk is het bedrag eener schade te bewijzen. Welnu, in het door mij onderstelde geval is het voor mij als werkgever ondoenlijk precies aan te toonen hoeveel schade ik lijd, doordat die chemicus dat procedé heeft medegedeeld. Als dat juist is, en ik tart ieder het te bestrijden, waarom is het dan verboden in zoodanig geval van te voren een zeker bedrag als schadevergoeding te bedingen?

Ik geloof dus dat, als het artikel zoo wordt geïnterpreteerd als dit door den Minister geschiedt, wij een stap op den verkeerden weg doen, en dat men zich wel ernstig zou moeten afvragen, of het geheele artikel zooals het daar ligt wel voor aanneming vatbaar is. Ik zeg nog eens: men kan redeneeren zooals ik mij heb veroorloofd en zeggen dat de rechter zich kan losmaken van de toelichting van den Minister, maar ik weet niet of alle rechters zich daarvan wel zoo geheel vrij zullen gevoelen en of zij niet aan die toelichting een groter waarde zullen toekennen dan er, naar mijn bescheiden meening, aan toekomt.

De heer Pierson: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord naar aanleiding van hetgeen gesproken is door de heeren de Klerk en Roodhuyzen.

Ik heb aanvankelijk voor het amendement de Klerk zeer veel gevoeld. Ik ben geen vriend van boeten; in de administratie waartoe ik zelf behoord heb, bestonden ze niet, en het gemis daarvan werd nooit gevoeld. En daar waar ze wel bestonden, gaf men, als ik er naar vroeg, gewoonlijk ten antwoord: wij passen de boeten niet of nauwelijks toe. Derhalve kreeg ik den indruk: zij kunnen wel gemist worden, laten wij van deze gelegenheid gebruik maken en ze geheel schrappen.

Ik ben intusschen van deze meening teruggekomen en wensch nu de gronden aan te geven op welke ik geloof, dat het amendement de Klerk, hoe goed ook bedoeld, nochtans geen steun verdient.

In de eerste plaats omdat ons hier voegt groote bescheidenheid. Al zijn wij hier honderd in getal en al hebben wij met ons allen veel kennis van de toestanden op industrieel gebied, nochtans is die kennis niet onbeperkt.

Wie onzer kan zeggen, dat hij meer kent dan bijv. zeven of acht ondernemingen, en zeer velen zullen zelfs moeten toegeven, dat hun kennis zóó ver niet reakt. Wie onzer kan met zekerheid verklaren, dat hetgeen in den kring van zijn waarneming is gebleken onnoodig te zijn, ook daar buiten onnoodig is?

Maar er is voor mij nog een veel sterker argument in dit geval geldig. Degeenen, die mij het meest hebben overtuigd van de wenschelijkheid om hetgeen de Regeering voorstelt te handhaven, zijn de heeren de Klerk en Roodhuyzen.

Wat toch was het argument, dat zij telkens deden klinken? Het was dit: hetgeen gij met boete wilt bereiken, kunt gij ook met andere middelen verkrijgen; gij kunt bijv. premieën stellen en bepalen, dat de arbeiders bij overtredingen die premieën niet zullen krijgen, kortom het is mogelijk gebleken den arbeider in zijn financiën te treffen zonder het systeem van de boeten in te voeren. Ik vraag echter of het aanbeveling verdient dat te bevorderen. In het wetsontwerp wordt het systeem van boeteheffing wel toegelaten, maar scherp gereguleerd, terwijl de andere middelen, om de arbeiders in hun financiën te treffen, geheel vrij zouden blijven, dus niet zouden worden onderworpen aan eenigerlei wettelijke bepaling.

Men roept mij toe: „die vormen blijven toch vrij”. Dat is zoo, maar als de vorm van boeteheffing wordt verboden, wordt men gedrongen tot de andere vormen zijn toevlucht te nemen, en nu vraag ik, of er voor ons een dringende reden bestaat om een van die andere vormen aan te bevelen, die niet zijn gereguleerd, niet aan zekere bepalingen zijn gebonden? Die vraag meen ik in ontken-

nenden zin te moeten beantwoorden en dat is de rede waarom ik mij verklaar tegen het amendement van den heer de Klerk.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan mij gelukkig achten, dat de Minister tegen het amendement, ingediend door mij en mijn medevoorstellers, van wie de heer Jannink door dringende ambtsbezigheden verhinderd is aanwezig te zijn, geen bezwaren van eenige beteekenis heeft doen hooren. De Minister heeft zelfs gezegd, dat hij het amendement zou kunnen steunen, indien het zich wilde beperken tot de arbeiders die f 4 en meer verdienen. Het komt mij voor, dat, al zal de werking van het amendement in zeer vele, misschien in de meeste gevallen voorkomen ten aanzien van arbeiders die f 4 en meer verdienen, de werking van de regeling, als deze in de wet is opgenomen, toch noodig zal zijn en ook zal voorkomen bij arbeiders met minder dan f 4 loon en bij voorbeeld behoort zijn met een vol dagloon. Want zooals het artikel luidt, blijft de beboeting met een vol dagloon toegelaten. Het is mogelijk, dat al staat een dergelijke bepaling in het reglement, de rechter toch zal oordeelen, dat het in een bepaald geval onnoodig hard was een boete van een vol dagloon te heffen. De voorstellers kunnen dus niet aan den wenk van den Minister te gemoet komen.

De Minister heeft verder aangevoerd, dat het amendement eigenlijk niet nodig is, omdat de controle tegen overmatige boete gelegen is in de bepaling dat het reglement ter griffie van het kantongerecht moet worden nedergelegd terinzage voor iedereen. De Minister zag daarbij over het hoofd, dat boeten en bij reglement en bij andere schriftelijke overeenkomsten kunnen worden geheven en dat de schriftelijke overeenkomsten, die geen reglementen zijn, niet ter griffie van het kantongerecht behoeven gedeponeerd te worden. Indien de stelling van den Minister juist is — wat ik niet kan erkennen —, dat de bepaling, dat de reglementen ter griffie van het kantongerecht moeten worden gedeponeerd, een voldoende controle oplevert tegen het opleggen van een overmatige boete, dan blijft ons amendement toch van beteekenis, zoo dikwijls de boete is opgelegd krachtens een schriftelijke overeenkomst, die geen reglement is.

De Minister heeft verder erkend, dat door het amendement wordt te gemoet gekomen aan bezwaren, door verschillende sprekers tegen de boete zelf in het midden gebracht, met name aan de bezwaren die door den heer Nolting breed zijn uitgemeten.

De Minister heeft zelf, waarschuwend tegen het toenemend aantal processen, toch te gelijker tijd den heer Lohman voorgelouden, dat de boete-bepalingen, zooals die thans in het ontwerp luiden, reeds vermeerdering van het aantal procedures voor den kantonrechter ten gevolge zullen hebben. Met dit argument, dat ons amendement ten gevolge zal hebben vermeerdering van het aantal procedures, kom ik tot het eenige bezwaar, dat eigenlijk van eenige beteekenis mag worden geacht en dat voornamelijk in het vuur is gebracht door den geachten afgevaardigde uit Goes, den heer Lohman. De heer Lohman heeft gezegd, dat wanneer dit amendement wordt aangenomen, het heffen van boeten volkomen op losse schroeven zal staan, omdat ieder arbeider het in zijn macht zal hebben de bovenmatigheid van de boete te betoogen en te gaan naar den rechter, dat dus ieder arbeider die behoort is, een procedure zal beginnen, om te beproeven van den rechter toepassing te verkrijgen van het in ons amendement neergelegd beginsel. Maar men moet al zeer pessimistisch gestemd zijn omtrent de werking van dit wetsontwerp, als men van meening is, dat de aanneming van dit amendement ten gevolge zal hebben, dat ieder beboet arbeider zal gaan naar den rechter en beweren, dat de boete bovenmatig is. Ik heb daaromtrent een andere meening en denk, dat een arbeider bij kleine boeten van 10 en 25 cent, die bij de uitbetaling van het weekloon worden verrekend, toch niet in het hoofd zal krijgen naar den rechter te loopen. De geachte afgevaardigde uit Goes deed het voorkomen, alsof dit zoo buitengewoon gemakkelijk is voor de arbeiders; hij procedeeert gratis, en wat is gemakkelijker dan den werkgever den last van een proces op den hals te schuiven?

Maar de geachte afgevaardigde vergeet, dat de arbeider die dat doen wil, toch ook zelf voor den kantonrechter moet komen, dat hij dien dag zijn werk moet verzuimen en om dat dubbeltje aan zijn patroon te bekimmbelen een gedeelte van zijn verdiensten moet opofferen, zich moet begeven naar het kantongerecht en zijn zaak daar zelf moet bepleiten. Heeft de geachte afgevaardigde verder wel bedacht, dat de arbeider die ondanks de beboeting, bij den werkgever in dienst blijft, zulk een procedure wel niet zal beginnen, tenzij hij niet innig overtuigd is van het bovenmatige der boete? Wij vreezen dan ook geen oogenblik, dat de arbeiders, als ons amendement wordt aangenomen, dit artikel zullen ter hand nemen om den patroon elke boete te bekimmbelen. Als trouwens vermeer-

dering van procedures het gevolg van ons amendement zal moeten zijn, dan zou dat gevolg ook moeten worden bereikt door de bepaling in het Duitsche en het Zwitsersche Obligatierecht, en de ervaring leert, dat dit niet het geval is, zoodat de vrees daarvoor absoluut ongegrond mag worden genoemd. Wanneer men de handboeken opslaat en nagaat de rechtspraak over de artikelen van het Zwitsersche Obligatierecht en het Duitsche Burgerlijk Wetboek, die corresponderen met dit amendement, dan zal men zien, dat de tusschenkomst van den rechter alleen daar wordt ingeroepen, waar de boete inderdaad bovenmatig kan worden geacht.

In de meeste gevallen, waarin de tusschenkomst van den rechter werd ingeroepen, was het hoogst twijfelachtig of die boete uit zedelijk oogpunt niet te hoog was. En sterker nog, de practijk, in Zwitserland althans, heeft zoo weinig bezwaar van deze bepaling ondervonden, dat de klacht, die de geachte afgevaardigde uit Goes hier heeft doen hooren, daar zoo weinig vernomen wordt, dat terwijl het obligatierecht ingevoerd is in 1883 en men nu bezig is het geheele Zwitsersche burgerlijk recht, ook het verbintenissenrecht, te herzien, men in het nieuwe ontwerp precies dezelfde bepaling heeft behouden, zij het dan met eenige kleine redactiewijziging. Dat „speaks volumes” en bewijst, dat de bezwaren van den geachten afgevaardigde uit Goes ongegrond zijn.

De heer **Schaper**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch nog een paar opmerkingen te maken naar aanleiding van hetgeen tegen het denkbeeld van ons amendement en dat van den heer de Klerk aangevoerd is. Veel zal dit niet behoeven te zijn, daar reeds enkele voornamen punten door de heeren van der Zwaag en Roodhuyzen behandeld zijn.

Ik heb een paar woorden te zeggen over de rede van den heer van Nispen, die voornamelijk mijn redevoering tot toelichting van het amendement heeft trachten te ontzenuwen. Hij heeft de Zwitsersche arbeiderswetgeving er bij gehaald, en betoogd, dat de arbeiders daar onder minder gunstige wettelijke voorwaarden werken dan wij vragen, althans, dat men daar iets anders heeft, dan wij hier ten aanzien der boeten verlangen.

Dit argument zou *ad rem* zijn indien ik betoogd had het ideale van de Zwitsersche wetgeving; maar dit heb ik in het geheel niet gedaan. Ik heb niets anders gedaan, dan spreken van een wetsvoorstel van uitnemende deskundigen als de Zwitsersche arbeidsinspecteurs, die hetzelfde willen wat wij en de heer de Klerk met onze amendementen willen; ziedaar alles.

Nu is mijn partijgenoot Wullschleger opgekomen tegen de beperking van de boeten en de afschaffing daarvan.

De heer **van Nispen tot Sevenaer**: De heer Wullschleger heeft zelf het ontwerp ingediend.

De heer **Schaper**: De heer Wullschleger kan doen wat hij wil. Kan ik instaan voor alle handelingen van een Zwitserschen partijgenoot?

Het is bekend dat mijn partijgenoot Wullschleger zeer gematigd is. Bovendien, zou hier nu geen aardige daad door de heeren Katholieken zijn te verrichten?

Het is voor de Katholieken veel waard iets voor de arbeiders te doen, wat deze zou doen zeggen: zij doen waarlijk nog radicaler dan die verwaande sociaal-democraten, die meenen dat zij het zijn, die het meest voor de arbeiders willen! Wat zou het prachtig zijn als de Katholieken eens iets deden waartegen zelfs een Wullschleger niet op kan.

Maar wat heeft de handeling van Wullschleger met onze quaestie eigenlijk te maken? Zijn sociaal-democraten in het buitenland onfeilbaar? Als de sociaal-democratie in China doordringt, zal men van daar ook straks met een socialistische autoriteit kunnen komen en zeggen: ziet eens, de Chineesche sociaal-democraat Nang-Tsang heeft het zóó gewild! Wij zijn een internationale partij, maar daarmede behoeven wij het toch niet direct geheel op alle punten eens te zijn over de heele wereld?

Even onbillijk zou het zijn de Katholieken te verwijten, dat Katholieken in andere landen soms anders doen. Als wij daarover aan het spreken komen, nu, dan kunnen wij nog wel wat anders te berde brengen.

Misschien is de heer van Nispen tot Sevenaer bij sommige Katholieken in het buitenland een verschrikkelijke socialist of anarchist, wie weet? De kracht van de argumenten van den heer van Nispen tot Sevenaer blijkt ook hieruit, dat hij o. a. zeide: de Duitsche mijnwerkersverenigingen hebben ook niet gevraagd, het boetestelsel geheel af te schaffen; zij vroegen alleen het te beperken. Maar bewijst dit nu weder iets? Wanneer de arbeiders in Duitschland om een *negent-*

urigen werkdag vragen, wil dit dan zeggen, dat zij geen achturigen werkdag zouden willen hebben wanneer zij die zouden kunnen krijgen?

Dit vragen om beperking van het boetestelsel bewijst alleen dat zij waarschijnlijk het hopeloos achten om de geheele afschaffing te vragen, omdat de werkgevers daar zoo hevig tegen zijn. Men moet de bijomstandigheden kennen om te weten of dergelijke getuigenissen van eenige waarde zijn, anders kan men de zaak niet beoordeelen en beteekent alle redeneering niets.

De heer van Nispen vroeg ook, of de afschaffing van het boetestelsel niet zal leiden tot veelvuldiger ontslag van werklieden, die nu beboet worden. Ik antwoord: wie weet; gedurende den eersten tijd zal misschien een ongelukkige patroon, die alleen gezag kan uitoefenen door het opleggen van boete, meer ontslaan en zal daar een arbeider het slachtoffer van wezen; maar het zal een weldaad zijn voor de groote massa der arbeiders en daarvoor moet dan maar een enkele arbeider tijdelijk — tot hij ander werk heeft — opgeofferd worden.

Ik kom thans tot den Minister. De Minister zegt: het ligt aan de arbeiders zelf als zij boete krijgen; op een fabriek met 1800 werklieden zal slechts een enkele boete erlangen. Zeker, slechts een minderheid wordt wellicht aan dit stelsel onderworpen, zij het een beduidende; maar het is de vraag of daardoor niet de grootst mogelijke willekeur ontstaat, zoodat ook de beste arbeiders door boeten kunnen worden getroffen en niet alleen de slechtste.

Ik wil er ook op wijzen dat dergelijke dingen een bron van onzedelijkheid zijn. Hoe meer macht de onderbazen hebben, hoe meer worden zij in hun willekeur versterkt en des te meer zullen de vrouwen in de gunst kunnen komen van de bazen door een bedenkelijke toegankelijkheid. Zoo wordt de onzedelijkheid bevordert ten nadeele van het personeel, door het boetestelsel.

Telkens weer treffen wij de vraag aan: welke straffen dan?

De heer Pierson is daar ook opgekomen en heeft gezegd, dat er dan straffen zullen komen, die wij niet hebben gereguleerd. Mijnheer de Voorzitter! Men zou haast gaan vreezen, dat er dan stokslagen zullen komen als men geen boeten meer mag heffen; maar zoo'n vaart zal het niet loopen; de patroons die tot heden beboeten, zullen eenvoudig kijken naar andere patroons, die sedert lang geen boeten meer oplegden en zullen probeeren het er eveneens zonder te doen. En als zij maar een beetje verstand hebben, zal de zaak in een minimum van tijd in orde komen, en als zij geen verstand hebben, dan zal het wat langer duren, ziedaar alles.

De heer van Karnebeek had groot gelijk, dat de boeten niet moeten worden afgeschaft, alléén omdat zij onaangenaam zijn voor de arbeiders. Dat heeft ook niemand beweerd. Neen, maar als men zulk een onaangenaam, zeg liever *hatelijk* stelsel wil handhaven, dan moet men aantoonen dat dit *noodig* is en dat heeft de heer van Karnebeek niet gekund, noch iemand anders. De heer Lohman wil appèl toelaten bij den directeur der fabriek en door den Minister is 'aanvaard, mits het artikel overigens niet veranderd wordt, het amendement der heeren Limburg en Jannink: een beroep op den kantonrechter; maar die beide middelen beteekenen weinig.

Tegen appèl bij den directeur geldt het bezwaar, door den heer Roodhuyzen geopperd, dat de patroon niet gaarne den arbeider in het gelijk stelt tegenover den meesterknecht om diens „gezag” niet te knakken; al stelde de heer Roodhuyzen het misschien wat al te scherp voor, het is grootendeels juist wat deze hieromtrent zeide. En wat betreft den rechter: als de arbeider om 25 cent of meer boete vernietigd te krijgen, den patroon een marsch naar den kantonrechter bezorgt, dan zegt de patroon terstond: mannetje, je bent ook een mooie, jij bezorgt mij te veel last en gaat dus de laan uit! Ik weet evenwel niet, Mijnheer de Voorzitter, of ik toch maar niet vóór het amendement van den heer Limburg zal stemmen. De heer de Savornin Lohman heeft gezegd, dat als dat amendement wordt aangenomen, het geheele boetestelsel „onmogelijk” wordt. Het is zoo erg zeker niet, maar het is toch best mogelijk, dat ik daarom in vredesnaam maar voor dat amendement zal stemmen, maar in ruil voor de andere amendementen geef ik het gaarne cadeau, want het heeft overigens bitter weinig om het lijf.

Verschillende bezwaren zijn ingebracht tegen het stelsel van den heer de Klerk, die op het onze niet passen, daar het onze boete voor de arbeiders van een verdienste van meer dan f 4 per dag toelaat; het bezwaar bijv. dat men van procuratiehouders en dergelijke hogere arbeiders geen boete zou kunnen heffen. Dat geldt niet voor ons amendement. Er is inderdaad reden om te onderscheiden. Daar heeft men te doen met menschen die minder afhankelijk zijn en die zich maar niet even door opzichters of bazen laten beboeten; die kunnen niet zoo geknepen en gekneveld worden als de gewone arbeiders; zij zijn ongeveer van dezelfde klasse als de patroons en staan niet maatschappelijk zooveel lager. Dat

loopt dus wel los. De diamantbewerkers verdienen ook dat loon, maar die zijn zoo goed georganiseerd, dat zij zelf dat varkentje wel zullen wasschen, ook zonder dit arbeidscontract.

De Minister heeft gezegd, dat het Existenz-minimum dat wij vragen, dat men niet benedikt een zeker loon boete mag heffen, hier niet opgaat, omdat bijv. ons minimum geldt voor het geheele land. Dit doet natuurlijk niets af. Dit behoeft hier niet zoo precies genomen te worden; hier behoeft geen sprake te zijn van het noodzakelijke voor eerste levensonderhoud, want het betreft hier geen noodzakelijke belasting voor de instandhouding van de gemeenschap, maar een willekeurige strafmiddel, toegepast door één der partijen. De Minister heeft ook tegen het amendement van den heer Aalberse en tegen een deel van ons amendement aangevoerd, dat de graad van boeten daardoor zoo klein wordt, dat het heffen van boeten niet meer de moeite waard wordt.

In de eerste plaats is dit al niet geheel juist, omdat toch ook in België één-vijfde van het dagloon wordt geheven als afzonderlijke boete en in Rusland één-derde.

Voor ons amendement geldt dit bezwaar zeker niet, waar wij de toepassing van boeten alleen willen toelaten voor hen die meer dan f 4 per dag verdienen. Wanneer men van die som een-vijfde aan boete heft, dan wordt het altijd nog 80 cents, een aardig bedrag, waarvoor men in den Haag in een goed restaurant zelfs dineeren kan. Dat is dus nog altijd de moeite waard!

Ten slotte nog een enkele opmerking over den vorm van ons amendement, wat het eerste gedeelte betreft. De Minister gelooft niet dat het loopt, wanneer er staat „slechts” bevoegd „mits”. Ik geloof dat het wel loopt en als autoriteit in de taal staan wij, de Minister en ik misschien wel gelijk. Ten overvloede heb ik echter nog een taalautoriteit geraadpleegd, den heer ter Laan, die bekend stond als een bekwaam hoofd eener school en als zoodanig een reputatie heeft te verliezen. Deze heeft mij verklaard, dat het wel degelijk goed is zooals het in het amendement staat.

Wanneer men wil, zou men evenwel in de plaats van het woord „mits” kunnen zetten „indien” en voor „zij” „is”.

Mochten er leden zijn die anders niet vóór het amendement zouden stemmen, wanneer ik deze verandering niet aanbreng, dan ben ik daartoe volkomen bereid en zal op verzoek van den Minister deze wijziging alsnog aanbrengen.

De heer van Wassenaer van Catwijk: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil met een enkel woord zeggen, waarom de argumenten van den geachten afgevaardigde uit den Haag, den heer Limburg, niet voldoende zijn om zijn amendement voor mij aannemelijk te maken. Hij heeft er op gewezen, dat het aantal processen bij de regeling zooals die in het wetsontwerp wordt voorgesteld zal vermeerderen en de Minister deelde die meening, maar volgens het Regeerinsontwerp zullen het processen zijn tot nakoming van de overeenkomst, doch volgens zijn amendement zullen er processen bij komen tot verandering of eigenlijk tot niet-nakoming der overeenkomst. Het is dus waarschijnlijk dat dit, gegeven de zucht van velen, om niet na te komen wat zij beloofd hebben als de wet hun daartoe gelegenheid biedt, heel wat meer zal voorkomen dan bij een aanneming van het voorstel der Regeering.

Verder wees de geachte afgevaardigde er op, dat niet iedere arbeider zal gaan procederen, omdat hij daarvoor zal moeten verzuimen; maar een oogenblik daarna zegt hij, dat de arbeider dat waarschijnlijk niet doen zal zoolang hij bij zijn patroon blijft, maar eerst als hij bij hem vandaan is. Dan heeft hij dus geen verzuim.

Het gevolg zal zijn dat een patroon steeds bloot staat aan een proces tot verandering der overeenkomst, nadat de werkman hem verlaten heeft. Dat proces zal dan kunnen loopen over den geheelen tijd dat de werkman bij hem in dienst was. Daaruit volgt een groote rechtsonzekerheid voor den patroon. Het boetegeld heeft deze gegeven aan een ander. Hij mocht het niet voor zich zelf behouden; en nu zal hij misschien veroordeeld worden tot teruggave van wat hij niet heeft en nooit gehad heeft. Hij zal het er dus zelf bij moeten passen. Dit zijn m. i. redenen genoeg om het amendement te verwerpen.

Nota van Wijziging.

[ingezonden 27 Maart 1906, stuk no. 42].

Het vijfde lid van het voorgestelde artikel 1637 u wordt vervangen door het hier volgende:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgesteld loon des arbeiders voor ééne dag. Geene afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld.

Elk beding, strijdig met eenige bepaling van dit artikel, is nietig. Echter mag, doch alleen ten aanzien van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon meer dan vier gulden per dag bedraagt, bij schriftelijk aangegane overeenkomst van de bepalingen van het derde, vierde en vijfde lid worden afgeweken. Is zulks geschied, dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen, indien de bedongene hem bovenmatig voorkomt.”

(28 Maart 1906.)

De Voorzitter: Ik heb de eer aan de Vergadering mede te deelen, dat nader bij mij is ingekomen een amendement van de heeren Pierson en Patijn, strekkende om het vierde lid van art. 1637 u te lezen als volgt:

„Iedere boete, onverschillig of zij in een reglement of in eene overeenkomst voorkomt, moet gesteld zijn op een bepaald bedrag in geld.”

Verder herinner ik er aan, dat door de Regeering een wijziging is gebracht in het artikel.

Ik geef het woord aan den heer Minister van Justitie tot toelichting dezer wijziging.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! In één opzicht ben ik het met den geachten afgevaardigde uit Haarlem, den heer van Styrum, in hetgeen hij gisteren zeide, niet eens.

Die geachte spreker twijfelde aan de juistheid van mijn interpretatie van het artikel; daaraan behoeft echter niet getwijfeld te worden.

De geheele opzet van dit artikel bewijst, dat naast deze boete, die, men lette daarop wel — schriftelijk tusschen partijen moet worden bedongen, niet bestaanbaar is de gewone poenaliteit uit het Burgerlijk Wetboek. Wel natuurlijk het recht op schadevergoeding, bij gewone schade actie uit te oefenen; daaromtrent ontsta geen misverstand.

Art. 1285 toch zegt: „Indien bij de verbindtenis bepaald is dat degene die in gebreke blijft om dezelfde na te komen, bij wege van schadevergoeding, eene zekere som zal betalen, kan aan de andere partij geene meerdere noch mindere som worden toegewezen”, terwijl art. 1343 zegt: „De bepaling van straf strekt in plaats van vergoeding van kosten, schaden en interessen, welke de schuldeischer lijdt uit hoofde van het niet nakomen der hoofdverbindtenis”.

Dus, het gewone poenaliteitsbeding — en dit is alles, wat ik beweer — is volgens den opzet van dit ontwerp, zooals het voor ons ligt, niet bestaanbaar naast deze boete.

Ware het anders, dan zou men de boete, die men in het artikel aan de voordeur verwijderd, gelegenheid geven binnen te dringen door de achterdeur in den vorm van een gewone poenaliteit. Dit is niet bestaanbaar.

Ik vergis mij daaromtrent niet. Ik heb de zaak lang genoeg doordacht en heb het nog eens weer. Ik kan mij natuurlijk bedriegen in mijn opvatting, maar mijn opvatting steunt op serieuze nadenken.

In de regeling zooals zij hier ligt, wordt op het terrein der arbeidsovereenkomst uitgesloten, niet een recht op schadevergoeding, maar de gewone poenaliteit.

Reeds uit hetgeen te lezen staat op bladz. 40 der Memorie van Toelichting [bl. 201] blijkt duidelijk, dat van den aanvang af in de boete niet alleen is gezien de gewone disciplinaire boete, maar ook de boete die omvat de schadevergoeding voor den werkgever.

Uit het Voorloopig Verslag bleek, dat vele leden er bezwaar tegen hadden, dat de opbrengst der boeten zou komen in den zak van den werkgever, en naar aanleiding daarvan is het voorschrift gewijzigd. Verder wordt er over het karakter der boete niets in de stukken gezegd.

Naar aanleiding echter van een mondeling overleg der Commissie van Rapporteurs met de Regeering is een wijziging gebracht in art. 1637 v, over hetzelfde onderwerp handelende, en wanneer men dit artikel en art. 1637 u in onderling verband beschouwt, moet men tot de conclusie komen, dat uitgesloten is de

bevoegdheid om naast de disciplinaire boete te maken het gewone poenaliteitsbeding.

Wil men een voorbeeld hebben van een geheel andere regeling, dan verwijs ik naar de Belgische wet van 1900, welke bepaalt, dat van het loon niet anders kan worden afgehouden dan, tot zekere hoogte, de indemnités en de dommages et intérêts door den arbeider wegens handelingen strijdig met zijn verplichtingen verschuldigd. Daarnaast heeft men een voorschrift in de wet van 1887, dat spreekt van een amende die bij een reglement tot handhaving der inwendige orde van het loon kan worden afgehouden.

Die onderscheiding wordt bij ons niet gemaakt. Art. 1637 u omvat de zoogenaamde disciplinaire boete en tevens de boete die geldt tot vergoeding van schade, welke de werkgever lijdt wegens het slecht gebruik maken van materialen, verkwisten van grondstoffen, enz.

Tot zoover ben ik het dus met den heer van Styrum niet eens.

Nu is het de vraag of de regeling van art. 1637 u de juiste is.

Reeds gisteren gaf ik te verstaan, dat ik haar niet volkomen juist acht, dat ik de uitsluiting van het gewone poenaliteitsbeding, meer bepaald met het oog op de hooger gesalarieerden, geen gewenschte regeling vind, maar dat ik bereid was dat offer te brengen, omdat het nu eenmaal in het wetsontwerp was opgenomen en het uit een oogpunt van sociaal belang in sommige gevallen noodig is, maar ik heb niet onduidelijk doen gevoelen, dat dit niet met mijn eigen preferentie strookte.

Nu dus de heer van Styrum gisteren deze opmerking gemaakt heeft en ik het, behalve wat de interpretatie betreft, overigens voor een goed deel met hem eens ben, bestond er voor mij aanleiding het ontwerp voorstelde: dat de bepaling, dat de boete nooit mag komen ten voordeele van den werkgever, niet meer geldt voor arbeiders die een loon van f 4 en meer verdienen.

Technisch is die wijziging van zeer eenvoudigen aard. Wat er in het ontwerp stond, in het tweede gedeelte van het vijfde lid van dit artikel, heb ik er uitgenomen en gevoegd bij het nieuwe zesde lid. Gevolg daarvan is, dat de derde alinea van dit artikel, waarin het verbod stond betreffende het ten voordeele komen van den werkgever, niet meer geldt in het geval waar het dagloon f 4 of daarboven is.

Ziedaar in hoofdzaak de door mij aangebrachte wijziging. Ik heb er nu bijgevoegd hetgeen wordt voorgesteld door de heeren Limburg c.s., want ik heb reeds doen gevoelen, dat, wanneer dit amendement zich beperkte tot degenen wier dagloon f 4 of meer bedroeg, ik mij daarmee zou kunnen vereenigen. Nu ik zelf die beperking heb aangebracht, bestaat er dus tegen overneming van dat gedeelte van dit amendement geen bezwaar.

De Voorzitter: Ik wensch der Vergadering mede te deelen, dat bij mij is ingekomen een amendement van den heer de Savornin Lohman, strekkende om uit het gewijzigd Regeeringsartikel, voorkomende op stuk n°. 42, de laatste zinsnede van het zesde lid, luidende: „Is zulks geschied, dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen, indien de bedongene hem bovenmatig voorkomt”, te doen vervallen.

Het komt mij voor, dat, in verband met het gewijzigd Regeeringsvoorstel, in enkele der ingediende amendementen wellicht een formeele wijziging gebracht zal moeten worden. Ik vestig in de eerste plaats de aandacht op het amendement van de heeren Jannink, Limburg en Regout, stuk n°. 32. Mag de heeren voorstellers vragen of zij soms een wijziging in hun amendement willen brengen?

De heer Limburg: Mijnheer de Voorzitter! Ik constateer met genoegen, dat de Regeering ons amendement voor een deel heeft overgenomen. Daar het echter niet in zijn geheel overgenomen is, zal dit amendement nog ten deele moeten worden gehandhaafd en de redactie veranderd moeten worden.

De Regeering heeft het amendement overgenomen voor zoover het betreft arbeiders met f 4 loon en meer. Wij wenschen dus het amendement voor het overige te handhaven, en daarom stellen wij nu voor de tweede zinsnede van het laatste lid van art. 1637 u, zooals dit nu door de Regeering is voorgesteld, aldus te lezen: „De rechter zal steeds bevoegd zijn de boeten op een kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt.”

De Voorzitter: Door de heeren Jannink, Limburg en Regout is een wijziging gebracht in hun amendement, zoodat dit thans strekt om de tweede zinsnede van het laatste lid van art. 1637 u aldus te lezen:

„De rechter zal steeds bevoegd zijn de boete op een kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt.”

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ten gevolge van de wijziging, door de Regeering in het artikel gebracht, moet er in ons amendement in plaats van „het laatste lid” gelezen worden: „het voorlaatste lid”.

De Voorzitter: Door den heer Schaper wordt een wijziging gebracht in het door hem en eenige andere heeren voorgestelde amendement, zoodat in het tweede gedeelte de woorden „het laatste lid” gelezen worden „het voorlaatste lid”.

Ik moet den heeren doen opmerken, dat ik niet geloof, dat de zaak daarmede geheel in orde is. Wanneer men leest, dat het voorlaatste lid aldus zal worden gewijzigd, dan volgt daar nog op het laatste lid van de Regeeringsvoordracht. Licht het nu in de bedoeling om dat laatste lid dus ongewijzigd te behouden? Dat kan, dunkt mij, in het stelsel der heeren niet.

Ik behoud mij dus voor de redactie nog eens nader te overwegen, in verband met het gewijzigd Regeeringsartikel.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat het laatste lid van het gewijzigde Regeeringsvoorstel ook in ons amendement past. Alleen zal het voorlaatste lid, dat luidt:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgesteld loon des arbeiders van ééne dag. Geen afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld.”

moeten worden vervangen door hetgeen wij daarvoor in de plaats willen stellen. Ik geloof derhalve, dat ons voorstel aldus juist is.

De Voorzitter: Door den heer Schaper c.s. wordt nu voorgesteld het voorlaatste lid van het artikel te doen luiden:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd, dan het in geld vastgesteld loon des arbeiders van ééne dag. Geen afzonderlijke boete mag hooger worden gesteld, dan één-vijfde van dit bedrag. Geen boete mag geheven worden van arbeiders, wier in geld vastgestelde loon minder dan vier gulden per dag bedraagt.”

De heer Pierson ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en den heer Patijn voorgestelde amendement en zegt: Ons amendement strekt om dit artikel in overeenstemming te brengen met hetgeen reeds bij artikel 1637 j [p] is aangenomen en niet te praedjudiceeren op hetgeen nog beslist moet worden bij artikel 1638 h. Indien laatstgenoemd artikel vervalt, dan zal dit artikel onuitvoerbaar zijn, want hier wordt gesproken van het loon, dat betaald wordt. Dat zal, bijaldien artikel 1638 h vervalt, in vele gevallen onzeker zijn. Het schijnt dus beter de redactie te doen luiden zooals wij dat hebben voorgesteld en te zeggen: „uitgedrukt in geld”.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Verhey, Reyne, Mees, van den Bergh (den Helder) en Lely, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Savornin Lohman ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement, en zegt: Dit amendement sluit zich aan bij hetgeen ik gisteren heb gezegd over het amendement van den heer Jannink, maar ik wil terstond erkennen, dat tegen de nieuwe redactie van den Minister, die wij gisterenavond hebben ontvangen, het bezwaar niet zóó groot is als tegen het amendement van den heer Jannink c.s. Toch heb ik tegen deze gansche regeling bezwaar, en ik kan ook niet mijn amendement behoorlijk toelichten, wanneer ik niet even kortelings mijn gevoelen zeg over het geheele artikel, omdat ik niet kan instemmen met de uitlegging, die de Minister van Justitie geeft aan het door hem verdedigde maar oorspronkelijk niet door hem ontworpen artikel. Ik heb als jurist natuurlijk in de eerste plaats de wet gelezen zooals die daar ligt, dus zonder al te veel notitie te nemen van de geschiedenis van dit artikel en het heeft toen op mij den indruk gemaakt, dat wij in art. 1637 u alleen te doen hebben met boeten, in den zin van disciplinaire straf, niet van schadevergoeding.

De beteekenis dezer boete is eenvoudig het voorkomen van verkeerde zaken, evenals bij overtreding de straf geen andere beteekenis heeft dan te dwingen tot naleving van het voorschrift, gegeven om onheilen te voorkomen. Men pleegt

de een of andere, op zich zelf misschien onschuldige, handeling ook dan wanneer er geen nadeel door ontstaan is, te straffen. Nu is dit in art. 1637 u opgenomen. Maar aanvankelijk, zooals blijkt uit het eerste ontwerp, was daarin nomen. Maar aanvankelijk, zooals blijkt uit het eerste ontwerp, was daarin ook opgenomen het beginsel van schadevergoeding. De boete bevatte ook het element van schadeloosstelling. Daarop is een discussie gevolgd, die ik niet aan de Kamer zal voorlezen, hoewel ik onderstel, dat de heeren niet alles in het hoofd zullen hebben wat in de stukken staat. Bij de indiening van de Memorie van Antwoord is toen bepaald, dat de opbrengst der boete niet mag komen ten voordeele van den werkgever. Maar tot op het laatste toe is men over boete en schadeloosstelling blijven discussieeren; wij vinden nog in het Verslag de quaestie besproken betreffende het cumuleeren van boete en schadeloosstelling en bij de wijziging die daarop gevolgd is (stuk 4, 1904—1905) [men zie bij art. 1637 u] is die bepaling opgenomen, waarop de Minister zooveel wees, waarbij cumulatie van boete en schadeloosstelling is uitgesloten. De quaestie in hoever dat gewenscht is, behoeft nu bij dit artikel niet behandeld te worden. Hier hebben wij slechts te bespreken de verhouding van boete en schadevergoeding.

Het komt mij voor, dat in art. 1637 u geen sprake kan zijn van schadevergoeding, juist omdat hier wel is opgenomen wat aanvankelijk niet stond in het ontwerp, dat de boete niet mag strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever. Gisteren heeft de geachte afgevaardigde uit Haarlem, de heer van Styrum, gezegd, dat, wanneer men een „poenaliteit” bepaalt, dat niet is ten voordeele, omdat het alleen tot vergoeding van schade strekt, maar ik ben het op dat punt niet geheel met den geachten afgevaardigde eens. Het beding van poenaliteit kan even goed strekken tot persoonlijk voordeel als tot schadeloosstelling.

Een beding van poenaliteit is een beding waarbij gezegd wordt: indien dit of dat gebeurt betaalt gij zooveel, en dan zegt art. 1285 van onze wet, dat de rechter daar niets aan veranderen kan.

Dit kan feitelijk een groot voordeel zijn voor een der contractanten, wanneer b.v. bedongen wordt, dat een huis moet geleverd worden op een bepaalden dag, en dat als niet geleverd wordt daar een bepaalde boete op staat, dan is het mogelijk dat de partij bij te late levering volstrekt geen schade lijdt. Toch heeft ze ook dan recht op de boete. Het beding van poenaliteit wordt wel gemaakt met het oog op schadevergoeding. Maar het is volstrekt niet noodig dat in werkelijkheid een van de partijen schade geleden heeft, dat doet er niets toe. Wij hebben zelf meermalen adressen in deze Kamer gehad, waarbij een der partijen verzocht onthoofing van de boeten, omdat het Rijk geen nadeel had gehad en zij zelf geen schuld had aan de te late oplevering. Waar het eenmaal bepaald is, is men rechtens boete verschuldigd.

Persoonlijk voordeel, waarvan in art. 1637 u gesproken wordt, moet men dus niet opvatten in den beperkten zin als waarin de heer van Styrum het gebedigd heeft, dat men er precies een voordeeltje uit trekken moet, maar wel in dien zin, dat de boete niet mag komen in den zak van den werkgever; die boete moet altijd komen in den zak van iemand anders, juist omdat men voorkomen wil, dat degenen die de boete oplegt daarmede zeker voordeel beoogt, al is er geen schade geleden.

Ik heb in een der bladen die over dit geval geschreven heeft, gezien, dat soms dit beding wordt gemaakt, dat wanneer iemand naar Indië moet gaan, als boete bepaald wordt, indien hij de een of andere overtreding begaat, dat dan de reiskosten geheel komen ten laste van dien persoon.

Het komt mij voor dat dat iets anders is dan de boete bedoeld in art. 1637 u, want een zoodanig beding komt wel degelijk ten voordeele van den werkgever die het beding gemaakt heeft, en valt dus buiten art. 1637 u. Daarop kunnen de slotwoorden van dat artikel dus nooit worden toegepast.

Het is wel een poenaliteit, maar geen boete in den zin van dat artikel. Ik geloof, dat de wet, zooals die gisteren geredigeerd was, beter liep, en dat duidelijk en klaar moet uitgesproken worden waarom het hier te doen is, dan hebben wij hier de boete zuiver disciplinair, en komt daarna de vraag, of men ook nog andere schadeloosstellingen mag heffen. Dit behoeft niet in de wet te staan, het volgt uit de algemeene beginselen. En daarbij komt de vraag, of men en de boete van art. 1637 u en schadevergoeding mag vorderen.

Die quaestien behoeven wij thans echter niet te behandelen; die krijgen wij bij het volgend artikel. Ook nog in art. 1637 o [x], een geval dat betrekking heeft op schadeloosstelling, welke van te voren bedongen is; in dat speciale geval heeft de ontwerper van de wet gemeend waarborgen te moeten stellen om te zorgen, dat die poenaliteit niet te zwaar wordt. Maar in art. 1637 u moeten wij de wet zóó begrijpen en redigeeren, dat het begrip van poenaliteit er buiten blijft; anders komen wij in onoplosbare moeilijkheden.

De Minister heeft echter door zijn nieuwe redactie het begrip van poenaliteit weer in de wet gebracht, niet door uit te maken dat ook schadevergoeding valt onder het begrip van boete, maar door te bepalen, dat afwijking van het 3de lid geoorloofd is; met andere woorden: hij heeft in de wet opgenomen dat de boete ook schadevergoeding kan zijn, daar zij in de in het artikel aangegeven gevallen ten voordeele van den werkgever mag komen; en zoo brengt hij het begrip van strafbeding in de wet. Wanneer het artikel blijft zooals het thans is, zou dit voor mij reeds een reden zijn om er tegen te stemmen.

Maar mijn grootste bezwaar tegen het artikel, zooals het nu luidt, is, dat er een bepaling aan toegevoegd is, die mij onhoudbaar schijnt wanneer men alleen te doen heeft met boeten in den zin van dit artikel, en daarentegen slechts verdedigbaar wanneer men te doen heeft met de poenaliteit in den nu gangbaren zin. Het geldt hier personen die meer verdienen dan f 4 's weeks [lees: daags]. Wanneer een afzonderlijk schriftelijk beding is gemaakt omtrent poenaliteit of boete, heeft de rechter de bevoegdheid de boete op een kleinere som te bepalen. Maar ik vraag: welke maatstaf kan den rechter daarbij leiden?

Ik begrijp, dat de rechter beoordeelen kan of, als het schadevergoeding geldt, de boete bovenmatig is. Wanneer bijv. iemand geen enkel nadeel heeft gehad van te late levering, dan begrijp ik, dat de rechter de boete te hoog kan oordeelen. Evenwel merk ik terloops op, dat als men den rechter wel toestaat de poenaliteit in zoodanig geval te verminderen, dan de geheele betekenis van poenaliteit vervalt. In het vervolg zal dat beding worden afgesneden. Als de rechter de schade toch moet taxeren, waarvoor dient dan de geheele poenaliteit? Doch dit slechts in het voorbijgaan.

Wanneer men echter komt met het begrip van boete, dat niets anders is dan disciplinair in den zin als ik hecht aan art. 1637 u, dan begrijp ik niet hoe de rechter zal kunnen bepalen of de boete te hoog is. Mag hij zeggen: ik ben tegen het stelsel van boete, ik vind dus elke boete te hoog? Wanneer men rechtens krijgt opgevoed naar het stelsel van den geleerden doctent te Amsterdam, van der Goes, dan zal er gezegd worden: alle boete is verkeerd. Ik zou nog andere juristen kunnen noemen, die een zeer zonderlinge voorstelling hebben, naar mijn meening althans, van de verhoudingen in het bedrijf.

De heer Troelstra schijnt het dwaas te vinden wat ik zoeven zeide; hij zal het niet dwaas vinden als ik zeg, dat hij zelf meermalen in de Kamer verklaard heeft, dat onze rechtens niet „sociaal” genoeg denken. Welnu, dan zullen onze rechtens steeds de boete te laag vinden. De arbeider betaalt niet genoeg, hij moet veel meer betalen. Het is alles zuiver subjectief.

Gaat het nu aan ons geheel Burgerlijk Wetboek omver te halen, om bepalingen te maken waarvan de partij van den heer Troelstra zelf zal zeggen, dat het zotternij is? Dat heb ik er niet voor over; wij moeten, dunkt mij, in ons Burgerlijk Wetboek geen beginselen invoeren, die niets te maken hebben met de vaststelling van het contract, waarmee wij nu bezig zijn.

Wij hebben hier alleen te maken met de vraag hoe het contract naar billijkheid moet worden geregeld. Maar wat doet de Minister, evenals de heeren Jannink en Limburg? Zij brengen geheel andere elementen in het Burgerlijk Wetboek. Zij zeggen: partijen kunnen contracteeren wat zij willen, maar zij staan onder controle van den „bon juge”. Thans is de rechter nog een mauvais juge, maar eens zal hij worden bon juge. Is het nu de bedoeling dat de rechter zal zeggen: ik vind elke boete kwaad, ik reduceer de boete dus tot een dubbeltje, of liever nog tot een cent, want eigenlijk moet er in het geheel geen boete betaald worden? Indien dat de bedoeling is, dan geloof ik, dat ieder lid in deze Kamer, die een voorstander is van vrijheid van contracteeren stemmen moet tegen zoodanig amendement. Wij moeten de vrijheid van contracteeren in principe behouden en niet stellen onder de willekeur van den rechter; maar wij kunnen de vrijheid van contracteeren wel beperken bij de wet. Wanneer men in de wet schrijft: dit of dat moet in het contract staan, dan heb ik daaregen geen bezwaar. Ook vind ik het volkomen juist, dat aan den rechter kan gevraagd worden om bij de uitvoering van het contract naar billijkheid te beslissen, bij voorbeeld bij schadevergoeding, omdat die betrekking kan hebben op een feit, dat niet van te voren kan worden omschreven. Als dit of dat geval zich heeft voorgedaan, kan men den rechter opdragen naar billijkheid te beslissen tot welke schade-loosstelling men verplicht is. Maar dit heeft niets te maken met de beoordeeling van het contract zelf.

Op die wijze wordt onze geheele contractenleer op losse schijven gezet. Het Burgerlijk Wetboek kan niet meer uitgaan van het beginsel dat de overeenkomst partijen tot wet strekt; maar dan kunnen wij het Burgerlijk Wetboek op dit punt wel op zijde zetten.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Dedem, van den Heuvel, van Alphen, van Bylandt, Schokking en de Ram en komt mitsdien in beraadslaging.

De Voorzitter: Door den heer van Styrum worden de volgende amendementen voorgesteld op art. 1637 u:

in het eerste lid, na het woord „bevoegd” in den eersten regel, te lezen: „tot handhaving van orde en regelmaat”, zoodat de zinsnede zal luiden: „De werkgever is bevoegd, tot handhaving van orde en regelmaat, boete te stellen enz.”;

in het tweede lid na het woord „waarbij” in te voegen: „zoodanige”; zoodat die zinsnede zal luiden: „De overeenkomst, waarbij zoodanige boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegaan.”;

in het derde lid na het woord „waarbij” in den eersten regel in te lassen het woord „zoodanige”, en in den tweeden regel, in plaats van „bestemming der boeten”, te lezen: „bestemming dier boeten”, zoodat die zinsnede zal luiden: „De overeenkomst of het reglement, waarbij zoodanige boete is bedongen, moet nauwkeurig de bestemming dier boeten vermelden. Zij enz.”;

in het vierde lid in plaats van „iedere boete” te lezen: „ieder zoodanige boete”;

de eerste zinsnede van het vijfde lid te lezen: „Binnen een week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten, als bedoeld in het eerste lid, worden opgelegd dan zijn in geld vastgesteld loon voor éenen dag.”

De heer van Styrum verkrijgt het woord tot toelichting zijner amendementen en zegt: Het is mij vergund in de eerste plaats den Minister dank te zeggen voor de groote bereidwilligheid, waarmede hij getracht heeft in korten tijd aan mijn bezwaren te gemoet te komen. Ik ben hem daarvoor zeer erkentelijk, maar ook hier moet ik tot mijn leedwezen zeggen, dat ik dankbaar ben, maar niet voldaan. Ik heb gisteren de meening uitgesproken, dat op dit gebied eenige verwarring heerschte, n.l. dat men verwarde het begrip van de disciplinaire boete en dat van de conventionele schadevergoeding. Ik had mij gevleid, dat de nacht die dikwijls zooveel brengt, ook zou hebben gebracht de opheffing dier verwarring, maar tot mijn leedwezen moet ik constateeren, dat na de redevoering van den Minister van Justitie, naar mijn opvatting althans, die verwarring onverzwakt is blijven bestaan. Van den beginne af aan heeft men in deze materie als ik het goed begrepen heb, goed uit elkander gehouden de Konventionalstrafe en de disciplinaire boete.

Ik wijs o. a. op het verslag van de Commissie van Rapporteurs, stuk n°. 3, onder n°. XI, waar ter sprake is gebracht de vraag, of men naast boeten ook kan heffen schadevergoeding (1). Natuurlijk heeft de Commissie niet bedoeld de vraag te stellen, of men naast schadevergoeding nog eens schadevergoeding kon vorderen; dát is bij de Commissie niet opgekomen. Als men vraagt, of men twee zaken kan cumuleeren, dan bedoelt men met die vraag, of men kan cumuleeren twee zaken van verschillenden aard. Dat is zoo duidelijk mogelijk, en de Regeering heeft dan ook haar medewerking toegezegd om te voldoen aan het verlangen van de Commissie van Rapporteurs. Sla ik den tekst van de wet op, dan word ik in die opvatting geheel bevestigd.

Ik heb gisteren reeds met een enkel woord gezegd, dat naar mijn bescheiden meening de rede van den Minister niet klopte met den tekst van de wet. Ik heb er toch op gewezen, in de eerste plaats dat hier wordt gezegd, dat het niet mag strekken tot persoonlijk voordeel. In de tweede plaats wensch ik op iets anders de aandacht te vestigen. Er wordt in dit artikel gezegd, dat de wetgever bevoegd is boete te stellen op overtredingen. Waarvan? Op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften. Men heeft er niet aan gedacht, dat het den werkgever verboden zou zijn met den werknemer een overeenkomst te sluiten van dezen inhoud, dat, als de werknemer zijn contract schendt en den werkgever daardoor schade berokkent, hij die schade moet vergoeden. Men heeft hier blijkens de uitdrukking „bepaaldelijk aangeduide voorschriften”, gedacht aan de algemeene voorschriften van disciplinaire aard. Dat dit zoo is, blijkt des te duidelijker, omdat de ontwerper in het eerste lid is uitgegaan van de gedachte, dat dergelijke disciplinaire boeten in den regel zouden worden vastgesteld bij

(1) [Men zie daarvoor bij art. 1637 v.]

reglement; alleen omdat, waar men een dergelijk reglement niet had gemaakt, de boeten het karakter van disciplinaire straf zouden behouden, heeft men gezegd: als er geen reglement is en gij maakt op een andere wijze een overeenkomst, dan zal hetzelfde gelden.

In de derde plaats zegt art. 1637 v, dat ter zake van een zelfde feit de werkgever niet mag heffen een boete en tevens een schadevergoeding mag vorderen. Dat past alleen in het stelsel dat men aan boeten toekent het karakter van disciplinaire straffen, maar het kan nooit passen in het stelsel dat de Minister gisteren tot mijn groote verbazing heeft ontwikkeld, en dat hij heden tot mijn niet minder groote verwondering heeft volgehouden, dat met boeten ook is bedoeld schadevergoeding. Dan heeft, het zij met bescheidenheid gezegd, art. 1637 v ook geen gezonden zin. Men kan toch nooit bepalen dat men naast een schadevergoeding geen andere schadevergoeding meer mag vorderen. Voor hetzelfde feit mag men niet tweemaal schadevergoeding vorderen, dat is een bekende regel. Daarvoor heeft men geen afzonderlijk artikel noodig.

Nu heeft de Minister aan mijn bezwaar willen te gemoet komen, door een wijziging aan te brengen in het vijfde lid; in plaats van het vijfde lid, heeft hij nu twee andere leden voorgesteld. Nu zou ik wellicht tot op zekere hoogte, na deze wijziging, met het regeeringsontwerp kunnen medegaan, wanneer ik de zekerheid had, die ik niet heb, dat de rechter zich volgens mijn opvatting zou hechten aan den tekst van de wet, en zich geheel en al zou weten los te maken van de interpretatie van den Minister.

Maar aan mijn bezwaar heeft de Minister principieel toch niet voldaan. Ik neem nogmaals mijn voorbeeld van dien chemicus voor oogen. De man staat op het aanvangstractement van f 1200 en als die man nu het geheime procédé aan een concurrent verraad, zal men dien man niet hooger mogen beboeten dan f 4. Waar een geheim verraden wordt dat voor den patroon van zeer groot belang is, zal een boete van f 25 of f 100 uitgesloten zijn.

Op die wijze veroordeelt het systeem van den Minister zich zelf.

Daarom acht ik het noodig, dat hier klaarheid kome, hetzij in den éenen of in den anderen zin, en daartoe strekt mijn eerste amendement; de andere zijn daarvan uitvloeielsels.

Dat amendement strekt om te doen uitkomen, dat de boete, hier bedoeld, slechts is een disciplinaire boete, en dat wij hier niet tornen aan de algemeene beginselen van ons Burgerlijk Wetboek, die regelen de Konventionalstrafe. Daarom wil ik lezen, dat de werkgever bevoegd is tot handhaving van orde en regelmaat boete te stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, mits de boete in het reglement zij aangegeven.

Misschien is er een betere redactie te vinden, die het begrip van disciplinaire boete beter uitdrukt; ik heb geen bepaalde voorliefde voor deze bewoordingen, maar wil slechts het karakter der boete duidelijk doen uitkomen. In de overige leden zal na aanneming van mijn amendementen dat karakter ook voldoende uitkomen.

Het vijfde lid van het artikel acht ik niet zeer gelukkig geredigeerd, ofschoon wat ik nu ga zeggen niet in direct verband staat met mijn eerste amendement. Er wordt in dat lid gezegd: „Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgesteld loon der [lees: des] arbeiders voor éenen dag.”

Maar dit is toch niet de bedoeling. Hier wordt geregeld welke bevoegdheid een werkgever heeft, en gezegd, dat, als hij in één week éénmaal een boete heeft opgelegd, hij dan verstoken is van de bevoegdheid om gedurende de geheele week ook aan anderen boete op te leggen.

Dat is niet de bedoeling, maar zoo luidt het artikel toch. De bedoeling is, dat de regeling individueel zal zijn, en daarom heb ik voorgesteld te lezen: „Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten, als bedoeld in het eerste lid worden opgelegd, dan zijn in geld vastgesteld loon voor een dag.” Dit is niet anders dan een verduidelijking.

De tweede wijziging is, dat ik ook hier heb verwezen naar de boete waarvan in het eerste lid sprake is.

Volgens het Regeeringsartikel zal voor den rechter de bevoegdheid bestaan om de boete te verminderen wanneer deze hem bovenmatig voorkomt. De vraag is niet van belang ontbloom, of die wijziging hier op haar plaats is en of ook, wanneer men het Deutsche systeem toeuicht, het hier de plaats is om het in te voeren. Heeft het reden voor alle mogelijke overeenkomsten die wij aangaan in de maatschappij dus te houden aan den regel van het Burgerlijk Wetboek zooals het thans geldt, maar alleen een uitzondering te maken wanneer wij ons bewegen op het terrein dat ons hier bezighoudt?

De Minister heeft gisteren zelf gewezen op de belangrijke afwijking van het bestaande burgerlijk recht en heeft dit gemotiveerd door te wijzen op het sociaal belang dat het hier geldt. De Minister heeft zich — hij houde mij dit ten goede — een beetje met een groot woord van de zaak afgemaakt. „Het sociaal belang dat het hier geldt”, is een goedkope uitdrukking, maar aantoonend waarom hier iets anders geldt dan in gewone overeenkomsten heeft de Regeering niet gedaan.

Ik heb intusschen daarop geen wijziging voorgesteld. Alleen begrijp ik niet waarom de Minister, wanneer hij het amendement-Limburg c.s. overneemt, blijft vasthouden aan het mondeling door hem ontwikkeld systeem. Ik herhaal, dat ik geloof, dat het goed is om te doen uitkomen dat wij hier alleen te doen hebben met een disciplinaire straf, niet met de gewone poenaliteit van art. 1343 Burgerlijk Wetboek, waarbij alleen de schadevergoeding geldt. De Minister is hier overheen gegleden, maar art. 1343 Burgerlijk Wetboek zegt het zoo duidelijk: „De bepaling van straf strekt in plaats van vergoeding van kosten, schaden en interesten, welke de schuldeischer lijdt uit hoofde van het niet nakomen der hoofdverbintenis.”

Ik herhaal nog eens: het heeft naar mijn bescheiden meening geen zin om, wanneer ik schade lijdt, in de wet te verbieden dat die schade aan mij zal worden vergoed. De Regeering verbiedt het niet onvoorwaardelijk, maar alleen dan wanneer het bedrag van de schadevergoeding vooraf is bepaald. Ik kan met dat denkbeeld niet medegaan, maar de Regeering moest al de bezwaren laten vallen na de wijziging die zij zelf aanbracht, want anders zouden wij kunnen komen in het geval dat de heer de Savornin Lohman geciteerd heeft en dat de schadevergoeding, welke bedongen is, veel te groot blijkt te zijn. In dat geval kan volgens het systeem der Regeering de rechter dat bedrag verminderen.

Ik geloof derhalve, dat het geen aanbeveling verdient om het Regeeringsontwerp ongewijzigd aan te nemen.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende, om, namens deze, haar gevoelen over de Regeeringswijziging en de voorgestelde amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van den loop, dien de discussie gisteren en heden heeft genomen, wensch ik in de eerste plaats enkele opmerkingen te maken over den juridischen aard van de boete, waarover wij het hier hebben.

Naar mijn bescheiden meening is de boete, welke in dit artikel wordt geregeld, juridisch niets anders dan een strafbeding, gelijk het uit het Burgerlijk Wetboek bekend is.

Ik wensch dit te staven door eenige getuigenissen, waarvan het absoluut zeker is, dat zij niet voor deze gelegenheid zijn vervaardigd, of met den partijstrijd of strijd van belangen iets te maken hebben.

Ik zal het laten bij drie citaten, hoewel ik er meer zou kunnen geven.

Een is er uit ons land. De rechtbank van 's-Gravenhage heeft bij vonnis van 25 Mei 1855 met zoovele woorden beslist, dat de bepaling van een boete, gelijk hier is bedoeld, is „een beding van straf of poenaliteit”. Letterlijk zóó staat het in het Haagsche vonnis. Wanneer dit een gek vonnis is, Mijnheer van Idsinga, dan zijn er nog tal van juristen, die op dienzelfden gekken weg zijn gegaan.

Ik heb hier vervolgens een Fransch schrijver van den allereersten rang, prof. Glasson, die in zijn boekje: „Le Code civil et la question ouvrière”, sprekende over de boeten, zegt (bladz. 22): „Ce sont moins des peines que de véritables clauses pénales et celles-ci sont permises dans tous les contrats.”

De boete bij de arbeidsovereenkomst staat dus bij dezen eminenten jurist volkomen gelijk met het gewone strafbeding en is evenals het gewone strafbeding geldig.

In de derde plaats is bij de vaststelling van de tegenwoordig geldende bepaling van de Deutsche Gewerbeordnung wel degelijk bijna eenparig erkend, dat men daar te doen heeft met een Konventionalstrafe, en dit is des te sterker, omdat in die wet tevens staat, dat de boete niet mag strekken ten voordeele van den werkgever.

Tegenover de juristen en niet-juristen, die gisteren hier een ander stelsel hebben verdedigd, meen ik het voorloopig bij deze drie citaten te kunnen laten.

De heer de **Savornin Lohman**: Deze bewijzen niets..

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Bewijst dit niets? Ik zou dan wel van den heer de Savornin Lohman eens willen hooren, waarom dit niets bewijst, want anders zal ik straks genoodzaakt zijn deze citaten nog eens te herhalen.

De heer **de Savornin Lohman**: Omdat deze boete kan komen ten voordeele van den werkgever en dus in ons tegenwoordig stelsel is de beslissing juist, niet voor dit ontwerp.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Ik heb mij daarom juist ook beroepen op de Duitsche Gewerbeordnung met de toen gevoerde discussie, omdat daar ten aanzien der boeten uitdrukkelijk uitgesloten wordt, dat ze kunnen strekken ten voordeele van den werkgever.

Nu zeide de heer van Styrum gisteren en heden: er is toch een enorm verschil tusschen het door mij geschetste geval van den chemicus aan den eenen kant en anderzijds den fabrikant, die zegt: op het rooken in deze fabriek staat een boete van f 0.25. Sociaal is er tusschen die beide gevallen zeer zeker een reusachtig verschil, maar in de juridische constructie is het mij niet gelukt, ook bij nader nadenken, eenig verschil te vinden.

In beide gevallen hebben wij een overeenkomst tusschen 2 partijen, waarbij gezegd wordt: de eene partij zal zich van een zekere handeling hebben te onthouden; mocht zij die handeling toch plegen, dan zal zij schuldig worden een zekere boete.

Wij hebben met algemeen goedvinden aan het reglement toegekend het karakter van een overeenkomst, en de Kamer is zelfs nog een stap verder gegaan op dien weg dan het wetsontwerp eerst deed (1).

Welnu, wanneer dus in het reglement vermeld staat een boete, dan hebben wij daar precies het geval dat wij gewoonlijk in de aannemingscontracten hebben, waar de aannemer verbeurt zekere boete — men gebruikt ook daar het woord *boete* —, als hij de eene of andere verplichting niet is nagekomen.

Juridiek staan naar mijn overtuiging de zaken volkomen gelijk. Dat is zóó waar dat, als men vrij liet het strafbepaling van ons Burgerlijk Wetboek naast de beperkende bepalingen die men hier ten aanzien van de boeten stelt, den volgenden dag alle fabrikanten die dit zouden willen, hun boeten zouden kunnen omzetten in straffedingen en eenvoudig door een zeer kleine redactie-wijziging den werkman zouden laten onderteekenen, bij voorbeeld dat hij zich verbindt niet meer in de fabriek te rooken, en dat hij bij geval van overtreding zal verbeuren een boete van zooveel.

Dan zou men dus wat men bij de boete wilde beperken, langs een achterdeur weder onbeperkt hebben toegelaten.

Er wordt gezegd: dan kan men die bedingen weder nietig verklaren. Dan zouden wij dus naast de regeling der boete in dit artikel weder moeten ontwerpen een regeling van het strafbepaling in een volgend artikel, en als men zich daartoe zette, zou de uitkomst leeren, dat dergelijke regeling van het strafbepaling als twee druppelen water ging gelijken op de regeling der boete, want anders zou men het doel niet bereiken, dat men wenschte te bereiken met het werk, dat men was gaan ondernemen.

Nu is er een bewering in het debat gebracht, die op het eerste gezicht afdoende lijkt, dat is namelijk de bewering, dat het mogelijk is twee categorieën van gevallen te construeeren. Voor de eene categorie zouden dan dienen de boeten, waarover hier wordt gesproken, en voor de overblijvende categorie zou men laten het volgens de wet dan geheel vrije of misschien ook beperkte strafbepaling.

Wie de illusie mocht koesteren, dat het gemakkelijk is dergelijke onderscheiding te maken, zal daarvan moeten terugkomen, als hij raadpleegt een lijst van de gevallen, in welke boeten al zoo plegen opgelegd te worden.

Dergelijke lijst vindt men in de bekende dissertatie van mr. van Beresteyn op bladz. 108.

Nu zijn er zeer zeker enkele gevallen, welke men met den heer van Styrum zonder eenige tegenspraak kan noemen maatregelen van orde en regelmaat.

Laat ik bijv. noemen, onoplettendheid bij het bidden. Dat laat zich moeilijk anders construeeren dan als een maatregel van orde en regelmaat. In de groote meerderheid der gevallen echter geldt het handelingen, die den patroon schade berokkenen en die hij daarom in het reglement door bedreiging van een boete tracht tegen te gaan.

Het meest voorkomende is de boete op het te laat komen. Als er nu één handeling van den werkman is, die schade toebrengt aan den geregelde gang van het bedrijf, dan is het zeker het te laat komen.

Verder vind ik talrijke malen het niet zorgen voor gereedschappen. Zeker, ook dat is een maatregel van orde, maar tevens is het een maatregel om schade

(1) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 449.]

te voorkomen. Als een werkman niet voor de gereedschappen zorgt, wordt nadeel toegebracht aan het bedrijf.

Ook vind ik het breken van lampegglazen en ruiten. Daar is de schade apert; als een lampegglas of ruit breekt is er schade.

Wanneer dus de heer van Styrum de reglementaire boete vastknoopt aan het begrip orde en regelmaat en de boete dan beperkt, heeft de patroon, om aan de beperkingen te ontkomen, niets anders te doen dan diezelfde bepaling om te zetten in een bepaling, die redactioneel er uitziet als een schadevergoeding; hij zal dus eenvoudig in zijn reglement of overeenkomst voorschrijven: wie in mijn fabriek ruiten breekt, verbindt zich, bij wijze van schadeloosstelling, daarvoor te betalen 1, 2, 3, misschien wel 5 gulden. Dan is hij niet onderworpen aan de beperkende bepalingen van dit artikel; het is dan geen voorschrift tot handhaving van „orde en regelmaat”, maar een vooruit geregelde schadeloosstelling.

Dat kan, zegt de heer Lohman; natuurlijk, men kan de zaak ook anders regelen, maar dan bereikt men niet het doel, dat men met art. 1637 u heeft willen bereiken. Dat doel is dit, dat er bij dergelijke bijzondere straffedingen gemaakt wordt, dat ze niet leiden tot onbillijke bepalingen.

Nu was er in het artikel, zooals het gisteren luidde, een groote moeilijkheid, waarop de heer van Styrum heeft gewezen. Dat was deze: dat bij de personen met een hooger loon dan f 4 per dag die boeten ook niet mochten strekken ten voordeele van den werkgever. Dat was een serieus bezwaar. Dat is nu door de gewijzigde redactie van de Regeering weggenomen. En hoewel ook die gewijzigde redactie niet is zonder eenige bedenking, meent de Commissie die wijziging toch aan de Kamer te mogen aanbevelen.

Ik zeg: niet zonder eenige bedenking, want ook bij de personen boven de f 4 loon, komen in de practijk, zooals ik straks nader zal aantoonen, ontzaglijk bezwarende boeten voor, waarvan het ook hatelijk is, dat die vloeien in de zakken van den werkgever. Maar waar wij hier staan voor de keuze tusschen twee moeilijkheden, is de Commissie geneigd mede te gaan met de gewijzigde redactie van de Regeering.

Wat aangaat het amendement van den heer van Styrum, meent de Commissie, dat het te gemakkelijk den weg zou openen om aan de beperkende bepalingen van het artikel te ontkomen, en het amendement anders zou moeten worden ingericht, op een wijze die wij op het oogenblik niet zien, om aan dat bezwaar te gemoet te komen.

Ik kom thans tot de beteekenis van het artikel in vergelijking met den tegenwoordigen rechtstoestand.

Nu hebben wij hier gisteren in de Vergadering weer gehoord, gelijk men die hoort bij haast ieder artikel, de dwaalleer, alsof door dit artikel de boeten zouden worden ingevoerd. Er is gisteren zelfs door een der sprekers gezegd: er zijn werkgevers, die wachten op dit artikel om de boeten te gaan invoeren. Maar het staat toch vast als een muur, dat op het oogenblik het heffen van boeten zonder eenige beperking door de wet is toegelaten, en dat daarentegen in dit artikel tal van beperkingen worden aangebracht, die gisteren al zijn genoemd en waardoor aan de grootste klachten, die in den loop der jaren over de boeten zijn geuit, bijna zonder eenige uitzondering wordt te gemoet gekomen.

Ik heb als voorzitter der Commissie ook te rapporteeren over de wijzigingen, successievelijk in het artikel aangebracht. Welnu, ik kan namens de Commissie verklaren, dat wij die wijzigingen, waardoor de misbruiken steeds scherper zijn tegengegaan, beschouwen als verbeteringen.

In het debat van gisteren is de vraag gerezen, en die vraag doet zich naar aanleiding van twee amendementen voor, of men nog verder zal gaan, en de boeten geheel zal verbieden. De Commissie is eenstemmig van meening; dat dit niet behoort te geschieden. Niet alsof bij ons zou bestaan een zekere voorkeur voor boeten. Dat is allerminst het geval. Ik geloof, wanneer wij, leden van de Commissie, waren werkgevers, wij allen, één voor één, ons uiterste best zouden doen het te redden zonder boeten. Wij zouden willen, dat van die gezindheid, die waarschijnlijk wel algemeen is in deze Kamer, blijk werd gegeven door overneming van de redactie van den aanhef van het artikel, zooals die door den heer Schaper aan de hand is gedaan. Die geachte afgevaardigde heeft treffend juist gezegd: men moet den schijn vermijden alsof de wetgever hier de boeten aanmoedigt. Het heeft mij ontzaglijk veel genoegen gedaan, dat woord „schijn” uit den mond van den heer Schaper te hooren, want daardoor heeft hij erkend — het kon ook niet anders — dat het eenvoudig schijn zou zijn, wanneer men dat uit het artikel wilde lezen. Intusschen, men moet zelfs den schijn vermijden en daarom zouden wij meenen, dat die redactiewijziging een verbetering zou wezen. Mijnheer de Voorzitter! Zal men de boeten geheel verbieden? Ons hart is goed

en laat ik er bijvoegen: het papier is geduldig. Men kan zeer goed in het artikel schrijven: alle boeten zijn verboden, maar gaat dat aan? Nu stemt het toch in de eerste plaats tot nadenken, dat er nog geen enkele wet is, althans door niemand hier aangevoerd, die een absoluut verbod van boeten heeft aangedurfd. Een van de geachte sprekers van gisteren heeft het doen voorkomen, alsof dat in België het geval was. Het klonk mij dadelijk vreemd in de ooren en ik heb mij door nalezing van de Belgische wet nog eens overtuigd, dat het verbodssysteem in België niet geldt, dat de boeten daar wel zijn beperkt, maar niet verboden.

Over die buitenlandsche wetten is gisteren eenigermate schouderophalend gesproken, en gezegd: wat gaat het ons eigenlijk aan wat er in het buitenland geldt? Maar men mag toch wel aannemen, dat ook in andere landen deze zaak ernstig is overwogen; daar zijn ook menschen die het met de arbeiders goed meenen, en toch heeft men tot dusver in geen land dien stap durven wagen.

Nu is er gezegd: in Nederland zijn er toch werkgevers die het zonder boeten doen. Ja, Mijnheer de Voorzitter, als men als wetgever dien weg opgaat en zegt: „er zijn er in Nederland eenigen die dat doen en daarom wordt het aan allen voorgeschreven”, dan weet men wel waar het begrip, doch niet waar het einde is. Wij konden dan met gerustheid decreeteeren de invoering van den acht-urigen werkdag, want er zijn patroons in Nederland die zeggen: „wij kunnen het daarmede doen”, maar er zullen weinigen in deze Kamer zijn die in ernst dien maatregel zouden durven nemen. Men kan aan alle werkgevers voorschrijven, wat de gemiddelde goede werkgever doet, maar een beroep op het feit, dat enkelen, sommigen of eenigen den een of anderen maatregel kunnen toepassen, geeft, naar het der Commissie voorkomt, aan den wetgever niet het recht de toepassing daarvan aan allen voor te schrijven.

Nu heeft de heer Roodhuyzen ons gesommeerd — omdat wij de boeten niet absoluut willen verbieden — het bewijs te leveren, dat boeten noodzakelijk zijn. Wanneer de geachte afgevaardigde een wiskundig bewijs daarvoor verlangt, dan is dat nooit ter wereld te leveren, maar wel kunnen wij — ik wil dat doen en ik acht mij verplicht dat te doen, om te laten zien, dat het van ons geen kwaadwilligheid is, maar de overtuiging, dat het niet gaat — getuigenissen aanhalen van menschen, die onverdacht zijn wat hun gezindheid betreft, die niet zijn Barribals van patroons, welke zeggen: „er moet maar gestraft worden”, maar menschen, die het goed meenen met de arbeiders en de zaak onpartijdig hebben onderzocht. Ik zal eenige getuigenissen aanhalen. Ik citeer in de eerste plaats het verslag van de Staatscommissie voor de arbeidsenquête, eerste afdeling, aangaande de tramwegen. Op bladz. 20 lezen wij: „En vermits zelfs voor hem, die de kunst om met zijn ondergeschikten om te gaan en het toepassen van straf onnoodig te maken, het best verstaat, het recht om desnoods straf op te leggen, onmisbaar is, moet het boetensstelsel voor de tram als noodzakelijk worden erkend.”

Er wordt gewezen op het geval, dat de machinist, die de eerste tram moet rijden, er niet is, of dat de machinist dronken is. Voor dergelijke gevallen, zegt de Staatscommissie, is het bedreigen met een boete onmisbaar.

Ik haal als tweede getuige aan iemand, om zijn humaniteit en goede gezindheid jegens den arbeiders bekend, een voormalig directeur van gemeentewerken. Zijn verhoor is te vinden in de enquête van Gelderland, vraag 88. Deze directeur zegt: „Voor het niet vervullen van posten van vertrouwen . . . wordt een eenigszins hooge boete opgelegd. De boeten moeten in het algemeen gevoeld worden, doch de gemeente moet er geen voordeel aan hebben.” Treffend is ook het cijfer van de boeten. Deze man, die dus voor ernstige gevallen boeten noodig acht, heeft in een geheel jaar op f 44,000 arbeidsloon opgelegd f 11.51 boete.

De heer de Klerk: Dat is ruim tien jaar geleden.

De heer Drucker: Ik zie niet in, dat dit iets tot mijn redeneering afdoet. Ik zeg: deze man heeft maar f 11 boete behoeven op te leggen, maar toch zegt hij, dat hij de boete niet wil missen, doch deze voor ernstige gevallen noodig acht. In den regel is trouwens het bedrag der opgelegde boeten gering. In het rapport van de Sociaal-democratische studieclub wordt over een werkgever in Nederland met betrekking tot de boeten gesproken als een zeer streng werkgever. Ik heb de moeite genomen bij dien werkgever te informeerden, omdat een bepaald feit te zijnen laste werd genoemd. En wat bleek mij nu? Dat die als streng uitgekreten werkgever in een jaar op 810 werklieden f 80 boete had geheven, dus gemiddeld per arbeider 10 cent. Dat geschiedt nu bij iemand, die in het rapport als speciaal streng te boek wordt gesteld.

De geachte afgevaardigde uit Rotterdam heeft gisteren gezegd: ik ken deze zaak, wat ik ben van het vak.

De heer de Klerk: Zoo heb ik het niet gezegd.

De heer Drucker: De heer de Klerk heeft dan toch, in welke termen dan ook, zich beroepen op zijn bekendheid met de verhoudingen, waarover wij hier spreken. Toch betwijfel ik, of de heer de Klerk alle gevallen van boeten overziet en voor den geest heeft.

Een groote rol spelen boeten bijv. bij musici, orkestleden, tooneellisten en dergelijken. Ik heb ook daarover een paar getuigenissen, des te belangrijker, omdat daar de misbruiken grooter zijn, veel grooter dan in fabrieken. De boeten, in fabrieken opgelegd, zijn kinderspel bij die, opgelegd aan orkestleden en tooneellisten. Over de tooneellisten is eenige jaren geleden een belangrijk proefschrift in het licht verschenen van mr. V. C. Vogel, die alweer Arbeiterfreundlich is, maar toch zegt (bladz. 116): „Voor de goede orde zijn deze bepalingen onmisbaar, en ten onrechte wordt door sommigen daartegen te velde getrokken.” Omtrent de orkestleden heb ik geen gedrukte stukken kunnen vinden, maar in een schrijven van iemand, die de arbeiders zeer gunstig gezind is, lees ik: „In een orkest als het concertgebouw kan het boetensstelsel m. i. zeker nooit geheel gemist worden: een orkest is nu eenmaal een soort instrument in de hand van den directeur, zoodat een stipte discipline een eerste vereischte is; daarenboven zijn musici geen menschen waarmee gemakkelijk om te gaan is.”

Ik herhaal, de schrijver is een man die blijkens het verdere verloop van zijn brief zeer veel gevoelt voor de arbeiders. Daar verguldt hij den pil mede, wordt daar gezegd. Deze meening is onjuist. Ik heb niet de vrijheid den naam van den schrijver in het openbaar te noemen, maar ik kan de verzekering geven, dat hij is een man met een goed hart voor de arbeiders, en niet zelf een patroon, maar iemand, die eenvoudig uit belangstelling zich met deze zaak bezighoudt.

Datzelfde is de verklaring van een man, die in de wereld van de fabrieksinspectie algemeen beschouwd is als een der coryfeeën, ik bedoel den Zwitserischen fabrieksinspecteur Schuler, thans overleden. Deze heeft eenige jaren geleden verklaard, dat hij de boeten hield voor een noodzakelijk middel tot handhaving van de orde in de fabrieken en ook speciaal tot verzekering van het nakomen van maatregelen, die in het belang van de arbeiders zelf worden verordend.

Het is overbekend, dat ten opzichte van de toepassing van hygiënische maatregelen in het belang van de arbeiders bij de arbeiders zelf vaak heel weinig medewerking bestaat, en dit juist was een van de gronden, waarom die eminente fabrieksinspecteur de handhaving van de boeten noodig achtte.

Eindelijk als laatste citaat, iets van iemand wiens gezindheid wederom niet verdacht kan worden, en die een uitvoerige studie van de zaak gemaakt heeft, ik bedoel den heer van Beresteyn. Deze zegt op bladz. 325 van zijn dissertatie: „Hoe klemmend hunne argumenten ook zijn mogen, komt het mij voor, dat de tijd voor afschaffing der boeten nog niet is gekomen.”

Nu heeft de heer Schaper gisteren gevraagd: hebt gij ooit een arbeider ontmoet, die niet tegen de boeten was? Hoe denken de arbeiders zelf?

Het is natuurlijk niet heel gemakkelijk uit de kringen der arbeiders getuigenissen vóór boeten te vinden, want de arbeiders zelf zullen niet licht petitionneeren om de invoering of handhaving van boeten. Maar wij hebben toch dergelijke getuigenissen ten gunste der boeten. Gisteren heeft de heer van Nispen een geval genoemd. De heer van Beresteyn heeft een enquête ingesteld, en wat deelt hij mede? Dat slechts drie kamers van arbeid zich verklaarden tegen boeten, de andere wilden het boetensstelsel behouden onder waarborgen tegen misbruiken. En van de vakverenigingen waren ongeveer $\frac{2}{3}$ voor en $\frac{1}{3}$ tegen boeten (bladz. 326).

Dat was een onpartijdige enquête. En bij een enquête, in Frankrijk gehouden eenige jaren geleden bij de conseils de prudhommes, die ook samengesteld zijn uit patroons en werklieden, waren van de 115 colleges die een antwoord inzonden, slechts 20 tegen boeten, 9 wilden den werkgever geheel vrij laten, 63 wilden het bedrag der boeten beperken.

De Commissie heeft gisteren nog eens nagegaan de bij de Kamer ingekomen adressen en daaruit is haar gebleken, dat zelfs door werkliedenverenigingen niet zoo onstuimig op afschaffing der boeten aangedrongen wordt; dat er wel is waar enkele zijn, die afschaffing van boeten wenschen, maar dat de groote meerderheid zich beperkt tot den wensch om de misbruiken te dien aanzien tegen te gaan.

Dit zijn de redenen; die de Commissie nopen niet aan te durven het uiterst gemakkelijke en voor het oogenblik dankbare standpunt, om alle boeten te

verbieden. De Commissie getroost zich het onaangename dat er in gelegen is om de boeten in dien zin te verdedigen, en te ontraden het amendement-Schaper c.s. aan te nemen; te ontraden ook, omdat op de vraag wat er gebeuren zal als de boeten afgeschafft worden, het antwoord tamelijk onbevredigend is. De heer Pierson heeft het gisteren reeds duidelijk geconstateerd. Wat blijft er over? Er blijft over, wat de heeren zoo vriendelijk zijn te noemen: „tal van middelen”.

Maar vraagt men welke die zijn, dan wordt als doeltreffend en krachtig middel weinig anders genoemd dan ontslag en dreigement met ontslag. Voorts drijft men — ik wil het na de rede van den heer van Nispen slechts met een enkel woord in het licht stellen — naarmate men de boete beperkt, den patroon meer en meer er toe, waar hem nadeel berokkend is door verboden handelingen, dat nadeel op de arbeiders te verhalen bij wege van schadevergoeding.

De heeren hebben gezegd: dit is geheel wat anders. Ja, de naam is anders, maar in den zak voelt de arbeider het precies gelijk, of van schadevergoeding of van boete wordt gesproken.

Wat is het geval?

Men kan in de enquête, over de toestanden op het gebied van den arbeid in Nederland gehouden, een legio getuigenissen vinden van patroons, die zeggen: boeten worden gesteld op handelingen die schade berokkenen in het bedrijf; wij verhalen die schade niet, maar heffen een kleine boete.

Laat ik 2 citaten geven; ik heb er nog een dozijn in voorraad.

Het is de directeur van een nettenfabriek, die voor de Commissie verklaart: „Zoo kan een nettenmeid, die niet oplettend is, een net bederven, waardoor aan de fabriek een schade van f 12 berokkend wordt. Dan leg ik persoonlijk haar een boete op van f 0.25.”

Als men tegen die patroons zegt: gij zult geen boeten meer opleggen van 25 cent, zouden zij, om een voorbeeld te stellen, wel eens een actie tot schadevergoeding instellen; en dan zou het hoogst moeilijk zijn een artikel te maken waarbij dit verboden werd.

Een ander patroon, die een boete oplegt van 25 tot 50 cents, verklaart in de enquête, dat die boete „nooit in eenige verhouding staat tot de aangerichte schade”.

Opmerkelijk is ook, dat in het voorstel van de Zwitsersche fabrieksinspecteurs, door den heer Schaper met zooveel instemming medegedeeld, uitdrukkelijk wordt bepaald niet alleen, maar zelfs aanbevolen, het recht van den patroon om schadevergoeding te vorderen, wanneer iets bedorven is.

Wij zouden willen vragen: wordt de arbeider daar beter van?

Is dus de Commissie tegen het amendement-Schaper c.s., dat de boeten wil verbieden van werklieden met een loon beneden f 4 per dag, met nog meer nadruk moet zij waarschuwen tegen het amendement de Klerk.

De heer de Klerk wil de boete in den zin van dit artikel verbieden, ook bij arbeiders met een loon van meer dan f 4 per dag, van wie de heer Schaper te recht verklaard heeft, dat zij lang niet altijd behooren tot de oeconomisch zwakken.

Het is moeilijk voor ons om zelfs te overzien, welk een revolutie dit zou geven in de maatschappelijke toestanden, wanneer men bij deze arbeiders iedere boete, dat wil in den zin van dit artikel zeggen het strafbeding, ging verbieden.

Ik kom thans met een enkel woord tot het advies van de Commissie betreffende die amendementen, die het bedrag van de boeten beperken.

Het komt aan de Commissie voor, dat, zooals het artikel nu luidt, met het maximum, niet alleen voor één boete, maar het maximum voor de gezamenlijke boeten, dat bijna in geen enkele buitenlandsche wet voorkomt, een zeer belangrijke verbetering in den bestaanden toestand wordt gebracht. De heer Schaper sprak gisteren van een boete van f 10 in een gemeentebedrijf te Groningen; die boete is totaal onmogelijk bij dit artikel. Ik zeide daar straks, dat er in andere kringen, die de heer de Klerk niet van zoo nabij kent, nog andere boeten voorkomen. Ik heb hier een geval medegebracht omtrent een tooneelspeler te Amsterdam, die weigerde een rol te spelen, waarin hij niets anders te doen had dan een grimas te trekken en één woord te spreken. Hij meende, dat dit voor hem, als eerste komiek, een rol was zijner niet waardig. De man werd beboet volgens het reglement met een maand traktement. Die man had een jaarlijksch traktement van f 2500, zoodat hij beboet werd met niet minder dan f 200. Daar wordt gevraagd, waar dit voorkwam. De rechtszaak is publiek, ik kan dus mededeelen, wie de betrokken personen in het proces waren, het waren de heeren Jacques de Boer en de Raad van Beheer van het Nederlandsch Tooneel. Dergelijke boeten worden dan nu, wanneer het personen betreft beneden de f 4 loon, althans gereduceerd tot een dagloon. Nu meent de Commissie evenwel, dat men niet verder moet gaan wat het bedrag betreft, dan het Regeeringsvoorstel doet. Wanneer men verder gaat,

dan maakt men het onmogelijk, voor ernstige gevallen een serieuze boete op te leggen. De Commissie zou bijna geneigd zijn te zeggen: een serieuze boete is nog minder erg dan die voortdurende kleine boeten van 10 of 25 cent. Wanneer een machinist van de tram dronken is of een ander arbeider zich een zeer ernstig verzuim ten laste laat komen, behoort de mogelijkheid te bestaan om een ernstige boete op te leggen. Daarom kan de Commissie niet adviseeren tot de aanneming van de vermindering volgens het amendement-Schaper en ook niet tot de aanneming van het amendement-Aalberse.

Wat het amendement van den heer Aalberse betreft, moet er nog dit worden bijgevoegd, dat de redactie van dat amendement zich niet aansluit bij het wetsontwerp.

De Minister heeft reeds gewezen op het woord „uitbetaald” in plaats van „vastgesteld”. Ik moet er nog bijvoegen, dat ook de berekening in weekloon niet klopt met de berekening, die hier in het wetsontwerp wordt gevolgd.

Wij zouden dus in ieder geval aan den heer Aalberse c.s. in overweging willen geven, het bedrag uit te trekken in dagloon. Het wetsontwerp berekent voortdurend de loonen per dag.

Eindelijk kom ik tot die amendementen, die de bevoegdheid des rechters betreffen om de boete te reduceeren, het amendement van den heer de Savornin Lohman en het amendement van den heer Jannink c.s.

Wat het amendement van den heer de Savornin Lohman betreft, daarbij komt een zeer belangrijke quaestie van burgerlijk recht ter sprake.

De heer de Savornin Lohman heeft willen handhaven de vrijheid van contracteren in dien zin, dat de overeenkomst altijd moet zijn en blijven de wet van partijen, en dat daarin geen wijziging door den rechter kan gebracht worden.

Dit is een betwistbare zaak, maar ik mag toch de heer de Savornin Lohman er op wijzen, dat wij hier volstrekt geen nieuwigheid zullen invoeren, dat wij hier eenvoudig zullen doen datgene, wat sedert eeuwen in vele landen heeft bestaan en nog bestaat. Een jurist, wiens beschouwingen voor ons recht van de grootste beteekenis zijn — ik behoef dit aan de juristen niet te zeggen — Pothier, heeft hetzelfde geleerd. Hij zegt in zijn *Traité des obligations*, dat de straf „peut être réduite et modérée par le juge”.

In Duitsche landen is dit in verschillende wetboeken altijd recht geweest, en thans is het ook ingevoerd in het Burgerlijk Wetboek voor het Deutsche Rijk.

Er is gisteren min of meer geringschattend over dat Deutsche Burgerlijk Wetboek gesproken. Wanneer men de waarde van een wetgeving afmeet naar den tijd, die in het Parlement is besteed om ze te bespreken, dan maakt dit wetboek gesproken. Wanneer men de waarde van een wetboek wel niet willen afmeten, Maar daarnaar zal men toch de waarde van een wetboek wel niet willen afmeten, en het staat dan ook in de geheele wereld vast, geloof ik, dat het Deutsche Burgerlijk Wetboek is een monumentaal werk van wetgeving van den aller-eersten rang.

En wat is nu opmerkelijk?

Dat de bepaling van § 343 van het Deutsche Burgerlijk Wetboek met algemeen goedvinden, zonder enige tegenspraak, in dat wetboek is opgenomen, en niet bij verrassing, want er is genoeg over geschreven, maar de Rijksdag heeft er zich unaniem mee vereenigd.

Het komt nu aan de Commissie van Rapporteurs voor, dat, zoover het betreft personen met boven de f 4 loon, dergelijke bevoegdheid aan den rechter toe te kennen hoogst gewenscht is. Wanneer wij hebben het geval van dien tooneelspeler, dat ik citeerde en dat uit het leven is gegrepen, dan pleit er naar het oordeel der Commissie alles voor, dat zulk een man bij den rechter bescherming kan zoeken tegen dergelijke overmatige boete, waartoe hij zich heeft verbonden.

Daar wordt gezegd: dan moet hij maar die grimassen maken.

Ja, natuurlijk, de boete komt altijd eerst te pas, wanneer het gebod is overtreden, maar dat is bij elk strafbeding en bij elke boete het geval.

De Commissie ontraadt dus de aanneming van het amendement van den heer de Savornin Lohman, en wel eenstemmig. Ik voeg dit laatste er bij, omdat bij hetgeen ik nu ga zeggen ten aanzien van het amendement van den heer Jannink c.s., in de Commissie is een minderheid.

De meerderheid van de Commissie wenscht dat amendement aan de Kamer aan te bevelen. Zij is van meening, dat waar men de bevoegdheid om zich op den rechter te beroepen, toestaat aan personen, die loonen hebben boven de f 4 per dag, diezelfde bevoegdheid niet moeten worden onthouden aan de personen met een lager loon.

Er is gisteren door den heer de Savornin Lohman en ook door den heer van

Wassenaer van Catwijk gezegd, dat men dan bij elke boete naar den rechter zou kunnen gaan om vermindering te vragen. Dat is inderdaad een bezwaar, en het is vooral dat bezwaar, dat de minderheid doet huiveren om met het amendement mede te gaan. Maar de meerderheid stelt daartegenover, dat ook wanneer men deze bepaling niet aanneemt, men toch elke boete bij den rechter kan brengen op twee gronden. Vooreerst kan men zeggen, dat men het feit niet begaan heeft, waarvoor de boete is opgelegd, dat men niet dronken is geweest, bijv., wanneer een boete is opgelegd wegens dronkenschap, terwijl verder naar het oordeel van de beste juristen men zich altijd kan beroepen op het gemis van schuld, op het aanwezig zijn van overmacht.

Daarom verklaart zich de meerderheid der Commissie, ondanks dit bezwaar, voor het amendement van de heeren Jannink c.s.

Ik heb nu nog drie losse opmerkingen te maken, die zich in dit verband niet lieten aanpassen.

In de eerste plaats, dat de Commissie van Rapporteurs aanbeveelt de aanneming van het amendement van de heeren Pierson en Patijn, als zijnde een zuivere consequentie van de wijziging gebracht in art. 1637 j [p].

In de tweede plaats, dat de Commissie den Minister in overweging geeft over te nemen de redactieverbetering, die de heer van Styrum wil aanbrenge in de vijfde alinea; de opmerking is misschien wat subtiel, maar nu zij eemaal is gemaakt, schijnt het ons beter daaraan te moeten te komen.

En eindelijk wensch ik nog te antwoorden op een vraag gisteren gedaan, n.l. of de Commissie niet heeft gedacht over een bepaling, waardoor een boete, die is opgelegd, onmiddellijk aan den arbeider moest worden aangezegd. De Commissie heeft die vraag herhaaldelijk overwogen, maar het is toen voorgekomen, en ik wensch dit hier uit te spreken, dat iedere patroon die het goede wil, zelf in handen behoort te houden het opleggen van boeten.

Naarmate men nu scherper stelt den eisch, dat de boete onmiddellijk na het feit moet worden medegedeeld, naar die mate zou men beletten, dat aan den hoogsten chef wordt voorbehouden de eindspraak, of de boete zal worden opgelegd. Dat is de reden geweest, waarom de Commissie een dergelijke bepaling niet heeft willen voorstellen. Ik voeg er aan toe, dat wanneer wordt aangenomen het voorstel van den heer Jannink c.s., waardoor men aan den rechter kan vragen reductie van onbillijke boeten, dit een dubbele reden zal zijn voor den patroon om zich in het opleggen van boeten te matigen en de beslissing in eigen handen te houden, in plaats van die over te laten aan ondergeschikten.

De heer Aalberse: Mijnheer de Voorzitter! Naar aanleiding van de opmerking gisteren door den Minister gemaakt en heden door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs herhaald, over de redactie van ons amendement, hebben wij de eer mede te deelen, dat wij in die redactie een wijziging aanbrenge, n.l. om het woord „uitbetaalde” te veranderen in „vastgestelde”, en vervolgens in overeenstemming met den wenk door den voorzitter van de Commissie gegeven, voegen wij tusschen de woorden „mag” en „geen” in de woorden „aan één arbeider”. Dit is overgenomen uit het amendement van den heer van Styrum, dat door de Commissie aan de Regeering voor overneming in overweging werd gegeven.

Ten slotte wensch ik er op te wijzen, dat tegen het wezen, tegen het zakelijke in ons amendement, eigenlijk noch door den Minister noch door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs een principieel verweer is gevoerd. Alleen werd de opmerking gemaakt, dat men het in het algemeen zoo beter vond, als door de Regeering is voorgesteld. Ik vestig er evenwel de aandacht op, dat het welsprekend is, dat juist de twee leden in deze Kamer, die zelf werkgevers zijn, en die zich over deze zaak hebben uitgesproken, zich juist hebben uitgelaten, de een schriftelijk, de ander mondeling, in de richting van ons amendement.

Verder heeft de Commissie ons in overweging gegeven, om niet te spreken van een tiende gedeelte van het weekloon, maar daarvoor te zetten een half dagloon. Wij zijn te rade gegaan, of wij ook deze wijziging in ons amendement zouden aanbrenge, maar wij zijn het niet eens met de opmerking van de Commissie, dat wat wij voorstellen zou zijn strijd met de terminologie van de geheele wet. Ik geloof, dat dit niet juist is. In art. 1637u bis [o] wordt ook gesproken van weekloon, en daar ligt dus de oplossing van het raadsel, de sleutel van dit artikel, als ons amendement wordt aangenomen. Om praktische redenen komt het ons echter beter voor hier van weekloon te spreken, omdat de afrekening der boete van de 100 maal 99 keer zal plaats hebben bij de uitbetaling van het weekloon. Maar ook omdat deze zaak reeds geregeld is in art. 1637u bis [o]. meenen wij aan dien wensch der Commissie geen gevolg te behoeven te geven. Wij verwijzen

bovendien naar art. 7 van de Ongevallenwet, waar men een gelijksoortige, doch nog veel meer gecompliceerde regeling aantreft.

De Voorzitter: De heer Aalberse brengt de volgende wijzigingen in het door hem en de heeren Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen voorgestelde amendement:

in den eersten regel wordt na het woord „mag” ingevoegd: „aan een arbeider”;

in den derden regel wordt het woord „uitbetaalde” vervangen door: „vastgestelde”, zoodat het amendement thans luidt:

Het vijfde lid van art. 1637 u wordt gelezen:

„Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan een tiende gedeelte van het in geld vastgestelde weekloon des arbeiders. Geen afzonderlijke boete mag hooger zijn dan een-twintigste van dat weekloon.”

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Door de wijziging welke de Regeering in het artikel heeft gebracht is het noodzakelijk geworden om ons amendement te wijzigen, ten einde het met de Regeeringsredactie in overeenstemming te brengen. Vandaar dat wij te rade zijn geworden en dat ik namens mijn medevoorgestellers kan mededeelen, dat wij ons amendement thans wenschen te wijzigen in dier voege, dat het van af de zinsnede „het laatste lid te vervangen enz.” wordt vervangen door het volgende:

„het 5de en 6de lid te vervangen door het volgende:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan het in geld vastgestelde loon des arbeiders van éénen dag. Geen afzonderlijke boete mag hooger worden gesteld dan een-vijfde van dit bedrag. Geen boete mag geheven worden van arbeiders wier in geld vastgesteld loon minder bedraagt dan vier gulden per dag.

„Elk beding strijdig met de bepalingen in het 1ste, 2de en 6de lid is nietig. Van eenige bepaling van het 3de, 4de en 5de lid kan slechts bij schriftelijk aangegevene overeenkomst worden afgeweken.” Verder als het Regeeringsartikel.

Het verschil met het door de Regeering voorgestelde zit hierin, dat wij in de laatste clause geen onderscheid maken tusschen arbeiders die f 4 per dag en die welke meer verdienen, omdat wij de beboeting van arbeiders die minder dan f 4 per dag verdienen willen opheffen. Het komt mij voor, dat de zaak zoo zal loopen.

Het eerste deel van ons amendement betreft een vormquaestie, die wij gaarne zouden losmaken van de andere. Wij hechten aan het amendement betreffende dien vorm het allerminst, dat deel van ons amendement is echter door de Commissie gunstig beoordeeld en zou niet onmogelijk nog door de Regeering kunnen worden overgenomen of door de Kamer worden aangenomen. Daarom zijn wij te rade geworden om dat amendement afzonderlijk in te dienen, zoodat het afzonderlijk in stemming kan worden gebracht.

Ik zou hiermede kunnen eindigen, want deze zaak kan niet altijd aan den gang blijven. Ik zal dan ook geen bepaalde redevoering meer houden, maar het spijt mij, dat ik gisteren vóór den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs het woord heb gevoerd. Dit was niet zijn schuld, maar de mijne, doch het kan niet ontveinsd worden, dat de rede van den heer Drucker indruk heeft gemaakt en kwaad kan doen aan ons amendement. Toch geloof ik, dat de schijn hier sterker is dan het wezen. Het komt mij voor, dat de heer Drucker er wel in geslaagd is aan te toonen door een aantal citaten, dat er werkgevers en anderen zijn, die van afschaffing van boeten niet willen weten en die wenschelijk en noodzakelijk achten. Nieuws is dit niet. Dit wisten wij, dat elke werkgever, die dien een zeker afkeurenswaardig instituut tot handhaving van zijn „gezag” zal worden ontnomen, bij hoog en laag zweert, dat dat middel van gezag onontbeerlijk is en dat het spaak loopt als het er niet is. Zoo gaat het altijd! Zoo ging het met elke hervorming in ander opzicht.

Dit is dus niet iets, wat indruk kan maken. Men kan nog verder gaan en hetzelfde zeggen van werklieden, die niet zijn voor het afschaffen van boeten, althans — zooals, meen ik, de heer Drucker zeide — er „niet onstuimig” vóór zijn.

Dit behoeft in de eerste plaats nog niet daarom te wezen, omdat zij onstuimig zijn voor het behoud van boeten, dan wel omdat zij denken: laat ons liever op beperking aandringen, van afschaffen komt toch niets en dan krijgen wij zoodoende toch wat.

Maar van hen geldt ook tot op zekere hoogte hetzelfde als van de patroons. Er bestaat geen maatregel, of men zal arbeiders kunnen vinden, die zeggen: laat de zaak maar zooals zij is.

Bij de beperking van vrouwen- en kinderarbeid gaat het eveneens. Er zijn altijd meisjes, die liever wat verdienen. De heer Drucker weet die even goed als ik. Verschillende vrouwen en meisjes zeggen bij beperking van den arbeid voor deze personen of de handhaving der wetten op deze materie bijv.: laat ons maar tot 10 uren werken, wat heeft daar nu de wetgever mee te maken?

Dit zijn dus van die dingen, waarop men zich niet als doorslaande argumenten kan beroepen.

Wat mij in het bijzonder spijt, is, dat de heer Drucker eigenlijk met al die citaten *propaganda* gemaakt heeft voor het heffen van boeten. Ik weet zeer goed, dat dit geschied is tegen wil en dank, want hij is begonnen te zeggen, dat wanneer de leden der Commissie van Rapporteurs werkgevers waren, bij hen de boeten denkkelijk wel niet zouden worden toegepast. Maar deze verklaring werd aanmerkelijk verzwakt door het overstelpend getal citaten, waarvan sommige al zeer oud, andere afkomstig zijn van menschen, die reeds lang overleden zijn, waarin boeten onmisbaar worden geacht.

Van een wetsontwerp gaat altijd eenige invloed uit, en wanneer men nu instemt, dat het begin van een bepaling luidt in dier voege, dat de schijn niet ontstaat dat de wetgever het heffen van boeten goedkeurt, dan is dit een quaestie van ondergeschikt belang, wanneer men bij de verdediging er den nadruk op legt, dat er zooveel menschen zijn, die boeten onontbeerlijk vinden. Deze aanhalingen zouden wel eens kunnen bewijzen, hoe gevaarlijk zij kunnen werken voor gemeenteraden als die van Amsterdam en Groningen, waar het boetestelsel met succes is afgeschaft, doch waar men nu kon lezen de getuigenissen van die *arbeiterfreundliche* directeur van gemeentewerken en andere mannen, die zooveel liefde voor den arbeider aan den dag leggen en die zoo vóór heffing van boeten zijn! Die mannen zijn zoo „arbeiterfreundlich”, naar het schijnt. Als ik van die werkmansvriendelijkheid hoor, plaats ik in gedachten altijd dit woord tusschen aanhalingsteekens. Er is zooveel verdachte werkmansliefde tegenwoordig! Alle liberalen b.v. zijn onstuimige „werkmansvrienden”, maar allen zeggen zij: hoe minder men voor de werklieden regelt, hoe beter. Het is dus bedenkelijk zich daarop te beroepen, want het kan best wezen, dat meerdere patroons of bestuurders, die nu geen boete heffen of die anders willen afschaffen, na al die getuigenissen van *arbeiterfreundliche* mannen zullen gaan zeggen: er zal toch zeker wel wat goeds in zitten, wij zullen het ook nog maar eens probeeren.

Nu heeft de heer Drucker ons wel veel citaten voorgelezen, hij heeft echter de voor- en nadeelen van de boeten niet vergeleken, en toch zal men moeten erkennen, vooral na kennis genomen te hebben van het werk van mr. van Beresteyn, dat de boeten op ontzettend willekeurige wijze geheven worden en aanleiding geven tot veel onrecht en ergernis.

Zeker, het bedrag wordt nu door deze wet beperkt, maar men zou alvast kunnen zeggen dat, als volgens de heeren het *verbod* der boeteheffing op papier zoo weinig zal helpen, of dan ook die *beperking* wel baten zal als de wet die gelast.

Dit daargelaten, de beperking is tegen willekeur niet voldoende. Het is niet alleen de zaak hoe hoog, maar vooral *wat* beboet wordt.

Nu zegt de heer Drucker weer, dat de *bestemming* anders wordt door dit ontwerp, maar wanneer wij zien in het werk van mr. van Beresteyn, welke zijdelingsche bestemming er soms aan gegeven wordt, zal men zien, dat dit niet altijd veel geeft. Daar staat toch op bladz. 113 nopens een bestaand reglement, dat art. 33 daarvan luidt: „De boetegelden zijn voor het onderwijs der arme kinderen van die Christelijke scholen, waar de kinderen der knechts ter school-gaan.” Dat heet dan ten bate te komen van „de werklieden” en het is een aanwakking om maar lichtvaardig te beboeten, want het is immers voor een „goed doel”!

Zoo zijn er tal van misbruiken in dit boek medegedeeld en dat lezende, moet men tot de conclusie komen: het is toch maar veel beter de boeteheffing te verbieden.

Welk een geest vaak heerscht, blijkt uit een misschien onwillekeurigen uitroep van den heer de Savornin Lohman, in zake die onmenselijke boete voor dien tooneelspeler, toen hij zei: dan moet die man die grimas maar maken als hij geen boete wenschte te hebben.

Waar is nu het juridisch onderscheidingsvermogen van deze heeren in een zaak als deze?

Wat zou de heer de Savornin Lohman zeggen, als aldus geredeneerd werd: op dronkenschap staat een boete van ten hoogste f 15; welnu, stel er gerust

5 jaren gevangenisstraf op; men *behoeft* niet dronken te worden; als men nuchter blijft, krijgt men geen straf?

Als men zegt: de werkman *behoeft* geen boete te krijgen, dan is men uitgepraat. Ja, als het allen ideale werklieden en ideale patroons zijn, dan wordt van dit artikel geen gebruik gemaakt. De quaestie is, dat er slechte patroons zijn en werklieden die wel eens meer verzuimen dan nood'g is en niet al te correct zijn.

Is het echter juist een correctie-systeem toe te passen waaronder de besten lijden moeten, omdat willekeur heerscht in de toepassing? Er is weder gezegd: men geeft geen andere middelen aan. Dat is wel gedaan. De heer van Beresteyn noemt op bladz. 325 van zijn werk dergelijke middelen. Ik acht dit het zwakste punt van zijn werk. Hij zegt bijv.: dan stuurt men de arbeiders weg en laat ze kuieren, en dat is ook slecht.

Welnu, dat vind ik zoo slecht nog niet.

Wanneer ik een patroon was — ik zal nu eens de slechte rol spelen, waar de heeren rapporteurs zich als werkgevers in spe de mooie toedachten — en er kwam een man geregeld 10 of 15 minuten te laat, dan zou ik er geen gewetensbezwaar van maken tot hem te zeggen: ga nu maar 1 of 2 uur naar huis; gij zult niet verdienen. Dat is billijk, want zoo iemand mag door zijn verzuim niet de werkplaats in de war sturen. En als hij in die uren niet verdient, hij werkt er ook niet voor. Het is echter onbillijk dat de ééne partij eenvoudig boete oplegt zonder behoorlijk verhaal op een onpartijdige rechtspraak. Van dit verhaal gesproken, men wil dat er nu inbrengen, maar wat zal het geven?

Bij elk artikel zien wij welk betrekkelijk klein werk wij doen met dit wetsontwerp. Dit blijkt ook hier.

Als de arbeider een boete krijgt van bijv. 20 cent boven het maximum, dan kan hij naar den rechter gaan, maar dan gaat hij tevens naar huis, want dan zal hij niet meer in de werkplaats terug kunnen komen; de patroon zal zeggen: ik wil niets meer van u weten. Het is alles een quaestie van „beding”; de patroon blijft geheel baas om den man weg te zenden.

Maar als men dergelijke bepalingen nu eenmaal maakt, dient men dan toch het allerbeste te nemen en niet het slechte systeem te houden, wel is waar hier niet ingevoerd, slechts *toegelaten*, maar dan toch ook in een wet afzonderlijk en uitdrukkelijk toegestaan.

Ook ten aanzien van het premiestelsel ben ik niet zoo pessimistisch als sommige schrijvers, alsof dat precies gelijk was aan het boetestelsel. Dit is inderdaad iets anders, mits goed ingericht.

Ik bedoel natuurlijk niet een premiestelsel als bijv. bij de sporen gold, maar een soort premiestelsel, ingericht op ongeregelde wijze, waarbij de man het gemis van premie gevoelt als straf op zijn verzuim.

Het premiestelsel, bij de sporen gemaakt, heeft daarmede niets te maken, omdat daarbij aan iemand, al deed hij nog zoo zijn best, de premie kan ontgaan.

Wanneer bij voorbeeld de trein niet op tijd aankwam, dan miste de machinist de premie, ook al kon hij persoonlijk niets daaraan doen. Dan wordt het een onrechtvaardige boete. Het was een premie, ingezet in den arbeid zelf, als een stuk loon.

Hoe dan ook, tegenover al die getuigenissen van deskundigen staat het feit, dat er tal van werkgevers zijn en meer en meer komen — wij hebben gisteren nog aangehaald gezien door den heer Roodhuyzen een werkgever-Kamerlid, die ik meen 1300 werklieden in dienst heeft met wien dat ook het geval is — die geen boeten heffen en zich toch zeer goed redden.

Waar dat het geval is, meen ik, dat men zich toch niet zoo zenuwachtig bang hoeft te maken voor de afschaffing der boeten, uit yrees dat er „niets voor in de plaats” zal komen! De rede van den heer Drucker, hoe meesterlijk ook, heeft mij niet kunnen overtuigen, dat ons amendement of dat van den heer de Klerk onaannemelijk zou zijn, al geef ik toe, dat tegen dat laatste meer bezwaren bestaan. Ik hoop dan ook dat de Kamer ons amendement alsnog zou willen aannemen.

De Voorzitter: Door den heer Schaper c.s. is een wijziging gebracht in het door hem ingediend amendement, voorkomende onder III, op stuk n°. 9, strekkende om in plaats van het laatste lid, het vijfde en zesde lid te vervangen door het volgende:

„Binnen eene week mag geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd, dan het in geld vastgesteld loon des arbeiders voor éénen dag. Geen afzonderlijke boete mag hooger worden gesteld dan één-vijfde van dit bedrag.

Geen boete mag geheven worden van arbeiders, wier in geld vastgesteld loon minder dan vier gulden per dag bedraagt.

Elk beding, strijdig met het bepaalde in het eerste, tweede en zesde lid, is nietig. Van eenige bepaling van het derde, vierde en vijfde lid kan slechts bij schriftelijk aangevane overeenkomst worden afgeweken.

Is zulks geschied" enz., zooals in het Regeeringvoorstel.

Het komt mij voor, dat deze wijziging niet nader behoeft te worden ondersteund.

De heer van Styrum: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer de Kamer het altijd zoo heldere betoog aanhoort van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, die steeds blijk geeft over zooveel zaakkennis te beschikken, komt de Kamer altijd onder een zekere bekoring. Daarom meen ik goed te doen een enkel woord te spreken, ten einde de Kamer niet te veel onder dien indruk te laten.

Ik moet hier echter één zaak bij voegen, namelijk dat, hoewel ik alle hulde breng aan het betoog van den geachten afgevaardigde, het mij met alle bescheidenheid voorkwam, dat hij nu juist niet het sterkst was waar hij mijn amendementen bestreed.

De geachte afgevaardigde heeft in de eerste plaats aangevoerd, dat de grens tusschen een boete en een schadevergoeding moeilijk was te trekken. Ik wensch even te herinneren aan hetgeen in den laatsten tijd in onze Kamer is voorgevallen: wanneer wij bij het maken van wetten op tal van moeilijkheden stuiten, wordt ons altijd gezegd: treedt niet in die details, de rechter zal ieder geval onderzoeken en die zal in een gegeven geval weten hoe zijn beslissing zal moeten zijn. Die rechter wordt een alwetend mensch, men moet wel over bovenmenselijke eigenschappen beschikken, indien men de taak van den rechter wil vervullen zooals dat verlangd wordt. Dat is intusschen de theorie die hier den laatsten tijd, ik mag wel zeggen geregeld, verkondigd wordt en waarvan ik meen, dat ook de geachte afgevaardigde uit Groningen niet afkeerig is. Maar, Mijnheer de Voorzitter, nu ik hier een amendement voorstel, moet ik tot in alle bijzonderheden de juiste grenzen afbakenen en wil men in ééns niets toevertrouwen aan het onderscheidingsvermogen van den rechter. Ik geloof, dat men in deze materie gemakkelijker en beter een en ander aan het oordeel van den rechter kan overlaten dan dat in andere gevallen is gedaan.

In de tweede plaats heeft de heer Drucker tegen mij aangevoerd, dat boete en strafbeding juridiek hetzelfde is. Die uiting verwondert mij van dien spreker, vooral als men in het oog houdt, wat een boete beteekent in den zin van dit ontwerp en dan begrijp ik ook niet, dat de geachte afgevaardigde geen onderscheid ziet tusschen een schadevergoeding, die krachtens strafbeding in den zak van den werkgever zal komen en een boete die daarin terecht zal komen. Hoe de heer Drucker aan die boeten hetzelfde karakter kan toekennen, ontgaat mij.

Nu heeft de geachte afgevaardigde intusschen aangehaald een mij overigens onbekend vonnis van de rechtbank te 's-Gravenhage, van een halve eeuw geleden, maar het komt mij voor, dat dit beroep niet opgaat, omdat dat vonnis is gewezen volgens het toen geldende recht. Onder ons hedendaagsch recht kan men, behoudens een overeenkomst ten behoeve van een derde, waarvan hier geen sprake is, niets anders bedingen dan voor zich zelf en daarom meen ik, dat de rechtbank van 's-Gravenhage, toen zij een boetebeding tegenkwam, onder de toen geldende wet, die thans nog van toepassing is, dat nergens anders kon onderbrengen dan onder het strafbeding, maar men moet niet vergeten, dat als dit ontwerp wet wordt, er een groot essentieel verschil zal zijn met vroeger.

Mijnheer de Voorzitter! Ik was ook zeer nieuwsgierig, wat de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zou aanvoeren tegen mijn betoog, dat het irrationeel is dat de werkgever wel schadevergoeding mag vorderen als hij schade heeft geleden, maar dat hij niet van te voren het bedrag mag fixeren. De Minister van Justitie heeft het zelf gisteren zeer duidelijk uiteengezet en er is trouwens, geloof ik, geen enkel jurist in de Kamer, die hem dat zal tegenspreken, dat het strafbeding in vele gevallen noodzakelijk is, omdat het juiste bedrag van de schade onmogelijk is aan te toonen. Ik heb Zijn Excellentie herhaaldelijk gesommeerd, in den goeden zin des woords, om toch eens duidelijk te maken, waarom het verkeerd zou zijn het bedrag van te voren vast te leggen, waar hij zelf erkent, dat het bedrag van de schade meestal niet bewijsbaar is. Uit den mond van den Minister heb ik dat niet gehoord en uit den mond van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, die op die sommatie trouwens niet behoefde te antwoorden, evenmin. Ik geloof daarom, dat de argumenten, die mij hebben gedreven tot het indienen van mijn amendementen, onverzwakt zijn blijven bestaan. Intusschen heeft men een aanmerking gemaakt op de redactie, die ik

aangegeven heb betreffende de wijziging van het eerste lid. De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft daarbij uitgeoefend een niet zeer opbouwende critiek; hij heeft gezegd, dat het niet deugde, maar dat het niet op zijn weg lag aan te geven hoe het dan wel zou moeten zijn. Andere leden, die het gevoelen van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs blijkbaar deelden, hebben een andere wijze van handelen te mijnen opzichte aangenomen en mij te kennen gegeven, dat naar hun cordeel de woorden „tot handhaving van orde en regelmaat" te beperkt waren, omdat het de vraag was of maatregelen in het belang van gezondheid en veiligheid strikt genomen onder dat begrip zouden kunnen vallen. Nu sta ik niet sterk op mijn woordenkeus; het is mij te doen om het principe en ik ben ook zeer gaarne bereid een andere redactie te aanvaarden, als die beter uitdrukt wat ik bedoel en daarom ben ik bereid om mijn amendement in dier voege te wijzigen, dat na het woord „bevoegd" zal worden gelezen „in het belang van orde, gezondheid en veiligheid".

De Voorzitter: Door den heer van Styrum is een wijziging gebracht in zijn amendement, zoodat in het eerste lid na het woord „bevoegd" zal worden gelezen: „in het belang van orde, gezondheid en veiligheid".

De heer Loeff: Mijnheer de Voorzitter! Ik vind in een paar uitlatingen van den Minister en den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs aanleiding om mij een oogenblik in deze discussie te mengen. Hetgeen ik te zeggen heb betreft dezelfde quaestie, die zooeven besproken is door den geachten afgevaardigde, den heer van Styrum.

Maar alvorens ik tot de bespreking van het door mij bedoelde punt: de verhouding namelijk tusschen de boete volgens dit ontwerp en het strafbeding volgens het gemeene recht, overga, zou ik aan den Minister een paar vragen wenschen te stellen, die, hoe kort ze ook zijn, toch misschien wel eenig belang hebben, zoowel in het algemeen als met het oog op de vraag die ik hier verder zal bespreken.

Die twee vragen zijn deze.

In dit artikel is sprake van het stellen van boeten op een bepaald bedrag. Beteekent die uitdrukking „bepaald bedrag" dat men bij overeenkomst of reglement nooit een andere boete zal kunnen stellen dan bijv. van 10 cent precies; of van 25 cent precies, een *fixum* dus, of beteekent de uitdrukking dat men kan stellen een boete van bijv. 10 tot 15 cent of van 10 tot 25 cent? Ik meen — en dit wil ik er wel aanstonds bij zeggen om den Minister niet in onzekerheid omtrent mijn eigen opinie te laten — dat het antwoord moet zijn, dat een bedrag is een bepaald bedrag, ook dan wanneer en naar beneden en naar boven daaraan een grens is gesteld.

Mijn tweede vraag is deze: wanneer een bepaald bedrag, hetzij dan tusschen twee grenzen bepaald, of bepaald op een *fixum* dat geen grenzen heeft, als boete is gesteld bij een reglement of bij een overeenkomst, kan dan de werkgever de boete opleggen tot een minder bedrag?

Het komt mij voor, dat ook die vraag bevestigend zal moeten worden beantwoord, omdat wij hier staan geheel op het terrein van het private recht, en de bevoegdheid des werkgevers om het meerdere te doen insluit de bevoegdheid om met het mindere genoegen te nemen.

Nu zal wel de consequentie van deze opvatting zijn, dat dan de toepassing van dezelfde boetebepaling tegenover verschillende personen soms verschillend zal kunnen zijn, maar dit is een gevolg, dat men mede moet accepteren en dat misschien ook weder zijn goede zijde heeft.

Wanneer de antwoorden op de twee vragen, die ik de eer had te stellen, uitvallen zooals ik meen dat zij zullen moeten luiden, dan zou ik daarin aanleiding vinden om met des te meer vrijmoedigheid als aanloop voor de bespreking van de quaestie, waarvoor ik eigenlijk het woord vroeg, den Minister en den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs te vragen: is door u beiden bij de besprekingen van gisteren en heden, bij de karakteriseering die gij geeft van de boete volgens dit ontwerp, het verschil wel voldoende in het oog gehouden tusschen het stellen van boete en het opleggen daarvan?

Ik doe die vraag met veel bescheidenheid, omdat naar mijn meening — en de Kamer zal wellicht toegeven dat mijn meening in deze van eenige waarde zou kunnen zijn, ter oorzake van de verhouding waarin ik sta tot dit ontwerp — de wijze waarop tot dusverre aan de moeilijke taak, welke wij thans bij de behandeling van dit ontwerp volvoeren, van de zijde van den Minister en door de Commissie van Rapporteurs in het algemeen en haar president in het bijzonder leiding is gegeven boven ieders, ook mijn, lof verheven is. Een overweging die bij mij vanzelf eenig wantrouwen moet wekken aan eigen oordeel, waar dat

afwijkt van hem beider inzicht, maar die mij toch niet mag weerhouden op een punt van gewicht als het onderhavige van mijn afwijkende meening reden te geven. Zulks te minder na de Nota van Wijziging gisteravond ontvangen, waarin m. i. vrij duidelijk de verkeerde opvatting spreekt. Volgens dat stuk zal het slot van het boete-artikel luiden als volgt: „Is zulks geschiedt” (d. w. z. bestaat er een schriftelijke overeenkomst) „dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen, indien de *bedongene* hem bovenmatig voorkomt.”

Moet dit nu niet luiden de *opgelegde* boete? Is de uitdrukking *bedongen* hier wel juist?

Er is immers, volgens het artikel zelf, verschil tusschen het *bedingen* en het *opleggen* van boete. Het bedingen van boete is voor den werkgever zich contractueel de bevoegdheid verzekeren tot het opleggen van boete in bepaalde gevallen, het opleggen van boete is in een concreet geval van die bevoegdheid gebruik maken. De boete wordt *bedongen* bij het schriftelijk contract of bij het reglement, maar de boete wordt *opgelegd* eenzijdig door den werkgever of dengene die hem vervangt, krachtens die overeenkomst of krachtens dat reglement.

En wanneer men nu de tusschenspraak van den rechter moodig acht, dan vraag ik: behoort die dan niet te worden ingeroepen naar aanleiding van de in een speciaal geval *opgelegde* boete, en niet naar aanleiding van *bedongen* boete?

Met deze vraag kom ik nu vanzelf tot mijn hoofdpunt: de verhouding tusschen de boete van dit artikel en de poenale clausule van de Tiende Afdeling van het Derde Boek van het Burgerlijk Wetboek. In de boete zijn, volgens dit wetsontwerp, twee elementen te onderkennen: de boete (of beter wellicht de bevoegdheid tot beboeten) namelijk wordt bedongen bij overeenkomst tusschen partijen en vervolgens c. q. door den werkgever eenzijdig opgelegd. De wijze waarop de boete in de wereld komt, (ik erken dat te dien aanzien overeenkomst bestaat tusschen het poenale beding en de boete) is dus een contractuele; de bevoegdheid tot het heffen van boete wordt, evenals de poenale clausule, bedongen bij overeenkomst. Maar nu bestaat ten opzichte van de boete daarnaast nog iets anders, dat wij niet vinden bij het poenale beding van het gemeene recht, namelijk de *oplegging*, en juist bij die oplegging komt het karakter van de boete, bedrieg ik mij niet, tegenover dat van het poenale beding, duidelijk uit. Het arbeidscontract, de tusschen werkgever en arbeider gesloten dienstbetrekking, brengt mede een zekere verhouding van ondergeschiktheid, een verhouding die de arbeider vrijwillig heeft aanvaard, maar die juist een der karaktertrekken is van dat contract. Uit die verhouding nu vloeit mijns inziens voort de — zij het ook krachtens bij overeenkomst bedongen bevoegdheid — toch altijd eenzijdige *boeteoplegging*. Hoezeer men de boeteregeling ook wil optrekken op privaatrechtelijke grondslog, toch zal men dit disciplinaire karakter dat aan de boeteheffing eigen is, niet uit het ontwerp kunnen wegcijferen. En juist dit karakter ontbreekt geheel bij het poenale beding van het gemeene recht, waar twee volkomen gelijkgerechtigden tegenover elkander staan, die ieder voor zich dat beding kunnen stipuleren. En nu knoopt hier hieraan de vraag vast, die ook door den vorigen geachten spreker is gedaan, welke is nu de verhouding tusschen het een en het ander? Volgens den Minister en volgens den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zou de zaak, indien ik hen althans volkomen juist begrepen heb, zoo zijn gesteld, dat, wanneer een werkgever met een technicus een overeenkomst sluit, waarbij is gestipuleerd o. a. dat die technicus, wanneer hij een geheim van het bedrijf openbaart, een bedrag als schadevergoeding zal betalen van, laat ik zeggen duizend gulden, en die werkgever heeft daarnaast een reglement, waarbij tegen openbaarmaking van geheimen van het bedrijf wordt bedreigd een boete, en die werkgever laat dien technicus dat reglement teekenen, dat daardoor dan vanzelf de overeenkomst, waarbij dat poenale beding is gemaakt, krachteloos wordt en de technicus alleen zal onderworpen zijn aan de bepalingen van het reglement. Indien die opvatting van de door den Minister en den voorzitter der Commissie van Rapporteurs gehuldigde meening juist is, dan zou ik mij daarmede niet kunnen vereenigen en dan meen ik — ik mag daarbij uit overtuiging spreken —, dat de bedoeling van den ontwerper ten deze niet in overeenstemming is met de meening, welke door den Minister en door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is wedergegeven.

De bedoeling toch bij het ontwerpen van de bepaling van het volgend artikel is inderdaad geen andere geweest dan om in het algemeen cumulatie van executie van boete en elke schadevergoeding, onverschillig welke, te voorkomen, ook dus om te voorkomen dat en hetgeen het strafbeding eenzijdig inhoudt en hetgeen volgens de bepalingen van de overeenkomst of van het reglement zou gelden ten opzichte van de boete, te zamen tot executie zou worden gebracht.

Dat is althans *mijn* bedoeling geweest. En wanneer ik nu nog even ook verder het volgende artikel mag aanroeren, dan blijkt dat ook duidelijk uit de daar gebezigde woorden. Daar wordt gezegd: „Ter zake van een zelfde feit mag de werkgever niet boete *heffen* en tevens schadevergoeding *vorderen*”.

Er is, ik zeide het reeds, in deze discussie, mijns inziens, niet voldoende rekening gehouden met het verschil tusschen het *stellen* van de boete en het toepassen, het *opleggen* daarvan, in dit artikel gecemend: het *heffen* van boeten.

Wat wil dit zeggen in het geval dat ik noemde, van den technicus? Dit, dat wanneer de werkgever, wat hij natuurlijk wel zal nalaten, de boete zou toepassen volgens het reglement, hij de bevoegdheid zou verliezen, die hem anders zou toekomen om de poenale clausule tegenover dien technicus tot executie te brengen, maar allermint dat nu a priori voor den werkgever zou zijn uitgesloten door deze regeling de bevoegdheid, om naast de boetestelling bij reglement volgens het gemeene recht een clausula poenalis in zijn contract met den technicus op te nemen.

Het gaat derhalve m. i. niet aan om volgens den bestaanden tekst a priori een van de bedingen naast elkaar uit te sluiten, maar wel om a posteriori uit te sluiten een van de twee executiën. Dit is althans destijds de bedoeling geweest en dat was een concessie, die destijds door den toenmaligen Minister werd gedaan tegenover de Commissie van Rapporteurs.

Er is door verschillende van de geachte sprekers gewezen op het een en ander wat in de gewisselde stukken hieromtrent voorkomt, maar tot dusver is door geen van hen daarvan voorlezing gedaan. Toch kan letterlijke mededeeling van hetgeen in dit opzicht is voorgevallen, haar nut hebben. Het zij mij daarom vergund om twee kleine stukjes voor te lezen. In de Memorie van Toelichting, bladz. 41, staat ten aanzien van het toenmalige art. 1637 t [v] het volgende: „Het doel der boete is handhaving der orde en verzekering, althans bevordering, van de nakoming der verplichtingen den arbeider bij reglement of overeenkomst opgelegd. Is het echter eenzijdig gewenscht, ten einde tegen misbruiken te waken, de boete te begrenzen, aan den anderen kant dient het recht op schadevergoeding, hetwelk den werkgever krachtens het algemeene recht toekomt, ongeschonden te blijven.”

Krachtens het *algemeen recht*, niet alleen dus het recht op de gewone niet vooraf vastgestelde schadevergoeding, maar ook het recht op de schadevergoeding krachtens de clausula poenalis.

„Van daar” — zoo gaat de Memorie van Toelichting verder — „dat de boete de schadevergoeding niet uitput. Het is dus van belang te constateeren door eene uitdrukkelijke bepaling, dat, indien ter zake van eene moedwillige veronachtzaming van eenen den arbeider opgelegden plicht de boete is gegeven, de werkgever desniettemin bevoegd blijft schadevergoeding te vorderen.”

Is nu later dat geheele standpunt verlaten? Is nu later al hetgeen hier wordt gezegd over boord geworpen? Neen, alléén is, behoudens andere wijzigingen, die voor de zaak in bespreking van ondergeschikt belang zijn, — op één punt een concessie gedaan, in zooverre n. l. als later cumulatie van executie van boeten en schadevergoeding, onverschillig welke, is uitgesloten geworden.

Dat dit zoo is volgt uitdrukkelijk uit hetgeen tusschen de Commissie van Rapporteurs en den toenmaligen Minister bij het gehouden mondeling overleg is omgegaan.

De Commissie hield n. l. bij die gelegenheid, naar aanleiding van de art. 1637 u en v, staande: „dat het doen voortbestaan, onverlet naast de boete, van het recht des werkgevers om schadevergoeding te vorderen, uit juridisch oogpunt zeker niet incorrect kan worden geacht, maar desniettemin op de betrokken personen een hoogst onaangename indruk moet maken. Daarom scheen eene regeling aanbevelenswaardig, waarbij cumulatie van boete en schadevergoeding ter zake van hetzelfde feit wordt uitgesloten. Aan den werkgever zou dan in elk afzonderlijk geval de keuze worden gelaten of boete op te leggen, met inachtneming van de regelen, in art. 1637 u gesteld, of af te zien van het opleggen van boete en langs den gewonen weg vergoeding van de toegebrachte schade te vorderen.”

Daarop is door den toenmaligen Minister geantwoord: „dat zijns inziens cumulatie van boete en schadevergoeding in de practijk weinig zoude voorkomen en de bedenking dus hoofdzakelijk als van theoretischen aard is te beschouwen. Overigens verklaarde de Minister zich wel te kunnen vereenigen met eene regeling als door de Commissie gewenscht werd.”

Wat wil dit nu anders zeggen dan dat den werkgever in elk geval, zooals ook de Commissie het uitdrukte, de keus werd gelaten om of boete op te leggen met inachtneming van de regelen die gesteld zijn, of om af te zien van het

opleggen der boete, en langs den gewonen weg schadevergoeding te vorderen? Daaruit volgt dus niet, dat men niet zou kunnen beginnen met omtrent een zelfde punt in een contract op te nemen de clausula poenalis, en in het reglement een boetebepaling te maken. Maar wel volgt daaruit, dat, wanneer de werkgever dan voor het geval staande, boete oplegt, daardoor de executie van de clausula poenalis voor hem is uitgesloten.

Om zoo absoluut als de Minister dit heeft gedaan en als ook van de zijde van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is geschied, te zeggen, dat a priori de mogelijkheid van een clausula poenalis naast boetestelling in den zin van dit ontwerp is buitengesloten, gaat, naar mijn bescheiden meening, niet aan; deze opvatting althans heeft, wat mij betreft, niet gelegen in de bedoeling en is ook niet in overeenstemming met het verschil in karakter tusschen de boete als zoodanig, zooals die in dit ontwerp is geregeld, en de clausula poenalis volgens het gemeene recht.

De heer Roodhuyzen vraagt en verkrijgt voor de derde maal het woord en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal om het debat niet te verlengen niet terugtreden in een verdediging van het amendement van den heer de Klerk. Wanneer ik even het woord-vraag, is het om mijn leedwezen te kennen te geven, dat de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zich een uiting heeft veroorloofd, die hij naar mijn bescheiden meening zich niet had mogen veroorlooven.

Hij is namelijk begonnen met te zeggen, dat het geen *kwaadwilligheid* was, die hem en zijn mede-commissieleden brengt tot het volhouden van de vrijheid van boeteoplegging; en hij is geëindigd met in een soort kalme resignatie, die zeer zeker niet te kennen gaf dat hij een groot voorstander was van het boetestelsel, te zeggen: welnu, dan nemen wij die leelijke rol op ons en willen gaarne aan de verdedigers van het amendement die schoone rol gunnen.

Waarlijk het doen van zulke uitingen kan toch niet op den weg der Kamerleden liggen. Wellicht zou ik daarover niet spreken, als ook niet reeds in een der ochtendbladen gezegd was: zij die gesproken hebben voor het verbod der boeteoplegging, zullen daarvoor hun loon buiten de Kamer wel krijgen. Indien wij onze handelingen en onze stem gingen bepalen naar hetgeen buiten de Kamer zal geschieden, dan zouden wij toch al op een zeer verkeerden weg zijn; ik tart trouwens de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs om een uiting te noemen van hen die het amendement-de Klerk hebben verdedigd, welke aanleiding kan geven tot een dergelijk bedekt verwijt. Integendeel, ik wensch het openlijk uit te spreken, dat aan *kwaadwilligheid* geen oogenblik is gedacht. Ik heb te groot vertrouwen in de gezindheid van de Commissie van Rapporteurs in het algemeen en van haar voorzitter in het bijzonder om een goed stuk werk te leveren, dan dat ik zoo iets zelfs zou hebben durven veronderstellen. Wanneer ik er echter bijvoeg, dat de groote solidariteit van die vier rapporteurs — als het ware een Kartell — in de verdediging van hun troetelkind hen misschien niet altijd even onbevangen maakt om ieder amendement te beoordeelen naar zijn juiste waarde, dan is dit het uiterste, waartoe ik wensch over te gaan. Wilde ik de discussie verlengen, dan zou ik kunnen spreken over de hoogst zwakke voorbeelden, die de voorzitter der Commissie heeft aangehaald om het boetestelsel te verdedigen; ik zal slechts één voorbeeld noemen, dat der acteurs. Wanneer de voorzitter der Commissie wist, hoe het met de boete in de tooneelwereld toegaat, dan zou hij zeker dit voorbeeld niet hebben genoemd, want op de groote artisten wordt de boete niet toegepast, omdat deze, vaak misbruik makende van hun onmisbaarheid, zeggen: als gij mij beboet, speel ik niet en kunt gij met den heelen rommel blijven zitten; terwijl op de grands utilités, die het Geschäft niet kunnen dwingen, de boete onverbiddeijk wordt toegepast. Of het concertgebouw nu een instelling is die genoemd kan worden als een voorbeeld op het gebied van verhoudingen tusschen werkgever en werknemers, laat ik daar.

Ten slotte een woord tot den Minister van Justitie, die tot den heer de Klerk gezegd heeft: deze wet is tamelijk eenvoudige; wanneer deze wet een paar jaren gewerkt heeft, dan komt gij zoo noodig met een wijziging om die boete weer af te schaffen. Als ik jurist was, zou ik zeggen, dat is den bewijslast, thans zal ik zeggen, dat is den wetgeversden last omkeeren.

Wij zijn thans bezig aan de regeling van de arbeidersbelangen en wij hebben het in onze hand — want het is het eenvoudigste en het zal heel wat moeilijke quaesties, waarin wij langzamerhand vast raken, coupeeren, als wij het amendement aannemen — om de boete af te schaffen; en nu gaat het niet aan te zeggen tot een der afgevaardigden: laat de zaak maar loopen, als het niet goed gaat, kunt gij later nog bij wetswijziging voorstellen de boete af te schaffen. Dit kan niet ernstig gemeend zijn. Ik behoud dan ook het vaste vertrouwen, dat

de Kamer met groote meerderheid zal medegaan met het amendement van den heer de Klerk.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Een kort woord in antwoord aan den voorzitter der Commissie van Rapporteurs. Ik begin met te zeggen, dat de heer Drucker een dankbare taak heeft gehad, dankbaar, aangaande de bestrijding van mijn amendement. Onmiddellijk, zooals wij dat van hem gewoon zijn, is hij gaan zoeken in allerlei boeken en schrifturen om mijn amendement te bestrijden.

Ik waag echter de stoute onderstelling, dat de geachte professor, turende op al die boeken, verzuimd heeft om te bemerken, dat de toestanden in de maatschappij bezig waren zich te wijzigen. De geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs heeft voorgelezen uit het rapport van de enquête van het personeel der tramwegen; doch welk cijfer staat daarboven? Het cijfer 1890! Die enquête heeft plaats gehad in Januari 1890. Wanneer de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs nog verder terug wil gaan, naar het begin der arbeidswetgeving in Nederland, zal hij zien dat toen de staatsman mr. S. van Houten hier kwam met zijn bekend wetsontwerp, tal van bezwaren werden gehoord van de zijde van fabrikanten, dat men die kinderhanden niet kon missen, en dat drie Ministers, waaronder de eminente staatsman Thorbecke, meenden, dat dit geen werk was voor den Staat. Wanneer de heer Drucker nog verder teruggaat in de geschiedenis der arbeidswetgeving, zal hij vermoedelijk nog wel meer voorbeelden vinden als hij vanmorgen aanhaalde; maar is dat de weg van een vooruitstrevend man als de heer Drucker? Mij dunkt, dat wij de wet moeten aanpassen aan hetgeen de toekomst aangeeft en nu heb ik gisteren aangegeven hoe de toestand zich gewijzigd heeft ten aanzien van het boetestelsel en wat men in de plaats daarvan kan stellen.

De heer Drucker is gekomen met adressen van arbeidersverenigingen en uitspraken van Kamers van arbeid en vakverenigingen, doch hij heeft bij de algemeene beschouwingen moeten erkennen, dat in de arbeiderswereld het wetsontwerp niet al te best ontvangen is, ook niet door het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond, dat hier een adres heeft ingezonden. *De Werkmansbode* van Juli 1904, welks redacteur een geestverwant van den heer Drucker is, noemde het wetsontwerp een slavenwet.

Ik geloof, dat een beroep op die lichamen niet opgaat.

Nu vraagt de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs: hoe zal het nu gaan als het amendement-de Klerk is aangenomen? Dit zal een revolutie veroorzaken, Mijnheer de Voorzitter!

De heer Loeff heeft den tegenstanders van het boetestelsel een goeden dienst bewezen met de gevolgen van het wetsontwerp in verband met dit artikel na te gaan. Uit die uiteenzetting is gebleken, dat de werkgever voor al die gevallen door den heer Drucker genoemd, schadeloosstelling kan vaststellen, zoodat de boeten gemist kunnen worden. Ook dat is mijn bedoeling en ik ben den heer Loeff dankbaar voor zijn helder betoog, wat een verdediging van mijn amendement bleek te zijn.

Op grond daarvan geloof ik, dat men verstandig zal doen het amendement aan te nemen en daardoor het boetestelsel, wat geheel onnoodig en overbodig is, kan laten vervallen.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet nog een oogenblik de Kamer ophouden. Wel begrijp ik, dat de meeste leden meer belang stellen in de vraag, of het boetestelsel al dan niet goed is, dan in de juridische beteekenis van dit artikel. Maar sommigen zullen toch het practisch belang ook van deze quaestie wel willen erkennen.

Het komt mij voor, dat men het artikel, zooals het thans luidt, onmogelijk kan aannemen, waar zijn verschillende vaders onderling verschillen over de natuur van het kind, dat zij ter wereld hebben gebracht, terwijl degene die als verdediger der wet of tutor thans optreedt, van inzicht verschilt met den eigenlijken vader van het ontwerp.

Het is inderdaad een zaak van groot belang, die het hier geldt. Het komt mij voor, dat wij hier bezig zijn een nieuw recht te maken, maar dat noch de Minister noch — het zij met allen eerbied gezegd — de voorzitter der Commissie van Rapporteurs zich daarvan bewust is.

Wat is het geval?

In het oorspronkelijk ontwerp — de geachte afgevaardigde uit Waalwijk, de heer Loeff, heeft het zoeven nog voorgelezen — was wel degelijk sprake van boete en schadeloosstelling. Beide begrippen waren in hetzelfde begrip opgesloten.

In het eerste ontwerp was echter niet opgenomen het beginsel wat er nu wel in staat, dat de boete nooit mag zijn ten voordeele van dengene die ze oplegt.

Dit is er eerst bij de wijziging tijdens de Memorie van Antwoord ingekomen, maar daarmede is dan ook de natuur der zaak veranderd; want hoe kan men nu spreken van schadevergoeding, wanneer hij die de schadevergoeding int, ze aan een ander moet geven, die geen schade geleden heeft? Daardoor is nu toch het geheele begrip van schadevergoeding, wat vroeger in het begrip boete was gelegen, weggevallen. Ik acht dit een groot voordeel. Wij komen daarmede op den beteren weg, want men moet, dunkt mij, onderscheid maken tusschen een boete, die — als ik het zoo zeggen mag — min of meer een publiekrechtelijk karakter heeft, ofschoon het geen publiekrechtelijke instelling is, en een schadevergoeding.

Het heeft wel degelijk een publiekrechtelijke beteekenis, want de wet omschrijft van te voren, hoe ver men mag gaan met opleggen, hoe men alle waarborgen zal hebben dat de partijen, die zorgen moeten voor de orde en de veiligheid in de fabriek, niet te ver zullen gaan door te hooge boeten op te leggen. Een van die middelen is het voorschrift, dat degene die de boete oplegt, daarvan nooit zal kunnen profiteeren.

In ons tegenwoordig recht is deze zaak juist anders, en de vonnissen, waarop de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs geweest heeft, zijn geweest onder ons tegenwoordig recht, kunnen dus niet worden aangevoerd ter bestrijding wat wij thans gaan vaststellen.

Wie zal ontkennen, dat er onder ons tegenwoordig recht geen principieel verschil bestaat tusschen poenaliteit en boete? Maar er staat dan ook niet in ons Burgerlijk Wetboek, dat boete niet mag zijn schadeloosstelling. Dit is dus een groot verschil. Tegenwoordig is boete in den regel juist wel schadeloosstelling.

Thans echter wil de wetgever er voor zorgen, dat hetgeen moet gebeuren voor de veiligheid, de gezondheid in de fabriek, niet tevens zal dienen tot verrijking van den fabrikant. Dat is een vooruitgang.

Maar nu moet men daar naast ook behouden het poenaliteitsbegrip, dat een geheel andere bedoeling heeft.

Nu zegt de heer Drucker: geef mij dan een onderscheid tusschen beide.

Dat onderscheid is, dunkt mij, zeer duidelijk, nl. als wij ons houden aan dit nieuwe begrip van boete.

Preventief werkt de boete en repressief de schadeloosstelling.

Preventief werkt de boete; de handeling toch wordt verboden met het oog op mogelijk gevaar enz.; de boete moet dan ook worden „gevoeld”, gelijk nog heden in de discussie werd gezegd, juist als straf, maar zij mag niet komen ten bate van dengene die haar oplegt.

Repressief is de schadeloosstelling, niet ter voorkoming van schade, maar wegens toegebrachte schade. Deze kan men al dan niet vooraf vaststellen; dat is in principe volkomen hetzelfde. Als men haar vooraf vaststelt, wordt voor de waardeering der schadevergoeding eenvoudig de tusschenkomst van den rechter uitgesloten. Dat is het eenige verschil tusschen poenale sanctie en de gewone schadevergoeding, maar juridisch maakt dit hier niets uit.

Het een is dus schadeloosstelling en het andere boete.

Daarom staat ook zeer te recht in het artikel, dat de boete gesteld wordt op overtreding van voorschriften; zij behoeft niet betrekking te hebben op schade die ontstaan is.

Wanneer boete inderdaad schadeloosstelling is, hoe kan men dan nog verdedigen het derde lid van dit artikel? Het is toch onzinnig te zeggen: ik zal u die de schade leed schadeloosstelling geven, maar ge krijgt geen cent daarvan in uw zak.

Hoe kan men dan verdedigen art. 1637 v, waarbij bepaald wordt, dat men niet beide acties te gelijk mag instellen? Het spreekt toch wel vanzelf, dat men niet twee acties tot schadeloosstelling kan instellen wegens hetzelfde feit.

Zooeven heeft de geachte afgevaardigde uit Appingedam, de heer Schaper, een opmerking gemaakt naar aanleiding van mijn interruptie ten aanzien van den tooneelspeler. Daaruit kan men juist het groote verschil zien.

De tooneelspeler weigert om een zeer willekeurige reden te doen waartoe hij volgens contract verplicht is. Nu wordt hem opgelegd een boete van f 200. Dat is volkomen gerechtvaardigd en als ik daarover als kantonrechter te oordeelen had, zou ik er waarschijnlijk geen cent afgedaan hebben. De boete toch is niet opgelegd alleen als straf, omdat de man iets weigerde, maar omdat hij door zijn gedrag de opvoering van het geheele stuk in de waagschaal stelde en het gevaar van groote materiele schade voor den werkgever deed ontstaan.

Nu had men echter ook op andere wijze kunnen bedingen. Waar de boete

zoo hoog is, daar bedoelen partijen blijkbaar een poenaliteit, die komt ten bate van den werkgever. Het zou geen zin hebben een boete van f 200 op te leggen, met de bedoeling dat de partij daarvan niets in zijn zak steekt. Was het enkel de bedoeling om af te schrikken, dan zou de werkgever gezegd hebben: het kan wel met minder toe, dan kan ik wel een kleine boete als straf opleggen.

Men kan dezelfde zaak langs twee wegen bereiken. Men kan of een boete maken, in disciplinaire zin, maar dan zal men het oog hebben op het voorkomen van de overtreding, of men zal er van maken een poenaliteit in den gewonen zin, en dan zal men het oog hebben op vergoeding van de schade die men zelf lijdt.

Volgens dit wetsontwerp kan die poenaliteit wel degelijk gemaakt worden naast het boetesysteem. Het wordt in het geheel niet buitengesloten.

Er staat eenvoudig, dat de overtreding betrekking moet hebben op bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement. Gesteld nu, dat men voorschrijft, dat in een fabriek niet mag gerookt worden wegens het brandgevaar, en dat de overtredener van het verbod f 1 boete krijgt. Wat kan mij nu beletten tegen den rooker; als ten gevolge van zijn rooken alles afbrandt, een actie tot schadeloosstelling in te stellen?

Niemand kan mij dat beletten. Ik zal waarschijnlijk die actie tegen een gewoon werkmans niet laten gelden, omdat hij het toch niet betalen kan.

Maar wanneer ik van te voren tegen hem zeg: indien gij de onvoorzichtigheid begaat mijn gebouw in brand te steken, zult gij mij f 1000 schadeloosstelling geven, dan mag dat volgens dit ontwerp. Er kan evenwel niets gevorderd worden, zolang de schade niet ontstaan is. Doch wanneer ik zeg: gij moogt niet rooken, dan behoeft uit het niet opvolgen van dat gebod geen nadeel te ontstaan, wat in het andere geval wel zoo is; en daarom zijn die acties geheel verschillend.

Ik meen dus, dat deze zaak duidelijk moet worden uitgemaakt en dat het beter is, al is het eenigszins onaangenaam, nog niet definitief een stemming uit te lokken zolang dit punt niet tot klaarheid gebracht is.

Nu moet ik nog een paar woorden zeggen over het amendement dat ik heb ingediend op het slot van het Regeeringsartikel, omdat ik meen, dat de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs mijn bezwaar niet gerescontreerd heeft. Hij heeft zich beroepen op Pothier, en hij meent door dat beroep mij totaal verslagen te hebben. Ook op de Duitse wet, waarbij het is toegelaten de schadevergoeding tot het strafbeding te reduceeren. Maar bij Pothier en in onze wet is een strafbeding, een poenaliteit, een vooraf vastgestelde schadevergoeding. Zulk een beding kan worden gereduceerd, indien de wet dit veroorlooft. Daarentegen echter richtte zich mijn bezwaar niet. Mijn bezwaar ziet op het geval dat er geen schade is geleden, dat men eenvoudig een boete van bijv. f 1 heeft opgelegd. Dan gaat de arbeider naar den kantonrechter en zegt: ik vind dat te hoog; ja, zegt de kantonrechter, ik ook, en dan krijgt de man een dubbeltje boete of minder. Zoo komt eenvoudig de kantonrechter in de plaats van de wet.

Dit is zoo volgens het systeem van den heer Limburg, niet volgens dat van den Minister, omdat die een inconsequentie in zijn systeem gebracht heeft. Wat ik zeide raakt het amendement van den heer Jannink c.s., dat op alle, dus ook op de kleinste boeten betrekking heeft. De Minister laat die bemoeiing des rechters slechts toe ten aanzien van personen die meer dan f 4 loon hebben, maar dat is in principe hetzelfde. De som doet er niets toe.

Wanneer een arbeider die meer dan f 4 verdient, een boete moet betalen, kan de rechter eenvoudig willekeurig, zonder zich op wat ook te beroepen, zeggen: dat is mij te hoog. Daartegen komt ik op. Ik heb er, althans in beginsel, niet tegen, dat de rechter kan zeggen: gij kunt van het contract afwijken, op grond dat de schade te hoog is berekend, maar ik wil niet, dat de opinie van den rechter in de plaats kome van de opinie van den contractant. Dat is nergens in de wereld zoo, alleen wanneer de Minister mij één dergelijk geval kan aantoonen, zal ik het geloovent.

Volgens de Duitse wet — dit heb ik reeds gezegd — is een vermindering van de poenaliteit een vermindering, door de wet toegelaten, maar alleen in verband met de werkelijk geleden schade. Wanneer in het straks aangehaalde geval de rechter beslist: gij kunt niet de geheele bedongen schadevergoeding krijgen, dewijl er geen schade geleden is, dan zal ieder toch erkennen: deze beslissing berust niet enkel op de opinie van den rechter, maar op diens beoordeeling van de hoegrootheid der schade in een bepaald geval en in verband met het gemaakte contract.

Maar dit is iets anders als waarover de rechter eenvoudig zegt: ik vind dat gij geen disciplinaire boete hadt moeten bedingen, en daarom verminder ik de opgelegde boete.

Nu tot den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs nog één opmerking. Ik heb er op gewezen, dat de werkman volgens het voorstel van den heer Jannink c.s. letterlijk voor elke opgelegde boete naar den rechter kan gaan en zeggen: „ik ben van opinie, dat die boete te hoog is”.

Ja maar, zegt de heer Drucker, hij kan ook om andere redenen naar den rechter gaan. Maar dan moet hij iets bewijzen; bijv. dat het feit waarvoor de boete is opgelegd, niet is voorgevallen. Ik laat daar, wie het bewijs moet leveren, de werkgever of de werkman, maar in elk geval moet hij één feit bewijzen en indien hij daartoe geen kans ziet, zal hij niet naar den rechter gaan, want dan kan hem dat niet baten.

In dit geval echter zal degene wien de boete is opgelegd, altijd naar den rechter kunnen gaan. Hij weet wel niet, of hij met een „bon juge”, dan wel met een „mauvais juge” te doen heeft, maar hij kan het in ieder geval eens probeeren. Dat is juist de fout van dat systeem. Er wordt van den rechter gevraagd, of hij er precies over denkt als de werkgever. Ik wensch zoover niet te gaan; ik wensch er den rechter niet altijd in te halen.

Ik laat in het midden, of het goed is dat de werkgever in het algemeen de bevoegdheid erkent van den rechter, om de krachtens het gewone strafbeding gevorderde boete te verminderen, op grond dat de boete niet in verhouding staat tot de schade. Het wetsvoorstel laat dit toe. Men bedenke de gevolgen hiervan wel. Partijen stellen de poenaliteit vast, juist om den rechter buiten te sluiten, maar de wetgever zegt: dat helpt u niets, want als het beding wordt toegepast, kunt gij toch naar den rechter gaan om van die schadevergoeding af te komen. Pothier zegt dat het kan. Ik buig voor Pothier. Onze wetgever zegt evenwel dat het niet kan; artikel 1285 van het Burgerlijk Wetboek verbiedt het en ik dacht dat wij meer moesten hechten aan ons Burgerlijk Wetboek dan aan den ouden Franschen jurist. Wil men die vermindering evenwel toelaten, dan moet er toch een verandering in dit ontwerp worden gebracht, want wij moeten duidelijk en klaar zeggen, wat wij willen. Wij moeten in dit artikel alleen de boete opnemen die met disciplinaire bedoeling gesteld wordt, en in zoover eenigermate publici juris is. Door het amendement van Styrum wordt een duidelijk verschil gemaakt. tusschen een boete die opgelegd wordt met de bedoeling een schadevergoeding te erlangen en de boete die met een andere bedoeling wordt opgelegd —, maar dan moeten wij daarnaast bepalen, dat men, indien een poenaliteit wordt bedongen in den gewonen zin, kan afwijken van de bepaling van artikel 1285 van het Burgerlijk Wetboek en de rechter dus kan zeggen: die poenaliteit gaat te hoog, ik wil die beperken. Daarop kan dan volgen de bepaling van artikel 1637 v, dat men niet schadeloosstelling en boete wegens hetzelfde feit kan vorderen. Dit artikel is dan niet geheel overbodig.

Duidelijk moet uitgemaakt worden wat de Regeering bedoelt. Wil zij alleen aan den rechter de bevoegdheid geven de poenaliteit te beperken, laat zij dat dan in een afzonderlijk artikel zeggen en niet in dit. Dit artikel moet geheel voor die bepalingen omtrent die boete bestemd blijven, waarmede schadevergoeding niets te maken heeft. Doet men dat niet, dan zal mijn juridische conscientie mij dwingen tegen het artikel te stemmen, omdat dat in mijn oog dan een warwinkel zal zijn geworden.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou kunnen zeggen, dat de vraag, die de verschillende juristen en niet-juristen, die daarover het woord hebben gevoerd, verdeeld houdt, tot een zekere hoogte langs ons amendement heengaat.

Immers, welk karakter men nu juridisch en wetenschappelijk wensch toe te kennen aan het begrip boete, en welk karakter men daarnaast wensch te geven aan het begrip strafbeding, in beide gevallen blijft het de vraag, of het wenschelijk is den rechter de bevoegdheid te geven een boete, die hem bovenmatig toeschijnt, te verminderen. Dit wordt in het Regeeringsontwerp toestemmend beantwoord voor arbeiders boven f 4, terwijl ons amendement die lijn wil doortrekken voor arbeiders beneden de f 4, omdat het stelsel der Regeering een ongewenscht verschil in recht zou scheppen. Het door verschillende sprekers in het licht gestelde principieele verschil tusschen het begrip boete en het bestaande strafbeding van het Burgerlijk Wetboek raakt echter in zooverre het voorgestelde amendement, dat de geachte afgevaardigde uit Goes juist daarom het amendement niet alleen niet kan steunen, maar een amendement van tegenovergestelde strekking heeft ingediend, omdat — zegt hij — het principieele verschil tusschen boete en strafbeding het hem onmogelijk maakt te steunen, wat nu in het Regeeringsvoorstel staat.

Maar als ik dien geachten afgevaardigde wel heb begrepen, dan staat hij nu

niet op hetzelfde standpunt als hedenmorgen. Toen heette het — en dan zou het er niets toe doen welke opinie hij wetenschappelijk en principieel heeft, want dan kon ik zijn stem in geen geval winnen —, dat de rechter niet mag verminderen een door partijen gestelde strafsom, en dat het den rechter niet vrijstaat bij de wet erkende contracten eigenmachtig te veranderen. Waar dat hedenmorgen het standpunt was van den geachten afgevaardigde uit Goes, viel voor ons amendement op zijn stem niet te rekenen, hoe hij ook principieel beschouwt de verhouding van het burgerlijke strafbeding tot de boete in een arbeidscontract. Maar hedenmiddag is het standpunt van den geachten spreker veranderd, en heb ik uit zijn mond opgeteekend, dat de besproken bepaling in het Duitsche burgerlijk wetboek en bij Pothier heel iets anders is, dat de rechter daar vermindert de *schadeloosstelling*, de poenaliteit. De geachte afgevaardigde heeft gezegd, dat indien er een strafsom is gesteld als *schadevergoeding*, een vermindering van den rechter heel iets anders is dan wanneer een som is gesteld als boete. En nu wordt het dus van belang onder de oogen te zien, of dat verschil inderdaad bestaat, een verschil dat ook in principe bijval vindt bij den geachten afgevaardigde uit Waalwijk, den heer Loeff, die echter niet meegaat met de consequenties door den heer Lohman getrokken. Nu komt het mij voor, dat als men een verschil wil aannemen tusschen het burgerlijk strafbeding en de boete in het arbeidscontract; dit er niet sterker op wordt als de voorvechters van dat verschil onderling zoo zeer verschillen in de constructie als hier heden is gebleken.

Terwijl toch de geachte afgevaardigde uit Haarlem het verschil daarin meent te vinden, dat bij het strafbeding naar het burgerlijk recht het bedongene komt in den zak van dengeen die de strafsom heeft bedongen, en daarentegen de boete niet mag komen in den zak van den werkgever, vindt de heer Loeff het principieel verschil ergens anders in gelegen en acht hij het gebaseerd op een zogenaamde publiekrechtelijke verhouding tusschen werkgever en arbeider, die maakt, dat de boete wortelt in de ondergeschiktheid en dat het strafbeding zou wortelen in de gelijkheid van de partijen krachtens het burgerlijk recht. En de heer Lohman, die deze twee principieele schetsen nog niet voldoende bleek te vinden, kwam met een derde verschil. Ik moet eerlijk zeggen — en ik zag het tegenover een zoo kundig en meer ervaren man dan ik met bescheidenheid —, dat het onderscheid door hem aangenomen, mij ten eenenmale ontsnapt. Hij maakte dit verschil: dat de boete werkt *preventief* en het burgerlijk beding daarentegen *repressief*. Wat zal de geachte afgevaardigde mij antwoorden; indien ik zeg, dat beide even preventief of even repressief werken al naarmate men het nemen wil? Zij werken beide even repressief, in zoover zij degenen die met boete of met strafbeding worden bedreigd, moeten weerhouden van een handeling die de andere partij niet wil dat hij verricht. Zij werken evenzeer repressief in zoover beide moeten worden betaald, geind, wanneer de verboden handeling heeft plaats gehad. Ik begrijp dus niet wat dit preventief en repressief werken met de *cardo questionis* te maken heeft.

Blijft over de vraag, of het juridisch karakter van de boete verandert wanneer men daaraan onderschuift een karakter van ondergeschiktheid, en in de tweede plaats, of de aard er van wordt gewijzigd, al naarmate men bepaalt, dat in het eene geval het bedrag komt in den zak van wie bedingt, terwijl dit in het andere wordt uitgesloten.

Vooreerst die ondergeschiktheid. Dit moet mij terugvoeren tot de grondslagen van het arbeidscontract en tot die waarop dit wetsontwerp is opgetrokken. Die grondslagen zijn deze, dat men dit wetsontwerp beschouwt eenvoudig als een complementeering van het burgerlijk privaatrecht en de arbeidsovereenkomst als een contract, dat voor beide partijen, voor werkgever en werkman, verschillende privaatrechtelijke verplichtingen en rechten bevat.

Ik zou aan degenen die in de verhouding van ondergeschiktheid een criterium willen vinden om de boete te stempelen als iets anders dan het burgerlijk strafbeding, de vraag willen stellen, of het er iets toe doet of de geldsom die men stelt op overtreding van zeker onderdeel der overeenkomst, hoog of laag is. Of het verder er iets toe doet of men datgene, dat men treffen wil, en dat men beschouwt als wanprestatie, in een gegeven geval groote of geringe wanprestatie is. Mijn juridisch verstand kan er niet bij er toe te komen daardoor te scheppen een principieel verschil, waar dit in het geheel niet bestaat.

Het komt mij dus voor dat, daargelaten wat men *practisch* in de wet wil zetten, welk practisch doel men bereiken wil, men beter zal doen indien men hier niet gaat werken met principieele verschillen tusschen het strafbeding van het burgerlijk recht en de boete van het arbeidscontract. Want wetenschappelijk lijkt het mij niet vol te houden. Is het wel vol te houden, omdat men is gaan bepalen dat de boete niet moet komen in den zak van den werkgever? Allerminst.

Daarmede is in het wetenschappelijk karakter van hetgeen men bedongen heeft, geen beteekenisvolle verandering gebracht. Indien men bepaald had, dat de boete wel in handen van den werkgever komen moet, is, als ik den heer van Styrum wel begrepen heb, het een straffeding. Maar indien men bepaalt, dat de boete niet in handen van den werkgever komen mag, is het geen straffeding meer, maar een zelfstandig instituut, dat den naam van boete draagt.

De heer van Idsinga zegt: juist; maar ik begrijp niet dat, wanneer een partij op het gebied van het privaatrecht, tot de andere partij zegt: indien gij deze of geene bepaling van onze overeenkomst overtreedt, wordt gij zeker bedrag aan mij schuldig, dit principieel verschil maakt met deze andere bepaling: indien gij zekere bepaling overtreedt, wordt gij aan een derde, een ziekenfonds of een natuurlijk persoon, zeker bedrag schuldig. Dit blijft in karakter precies hetzelfde.

De heer Lohman zegt: hij krijgt dan geen schadevergoeding — maar dat is juist het punt, dat ik buiten beschouwing heb gelaten — in deze phase van mijn spreken van de vraag hoe men de wet practisch wil inrichten, is onafhankelijk deze andere vraag: of principieel boete iets anders is dan het burgerlijk straffeding. Al bepaalt men dat boete niet in handen van den werkgever mag komen, principieel blijft de vraag dezelfde.

Er is bezwaar gemaakt, dat de schadevergoeding, die in de meeste gevallen in de boete begrepen is, ook niet komt in handen van den werkgever.

Dit is een practische vraag, die door de Regeering reeds bezien is en die wij nader onder de oogen moeten zien.

De Regeering heeft daarom bepaald, dat de boete opgelegd aan een werkman, die boven de f 4 's weeks verdient, wel in handen van den werkgever komen mag.

En hoe staat het nu met den arbeider beneden de f 4? Dit blijft altijd de steen des aanstoots voor den geachten afgevaardigde uit Haarlem: Wanneer de fabrikant uit het door hem genomen voorbeeld in dienst heeft genomen een chemiker, die het fabrieksgeheim niet mag verklappen, en die minder verdient dan f 4 — want anders zijn de bezwaren van den heer van Styrum overwonnen —, dan zal die fabrikant, indien dit wetsontwerp wordt aangenomen, verstandig handelen met dien chemiker geen overeenkomst aan te gaan waarin hij boete bedingt.

Dat is één methode, die hij kan volgen. Indien dan het geheim wordt verklapt, heeft de fabrikant een zelfstandige actie tot schadevergoeding, die buiten de boete om gaat, waarbij nog komt, dat krachtens art. 1637 v de schade niet eens behoeft te zijn in geld waardeerbaar.

De andere methode is deze: dat men in de wet bepaalt, dat schadevergoeding gevraagd kan worden boven en behalve de boete, voor zoover zij is te bewijzen. Ik wil daarmede zeggen, dat de vraag bij dit artikel niet behoeft te worden uitgemaakt. Dit is trouwens duidelijk aangetoond in de rede van den heer Loeff. Daaruit blijkt ten duidelijkste, dat men het artikel gerust kan aannemen zoals het door de Regeering is voorgesteld en dat de vraag, of schadevergoeding alsnog zal kunnen worden gevraagd nevens de boete afzonderlijk, kan worden gedebatteerd bij het volgende artikel.

Ik meen het hierbij te mogen laten en beveel nogmaals het amendement in de welwillende aandacht van de Kamer aan.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik bevind mij in eenigszins zonderlingen toestand.

Ik heb met de heeren Jannink en Limburg het laatste besproken amendement ingediend. Het amendement blijft mij juist toeschijnen, maar met de gronden door mijn geachten medevorsteller aangevoerd, kan ik mij niet geheel vereenigen. Ik stel mij op het standpunt, dat hetgeen betoogd is door de heeren van Styrum, de Savornin Lohman en Loeff, in het algemeen volkomen juist is, doch zal niet herhalen hetgeen door hen zoo duidelijk gezegd is. Ik vereenig mij niet met de opvatting van den heer Minister en van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs. Hun meening, dat wij hier ook te doen hebben met art. 1340 B. W., met een schadevergoeding als poenaliteit, kan ik niet deelen. Ik wil alleen den rechter de bevoegdheid geven om in onvoorziene omstandigheden, als de boete te hoog is, zekere verzachting aan te brengen. Dit moet mijns inziens niet geoorloofd zijn wanneer de zaak het karakter van schadevergoeding verkrijgt, die door partijen vooraf op zeker bedrag is vastgesteld. Ik wenschte met een enkel woord deze toelichting van mijn opvatting van het amendement te geven.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met groote aandacht de discussiën gevolgd en ik moet zeggen, dat, nu het oogenblik nadert om een beslissing te nemen, mij de zaak nog verwarder toeschijnt dan in het begin.

Het wil mij voorkomen, dat de Kamer op dit oogenblik niet in staat is om omtrent de thans aanhangige quaesties een beslissing te nemen. Ik zou dus de Vergadering in overweging willen geven om het nemen van een besluit in elk geval tot morgen uit te stellen.

De Voorzitter: Wanneer het de bedoeling is van den geachten spreker uit Bodegraven, dat van mij zelf een voorstel zou uitgaan om thans de beraadslaging te verdagen, dan moet ik verklaren, dat dit van mij niet te verwachten is.

Ik zal mij omtrent de verdaging, als het voorstel daartoe van een ander uitgaat, geen partij stellen, maar het komt mij persoonlijk voor, dat de beraadslaging, die tot dusver is gevoerd, voldoende heeft aangetoond welk het standpunt is van den Minister, die het wetsontwerp verdedigt, met betrekking tot het door hem voorgedragen artikel, al staat het daarom natuurlijk nog niet vast dat degenen die de wet eventueel zullen hebben toe te passen, van oordeel zullen blijken dat het stelsel van den Minister ook inderdaad het stelsel der wet is.

Ook over die vraag wensch ik niet uit te weiden, maar het wil mij voorkomen, dat zij, die van oordeel zijn dat de zienswijze des Ministers niet in de wet is uitgedrukt, of wel dat 's Ministers stelsel op zich zelf onjuist is, in de amendementen van den geachten afgevaardigde uit Haarlem een geschikt aanknoopingspunt kunnen vinden om het stelsel der wet — indien dit noodig mocht zijn — nader te precisieren.

Ik zie derhalve geen genoegzame reden om mijnerzijds voor te stellen de vergadering te verdagen, al zal ik mij, zooals ik reeds zeide, geen partij stellen als een voorstel daartoe aan de Kamer wordt onderworpen.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal natuurlijk geen voorstel doen dat in strijd is met uw gevoelen en gaarne onderwerp ik mij aan de beschikking van den Voorzitter; maar ik wensch van de gelegenheid, dat ik toch aan het woord ben, gebruik te maken om een paar opmerkingen te maken naar aanleiding van de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Goes, omdat mij gebleken is, dat er omtrent hetgeen die geachte afgevaardigde heeft opgemerkt, ten minste op een punt misverstand heerscht in dezen hoek der Kamer en dat dit versterkt is door het neen schudden van den Minister op een phrase van den heer de Savornin Lohman, die eenigszins vragenderwijs was gesteld. Het komt mij toch voor, dat dit punt opgehelderd dient te worden, wanneer men wil weten wat de bedoeling is van het artikel waarover wij zullen stemmen, en in het bijzonder is dit voor mij van beteekenis niet slechts bij het bepalen van mijn stem over dit artikel, maar ook ten opzichte van de houding die ik zal aannemen tegenover het volgende artikel. Het spreekt toch vanzelf, dat indien de Kamer zich vereenigt met de opvatting van den Minister omtrent de uitlegging van het artikel, zoodat wij hier te doen hebben met een soort van schadeloosstelling, van schadevergoeding, het artikel v zooals het nu luidt, daarmede niet in strijd komt, want waar eenmaal vergoeding in zekeren zin is gegeven, komt het zeker niet te pas, die voor de tweede maal te vragen. Dat is consequent.

Maar indien men een andere opvatting van de zaak heeft, dan geloof ik, dat het volgende artikel niet consequent zou zijn. En nu stel ik de volgende vraag: onderstel, dat de amendementen van den geachten afgevaardigde uit Haarlem worden verworpen, zoodat het artikel gelijk de Minister het heeft voorgedragen, wordt aangenomen, moeten wij dan aannemen dat het moet worden uitgelegd in den zin van den tegenwoordigen Minister of in dien welke daarin is gelegd door den ontwerper, den verwekker?

Dit is een quaestie die mij van beteekenis voorkomt om mijn standpunt te bepalen ten opzichte van het volgende artikel, want indien het mogelijk is om, niettegenstaande de verwerping van de amendementen van den heer van Styrum, een anderen zin te geven aan het artikel, een zin namelijk zooals door den heer Loeff is verdedigd, dan is het mijn plan, een amendement voor te stellen op het volgende artikel.

Er is nog een ander punt dat mij nog duister is.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft hier gesproken (en dat gaf aanleiding tot eenig misverstand) aan den eenen kant van boete en aan den anderen kant van schadevergoeding. Mij komt het echter voor dat men hier heeft te doen met drie zaken, die men wel moet onderscheiden. Aan den eenen kant het instituut van boeten opgevat in den zin zooals het wordt opgevat door den heer Loeff en andere verschillende sprekers, als de heeren van Styrum, de Savornin Lohman, enz. en ook door mij; aan den anderen kant een tweeledig soort van schadevergoeding, nl. de gewone actie van schadevergoeding en vervolgens het straffeding. Die drie zaken moet men wel onderscheiden. Want hier doen zich deze

twee vragen voor. Ten eerste: is het mogelijk om volgens het artikel zooals het door de Regeering is voorgesteld, schadevergoeding te eischen naast de boete? Neen, zal men zeggen, daarin voorziet het volgende artikel.

Maar — en dit is de tweede vraag — is het mogelijk om naast de boete, in het artikel bedoeld, te maken een strafbeding? Die mogelijkheid heeft de geachte afgevaardigde uit Goes verondersteld en op dat oogenblik heeft de Minister ontkennend met het hoofd geschud. De Minister schijnt dus te ontkennen, dat het volgens de uitlegging, door hem aan het artikel gegeven, mogelijk zou zijn om in een reglement boete te stellen voor de niet-nakoming van zekere voorschriften, en ter zelfder zake ook te maken een strafbeding. Indien het mogelijk is om een strafbeding aan te gaan naast de boete, dan zou mijn bezwaar tegen het volgende artikel misschien eenigszins verminderen. Maar indien dat niet mogelijk is, dan zou er bij mij reden bestaan om te overwegen of ik niet, zelfs in het stelsel der Regeering, een amendement op het volgende artikel zou moeten voorstellen. Het is om die reden, dat ik heb gemeend nog deze vragen te moeten doen, opdat, wanneer de Regeering straks zal antwoorden, zij ook aan deze vraagpunten haar aandacht zou kunnen wijden.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ter bekorting van de discussie kan ik mededeelen, dat door mij in het vierde lid van het artikel alsnog een wijziging wordt gebracht, om daardoor te gemoet te komen aan hetgeen den heer Pierson tot het indienen van een amendement heeft gebracht.

De laatste woorden van het vierde lid: „uitgedrukt in de munt, waarin de uitbetaling geschiedt van het in geld vastgesteld loon”, worden mitsdien aldus gewijzigd, dat het slot zal luiden: „uitgedrukt in de munt, waarin het loon in geld vastgesteld is”.

En wanneer dit punt is afgehandeld, zou ik u, Mijnheer de Voorzitter, wel willen verzoeken om de verdere beraadslaging aan te houden tot morgen.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in art. 1637 u, zoodat de laatste woorden van het vierde lid: „uitgedrukt in de munt, waarin de uitbetaling geschiedt van het in geld vastgesteld loon” worden veranderd in: „uitgedrukt in de munt, waarin het loon in geld vastgesteld is”.

Thans wordt de verdere beraadslaging op verzoek van de Regeering verdaagd tot morgen en de vergadering gesloten.

Nota van Wijziging.

[ingezonden 28 Maart 1906, stuk no. 45].

In den voorlaatsten regel van het laatste lid wordt in plaats van „bedongene” gelezen: „opgelegde”.

Aan het artikel wordt een nieuw lid toegevoegd, luidende:

„Onder boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het beding van straf, gelijk bedoeld bij de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek.”

(29 Maart 1906.)

De Voorzitter: Van Regeeringswege is na het einde van de vergadering van gisteren wijziging in het artikel gebracht.

Wenscht de heer Minister van Justitie het woord om die Regeeringswijziging toe te lichten?

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Gaarne, Mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Dan is het woord aan den heer Minister van Justitie.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Hoe grooten omvang de discussiën over dit artikel ook hebben genomen, ik heb er geen spijt van dat ik daartoe aanleiding heb gegeven door in de zitting van eergisteren mede te deelen hoe ik het artikel opvat. Men kan het stelsel dat in

het artikel is nedergelegd wenschelijk of onjuist achten, maar de beteekenis van het artikel zelf mocht ik niet in nevelen gehuld laten blijven.

Daarom heb ik het mij tot plicht gerekend om de ware bedoeling van dit artikel te doen uitkomen.

De vraag nu, of, wat ik als de ware bedoeling van het artikel beschouw en steeds heb beschouwd, daarin nu inderdaad uitgedrukt stond, kan op dit oogenblik niet veel belang meer hebben, want de twijfel die omtrent de bedoeling van het artikel gerezen was, heb ik thans weggenomen door een nieuw lid, dat ik na de vergadering van gisteren aan het artikel heb toegevoegd, waardoor nu met zooveel woorden in het artikel wordt uitgedrukt wat ik meende dat er reeds in stond.

De Kamer kan nu beslissen en pleine connaissance de cause tusschen twee stelsels, welke zich in het kort zóo laten formuleeren, het stelsel van het ontwerp: de zoogenaamde disciplinaire boete en elke andere vorm van boete en poenaliteit, beide aan dezelfde beperkingen en regelen onderworpen, en daartegenover het stelsel, om het zoo eens uit te drukken, van Styrum, waarin zal zijn een regeling, en wel een beperking in allerlei opzichten, ten aanzien van de zoogenaamde disciplinaire boete en daarnaast volkomen vrij, los van elk verband en beperking, andere vormen van poenaliteit. Dit zijn de twee stelsels.

Wat is nu het rechtskarakter van de boete in dien meer beperkten zin van zoogenaamd disciplinaire straf?

Ik heb mij in mijn eerste rede in de vraag niet begeven, en ik heb dat opzettelijk niet gedaan, omdat ik dit voor mijn betoog niet noodig achtte en het mij voldoende was de Vergadering opmerkzaam te maken, dat de boetebepaling in engeren zin en de normale vorm van poenaliteitsbeding niet goed naast elkaar bestaanbaar was; dat volgens het ontwerp het een het andere uitsluit, met andere woorden, dat men niet kan hebben een regeling van het eene en precies een tegenovergestelde regeling van het andere, naast elkaar. Meer had ik dus voor mijn betoog niet noodig.

Nu echter de geachte afgevaardigde uit Groningen getreden is in de vraag omtrent het rechtskarakter van de boete, wil ik gaarne zeggen, dat ik mij bij die meening volkomen aansluit.

Er wordt, ook naar mijn meening, veel te veel gewicht gehecht in deze discussie, waar wij bezig zijn met het kenschetsen van het rechtskarakter van de boete, aan de omstandigheid dat in het eene geval wel, in het andere geval niet, de opbrengst komt ten voordeele van den werkgever.

Wanneer men voor een oogenblik alle arbeidsovereenkomsten ter zijde laat en denkt aan een beding in het gewone leven waarin staat: Wanneer een contractant ten eere deze of gene bepaling overtreedt, verbeurt hij een boete van f 1000 ten behoeve van de armen, dan zal er toch niemand zijn, die vóór deze discussie, voor de vraag staande, of dit een poenaliteit was, ja dan neen, aarzelen zou bevestigend te antwoorden.

Wanneer men het Burgerlijk Wetboek opslaat en de definitie van het strafbeding leest, vindt men die dan ook in dezen zin aangegeven. Art. 1340 toch luidt:

„Het beding van straf is zoodanige bepaling waarbij iemand tot zekerheid van de uitvoering eener verbindtenis tot iets bepaalds verplicht is, in geval dezelve niet nagekomen wordt.”

Bij deze definitie wordt niet anders gezegd dan dat men tot zekerheid van het nakomen van een verplichting verbonden is iets bepaalds te doen; dat het bepaalde zou moeten bestaan in een bedrag, dat zou komen ten voordeele van den crediteur wordt niet gezegd.

Wat was nu de bedoeling van het wetsontwerp tot op gisteren toen de jongste wijzigingen zijn aangebracht?

Uit het verband der artikelen bleek dat de bedoeling geen andere was dan dat hier onder boete zou worden verstaan niet alleen de boete in engeren zin, maar ook de boete in meer algemeenem zin.

In het artikel zelf ligt de onderscheiding, welke de heer van Styrum en anderen maken, niet. Men kan daarin nergens vinden, dat het artikel zich zou beperken tot overtredingen welke verboden worden in het belang van orde, veiligheid en gezondheid.

Nu zegt de heer van Styrum: die beperking staat er wél in; neem slechts het artikel ter hand en ge zult er duidelijk uit lezen: „De werkgever is bevoegd boete te stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, enz. Hoe kan men nu sterker dan hier geschiedt aanduiden dat alleen bedoeld zijn speciale reglementaire overtredingen, van den aard als de genoemde?

De geachte spreker staat hier een onjuiste meening voor en dat kan ik hem uit de stukken aantoonen.

In art. 1637 s van het oorspronkelijk wetsontwerp van mijn geachten ambtvoorganger lees ik het volgende:

„De werkgever is bevoegd boete te stellen op de overtreding van bepalingen van een reglement, mits de boete in dat reglement zij aangegeven.”, enz.

Dit is in hoofdzaak precies dezelfde bepaling als in het tegenwoordig ontwerp staat.

Vraagt men nu wat de ontwerper daarmede bedoelde, dan verwijs ik naar de Memorie van Toelichting, waar ik op bladz. 40 het volgende lees:

„Veelal ook heeft de overtreding van het verbod, of de niet-nakoming van het gebod, in het reglement of bij de arbeidsovereenkomst voorgeschreven, schade voor den werkgever ten gevolge. In vele gevallen kan die schade eene zeer geringe zijn. Maar ook zal het niet zelden voorkomen, dat het bedrag der schade, door de overtreding veroorzaakt, veel aanzienlijker is dan de boete, welke de arbeider door zijne overtreding beloofd. Het gezamenlijk bedrag der boeten, welke zijn, of zullen worden, betaald voor overtredingen, welke geen of een zeer gering geldelijk nadeel aanbrengen, zal in zulke gevallen den werkgever geheel of gedeeltelijk schadeloos kunnen stellen. Aldus is de boete niet alleen eene straf, doch ligt daarin tevens eene schadevergoeding opgesloten, welke anders den werkgever langs dien weg niet zoude kunnen bereiken.”

Men ziet, dat het oorspronkelijk ontwerp zelf deze boete op dezelfde wijze formuleert in den aanhef van dit artikel.

De heer van Idsinga: Dat was toen de boete in den zak van den werkgever kwam.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Die interruptie is niet ter zake. Wij zijn hier bezig aan de vraag of de heer van Styrum het recht had uit den Wortlout van den aanhef van het artikel de conclusie af te leiden, dat zijn opvatting de juiste is, de eenige vraag die wij op het oogenblik behandelen.

En nu heb ik betoogd, dat hij het recht daartoe niet had, omdat dezelfde bepaling in het oorspronkelijk ontwerp voorkwam, waaruit ik ze heb voor-gelezen.

Wanneer men nu verder het tweede lid van het artikel leest: „De arbeidsovereenkomst, waarbij boete wordt bedongen wordt schriftelijk aangegaan”, dat zonder eenige beperking, dan is dat voor mij een reden te meer om te beweren, dat de heer van Styrum een onderscheiding maakt die niet in het artikel ligt.

Daarbij komt nu nog, dat uit het volgende artikel, art. 1637 v, volkomen duidelijk blijkt, dat uit het ontwerp, zooals het hier ligt, volgt, dat boete en schadevergoeding dingen zijn die elkander uitsluiten. In het systeem van het ontwerp lag dus in de boete wel degelijk het element van schadevergoeding.

Hoe dit zij, met het stelsel van het ontwerp in het algemeen is zeer goed overeen te brengen wat nu, in nieuwe lezing, in het zesde lid staat. De verandering die ik heb aangebracht, waardoor een afzonderlijke regeling wordt gemaakt ten aanzien van dit groote deel van het terrein waarop het arbeidscontract zich beweegt, dat betrekking heeft op een hoogere salariering dan f 4 daags, is een zaak van beteekenis.

En nu is het dunkt mij van belang op te merken, dat het is gebleken dat wij op dit punt het allen onderling eens zijn, behoudens natuurlijk degenen die in het geheel geen boete willen. Daaromtrent is, als ik goed zie, overeenkomst verkregen, ook met de heeren Schaper c.s., die in hun amendement, wanneer men genaderd is aan de grens van f 4 en hooger, zich geheel vereenigen met het tegenwoordige Regeeringsontwerp.

Ik meen dat ook de geachte afgevaardigde uit Waalwijk, de heer Loeff, op dit punt althans, met ons niet in gevoelen verschilt.

Dat kan ook moeilijk, want toen die geachte spreker in de eerste editie van het ontwerp zijn eigen denkbeelden onvoorwaardelijk kon neerschrijven en nog niet genoodzaakt was geweest aan het gemeen overleg zekere concessien te doen, stond ook in het geciteerde art. 1637 s ongeveer hetzelfde te lezen. De grens die men toen had ten aanzien van de arbeiders, die wettelijke bescherming in niet zoo gestrengen zin noodig hebben, was een andere dan zooals die nu wordt aangegeven. Later is in dat ontwerp de grens tusschen de twee categorieën gekozen in dezen vorm; dat die gevonden werd in het bedrag van loon per dag. Aanvankelijk was het verschil gezocht in den duur waarvoor de overeenkomst wordt aangegaan, maar dit is een verschil, dat ten aanzien van hetgeen wij thans behandelen van geen beteekenis is.

In het origineele ontwerp nu vond men in art. 1637 u, vierde lid, deze bepaling: „Bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement mag de bevoegdheid tot het opleggen van eene hoogere boete worden bedongen, doch alleen ten aanzien van arbeiders”, (laat ik nu maar zeggen), wier in geld vastgesteld loon ten minste vier gulden per dag bedraagt. Ten aanzien van de arbeiders, wier loon vier gulden bedraagt, zijn wij het dus met elkander eens. De geheele vraag reduceert zich dus tot hen, wier loon minder dan f 4 beloofd.

De geachte afgevaardigde uit Waalwijk heeft ook eenige vragen gedaan en ik wil die naar mijn beste weten beantwoorden. Hij vroeg: is het ook een bepaald bedrag, wanneer het boetebedrag is geformuleerd in den vorm van twee polen, in een lager cijfer en een hooger cijfer, waartusschen de werkgever kiezen kan, bijv., van tien cent tot een gulden?

Mijn antwoordt luidt: „neen”, dat beschouw ik niet als een „bepaald bedrag”; wanneer het wetsartikel uitdrukkelijk zegt, dat iedere boete op een „bepaald bedrag” moet gesteld zijn, dan is daarmede een gefixeerd cijfer bedoeld en niet een dergelijk onzeker cijfer als in het denkbeeld van den geachten afgevaardigde mogelijk zal zijn. Het is wenschelijk het aldus op te vatten, omdat anders de controle, die thans bestaat in het publiceeren van de reglementen, veel van haar waarde zoude verliezen.

De tweede vraag van den geachten afgevaardigde is geweest: kan de werkgever een lager bedrag vorderen dan het bedrag dat in het reglement is bepaald? Op die vraag zou ik willen antwoorden: „Ja.” Ik zie niet in, hoe den werkgever die bevoegdheid zou kunnen worden betwist. Vandaar dat ik zeer gaarne voldaan heb aan den wenk van den heer Loeff om in het laatste lid van het artikel het woord „bedongene” te vervangen door „opgelegde”.

Overigens ben ik het met den geachten afgevaardigde niet eens, wanneer hij een derde stelsel introduceert, dat wij tot nog toe niet hadden gehoord. Men mag, zegt de geachte spreker, wel boete en een ander strafbeding stellen, maar men mag ze niet beide te gelijk executeeren. Dat is een onderscheiding waarvan ik de juistheid niet kan erkennen. De geachte afgevaardigde brengt daarmede in dit ontwerp een publiekrechtelijk element, hetwelk hij noemt het gezags-element, een begrip dat wel in de opvatting van de arbeidsovereenkomst in het algemeen, maar ten aanzien van dit bijzonder punt geen rol speelt, of spelen moet. Men moet niet vergeten, dat de boete volgens het ontwerp, onverschillig of die in een reglement dan wel in een overeenkomst van anderen vorm voorkomt, altijd contractueel moet zijn bedongen.

In dat opzicht speelt het gezags-element geen rol. Ik geloof, dat het niet moeilijk is dat der Vergadering duidelijk te maken. De constructie van het ontwerp is zoo, dat de werkgever begint de boete in te houden en dat heeft den geachten afgevaardigde voor den geest gestaan. Maar als de arbeider beweert „gij hebt de boete ten onrechte ingehouden”, dan zal de rechter uitmaken of dat al dan niet juist is.

De geachte afgevaardigde heeft te veel het oog gericht op den vorm van het proces, die, omdat de werkgever begint met de boete in te houden, een vordering is tot bijbetaling van het te weinig betaalde loon, dus een vordering van den arbeider tegen den werkgever. Maar dat doet tot het wezen van de zaak niets af, want de gedaagde werkgever voert tot zijn verdediging aan, dat hij het recht heeft die boete te vorderen en dus het recht de boete met het loon te compenseren; m. a. w. hij vraagt van den rechter de erkenning van de boete, evenzeer als hij dat gedaan zou hebben als hij had moeten beginnen met een vordering tot betaling der boete. Het is dus duidelijk, dat er tusschen de heffing en de opvordering op andere wijze in het wezen der zaak geen verschil is. Het is in beide gevallen de nakoming vragen van een contractuele verplichting, de handhaving vragen van een contractueel recht. Ik hoop, dat de geachte spreker dat zal overwegen en dat, waar wij overigens reeds zoo dicht tot elkander genaderd zijn, deze opmerking het gevolg mag hebben, dat hij nog een stap verder doet in de richting die tot mijn stelsel voert.

Wanneer men niet mede wenscht te gaan met het denkbeeld van den heer de Klerk en degenen die het met hem eens zijn, — en dat men dat niet moet doen, is in de discussie nu reeds zoo voldoende in het licht gesteld, dat ik daarop verder niet zal ingaan — dan blijft dus over het stelsel van het ontwerp, waarvan de beteekenis thans duidelijk moet zijn, en dat van den heer van Styrum. Het Regeeringsvoorstel belet inderdaad samengaan van een boete, verbonden aan allerlei beperkingen, met een andere penaliteit, die aan geenerlei beperkingen is gebonden. En nu meen ik, dat, wanneer men de zaak deugdelijk wil regelen, men die twee zaken ook inderdaad niet samen kan laten gaan, want

anders maakt men de beperking omtrent de boete illusoir en geeft men aan de hand het middel tot ontduiking.

Wat toch is het doel van deze gansche bepaling? Laat ons dat in het oog houden.

Het doel is om misbruiken, die zich in de practijk hebben voorgedaan, tegen te gaan, en om dat op afdoende wijze te bereiken moet men de gewone poenaltiteit aan dezelfde beperkingen onderwerpen. Het is een bepaald even noodzakelijk als het ander, want anders legt men in de wet zelf het middel om de beperkende bepalingen te ontduiken. Dat is de practische overweging die tot dit stelsel heeft geleid.

Daartegenover staat het stelsel van den heer van Styrum. Ik vrees, dat wanneer dat wordt gevolgd, wij de gansche regeling op losse schroeven stellen. De boeten worden nu eenmaal niet bedreigd enkel voor die speciale gevallen waaraan de heer van Styrum in de eerste plaats denkt. In werkelijkheid worden de boeten voor een aantal andere gevallen bedreigd. Ik noem het slordige werk, het ruw of onachtzaam omgaan met materialen en werktuigen, het verspillen van grondstoffen enz. Nu vallen deze en dergelijke overtredingen wel degelijk ook onder het begrip van overtreding van datgene wat in het belang van orde en veiligheid geboden wordt. Neem bijv. het onachtzaam omgaan met werktuigen. Dat kan toch waarlijk — en dat begrijpt ieder — zeer goed zijn in strijd met de veiligheid van de omgeving, maar het kan en zal zeer zeker tastbare schade aan den werkgever berokkenen. Neem het ruw omgaan met gereedschappen. Dat kan zeker zijn in strijd met hetgeen voorgeschreven is met het oog op de orde, en te gelijker tijd zal het ook schade berokkenen aan den werkgever. En zoo is een aantal andere gevallen aan de practijk te ontleenen, waaruit blijkt dat de onderscheiding, die den geachten spreker voor ogen staat, niet consequent kan worden doorgevoerd.

Men maakt in de gedachte van den heer van Styrum dus een theoretische grens, die op de werkelijkheid niet klopt. Met nadruk moet ik er op wijzen, dat het maken van een dergelijke theoretische grens, waaraan een dergelijk practisch gevolg is verbonden als hier wordt bedoeld gevaarlijk is.

Het practische gevolg er van zou zijn, dat hetgeen aan den eenen kant van de grens gevonden wordt, onderworpen zou zijn aan strenge bepalingen en hetgeen aan den anderen kant van de grens ligt, vrij zoude blijven.

Wanneer hij nu een scherpe grenslijn getrokken had, waardoor tweeërlei terrein gescheiden werd, en er geen gevaar bestond van verwarring, zou ik nog steun kunnen geven aan een dergelijke regeling; maar hier, waar de grensscheiding theoretisch — ik kan het niet anders uitdrukken — gesteld is, met verwaarloozing van de gegevens der practijk en die niet is in het belang van de betrokken arbeiders, moet ik der Vergadering aanraden zich wel te bedenken voordat zij aan een dergelijke regeling haar goedkeuring verleent.

Wat den vorm betreft van het amendement van den heer van Styrum, moet ik nog het volgende opmerken; het tweede lid zou aldus komen te luiden: „De overeenkomst, waarbij zoodanige boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegaan.”

Dit is inderdaad een denatureeren van het oorspronkelijk artikel.

Wat beteekent dat woord: „zoodanige”? Het eerste lid van het artikel spreekt van overtreding van het reglement. Dit is dus niet dezelfde soort boete als in het tweede lid bedoeld wordt.

Dit is echter slechts een redactie-opmerking.

Heb ik te kiezen tusschen het stelsel van den heer van Styrum en dat van de Regeering, dan kan ik niet anders concludeeren dan dat ik aan het stelsel der Regeering de voorkeur geef.

Het zij mij geoorloofd om nog een woord hieraan toe te voegen ten aanzien van de overige amendementen.

Over de amendementen van den heer Schaper c.s. en Aalberse c.s. heb ik gisteren, wat de vermindering der maxima betreft, reeds gesproken. Ik zal niet in een herhaling treden van hetgeen ik reeds gezegd heb; maar die amendementen zijn mij niet sympathiek; ik kan ze niet steunen.

Betrekkelijk het amendement van de heeren Pierson en Patijn, hoop ik mij niet te bedriegen als ik het vertrouwen uitspreek, dat dit, na de aangebrachte wijzigingen, ingetrokken zal worden.

Wat betreft het eerste amendement-Schaper c.s., kan ik niet ontkennen dat, als men wil, in de woordenkeus van het artikel lag een schijn van aanmoediging van het stellen van boeten, die wellicht ware te vermijden.

Ik verzet mij dus niet sterk tegen dit amendement en laat de beslissing aan de Vergadering over. De aanvulling van het vijfde lid met de woorden „aan

een arbeider” gelijk door den heer van Styrum wordt voorgesteld, strekt tot verduidelijking, zoodat ik die wijziging te zijner tijd gaarne zal overnemen.

Nu blijven nog over de amendementen van de heeren de Savornin Lohman en Jannink. De heer de Savornin Lohman is gekant tegen de bevoegdheid van den rechter om bovenmatig hooge boeten te verminderen. Het voorstel daaromtrent door de Regeering gedaan is een afwijking van het gemeene recht ter wille van de juiste regeling van het arbeidscontract. Maar ik heb het reeds vroeger gezegd, het feit, dat een voorstel afwijkt van het gemeene recht kan op zich zelf niet aanleiding zijn om zijn steun er aan te onthouden. Bovendien, het voorgestelde strookt, naar mij wil voorkomen, beter met de eischen der practijk dan de oude regel van het geldende recht.

Ik houd mij overtuigd, dat, als wij op dit oogenblik een nieuw Burgerlijk Wetboek maakten, wij dan evengoed als in Duitschland, een dergelijke bepaling in onze wet zouden opnemen, juist omdat zij overeenkomt met de eischen van het leven. Ieder die met de practijk van het leven nader bekend is, zal mij willen toegeven, dat op het oogenblik waarop twee partijen met elkander een contract aangaan, zij zich niet altijd, ik zou haast zeggen, in den regel niet, nauwkeurig indenken in de gevolgen die dat contract voor hen zal hebben. In den aanvang is het alles rozengeur en maneschijn, maar na eenige jaren komt de strijd, eerst dan ziet men waartoe men zich verbonden heeft, of geacht wordt zich verbonden te hebben; dan komen de moeilijkheden. Dit geeft aanleiding om in het algemeen en meer speciaal wat de boete betreft, de tusschenkomst van den rechter toe te laten, wanneer de boete exorbitant voorkomt. En al hetgeen ik hier in het algemeen heb in het midden gebracht, geldt in het bijzonder voor het arbeidscontract.

Laten wij niet vergeten, en dit zal de geachte afgevaardigde mij toestemmen, dat op het oogenblik dat het contract wordt aangegaan, het contract gesloten wordt met een arbeider, die niet alleen gaarne een betrekking heeft, maar die door omstandigheden gedwongen wordt een betrekking aan te nemen. Wanneer bij de overeenkomst een hooge boete bepaald wordt, dan denkt de arbeider, het zal zulk een vaart niet loopen, ik zal mijn best doen om de bepalingen niet te overtreden, en als het zoover komt dan zal de werkgever wel billijk genoeg zijn om niet het onderste uit de kan te willen hebben.

Wanneer echter later de arbeider zal komen te staan tegenover een werkgever die uitermate gestreng is, zal de tijd gekomen zijn voor den rechter om te verklaren dat hem de boete, in aanmerking genomen de omstandigheden waaronder de bepalingen van het contract gestipuleerd zijn, te hoog voorkomt. Dit is een zaak die zeer zeker aan den rechter kan worden opgedragen.

Daarom blijf ik tegen het amendement van den heer de Savornin Lohman.

Eindelijk het amendement van den heer Jannink c.s. Dit amendement acht ik niet noodig. Met de grondgedachte van dit amendement heb ik reeds mijn sympathie betuigd door over te nemen het gedeelte dat betrekking had op de arbeiders met een loon van meer dan f 4 daags, maar meer acht ik niet noodig, en eerlijk gezegd, zou ik liever zien, dat het niet werd aangenomen, want ik kan op het oogenblik niet beoordeelen wat het lot zal zijn van het amendement van den heer Aalberse c.s., en wanneer het maximum wordt verlaagd, zou ik mij tegen het amendement-Limburg moeten verzetten. Ik kan dus niet anders doen, dan het ontraden.

De Voorzitter: Als ik den Minister wel begrepen heb, dan wordt door hem geen bezwaar gemaakt tegen het laatste gedeelte van het amendement van den heer van Styrum om den eersten zin van het vijfde lid te lezen als volgt: „Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten, als bedoeld in het eerste lid, worden opgelegd dan zijn in geld vastgesteld loon voor ééne dag”, en is door den Minister zelfs verklaard, dat, als wij daartoe genaderd zullen zijn, hij wellicht dat amendement zou willen overnemen.

Ik moet echter doen opmerken, dat de wijzigingen door den heer van Styrum gewenscht, door hem als één amendement zijn voorgedragen en dus als zoodanig in stemming zullen komen. Als dus de Regeering het laatste gedeelte van het amendement wenscht over te nemen, zou ik haar in overweging geven van harentwege tijdig eene daartoe strekkende wijziging in het vijfde lid van het artikel aan te brengen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Dat zal ik gaarne doen tegen het oogenblik, dat er gestemd wordt.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Gisterenmiddag tegen het

einde der vergadering heb ik de vrijheid genomen om een paar vragen aan de aandacht der Kamer te onderwerpen, die mij van gewicht toeschenen, niet alleen om mijn houding te bepalen ten opzichte van het artikel dat nu in behandeling is, maar ook ten opzichte van het volgende.

De Minister heeft mij daarop van antwoord gediend door een wijziging van het artikel voor te dragen, maar ik behoef zeker niet te zeggen, dat dit antwoord mij zeer weinig bevredigt.

Het wil mij voorkomen, dat het nieuwe slot van het artikel, dat tevens dienst moet doen om ons de beteekenis van het artikel te ontsluiten — het is wel vreemd dat een slot tevens een sleutel kan zijn, maar die eenigszins zonderlinge omstandigheid past geheel en al in den gedachtengang van het artikel — het wil mij voorkomen, zeg ik, dat het slot niet in overeenstemming is met de wijzigingen welke zijn voorgesteld door den geachten afgevaardigde uit Haarlem, zoodat ik wel vermoed, dat die geachte afgevaardigde zijn amendement zal willen aanvullen door voor te stellen om het nieuwe lid van het artikel te doen vervallen of, wat mijns inziens nog veel beter zou zijn, om het woordje „niet” er in te brengen, zoodat gelezen zal worden: „onder boete in den zin van dezen titel wordt niet begrepen het beding van straf, gelijk bedoeld bij de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek.”

Misschien is het een drukfout, dat dit woordje er niet in staat. Hoe dit zij, als de heer van Styrum het voorstel niet doet, zal ik daartoe de vrijheid nemen. Het komt mij ook voor, Mijnheer de Voorzitter, dat de redactie van de nieuwe bepaling niet zeer fraai is, want hier wordt onder „boete” begrepen een „beding”. Mij dunkt, wat men in deze bepaling daaronder had moeten begrijpen, had moeten zijn de *straf*. Onder „boete” moet gelezen worden, wordt begrepen de *straf*, enz.

Nu ik toch over de redactie spreek, wensch ik naar aanleiding van het feit, dat de Regeering van plan is het amendement van den geachten afgevaardigde uit Haarlem op het vijfde lid over te nemen, een vraag aan de Regeering te doen. Het vijfde lid zal alsnu zoo luiden: „Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten, als bedoeld in het eerste lid, worden opgelegd dan zijn in geld vastgesteld loon voor éenen dag.” En dan volgt: „Geen afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld”. Nu is bij mij de vraag gerezen, of dit woord „gesteld” wel juist is. Men zou kunnen zeggen, dat bedoeld is „opgelegd”, maar dan schijnt de bepaling geheel verbodig. Indien men echter het woord „gesteld” behoudt, dan vraag ik mij af, of dit wel rekening houdt met de practijk.

Want dan zal men in een reglement voor elken arbeider een bepaalde boete moeten gaan stellen; dan kan men niet een algemeen reglement maken, waarin bijv. dezelfde boete wordt gesteld voor een volwassen werkmán als voor een krullejongen; men zal dan niet in zulk een reglement als voor allen geldende de hoogste boete mogen stellen, die natuurlijk slechts op den hoogst bezoldigden arbeider kan worden toegepast. Ik doe die vraag, omdat wellicht van de zijde der Regeering een oplossing kan worden gegeven. Mij komt het zoo voor, dat zulk een bepaling meer zou passen in het stelsel van het amendement van den heer Aalberse. Dat is evenwel een punt dat door dien geachten afgevaardigde zelf beter zal kunnen worden beantwoord.

Terugkeerende tot het nieuwe slot van het artikel, wensch ik er op te wijzen, dat de nieuwe bepaling volstrekt niet behelst de theorie welke wij in de laatste dagen van de Ministerstafel hebben vernomen, en die in de Kamer den steun heeft verworven van de Commissie van Rapporteurs en van den geachten afgevaardigde uit den Haag. Integendeel, men zou kunnen zeggen, dat het juist het omgekeerde is. De Minister van Justitie heeft eergisterenmiddag de stelling verkondigd, dat de boeten, de sociale instelling waarmede wij ons nu bezighouden, niets anders zijn dan straffen als bedoeld bij de Xde afdeling, 1sten titel van het derde Boek. De Minister roept mij toe, dat dit er precies zoo staat in het artikel; maar, Mijnheer de Voorzitter, in het artikel wordt juist het omgekeerde gezegd. Er wordt gezegd, dat die bedongen straffen onder de boeten begrepen worden. Indien ik beweer, dat een Minister een gewoon mensch is, dan heb ik gelijk of ongelijk, maar in elk geval staat dit niet gelijk met het beweren, dat onder Ministers begrepen worden alle gewone menschen. Om de theorie van den Minister uit te drukken, had men in het artikel moeten schrijven, dat de hier bedoelde boeten zijn te beschouwen als straffen die bedongen zijn volgens de regelen in de tiende afdeling van den eersten titel van het 3e Boek. De Minister zegt, dat dit precies hetzelfde is, maar inderdaad, dit is zoo niet, want indien men dit had neergeschreven, dan zou men de quaestie die ik gisteren heb gesteld, niet hebben opgelost; dan zou die quaestie in het midden zijn gelaten. Het

spreekt toch vanzelf, dat men naast een boete, als strafbeding beschouwd, ook een strafbeding van anderen vorm mogelijk zou kunnen achten. De door mij gestelde quaestie ware dan onopgelost gebleven, terwijl de Minister de quaestie wel heeft willen oplossen. Daarom koos men een minder juiste uitdrukking. Wat zal nu het resultaat zijn van deze bepaling zooals zij nu luidt? Dit, dat onder de in dit artikel geregelde boeten begrepen zijn alle straffen bedongen volgens de regelen, thans in het Burgerlijk Wetboek gesteld, zoodat hiermede aan alle industrieele wordt ontnomen de bevoegdheid, die zij thans volgens het gemeene recht hebben, om zulke straffen bij contract met hun personeel te bedingen, zonder curateele van den rechter. Zij zullen thans, zoodra zij te maken hebben met personeel dat meer verdient dan f 4 per dag, volkomen vrij zijn om zulke bedingen te maken, maar onder curateele van den rechter, die bevoegd zal zijn naar onbepaalde discretie die straffen te verminderen. Zulk een bepaling vind ik — hetzij mij geoorloofd het te zeggen — onzinnig, en daarmede zal ik mij volstrekt niet kunnen vereenigen. Maar evenmin zal ik mij kunnen vereenigen met het artikel, zooals dit door de Regeering is voorgedragen; en na de zaak nog eens goed overwogen te hebben, ook onder het licht der discussie van gisteren, ben ik tot de overtuiging gekomen, dat, indien dit artikel wordt opgenomen zooals de Regeering het voorstelt, ik mijn stem tegen het wetsontwerp zal moeten uitbrengen.

De Regeering, gesteund door de Commissie van Rapporteurs en den geachten afgevaardigde uit den Haag, wil ons forceeren een artikel aan te nemen met een geheele andere interpretatie en een geheel anderen zin dan het oorspronkelijk artikel van het ontwerp dat wij in de afdelingen hebben onderzocht en hier voor ons hebben gehad.

Ik was niet van plan mij in deze discussie te mengen na de uitmuntende redevoeringen van de geachte afgevaardigden uit Haarlem en uit Goes. Het eenige wat ik daaraan had willen toevoegen was een toelichting van dit artikel uit de geschiedenis van het volgend artikel, maar die toelichting is hier gisteren reeds gegeven door niemand minder dan den ontwerper van het artikel zelf, en volgens die toelichting geloof ik te mogen zeggen, dat gebleken is, dat de ontwerper van dat artikel een geheel andere beteekenis heeft gehecht aan de sociale instelling, de boete, die in dit artikel wordt geregeld, dan thans van de Ministers-tafel daaraan wordt toegekend.

Maar nu men persisteert om ons op te dringen een artikel dat geheel en al indruischt tegen de bedoeling van het oorspronkelijk artikel, moet ik mij tot mijn leedwezen weer in de discussie van gisteren begeven. Men wil hier niet een nieuwe regeling maken van het instituut van de boete, maar men wil eenvoudig die instelling wringen in een begrip, dat nu eenmaal in het Burgerlijk Wetboek is opgenomen; ik zeg *wringen*, omdat dit begrip inderdaad niet past op de hier bedoelde sociale instelling. Het wil mij zelfs voorkomen, dat het artikel, na de uitlegging van de Regeering, zulk een geheel verschillende beteekenis heeft gekregen, dat eigenlijk gezegd dit artikel en het daaropvolgende artikel m. i. terug moesten gezonden worden naar de afdelingen tot nader onderzoek.

Er wordt mij van verschillende kanten toegeroepen: dit is eigenlijk waar. En het is waar, omdat aan de zaak zelf zich vastknoopen allerlei netelige quaesties, die wij nog niet goed onder de oogen hebben gezien.

Wat is eigenlijk de hoofdvraag? De Minister heeft het zoeven gezegd: de voornaamste quaestie is deze: of de boete, de instelling waarvoor wij op het oogenblik bezig zijn een regeling te ontwerpen, kan worden beschouwd als een *schadevergoeding* of niet.

De Minister van Justitie stelt het zoo voor alsof die boete kan worden beschouwd als een straf, bedongen volgens de tiende afdeling van den eersten titel van het derde Boek (Burgerlijk Wetboek), en glijdt over het feit heen, dat zulk een straf niets anders is dan een schadevergoeding. De Minister heeft hedenochtend gepoogd die stelling te verdedigen door zich te beroepen op de definitie welke in art. 1340 van het beding van straf voorkomt, en, dit voorlezende, heeft hij gezegd, dat in dat artikel niets hoegenaamd voorkomt van schadevergoeding. Dit is eenvoudig daaraan toe te schrijven, dat art. 1340 niets anders is dan de nadere uitwerking van art. 1285 Burgerlijk Wetboek, waarin wel degelijk gezegd wordt, dat het beding van zulk een zekere som als straf zal zijn „bij wege van schadevergoeding”, terwijl uitdrukkelijk in een artikel, volgende op art. 1340, nl. in art. 1343, geschreven staat, dat „de bepaling van straf strekt in plaats van vergoeding van kosten, *schaden* en *interessen*” enz.

Ik acht het dus niet twijfelachtig, dat de straf die in een contract bedongen wordt volgens de tegenwoordig geldende bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek,

het karakter draagt van een schadevergoeding. En ik wil er de aandacht op vestigen, dat ook de Minister dit beaamt, want bij de interpretatie van het artikel zooals het oorspronkelijk in het wetsontwerp was opgenomen, put hij een argument voor zijn beweren uit de omstandigheid, dat in de Memorie van Toelichting gesproken wordt van de schadevergoeding welke de werkgever in sommige gevallen zou kunnen vinden uit de boete die opgelegd wordt.

De Minister redeneert dus zoo: hier is dus wel degelijk ook gedacht aan een gelijkstelling van de boete met de straf welke bedongen wordt volgens het Burgerlijk Wetboek, want die boete wordt een schadevergoeding genoemd. Daarop heb ik den Minister geïnterrompeerd en gezegd: dat gold, toen de boete in den zak van den werkgever kwam. Toen gaf de Minister echter weer ten antwoord: dat doet er niets toe.

Mijns inziens, Mijnheer de Voorzitter, doet dat er zeer veel toe, want van het oogenblik af, dat men de bepaling heeft opgenomen, dat de boete nooit mag komen ten voordeele van den werkgever, heeft men er het karakter van schadevergoeding aan ontnomen, en daarmede ook de overeenkomst met de bedongen straf.

De geachte afgevaardigde uit 's-Gravenhage heeft er gisteren op gewezen, dat van verschillende kanten in de Kamer verschillende karakterteekende kenmerken zijn aangegeven van de sociale instelling, waarvoor een nieuwe regeling wordt ontworpen, en hij heeft daaruit geput een argument om te beweren, dat het niet mogelijk scheen aan te toonen waarin zij verschilden van de bedongen straf, en dus ook niet mogelijk haar onder eenig ander begrip te brengen dan het begrip hetwelk in het Burgerlijk Wetboek voorkomt.

Indien ik aan die discussie had deelgenomen, zou de geachte afgevaardigde ontwaard hebben, dat ik nog een vierde kenmerkend verschil heb aan te geven, maar het doet er m. i. hoegenaamd niets aan af, waarin men het karakter van deze instelling wil zoeken, indien wij het ten slotte maar allen hierover eens zijn, dat het niet kan worden genoemd een *schadevergoeding*, want van het oogenblik af, dat er dit karakter aan is ontnomen, valt het zeker niet meer onder het begrip „bedongen straf” van het Burgerlijk Wetboek. En dat is alles wat wij beweren.

Wij hebben gisteren een uitnemende redevoering gehoord van den heer Drucker; ik heb echter van den geachten afgevaardigde wel citaten vernomen, doch geen argumenten, welke de heeren, die hij citeerde, er toe hebben geleid om de identiteit te staven van de strafbedingen volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek en de boete in dit artikel bedoeld. Het eenige wat daarop geleek, was het vonnis van de 's-Gravenhaagsche rechtbank.

Ik stel er prijs op hierover een enkel woord te zeggen, omdat de heer Drucker in zijn rede een opmerking van mij releveerde, die ik maakte aan mijn buurman, namelijk, dat ik dit een gek vonnis vond.

Ik maakte op dat oogenblik die opmerking, omdat ik alleen oordeelde naar hetgeen de heer Drucker ons van dat vonnis vertelde, maar, in tegenstelling met den geachten afgevaardigde uit Haarlem, heb ik sinds dien van dat vonnis kennis genomen, en thans moet ik bekennen, dat het toch niet zoo gek is als het eerst wel scheen.

Maar het heeft dan ook niet die portée welke de heer Drucker meende daaraan te moeten toekennen.

Het concrete geval, waaromtrent beslist werd door de arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage, bestond hierin, dat een tooneelspeler geweigerd had zijn contract na te komen. Men had te doen met een bepaling in het contract, die volkomen in overeenstemming was met de definitie, gegeven in art. 1340 van het Burgerlijk Wetboek: een bepaling, waarbij de partij tot zekerheid van de uitvoering eener verbintenis tot iets bepaalds verplicht was, ingeval dezelve niet werd nagekomen.

Nu had men wel aan die straf den naam van boete gegeven, maar zij paste volkomen in de omschrijving van het Burgerlijk Wetboek van een straf, bedongen volgens de Xde afdeling van den eersten titel van het derde Boek.

Dit concreet geval voor zich hebbende was het zeer begrijpelijk, dat de arrondissementsrechtbank gezegd heeft: de boete, ofschoon ze hier zóo genoemd wordt, is niets anders dan een straf, bedongen volgens art. 1340 van het Burgerlijk Wetboek, en dat zij op dien grond het bewuste vonnis geveld heeft.

Ware ik geroepen geweest in deze te beslissen, ik had, wat het dictum betreft, precies hetzelfde vonnis geveld. Alleen had ik mij in de overwegingen niet zoo onvoorzichtig uitgelaten door te spreken van boete in het algemeen. De bedoeling was echter, als men deze overweging in verband met het geheel leest, dat, niet-tenstaande hier gesproken wordt van een boete, dergelijke boete onder meer-

gemelde concrete omstandigheden niet anders was dan een straf, bedongen volgens het Burgerlijk Wetboek.

Het wil mij dus voorkomen, dat het vonnis, hoewel niet tegen, toch ook niet vóór de beschouwingen van den heer Drucker pleit.

Voor de identiteit van de boete, de sociale instelling, welke wij thans bezig zijn te regelen, en de straf bedongen volgens de Xde afdeling van den eersten titel, 3de Boek, van het Burgerlijk Wetboek, is dus geen enkel argument aangevoerd.

Integendeel, van het oogenblik af dat men besloten heeft als dwingend recht te bepalen, dat de boete niet kan komen in den zak van den werkgever, kon er geen sprake meer zijn van schadevergoeding, en dus ook niet van vereenzelviging dier boete met de straf, bedongen volgens de bepaling van het Burgerlijk Wetboek.

De Minister voerde hedenochtend als argument aan, dat het toch ook mogelijk is om bij een particulier contract straf te bedingen ten gunste van derden, bijv. van een of andere instelling, en in dat geval, zegt de Minister, komt het geld toch ook niet ten voordeele van de partij die de straf bedongen heeft. Hiertegen moet ik echter opmerken, dat dit is een volkomen vrijwillig beding, een beding waarbij men zelf beschikt over hetgeen anders in zijn zak zou komen. Kan men dat nu vergelijken met een instituut dat beheerscht wordt door een bepaling, waarbij wordt voorgeschreven, dat men dat geld nooit voor zich zelf kan behouden?

Ik weet, dat de Regeering mij zal antwoorden, dat dit alleen geldt voor een deel van het ontwerp, want tengevolge van de wijziging, door den Minister in dit artikel gebracht, zal dit niet meer behoeven te gelden voor die contracten welke gesloten worden met het personeel dat een hooger bezoldiging ontvangt dan f 4 per week. Maar wij zijn hier bezig het arbeidscontract te regelen, speciaal met het oog juist op die groote massa van werklieden die vallen zullen onder de bepalingen welke in dit artikel zullen zijn dwingend recht.

Wanneer wij dus het artikel beoordeelen, moeten wij het beoordeelen bepaaldelijk met het oog op dat overheerschend aantal gevallen. En het bezwaar dat bij mij bestaat tegen de interpretatie, welke de Regeering thans heeft willen geven aan het artikel, een beteekenis die de oorspronkelijke artikelen betreffende dit onderwerp niet hadden, is voor mij van zooveel gewicht, dat ik alleen reeds om die reden mijn stem tegen het artikel zal moeten uitbrengen.

De heer **Schokking**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal niet in lange beschouwingen treden; daarvoor is het thans het oogenblik niet. Maar het behoeft ook niet, omdat de beoordeeling van de meeste amendementen mijns inziens ondergeschikt is aan het oordeel over de hoofquaestie, die bepaaldelijk door het amendement van den heer van Styrum is ter tafel gebracht. Daarover wil ik mij een paar opmerkingen veroorloven. En dan begin ik met te zeggen, dat wij de Regeering moeten dankbaar zijn, dat zij omtrent de opvatting van het Regeeringsontwerp thans alle onzekerheid heeft weggenomen. De vraag, die gisteren voortdurend moest worden gedaan: hoe hebben wij het artikel te verstaan: in den zin, zooals het door den Minister en de Commissie van Rapporteurs wordt uitgelegd, of in den zin, die er door den heer Lohman en anderen aan gegeven wordt? Die vraag is opgelost door de Regeeringswijziging, welke wij nu in het laatste lid van het artikel vinden.

Indien men echter vraagt, of de aldus gegeven oplossing juist is, moet ik dat beslist ontkennen; en wel om de eenvoudige reden, dat de gisteren door meerderen met recht bestreden opvatting van den Minister gecodificeerd wordt.

Wat was het voornamelijk bezwaar daartegen? Dit: dat twee gansch verschillende dingen, en die ook uit elkander moeten worden gehouden, met elkaar werden verward.

Er is ook naar mijn meening scherp te onderscheiden tusschen de boeten als disciplinaire straffen en de boete als een onderwerp van poenaal beding.

Wanneer ik nu goed heb geluisterd, en ik meen de beraadslagingen met belangstelling gevolgd te hebben, dan heeft althans het grootste deel der sprekers bij de beoordeeling van dit artikel slechts aan de eerste gedacht. Daaruit is alleen te verklaren het amendement van den heer de Klerk, die meent, dat de werkgever de geldboete niet noodig heeft om orde en veiligheid in zijn werkplaats te waarborgen. Die boete als disciplinaire straf is nu intusschen gansch wat anders dan de boete als schadevergoeding, die als zoodanig tot een ander genus behoort; een genus, dat in onze wet tweeërlei species heeft. De eene is het burgerlijk straffeding, dat wil zeggen dat de partijen, bij niet nakoming van de verbintenis, reeds te voren hebben vastgesteld wat de schadevergoeding zal zijn en waaraan de rechter dan gehouden is.

De tweede species is eenvoudig de actie tot schadevergoeding, waarbij de rechter te beoordeelen heeft, wat de schade is geweest. Nu komt het mij voor, dat de Regeering de eerste species van het genus schadevergoeding gebracht heeft onder een begrip „boete”, waaronder het niet behoort; en daaraan door de aangebrachte wijziging in het laatste lid wettelijke sanctie geeft.

Ik meen, dat wij dezen weg niet moeten opgaan en het is om die reden, dat ik de voorkeur geef aan het amendement van den heer van Styrum.

Hierin toch wordt de eigenlijke geachte uitgedrukt, zooals wij die — en ik sluit mij in deze geheel aan bij den heer van Idsinga — bij dit artikel van den aanvang af onder onze aandacht hebben gehad, in de afdeelingen hebben behandeld en die in de verdere stukken besproken is, dat wil zeggen de boete als disciplinaire maatregel. Nu is dit een onderwerp, dat mijns inziens minder in het arbeidscontract thuis behoort, en beter in de arbeidswet op zijn plaats zou zijn, in zoverre daarin de verhouding tusschen den werkgever en den arbeider wordt geregeld.

Erkent men, dat de werkgever maatregelen zal moeten kunnen nemen, om de goede orde te handhaven en voor de veiligheid en de gezondheid te zorgen, dan is het juist bij een wettelijke regeling daarvan de vraag, of onder de verschillende middelen ook dat van een boete in geld zal worden toegelaten.

Daarover hebben de discussies geloopt en tegenover de bewering, dat die geldboete verboden moet worden, is gezegd, dat zij als middel van discipline niet kan worden gemist. Op dat punt is de verdediging geweest van de Commissie van Rapporteurs tegenover de heeren de Klerk en Roodhuyzen. Indien wij dat middel echter al niet missen kunnen, — zoo is de verdere gedachtegang — dan beperken wij de toepassing daarvan toch binnen bepaalde grenzen, niet het minst daardoor, dat de opgelegde boete niet mag komen in den zak van den werkgever, en alzoo voorkomen wordt, dat de boete als een vermóid middel tot zijn verrijking wordt gebruikt.

In dit verband stuit ik nu echter op het onderscheid, dat in het artikel gemaakt wordt tusschen werklieden die vier gulden en minder per dag verdienen en degenen die meer verdienen; een onderscheid, dat niet gerechtvaardigd is. Ik zal thans niet onderzoeken, of en in welke mate de gevallen voor boete als disciplinaire straf tegenover hen die meer dan vier gulden verdienen zich zullen voordoen, want ik heb dat voor mijn betoog niet nodig. Mijn bewering is, dat, als een werkgever bevoegd zal zijn om geldboete als disciplinaire straf op te leggen, het dan onverschillig moet zijn of hij staat tegenover arbeiders die vier gulden en minder verdienen, of wel tegenover anderen. Die onderscheiding is het gevolg van het ten onrechte identificeren van de boete als schadevergoeding met de boete als disciplinaire straf, terwijl zij met het rechtskarakter van de laatste in strijd is.

Ik heb hier gelegenheid om op te merken, waarom gisteren de rede van den geachten afgevaardigde uit 's-Gravenhage, den heer Limburg, op mij geen indruk heeft gemaakt, toen deze om het bewijs te leveren, dat er geen verschil is tusschen boete en strafbeding, betoogde, dat het er niets toe deed voor den man die de boete betaalt, of het geld al dan niet in den zak van den werkgever komt. Want dit was de zaak slechts van één zijde bezien. Voor de beoordeeling echter van het juridische karakter van de boete en van het strafbeding als schadevergoeding doet het er alles toe om het oog ook op den anderen kant te vestigen. Zoodra wij toch aan het begrip van schadevergoeding toekomen, dan ligt daarin opgesloten — dat is zoowel door den heer van Styrum als door den heer van Idsinga volkomen juist aangewezen —, dat het geld komt in den zak van den werkgever, dat hij de schadevergoeding ontvangt. Nu zou ik er nog de aandacht op willen vestigen, dat de redactie van het artikel, vooral die van het tweede lid, onwillekeurig steun geeft aan de opvatting der Regeering om geen verschil te erkennen tusschen de boete en het strafbeding. En wanneer de Minister bezwaar maakt tegen het amendement van den heer van Styrum op het tweede lid, vragende: wat is „zoodanige boete”, ja, dan vind ik dat ook niet mooi, maar het kan niet anders bij den opzet van de zaak, zooals wij die hier vinden. Doch het is wel duidelijk wat de heer van Styrum bedoelt. Hij bedoelt eenvoudig „de boete van denzelfden aard, als waarover in het eerste lid gesproken wordt”, en wil zeggen: wanneer er niet een bepaald fabrieksreglement bestaat, dat ter griffie is gelegd van den kantonrechter, dan moet gij werkgever, wanneer gij boete wilt kunnen opleggen, dat schriftelijk mededeelen aan de arbeiders, anders hebt gij geen recht om boete te heffen.

En nu ten slotte de laatste alinea. Daarin staat: „onder boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het beding van straf, enz.” Die formulering is het gevolg van hetgeen bij de behandeling van dit artikel is voorafgegaan. Maar

het moest andersom wezen. Want de Regeering beschouwt eenvoudig het boetebeding als strafbeding, zooals het nu wordt ingevoegd in ons Burgerlijk Wetboek. Slechts zou ik in dit geval bijna willen vragen, of wij nog behoeven te stemmen over het amendement de Klerk, waarmede bedoeld wordt uit te spreken: wij willen de boete als disciplinaire straf niet meer. Het stelsel van de Regeering is toch eigenlijk ook: wij willen de boete als burgerlijk strafbeding en dat mag niet anders worden geregeld dan volgens de hier gestelde beperking.

Ik vind echter in dat stelsel een verwarring van twee instituten, die uit elkander moeten worden gehouden, en om dit te voorkomen, verklar ik mede te gaan met het amendement van Styrum. Dan blijft de quaestie van het strafbeding ongeregeld. Daarbij kan zich — dit erken ik — evenzeer de vraag voordoen, of het met het oog op de misbruiken ook hier bij een arbeidsovereenkomst niet gewenscht zou zijn af te wijken van den gewonen regel van ons burgerlijk recht. Welnu, daarvoor zou een afzonderlijke regeling te treffen zijn, maar dan houden wij in ieder geval uiteen wat uiteen gehouden moet worden. Anders vrees ik voor groote verwarring in de toekomst.

De heer van Styrum: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal slechts een kort woord spreken. Volgens den Minister bestaat er geen essentieel verschil tusschen de disciplinaire boete en de schadevergoeding, die men krijgt krachtens strafbeding. Ik kan de daarvoor aangevoerde argumenten nog steeds niet vatten. Mijns inziens bestaat het verschil hierin, dat volgens het ontwerp aan den arbeider alleen een boete wordt opgelegd, die hij verbeurt, ten behoeve van een in het reglement aangewezen bestemming, terwijl krachtens strafbeding volgens algemeene rechtsbeginselen, hij betaalt een schadevergoeding, die komt ten behoeve van dengene die schade heeft geleden. En als men nu zegt, dat dit geen essentieel verschil is en alleen een verschil in woorden, dan begrijp ik niet wat essentieel is.

Ik vind het nog al zeer essentieel als ik schade lijdt of ik die schade dan vergoed kan krijgen of niet.

Volgens den Minister heerscht echter volkomen gelijkstelling.

Of de minister daar zelf zoo diep van doordrongen is, moeten wij van een geloofwaardig man als hij is aannemen als hij het zegt, maar af en toe rijst bij ons wel eenige twijfel. Dat dien ik te staven en dat zal ik doen.

De heer Loeff heeft er gisteren op gewezen, dat in de redactie van art. 1637 u, laatste lid, iets voorkwam wat minder juist was.

Er stond in, dat de rechter bevoegd zou zijn de boete op een kleiner som te bepalen wanneer de bedongene hem bovenmatig voorkwam. Toen heeft die geachte afgevaardigde in zijn stelsel den Minister in overweging gegeven om in plaats van „bedongen” te lezen „de opgelegde boete” en dat heeft de Minister — ik mag wel zeggen in een onbewaakt oogenblik — gedaan. Hij heeft toch niet veel tijd gehad om er over na te denken, want hij heeft met bewonderenswaardigen spoed reeds gisteravond die wijziging — wij provincialen kregen die pas hedenmorgen — aan de leden doen ronddeelen. Ik zeg, hij heeft dat gedaan in een onbewaakt oogenblik, want die uitdrukking „opgelegde” past wel in het stelsel van disciplinaire boeten, waar boeten worden opgelegd, maar niet in het stelsel van de poenaliteit waar eenvoudig straf wordt bedongen. De heer Loeff heeft het gisteren zeer juist gezegd, en het is door den Minister beaamd, dat wanneer wij hebben een disciplinaire boete, die boete eerst bedongen moet zijn; en later krachtens beding opgelegd. Maar wanneer wij hebben een poenaliteit, dan is er geen sprake van „opgelegde boete”, maar alleen van „bedongen” boete. Deze uitdrukking past dus niet op de poenaliteit.

Het feit dat de uitdrukking niet past zoo voor disciplinaire boete als voor boete krachtens strafbeding, bewijst te meer mijn stelling, dat die 2 begrippen elkander niet dekken. Deden zij dit, dan zou voor beide dezelfde uitdrukking gebezigd kunnen worden.

De Minister heeft een beroep gedaan op de Memorie van Toelichting op het oorspronkelijk wetsontwerp.

Ik zeide gisteren reeds, dat ik dit beroep niet buitengewoon gelukkig vind, omdat de Minister doet alsof tusschen het verschijnen van die Memorie van Toelichting en heden niets gebeurd is. Dit is wel een beetje al te veel het gebeurde ignoreeren. Wij hebben inmiddels toch gekregen het Voorloopig Verslag, de Memorie van Beantwoording en — wat vooral van beteekenis is — het mondeling overleg tusschen de Commissie van Rapporteurs en een toenmaligen Minister, neergelegd in verslag n°. 3, waarin dit punt behandeld is in n°. XI. Uit dat stuk blijkt, dat de Minister op dit punt teruggekomen is.

Welk bezwaar bestaat tegen mijn systeem? Laat ik het voorbeeld nemen, dat bij het publiek ingeslagen is, het inslaan van die ruit.

Volgens het systeem van de Regeering zal van den man die een ruit inslaat of die door onachtzaamheid of schuld breekt, schadevergoeding gevorderd mogen worden; daarover zijn wij het eens.

Nu vraag ik: waarom zal ik niet bij reglement mogen bepalen, dat de arbeider die een ruit breekt, die zal betalen, desnoods iets minder dan de volledige schade bedraagt? Kost die ruit bijv. f 1, dan zou in het reglement bepaald kunnen worden, dat iemand die een ruit breekt, een kwartje verbeurt. Misschien is dit voorbeeld, wat de cijfers betreft, minder juist, omdat het dagloon hooger is dan een kwartje, maar dit doet aan het wezen der zaak niets af. Nu zegt de Minister verder dat het tweede lid van mijn amendement niet loopt.

Ik heb dit niet begrepen.

Het eerste lid zegt: „De werkgever is bevoegd in het belang van orde, gezondheid en veiligheid, boete te stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement” enz.

En nu wordt in het tweede lid gesproken van zoodanige boete, dat wil zeggen een boete als waarvan in het eerste lid sprake is.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dus evenzeer alleen op overtredingen van het reglement.

De heer van Styrum: De Minister houde het mij ten goede, maar dat noem ik spijkers op laag water zoeken. Er is aan herinnerd, dat wij hier twee systemen tegenover elkander hebben. Dit is juist; maar nu moet ik zeggen, dat ik in één opzicht in de toepassing van mijn systeem minder consequent ben geweest. Volgens mijn systeem zal de disciplinaire boete, onverschillig welk bedrag het ook is, nooit komen in den zak van den werkgever, maar volgens de redactie van het ontwerp, het zesde lid, zal ten aanzien van de disciplinaire boete, wanneer het loon van den arbeider meer dan f 4 bedraagt, bij overeenkomst kunnen bedongen worden, dat de disciplinaire boete komt ten bate van den werkgever, dat is een kleine inconsequentie van mijn systeem en ik geloof, dat dit bezwaar gemakkelijk te ondervangen is, wanneer men weglaat in dit zesde lid, de tweede zinsnede, de woorden: „derde, vierde en”. Dan zal dus bij overeenkomst alleen afgeweken kunnen worden van de bepaling van het 5de lid.

In de tweede plaats zal mijn amendement nog een kleine aanvulling behoeven, er zal namelijk aan moeten worden toegevoegd, dat de laatste alinea van dit artikel vervalt.

De laatste alinea moet geheel worden geschrapt; trouwens, wanneer die niet geschrapt wordt, denk ik dat de Minister de redactie, zooals die daar staat, niet ongewijzigd zal handhaven. Er is reeds op gewezen, dat deze redactie niet loopt. Volgens het ontwerp is de boete een geldsom en nu wordt hier door den Minister gezegd, dat onder een geldsom, onder zekere omstandigheden, begrepen zal zijn een strafbeding. Dat loopt natuurlijk niet, maar het is door een zeer kleine wijziging te veranderen.

Wat zal nu het geval zijn bij aanneming van mijn amendement? Dan zal de disciplinaire boete niet komen ten behoeve van den werkgever, maar voor het gewone strafbeding zal gelden het gemeene recht. Ik geloof, dat dit een goede oplossing is van de zaak. Moch mijn amendement eens niet worden aangenomen, wat zal dan mijn houding moeten zijn? Dan zal mijn houding deze zijn: dat ik stem tegen het geheele artikel. Ik geloof dat de regeling van de Regeering zoo weinig aanbeveling verdient, dat het beter is het geheele beginsel van de boete te laten beheerschen door de bepalingen van het gemeene recht, dan het systeem van de Regeering te accepteeren.

Toevallig kreeg ik van morgen een brief van een industrieel, die mij schreef: wat maakt gij u toch druk over dit art. 1637 u; ik begrijp mij niet dat dit artikel in de wet wordt opgenomen. Ik gevoel er in het geheel geen behoefte aan. Ik stel nooit boete — dat is nog iets anders dan het amendement van den heer de Klerk, die het stellen van boete wil verbieden —, maar weet gij hoe ik het regel? Als de werkman te dikwijls in zijn plicht te kort schiet, dan zeg ik hem geruimen tijd van te voren, bijv. een maand, ik kan u niet op dat salaris houden. Ik zal uw salaris verlagen en wanneer gij u beter gedraagt, zal ik het weer verhoogen en als gij daarmede niet tevreden zijt, dan zeg ik u over een maand de betrekking op. Hetzelfde doe ik als een werkman bepaald toont niet goed te willen werken, dan verlaag ik zijn loon met een paar gulden en als hij dan toont beter te willen werken, dan geef ik hem dat waarschijnlijk terug.

En, schrijft mij dezelfde persoon, als gij toch deze zaak wilt regelen, doe dat niet in het Burgerlijk Wetboek, maar zie haar onder de oogen bij de Arbeidswet.

Per slot van rekening, Mijnheer de Voorzitter, hebben wij toch hier alleen,

althans hoofdzakelijk op het oog, te regelen het arbeidscontract voor de personen die werken in fabrieken en werkplaatsen; op wat daar buiten valt, hebben wij niet zoozeer het oog.

Ik eindig, Mijnheer de Voorzitter, met nogmaals mijn thans gewijzigd amendement aan de Kamer aan te bevelen. Moch dat amendement niet de meerderheid krijgen, dan raad ik mijn medeleden aan om het artikel af te stemmen.

De Voorzitter: Door den heer van Styrum is het door hem voorgesteld amendement aangevuld:

1°. in lid zes van het Regeeringsvoorstel zullen vervallen de woorden: „derde, vierde en”, zoodat gelezen wordt: „van de bepalingen van het vijfde lid enz.”; 2°. het laatste lid van het Regeeringsartikel te doen vervallen.

Ik neem aan, dat de leden, die het amendement van den heer van Styrum in zijn vorigen vorm hebben gesteund, ook bereid zullen zijn deze wijzigingen te ondersteunen.

De heer Nolens: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met een vraag tot den Minister te richten, waarop ik het antwoord wel kan vermoeden, maar welk antwoord ik toch op hoogen prijs stel, indien dit op een uitdrukkelijke wijze wordt gegeven.

Met betrekking tot het arbeidsreglement zou ik namelijk den Minister willen vragen of de boete die in de mijnen wordt gesteld op het afleveren van kolenwagens die niet geheel of niet goed gevuld zijn, gerekend wordt te behooren tot de boeten in dit artikel vermeld. In het reglement toch van de Gesellschaft zum Betriebe Limburgischer Steinkohlenbergwerke leest men: „Kameradschaften oder Drittel, welche unsauber beladene oder ungenügend gefüllte Kohlenwagen fördern, werden nach den Umständen des Falles mit Geldstrafe bis drei Mark belegt.”

Bij de boeten die in dit reglement zijn opgenomen en die tamelijk hoog kunnen gaan, is van een week maximum of iets dergelijks geen sprake. Ik stel er prijs op van den Minister te vernemen, of ook deze boeten vallen onder de boeten die bij deze regeling van het arbeidscontract worden beperkt.

In den loop dezer discussie is herhaaldelijk gesproken over de bedoelingen en de interpretatie van dezen Minister, van diens voorganger, van den aan dezen voorafgaanden Minister en eindelijk van den samensteller van het ontwerp. Het zal moeilijk zijn om uit te maken aan welke bedoelingen en interpretatie men de meeste waarde moet hechten, en toch moeten wij duidelijk weten waaraan wij toe zijn, en daarom stel ik er den hoogsten prijs op, dat, ter voorkoming van verwarring, met duidelijke woorden gezegd wordt in het ontwerp wat bedoeld wordt.

De discussiën hebben bijna uitsluitend geloopt over het innerlijk verschil van de boete, zooals die hier in het Burgerlijk Wetboek zal worden ingebracht, en de strafbedingen uit het IIIde Boek van het Burgerlijk Wetboek. Men kan daarentrent van meening verschillen, maar men zal moeilijk kunnen volhouden, dat die beide instellingen niet wezenlijke verschillen vertoonen. De boete kan door den werkgever krachtens de overeenkomst worden opgelegd in bepaalde gevallen, terwijl daarentegen het strafbeding niets anders is dan een vergoeding van gepresumeerde schade; in art. 1343 Burgerlijk Wetboek wordt dit tamelijk duidelijk gezegd.

Mijns inziens bestaat er dus wel degelijk een verschil tusschen die beide begrippen en die beide termen. Maar moet dit nu een reden zijn om die beide zaken van elkaar gescheiden te houden, zooals men dit doen zou, als men daarover in een boek zou moeten schrijven of daarvan een nadere uiteenzetting zou moeten geven? Bestaat er grond, om, als de eene zaak niet geregeld kan worden zonder de andere tegelijkertijd daarbij op te nemen, beide zaken scherp van elkaar te houden? Voor mij bestaat deze grond niet. Welk bezwaar is er om te bepalen, dat onder boete in den zin van dezen titel worden begrepen de straffen, bedoeld in de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van het Derde Boek Burgerlijk Wetboek?

Daarom wordt m. i. juist in de wet gezegd dat het daaronder begrepen wordt, omdat het niet volkomen hetzelfde is en omdat een dergelijke bepaling noodig is om het er in op te nemen.

Ik wil met een enkel woord — want verschillende amendementen zouden zoo langzamerhand bij de discussie over de hoofdzaak vergeten worden — mijn meening over die verschillende amendementen zeggen. In de eerste plaats de

vraag: boete of geen boete? Het amendement-de Klerk en het tweede amendement-Schaper c.s.

Ik geloof niet, dat na al hetgeen er over en weder gezegd is nog veel gezegd behoeft te worden, maar ik wil met een enkel woord releveeren wat mij het belangrijkste voorkomt.

Vooreerst komt het mij voor, dat bij het bespreken van de wenschelijkheid om de bevoegdheid te geven aan de werkgevers om binnen bepaalde grenzen boeten op te leggen, uit het oog wordt verloren, dat al die bepalingen in de eerste plaats zijn *preventief*. Het beste bewijs daarvoor is de zich haastende, gepelde beursbezoeker van den heer Roodhuyzen. Waarom zou deze zoo'n haast maken en zijn gewone manier van doen op zijde zetten, indien niet bespoedigend werkte de vrees zoo al niet van het kwartje te moeten betalen, dan toch voor het onaan-gename van tegenover zijn mede-bezoekers beboet te worden?

Men behoeft geen liefhebber en bewonderaar van straffen en boeten te zijn. Maar dat is een heel andere zaak dan niet in te zien dat het noodig is dat dergelijke straf „bedreigd” wordt — om die on-Nederlandsche wending te gebruiken — en wordt toegepast, wanneer gebeurt, hetgeen men wenschte dat nagelaten werd.

Het is mijn vaste overtuiging, dat indien die bevoegdheid niet bestond voor groote werkgevers, dit wel gelijk in het nadeel zou zijn van degenen, die men wil helpen, de arbeiders.

Vooreerst omdat in veel meer gevallen de arbeider, waar het mogelijk is, buitengesloten zal worden. Ik kan niet inzien dat het voor den arbeider beter en voordeliger is gedurende een geheel werk-tijd of een gedeelte daarvan de deur van de werkplaats dicht te houden, dan een kleine boete te stellen. Dan zijn er andere middelen, die bij verbod van boete toegepast zouden worden. Dezen morgen heeft de heer van Styrum gewaagd van een industrieel die van meening was, dat hij eigenlijk geen boete noodig had om terecht te komen. Laten wij maar hopen, dat er niet veel van die industrieelen zijn, want anders zouden de menschen die wij willen helpen met deze regeling van den wal in de sloot komen en er nog erger aan toe zijn. Dit wegzenden voor goed of voor enkele dagen, waartoe bij uitsluiting van boete in meer gevallen en spoediger zou worden overgegaan, is nu toch al erg genoeg.

Ik lees in het arbeidsreglement dat ik zooveen citeerde: „Bei mehr als drei Fällen in demselben halben Monate oder wenn ein Wagen mehr als 100 Kilogramm Berge enthält, kann statt der Geldstrafe für jeden beteiligten Arbeiter Ablegung bis zu sechs Arbeitstagen angeordnet werden.”

De heeren moeten er zich niet over verwonderen, dat dit in het Duitsch is gesteld; evenals men in die streken met Duitsch geld betaalt, gebruikt men er ook nog veel de Deutsche taal. Ik moet daar echter bij voegen, dat de mijnwerkers zelf hoe langer hoe meer de Nederlandsche taal gaan gebruiken en toemening van dat gebruik door hen gewenscht wordt.

In dit reglement wordt dan bepaald o. a.: „Wer zu spät zur Arbeit kommt, ohne Vorwissen des Aufsichtsbeamten in die Grube fährt, die vorgeschriebene Arbeitszeit nicht innehält, oder die Bestimmungen der Fahrordnung verletzt.”

Dit is voor de orde noodig.

Indien nu dergelijke dingen niet met geldboeten konden worden gestraft, vraag ik aan de heeren, of het er beter op zou worden.

Er zijn andere handelingen, die, als er geen middelen tegen werden aangewend, nadeelig zijn niet alleen voor de orde van zaken in de reeks van werkplaatsen, waaruit de mijn bestaat, maar ook voor den werkgever en voor de veiligheid der personen.

Zoo kan beboet worden: „Wer Eigenthum der Grube beschädigt, Markscheiderstufen oder sonstige Markzeichen entfernt oder verändert.”

Dit zijn teekenen, waardoor wordt aangegeven, waar de werkplaatsen zijn, waar zich steenkool bevindt enz.

Dan: „Wer sein Gezähe und Sprengmaterialien nicht in vorschriftsmässiger Weise aufbewahrt.”

Het „Sprengmaterial” is bijna altijd tegenwoordig dynamiet. Hoe wil men nu anders ongelukken daarmee voorkomen? Een ongeluk komt meestal onverwacht en men kan dus niet volstaan met de menschen niet te waarschuwen.

Er is een beroep gedaan op verschillende wetten, schrijvers, rapporten, maar in het algemeen kan ik daaraan zooveel waarde niet hechten. Ook is er beroep gedaan op een ontwerp, als ik mij niet vergis van Zwitsersche fabrieksinspecteurs.

Ik meen al zoo nu en dan eens geconstateerd te hebben, dat, als inspecteurs of anderen die met een zaak goed bekend zijn, een ideale regeling opschrijven en ontwikkelen, het dan heel mooi wordt. Maar als diezelfde menschen geroepen

worden om nu ook de zaak practisch onder de oogen te zien en met alle bezwaren rekening te houden, dan laten zij dikwijls heel wat vallen van hun eischen.

Het zou niet alleen in Frankrijk en Zwitserland, maar ook in Nederland, indien de omstandigheden daartoe leidden, kunnen blijken, dat wij ook hier Mille-rands en Wuhlschlegers hadden, die als zij zelf een regeling moesten maken en toepassen, heel wat van hun wenschen zouden laten vallen.

Uit hetgeen ik hier zeg, blijkt reeds voldoende hoe ik over beide amendementen, welke de boeteheffing in algemeenen of in meer beperkten zin verbiedt, denk.

Wil ik, omdat het noodig is, de bevoegdheid tot boeteheffing toekennen, anderszijds wil ik haar toch zooveel mogelijk beperken en daarom gevoel ik veel neiging om voor het amendement van den heer Aalberse c.s. te stemmen.

De groote moeilijkheid waarmede wij op dit oogenblik te doen hebben, ligt daarin echter niet.

Men kan zeggen: over de vraag, of boete moet worden verboden, bestaat wel zekerheid, de meerderheid dezer Kamer meent dat men niet kan buiten boete, daarentegen is de vraag binnen welke grenzen die boete moet blijven, een vraag van meer of minder. De eigenlijke moeilijkheid — ik zal hierover een kort woord zeggen met meer bescheidenheid dan waarop men zich in deze Vergadering pleegt te beroepen en pleegt te verontschuldigen — ligt in de samenvoeging van de boete met het strafbeding.

Ik zal al de verschillende zaken welke daarbij besproken kunnen worden, niet weder ophalen, maar ik wensch op den voorgrond te stellen, dat wij hier wel een regeling maken die algemeen is en dus geldt voor ieder arbeidscontract, ook voor het arbeidscontract van een directeur-generaal, maar de werkelijkheid is toch zoo, dat wij hier vooral het oog hebben op de eigenlijke arbeiders. Die anderen weten zich in den regel zelf wel te helpen. Indien die het noodig achten om zich op een of andere wijze in hun contract te beveiligen, kunnen ze dit doen.

Wij hebben hier hoofdzakelijk het oog te houden op de eigenlijke arbeiders en wel voor die arbeiders, die onder een reglement werken, want al die boeten komen hoofdzakelijk te pas waar een reglement bestaat, terwijl in de afzonderlijke arbeidsovereenkomsten van de eigenlijke disciplinaire boete zelden of nooit sprake zal zijn.

Ik geloof niet, dat wij als type bij de beoordeeling der regeling kunnen nemen het geval dat een chemicus verplicht is f 50,000 te betalen als hij een fabrieksgeheim verraadt.

Wat mij nu betreft, het is mijn oordeel, dat, al zijn de bewoordingen van de regeling zooals die nu luidt in het Regeeringsontwerp misschien niet geheel juist, al laat de zaak zich misschien op een andere wijze vinden, dat in deze richting de zaak kan en dient opgelost te worden. Waarom? Omdat het eigenlijk poenale beding door de bepaling dat de alinea's 3, 4 en 5 van art. 1637 u niet zullen gelden voor hen die hooger loon krijgen dan f 4, blijft bestaan, dus hen die bij het maken van een dergelijk poenaal beding belang hebben. De lager bezoldigden hebben feitelijk met dergelijk poenaal beding weinig of niets te maken. Maar voor hen bestaat juist het bezwaar, dat, wanneer niet op gelijke lijn gesteld worden de boeten met het beding, zij aan den eenen kant op het droge gebracht worden, maar aan den anderen kant weer in de sloot geraken.

De bedoeling is die menschen, de arbeiders in eigenlijken zin, te helpen; het middel is het beperken van de boeten. Dit nu kan niet, als niet het poenale beding voor die menschen met de boeten op gelijke lijn gesteld wordt. Dit mag nu geen elegante oplossing zijn, het is best mogelijk, maar zooals wij eenmaal voor de zaak staan, zie ik er geen andere uitkomst in, als de zaak niet op deze of een dergelijke wijze geregeld wordt.

Natuurlijk is ook hier weer een grens die niet mathematisch kan aangegeven worden. Men kan niet zeggen: de eenen zijn de lagere arbeiders en de anderen degenen die zich veel meer gevoelen en waarvoor die maatregel niet zoozeer noodig is.

De juiste grens aan te geven is moeilijk. Men kan f 4, men kan f 5 nemen; ik wil maar zeggen, dat men daarover niet lang behoeft te twisten, dat is een quaestie van appreciatie.

Men kan speculatief zijn meening hebben over dat strafbeding uit het Burgerlijk Wetboek, dat waarschijnlijk nooit gedacht heeft, dat het met die boeten op gelijke lijn in hetzelfde artikel zou komen te staan. Maar zooals ik mij de zaak voorstel, geloof ik, dat men op een dergelijke wijze een einde aan de moeilijkheid zal moeten maken.

Maar dan ook aan den anderen kant, indien dat strafbeding blijft bestaan alleen voor de hooger beloonden kan ik niet goed inzien dat ook nog aan den rechter de bevoegdheid gegeven zou worden om op discretionnaire wijze zich

daarin te mengen. Dat zou ik mij nog eenigszins kunnen voorstellen bij het opleggen van eigenlijke boeten, omdat daarbij ook meer de bescherming, het opkomen tegen een te krasse toepassing, mogelijk kan zijn. Dit geschiedt dan ook wel in anderen vorm, namelijk dat er voor de lagere beambten beroep is op de hogere.

Het zou wenschelijk zijn, dat dit overal kon geschieden, vooral daar waar een arbeidsreglement is, waar veel arbeiders zijn. Maar bij het eigenlijk strafbeding, dat meestal voor die hogere arbeiders gemaakt wordt, daar wil het er bij mij niet in, dat de rechter zou kunnen zeggen: „Gij hadt op de gewone manier schadevergoeding kunnen vragen, maar om die moeilijkheid te voorkomen, is van dit artikel gebruik gemaakt en hebt gij ter bekorting der zaak onderling geschat de schade die bij het niet naleven van den eenen kant geleden zal worden.” Daarom zal ik waarschijnlijk, tenzij ik des beteren overtuigd wordt, mijn stem aan het amendement van den heer de Savornin Lohman geven.

Ik stel mij bij al deze dingen duidelijk voor oogen het doel van deze regeling, in de tweede plaats het directe middel, de beperking van de boete, en in de derde plaats het beletten dat dit directe middel illusoir wordt gemaakt, dat te beletten door het er bijhalen van het strafbeding; maar dan ook zooveel als noodig is om het doel ten opzichte van de regeling der boete voor den arbeider te bereiken. Ik hoop in elk geval, dat wij te dezen opzichte zoo spoedig mogelijk tot de een of andere conclusie zullen komen.

De heer **Loeff**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou wel eenigen lust gevoelen om in te gaan tegen de bedenkingen, gisteren door den geachten afgevaardigde uit 's-Gravenhage ingebracht tegen de meening, neergelegd in mijn eerste rede, maar ik wil van de Vergadering niet meer tijd in beslag nemen dan mij noodig lijkt. Vandaar dat ik dien geachten afgevaardigde eenvoudig zou willen verzoeken nog eens in de *Handelingen* na te lezen hetgeen ik gisteren heb gezegd omtrent het begrip van ondergeschiktheid, dat, naar mijn meening, aanwezig is in de verhouding tusschen den arbeider en den werkgever. De geachte afgevaardigde zal dan zien, dat hij hetgeen ik zeide niet volkomen juist heeft weergegeven.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer men het begrip van zulke sociale ondergeschiktheid hier zóó ter sprake brengt, doet men een min of meer gevaarlijk werk, omdat men zich daarbij op een terrein beweegt, waarop men zeer voorzichtig moet wezen en waar eerder dan elders, hetgeen men zegt, tot misverstand aanleiding kan geven. Ik geloof haast, dat zulk misverstand, eenigermate althans, bij den geachten afgevaardigde die mij beantwoordde, aanwezig is geweest. Ik heb — het zij mij vergund alleen dit nog even te constateeren — niet gezegd, dat die verhouding van ondergeschiktheid ook maar in de geringste mate zou bestaan tusschen den arbeider en den werkgever bij het afsluiten van het arbeidscontract. Ik voeg zelfs gaarne daaraan toe, dat wij hier op dit oogenblik en reeds sedert geruimen tijd onze uiterste krachten inspannen om den druk dier ondergeschiktheid, ook na het afsluiten van het contract, zoo licht mogelijk te doen zijn. Wat ik beeerde was alleen dit, dat de verhouding van ondergeschiktheid een zuiver essentieel karaktertrek is van elk tusschen den arbeider en den werkgever afgesloten arbeidscontract en dat wij, hoe wij ons ook afslaven, er nooit in zouden slagen dien essentieelen karaktertrek aan dat contract te ontnemen.

Mijnheer de President! Een arbeidsovereenkomst is nu eenmaal uit haar natuur een dienstcontract. Daar valt niets aan te veranderen. De arbeider moet zijn arbeid, zijn dienst, presteeren ten behoeve van een ander, en dien plicht tot praestatie, tot dienstverrichting zal men nooit uit het contract kunnen lichten, zonder het contract zelf te vernietigen. Daaruit nu vloeit voort de verhouding van den arbeider tot den werkgever, die ik noemde een verhouding van ondergeschiktheid, waarmede naar mijn bescheiden meening in het nauwste verband staat het instituut der boete-oplegging, zij het ook, dat die oplegging nu in het vervolg, volgens de regeling die wij bezig zijn te ontwerpen, nooit anders zal kunnen geschieden dan ten gevolge van een te voren schriftelijk tot stand gekomen overeenstemmende wilsverklaring van werkgever en arbeider beiden. Ik kom nu tot hetgeen de Minister de goedheid heeft gehad hedenmorgen ten aanzien van mijn gister hier uitgesproken meening te zeggen. De Minister heeft mij uitgenoodigd niet stijf op mijn standpunt te blijven staan, maar liever in zijn richting een stap te doen, ten einde tot overeenstemming te geraken. De Minister heeft aan die uitnoodiging de opmerking toegevoegd, dat Zijn Excellentie en ik eigenlijk niet zoover van elkander afstaan, en dat is, ik erken het gaarne, ten opzichte van het punt dat de Minister bedoelde, volkomen juist. Ik ben dan ook mijnerzijds zeer geneigd om ter wille van de bereiking van het goede doel, den Minister ook voor het overige, zoover te gemoet te komen als mij slechts

eenigszins mogelijk is. Maar ik heb toch met dat al tegen de oplossing, zooals die nu wordt voorgesteld, op dit moment nog zulke bedenkingen, dat ik voorsnog vrees geen vrijheid te zullen kunnen vinden aan 's Ministers uitnoodiging volledig gevolg te geven. Althans indien de Minister niet zijn voorstel alsnog in voldoende mate wijzigt.

Of ik toch niet een eind zou kunnen gaan in een den Minister niet geheel ongevallige richting, is een andere vraag.

Wanneer het amendement van den afgevaardigde uit Haarlem zou kunnen worden aangevuld op een wijze als bijv. de heer Schokking zooeven aangaf, zou daarin misschien een voor een groot deel der Kamer acceptabele en voor den Minister niet onaannemelijke oplossing zijn gelegen. Intusschen betreur ik en blijf ik, ook na hetgeen ik van de Ministerstafel heb gehoord, betreuren, dat de Minister geen termen heeft kunnen vinden zich in zijn eerste rede te stellen op het standpunt m. i. zoo duidelijk in het volgende artikel aangegeven, het standpunt van de uitsluiting van cumulatie bij executie. Dat zou, geloof ik, veel van hetgeen de discussie, laat ik maar zeggen niet duidelijker heeft gemaakt, hebben kunnen voorkomen.

Ik heb den Minister er gisteren toe trachten te brengen te erkennen, dat in de boete, zooals die in het ontwerp is neergelegd, twee elementen te onderscheiden zijn, in tegenstelling met het poenale beding, waarin slechts een dier elementen voorkomt.

Het was mede met die bedoeling, dat ik mij veroorloofde de twee vragen te stellen waarop de Minister zoo goed is geweest mij een duidelijk antwoord te geven.

Uit dat antwoord — dat slechts op één vraag was conform mijn meening —, uit dat antwoord moest voor den Minister in elk geval ten duidelijkste deze conclusie volgen, dat het bedingen van boete en het opleggen van boete twee geheel afzonderlijke op zich zelf staande zaken zijn. Dit was door den Minister aanvankelijk zoo niet ontkend, dan toch niet voldoende duidelijk erkend. Thans heeft de Minister dat toegegeven, zooals ook blijkt uit de wijziging van het woord „bedongene” in „opgelegde”. Toen ik den Minister de vraag stelde, of een bij reglement of bij overeenkomst gestelde boete door den patroon ook kan worden opgelegd tot een lager dan het bedongen bedrag, heeft de Minister die vraag bevestigend beantwoord. Nu, wanneer dit het geval is, dan heeft men daarin de proef op de som, dat contracteeren van boeten en opleggen van boeten twee verschillende wel te onderscheiden dingen zijn, dat het daarmede geschapen staat zooals de vorige geachte spreker het zoo juist heeft gezegd aldus: bij de overeenkomst of bij het reglement bedingt de werkgever, binnen de grenzen door de wet gesteld, de bevoegdheid tot het opleggen van boeten; in ieder concreet geval dat zich voordoet, maakt hij gebruik van die bevoegdheid en legt hij een bepaalde boete op die kan zijn de volle gecontracteerde boete, maar die ook, volgens de eigen erkenning van den Minister, kan zijn een lager bedrag.

Nu laat ik daar hoe het met die opvatting van den Minister te rijmen is, dat hij mij ten aanzien van de andere vraag niet het antwoord heeft gegeven dat ik verwachtte. Wanneer toch in het geval dat een boete bij reglement is gesteld op een fixum, van bijv. 50 cents, de oplegging kan zijn 10 cent of minder zelfs, en dat wij in zulk fixum, dat dus eigenlijk is een maximum *zonder grens* naar beneden, hebben te zien een *bepaalde* boete, dan vraag ik: hoe is het mogelijk dat de Minister mij heeft kunnen zeggen, dat, wanneer bij reglement is gesteld een boete van bijv. 10—50 cent, die dus eigenlijk is een maximum *met* een grens naar beneden zulke boete zou zijn een *onbepaalde* boetestelling?

Ik zou zeggen dat die laatste boetestelling nog „bepaald” is dan de door den Minister „bepaald” genoemde.

Er is inderdaad, ziedaar de conclusie, waartoe ik opnieuw kom, een essentieel verschil tusschen het poenale beding en het instituut der boete volgens dit wetsontwerp; dat verschil openbaart zich in de boete-oplegging, die bij het poenale beding geheel ontbreekt.

Wanneer het feit, waarop dat poenale beding van toepassing is, zich voordoet, dan wordt als het ware vanzelf de inhoud van dit beding verwezenlijkt. Wanneer daarentegen het feit, waarop de boete volgens dit ontwerp is gesteld, geschiedt, moet om die boete te verwezenlijken, daarbij nog altijd komen oplegging van een bepaald bedrag, dat hetzelfde kan maar niet behoef te zijn, als bij het beding gesteld is.

Ik blijf het dan ook betreuren, dat de Minister geen termen heeft kunnen vinden een wezenlijk onderscheid tusschen poenale beding en boete-instituut volgens dit ontwerp aan te nemen. Maar ik waardeer het anderzijds met vele geachte leden dezer Kamer, die vóór mij het woord gevoerd hebben, ten zeerste,

dat de Minister gister zoo onmiddellijk getracht heeft een nieuwe bepaling te ontwerpen, waardoor aan de gerezen moeilijkheden practisch een einde zou worden gemaakt.

Reeds in den aanvang mijner rede zeide ik, dat ik intusschen de wijze waarop de Minister die moeilijkheden getracht heeft op te lossen, niet in allen deele geslaagd acht. Ik zal niet herhalen wat verschillende sprekers over den nieuwen slotzin van het Regeeringsartikel in het midden gebracht hebben. Het komt mij voor dat, wat bijv. de redactie betreft, die op het oogenblik nog niet volkomen juist is, op één punt althans gemakkelijk verbetering zou kunnen worden aangebracht. Wanneer men in plaats van het woord „boete” in den eersten regel zou willen lezen: „het stellen of bedingen van boete” en dan in plaats van: „beding van straf”, „bedingen van straf”, dan zouden die beide begrippen althans met elkander corresponderen en dan zou, geloof ik, de redactie op dit punt juist zijn. Maar dat is een punt van ondergeschikt belang. Want er zijn, ook voor hen die hetzelfde doel beoogen als de Minister, in de nieuwe lezing ernstiger bezwaren gelegen.

Ik ben het niet eens met degenen die als grief tegen de nieuwe bepaling aanvoeren, dat hier iets wordt gezegd, dat eigenlijk uitteraard en uit de natuur vanzelf niet zoo is. Mij dunkt, dat wij te dien aanzien hier precies hetzelfde hebben als in meerdere van onze wetten reeds nu bestaat, laat ik maar als voorbeeld noemen een der meest bekende: den Negenden Titel van het Eerste Boek van het Wetboek van Strafrecht. In dien titel wordt aan een aantal begrippen door wetsduiding een andere en een ruimere beteekenis gegeven dan aan die begrippen van nature eigen is. Hetzelfde woord „begrepen”, hier gebezigd, zal men in meer dan een van die artikelen aantreffen.

Maar het bezwaar dat ik heb tegen deze bepaling, waarvan ik gaarne de goede bedoeling erken en voor welke bedoeling, meen ik, de Kamer in haar geheel ook den Minister beslist erkentelijk mag zijn —, het bezwaar, dat bij mij bestaat tegen deze laatste lezing, is een ander, dat is niet dat men hier door wetsduiding aan een zeker begrip een andere ruimere beteekenis hecht, maar dat is, dat men hier, zooals de geachte afgevaardigde uit Bodegraven reeds aantoonde, iets onlogisch doet. Men zegt niet, dat onder het ruimere het engere begrepen is, maar omgekeerd, dat onder het engere begrip het ruimere is begrepen. Dit acht ik, met den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, een onlogische en averechts verkeerde methode.

Die fout is, meen ik, reeds bij voorbaat, indirect althans, toegegeven door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zelf. Bij zijn beroep op den inhoud van het door hem aangehaalde vonnis, heeft hij het immers juist in den rechter, die dat vonnis wees, geprezen, dat deze de boete, waar het dat vonnis om ging, heeft begrepen onder de clausula poenalis. Dat is althans, ook volgens mij, een goede methode, omdat, ook volgens de voorstanders van de opvatting der Regeering zelf, de verhouding tusschen boetebeding en poenaal beding toch nooit een andere kan zijn dan deze, dat het poenaal beding is het *genus* en het boetebeding de *species*. En nu zegt de Regeering bij haar nieuw voorstel, geheel in strijd met haar eigen meening en evenzeer in strijd met de wet, dat het boetebeding van dit ontwerp is het *genus* en het poenaal beding de *species*.

Hoe kan zulke onnatuurlijke opvatting ooit juist zijn en ooit een goede oplossing geven? Om bijv. alleen op één punt te wijzen, hoe kan het poenaal beding bij de arbeidsvereenkomst ooit op rationeële wijze *begrepen* worden onder het boetebeding van dit ontwerp, als men zich even wil herinneren, dat het poenaal beding zoowel ten behoeve van den arbeider als ten behoeve van den werkgever kan worden gestipuleerd, terwijl het boetebeding alleen kon worden gesteld ten behoeve van den werkgever?

Ik ben, zooals ik reeds in den aanvang zeide, zeer geneigd om een ook maar eenigszins aannemelijke oplossing van deze moeilijke quaestie te accepteren, maar ik geloof voorshands niet dat een behoorlijke oplossing gelegen is in het voorstel zooals dat op het oogenblik luidt.

Zou nu niet — ik herhaal mijn straks reeds gedane vraag — een aanvulling van het amendement van Styrum in 's Ministers richting ons tot een oplossing kunnen brengen? Zou de Minister voor dat amendement niet iets kunnen gevoelen, wanneer dat amendement kon worden aangevuld, bijv. in den zin zooals straks door den heer Schokking is aangegeven?

Het zou m. i. niet onmogelijk zijn, dat op die basis een voorstel zou kunnen ontstaan, waarmede de meerderheid der Kamer en ook de Minister, zich konden vereenigen.

De heer Troelstra: Sommige leden der Kamer hebben te kennen gegeven welk standpunt zij bij de stemming over dit artikel denken in te nemen. Ook ik wensch enkele oogenblikken van de Kamer in beslag te nemen, ten einde het standpunt uiteen te zetten van mijn partijgenooten en mij zelf te dien aanzien. Ik wil dan beginnen met te verklaren, dat, indien dat standpunt moest worden beheerscht door de juridieke beschouwingen die wij deze beide dagen hebben gehoord, wij waarschijnlijk dichter zouden staan bij den heer van Styrum dan bij de Regeering. Het wil mij toch voorkomen, dat er ten slotte niets is in te brengen tegen de meening, dat er een groot verschil bestaat tusschen het karakter van een boete en dat van een poenaal beding en dat in elk geval vaststaat, dat van een poenaal beding een schade minst genomen wordt gepresumeerd, terwijl bij de boete het disciplinair karakter op den voorgrond treedt.

Het schadekarakter van het poenale beding sluit zeker niet uit, dat het stellen daarvan ook kan dienen om de goede naleving van een overeenkomst te waarborgen, en aan den anderen kant sluit het disciplinaire karakter van de boete niet uit, dat de boete in bepaalde gevallen ook kan dienen als een zekere vergoeding van schade. Doch door te bepalen dat de boete in geen geval in de kas van den werknemer mag komen, is feitelijk het schadekarakter van de boete door de Regeering reeds buitengesloten. Het wil mij voorkomen, dat alles wat door de Regeering is aangevoerd en ook door de Commissie van Rapporteurs om dit feitelijk onderscheid te doen verdwijnen, niet als volledig geslaagd kan worden beschouwd. Ik herhaal dus: moest mijn standpunt worden bepaald door de juridische beschouwingen, dan zou ik zeker bezwaar moeten hebben mijn stem te geven aan het Regeeringsartikel.

Evenwel wij zijn allen opgevoed in juridische begrippen die niet geheel dekken het steeds zich ontwikkelende sociale leven. En daarom ben ik immer huiverig de rechtsgeleerdheid die mij aan de Universiteit is medegedeeld, als norm te gebruiken bij de beoordeeling van zaken van sociaal recht, waarvan dit ontwerp pretendeert een onderdeel te zijn. Maar ook om andere redenen kunnen de juridische bezwaren die hier te berde zijn gebracht, mijn standpunt niet bepalen.

Immers er is niets in te brengen tegen wat de verdedigers van het artikel hebben gezegd om het doel van deze bepaling te bereiken. Om utiliteitsredenen dus, zijn wij verplicht om, hoe wij ook over het begrip van boete en poenaal beding mogen verschillen, de practische behandeling daarvan in dit artikel gelijk te doen zijn.

Ik erken volkomen, dat, wanneer dit standpunt niet wordt ingenomen, geen van de bepalingen omtrent de boete effect zal sorteren. Ik kan mij dan ook voorstellen, dat de leden van de Kamer die er tegen zijn, dat de bevoegdheid van den werkgever om boeten te heffen, wordt beperkt, zich aangetrokken gevoelen, tot het standpunt van den heer van Styrum. Maar van hen die het beetje beperking van deze bevoegdheid, dat wellicht in dit artikel is gelegen, in elk geval in principe toejuichen, kan niet anders verwacht worden, dan dat zij zich tegen het standpunt van den heer van Styrum verzetten.

Het wil mij voorkomen, dat vooral de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs in zijn ijver om het Regeeringsvoorstel te verdedigen tegen de bezwaren van de heeren van Styrum c.s., het groote bezwaar door hem tegen het amendement van den heer Schaper c.s. ingebracht, heeft omvergeworpen. Wat was dit groote bezwaar? De heer Drucker zag verder dan de voorstellers van het amendement; hij zeide: och, gij kunt wel een loon van onder de vier gulden per dag van boete ontheffen, maar met die boete hebt gij niet opgeheven het schadebeding. Indien uw voorstel wordt aangenomen, dan staat de weg open voor ieder voor een poenaal beding.

De heer Drucker: Dat heb ik niet gezegd; u geeft mijn woorden niet juist terug, uit de *Handelingen* kan dit blijken.

De heer Troelstra: Er is gezegd, dat, wanneer het boetebeding is vervallen, dan zullen er worden gemaakt poenale bedingen tusschen den werkgever en den arbeider, waarin al die onderwerpen, die anders in het boetereglement zouden worden opgenomen, apart worden gestipuleerd.

Dit is door de Commissie van Rapporteurs aangevoerd tegen het amendement van den heer de Klerk en geldt dus ook tegen het amendement van den heer Schaper c.s. Er is gezegd: wanneer gij de boete verbiedt, dan zult gij krijgen dezelfde gevallen van boeten in den vorm van poenale bedingen. Ik zal gaarne de rede van den heer Drucker nalezen, maar hij zal niet ontkennen, dat dit door hem is gezegd. En nadat ik nu de Regeering en den voorzitter van de Commissie gehoord heb kan het bezwaar tegen de amendementen de Klerk en

Schaper c.s. niet meer gelden. Immers, wij staan op het standpunt, dat tusschen boete en schadebeding geen verschil kan worden gemaakt en wanneer dus de boete wordt uitgesloten, wordt daarmede van dat standpunt ook uitgesloten het schadebeding. Mocht dit nog niet duidelijk zijn, dan heeft de Regeering ons den weg gewezen om door een kleine toevoeging dit buiten twijfel te stellen. De voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zegt, dat hij ons amendement bestreed omdat in elk geval openstaat, ook zonder poenaal beding, dat schadevergoeding kan worden gevraagd, maar dit bezwaar geldt alleen voor die schadevergoeding of boete die een vrij groot bedrag betreft. Werkgevers kunnen over het algemeen niet gratis procederen. Als zij een schadeloosstelling, waarvan het bedrag niet vooraf is vastgesteld, bij den rechter willen brengen, kost het hun allicht meer dan de schadeloosstelling bedragen zal. Alleen dan, als poenaal beding en boete voor arbeiders beneden f 4 waren verboden, zou de werkgever schadeloosstelling vragen, als vaststond, dat het bedrag der eventueel te heffen schadeloosstelling vrij groot zou zijn. Maar bij aanneming van het Regeeringsartikel zal daarvoor ook thans voor den werkgever de weg open staan. De bezwaren van de Commissie tegen de amendementen-de Klerk en -Schaper gelden in vollen omvang tegen het Regeeringsartikel. Dit staat nu blijkens de discussie vast: de werkgever heeft in elk geval de keuze tusschen de boete en de niet vooraf bepaalde schadeloosstelling.

Wanneer dus door een arbeider een groote schade aan den werkgever is toegebracht, die de moeite loont, zal bij aanneming van dit artikel de werkgever zich absoluut niet aan het lage bedrag van de boete hebben te storen; hij kiest, en kiest de schadeloosstelling. Het wordt dus een proces voor den rechter.

Men zal mij niet euvel kunnen duiden, nu in het debat enkele bezwaren tegen ons amendement op den achtergrond zijn geraakt, dat ik de aandacht van de Kamer daarop even heb willen vestigen.

Nu wensch ik bij de bespreking van het Regeeringsartikel toch nog een vraag te doen. Men zal zeggen misschien: wat gij vraagt is duidelijk genoeg, maar voor alle voorzichtigheid — en het is gebleken dat wij bij de bespreking van dit artikel niet voorzichtig genoeg kunnen zijn — is het niet overbodig de vraag te stellen: Stel dat een arbeider boete heeft beloopen, dat deze boete is ingehouden, dat de arbeider zich daarover beklagt, dat het tegen de wet is, dat hij gaat naar den rechter — dan mag gevraagd worden: wat heeft nu de rechter te doen?

Ik laat nu daar de bepaling waartegen het amendement-Lohman zich keert; ik bespreek de zaak in het algemeen. Wat is de bevoegdheid van den rechter als zijn tusschenkomst naar aanleiding van dit artikel wordt ingeroepen? Is die bevoegdheid binnen geringe grenzen beperkt en heeft de rechter alleen te vragen:

1°. Is er een schriftelijke overeenkomst omtrent boete of is er een reglement? Een quaestie van vorm dus.

2°. Staat het vast door een apart artikel in het reglement of de schriftelijke overeenkomst, dat de boete niet komt ten voordeele van den werkgever?

3°. Komt het bedrag van de geheven boete overeen met het bedrag van de bedongen boete?

Heeft de rechter dus niet te vragen of de boete al of niet rechtmatig is opgelegd, of het feit waarvoor de boete is gevorderd overeenkomt met het feit genoemd in het reglement? Ik hoor van den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, dat naar zijn meening het proces voor den rechter naar aanleiding van dit artikel loopt over de boete-zaak in haar vollen omvang.

De heer **Drucker**: De rechter zal de vraag te onderzoeken hebben, of de man het feit heeft begaan, waarvoor hem de boete is opgelegd.

De heer **Troelstra**: Dus of de boete rechtmatig is opgelegd. Voor den rechter zal naar aanleiding van elke boete kunnen plaats hebben een proces, waarbij de arbeider getuigen kan aanvoeren ten bewijze dat het feit niet gepleegd is, waarbij tegenbewijs zal moeten worden geleverd door den werkgever die de boete heeft ingehouden. Dit zullen dus de processen zijn die uit dit artikel kunnen voortvloeien.

Het doet mij genoegen, dat ik even heb vastgesteld, dat daaromtrent niet de minste twijfel kan bestaan, want daaruit volgt, dat het regeeringsartikel ook slaat op de rechtmatigheid van de boete.

Dit is voor ons eigenlijk de hoofdzaak van de boete. De financiële quaestie is zeker van belang, de vraag of een bedrag aan boete geheven mag worden, laat zeker den arbeider niet onverschillig, maar hoofdzaak is het niet.

De voorzitter der Commissie van Rapporteurs heeft gewezen op het betrekkelijk laag bedrag aan boeten, dat zal worden geheven. Wij meenen, dat er gevallen

voorkomen, waarin zelfs abnormaal hoge boeten worden geheven, maar deze behooren — dit geven wij toe — tot de zeldzaamheden.

Dit artikel, zooals de Regeering het voorstelt, zal ten opzichte van de financiële quaestie voor den arbeider niet veel verbetering brengen. Dit is onze meening. Maar wanneer volgens dit artikel processen kunnen plaats vinden, waarbij over de rechtvaardigheid of rechtmatigheid van de opgelegde boete wordt beslist, zit daarin voor den arbeider het groote belang.

Ik voeg er onmiddellijk aan toe: indien die processen zullen voorkomen, want wij weten toch ook wel, wanneer de arbeider naar den rechter gaat, wanneer men hem gelegenheid geeft allerlei zaken voor den rechter te brengen, zal de moeite en de last, die daaruit voor den werkgever voorkomt, wel degelijk voor hem een reden zijn om de arbeider te ontslaan.

Nu is straks gebleken uit de nadere ontwikkeling van wat de rechter in deze zaak zal doen, dat als de arbeider recht zal oordeelen over de rechtmatigheid van de boete, de werkgever, wanneer hij het verliest, daardoor groote en kostbare processen zal hebben te betalen, wat zeker geen werkgever zich ongestraft zal laten doen, zoodat wij meenen, dat ook te dien opzichte het feitelijk recht en de belangen van den arbeider bij dit artikel feitelijk illusoir kunnen worden genoemd.

Om deze reden blijven wij ons amendement met allen aandrang aan de Kamer aanbevelen.

Niet bij hen die meenen, dat per se boeten moeten worden geheven, niet bij hen die zich niet kunnen voorstellen een fabriek, waar geen boete wordt geheven, ofschoon er zeer vele dergelijke inlichtingen zijn, maar bij hen die werkelijk willen, dat in dit wetsontwerp nog iets materieels in het belang van den arbeider zal worden gedaan.

Nu in de discussie het poenaal beding en de boete tot één begrip zal worden, nu is — ik herhaal het — wat de voorzitter der Commissie van Rapporteurs als ter zake niet dienende tegen ons amendement heeft aangevoerd, naar het mij voorkomt totaal vervallen.

Mij rest nu als conclusie te zeggen, wat wij doen zullen, wanneer ons amendement wordt verworpen.

Stonden wij op het standpunt, zooals vele leden van deze Kamer in woord en beeld dikwijls bezig zijn ons voor te stellen, alsof wij zulke hoge eischen stelden en zoo onpractisch en onhandelbaar zijn dat, als wij niet alles krijgen, wij niet te vinden zijn voor hetgeen voorgesteld wordt, dan was er alle aanleiding voor de sociaal-democratische fractie in deze Kamer om te zeggen: dat artikel zal in de practijk toch zoo bitter weinig baten; wij achten ons niet geroepen onze stem daaraan te geven.

Maar de heeren weten wel beter, dat wij, opkomende voor onze eischen, ten slotte als gewoonte in deze Kamer hebben ook het geringere goed, als het niet anders kan, te aanvaarden.

Nu bevat het Regeerings-artikel geen kwaad en het zal in enkele gevallen eenig goed kunnen doen en om die reden zijn de sociaal-democratische leden der Kamer van plan bij eventuele verwerping van het amendement hun stem aan het Regeerings-artikel te geven.

De heer **de Savornin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Ook ik behoor tot de leden die den Minister dank zeggen, dat hij in elk geval door een nieuwe alinea aan het Regeeringsvoorstel toe te voegen, de quaestie waarom gisteren zoo lang gestreden is, tot een beslissing in den eenen of in den anderen zin poogt te brengen.

Ik zal, als dit artikel wordt aangenomen, zooals het thans luidt, daarop dan ook niet meer toepasselijk achten hetgeen ik gisteren zeide, dat het artikel van toen was, namelijk dat het mij toescheen een warwinkel te zijn. Mij komt het voor, dat men dit artikel althans begrijpen kan, al zal het voor den rechter wel eenige moeilijkheden opleveren.

Volgens het artikel zal de toestand nu deze zijn:

Er zijn 2 categorieën: arbeiders met meer dan f 1200 inkomen en arbeiders met minder dan f 1200 inkomen. De eerstbedoelden vallen er zoo goed als buiten. Ik spreek dus thans alleen van deze laatste soort, en omdat van deze zijde daaromtrent nog wel twijfel geopperd wordt, wensch ik er nogmaals op te wijzen dat, als schade veroorzaakt is, er altijd een actie tot schadeloosstelling zal kunnen worden ingesteld; dit is buiten quaestie.

De werkgever zal steeds een actie kunnen instellen tot schadevergoeding tegen een arbeider, als hij meent, dat door hem schade is veroorzaakt, maar alleen kan dat niet vooraf door een poenaliteitsbeding worden vastgesteld.

Ik ben nog steeds van meening dat er wel degelijk een onderscheid kan gemaakt worden tusschen een poenaliteitsbeding, zooals wij dat in onze wet kennen, en het boetebeding waarover dit artikel gaat, maar ik wil toch wel toegeven, dat naar ons bestaand burgerlijk recht, dat onderscheid zeer moeilijk te vinden is.

Men kan zeer zeker bepalingen maken alleen met het oog op het welzijn der fabriek. Men kan ook poenaliteitsbepalingen maken met het oog op de schade die men zelf lijdt, maar ik geef toe dat met onze bepaling van art. 1340 van het Burgerlijk Wetboek het moeilijk is een scherp onderscheid te maken.

Gisteren wees ik er op dat het onderscheid hiervan afhangt, te wiens bate de boete komt, en ik zou dat onderscheid wel willen volhouden, maar het staat niet in onze wet.

Nu zal dus van den vorm waarin men het beding maakt de vraag afhangen, of het zal zijn poenaliteit dan wel boete. Ik erken, dat mijn redeneering van gisteren in zover zekere cirkelredeneering inhield. Van den wil der partij zou eigenlijk afhangen of het zal zijn poenaliteit of boeten, nl. van de vraag te wiens bate de boete komt.

Nu heb ik, na zorgvuldig geluisterd te hebben naar al hetgeen over deze zaak gesproken is, geen behoorlijk antwoord gevonden op dit bezwaar, dat in zeer vele gevallen elke boete kan worden omgezet in een poenaliteitsbeding, hetgeen zooveel nog, m. i. zeer te recht, ook is opgemerkt door den geachten afgevaardigde uit Venlo, den heer Nolens. Men kan een boetebepaling maken en zeggen: gij, werkman, hebt voor dit of dat feit een boete van 50 cent te betalen. Maar even goed kan men zeggen: door dit of dat te doen berokkent gij mij schade, en daarvoor hebt gij mij 50 cent schadevergoeding te betalen. Dan is het in den gewonen zin een poenaliteitsbeding.

Wanneer dat zoo is, dan is het ook waar, dat men dit artikel, gelijk wij het hier bedoelen te maken, gemakkelijk eludeeren kan. Ik neem natuurlijk aan, dat het onze bedoeling is te maken, dat niet willekeurig omgesprongen kan worden met de boeten, maar wanneer waar is, dat de fabrikant dit eenvoudig kan ontduiken, in zeer veel gevallen althans, door een schadevergoeding te bepalen, dan komt het eigenlijk hierop neer, dat wij het artikel, met zooveel moeite vastgesteld, wel weer zouden kunnen opbergen. Het is dan ook om die moeilijkheid af te snijden, dat de Minister de laatste alinea voorstelt.

Nu erken ik, dat die laatste alinea niet mooi is, en het volkomen juist is, dat wij hier een ruimer begrip moeten inwringen in een veel beperkter begrip. Maar ik geloof toch, dat de rechter wel zal begrijpen wat in dit artikel bedoeld wordt. Voor de practijk kan ik daarin zoo groot bezwaar niet zien.

Misschien zou men kunnen zeggen, wanneer men in de plaats der tegenwoordige redactie een andere wilde hebben: „De bepalingen van dit artikel zijn mede van toepassing op het beding gelijk bedoeld in de tiende afdeling van den eersten Titel”, dan is het duidelijk dat men hier heeft een boete in meer beperkten zin en daarmee, wat de hier bedoelde bepalingen betreft, gelijkstelt het beding bedoeld in art. 1340.

Ik herhaal: mooi vind ik het artikel niet, en bij mij rijst nog deze vraag: De Minister heeft van morgen gezegd, dat het poenaliteitsbeding niet juist schadevergoeding bedoelt; met verwijzing naar art. 1340, waar staat: „Het beding van straf is zoodanige bepaling waarbij iemand tot zekerheid van de uitvoering eener verbindtenis tot iets bepaalds verplicht is”. Maar dan vraag ik: valt daaronder ook de bepaling van art. 1285? Ja? Dan heeft die bepaling toch uitsluitend het oog op schadevergoeding.

Hoe het zij, ik geloof, dat het artikel zooals het daar ligt, toch marcheert. Alleen meen ik, dat het duidelijker zou zijn voor den geheelen loop van het artikel, indien de tweede alinea in de plaats van de eerste kwam te staan. Ik zal daaromtrent echter geen amendement voorstellen, wat ik trouwens zeer zelden doe, waar het redactiequaesties betreft. Maar wanneer uit het artikel de laatste alinea werd geschrapt, gelijk het amendement van den heer van Styrum wil, dan vrees ik, dat wij toch weder in veel grootere verwarringen zullen komen.

Het is om die reden, dat ik thans in het algemeen wel met dit enkel artikel kan medegaan, maar ik wil toch nog een enkel woord zeggen over het amendement, dat ik zoo vrij ben geweest op het Regeeringsvoorstel in te dienen. Het amendement moet in dien zin worden gewijzigd, dat het nu strekt om in artikel 1637 u den slotzin van het zesde lid te doen vervallen.

Die slotzin van het zesde lid moet niet worden aangenomen, omdat daardoor een beginsel in onze wetgeving wordt gebracht, dat hoogst bedenkelijk is, niet bepaald met het oog op deze overeenkomsten — dat geef ik toe —, maar als antecedent. Ik ben in die meening nog zeer versterkt juist door hetgeen de

Minister hedenmorgen nog in zoo duidelijke en welsprekende bewoordingen heeft gezegd. Eerst heeft hij zich op de buitenlandsche wetgevingen beroepen. Hij zal het mij echter niet euvel duiden wanneer ik verklaar tegenwoordig al zeer blij te zijn, indien ik op de hoogte blijf van onze eigen wetgeving. Het is mij niet wel mogelijk een artikel uit een Duitsche wetgeving te beoordeelen, zonder het te bezien in verband met tal van andere bepalingen, ook van de inrichting der rechterlijke macht en der procedure. Als men zegt, dat het toch wijze mensen waren, die zoo'n artikel vaststelden, dan antwoord ik: indien ik in dat land woonde, zou ik misschien wel mede zijn gegaan, maar dat sluit nog niet in, dat ik dat ook in Nederland moet doen.

Nu heeft de Minister gezegd: als de partijen een contract aangaan, denken zij zich niet precies de toekomst in en dat is vooral met een arbeider het geval. Zulk een arme man is verplicht allerlei werk te zoeken; maar als hij aan het werk is en er in zit, dan denkt hij, dat alles heel anders moest zijn en dan rekent hij op de humaniteit van den werkgever. Dat is volkomen juist; wij kunnen trouwens ook uit eigen ervaring weten, hoe voor tal van Rijksbetrekkingen een overvloed van sollicitanten zich aanmeldt en wanneer zij eenmaal zijn aangesteld, dan ontdekken zij, dat het een allerellendigste boel is en dat het hoog tijd is hun lot te verbeteren.

Die heeren komen dan bij ons goed te recht, omdat wij humane menschen zijn! Dat moge nu gelden voor het publiek recht, maar moet nu, om die menschen die zeggen zich vergist te hebben te gemoet te komen, het private recht ook geheel op losse schroeven worden gezet? Want hetgeen de Minister heeft gezegd, geldt niet alleen voor de arbeidscontracten, maar ook voor tal van andere overeenkomsten. Het is volstrekt niet waar, dat alleen arbeiders, menschen met kleine vermogens, allerlei bezwarende voorwaarden moeten aannemen; in alle rangen en standen is men gedwongen in deze wereld zich allerlei dingen te laten welgevallen, wil men werk krijgen; wie dat niet wil, moet dan maar niet werken, doch er zijn zeer weinigen, die in economischen zin onafhankelijk genoeg zijn, om zich van arbeid te onthouden. En niet alleen arbeiders, maar ook vele anderen, bij voorbeeld zij die een huis huren, hebben later groote spijt over hetgeen zij gedaan hebben; zij merken soms dat zij — ik weet geen beter woord te vinden — in de luren zijn gelegd. Zullen al die menschen nu tot den rechter gaan en zeggen: mijnheer de rechter, dat heb ik vroeger niet alles goed ingezien, wat denk gij er van; meent gij niet, dat ik te veel huur betaal voor dit huis, dat in elkaar valt; ik heb het wel moeten huren, omdat ik geen ander huis kon krijgen en ik zat met mijn vrouw en kinderen, voor wie ik een woning moest hebben, maar ik heb nu gezien, dat de ramen kapot en het geheele huis niets waard is en dus betaal ik veel te veel huur. In dat geval, zegt de Minister, met beroep op het beginsel, dat wij hier hebben aangebracht, moeten wij gaan naar den humanen rechter en zeggen: wilt gij nu eens bepalen hoeveel huur naar uw oordeel voor die oude kavalje had moeten worden betaald.

Maar laat ons toch zulke beginselen niet brengen in ons Burgerlijk Wetboek; dat is ten hoogste bedenkelijk. Wanneer gij dit artikel aanneemt, bepaalt gij niet, dat de rechter tusschen partijen beslist, maar gij maakt den rechter zelf tot partij. Dan hangt alles van het geheel willekeurige inzicht van dien rechter af, want er staat zonder eenige begrenzing: „indien de boete hem bovenmatig voorkomt.”

Dit alles komt mij ten eenenmale verkeerd voor. Ik behoef niet veel meer te zeggen tegen het amendement van de heeren Jannink c.s. hoe goed dit ook moge verdedigd zijn door den heer Limburg; hij zal zelf toestemmen, dat als den rechter de bevoegdheid wordt gegeven om ook voor gewone fabrieksarbeiders de nu reeds zoo laag gestelde boete nog te verminderen, dit practisch zoo goed als nooit zal voorkomen. Is het dan wenschelijk om, ter wille van iets van zoo weinig belang een zóó gewichtig en bedenkelijk beginsel in onze wetgeving te brengen. Of denkt de voorsteller, dat de rechter wel vaak van zijn bevoegdheid zal gebruik maken? Maar laat men dan eenvoudig alle boeten afschaffen, dat is nog eerlijker en oprechter.

Wat de Minister zegt, dat wel eens straffedingen worden gemaakt, die bij toepassing in de practijk hoogst onbillijk zijn, is waar. Wij hebben dat meer maken gezien, als men hier bij de Kamer kwam om kwijtschelding, op grond dat de boete wel bedongen was, maar dat de toepassing met het oog op de gegeven omstandigheden hoogst onbillijk zou zijn. Maar die onbillijkheid waarop gedoeld wordt reikt veel verder, dan het geval dat hier moet worden beslist; dat geldt elk poenaliteitsbeding en de bepaling van art. 1285, die den rechter afwijking van dat beding verbiedt. Het kan b.v. zijn, dat bedongen is onder zeker strafbeding een huis op een bepaalden tijd te leveren, en dat te dien tijde het land,

waarop dat huis staat, overstroomd is, zoodat niemand dat huis zou kunnen betrekken. Toepassing van de boete zou in dat geval zijn een niet redelijke winst van den aanbesteder van het huis, doch in werkelijkheid geen schadevergoeding.

Ik begrijp dat men den rechter in zulk een geval moet kunnen te hulp roepen. Daarom zou ik zeggen: wilt gij artikel 1285 Burgerlijk Wetboek wijzigen, doe dat bij dat artikel, doch geef niet als hier den rechter de bevoegdheid willekeurig de opgelegde boete te verlagen en bepaal, dat dit kan geschieden in aangewezen gevallen, bijv. wanneer blijkt dat de andere partij geen of zoo goed als geen schade geleden heeft. Maar dat moet er dan bij staan; dat heeft de rechter een maatstaf, dan kan hij zeggen, dat in dit of dat geval die boete niet behoort te worden ingevorderd. Maar als men een beginsel als waarvan hier quaestie is, het beginsel dat de rechter zich plaatst in den stoel van een der partijen, in dit artikel opneemt, dan maakt men het inderdaad voor degenen die gaarne deze wet tot stand zien komen, zeer moeilijk er voor te stemmen, want dat is een beginsel van wetgeving, dat niet slechts geheel nieuw is, maar de vastheid van alle overeenkomsten aanrandt. Tot dusverre heeft nog nooit de rechter zich gesteld in plaats van de partijen. Het geldt hier niet de uitvoering van contracten, maar eenvoudig het plaatsnemen van een nieuw contract in plaats van hetgeen oorspronkelijk was overeengekomen. En daarom dring ik er ten eerste op aan bij de Regeering om deze woorden weg te laten, of anders bij de Kamer om ze bij amendement weg te nemen.

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet zonder eenige aarzeling dat ik in dezen stand van het debat het woord vraag, maar ik meen toch daartoe gerechtigd te wezen, juist naar aanleiding van hetgeen dezen middag door eenige geachte sprekers is gezegd. Het doel toch waarmede ik het woord gevraagd heb is geen ander dan een bescheiden poging te wagen om aan het amendement van den heer van Styrum die toevoeging te doen waarop door sommige leden zoeven reeds gezinspeeld is; en waardoor, naar ik meen, voor de meesten dat amendement aannemelijk worden zal.

Het amendement van den heer van Styrum heeft in haar hoofdstrekking ook mijn sympathie, en ik geef daaraan verre de voorkeur boven het Regeeringsvoorstel gelijk ons dat gisteravond is medegedeeld. De bezwaren tegen het Regeeringsvoorstel zal ik niet meer nagaan, aangezien dit reeds zoeven op uitnemende wijze is geschied; alleen wensch ik een enkel punt uit het debat even te releveeren, en wel dit, dat het Regeeringsvoorstel tot op zekere hoogte verdedigd is door den geachten afgevaardigde uit Venlo, die o. a. vooral het woord „begrepen” naar voren heeft gehaald en daarop heeft laten vallen het volle licht. Hij zeide ongeveer juist uit dat woord „begrepen” valt af te leiden, dat ook naar de meening van de Regeering een verschil bestaat tusschen het boetebeding en het poenale beding; anders toch zou men dat woord niet gebruiken. Immers, — zoo was zijn reedneering — indien geen verschil bestaat tusschen een en ander, behoeft men niet te zeggen, dat onder het een het ander „begrepen” wordt.

Welnu, die uitlegging zou volkomen juist zijn, en het woord „begrepen” zou die beteekenis kunnen hebben, maar het heeft die in dit geval niet, omdat wij dit voorstel niet van de Regeering hebben gekregen nadat zij tévergeefs getracht had duidelijk te maken dat er een verschil bestond tusschen boetebeding en poenaal beding en daarna pas was gekomen met dat woord op te nemen om duidelijk in de wet neder te leggen dat dat verschil bestaat. Neen, zoo staat de zaak allermint. De Regeering heeft gisteren en heden duidelijk vooropgezet dat voor haar geen verschil tusschen boete- en poenaalbeding bestaat, zoodat het woord „begrepen” bedoelt volkomen gelijkstelling van beide bedingen.

Op dien grond nu heb ik o. a. bezwaar tegen het Regeeringsvoorstel. Overigens zal ik mijn bezwaren tegen het Regeeringsvoorstel niet verder ontwikkelen, omdat zulks reeds op duidelijke wijze zoeven is geschied. Ik wensch mij dus te bepalen tot aanbeveling van het amendement van den heer van Styrum, dat m. i. en principieel en practisch beter is. In dat amendement wordt vooreerst hieraan beslist vastgehouden, dat wel degelijk principieel verschil bestaat tusschen boetebeding en poenaal beding.

Ik zou er dan ook niet tegen hebben het amendement van den heer van Styrum, zonder meer, aan te nemen, indien bij aanneming daarvan niet een ernstig bezwaar bestaan bleef, waarop gisteren de geachte afgevaardigde uit Groningen de aandacht gevestigd heeft en dat ook heden besproken is, n.l. dat het dan mogelijk zal blijven dat eenvoudig alle bepalingen omtrent boete ontdoken worden, omdat men langs den weg van het poenaal beding al datgene zal kunnen doen wat men door de in dit ontwerp geschreven voorschriften omtrent de boete wenschte te voorkomen. Daarom heeft mijns inziens volkomen te recht de heer Drucker

de aandacht gevestigd op dit bezwaar. De heer Schokking, dit artikel besprekende, heeft ook er aan herinnerd, dat het een bezwaar was dat het poenaal beding ongeregeld bleef. Ook de heer Loeff heeft gezegd, sprekende over het amendement van den heer van Styrum, dat het nog een aanvulling noodig heeft. Welnu, Mijnheer de Voorzitter, gelijk ik reeds zeide, heb ik thans alleen het woord gevraagd om een aanvulling van dat amendement voor te stellen, die ik hoop dat de Kamer zal bevredegigen. Zij zal geen andere strekking hebben dan deze: te beletten, dat de geheele boetebepaling ontdoken zal worden; te beletten, dat langs den weg van het poenaal beding weer zal worden binnengesmokkeld, wat wij door de voorschriften omtrent de boeten beslist hebben buitengesloten.

Daarom heb ik de eer het volgende sub-amendement op het amendement van den heer van Styrum voor te stellen, namelijk om daaraan een nieuw lid toe te voegen, luidende:

„Ook indien tusschen werkgever en arbeider een ander beding van straf of poenaliteit is gemaakt, dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld, zal de rechter steeds bevoegd zijn het door den arbeider bij overtreding verschuldigde op eene kleinere som te bepalen, indien het bedongene hem bovenmatig voorkomt.”

Na al hetgeen ik gehoord heb, begrijp ik, dat ook daartegen bij den een of ander bezwaar kan zijn, maar ik geloof, dat er geen oplossing te vinden is, waarmede de geheele Kamer volkomen tevreden zal zijn!

Er zal, op welke wijze dan ook, een middenweg gevonden moeten worden.

Wij moeten langs een of anderen weg komen uit de moeilijkheid, waarin wij zijn geraakt. Een ieder zal daarbij iets moeten toegeven. Het door mij voorgesteld amendement biedt m. i. een aannemelijke uitweg. Immers, bij aanneming van dit sub-amendement blijft volkomen gehandhaafd het principieel verschil tusschen het beding van disciplinaire boete en het poenaal beding, en anderzijds wordt voorkomen, dat men door het poenaal beding de voorschriften omtrent het boetebeding ontduikt, wijl in het geval, waarin men dit laatste zoude willen beproeven, de tusschenkomst van den rechter toegelaten wordt, ten einde dien toeleeg te verijdelen.

Ik vermeen dus mijn amendement als een voor allen bevredigenden uitweg uit de impasse waarin we geraakt zijn, aan de Kamer te mogen aanbevelen.

De Voorzitter: Het sub-amendement van den heer van Wijnbergen strekt om aan het amendement van den heer van Styrum een nieuw lid toe te voegen, luidende:

„Ook indien tusschen werkgever en arbeider een ander beding van straf of poenaliteit is gemaakt dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld, zal de rechter steeds bevoegd zijn het door den arbeider bij overtreding verschuldigde op een kleinere som te bepalen, indien de bedongene hem bovenmatig voorkomt.”

Het sub-amendement wordt ondersteund door de heeren Heemskerk, Aalberse, Eland en Schokking en komt mitsdien in beraadslaging.

De Voorzitter: Ik wensch mede te deelen dat voorstellers van amendementen mij het volgende hebben bericht.

Ten eerste, dat het amendement van den heer Jannink c.s. thans moet worden gelezen, in verband met de wijziging in het Regeeringsvoorstel:

„De derde zinsnede van het zesde lid van art. 1637 u wordt een afzonderlijk lid, en wordt gelezen enz.”

Ten tweede, dat de heer Schaper c.s. hun amendement wijzigen in dien zin, dat in plaats van de woorden: „indien de bedongene hem bovenmatig voorkomt”, worden gelezen: „indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt”.

Ten derde dat de heer de Savornin Lohman den aanvang van zijn amendement wijzigt, zoodat het strekt om van art. 1637 u den slotzin van het 6de lid te doen vervallen.

Ten vierde dat de heeren Pierson en Patijn mij hebben doen weten, dat, ten gevolge van de aangebrachte wijzigingen in het nader Regeeringsvoorstel, hun amendement overbodig is geworden en zij op dien grond het intrekken.

Eindelijk deel ik mede dat bij mij is ingekomen een voorstel, ondertekend door de heeren van Idsinga, Schokking, van Styrum, Tydeman en Heemskerk. Dit voorstel strekt om de behandeling van de artt. 1637 u en v tot Dinsdag a.s.

uit te stellen en inmiddels de beraadslaging over de daarop volgende artikelen voort te zetten.

De heer van Idsinga, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het voorstel, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat het voorstel, dat op het oogenblik door de vijf heeren gedaan wordt, weinig toelichting behoeft. De toelichting heb ik eigenlijk heden reeds in mijn eerste rede gegeven, toen ik in overweging gaf het laatst ingediende voorstel terug te zenden naar de afdelingen. Sedert dien tijd is er nog een nieuw element in het debat gebracht.

De heer Schokking heeft een denkbeeld geopperd, dat ondersteuning heeft gevonden bij verschillende leden der Kamer, en het is aan een van de leden misschien gelukt om een poging te doen in die richting, die tot een goede oplossing zal kunnen leiden. Nu is het oogenblik gekomen om de portée van dat voorstel te overwegen en na te gaan in hoever het, in verband met de reeds voorgestelde amendementen, inderdaad een oplossing biedt. Het is op dit oogenblik voor de Kamer niet mogelijk om deze quaestie goed te bespreken of voor de leden om onderling daarover overleg te plegen. Ik geloof, dat het niet alleen noodig is om over de verschillende voorstellen te denken, maar ook om met de Commissie van Rapporteurs daaromtrént in overleg te treden. Daarom schijnt het ons noodig aan de Kamer een paar dagen rust te geven ten opzichte van dit onderwerp, hetgeen tot het vinden van een algemeen bevredigende oplossing bevorderlijk kan zijn. Om deze reden hebben eenige leden gemeend het voorstel te moeten doen, de behandeling van deze zaak uit te stellen tot a.s. Dinsdag en inmiddels met de andere artikelen voort te gaan.

De heer Nolens: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat hetgeen door de heeren van Idsinga c.s. wordt voorgesteld, werkelijk niet noodig is.

Men zegt, dat er tijd noodig is om deze moeilijke aangelegenheid in verband met de nader ingediende amendementen te overwegen en na te gaan. Het is misschien onbescheiden om, wanneer anderen achten eenige dagen daarvoor noodig te hebben, te zeggen, dat er voldoende tijd is tusschen heden 4 uur en morgen voormiddag 11 uur om de behandeling verder voor te bereiden. Toch komt het mij voor, dat dit het geval is. Wat zich thans voordoet, kan zich bij andere artikelen weer voordoen. Ik voorzie, dat dezelfde begripsverwarring, die zich nu voordoet ten aanzien van het strafbeding en de boeten, straks ook zal ontstaan wanneer wij komen aan wat ik nu maar zal noemen: het stakingsrecht. Indien dan ten gevolge van de mindere helderheid van denkbeelden van de voorstanders, de bestrijders en, zoo hoor ik hier zeggen, ook van de Regeering, eenige dagen noodig zullen zijn om meer helderheid te krijgen, dan geloof ik, dat wij met dit ontwerp zelfs na Paschen niet tot een goed einde zullen komen. Ik meen, dat op dit oogenblik de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs ten opzichte van de dingen die hier besproken zijn, wel het een en ander in het midden zal hebben te brengen, waardoor misschien meerdere klaarheid zal ontstaan. Mij dunkt dus, dat er geen reden bestaat om van deze artikelen en amendementen af te stappen en met de behandeling van een nieuw artikel te beginnen.

De heer Heemskerk: Het is inderdaad te betreuren, wanneer men genoodzaakt is om de behandeling van een artikel te schorsen, maar ik zou toch, na het aangevoerde door den geachten afgevaardigde uit Venlo, het voorstel, dat ook door mij is gesteund, wel even willen verdedigen.

Wij zitten inderdaad in een ernstige moeilijkheid en naar het mij voorkomt, is die moeilijkheid het gevolg hiervan, dat men twee ongelijkssoortige zaken in een artikel heeft willen regelen. Nu is er een poging gedaan door den geachten afgevaardigde uit Haarlem om daaraan een einde te maken, maar men zegt van andere zijde, dat daardoor een lacune zal ontstaan. De geachte afgevaardigde uit Elst heeft daarom een poging gedaan om die aan te vullen. Daardoor is de zaak in een nieuw stadium gebracht en een nieuwe weg aangewezen om tot een oplossing te komen. Ik heb dat amendement ondersteund, maar ik wil al dadelijk zeggen, dat in verband daarmee iets anders zal moeten overwogen worden, nl. of niet een nieuw artikel daarvan moet worden gemaakt, ook in verband met art. 1637 v, en dit wordt nu eigenlijk de vraag waarmede de Kamer zich moet bezighouden. De eenvoudige verwerping van het amendement van den geachten afgevaardigde uit Haarlem zal aan de moeilijkheid geen einde maken. Men zal daardoor krijgen een regeling, die juist op het verwarrende van de doorenmenging van twee verschillende zaken, nooit bevrediging zal schenken. Er is nu een ernstige poging gedaan om door het sub-amendement van den heer van Wijnbergen tot een bevredigende oplossing te komen; zal nu die poging

met eenige kans op welslagen worden bekroond, dan moet er een behoorlijk overleg plaats hebben, dan zal de Regeering ook moeten overwegen, of het amendement van den heer van Wijnbergen voldoende is en past bij art. 1637 v, of dat wellicht aan dat artikel een kleine uitbreiding behoort te worden gegeven. Daarvoor is tijd noodig, langer dan tot morgen. Ik geloof dus dat de Kamer in het belang van het welslagen van de zaak verstandig zal doen het voorstel tot uitstel aan te nemen. Anders zal men zeker tot een beslissing komen die een zeer sterke minderheid niet bevredigt; uitstel biedt de eenige kans om tot een beslissing te komen, die bevrediging aan het gemeenschappelijk rechtsbewustzijn zal schenken.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Over de vraag, of de Kamer goed zal doen met het oog op hetgeen nu weken lang reeds is geschied en met het oog op hetgeen ons nog te wachten staat, na een driedaagsch debat over dit artikel, thans de behandeling uit te stellen tot Dinsdag, over die vraag zal ik mij in principe niet uitspreken; ik kan alleen verklaren namens de Commissie van Rapporteurs, dat wij niet alleen volkomen bereid zijn op dit oogenblik advies te geven over den tegenwoordigen stand van de zaak, maar dat wij ons ook overtuigd houden, met de kennis die wij hebben, dat deze aangelegenheid Dinsdag niet verder zal zijn dan zij op dit oogenblik is.

De heer van Idsinga: De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft zooveel geprofeteerd dat wij Dinsdag met deze quaestie niet verder zullen zijn dan nu. Het is natuurlijk mogelijk dat dit het geval zal zijn. Maar toch geeft uitstel maar de eenige kans om tot een goed en bevredigend resultaat te komen. Het is mogelijk dat de poging in het werk gesteld om tot overeenstemming te geraken mislukt, dat dus de voorspelling van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs uitkomt, maar toch is de eenige uitweg uit de moeilijkheid dat der Kamer tijd wordt gelaten om de zaak rustig onderling te bespreken en te overwegen. Wij blijven derhalve ons voorstel handhaven.

De Voorzitter: Als handhaver van het Reglement van Orde dezer Kamer, wensch ik — voor zooveel noodig — de heeren voorstellers er opmerkzaam op te maken, dat hun motie alsnog in verband zal moeten worden gebracht met een of meerdere wijzigingen, op dit artikel voorgesteld, of met veranderingen door de Regeering daarin aangebracht. Art. 75 van het Reglement van Orde toch bepaalt o. a.: „Op voorstel van vijf leden kan de Kamer de beraadslaging over elke wijziging uitstellen of het voorstel tot wijziging verzenden naar de afdelingen.” De motie moet derhalve volgens gemeld artikel alsnog in verband worden gebracht met de een of ander voorgestelde wijziging of aangebrachte verandering. Mag ik dus nu vragen: met welke wijziging of verandering de motie, volgens de bedoeling der heeren voorstellers, in verband wordt gebracht?

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Om te gemoet te komen aan het technisch bezwaar, ontleend aan het Reglement van Orde, zullen wij dus niet spreken van het artikel, maar van de wijziging voorgesteld door den heer van Wijnbergen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De motie van den heer van Idsinga, thans luidende:

„om, naar aanleiding van de wijziging door den heer van Wijnbergen voorgesteld op art. 1637 u, de behandeling der artt. 1637 u en 1637 v tot Dinsdag a.s. uit te stellen en inmiddels de beraadslaging over de daarop volgende artikelen voort te zetten”;

wordt in stemming gebracht en met 64 tegen 16 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren de Savornin Lohman, van Alphen, van Doorn, Pierson, Limburg, Blooker, van de Velde, van der Zwaag, Nolens, van Vuuren, van den Bergh (den Helder), Roessingh, Lucasse, Brummelkamp, ter Laan, van Deventer, Duynstee, Eland, Koolen, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Arts, Thomson, Troelstra, Lely, Mees, van Asch van Wijck, IJzerman, Roodhuyzen, Boogaardt, Hubrecht, Lieftinck, Smidt, Smeenge, Dolk, Beckers, Ruys de Beerenbrouck, van Gijn, Zijlma, Ferf, Janssen, Verhey, van den Heuvel, van der Borch van Verwolde, van Nispen tot Sevenaer, van Sasse van Ysselt, Bolsius,

van Wijnbergen, Regout, Schaper, Bos, de Boer, Drucker, van Vlijmen, Plate, Patijn, Ketelaar, Nolting, Marchant, Hugenholtz, Jannink, de Klerk, van Bylandt en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Dedem, de Ram, de Beaufort, van Idsinga, Loeff, Duymaer van Twist, Aalberse, Heemskerk, van Veen, van Karnebeek, Tydeman, van Foreest, Okma, Schokking, van Heemstra en van Styrum.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord vreggen hebbende om, namens deze, haar meening over het artikel en de daarop voorgestelde amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Laat mij mogen aanvangen met een mij persoonlijk betreffende opmerking aan het adres van den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, den heer van Idsinga. Wanneer ik in de vergadering een citaat heb mede te deelen, en dat gebeurt in deze quaestie nog al eens een enkelen keer, stel ik er prijs op, dat dit citaat kan worden gecontroleerd en nauwkeurig bevonden. Nu heeft de geachte afgevaardigde mij eigenlijk zoowat ten laste gelegd, dat ik van het vonnis der rechtbank te 's-Gravenhage van Mei 1855 een onjuist gebruik zou hebben gemaakt. Ik stel er prijs op die opmerking te wederleggen, door eenvoudig er aan te herinneren, dat het in het Haagsche geval gold een tooneelspeler, die zich volgens de letterlijke bewoordingen van het vonnis, bij overeenkomst had verbonden zich te onderwerpen aan elke boete hem wettiglijk opgelegd, wanneer hij zijn diensten niet mocht vervullen of niet op de repetitie verschijnen. Ik vraag aan al mijn geachte medeleden, of dit niet is de boete, waarover wij het bij deze gelegenheid hebben. Toen heeft de rechtbank gezegd: die bepaling van boete is een afspraak, die valt onder het beding van straf of poenaliteit.

De heer van **Idsinga**: Wij hebben hier met andere boeten te maken tegen overtredingen van voorschriften bij reglementen gegeven.

De heer **Drucker**: Wanneer ik den heer van Idsinga mag houden aan zijn woord, dan is dit een krachtig en onomstootelijk bewijs, hoe teer, subtiel en minutieus het onderscheid is tusschen de boete en het strafbeding. Dit is wat ik voor mijn betoog juist bij uitstek noodig heb, en het doet mij groot genoegen, dat de heer van Idsinga mij door zijn interruptie dat krachtige wapen voor mijn betoog geleverd heeft.

De heer **Troelstra** heeft gezegd: ik heb het aan de Academie anders geleerd. Ik heb geleerd, dat deze boete geheel iets anders is dan het strafbeding. Hieruit blijkt, dat er tusschen de rechtsgeleerden verschil van meening bestaat.

Laat ik nu nog een enkel sprekend citaat mogen voegen bij die welke ik gisteren gaf. Door de welwillendheid van een der hier aanwezigen ben ik attent gemaakt op § 88 g van de Oostenrijksche Gewerbe-ordnung waar de boete bijv. in fabrieken, waarover wij hier spreken, juist uitdrukkelijk wordt genoemd „Conventionalgeldstrafe“.

Er is dus verschil van meening tusschen rechtsgeleerden. Maar in ieder geval blijkt toch wel, dat het niet aangaat een ernstig practisch onderscheid vast te knopen aan het subtiel verschil tusschen boete en strafbeding.

Nu is door verschillende geachte medeleden van deze Vergadering, waaronder uitnemende rechtsgeleerden, op den voorgrond gesteld, dat het strafbeding niet anders is dan het vooraf bepalen van het bedrag eener eventueele schadevergoeding, en dus behandeld moet worden volgens het recht van de schadevergoeding en niet volgens de regels van de boete. Al wilde ik dit juridisch toegeven — en ik wil dit een oogenblik doen om de discussie mijnerzijds niet te rekken —, dan moet ik toch te gelijk er op wijzen, dat er uit sociaal en economisch oogpunt een ontzaglijk groot verschil is tusschen de schadevergoeding die men vordert, door bij den rechter te bewijzen dat men schade heeft geleden en hoeveel schade men heeft geleden, aan den eenen kant, en de boete als vooraf bepaalde schadeloosstelling aan den anderen kant.

Waar men invordert een vergoeding voor een schade, waarvan men het bedrag bewijzen moet, daar ontstaat geen gevaar uit de oeconomische ongelijkheid van de partijen, want de rechter ziet toe, dat het bewijs van die schade wordt geleverd. Maar wanneer wij hebben een schadeloosstelling, waarvan het bedrag vooruit vast is bepaald in de overeenkomst, daar werkt wel degelijk en doet zich sterk gevoelen de oeconomische ongelijkheid van beide contractanten; want naar mate die oeconomische ongelijkheid grooter is, naar mate de oeconomische druk sterker is, naar die mate wordt de eene contractant er gemakkelijker toe gebracht, het voor hem bezwarende beding te ondertekenen.

Men kan over de verdiensten van paragraaf 343 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek denken gelijk men wil, maar dit wordt door die bepaling onwederlegbaar aangewezen, dat het strafbeding daar is beschouwd als een gevaarlijk instituut, als een middel door den sterke om den zwakke te drukken. Dit is de reden, waarom men in het Duitsche Burgerlijk Wetboek juist speciaal het strafbeding heeft gebracht onder contrôle van den rechter. Waar wij nu hier hebben een wetsonwerp, dat, zooals herhaaldelijk is uiteengezet, uitgaat van de grondgedachte, dat werkgever en arbeider zijn economisch ongelijke partijen, kunnen wij niet nalaten, ook tegen dien mogelijken vorm van onderdrukking, de economisch zwakken in bescherming te nemen.

Ziedaar de reden, waarom hier wel met het strafbeding rekening moet gehouden worden, terwijl dit niet noodig is ten aanzien van de schadevergoeding, behoudens dat voor schadevergoeding een beperking wordt gemaakt omtrent de wijze waarop ze op het loon mag worden ingekort en afgehouden.

Na deze inleiding kom ik tot het advies der Commissie.

Nu wensch ik in de eerste plaats te herhalen ons advies, gisteren uitgebracht over de amendementen-Schaper en de Klerk; waar wij afraden de aanneming van die amendementen, geschiedt dit niet, als zouden wij in de verste verte een toestelsel willen aanbevelen, bevorderen of begunstigen. Wanneer ik gisteren door den gang van mijn betoog genoodzaakt ben geweest getuigenissen aan te halen van bevoegde personen, niet alleen werkgevers, maar vooral neutralen, die meenen, dat de boeten niet in het algemeen kunnen worden verboden, dan geschiedde dit allermint om tot die personen, die de boeten meenden te kunnen missen, te zeggen: Gaat de boeten bij u ook invoeren. Het doet mij groot genoegen, dat de heer Schaper dit niet alleen begrepen, maar ook uitdrukkelijk in deze Vergadering geconstateerd heeft. Het is dus verre van de Commissie voor de boeten te willen pleiten, maar wij meenen, dat het onder de bestaande omstandigheden niet aangaat, aan alle werkgevers, zonder dat wij den toestand zelfs geheel kunnen overzien, het bepalen van boeten te verbieden.

Het is heden in de Vergadering weer duidelijk gebleken, dat sommigen zóó sterk zijn gekant tegen boeten, dat zij ieder middel, als het maar niet heet boeten, met toejuiching begroeten.

Toen de heer van Styrum, hier introduceerde een hem bekend industrieel, die niet toepaste het middel van boeten, maar tot den werkman zeide: uw doen en laten bevalt mij niet; ik zal u gedurende een week of wat fl. 2 minder loon geven, toen zag ik eenige tegenstanders van boeten in de Kamer juichend applaudisseeren, alsof die fabrikant voor hen was een ideaal.

Men moet echter al zeer verstijfd zijn in zijn afkeer van boeten, om niet te gevoelen, dat een loonderving van fl. 2 per week een werkman op zijn minst even onaangenaam aandoet als een enkele boete van een of twee gulden.

Men mag toch de afkeuring der boete niet zoover drijven, dat men zegt: als het maar niet „boete“ heet, kunt ge doen wat ge wilt.

De heer **Troelstra** is teruggekomen op het punt, gisteren door mij behandeld, of de patroon niet door het verbieden van de boete genoopt zou kunnen worden, meer gebruik te maken van zijn recht om schadevergoeding te eischen. De geachte spreker zeide, dat dit recht thans ook reeds bestaat. De heer **Troelstra** heeft daarin volkomen gelijk, maar ik heb gisteren voorgelezen — het is hem misschien ontgaan — eenige uitspraken van fabrikanten uit de arbeidsenquête, die met vele waren te vermeerderen, waar uitdrukkelijk door hen gezegd wordt: wij vragen geen schadevergoeding als een werkman of werkvrouw bij ons f 10 of f 12 schade aanricht, maar dan leggen wij bij wijze van vermaning 25 cents boete op.

Het vorderen van schadevergoeding is gelukkig geen gebruik bij de werkgevers, en wij mogen aannemen, dat als men de boete mogelijk laat, daarvan ook voortaan in den regel geen gebruik zal gemaakt worden. Maar als men het nu en dan opleggen eener boete onmogelijk maakt, zullen de patroons eerder van het middel van schadevergoeding gebruik maken.

Een proces is daarvoor niet noodig. Ik zal dat hier niet nader gaan uiteenzetten, want ik wil in dit opzicht geen wenken geven. De werkgevers zullen dat zelf wel uitvinden.

Laat ik er alleen aan herinneren, dat het mij herhaaldelijk voorgekomen is, dat een dienstbode zich kwam beklagen, dat haar op haar loon was gekort een schadevergoeding wegens het breken van goederen; en als die dienstbode zich daartegen wil verzetten, moet zij het proces beginnen, en niet de patroon. Zoo zal het met den werkman voortaan ook gaan.

Ondanks de redevoeringen, gisteren hier gehouden door de heeren de Klerk, Schaper en Roodhuyzen, kan de Commissie van Rapporteurs zich in dit opzicht

niet overtuigd verklaren en moet zij blijven ontraden de aanneming van de beide door mij genoemde amendementen.

Ik kom thans tot het amendement van den heer van Styrum, waarmede in verband staat het sub-amendement van den heer van Wijnbergen.

Tegen het amendement van den heer van Styrum, zooals het hier ligt zonder het sub-amendement, heeft de geheele Commissie, voor zoover zij nog in haar geheel is, nu ook de heer Talma ons tot ons leedwezen door ongesteldheid niet kan ter zijde staan, ernstig bezwaar.

Het komt haar voor, dat waar de grens tusschen hetgeen de heer van Styrum in zijn amendement opneemt en wat daarbuiten valt, zoo subtiel is, het uitermate gevaarlijk is, van den loop dier grens gewichtige rechtsgevolgen te doen afhangen.

In het ongewijzigd amendement van den heer van Styrum zullen de beperkingen die de wet stelt, alleen gelden als datgene wat bedongen en bepaald is, beantwoordt aan de definitie, welke die geachte spreker geeft. Blijft men daarbuiten, dan heerscht er onbepaalde vrijheid, zelfs wanneer men het „boete” noemt, en in elk geval onbepaalde vrijheid, wanneer men de zaak giet in den vorm van een strafbeding.

Straks is door den heer de Savornin Lohman te recht opgemerkt dat, wanneer men het doel wil bereiken, namelijk misbruiken te keeren ten aanzien van de boeten, men die niet mag toelaten, als dat eenvoudig geschiedt onder een anderen naam, terwijl de zaak dezelfde zou blijven.

Ten aanzien van het ongewijzigd amendement van den heer van Styrum moet dus de geheele Commissie van Rapporteurs aan de Kamer de aanneming ontraden.

Wat betreft het sub-amendement van den heer van Wijnbergen, is ook weer de geheele Commissie overtuigd, dat dit is een zeer belangrijke verbetering van het amendement van Styrum. Een groot deel van de lacune wordt daardoor weggenomen. Intusschen, de Commissie heeft, ondanks ernstig overleg, niet tot eenstemmigheid kunnen komen over de vraag, wat meer aanbeveling verdient: het geamendeerde voorstel van den heer van Styrum of het Regeeringsvoorstel. De meerderheid der Commissie meent, dat de grondslag van het amendement van Styrum juist is dan die van het Regeeringsartikel en dat het praktisch bezwaar voor het grootste deel is weggenomen, wanneer het sub-amendement van den heer van Wijnbergen in dat voorstel overgaat.

De meerderheid van de Commissie beveelt dus het aldus gewijzigd voorstel boven het Regeeringsvoorstel aan.

De minderheid der Commissie kan zich daarmee niet vereenigen en blijft de voorkeur geven aan het Regeeringsvoorstel, omdat zij meent, dat altijd nog, zooals ik gisteren de eer had aan te toonen, begrippen, als „orde, gezondheid en veiligheid” vaag zijn, reden geven tot twijfel en de moeijelijkheid niet oplossen.

Ook de minderheid der Commissie, die aan het Regeeringsvoorstel de voorkeur geeft, moet evenwel erkennen, dat de ernstige praktische ongelegenheid die in het oorspronkelijk voorstel van den heer van Styrum ligt, voor een groot deel wordt weggenomen, wanneer het volgens het amendement van Wijnbergen wordt gewijzigd.

Nu nog een enkel woord over het amendement van den heer de Savornin Lohman.

Ik zal, na het uitnemende betoog van den Minister van hedenmorgen in dit opzicht, het algemeen begrip van dat amendement of liever van het stuk van het artikel dat daardoor zou vervallen niet verder bespreken. Ik wil alleen er op wijzen — en ik mag dat nu weer doen namens de geheele Commissie — dat, wanneer het amendement van den heer Lohman wordt aangenomen, wij aan tal van personen onttrekken een bescherming, die zij naar onze overtuiging niet mogen missen.

Wanneer het amendement-Lohman wordt aangenomen, is de boete wat het bedrag betreft, bij arbeiders boven de f 4 aan geen beperking gebonden. Dan zal men dus behouden die ontzaglijk bezwarende boeten, die aan dergelijke arbeiders, ook geen Croesussen in den regel, bij overeenkomst meermalen worden opgelegd. De contracten die dergelijke personen met een loon van meer dan f 4 per dag aangaan, zijn niet in grooten getale openbaar bekend. Men hoort daar nu en dan over spreken, maar het zijn meest particuliere contracten. Doch ik heb er hier toevallig een, dat gedrukt is; laat ik daaruit aan de Vergadering even iets mogen voorlezen. Het betreft orkestleden. En nu is wel door een der geachte sprekers vandaag gezegd: dat is maar zoo'n klein beetje menschen, maar orkestleden zijn er toch nog al wat in Nederland, en er zijn tal van andere categorieën van personen die in levens- en rechtspositie er toch ongeveer mee gelijk staan.

Ik heb hier nu zoo'n contract van orkestleden; er zijn er denklijk onder, die f 4 of daarbeneden verdienen, maar de meesten zullen in traktement wel daarboven gaan, want het geldt een groot orkest te Amsterdam. Welnu, daar staat in, dat, wanneer iemand oneerbiedig is tegen den directeur, hij gestraft wordt met f 25 boete, en wanneer dat een tweeden keer voorkomt, met f 50. En als die orkestdirecteur slecht gehumeurd is, kan hij aan het bestuur voorstellen de boete te verhoogen tot een maximum van f 200.

Men kan dus, wanneer men oneerbiedig geweest is tegen den directeur — en dat zal misschien alleen hierin bestaan, dat men onvriendelijk gekeken of gelachen heeft bij een beweging van den directeur — beboet worden met f 25, f 50 of, onder omstandigheden, f 200.

Mijnheer de Voorzitter! Ik hoor daar zeggen: waarom teekenen die menschen dat? Ja, Mijnheer de Voorzitter! dat is weer de kneep. Daarover zullen wij bij deze wet nog wel meer hebben te spreken en ook bij vorige artikelen hebben wij daarover reeds gehandeld. Als men aanneemt, dat iedereen alleen teekent het contract, waarin zijn belangen behoorlijk zijn verzorgd, dan kan een groot gedeelte van dit ontwerp worden weggelaten.

Ik hoor hier ook spreken van de willekeur van den rechter, maar men mag toch wel veronderstellen, dat onze rechters zullen hebben, wat men in Duitschland noemt: een „billiges Ermessen”. Bedoeld is hier niet de willekeur, maar de verstandige beslissing van den rechter.

Eén opmerking van den heer Troelstra eischt nog een korte beantwoording. Die geachte afgevaardigde heeft de vraag gedaan, hoever de beoordeeling van den rechter ten aanzien van de opgelegde boete gaat. Ik had reeds gisteren gezegd en ik heb het heden bij interruptie herhaald, dat het mijns inziens niet twijfelachtig is, of de rechter heeft te beoordeelen, of de man het feit waarvoor de boete is opgelegd, inderdaad heeft gepleegd. Dat is geen nieuwigheid volgens dit artikel, maar naar mijn overtuiging reeds bestaand recht. Dat is o. a. reeds beslist door de rechtbank te Leeuwarden in een zaak, die juridisch hetzelfde karakter heeft, bij vonnis van den 16den Mei 1895 (*Weekblad van het Recht* n°. 6707). Het gold daar een coöperatieve zuivelfabriek, die volgens reglement onder bepaalde omstandigheden haar leden kon beboeten. Een lid dat beboet was, zeide tot het bestuur: gij hebt mij wel beboet, maar ik wil door den rechter uitgemaakt zien, of dat feit door mij gepleegd is. Het bestuur antwoordde, dat de rechter daarin niets te zeggen had, maar dat het bestuur der fabriek had te beslissen. De rechtbank heeft toen uitgemaakt, dat de rechter heeft te beoordeelen, of het feit gepleegd is of niet.

Dat is dus bestaand recht, en dat zal zoo blijven. Alleen zal door de artikelen, die betrekking hebben op het proces, het procederen worden vergemakkelijkt en dus voor den arbeider de toegang tot den rechter faciler worden dan die thans is.

Wat de overige amendementen betreft blijft de Commissie bij haar advies, dat zij gisteren heeft gegeven en dat niet behoeft te worden herhaald.

Ik zou ten slotte namens de Commissie nog uitdrukkelijk de Kamer willen verzoeken geen gevolg te geven aan den raad, die door verschillende afgevaardigden tot haar is gericht om het artikel te verwerpen, wanneer het niet precies luidt, zooals zij het gaarne zouden wenschen. De heer van Styrum heeft hedenmorgen den raad gegeven om, wanneer zijn amendement geen ingang mocht vinden, liever het geheele artikel te schrappen. Van het standpunt van dien geachten afgevaardigde kan men daar nog eenigermate inkomen, maar, vergis ik mij niet al te zeer, dan is gisteren onder andere door den heer de Klerk gezegd: wanneer het artikel niet verscherpt wordt, stem er dan maar in zijn geheel tegen, ja stem ook maar tegen de geheele wet. Wat zal het gevolg zijn, wanneer men dit artikel, en ook wanneer men de geheele wet verwerpt?

Niet, dat de boeten dan krachtiger worden beteugeld dan in dit artikel gebeurt, maar dat ten aanzien van de boeten in Nederland eenvoudig het gemeene recht geldt, dat wil zeggen, dat de patroon in een overeenkomst precies zooveel boete kan bedingen als hij zelf wil en de bestemming der betaalde boete kan regelen naar eigen goedvinden, zoodat de misbruiken, waarover men tot heden heeft geklaagd, in vollen omvang blijven bestaan. De Commissie meent, dat, waar het niet mogelijk is, dat ieder zijn zin krijgt bij de verschillende amendementen, het wenschelijk is, dat, hoe het artikel ook mocht komen te luiden, de bescherming, die het op het gebied der boeten wil geven, door de Kamer zal worden gehandhaafd.

De heer Aalberse: Mijnheer de Voorzitter! Slechts één minuut voor de be-

spreking van een formeele quaestie. Vermoedelijk zullen de beraadslagingen zijn afgelopen en zal de Kamer tot stemmen overgaan.

Vergis ik mij niet, dan zal het amendement-van Styrum in stemming komen vóór het amendement, dat door ons is voorgesteld op het 5de lid. Nu gevoel ik zelf heel veel voor het amendement van den heer van Styrum, en ben geneigd daarvoor te stemmen, maar als ik dat doe, breng ik tevens den doodsteek toe aan ons eigen amendement, daar dat dan niet meer in stemming komt. Ik geloof echter, dat de zaak formeel te regelen is, wanneer wij hetzelfde amendement, dat wij reeds hebben ingediend op het vijfde lid van het Regeeringsartikel, thans ook indienen als sub-amendement op het amendement van den heer van Styrum. Wij stellen dus voor de laatste alinea van het amendement-van Styrum te lezen als ons amendement op het Regeeringsartikel luidt: Ik meen op grond van art. 77 van het Reglement van Orde — om aan de Kamer te besparen tweemaal over eenzelfde amendement te moeten stemmen — hieraan te mogen toevoegen, dat voor het geval ons sub-amendement wordt verworpen, ons amendement op het Regeeringsartikel mag worden geacht te zijn ingetrokken, want het ligt voor de hand, dat als men ons sub-amendement niet wil, men dat ook niet zal willen als amendement.

De heer van Idsinga vraagt en verkrijgt voor de derde maal het woord, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Vergadering zeer voor haar verlof om voor de derde maal het woord te voeren en zal zeer kort zijn. Ik wensch alleen een opmerking te maken naar aanleiding van hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs te mijnen aanzien is gezegd, en ik zou dat zelfs zijn voorbijgegaan, als de geachte voorzitter er niet aan had toegevoegd, dat het een *persoonlijke* zaak was. Ik wensch natuurlijk gaarne de verklaring af te leggen, dat het mijn bedoeling volstrekt niet is geweest den heer Drucker iets toe te voegen dat hem persoonlijk onaangenaam kon zijn. Ik kan zelfs niet begrijpen hoe dat uit mijn woorden is af te leiden; zeer zeker heb ik niet willen beweren, dat hij het opzettelijk zou hebben voorgesteld alsof het vonnis van de rechtbank een andere strekking had, dan het werkelijk had. Wij verschillen van gevoelen omtrent de portée, de strekking van het vonnis; maar ik herinner mij niet iets te hebben gezegd, dat den persoon van den geachten afgevaardigde raakt. Ik blijf bij mijn gevoelen, dat de strekking van het vonnis een andere is dan hij aangaf, omdat wij hierbij te doen hebben met een boete, opgelegd wegens het niet nakomen van de overeenkomst. Dat vóór zich hebbende kon de rechter niet anders dan volgens art. 1340 verklaren, dat het was een strafbeding, en aangezien hij in dat concrete geval niet anders kon doen, heeft hij natuurlijk het bewuste vonnis moeten vellen. Maar uit zulk een vonnis kan men niet afleiden dat de rechter, als hij te doen had gehad met een boete, gesteld op de overtreding van bij een reglement bepaalde voorschriften, ook zou hebben beslist dat men te doen had met een strafbeding. Misschien had hij het wel gedaan; maar ik beweer alleen, dat dit vonnis te dien opzichte niets uitmaakt.

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede, dat de heer van Wijnbergen heeft bericht een formeele wijziging te brengen in het door hem ingediende sub-amendement op het amendement van den heer van Styrum. Het luidt thans:

Het laatste lid van het amendement van den heer van Styrum wordt gelezen als volgt:

Het laatste lid van het artikel wordt gelezen als volgt:
„Ook indien tusschen werkgever en arbeider, enz.”

De heer van Karnebeek: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof dat ik, op dit late uur alsnog het woord nemende ten einde sluiting der beraadslaging te voorkomen, al was het o. a. alleen omdat daardoor de geachte afgevaardigde uit Haarlem verhinderd zou worden zijn meening te doen kennen over het gewijzigde sub-amendement van den heer van Wijnbergen, iets doe dat aan de Vergadering wellicht niet onaangenaam zal zijn — althans aan sommigen van de heeren. Maar ik doe het niet alleen daarom. Er is iets wat ik mij voorgenomen had alsnog aan de aandacht van de Vergadering te onderwerpen.

Mijn rede zal niet lang zijn, ik zal mij niet begeven in de uitvoerige debatten die hebben plaats gehad. Wat ik in het midden zou hebben te brengen zou voor een groot gedeelte nederkomen op redites.

Ik voor mij gevoel zeer veel voor het amendement ingediend door den geachten afgevaardigde uit Haarlem, voor het stelsel door hem hier verdedigd. Ik kan

mij in elk geval veel beter met dat stelsel vereenigen dan met dat wat nu door de Regeering laatstelijk is voorgedragen; maar er is toch nog iets dat ik daarin zou wenschen te verbeteren, indien ik dit woord eens mag gebruiken, althans er is een verandering daarin te maken, die te gemoet zou komen aan een bezwaar dat ik erken zelf te gevoelen tegen dit amendement. Ik deel volstrekt niet de groote vrees, die hier door verschillende sprekers en door den geachten afgevaardigde uit Goes wel in de sterkste mate is te kennen gegeven. Ik geloof volstrekt niet dat, indien wij het stelsel van den heer van Styrum aannemen, er eenigszins ernstig gevaar zou ontstaan, dat al de misbruiken, die men wenscht te keer te gaan door de bepalingen van dit wetsontwerp aangaande de boete, weer zullen herleven door middel van het zoogenaamde poenale beding in overeenkomsten te sluiten tusschen werkgevers en arbeiders.

Theoretisch klinkt zoodanig gevaar verschrikkelijk, in de practijk acht ik het hersenschimmig. Indien men aan den werkgever behoorlijk gelegenheid geeft een reglement te maken, waarbij boete wordt gesteld daar waar dit moodig is, dan geloof ik, dat er zeer weinig werkgevers zullen zijn, die zich niet eenvoudig tot dit middel zullen bepalen, maar zouden overgaan tot lastige schriftelijke overeenkomsten met hun arbeiders, ten einde door poenale bedingen de wettelijke beperking van de boeten te ontduiken.

De heer van Idsinga: Met enkele uitgezonderde werklieden of employé's.

De heer van Karnebeek: De heer van Idsinga zegt, dat dit zal kunnen geschieden met enkelen. Zeer goed, maar wanneer dat men enkelen geschiedt, zal daar waarschijnlijk een goede reden voor zijn, die men moet respecteeren, en dan zal dat geen misbruik zijn, maar een behoorlijk en goed gebruik van de vrijheid, die de wet laat om te contracteeren.

Men heeft het denkbeeld van de boete in verband gebracht met dat van de schadevergoeding, en de Minister heeft — meen ik — er op gewezen, dat sommige boeten eigenlijk moeten dienen om schade te voorkomen, om in de plaats te treden van wat men anders zou trachten te bereiken door de schade-actie, die meestal een weinig practisch middel is tegenover een arbeider. Als voorbeelden zijn genoemd boeten op het breken van ruiten, het beschadigen van gereedschap en dergelijke meer. Wil men dat tegen gaan zonder de toevlucht te nemen tot een actie van schadevergoeding, al of niet in verband met een poenaliteitsbeding, dan is het stellen van boete bij reglement een practisch middel. Welnu, met het oog daarop heeft het mijn aandacht getrokken, dat in het amendement van den geachten afgevaardigde uit Haarlem bij de vermelding van de doeleinden waarvoor dan bij reglement boete zal mogen gesteld worden, dat doel ontbreekt. In het amendement wordt alleen gesproken van boeten in het belang der orde, gezondheid en veiligheid. Daarom zou ik — ik sta echter niet op deze woorden — willen invoegen bijv. *tot beteroeging van beschadiging*. Dan brengt men het element van schadevergoeding in zulke gevallen ook onder de boete en wordt dat niet uitsluitend overgelaten aan aparte overeenkomsten met poenaal beding. Daarmede zou ook te gemoet gekomen worden aan de tegen het amendement van den heer Styrum geopperde bedenking, dat boete en schadevergoeding moeilijk geheel uit elkaar te houden zijn.

Om dit denkbeeld aan te geven, heb ik mij veroorloofd nog op dit late uur het woord te vragen. Ik zal afwachten hetgeen morgen de geachte afgevaardigde uit Haarlem wellicht daarover te zeggen heeft, en in het midden worden gebracht, en dan beslissen of ik al dan niet tot een formeel voorstel over ga.

(30 Maart 1906.)

De heer van Styrum: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn wel eens omstandigheden, dat iemand berouw heeft over hetgeen hij gedaan heeft. Onder die omstandigheden verkeer ik evenwel niet. Ik heb geen berouw dat ik Dinsdag middag na de voor mij onverwachte uitlating van den Minister van Justitie den strijd tegen het artikel heb aangeboden. Er is gebleken, dat mijn bezwaren weerklink hebben gevonden bij vele geachte medeleden, zij het ook dat de vorm waarin ik het amendement gegoten heb nog niet algemeen bevrediging heeft gevonden. Ik ben dankbaar voor den steun dien ik daarbij van verschillende zijden heb mogen ondervinden, en daarbij niet het minst aan den heer van Wijnbergen, die getracht heeft door de indiening van zijn sub-amendement bemiddelend op te treden en die daarbij reeds aanvankelijk dit succes heeft gehad, dat de meerderheid van de Commissie van Rapporteurs zich heeft verklaard vóór mijn amen-

dement, wanneer zijn sub-amendement wordt aangenomen, terwijl de minderheid, hoewel de voorkeur gevende aan het Regeeringsvoorstel, mijn amendement, zoo het gewijzigd zal worden, niet zeer krachtig meer heeft bestreden. Ik acht dit een groote stap tot tevredenheid.

Ik wensch nu eens na te gaan hoe de toestand zal worden wanneer mijn amendement en ook het sub-amendement van den heer van Wijnbergen wordt aangenomen. De werkgever zal dan disciplinaire boete mogen stellen bij reglement of andere schriftelijke overeenkomst. Die boete is beperkt, waar het geldt arbeiders die niet meer verdienen dan f 4 per dag en de disciplinaire boete kan hooger worden, wanneer het geldt arbeiders die meer verdienen. In beide gevallen zal de boete niet mogen strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever.

Waar nu in het vijfde lid de mogelijkheid is geopend van het opleggen van een hoogere disciplinaire boete, daar kan de rechter de boete op een kleine som bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig hoog voorkomt. Zoo staat het met de disciplinaire boete.

Bij mijn amendement worden de gevolgen van de clausula poenalis in de arbeidsovereenkomsten beheerscht door het gemeene recht. Ik blijf dit juist achten. Bevredeigd het gemeene recht niet, dan kan men dit wijzigen en dit had men met name kunnen doen in artikel I van dit wetsontwerp, waar verschillende bepalingen van het Burgerlijk Wetboek ter wijziging worden voorgedragen.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben hier de laatste dagen herhaaldelijk een beroep hooren doen op het Deutsche Burgerlijk Wetboek.

Nu wil ik naar aanleiding daarvan opmerken, dat in het Deutsche Burgerlijk Wetboek het strafbeding algemeen is geregeld, zoodat te dien opzichte voor de arbeidsovereenkomsten hetzelfde geldt als voor alle andere overeenkomsten. Ik wil hier nog iets bij voegen. Volgens het Deutsche recht is de straf welke bedongen is geen fixum. Ik verwijs naar § 340.

Lijdt de crediteur meer schade dan bedongen is, dan kan hij, gelijk die paragraaf luidt: „die verwirkte Strafe als Mindestbetrag des Schadens verlangen”, maar, wordt er bij gezegd: „Die Geltendmachung eines weiteren Schadens ist nicht ausgeschlossen.”

Nu de Deutsche wetgeving heeft bepaald in die paragraaf, dat het was geen fixum, maar dat degene die de schade lijdt onder zekere omstandigheden ook meer kan krijgen dan het bedrag hetwelk bedongen is, nu past in hetzelfde systeem § 343, waarop herhaaldelijk de aandacht is gevestigd, dat, wanneer blijkt, dat de straf onevenredig hoog is, deze kan worden gereduceerd.

Men heeft in deze discussie, naar mijn wijze van zien, te veel uitsluitend het oog gehad op de bepalingen van § 343, zonder te letten op het groote verband dat bestaat tusschen die paragraaf en § 340.

Het Deutsche systeem nu is een systeem, wat zich goed laat verdedigen, maar dat afwijkt van de bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek, die ongewijzigd blijven.

Hoe dit zij, ik herinner er aan, dat de clausula poenalis in Duitschland algemeen geregeld is voor alle overeenkomsten en ten gevolge daarvan ook geldt voor de arbeidsovereenkomsten.

Nu heeft de Regeering een anderen weg ingeslagen en zij maakt afwijking van het gemeene recht alleen voor de arbeidsovereenkomsten.

Op dezelfde lijn beweegt zich ook het sub-amendement van den heer van Wijnbergen, door wat te dien aanzien is bepaald bij de disciplinaire boete ook te bepalen bij de boete krachtens het beding van straf of poenaliteit.

Uit mijn uiteenzetting volgt, dat, waar ik liever het strafbeding in zijn vollen omvang wil regelen bij het Burgerlijk Wetboek, ter plaatse waar dit instituut geregeld wordt, ik niet bijzonder warm gestemd ben voor de uitbreiding welke de heer van Wijnbergen er aan geven wil, en dat zelfs het amendement van den heer de Savornin Lohman in zoover meer in mijn lijn ligt, omdat daardoor dan niet incidenteel hier een regeling getroffen wordt naast het ongewijzigd blijvende art. 1285 van het Burgerlijk Wetboek.

Ik constateer echter met erkentelijkheid, dat het sub-amendement een middel van verzoening kan zijn en uit dien hoofde en ook omdat er toch eindelijk aan dezen strijd een einde behoort te komen en ik mijn aldus geamendeerd systeem verre verkies boven dat van de Regeering, zal ik mij op utiliteitsgronden tegen aanneming van het sub-amendement niet verzetten en ben ik bereid ook den slotzin van het zesde lid van het Regeeringsontwerp te aanvaarden.

De Regeering is in dat zesde lid gedeeltelijk aan mijn bezwaren te gemoet gekomen; ik heb dit bij een vorige gelegenheid reeds met erkentelijkheid herdacht, en als nu de Regeering zich niet te scherp verzet tegen mijn amendement, zooals het eventueel gewijzigd zal worden door het sub-amendement, dan wil het mij voorkomen, dat uit het gemeen overleg iets zal zijn voortgekomen, dat wel

niet ieders bijzondere aspiraties zal bevredigen, maar dat toch zal weergeven de meening van een groot deel dezer Kamer.

Het zij mij intusschen veroorloofd een enkele opmerking te maken over de redactie van het sub-amendement van den heer van Wijnbergen.

Volgens mijn amendement is in het eerste en tweede lid alleen sprake van disciplinaire boete en niet van een beding van straf of poenaliteit.

Waar dit zoo is, kan men toch moeilijk lezen: „Ook indien tusschen werkgever en arbeider een ander beding van straf of poenaliteit is gemaakt, dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld”, enz. Immers, in het eerste en tweede lid is niet bedoeld een beding van straf of poenaliteit.

Ik zou daarom den heer van Wijnbergen in overweging willen geven die woorden er uit te laten en bij voorbeeld liever te lezen: „Ook indien tusschen werkgever en arbeider een beding van straf of poenaliteit is gemaakt”, enz.

Hij zou ook — en dit zou misschien der Regeering aangenamer zijn — kunnen lezen: „Ook indien tusschen werkgever en arbeider een ander beding is gemaakt dan in het eerste en tweede lid bedoeld”, enz.

De woorden van het sub-amendement passen logisch niet in mijn amendement en ook niet in den gedachtengang van den heer van Wijnbergen zelf. Zij kunnen geven een onnoedigen steen des aanstoots.

Laat ons nu niet weder bij dit sub-amendement de groote strijdvraag ter sprake brengen en spreek daarom maar niet van het beding van straf of poenaliteit.

De heer van Wijnbergen en ik zijn het er over eens, dat in het eerste en tweede lid van mijn amendement geen sprake is van iets anders dan van disciplinaire boete.

Dat is mijn eerste opmerking; ik voeg er een tweede aan toe.

De vraag is nader bij mij gerezen, of, waar men hier introduceert het beginsel van § 343 van het Deutsche Wetboek, het ook goed zou kunnen zijn hier op te nemen wat diezelfde paragraaf bepaalt, namelijk, dat bij het bepalen van de som, de rechter zal letten op ieder gerechtvaardigd belang, en niet alleen op het geldelijk belang. Men zou dan kunnen lezen: „Bij de bepaling der som moet elk gerechtvaardigd belang en niet alleen het geldelijk belang in aanmerking worden genomen.”

Nu zou men kunnen beweren, dat in dat bezwaar reeds voldoende voorzien is door art. 1637 n [w], dat uitdrukkelijk zegt: „Indien een der partijen opzettelijk of door schuld in strijd heeft gehandeld met een harer verplichtingen en de diensgevolge door de wederpartij geleden schade niet op geld waardeerbaar is, zal de rechter naar billijkheid een som gelds als schadevergoeding vaststellen.” Dat hiermede reeds in het geopperde bezwaar voldoende zou zijn voorzien, komt mij echter wel eenigszins twijfelachtig voor. Dat art. 1637 n [w] voorziet wel in het geval dat de schade in het geheel niet op geld waardeerbaar is, maar er zijn onderscheiden gevallen, dat door een gepleegd feit iemand voor een gedeelte direct schade lijdt van financieelen aard, doch dat dit feit tevens een niet waardeerbaar element van schade inhoudt. Ik geef echter toe, dat die vraag onder de oogen kan gezien worden bij art. 1637 n [w].

Nu nog een enkel woord over alinea 1 van mijn amendement. Ik heb daar gebruikt de uitdrukking: „in het belang van orde, gezondheid en veiligheid”. De vraag is: is dat begrip ruim genoeg? Sommige geachte afgevaardigden hebben mij in overweging gegeven daar nog in te lasseten de woorden „zedelijkheid en tucht”, en de heer van Karnebeek gaf mij in overweging ook in te lasseten de woorden „tot betuigeling van beschadiging”.

Ik meen echter, dat die aanvulling niet noodig is, en mijnerzijds zal ik ze dan ook niet voorstellen. Men doet naar mijn opvatting verkeerd hierbij te veel in details te treden. Men moet er naar streven te krijgen een uitdrukking, die het begrip omvat, dat men omschrijven wil, maar om angstvallig in allerlei bijzonderheden te gaan treden, acht ik geen gelukkige weg.

Wat het inlasseten van het woord „tucht” betreft, ben ik van oordeel, dat tucht zeker onder het begrip „orde” valt, en wat de zedelijkheid betreft, zeker, ik ben van oordeel, dat men ook daarvoor maatregelen moet kunnen treffen. Maar men kan toch niet zeggen, dat daar waar tegen de goede zeden gezondigd wordt, het ordelijk toegaat.

Moeilijker acht ik de vraag van den heer van Karnebeek ten opzichte van de betuigeling der beschadiging, zoowel van de gereedschappen als van het te verwerken materiaal, maar ook te dien aanzien sta ik toch op hetzelfde standpunt. Ik beschouw het als een maatregel van orde om een disciplinaire boete te stellen op beschadiging, omdat men bij nauwlettendheid die schade niet zal aanrichten en voor het geval de beschadiging opzettelijk wordt aangericht en dat niet te

wijten is eenvoudig aan onachtzaamheid of gebrek aan zorgvuldige behandeling, dan staat zoowel de strafactie wegens opzettelijke zaakbeschadiging als de civiele actie tot schadevergoeding open.

De heer van Karnebeek heeft gisteren ook nog gevraagd, of het noodig was in het zesde lid van het Regeeringsvoorstel te bepalen, dat afwijking van de bij dit artikel gestelde regelen schriftelijk moet worden overeengekomen. Ik meen die vraag bevestigend te moeten beantwoorden in verband met het systeem van dit artikel.

De heer van Karnebeek zegt, dat hij die vraag niet heeft gesteld en als dat zoo is, behoeft ik daarop niet te antwoorden.

Het was mijn voornemen uiteen te zetten, waarom ik van oordeel was, dat dit schriftelijk moest geschieden, maar ik schijn den geachten afgevaardigde verkeerd te hebben begrepen.

Ten slotte nog een woord over het eerste amendement van den heer Schaper c.s. Dat amendement kan, naar ik meen, zooals het hier ligt, niet geaccepteerd worden. Ik laat nu daar de taalkundige bezwaren, welke de Minister van Justitie daartegen heeft ingebracht, maar laat ons eens rekenschap geven hoe het artikel er uit zal zien, indien het amendement wordt aangenomen. In het eerste lid wordt dan gezegd, dat slechts boete kan gesteld worden op overtreding van bepaald aangeduide voorschriften van het reglement, mits de boete in dat reglement is aangegeven, maar in de volgende leden worde telkens gesproken niet alleen van reglementen, maar ook van andere overeenkomsten. Wij zijn het er over eens, dat het reglement volgens de bedoeling van dit artikel een overeenkomst is, maar als men het eerste lid leest, zooals de heer Schaper dat wil doen, en vooropzet, dat de boete alleen in het reglement kan worden bepaald, dan loopen de andere leden van het artikel niet.

Het komt mij dus voor, dat dit amendement niet kan worden geaccepteerd. Er wordt hier gezegd, dat het volkomen gelijk staat met het Regeeringsartikel, maar ik meen dat te moeten betwijfelen. In het Regeeringsartikel wordt gezegd, dat de werkgever bevoegd is boete te stellen enz., maar volgens het amendement van den heer Schaper zal de werkgever slechts boete kunnen stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, mits de boete in dat reglement zij aangegeven. Indien men in het eerste lid bepaalt, dat de boete slechts bij reglement kan worden gesteld, kan men niet in de volgende alinea's voorschrijven, dat dit ook bij andere overeenkomsten kan plaats hebben.

Ik geloof derhalve, dat de Kamer goed zal doen het amendement van den heer Schaper c.s. niet aan te nemen en zich in dit opzicht te vereenigen met de redactie der Regeering, behoudens de daarin door mij voorgestelde wijziging.

De heer Troelstra: Mijnheer de Voorzitter! Het is niet zonder verwondering en leedwezen, dat ik gisteren het advies van de Commissie van Rapporteurs omtrent het sub-amendement van den heer van Wijnbergen heb gehoord. De meerderheid van de Commissie toch heeft verklaard, dat, indien het amendement van den heer van Styrum door dat van den heer van Wijnbergen werd aangevuld, de meerderheid zich met het gewijzigde amendement zou kunnen vereenigen. Om aan te toonen waarom mij de tegemoetkomende houding van de meerderheid der Commissie leed doet, behoeft ik slechts te wijzen op de verslechtingen, die door dat gewijzigd amendement in het Regeeringsartikel zouden worden aangebracht. Volgens het Regeeringsartikel geldt voor loonen beneden de f 4 de bepaling ten opzichte van poenaal beding en boete.

De beperking wat het bedrag betreft, het schriftelijk opstellen van de bepalingen, en de bestemming daarvan, gelden volgens het Regeeringsartikel voor boete en poenaal beding.

Ten opzichte van deze drie punten wordt voor poenaal beding een afwijking gemaakt van het Regeeringsartikel en het enige wat daarvoor in de plaats wordt gesteld door het gewijzigde amendement is, dat de rechter kan oordeelen over het bedrag van het poenale beding. Het behoeft geen betoog, dat daardoor voor een groot aantal gevallen, wat er goeds in zat in het Regeeringsartikel krachteloos wordt gemaakt. Dit klemt te meer, waar het zeer de vraag is, of door de redactie van het eerste lid van het amendement van Styrum wel het gehele veld van disciplinaire straffen wordt besproken. Ik geloof, dat er tal van gevallen denkbaar zijn, waarbij datgene, wat eigenlijk krachtens zijn wezen thuis zou behooren onder de boeten van het Regeeringsartikel, zal vallen buiten de boeten van den heer van Styrum en in den vorm van een apart poenaliteitsbeding in het reglement of in de overeenkomst zal worden opgenomen. Maar daarmee is de zaak niet afgelopen.

Wij hadden nu volgens het Regeeringsartikel ten eerste boete, waaronder be-

grepen poenaliteitsbeding, en ten tweede schadeloosstelling, met de bepaling van het volgende artikel, dat indien de werkgever gebruik maakt van de boete, hij geen schadeloosstelling zal kunnen eischen. Wij hebben nu niet meer twee categorieën, maar drie, ten eerste de boete, ten tweede de straf of wel het poenaliteitsbeding en ten derde de schadeloosstelling. Nu is het het eigenaardige van het poenaliteitsbeding, dat het in verschillende gevallen de schadeloosstelling bevat en nu was van het Regeeringsartikel dit in allen gevallen het aantrekkelijke, dat het deed, waarop de heer Drucker heeft gewezen, dat het namelijk, waar de werkgever een boete oplegt die vaak ook nog het poenale beding eigenlijk omvat, de schadeloosstelling daartoe beperkte, tenzij de werkgever afstand wilde doen van de bepalingen der overeenkomst en zich naar den rechter wilde begeven om daar het bedrag van de schadeloosstelling te laten bepalen. Nu ligt het voor de hand — ik heb er reeds in mijn vorige rede op gewezen — dat een werkgever zich honderd keer zal bedenken vóór hij een dergelijke procedure begint, en wel om de doodeenvoudige reden, dat hij dan niet vooraf het geld kan inhouden, en dat kan hij alleen als de som reeds is bepaald door een poenaal beding; dan kan hij die inhouden, immers de bepaling van compensatie die wij later tegenkomen geldt dan ook. De weg was dus, de werkgever hield in boete en poenaal beding, en wanneer de arbeider wilde appeleeren, kon hij zich beroepen op den rechter. Is geen bedrag vastgesteld voor schadevergoeding, dan zal de werkgever naar den rechter moeten gaan, en er zal in de meeste gevallen niets van terecht komen. Daarom heb ik mij absoluut niet bang gemaakt voor hetgeen waarop de heer Drucker wees, toen hij ter bestrijding van het amendement van den heer de Klerk gezegd heeft: als gij de boeten niet handhaaft, krijgt gij processen wegens schadeloosstelling. Maar, wanneer het stelsel van het gewijzigd amendement van Styrum wordt gevolgd, dan zal in de meeste gevallen in de overeenkomst worden gezorgd, dat het voor den werkgever mogelijk wordt om de schadevergoeding in te houden. Immers dit is het gevaarlijke van het gewijzigd amendement van Styrum, dat het den werkgevers er toe drijft om te maken ten eerste een reglement met boeten, maar aangezien dat niet volledig schenkt wat een werknemer moet hebben, om daarmede te maken een poenaal beding.

De heer van Nispen tot Sevenaer: Voor ieder man afzonderlijk?

De heer Troelstra: Dat kan ook, maar ik zou meenen met de verschillende verklieden; er kan een algemeene verzameling strafbepalingen worden gemaakt en ieder werkman kan zich afzonderlijk verbinden en zich nederleggen bij het boetenreglement en bij de verzameling van straffen.

Er wordt dus door dat amendement min of meer een premie gesteld op het maken van dergelijke bepalingen. Dit gaat lijnrecht in tegen hetgeen de heer Drucker opmerkte, nl. toen hij waarschuwde voor de eischen om schadevergoeding, die bij verbod van boete zouden voorkomen.

Dat zal weinig voorkomen; maar met het amendement van Styrum zou men de boete tot disciplinaire boete beperken en het strafbeding er niet in begripen, en wordt de werkgever er toe gebracht vooraf te zorgen, dat hij de schadevergoeding op gemakkelijke wijze binnen kan krijgen. De eenige beperking te dien opzichte door het gewijzigd amendement van Styrum aangegeven, zou zijn, dat de rechter ten slotte te beoordeelen zou hebben of het bedongen bedrag ook te hoog is. En aan die bevoegdheid van den rechter hecht ik niet veel.

In het sub-amendement van Wijnbergen staat, dat de rechter steeds bevoegd zal zijn het door den arbeider bij overtreding verschuldigde op een kleinere som te bepalen, indien de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

Wat is dat „bovenmatig“?

Bovenmatig in den zin van het artikel zal het bedrag door den rechter alleen geacht worden, wanneer bijv. de som boven het werkelijk bedrag van de aangerichte schade is.

Maar dit is juist wat het Regeeringsartikel voorkomen wil. Het krachtigst argument voor het Regeeringsartikel was juist, dat dit in de boete ook de schadevergoeding begrijpt en beide bindt aan de beperkingen, die het amendement van Styrum alleen voor disciplinaire boete laat gelden.

Door de beperking van het bedrag der boete zal de werkgever er belang bij hebben, reeds vooraf poenale bedingen te maken, waardoor hij vergoeding voor schade gemakkelijker zal binnenhalen. Hierdoor zal het amendement eerder een verslechtering dan een verbetering van den toestand veroorzaken.

Om deze reden moeten wij ons ten sterkste verklaren tegen dit gewijzigd amendement — zoo sterk, dat, indien het aangenomen mocht worden, in plaats van het Regeeringsartikel, wij onze stem daaraan niet zouden kunnen geven.

Wij moeten der Kamer dus in overweging geven dit amendement niet aan te nemen. En wij zullen overwegen of dit voor ons niet een reden zal zijn om ons ook te verklaren tegen het sub-amendement van Wijnbergen.

De heer **Loeff**: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof mij niet te bedriegen wanneer ik zeg, dat langzamerhand de overtuiging zich bij de Kamer gevestigd heeft, dat aan deze discussiën een einde behoort te komen. Het bekende spreekwoord zegt niet ten onrechte, dat men zelfs van het goede te veel kan krijgen; het is daarom dat ik met een zeer kort woord nog een bescheiden poging durf wagen om de beëindiging dezer beraadslaging te bevorderen.

Welke is op het oogenblik de stand van zaken ten aanzien van de hoofdpunten van dit debat?

Voor mij, en wellicht voor andere leden van deze Kamer, is het amendement van den geachten afgevaardigde uit Haarlem, wanneer dat gewijzigd zal zijn door het sub-amendement van den geachten afgevaardigde uit Elst, aannemelijk. Het zou echter ook best kunnen zijn dat een meerderheid in deze Kamer zich verklaarde tegen dat amendement. Want behalve, dat verscheiden leden op andere gronden bezwaar hebben tegen dat amendement, bestaat er aan deze zijde der Kamer een strooming tegen de discretionnaire bevoegdheid die ook bij dit amendement, wanneer het gesubamendeerd zal zijn, aan den rechter wordt toegekend. Het bezwaar dat door den geachten afgevaardigde uit Goes tegen die bevoegdheid is aangevoerd geldt bij mij, na rijpe overweging, niet. Wanneer ik naga bijv. dat en op het terrein van het strafrecht en bij de volontaire jurisdictie de rechter, ook volgens het thans bestaande recht, reeds een haast onbegrensde discretionnaire bevoegdheid bezit, bestaat voor mij geen overwegend bezwaar om een ruime rechterlijke bevoegdheid ook in deze bepaling op dit beperkt stukje sociaal terrein neder te leggen, te minder, omdat ik meen, dat de geachte afgevaardigde uit Goes toch te ver is gegaan, waar hij heeft betoogd, dat door de toekenning van zulke bevoegdheid aan den rechter door dezen bij zijn uitspraak in het contract zelf wijziging zou kunnen worden gebracht. Die bevoegdheid toch werkt, bedriegt ik mij niet, enkel voor wat betreft het executeeren van het contract en niet ten opzichte van het vaststellen van den inhoud daarvan.

Maar ik laat nu deze tusschenquaestie daar en ik zou zelfs den geachten afgevaardigde uit Goes willen verzoeken van mijn opmerking ten deze, zoo terloops gedaan, maar liever niet verder notitie te nemen; ik ga dan ook zelf niet verder op de zaak in, om in dit stadium geen nieuw debat uit te lokken.

Maar aangenomen nu eens, dat het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit Goes te zamen met de andere uit den boezem der Kamer gerezen bezwaren het amendement van den geachten afgevaardigde uit Elst, geënt op dat van den geachten afgevaardigde uit Haarlem, zouden doen verwerpen, wat dan? Voor dat geval, Mijnheer de Voorzitter, zou ik het onvoorwaardelijk eens zijn met den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en zou ik meenen, dat de Kamer wel zou doen het stelsel van de Regeering te accepteeeren, ofschoon; ik behoef het niet te herhalen, ik voor mij de opvatting, die daarin is neergelegd, niet de juiste acht. Wat het Regeeringsvoorstel echter wel doet, dat is, dat het ernstig poogt aan het moeilijk vraagstuk, dat ons bezighoudt een oplossing te geven die althans practisch bruikbaar is, en dat het tevens door zijn laatste lid tegenover hen die verschil in karakter aannemen tusschen straffbeding en boete, de concessie doet — zij het ook implicite — dat dit verschil werkelijk aanwezig is. Maar om nu ten slotte tot het accepteeeren van het Regeeringsvoorstel te kunnen overgaan, moet dan toch ook dat voorstel behoorlijk logisch in elkander zitten en juridiek juist zijn geformuleerd.

Om mij, en misschien anderen in deze Kamer er toe te brengen om, na een eventuele verwerping van het amendement van den geachten afgevaardigde uit Elst, onze stemmen te geven aan het Regeeringsartikel, dient dan toch ook de Minister zijnerzijds dit artikel zoo in te richten dat het door den juridieken beugel kan, hetgeen, — het zij gezegd met alle bescheidenheid — tot op dit oogenblik nog niet het geval is.

Welke is, blijkens de gehouden discussiën, zonder den minsten twijfel, volgens de meening van den Minister en van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, de verhouding tusschen het straffbeding van de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van het IIIde Boek van het Burgerlijk Wetboek en de boete van dit ontwerp.

Deze, dat het boetebeding is een species van het poenaal beding, dat het poenaal beding is het genus, het geslacht, en het boetebeding de species, de soort. En wat doet nu de Minister en wat beaamt, blijkens zijn advies, de voorzitter der Commissie van Rapporteurs? Nu formuleeren zij in de redactie van dit

laatste lid precies het omgekeerde en decreeteeren daar tegen de natuur in, dat het genus ressorteert onder de species. Dit nu, Mijnheer de Voorzitter, kan niet zoo blijven; men kan bij wetsduiding wel veel; men kan bijv. onder een begrip dat, laat ik zeggen, bestaat uit vier of vijf elementen of qualiteiten, bij wege van wetsduiding begripen een ander begrip, dat slechts heeft twee of drie van die elementen of qualiteiten, maar men kan niet omgekeerd te werk gaan. Men kan niet onder een begrip dat bestaat uit twee of drie elementen of qualiteiten, onderschikken een ander begrip dat bestaat uit vier of vijf elementen of qualiteiten. Dat is onjuridiek en onlogisch.

Er is dus m. i. in het voorstel van de Regeering op dit moment nog een cardinale juridieke fout, die, meen ik, niet duidelijker kan worden blootgelegd, dan door ons even voor den geest te stellen — ik heb dat misschien gisteren niet duidelijk genoeg doen uitkomen — dat het poenaal beding van het gemeene recht kan gesteld worden niet alleen ten behoeve van den werkgever, maar ook ten behoeve van den arbeider, terwijl het boetebeding daarentegen alleen kan gesteld worden ten behoeve van den werkgever. En wanneer wij dat gegeven nu eens aanpassen aan de formuleering van het voorstel der Regeering, welke onjuridieke, onlogische consequentie krijgen we dan? Geen mindere dan deze dat onder het begrip boete in den zin van dezen titel — onder het begrip boete dus, die alleen wordt bedongen ten behoeve van den werkgever — is begrepen het begrip poenaal beding, de straf, ook dan wanneer die bedongen is ten behoeve van den arbeider. Ik vraag: kan dit zoo blijven?

Nee, Mijnheer de Voorzitter, althans wanneer de Minister er prijs op stelt voor mij en voor anderen met mij de mogelijkheid te openen ten slotte voor zijn voorstel te stemmen. Ik hoop, dat hij dit zal doen en dus zijn formuleering zal wijzigen.

Welke is nu daartoe de weg? Wanneer de fout werkelijk is die, welke ik heb aangewezen, dan zou de meest logische weg tot redres deze zijn dat wij niet het boetebeding bij dit ontwerp vooropstellen en daarmede het begrip poenaal beding assimileeren, maar omgekeerd, dat wij in de eerste plaats de toelaatbaarheid en de beperkingen van het poenaal beding bij arbeidsovereenkomsten regelen en daaraan het begrip boetebeding voor zooveel noodig assimileeren. Maar zoo iets zou een algeheele omwerking van het artikel eischen, waartoe ik in den tegenwoordigen stand van de zaak niet durf adviseeren. Rest dus alleen, dat wij uit het algemeene begrip „poenaal beding” uitnemen een deel wat wij hier noodig hebben; dat wij de algemeenheid van dat begrip op zoodanige wijze beperken, dat het niet meer blijft het genus, waaraan de species „boete” uiteraard, volgens het stelsel der Regeering, ondergeschikt moet zijn, maar dat het, zonder dat men de logica geweld behoeft aan te doen, bij het begrip boete, volgens dit ontwerp, kan worden ondergebracht.

Om nu dit resultaat te bereiken moeten wij doen uitkomen vooreerst, dat het hier gaat over het poenale beding bij arbeidsovereenkomsten en niet over het poenaal beding van de Tiende afdeling van Titel V, Derde Boek, Burgerlijk Wetboek, in het algemeen. In de tweede plaats: dat het hier niet gaat over het poenaal beding bij arbeidsovereenkomsten in het algemeen; maar alleen over het poenaal beding, dat bij arbeidsovereenkomsten gesteld is ten behoeve van den werkgever. Wanneer wij het begrip poenaal beding in deze twee opzichten beperkt hebben, eerst dan kunnen wij er toe komen het onder te brengen door wetsduiding onder het begrip „boetebeding” volgens dit ontwerp.

Nu meen ik met een betrekkelijk geringe wijziging in de formuleering van het artikel te kunnen komen tot de door mij uit juridiek en logisch oogpunt noodzakelijk geachte verbetering. Wanneer de Minister het laatste lid van zijn artikel aldus zou willen lezen:

„Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het bedingen van straf, gelijk bedoeld bij de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek, door den werkgever tegenover den arbeider.”

Ik merk daarbij op dat de verandering van „boete” in „het stellen en bedingen van” en van „beding” in „bedingen” geen verband houdt met het hoofdbezwaar dat ik zoeven uitsprak, maar met het andere bezwaar gisteren door mij aangegeven, dat de begrippen „boete” en „beding van straf” zooals die in het artikel staan, niet behoorlijk met elkander correspondeeren. Deze fout wordt verholpen wanneer men het artikel op dit punt leest zooals ik nu aangeef. Aan mijn hoofdbezwaar zou zijn te gemoet gekomen door toevoeging van de door mij aangegeven slotwoorden. Wanneer het artikel aan het slot zoo wordt gelezen als ik aangaf, dan wordt naar den eisch van logische en gezonde juridieke structuur vooreerst gezegd, dat wij hier te doen hebben met het poenaal beding bij arbeidsovereenkomsten, en in de tweede plaats met het poenaal beding bij arbeids-

overeenkomsten alleen wanneer dit is gemaakt ten behoeve van den werkgever. Langs dezen weg is dan door wetsduiding te komen tot gelijkstelling. Wanneer de Minister geneigd mocht zijn — wat ik hoop — deze wijziging aan te brengen, dan zou ik, wanneer de loop der stemmingen daartoe leiden mocht, ten slotte over mijn andere bezwaren — en wellicht andere leden met mij — heenstappen, omdat die bezwaren in elk geval ondergeschikt moeten zijn aan mijn ernstigen wensch om ten deze mede te werken tot het tot stand brengen van wat is in het welbegrepen en rechtmatig belang van den arbeider. En daartoe behoort zeker de wettelijke regeling en beperking van het boetestelsel.

De heer van Idsinga, voor de vierde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de Vergadering voor het mij verleende verlot; ik zal zeer kort zijn. Ik behoef niet meer te zeggen, dat ik in de meening van den geachten afgevaardigde uit Waalwijk volkomen deel ten opzichte van het Regeeringsartikel; maar ik hoop, dat wij daarover geen beslissing zullen behoeven te nemen, omdat ik gaarne het amendement van den heer van Styrum zou zien aangenomen, een amendement, waarvoor ik veel gevoel en welks aanneming ik niet gaarne in gevaar zou brengen. Alleen om die reden onthoud ik mij van het voorstellen van een nieuw amendement in plaats van het sub-amendement van den heer van Wijnbergen. Toch wensch ik mijn bezwaren tegen dat sub-amendement even uiteen te zetten, en zal ik dit doen door aan de Kamer mede te deelen, welke bepaling ik gaarne voor dat sub-amendement in de plaats zou gesteld zien. Vooreerst zag ik de door dien geachten afgevaardigde ontworpen regeling ten opzichte van het strafbeding liever neergelegd in een geheel nieuw artikel, in plaats van vastgehecht aan het amendement van Styrum, want het geldt hier de regeling van twee geheel afzonderlijke materiën. Dit artikel had dan kunnen volgen op art. 1637 u. Maar tevens heb ik bezwaar tegen de redactie van het sub-amendement, omdat deze niet geheel in overeenstemming is met de gedachte die ten grondslag ligt aan het amendement van Styrum. In dit amendement toch wordt inderdaad een essentieel verschil aangenomen tusschen de boete en de straf, bedongen volgens de Xde Afdeling van den Eersten Titel van het Derde Boek, terwijl ik in het sub-amendement van Wijnbergen lees: „ook indien tusschen werkgever en arbeider een ander beding van straf of poenaliteit is gemaakt dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld“ enz., waarbij dus ondersteld wordt, dat de boete evenzeer is een soort van straf, bedongen volgens de genoemde bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Om dit bezwaar weg te nemen had ik gaarne gelezen deze redactie: „indien werkgever en arbeider een beding van straf hebben gemaakt als bedoeld bij de Xde Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek“, en dan de regeling laten volgen welke de heer van Wijnbergen voorstelt. Daarbij zou ik echter niet willen spreken van „overtreding“, want in het begrip van strafbeding komt die uitdrukking niet te pas.

Er is echter voor mij nog een groot en voornaam bezwaar tegen dit amendement, n.l. dat hier een bevoegdheid wordt toegekend aan den rechter alleen ten opzichte van de som die gevorderd zal worden van den arbeider bij niet-nakoming der verbintenis. Het wil mij voorkomen, dat, indien wij een bepaling maken ten opzichte van het strafbeding, wij een bepaling moeten maken van volkomen gelijk recht voor beide partijen. Bij het ontwerpen van dit amendement is niet gelet op het feit waarop de geachte afgevaardigde uit Waalwijk te recht heeft gewezen, dat ook strafbedingen kunnen gemaakt worden ten gunste van den arbeider, waarbij dus de werkgever de straf verschuldigd kan zijn. Ook op dit punt dient het dus gewijzigd.

In de vierde plaats heb ik dit bezwaar, dat ook door den geachten afgevaardigde uit Goes op den voorgrond is gesteld en dat ik blijf handhaven, n.l. dat hier wel aan den rechter een bevoegdheid wordt gegeven om de som te verminderen wanneer hem de som bovenmatig voorkomt, maar dat hoegenaamd geen maatstaf wordt gegeven dien de rechter zal moeten aanleggen.

Door verschillende sprekers is opgemerkt, dat er inderdaad in onze wetgeving dergelijke bepalingen voorkomen, maar indien men die nagaat zal men zien, dat, ofschoon in het artikel zelf geen maatstaf is aangegeven, uit het verband tusschen het artikel en andere wel een stilzwijgende maatstaf is af te leiden.

In art. 1345 bijv. wordt aan den rechter de bevoegdheid gegeven bij een strafbeding de bedongen som te wijzigen, maar in de toevoeging wordt een vingerwijzing gegeven aan den rechter waarop hij daarbij heeft te letten.

Zulk een maatstaf ontbreekt hier ten eenenmale.

Om deze redenen blijf ik bezwaar koesteren tegen het amendement van Wijnbergen, evenzeer als ik bezwaar heb tegen het 6de lid van het Regeeringsartikel.

Daarom luidt het amendement dat ik nu niet zal indienen, ofschoon ik daartoe het voornemen had:

„Indien werkgever en arbeider een beding van straf hebben gemaakt als bedoeld bij de Xde Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek zal de rechter bevoegd zijn den gedaagde ter zake van dat beding (zoowel werkgever als arbeider dus) te veroordeelen tot betaling van eene kleinere som dan de gevorderde, wanneer deze laatste som hem voorkomt de waarschijnlijke schade te overtreffen.“

Natuurlijk wordt daartegen geprotesteerd, omdat de groote meerderheid van de Kamer de ongelimiteerde discretionnaire macht van den rechter wil handhaven. Maar indien men bezwaar heeft tegen een bepaling, waarbij men zulk een discretionnaire macht aan den rechter geeft zonder eenigen maatstaf voor de toepassing, dan blijft er niets anders over dan in het artikel een maatstaf aan te nemen in verband met de toegebrachte schade. Op deze wijze zou het artikel zich aansluiten aan onze wetgeving, namelijk aan art. 1345 van het Burgerlijk Wetboek.

Ten slotte, na mijn bezwaren tegen het amendement van Wijnbergen te hebben uiteengezet, wil ik veronderstellen het geval, dat het amendement van Styrum wordt verworpen en dat men er toe komt het Regeeringsvoorstel aan te nemen.

In dat geval hoop ik, dat het eerst zal worden geamendeerd in den zin als aangegeven is door den geachten afgevaardigde uit Waalwijk, den heer Loeff, maar in de tweede plaats wensch ik er aan te herinneren, dat ik gisteren een vraag heb gedaan welke noch door de Regeering, noch door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs is opgelost, namelijk ten aanzien van de slotbepaling van het 5de lid, waar gezegd wordt, dat geen afzonderlijke boete hooger mag worden gesteld, dan het in geld vastgestelde loon van één dag.

Ik heb er op gewezen dat, indien dit blijft bestaan, practisch de werkgever verplicht zal zijn voor elke klasse van werklieden naar mate hunner bezoldiging bepaalde boeten te stellen. Wanneer dit de bedoeling is, zou ik daarvan gaarne de reden weten. Zoo men dat niet bedoelt, dan vraag ik, waarom deze bepaling wordt opgenomen. Wij hebben toch reeds in de beperking der boete, welke opgelegd mag worden, alle waarborgen, die men noodig heeft; het schijnt dus overbodig nog bepalingen te maken, waarbij de hoogte van de te stellen boeten aan limieten wordt onderworpen. Doet men dit, dan geeft men aanleiding tot de bezwaren, welke ik gisteren heb medegedeeld en die mijns inziens niet zijn opgelost. Het is mogelijk, dat er een goede reden voor deze bepaling is, maar deze zou ik dan wel gaarne weten voordat ik mijn stem uitbreng over het artikel, want misschien zou ik, wanneer de reden mij niet afdoende voorkomt, voorstellen, deze zinsnede te doen vervallen.

De heer van Karnebeek, voor de derde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Dit wetsontwerp heeft dit met een kaleidoscoop gemeen, dat het telkens van aspect verandert. Ik doe dit opmerken, omdat het daardoor moeilijk wordt uit te maken of men reeds tweemaal over hetzelfde onderwerp heeft gesproken, en ter verontschuldiging, dat ik thans het woord wederom heb gevraagd.

Gisteren namiddag heb ik mij veroorloofd een kleine wijziging aan te geven in het amendement van Styrum, waartegen hij zich hedenmorgen niet verklaarde, maar welke hij minder noodig achtte.

Echter is een der hoofdbedenkingen, misschien wel de hoofdbedenking welke tegen dat amendement gemaakt is en ook hedenochtend nog breedvoerig door den heer Troelstra is ontwikkeld, dat de omschrijving van de materie, waarvoor boete kan gesteld worden, niet bestrijkt het geheele veld waarop de disciplinaire boete, bij reglement of bij overeenkomst, op haar plaats is.

Daarvan is wel iets aan. Onder de voorbeelden, die aangehaald zijn om de juistheid dier meening aan te toonen, is men telkens — de heer Troelstra nog hedenmorgen — teruggekomen op de quaestie van boeten die eigenlijk moeten strekken ter beteugeling van beschadiging van fabriek, werkplaats en gereedschappen.

Door een kleine bijvoeging aan de omschrijving van boete in het eerste lid van het amendement van den heer van Styrum zou ten volle aan die bedenking te gemoet gekomen kunnen worden en evenzeer zou daardoor te gemoet gekomen worden aan het bezwaar, heden opnieuw door den heer Troelstra ontwikkeld, dat juist door de lacune, die in dit opzicht door het amendement van den heer van Styrum gelaten wordt, als het ware een premie gesteld wordt op het aangaan — buiten de boeteregeling van dit artikel om — van poenale bedingen tusschen werkgever en arbeider die ter aanvulling moeten strekken van dat gebrek.

De daartoe noodige wijziging is van zoo eenvoudigen aard en zoo gemakkelijk

door iedereen te overzien, dat ik vrijheid vind, zelfs in dezen stand van het debat, haar alsnog voor te stellen. Het is mij reeds gebleken, dat ook anderen, wier stem zich nog niet hier in het openbaar heeft doen hooren, met mij van meening zijn, dat het een bepaalde verbetering van het voorstel van den heer van Styrum zou zijn.

Ik stel dan voor achter het woord „bevoegd”, in het eerste lid van het amendement van den heer van Styrum, in te voegen: „zowel in het belang van orde, gezondheid en veiligheid als ter beteugeling van beschadiging”.

De **Voorzitter**: Door den heer van Karnebeek wordt, als sub-amendement op het amendement van den heer van Styrum, voorgesteld in het eerste lid van art. 1637 u na het woord „bevoegd” in te voegen: „zowel in het belang van orde, gezondheid en veiligheid als ter beteugeling van beschadiging”.

Het sub-amendement van den heer van Karnebeek wordt ondersteund door de heeren Tydeman, van Foreest, Loeff, Duymaer van Twist en Plate, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de **Klerk**: Mijnheer de Voorzitter! Er zou voor mij geen aanleiding zijn nogmaals het woord te voeren, ware het niet, dat de heer Drucker in zijn gisteren gehouden redevoering mij niet tot het maken van een paar opmerkingen had geroept.

In de eerste plaats heeft de heer Drucker mij laten zeggen, dat, als mijn amendement niet werd aangenomen, ik zou stemmen tegen het Regeeringsartikel en tegen de wet. Ik heb met geen woord gezegd, dat ik tegen het Regeeringsartikel zou stemmen en omtrent het uitbrengen van mijn stem over het wetsontwerp heb ik in mijn tweeden termijn het volgende gezegd: „Alleen nog dit: dat het boetestelsel voor mij een ernstig bezwaar is, en wanneer deze struikelblokken voor de arbeiders in de wet blijven, zal het voor mij twijfelachtig zijn of ik mijn stem er aan geven zal.” Wanneer men nu de pertinente uitdrukking van den heer Drucker van gisteren neemt, dat, indien mijn amendement niet werd aangenomen, ik tegen het Regeeringsartikel en tegen de wet zou stemmen, geloof ik, dat, waar ik van „twijfelachtig” sprak, dit iets geheel anders is. Ik wil er nog bij voegen, dat nu wel duidelijk blijkt, dat ik het recht had van „struikelblokken” te spreken, want als men dat driedaagsch debat nagaat, geloof ik, dat, als de juristen het over de quaestie nu nog niet eens zijn, zij het wel nooit eens zullen worden.

Mijn tweede opmerking. De heer Drucker gaf zijn verbazing te kennen over de instemming der penitente voorstanders van afschaffing van het boetestelsel, toen de heer van Styrum ons vertelde van dien patroon, die den man een paar gulden per week minder gaf als hij iets niet goed deed.

Ik moet opmerken, dat die instemming van mij en anderen, door den heer Drucker verkeerd is uitgelegd. Wij stemden er niet mede in, dat die patroon dat geld verlaagde, maar dat hij dit zou blijven doen ondanks dat het boetestelsel in de wet is neergelegd. Dan kunnen de patroons, behalve die verschillende straffen, toch nog de arbeiders één dag op de zes dagen boete opleggen en van hun loon afhouden. Dat is het waartegen de heer Schaper met mij en anderen is opgekomen, omdat dit boetestelsel nu bij de wet zal worden vastgelegd; daarom blijf ik mijn amendement handhaven.

De heer **Limburg**: Mijnheer de Voorzitter! De loop dien de discussiën de laatste dagen hebben genomen, heeft, als ik mij niet bedrieg, een verrassende uitkomst gegeven. Immers, die discussiën werden breed opgezet, en het amendement van Styrum ontleende daaraan zijn beteekenis, dat men meende, dat er een principieel verschil bestond tusschen boete en strafbeding niet alleen, maar tevens dat men meende, dat dit principieele verschil ook groote praktische gevolgen moest meebrengen.

Indien die meening in den loop der discussiën zoo gebleven was, dan was het meer denkbaar, dat aanneming van het amendement van Styrum wenschelijk was, dan dit op het oogenblik het geval is; want wat is de toestand van het oogenblik? Terwijl dat amendement geboren is uit de gedachte, dat er inderdaad is een groot principieel verschil van beteekenis en dat dit groote onderscheid zich moet doen gevoelen in de rechtsgevolgen, zijn gisteren respectievelijk de geachte afgevaardigden uit Goes en die uit Venlo komen verklaren: de eerstgenoemde, dat het verschil tusschen het strafbeding en de boete zeer moeilijk zal zijn te omlijnen, en in de tweede plaats de heer Nolens, dat, al bestaat nu mis-

schien wetenschappelijk dat verschil in beteekenis, al is dat principieele verschil een verschil van juridieken aard, het toch wenschelijk is, dat, evenzeer als het boetebeding gebreideld wordt, ook beperkt worde het strafbeding, al is dat juridisch misschien iets anders.

Het amendement van den heer van Wijnbergen komt in dien gedachtengang reeds zoover, dat het ook noodig vindt het strafbeding, staande en naast en tegenover het boetebeding, te breidelen. Waar de omstandigheden van de discussiën zoo zijn gelopen en derhalve reeds velen, die het groote verschil eerst op den voorgrond schoven, daarvan zijn teruggekomen voor de rechtsgevolgen, zal ik er mij thans van onthouden op dat principieele verschil terug te komen. Ik zal met den heer van Idsinga niet verder gaan twisten — wat ik anders gaarne zou hebben gedaan — over dat zoogenaamde disciplinaire recht, dat dan toch ten slotte moet geformuleerd worden in een doodeenvoudige burgerlijke overeenkomst. Ik zal evenmin Diephuis ten tooneele voeren, om te bewijzen, dat het tot de constructie absoluut niets afdoet, of het strafbeding wordt gemaakt ten behoeve van een der partijen zelf dan wel ten behoeve van een derde, want thans is dit niet meer het allesbeheerschende moment.

Waar echter die omstandigheden zoo zijn, mag ik tevens vragen: nu ook door een deel dergenen die het principieele verschil aannemen tusschen boete en strafbeding, erkend is de noodzakelijkheid van breideling van het strafbeding, gaat het daar wel aan het amendement van den heer van Styrum aan te nemen en verdient het Regeeringsartikel niet in alle opzichten de voorkeur? Waarover loopt practisch de geheele quaestie? Zij loopt alleen hierover, of men voor arbeiders met een loon beneden de f 4 per dag vrije strafbedingen zal mogen stellen die hooger zijn dan de boete welke de wet toelaat en die in den zak van den werkgever komen. Dat is de eenige belangrijke vraag. In het stelsel der Regeering zijn voor de arbeiders boven de f 4 poena en boete volkomen vrij; in het stelsel van den heer van Styrum blijft poena ook beneden de f 4 volkomen vrij en is alleen de boete beperkt.

Nu zou ik dezen geachten afgevaardigde in de eerste plaats practisch kunnen vragen: meent gij inderdaad, dat voor arbeiders met een dagloon beneden de f 4 nu reeds dergelijke belangrijke strafbedingen, op eenigszins betekenisvolle geldsommen voorkomen, dat gij u niet met de boete kunt redden? Meent gij, zoo wil ik vragen, dat men het thans in het hoofd krijgt voor een chemicus, die f 4 of minder per dag verdient en die een geheim procédé verklaapt, gegeven den oeconomischen welstand van dien persoon, dergelijke hooge strafbedingen te maken als gij door uw amendement ongerept wenschte te laten?

Ik geloof, dat dit thans slechts bij hooge uitzondering voorkomt en dat men voornamelijk de repressie zal vinden in de artt. 272 en 273 van het Strafwetboek, die verbieden, dat men, in dienst van een ander, omtrent de onderneming waarin men werkzaam is, geheimen publiceert. Het andere voorbeeld, dat de geachte afgevaardigde uit Haarlem gaf, de beschadiging van een ruit, leek mij ook niet gelukkig. Want de geachte afgevaardigde deed de vraag, of men bij beschadiging van een ruit niet het recht moet hebben daarvoor te bedingen een vaste som. Maar dit komt ook niet in de practijk voor. De beschadiging van een ruit valt niet onder het strafbeding, doch wordt door den werkgever beschouwd als een feit, dat hij met boete straft. Of het valt niet onder de boete, maar dan maakt men daarvoor niet een afzonderlijk strafbeding op een bepaalde som. Dat komt practisch niet voor en ik herhaal dus met aandrang de vraag, of men ter wille van de bezwaren, die de heer van Styrum heeft doen hooren, zijn amendement moet aannemen en het Regeeringsartikel prijsgeven. Nu heeft het amendement van Wijnbergen met dat van den heer van Styrum dit gemeen, dat men voor arbeiders beneden de f 4 even hooge strafbedingen kan maken als men zelf wil en nu is er door den geachten afgevaardigde uit Groningen en Amsterdam III reeds op gewezen, hoe gevaarlijk het is, wanneer men bij de wet niet uitsluit, dat de werkgever het begrip boete op zijde schuift en daarvoor in de plaats stelt een schadevergoeding, ten aanzien waarvan de werkgever volkomen vrij is. Men vergete toch niet, dat het hier alleen gaat om de arbeiders van f 4 en minder en dat bij deze juist de omzetting van boete in schadevergoeding het meeste kan voorkomen, zoodat zij evenzeer als voor de boete bescherming behoeven ten aanzien van dergelijke strafbedingen. Daarom begrijp ik mij niet, dat de geachte afgevaardigde uit Elst, als hij werkelijk staat — en dat geloof ik — op het standpunt, dat de economische ongelijkheid tusschen de partijen in dit wetsontwerp zooveel mogelijk moet worden weggenomen, kan volhouden, dat zijn amendement een verbetering is van het wetsontwerp, en anderzijds begrijp ik volkomen, dat de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft verklaard — want uit het verband zijner redevoering is op te maken, dat hij het is,

die de miuderheid in de Commissie uitmaakt — zich met het amendement niet te kunnen vereenigen.

Ter bekorting van de discussie zal ik het hierbij laten.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Er zijn zooveel meeningsuitingen van verschillende sprekers gehoord waaruit blijkt, dat de Kamer verlangt naar het einde der discussie, dat men het mij ten goede zal willen houden; als ik van de gisteren en heden gehouden redevoeringen een groot deel laat liggen en mij bepaal tot drie punten, bij wijze van resumptie van het debat; 1°. het artikel, 2°. het amendement van Styrum en 3°. het amendement-Lohman.

Ten eerste dus het artikel. Laat mij trachten de kern daarvan nogmaals op den voorgrond te brengen, ofschoon ik erken, dat de laatste spreker dit al grootendeels heeft gedaan.

In de eerste plaats moet ik zeggen, dat het mij een voldoening is geweest, dat omtrent de meer theoretische vraag, of er in het wezen der zaak een verschil in rechtskarakter ligt tusschen de zogenaamde disciplinaire boete en de poenaliteit, de heer Lohman gisteren het gezag van zijn meening heeft laten hooren en heeft doen blijken dat die overeenkwam met de mijne.

De heeren, die een tegenovergestelde opinie verdedigen, hechten naar mijn meening ten slotte een veel te groot gewicht aan de onderscheiding of de opbrengst van de poenaliteit komt in den zak van den werkgever of dat er een andere bij contract vastgestelde bestemming aan gegeven wordt.

Men vergeet niet, dat ook in het laatste geval het de crediteur is die de boete bedingt en vorderen kan. Wanneer hij zegt, ik wil die verplichtingen hebben nagekomen, anders verbeurt gij zooveel aan de armen, dan is hij het alleen, die de vordering kan doen gelden en zelfs het bedrag ontvangt. Daarom wordt hier aan hetgeen slechts is een verschil van nuanceering ten onrechte gegeven het karakter van een verschil in essentie, dat hoegenaamd niet bestaat.

Hoe het zij, wij hebben ons met deze theoretische vraag niet op te houden. Het is volkomen juist wat de heer Nolens gisteren daaromtent heeft in het midden gebracht, — en in het voorbijgaan kan ik den geachten afgevaardigde op zijn vraag of de mijnwerkers die niet voldoende met koler gevulde wagens naar boven brengen, voor welk onvoldoende vullen zij boeten belooopen, vallen onder de bepalingen van dit artikel, antwoorden, dat ik niet twijfel en dit inderdaad het geval is. Welnu, de heer Nolens heeft volkomen duidelijk aange-toond, dat zelfs, wanneer men aanneemt, dat er bestaat een essentieel verschil tusschen boete en poenaliteit al naarmate de opbrengst daarvan komt in het vermogen des werkgevers of niet, men zelfs dan die theoretische opvatting bij deze gelegenheid gerust moet ter zijde stellen, uit het oogpunt van doelmatigheid, van praktische noodzakelijkheid. Wij moeten er toe komen — al zijn het twee verschillende bedingen — niet het eene te regelen en het andere ongeregeld te laten: wij moeten, om praktisch te zijn, één zelfde regeling maken ten aanzien van de boeten en van het poenaal beding.

Doen wij dit niet, dan zetten wij de deur open voor ontduiking, maken wij al onze bepalingen volkomen illusoir, en zouden wij met de eene hand de bescherming terugnemen, die wij met de andere hand aan de arbeiders geven.

Dat is de beteekenis van het artikel.

En wat nu de redactie betreft, — ik wensch deze discussiën niet te doen eindigen, zonder den geachten afgevaardigde uit Waalwijk, wiens medewerking in deze ik op hoogen prijs stel, onder het oog te brengen, dat aan de verandering die ik heb aangebracht door in plaats van *bedongene* te spreken van *opgelegde* boete, niet de beteekenis mag gegeven worden, welke hij daaraan hecht.

Ik heb die verandering niet in een onbewaakt oogenblik aangebracht, gelijk de heer van Styrum vermoedde, ik beging daarmee niet een inconsequentie zoals de geachte afgevaardigde uit Waalwijk meent. Ik voldeed aan den wensch van dien geachten spreker, maar volstrekt niet omdat ik 'oordeel dat de werkgever op eigen autoriteit, zonder daarvan verantwoording schuldig te zijn, boete moet kunnen opleggen. Neen, Mijnheer de Voorzitter, de reden was, men zal het zich herinneren, een andere.

De geachte afgevaardigde had gevraagd: wanneer een fixum vastgesteld is, kan de werkgever zich dan tevreden stellen met een minder bedrag?

Wij hebben hier het geval dat de arbeider meer verdient dan f 4 daags. Ik zeg geen onmogelijkheid wanneer ik aanneem een boete van f 100 of van f 500; dan kan het geval zich voordoen, dat de werkgever zich tevreden wil stellen met f 50 of f 250.

Mijn antwoord op de gestelde vraag was dus bevestigend. Het gevolg daarvan

moet zijn dat, als boete-quæstiën voor den rechter komen, deze niet zal vragen of de *bedongen* boete bovenmatig was, maar of de *gevorderde* boete bovenmatig is. Daarom is in deze concrete gevallen het woord „opgelegde” een beter uitdrukking dan „bedongen”. Dit is de eenige reden welke de verandering verklaart en rechtvaardigt.

De heer van Idsinga vroeg, waarom in het vijfde lid de laatste zin niet vervallen kan.

Wat is de beteekenis van hetgeen in het 5de lid voorkomt, waar staat: „Geen afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld.” Het doel dezer bepaling is om te voorkomen, dat een werkgever door het verdeelen van de boete over meerdere weken aan de beperking ten aanzien van het maximum bedrag zou trachten te ontkomen.

In de tweede plaats is gevraagd: waarom is deze bepaling noodig, naast het maximum per week, nu er toch hoofd voor hoofd met iederen arbeider afzonderlijk wordt gecontracteerd? Het antwoord is, de reglementaire bepaling geschiedt voor groepen van arbeiders en alleen op die wijze kan de controle worden uitgeoefend, die in de openbaarheid van het reglement gelegen is.

Wanneer de geachte afgevaardigde, zooals het schijnt, nog meer speciale vragen wensch te doen, dan zal ik hem daarop gaarne in particulier gesprek antwoorden; thans is het niet meer de tijd om die te bespreken.

Thans een woord over het amendement van den heer van Styrum. Met en zonder het sub-amendement van den heer van Wijnbergen moet ik dit amendement ten sterkste blijven ontraden, om de redenen die ik gisteren reeds heb ontvouwd.

Ik had gemeend den heer van Styrum tevreden te stellen door de eerste wijziging die ik in het Regeeringsartikel gebracht heb. Door het amendement van den heer van Styrum wordt een complex van gevallen doorgesnijd langs een willekeurige bedrieglijke lijn. Het amendement maakt een onderscheid dat volstrekt niet op de practijk steunt. Dit zou op zich zelf nog niet zulk een bezwaar zijn, maar het groote bezwaar is hierin gelegen, dat al naar gelang een zeker geval tot de een of de andere categorie behoort, al naar gelang de gevallen zich afspelen aan de eene zijde der lijn of de andere, een verschillende regeling van toepassing zal zijn, en zóó mag de wetgever niet te werk gaan. Dat wij met het amendement van den heer van Styrum op een gevaarlijken weg zijn, is ook bewezen door het optreden van den heer van Karnebeek. Eerst was het: „regel en orde”, toen werd het „gezondheid, orde en veiligheid” en nu is er weder iets anders gekomen. Ik moet dus aan de Kamer bepaald aanraden om het amendement niet aan te nemen.

Bovendien laat de redactie van het amendement veel te wenschen over.

Ik heb gisteren aan den geachten voorsteller opgemerkt, dat het tweede lid, „de overeenkomst, waarbij zoodanige boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegaan”, een aperte fout is, en dat het iets bevat wat de geachte afgevaardigde zelf niet wensch. Ik heb getracht den geachten afgevaardigde bij interruptie daarop te wijzen, maar ik heb niets anders geogst dan een minder welwillend woord, dat de spreker niet zoo kwaad bedoeld heeft en dat ik gaarne vergeet.

Nu het intusschen niet gelukt is den geachten afgevaardigde te overtuigen, moet ik aantoonen wat ik bedoeld heb. Wanneer men den aanhef van het artikel in verband met het amendement even leest, dan ziet men: „De werkgever is bevoegd in het belang van orde, gezondheid en veiligheid boete te stellen op de overtreding van bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, mits de boete in dat reglement zij aangegeven.”

En nu komt het tweede lid volgens de lezing van den heer van Styrum: „De overeenkomst, waarbij zoodanige boete wordt bedongen, wordt schriftelijk aangegaan.”

Nu is de vraag: wat beteekent dat „zoodanige”, en het antwoord is: een boete in het belang van orde, gezondheid en veiligheid gesteld, waarop? Op de overtreding van de bepaaldelijk aangeduide voorschriften van een reglement, dus, door dat „zoodanige” te gebruiken, heeft de heer van Styrum, zonder het te willen, de bepaling doen slaan op de overtreding van een reglement.

De heer van Styrum: Een reglement, is ook een overeenkomst.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dat doet hier volstrekt niet af. De bedoeling is niet boete te stellen op de overtreding van het reglement, maar van de bepalingen der overeenkomst.

Dat „zoodanige” in den gedachtengang van den heer van Styrum ziet op de

bedoelde belangen, maar volstrekt niet op het reglement en zooals het daar staat, kan het gevolglijk niet blijven.

En wanneer de redactie zal zijn gewijzigd ter vermindering van deze dubbelzinnigheid, dan blijft nog over de onjuistheid gelegen in de invoering van: in het belang van orde, gezondheid en veiligheid in deze tweede alinea. Overeenkomsten met het doel dat belang te beveiligen, komen niet voor in het algemeen, maar alleen waar men heeft een zeer groot aantal arbeiders; in den gedachten-gang van den heer van Styrum is natuurlijk ook alleen gedacht aan fabrieken en werkplaatsen, maar gelooft hij bijv. dat in een overeenkomst met handelsreizigers ooit boeten worden gesteld in het belang van orde, gezondheid en veiligheid?

Zoo zou ik nog honderden andere gevallen kunnen noemen, maar ik meen, dat het aangevoerde voldoende is om er de Kamer toe te leiden om zich wel tweemaal te bedenken, alvorens zij met dit amendement medegaat.

Hiermede is eigenlijk ook aangetoond, dat de remedie, die overigens wordt aangebracht door het sub-amendement van den heer van Wijnbergen, eigenlijk precies aan hetzelfde euvel lijdt. Ik waardeer volkomen de zucht tot toenadering, die uit dat sub-amendement blijkt en ik ontken volstrekt niet, dat het enig voordeel aanbiedt, en dat aan een hoofdbezwaar eenigermate wordt te gemoet gekomen, doordat aan den rechter de bevoegdheid tot verlaging van de boete wordt gegeven; maar dat is niet genoeg. Dat is veel minder dan het afbakenen der maxima in de wet zelve. Daarom blijf ik met beslistheid de voorkeur geven aan het stelsel van het wetsontwerp en spreek ik de hoop uit, dat de zaken zóo zullen loopen als de geachte afgevaardigde van Waalwijk zich dacht, dat n.l. het gesubamendeerde amendement zal worden verworpen en voor hem en zijn vrienden het oogenblik zal komen, dat zij zich de vraag moeten stellen of zij vóór of tegen het artikel zullen stemmen, en dan vertrouw ik, dat de beslissing zal uitvallen ten voordeele van het artikel. Te dien einde zal ik intusschen nog eenige bezwaren moeten opheffen.

Laat mij even die bezwaren onder de oogen zien. De geachte afgevaardigde meent, dat hetgeen in het laatste lid staat minder logisch is, omdat als ik hem wel heb begrepen, hier het genus wordt aangehecht aan de regeling van de species. Het komt mij voor dat dit meer een quaestie is van elegantie dan van logica.

Het is niet de moeite waard om er lang over te spreken en in dat opzicht ben ik dus volkomen bereid om aan het verlangen van den geachten afgevaardigde te voldoen.

De geachte afgevaardigde meende verder, dat het duidelijker zou zijn wanneer er stond dat het poenaal beding alleen betrekking had op de arbeidsovereenkomst. Daartegen meen ik echter te moeten opmerken, dat uit den geheelen opzet van het artikel blijkt, dat wij hier uitsluitend hebben te maken met dien titel van het Burgerlijk Wetboek, die handelt over de arbeidsovereenkomst.

In de tweede plaats achtte de geachte afgevaardigde het beter wanneer hier uitdrukkelijk werd aangegeven, dat het ten deze geldt een poenaal beding van den werkgever tegenover den arbeider, en niet omgekeerd. Men zal zich wellicht nog herinneren, dat ik de eerste ben geweest, die in mijn eerste rede over dit onderwerp er op attent heb gemaakt, dat hetgeen hier werd bepaald betrekking had op de verhouding van den werkgever tegenover den werkman en niet omgekeerd. Ik ben het dus in het wezen der zaak geheel eens met den geachten afgevaardigde. Ik vraag echter wederom of het noodig is hiervoor een wijziging aan te brengen. Volgt hetgeen de geachte afgevaardigde wenscht weder niet uit den aanhef van het artikel? „De werkgever is bevoegd boete te stellen” enz. Uit hetgeen dan verder volgt blijkt duidelijk dat de geheele gedachte van het artikel is gericht op de verhouding van den werkgever tegenover den arbeider. Wil men het er nog bijzetten om allen twijfel te voorkomen, ik heb er niets tegen.

Ik heb dus geen bezwaar om over te nemen het denkbeeld van den heer Loeff om te lezen: „Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het bedingen van straf, gelijk bedoeld bij de Tiende Afdeling van den eersten Titel van dit Boek, door den werkgever tegenover den arbeider.” Ik geloof dat men ten slotte toch zal eindigen met die laatste woorden er weder uit te lichten, maar voorloopig heb ik er geen bezwaar tegen.

En nu het derde punt: het amendement van den heer Lohman. De geachte afgevaardigde heeft in dit opzicht denkbeelden geuit, die aan den door mij verdedigde zienswijze zeer nabij komen. De geachte afgevaardigde wenscht, dat uit het ontwerp zal vervallen de bepaling, dat de rechter bevoegd zal zijn de boete op een kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem bovenmatig voorkomt. De geachte afgevaardigde beweert, dat het hier een onderwerp geldt, hetwelk de poenaliteit op het geheele gebied van het contractenrecht zou moeten

beheerschen en hij zou, ware de leer in het algemeen aan de orde, er voor te vinden zijn de matigingsbevoegdheid toe te laten, mits beperkt in den geest van den geachten afgevaardigde. Dit bevestigt geheel hetgeen ik gisteren zeide; wanneer wij bezig waren aan het maken van een geheel nieuw Burgerlijk Wetboek in plaats van aan een gedeeltelijke herziening, dan zou de geachte afgevaardigde uit Goes zeker met mij in de richting door mij aangegeven willen medewerken. Het bezwaar van den geachten afgevaardigde geef ik toe, het bezwaar dat deze materie niet speciaal geldt voor de arbeidsovereenkomst, maar dat die materie moet worden geregeld in het algemeen gedeelte van het Wetboek; dat voor alle contracten geldt. Maar nu wij de materie hier vinden op onze weg, is er geen reden haar hier voorbij te gaan en voor dit speciaal contract te regelen. En wanneer nu in het artikel werd uitgedrukt, dat de rechter bij zijn beoordeeling der bovenmatigheid ook met de werkelijk veroorzaakte schade zou hebben rekening te houden, zouden wij dan zoover van elkander staan?

Onder deze omstandigheden onderwerp ik aan den geachten afgevaardigde de vraag of het niet te betreuren zou zijn, als wij om een zeer gering verschil van meening ten aanzien van dit zeer speciale punt een onzuivere stemming kregen. Als de geachte afgevaardigde op dit punt niet tevreden gesteld wordt zal hij tegen het artikel stemmen en indien andere leden nu ook zoo oordeelen, zal ten slotte het artikel bezwijken, niet onder de bezwaren tegen zijn inhoud, doch wegens een nevenomstandigheid.

Zou de geachte afgevaardigde niet liever een amendement willen voorstellen, waarbij precies werd neergeschreven wat hij bedoelt, namelijk waarbij den rechter een leidraad wordt gegeven bij zijn oordeel over de bedongen of opgelegde boete en hij zich vóór alles zal laten leiden door de vraag wat de werkelijke schade is.

Indien nu de geachte afgevaardigde achter de woorden „indien de boete hem” voegt de woorden „in verband met de geleden schade”, of iets dergelijks, dan is de geachte afgevaardigde waar hij wezen wil en zal ik zijn amendement met evenveel genoegen steunen als ik het nu moet bestrijden.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan zeer kort zijn, vijf minuten slechts; maar ik moet toch even den geachten afgevaardigde uit Waalwijk antwoorden. Wanneer in een zoo gewichtige zaak als het hier in mijn oog geldt, een oud-Minister van Justitie zich voegt bij de nieuwe leer, dat de wil van den rechter zal komen in plaats van de wet, dan moet ik daartegen protest aantekenen. De wetgever kan in zekeren zin alles; de rechter behoort beheerscht te worden door de wet. Nu is mijn bezwaar, dat wij in ons wetboek thans zullen introducereen het beginsel, dat de rechter zich stelt in de plaats van de partijen. Neen, zegt de geachte afgevaardigde uit Waalwijk, dit beginsel is reeds lang geïntroduceerd, en hij wijst op het strafproces en op de volontaire jurisdictie; maar dit zijn geheel andere zaken, waarbij het geen contract, maar grootendeels publiek recht betreft. Daar treedt de rechter op als een aangewezen ambtenaar om te oordeelen, wat naar de beginselen van het publiek recht of met het oog op de belangen van minderjarigen of dergelijke personen moet worden beslist. Daar heeft men te doen met publieke belangen.

Maar wat is hier het geval?

Hier hebben wij te doen met privaatsrecht en dit komt hierop neer. Twee partijen hebben bedongen, dat men zoo en zoo tegenover elkaar zal staan, en nu komt het aan op uitvoering der verbintenissen. De rechter kan nu naar zijn vrije inzicht zeggen: die overeenkomst had niet zoo moeten worden gemaakt. Gij hebt die boete opgelegd of die poenaliteit bedongen en die moogt gij vorderen, want dit hebt gij bedongen, maar ik vond die poenaliteit of die boete te zwaar. Op die wijze wordt de overeenkomst wel formeel niet veranderd, maar wat krachtens haar wordt gevorderd wordt eenvoudig ontzegd; het is even goed alsof er geen overeenkomst ware gesloten.

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Waalwijk, wiens scherpzinnigheid ik altijd heb bewonderd, ditmaal toch iets gezegd dat blijkbaar onjuist is; het geldt hier, zeide hij, alleen de executie der overeenkomst. Neen, het geldt hier niet de executie der overeenkomst, maar het is hier een wijziging van verplichting ten tijde of bij gelegenheid van de executie der overeenkomst.

Dit is nog te ergerlijker. Indien partijen die een overeenkomst sloten onmiddellijk moesten gaan naar den kantonrechter om te vragen of het zoo goed is — de Nederlanders zijn menschen zoo diep gezonken, dat allen maar verplicht moeten worden altijd des kantonrechters goedkeuring in te roepen bij al hun handelingen — dan wisten beide partijen ten minste van 't begin af waar zij aan toe waren. Maar dit systeem is heel anders. Hier meenen beide partijen,

dat er een band bestaat, en tijdens de uitvoering der overeenkomst komt de rechter en knipt den band door, om dien door een anderen te vervangen.

Tegen dit beginsel, door dit artikel ingevoerd, ben ik zoo gekant, dat ik tegen dit artikel en tegen elke wet waarin zulk een artikel voorkomt, als tegen een perverse wet moet stemmen. Dit is niet overdreven; het geldt hier een antecedent op wetgevend gebied. Als wij dit aannemen bij dit artikel, kan men zich steeds bij latere regelingen daarop beroepen.

Nu heb ik reeds vier minuten gesproken, en heb dus nog één minuut den tijd. Wanneer de Minister bereid is de woorden die ik hier voorgesteld heb in zijn artikel op te nemen, ben ik bereid mijn amendement in te trekken, want indien er staat: „indien de opgelegde boete hun [lees: hem] in verband met de geleden schade bovenmatig voorkomt”, is mijn principieel bezwaar weggenomen. Ik vind het dan nog niet mooi, en in het algemeen acht ik het niet wenschelijk de bevoegdheid aan den rechter te geven om zelfs in zulk een geval een overeenkomst op zijde te stellen, maar ik begrijp dat men niet te sterk op zijn stuk moet staan. In beginsel heb ik dan geen bezwaar meer. De partijen gaan bij hun beding uit van de onderstelling dat er schade zal worden geleden, en nu blijkt in een gegeven geval dat er geen schade of minimale schade is geleden. Dit is althans iets waarover de rechter ordeelen kan; er moet een feit zijn, waarvan de beslissing afhangt. Hierbij vervalt mijn principieel bezwaar.

Ik heb er evenwel bedenking tegen zelf een amendement voor te stellen, omdat ik de zaak toch al niet mooi vind en bovendien groot bezwaar heb nu nog een nieuw amendement voor te stellen, maar voor het geval de Minister die wijziging aanneemt trek ik mijn amendement in.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch thans zonder commentaar de enkele wijzigingen in het artikel aan te brengen, die ik reeds heb aangekondigd en die ik u hierbij schriftelijk ter hand stel.

De Voorzitter: Door de Regeering zijn de volgende wijzigingen in het artikel gebracht:

Het vijfde lid aldus te lezen:

„Binnen eene week mag aan een arbeider geen hooger bedrag aan gezamenlijke boeten worden opgelegd dan zijn in geld vastgesteld loon voor éénen dag. Geene afzonderlijke boete mag hooger dan dit bedrag worden gesteld.”

Het slot van het zesde lid te lezen:

„Is zulks geschied, dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen indien de opgelegde hem, in verband met de geleden schade, bovenmatig voorkomt.”

Het laatste lid te doen luiden:

„Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het bedingen van straf, gelijk bedoeld bij de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek, door den werkgever tegenover den arbeider.”

De heer van Wijbergen: Ik heb alleen het woord gevraagd om eenige wijzigingen in mijn sub-amendement te brengen.

Vooreerst wensch ik, om te gemoet te komen aan het bezwaar van den heer van Styrum, in den eersten regel te laten vervallen het woord: „ander” en in den tweeden en derden regel de woorden: „dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld”, zoodat het zal luiden: „Ook indien tusschen werkgever en arbeider een beding van straf of poenaliteit is gemaakt, zal de rechter” enz.

Voorts wensch ik aan het slot dezelfde wijziging aan te brengen als door de Regeering in haar voorstel is gebracht, zoodat tusschen „hem” en „bovenmatig” worden ingevoegd de woorden: „in verband met de geleden schade”.

Ik vertrouw dat hierdoor het amendement voor zeer velen aannemelijker is geworden, omdat daarmee aan verschillende bezwaren is te gemoet gekomen, te meer als men in het oog houdt, dat dit amendement niet is een regeling die allen kan bevredigen, maar eenvoudig het karakter van een compromis draagt.

De heer van Karnebeek: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch nog even een enkel woord te zeggen naar aanleiding van hetgeen de heer Limburg opgemerkt heeft.

Deze geachte spreker heeft betoogd — ik zeg niet dat het onjuist is — dat practisch het verschil tusschen het voorstel van den heer van Styrum en het Regeeringsartikel hierop neerkomt, dat een werkgever met een arbeider wiens loon niet meer dan vier gulden bedraagt geen beding van poenaliteit zal kunnen maken volgens het Regeeringsvoorstel, maar wel volgens het voorstel van den heer van Styrum. Is het, zoo vroeg hij, daarvoor noodig af te wijken van het Regeeringsartikel?

Ik antwoord daarop volmondig ja, omdat bij de behandeling van deze materie veel te veel uit het oog verloren wordt, dat wij niet enkel te doen hebben met den arbeid in fabrieken en werkplaatsen, maar met het geheele veld waarover zich overeenkomsten van arbeid, afspraken tot het verrichten van arbeid in dienst van anderen, kan uitstrekken.

Het ligt voor de hand, dat zich honderden gevallen kunnen voordoen, waarin zoodanige arbeid wordt opgedragen en aangenomen niet in fabriek of werkplaats, — daarvoor zullen wel in het algemeen reglementen worden gemaakt — maar tusschen één werkgever en één enkelen arbeider, en waarin het niet aangaat te verbieden, dat tusschen die twee belanghebbenden zou gemaakt worden een overeenkomst met het beding van poenaliteit, tenzij die werkgever aan dien arbeider meer dan f 4 daags betaalt.

Zulk een verbod is dan ook verkeerd. Ik zie geen reden, hetzij in het belang van den werkgever, hetzij in het belang van den arbeider, om in die mate de vrijheid van contracteeren te beperken.

Ik meen dat dit kleine verschil, waartoe de heer Limburg het onderscheid tusschen beide stelsels heeft willen reduceeren, inderdaad practisch van zeer groot gewicht is.

De Voorzitter: Ik wensch de Vergadering mede te deelen, dat in de voorgestelde amendementen wijzigingen zijn gebracht:

De slotzin van het derde lid van het tweede amendement van den heer Schaper c.s. moet, in verband met de Regeeringswijziging, worden gelezen: „Is zulks geschied, dan zal de rechter steeds bevoegd zijn de boete op eene kleinere som te bepalen, indien de opgelegde hem, in verband met de geleden schade, bovenmatig voorkomt.”

Uit het sub-amendement van den heer van Wijnbergen moeten vervallen: in den eersten regel het woord „ander”, en in den tweeden en derden regel de woorden: „dan dat in het eerste en tweede lid bedoeld”, terwijl, in verband met de Regeeringswijziging, in den laatsten regel tusschen „hem” en „bovenmatig” moet worden ingevoegd: „in verband met de geleden schade”.

Door den heer de Savornin Lohman wordt, in verband met de door de Regeering aangebrachte wijziging, het door hem voorgestelde amendement op den slotzin van het zesde lid van art. 1637 u ingetrokken.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ieder onzer juicht overleg tusschen Regeering en Kamer toe, maar ik geloof, dat de Regeering hier ter elfder ure is overgegaan tot het plegen van overleg in dien zin, dat zij ter tegemoetkoming aan de meening van den heer Lohman, aan het artikel heeft toegevoegd de woorden: „in verband met de geleden schade”.

Indien ik toch het aldus gewijzigd artikel goed begrijp, staan wij voor dit feit, dat een eenvoudige disciplinaire boete, een boete zonder schade, door den rechter op nul kan worden teruggebracht.

Er wordt hier gezegd: daar kan hij niets aan wijzigen. Ik ben het daarmee niet eens. Maar nu is mijn eenig verzoek het navolgende. Wij zijn — en ik geloof dat wij dit allen toejuichen — op het punt, dat de debatten zullen gesloten worden. Maar door deze kleine toevoeging is iets geheel nieuws in de zaak gebracht, en ik geloof niet, dat alle leden op dit oogenblik reeds in staat zijn de gevolgen hiervan behoorlijk te overzien.

Het eenige wat ik nu vraag is dit: of u, Mijnheer de Voorzitter, de debatten nog niet zoudt willen sluiten en ons nog na de pauze de gelegenheid zoudt willen geven ons als sprekers te doen inschrijven, opdat wij intusschen kunnen overwegen wat de portée van deze Regeeringswijziging is. Is zij niet zeer ingrijpend, dat men het dan aantoonen, daar kan ik vrede mee hebben, maar indien men zich nu zoo maar op dit oogenblik bij die wijziging, die ik wel ingrijpend acht, neerlegde, zou ik dat inderdaad zeer betreuren.

De Voorzitter: Ik meen op de gronden, door den geachten spreker in het midden gebracht, aan zijn verzoek te moeten voldoen.

De heer **Regout**: Erkentelijk voor het uitstel, dat de Vergadering heeft willen verleenen, ten einde mij de gelegenheid te geven mij te kunnen beraden, meen ik thans te mogen overgaan om als amendement op het Regeeringsartikel voor te stellen, dat de woorden „in verband met de geleden schade” daaruit zullen worden gelicht.

Ik meen daarvoor de volgende gronden te hebben. Zooals het artikel nu luidt, kan men daarvan voor- of tegenstander zijn, maar het is duidelijk.

Wanneer de woorden „in verband met de geleden schade” ingelascht worden, dan doet zich onmiddellijk deze juridische vraag voor: wordt hier onder schade bedoeld een onmiddellijk op geld waardeerbare schade of wordt daaronder ook begrepen een moreele schade?

Door deze strijdvraag staat, wat dit punt betreft, iedere zuivere disciplinaire boete op losse schroeven. Gebrek aan eerbied voor den patroon bij voorbeeld zal strafbaar gesteld worden; de werkman wordt beboet, omdat hij zijn patroon uitgescholden heeft. Er is een moreele schade geleden, niet een schade die onmiddellijk op geld waardeerbaar is. Wordt nu in dit artikel onder schade ook moreele schade bedoeld, dan zal de rechter de bevoegdheid hebben om de boete, de disciplinaire straf te verminderen.

Ik geloof, dat het lid van deze Vergadering, ten wiens behoeve de concessie door de Regeering is gedaan, zich met deze opvatting moeilijk zal kunnen verenigen, want die geachte afgevaardigde wil juist niet, dat een dergelijke zuivere disciplinaire straf, welke door den werkgever aan den arbeider wordt opgelegd, door den rechter zal kunnen worden verminderd.

Daartegenover staat de andere opvatting, dat geen moreele, doch alleen geldschade onder „de geleden schade” bedoeld is. In dit geval zijn ook nog twee opvattingen mogelijk. De eerste is: bij de aangedane belediging had de werkgever geen schade en de rechter brengt dus de boete op niets terug. De tweede is, dat de bepaling alleen op de gevallen waarin schade geleden is, van toepassing is en de rechter dus het bedrag der boete nu niet mag beoordeelen.

Dit zijn even zoovele rechtsvragen, die zich voordoen en de discussiën, hoe uitvoerig die ook geweest zijn, hebben niets opgeleverd voor de uitlegging van de woorden, die door de Regeering in het artikel zijn ingelascht.

Er is nog iets; de woorden der wijziging luiden: „in verband met de geleden schade”. De wet kent vele gevallen waarin schadevergoeding wordt gegeven. De uitdrukkingen zijn dan schade, schadevergoeding, schadeloosstelling, kosten, schade en interesten, enz.

In de rechtspraktijk zijn de formules in akten en proceduren: schade, geleden of nog te lijden. Hier nu hebben wij alleen te doen met geleden, schade, maar schade die zeker volgen moet, maar nog niet ontstaan is; op het oogenblik dat de rechter oordeelt, is er geen „geleden” schade en de rechter zal die schade moeten brengen tot nihil. Dit zijn voor mij gronden om op dit oogenblik, nu de Vergadering niet zal wenschen de discussie voort te zetten, voor te stellen de toevoeging, die te elfder ure door den Minister in het artikel gebracht is, weer er uit te lichten: De strekking van het amendement is, dat wij een zuivere stemming zullen krijgen. Ik wil hier nog bij zeggen, dat in den geest van het sub-amendement van den geachten afgevaardigde uit Elst, omdat wij daar zuiver te doen hebben met een poenale boete, de toevoeging blijven kan.

De **Voorzitter**: Door den heer Regout is ingediend een amendement, strekkende om uit het 6de lid van het Regeeringsartikel de woorden: „in verband met de geleden schade” te laten vervallen.

Dit amendement wordt ondersteund door de heeren Arts, de Waal Malefijt, Schokking, Van Veen, van Idsinga en van Wijnbergen en komt mitsdien in behandeling.

De heer **de Savornin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Hoewel hier geen sprake is van mijn amendement, maar alleen van het voorstel der Regeering, meen ik in deze omstandigheden toch niet onbescheiden te zijn, wanneer ik even antwoord op hetgeen de geachte afgevaardigde die zooveel het woord heeft gevoerd, gezegd heeft.

Mij zou het zeer spijten, indien die woorden weer uit het artikel werden gelicht, om de reden die ik straks heb opgegeven. Wanneer de geachte afgevaardigde een andere redactie had voorgesteld, waarbij de bewaren die hij had, konden worden weggenomen, dan zou ik mij daar niet heel warm over hebben gemaakt, omdat ik geloof, dat wij hier vechten over een zaak, die, let men

enkel op de gevolgen in de practijk, van weinig beteekenis is. Maar ik wenschte dat er iets in de wet gezet werd, ten einde het beginsel te handhaven, dat de rechter niet eenvoudig naar willekeur zijn wil doet gelden in de plaats van die der partijen. Dat is voor mij van meer belang dan de woorden van het artikel zelf.

Intusschen komt het mij voor, dat ook de opmerkingen tegen de juistheid van het artikel niet juist zijn.

De geachte afgevaardigde vraagt, wat hier bedoeld wordt: moreele of op geld waardeerbare schade. Als wij dus in zoodanige onderscheidingen komen, kunnen wij nooit een wet maken; men kan wel bij elk artikel vragen: wat verstaat gij daaronder? Schade is een woord, dat ontelbare malen voorkomt in ons Burgerlijk Wetboek, en de rechter moet naar omstandigheden beoordeelen wat schade is. Dat, wanneer iemand geen eerbied toont voor den directeur van een zanggezelschap, zoodanige directeur moreele schade zou lijden, waarop dan dit artikel zou mogen worden toegepast, ik kan niet aannemen, dat een kantonrechter zulke onnoozelheden zou beweren. Zulk eerbetoen heeft niets met de moreele schade van den directeur te maken, maar wel met de handhaving van de orde in het gezelschap. Hoe men meenen kan, dat hier in rechtskundigen zin quaestie kan zijn van moreele schade, verklaar ik niet te begrijpen. In het Burgerlijk Wetboek wordt schade steeds bedoeld in den zin van materiele, financieele schade.

Een gewichtiger opmerking schijnt mij die, dat bij zuiver disciplinaire boete geen schade geleden wordt. Laat ik als voorbeeld nemen, dat bedongen wordt een boete voor schade ten gevolge van het rooken in een of ander lokaal. Nu zou de rechter kunnen zeggen, dat de hier opgelegde boete hem in verband met de geleden schade veel te hoog lijkt, omdat er in het geheel geen schade geleden is. Mij dunkt echter, dat een verstandig rechter zal zeggen: die boete is in het geheel niet opgelegd in verband met te lijden schade, dus ik kan die niet verminderen in verband met de geleden schade. Die rechter zal zeggen, o. a. met de heeren van Karnebeek en van Styrum, dat er twee soorten van boeten zijn, boeten die te maken hebben met schadevergoeding, en andere die opgelegd worden in het belang van orde, discipline en veiligheid. En ieder verstandig rechter zal oordeelen, dat hij de boeten op te leggen bij zaken, die te maken hebben met orde, discipline en veiligheid, niet kan verminderen met het oog op geleden schade, want zij zijn niet met het oog op te lijden schade ingesteld. Het is echter mogelijk, dat wij langzamerhand rechters zullen krijgen die zelf dergelijke zaken niet begrijpen.

En eindelijk het bezwaar tegen de uitdrukking: de te lijden of geleden schade. Ook dat is weder een opmerking die mij een weinig klein voorkomt, want in ons wetboek wordt voortdurend van schade gesproken zonder van te lijden schade melding te maken. Nu heeft de heer Regout gewezen op de uitdrukking gebezigd in de practijk. Ja, Mijnheer de Voorzitter, als al de stadhuiswoorden die in een dagvaarding gebruikt worden in de wet moesten gezet worden, zou die in het geheel niet meer te lezen zijn. Feitelijk komt, wanneer wij, zooals hier, te doen hebben met een poenaal beding, de zaak hierop neer: is op het oogenblik dat men de actie instelt het feit voorhanden waarvoor dat beding gemaakt is? En waarvoor is het beding gemaakt? Met het oog wellicht zowel op de toekomstige als op de oogenblikkelijke schade; maar dat is voor partijen precies hetzelfde; omdat het bedrag der vergoeding vooraf toch bepaald is. Wanneer men bij voorbeeld bedingt boete voor schade — ik neem het geval waarop de heer van Styrum gewezen heeft — die ontstaan kan wegens het publiceeren van een geheim, dan is in juridischen zin de schade geleden op het oogenblik van de publicatie; dan behoeft men niet vast te stellen welke de werkelijke schade in de toekomst zal zijn, want op het tijdstip van de publicatie is die schade geleden; door het boetebeding wordt de zaak op de eenvoudigste wijze geregeld. Wil men echter aan dat bezwaar te gemoet komen door te zeggen: „te lijden schade”, dan bestaat daartegen bij mij geen bezwaar.

Het komt mij dan ook voor, dat de door de Regeering aangebrachte wijziging in het wetsontwerp niets nieuws invoert, zooals de geachte spreker beweerde; maar intengedeel belet iets nieuws in te voeren, namelijk, dat de rechter zich kan stellen in de plaats van partijen.

Ik heb geen enkelen goeden grond vóór dit beginsel hooren aanvoeren.

Daarom dank ik den Minister, dat hij aan mijn bezwaar heeft willen te gemoet komen. Het zou mij spijten als de onwelwillende houding tegenover de door de Regeering aangebrachte wijziging door de oppositie aangenomen, gedeeld werd door de Kamer.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, het woord be-

komen hebbende om, namens deze, haar oordeel over de Regeeringswijziging en de amendementen mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Tegenover den heer de Klerk, den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, ben ik persoonlijk verplicht tot de erkenning, dat ik gisteren zijn woorden niet geheel juist heb weergegeven. Ik heb, op mijn geheugen afgaande, gesproken, alsof de geachte afgevaardigde verklaard had tegen de wet te zullen stemmen wanneer het boetstelsel er in bleef, terwijl de *Handelingen* uitwijzen, dat de geachte spreker voor dit mogelijke geval zich zijn stem heeft voorbehouden, door de mededeeling, dat het voor hem twijfelachtig zal zijn of hij vóór de wet zal kunnen stemmen. Het zakelijke punt van verschil tusschen den geachten afgevaardigde en mij blijft de vraag, wat het gevolg zou zijn van verwerping van de wet met het oog op het boetstelsel. De geachte afgevaardigde schijnt dit gunstiger in te zien dan ik. Ik meen, dat, wanneer de wet verworpen werd, het boetstelsel zou blijven voortbestaan gelijk het thans is, met alle misbruiken die men kent en die in de laatste dagen hier in herinnering gebracht zijn.

Na deze persoonlijke rectificatie komt ik tot het advies der Commissie over de verschillende wijzigingen in het artikel gebracht en over de amendementen.

De Regeering heeft het vijfde lid gewijzigd door overneming van de zinsnede van den heer van Styrum; deze verandering acht de Commissie een bepaalde verbetering van de redactie.

Tegen de wijziging van het laatste lid van het artikel, naar aanleiding van het denkbeeld van den heer Loeff, bestaat bij de Commissie geen bezwaar.

Wat de amendementen betreft, meen ik mij in dit stadium van het debat hoofdzakelijk te mogen beperken tot een korte herinnering aan de vroeger, tot tweemaal toe uitgebrachte adviezen. Het zou kunnen zijn dat, bij de veelheid van het gesprokene, niet in aller herinnering was wat de Commissie adviseerde, terwijl het reglement der Kamer toch uitgaat van de onderstelling, dat aan dit advies eenige waarde kan gehecht worden.

De Commissie blijft aan de Kamer ontraden de aanneming van het amendement van den heer de Klerk en van dat van den heer Schaper c.s. onder n°. 2, betreffende het vijfde en het zesde lid.

Wat aangaat het amendement van den heer van Styrum en het daarop ingediende subamendement van den heer van Wijnbergen, acht de geheele Commissie de aanneming van dat sub-amendement wenschelijk, als vormende, naar het oordeel van al de aanwezige leden van de Commissie, een verbetering van het amendement van den heer van Styrum. Mocht dit sub-amendement niet worden aangenomen, dan ontraadt de geheele Commissie de aanneming van het amendement van den heer van Styrum, omdat dan, naar het oordeel van de geheele Commissie, daarin is een ernstige lacune, die niet bestaat in het Regeeringsvoorstel. Mocht daarentegen het sub-amendement van den heer van Wijnbergen wel worden aangenomen, dan is, wat de vergelijking van de verdiensten van het Regeeringsvoorstel en het aldus gewijzigde amendement van Styrum betreft, de Commissie verdeeld gebleven. De meerderheid van de aanwezige leden geven dan de voorkeur aan het gewijzigde amendement van Styrum, de minderheid van de Commissie geeft zeer bepaald de voorkeur aan het Regeeringsvoorstel.

Op dat amendement van den heer van Styrum zijn nog ingediend twee sub-amendementen, waarover ik advies heb uit te brengen. Dat is in de eerste plaats het sub-amendement van den heer Aalberse en in de tweede plaats het sub-amendement van den heer van Karnebeek. Wanneer ik advies uitbreng over het sub-amendement van den heer Aalberse, dan strekt dit te gelijk als advies voor het geval het amendement van den heer Aalberse eventueel als zelfstandig amendement op het Regeeringsvoorstel mocht in stemming komen.

Over dat amendement van den heer Aalberse heb ik gisteren niet nader meer gesproken, omdat de opinie van de Commissie daaromtrent geen wijziging had ondergaan door de discussie. Maar ik wil thans nog even in herinnering brengen, dat de Commissie op twee gronden bepaald de aanneming van het amendement van den heer Aalberse ontraadt; in de eerste plaats omdat, naar het ons voorkomt, het niet wenschelijk is het maximum van de boete te verlagen in den zin waarin de heeren Aalberse c.s. dit voorstellen. Naar het ons toeschijnt, is het voor sommige ondernemers noodig de mogelijkheid van ernstige boeten voor ernstige gevallen te behouden. De Commissie voegt er bij, dat het misbruik op het gebied van de boeten niet het meeste ligt, naar haar oordeel, in die enkele ernstige, zware boeten, maar veel meer in de herhaalde boeten voor futiliteiten, waardoor de werkman, omdat hij bijv. even gefluisterd heeft met zijn buurman, aan een boete van 10 à 25 cts. blootstaat, boeten, waarop de heer Nolting gewezen heeft. Tegen dit kwaad helpt ook het amendement van den heer Aalberse niet. In de tweede plaats moet de commissie om technische redenen aan de Kamer

ontraden met het amendement mede te gaan, omdat, door het vastknoopen van de redactie aan een weekloon, verwarring gesticht wordt in den samenhang van het wetsontwerp. Wanneer wij hebben een man met een jaarloon, bijv. van f 600, dan geeft het amendement-Aalberse niet aan, hoe dat in weekloon moet worden omgerekend. De bepaling van art. 1637 u. bis [0] is dan niet toe te passen, en wanneer men let op de verwarring die ontstaan kan omtrent de vraag of de week hier gesteld moet worden op 6 of 7 dagen, dan ziet men, dat door dit amendement een bron van moeilijkheden zou worden geopend.

Om die zakelijke en technische redenen ontraadt de Commissie de aanneming van het sub-, eventueel zelfstandige amendement-Aalberse.

Wat betreft het amendement van den heer van Karnebeek, erkent de Commissie, dat het is voorgesteld met een doel, dat de Commissie waardeert. De Commissie begrijpt en voelt met den heer van Karnebeek, dat er iets voor te zeggen is, de beteugeling van schade uitdrukkelijk in het artikel te noemen.

Maar de Commissie moet niettemin de aanneming van dat amendement ontraden, want hoe meer dergelijke termen men in een artikel, gereedigeerd gelijk dit, opneemt, des te onzekerder en moeilijker maakt men de toepassing. Wanneer men zich op dien weg wil begeven, is er evenveel reden om ook weer de zedelijkheid en andere soortgelijke gevallen er in op te nemen, en hoe meer redenen men in het artikel opneemt, hoe meer grond er zou zijn om de niet opzettelijk genoemde uitgesloten te achten.

Derhalve, terwijl de Commissie instemt met de bedoeling van het amendement, moet zij toch de aanneming daarvan ontraden.

Wat betreft het amendement van de heeren Jannink c.s. op de derde zinsnede van het zesde lid van art. 1637 u, blijft de meerderheid der Commissie adviseeren tot aanneming, terwijl de minderheid die aan de Kamer niet aanraadt.

Het amendement van de heeren Schaper c.s. n°. 1 is door de Commissie aanbevolen, en de Commissie blijft bij die aanbeveling. Intusschen is zij van oordeel, dat, mocht het amendement van den heer van Styrum worden aangenomen en daarenvens dat van de heeren Schaper c.s., uit die gelijktijdige aanneming van beide amendementen zóó onoverkomelijke redactiemoeilijkheden zouden ontstaan, dat voor dit geval de Commissie de Kamer zou willen raden het amendement van den heer Schaper, hoe wenschelijk dat op zich zelf haar toeschijnt, niet aan te nemen. Wij hebben ons namelijk de vraag gesteld, hoe de redactie bij de gelijktijdige aanneming der beide genoemde amendementen zou zijn, maar wij meenen, dat het onmogelijk is in schrift te brengen, hoe het artikel er dan zou uitzien. Het kan de wensch der Kamer niet zijn, en de wensch der heeren Schaper c.s. evenmin, dat die toestand ontsta. Voor dat geval geeft de Commissie dus in overweging, het amendement van den heer Schaper c.s. niet aan te nemen. Mocht het amendement van den heer van Styrum evenwel niet worden aangenomen, dan zou het amendement van de heeren Schaper c.s. aanbeveling verdienen.

Wanneer ik mij niet vergis, heb ik thans nog alleen te spreken over het laatst ingediende amendement van den heer Regout. Ten aanzien van haar advies over dat amendement wil ik wel openhartig erkennen, dat de Commissie van Rapporteurs in groote moeilijkheid heeft verkeerd, omdat naar haar oordeel de zakelijke betekenis van het artikel dezelfde blijft, of de woorden, die dit amendement wenschert verwijderd te zien, er in staan of niet. Men geeft hier den rechter de bevoegdheid te beoordeelen of een zekere som, waarvan sprake is, „bovenmatig” is of niet. Om daaromtrent tot een conclusie te komen, zal de rechter dus die som moeten vergelijken met iets anders en zal in de meeste gevallen het punt van vergelijking natuurlijk zijn de schade, die geleden is. Wanneer men de bedoelde woorden in de wet opneemt, wordt dat den rechter uitdrukkelijk gezegd; wanneer men ze niet opneemt, zal zijn gezond verstand er hem toe brengen.

Evenwel door de verschillende uitleggingen, die hier gegeven zijn, kan de aanneming of verwerping van het amendement een eigenaardige betekenis krijgen.

Er is een standpunt, waarop velen zich plaatsen — en ik persoonlijk zóó daarvoor zeer veel gevoelen — om te zeggen dat onder „schade” ook begrepen is elke moreele schade, en daarbij is bij dit wetsontwerp te meer aanleiding, omdat in een van de volgende artikelen juist uitdrukkelijk die moreele schade met geldelijke wordt gelijkgesteld. Daartoe is nog te meer aanleiding, omdat juist het strafbeding heel vaak bestemd is om zekere belangen, die niet op een bepaalde geldsom te waardeeren zijn, te beschermen.

In de practijk pleegt men juist een strafbeding te maken, waar men meent, dat het bepalen van het juiste bedrag van de schade groote moeilijkheid zou opleveren.

De Commissie kan dus werkelijk niet zien, dat het zakelijk een groot verschil zal opleveren, of de woorden die de heer Regout wenscht te zien verwijderd, in het artikel staan of niet.

Maar wat bij ons den doorslag geeft is dit, dat de geachte afgevaardigde uit Goes aan het behoud van die woorden zoeven heeft gegeven een interpretatie, die, naar het ons voorkomt, zoo die woorden in de wet bleven, voor een groot deel zou verijdelen de strekking van hetgeen men met deze zinsnede in de wet heeft bedoeld. Wat toch heeft de geachte afgevaardigde gezegd? Wanneer van geldschade geen sprake is, zoo betoogde hij, dan vervalt ook de geheele toepassing en zal de rechter niet de bevoegdheid hebben, de som te verminderen.

De heer Lohman heeft als voorbeeld aangehaald den man uit het orkest, die gelachen heeft om een opmerking van den directeur van den directeur is beboet met een boete van f 50. In dat geval, zeide de heer Lohman, blijft het artikel buiten toepassing, want de rechter kan die boete van f 50 niet toetsen aan geleden schade. Wanneer dit moet worden de interpretatie van het artikel — en daarop is kans wanneer een zoo gezaghebbend lid dezer Vergadering en zoo bekwaam jurist als de heer Lohman, zulk een interpretatie van het artikel geeft —, dan mist het artikel zijn doel, want degenen die geweld hebben dat de rechter de bovenmatige som zou kunnen reduceeren tot een billijke, hebben dit juist geweld voor een geval als ik zoeven aanhaalde. Zij hebben gewild, dat de rechter in zulk een geval onder omstandigheden zou kunnen zeggen: „dat gij een boete hebt opgelopen wegens een dergelijke minachting van het gezag van den directeur is goed, maar het is exorbitant daarvoor op te leggen f 50.

Na het gesprokene door den heer Lohman, meent de Commissie dus, dat de Kamer verstandig zal doen, mede te gaan met het denkbeeld van den heer Regout, die deze woorden weder uit de wet wil doen vervallen. Dan blijft de rechter als maatstaf houden waar schade is geleden, de omvang van die schade, en waar geen schade is geleden, daar behoudt hij de bevoegdheid om een ander punt van vergelijking te kiezen, en op grond daarvan de opgelegde straf te reduceeren.

Ik meen hiermede de op mij rustende taak als voorzitter van de Commissie van Rapporteurs ten aanzien van dit artikel te hebben volbracht.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Nog een enkel woord ter voorkoming van misverstand over het amendement van den heer Regout. Waar hier sprake is van de bevoegdheid van den rechter tot beperking van boeten, daar heeft men alleen het oog op arbeiders wier loon hooger is dan f 4 per dag. Men lette hierop wel; men moet hier niet denken aan de zoogenaamde disciplinaire straffen of boeten op fabrieken, wij hebben hier alleen te maken met dat deel van de arbeidsovereenkomst, dat loopt over arbeiders wier loon hooger is dan f 4 per dag, dat is het eenige waarbij het amendement van den heer Regout te pas komt. Nu zal in 99 van de 100 gevallen de vooraf bedongen schadeloosstelling betreffen feiten die inderdaad schade veroorzaken.

En wanneer dit het geval is, dan geldt het bezwaar van den heer Regout in het geheel niet. Blijft dus over dat één percent der gevallen, waarin het bezwaar dan wel zou gelden.

Daarover loopt dus de quaestie. Nu hebben m. i. de verschillende sprekers uit het oog verloren wat er inderdaad in het artikel staat. Er staat niet: „indien de boete hooger is dan de schade”; de heeren lezen echter het artikel alsof er stond: de rechter kan de boete alleen verminderen, indien zij hooger is dan de schade, doch dat is de bedoeling niet. De woorden zijn zoo gekozen dat m. i. de rechter wel degelijk een poenale clause zal kunnen verminderen, wanneer van materiele schade geen sprake is. Er staat niet anders dan dat de rechter de boete kan verminderen, wanneer hij dit in verband met de geleden schade gewenscht acht.

In verreweg de meerderheid der gevallen zal het gelden toepassing van poenale bedingen, wanneer alleen van materiele schade sprake is, en alleen in een klein aantal gevallen, bijv. dat van den tooneelspeler, zal ook moreele schade een rol kunnen spelen, maar ook dan is de bevoegdheid des rechters niet geheel uitgesloten.

Dat is mijn uitlegging van het artikel; men verlieze niet uit het oog, dat het hier geldt eene transactie, die den geachten afgevaardigde, den heer de Savornin Lohman, niet geheel bevredigt, maar aan zijn bezwaar toch zoover te gemoet komt, dat hij over zijn bedenkingen kan heenschappen.

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou het woord niet gevraagd hebben, indien niet een uitdrukking van den geachten afgevaardigde uit Goes

mij daartoe noopte. Die geachte afgevaardigde, in deze Kamer te recht zeer hoog geacht, heeft zich veroorloofd te zeggen, dat de indiening van mijn amendement niet welwillend was. Juist een jong lid heeft op dit gebied een reputatie te verliezen en ik verlang niet te worden beschuldigd van onwelwillendheid tegenover de Regeering. Het spijt mij dubbel, dat dit gebeurd is, omdat het gezegd is door den geachten afgevaardigde uit Goes, die te recht in deze Kamer hoog aanzien geniet. Overigens, het advies, uitgebracht door de Commissie van Rapporteurs, rechtvaardigt mijn houding. Wanneer de indiening van dit amendement steun vindt bij de Commissie in haar geheel, geloof ik, dat iedere beschuldiging van onwelwillendheid daardoor reeds wordt ter zijde gesteld.

Nu ik toch spreek, nog een enkel woord. Ik ben natuurlijk niet in staat op het oogenblik met eenige zekerheid te zeggen: de uitdrukking „geleden schade” komt in ons Burgerlijk Wetboek niet voor. Ik kan alleen zeggen, dat mij zoodanige uitdrukking niet bekend is; dat zij ook niet bekend is aan die juristen uit deze Kamer, die ik kon raadplegen. Wel ken ik de uitdrukking van art. 1282: „De vergoeding van kosten, schaden en interessen, welke de schuldeischer regt heeft te vorderen, bestaat in het algemeen, in het verlies hetwelk hij heeft geleden, en in de winst welke hij heeft moeten derven.” Dit is dus een uitdrukking, waarbij uitdrukkelijk verschil gemaakt wordt tusschen „geleden schade” en „te lijden schade”. Waar, voor zoover ik zien kan, voor het eerst deze uitdrukking in de wet gebracht wordt, kan zij mijns inziens geen andere beteekenis hebben dan die van het Hollandsche woord schade, die achter den rug is, die voorbij is, en dat, wanneer men daaronder wel begrijpt te lijden schade, men dit zeer wel uitdrukkelijk te zeggen zal hebben. De uitdrukkingen die de practijk met zich brengt in dagvaardingen enz., van schade te lijden en schade geleden, zijn geen groote woorden, zooals, naar ik meen, de geachte afgevaardigde uit Goes zeide, maar woorden, die in de practijk een uitdrukkelijke en gerechtvaardigde beteekenis hebben.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Toen ik het woord „onwelwillend” gebruikte, bedoelde ik, dat ik niet zeer welwillend vond de wijze waarop bejegend was de door de Regeering aangebrachte wijziging. Ik wil gaarne het woord terugnemen, wanneer dit den geachten afgevaardigde heeft gehinderd. De indruk dien ik van de oppositie had, was, dat men spijkers zocht op laag water en dit vond ik niet zeer welwillend tegenover deze Regeering, die er blijkbaar naar streeft om tot overeenstemming te komen met verschillende leden van de Kamer. Doch, gelijk gezegd, ik ben bereid het woord terug te nemen.

Overigens moet ik erkennen, dat het eenigszins zonderling lijkt, dat de wijziging door de Regeering anders wordt uitgelegd dan door degenen te wiens bate zij die wijziging in het wetsontwerp heeft gebracht. Ik zou het met den Minister niet eens zijn. Wanneer een boete wordt opgelegd ter bewaring van orde of veiligheid, kan de rechter niet zeggen, dat hij die boete in verband met de geleden schade te hoog vindt. Evenwel, hoe de rechter dit verstaan zal is voor mij de hoofdzaak niet. De hoofdzaak is, dat wij niet volkomen zijn overgelaten aan het willekeurig inzicht van den rechter. Overigens vind ik het eenigszins zonderling, dat de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft aangeraden het amendement-Regout aan te nemen, op gronden, tegenovergesteld aan die waarop de heer Regout het heeft voorgesteld.

De heer Regout wil niet, dat de boete kan verminderd worden. De heer Regout zegt van wel; dan heb ik hem niet goed begrepen.

Bij de discussie over de schadeloosstelling en poenaliteit achtte men het onbillijk, dat de bedongen schadeloosstelling zou worden betaald, ook dan wanneer er geen schade geleden is. Daarom verlangde men, dat de rechter zou kunnen inkorten. Hiermee kon ik wel meegaan, maar dat is iets anders dan beoordeeling van de hoegrootheid der boete op zich zelf; het oordeel daarover is volkomen subjectief. Ik veroorloof mij een voorbeeld te nemen aan een beding dat ik hedenmorgen in een van de bladen las. Een zangeres heeft zich voor f 2000 verbonden aan een impressario, maar tevens heeft zij beloofd f 20,000 te zullen betalen wanneer zij zich verbindt aan een andere impressario. Naar de meening van het blad een vreeselijk contract; naar de mijne een heel natuurlijk contract; ik begrijp zelfs niet hoe een man van zaken hierover anders kan denken. Want een impressario, die een chanteuse heeft aangeworven, doet dat in de hoop, dat zij groot succes zal hebben. Hij zal daarvoor misschien een kunstreis hebben ondernomen, in de hoop, dat er heel wat in zat, en zich daarvoor ook groote kosten getroost hebben. Maar dan moet zij ook bij hem blijven.

Heeft nu die vrouw werkelijk succes, en wil zij dan voor een hooger bedrag gaan naar een ander, dan zegt de impressario te recht: Goed, maar dan moet

gij mij tot schadeloosstelling voor wellicht groote uitgaven, voor mijn risico en wegens winstderving een tegemoetkoming geven en deze zal bedragen f 20,000.

Nu zal toch iedereen, die maar eenigszins met zaken bekend is, erkennen, dat dit heel billijk is. In elk geval moeten partijen en niet wild vreemden dat beslissen. Wordt het amendement aangenomen, dan hangt alles af van het inzicht des rechters.

Stel nu echter dat diezelfde zangeres zich heeft verbonden met een tweeden impressario, maar, op het oogenblik dat zij dit doet, sterft.

Is het nu niet te billijken wanneer de erfgenamen aanvoeren: het is onbillijk voor dit geval f 20,000 te vorderen, want de schade, die gij lijdt, ofschoon gij rechtens schadevergoeding kunt eischen, is niet een gevolg van de contractbreuk. De schade had de ondernemer toch geleden en het gevaar dat de zangres u ten slotte concurrentie aandoet bestaat ook niet. Laat ons dus vrij van vergoeding of stel u met geringer tevreden.

Zoo kan men zich tal van gevallen voorstellen, dat ieder het billijk zal achten dat men in zekere gevallen afwijkt van de bedongen poenaliteit, en zou wenschen dat afwijking van het beginsel, in art. 1285 neergelegd, mogelijk ware. Dit nu zou kunnen, ook indien het Regeeringsvoorstel onveranderd blijft.

Hoever de rechter deze grenzen zal trekken, hoe hij de ingevoegde woorden zal uitleggen, is mij onverschillig.

Het geldt hier eigenlijk een theoretische quaestie; wel van practisch belang voor de beginselen van ons wetboek in 't algemeen, maar waarschijnlijk voor de toepassing van het onderhavig artikel van minder belang.

Ik blijf er bij de Kamer op aandringen dit amendement te verwerpen. Het is toch niet een geheel onverschillige zaak, in de wetgeving een geheel nieuw beginsel te brengen, wanneer een Kamerlid daartegen principieel bezwaar heeft, een bezwaar waarvan de gegrondheid door niemand, ook niet door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs, is weerlegd. Het gaat niet aan, alleen om misschien enkele onbillijke contracten te kunnen vernietigen, in ons privaat recht een nieuw beginsel in te voeren, krachtens hetwelk de rechter zich in de plaats kan stellen van een der partijen.

Ik hoop dus, dat deze woorden in het artikel zullen blijven.

Nu voeg ik daarbij, dat, wanneer het amendement-Regout wordt aangenomen, daardoor wordt hersteld het oorspronkelijk artikel en ik dus wederom het vroeger door mij ingediend amendement zou moeten indienen.

Ik geloof echter, dat dit technisch niet kan, omdat ik toch geen amendement kan indienen op een ontwerp, wat er nog niet is.

Bovendien is het ook niet noodig; want neemt de Kamer het amendement-Regout aan, dan geeft zij daarmede duidelijk te kennen, dat zij er geen bezwaar in ziet die onbegrensde bevoegdheid aan den rechter te geven en zou zij derhalve mijn amendement toch verwerpen. Alleen om die reden reeds zal ik dit dus niet voorstellen, maar er mij toe bepalen, in geval van aanneming van het amendement, mijn stem uit te brengen tegen het artikel in zijn geheel.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Mijne Heeren! Alvorens tot stemming over te gaan wensch ik mede te deelen, dat het vijfde lid van het amendement van den heer van Styrum, daar deze redactie door de Regeering is overgenomen, is vervallen.

Vervolgens dat de heer Schaper mij heeft medegedeeld, dat wanneer het amendement van den heer Regout wordt aangenomen, hij dan wenscht, dat ook uit de derde alinea van zijn amendement II, de woorden „in verband met de geleden schade” zullen vervallen. Mag ik dien geachten afgevaardigde vragen of dat zijn bedoeling is?

De heer Schaper: Ja, Mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Een technische moeilijkheid tegen de verwezenlijking van den wensch van den heer Schaper is echter, dat het amendement van den heer Regout later in stemming zal moeten komen dan dat van den heer Schaper. Er zal echter wel geen bezwaar tegen bestaan om — in verband ook met de bijkbare strekking van art. 77 van het Reglement van Orde — bij tweede lezing vast te stellen dat bij eventuele aanneming van het amendement-Regout, alsdan ook in het derde lid van het amendement van den heer Schaper die woorden „in verband met de geleden schade” zullen geacht worden te zijn vervallen.

Er kan, Mijn Heeren, natuurlijk verschil van meening bestaan omtrent de rangorde waarin de verschillende amendementen en sub-amendementen in stem-

ming moeten worden gebracht, vooral waar zij, zooals hier, zich dikwijls kruisen en doorkruisen.

Het zou mij evenwel voorkomen, dat de volgorde moet worden gesteld zooals ik zal mededeelen, op de nader daarbij aan te voeren gronden.

Vooreerst het amendement van den heer de Klerk. Alvorens een boetestelsel te regelen zal eerst moeten vaststaan of al dan niet boete geheven zal worden.

In de tweede plaats het amendement van den heer van Styrum.

Dit amendement preciseerd in zijn eerste lid, en bevestigt dit nader door de voorgestelde weglating van het laatste lid van het Regeeringsvoorstel, het gebied dat het artikel zal beheerschen en dat wel in een van het Regeeringsstelsel afwijkenden zin, daar het het zoogenaamd poenale beding aan dat gebied onttrekt.

Nu kan het al dan niet aannemen van dat amendement daarenboven van invloed zijn op andere amendementen. De mogelijkheid is b.v. niet uitgesloten, dat bij aanneming van het amendement van den heer van Styrum er leden zouden zijn, die de aanneming van het amendement van den heer Schaper c.s. of alsdan niet noodig of wel juist als raadzaam zouden oordeelen.

Ik meen dus, dat op die gronden het amendement van den heer van Styrum moet voorgaan.

Eenmaal aannemende, dat dit amendement boven andere den voorrang heeft, zal echter aan de stemming over het amendement van den heer van Styrum vooraf moeten gaan de stemming over het subamendement van den heer van Wijnbergen als hebbende de verste strekking, en de stemming over het subamendement van den heer van Karnebeek.

Het sub-amendement van den heer Aalberse op het 5de lid van het amendement van den heer van Styrum is, als sub-amendement, vervallen, aangezien dat gedeelte van het amendement van Styrum door de Regeering is overgenomen. Het sub-amendement van den heer Aalberse zal thans dus later als zelfstandig amendement in stemming komen.

Na de stemming over het al of niet gewijzigde amendement van den heer van Styrum volgt dan het amendement van den heer Schaper c.s. n°. II, aangezien dit het boetestelsel alleen van toepassing wil doen zijn op loonen van meer dan f 4 daags.

Vervolgens het amendement van den heer Jannink c.s. en daarna het amendement van den heer Regout.

Vervolgens komen de meer speciale amendementen op de afzonderlijke leden van het artikel.

Eerst het amendement van den heer Schaper c.s. n^o. I, met de opmerking evenwel — eenigermate in den geest, zooals de heer Drucker zoeven reeds heeft te kennen gegeven — dat, voor het geval het amendement van den heer van Styrum mocht worden aangenomen, en de redactie van het eerste lid van art. 1637 u dus bereids is vastgesteld, het amendement van den heer Schaper I door den voorsteller of, volgens art. 77 Reglement van Orde zal zijn in te trekken, of, bij gebreke daarvan, bezwaarlijk door de Kamer zal kunnen worden aangenomen, omdat men anders in groote moeilijkheden zou komen, wat de vaststelling der redactie betreft, van dat eerste lid.

Vervolgens het amendement van den heer Aalberse c.s., dat, gelijk ik reeds hierboven opmerkte, thans als zelfstandig amendement is herrezen.

Ten slotte komt dan de stemming over het artikel zelf.

Indien niemand tegen deze regeling van orde van stemming over de amendementen en sub-amendementen bezwaar heeft, wordt dienovereenkomstig besloten.

Het amendement van den heer de Klerk wordt met 67 tegen 11 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferk, van Wijnbergen, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, van Vliet, Lely, van Idsinga, van Doorn, Ruys de Beerenbrouck, Roessingh, Pierson, Loeff, Lucasse, de Beaufort, IJzerman, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Koolen, Smidt, Mees, Aalberse, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Lieffinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, van Karnebeek, Jansen (den Haag), van Veen, Reyne, van Dedem, Beckers en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Verhey, de Klerk, Nolting, Schaper, Zijlma, Troelstra, Tak, Roodhuyzen, ter Laan, Thomson en Hugenholtz.

Het gewijzigd subamendement van den heer van Wijnbergen, op het amendement van den heer van Styrum, wordt met 68 tegen 10 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren van Styrum, Verhey, Regout, van Nispen, Arts, Janssen, Ferf, van Wijnbergen, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, de Klerk, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, Lely, van Idsinga, Ruys de Beerenbrouck, Loeff, Lucasse, de Beaufort, IJzerman, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Koolen, Smidt, Aalberse, Roodhuyzen, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Thomson, Lieftinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, van Karnebeek, Jansen (den Haag), van Veen, Reyne, van Dedem, Beckers, van Gijn, van Vlijmen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Nolting, Schaper, van Doorn, Roessingh, Pierson, Troelstra, Tak, Mees, ter Laan en Hugenholtz.

Het sub-amendement van den heer van Karnebeek op het amendement van den heer van Styrum wordt met 72 tegen 6 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Wijnbergen, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, de Klerk, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, Nolting, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, Schaper, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, Lely, van Idsinga, van Doorn, Ruys de Beerenbrouck, Roessingh, Pierson, Troelstra, Loeff, Lucasse, Tak, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Dolk, Eland, Koolen, Smidt, Mees, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Thomson, Hugenholtz, Lieftinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Veen, Reyne, Beckers, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Verhey, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferf en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren de Beaufort, IJzerman, Tydeman, van den Bergh (den Helder), van Karnebeek en van Dedem.

Het amendement van den heer van Styrum, gewijzigd door aanneming van het sub-amendement van den heer van Wijnbergen, wordt verworpen met 49 tegen 29 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren de Klerk, van der Borch van Verwolde, Nolting, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, Schaper, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, Lely, van Doorn, Roessingh, Pierson, Troelstra, Lucasse, IJzerman, Tak, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Dolk, Eland, Smidt, Mees, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Treub, Thomson, Hugenholtz, Lieftinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), Reyne, van Dedem, van Gijn, Verhey, Arts, Ferf, Okma en Drucker.

Voor hebben gestemd de heeren Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, Bogaardt, van Foreest, van Asch van Wijck, van Idsinga, Ruys de Beerenbrouck, Loeff, de Beaufort, Duynstee, Blooker, Tydeman, Koolen, Kolkman, van den Berch van Heemstede, van Karnebeek, van Veen, Beckers, van Vlijmen, van Styrum, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Janssen, van Wijnbergen, Plate, Bolsius en de Voorzitter.

Het amendement II van den heer Schaper c.s. wordt met 65 tegen 12 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van der Borch van Verwolde, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, Lely, van Idsinga, van Doorn, Ruys de Beeren-

brouck, Roessingh, Pierson, Loeff, Lucasse, de Beaufort, IJzerman, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Koolen, Smidt, Mees, Aalberse, van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Lieftinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), van Veen, Reyne, van Dedem, Beckers, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferf, van Wijnbergen, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, Bogaardt en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Nolting, Schaper, Troelstra, Tak, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), Treub, Thomson, Hugenholtz, Verhey en de Klerk.

Het amendement van den heer Jannink c.s. wordt verworpen met 50 tegen 27 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren de Waal Malefijt, van de Velde, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, van Foreest, van Alphen, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, van Idsinga, van Doorn, Ruys de Beerenbrouck, Roessingh, Pierson, Loeff, Lucasse, de Beaufort, Duynstee, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Koolen, Aalberse, van Vuuren, Brummelkamp, Nolens, Kolkman, van den Berch van Heemstede, van Heemstra, Duymaer van Twist, van Karnebeek, van Veen, Reyne, van Dedem, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Ferf, van Wijnbergen, Okma, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren de Klerk, Nolting, Marchant, Jannink, Schaper, Lely, Troelstra, IJzerman, Tak, Limburg, van Deventer, Eland, Smidt, Mees, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), Patijn, Treub, Thomson, Hugenholtz, Lieftinck, Jansen (den Haag), Verhey, Regout, Janssen en Drucker.

Het amendement van den heer Regout wordt aangenomen met 49 tegen 27 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren Ruys de Beerenbrouck, Troelstra, Loeff, IJzerman, Tak, Duynstee, Limburg, van Deventer, Blooker, Tydeman, Eland, Koolen, Smidt, Mees, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), Patijn, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Thomson, Hugenholtz, Lieftinck, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), Reyne, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferf, van Wijnbergen, Drucker, Bolsius, de Ram, de Waal Malefijt, de Klerk, Bogaardt, Nolting, van Foreest, Marchant, Jannink, Schaper en Lely.

Tegen hebben gestemd de heeren van Doorn, Roessingh, Pierson, Lucasse, de Beaufort, Hubrecht, Dolk, van Vuuren, Brummelkamp, Nolens, van Heemstra, van Karnebeek, van Veen, van Dedem, Verhey, Okma, Plate, Schokking, van de Velde, van der Borch van Verwolde, van Alphen, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet en de Voorzitter.

Het amendement I van den heer Schaper c.s., wordt aangenomen met 59 tegen 16 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren de Beaufort, IJzerman, Tak, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Smidt, Mees, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Patijn, Nolens, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Thomson, Hugenholtz, Lieftinck, Duymaer van Twist, Jansen (den Haag), Reyne, van Gijn, van Vlijmen, Verhey, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferf, van Wijnbergen, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, de Klerk, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, Nolting, van Foreest, Marchant, Jannink, Schaper, van Asch van Wijck, Zijlma, van Vliet, Lely, Ruys de Beerenbrouck, Roessingh, Troelstra, Loeff en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Koolen, Brummelkamp, van Heemstra, van Karnebeek, van Veen, van Dedem, van Styrum, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, van Alphen, de Savornin Lohman, van Bylandt, van Doorn en Pierson.

Het amendement van den heer Aalberse c.s. wordt verworpen met 57 tegen 18 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Nispen tot Sevenaer, Janssen, Ferf, Okma, Drucker, Plate, Bolsius, Schokking, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde, van der Borch van Verwolde, Nolting, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, de Savornin Lohman, van Asch van Wijck, van Bylandt, Zijlma, van Vliet, Lely, van Doorn, Roessingh, Pierson, Loeff, de Beaufort, IJzerman, Duynstee, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Smidt, Mees, Patijn, Brummelkamp, Treub, van den Berch van Heemstede, Lief tinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, van Karnebeek, Jansen (den Haag), van Veen, Reyne, van Dedem, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Verhey, Regout en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Arts, van Wijnbergen, de Klerk, Bogaardt, Schaper, Ruys de Beerenbrouck, Troelstra, Tak, Koolen, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Nolens, Kolkman, Thomson en Hugenholtz.

Het gewijzigd art. 1637 u wordt met 67 tegen 8 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren de Klerk, Bogaardt, van der Borch van Verwolde, Nolting, van Foreest, van Alphen, Marchant, Jannink, Schaper, van Asch van Wijck, Zijlma, van Vliet, Lely, van Doorn, Ruys de Beerenbrouck, Roessingh, Pierson, Troelstra, Loeff, IJzerman, Tak, Limburg, van Deventer, Hubrecht, Blooker, Tydeman, Dolk, Eland, Koolen, Smidt, Mees, Aalberse, Roodhuyzen, ter Laan, van den Bergh (den Helder), van Vuuren, Patijn, Brummelkamp, Nolens, Treub, Kolkman, van den Berch van Heemstede, Thomson, Hugenholtz, Lief tinck, van Heemstra, Duymaer van Twist, van Karnebeek, Jansen (den Haag), Reyne, van Gijn, van Vlijmen, van Styrum, Verhey, Regout, van Nispen tot Sevenaer, Arts, Janssen, Ferf, van Wijnbergen, Okma, Drucker, Bolsius, de Ram, de Waal Malefijt, van de Velde en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren de Savornin Lohman, van Bylandt, de Beaufort, Duynstee, van Veen, van Dedem, Plate en Schokking.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 t.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 t wordt *artikel 1637 u*. In het eerste lid van dit artikel vervallen de woorden „bepaaldelijk aangeduide”, terwijl in plaats van „mits de boete in dat reglement zij aangegeven” wordt gelezen „indien die voorschriften bepaaldelijk zijn aangeduid en de boete in het reglement is aangegeven.” In het vierde lid vervallen de woorden „onverschillig of zij” en wordt het woord „voorkomt” vervangen door het woord „bedongen”. In het voorlaatste lid wordt tusschen de woorden „overeenkomst” en „van” ingevoegd „of bij reglement”, terwijl het laatste lid wordt gelezen als volgt: „Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dit artikel wordt begrepen het door den werkgever bedingen van straf, als bedoeld bij de Tiende Afdeling van den Eersten Titel van dit Boek”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

79. Art. 1637 u., bepalingen omtrent boeten.

Men was het er over eens, dat boeten, om den geregelden gang van het werk te verzekeren en ter handhaving van orde en tucht, niet kunnen gemist worden. Dat zij tot een bepaald bedrag begrensd en de bepalingen

dienaangaande door dwingend recht beschermd werden, kon men vrij algemeen goedkeuren.

4de lid. De opmerking werd gemaakt, dat het hier op een bepaald bedrag vaststellen van de boete in strijd is met het in ons Strafwetboek gehuldigde beginsel, dat voor de straf een maximum bepaalt. Hier wordt in plaats van een bedrag als maximum een fixum voorgeschreven, waarvan niet mag worden afgeweken.

In hoe verre mag nu de werkgever de bepaling aan zich houden, tot welk bedrag hij al of niet de boete zal heffen?

5de lid. De grens van de boete werd te gering geacht. Wanneer toch de hoogste boete bereikt is, bestaat er voor overige overtredingen straffeloosheid.

Welke is de beteekenis van het tweede lid van art. 1637 u? Indien er boeten in een reglement bepaald zijn, moet dan toch nog in eene afzonderlijke schriftelijke overeenkomst worden bedongen, dat zij toegepast kunnen worden, of slaat deze zinsnede alleen op gevallen, waarvoor in het reglement geene voorziening is getroffen? Kan een werkman, die zich eene boete of schadevergoeding, buiten schriftelijke overeenkomst of reglement bepaald, heeft laten welgevallen, het bedrag daarvan toch later terugvorderen, of is het voldoende, indien de werkgever een bewijs kan overleggen, dat de werkman met die boete of schadevergoeding genoegen heeft genomen?

Als de werkgever wegens eenig feit eene boete, als volgens het artikel in maximum toegelaten kan worden, onvoldoende acht, zal hij een eisch tot schadevergoeding kunnen instellen en daaromtrent ook met den werkman kunnen overeenkomen. Is deze opvatting juist? Zoo ja, dan zijn de boetebepalingen gemakkelijk te ondervangen en zeker niet in het belang van den werkman. In het reglement of in de schriftelijke overeenkomst zal alsdan deze bepaling opgenomen kunnen worden: „tenzij de werkgever een hogere schadevergoeding verlangt, zullen de volgende boeten worden toegepast.” Door van schadevergoeding en niet van boete te spreken, zal de werkgever dus kunnen doen wat hij verkiest. Ook op andere wijze, wanneer voor het eischen van schadevergoeding geen reden bestaat, kan een werkgever aan de werking van het artikel ontkomen. Hij kan bijv. het loon lager stellen dan hij anders zoude doen en dan premies uitloven voor het nakomen van zekere bepaalde verplichtingen, op welke verwaarloozing men anders boete zoude stellen.

Is het niet dwaas te noemen, dat ook lieden die meer dan f. 4 per dag verdienen, nog tot de economisch zwakken gerekend worden, die niet zelfstandig overeenkomsten kunnen aangaan? Dit is toch de conclusie, die men moet trekken uit de in de voorlaatste alinea aan den rechter gegeven bevoegdheid om de boete op een kleinere som te bepalen dan overeengekomen is. Ook door deze bepaling wordt een premie aan de minder nauwgezette menschen gegeven, die van een minder gewenschte overeenkomst trachten af te komen. Niettegenstaande hetgeen hier in de wet staat, zal een nauwgezet man zich aan de door hem geteekende overeenkomst gebonden achten, terwijl iemand die het minder nauw daarmee neemt, zal trachten, door eene actie in te stellen, zich daaraan te onttrekken. In beginsel bestaat hiertegen hetzelfde bezwaar als hiervoren tegen de artt. 1637 r en 1637 t is aangevoerd [blz. 116 en 192].

Voor zoover noodig had de wetgever er zich toe moeten bepalen den rechter de bevoegdheid te geven om reden van openbare orde eene boetebepaling te wijzigen of op te heffen.

II. § 10.

Art. 1637 u, 4de lid. Hadden de woorden: „uitgedrukt in de munt, waarin het loon in geld vastgesteld is” niet behooren te vervallen, na

aanneming van het amendement der heeren PIERSON en PATIJN op art. 1637 p? De buitenlandsche munt wordt hier op één lijn gesteld met de Nederlandsche, in strijd met de bedoeling van het amendement, zooals die door den heer PIERSON in de vergadering van 20 Maart 1906 (*Handelingen*, bladz. 1383, 2de kolom), werd uiteengezet [bladz. 46].

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

7°. Art. 1637 u., bepalingen omtrent boeten.

Aangenaam was het den ondergeteekende te zien, dat de grondbeginselen der in het ontwerp opgenomen regeling der boeten juist geacht werden.

4de lid. Dat niets den werkgever belet een geringere boete te vorderen dan het fixum, is duidelijk. Het feit, dat het hier niet publiekrecht geldt gelijk bij het Strafwetboek, doch privaatrecht, verklaart alle verschilpunten tusschen beide stelsels.

5de lid. Hoe hoog de grens der boete ook gesteld ware, steeds zou juist zijn de opmerking, in het Voorloopig Verslag voorkomende, dat wanneer de hoogste boete bereikt is, voor overige overtredingen straffeloosheid bestaat. Wanneer men intusschen bedenkt, dat toch eene boete van een vol dagloon opgelegd kan worden, en dat, worden meerdere overtredingen gepleegd, de dienstbetrekking wel spoedig een einde zal nemen, moet men erkennen, dat de boetegrens inderdaad niet te gering te achten is.

De beteekenis van het tweede lid van art. 1637 u is deze, dat wanneer de werkgever, die geen reglement voor zijne onderneming vastgesteld heeft, of die bij het reglement geene boeten bedongen heeft, zich tegenover een bepaalden arbeider de bevoegdheid tot het opleggen van boeten wil voorbehouden, hij zulks alleen bij eene schriftelijk aangegane overeenkomst doen kan. De bevoegdheid om boete op te leggen moet steeds op een geschrift berusten, hetzij op het reglement, hetzij op eene schriftelijk aangegane overeenkomst. Aan de hand van dezen regel laat zich de hier bij het Voorloopig Verslag gedane vraag gereedelijk oplossen.

Ook indien zulks niet in het reglement of de schriftelijke overeenkomst bepaald is, verblijft den werkgever de keuze tusschen het heffen van boete of het vorderen van een schadevergoeding, doch, kiest hij het laatste, dan moet hij de rechtsvordering instellen en van het bedrag der door hem geleden schade op de wijze rechtens het bewijs leveren. Elke overeenkomst te dier zake valt onder het laatste lid van dit artikel. Wie dit in het oog houdt, zal het ijdele inzien van het eerste bij het Voorloopig Verslag vermelde middel tot ontduiking dezer bepaling. Wat het tweede daar genoemde middel betreft, laat zich in het afgetrokkene wel denken, dat de werkgever door het uitloven van premies op de richtige vervulling van verplichtingen, op welke verwaarloozing hij anders boete gesteld zoude hebben, aan de werking van het artikel zou kunnen ontkomen. De vraag is echter gewettigd of hij in de praktijk er toe zou kunnen of willen overgaan het normale loon zóo laag te stellen, dat het eerst door de premies, die dan een niet onaanzienlijk bedrag zouden moeten

vertegenwoordigen, tot het niveau van het gewone loon zou kunnen stijgen. Het mag worden betwijfeld of eenig werkgever zich de moeite van deze premierekening zou willen getroosten alleen om de bepalingen omtrent de boete te ontgaan.

Den leden die de vraag stelden, of het niet dwaas te noemen is, dat ook lieden die meer dan f 4 per dag verdienen, nog tot de economisch zwakken gerekend worden, die niet zelfstandig overeenkomsten kunnen aangaan, moge worden herinnerd, dat, gelijk boven breeder uiteengezet, bij het sluiten eener arbeidsovereenkomst de psychische toestand des aanstaanden arbeiders een buitengewoon optimistische is, zoodat geenszins zeldzaam zijn de gevallen, waarin menig arbeider met hoog loon, bijv. opzichtsens het concurrentiebeding, heeft toegestemd in een zoo buitensporig hoog boetebeding, dat van voldoening daaraan geen sprake kan zijn. Naar de opvatting des ondergeteekenden, welke door verreweg het grootste deel der leden van den anderen tak der volksvertegenwoordiging werd gedeeld, verdient het dan veeleer aanbeveling het onpartijdig Staatsorgaan, den rechter, de bevoegdheid te geven het boetebeding te toetsen aan de omstandigheden, waaronder het werd gemaakt, en aan die, waaronder het door den werkgever ingeroepen wordt, dan den werkgever steeds en in alle gevallen onveranderlijk het recht toe te kennen op zijn pond vleesch. De rechter, die zijn plicht kent en zijn hooge roeping behoorlijk vervult, zal er tegen weten te waken, dat de hem verleende bevoegdheid voor den minder nauwgezetten arbeider een middel zou worden om aan zijne billijke verplichtingen te ontkomen.

Men vergelijk § 343 van het nieuwe Deutsche Burgerlijk Wetboek.

II. § 10.

Art. 1637 u, 4de lid. Bij de behandeling van het amendement der heeren PIERSON en PATIJN op art. 1637 p is duidelijk uitgekomen, dat de voorstellers bezwaar hadden tegen het in de hand werken der vaststelling van het loon in vreemde munt in die deelen van ons land, waar men thans in Nederlandschen munt rekest, al geschiedt de betaling in vreemde munt [(1)]. Maar verboden is zulk een vaststellen bij het ontwerp daarom niet. Vandaar dat de bijvoeging in art. 1637 u, 4de lid, niet behoefde te vervallen. (Vgl. ook art. 1638 h.)

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer **Regout**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, blz. 456.] Afstappende van het reglement, ga ik over tot art. 1637 u, namelijk het boetenartikel, waarover in de Tweede Kamer vier volle dagen is gedebatteerd. Vooreerst bleek naar aanleiding van een amendement de Klerk, dat er verschil van zienswijze bestond over de vraag of het wenschelijk is het heffen van boeten bij de wet al dan niet geheel te verbieden en zoowel de voor- als tegenstanders beroepen zich op de getuigenis van werkgevers, die in hun ondernemingen het boetestelsel respectievelijk hadden gehandhaafd of afgeschaft.

Mag ik daarom ook even mededeeling doen van mijn eigenaardige ondervinding op dit gebied?

Bij het tot stand komen van de straks [dl. I, bl. 454] door mij genoemde fabrieksregeling werd in art. 11 het heffen van het boetenstelsel absoluut verboden. Voor

(1) Men zie *Handelingen*, Tweede Kamer, Zitting 1905-1906, bladz. 1382 en 1383 [bladz. 44 en volg.].

dien tijd werden ook niet vele boeten opgelegd, maar de geheele afschaffing had vooral plaats omdat het boetenstelsel zulk een hatelijke reputatie heeft, en het niet ten onrechte in zooverre bij onoordeelkundige toepassing tot zeer groote misbruiken aanleiding kon geven.

Nadat nu de afschaffing van het boetenstelsel gedurende meerdere jaren vrij goed had voldaan, was het natuurlijk, dat ongeveer 4 jaren geleden, na het in werking stellen van een nieuwe afdeling, die ten doel had het vervaardigen van verbruiksvoorwerpen van kristal en halfkristalglas, ook voor die afdeling het heffen van boete werd verboden.

Maar dit zou niet lang duren, want terwijl het verbod van boetenheffing gehandhaafd bleef voor de oudere afdeling, moest al zeer spoedig voor de nieuwe afdeling een boetenstelsel worden ingevoerd tot wering van vrijwillig verzuim.

Hoe was dit nu te verklaren? Door de oprichting dezer onderneming ontstond ter plaatse een groote vraag naar geoefende arbeiders in dit vak en deze omstandigheid, welke in het algemeen den arbeiders ten goede komt, hetgeen ik hun volgaarne gun — werd door een gedeelte der arbeiders, natuurlijk niet de oppassenden, misbruikt om herhaaldelijk te verzuimen, hierbij gesterkt door de gedachte, dat ontslag niet spoedig zou volgen wegens gemis van voldoende arbeidskrachten, terwijl zij in het ergste geval terstond werk in de andere fabriek konden vinden.

Terwijl het nu voor elke glasindustrie reeds buitengewoon nadeelig is, wanneer het glas, voldoende gesmolten zijnde, niet kan worden verwerkt door de afwezigheid van een deel der arbeiders, kwam er in dit geval iets geheel aparts bij.

Vóór de oprichting van deze onderneming stond bij mij op den voorgrond, dat een ernstige poging moest worden gewaagd tot afschaffing van den nacht arbeid, die zowel in Nederland als in het buitenland in de glasindustrie bijna algemeen bestaat. Ofschoon deskundigen, door mij, toen zelf leek in het vak zijnde, geraadpleegd, mij geenszins geruststelden, liet ik mij in hoofdzaak leiden door mijn persoonlijke vaste overtuiging, dat nacht arbeid, vooral op groote schaal, zoowel uit fysiek als moreel oogpunt op de arbeiders een allerverderfelijken invloed uitoefent.

Tot mijn groote voldoening mocht ik er in slagen den nacht arbeid op te heffen, doch niet dan door een sterke vermeerdering van het oprichtingskapitaal en een zoo groote, nog steeds voortdurende verhooging der exploitatiekosten, dat het met het oog op concurrentie te hopen is, dat de nacht arbeid, welke ook door de andere glasfabriek te Maastricht is afgeschaft, zoowel in Nederland als in het buitenland zooveel mogelijk geleidelijk zal verdwijnen.

Hier is voorzeker een schitterend veld voor de internationale arbeiderswetgeving, te meer omdat in enkele Staten van het buitenland, die scherp concurrerend op de wereldmarkt optreden, bij den nacht arbeid in de glasindustrie veelvuldig gebruik wordt gemaakt van zeer jeugdige arbeidskrachten.

Terwijl nu als onmiddellijk gevolg van de opheffing van den nacht arbeid het glas, hetwelk in de nachtelijke uren zijn voldoende smelting heeft bereikt, onverwerkt zal moeten wachten, tot den volgende morgen, terwijl het verbruik van kolen en andere uitgaven in dezelfde sterke mate is voortgegaan, was het natuurlijk dubbel hard en nadeelig, wanneer dan ook dien volgende dag het overvloedig gesmolten glas niet kon worden verwerkt wegens vrijwillig verzuim van een deel der arbeiders. Onder deze omstandigheden bleef er, na te vergeefs andere middelen te hebben beproefd, niet anders over dan de invoering van een boetenstelsel tot wering van dat verzuim.

Deze maatregel kon worden genomen in overleg met den fabrieksraad, hetgeen zich laat verklaren, omdat het verzuim van de onverschilligen, ook de goedgezinde arbeiders benadeelt, wegens de mindere productiviteit van den arbeid, voor zoover die in ploegenstelsel is georganiseerd.

De Kamer duidde het mij niet ten kwade, dat ik hierover eenigszins heb uitgeweid, maar wijl aan de overzijde van het Binnenhof door bekwame en arbeider-vriendelijke leden met zooveel goed een totaal verbod van boetenheffing werd bepleit, heb ik door een voorbeeld willen aantoonen, hoe in een zelfde industriële onderneming bestaande uit meerdere afdelingen, door een werkgever, die vooraf in de praktijk reeds gedurende jaren getoond had een beslist vijand van boetenheffing te zijn, toch door omstandigheden gedwongen als een noodzakelijk kwaad en naar hij hoopt als tijdelijken maatregel, een boetenstelsel moest worden ingevoerd.

Wat ik hier noemde is een voorbeeld uit vele, en ik kan mij best voorstellen, dat er omstandigheden kunnen zijn, waardoor het boetenstelsel, op zich zelf zoo afkeurenswaardig, toch in de praktijk soms niet kan worden gemist.

Wat de bestemming van het boetengeld betreft, wil ik er de aandacht op

vestigen, dat in meerdere buitenlandsche wetten bijv. in de Belgische, de Zwitsersche en de Duitsche is voorgeschreven, dat het geld der boeten besteed moet worden ten bate der arbeiders. Bij ons is die bepaling niet overgenomen, maar heeft men zich beperkt tot het voorschrift, dat het geld noch direct, noch indirect ten voordeele van den werkgever mag worden besteed.

Nu doet zich dit eigenaardige geval voor, dat het volgens dit wetsontwerp niet geoorloofd is aan een werkgever om het boetengeld in een fabrieksziekenfonds te storten, waarin hij in overleg met zijn arbeiders een zeker percentage der bijdragen der arbeiders stort, maar wel laat de wet toe, dat een werkgever het beding maakt, dat het geld tot bevordering der schoone kunsten, b.v. de tooneelkunst, zal worden besteed, en dan kan hij van het boetengeld een of ander juweelen sieraad koopen en dat, als hulde aan de kunst, aanbieden aan een tooneelspeelster, tegenover welke hij absoluut geen financieele verplichtingen heeft.

Nu zal ik niet beweren dat juist dit geval zich in de praktijk zal voordoen, maar ik wil alleen aantoonen, hoe voor een werkgever, die misbruik wil maken allerlei middelen overblijven, terwijl juist een veel betere belegging van het boetengeld in een fabrieksziekenfonds, in het geval door mij genoemd, niet geoorloofd zal zijn. Ik meen dan ook, dat ten aanzien van disciplinaire boeten van industriële arbeiders de bepaling in de buitenlandsche wetgeving veel practischer is.

Alvorens afscheid te nemen van het boetenartikel, nog een enkele opmerking over de opneming in datzelfde art. 1637 u van het poenaal beding krachtens het gemeene recht.

Vooraf over dit punt was de discussie in de Tweede Kamer zeer uitvoerig, en terwijl men moet aannemen, dat ten gevolge van een zoo uitvoerige gedachtenwisseling de zaak van alle kanten bekeken en behoorlijk toegelicht is, moet ik tot mijn schande bekennen, dat ik na doorlezing van de ruim 130 kolommen der *Handelingen* over het ééne boetenartikel, er hoe langer hoe minder van begreep, en ten slotte moedeloos een geheele week geen *Handelingen* meer gelezen heb.

Achteraf heb ik mij eenigermate getroost met de gedachte, dat men in de Tweede Kamer het debat ook allesbehalve helder heeft gevonden en zelfs een scherpzinnig man als de heer van Idsinga bij de behandeling van dit artikel uit dien hoofde tot tweemaal toe schorsing der beraadslaging heeft gevraagd, terwijl zeer bekwame juristen in de Tweede Kamer onderling, en niet het minst deze Minister met zijn ambtsvoorganger, het totaal oneens waren over de beteekenis van het artikel zooals het oorspronkelijk luidde.

De Kamer gelieve zich te herinneren hoe de oud-Minister Loeff verklaard heeft, dat het nooit zijn bedoeling geweest is om het poenaal beding onder de disciplinaire boeten te begrijpen, en dit ook afkeurde. Deze Minister dacht er intusschen anders over, en ten slotte is, om de onzekerheid op te heffen en aan de begripsverwarring een einde te maken, het poenaal beding uitdrukkelijk in de slot-alinea van het artikel opgenomen. Ik geloof, dat hierdoor het heele boete-artikel kolossaal is bedorven.

Zij die in de Tweede Kamer hebben beweerd, dat beperking der disciplinaire boeten illusoir zou kunnen gemaakt worden door een inhouding van loon krachtens poenaal beding, hadden volkomen gelijk, en dit had een reden moeten zijn om naast het artikel over de disciplinaire boeten een afzonderlijke, andere, regeling in de wet op te nemen over het poenaal beding, maar dit had nooit er toe mogen leiden — zoogenaamd omdat een onderscheiding soms lastig is te maken — om twee zaken, die in hun wezen zoo absoluut verschillend zijn, als gelijksoortig te behandelen. De disciplinaire boeten dienen, zooals het woord aanduidt, om de discipline, de orde te handhaven. Het is billijk, dat die boeten niet hoog zijn, en nooit mogen komen ten bate van den werkgever. Het poenaal beding daarentegen dient in het algemeen, ook in vele industriële ondernemingen, om de schade, veroorzaakt door schuld of onvoorzichtigheid van den arbeider, voor een gedeelte op dezen te verhalen, en nu is het absoluut onbillijk, dat die kleine tegemoetkoming in de geleden schade niet mag komen ten bate van dengeen die de schade ondervonden heeft.

Door de gelijkstelling van het poenaal beding met de disciplinaire boeten heeft men naar mijn meening de zaak voor de arbeiders ook volstrekt niet beter gemaakt.

Vooreerst toch worden de disciplinaire boeten met hun hatelijke reputatie eenigszins gerehabiliteerd, nu zij op één lijn zijn gesteld met het poenaal beding, en zal menig werkgever, die inhouding krachtens poenaal beding niet kan missen, geprikkeld worden om ook disciplinaire boeten te heffen, omdat hij nu toch eenmaal staat aangeschreven als boeteheffer krachtens art. 1637 u.

Maar er is nog een ander veel ernstiger bezwaar, namelijk dat in de toekomst in vele gevallen het poenaal beding zal worden vervangen door inhouding van loon uit hoofde van gewone schadevergoeding.

Laat ik dit met een voorbeeld toelichten.

Zooals ik reeds aanstipte, bestaat de gewoonte in vele industriele ondernemingen om de schade hetzij in het algemeen, hetzij voor zoover deze zekeren maatstaf overschrijdt, voor een klein deel krachtens poenaal beding op de arbeiders te verhalen. Deze maatregel, oogenschijnlijk zoo geheel in het nadeel der arbeiders, is dat niet, natuurlijk wanneer bij de toepassing geen misbruik wordt gemaakt en bij de loonregeling rekening is gehouden met dit risico.

Zonder een voldoende prikkel tot voorzichtigheid voor den arbeider, zou in vele industriele ondernemingen de schade — bijv. bij breekbare artikelen de breuk — zoodanige afmetingen aannemen, dat hierdoor de productiekosten aanmerkelijk zouden stijgen, hetgeen op indirecte wijze ten nadeele van den arbeider op den loonstandaard zou moeten drukken.

Nu zal men zeggen: wat kan dat maken of dit betrekkelijk klein bedrag der boete al of niet ten voordeele van den werkgever mag komen? Maar vooreerst zal de prikkel tot voorzichtigheid daardoor minder sterk zijn, voor den arbeider, wanneer hij weet dat het geld der boeten, wel niet krachtens de wet, maar ten gevolge van het gebruik, hem langs indirecten weg voor een gedeelte ten goede zal komen; men bedenke hoe in het dagelijksch leven: wie kaart speelt voor zoogenaamd potverteren, veel minder het verlies voelt dan wanneer hij zeker is nooit meer iets van zijn geld terug te zien.

Maar bovendien, het is niet alleen een financieele maar ook een principe-quaestie en menig werkgever zal zich ongaarne het hem in billijkheid toekomend gedeelte der geledene schade door de wet laten ontnemen, te meer daar de wetgever in dit wetsontwerp het recht op gewone schadevergoeding bijna onverlet handhaaft. Welk zal nu het gevolg zijn? Gesteld dat een arbeider in een week heeft gebroken 50 stuks van een gemiddelde waarde van 15 centen per stuk en dat hem krachtens poenaal beding voor hetgeen hij boven de 20 stuks had gebroken, voor elk stuk 3 cent wordt ingehouden, dus in het geheel 3×30 of 90 centen. Nu mogen vooreerst die 90 centen niet komen ten bate van den werkgever, maar bovendien mag de inhouding niet geschieden wanneer in dezelfde week reeds disciplinaire boeten zijn opgelegd ten bedrage van een vol dagloon.

Maar wanneer in precies hetzelfde geval de werkgever voor elk gebroken stuk 10 cents inhoudt, 50×10 centen = f 5, dan mag hij dus in het geheel dat geld doodkalm in zijn zak steken, en de inhouding mag ook nog geschieden indien in dezelfde week reeds disciplinaire boeten zijn opgelegd tot het bedrag van een vollen dag loon.

Nu meene men niet, dat de werkgever, om die inhouding te doen, eerst een proces zal moeten voeren tegen den arbeider. Neen, mits zekere voorzorgen worden in acht genomen, is dit volstrekt niet noodig, zooals ook blijkt bladz. 1504 van de *Handelingen* der Tweede Kamer. [bl. 299] door den heer Drucker werd erkend, toen hij zeide:

„Een proces is daarvoor niet noodig. Ik zal dat hier niet nader gaan uiteenzetten, want ik wil in dit opzicht geen wenken geven. De werkgevers zullen dat zelf wel uitvinden.

„Laat ik er alleen aan herinneren, dat het mij herhaaldelijk voorgekomen is, dat een dienstbode zich kwam beklagen, dat haar op haar loon was gekort een schadevergoeding wegens het breken van goederen, en als die dienstbode zich daartegen wil verzetten, moet zij het proces beginnen, en niet de patroon. Zoo zal het men werkman voortaan ook gaan.”

Het karakteristieke van het geval bestaat nu nog hierin, dat de werkgever vooral moet zorgen dat hij niet laat merken, hoeveel hij voor ieder gebroken stuk zal inhouden, want anders komt er weer een luchtje aan van poenaal beding.

Mijnheer de Voorzitter! Is het nu niet een fraaie bepaling in het zoogenaamde belang van den werkman, wanneer in de wet een prikkel wordt opgenomen, waardoor het tot nog toe gebruikelijk veel onschuldiger stelsel van inhouding van een klein gedeelte der geleden schade krachtens poenaal beding zal worden vervangen door een veel grooter inhouding uit hoofde van gewone schadevergoeding, met deze, bijkomende omstandigheid, dat de arbeider vooraf niet weet hoeveel hem op zijn loon zal worden gekort, en het is voorzeker te vreezen, dat de verklaring van den heer Drucker op bladz. 1504 van de *Handelingen*: „het vorderen van schadevergoeding is gelukkig geen gebruik bij de werkgevers”, in de toekomst, juist door de schuld van den wetgever, geen waarheid meer zal bevatten.

[Men zie verder: bij art. 1638 e.]

(29 Juni 1907.)

De heer **Hovy**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 241.] Met den heer Regout ben ik eens, dat bij boetebepalingen onderscheid had behooren gemaakt te worden tusschen boeten ten gevolge van overtredingen der bepalingen van het reglement en boeten als straf voor aangerichte schade. De eerste mag nimmer ten voordeele komen van den patroon — de laatste zeer zeker wel.

[Men zie verder dl. I, bladz. 87.]

De heer **van der Feltz**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1638 ij.]

Verder is de juistheid van het in art. 1637 v opgenomen algemeen verbod van cumulatie van boete en schadevergoeding in verband met de in het voorafgaand art. 1637 u opgenomen tweeledige regeling van de boete en het strafbeding bij mij niet boven allen twijfel verheven. Aan de boetebepaling in art. 1637 u opgenomen kan ik moeilijk een andere dan een disciplinaire betekenis geven. Bij die opvatting van de boete wil mij evengoemd cumulatieverbod weinig rationeel voorkomen. De aanneming van het amendement-Tydeman — dat evenwel verworpen is — waarbij de voorsteller getracht heeft in art. 1637 v een tweeledige regeling op te nemen, ten gevolge waarvan het verbod van cumulatie beperkt zou worden tot het strafbeding, ten einde dit artikel zodoende te doen kloppen met het tweeledig karakter van art. 1637 u — zou m. i. een verbetering van de wet ten gevolge hebben gehad.

[Men zie verder dl. I, bladz. 130.]

(4 Juli 1907.)

De heer **'t Hooft**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 91.]

Een eigenaardigheid van dit wetsontwerp, maar een zeer gevaarlijke, omdat zij bij den grooten hoop omtrent de wijde strekking van dit wetsontwerp een verkeerden indruk moet vestigen — een eigenaardigheid welke duidelijk aan het licht komt in de *Morie* van Antwoord, is deze:

Men kan dikwijls niet zeggen dat het ontwerp, waar het een nieuwe regeling invoert, iets doet wat in het bestaande recht geheel zonder voorbeeld is; meestal kan men zich bij eenige nieuwe bepaling of regeling beroepen op een bestaande.

Doch het onderscheid is: dat in het bestaande recht die casus uitzondering is.

En nu wordt in het ontwerp die uitzondering niet uitgebreid, doch de uitzondering wordt regel, en wel: regel zonder uitzondering.

Het springt in het oog, dat men op deze wijze ieder bestaand instituut, ieder bestaand recht kan denatureeren, ofschoon men oppervlakkig beschouwd niets nieuws invoert.

Zoo bijv. dat de boete niet mag komen ten voordeele van den werkgever, doch moet bestemd worden voor een of ander doel in verband met de bepaling dat onder de boete het strafbeding is begrepen. Aangenomen eens dat juist was wat de Minister in de Tweede Kamer zeide, dat het onderscheid in rechtskarakter tusschen boete en poenaliteit niet zit in de vraag voor wie de boete is; dan zou daardoor nog slechts de mogelijkheid vaststaan om het strafbeding voor een of ander doel, gelegen buiten het belang des werkgevers, te bestemmen, doch het feit zou uiteraard uitzondering blijven. Dat dit zoo is blijkt uit art. 1348 Burgerlijk Wetboek: „Indien eene deelbare hoofdverbintenis onder bepaling eener ondeelbare straf, slechts ten deele is nagekomen, wordt de straf, ten aanzien der erfenamen van den schuldenaar, vervangen door eene vergoeding van kosten, schade en interessen.” Uit dat artikel blijkt duidelijk hoe de wetgever zich het karakter van het strafbeding dacht, namelijk als vergoeding van kosten, schade en interessen. Die uitzondering, indien zij al bestond, wordt nu regel zonder uitzondering. Ik heb dit voorbeeld aangehaald, omdat er in de andere Kamer zulk een belangrijk debat over gevoerd is en ook omdat de heer Regout ons heeft aangetoond hoe dit dwangartikel bij al zijn moreele bedoeling, ik zal niet zeggen aanspoort, maar gelegenheid laat tot ontduiking, althans verijdeling zijner strekking en aanwending in omgekeerden zin.

Een ander voorbeeld heeft men in de uitbreiding van de bevoegdheid des kantonrechtters.

De thans hierbij bestaande uitzondering wordt niet uitgebreid; neen, de uitzondering wordt regel, regel wordt uitzondering.

[Men zie verder dl. I, blz. 162.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, blz. 460.]

Een der belangrijkste bepalingen in een reglement is die omtrent de boeten, die veelal bij reglement worden vastgesteld, maar die ook buiten de fabriek bij andere categorieën waar het arbeidscontract geldt, bij schriftelijk aangegane overeenkomst kunnen worden bepaald.

Het betoog van den heer Regout over de noodzakelijkheid om voor sommige gevallen bij fabrieksreglement boete te bedreigen en zijn instemming er mede, dat niet is aangenomen een amendement in de Tweede Kamer voorgesteld, waarbij dat zou verboden worden, had de strekking om het recht van bestaan dier boete in het licht te stellen, hetwelk dan ook bij het wetsontwerp wordt erkend.

Waar nu die boete, die niet in alle fabrieken wordt opgelegd, maar die, zooals de geachte afgevaardigde met sprekende voorbeelden heeft aangetoond, noodig kan zijn, wordt toegelaten door de wet, is het wenschelijk dat dit onderwerp geregeld worde.

Laat ons de zaak eens objectief beschouwen. De werklieden, niet alleen hier te lande, maar overal, beklagen zich bitter over het hatelijke van een ongebreideld boetestelsel. En wanneer wij vragen: kunnen wij dat wraken? dan moeten wij inderdaad antwoorden: Neen. Dat hatelijke ligt niet alleen, en misschien niet eens zoozeer hierin, dat de opbrengst dier boeten komt in den zak van den patroon, maar vooral hierin, dat de werkgever, die op dit gebied doen kan wat hij verkiest, rechter is in eigen zaak. Ik geloof wel te kunnen zeggen, dat er op het geheele gebied van het maatschappelijk leven geen tweede voorbeeld van een dergelijke faculteit als die bij het ongebreidelde boetestelsel bestaat, is aan te wijzen. Misschien kon men vroeger wijzen op de algemeene voorwaarden bij de contracten van aanneming bij aanbesteding van publieke werken. Daar kon de directie het boetebeding toepassen en de boete inhouden en daarbij handelde nog niet eens een persoonlijk belanghebbende wat de werkgever wel is. Toch weten wij hoe eene algemeene oppositie tegen die bepalingen in de aannemerswereld in ons land is ontstaan, die ten gevolge had dat in die algemeene voorwaarden belangrijke veranderingen gebracht werden. Dit is het eenige voorbeeld, dat analogie heeft met het boetestelsel in de fabriek.

Geen wonder dus, dat de arbeiders tegen dit korte recht ten profijte van den werkgever protesteerden en geen wonder dat men, een wet op het arbeidscontract makende, daaromtrent voorschriften moet geven.

En wat is nu het groote bezwaar, dat ik gehoord heb van den heer Regout, en ik meen dat de heer Stork zich in dit opzicht uitdrukkelijk aan de rede van den heer Regout heeft gerefereerd? Dat niet is voorgeschreven de bestemming van die boeten, die niet ten voordeele van den werkgever mogen komen.

De heer Regout zegt: ten aanzien van disciplinaire straffen bij industriële arbeiders, maar wanneer wij het artikel naslaan vinden wij daar: „Zij” — dat zijn de boeten — „mogen noch onmiddellijk, noch middellijk strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever zelve of van dengene, wien deze de bevoegdheid heeft verleend den arbeiders boete op te leggen.”

Mij dunkt, dat uit het verband duidelijk spreekt, dat het eenige wat men heeft willen uitsluiten is het rechtstreeksch of middellijk geldelijk voordeel, hetzij van den werkgever, hetzij van een ander, aan wien hij het recht van boete-oplegging heeft gegeven. Maar verder reikt de bepaling niet en hoe men daaruit nu kan lezen een volstrekt verbod om die boeten te doen storten in eenig een ziekenfonds, spaarfonds of andere instelling, zooals men die aan fabrieken heeft, kan ik mij niet voorstellen.

Ik zeg dat niet lichtvaardig, want deze zaak heeft een geschiedenis. In het ontwerp van den heer Drucker stond dezelfde bepaling als hier, met een klein redactieverschil, dat niet ter zake doet, en deze bepaling werd toegelicht als volgt:

„Het Ontwerp, zich aansluitend bij art. 10 der wet van 7 Mei 1856 (*Staatsblad* n°. 32), zoogenaamde Tuchtwet, verbiedt in art. 10 alleen, dat de werkgever zelf of de door hem met de oplegging der boete belaste personen uit de boete voordeel trekken; het laat dus toe, dat het bedrag tot weldadige of algemeen nuttige doeleinden wordt aangewend, gelijk enkele werkgevers gewoon zijn te doen. Dat dit voorschrift niet op bezwaar zal stuiten, mag uit de Enquête met zekerheid worden opgemaakt.”

Nu krijgen wij in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer een uiting, dat men zou gewenscht hebben een aanduiding van de bestemming van die boeten in de wet zelf en Minister Loeff antwoordt daarop in de Memorie van Antwoord:

„Uitdrukkelijk bij de wet de bestemming dier gelden aan te geven schijnt niet gewenscht. Eene bepaling als het ontwerp-Drucker ten deze bevat, komt den ondergeteekende veel meer verkieslijk voor en is derhalve in het gewijzigd ontwerp opgenomen.”

De vraag, welke bestemming aan de boeten kan worden gegeven, is dus inderdaad onder de oogen gezien.

[Men zie verder bij art. 1637 v, blz. 355.]

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, blz. 460.] De Minister heeft zich m. i. ook vergist, wanneer hij zegt, dat het geld der boeten mag worden gestort in een fabrieksziekenfonds, in het geval, door mij genoemd, namelijk wanneer de werkgever ten gevolge van een beding met zijn arbeiders, een zeker vast percentage van de bijdrage der arbeiders in dit fonds stort.

Dit is beslist niet geoorloofd.

Door de storting van die boeten in dat fonds vermeerderd zijn bätig saldo, waardoor natuurlijk indirect de geheele bijdrage vermindert, en dus ook het vaste percentage, hetwelk de werkgever bijdraagt. Dit nu zou voorzeker indirect een voordeel voor den werkgever zijn, hetgeen in art. 1637 u uitdrukkelijk is verboden.

[Men zie verder dl. I, bladz. 234.]

Art. 1637 v. Ter zake van een zelfde feit mag de werkgever niet boete heffen en tevens schadevergoeding vorderen.

Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.

O. D. Art. 12. Als boete wordt niet beschouwd de schadevergoeding, welke de werkgever kan verlangen volgens artikel 41, en evenmin hetgeen hem toekomt volgens de artikelen 56, 58 en 59.

Memorie van Toelichting O. D.

[Men zie bladz. 197.]

Op het voetspoor van buitenlandsche wetten (Duitsche *Gewerbeordnung*, § 134 b; Zwitsersche Bondswet, art. 7; Belgische wet, art. 23) wordt, om misverstand te voorkomen, het begrip *boete* in art. 12 door tegenstelling nader bepaald. De werkgever, die het bewijs levert, dat hem door den arbeider schade is toegebracht, kan volgens de algemeene regels (art. 41 [1637 w]) die schade op den arbeider verhalen. Wil hij den voor hem meer gemakkelijken weg der beboeting inslaan, dan onderwerpe hij zich aan de bepalingen van artt. 9—12 [1637 u]. Dit geldt mede voor de boete, bedongen voor de gevallen van slecht werk, bederf van grondstoffen, enz. Ook uit de Enquête blijkt, dat deze vrij algemeen als boete, en niet als schadevergoeding, wordt bedoeld. (1)

O. 1901. Art. 1637 m. Het heffen der boete, gesteld op de overtreding van eenige bepaling van overeenkomst of reglement, doet geenszins het recht des werkgevers te niet, te dier zake schadevergoeding te vorderen, wanneer de overtreding eene opzettelijke niet-nakoming eener verplichting des arbeiders in zich vervat.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 m. (2) Het doel der boete is handhaving der orde en verzekering, althans bevordering, van de nakoming der verplichtingen den arbeider bij regle-

(1) Zie bijv. Verhooren Twenthe 4301 vlg., 4591, 7300 vlg., 7688, 10898, 11324 vlg.; Friesland 1436; Amsterdam 5192; Leiden 3377.

(2) Art. 12 ontw. Drucker.

ment of overeenkomst opgelegd. Is het echter eenerzijds gewenscht ten einde tegen misbruiken te waken de boete te begrenzen, aan den anderen kan dient het recht op schadevergoeding, waar het geldt eene opzettelijke niet-nakoming van eene verplichting des arbeiders, ongeschonken te blijven. Vandaar dat in dat geval de boete de schadevergoeding niet uitput. Het is dus van belang te constateeren door eene uitdrukkelijke bepaling, dat, indien ter zake van eene opzettelijke veronachtzaming van den plicht den arbeider opgelegd de boete is geheven, de werkgever desniettemin bevoegd blijft volgens art. 1637 s [w] schadevergoeding te vorderen.

O. Art. 1637 t. Het heffen van de boete, gesteld op de opzettelijke overtreding van eenige bepaling van overeenkomst of reglement, doet geenszins het recht des werkgevers te niet, te dier zake schadevergoeding te vorderen.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 t. Het doel der boete is handhaving der orde en verzekering, althans bevordering, van de nakoming der verplichtingen, den arbeider bij reglement of overeenkomst opgelegd. Is het echter eenerzijds gewenscht, ten einde tegen misbruiken te waken, de boete te begrenzen, aan den anderen kant dient het recht op schadevergoeding, hetwelk den werkgever krachtens het algemeene recht toekomt, ongeschonden te blijven. Vandaar dat de boete de schadevergoeding niet uitput. Het is dus van belang te constateeren door eene uitdrukkelijke bepaling, dat, indien ter zake van eene moedwillige veronachtzaming van eenen den arbeider opgelegden plicht de boete is geheven, de werkgever desniettemin bevoegd blijft schadevergoeding te vorderen.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 t. Opgemerkt werd, dat nu in art. 1637 s [u] niet is opgenomen, dat de boeten nimmer mogen strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever, deze bepaling omtrent het vorderen van schadevergoeding ten gevolge kan hebben, dat de werkgever zijne schade tweemaal krijgt vergoed. Immers zal de boete, zooals uit de Memorie van Toelichting ook blijkt, thans niet alleen eene straf zijn, doch daarin voor den werkgever tevens eene schadevergoeding liggen opgesloten. In het ontwerp-DRUCKER daarentegen waren boete en schadevergoeding streng uiteengehouden, zooals blijkt uit art. 12, dat als boete niet wordt beschouwd de schadevergoeding, welke de werkgever kan verlangen volgens art. 41 [1637 w]. Dáár had dus een voorschrift omtrent het vorderen van schadevergoeding naast bepalingen omtrent het opleggen van boete zin; hier daarentegen schijnt de bepaling van art. 1637 t te moeten vervallen, wanneer in het voorgaande artikel niet wordt uitgesloten, dat de opbrengst der boeten ten bate van den werkgever zal komen.

Het denkbeeld werd door enkele leden te berde gebracht, den werkgever slechts dan het recht om schadevergoeding te vorderen toe te kennen, wanneer in het arbeidsreglement dit uitdrukkelijk is bepaald en alleen voor de dáár aangewezen gevallen. Deze leden wenschten dat dan tevens zou worden bepaald, dat de arbeiders vóór de vaststelling over de bepalingen omtrent schadevergoeding zouden moeten worden gehoord en dat zij de vraag, of in de aangewezen gevallen het vorderen van schadevergoeding billijk is te achten, aan de beslissing van eene onpartijdige macht — bijv. Gedeputeerde Staten of den kantonrechter — zouden kunnen onderwerpen. Naar deze leden beweerden, is het voor zoodanige autoriteit geenszins onmogelijk omtrent dergelijke vragen eene beslissing te geven, deskundigen zoo noodig gehoord. Van de beslissing der bedoelde

onpartijdige macht zou het dan afhangen, of het aan haar oordeel onderworpen geval al dan niet in het reglement zou worden opgenomen.

Gevraagd werd, of het woord „opzettelijk” in dit artikel, hetwelk in het eerste lid van art. 1637 s [u] niet wordt aangetroffen, niet behoort te worden geschrapt.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 t (nieuw art. 1637 v). In verband met de wijziging, welke het vorig artikel heeft ondergaan, zijn thans de woorden „de opzettelijke” vervallen; aangezien de werkgever de opbrengst der boeten zal derven, bestaat er geen afdoende reden het recht des werkgevers om schadevergoeding te vorderen, te beperken tot *opzettelijke* overtredingen, voor welke boete geheven is. Dit recht behoort thans vooral onverlet naast de boete te blijven voortbestaan.

Daar nu dit recht krachtens algemeene rechtsbeginselen slechts dan bestaat, wanneer de schade veroorzaakt is door niet-nakoming eener verplichting der wederpartij, is het, naar het oordeel des ondergeteekenden, noch noodzakelijk noch raadzaam, het recht op schadevergoeding slechts dan te erkennen, wanneer het uitdrukkelijk bij het reglement is voorbehouden en alleen voor de daar aan te wijzen gevallen. De leden, die dit denkbeeld aanbevalen en nader uitwerkten, veroorlooft zich de ondergeteekende er aan te herinneren, dat de hierbesproken schadevergoeding niet zonder rechterlijke tusschenkomst verkregen zal kunnen worden.

G. O. art. 1637 v = O. art. 1637 t, behoudens dat de woorden „de opzettelijke” zijn vervallen.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XI. Naar aanleiding van de artikelen **1637 u** en **1637 v** werd van de zijde der Commissie staande gehouden, dat het doen voortbestaan, onverlet naast de boete, van het recht des werkgevers om schadevergoeding te vorderen, uit juridisch oogpunt zeker niet incorrect kan worden geacht, maar desnietteenstaande op de betrokken personen een hoogst onaangename indruk moet maken. Daarom scheen eene regeling aanbevelenswaardig, waarbij cumulatie van boete en schadevergoeding ter zake van hetzelfde feit wordt uitgesloten. Aan den werkgever zou dan in elk afzonderlijk geval de keuze worden gelaten of boete op te leggen, met inachtneming van de regelen, in art. **1637 u** gesteld, of af te zien van het opleggen van boete en langs den gewonen weg vergoeding van de toegebrachte schade te vorderen.

De Minister antwoordde, dat zijns inziens cumulatie van boete en schadevergoeding in de practijk weinig zoude voorkomen en de bedenking dus hoofdzakelijk als van theoretischen aard is te beschouwen. Overigens verklaarde de Minister zich wel te kunnen vereenigen met eene regeling als door de Commissie gewenscht werd.

1e N. v. W. De bepaling van art. 1637 v wordt vervangen door het hier volgende: „Ter zake van een zelfde feit mag de werkgever niet boete heffen en tevens schadevergoeding vorderen.”

2e N. v. W. *Art. 1637 v* wordt geplaatst achter art. 1637 u, terwijl aan dat artikel een tweede lid wordt toegevoegd, luidende als volgt:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling of met eenige bepaling van het voorgaande artikel, is nietig.”

Toelichting der 2e N. v. W.

[Men zie deel I, bladz. 415.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(3 April 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door den heer Tydeman [ingezonden 3 April 1906, stuk n°. 48], strekkende om het artikel te lezen als volgt:

„Het heffen van de boete, gesteld op overtreding van eenige bepaling van overeenkomst of reglement, doet geenszins het recht des werkgevers te niet, te dier zake schadevergoeding te vorderen.

Indien echter bij het boetebeding is afgeweken van de bepalingen van het derde, vierde en vijfde lid van art. 1637 u dan mag de werkgever ter zake van eenzelfde feit niet boete heffen en tevens schadevergoeding vorderen.”

De heer Tydeman ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de President! Ik heb bezwaar gehad en gehouden tegen de regeling, die in art. 1637 v is nedergelegd en ik heb besloten aan mijn bezwaar lucht te geven in een amendement, dat zooveel door u is voorgelezen en thans in druk wordt verspreid en aan de Vergadering medegedeeld. Ik zou mijn verontschuldiging aan de Kamer moeten aanbieden voor de wat late indiening van dit amendement, maar ik zal daarover niet breedvoerig uitweiden, omdat ik de satisfactie heb, dat het, dank zij het spoedig handelen der griffie, thans reeds wordt rondgedeeld. Ik merk tevens op, dat het geen geïmproviseerd amendement is en de Kamer er oude kennissen in zal terugvinden.

Twee bezwaren heb ik in hoofdzaak tegen de regeling in dit artikel vervat. Mijn hoofdbezwaar komt niet voort uit de wijzigingen, welke in art. 1637 u zijn gebracht gedurende de vierdaagsche discussie, welke daarover is gevoerd. Die bezwaren bestonden en zijn blijven bestaan, want in de hoofdgedachte, in het beginsel, dat aan genoemd artikel ten grondslag ligt, is geen verandering gebracht. Het beginsel van reglementeering, beperking der boete is blijven bestaan; alleen is er in den loop van de behandeling in het artikel iets ingebracht. Dank zij het optreden van den geachten afgevaardigde uit Haarlem, dien wij allen daarvoor grooten dank verschuldigd zijn, heeft de Minister bij wijziging in het artikel een nieuw element gebracht, dat daaraan ontbrak.

Nu zal ik natuurlijk niet op de discussie van de voorafgegane dagen terugkomen, maar toch moet ik, voor zooveel dit punt betreft, daarheen verwijzen. Er zijn uit die discussie twee resultaten voortgevloeid. In de eerste plaats is meer en meer duidelijk geworden, dat de eigenlijke beteekenis van de boete, zooals die oorspronkelijk in het wetsontwerp is neergelegd geweest, is die eener disciplinaire boete, een boete met een disciplinair karakter. Ik meen, dat volkomen te recht dat kenmerk aan die instelling is gegeven en als hoofdzaak daarin moet worden bewaard.

Toen Vrijdag jl. de Minister sprak, heeft hij een oogenblik gearzeld — het is natuurlijk niet in de *Handelingen* te zien — toen hij het woord disciplinaire boete moest uitspreken. Misschien herinnert de Minister het zich niet. Maar om zijn theoretisch bezwaar te overwinnen, zeide hij, dat dit nu eenmaal de gangbare uitdrukking geworden was. Ik heb het uit zijn mond opgeteekend. In dat kostelijk moment ligt voor mij de erkenning, ook van die zijde, dat wij hier practisch te doen hebben met een boete, die een disciplinair karakter heeft. Practisch; want na hetgeen er voorgevallen is kom ik op de juridieke constructie van de zaak niet terug. Ik wil op den voorgrond stellen en verzoeken dit wel in het oog te houden, dat ik meen, dat nu de juridieke constructie van de zaak niet meer in het spel is, maar dat wij hebben te regelen de gevolgen van wat feitelijk in art. 1637 u is neergelegd, afgescheiden van alle redeneeringen, die daarover zijn gehouden. Het is reeds door den geachten afgevaardigde uit den Haag, den heer Limburg, zeer juist opgemerkt, dat wij na afloop van die discussie de gevolgen zouden hebben te regelen van wat feitelijk in de wet staat.

En het tweede resultaat is, dat bij de mondelinge behandeling in het artikel is gekomen een ander beding van straf, van straf op het overtreden of het niet nakomen van de arbeidsovereenkomst, dat het disciplinaire karakter niet heeft, dat ten voordeele komt aan den werkgever, waarin moet kunnen liggen en ook

in den regel ligt het element van schadevergoeding, dat aan de eigenlijke boete, laatstelijk nog door het amendement van de Commissie van Rapporteurs in de scherpe bewoordingen is onttrokken.

Wij staan nu met art. 1637 v tegenover de tweeledigheid van art. 1637 u. Oorspronkelijk was dit eenledig en klopte daarmee de uniforme bepaling van art. 1637 v. Dit zal niet zoo kunnen blijven bestaan. Het geldt hier immers de vraag, wat het lot zal zijn van de actie tot schadevergoeding na het heffen van een boete. En nu zal het inderdaad toch weinig betoog behoeven, dat de beantwoording van die vraag een andere moet zijn, waar men heeft een boetebeding, waaraan het element van schadevergoeding opzettelijk is onttrokken en een ander boetebeding, dat speciaal met het oog op die schadevergoeding zal zijn toegelaten.

Mogen ook de Minister en andere geachte sprekers in de vorige discussie herhaaldelijk hebben beweerd, dat het er voor het wetenschappelijk karakter van de zaak niet op aan komt of de boete komt in den zak van den werkgever, hier en voor deze regeling komt het er inderdaad zeer veel op aan.

Wanneer ik nu vraag, wat het criterium moet zijn, houd ik mij aan art. 1637 u, zooals dat gemaakt is, en zeg dan, dat de scheiding ligt in de alinea's 3, 4 en 5 van dit artikel, die de disciplinaire boete als zoodanig kenmerken, die in hun samenstelling, in hun geheel, die boete tot een concreet begrip maken.

Het is dit wat in de tweede zinsnede van mijn amendement wordt neergelegd. Het amendement is, wat het eerste lid betreft, eenvoudig een terugkeer tot het gewijzigd ontwerp. Het is dus allerminst een origineele gedachte — het spijt mij dat ik in deze niet origineel kan zijn — die ik ventileer. Maar ik wil er den nadruk op leggen en op wijzen, omdat er tevens uit blijken zal hoe wij hier bij de behandeling van dit wetsontwerp geheel andere zaken voor ons gekregen hebben, in plotselinge wendingen, die eigenlijk aan de regelmatige behandeling van de zaak ontsnappen. Ik insister hierop, en wil daarvoor eenigszins terugtreden in de geschiedenis van dit artikel.

In het voorontwerp van den heer Drucker werd de zaak behandeld zooals ik voorstel die te regelen. De heer Drucker had aan de boete een zuiver disciplinair karakter gegeven. Zij mocht niet aan den werkgever ten goede komen. Voor de schadevergoeding verwees hij naar het gemeen recht. Men kan dat lezen in de toelichting aan zijn ontwerp toegevoegd, dat uitstekend stuk werk, in 1898 uitgegeven door het Departement van Justitie, en waarin de heer Drucker verwijst naar zijn eerste ontwerp, dat reeds van 1894 dateerde.

In de Memorie van Toelichting van het ontwerp van den Minister Loeff vinden wij terug de zinsnede waarin het disciplinair karakter van de boeten wordt gekenmerkt, letterlijk overgenomen uit het ontwerp van den heer Drucker. Maar de Minister Loeff mengde een tweede element daarin en zeide: er is in de boete wel een element van schadevergoeding gelegen. En daarom week het stelsel van den Minister Loeff geheel af van dat van den heer Drucker, want hij stortte de boeten in den zak van den werkgever. Dit gaf natuurlijk cumulatie, want dan kreeg de werkgever eerst de boete en daarna een actie tot schadevergoeding daarover heen.

In het Voorloopig Verslag kwam men daartegen op, m. i. volkomen te recht.

Toen heeft de Minister Loeff in de Memorie van Beantwoording het oorspronkelijk stelsel van den heer Drucker omhelsd, en de boete uit den zak van den werkgever genomen. Hij zeide, het recht tot schadevergoeding blijft onveranderd bestaan; dit heeft met boeteheffing niets te maken. Wij vinden dit zoo duidelijk en krachtig mogelijk uitgesproken in de Memorie van Beantwoording, waarin het recht tot schadevergoeding niet alleen gehandhaafd, maar zelfs uitgebreid wordt.

Wij lezen toch op bladz. 22: „In verband met de wijziging, welke het vorig artikel heeft ondergaan, zijn thans de woorden „de opzettelijke” vervallen; aangezien de werkgever de opbrengst der boeten zal derven, bestaat er geen afdoende reden het recht des werkgevers om schadevergoeding te vorderen, te beperken tot opzettelijke overtredingen, voor welke boete geheven is. Dit recht behoort thans vooral onverlet naast de boete te blijven voortbestaan.”

Het kon niet duidelijker gezegd worden.

Maar ziet — nu komt het mondeling overleg tusschen Commissie van Rapporteurs en Minister, en wordt de zaak in eens omgedraaid. In het Verslag vinden wij, dat door de Commissie van Rapporteurs wordt gevraagd, of de Minister wij, dat door de Commissie van Rapporteurs wordt gevraagd, of de Minister het recht om schadevergoeding te vorderen, na boeteheffing, niet liever uit het wetsontwerp wilde nemen. De Minister antwoordt: het zal zulk een vaart niet wilsloopen, en daarom wil ik u dit genoeg wel doen; dit is de zin van het Verslag; ik kom hierop nader terug.

Wij zijn dus gekomen op het tegenovergestelde standpunt als wat m. i. het

juiste is. De boete, zooals die in art. 1637 u neergelegd is, zooals die daar geconstateerd is, heeft niets te maken met schadevergoeding, zoodat de actie tot schadevergoeding daarvan afgescheiden moet blijven.

Ik moet hiervoor nog even terugkomen op de punten welke het disciplinair karakter van het artikel kenmerken.

Ik noem in de eerste plaats de zeer lage maxima der boeten, zoo laag dat, toen de heer Aalberse en zijn vrienden een amendement indienden om die maxima nog te verlagen, de Commissie van Rapporteurs daartegen is opgekomen, zeggende: dan zal er eigenlijk niets meer van overschieten.

In de tweede plaats een boeteheffing volgens reglement; wegens bepaalde feiten in het reglement genoemd, volgens de juiste en correcte beginselen van elke strafwetgeving: nulla poena sine lege.

Wij hebben hier derhalve met een huishoudelijke strafwetgeving te doen. En ten slotte wordt elk voordeel uit de boeten, dat als schadeloosstelling zou kunnen strekken, aan den werkgever onthouden.

Ik zou willen vragen: is deze mededeeling niet genoeg om te doen zien, dat er geen grond bestaat voor een afwijking van het gemeene recht, dat zegt, ik zal u de schade, die gij mij veroorzaakt hebt wegens uw onrechtmatig optreden, wegens het niet nakomen van uw verplichtingen, laten betalen, maar wanneer daar bovendien straf op staat, zult gij de straf voor de overtreding tegen de publieke orde niet ontloopen? Dit is zoo waar, ik behoef het bijna niet te zeggen, dat die schade-actie zelfs nog een aparte vermelding in onze wetgeving heeft gekregen, ik bedoel in art. 56 van de Regterlijke Organisatie, waarbij speciale regelen zijn gesteld voor de vordering van kleine schaden beneden de f 150 in het strafproces. Voor schaden boven de f 150 wordt daar uitdrukkelijk verwezen naar de burgerlijke actie tot schadevergoeding. Van uitsluiting der schade-actie is in het gemeene recht geen sprake; dat zou ook absoluut in strijd zijn met het gezond verstand.

Maar er is nog meer. Men vitieert met deze regeling het boetestelsel. Men verstoort de regelmatige, ik zou bijna zeggen de automatische, werking van het reglement waarbij boete is bedreigd. Door deze behandeling van zaken wordt de werkgever gesteld voor de keus van boete te heffen of schadeloosstelling te vragen, maar dat is, naar het mij voorkomt, volkomen in strijd met het disciplinaire karakter van de boete. Dit vereischt een boeteheffing zonder aanzien des persoons, zonder onderscheid te maken van bijzondere omstandigheden, die met het persoonlijk belang van den werkgever in verband staan. Er wordt hier een element van eigenbelang in de boeteheffing gebracht, dat daaraan vreemd behoort te blijven. De werkgever komt bijv. te staan voor een overtreding waarvan hij vooraf niet met zekerheid weet of er schade voor hem uit zal voortvloeien. Heden zal hij voor dezelfde soort van overtreding wél, morgen niet boete heffen. De eene dag staat hij tegenover een arbeider op wien verhaal is: hij zal de boete niet heffen; morgen staat hij tegenover een armen man en hij zal de boete wél heffen. Dit zal het gevolg zijn van deze zonderlinge oplossing van de zaak.

Het heeft mij dan ook zeer verwonderd, dat de Minister Loeff er toe is gekomen om aan den aandrang van de Commissie van Rapporteurs toe te geven, en ik heb dus nagegaan welke motieven hem daarbij hebben geleid.

Die motieven zijn tweërlei.

In de eerste plaats zeide de Commissie van Rapporteurs, dat het zulk een onaangename indruk zou maken op de arbeiders, indien zij eerst boete hadden betaald en daarna nog eens schadevergoeding zich zouden zien opleggen.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat wil ik wel gelooven; het maakt altijd een onaangename indruk, indien men later voor zijn misslagen moet boeten. Daar aan ontsnappen hoog noch laag. Maar ik acht het een slechte wetgeving, die de tendenz heeft om de menschen aan de gevolgen van hun natuurlijke aansprakelijkheid te onttrekken en ik vind dus dit een motief, dat zeer tegen de bepaling pleit.

De Minister Loeff heeft daarop geantwoord, dat de geheele zaak hem van weinig beteekenis leek en dat het hem eigenlijk een „theoretische” bedenking scheen. Nu worden dergelijke tegenwerpingen tegen het „theoretische” altijd gebruikt om te zeggen, dat men iets niet doen zal, maar hier heeft de Minister Loeff de zaak juist omgekeerd en gezegd, dat hij wel zou doen wat de Commissie wilde, omdat het bezwaar maar van „theoretischen” aard was.

Dit is eenigszins zonderling, maar wat aan die opmerking grond gaf, wat de voorafgaande, nl. dat het zoo'n vaart niet zou loopen, dat de zaak niet zooveel te beteekenen had.

Dat weet ik niet, Mijnheer de Voorzitter, en dat wist m. i. ook de Minister Loeff niet.

Dat kunnen wij niet weten en dit motief moest hier niet gebruikt zijn, waar wij te doen hebben met een algemeene regeling voor de geheele arbeidswereld van boven tot beneden, zoodat het onmogelijk is te overzien welke de gevolgen van de bepaling zullen zijn. Indien wij hier te doen hadden met een regeling, die alleen voor de fabrieksarbeiders werd gemaakt, dan zou men nog eenigszins kunnen overzien welke de gevolgen kunnen zijn, maar waar wij een regeling maken die allen zal omvatten, van den directeur-generaal der Staatsspoorwegen af tot den eenvoudigsten treinpoetsers toe, daar is dit onmogelijk. Maar bovendien, is het nu zoo ondenkbaar, dat het recht op schadevergoeding zal worden toegepast?

Ik geloof het niet.

In de eerste plaats heeft men de categorieën van hooger betaalde ambtenaren, tegen wie men zeer goed verhaal kan uitoefenen: bijv. opzichters, machinisten, fabrieksbazen, die men voor eventueele achteloosheid of verzet aansprakelijk zou willen stellen. Is het nu zoo ondenkbaar, dat een werkgever, die een voorbeeld wil stellen tot het tegengaan van doorlopende achteloosheid, of moedwil, van het recht van schadevergoeding zou willen gebruik maken?

Men moet niet vragen, zooals door den Minister Loeff is gedaan, of dit veel zal voorkomen, maar of er, en welke goede redenen er zijn, om iemand van zijn gewone recht tot schadevergoeding te ontzetten. En daarvoor moeten dan degelijke motieven worden aangevoerd; maar die zijn er niet.

Ik kom nu tot het tweede gedeelte van mijn betoog, het tweeledig karakter, dat in art. 1637 u is gebracht en de vraag, of daar nu een uniforme regeling in het volgende artikel op kan kloppen.

Ik antwoord op die vraag: dat kan niet. Ik heb dit reeds gezegd en ik behoef daarbij dus niet veel meer te voegen. Dezelfde ratio legis die er toe leidt om in het eene geval de actie tot schadevergoeding niet vast te maken aan de boetebepaling, die ratio legis bestaat niet in het andere geval, waar men heeft de poenaliteit, die de strekking kan hebben en meestal ook heeft, om schadevergoeding te geven. Dan komen wij in de termen van het gemeene recht terug, waarin de cumulatie in dergelijke gevallen is verboden, het beginsel neergelegd in art. 1343 van het Burgerlijk Wetboek, de geheele regeling van het strafbeding, die wij vinden in de artikelen 1340 en volgende van dat wetboek. Van den handelsreiziger die zich verbonden heeft, op straffe van eene boete van f 1000, om voor geen andere firma zaken te doen, kan men, wanneer die f 1000 zijn betaald, niet nog eens schadevergoeding gaan vorderen. Dat gaat niet aan.

Is het nu noodig dit uitdrukkelijk in de wet neer te schrijven? Ik geloof dat dit bepaald noodig is. Ook als tegenstelling tegenover de eerste alinea van mijn amendement. Maar bovendien komt het er op aan hier duidelijk te zijn, waar het geldt de gevolgen te regelen van art. 1637 u, omdat de grondslagen waarop het moet worden voortgebouwd, de juridische constructie vrij wankel is. Na al hetgeen over art. 1637 u gesproken is en vooral over de toevoeging der laatste alinea, zal een uitlegging van dat artikel moeilijk zijn. Men dient zich dus bij de gevolgen duidelijk uit te spreken en zich aan te sluiten aan de feitelijke regeling.

Waar is nu de scheidingslijn? Wat is het criterium? Dit ligt in de 3de, 4de en 5de alinea van art. 1637 u, die te zamen het begrip der disciplinaire boete kenmerken. Daarom heb ik het tweede lid van het door mij voorgestelde artikel, naar het mij voorkomt, geheel in overeenstemming met de denkbeelden die de Regeeringswijziging beheerscht hebben, behandeld en voor het boetebeding als poenaliteit, het verbod van cumulatie gehandhaafd. Men heeft dus enerzijds voor de disciplinaire boete geen verbod van cumulatie en anderzijds voor het boetebeding als poenaliteit wel het verbod van cumulatie. Dit is de eenvoudige strekking van mijn amendement. Alinea 1 van het amendement is vervat in dezelfde bewoordingen, die in het gewijzigde wetsontwerp van Minister Loeff waren gebezigd; de 2de alinea heb ik zooveel mogelijk woordelijk doen aansluiten aan artikel 1637 v van het bestaande ontwerp.

Ik meen dus dat mijn amendement zeer eenvoudig is en ook gemakkelijk te overzien.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Foréest, van Styrum, van Idsinga en Schokking, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het

voorstel der Regeering is, in verband met hetgeen reeds besloten is, zeer eenvoudig en beveelt zich, dunkt mij, vanzelf aan. Nu wij bepaald hebben, dat ten aanzien van hen, wier loon f 4 per dag of minder bedraagt, de opbrengst der poenaliteit in geen geval mag komen in den zak van den werkgever, nu is het ook billijk, dat den werkgever de keuze gelaten wordt om of die boete op te leggen of langs den weg van het gemeene recht schadevergoeding te vorderen.

Nu heeft de geachte afgevaardigde getracht een regeling te treffen, die eigenlijk precies het tegenovergestelde becoegt. Met aandacht heb ik zijn toelichting gevolgd, doch bedrieg ik mij niet, dan verkeert de geachte spreker in tweërlei opzicht in dwaling. Zijn redeneering steunt in tweërlei opzicht op een ondergrond, die m. i. niet deugdelijk is. In de eerste plaats houdt de geachte afgevaardigde vast aan het begrip, dat men bij de boete, die wij thans regelen, zich bevindt op het gebied van het strafrecht, en hij is zelfs zoover gegaan om a propos van dit artikel te herinneren aan de leer van Beccaria. Ten onrechte evenwel. Laten wij ons nu toch, waar de discussiën reeds weken hebben geduurd, neerleggen bij hetgeen eenmaal besloten is; boven twijfel is vastgelegd in dit ontwerp, dat wij te doen hebben met een contractueele en niet met een strafrechtelijke regeling.

En in de tweede plaats is niet juist deze onderscheiding van den geachten afgevaardigde; overal, zoo heet het in zijn gedachtengang, waar de boete komt in den zak van den werkgever, heeft zij het karakter van schadevergoeding; overal waar zij niet komt in dien zak, hebben wij de onbedriegelijke kentekenen, dat zij van disciplinair aard is. Op deze premisse is de geheele redeneering van den geachten afgevaardigde gebouwd, en de geachte afgevaardigde veroorloof mij te zeggen, dat die vooropstelling onjuist is.

Wij hebben bij de vorige discussie, die geleid heeft tot artikel 1637 u, daarop den nadruk gelegd, dat men volstrekt niet moet zeggen dat in de zogenaamde disciplinaire boete niet ligt een element van schadevergoeding.

De geachte afgevaardigde heeft er de aandacht op gevestigd, dat ik in mijn rede van jl. Vrijdag dit woord aarzelend had gebruikt. Ik herinner mij dat zeer goed. Ik had altijd gesproken van *zogenaamd* disciplinaire boete, maar toen dat voor mijn gehoor en mij vervelend begon te worden heb ik dit woord „zogenaamd” weggelaten, zeggende, dat ik nu maar ook mijnerzijds de gangbare uitdrukking bezigde. Dit was de beteekenis van mijn aarzeling. Daarin lag juist de uitdrukking van mijn gevoelen, dat het niet opgaat te zeggen, dat men bij de disciplinaire boete nooit moet denken aan schadevergoeding.

Wanneer in de boete ook kan liggen een element van schadevergoeding gaat het niet aan die schadevergoeding te heffen en daarnaast een andere schadevergoeding te vorderen. Daarom moet men consequent komen tot de regeling die het artikel aangeeft, en daarom meen ik, dat het amendement van den geachten afgevaardigde inderdaad steunt op een niet juiste redeneering.

Ten slotte: wanneer nu eenmaal de boete is gegeven, dan is het een buitengewoon hatelijk optreden tegenover den arbeider, als hij bovendien blootstaat aan een eisch tot schadevergoeding. Waar wij nu de verhouding tusschen arbeider en werkgever zooveel mogelijk harmonisch trachten te regelen en er op uit moeten zijn alles uit den weg te ruimen wat tot wrijving en strijd aanleiding moet geven, kan ik de Vergadering niet aanraden het amendement aan te nemen.

De Voorzitter: Ik geef thans het woord aan den voorzitter der Commissie van Rapporteurs om haar meening mede te deelen over het amendement en over het gewijzigd artikel. Zooals aan de Vergadering bekend is, is in de vergadering van 29 Maart jl. door de Regeering voorgesteld het laatste lid aldus te lezen:

„Elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig.”

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! De Commissie wensch in de eerste plaats de aandacht er op te vestigen, dat bij de redactie van het amendement, hetzij opzettelijk, hetzij niet opzettelijk, is weggefallen de laatste alinea van het Regeeringsartikel. Het komt ons voor, dat ook in den gedachtengang van den geachten afgevaardigde uit Tiel, dat laatste lid zou kunnen worden gehandhaafd, om althans boven twijfel te stellen de nietigheid van overeenkomsten in afwijking van dit artikel gemaakt.

Wat de zaak zelf aangaat, in het amendement behandeld, gaat de Commissie geheel mede met de redeneering van den geachten voorsteller, dat juridische constructiën en rechtskundige redeneeringen bij dit amendement buiten aanmerking kunnen blijven. Zij zou zelfs kunnen toegeven, dat er in de redeneering van den geachten voorsteller van het amendement juridisch een en ander voorkomt, dat

misschien wel juist is. Doch dat is hier onverschillig. Het geldt hier eenvoudig een practische quaestie. Het is misschien voor de Kamer het gemakkelijkst om zich de zaak voor te stellen met een concreet voorbeeld.

Er staat bijv. in het reglement een bepaling, dat op het breken van een ruit in de fabriek gesteld is een boete van f 0.25.

Nu is er een ruit gebroken van f 2 waarde.

Wat zegt nu de heer Tydeman? Een boete is juridisch een geheel andere zaak dan een schadevergoeding. Er wordt dus eerst disciplinair ter zake van het breken van een ruit opgelegd een boete van f 0.25, en nadat dit gebeurd is speelt zich een tweede juridisch drama af, namelijk een vordering tot schadevergoeding. De patroon zegt tot den arbeider: Ik krijg van u nog f 2 ter vergoeding van geleden schade wegens het breken van een ruit.

Dit moge nu juridisch voortreffelijk wezen, maar de Commissie van Rapporteurs was destijds met den Minister Loeff van oordeel, dat dit op den betrokken persoon een zoo onaangename indruk zou maken, dat men liever het juridisch minder juiste verkoos boven het misschien juridisch juiste.

In den gedachtengang van het artikel nu zal de patroon een van beide kunnen doen: hij zal eenvoudig kunnen handhaven het reglement en zeggen: gij betaalt een boete van f 0.25, of hij kan in dit geval afzien van de boete en een eisch instellen tot schadevergoeding.

Nu heeft de heer Tydeman daartegen ook practische bezwaren.

In de eerste plaats meent de geachte spreker, zou het niet aangaan, dat van den werkman, die de ruit gebroken en het reglement overtreden heeft, geen boete zou worden geheven.

Wij nu hebben ons de zaak zóo voorgesteld, dat de patroon in zoodanig geval zeggen zal: aandoet breken van ruiten moet maar eens een einde komen, ik zal dus dit keer de boete eens niet laten betalen, maar schadevergoeding eischen. Dan maakt dit op den werkman evenzeer indruk als de oplegging van een boete. Hij begrijpt dan zeer goed, dat hij gevoeliger daardoor wordt getroffen dan door het betalen van de boete.

Een tweede practisch argument voor zijn systeem, waaraan de Commissie evenwel weinig waarde kan hechten, gebruikte de heer Tydeman door te zeggen: in uw systeem is er ongelijkheid van toepassing, want de een wordt beboet met f 0.25, de ander moet f 2 schadevergoeding betalen.

Daartegenover nu vraagt de Commissie, hoe het gaat in het systeem van den heer Tydeman. Daarin kost het breken van een ruit om eens f 0.25 aan boete, en een anderen keer f 2.25; namelijk f 2 schadevergoeding plus f 0.25 boete, wat dus de ongelijkheid nog f 0.25 grooter maakt.

Ook de practische overwegingen van den heer Tydeman kunnen dus, naar het oordeel der Commissie, het amendement niet aanbevelenswaardiger maken dan het Regeeringsartikel, en het is op dien grond, dat de Commissie van Rapporteurs aanneming daarvan aan de Kamer ontraadt.

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! In de eerste plaats wensch ik den voorzitter der Commissie van Rapporteurs te antwoorden op zijn opmerking over het weglaten van de laatste zinsnede van art. 1637 v uit mijn amendement: „elk beding, strijdig met deze bepaling, is nietig”.

Ik geef toe, dat deze bepaling ook in mijn gedachtengang in het artikel thuis behoort en voeg ze daarom aan het tweede lid van mijn amendement toe.

Wat nu aangaat de bestrijding welke mijn voorstel ondervond, behoef ik daarover niet veel te zeggen, omdat ik gelukkig kan constateeren, dat uit die bestrijding wel blijkt, dat hetgeen ik voorstel, niet zoo erg ongerijmd is, ja dat men zelfs wel iets voor de zaak gevoelt, indien men het maar zou willen zeggen.

De Minister meent echter, dat mijn amendement en mijn geheele gedachtengang steunen op twee dwalingen. Hij zeide: de geachte afgevaardigde denkt, dat wij verkeeren op het gebied van het strafrecht.

Nee, dat meen ik niet, maar ik meen wel dat er grond is om te wijzen op een analogie met het strafrecht, en daarom heb ik bijzonder nadruk gelegd op de constructie die de reglementaire boete in het vorig artikel heeft gekregen.

Wij hebben hier te doen, niet met een formeel strafrecht, maar met een huis-houdelijk strafrecht, met voorschriften tot handhaving van tucht en orde. Dat zou nog beter uitgekomen zijn indien het amendement van den heer van Styrum ware aangenomen, maar dat amendement is niet bestreden en verworpen op grond hiervan dat in het Regeeringsartikel aan de boetebepaling andere dan disciplinaire beteekenis zou zijn gegeven.

Wat nu de juridische waarde der regeling aangaat, wil ik toch den Minister wijzen op een uitlating die hij zelf in dit verband heeft gedaan, op een woord

dat hem niet zoo maar ontvallen is, maar dat hij met voordacht en gemotiveerd uitgesproken heeft.

De heer van Nispen tot Sevenaer had in zijn rede, waarin hij het toelaten der boete in het algemeen aanbeval, als bewijs van de Arbeiderfreundlichkeit van dit wetsontwerp, in tegenstelling met andere wetgevingen, verwezen naar art. 134 b der Deutsche Gewerbeordnung. Dat artikel luidt: „Das Recht des Arbeitgebers, Schadensersatz zu fordern, wird durch diese Bestimmung nicht berührt". Naar aanleiding daarvan zeide de Minister: „Zoo vinden wij in art. 1637 v deze juridisch nauwelijks te verantwoorden bepaling, dat de boete niet te gelijker tijd zal kunnen worden geheven met de schadevergoeding."

Nu weten wij, dat de heer Schaper om dat „juridische" niet veel geeft. Zijn bekende uitdrukking daarvoor zal ik niet herhalen.

De heer Schaper: U verwacht juridisch met juristerij.

De heer Tydeman: Het verheugt mij dit te hooren, omdat daaruit blijkt dat de heer Schaper geen maling heeft aan het „juridische", dat is aan het logische, goede.

De heer Schaper: Dat heb ik reeds herhaaldelijk verklaard, doch daarom noem ik al wat juridisch is nog niet goed en logisch. Was dat de vorige week alles logica?

De heer Tydeman: Laat ik thans een enkel woord zeggen aan het adres der Commissie. Wat had zij te zeggen toen zij dien gang deed naar den Minister Loeff, om dit „onjuridisch" voorrecht voor den arbeider te behalen?

Toen zeide zij: „dat het doen voortbestaan, onverlet naast de boete, van het recht des werkgevers om schadevergoeding te vorderen, uit juridisch oogpunt zeker niet incorrect kan worden geacht, maar desniettemen staande op de betrokken personen een hoogst onaangename indruk moet maken."

Indien ik nu zeg, met het oog op deze analogie van het strafrecht, dat wij de disciplinaire, huishoudelijk-strafrechtelijke boete afgescheiden moeten houden van het recht van schadevergoeding, meen ik te spreken in den geest van den Minister en van de Commissie van Rapporteurs.

In de tweede plaats heeft de Minister gezegd: het ontworpen artikel van den heer Tydeman berust hierop, dat deze aldoor maar te veel nadruk blijft leggen op de vraag, of de boete in den zak van den werkgever komt, dan nadert de Minister daarmede wederom de discussie van de vorige week. Ik zal daarop niet ingaan en ik behoeft dat ook niet te doen, omdat ik betoogd heb en blijf betoogen, dat die vraag niet beslissend moge zijn voor de theoretische wetenschappelijke constructie van boete als poenaliteit of van boete als iets anders, maar dat voor deze regeling, waar het betreft het verband tusschen schadevergoeding en boete, dit punt zeer zeker van overwegend belang is. Toch heb ik niet van dat kenmerk alleen, de door mij doorgevoerde onderscheiding afhankelijk gemaakt, maar van het geheele samenstel der bepalingen, dat de boete als een disciplinaire karakteriseert.

De Minister heeft verder gezegd, dat het zoo hatelijk voor den arbeider is, en hield verder een soort van elegische beschouwing over dit wetsontwerp. Ik geloof echter, dat ook wel een enkel oogenblik aan den werkgever moet gedacht worden. Of wordt deze eenvoudig buiten het geding gesteld en wordt hem eenvoudig zonder goed motief, het recht op schadevergoeding ontzegd? Dat is de vraag die het hier geldt.

Nu kom ik tot den heer Drucker. Deze heeft het voorbeeld van de gebroken ruit nogmaals ten tooneele gevoerd. Het is geenszins mijn bedoeling, dat voor een gebroken ruit altijd schadevergoeding zal gevraagd worden; dat moet men aan het inzicht van den werkgever overlaten, maar men moet hem niet het recht ontnemen dat te doen indien hij een kleine boete geheven heeft. Wanneer men clementie voor den arbeider wil bepleiten en geen harde behandeling, dan ben ik het daarmede geheel eens, maar dat is iets anders dan aan den werkgever te willen ontnemen het recht om clement te zijn.

Tegenover het voorbeeld van den heer Drucker wil ik een ander voorbeeld stellen. Ik heb hier een fabrieksreglement, waarin deze bepaling voorkomt: „Iedere werkman ontvangt een boekje, waarin de aan hem verstrekte gereedschappen ingeschreven worden. Bij onderzoek of bij vertrek moet hij deze gereedschappen kunnen verantwoorden. Ieder ontbrekend stuk zal uit eigen middelen moeten worden vergoed."

Indien nu in een dergelijk fabrieksreglement — wellicht worden er kostbare

werktuigen aan den arbeider toevertrouwd — ook boetebepalingen gemaakt worden met betrekking tot het onderhouden, de bewaring en de behandeling van die aan den arbeider toevertrouwde instrumenten en de werkgever heeft krachtens het reglement een boete van 25 of 10 cents geheven, dan zal hij aan een bepaling als die ik voorlas niet veel meer hebben en zal hij, onder zekere omstandigheden, zijn verhaal op den werkman om die voorwerpen te verantwoorden, hebben verloren.

Zoo zijn er nog talrijke voorbeelden aan te halen. Het komt mij voor, dat hetgeen de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs overigens heeft opgemerkt tegenover hetgeen ik gezegd heb omtrent den invloed der bepaling op de werking der boeteheffing, irrelevant is. Ik blijf er bij, dat, wanneer men het systeem van keuze of de werkgever boete zal heffen of schadevergoeding zal vragen, aanvaardt, daardoor de behoorlijke toepassing van elk boete-reglement in den grond wordt benadeeld. Ik handhaaf daarom mijn amendement.

De Voorzitter: Door den heer Tydeman is een wijziging gebracht in zijn amendement, strekkende om aan het tweede lid als tweede zinsnede toe te voegen:

„Elk hiermede strijdig beding is nietig."

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! De beslissing over dit amendement is voor mij zeer moeilijk; het bevredigt mij niet geheel en al, maar het Regeeringsartikel ook niet. Dit amendement heeft oppervlakkig het karakter van een reactie tegen de l.l. Vrijdag genomen beslissing. In waarheid evenwel geloof, ik toch niet dat dit het geval is. Het heeft oppervlakkig dit karakter, omdat er een onderscheid wordt gemaakt, dat redelijk wel samenvalt met het onderscheid tusschen een disciplinaire boete en een clausula poenalis. Dat onderscheid wordt niet geheel en al zuiver gemaakt, zooals de Minister juist heeft opgemerkt, maar dat is geen schuld van den geachten voorsteller van het amendement, maar van de onzuivere samenvoeging van twee ongelijksoortige zaken in het artikel, dat l.l. Vrijdag is aangenomen. Maar het laat ons ten opzichte van de clausula poenalis in den toestand, dat men niet te gelijk kan vorderen de boete volgens de clausula poenalis en nog een schadevergoeding, waarvoor de clausula poenalis in de plaats is getreden. In dat opzicht is er niets nieuws en geen reactie.

Maar de quaestie waarover het loopt is een andere, en die wordt, mijns inziens, het best aangeduid door de opmerking van den voorsteller in zijn toelichting, dat hij wenscht te waarborgen de automatische werking van het boetestelsel. Ik voor mij ben er geen groot voorstander van dat de werkgever van den werkman schadevergoeding eischt. De schade die een werkman kan toebrengen door een begane fout, zal in vele gevallen zoo buiten verhouding tot zijn vermogen zijn, dat het inderdaad niet geraden zou zijn om een wet te maken daarop gericht. Dit is ook niet noodig om het rechtsbeginsel — al betreure ik, dat bij wijziging van het Burgerlijk Wetboek een vrij talrijke groep leden om rechtsbeginselen lacht — maar van een dergelijke actie zal in de practijk toch meestal niets terecht komen.

Wanneer het artikel luidde: „Ter zake van een zelfde feit mag de werkgever niet boete bedingen en tevens schadevergoeding vorderen", zou het artikel geen overwegend bezwaar opleveren; dan had men heel duidelijk de automatische werking van het boetenreglement; dan wist ieder werkman dat hij voor iedere overtreding boete kon belooopen, en daarbij bleef het dan; maar er staat: niet boete heffen en tevens schadevergoeding vorderen. Indien een overtreding plaats heeft, heeft de werkgever dus de keuze tusschen boete en schadevergoeding, derhalve den werkman boete te laten betalen, die niet in den zak van den werkgever komt, of wel om hem schadevergoeding te laten betalen, die wel in zijn zak komt. Dat odium moest men niet op den werkgever leggen; dat is een fout van dit artikel. En wanneer het amendement wordt aangenomen, wordt het er uit gehaald, want dan blijft de automatische werking van de fabrieksboeten bestaan. En wat is eigenlijk het eenig bezwaar dat door den Minister en den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is aangevoerd? Dit, dat het nu kan gebeuren, dat de werkgever den werkman en boete en schadevergoeding laat betalen. Dat is minder gewenscht, en daaraan zou de voorsteller op eenvoudige wijze te gemoet kunnen komen door te zeggen, dat als er boete geheven is, het bedrag van de boete in mindering gebracht wordt van de schadevergoeding. Indien de heer Tydeman die wijziging aanbrengt, vervalt de geheele bedenking van den Minister en den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, en dan wordt het artikel gezuiverd van het principieel en practisch vitium dat er nu

in zit, dat men den werkgever eenodium oplegt, de keuze tusschen twee middelen, waarvan het eene hem geld in den zak brengt en het andere niet.
Ik heb derhalve de eer als sub-amendement op het amendement van den heer Tydeman voor te stellen aan het eerste lid als tweede zinsnede toe te voegen:
„Het bedrag eener geheven boete komt echter in mindering van het bedrag der schadevergoeding.”

De Voorzitter: Door den heer Heemskerk wordt als sub-amendement op het amendement van den heer Tydeman voorgesteld, om aan het eerste lid als tweede zinsnede toe te voegen:

„Het bedrag eener geheven boete komt echter in mindering van het bedrag der schadevergoeding.”

Dit sub-amendement wordt ondersteund door de heeren van Vuuren, Schokking, van Idsinga, van Bylandt en van Veen, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een vraag te doen. Hoe kan de boete, die niet ten voordeele komt van den werkgever, afgetrokken worden van de schadeloosstelling, die wel komt ten voordeele van den werkgever? Kan dit, volgens het systeem in het vorige artikel aangenomen? Ziedaar de vraag die ik wenschte te doen ten opzichte van het sub-amendement.

„Wat het artikel aangaat, na hetgeen ik gehoord heb, heb ik daartegen niet veel bezwaar, omdat hetzelfde beginsel reeds ligt in ons Burgerlijk Wetboek.

In de afdeling van verbintenissen onder beding van straf of poenaliteit, leest men: art. 1343: „De bepaling van straf strekt in plaats van vergoeding van kosten, schaden en interessen, welke de schuldeischer lijdt uit hoofde van het niet nakomen der hoofdverbintenis. Hij (de schuldeischer) kan niet te gelijk de hoofdschuld en de straf vorderen.” Wij hebben hier te doen met boete en wij hebben aangenomen dat boete en poenaliteit, juridisch genomen, hetzelfde zijn.

De geachte afgevaardigde de heer Heemskerk, zegt, dat juist dit verkeerd is, maar hij is straks begonnen met te zeggen, dat hij niet wenschte te reageeren tegen hetgeen de vorige week is aangenomen. Dit zou trouwens tot een onmogelijke toepassing van de wet leiden. Men kan tegen de wet stemmen, maar het gaat niet aan om in het eene artikel een ander beginsel aan te nemen dan in het andere. Bovendien zal nog altijd het bewijs moeten geleverd worden, dat naar ons Burgerlijk Wetboek, juridisch genomen, boete iets anders is dan poenaliteit.

Sommigen hier houden vol, dat boete is disciplinair, maar uit het Burgerlijk Wetboek volgt niet, dat zij in juridischen zin iets anders is dan poenaliteit of strafbeding, of dat het er iets toe doet met welke bedoeling de poenaliteit wordt bedongen.

Doch ik laat deze quaestie nu in het midden. Nu wij eenmaal het vorige artikel hebben aangenomen, beweer ik, dat het duidelijk is, dat wie de poenaliteit vordert, niet te gelijk kan vragen schadevergoeding. In zekeren zin zou het artikel dus niet noodig zijn. De bepaling volgt uit art. 1343.

Nu evenwel de bepaling is aangenomen, dat de poenaliteit die volgens art. 1637 u kan bedongen worden, niet ten bate van den werkgever mag komen, meen ik, dat het twijfelachtig kan zijn of naast die poenaliteit, die niet ten bate komt van den werkgever, ook schadeloosstelling zal kunnen worden gevorderd. Daarom is het noodig dit nog uitdrukkelijk uit te sluiten.

De zaak acht ik overigens van luttel beteekenis. De boete waarvan hier sprake is, is van zeer miniem bedrag, omdat men hier te doen heeft met personen die minder dan f 1200 per jaar verdienen. Zij die meer verdienen vallen desverkiezende onder het gewone recht; dus waar een gewone poenaliteit bedongen is, ook onder art. 1341 Burgerlijk Wetboek. Voor hen die minder verdienen zullen de boeten niet meer dan een of twee kwartjes ten hoogste bedragen.

Nu heb ik de opmerking van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs niet hooren beantwoorden, dat, als men de schadevergoeding; dus het meerdere, vordert, daarbij vergeleken de oplegging dier geringe boete, ook uit disciplinair oogpunt, weinig beduidt. Eenigermate bestaat dezelfde quaestie bij het strafrecht en disciplinair recht. Wanneer iemand strafrechtelijk is vervolgd, moet men hem dan daarna nog eens disciplinair kunnen straffen?

Dat is een vraag waarover de gevoelens uiteenloopen, maar een ieder gevoelt toch, dat, wanneer iemand straf heeft ondergaan, daarmede rekening behoort te worden gehouden bij de disciplinaire bestraffing en omgekeerd.

Nu komt het mij voor, dat, wanneer het recht maar blijft bestaan om schade-

loosstelling te eischen, men over dat andere wel kan heenstappen. Ik gevoel er iets voor, dat het verbazend hatelijk moet zijn voor den werkman, na eerst beboet te zijn, te vernemen, dat hij ook nog een actie tot schadeloosstelling zal krijgen.

Nu heeft evenwel de geachte afgevaardigde uit Tiel gezegd, dat, wanneer iemand éénmaal beboet was wegens het niet opbergen van een werktuig, later wegens het niet inleveren van dat werktuig tegen hem geen actie tot schade-loosstelling zou kunnen worden ingesteld, maar dit komt mij niet juist voor, want er staat duidelijk: „Ter zake van een zelfde feit mag de werkgever niet boete heffen en tevens schadevergoeding vorderen.”

Nu zal de boete worden geheven wegens het feit van het niet opbergen, maar daaruit volgt niet; dat, wanneer later het werktuig niet wordt ingeleverd, geen schadevergoeding zou mogen gevorderd worden, want dat is een geheel nieuw feit. Ik geloof dus, dat dit voorbeeld minder juist gekozen is.

Ik durf niet beslissen, Mijnheer de Voorzitter, of ik het amendement goed inzie, maar in elk geval is er bij mij groote twijfel en daarom ben ik zeer bevreemd om vóór dit amendement te stemmen, dat in het laatste oogenblik is ingediend en nog zooveen werd gesubamendeerd. Waar de bepaling mij overigens niet van zeer groote beteekenis toeschijnt, zal ik maar liever vóór het Regeeringsvoorstel stemmen.

De heer Heemskerk: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een kort woord ter beantwoording van de rede van den geachten afgevaardigde uit Goes.

Ik geloof niet, dat is uitgemaakt dat boete is *clausula poenalis*, maar wel dat onder de boete begrepen wordt de *clausula poenalis*; indien de werkgever die gemaakt heeft ten opzichte van den arbeider. Dat is heel wat anders en die kunstmatige bepaling kan niet het feit wegmaken, dat een *clausula poenalis* en een fabrieksreglementboete niet hetzelfde is.

De boete heeft nu eenmaal een eenigszins disciplinair karakter en dit is zoo waar, dat men een disciplineaire boete zeer goed kan hebben in een coöperatieve fabriek. Daar is inderdaad een onderscheid, dat niet kan worden weggenomen door de wetsbepaling, die gemaakt is in strijd met hetgeen recht is.

Nu is het bezwaar van den geachten afgevaardigde uit Goes, dat men in mindering zou brengen van een schadevergoeding, die komt ten voordeele van den fabrikant, de boete, waarmede dit niet het geval is.

Hier stelt de geachte afgevaardigde zich dus weer op het andere standpunt, namelijk, dat de boete en de *clausula poenalis* niet hetzelfde zijn; het is natuurlijk een zekere exceptie van de gewone orde van zaken, dat in mindering van de schadevergoeding een boete komt, doch dit is een exceptie, die men maken moet ten faveure van den arbeider, van wien het niet billijk is meer te vorderen dan de vergoeding van de werkelijk geleden schade. En de bedenking van den geachten spreker kan nooit strekken ter verdediging van het Regeeringsartikel, want het is altijd iets wat in strijd is met juiste beginselen, dat men den werkgever zou laten kiezen op een zeker oogenblik of hij de niet te zijnen bate bedongen boete zal opleggen of schadevergoeding ten eigen bate zal vorderen.

En wanneer de geachte spreker nu zoo redeneert uit de door hem vooropgezette gelijkstelling van boete en *clausula poenalis*, dan kan hij ook niet tot zijn conclusie ten gunste van het Regeeringsartikel komen, want uit die gelijkstelling zou volgen, dat in het Regeeringsartikel niet moest staan, dat niet boete *geheven* kan worden en te gelijk schadevergoeding geëischt, maar wel dat na *beding* van boete geen schadevergoeding kan gevorderd worden. Wanneer men heeft een boete bedongen en men stelt de boete gelijk met de *clausula poenalis*, dan kan men natuurlijk niet in plaats van de bedongen boete schadevergoeding gaan eischen. Wanneer men een strafbeding maakt, dan kan men de nakoming van dat strafbeding eischen, maar men kan niet dat strafbeding op zijde stellen, en in de plaats daarvan schadevergoeding eischen. En toch wordt door het Regeeringsartikel die leer gehuldigd, dat, hoewel het boetebeding hetzelfde karakter zou hebben als de *clausula poenalis*, men dit toch weder op zijde kan zetten, de boete niet heffen maar toch schadevergoeding eischen. Indien het amendement van den geachten afgevaardigde uit Tiel aan een fout lijdt, het Regeeringsartikel lijdt niet minder aan een fout. En nu heb ik door mijn sub-amendement een poging gedaan om, met vermindering van die fouten, de beide stelsels te verzoenen. Het Regeeringsartikel lijdt inderdaad aan de fout van aantasting van het beginsel op grond waarvan het artikel zelf is verdedigd; ik geloof werkelijk, dat het te betreuren is, dat de beraadslaging over dit wetsontwerp zoo langzamerhand het karakter gaat aannemen dat men, eenvoudig om tot een practische

oplossing te komen, in strijd met de algemeen erkende rechtsbeginselen gaat handelen.

De disciplinaire boete is niet hetzelfde als de clausula poenalis. En stelt men ze gelijk, dan zou in het artikel moeten gezet worden, niet dat naast het *heffen* van boete, maar na het *beding* van boete geen schadevergoeding kan gevorderd worden.

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord ontvangen hebbende om, namens deze, haar gevoelen over het sub-amendement van den heer Heemskerk mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Na het heldere betoog van den geachten afgevaardigde uit Goes, schijnt het der Commissie niet noodig toe daaraan nog veel toe te voegen. De Commissie is eenstemmig van oordeel, dat de Kamer beter zal doen, het sub-amendement van den heer Heemskerk niet aan te nemen.

De heer **Tydeman**: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij ook voor, dat het sub-amendement van den heer Heemskerk geen verbetering is. Wij geraken hier inderdaad in een dooreenmenging van twee verschillende elementen, die niet in compensatie kunnen worden gebracht. In het begin van art. 1637 u wordt uitdrukkelijk als vereischte gesteld, dat de bestemming van de boete vooraf moet worden vastgesteld, en in het reglement moet worden vermeld. Nu kan men toch een boete waaraan een afzonderlijke bestemming is gegeven, en die geheel buiten den werkgever omgaat, moeilijk in aftrek brengen van de schade-loosstelling die den werkgever moet ten goede komen. Die twee begrippen kloppen niet met elkander en men komt van de eene moeilijkheid in de andere, indien men het sub-amendement van den heer Heemskerk aanneemt.

Wat mijn eigen amendement betreft, ik blijf dit handhaven, omdat het geeft een afgerond geheel, en een naar het mij voorkomt, volkomen in elkander sluitend stelsel. Men kan er voor, men kan er tegen zijn, men kan het willen of het niet willen. Ook de geachte afgevaardigde uit Goes put nu zijn argumenten uit het min of meer hatelijke voor den arbeider. De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft het betoog van den geachten afgevaardigde uit Goes zoo helder genoemd; mij heeft die helderheid niet zoo getroffen. Wellicht dat het betoog meer in de kraam van den heer Drucker te pas kwam, en dat hij daarom die helderheid zoo bijzonder vond. Mij kwam het voor, dat de geachte afgevaardigde uit Goes terugtrad in het juridisch debat van de vorige week. Ik meende, dat wij daarmede niet meer te maken hadden, dat wij ons daarvan kunnen en mogen losmaken. De buitengewone helderheid van den heer Lohman heeft dus alleen bijzonder doorgeblonken in de ooren van den geachten afgevaardigde uit Groningen.

De heer **Drucker**: Wat den practischen kant van de zaak betreft!

De heer **Tydeman**: De practische kant van de zaak is door den heer Lohman geheel en al genegeerd en voorbijgegaan. Deze heeft niet onderscheiden, dat er in het wetsontwerp een tweede element, een poenaal element is gebracht, dat er aanvankelijk niet in stond, terwijl wij de regeling van art. 1637 v alleen hebben zien maken met betrekking tot de disciplinaire boete.

Of het verbazend hatelijk is voor een arbeider, zal niet van ons maar van den werkgever afhangen. Ik wensch niet, dat verbazend hatelijk gehandeld worde tegenover den arbeider, en dit wenschen wij geen van allen; maar wel willen wij, dat juiste rechtsbeginselen in de wet gebracht worden en dat daarvan niet afgeweken worde ter wille van een vermeende vrees, waarvoor geen grond is. Die hatelijke behandeling behoeft niet uit dit wetsontwerp voort te vloeien, noch uit mijn amendement; maar men moet den werkgever het recht geven, dat hem — ik zou bijna zeggen — van nature als ieder gewoon staatsburger toekomt; men moet hem dit recht laten, tenzij er zeer bijzondere motieven zijn hem daarvan te berooven.

Ik beweer, dat men bij dit wetsontwerp niet moet afwijken van goede en gebruikelijke rechtsbegrippen, die hun moreele waarde hebben, alleen om de vrees, waarvoor geen grond is voor een hatelijke behandeling van den arbeider.

De heer **Heemskerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mijn amendement voorgesteld als een poging om het amendement van den heer Tydeman voor mij aannemelijk te maken. Nu het blijkbaar niet genoegzaam steun vindt, zal ik, om aan de Kamer een stemming te besparen, mijn amendement intrekken.

Ik ben nu echter genoodzaakt te stemmen tegen het amendement van den heer Tydeman.

De **Voorzitter**: Daar het sub-amendement van den heer Heemskerk is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het gewijzigde amendement van den heer Tydeman wordt in stemming gebracht en met 51 tegen 8 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Lely, Regout, Roessingh, Duymaer van Twist, Roodhuyzen, van Vlijmen, van Vuuren, van Veen, Heemskerk, Brummelkamp, ter Laan, Loeff, Dolk, van den Berch van Heemstede, Treub, Brants, Mees, Nolens, Eland, Smeenge, Bogaardt, Limburg, Lieftinck, Jansen (den Haag), van Dedem, Ruys de Beerenbrouck, van Bylandt, Talma, Drucker, van Nispen tot Sevenaer, Verhey, van Vliet, de Waal Malefijt, Schokking, de Klerk, Nolting, Fert, Pierson, van Alphen, Marchant, Reyne, van Gijn, van Deventer, Ketelaar, IJzerman, de Savornin Lohman, van den Bergh (den Helder), Thomson, Tak, Schaper en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren van Sasse van Ysselt, van Karnebeek, Tydeman, Plate, van Styrum, van Foreest, van Idsinga en van Doorn.

Art. 1637 v wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 u.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 u wordt artikel 1637 v.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 3.

80. Art. 1637 v., *verbod van cumulatie van boete en schadevergoeding.*

Tegen het hier gegeven verbod werden door vele leden bezwaren geopperd.

Men wees er op, dat men zich de boete oorspronkelijk had gedacht als een disciplinaire maatregel, dien men met eenige restrictie ten opzichte van het bedrag en de bestemming heeft willen behouden. Terecht. De boete dient om een regelmatigen gang van het werk te verzekeren.

Het karakter van schadevergoeding echter heeft zij niet, en met schade, door den werkman door zijn schuld veroorzaakt, heeft zij niets te maken. Nu wordt echter in het laatste lid van art. 1637 u de boete gebracht onder het civiel-rechtelijk strafbeding en met schadevergoeding gelijkgesteld. Men achtte dit eene juridische ketterij, die ook in de practijk tot moeilijkheden aanleiding zal geven, daar men het karakter van boete en schadeloosstelling niet uit elkaar zal kunnen houden. Wanneer wegens baldadigheid bijv. eene boete wordt opgelegd, die dus niet in de kas komt van den patroon, zal deze dan, niettegenstaande die baldadigheid groote schade heeft veroorzaakt, geen schadevergoeding voor het vernielde kunnen vorderen?

De bepalingen omtrent de boete in verband met de schadevergoeding passen niet in ons recht. De boete kan geen schadevergoeding zijn, want zij mag niet strekken tot persoonlijk voordeel van den werkgever (art. 1637 u, al. 3); eene civiel-rechtelijk bedongen straf (poenaliteit, Burgerlijk Wetboek, Derde boek, eerste titel, tiende afdeling) evenmin, want zij wordt begrepen onder (d. i. gelijkgesteld met) de boete (art. 1637 u, al. 7).

Wanneer de boete geen zuiver disciplinair karakter heeft, achten sommigen de bepaling, dat de opbrengst niet aan den werkgever mag toekomen, uit een oogpunt van recht niet verdedigbaar.

Met de beperking van de boete bij schuldvergelijking bij uitbetaling van het loon kon men zich vrij algemeen vereenigen.

Antwoord der Regeering.

II. § 3.

8°. *Art. 1637 v., verbod van cumulatie van boete en schadevergoeding.*

Dat de boete niet het karakter van schadevergoeding heeft, kan juist zijn, doch daar de werkgever het steeds in zijne macht heeft, in plaats van boete te heffen, schadevergoeding te vorderen, kan men niet zeggen, dat het voorschrift eenige onbillijkheid bevat.

Dat het eene juridische ketterij zou zijn, dat onder het stellen en bedingen van boete in den zin van art. 1637 u begrepen wordt het bedingen van straf (1), kan dezerzijds niet worden toegegeven. Practische overwegingen spreken luide voor de gelijkstelling van beide: ware het strafbeding vrij gebleven, dan zouden de wettelijke bepalingen betreffende de boete door het maken van strafbedingen op zeer eenvoudige wijze te ontduiken zijn geweest, gelijk trouwens uit het Voorloopig Verslag zelf blijkt.

De leden volgens wie de bepalingen omtrent boete in verband met de schadevergoeding niet in ons recht zouden passen, hebben blijkbaar voorbijgezien, dat ook bij het strafbeding hetgeen de nalatige partij moet geven of doen, niet steeds ten bate der wederpartij behoef te komen; eene bepaling dat de partij, die hare verplichting niet nakomt, eene bepaalde som aan zekere liefdadige instelling zal geven, is een volkomen wettig strafbeding. Is zulk een beding gemaakt, dan is de gelijkenis met de boete, gelijk bij het ontwerp geregeld, niet te miskennen. Wenscht de werkgever echter schadevergoeding te vorderen, dan belet niets hem die vordering in te stellen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(28 Juni 1907.)

De heer **Kist**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, blz. 241.] Thans wensch ik nog op twee bedenkelijke bepalingen de aandacht te vestigen. Het eerste is het verbod van combinatie van boete met civielrechtelijk poenaltiteitsbeding. Ik beroep mij hierbij op den Minister zelf, die (zie *Handelingen*, bladz. 1374) zelf zeide, dat dit een zeer krasse afwijking was van het gemeene recht. Welnu, als hij zelf daarover zoo denkt, zal hij er ook wel toe mede willen werken om deze zeer krasse afwijking op te heffen.
[Men zie verder bij art. 1638 g.]

(5 Juli 1907.)

De heer van **Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 339.]

Een andere bedenking ten aanzien van de boeten was, dat er geen cumulatie mogelijk is van boete en schadevergoeding voor eenzelfde feit, dat men niet voor eenzelfde feit boete kan opleggen en bovendien in rechten schadevergoeding

(1) De boete wordt niet gebracht onder het strafbeding, gelijk in het Voorloopig Verslag abusievelijk vermeld staat. Dit ware weinig doeltreffend geweest.

eischen. Daartegen is de geachte afgevaardigde [n.l. de heer Regout] vooral te velde getrokken.

Hij heeft gezegd: gelukkig bestaat er hier een échappatoire, en dat is door niemand minder dan door den heer Drucker in de Tweede Kamer aan de hand gedaan. Wat de heer Drucker bedoelde en aan de hand deed was echter volstrekt niet een ontduiking van deze bepaling. Wanneer het geldt de orde, zooals de geachte afgevaardigde op het oog heeft, den goeden gang van zaken in de fabriek, een behoorlijke behandeling van werktuigen, gereedschappen en dergelijke, dan is de boete een geëigende straf en doet het er eigenlijk weinig toe, uit het oogpunt van het afdoende van die straf, wat er met het geld gebeurt. Dan is de beteekenis van de boete vooral ook, dat ze preventief zal werken, en dat degeen die het eenmaal ondervonden heeft, dat door hem een zeker deel van zijn loon wordt verbeurd, op dezen grond niet licht ten tweeden male in dezelfde fout vervalt. Uit dit oogpunt dus beschouwd, doet het niets ter zake wat ten slotte met de boete geschiedt. Maar nu kan inderdaad door een arbeider aan den fabrikant op allerlei wijze een meer of minder aanzienlijke schade zijn berokkend. De geachte afgevaardigde heeft ons uit zijn eigen ervaring laten zien wat de financieel niet onbedenkelijke gevolgen kunnen zijn van herhaald verzuimen, en zoo kunnen wij ons andere gevallen denken. Wanneer het dus geldt niet alleen boete op te leggen bij wijze van straf in den zin waarvan ik sprak, wanneer het werkelijk te doen is om verhaal van schade, dan heeft men ook geen boete op te leggen, dan kan men — dat is juist de beteekenis van de wet — volstaan met een vordering tot schadevergoeding.

Wat heeft nu de heer Drucker willen zeggen? Blijkbaar dit, dat, wanneer er nu door den werkgever wordt gepretendeerd een nawijsbare schade, die hij ook in rechten zou kunnen waarmaken — want dat is het eenige waarom het hier gaat — en wanneer dat nu is zoo volkomen apert — en in andere gevallen, als het niet serieus en apert is, verlangt de geachte afgevaardigde het niet —, dat de arbeider het niet kan tegenspreken, dan behoeft het geen proces te worden en kan de arbeider vrijwillig zijn verplichting erkennen en in de verrekening met het loon, ingevolge art. 1638 r, toestemmen. Ik kan volstrekt niet toegeven, en niet toelaten, als ik het zoo zeggen mag, dat dit voorgesteld wordt als iets, dat eigenlijk is de wet ontduiken. Het had eenigermate den schijn alsof de geachte afgevaardigde deze voorstelling ingang wilde laten vinden, maar dit is juist de inhoud der wet.

Daaruit blijkt, dunkt mij, overtuigend, dat het volkomen rationeel is, dat niet te gelijk voor hetzelfde feit wordt toegelaten schadevergoeding en boete. Dat zou dubbel zijn, althans gezien aan den kant van den arbeider.

De heer **Regout**: Ik heb van cumulatie in het geheel niet gesproken, maar alleen van vervanging van het eene middel door het andere.

De heer van **Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet reeds veel van de aandacht van de Vergadering vorderen, en tracht mij dus te bekorten. Daarvoor moet ik verschillende bedenkingen te gelijk refuteeren. Nu is hetgeen ik nu behandeld heb voor een groot deel ter sprake gebracht door den heer Regout en voor zoover dat niet door hem is geschied, houde hij mij ten goede, dat ik hem daarbij zoo in het debat heb getrokken. Ik heb eenvoudig de beide punten te gelijk willen behandelen.

[Men zie verder bij art. 1638 c.]

Artikel 1637 w. Indien eene der partijen opzettelijk of door schuld in strijd heeft gehandeld met eene harer verplichtingen en de dientengevolge door de wederpartij geleden schade niet op geld waardeerbaar is, zal de rechter naar billijkheid eene som gelds als schadevergoeding vaststellen.

O. D. Art. 41. Ter zake van opzettelijke of aan schuld te wijten niet-nakoming van eene der voorschreven verplichtingen zijn partijen gehouden tot schadevergoeding.

Onder schadevergoeding wordt begrepen eene door den rechter te schatten vergoeding in geld, in geval de geleden schade niet in eene bepaalde geldsom kan worden uitgedrukt.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 41. Dit artikel heeft tweeërlei doel.

Het strekt vooreerst om aan te wijzen, onder welke omstandigheden partijen tot schadevergoeding gehouden zijn. In sommige wetten en ontwerpen worden bijzondere gevallen genoemd, waarin op partijen — meer in het bijzonder op den arbeider — de verplichting rust tot schadevergoeding; zie o. a. Burg. Wetb. van Saksen, § 1237; Ontw. 1820, art. 2648. Het schijnt juist, de gehoudenheid tot schadevergoeding te verbinden aan iedere toerekenbare niet-nakoming van verplichtingen, uit de overeenkomst voortvloeiende.

Omtrent den graad van schuld, voor de veroordeeling tot schadevergoeding vereischt, alsmede omtrent den bewijslast blijven de algemeene regels van burgerlijk recht gelden, behoudens, wat het laatste punt aangaat, de bepaling van art. 33 [1638 x], 3e lid.

Het tweede lid beoogt eene moeilijkheid op te lossen, die zich bij de toemeting der schadevergoeding voordoet. In het algemeen is het een betwist punt, of schade, die niet in eene bepaalde geldsom bestaat, daarbij in aanmerking komt. Juist hier zal zich dit geval menigmaal voordoen. Zoo kan bij voorbeeld door gebrek aan voorzorgen van de zijde des werkgevers de arbeider ernstig aan lijf of eer worden beschadigd, zonder dat die schade een geldelijk karakter aanneemt; zoo kan niet-geheimhouding door den arbeider van vertrouwelijke bijzonderheden uit des werkgevers huishouding dezen aanzienlijke moreele schade berokkenen. In dergelijke gevallen behoort de schuldige niet te ontsnappen aan veroordeeling tot betaling eener vergoeding.

O. 1901. Art. 1637 s. Ter zake van opzettelijke of aan schuld te wijten niet-nakoming van eene harer verplichtingen zijn partijen jegens elkander tot schadevergoeding gehouden.

Onder schadevergoeding wordt begrepen eene door den regter te schatten vergoeding in geld, ingeval de geleden schade niet in eene bepaalde geldsom kan worden uitgedrukt.

Memorie van Toelichting O. 1901.

1637 s. (1) Dit artikel heeft tweeërlei doel.

Het strekt vooreerst om aan te wijzen, onder welke omstandigheden partijen tot schadevergoeding gehouden zijn. In sommige wetten en ontwerpen worden bijzondere gevallen genoemd, waarin op partijen — meer in het bijzonder op den arbeider — de verplichting rust tot schadevergoeding; zie o. a. Burg. Wetb. van Saksen, § 1237; Ontw. 1820, art. 2648. Het schijnt juist, de gehoudenheid tot schadevergoeding te verbinden aan iedere toerekenbare niet-nakoming van verplichtingen, uit de overeenkomst voortvloeiende.

Omtrent den graad van schuld, voor de veroordeeling tot schadevergoeding vereischt, alsmede omtrent den bewijslast, blijven de algemeene regels van burgerlijk recht gelden, behoudens, wat het laatste punt aangaat, de bepaling van art. 1638 v [x], 2e lid.

Het tweede lid beoogt eene moeilijkheid op te lossen, die zich bij de toemeting der schadevergoeding voordoet. In het algemeen is het een betwist punt, of schade, die niet in eene bepaalde geldsom bestaat, daarbij in aanmerking komt. Juist hier zal zich dit geval menigmaal voordoen. Zoo kan bij voorbeeld door gebrek aan voorzorgen van de zijde des werkgevers de arbeider ernstig aan lijf of eer worden beschadigd, zonder dat die schade een geldelijk karakter aanneemt; zoo kan niet-geheimhouding door den arbeider van vertrouwelijke bijzonderheden uit des werkgevers huishouding dezen aanzienlijke moreele schade berokkenen. In dergelijke gevallen behoort de schuldige niet te ontsnappen aan veroordeeling tot betaling eener vergoeding.

[Het artikel komt in het O. niet voor.]

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van bladz. 3.]

Het eerste lid van art. 1637 s van dat ontwerp schijnt voorts louter eene paraphrase van het gemeene recht; ook zonder deze

(1) Art. 41 ontw. Drucker.

bepaling zal krachtens de vierde afdeeling van den eersten titel van het Derde Boek hetzelfde gelden.

Het tweede lid komt mede den ondergeteekende overbodig voor; is er inderdaad schade geleden, dan zal de rechter toch reeds het bedrag der schadevergoeding moeten bepalen; hetzij door het gevorderd bedrag der schadeloosstelling toe te wijzen, hetzij door deze op een ander bedrag vast te stellen. Het is de taak des rechters de geldswaarde te bepalen van schade, welke niet in eene bepaalde geldsom bestaat.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Verscheidene leden gaven er hunne teleurstelling over te kennen, dat de bepalingen van art. 1637 s van het ontwerp-CORT VAN DER LINDEN (art. 41 van het voorstel-DRUCKER) niet zijn overgenomen. Blijkens de Memorie van Toelichting meent de Minister, dat het eerste lid van art. 1637 s louter is te beschouwen als een paraphrase van het gemeene recht en komt hem het tweede lid overbodig voor. De bovenbedoelde leden wilden daarlaten, of, ook zonder de bepaling van het bedoelde eerste lid, krachtens de vierde afdeeling van den eersten Titel van het derde Boek hetzelfde zoude gelden, maar konden de overbodigheid van een voorschrift, als in het tweede lid is opgenomen, geenszins toegeven. Het moge dan waar zijn, zooals in de Memorie van Toelichting wordt beweerd, dat het de taak des rechters is de geldswaarde te bepalen van schade, welke niet in eene bepaalde geldsom bestaat, de ervaring leert, dat de rechterlijke macht in den regel niet geneigd is geleden schade, die niet in eene bepaalde geldsom kan worden uitgedrukt, in geld te schatten, maar dat zij hem, die zoodanige schade heeft geleden, zonder geldelijke vergoeding laat gaan. Daarom betreurden deze leden, dat in het gedane voorstel eene uitdrukkelijke bepaling wordt gemist, die den rechter de verplichting oplegt, daartoe over te gaan. Juist bij deze overeenkomst zal zich het hier bedoelde geval vaak voordoen.

Memorie van Antwoord.

Op de gronden ten aanzien van het tweede lid van art. 1637 s van het vorig ontwerp (art. 41 ontwerp-DRUCKER) in het Voorloopig Verslag aangevoerd, is de ondergeteekende te rade geworden alsnog een zoodanig artikel in het ontwerp in te lasschen (*nieuw* art. 1637 n); hij vertrouwt intusschen, dat de thans gebezigde redactie de bedoeling duidelijker weergeeft dan die der vorige ontwerpen, daar het thans ondubbelzinnig blijkt, dat bedoeld wordt het geval, waarin de *eischer* niet bij machte is eene bepaalde geldelijke schade aan te wijzen.

G. O. en N. G. O. Art. 1637 n. Indien eene der partijen opzettelijk of door schuld eene harer verplichtingen niet is nagekomen, en de wederpartij de dientengevolge geleden schade niet op eene bepaalde geldsom kan schatten, zal de rechter eene som gelds als schadevergoeding vaststellen.

2e N. v. W. Art. 1637 n wordt gelezen als volgt:

„Indien eene der partijen opzettelijk of door schuld in strijd heeft gehandeld met eene harer verplichtingen en de dientengevolge door de wederpartij geleden schade niet op geld waardeerbaar is, zal de rechter naar billijkheid eene som gelds als schadevergoeding vaststellen.”

Beraadslagen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer de Savornin Lohman: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt deel I, bladz. 392; men zie ook deel I, bladz. 188 en volg.]

In art. 1637 n lezen wij: „Indien een der partijen opzettelijk of door schuld in strijd heeft gehandeld met een harer verplichtingen en de diensgevolge door de wederpartij geleden schade niet op geld waardeerbaar is, zal de rechter naar billijkheid een som gelds als schadevergoeding vaststellen.” Nu weten wij allen hoeveel ravage een onvoorzichtige dienstbode in ons huis kan aanrichten. Nu gaat de meid vrij uit wanneer zij wat gebroken heeft; zij zegt eenvoudig: ik kan er niets aan doen. Ik heb echter nooit gehoord dat een actie van schadevergoeding tegen een dergelijke dienstbode werd ingesteld. Nu echter zal men die acties van schadeloosstelling kunnen kijken, wat echter de werkgeefster wel niet veel zal baten.

[Men zie verder bij art. 1638 c.]

(3 April 1906.)

De Voorzitter: Op dit artikel was voorgesteld een amendement door den heer Schaper c.s., welk amendement evenwel door de voorstellers is ingetrokken. (1)

Verder is op dit artikel door den heer van den Bergh (den Helder) voorgesteld een amendement [ingezonden 27 Maart 1906, stuk n°. 41], strekkende om in artikel 1637 n, § 1, vóór de woorden „niet op geld waardeerbaar” in te voegen: „niet voor berekening vatbaar of”;

en om voorts aan het artikel toe te voegen de volgende alinea's:

„Eene aanspraak op gelijke schadevergoeding heeft de arbeider tegen den werkgever, indien de arbeidsovereenkomst een ongeoorloofd beding bevat als in art. 1637 m bedoeld.

In dat geval zal het schadecijfer op niet minder worden vastgesteld dan het tweevoud van het bedrag waarop des werkgevers belang bij het ongeoorloofd beding door den rechter naar billijkheid wordt gewaardeerd.”

Dit amendement zal als twee afzonderlijke amendementen moeten worden beschouwd. Ik geef nu het woord aan den heer van den Bergh (den Helder) tot toelichting van het eerste amendement.

De heer van den Bergh (den Helder), ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Met het denkbeeld in het Regeeringsartikel neergelegd en ontleend aan het ontwerp-Drucker kan ik mij geheel vereenigen. Ik juich dit zelfs zeer toe.

Het bezwaar, dat ik tegen dit artikel heb, is alleen, dat het niet genoeg geeft, dat het slechts geeft de kleinste helft van hetgeen wij hier mochten verwachten.

De zaak is deze. In de regeling der schadevergoeding, gelijk deze voorkomt in ons Burgerlijk Wetboek, bestaan twee leemten, niet zoozeer volgens de wet als wel volgens de opvatting der jurisprudentie.

Deze twee leemten bestaan hierin. Vooreerst wordt door de rechtspraak niet erkend een vergoeding voor wat men zou kunnen noemen moreele „schade”.

Er is een bekend voorbeeld van een dienstbode, welke door haar mevrouw eenigermate was toegetakeld en aanspraak deed gelden op schadevergoeding. Toen de verpleegkosten vergoed waren en er nog slechts een litteekend was overgebleven heeft het rechtscollège destijds beslist, dat daarvoor geen schadevergoeding kon worden geëischt. Dat was wat men noemt moreele schade die niet op geld waardeerbaar is.

Naast dat geval, hetwelk men noemt de moreele schade in den technischen zin, bestaat een veel grootere leemte, reeds bij een vorig artikel genoemd door den Minister, waar hij zeide, dat dikwijls voorkomt materiele schade, waarvan de begroting zoo moeilijk wordt, zoodat het practisch neerkomt op geen schadevergoeding.

(1) [Dit amendement, ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, IV, strekte om de woorden „of door schuld” te doen vervallen.]

Wie daarvan alles weten wil, verwijs ik naar een van die uitmuntende artikelen die professor Drucker heeft geschreven in het *Rechtsgeleerd Magazijn*, jaargang 1889. Daar lees ik o. m., nadat opgenoemd zijn gevallen van strikt moreele schade: „Doch er is nog meer. In talloze gevallen is er buiten twijfel materiele schade, maar zij is niet bewijsbaar in dien zin, dat haar omvang met zekerheid in guldens en centen kan worden uitgedrukt. Ook daar leidt de beperkte opvatting van vele onzer rechtscollèges tot eene weigering van redres. Een van beide: of men wordt onmiddellijk afgewezen, of men wordt eerst getroost met de bevoegdheid om een schadestaat op te maken en dan, bij mislukking daarvan, naar huis gezonden.”

Het is allen juristen in deze Kamer bekend, hoe men in de practijk herhaaldelijk stuit op, ik zal niet zeggen, dat gebrek in onze wetgeving, maar meer op de opvatting in onze jurisprudentie en ieder die ooit met schadevergoeding te maken heeft gehad, welke niet op deze wijze berekenbaar en dus niet bereikbaar was, is naar huis gestuurd, ofschoon groote materiele schade is veroorzaakt, welke echter afstuit op gebrek aan bewijs.

Waarom zal men nu in dit artikel het eene gaan herstellen, de quaestie van de moreele schade, die betrekkelijk weinig voorkomt vergeleken met de gevallen waarin materiele schade aanwezig is, maar niet naar de gewone regelen berekenbaar en bewijsbaar is?

Ik heb mij afgevraagd, of misschien bij de materie waarin wij ons thans bewegen, dergelijke gevallen niet zouden voorkomen en nu meen ik, dat daarentrent geen twijfel kan zijn.

Ik herinner aan het artikel van dit wetsontwerp, waarin aan den arbeider recht is gegeven op gegevens, te putten uit de boekhouding van den patroon. Ik laat nu daar hoe het artikel zal luiden, maar het beginsel is toch erkend, bijv. voor den handelsreiziger die provisie te goed heeft voor verkochte posten.

Het voor dit staat dus vast, dat dit wetsontwerp dergelijke aanspraak geeft op gegevens en dat wij dus hier een geval voor ons hebben waarin de schending van den plicht van den patroon om gegevens te verstrekken, een schadevergoedingsactie geeft, die moeilijk kan leiden tot een bepaald cijfer, omdat wij weder de schade niet kunnen berekenen.

Daarom herhaal ik: waarom zullen wij hier, nu wij eenmaal het onderwerp regelen, waar wij dus aanvullen, ik zeg nog eens niet het gebrek in onze wetgeving, maar het gebrek in de opvatting onzer jurisprudentie, de eene helft regelen en de andere helft niet?

Een oogenblik dacht ik, dat het een vergissing was, of dat men misschien deze uitdrukking, zooals zij nu hier staat, „niet op geld waardeerbaar”, zoo ruim nam, dat ook het door mij bedoeld geval er onder zou vallen, maar dan is de woordenkeus niet geheel juist, want technisch onderscheidt men wel een schade die niet op geld waardeerbaar is, een zoogenaamde moreele schade, van een schade, welke men materiele schade noemt en die door de moeilijkheid van omstandigheden niet voor bewijs vatbaar is. Ik vraag nogmaals: waarom het eene wel en het andere niet aangevuld?

Ik wil er nog op wijzen, dat de aanvulling vooral daarom noodig is, omdat de werkgever in dergelijke gevallen wel voor zijn belangen weet te zorgen. Wat doet de werkgever, wanneer hij staat voor een contract, waarin verplichtingen van den arbeider voorkomen, die op deze wijze in de practijk niet in geld berekenbaar zijn; dan zorgt hij wel, dat hij in zijn contract een boete bepaalt. Ik heb herhaaldelijk gevallen gezien, waarin met zeer veel zorg door den werkgever gevallen van schade, welke onder deze categorie vallen, waren omringd door een sanctie, bestaande in boete bij contract. Men weet zeer goed, dat de arbeider veel moeilijker zijn recht kan doen gelden door tegenover den werkgever boete te vorderen. Dat is een reden te meer om, waar wij handelen over het verschil van macht van beide partijen, niet te vergeten in deze een voorziening te treffen, omdat de werkgever, gelijk ik zeide, wel voor zijn eigen belang pleegt te zorgen, maar de arbeider daartoe niet in staat is.

Ik vraag te vergeefs derhalve, waarom men de eene helft wel en de andere helft niet heeft geregeld. Ik geloof, dat er alles voor spreekt om, nu wij aan dit onderwerp bezig zijn, de zaak geheel en goed te regelen.

Indien ik nog even mag verwijzen naar de buitenlandsche wetgeving, dan behoef ik mij niet speciaal tot dit punt te bepalen, want elke jurist weet, dat nergens elders de opvatting van de schadevergoeding zóo eng is als hier te lande en een arbeider in het buitenland, indien hij een dergelijke actie heeft, behoorlijk aan zijn recht komt, omdat de rechter daar vanzelf doet wat ik hier in dit ontwerp wil opnemen.

Ik geloof, dat mijn amendement niet veel meer is dan een verduidelijking van

het Regeeringsvoorstel — zoo men wil een uitbreiding, maar geheel liggende in de lijn van hetgeen het artikel wil — een verduidelijking, die, dunkt mij, noodzakelijk is en waarvan ik had verwacht, dat de Minister zou zeggen: nu ik zie, dat gij het artikel zoo opvat als gij doet, zal ik het amendement overnemen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Tak, Mees, van Deventer en Ketelaar, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van Doorn: In tegenstelling met den geachten afgevaardigde uit den Helder, die heeft verklaard vóór dit artikel gestemd te zijn, moet ik te kennen geven, dat ik mijn stem daaraan voorshands niet zal kunnen schenken, tenzij ik door de behandeling van dit punt in deze Kamer beter wordt ingelicht.

Mijnheer de Voorzitter! Dit artikel heeft evenals dat hetwelk hedenmorgen werd behandeld, en waartegen het amendement van den geachten afgevaardigde uit Tiel was gericht, een geschiedenis. Dit artikel kwam in het oorspronkelijk ontwerp van Minister Loeff niet voor en toen is het bij de beantwoording van het Voorloopig Verslag ingevoegd zonder dat mij is gebleken — het zal aan mij liggen — op welke gronden het in het wetsontwerp werd opgenomen. Er werd gezegd, dat het een artikel was in den geest van het ontwerp-Drucker, maar het vergelijkende met genoemd ontwerp, kom ik tot een niet zeer gunstige beoordeeling daarvan, want het komt mij voor, dat de bepaling, waarop men het oog heeft en die in het ontwerp-Drucker voorkwam, veel beter was dan die welke in dit artikel is vervat. Wij hebben in dit ontwerp een artikel, dat in het algemeen voorschrijft, dat de actie van art. 1303 van het Burgerlijk Wetboek blijft voorbehouden, zoodat men, indien de wederpartij haar verplichting niet nakomt, kan vragen ontbinding met schadevergoeding. Nu is het een bekend twistpunt in onze jurisprudentie, dat nu welhaast opgelost is, of men met art. 1303 in de hand kan vragen enkel schadevergoeding, zonder ontbinding van het contract. De jurisprudentie is dien weg opgegaan, dat zij erkent, dat dit wel mogelijk is. Nu heeft het mij bevreesd, dat in dit ontwerp woordelijk zijn opgenomen de woorden van art. 1303 en men blijkbaar niet op die quaestie heeft gelet, en dus, indien men zou zeggen, dat die quaestie juridisch is opgelost, zou kunnen aanvoeren, dat de heer Drucker er in zijn ontwerp blijkbaar wel aan heeft gedacht en een artikel heeft voorgesteld, waardoor aanspraak gemaakt kan worden op schadevergoeding, ook al vraagt men er niet bij ontbinding van het contract. Maar waar hier niet anders staat dan een verwijzing naar art. 1303, kan men niet anders stellen dan den vollen eisch van art. 1303.

Nu komt de bepaling, die wel voorkomt in het ontwerp-Drucker, niet voor in dit ontwerp, en dat leidt tot de vraag, of men niet inderdaad van meening moet zijn, dat deze schadevergoeding zonder ontbinding te vragen alleen dan toelaatbaar is, als men zich baseert op het hier bepaalde geval, dat er is schade, niet waardeerbaar in geld, zoodat als de schade wel waardeerbaar is in geld, men niet enkel schadevergoeding zonder ontbinding kan vragen.

Is nu de bepaling, zooals zij hier is neergeschreven, juist? De geachte spreker die mij is voorafgegaan, heeft gezegd: „ja”, en heeft enkele voordeelen opgenoemd, waarom hij die bepaling toejuicht. Ik kom tot de gansch andere conclusie, dat, wanneer er geen in geld waardeerbare schade is, er dan ook in juridieken zin geen schade geleden is. Dit bestrijdt de geachte afgevaardigde uit den Helder, maar ik zou hem willen vragen, of de wijziging van het schadebegrip inderdaad bereikt wordt door het invoegen van de woorden die hij voorstelt. Ik voor mij meen, dat, wanneer het inderdaad onmogelijk is de geleden schade in cijfers te brengen, ook van schade in burgerrechtelijke zin geen sprake kan zijn. En dan komen wij er toe schadevergoeding te doen eischen voor allerlei kleinigheden en nietswaardigheden, waarvan de rechter moet zeggen, dat er geen schade geleden is, die met een cijfer kan worden aangeduid, terwijl de wet hem toch dwingt een cijfer te noemen en de tegenpartij tot betaling van een zeker bedrag te veroordeelen.

Maar is dit nu iets anders dan het binnenhalen van een nieuw soort — ik durf het woord haast niet noemen — een nieuw soort boete? Telkenmale dat ik een dienstcontract heb gesloten en de wederpartij voldoet niet aan een van haar verplichtingen, kan ik schadevergoeding vragen. En die verplichtingen kunnen zeer ver en zeer wijd worden uitgebreid, want wanneer ik wijs op de artt. 1638 g [lees: z] en 1639 d, die zeer ruime omschrijving geven van de plichten van den werknemer en van den werkgever, zal men moeten toegeven, dat er een menigte verplichtingen zijn, die misschien niet nageleefd kunnen worden, en die tot hoegenaamd geen schade aanleiding kunnen geven, en waaromtrent ik toch door dit artikel aan den rechter zou kunnen vragen: bepaal eens een bedrag.

Nu was juist dit onbepaalde een hinderpaal ten opzichte van het boetestelsel. Doch hier kan men voor elk klein vergrip naar den kantonrechter loopen, en, erkennende dat men geen schade en geen enkel geldelijk nadeel heeft geleden, hem vragen: och doe gij het maar en bepaal gij naar billijkheid de schadeloosstelling. Is nu dergelijk artikel inderdaad aannemelijk? Ik weet wel, dat men meent dat het toelaatbaar is om alles te schuiven op de schouders van den rechter, die eigenlijk maar alles moet kennen, maar wat hier van den kantonrechter geverg'd wordt, dat de eischende partij begint te verklaren dat zij geen schade en geen geldelijk voordeel [lees: nadeel] heeft geleden, maar niettemin komt vragen het naar billijkheid toekennen van een cijfer, dat gaat toch te ver. Het wil mij met alle bescheidenheid voorkomen, dat [de] Kamer beter zal doen met dit artikel eenvoudig af te stemmen.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Slechts twee woorden, hoofdzakelijk in aansluiting aan hetgeen de geachte afgevaardigde de heer van Doorn gezegd heeft.

De eerste vraag is: wat doet dit artikel in het wetsontwerp?

Wij zijn bezig — niet met het Burgerlijk Wetboek te herzien, maar — met bepalingen te maken omtrent het huren van dienstboden en werklieden. Nu zullen wij een bepaling maken betreffende schadevergoeding, alsof daaromtrent een andere regel zou moeten gelden dan voor gewone menschen; arbeiders zijn andere menschen, hoor ik zeggen! Moeten zij meer of minder schadevergoeding hebben dan anderen? Het beginsel dat hieraan ten grondslag zou liggen, begrijp ik niet. Dit is mijn eene bezwaar.

Het tweede bezwaar is dit: Wij hebben in de laatste dagen — misschien in de laatste jaren — steeds aangenomen, dat de rechter alles kan en alles weet. Dit artikel gaat echter al te ver.

Hier staat dat, als iets niet als geldschade gewaardeerd kan worden, de rechter dit toch doen moet. Er is schade, die niet in geld „waardeerbaar” is — het kan dus niet — toch zal de rechter dit moeten doen; hij zal een som als schadevergoeding moeten vaststellen. Dit is volgens het artikel zelf onmogelijk. Maar zoodra de rechter het tóch gedaan heeft (hoe begrijp ik niet), is dit artikel niet meer van toepassing, want dan blijkt dat de schade wel waardeerbaar was. Ik houdt mij natuurlijk niet op met de bedoeling van de ontwerpers van het artikel, maar alleen met wat er staat; en dan zeg ik: zoo iets is zelfs van een kantonrechter te veel geverg'd.

Daarom zal ik stemmen tegen het artikel zooals het thans luidt.

De heer van Veen: Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik mijn meening over het artikel zeg, wensch ik een vraag aan den Minister te doen. In het oorspronkelijk ontwerp kwam dit artikel niet voor; in het gewijzigd wetsontwerp is een artikel opgenomen, dat hiermede in overeenstemming is, althans verband er mede houdt. Bij de verschillende wetsontwerpen die de Kamer bereikt hebben, bleef dit artikel ongewijzigd.

Deze Minister heeft daarin echter een wijziging aangebracht bij zijn laatste Nota van Wijziging.

Gaarne zou ik van den Minister vernemen wat de strekking van die wijziging is, want in de toelichting wordt daarover geen woord gesproken.

Is het slechts een redactie-wijziging? Dat geen enkel woord ter toelichting wordt gegeven doet mij zulks vermoeden; gaarne zou ik daaromtrent echter nader worden ingelicht. Of zit er iets achter?

Wat betreft het artikel zelf — ik kan mij aanmerkelijk bekorten na hetgeen daarover gezegd is door de heeren van Doorn en Lohman — minder goed kan ik mij vereenigen met hetgeen door den heer Z. van den Bergh is betoogd, dat n.l. ons Burgerlijk Wetboek ook vergoeding voor moreele schade toelaat en dat het slechts aan de toepassing der wet ligt dat de moreele schade niet wordt vergoed.

Ik sta aan de zijde van degenen die meenen dat ons Burgerlijk Wetboek het vergoeden van moreele schade niet toelaat.

Ik zal dit op het oogenblik niet nader adstrueeren, maar wil er slechts op wijzen, dat de juristen die de meening van den heer van den Bergh zijn toegeedaan, niettemin de wenschelijkheid uitspreken om in het Burgerlijk Wetboek, althans de verplichting tot vergoeding van moreele schade op te nemen, zoo heeft de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs in het artikel in het *Rechtsgeleerd Magazijn* door den heer van den Bergh aangehaald, verklaard, dat het wenschelijk is dat het Burgerlijk Wetboek in dien zin werd gewijzigd.

Ik heb tegen de invoering van een actie tot vergoeding van moreele schade op

dit oogenblik bovendien dit bezwaar, dat hier incidenteel wordt beslist over een belangrijke juridische quaestie.

Op dit oogenblik verkeert de Kamer in een arbeiderfreundliche stemming, en nu komt het mij voor, dat de voorstanders en de tegenstanders van de vergoeding der moreele schade niet in gelijke positie verkeerden.

Ik ben van oordeel, dat dit artikel, wanneer het inderdaad gewenscht ware dat moreele schade wordt vergoed, dan zou behooren te worden opgenomen in den derden Titel van het Derde Boek van het Burgerlijk Wetboek en dat het dan voor ieder Nederlander van toepassing behoorde te zijn en niet alleen voor degenen die arbeidsovereenkomsten sluiten.

Wij zijn thans bezig om bepalingen in het Burgerlijk Wetboek in te lassen, ten einde den arbeider, die bij het sluiten van overeenkomsten vaak onvrij is, te bevrijden van de drukkende bepalingen die hem door die onvrijheid worden opgelegd en die hij ten gevolge zijner zwakkere oeconomische positie niet van zich heeft kunnen afwentelen; maar nu komt het mij toch voor, dat het hem gegeven recht op vergoeding van de moreele schade absoluut niets te maken heeft met zijn zwakkere oeconomische positie, niet [lees: met] zijn meerdere of mindere onvrijheid bij het sluiten van arbeidsovereenkomsten.

Door den geachten afgevaardigde uit Gouda is er reeds op gewezen, dat wij hier het z.g. smartegeld invoeren, de vergoeding voor pijn, smart en ontzering des lichaams; talloze quaestien kunnen hieruit voortkomen die tot allerlei chicaneusche processen aanleiding zullen geven. Ik wijs er ook op, dat dit onmogelijk is te waardeeren en toch zal de rechter het naar billijkheid op geld moeten waardeeren. Zoo zal bij aanneming van dit artikel, een dienstbode, die aan haar gelaat schade heeft bekomen door schuld of opzet van haar meesters en waarvan de teekenen zichtbaar blijven, een schade-actie tegen die meesters kunnen instellen, niet alleen wegens geleden pijn, maar ook wegens vermindering van huwelijkskansen. Ik vraag: is zoo iets door den kantonrechter te beoordeelen? Toch zal hij dergelijke quaestie ter beoordeeling kunnen krijgen. Het is een hoogst belangrijk beginsel in dat artikel neergelegd. Wordt moreele schade vergoed, dan zal men, zooals in Engeland is gebeurd, schadevergoeding kunnen vragen, omdat men iemand den hoed had afgeslagen, in welke procedure de dader werd veroordeeld tot niet minder dan 500 £.

Men zal kunnen krijgen een proces, zooals in Frankrijk is gevoerd, waarbij iemand werd veroordeeld, omdat hij met een getrouwde vrouw overspel had gepleegd, tot vergoeding van schade aan den man en de kinderen. De moreele schade die de man en de kinderen leden door het overspel hunner vrouw en moeder werd hun vergoed in den vorm van een geldsom. Dit alles zou voortvloeien uit het in dit artikel neergelegd beginsel.

De heer van den Bergh (den Helder): Uit deze overeenkomst?

De heer van Veen: Mijnheer de Voorzitter! Ik erken, wij hebben hier op het oogenblik alleen te maken met de moreele schade uit de arbeidsovereenkomst voortspuitende, maar wanneer wij deze bepaling op het oogenblik invoeren voor de arbeidsovereenkomst, kunnen wij later onmogelijk weigeren haar van toepassing te verklaren voor het geheele burgerlijk recht.

Wanneer wij nu *a* zeggen, zullen wij later verplicht zijn om ook *b* te zeggen en ik ben daartoe niet genegen. Ik zal dan ook, wanneer de Minister niet besluiten kan het artikel terug te nemen, mij verplicht achten er tegen te stemmen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Wat wil dit artikel? Men begripe wel, dat daarin niet te lezen staat, dat degene die opzettelijk of door schuld in strijd heeft gehandeld met een der verplichtingen van het arbeidscontract, schadevergoeding verschuldigd is. Dat staat niet in het artikel te lezen en dat behoeft er ook niet in te staan, want dat volgt reeds uit de algemeene rechtsbeginselen.

Maar nu is het een bekende leemte in ons recht, dat, wanneer de schade hoofdzakelijk van moreelen aard is, dan — ofschoon de verplichting tot schadevergoeding natuurlijk reeds voortvloeit uit het opzettelijk of door schuld handelen in strijd met de overeenkomst, — niet het middel bestaat om die verplichting tot werkelijkheid te brengen. Men versta mij wel; een middel om die moreele schade geheel op te heffen, dat wil zeggen, een equivalent daarvoor te vinden langs den materieelen weg, met het gevolg dat daardoor het nadeel totaal wordt opgewogen, is uit den aard der zaak nimmer te verschaffen.

Een moreele schade kan van zulk een ernstigen aard zijn — de geachte afge-

vaardigde van Gouda moet hier niet aan kleinigheden in de eerste plaats denken, maar wel aan voorvallen van ernstiger aard — dat geen geld ter wereld daar- tegenover een behoorlijk equivalent opleveren kan. Maar wat wel kan is dit, dat de ergste, de schrijnendste gevolgen van dergelijke moreele schade eenigermate worden vergoed, worden verzacht door een geldelijk bedrag, en ik meen dat reeds thans naar ons burgerlijk recht een vordering bestaanbaar is tot het verkrijgen van zulk een gedeeltelijk equivalent; als zulk een vordering op iets afstuit, dan is het alleen hierop, dat ons recht uitgaat, of liever gezegd, dat onze rechters uitgaan bij de uitlegging van ons recht, van de meening, dat elke schadevergoeding tot den laatsten cent toe, moet worden gejustificeerd en anders niet kan worden toegewezen. Wat dus het artikel wil, is niets anders dan bij de uitvoering van het arbeidscontract deze leemte aanvullen.

Nu weet ik wel, dat die leemte voor het geheele overige gebied van het burgerlijk recht zal blijven bestaan en dat wij, om haar voor dat geheele gebied uit den weg te ruimen, een anderen titel van het Burgerlijk Wetboek zouden moeten wijzigen, maar dat is een omstandigheid die wij telkens hebben ontmoet in de afgelopen weken, en die wij ook in de komende weken opnieuw zullen ontmoeten, wanneer wij op het een of ander punt afwijken van het gewone burgerlijk recht. Dit is toch geen reden om de regeling achterwege te laten bij de behandeling van het arbeidscontract.

Just bij de uitvoering van het arbeidscontract kan die leemte zich doen gevoelen. Het kan zijn dat in verband met de tusschen partijen bestaande dienstverhouding de werkgever een arbeider of arbeidster in eer en goeden naam heeft aangetast door woord of daad. En dan zal volgens het voorgesteld amendement den arbeider een schadeloosstelling worden gegeven. Omgekeerd kan het ook voorkomen; dat het de arbeider is, die zich bij de uitvoering van het arbeidscontract en in verband daarmee, zoodanig tegenover den werkgever gedraagt, of tegen een lid van diens familie, dat hij daarvoor een schadevergoeding moet geven. Moet nu het equivalent dat den in eer of goeden naam aangetaste toekomt, worden onthouden, omdat dit iets is dat meer in het bijzonder op een andere plaats in het Burgerlijk Wetboek wordt geregeld? Het is wel merkwaardig, dat het juist de Kamer is geweest die het zoo heeft gewild, want, zooals reeds door verscheidene geachte sprekers is opgemerkt, in het eerste ontwerp van den Minister Loeff kwam deze bepaling niet voor. Door de Kamer is er toen bij het onderzoek in de afdelingen op aangedrongen, dat, in navolging van het voorstel van den heer Drucker, een dergelijke bepaling in het ontwerp zou worden opgenomen. En mijn geachte ambtsvoorganger was zoo overtuigd van de wenschelijkheid dier bepaling, dat hij die alsnog heeft ingebracht. En laat ik er de Kamer nog op attent maken, dat de leden der Kamer, die blijkens het Voorloopig Verslag een dergelijke bepaling wenschten, zich daarbij beriepen op het voorstel van den heer Drucker.

Wat leest men nu in de memorie van toelichting van den heer Drucker ten aanzien van dit punt?

„Het tweede lid beoogt eene moeilijkheid op te lossen, die zich bij de toemeting der schadevergoeding voordoet. In het algemeen is het een betwist punt, of schade, die niet in eene bepaalde geldsom bestaat, daarbij in aanmerking komt. Juist hier zal zich dit geval menigmaal voordoen. Zoo kan bij voorbeeld door gebrek aan voorzorgen van de zijde des werkgevers de arbeider ernstig aan lijf of eer worden beschadigd, zonder dat die schade een geldelijk karakter aanneemt; zoo kan niet-geheimhouding door den arbeider van vertrouwelijke bijzonderheden uit des werkgevers huishouding dezen aanzienlijke moreele schade berokkenen. In dergelijke gevallen behoort de schuldlige niet te ontsnappen aan veroordeeling tot betaling eener vergoeding.”

Daaruit blijkt dus dat men van den aanvang af juist het oog heeft gehad op die gevallen waarvan ik zooeven sprak, namelijk waarin sprake is van het toebrengen van moreele schade.

Ik kom nu tot de beantwoording van de vraag van den heer van Veen. Oorspronkelijk had men tegen de wijze, waarop de zaak in het ontwerp-Drucker was geformuleerd, bezwaar, een redactioneel bezwaar. En toen heeft men deze redactie gevolgd, dat, indien er schade is geleden en de eischer die niet op een bepaalde geldsom kan schatten, de rechter een som gelds als schadevergoeding zal vaststellen.

Nu had ik juist tegen deze bepaling het logisch bezwaar, dat de geachte afgevaardigde uit Goes ten onrechte gemaakt heeft tegen het artikel der Regeering. Wat de eischer niet kan, zal de kantonrechter wel kunnen. Dat vond is vreemd; daarom heb ik de redactie gewijzigd en heb ik getracht precies te zeggen wat men altijd voor oogen heeft gehad. Dat het hier altijd moreele schade zal be-

treffen, is niet juist; in het voorbeeld van het dienstmeisje, door den geachten afgevaardigde, den heer van Veen aangehaald, dat de sporen van den poesen-natuur der werkgeefster op de wangen droeg, kan evengoed aan materiele als aan moreele schade worden gedacht.

Hoe dit zij, ik heb getracht de redactie in overeenstemming te brengen met den wensch der Kamer. Is dit nu niet gelukt, zooals de geachte afgevaardigde uit Goes beweert? Ik geloof van wel. Er staat, dat, als de schade niet op gelt waardeerbaar is, de rechter er — laat ons het eens gemenzaam mogen uitdrukken — een slag in zal slaan, naar billijkheid een som gelds als schade zal aannemen.

Hiermede is, meen ik, ook weerlegd de beschouwing van den geachten afgevaardigde uit Gouda. Zijn bezwaar in verband met de slotbepaling van de vijfde afdeling, art. 1639 x, is mij niet duidelijk. Wel wil ik verklaren, dat ook ik het artikel meermalen heb gezien met het oog op de vraag betreffende de ontbinding, d. i. de bekende vraag of art. 1303 van het Burgerlijk Wetboek toelaat enkel schadevergoeding te vorderen, en ik ben van oordeel geworden, dat de bepaling van dit ontwerp volgens welke het recht bij art. 1303 gegeven, blijft voortbestaan, omtrent die vraag niets beslist. M. i. kan wel degelijk schadevergoeding zonder ontbinding worden gevorderd en zal dit ook zoo blijven ten aanzien van het arbeidscontract.

Het amendement van den Bergh geeft mij niet aanleiding om het met zeer ver dragende wapenen te lijf te gaan, maar vraagt men mij of ik het gaarne zie, dan antwoord ik: neen. Wij hebben hier twee leemten en nu wil ik ingevolge de geschiedenis die de zaak bij de Kamer heeft gehad, de eene leemte aanvullen; dit lokt reeds bezwaren uit bij sommige leden, die zeggen, dat dit alleen past bij een gansche herziening van het Burgerlijk Wetboek en niet bij de regeling van het arbeidscontract. Wat de geachte afgevaardigde echter voorstelt gaat eigenlijk buiten de grens van dit wetsartikel.

Waar dit het geval is zou ik liever de grens behouden, die hier bestaat. Ik kan het amendement niet met veel scherpte bestrijden, het is mijn bedoeling niet om te zeggen dat het onaannemelijk is, maar ik verkies het wetsartikel, zooals het daar ligt, boven het amendement.

De heer van Doorn: De geachte afgevaardigden die het woord hebben gevoerd over dit artikel, meenden, dat de schadevergoeding op een ander punt in het Wetboek behoorde te worden geregeld. Ik ben het daarmede eens.

Wanneer Zijn Excellentie mij toevoegt: gij moet niet te veel letten op de kleine zaken, antwoord ik hem: gij moet niet alleen letten op de groote zaken door u genoemd, maar op het artikel in zijn geheel. Men vergete niet, dat bij kleine zaken dit artikel kan zijn van een zeer plagerigen aard.

Omdat het algemeene artikel omschrijft verplichtingen die men moet nakomen en ten aanzien waarvan bij niet nakoming beboet wordt, kan nu ten aanzien van futiele zaken de werkgever den man brengen voor den rechter en van hem vragen schadeloosstelling, d. i. eigenlijk boete. Deze zaken komen dagelijks voor bij den gewonen arbeid, bijv. wanneer aan iemand een boodschap is opgedragen die hij niet heeft gedaan of iets dergelijks. In wets- en proces-taal wordt dan schadeloosstelling gevraagd, maar feitelijk komt het op boete neer. En dit zouden nu willen aannemen de leden die zich verleden week verzet hebben tegen de boete zooals die in het wetsontwerp is nedergelegd. Ook de arbeider kan zich tegen den patroon keeren en hoewel hij geen schade heeft geleden, aan den kantonrechter vragen: leg den patroon boete op.

Nu wordt de kantonrechter geplaatst voor een onmogelijke taak. Hij moet, het is reeds door den geachten afgevaardigde uit Goes gememoreerd, schatten, wat het artikel zelf zegt, dat niet geschat kan worden, maar dat ten slotte zal neerkomen op het opleggen van een boete.

Dit mag nu een kleinigheid zijn, maar het zal ten slotte zwaarder wegen dan alle groote zaken van moreele schade en schade aan lichaam als onder andere artikelen in het Burgerlijk Wetboek kunnen worden gebracht.

Nu art. 1303. Mijn redeneering was, dat men volgens de wet-Drucker, naast de bepaling der ontbindingsactie van art. 1303, ook schadevergoeding kon hebben zonder ontbinding te vragen. Men had dus dit artikel moeten overnemen en dit heeft de heer Loeff, oischoon hij zegt dat hij dit zou doen, niet gedaan.

Nu accepteer ik gaarne den uitleg van den Minister, dat men art. 1303 moet opvatten in den zin van de jongste jurisprudentie, en verheug mij dezen te hebben uitgelokt. Doch overigens blijf ik voor mij, juist om die kleinigheden, het gevaarlijk achten, vóór dit artikel te stemmen en ik zou de Kamer wel willen aanraden niet mede te gaan met den Minister, die zegt, dat de moreele

schade en allerlei andere groote dingen moeten worden gevangen onder den hoed van dit artikel, want per slot van rekening is het niet anders dan mogelijk maken een boetestelsel voor kleine vergripen, waarbij werkelijk geen schade geleden wordt, maar die alleen worden gebruikt om den arbeider te plagen, of omgekeerd.

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch er de aandacht op te vestigen, dat niemand, behalve de Minister, zich heeft verzet tegen mijn amendement. Alle bezwaren hier zijn gericht geweest tegen het beginsel van het Regeeringsartikel en speciaal de geachte afgevaardigde uit Gouda heeft gewezen op de mogelijkheid dat er allerlei nieuwe quaesties zouden ontstaan, die tot heden niet bestonden.

Het is merkwaardig, dat waar hier oppositie is gevoerd tegen de moreele schade, niemand heeft ontkend, dat de vordering van materiele schade praktische moeilijkheden ondervindt.

Ik zou daaruit deze conclusie willen trekken, dat degenen die denken als de geachte afgevaardigde uit Gouda, een amendement moesten voorstellen om de woorden: „niet op geld waardeerbaar” te schrappen en wanneer dan mijn amendement werd aangenomen, zou er over het Regeeringsartikel zelf een principieele beslissing kunnen vallen.

Thans een enkel woord over hetgeen de Minister gezegd heeft. Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat het een zwakke argumentatie is die wij zooveen van den Minister vernomen hebben.

Zijn Excellentie erkende, dat er twee leemten kunnen voorkomen bij het arbeidscontract, en nu wil hij er één weghelpen, omdat de loop van de omstandigheden zoo is; was de opmerking vroeger gemaakt dan zou hij ze geaccepteerd hebben, maar thans niet.

Is dat serieus bedoeld?

Mijn amendement gaat niet buiten het onderwerp. Het regelt niet anders dan de materiele schade, die nu voorkomt, maar die men niet tot geldigheid kan brengen bij gebrek aan het gegeven middel, door de opvatting van onze jurisprudentie.

Ik wil niets nieuws brengen.

De Minister voert een nieuw beginsel in: de moreele schade. Met dit beginsel kan ik mij zeer goed vereenigen en nu bedoelt mijn amendement slechts een aanvulling van het Regeeringsvoorstel. Het gaat dus niet aan de zaken om te keeren en te zeggen, dat het Regeeringsvoorstel het gewone is en het mijne het buitengewone.

Overigens zag ik zeer gaarne, dat zij die het beginsel van de moreele schade betwisten, een amendement indienden om de woorden „niet op geld waardeerbaar” te schrappen. Dan wordt de principieele quaestie zuiver gesteld.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Als men den heer van Doorn hoort, is het alsof dit artikel een recht op schadevergoeding fundeert, alsof de grond voor de verplichting tot schadevergoeding in het algemeen in dit artikel ligt.

Dit is geheel onjuist. Als men het artikel wegneemt, blijft de grond tot schadevergoeding toch bestaan. Alleen zal men dan, als de schade bestaat in een moreele schade, geen middel hebben om daarvoor bij den rechter vergoeding te verkrijgen.

De schadevergoedingsplicht, welke ligt in art. 1303 en andere artikelen, voor zoover het betreft het opzettelijk of door schuld iets doen in strijd met de overeenkomst, blijft in ieder geval bestaan.

De redeneering van den heer van Doorn mag dus niet leiden tot weglating van het artikel.

Wat verder aangaat het amendement van den heer van den Bergh, men dient zich te houden binnen het kader van het wetsontwerp. Nu heeft de geschiedenis van dit wetsontwerp medegebracht, dat men bij deze gelegenheid, met het oog op het arbeidscontract, dit ééne speciale punt heeft willen regelen; dat is reeds een afwijking van het gemeene recht waartegen andere leden zijn opgekomen. Vandaar dat, als iemand voorstelt nog een parallel geval, dat misschien daaronder niet begrepen is, ook daarin op te nemen, dezerzijds aangeraden wordt dat niet te doen en de leemte, die overal in het Wetboek bestaat, ook hier te laten bestaan.

Van dat standpunt beschouwd, kan ik het amendement van den heer van den Bergh niet steunen.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, ontvangt het

woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het gewijzigde Regeeringsartikel en het voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Bij de Commissie van Rapporteurs bestaat geen bezwaar tegen het artikel, gelijk het thans voor ons ligt. Het komt haar, evenals aan den Minister, voor, dat hier niet worden geregeld de gevallen waarin schadevergoeding verschuldigd is — dat moet uit andere artikelen worden opgemaakt —, maar dat hier alleen behandeld wordt de gelijkstelling van zekere eigenaardige schade met andere meer gewone vormen van schade. Tegenover de redeneering van den heer van Doorn, is het misschien toch wel goed om er nadrukkelijk op te wijzen, dat in art. 1637ⁿ wel degelijk verondersteld wordt, dat schade geleden is. Er staat met zoovele woorden het geval voorzien en omschreven, dat „de diensgevolge door de wederpartij geleden schade niet op geld waardeerbaar is”. Wij behandelen dus niet de gevallen, waarin geen schade is aan te wijzen, maar de gevallen waarin schade is geleden, doch deze op andere wijze geleden is dan door het verlies van een som gelds. Dat dít nu niet zoo geheel vreemd is, kan voor de juristen in deze Kamer voldoende in herinnering worden gebracht door een enkele verwijzing naar artikel 1408 van het Burgerlijk Wetboek, waarbij in geval van belediging wel degelijk een geldsom wordt toegekend „tot betering van het nadeel, in eer en goeden naam geleden”.

De heer de Savornin Lohman: Dan is de schade waardeerbaar en hier is dít niet het geval, volgens het artikel zelf.

De heer Drucker: Dat is hetzelfde geval. De rechter bepaalt een som, tamelijk willekeurig, waarbij hij tot den beledigde zegt: het verdriet, het leed, de ellende die u zijn aangedaan, kan ik niet goed maken, maar ik zal u een som gelds toekennen, waarmee gij u een ander genoeg kunt verschaffen en u troosten. In geval van doodslag, kwetsing of verminking, bij de artt. 1406 en 1407 geregeld, is het onder de juristen vanouds betwist geweest, of men vergoeding kan vragen voor geleden pijn en ontsiering van het lichaam. Er zijn herhaaldelijk vonnissen geweest, waarbij in dat geval een schadevergoeding werd toegekend, en die uitspraken vinden steun in de wet, waarin staat, dat de schade wordt gewaardeerd „naar gelang van den wederzijdschen stand en de fortuin der personen”, wat onmogelijk kan toegepast worden, wanneer het alleen de rekeningen van den dokter en van den apotheker geldt, maar wel rationeel is, wanneer die som moet beschouwd worden in verband met de levensomstandigheden der personen. Wanneer men het geval neemt, dat de heer van Veen heeft genoemd, wanneer de dienstbode door den meester of de meesteres lichamelijk is mishandeld, zullen wij bij de beperkte jurisprudentie van sommige rechtscolleges scherpzinnige debatten krijgen over de vraag, of de dienstbode voortaan per jaar eenige guldens minder zal kunnen verdienen dan vroeger; bij voorbeeld doordat zij zich minder goed voordoet dan vroeger het geval was; kan zij dat den rechter bewijzen, dan krijgt zij iets, kan zij dat niet bewijzen, dan krijgt zij niets.

Nu komt het ook mij wenschelijk voor, dat de wetgever eenigszins ruimer omschrijft de gevallen, waarin schadevergoeding kan worden toegekend. Als een voorbeeld, dat dít ook elders geschiedt, verwijs ik naar artikel 55 van het Zwitsersche verbintenissenrecht.

Er is gevraagd, of er aanleiding is, dít speciaal voor de arbeidersovereenkomst te doen. Die aanleiding ligt natuurlijk vooreerst hierin, dat wij op dít oogenblik over die overeenkomst handelen.

Maar nu heeft de geachte afgevaardigde uit den Helder wel degelijk nog gewezen op een bijzonderheid, die aannemelijk maakt, waarom die regeling hier noodiger is dan in andere gevallen. Tegen de mogelijkheid, dat men in een dergelijk geval geen vergoeding krijgt, kan men zich in veel levensomstandigheden waarborgen door een strafbeding in de overeenkomst op te nemen en dat gebruikt men juist talrijke malen in de rechtspractijk om zich voor schade, die men niet in een bepaalde geldsom kan uitdrukken, toch een vergoeding te waarborgen. Voor den arbeider speciaal is het zeer moeilijk een dergelijk strafbeding in de overeenkomst opgenomen te krijgen, terwijl voor den patroon zich het geval kan voordoen, dat hij ook liever niet een dergelijk strafbeding wil maken. Dít zijn de gronden waarop naar het ons voorkomt, dít artikel aanbeveling verdient.

En wat nu betreft het amendement van den geachten afgevaardigde uit den Helder, den heer van den Bergh, zouden wij den voorsteller wel in overweging willen geven, dít amendement niet in stemming te doen komen. Na de discussies die daarover gevoerd zijn, schijnt de mogelijkheid niet uitgesloten, dat het amendement niet de goedkeuring van de meerderheid der Kamer kan vinden.

Dan zou ten ongunste van hetgeen de geachte afgevaardigde voorstelt een beslissing zijn gevallen, en zou de Kamer hebben uitgemaakt, dat het artikel wel geldt voor schade niet in geld waardeerbaar, maar niet wordt toegepast wanneer er wel in geld waardeerbare schade is, maar deze niet voor bepaalde berekening vatbaar is.

Wij zouden dus komien te staan voor deze eigenaardige consequentie, dat, wanneer de arbeider aantoot, dat hij pijn, verdriet of ellende heeft geleden, hij een som gelds krijgt, maar als hij schade heeft geleden, maar hij kan niet precies zeggen of het f 100 of f 120 is, dan krijgt hij niets. Wij weten, welken invloed zulk een verwerping, door den koker der commentaren, op den rechter kan hebben. Wordt echter het amendement niet in stemming gebracht, dan is er toch alle kans — dat is althans mijn individueel gevoelen — dat vele rechters den heer van den Bergh gelijk zullen geven. Er zijn nu reeds tal van uitspraken, aan de juristen wel bekend, waarbij in dergelijke gevallen de rechter heeft gezegd, dat hij het niet precies kan begrooten, maar bijv. f 100 of f 200 een billijke som acht. Dat zal de rechter te meer gaan doen als in het artikel staat, dat zelfs bij niet op geld waardeerbare schade een vergoeding mogelijk is. Wij zouden dus meenen, dat in den gedachtengang van den heer van den Bergh zijn doel beter wordt bereikt door zijn amendement te laten varen, dan door er een, mogelijk ongunstige, stemming over uit te lokken.

De heer van Veen: Mijnheer de Voorzitter! Een enkele opmerking naar aanleiding van hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is gezegd.

De heer Drucker beroept zich ter verdediging van dít artikel op het Burgerlijk Wetboek en zegt, dat onze wet nu reeds vergoeding bij moreele schade kent. Ik erken, dat volgens art. 1408 de door belediging geleden schade in eer en goeden naam vergoed wordt, maar daarbij dient te worden bedacht, dat hier niet alleen van schade, maar ook van nadeel wordt gesproken, en dat onder nadeel in eer en goeden naam niet dan moreel nadeel kan worden verstaan. Verder beroept de heer Drucker zich op art. 1407, het geval van moedwillige of onvoorzichtige krenking. Maar juist dat artikel is een dubium, want geldelijke schade blijft ook volgens dít artikel mogelijk. De heer Drucker vergeet te zien wat in art. 1406 staat; dít artikel laat geen andere uitlegging toe, dan eenvoudig dat dít heeft willen geven vergoeding voor geldelijk nadeel; dít blijkt duidelijk, want de actie wordt hier gegeven aan degenen die door den arbeid van dengene die gedood is plagen te worden onderhouden; en deze beperking is niet toevallig, maar opzettelijk aangebracht.

Maar ik heb nog een ander argument, dat ik even wil te berde brengen en dat ik niet zonder kracht acht.

In het Wetboek-Napoleon voor het Koninkrijk Holland, gelijk ook in het ontwerp van 1820, stond uitdrukkelijk vermeld, dat men vergoeding kon krijgen voor pijn, smart en ontsiering van het lichaam. En juist in het tegenwoordig ontwerp zijn die woorden weggelaten. Uit dat weglaten van die woorden nu, meen ik, dat afgeleid mag worden, dat de wetgever van 1838 geen vergoeding heeft willen toekennen voor pijn, smart en ontsiering van het lichaam en dus geen moreele schade heeft willen vergoeden.

De heer van den Bergh (den Helder): Het advies van den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs brengt mij eenigszins op een moeilijk standpunt. Hij heeft mijn amendement niet bestreden. Ik heb geen enkel woord uit zijn mond tegen mijn amendement vernomen. Maar hij schijnt op te maken uit de stemming die in de Kamer heerscht, dat er kans bestaat dat het amendement zal worden verworpen. Nu stelt hij daartegenover, dat als het Regeeringsartikel wordt aangenomen a fortiori gelden zal wat ik wil. Het spreekt vanzelf dat ik mij daarmee kan vereenigen. Wordt dus het Regeeringsartikel aangenomen, dan neem ik aan dat daarin ligt een beslissing van de Kamer in den zin als door mij wordt voorgesteld. Onder die omstandigheden acht ik het beter mijn amendement in te trekken, wat ik bij deze de eer heb te doen.

De Voorzitter: Aangezien het amendement door den heer van den Bergh is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer de Savornin Lohman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch alleen te doen opmerken, dat de explicatie die zooveen door den geachten voorsteller van het amendement gegeven is, uitsluitend voor zijn rekening komt, en dat uit

het stilzwijgen van andere Kamerleden niet behoort te worden afgeleid, dat de geheele Kamer het met die redeneering eens is.

De beraadslaging wordt gesloten.

Art. 1637 n wordt in stemming gebracht en met 33 tegen 31 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren ter Laan, Patijn, Treub, Nolens, Eland, Smeenge, Bogaardt, Limburg, Lieftinck, Jansen (den Haag), Troelstra, de Boer, Ruys de Beerenbrouck, Bos, Talma, Drucker, van Nispen tot Sevenaer, Verhey, de Klerk, Nolting, Ferf, Pierson, Marchant, van Gijn, Ketelaar, IJerman, van den Bergh (den Helder), Thomson, Tak, Lely, Roessingh, Roodhuyzen en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Dolk, Brants, van Sasse van Yssel, de Ridder, Fruytier, van Heemstra, Bolsius, van Dedem, van Bylandt, Kolkman, van de Velde, Tydeman, van Vliet, Plate, de Waal Malefijt, Schokking, van Styrum, van Alphen, van Foreest, van Idsinga, Blooker, van Doorn, de Savornin Lohman, de Ram, Regout, Duymaer van Twist, van Vlijmen, van Vuuren, van Veen, Heemskerck en Brummelkamp.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk n°. 106), was het artikel geworden art. 1637 v.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 v wordt artikel 1637 w.

Artikel 1637 x. Een beding tusschen den werkgever en den arbeider, waarbij deze laatste beperkt wordt in zijne bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn, is slechts geldig, indien het bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement met eenen meerderjarigen arbeider is tot stand gekomen.

De rechter kan, hetzij op de vordering van den arbeider, hetzij ingevolge diens daartoe strekkend verweer in een geding, zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld.

Aan een beding, als in het eerste lid bedoeld, kan de werkgever geene rechten ontleenen, indien hij de dienstbetrekking onrechtmatig heeft doen eindigen, of den arbeider door opzet of schuld eene dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te doen eindigen en deze van die bevoegdheid heeft gebruik gemaakt, noch ook indien de rechter op het verzoek of op de vordering des arbeiders de arbeidsovereenkomst ontbonden heeft verklaard op grond van eene dringende reden, den arbeider gegeven door opzet of schuld des werkgevers.

Indien door den werkgever van den arbeider eene schadevergoeding is bedongen voor het geval, dat deze in strijd handelt met een beding,

als in het eerste lid bedoeld, zal de rechter steeds bevoegd zijn de schadevergoeding op eene kleinere som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 12. Verscheidene leden hadden in het ontwerp bepalingen gemist in den geest van die, welke in de §§ 74 en 75 van het Duitsche Handelswetboek ten aanzien van patroon en handelsbediende zijn opgenomen. De noodzakelijkheid van bepalingen van dezen aard tot regeling en beperking van 's werkgevers bevoegdheid, in de arbeidsovereenkomst bedingen te doen opnemen, waarbij de arbeider zich verbindt na afloop van de dienstbetrekking den werkgever geene concurrentie aan te doen, behoeft huns inziens geen betoog. Nadrukkelijk werd van verschillende zijden de wensch uitgesproken, dat alsnog een dergelijk voorschrift in het ontwerp worde ingelascht.

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 12. Aan den wensch van verscheidene leden, die gaarne in het ontwerp bepalingen zagen opgenomen in den geest van die, welke in de §§ 74 en 75 van het Duitsche Handelswetboek ten aanzien van patroon en handelsbediende voorkomen, is alsnog voldaan.

Artikelen.

TWEDE AFDEELING.

Art. 1637 o (nieuw). Gevolg gevende aan den van verschillende zijden uitgesproken wensch (1) heeft de ondergeteekende hier ter plaatse in de Tweede Afdeeling, handelende van de arbeidsovereenkomst in het algemeen, waarin ook o. a. het zoogenaamde truck-artikel voorkomt, een artikel opgenomen, waardoor de bevoegdheid des werkgevers om van den arbeider te bedingen, dat deze hem na afloop der dienstbetrekking geene concurrentie zal aandoen, wordt geregeld en beperkt.

Het eerste lid van dit artikel stelt het beginsel vast, dat een zoodanig beding slechts geldig kan zijn — indien het aan zekere formeele vereischten voldoet — voor zooverre het niet indruischt tegen de rechtmatige belangen des arbeiders. Deze omschrijving is, evenals de aanduiding van het beding zelf, noodzakelijkerwijze in algemeene termen vervat. Zonder in eene uitgebreide, en toch nimmer volledige casuïstiek te vervallen is eene zekere onbestemdheid ten deze, gelijk ook uit § 74 van het Duitsche Handelswetboek blijkt, niet te vermijden. Met het volste recht kan hier gezegd worden *jus in causa positum*: de rechter zal steeds uit de feitelijke omstandigheden kunnen afleiden, of werkelijk door het beding eenig rechtmatig belang des arbeiders werd gelaedeerd.

Bovendien, stelt het eerste lid het beginsel, waarnaar partijen zich bij het vaststellen van haar beding moeten gedragen, het derde lid

(1) Voorloopig Verslag, bladz. 12.

bevat eene bepaling, welke in de practijk alle onbestemdheid van het eerste lid zal vergoeden. Partijen mogen wellicht in het duister verkeerren aangaande de rechtsgeldigheid, naar het eerste lid, van de in hare arbeidsovereenkomst voorkomende concurrentie-clausule, het derde lid verschafft haar de zekerheid, dat nimmer eene grootere schadeloosstelling te dier zake betaald zal moeten worden, dan door het onafhankelijk staatsorgaan billijk wordt geoordeeld. Want dat een beding als het besprokene tot stand zal komen zonder aanhechting van eene schadeloosstelling-clausule in geval van overtreding, mag ondenkbaar heeten: daar de nakoming of veronachtzaming van het beding eerst kan blijken, wanneer de dienstbetrekking een einde genomen heeft; zou het beding, zonder vaststelling eener bepaalde schadeloosstelling, van weinig nut blijken voor den werkgever, die dan de schade voor hem uit het optreden des vroegeren arbeiders ontstaan, in rechte zou moeten bewijzen.

De bevoegdheid, hier den rechter toegekend, stemt overigens geheel overeen met zijn recht om de schadeloosstelling te verminderen, door partijen vastgesteld ter zake van eigenmachtige verbreking der dienstbetrekking (art. 1639 *t*, *nieuw* art. 1639 *s* [r]).

Bij wijze van straf bepaalt het tweede lid dat het beding — het moge rechtsgeldig zijn — geene toepassing zal kunnen vinden, indien de werkgever de dienstbetrekking onrechtmatig verbroken heeft of den arbeider door opzet of schuld dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te verbreken.

Indien, op het voetspoor van § 75 van het Duitsche Handelswetboek, het artikel nog meerdere gevallen van beëindiging der dienstbetrekking ging vermelden, werde de zaak, naar de meening des ondergeteekenden, slechts noodeloos en vrijwel nutteloos verwickeld.

G. O. en N. G. O. Art. 1637 o. Indien tusschen den werkgever en den arbeider eenig beding is getroffen, waarbij deze laatste beperkt wordt in zijne bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn, is dit beding slechts geldig, indien het bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement met eenen meerderjarigen arbeider is tot stand gekomen, en voor zooverre het niet indruischt tegen de rechtmatige belangen des arbeiders.

Aan zoodanig beding kan de werkgever geene rechten ontleenen, indien hij de dienstbetrekking onrechtmatig verbroken heeft, of den arbeider door opzet of schuld dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te verbreken.

Indien door den werkgever van den arbeider eene schadeloosstelling is bedongen voor het geval, dat deze in strijd handelt met eenig beding, gelijk in het eerste lid bedoeld, zal de rechter steeds bevoegd zijn de schadeloosstelling op eene kleinere som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt.

2e N. v. W. Art. 1637 o. Aan het slot van het eerste lid worden de woorden „rechtmatige belangen” vervangen door de woorden „redelijke belangen”.

[De woorden „schriftelijke overeenkomst” worden vervangen door de woorden „schriftelijk aangegane overeenkomst”. Men zie de **2e N. v. W.** op bladz. 16.

Voorts zijn in het tweede lid de woorden „verbroken heeft” vervangen door de woorden „heeft doen eindigen” en de woorden „om de dienstbetrekking te verbreken” door de woorden „om overeenkomstig artikel 1639 *r* de dienstbetrekking te doen eindigen”; men zie den Brief van den Minister, dl. I, bl. 302, en de **2e N. v. W.** bij art. 1639 *o*.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(3 April 1906.)

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

een van de heeren Tak, ter Laan, Schaper en Troelstra [ingezonden 13 Maart 1906, stuk n°. 19, II] strekkende om het artikel te lezen:

„Nietig is elk beding tusschen den werkgever en den arbeider, waarbij de laatste beperkt wordt in zijne bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn.”; (1)

een van den heer de Klerk [ingezonden 22 Maart 1906, stuk n°. 37], strekkende om in art. 1637 *o*, tusschen het tweede en derde lid, de volgende twee nieuwe leden op te nemen:

„Zoodanig beding kan niet worden aangegaan met eenen arbeider, wiens in geld vastgesteld loon minder dan zes gulden per dag bedraagt.

Is het loon hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan wordt voor de toepassing van het voorgaande lid van dit artikel het loon berekend op de wijze zooals bij artikel 1637 *u bis* bepaald is.”; (2)

een van den heer Verhey [ingezonden 27 Maart 1906, stuk n°. 39], strekkende om het tweede lid te lezen als volgt:

„Aan zoodanig beding kan de werkgever geene rechten ontleenen, indien hij de dienstbetrekking heeft doen eindigen zonder dat de arbeider daartoe aanleiding heeft gegeven, of indien hij den arbeider door opzet of schuld dringende reden heeft gegeven om overeenkomstig art. 1639 *r* de dienstbetrekking te doen eindigen.”;

twee van de heeren de Savornin Lohman, en van Veen [ingezonden 2 April 1906, stuk n°. 47, I en II], strekkende:

het eerste, om in de 1ste alinea, in plaats van de slotwoorden „en voor zooverre het niet indruischt tegen de redelijke belangen des arbeiders”, te lezen: „voor zooverre de beperking niet verder gaat dan door de redelijke belangen van den werkgever wordt gevorderd”.

het tweede, om de 3de alinea te lezen:

„Indien door den werkgever van den arbeider eene schadeloosstelling is bedongen voor het geval, dat deze in strijd handelt met eenig beding, gelijk in het eerste lid bedoeld, zal de arbeider steeds bevoegd zijn ten zijnen koste de schadeloosstelling op eene kleinere som te doen bepalen, zoo de bedongene den rechter bovenmatig voorkomt.”

De heer Tak ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt:

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Deze bepaling is altijd tegen het redelijk belang van den bezitlozen arbeider, die er ook door kan getroffen worden, al is zij blijkens de schriftelijke gedachtenwisseling bedoeld tegen misbruiken van den handelsbediende tegen zijn patroon. Voor zoover zij noodig kan zijn, behoort zij tot het gebied der „oneerlijke concurrentie”, niet tot dat der arbeidsovereenkomst.]

(2) [Dit amendement verving een ander, ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 15, II, strekkende om tusschen het tweede en het derde lid de volgende twee nieuwe leden op te nemen:

„Zoodanig beding kan niet worden aangegaan met eenen arbeider, wiens in geld vastgesteld loon minder dan vier gulden per dag bedraagt.

„Is het loon hetzij voor het geheel, hetzij gedeeltelijk op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan wordt voor de toepassing van het voorgaande lid van dit artikel als loon aangenomen het gemiddeld loon en daar beneden, hetwelk de arbeider krachtens de overeenkomst zoude kunnen verdienen.”]

Het artikel waarop ons amendement is voorgesteld beoogt, naast de algemeene bepalingen omtrent overeenkomsten, aan dit beding eenige speciale beperkingen op te leggen, en daaraan zekere waarborgen te verbinden, waarborgen voor den arbeider, waarbij wordt uitgemaakt wat onder die beperking van het beding is geoorloofd. Dat is ook van belang, omdat vrij kort geleden een beding van dezen aard, dat zonder tijdsbeperking was gesloten, door de Amsterdamsche rechtbank is krachteloos gemaakt, als hebbende een niet geoorloofde oorzaak, en het nu vast zal staan, dat onder de gegeven beperkingen van deze wet het beding geoorloofd zal zijn.

Dit artikel stond niet in het oorspronkelijke ontwerp, maar is ten gevolge van een opmerking in het Voorloopig Verslag alsnog opgenomen. Het sluit zich aan bij dergelijke artikelen in het Duitsche Wetboek van Koophandel en de Duitsche Gewerbeordnung.

Nu heeft zich bij ons de vraag voorgedaan, en dat is de reden voor het amendement, zijn de gestelde waarborgen voor de hier bedoelde gevallen voldoende om de arbeiders te beschermen. En is het artikel noodig om de bij het ontwerp bedoelde misbruiken, die zich kunnen voordoen, tegen te gaan?

De waarborgen zijn de schriftelijke overeenkomst of het reglement, de meerjarigheid van den contractant, en het beding mag niet indruischen tegen het redelijk belang van den arbeider. Buitendien zijn in de beide laatste alinea's nog enkele andere waarborgen gesteld, die ik nu niet dadelijk bij de toelichting van ons amendement behoef te noemen. Het artikel is toepasselijk op het beding, waarbij de arbeider beperkt is in zijn bevoegdheid om na afloop van de dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn. Hierbij is niet bepaald de plaats waar, wat in een dergelijk beding kan voorkomen en ook in de Duitsche Gewerbeordnung genoemd wordt.

Omtrent de plaats waar de arbeider werkzaam zal zijn, geldt dus de beperking van het artikel niet. Er wordt ook niet gesproken van een zekeren termijn; er wordt alleen gesproken van op zekere wijze werkzaam te zijn. Het Duitsche Wetboek van Koophandel spreekt van een maximum termijn van drie jaar.

In het kort genomen is dit beding de verbintenis van den arbeider, om gedurende een poos, zoolang als bij het contract bepaald is, zijn vak niet uit te oefenen, d. i. zich te onthouden van in verreweg de meeste gevallen de eenige bezigheid, die hem kan helpen aan levensonderhoud, en daar dit ontwerp den ganschen arbeid omvat, geldt dit voor alle arbeiders, dus ook voor de groote massa van bezitlooze arbeiders, voor wie het vaak gestelde alternatief van boete geen betekenis heeft, omdat zij de boete toch niet kunnen betalen. En wij weten het, de bezitlooze arbeiders moeten het contract sluiten. Wij hebben in het begin der Memorie van Toelichting gelezen, dat het contract is een dwangcontract, dat de arbeiders het werkelijk iederen dag moeten sluiten en zich met de gestelde voorwaarden moeten tevreden stellen. Wij hebben het Donderdag nog gehoord van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: „naarmate die oeconomische ongelijkheid groter is, naarmate de oeconomische druk sterker is, naar die mate wordt de eene contractant er gemakkelijker toe gebracht, het voor hem bezwarende beding te onderteekenen.”

En iets verder in diezelfde rede:

„Als men aanneemt, dat iedereen alleen teekent het contract, waarin zijn belangen behoorlijk zijn verzorgd, dan kan een groot gedeelte van dit ontwerp worden weggelaten.”

Wij hebben dus den toestand, dat een dergelijk zwaar beding in verschillende omstandigheden door de arbeiders zal worden geteekend, eenvoudig omdat zij werk moeten hebben van dag tot dag om van te leven.

Men kan dus niet laten gelden, dat de arbeider de vrije overweging heeft of hij het contract zal teekenen of niet; hij zal vaak gedwongen zijn zulk een beding te aanvaarden, en dit heeft voor de geheele waardeering zulk een groote betekenis.

Aannemende nu het gunstigste geval, dan blijft hij bij den patroon en het beding treedt niet in werking, maar dan hangt toch het beding hem voortdurend boven het hoofd, dat hij, als de patroon hem opzegt en de dienstbetrekking eindigt, in een toestand zal komen, waarin hij gedurende den bedongen tijd zijn eigenlijken arbeid niet kan verrichten. Daardoor wordt voor hem ook uitgesloten alle zelfstandige actie tegen dien patroon tot lotsverbetering. De patroon kan zijn zaken inkrimpen, er kan ongenoegen komen, kortom om allerlei redenen kan de dienstbetrekking eindigen en dan zit de arbeider vast aan het beding. De timmerman kan niet timmeren, de metselaar niet metselen; zij moeten op de een of andere manier aan brood zien te komen; maar dan met arbeid, minder waard dan die waarin zij geoefend zijn.

Wat moet de arbeider dan doen om van te leven, wanneer het in werking treden van het beding gedurende langer of korter tijd een servituut legt op zijn arbeid en zijn leven? In de practische toepassing vindt men dit beding o. a. bij de kantoorbedienden, die zich verbinden om in hetzelfde vak noch bij een ander noch zelfstandig werkzaam te zijn gedurende zekeren tijd. In het vonnis, door mij zoeven aangehaald, was dit beding gemaakt voor immer. Men vindt ze bij handelsreizigers, waarvan wij eenige voorbeelden hebben in het pas verschenen enquête-verslag van de handelsreizigers, waarvan ik er een paar zal noemen.

„Een nieuwe patroon eischt per contract, dat ik ook na eventuele ontbinding onzer overeenkomst in geen 25 jaar in een bepaald rayon, noch als patroon, noch als ondergeschikte in hetzelfde vak mag optreden op boete van 10 mille.”

„Ik mag nimmer handelen in dezelfde artikelen als de firma, op boete van 5000 gulden.”

„Ik mag niet meer voor een koekfabriek werken.”

„Ik mag na verlaten betrekking twee jaar niet voor een firma in hetzelfde artikel werken en ook thans niets er bij waarnemen, in welk vak ook.”

Dit is een beding dat bij handelsreizigers meer voorkomt. Zij mogen niet meer werken in het vak waarin zij geoefend zijn en hun relatien, hun kennis van artikelen hebben; zij zijn, als het beding in werking treedt, tot een minderwaardig soort van arbeid gedoemd.

Men vindt dat ook bij petroleumventers, gelijk wij kunnen lezen in het *Sociaal Weekblad* van 1905, blad. 510: „Het is den werkman ten strengste verboden bij een andere firma welke in petroleum handelt in dienst te gaan of voor eigen rekening daarin te handelen van af hij bij de firma in dienst treedt tot 3 maanden na het verlaten van zijn betrekking.”

Deze man, die in dit vak kennis heeft opgedaan en relatien heeft aangekweekt, is van de uitoefening van zijn vak gedurende drie maanden uitgesloten. Men vindt dergelijk beding bij de arbeiders, bij de meesterknechts, die, al zijn zij niet bekend met een fabrieksgeheim, toch bekend zijn met speciale procédés die eigen zijn aan de fabricage. Daar wordt de bepaling vaak toegepast. En om een ander mogelijk voorbeeld te nemen: men heeft in een kleine plaats twee schoenmakers, waarvan de een een goeden knecht heeft, van wien de klanten bediend willen zijn. Op een goeden dag denkt de patroon: hij kon wel eens naar mijn concurrent gaan en de klanten medenemen, en van een oogenblik dat er veel aanbod van werkkrachten is maakt de patroon gebruik om een nieuw contact te sluiten, waarbij hij aan den knecht het beding oplegt dat hij binnen twee jaar op die plaats het vak van schoenmaker niet zal uitoefenen. De patroon is dan gewaarborgd tegen eventuele concurrentie en vragen om loonsverhoging te gelijk. Het is de practische werking van het beding.

De arbeider is gedurende 3 à 6 maanden of zoolang het beding duurt tot armoede gedwongen, omdat hij geen anderen arbeid kan verrichten. Het algemeen karakter van het contact is dus niet moreel te noemen.

Nu de hoofdzak, de waarborg. De rechter zal rekening hebben te houden met het „redelijk belang” van den arbeider. Voor zoover het beding niet indruischt tegen het redelijk belang van den arbeider is het geldig.

In vele gevallen zal dit helpen, maar zal het altijd helpen? De rechter zal ook hebben te overwegen het redelijk belang van den patroon. Dit is nog gebleken uit een amendement dat ons hedenochtend heeft bereikt. Hier wordt dus de arbeider aangewezen op *le bon juge* en het is niet zeker dat hij dien altijd zal vinden. Hier is dus een waarborg gezet na het zeer vage woord „redelijk”, dat al heel weinig precies is en heel weinig grenzen voor de overwegingen des rechters aangeeft. Tegenover het „redelijk belang van den arbeider” doemt als tegenwicht voor den rechter onmiddellijk het redelijk belang van den werkgever op en dan moet uitkomen wat bij hem het zwaarst weegt. Misschien wegen zij tegen elkaar op. In elk geval is een afdoende waarborg voor den arbeider tegen de gevolgen van dit soort van contract niet te vinden.

En nu, waarom mag die arbeider niet werken bij een ander patroon? Mag de patroon beslag leggen op de kennis en ervaring die hij, de arbeider, heeft opgedaan? Heeft de patroon het morele recht daarop beslag te leggen voor een tijd, na het eindigen der dienstbetrekking?

Het moet toch mogelijk zijn om vooruit te komen; dit is de vorm, waarin men het in Duitschland uitdrukt. Men moet hem niet verlammen in zijn arbeid, in zijn streven om in de wereld te kunnen bestaan, laat staan vooruit te komen.

Nu doet zich de vraag voor: zijn in dit opzicht geen misbruiken te bestrijden?

Ik antwoord daarop onmiddellijk: zeer zeker. Het is ons werkelijk niet te doen om hier den weg te openen voor wat werkelijk is bedriegerij of ongeoorloofde daad. Er kan uit voortkomen, illoyale concurrentie, verraad van zakengeheimen,

van fabrieksgeheimen, waarover men niet kan erkennen, dat de arbeider door het feit, dat hij er kennis van genomen heeft, te beschikken heeft.

Maar er is nog een andere kennis, welk door den patroon wordt op prijs gesteld, namelijk de kennis van waren, van prijzen en veel wat de arbeider in zijn eigen arbeid leert, wat het eigendom van den arbeider wordt en blijft en waarop geen beslag mag worden gelegd, evenmin als op het krijgen van een zekere klandizie, zooals broodbrengers, bierrijders, petroleumventers, stadsreizigers enz. die vormen.

Alleen moet hierin voorzien worden, wanneer er onrechtmatige schade uit zou kunnen ontstaan. Maar hierin kan men thans reeds voorzien door de bepalingen wegens onrechtmatige daad gelijk in 1903 in de Juristenvereniging, waar de deloyale concurrentie werd behandeld, werd opgemerkt.

Voor zoover dergelijke zaken op dit oogenblik zijn te vervolgen, kan dit gebeuren; mocht aanvulling noodig zijn, dan zou men daarvoor speciale bepalingen kunnen maken; maar men moet vermijden wat dit artikel doet, dat de groote kans geeft, dat met de kwaden, die men op het oog heeft, ook de goeden worden getroffen en waardoor arbeiders voor een geruimen tijd worden buiten staat gesteld om hun brood te verdienen.

Ook zal dit artikel, wat de hoofdzaak betreft, zijn doel niet bereiken. Het bewaren van een fabrieksgeheim of het voor zich houden van een waardevolle relatie is door dit enkele beding niet gewaarborgd, want de arbeider, die kwaad wil, zorgt er eenvoudig voor, dat een ander het werk doet en hij er van profiteert.

Het beding heeft geen voldoende uitwerking, omdat het alleen geldt voor één man. Een andere wijze, om deze zaak te regelen, die werkelijk hetzij een civiele actie geeft, hetzij in de gevallen waar het noodig is, straf bedreigt, zou niet alleen hem kunnen treffen, indien hij zelf uitoefende wat werkelijk ongeoorloofd is, maar ook indien hij gebruik maakte van wat onrechtmatig ten nadeele van den patroon is, zonder zelf het werk te doen.

Indien het artikel ongewijzigd blijft, zal menig onschuldige, voor wien dergelijke regeling niet wordt gemaakt en dien het wetsontwerp ook niet bedoelt, de dupe van de historie kunnen zijn, zij het niet door broodeloosheid, dan in elk geval door machteloosheid om zijn positie te verbeteren en de vruchten te plukken van hetgeen hij in zijn vak door eigen inspanning en ijver heeft geleerd.

Dat kan allerminst het doel zijn van deze wet, die geïntroduceerd werd als grotendeels te zijn een stuk sociale wetgeving, want zoo zou haar werking op een groot getal personen beslist anti-sociaal zijn.

Enkel de nietigheid heft deze gevaren op, want de waarborgen die hier en in andere wetgevingen gesteld zijn, voorzien niet in alle gevallen. Het andere stelsel van hetzij repressie door de Strafwet, hetzij het geven van een actie bij werkelijk voorkomende onrechtmatige daden, treft dengene die het kwaad doet, terwijl deze algemeene regeling in elk geval menigeen zal treffen, die aan het kwaad onschuldig is en die daardoor wordt belemmerd in zijn arbeid, in zijn bestaan, en, zooals het Duitse Wetboek zegt, in zijn redelijke kansen om in de wereld vooruit te komen.

Het amendement wordt ondersteund door den heer Nolting en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Klerk ontvangt het woord tot toelichting van het door hem voorgesteld amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Evenals de heer Tak wil ik er op wijzen, dat dit artikel niet voorkwam in het oorspronkelijke wetsontwerp, ook niet in het ontwerp-Drucker.

Op verlangen van „verscheidene” leden, volgens het Voorloopig Verslag, is het er ingebracht. Ik lees daar namelijk in § 12:

„Verscheidene leden hadden in het ontwerp bepalingen gemist in den geest van die, welke in de §§ 74 en 75 van het Duitse Handelswetboek ten aanzien van patroon en handelsbediende zijn opgenomen. De noodzakelijkheid van bepalingen van dezen aard tot regeling en beperking van 's werkgevers bevoegdheid, in de arbeidsovereenkomst bedingen te doen opnemen, waarbij de arbeider zich verbindt na afloop van de dienstbetrekking den werkgever geene concurrentie aan te doen, behoeft huns inziens geen betoog. Nadrukkelijk werd van verschillende zijden de wensch uitgesproken, dat alsnog een dergelijk voorschrift in het ontwerp worde ingelascht.”

Het is jammer dat men alleen zegt: het behoeft geen betoog, want nu valt het moeilijk te bestrijden.

De Minister Loeff scheen niet veel te voelen voor het onderhavige artikel, ten minste als ik de Memorie van Antwoord naga, krijg ik dien indruk. De Minister

Loeff gaf alleen te kennen, dat hij aan het verzoek heeft willen voldoen, meer zegt hij er niet van. Ik lees daar:

„Aan den wensch van verscheidene leden, die gaarne in het ontwerp bepalingen zagen opgenomen in den geest van die, welke in de §§ 74 en 75 van het Duitse Handelswetboek ten aanzien van patroon en handelsbediende voorkomen, is alsnog voldaan.”

Dit art. 1637 o kan een groote moeilijkheid veroorzaken, niet voor den gewonen vakman — hieromtrent verschil ik van meening met den vorigen geachten spreker —, maar voor de handelsreizigers. Zij noemen het dan ook het beruchte artikel, overgenomen uit het Duitse Handelswetboek, de zoogenaamde concurrentie-clausule. Wanneer het zoo wordt aangenomen, dan zijn de handelsreizigers van meening, dat deze wet, hoe goed overigens ook bedoeld, voor hen eer na dan voordeelig zal zijn.

De bedoeling van dit artikel is, de overeenkomst te regelen, waarbij een beding is getroffen, den arbeider beperkende in zijn bevoegdheid, om na het eindigen der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn, d. w. z. hem te verbieden in dezelfde branche te werken, dezelfde klanten te bezoeken of ook wel in een zeker rayon geen zaken te doen. Deze bepaling beteekent voor den handelsreiziger broodroof, een aanslag op de bestaansvoorwaarden.

Het zal voor den handelsreiziger dan niet meer mogelijk zijn het brood te verdienen in het beroep waarin hij is opgeleid. Ja, wanneer dit indruischt tegen de redelijke belangen, zal zoodanige overeenkomst nietig zijn; maar dan is dit artikel ten opzichte van den handelsreiziger geheel overbodig, aangezien het dan altijd tegen hun redelijke belangen zal indruischen, en het kan toch de bedoeling van den Minister niet zijn, dat het artikel geheel buiten werking blijft.

Bovendien is deze bepaling in strijd met de zedelijke strekking, welke iedere wet beoogt.

Een werkgever die een dergelijke bepaling in een contract opneemt, en dat zullen er vele zijn, verzekert zich, ook nadat de arbeider — in casu de handelsreiziger — zijn dienst heeft verlaten, van een deel, een groot deel zelfs, van de arbeidsvoorwaarden van den arbeider. Hij doet dit niet, om zich te vrijwaren voor eventuele schade, doch om zekerheid te hebben, dat de diensten door den arbeider gepresteerd, ook na het eindigen der dienstovereenkomst, hem ten goede zullen komen. Voor andere categorieën kan dit niet dezelfde beteekenis hebben. Op den timmerman, den metselaar, typograaf en dergelijke, kan deze bepaling zoo goed als nimmer van toepassing zijn, daar zijn ambacht, zijn vakkennis de eenige voorwaarden zijn, waarop hij werk zal kunnen vinden.

Deze bepaling — ik wensch daarop den nadruk te leggen — slaat dan ook niet op zulke categorieën van arbeiders, doch schijnt haar ontstaan te danken te hebben aan de vrees, dat de handeldrijvende werkgevers door concurrentie in hunne zaken zullen worden benadeeld. Slechts de bedienden in den handel werkzaam zullen het genot hebben van deze draconische bepaling te profiteren.

De handelsreiziger die slechts relatien kan aanknoopen of onderhouden door zijn persoonlijke eigenschappen, zijn ijver, vakkennis en zijn routine, waardoor hij het vertrouwen bij de klanten wint, mag daarvan, bij het eindigen der dienstbetrekking — althans indien de patroon een dergelijke schriftelijke overeenkomst hem opdringt en dat zal meestal het geval zijn — geen gebruik meer maken. Zijn persoonlijk bezit, de vruchten van eigen arbeid, zullen hem kunnen worden ontnomen. En toch de relatien met zijn clientèle maken een hoofdbestanddeel uit van zijn arbeidsvoorwaarde.

Ik zou willen vragen, of de Minister, die dit artikel voor zijn rekening neemt — hij heeft het zelf niet in het wetsontwerp gebracht — aan dat alles niet heeft gedacht en geen oog heeft gehad voor de bezwaren, welke voor de handelsreizigers zullen opdoemen.

Ik verwacht, dat deze Minister, die op een academisch proefschrift, handelende over het handelsreizigersbedrijf is gepromoveerd, dit artikel alsnog zal willen intrekken en verbieden, dat overeenkomsten zullen worden gesloten, zooals nu het art. 1637 o toelaat. Dit kan de Minister bereiken door het amendement van den heer Tak en zijn mede-onderteekenaars over te nemen. En wil de Minister dit niet, laat de Kamer het dan aannemen. Gaat den Minister of de Kamer dat te ver en wil men een waarborg in de wet hebben dat iemand, staande aan het hoofd van een fabriek, bekend met de diepste geheimen, bij het eindigen van het dienstverband geen misbruik zal maken, men neme dan mijn amendement aan, wat te gelijk de handelsreizigers ten goede zal komen doordat mijn amendement over het algemeen, naar mij van nabij is verzekerd, deze er buitensluit.

Vandaar dat mijn amendement bedoelt het artikel niet van toepassing te doen zijn op personen die minder dan f 6 per dag verdienen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Tak, ter Laan, Smeenge, Thomson, Lieftinck en Reyne, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Verhey ontvangt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Aangezien het door mij ingediende amendement ligt in de lijn van de amendementen die zoeven door de heeren Tak en de Klerk zijn verdedigd, kan ik mij bij mijn toelichting zeer bekorten. De bedenking tegen het artikel, die ik in mijn amendement geformuleerd heb, gaat in tegen de tweede alinea en wel tegen het eerste gedeelte. Men leest daar, dat aan een beding van beperking de werkgever geen recht kan ontleenen, indien hij de dienstbetrekking onrechtmatig heeft doen eindigen. In een volgend artikel, art. 1639 p [o], wordt bepaald, wat onder onrechtmatige beëindiging wordt verstaan, namelijk indien de beëindiging geschiedt „zonder opzegging of zonder inachtneming van de voor opzegging geldende bepalingen”. Nu bestaat echter de mogelijkheid, dat er wel van eindiging van de dienstbetrekking, maar niet van onrechtmatige beëindiging sprake is en ook niet van een dienstbeëindiging om dringende redenen, bedoeld in art. 1639 q [p].

En voor dat geval wil het mij voorkomen, dat er reden kan zijn, dat de opgelegde beperking, in het eerste lid voorkomende, niet geldig moet zijn. Die reden is mijns inziens dan aanwezig als de werkgever zelf geen enkele reden heeft om de dienstbetrekking te doen eindigen dan een zoodanige, die gelegen is in het belang van den werkgever zelf. De arbeider kan gedurende den tijd van het dienstverband geheel tot tevredenheid van den werkgever werkzaam geweest zijn en toch kan hij den arbeider niet in dienst willen houden, omdat hij goedkoopster arbeidskracht kan krijgen, zijn zaak wil inkrimpen of een familielid het werk van den arbeider wil doen verrichten; of om welke reden dan ook, maar die valt buiten de prestatie van den arbeider. Ik acht het in zulk een geval niet billijk, dat de arbeider in zijn werkzaamheid na het ontslag wordt beperkt, indien hij zelf althans bij zijn patroon werkzaam wil blijven. Indien de arbeider vrijwillig op normale wijze de dienstbetrekking vaarwel zegt, dan bestaat er geen reden om niet aan de beperking vast te houden, dan kan hij geacht worden de beperking te aanvaarden en daartegen niet op te zien.

Het is reeds door den heer de Klerk gememoreerd, dat dit artikel in het wetsontwerp is gekomen op aandrang van de Kamer en met verwijzing naar de paragrafen 74 en 75 van het Deutsche Handelsgesetzbuch. In paragraaf 74 van dat wetboek wordt de beperking ook toegelaten, en in paragraaf 75 wordt evenals in dit artikel de al of niet geldigheid van de beperking behandeld; maar alleen dan wordt de geldigheid van de beperking niet erkend, wanneer de patroon de dienstbetrekking doet eindigen zonder dat daarvoor een aanleiding is van beteekenis.

Alleen dus wanneer er een aanleiding van beteekenis door den arbeider is gegeven, kan de patroon de dienstbetrekking doen eindigen met behoud der beperking van bevoegdheid.

Dat element wil mijn amendement ook in het aanhangig artikel opnemen. Het beoogt dus niet alleen dat de beperking niet geldig zal zijn wanneer de dienstbetrekking onrechtmatig beëindigd wordt, maar ook om geen rechten toe te kennen als de patroon de dienstbetrekking doet eindigen zonder dat de prestatie van den arbeider daartoe aanleiding geeft, en aangenomen natuurlijk dat de arbeider zelf bij den werkgever in dienst zal willen blijven.

Men kan zeggen dat de overeenkomst ten aanzien van de beperking door den arbeider is aangegaan, dat hij moet weten wat hij doet; maar het is reeds dikwijls gezegd, dat de arbeider vaak gedwongen is een beding aan te nemen, omdat hij anders geen werk zou hebben, terwijl hij bovendien wel in de meening zal verkeeren dat, indien hij zijn werk goet doet en er geen aanmerkingen op te maken zijn, de werkgever hem wel niet zal ontslaan.

Geschiedt dit toch, dan kan het beding van beperking — het is reeds door de vorige sprekers aangetoond — voor den arbeider een ramp zijn.

Daarom meen ik, dat het tweede lid van dit artikel althans in de richting van hetgeen ik voorstel, gewijzigd behoort te worden.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Bos, Thomson, Ketelaar en Smeenge, en maakt mitsdien een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Savornin Lohman, het woord bekomen hebbende tot toelichting van het amendement, door hem met den heer van Veen voorgesteld, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet der Kamer mijn verontschuldiging aanbieden, dat

wij haar lastig moeten vallen met een paar amendementen, welke rusten op beginselen, die in deze Kamer min of meer als „geantiquaird” schijnen beschouwd te worden. Wij meenen, dat volwassen Nederlanders niet behooren aangezien te worden als onmondigen, die niet weten wat zij doen; dat zij staan — niet onder den rechter — maar onder de wet. Wij meenen ook, dat overeenkomsten, zoo lang zij bestaan, partijen tot wet strekken; dat voor de wet allen gelijk zijn en de wetgever niet eenzijdig den een beschermen en den ander rechteloos laten mag.

Maar wij schijnen thans in deze evolutie-periode gekomen te zijn, dat de arbeider steeds als economisch zwakke behandeld moet worden; dat de werkgever steeds geneigd is misbruik te maken van zijn economische overmacht, en dat derhalve, ter meerdere gelijkmaking van beide partijen, de wetgever zich aan de zijde van den werkman tegenover den werkgever te plaatsen heeft.

Het is ouderwetsch, maar m. i. juist, te meenen dat recht genoemd moet worden: ieder het zijne te geven; dus dat gelijdelijk rekening gehouden wordt met aller belangen, onverschillig hoe groot, machtig of invloedrijk de belanghebbenden zijn.

Ziedaar eenige beginselen, die wij meenen, dat ook hier moeten gelden; maar ik begin over mijn tijd te geraken; mijn mede-voorsteller evenwel, hoewel jonger dan ik, belijdt toch dezelfde beginselen.

Dit artikel — een der sprekers heeft het reeds doen opmerken — is aanvankelijk niet in het wetsontwerp geweest; ook niet in het ontwerp van den heer Drucker; het is dus niet in de sectie behandeld; in sommige sectieën heeft men over die quaestie echter wel gesproken; en wij vernemen nu dat het artikel op aandrang van de Kamer is voorgesteld.

Natuurlijk, de Commissie van Rapporteurs, samengesteld zeer eenzijdig, uit eenige heeren juristen, allen van dezelfde richting op dit gebied, hebben allicht wat zij zelven begeerden, gehouden voor datgene wat allen verlangden. Ik heb daarvan in mijn sectie niet veel gehoord. In het Voorloopig Verslag is, in eenige korte zinsneden, gewezen op handelsbedienden en op hetgeen in Duitschland geschiedt. Onmiddellijk heeft de Minister niet alleen overgenomen wat in Duitschland geldt, maar die bepaling geheel algemeen gemaakt.

Nu, ik erken, dat het een zeer belangrijke quaestie geldt, maar ik wensch toch eerst even duidelijk te maken met welke gevallen wij hier te doen hebben. En dan wijs ik er op, dat wij hier niet te doen hebben met partijen waarvan de een bezitloos is en de andere economisch sterk, maar dat wij hier even goed kunnen te doen hebben met partijen die economisch even sterk zijn, met heele gewone menschen dus. Ik neem bijv. dit geval: een leerling gaat bij een firma in dienst; die wordt daar ingewijd in alle details van de zaak; hij wordt alle plaatsen gewaar van waar die werkgever, de aannemer n.l., de waren van daan haalt, hij weet alle débouchés, hij weet de geheele cliënteel van het vak en leert zodoende dat vak. Die leerling kan zeer vermogend zijn en als hij vermogend is kan hij voor den ondernemer nog veel gevaarlijker worden. Doordat hij weet hoe de geheele zaak in elkander zit en in het bezit is van vermogen, kan hij een gevaarlijk concurrent worden. Nu zegt de firma: ik wil u mijn vak wel leeren, maar onder één voorwaarde, n.l. dat gij er geen misbruik van maakt te mijnen nadeele, en dat gij dus binnen zekeren tijd of binnen zeker rayon geen soortgelijke zaak opzet. Dit is een zeer natuurlijk contract, en niemand zal ontkennen, dat in veel gevallen zulk een contract moet gemaakt worden, wil de eene partij niet zich zelf benadeelen.

Nu erken ik evenwel, dat daar ook gemakkelijk misbruik van kan gemaakt worden, niet zoozeer omdat die leerling „economisch zwak is” en de andere partij daarvan profiteert, maar omdat hij zich misschien de toekomst niet goed voorgesteld heeft. Het beding kan ook hier lichtvaardig gemaakt zijn. De leerling kan denken: ik zal toch een zaak niet oprichten, terwijl na een paar jaren zijn toestand geheel anders geworden is. Hij kan bijv. geld gekregen hebben waardoor hij nu wel een zaak kan oprichten en krijgt nu spijt. Het kan ook zijn, dat een werkgever wel een vrijheidsbeperkend contract maakt met een arbeider, maar hem al spoedig willekeurig uit den dienst ontslaat, met het gevolg, dat al de voordeelen van de vrijheidsbeperking voor den werkgever blijven, terwijl de andere partij voor de toekomst voor altijd gebonden is, zoodat er, wat men noemt, een pactum leoninum is tot stand gekomen, waarbij de een alles krijgt en de ander niets.

Te recht komt de wetgever hier tusschenbeide om den misleide te hulp te komen, al valt hier niet te denken aan misleiding in den eigenlijken zin, want dan zou het contract nietig zijn. Het kan toch ten slotte blijken, dat de werk-

gever den arbeider noodeloos aan banden heeft gelegd of wel dat hij van de bedongen voorwaarden een unfair gebruik maakt.

Om die reden heeft dit artikel eenige bepalingen voorgeschreven om den werkgever te binden. Vooreerst wordt er gezegd, dat het beding alleen met meerderjarigen mag worden gemaakt, wat op zich zelf zeer juist is. Ik begrijp evenwel niet, waarom men de bepaling niet opgenomen heeft, dat de voogd voor den minderjarige een geldig beding kan maken.

Men moet zich volstrekt niet voorstellen, dat men hier in den regel te doen zal hebben met onvermogens, maar men kan ook te maken hebben met vermogende personen en dan vooral kan het van belang zijn, dat dergelijke bedingen ook kunnen gemaakt worden met minderjarigen, mits dan met toestemming van hun voogd. Ik weet echter niet of dat hieronder zal vallen.

Voorts worden bepalingen gemaakt om te voorkomen oneerlijke of onfaire handelingen van den werkgever. Van dezen mag natuurlijk alles slechts ondersteld worden, en ik wil dat ook gaarne doen om op dit punt mede te gaan met de groote massa van mijn medemenschen.

Nu wordt er verder geëischt een schriftelijke overeenkomst. Ook dit is een uitstekende bepaling, omdat dan degene die deze schriftelijke overeenkomst maakt, naar een rechtsgeleerde kan gaan met dat stuk, zoodat deze hem kan raden omtrent de vraag of het verstandig is de overeenkomst aan te gaan of niet.

Dit zijn nu de bepalingen, waardoor de werkgever gebonden wordt; nu zou men meenen, dat dan nu ook de werkman van zijn kant aan dat contract gebonden zou zijn. Volstrekt niet, Mijnheer de Voorzitter; de werkman, de arbeider blijft zooveel mogelijk ongebonden; zijn gebondenheid hangt af van het inzicht van den rechter omtrent zijn redelijk belang. Wat is dat „redelijk” hier? Aanvankelijk heeft er gestaan: „rechtmatig”, maar de Minister heeft waarschijnlijk niet geweten wat het rechtmatig belang is van iemand die zich gebonden heeft en daarom maar in de plaats gezet: „redelijk”, maar ook die bepaling lijkt mij zeer onredelijk. In mijn oog zijn beide woorden „redelijk” en „rechtmatig” in dit verband volkomen onverstaanbaar en ik vind veel juist, wat de heer Tak gezegd heeft, die rondweg verklaarde, dat die bedingen niet moesten gemaakt worden, omdat zij altijd tegen het redelijk belang zijn van den bezitlozen arbeider. Ik zou evenwel dat woord „bezitloze” nu maar weglaten, omdat het hier ook anderen geldt. En ook raakt dit beding gelijk hij zeide, de oneerlijke concurrentie. De heer Tak verklaarde er niet tegen te hebben, dat bij een andere wet maatregelen tegen de oneerlijke concurrentie werden getroffen, maar dat is hier de quaestie niet. De leerling van wien ik sprak, kan, wanneer hij zich niet tot het tegendeel verbonden heeft, volkomen eerlijk handelen door naast de zaak waar hij zijn wijsheid heeft opgedaan, een andere te stichten en daar gebruik te maken van alle details die hij heeft leeren kennen. Laat ons tot voorbeeld nemen een verzekeringsmaatschappij. De inspecteur is door zijn werken voor de maatschappij gekomen achter een groot deel der clientele en hij zet nu, wat in ons land gemakkelijk gaat, een nieuwe maatschappij op, wordt daarvan directeur en brengt daarin zeer vele verzekerden van de andere maatschappij over. Op zich zelf is dit niet oneerlijk. Wij hebben dus hier niet te doen met oneerlijke concurrentie, maar eenvoudig met gewone maatschappelijke verhoudingen.

Iets anders echter wordt het, wanneer men zijn belofte heeft gegeven.

Wat zegt nu echter de wetgever?

Beloften behoeft gij niet te houden, tenzij dat met uw redelijk belang overeenkomt — niet met het redelijk belang van den werkgever die bedong, maar met die van den man, die de belofte gedaan heeft. Dat noemden wij in vroeger tijd een enormiteit. De bedoelde beperking toch is niet bedongen met het oog op de belangen van den werknemer, maar op die van den werkgever, die eenvoudig zijn eigen belang wenschte te verdedigen. Met het oog daarop belooft hij een wellicht hoog loon, doch bedingt daartegenover de beperking. Nu zegt de arbeider: dat hooger loon kan ik wel genieten, maar ik blijf vrij om later tegen den rechter te zeggen: mijn redelijke belangen brengen mede om mijnerzijds de belofte niet te houden. Dat zegt het wetsontwerp! En volgens dat ontwerp mag de rechter het beding wijzigen met het oog op andere belangen dan op die waarop het beding zelf het oog had.

Ons amendement beoogt nu niet anders dan deze omkeering van recht tegen te gaan. Wij meenen, dat in sommige gevallen de beperking verder kan gaan dan met recht en billijkheid is overeen te brengen. Dit kan bijv. geschieden ten gevolge van slordigheid van redactie, uit de groote vrees van den werkgever voor benadeeling of uit het voorbijzien van mogelijke omstandigheden. Dan kan de beperking verder gaan, dan voor het doel van den werkgever zelf noodig is.

Bij voorbeeld een fabrikant wil zijn clientele niet aan zijn concurrenten bekend gemaakt zien en hij verbiedt dus een arbeider bij een ander in hetzelfde vak werkzaam te zijn. Na afloop van een zekeren tijd, stel 25 jaar, is die clientele echter zoo gewijzigd, dat het overgaan van den heengegane werkman in een dergelijk vak voor den fabrikant hoegenaamd van geen belang meer is, dat hij althans van de bij den fabrikant opgedane détailkennis geen gebruik meer kan maken. Waarom verbiedt gij mij nu om met een ander een contract te sluiten, zal de werkman vragen, waar gij er toch niet den minsten hinder meer van zult ondervinden?

De beperking mijner vrijheid gaat verder dan uw eigen belang vordert. Of wel, de eene partij heeft niet alles goed overwogen bij het maken van het beding dat hij niet in hetzelfde vak zal gaan; en opent een dergelijke zaak in een plaats waar de patroon, met wien hij het beding heeft gemaakt, nooit heeft gehandeld of zal handelen. Ook in een dergelijk geval zal de werkman tegen den werkgever kunnen zeggen: welk belang hebt gij er bij mij te verbieden op een plaats een bedrijf uit te oefenen, waar ik u niet kan benadeelen? Of wel, een fabrikant kan gestorven zijn, de zaak door hem gedreven kan hebben opgehouden te bestaan, en de erfenamen hebben bij de naleving van het beding niet het minste belang meer, maar toch kunnen zij schadevergoeding eischen, wanneer de werkman hier of daar, in strijd met vroeger beding, een dergelijke zaak opricht. In zulke gevallen kan ik mij begrijpen dat men tot den rechter zegt: dat kan de bedoeling van het beding niet zijn, die bedoeling was de rechten van den werkgever te handhaven, nu deze echter niet meer bestaan, behoeft ik ook niet meer beperkt te worden in mijn vrijheid.

Daarom hebben wij in ons amendement geschreven: voor zooverre de beperking niet verder gaat dan door de redelijke belangen van den werkgever wordt gevorderd.

Regelt men de zaak zóó, dan voorkomt men onbillijkheden, en blijft men binnen de grenzen van de bedoeling der overeenkomst. Een overeenkomst die op zich zelf volkomen billijk is, al is het ook dat hier door enkele leden is verdedigd, dat men deze overeenkomsten zou moeten verbieden; ik begrijp echter niet waarom.

Ik kom nu tot ons tweede amendement.

Het laatste lid van het artikel omschrijft een bijzonder geval van hetgeen in het eerste lid van het artikel in het algemeen gesteld wordt. Wij hebben hier het geval, dat de werkgever des arbeiders vrijheid heeft beperkt en tevens zekere poenaliteit heeft bedongen. Wij erkennen dat die poenaliteit te hoog kan zijn om dezelfde reden waarom ook in het algemeen de vrijheidsbeperking overdreven kan zijn. In de gevallen waarin de poenaliteit is bedongen, zou de werkman kunnen zeggen: gij vraagt een schadeloosstelling, maar gij hebt in het onderhavig geval geen schade geleden en zult die ook niet lijden.

In zoover kan ik mij dus ook vereenigen met de bepaling, die hier staat, dat de rechter bevoegd zal zijn de schadeloosstelling op kleiner som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt. Hier heb ik niet dezelfde bedenking, die ik had tegen art. 1637 n., omdat hier de rechter de schade moet beoordeelen. Bij de behandeling van dat artikel heeft de heer Drucker gezegd, dat, om tot de conclusie te komen of de poenaliteit al dan niet „bovenmatig” was, de rechter die som zal moeten vergelijken met iets anders en dat dan in de meeste gevallen het punt van vergelijking natuurlijk zal zijn de schade die geleden is. Het was toen juist mijn grief, dat de rechter volgens dat artikel de beoordeeling van het bovenmatige evengoed aan iets anders kan toetsen; hij kan het doen afhangen van zijn goed humeur, van zijn sympathie voor den arbeider of voor den werkgever, van zijn paedagogisch inzicht. Maar hier is het niet zoo.

Hier loopt het in elk geval over de vraag of schade en in hoever schade geleden is. Daarover kan van weerskanten worden gepleit, er kunnen feiten worden gesteld; hier valt inderdaad iets te beslissen naar billijkheid en daarom heb ik tegen de slotbepaling geen bezwaar.

Doch ook hier gelde het recht. Partijen, na een overeenkomst gemaakt te hebben, zijn gebonden; zij hebben gewild. Hij die wijziging wil, moet dit vragen op zijn eigen kosten en eerst daarna gelde het nieuwe recht.

Hoe is nu de toestand, wanneer het artikel onveranderd blijft? Dan krijgen wij het zoo. De werkgever eischt krachtens een contract schadeloosstelling; de arbeider erkent, dat hij de schadeloosstelling verschuldigd is, maar vraagt aan den rechter vermindering. De rechter wil die toestaan en moet dan den werkgever, die te veel eischt, hoewel hij volgens het contract volkomen in zijn recht was, veroordeelen in de kosten. Of wel, de arbeider eischt bij afzonderlijke actie

vermindering, de gedaagde refereert zich aan den rechter, de eisch wordt toegewezen en de gedaagde, de werkgever, moet de kosten betalen.

Nu zeggen wij: ook hier moet het contract contract blijven. Heeft de arbeider zich vergist en niet genoegzaam het geval vooruit gezien, dat komen zou, dan moet de rechter hem te hulp komen, maar zoo hij den werkgever niet tegenspreekt, betale de arbeider zelf de vergissing en de met zijn eigen goedkeuring begane fout.

De werkgever eischt de bedongen straf; de arbeider erkent, maar vraagt wijziging der bedongen schadevergoeding; de werkgever refereert zich aan 's rechters oordeel; deze verlaagt de bedongen schadeloosstelling, wijst de vordering toe, maar veroordeelt den werkman krachtens dit artikel in de kosten.

Of wel, de werkman vraagt wijziging van het contract, de werkgever spreekt het niet tegen, de rechter wijzigt het contract, maar veroordeelt den eischer in de kosten.

Dit is rechtvaardig; maar onrechtvaardig is het, om den werkgever, die in elk geval in zijn recht was, in de kosten te veroordeelen.

Wij beogen herstel van recht met deze beide amendementen, die wij aan deze Kamer aanbevelen. Misschien, dat deze klank uit het verledene nog eenigen indruk op haar zal maken. Slechts moeten wij in het 2de amendement een kleine wijziging aanbrengen, mij door een onzer medeleden aan de hand gedaan, n.l. door de woorden: ten zijnen koste, te vervangen door: op zijne kosten.

De Voorzitter: Door de voorstellers is een wijziging gebracht in hun amendement. In plaats van „ten zijnen koste” moet worden gelezen: „op zijne kosten”.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Vlijmen, van Idsinga, van Bylandt en Heemskerk, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van den Bergh (den Helder): Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkele opmerking. Ik zal mij niet mengen in de discussie over het artikel, maar alleen een vraag richten tot de Regeering naar aanleiding van een practisch geval, n.l. of de arbeider een vordering tot ongeldigverklaring ook zijnerzijds zal kunnen instellen.

Het betreft een geval dat overeenkomt met dat hetwelk de geachte afgevaardigde uit Goes noemde.

Iemand in Rotterdam maakte met zijn bediende het beding, dat deze binnen een langen tijd niet zou handelen in hetzelfde artikel. De bediende gaat zich vestigen in Amsterdam; de patroon houdt zich stil en komt na jaren met een actie tot schadevergoeding tot een groot bedrag. Hij is daarin geslaagd. Nu was het voor den bediende van groot belang geweest, had dit artikel bestaan, indien hij de ongeldigheid van het beding zijnerzijds had kunnen aanvoeren en zich losmaken van den hem opgelegden band. Nu moest hij zich eerst vestigen, en toen zijn zaak bloeide het proces voeren, toen hij werd aangesproken om schade-loosstelling.

Daarom vraag ik, waar het artikel niet spreekt van aanspraak maar zegt: het beding is slechts geldig onder bepaalde voorwaarden, of daar de arbeider van zijn kant een actie kan instellen tot ongeldigverklaring.

Tal van rechtbanken zijn niet gediend van een *sententia declaratoria*. De heer Lohman zegt: daarom moet men mijn amendement aannemen.

Doch de mogelijkheid bestaat, dat dit niet geschiedt, en daarom zou het wenschelijk zijn, dat hieraan werd teemoet gekomen, indien het amendement van den geachten afgevaardigde uit Goes niet werd aangenomen.

Het zou zeer gemakkelijk kunnen geschieden door een nieuwe alinea, luidende: „De arbeider kan de ongeldigheid inroepen zoowel door het instellen eener vordering als bij wijze van verdediging”, maar de Regeering zal wellicht weder zeggen: dit ligt niet in de historische lijn en ik zal mij wel wachten mij buiten de historische lijn te bewegen. Daarom wensch ik alleen mijn bescheiden vraag tot de Regeering te richten.

(4 April 1906.)

De Voorzitter: Op dit artikel is nog een amendement voorgesteld door den heer van Idsinga [ingezonden 4 April 1906, stuk n°. 51], strekkende om van het eerste lid de slotwoorden: „en voor zooverre het niet indruischt tegen de

redelijke belangen des arbeiders” te doen vervallen en aan het artikel een nieuw tweede lid toe te voegen, luidende:

„Op de vordering des arbeiders kan de rechter zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt genadeeld.”

De heer van Idsinga ontvangt het woord tot toelichting van het door hem voorgesteld amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord ter toelichting van mijn amendement. Het komt mij voor, dat de redeneering, welke ten grondslag ligt aan het amendement van den heer de Savornin Lohman veel juist is dan de gedachte die blijkbaar geleid heeft tot het Regeeringsartikel.

Ik heb derhalve dat amendement met instemming begroet, maar ik ben er niet geheel door bevredigd, want door dat amendement wordt niet weggenomen een voornaam bezwaar dat bij mij tegen het artikel bestaat. Volgens dat artikel zal de vraag of en in hoever het beding, bedoeld in het eerste lid ongeldig zal zijn, afhangen van een volkomen onzekere omstandigheid, een appreciatie waar-zijn, afhangen van de partijen zelf te voren niet kunnen weten, of die ooit ten gevolge zal van de partijen zelf te voren niet kunnen weten, of die ooit ten gevolge zal hebben, dat het beding geheel en al ter zijde wordt gesteld. Indien ik den spreker goed heb begrepen, is gisteren reeds hetzelfde bezwaar geopperd door den geachten afgevaardigde uit den Helder, die met een voorbeeld toegelicht heeft hoe die onzekerheid nadeelig kan zijn voor beide partijen.

Aan dat bezwaar moet, dunkt mij, teemoet gekomen worden; en op de beste wijze geschiedt dit m. i. door niet meer de ongeldigheid van het beding onmiddellijk te laten afhangen van die onzekere omstandigheid, n.l. in zooverre het indruischt tegen de redelijke belangen, hetzij van den werkgever (als in het amendement-Lohman) hetzij van den arbeider (als in het artikel); maar het beding onder alle omstandigheden van kracht te laten blijven totdat een besliste uitspraak van den rechter daaraan een einde maakt door het beding hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk ter zijde te schuiven.

Dan zal aan partijen met zekerheid bekend zijn of zij gebonden zijn door dat beding, wanneer het beding ophoudt en in hoever het nog van kracht kan blijven, want ook omtrent dit punt geeft het artikel aanleiding tot twijfel.

Die zekerheid wordt verschaft door de ongeldigheid niet te laten afhangen van de onzekere omstandigheid, welke thans in het eerste lid wordt genoemd, maar van een besliste uitspraak van den rechter.

Om deze reden heb ik gemeend te moeten voorstellen: ten eerste de slotwoorden van het 1ste lid te doen vervallen, en in de tweede plaats aan den rechter de bevoegdheid toe te kennen om op de vordering des arbeiders zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet te doen.

Op welken grond moet die tenietdoening worden uitgesproken? Hier is mij de vraag gesteld, of ik den grond zou kunnen aannemen, welke in het Regeerings-artikel is vermeld, dan wel dien, welke in het amendement van den heer de Savornin Lohman is aangegeven. Ik ben tot de conclusie gekomen, dat, ofschoon het mijns inziens juist is om de grens te bepalen van uit het standpunt van den werkgever, omdat wij hier te doen hebben met een beding, dat in het belang van den werkgever wordt gemaakt, het toch een veel betere leidraad voor den rechter zou zijn, indien zijn aandacht er op gevestigd werd, dat hij te rekenen heeft met het belang, zoowel van de eene als van de andere partij. Deze redeneering volgende, heb ik een nieuw criterium in de wet trachten neer te leggen; en het wil mij voorkomen, dat hetgeen bedoeld wordt en door de Regeering en door den heer Lohman, het best in de wet zal worden gebracht, indien wij den grond voor de vernietiging van het beding hierin zoeken, „dat in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld”. Door deze uitdrukking te kiezen, heb ik mij aangesloten bij die bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, welke in „benadeeling” grond vinden voor nietigverklaring van sommige contracten.

Ik moet ten slotte opmerken, dat mij zou kunnen worden tegengeworpen, dat door het tweede amendement van den heer Lohmans eenigszins aan mijn bezwaren wordt teemoet gekomen, omdat men daaruit zou kunnen en zal moeten deduceeren, dat het contract loopt en bindend blijft totdat een besliste uitspraak van den rechter komt om het op een zeker punt te niet te doen, zoodat het deze bevoegdheid veronderstelt. Dat amendement bevredigt mij echter niet, omdat in de eerste plaats de door mij bedoelde bevoegdheid des rechters niet uitdrukkelijk daarin is uitgesproken, hetgeen bij den heerschenden twijfel daaromtrent toch zeer wenschelijk is, en in de tweede plaats omdat het uitsluitend beperkt is tot het geval van schadeloosstelling, terwijl het mijn wensch is om het wijzigingsrecht des rechters duidelijker in het artikel uit te drukken en, in de tweede

plaats, het meer algemeen te maken, om het toepasselijk te maken op alle bepalingen, die in zulk een beding als hier bedoeld wordt kunnen worden opgenomen. Dit is de strekking van mijn amendement.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Okma, Heemskerk, de Savornin Lohman, van der Borch van Verwolde, van Vliet en van Veen, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Plate: Mijnheer de President! Het is niet mijn bedoeling reeds thans mijn stem over het Regeeringsartikel en de daarop voorgestelde amendementen vast te leggen. Het zij mij alleen geoorloofd met een enkel woord aan te toonen, in welke richting mijn persoonlijke sympathieën gaan. Waarom gaat het bij dit wetsartikel? Ik geloof, dat de arbeiders in algemeenen zin, zij die hun fysieke krachten ter beschikking van den werkgever stellen, weinig bij dit artikel betrokken zijn. Ik kan mij althans een zoogenaamd concurrentiebeding bij ambachtslieden, als timmerlieden, metselaars en dergelijken, moeilijk voorstellen. Het beding zal dan ook wel bijna uitsluitend voorkomen bij hen die hun intellect ter beschikking stellen van den werkgever, bij de intellectuele arbeiders. Het artikel, waarover wij op dit oogenblik spreken, raakt, naar het mij voorkomt, niet alleen in de eerste plaats, maar vrijwel uitsluitend de technici bij onze industrie, de handelsbedienden, de handelsreizigers en misschien ook sporadisch personen in den middenstand werkzaam, de winkelbedienden. Het opmerkelijke van het beding, waarvan hier sprake is, is nog dit, en ik geloof, dat wij goed zullen doen met dit in het oog te houden, dat het eerst in werking treedt als de contraprestatie van den werkgever, het betalen van loon, heeft opgehouden. Het concurrentiebeding is, het kan niet ontkend worden, altoos voor den werknemer een hard beding; het is een leelijk beding. Den man, die zijn geheele leven in een speciaal vak werkzaam geweest is, wordt de uitoefening van dat vak belet. In vele gevallen, dat kan niet ontkend worden, staat dat voor den werknemer gelijk met broedeloosheid. Volkomen te recht in mijn oog was de opmerking, gisteren gemaakt, dat zoodra in een werknemer het bewustzijn opvat in zijn later leven gebonden te kunnen zijn door een concurrentiebeding, zijn onafhankelijkheid tegenover den patroon gebroken is. Voor den patroon zijn dan ook dergelijke bedingen zeer dikwijls gesteld meer als waarborg tegen eischen van lotsverbetering en loonsverhooging, dan wel door een gemotiveerd motief, dat de persoon, door hem in dienst gesteld, door hem ook in het bezit gesteld is van geheimen van fabriekswezen en handel en dat hij zich wapenen moet, dat de kennis aldus verkregen, zijn concurrent niet ten goede zal komen. In theorie zijn mijn sympathieën zeer zeker aan de zijde van het amendement van den heer Tak en ik onderschrijf voor een goed deel wat door hem gisteren in het midden is gebracht. Een reserve maak ik evenwel, al geldt het niet een hoofdpunt. De heer Tak meende er op te moeten wijzen, dat met het concurrentiebeding niet altoos het doel werd bereikt, omdat ook, indien men den arbeider verbiedt bij het verlaten van zijn dienstbetrekking zich in hetzelfde vak voort te bewegen, toch den arbeider de kennis blijft en het hem mogelijk blijft door mededeeling daarvan aan anderen, het doel waarvoor het contract gemaakt is, illusoir te maken. Ik geloof, dat dit van den heer Tak een zwak argument was, en dat hij daarbij over het hoofd gezien heeft het hemelsbreede verschil tusschen den lijdlijken rol van adviseur en een handelend optreden en ook over het hoofd heeft gezien het groote moreele verschil tusschen den werkmán, die met groote gerustheid een rechtmatige daad doet en den werkmán, die weet dat hij verraad pleegt.

Ik wenschte deze opmerking juist daarom te maken, omdat de heer Tak, wel verre van zijn betoog door zijn opmerking te versterken, de beteekenis daarvan in mijn oog verzwakt heeft en ik dit van mijn zijde juist wenschte te voorkomen. Hoezeer ik nu ook sympathiseer met den gedachtengang van den heer Tak, belichaamd in zijn amendement, kan ik daar toch niet mee medegaan, omdat ik erkennen moet, dat er gevallen zijn waarin het zoogenaamde concurrentiebeding inderdaad onvermijdelijk is. De industrieel die een technicus aanstelt, hem inwijdt in de geheimen zijner fabriek, die zonder het bezoeken en het leven in die fabriek voor een ieder geheim zouden zijn, deze handelaar of winkelier die hetzelfde doet ten opzichte van zijn relaties en clientèle, dien wil ik niet absoluut en bij voorbaat ieder middel onthouden om zich te vrijwaren, dat een ander te zijnen nadeele de vruchten plukt van het vertrouwen door hem geschonken aan zijn werknemer. Maar wat ik wel doen wil, dat is de nadeelen, de hardheid zooveel mogelijk beperken en tot het strikt onvermijdelijke te bepalen.

Nu ontmoet ik hier den heer de Savornin Lohman, en een opmerking door hem gisteren gemaakt wensch ik te beantwoorden.

Die geachte afgevaardigde meende hier de opmerking te moeten plaatsen, dat de volwassen Nederlanders niet gehouden moeten worden voor onmondigen. De geachte afgevaardigde had er nog op kunnen wijzen, dat het hier in den regel geldt personen, werknemers, die aangemerkt kunnen worden onder de intellectuelen te behooren.

Het komt mij voor, dat deze opmerking bij heel wat artikelen die den hamer reeds gepasseerd zijn, beter op haar plaats geweest ware dan hier. Misschien zal ik bij een volgend artikel de vrijheid nemen den geachten afgevaardigde te herinneren aan hetgeen hij gisteren gezegd heeft. De opmerking komt mij hier minder op haar plaats voor, omdat het beding, waarvan hier sprake is, van zeer bijzonderen aard is.

De eerste bijzonderheid is, dat het een termijn-zaak is. De bepaling geldt op tijd, niet dadelijk, op een tijdstip dat noch werkgever, noch werknemer vooruit voorzien kunnen.

Bij het aangaan van het contract is alles in goed vertrouwen, ziet alles er rooskleurig uit; men denkt niet aan de donkere wolken, die zooveel later kunnen rijzen.

Maar er is nog een eigenaardigheid aan dat beding verbonden. Het komt mij nl. voor dat daarmee ook een publiek belang gemoeid is, dat ingrijpen van den werkgever rechtmatig kan zijn, om te zorgen, dat de rechten van den werknemer in de toekomst zoo min mogelijk verkort worden. Indien wij vernamen van een overeenkomst, waarbij deze of gene zich verbonden had voor zekeren tijd een onzedelijk beding vinden. En toch doen wij bij het concurrentiebeding vrij wat meer dan het gebruik van een der ledematen van den mensch te belemmeren, want wij maken daarbij het gebruik van zijn intellectueel vermogen onmogelijk.

Het komt mij derhalve voor, dat het een zaak van publiek belang is om dergelijke bedingen, zoo niet absoluut onmogelijk te maken, dan toch tot het onvermijdelijke te beperken.

Nu heb ik aanvankelijk gemeend, dat een oplossing van deze moeilijkheden verkregen kon worden door ruime bevoegdheid aan den rechter te geven tot wijziging en opheffing van bedingen.

Mijn gedachten hebben zich bewogen in dezelfde richting als de voorsteller van het amendement van dezen morgen, de heer van Idsinga, voorstaat; maar ik voeg er dadelijk bij, dat mijn krachten te kort geschoten zijn om, langs die lijn werkende, een aannemelijk resultaat te bereiken. In die richting werkende, kwam het mij voor, dat wij voor den rechter althans duidelijke aanwijzingen moeten geven. Het schijnt ondoenlijk in deze Kamer, zij het niet met eenstemmigheid, dan toch bij meerderheid van stemmen, bij de groote verscheidenheid van begrippen, die lijnen vast te stellen.

En als voorbeeld daarvan kan ik weder aanhalen datgene wat de geachte afgevaardigde uit Goes besprak. Hij stelde het geval, dat aan een jeugdig bediende op een handelskantoor de verplichting moest kunnen worden opgelegd om de kennis die hij op het kantoor vergaderde niet naderhand te bezigen ten nadeele van den patroon in wiens dienst hij was geweest. Ziet, Mijnheer de Voorzitter, een dergelijk beding zou juist een van die bedingen zijn, die, naar het mij voorkomt, niet gerechtvaardigd zijn. Indien een jeugdig persoon voor een gering salaris, niet genoegzaam om in zijn onderhoud te voorzien, en nog minder om zijn toekomst te verzekeren, zijn krachten ter beschikking stelt van zijn patroon, dan is het loon dat hij ontvangt, voor een klein gedeelte het loon uitgedrukt in geld dat hij ontvangt, maar het grootste gedeelte van het loon dat hij zich bedingt is juist de kennis die hij zal opdoen. Wanneer men nu het beding maakt, dat hij van de verkregen kennis naderhand geen gebruik mag maken, dan komt het mij voor, dat men hem onthoudt wat hem in alle billijkheid toekomt.

Op dit oogenblik wil ik wel erkennen, dat, ofschoon ik de gebreken niet over het hoofd zie die dit amendement aankleven, het amendement van den heer Verhey, den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, mij op dit oogenblik het meest toelacht. Volgens dat amendement zal het den patroon mogelijk zijn om zich te vrijwaren tegen de concurrentie van hen die bij hem in dienst geweest is. Maar de patroon zal daartegen een contra-prestatie moeten doen, door hem in dienst te houden en het loon daarvoor uit te keeren. Er kan althans geen sprake zijn van wat mij zoo afschrikt in het concurrentiebeding, het beperken van het intellectueel vermogen.

Zonder gevaar te willen loopen van door u betrappt te worden hier te spreken over artikelen die niet aan de orde zijn, moet ik toch wel met een enkel woord

er op wijzen, dat er verband bestaat tusschen het artikel dat wij thans behandelen en een artikel dat later aan de orde komen zal en wel het art. 1639 v. Indien de heeren hun ontwerp naast zich hebben liggen, dan zullen zij zien, dat dat artikel handelt over de beperking van den duur van de arbeidsovereenkomst tot een termijn van 2 jaar.

Wanneer dit artikel aan de orde komt, zal ik mij veroorloven een woord daarover te zeggen, maar ik wil er thans reeds op wijzen, dat, indien de Kamer met het denkbeeld om de beperking der arbeidsovereenkomst op twee jaar te bepalen, mocht medegaan, dat het voor de Kamer toch moeilijk zal zijn een beding goed te keuren, waaruit verplichtingen ontstaan, die in den regel veel later geboren worden en die veel langer zullen duren dan de twee jaren in art. 1639 v genoemd.

Er is nog een andere mogelijkheid, waarmede men rekening moet houden.

Het zou kunnen zijn, dat de Kamer met art. 1639 v niet medegaat en meent, dat de duur van de arbeidsovereenkomst door den wetgever niet beperkt moet worden. Indien dat mocht blijken de meening der Kamer te zijn, dan wensch ik er toch op te wijzen, dat juist de mogelijkheid van lange arbeidsovereenkomsten te kunnen maken, in mijn oog de noodzakelijke veiligheidsklep is voor het gevaar, dat men wil voorkomen door toe te laten het concurrentie-beding. Een lang contract tusschen partijen aangegaan komt mij voor oneindig veel bevredigender te werken voor beide partijen dan het eenzijdig concurrentie-beding.

Ik eindig, Mijnheer de Voorzitter, met den Minister op het hart te binden de wenschelijkheid om zijnerzijds de behulpzame hand te bieden aan alles wat strekken kan om het groote kwaad van het concurrentie-beding te beperken.

Indien ik zelf dit beding in sommige gevallen beschouwd heb als een noodzakelijk kwaad, dan wil ik toch vooral doen uitkomen, dat ik den klemtoon leg op het tweede woord en dus dat beding noem een kwaad.

De heer **Heemskerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb mij afgevraagd, of eigenlijk het eerste lid van dit artikel wel noodig is. Ik laat de formulering op het oogenblik daar, maar ik geloof, dat de strekking van dat eerste lid is om te waken tegen iets, wat eigenlijk reeds in ons recht verboden is.

Art. 1356 Burgerlijk Wetboek zegt, dat een overeenkomst moet hebben een geoorloofde oorzaak; art. 1371 bepaalt, dat een overeenkomst zonder oorzaak of uit een valsche of ongeoorloofde oorzaak aangegaan, krachteloos is, terwijl in art. 1373 wordt gezegd, dat een oorzaak ongeoorloofd is, wanneer dezelve bij de wet is verboden of strijdig is met de goede zeden of met de openbare orde.

Is er dus een beding gemaakt, dat in strijd is met de goede zeden, dan zal de rechter dat krachteloos moeten verklaren, en, gaat men dus uit van de stelling, waarvan de vorige spreker niet ver was en die naar het schijnt ook wordt uitgedrukt in het amendement van den heer Tak, dat het concurrentie-beding, waardoor een mensch belet wordt, niet van een van zijn ledematen alleen, maar van zijn geheele persoonlijkheid, althans zijn intellect gebruik te maken, per se is in strijd met de goede zeden, dan zou niet alleen het eerste lid van dit artikel niet noodig zijn, maar ook niet het amendement van den heer Tak, want dan zou het bestaande Burgerlijk Wetboek reeds in de zaak voorzien. Klaarblijkelijk gaat men dus op het oogenblik niet van de stelling uit, dat het concurrentie-beding in elk geval onzedelijk is, maar ik geloof dat men wel kan uitgaan van de stelling, dat er gevallen zijn, waarin het onzedelijk is en wanneer wij nu eenvoudig dit geheele artikel verwerpen, dan behouden wij het recht dat wij op het oogenblik hebben, en dat kan leiden tot het krachteloos maken van de geheele overeenkomst. Maar nu is men in dit artikel er toe overgegaan om te trachten de zaken te preciseren. Er staat, dat het beding slechts gelden zal voor zoover het niet indruischt tegen de redelijke belangen des arbeiders.

Wij hebben dus deze twee elementen, dat er de partiele krachteloosverklaring is ingebracht en dat de mogelijkheid van het ingaan tegen de goede zeden aldus wordt geformuleerd dat het zou indruischen tegen de redelijke belangen van den arbeider. Nu heeft men niet voorzien een derde mogelijkheid, nl. dat het geen oorzaak zou hebben, dat het feitelijk sine causa is. Wanneer zou dit het geval zijn? Indien het beding gemaakt was zonder dat het belang van den werkgever dit medebracht, het zou dan een geheel willekeurig karakter hebben. Nu is de eigenaardigheid deze, dat in het Regeeringsartikel alleen gelet wordt op de mogelijkheid, dat het beding een onzedelijk karakter zou hebben en in het amendement van den heer Lohman alleen gelet op de mogelijkheid dat het geen causa zou hebben, omdat het over de grens van de belangen van den werkgever heen zou gaan. En nu wil het mij voorkomen, dat het amendement dat wij heden morgen hebben ontvangen van den heer van Idsinga, ons eigenlijk den

zuiversten weg aanwijst. Want dit spreekt van geheele of gedeeltelijke vernietiging van het beding, en komt in dit opzicht overeen met het Regeeringsartikel; het stelt daarvoor de conditie, dat de arbeider in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers door het beding onbillijk wordt benadeeld. Het neemt dus in aanmerking zoowel dat er een causa moet zijn als dat die causa geen ongeoorloofde mag zijn.

Nu wil ik nog een reden opgeven waarom ik de voorkeur geef aan het amendement van den heer van Idsinga. Het is, omdat daarin wordt gesproken van een onbillijke benadeeling van den arbeider. Dat is een uitdrukking die zich veel beter aansluit aan hetgeen ter inachtneming van de zedelijkheid moet worden gedaan, dan de min of meer duistere formulering: „niet indruischt tegen de redelijke belangen des arbeiders”.

Ik heb gemeend deze korte opmerkingen in het midden te moeten brengen, omdat ik meende dat zij er wellicht toe konden bijdragen om den indruk te vestigen, dat de quaestie die wij hier behandelen, niet zoo verbaasd groot van omvang is, als het op het eerste gezicht wel schijnt, daar het voorgestelde artikel eigenlijk voor een deel bevat een beperking en voor een deel een aanvulling van hetgeen reeds geldend recht is volgens het Burgerlijk Wetboek.

De heer van **Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Door verschillende geachte sprekers is reeds de opmerking gemaakt, dat dit artikel in het oorspronkelijke ontwerp niet voorkwam, en dat het eerst bij het Gewijzigd Ontwerp, met de Memorie van Antwoord ingediend, is opgenomen, en wel naar aanleiding van hetgeen blijkens het Voorloopig Verslag daaromtrent bij het onderzoek van dit wetsontwerp in de afdelingen was voorgevallen. Ik herinner mij zeer goed, dat in de afdeling, waarin ik de eer had destijds zitting te hebben, ik heb behoord tot die leden die op de invoering van een dergelijk artikel hebben aangedrongen. Ik stel die mededeeling voorop, omdat men daaruit reeds afleiden kan, dat ik op het behoud van de quintessence van deze bepaling wel prijs stel. Er is echter een tweede reden waarom ik dit artikel zou wenschen te behouden. Het komt mij voor, dat wij hier, zij het dan ook binnen bepaalde grenzen, te doen hebben met een rechtmatig werkgeversbelang, hetwelk dit wetsontwerp, dat immers het evenwicht tusschen beider belangen tracht te behouden, evengoed heeft te behartigen als het belang van den arbeider.

Er is binnen die grenzen een volkomen rechtmatig werkgeversbelang in het spel, dat tot zijn recht behoort te komen. Merkwaardig is het zelfs, dat eigenlijk over het beginsel in het geheel geen verschil van gevoelen schijnt te bestaan, en dat alle leden min of meer de deugdelijkheid van het beginsel zelf, de noodzakelijkheid van eenigen regel, toegeven. In de eerste plaats de heer de Klerk, die voorstelt, dat deze bepaling alleen zal gelden ten aanzien van hen, die een dagloon van f 6 en meer verdienen, waaruit blijkt, dat tegen de zaak zelve die geachte afgevaardigde niet gekant is.

Evenwel kan ik mij met zijn amendement niet vereenigen, omdat hier, afgescheiden van de zaak zelf, zou worden ingevoerd een nieuwe scheiding, een nieuwe grenslijn, die ingaat tegen al hetgeen overigens in het voorstel voorkomt. Tot nog toe heeft men, in navolging van de Ongevallenwet, nadat eerst een andere scheiding was aangenomen, de grenslijn van f 4 dagloon aanvaard, en nu zou het niet aangaan, dat men telkens weer een andere willekeurige grenslijn daarnevens stelde, naarmate men de zaak uit een speciaal oogpunt bezag. De geachte afgevaardigde uit Rotterdam beziet haar uit het oogpunt van de handelsreizigers, en omdat er nu handelsreizigers zijn, wier verdiensten tot een dagloon van f 6 en meer klimmen en de geachte afgevaardigde deze heeren ook wil laten profiteren van zijn amendement, krijgen wij deze grenslijn. Beziet een ander de zaak weer uit een ander speciaal gezichtspunt, dan volgt een tweede grenslijn, en zoo doende komen wij op een gevaarlijken weg.

In de tweede plaats wordt het principe ook aanvaard door den heer Tak c.s., want deze geachte afgevaardigde heeft niet gezegd, dat een regeling als hier bedoeld in geen geval aannemelijk was, neen, hij heeft zelf vooropgesteld, dat men hier een materie had, die behoorde te worden geregeld bij een herziening onzer wetgeving betreffende de onrechtmatige daad, speciaal bij een behandeling van de oneerlijke concurrentie.

Waren wij bezig met dit laatste onderwerp, dan zou de geachte afgevaardigde wel, naar het schijnt, te vinden zijn voor een regeling als hier wordt voorgesteld, een bewijs, dat in principe ook die geachte afgevaardigde met het artikel kan meegaan. Wat nu aangaat de bewering, dat wij hier zouden hebben een onderwerp, waartegen reeds gewaakt wordt door het tegenwoordig art. 1401 van het

Burgerlijk Wetboek; handelende over de onrechtmatige daad, laat ik daar of zij juist is; dit hangt af van de wijze waarop men het artikel opvat.

En wat betreft het argument dat wij in ieder geval een onderwerp hebben, dat zou moeten worden behandeld bij de beteugeling der oneerlijke concurrentie, zoo komt het mij voor dat dit niet is vol te houden. Wanneer wij spreken van deloyale concurrentie, dan hebben wij op het oog de concurrentie van ondernemers, van werkgevers, onderling. Wanneer wij spreken over de *Konkurrenz-klausel*; over het beding, dat de arbeider na afloop van de dienstbetrekking niet volkomen vrij zal zijn in zijn bewegingen: ten nadeele van den werkgever, dan is de strekking van het beding, om te voorkomen dat de arbeider van heden wordt de concurreerende ondernemer van morgen, of, in een andere reeks van gevallen, om te voorkomen dat de arbeider zijn nieuwen patroon kan inlichten, opdat deze beter met den ouden patroon kunne concurreeren. In werkelijkheid wanneer wij hier te denken hebben aan de deloyale concurrentie, dan hebben wij in het bijzonder op de oog den wedijver van patroons en ondernemers onderling.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft voorts volkomen duidelijk en juist gezegd, dat de handelingen van den arbeider, die men door de Konkurrenz-klausel wenscht te beperken en te beletten, niet volstrekt oneerlijk behoeven te zijn. Wanneer een arbeider bijv. zijn nieuwen patroon den raad geeft om van hier of daar zijn grondstoffen te betrekken, of de producten in plaats van naar het Zuiden, naar het Noorden te zenden, gelijk hij gezien heeft dat zijn oude patroon deed, dan doet die arbeider niets oneerlijks en toch kan het een groot belang zijn, het in dienst treden van zoo iemand in een zeker rayon en binnen een zekeren tijd te beperken.

Ziet hier de redenen die mij leiden tot de conclusie, dat onjuist is de opvatting van den heer Tak en zijn mede-voorstellers, dat dit onderwerp zou thuis behooren bij de oneerlijke concurrentie. Het geldt hier een andere verhouding: die tusschen werkgever en arbeider en de regeling van dit onderwerp behoort te geschieden in de wet op het arbeidscontract.

Wat is nu de strekking en bedoeling van het artikel?

Bedingen als die welke het hier geldt worden veel meer dan sommige sprekers schijnen te meenen, in het werkelijk leven gemaakt. De heer Plate stelt het voor, alsof die concurrentie-clausule alleen in zeer bepaalde, door hem als intellectueel aangeduide kringen geldt. Ik neem de vrijheid dit te betwijfelen. Ik meen dat zij voorkomt op groote schaal in allerlei kringen en klassen, evengoed onder de journalisten, zooals wij een tijd geleden hebben gehoord, als onder de handelsreizigers, of de broodrondbrengers, waarover de heer Tak heeft gesproken, in één woord op het geheele gebied van den arbeid, in dienst van anderen komt de concurrentieclausule voor.

Nu gaan zeer dikwijls — dit leert de ondervinding — deze bedingen veel te ver. Wanneer men tot een arbeider zegt: gij moogt u nooit in de residentie vestigen, of in het geheele land, of in West-Europa, dan spreekt het vanzelf, dat dit veel te ver gaat. Zoo wordt dikwijls ook de grens der redelijkheid overschreden, wat den tijd aangaat, of ten aanzien van het bedrag van de boeten, welke soms in de duizenden loopen.

De bedoeling nu van dit artikel is duidelijk, namelijk om, wanneer het beding, om welke reden dan ook, te ver gaat, dit binnen redelijke grenzen terug te brengen.

Volgens den heer Heemskerk zou dit niet eens noodig zijn, want verbiedt zich dit vanzelf als in strijd met de publieke orde of goede zeden, maar ik weet niet, of de geachte afgevaardigde, toen hij dit zeide, wel de jurisprudentie op dit gebied heeft bestudeerd, want, bedrieg ik mij niet, dan wordt de nietigheid op dien grond gewoonlijk door den rechter niet aangenomen en komt een dergelijke uitspraak dan ook slechts hoogst zelden voor.

Het artikel nu gaat uit van de onderstelling, dat een dergelijk beding als regel niet geoorloofd is en slechts onder zeer bepaalde voorwaarden zal kunnen worden toegestaan. In het artikel ligt een begrip van beperking, terwijl het aan den eenen kant de rechtmatige belangen van den werkgever bevordert en aan den anderen kant niet uit het oog verliest die van den arbeider, die per slot van rekening zijn brood moet verdienen.

Nu wensch ik den heer Tak c.s. er op te wijzen, dat met een absoluut verbod men toch eigenlijk gevaar loopt zijn doel verre voorbij te streven.

Men vergeet niet dat in ons recht op een gedeelte van het veld, waarover het beding zich beweegt, reeds thans een bepaling geldt, namelijk art. 273 van het Wetboek van Strafrecht, volgens welke: „Hij die opzettelijk aangaande eene onderneming van handel of nijverheid bij welke hij werkzaam is of geweest is,

bijzonderheden waarvan hem geheimhouding is opgelegd, bekend maakt, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zeshonderd gulden.”

Hier wordt dus reeds straf bedreigd tegen dengene die opzettelijk bijzonderheden, welke hij in zijn betrekking bij industriële of commercieële ondernemingen te weten is gekomen, bekend maakt.

De toepassing van deze bepaling geschiedt niet automatisch. Daarvoor is noodig dat geheimhouding is opgelegd.

Nu wordt wel eens op enkele fabrieken e. d., als er zaken zijn die behooren tot het geheim van den fabrikant, aan elken arbeider de plicht opgelegd om die bepaalde zaken geheim te houden, maar op groote schaal gebeurt dat nog niet in ons land.

Wat zou echter het gevolg zijn als dit ontwerp een bepaald verbod bevatte?

Dan zal men op veel grooter schaal dan tot dusver geschiedt, zijn toevlucht nemen tot de bepaling van art. 273 van het Wetboek van Strafrecht en aan al zijn arbeiders de geheimhouding opleggen. De toestand zal dan voor de arbeiders veel bezwaarlijker worden, want zij worden dan strafbaar en de gevolgen zouden bij overtreding ernstiger zijn.

Geen onvoorwaardelijk verbod dus moeten wij in deze bepaling opnemen, maar een beperking. Dit nu wil het artikel doen op tweeledige wijze. Vooreerst zal volgens het artikel rekening moeten worden gehouden met de redelijke belangen van den arbeider, zal de geldigheid van het beding door den rechter erkend worden.

Die uitdrukking „redelijke belangen” is er bij mijn Nota van Wijziging van den 23sten Februari ingebracht. Eerst stond er „rechtmatige belangen”, maar ik achtte het minder wenschelijk aan den tweestrijd tusschen recht en belang hier voet te vegen.

Het is dan ook een zoo goede uitdrukking, dat de heer de Savornin Lohman haar ook in zijn amendement heeft overgenomen.

In het kort wordt daarmee hetzelfde te kennen gegeven wat wij vinden in § 74 van het Deutsche Handelswetboek, waar ten aanzien van de handelsbedienden het beding alleen in zoover verbindend wordt verklaard „als die Beschränkung nach Zeit, Ort und Gegenstand nicht die Grenzen überschreitet, durch welche eine unbillige Erschwerung des Fortkommens des Handlungsgehilfen ausgeschlossen wird”.

Nu wensch de geachte afgevaardigde uit Goes in plaats van deze korte, eenvoudige uitdrukking, dat het beding niet mag indruischen tegen de redelijke belangen der arbeiders, te lezen: „voor zooverre de beperking niet verder gaat dan door de redelijke belangen van den werkgever wordt gevorderd”. Ik kan dat geen verbetering vinden. In vele gevallen zal het op hetzelfde neerkomen als het Regeeringsartikel, want waarin vinden de redelijke belangen van den werkgever hun beperking? Die beperking heeft juist daar plaats, waar de werkgever, verder gaande, zou ingaan tegen de redelijke belangen van den arbeider. Het komt dus ongeveer op hetzelfde neer als het artikel, maar voor zooverre het eene van het andere verschilt, zijn mij de uitdrukking en de opvatting van den heer Lohman zooals die blijkt uit zijn amendement te eenzijdig. Wij hebben onder het oog van den rechter te brengen — in zooverre is de gedachte, die den geachten afgevaardigde uit Bodegraven bij het stellen van zijn amendement bezield, mijns inziens de juiste — dat er ook nog een andere partij is, wiens belang hij ook in aanmerking heeft te nemen, namelijk de arbeider.

Laat ik in het voorbijgaan zeggen, dat de geachte afgevaardigde uit Goes niet aldus mag redeneeren: ja, maar die arbeider is aan zijn contract gebonden, hij heeft gewild. Wij komen dan weder terug op hetgeen wij bij gelegenheid van de algemeene beschouwingen hebben behandeld en dat wij als afgedaan mogen beschouwen. Men kan alleen zeggen: „gij hebt gewild” tot dengene, wiens toestemming op het oogenblik, dat hij die gaf, een vrije was.

Niemand zal ontkennen, dat op het gebied van het arbeidscontract de toestemming van den arbeider, men noeme hem den oeconomisch zwakken, den oconomisch afhankelijke of hoe ook, een zoodanige is, dat hij arbeidsvoorwaarden moet acceptereen en voor lief nemen, welke hij, ware hij werkelijk vrij, niet zou geaccepteerd hebben. Daarom mag men bij dit contract niet zeggen: arbeider, gij zijt voor alle omstandigheden aan het beding gebonden, gij hebt gewild.

Met het eerste amendement van den heer Lohman kan ik dus tot mijn spijt niet medegaan.

De geachte afgevaardigde uit Goes mag omgekeerd ook niet zeggen, dat door de wet wordt gesanctionneerd, dat de arbeider niet aan het beding gehouden wordt. Dat staat niet in de wet; er staat daarin niet, dat de arbeider eenvoudig mag

zeggen: ik wensch van mijn beding ontheven te worden. Het wetsartikel beoogt het bewaren van het evenwicht en het beschermen van de belangen der beide partijen op gelijke wijze.

Het amendement van den heer van Idsinga vind ik eigenlijk niet noodig. Ik zie niet dat, daargelaten de formulering, waarin, wat de kern der zaak betreft, dat amendement van het Regeeringsartikel verschilt, want, zooals ik reeds zeide, is de bedoeling onder de aandacht van den rechter te brengen, dat, behalve met het belang van den werkgever, ook moet gerekend worden met dat van den arbeider, en dat beoogt zoowel het Regeeringsartikel als genoemd amendement. Ik zie inderdaad voor de remplaceering van een deel van het artikel door de alinea van den geachten afgevaardigde uit Bodegraven geen noodzakelijkheid.

In de tweede plaats tracht het voorstel, behalve door het eerste lid, ook hierdoor beperking aan te brengen, dat er gelegenheid wordt gegeven om van den rechter een verlaging van de schadeloosstelling te krijgen, indien deze hem bovenmatig voorkomt.

Het tweede amendement van de heeren de Savornin Lohman en van Veen wil de woorden: „zal de rechter steeds bevoegd zijn de schadeloosstelling op eene kleinere som te bepalen, zoo de bedongene hem bovenmatig voorkomt”, vervangen door: „zal de arbeider steeds bevoegd zijn op zijn kosten de schadeloosstelling op een kleinere som te doen bepalen, zoo de bedongene den rechter bovenmatig voorkomt.”

De geachte afgevaardigde uit Goes zal mij wel willen veroorloven te zeggen, dat dit een zeer gewrongen constructie is van hetgeen de geachte spreker bedoelde. Waarom moeten wij tot deze gewrongen constructie onze toevlucht nemen? Het normale geval, waarin deze zaak voor den rechter komt zal zijn: de arbeider heeft het beding overtreden, of wordt door den werkgever geacht het beding overtreden te hebben, en nu zal de werkgever tegen den arbeider een eisch instellen tot betaling van de bedongen schadeloosstelling. Nu zal het verweer van den gedaagden arbeider kunnen zijn, dat hij toegeeft de overtreding te hebben begaan, maar dat de gevraagde schadeloosstelling te hoog is, zoodat hij dus den rechter verzoekt die te reduceeren. Als het zoo gaat en de rechter de vordering tot een verminderd bedrag toewijst, dan zal de gedaagde de kosten moeten betalen.

Een tweede geval is, dat de gedaagde zegt, dat de feiten anders zijn, dat hij in werkelijkheid het beding niet heeft overtreden, doch in ieder geval verzoekt minder te betalen dan geëischt wordt. Ook in dat geval moet de gedaagde, wordt hij veroordeeld, de kosten betalen. Nu gaat het amendement uit van de onderstelling, dat hij beëindiging van het proces, met beperking van het gevraagde, de eischende werkgever steeds in de kosten zal worden veroordeeld; maar dat is niet het geval. Het kan echter ook voorkomen — dit strekke tevens ten antwoord aan den geachten afgevaardigde uit den Helder en de sprekers die zich bij hem gevoegd hebben — dat men den rechter bij zelfstandige actie-vermindering van de geëischte schadevergoeding vraagt. Dat dit veel voorkomen zal geloof ik niet, maar ik kan mij toch gevallen voorstellen, dat men onder 's rechters oog feiten kan brengen die hem in staat stellen te beoordeelen of de schadeloosstelling moet worden verminderd.

Ook kan ik mij denken, dat de arbeider in rechten vermindering van de schadevergoeding vordert, wanneer hij een aanbod heeft gedaan en den rechter vraagt een aanbod, dat hij het aanbod voldoende zal verklaren. Maar zeker zal dit zich niet heel veel voordoen. Ik zou wenschen dat het zich niet veel voerde, want dan zou de rechter eigenlijk slechts in abstracto kunnen oordeelen, of met het oog op de omstandigheden waarvoor zij bedongen is, de schadevergoeding bovenmate is te achten.

Hoe het zij, wanneer ik mij het geding zoo voorstel, dat de arbeider begint te vorderen, zonder meer, vermindering van het bedrag, ook dan nog zal de zaak niet altijd zóó eindigen dat de werkgever de kosten moet betalen. Ik wensch dus deze slotsom te maken, dat de quaestie van de kosten, die bovendien voor den kantonrechter niet zoo veel gewicht in de schaal legt, in het amendement van de heeren Lohman en van Veen inderdaad een te groote rol speelt. Het amendement gaat te dien opzichte uit van een stelling, die feitelijk niet juist is.

Ten aanzien van het amendement van den heer van Idsinga blijf ik bij hetgeen ik gezegd heb, dat ik er de noodzakelijkheid niet van inzie. Wanneer er staat „op de vordering des arbeiders kan de rechter zulk beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld”, dan zou ik willen vragen dat men zich de zaak goed voorstelle. Wanneer het beding gemaakt is, behoeft de werkgever nog niet schadeloosstelling te eischen. Er kunnen zich om-

standigheden voordoen dat de werkgever er minder aan hecht, maar voor dat geval moet men niet de wet maken tot een bron van processen.

Het practisch belang komt eerst wanneer de werkgever aan het beding beding uitvoering wil geven.

Ik vrees reeds te veel van de aandacht der Vergadering gevergd te hebben; maar ik moet nog een woord zeggen over het amendement van den heer Verhey. Ook dat amendement kan mij niet bekoren.

Wat wil de heer Verhey?

Wij hebben in het systeem van het wetsontwerp de gevolgen geregeld van het ontijdig opzeggen; het tusschentijds eindigen van de dienstverhouding kan geschieden op volkomen rechtmatige wijze: vooreerst wanneer de arbeider dringende redenen aan den werkgever geeft om de dienstbetrekking te doen eindigen; en vervolgens wanneer de werkgever aan den arbeider de bij de wet bepaalde schadeloosstelling geeft, zonder dat hij bepaalde redenen voor het ontslag heeft aan te voeren.

Nu wil de heer Verhey met zijn amendement in dat systeem iets invoeren dat er tegen indruischt.

Hij onderscheidt nl. in het geval dat de werkgever de dienstverhouding rechtmatig doet eindigen met uitbetaling der schadeloosstelling, of tot het opzeggen door den arbeider aanleiding gegeven is, of niet.

Wat is: „aanleiding geven”? Men wil hier inderdaad een element in het artikel brengen dat tot verwarring leiden zou. Het kan immers zijn dat tusschen twee personen zekere antipathie ontstaan is, waarvan de oorzaak niet altijd onder woorden te brengen is, en waarvan ook de werkgever niet precies zich altijd rekenschap kan geven. Het kan zijn dat de werkgever zegt: ik wensch niet langer met dien arbeider samen te werken; waarom weet ik zelf niet, maar het gaat niet; ik volg daarom den weg, dien de wet aangeeft, en geef hem tegen schadeloosstelling gedaan.

Dit zijn redenen voor opzegging, welke niet zijn na te speuren. Om deze reden moet men dus die richting niet inslaan.

Maar er is meer. De geachte afgevaardigde de heer de Savornin Lohman heeft onlangs gezegd, dat men toch voorzichtig moest zijn met het overnemen van bepalingen uit buitenlandsche wetten, omdat men daarbij gevaar loopt het verband met andere bepalingen in die wetten te veronachtzamen.

De heer Verhey houde mij ten goede als ik zeg, dat zijn amendement de juistheid van de opmerking van den geachten afgevaardigde uit Goes bewijst.

Ik ga dit nader aantonen, en zal daarna eindigen.

In § 75 van het Duitsche handelswetboek, waaraan de geachte afgevaardigde, zooals hij zelf mededeelde, zijn amendement ontleend heeft, staat niet: „aanleiding heeft gegeven”, maar dat de werkgever het beding niet kan invoeren, wanneer hij de dienstverhouding opzegt, tenzij voor die opzegging „ein erheblicher Anlass vorliegt, den er nicht verschuldet hat.” Dit is geheel iets anders dan het vage „aanleiding heeft gegeven”.

Nu moet men niet vergeten, dat in Deutschland deze bepaling alleen geldt voor de Handelsgehülfe en niet voor de overige arbeiders. De bepaling geldt niet voor het geheele gebied van de Gewerbeordnung. Toen men in Deutschland het handelswetboek invoerde, is te gelijk gemaakt een Einführungsgesetz voor het handelswetboek. Wanneer de geachte voorsteller art. 9 § II van het Einführungsgesetz wil nazien, dan zal hij daarin lezen, dat ten opzichte van de Gewerbeordnung een beding als het hier besprokene slechts in zoover verbindend is, „als die Beschränkung nach Zeit, Ort und Gegenstand nicht die Grenzen überschreitet, durch welche eine unbillige Erschwerung seines Fortkommens ausgeschlossen wird”, — hetzelfde dus wat in § 74 van het Duitsche Handelswetboek voorkomt — maar dat de bepaling die de geachte afgevaardigde heeft overgenomen uit § 75 van het Duitsche handelswetboek dus niet is ingevoerd op het gebied van de Gewerbeordnung.

De heer Verhey wil voor allen invoeren wat in Deutschland slechts voor de Handelsgehülfen is toegestaan.

Het beroep op het buitenland steunt het amendement van den heer Verhey niet. Ik beschouw dit amendement als een verzwakking van het Regeeringsvoorstel en kan mij er daarom niet mede vereenigen.

De heer Reyne: Mijnheer de Voorzitter! Enkele opmerkingen slechts over het amendement van den heer Tak. Ik word daartoe niet alleen gebracht door hetgeen de heer Minister daaromtrent gezegd heeft, maar ook door de opmerkingen die door den geachten afgevaardigde uit Rotterdam den heer Plate zijn

gemaakt. Tusschen den heer Plate en mij bestaat bij de beoordeeling van dit amendement een zeer aanzienlijk verschil.

De heer Plate zeide theoretisch te staan aan de zijde van den heer Tak. Ik wensch verder te gaan, ik sta niet alleen theoretisch maar ook practisch aan de zijde van diens amendement. En waarom? Omdat het mij voorkomt, dat een beding, waarbij overeengekomen wordt om na den tijd waarvoor de overeenkomst is aangegaan, een zeker bedrijf niet uit te oefenen, moreel ongeoorloofd is. Nu is gisteren en heden opgemerkt, dat een dergelijk contract vrij wel alleen betekenis heeft voor de intellectuele arbeiders. Men heeft het doen voorkomen, dat deze overeenkomsten alleen gesloten worden met werklieden die o. er zekere mate van contractvrijheid beschikken en die alleszins weten te beoordeelen waartoe zij besluiten. Al ware dit juist, dan komt het mij toch voor, dat van het plaatsen van een dergelijk artikel in de wet geen kwaad is te duchten.

Maar ik moet beslist weerspreken, dat dergelijke contracten met concurrentiebeding alleen door de upper-ten onder de arbeiders zouden worden aangegaan. Het is een feit, dat onder andere in fabrieken van vernis, verf en verduurzaamde levensmiddelen, waar een middelmatig loon wordt uitbetaald, dergelijke overeenkomsten veel voorkomen. En het is daarnaast opmerkelijk, dat die contracten daar worden opgelegd aan werklieden die wel beschikken over een zekere mate van technische vaardigheid en geoeffendheid, maar welke zij alleen en uitsluitend in hetzelfde vak kunnen benutten, zoodat zij, door zulke bepalingen, na beëindiging der dienstbetrekking, niet bij concurrenten werkzaam kunnen zijn en derhalve het geheele bedrijf moeten verlaten. Zij komen derhalve in een zeer ongunstige positie. Hun vakkennis en geoeffendheid wordt waardeloos en het komt dan ook voor, dat menschen die jarenlang in hetzelfde bedrijf werkzaam zijn en daarin een zekere mate van geoeffendheid hebben verworven, ten gevolge van de arbeidsovereenkomst worden teruggebracht tot de ongelukkige groep van de unskilled labourers.

Ik geloof daarom, dat het alleszins gerechtvaardigd is om een beslist verbod als de geachte afgevaardigde uit Franeker wenschte in de wet op te nemen.

Hiertegen is zooveen van de Ministerstafel aangevoerd, dat de rechtmatige belangen van den werkgever evenzeer door de wet moesten worden beschermd als die van den arbeider. Dit is juist, maar het wil mij voorkomen, dat het belang van den werkgever hier niet zoo belangrijk en zoo alles overheerschend is als dat van den arbeider, om zijn vrijheid van handelen, na afloop van het contract, weer terug te krijgen. Waarin bestaat in den regel in casu des werkgevers belang? In het bewaren van het fabrieksgeheim en het behoud van de cliëntèle. Maar laat ons wat het laatste betreft toch vooral niet vergeten, dat dikwijls de cliëntèle geheel is aangebracht door den handelsreiziger, die daarvoor jarenlang heeft gewerkt en op wien de zaak vaak meer rust dan op den patroon.

En nu het fabrieksgeheim. In bedrijven als ik zooveen noemde, in vernis-, verf- en verduurzaamde-levensmiddelenfabrieken beroept men zich veelal op een fabrieksgeheim, maar het is mij in de practijk meermalen voorgekomen, dat dit fabrieksgeheim meer bestond in geheimzinnig doen bij de fabricage of in de verbeelding van den fabrikant dan in de werkelijkheid. Maar als het werkelijk een geheim geldt van een of meer personen, laat men dan de Engelsche manier volgen en den zaakkundigen arbeider deelgenoot maken in het bedrijf of anders hem een-zoo hoog loon geven, dat hij niet aan weggaan denkt.

Het is in de practijk wel voorgekomen, dat een voorman in een vernisfabriek, die zich verbonden had om niet te gaan arbeiden bij een concurrent, toen door omstandigheden het contract niet werd voortgezet, eenvoudig werkloos is moeten blijven, totdat hij het geluk had, dat zijn vorige patroon failliet ging. Eerst toen was hij van het contract ontslagen.

Het komt mij voor, dat alle dergelijke ver strekkende verbintenissen of bedingen eigenlijk ongeoorloofd zijn. Het is waar, dat de Minister heeft gezegd: wij brengen toch dergelijke ongewenschte contracten nu binnen zekere grenzen terug. Doch ik moet herinneren aan hetgeen hij zeide in antwoord op een opmerking van den geachten afgevaardigde uit Goes, dat de arbeider toch niet geheel en al als onmondig moest worden beschouwd. Toen zeide de Minister met nadruk, dat 't toch in den regel de werkgever is die de voorwaarden stelt, welke de werknemer heeft te aanvaarden. Dat voor oogen, is 't onvoldoende om de misbruiken binnen grenzen terug te brengen. Liever volge men den royalen, den uitgebreiden weg om zulke contracten, die indruischen tegen de persoonlijke vrijheid en indruischen tegen de rechtmatige belangen van den loonarbeider, als immoreel en ongeoorloofd te beschouwen niet alleen, maar ze ook als zoodanig te verbieden.

De heer Limburg: Het komt mij voor, dat de redactie door den heer van

Idsinga aan de hand gedaan de voorkeur verdient boven die van de Regeering, hoewel men om met dat amendement te kunnen medegaan, zou moeten ondervangen een bezwaar dat aan dat amendement aankleeft. Dat bezwaar is, dat met de redactie van den heer van Idsinga alleen door den arbeider bij wijze van actie, bij wijze van procedure, kan worden verzocht van den rechter de nietigverklaring, maar dat door den arbeider niet kan worden ingeroepen die zelfde nietigverklaring bij wijze van verdediging, bij wijze van exceptie. Ik hoor den geachten afgevaardigde daar zeggen, dat dit niet een fout is van de redactie, maar dat het de bedoeling is van zijn amendement.

Laat ik het dan zóó zeggen. Het amendement maakt nu alleen mogelijk, dat de arbeider bij den rechter een vordering instelt, terwijl niet het oog wordt geslagen op de mogelijkheid, dat hij niet uit zich zelf naar den rechter loopt, maar dat hij wacht tot de werkgever hem aanvalt en dat hij dan in die procedure zich verdedigt door zich te beroepen op de nietigheid, geheel of gedeeltelijk, van het beding. Om dit denkbeeld alsnog in het ontwerp te belichamen, stel ik als sub-amendement op het amendement van den heer van Idsinga voor, om het tweede lid van dat amendement als volgt te lezen:

„De rechter kan zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen, hetzij op vordering van den arbeider, hetzij ten gevolge van diens verdediging in een geding op grond, dat in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeerd.”

De Voorzitter: Door den heer Limburg wordt voorgesteld als sub-amendement op het amendement van den heer van Idsinga, om het tweede lid aldus te lezen:

„De rechter kan zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen, hetzij op de vordering van den arbeider, hetzij ten gevolge van diens verdediging in een geding op grond dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld.”

Het sub-amendement wordt ondersteund door de heeren Roodhuyzen, van Deventer, Ketelaar, Nolting en Treub, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer Verhey: Mijnheer de Voorzitter! Ik dank den heer Plate voor den steun, dien hij, al is het dan ook indirect, aan mijn amendement heeft gegeven. Hij noemde de concurrentie-clausule een noodzakelijk kwaad en het was juist deze opvatting, welke mij deed uitzien naar een middel om dat kwaad te beperken. Tot mijn leedwezen heeft de Minister reeds verklaard, dat hij met mijn amendement niet kan medegaan. Zijn Excellentie heeft in de eerste plaats de stelling ontwikkeld, dat het niet in het wetsontwerp zou passen. Ik verschil in dat opzicht met den Minister van meening; ik zie dat niet in. Zijn Excellentie verwees naar art. 1639p [o], dat ik ook reeds bij mijn toelichting heb aangehaald. Het komt mij voor, dat de werking van dat artikel door het amendement volkomen intact wordt gelaten. De Minister zeide, dat de werkgever den arbeider tegen schadeloosstelling moet kunnen ontslaan en die schadeloosstelling zou, als ik het goed begrijp, dan het concurrentiebeding in stand moeten doen blijven. De in artikel 1639p [o] bedoelde schadeloosstelling dient m. i. alleen als compensatie van een ontslag zonder dat de werkgever zich aan de opzeggingstermijnen heeft gehouden. Gaf de werkgever die compensatie niet, dan zou hij een onrechtmatige daad plegen. De schadeloosstelling, door den Minister bedoeld, gaat dus buiten mijn amendement om.

Ook het ontslag wegens dringende redenen blijft intact. Als de werkgever om dringende redenen den arbeider ontslag geeft, blijft de beperking der bevoegdheid gelden, omdat door den arbeider dan zeer zeker aanleiding is gegeven tot verbreking der dienstbetrekking.

De Minister voerde ook als bezwaar aan, dat een bepaling die in het Duitsche wetboek beperkt is tot het handelswetboek, door het amendement algemeen zou gemaakt worden. Ik moet natuurlijk dat bezwaar respecteren, maar ik deel het niet, omdat op elk gebied — het is door den heer Plate mijns inziens uitenemend aangetoond — de beperkingsbevoegdheid zeer bedenkelijk voorkomt en dus algemeenheid niet anders dan nuttig kan zijn. De opmerking van den Minister over het overnemen van een denkbeeld uit de Duitsche wetgeving heeft mij wel verwonderd. Aanvankelijk toch was dit artikel in het wetsontwerp niet opgenomen, maar juist omdat het in het Duitsche handelswetboek voorkomt, is het door de Regeering op verzoek der Kamer daarin gebracht. Nu is het merkwaardig, dat, niettegenstaande de omschrijving van het feit dezelfde is, de bepa-

lingen die nader in dit artikel deswege zijn opgenomen, ook niet overeenkomen met die, welke te vinden zijn in het Duitsche handelswetboek, terwijl de Minister mij in zekeren zin een verwijt er van maakt, dat ik met een bepaling van een andere Duitsche wet geen rekening hield, hoewel die bepaling juist niet in mijn gedachtengang past.

Ik ontleende mijn amendement echter niet aan de Duitsche wetgeving, maar constateerde alleen, dat mijn denkbeeld analoog ging met hetgeen in paragraaf 75 van dat wetboek voorkomt.

De Minister wees nog op het verschil, dat zou bestaan tusschen § 75 en hetgeen in mijn amendement is belichaamd. Wanneer er verschil is, dan is dat inderdaad, in den zin van de bedoeling des Ministers, ten gunste van mijn amendement, omdat de werkgever daarbij een ruimere bevoegdheid zou verkrijgen dan bij § 75 is toegelaten. Wanneer ik echter alleen gesproken heb van „aanleiding”, als gezegd wordt er zijn geen rechten aan het beding te ontleenen, wanneer de werkgever den dienst doet beëindigen zonder dat de arbeider daartoe aanleiding heeft gegeven, wordt niet bedoeld, dat elke futiliteit als zoodanig moet worden aangemerkt, maar heb ik mij wel degelijk gedacht, dat toch bij den rechter zou moeten worden aangetoond, dat de aanleiding inderdaad van eenige beteekenis zou zijn. Mocht men willen, dat dit in het amendement nog duidelijker wordt aangewezen, dan heb ik geen bezwaar daaraan alsnog een kleine aanvulling te geven. Ik meen echter, dat het amendement voldoende deze bedoeling weergeeft.

De heer **Heemskerk**: Mijnheer de Voorzitter! Een enkel woord in antwoord op een opmerking van den heer Minister van Justitie. Ik stel voorop, dat door mij niet is beweerd, dat ieder beding als waarover wij thans handelen, door den rechter zou moeten worden beschouwd als een ongeoorloofde oorzaak te hebben, maar wel, dat het ten aanzien van sommige van die bedingen zou kunnen gebeuren. Eenigszins tot mijn verwondering schijnt de Minister te betwijfelen, dat dit nu reeds onder de bestaande wet zou kunnen gebeuren en vroeg hij of daaromtrent ook jurisprudentie bestond. Nu beweert ik niet, dat er in deze een gevestigde jurisprudentie is, maar toch is er een zeer sprekend vonnis van de rechtbank te Amsterdam van 20 November 1903 (W. 8092), waarbij ontzegt is een vordering tot betaling van f 10,000, op grond van het volgende beding:

„De ondergeteekende, A. A., wonende te Stockholm, in aanmerking nemende, dat hij, te rekenen van den 6den November 1900, zal in dienst treden bij den heer B. B. te Amsterdam, ten einde op diens kantoor als correspondent voor de Zweedsche, Duitsche en desverlangd Engelsche taal werkzaam te zijn;

verklaart hierbij zich te verbinden jegens voornoemden heer B. B. om, na het verlaten van zijn dienst, hetzij zulks geschiedt ten gevolge van opzegging door den heer B. B. of door ondergeteekende, hetzij door het verlopen van eenigen bepaalden termijn of uit welken anderen hoofde ook, op geenerlei wijze in Nederland in het houtvak werkzaam te zijn, hetzij voor eigen rekening, op eigen of anderer naam, alleen of in vereeniging of vennootschap met anderen, hetzij als directeur, procuratiehouder, handelsreiziger of op andere wijs, geëmployeerde van een of meer vennootschappen, hetzij als commissaris, makelaar of ander tusschenpersoon, noch in eenige zaak den houthandel, hetzij voor eigen rekening of voor rekening van derden betreffende, aandeel te hebben of op andere wijze betrokken te zijn;

voorts geen agenturen van eenig binnen- of buitenlandsch handelshuis of fabriek, van welken aard ook, hier te lande te zullen uitoefenen, noch voor dezelve hier te lande te zullen reizen;

verbindende zich ondergeteekende om voor elke handeling door hem in strijd met het bovenstaande verricht, aan den heer B. B. voormeld, aanstonds een boete van f 10,000 te zullen betalen. Stockholm, den 18den September 1900. (get.) A. A.”

De beslissing is gemotiveerd hoofdzakelijk door de volgende overwegingen: „overwegende, dat de strekking der overeenkomst is het den gedaagde voor altoos onmogelijk maken om in Nederland in het houtvak werkzaam te zijn, na het verlaten van eischers dienst;

overwegende, dat de openbare orde bedreigd zou worden, wanneer werkgevers van hun werknemers konden eischen, zij het dan ook op grond van een tusschen hen gesloten contract, dat dezen, na ontslag bij hunnen werkgever, zich voor altoos moesten onthouden van arbeid in het vak van hunnen vroegeren werkgever, in welk vak zij zijn opgeleid en in welk vak zij waarschijnlijk op behoorlijke wijze hun brood kunnen verdienen.”

Het is dus duidelijk, dat onder de tegenwoordige wetgeving de rechter wel

degelijk verklaren kan, dat sommige van zulke overeenkomsten hebben een ongeoorloofde oorzaak. Ik ben dus gerechtigd om mijn meening te handhaven, dat de quaestie die wij op het oogmerk behandelen, niet van zoozeer verre strekking is. Overigens geloof ik, dat het niet noodig is het debat te verlengen. Ik spreek het vermoeden uit, dat, wanneer het amendement van den heer van Idsinga, gesub-amendeerd door den heer Limburg, wordt aangenomen, een regeling zal worden getroffen die vrij algemeen bevredigend zal geacht worden.

De heer **de Savernin Lohman**: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij geoorloofd nog een enkel woord te spreken. Ik zal verschillende punten overslaan die tegen mijn amendement zijn aangevoerd. Alleen aan den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Plate, wenschte ik op te merken, dat hij zeer te recht verklaard heeft, dat bij deze beperking van de vrijheid het publiek belang betrokken kan zijn, maar dat ik dit in het geheel niet ontkend heb. Hij heeft ook te recht gezegd, daarom moet die vrijheid zoo min mogelijk worden beperkt. Nu, dat zoo min mogelijk ligt ook in mijn amendement. Maar er kan toch aan de andere zijde een rechtmatig belang zijn, dat evenzeer op erkenning en bescherming aanspraak heeft. Men mag o. a. niet over het hoofd zien, dat er publiek belang bij is den werkgever niet te veel te hinderen in zijn bedrijf, want doet men dat, dan moet deze in een ander land, waar zijn vrijheid van handelen minder beperkt is, zijn onderneming oprichten, wat reeds menigmaal gebeurd is. Daarom geloof ik, dat het verstandiger en beter is in deze niet noodeloos zijn vrijheid van contracteeren te beperken.

Ik wensch hier even de aandacht van den geachten spreker en van de Kamer te vestigen op het feit, waaruit blijkt hoe juist het is hetgeen ik beweerd heb, dat het antwoord op de vraag wat redelijke belangen van een werkman zijn en in het algemeen het oordeel of iets al of niet redelijk is, volkomen subjectief is.

De geachte afgevaardigde uit Rotterdam heeft zich beroepen op het feit, door mij aangehaald, dat nl. een leerling, bij een werkgever komende om het vak te leeren, zich verbond binnen zeker rayon het vak zelf niet uit te oefenen.

De geachte afgevaardigde vond dit nu een bij uitstek onzedelijk beding. Doch ik heb dit voorbeeld juist uit het leven genomen. Het is mij bekend, dat zulk een contract gesloten is tusschen twee personen, behoorende tot den zeer gegoeden stand, een meubelmaker en een houthandelaar. De meubelmaker verzocht den houthandelaar, dat zijn zoon door hem in diens vak zou worden ingeleid. De houthandelaar antwoordde daarop: ik ben bereid hem het vak te leeren, mits hij zich verbindt om niet zelf in den houthandel te gaan.

Ziedaar een rechtmatig beding dat niet onder pressie ontstaan is, maar geheel met den vrijen wil van partijen, van meerderjarige personen, met wederkeerige inachtneming hunner eigen belangen. Zullen wij nu een bepaling opnemen waardoor de leerling, indien die den rechter op zijn hand heeft, zich aan het contract kan onttrekken enkel op grond dat het beding met zijn redelijke belangen niet strookt?

Het ligt intusschen voor de hand dat van zoodanig beding ook misbruik gemaakt kan worden. Dit heb ik reeds erkend. Maar nu beriep de Minister zich weer op § 74 van het Duitsche handelswetboek.

Ik doe opmerken — de Minister heeft het zelf trouwens reeds gedaan — dat de regeling dezer materie in de Duitsche wetgeving zich op verre na niet over dezelfde personen uitstrekt als onze bepaling. Zij heeft slechts betrekking op bepaald aangewezen categorieën van personen. Ook ligt in de bepaling van het Duitsche handelswetboek veel nauwkeuriger aanduiding van wat al dan niet geoorloofd is, dan in deze algemeene bepaling.

De Duitsche wet bemoeit zich slechts met die beperkingen der vrijheid, welke betrekking hebben „auf Zeit, Ort und Gegenstand”. Men mag, waar het die drie onderwerpen betreft, zekere grenzen niet overschrijden. Met de overige beperkingen bemoeit de wetgever zich niet.

Een andere bepaling in het artikel vind ik ook voortreffelijk, ofschoon zij juist strekt tot meerdere beperking van den werkgever, omdat die bepaling den rechter den weg aanwijst wat ten aanzien van den duur der beperking zal gelden, ten gevolge waarvan men dus komt tot meerdere vastheid van recht.

In het tweede lid van § 74 staat namelijk:

„Die Beschränkung kann nicht auf einen Zeitraum von mehr als drei Jahren von der Beëndigung des Dienstverhältnisses an erstreckt werden.”

De beperking van de vrijheid kan dus niet langer duren dan drie jaren na afloop van de dienstverhouding.

Ik zie dus geen bezwaar in deze zeer sterke beperking van den werkgever, als de wet het maar vaststelt; maar ik wil het niet overlaten aan het volkomen

vrije inzicht van een persoon, van wien ik niet weet wat er in zijn hersens omgaat. De Minister zegt: dat mijn redactie op hetzelfde neerkomt als de bepaling in het wetsontwerp. Ik zou zeggen: het is hetzelfde, behalve dat het juist het omgekeerde is. Het wetsontwerp spreekt van de belangen van den werkman en ik van die van den werkgever.

Toen ik, na mijn amendement gesteld te hebben, de Deutsche wetgeving, waarop in de stukken beroep was gedaan, er eens op nasloeg, heeft het mij getroffen, dat men daar juist van hetzelfde beginsel uitgaat als mijn amendement. In het voorbijgaan merk ik op, dat het Deutsche handelswetboek zich aansluit bij het Deutsche burgerlijk wetboek, § 138, en dat daarin volstrekt niet op vage wijze wordt aangeduid wat de wetgever wil en de rechter dus te beslissen heeft.

Volgens de beslissingen door de hoogste administratieve colleges genomen, wordt het volgende aangenomen: dat bedoelde concurrentie-bedingen slechts geldig zijn als daardoor een rechtmatig belang van den Geschäftsinhaber wordt verzekerd, en dat dus het concurrentieverbod naar aard en duur het bedrijfsvermogen (Erwerbsfähigkeit) en de persoonlijke vrijheid van den verbondene niet beperkt wordt in een de goede zeden overschrijdende mate. Wat dit bedoeld leert genoemd § 138 burgerlijk wetboek. Een rechtmatig belang is het voorts, wanneer het hoofd van het bedrijf zich er tegen beschermen wil, dat de verbondene de kennis die hij verkregen heeft van de bronnen waaruit hij zijn waren betreft, van zijn handelsrelatiën, van zijn wijze van fabriceren (Bezugsquelle, Geschäftsverbindungen, Herstellungsweise) tot zijn nadeel aanwendt. Het zijn dus des werkgevers belangen waarmede in de eerste plaats gerekend wordt, ter beoordeeling van wat al dan niet onbillijk is.

In het wetboek wordt dan gesproken van een onbillijke bemoeilijking van de toekomst van den arbeider. Ter beoordeeling daarvan is alweer in de eerste plaats na te gaan, in welken omvang een rechtmatig belang van den principaal bij de beperking der bevoegdheden der andere partij aanwezig is. Is er geen rechtmatig belang, dan is er geen actie. Dit bepaalt ook § 226 van het burgerlijk wetboek: „de uitoefening van eenig recht wordt niet toegelaten als zij geen ander doel kan hebben [dan] een ander schade toe te voegen”.

Juist het omgekeerde echter staat hier in de wet. Van het belang van den werkgever wordt hier in het geheel niet gesproken.

De Deutsche wetgever gaat echter wel degelijk uit van het beginsel, dat er een rechtmatig belang voor den werkgever bestaat en dat bij de beoordeeling van het contract daarmede in de eerste plaats rekening moet worden gehouden.

Het ontwerp zorgt voor de belangen van één partij; van de tweede partij wordt zelfs in het geheel niet gerept.

De Minister heeft gezegd, dat ik niet beweren mag dat de arbeider volgens dit ontwerp niet gehouden is door zijn contact, gelijk ik dit gisteren zou gezegd hebben. Ik geloof niet dat ik gisteren gezegd heb, dat de arbeider in 't geheel niet gebonden is aan zijn contract, maar wel dat de rechter er niet aan gehouden is, en hem, zoo zijn belang dit vordert, er van ontslaan kan. Wel is het juist, dat ik bij een andere gelegenheid, nl. bij art. 1637 u. gezegd heb, dat de rechter zich volgens dat artikel kan stellen in de plaats van een der contractanten. Maar bij dit artikel heb ik uitdrukkelijk gezegd, dat ik er geen bezwaar tegen had dat in dit geval door den rechter beoordeeld mocht worden in hoever de bedongen schadeloosstelling moet worden verlaagd.

Wat mijn tweede amendement aangaat, daarover zal ik ook niet veel zeggen. Ik meen dat de Minister onjuist redeneert wanneer hij beweert, dat in het geval, dat ik gisteren heb uiteengezet, de werkman in de kosten zal worden veroordeeld.

Wanneer de werkgever een actie instelt tot verkrijging van hetgeen hem rechtmatig toekomt en gedurende het geding de arbeider zich bereid verklaart tot betaling eener verminderde schadeloosstelling, dan geloof ik, dat, wanneer die vermindering wordt toegestaan, de werkgever de proceskosten heeft te dragen.

Ik wensch er ook even de aandacht op te vestigen, dat de Minister gezegd heeft, dat een afzonderlijke actie tot vermindering in de practijk niet voorkomt en ook niet wenschelijk is.

Zij kan m. i. dikwijls voorkomen en is vaak wenschelijker dan een proces af te wachten, om dan reconventioneel die vermindering of wijziging te vragen. Wanneer b.v. iemand een contract opmaakt met een ander, waarbij bepaald wordt dat hij geen fabriek zal oprichten daar ter plaatse, maar hij komt later tot de meening, dat hij aan dit contract niet gebonden is, dan zal hij, vóór dat hij tot het oprichten van een dergelijke fabriek overgaat, verstandig te doen met aan den rechter te vragen, dat beding nietig te verklaren, want, wanneer hij eenmaal de fabriek heeft opgericht, dan is hij met handen en voeten gebon-

den, gelijk gebeurd is. Het is een bekend feit, dat, eerst nadat de eene contractant een nieuwe zaak had opgericht, de andere contractant zich beroepen heeft op het beding. Daarom moet de redactie zóó ingericht worden, dat duidelijk blijkt dat het beding vernietigd kan worden, ook vóór dat de partij die aan het beding gebonden was dit heeft overtreden.

Ik heb dit nog even willen zeggen tot verdediging van ons amendement, maar ik wil geenszins ontkennen, dat het voorstel van den heer van Idsinga, dat zich geheel beweegt in dezelfde lijn als het onze, een verbetering is, vooral omdat de slotalinea van het voorstel van dien geachten afgevaardigde betrekking heeft op het geheele artikel en niet alleen op het laatste lid, waarin van de poenaliteit sprake is.

Het beginsel, dat de heer van Idsinga in zijn amendement heeft neergelegd, is, dunkt mij, hetzelfde dat aan het onze ten grondslag ligt, dat namelijk de vernietiging van het arbeidscontract kan plaats hebben op grond, dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door het beding onbillijk wordt benadeeld.

Hier wordt dus wel degelijk het belang van den werkgever, op den voorgrond gesteld, maar niet uitsluitend; daarbij moet vanzelf ook het belang van den arbeider, met het oog waarop de vermindering gevraagd wordt, gewogen worden en getoetst aan het belang van den werkgever. Dit volgt ook uit mijn amendement. Ik geloof, dat dit amendement een verbetering is, gelijk ik ook meen, dat het sub-amendement daarop voorgesteld, weer een verbetering daarvan is, om de redenen die door den voorsteller daarvan zijn aangegeven. Het is om die redenen dat de heer van Veen en ik verklaren onze amendementen op dit artikel in te trekken.

De Voorzitter: Door de heeren de Savornin Lohman en van Veen zijn de door hen op dit artikel voorgestelde amendementen ingetrokken en maken zij derhalve geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch nog een enkel woord te zeggen ter aanbeveling van mijn amendement en tevens, al heeft de heer de Savornin Lohman de amendementen op het artikel voorgesteld door hem en den heer van Veen, ingetrokken, een korte opmerking te maken over hetgeen door hem is gesproken.

Wat de heer de Savornin Lohman gezegd heeft over de onmondigheid van de arbeiders, is reeds voldoende beantwoord door den heer Plate en door den Minister, en wat zijn opmerking betreft aangaande het niet voorkomen van de leerlingen in dit artikel, wensch ik op te merken, dat die zaak beter op haar plaats zal zijn bij de herziening der Arbeidswet.

De heer Plate heeft duidelijk aangetoond, dat wij hier bezig zijn aan de bestrijding van een groot kwaad. Hoe groot dat kwaad wel is, hebben wij hedenmorgen nog kunnen zien in het overzicht van het *Handelsblad*, aan het slot waarvan wij lezen, dat iemand werkzaam bij een blad zich had moeten verbinden om eenige jaren nadat hij eventueel ontslag zou hebben genomen of gekregen, niet bij een ander blad in dienst te treden op verbeurte van een boete van meer dan 10 maal zijn jaarlijksch salaris. Ik geloof dus, dat niet te veel kan gezegd worden van het groote kwaad, dat thans in het Regeeringsartikel wel wat wordt bestreden, maar niet geheel uitgeroeid, en ik meen derhalve, dat het amendement van den heer Tak de voorkeur verdient, waarom ik dan ook mijn stem daar vóór zal uitbrengen. Ik vrees echter dat dit amendement bij de Kamer geen ingang zal vinden. Men heeft herhaaldelijk uit den mond van den heer Plate en van den Minister kunnen hooren, dat zulk een bepaling als dit artikel aangeeft op industrieel en commercieel gebied noodig is.

Ik heb gisteren reeds betoogd, dat mijn amendement daarin te gemoet komt, maar dat het die personen er buiten laat, waarvan ook de heer Reyne hedenmorgen sprak, en vooral de handelsreizigers. Ik heb in dit verband den Minister te herinneren aan een rapport dat bij hem is ingekomen van de Commissie tot bestudeering van het wetsontwerp dat wij thans behandelen, en waarin sprake is van dit artikel. Voorts wijs ik den Minister op een adres de vorige week bij de Kamer ingekomen van de Vereeniging van handelsreizigers te Rotterdam, die tegen dit artikel ernstig bezwaar heeft.

Welk bezwaar had nu de Minister tegen mijn amendement? Het eenige bezwaar dat ik hoorde was, dat het niet in overeenstemming was met dit ontwerp, omdat door het geheele ontwerp, evenals bij de Ongevallenwet, een bedrag wordt genoemd van f 4 per dag. Welnu, ik zou liever de f 6 in mijn amendement genoemd blijven handhaven, maar waar de Minister wellicht tegen mijn amendement geen

bezwaar zou hebben, wanneer ik die f 6 veranderde in f 4, wil ik ter ontmoeting aan het bezwaar van den Minister thans mijn amendement wijzigen, om het volgens het verlangen van den Minister in overeenstemming te brengen met het bedrag dat in het ontwerp wordt genoemd. Het eerste lid van het amendement zal dus nu moeten worden gelezen: „Zoodanig beding kan niet worden aangegaan met eenen arbeider, wiens in geld vastgesteld loon vier gulden of minder per dag bedraagt.”

Ik hoop, dat de Minister alsnu geen bezwaar meer zal hebben tegen mijn amendement, terwijl ik er nog bijvoeg, dat het ook niet in strijd is, noch met het amendement van den heer Verhey, noch met dat van den heer van Idsinga.

De Voorzitter: Door den heer de Klerk is een wijziging gebracht in zijn amendement, zoodat het eerste lid zal worden gelezen: „Zoodanig beding kan niet worden aangegaan met eenen arbeider, wiens in geld vastgesteld loon vier gulden per dag of minder bedraagt.”

De heer Tak: Mijnheer de Voorzitter! Zeker is de tijd nog niet nabij, dat men met reden er over klagen kan dat de vrees, gisteren door den heer Lohman geuit, zou bewaarheid worden, dat de bescherming van den arbeider zóó ver zou gaan, dat werkelijk al het recht aan één kant kwam en de werkgevers waren geslagen met rechteloosheid. Wanneer mijn medevoorstellers en ik hier trachten om een zekere bescherming van categorieën van werklieden in het leven te roepen, dan wordt daardoor hun recht niet zoodanig vermeerderd of gewaarborgd, dat daartegenover zou staan een rechteloosheid van de patroons. Vooral ook niet, omdat wij dadelijk op den voorgrond hebben gesteld, dat wij niet ongeneigd zijn waarborgen te geven voor werkelijk bestaande misbruiken, maar dat wij de bedoeling hebben de arbeiders bijzonder in bescherming te nemen tegen een beding van zoo algemeene werking, dat de goeden met de kwaden treft.

Ik ben den heer Plate zeer dankbaar voor den geboden steun, niet aan mijn amendement, maar aan de door ons ingenomen positie. De geachte afgevaardigde uit Rotterdam meende, dat hierbij in hoofdzaak betrokken waren arbeiders van hooger orde, technici, handelsreizigers en dergelijke, en dat de handenarbeider voor een goed deel hier buiten stond. Zeker, de meest eenvoudige handenarbeider wel, maar niet de meesterknecht, de werkmeester en de lagere technicus. Wij hebben van den heer Reyne voorbeelden gehoord, hoe het beding ook op zulke arbeiders wordt toegepast. Trouwens, niet alleen het Deutsche wetboek van koophandel bevat bepalingen omtrent dit beding, maar ook in de Deutsche Gewerbeordnung zijn analoge bepalingen opgenomen.

De heer Plate kwam tot de conclusie, dat hij het beding bedenkelijk vindt, maar in sommige gevallen onvermijdelijk.

Ik zou deze uitspraak willen wijzigen en zeggen, dat in sommige gevallen tegen werkelijk misbruik van vertrouwen, misbruik van kennis enz. eenige voorziening noodig is, maar dat daarom die voorziening nog niet behoeft te worden gevonden in een beding van dezen aard; want dit beding, dat den waarborgschept, dien de heer Plate zoekt, treft een aantal andere arbeiders — bij voorbeeld de handelsreizigers — met machteloosheid, in den dienst van den patroon, om hun arbeidsvoorwaarden te verbeteren, machteloosheid om een anderen patroon te zoeken, omdat zij, de dienstbetrekking opzeggende, getroffen worden door het zwaard van het beding, omdat zij die hun vak kennen en daarin geoefend zijn, worden verhinderd het uit te oefenen.

Daarom, hoe ook geregeld, blijft dit beding treffen een groote massa arbeiders, wier oeconomische positie daar niet tegen kan en nog zwakker wordt dan zij nu is.

Nu was de conclusie van den heer Plate instemming met het amendement van den heer Verhey en mij lijkt die conclusie zwakker dan zijn betoog deed vermoeden, want de „aanleiding” in het amendement-Verhey genoemd, geeft zoo weinig waarborg. Indien de werkgever een aanleiding wil uitlokken van zijn arbeiders, dan is het hem gemakkelijk genoeg de arbeiders hetzij door eenig gewaand verzuim, hetzij door het uitlokken van woorden in die richting te drijven. Maar nemen wij die groote categorie van handelsreizigers — de heeren zullen zich herinneren, wat geschreven staat in de 25—30 bladzijden van het enquête-rapport, waar de vragen zijn beantwoord: hebt gij te klagen of opmerkingen te maken over de behandeling van den patroon, — dan zullen wij toestanden ontmoeten, waarin men zeker kan zijn, dat, als de weg wordt gezocht om den arbeider „aanleiding” te doen geven tot het eindigen van de dienstbetrekking, deze wel degelijk zal worden gevonden.

Daarom zou ik nog eens een beroep willen doen op den geachten afgevaardigde, den heer Plate, of hij, in wiens woord, al heeft hij het niet genoemd, ik zoo

duidelijk gevoelde de overtuiging, dat iemand, die werkelijk is geoefend en ijverig is, ook moet kunnen vooruitkomen, en geen keten aan het been moet hebben, niet tot een sterker conclusie moet komen dan waartoe hij gekomen is.

Ik zag tot mijn genoegen den geachten afgevaardigde toestemmend knikken. Ik heb gevoeld, dat hij gehinderd werd door het denkbeeld, dat een persoon die in dienst van een ander zijn plichten behoorlijk is nagekomen, zich heeft geoefend en sterker is geworden in zijn werk, dat zijn levenswerk moet worden, bij het eindigen der dienstbetrekking zou staan voor het geval, dat hij hetgeen hij geleerd heeft en aan zijn eigen arbeid heeft te danken, niet zou mogen gebruiken voor zijn levensonderhoud en om maatschappelijk sterker te worden. Dit wordt door het amendement-Verhey niet voorkomen, hoezeer ik de bedoeling daarvan ook apprecieer.

Nu heeft de heer Heemskerk ons verwezen naar de algemeene voorwaarden van geldigheid voor alle overeenkomsten: geoorloofde oorzaken, afwezigheid van bedrog, geweld enz., en de geachte afgevaardigde heeft ons geciteerd een vonnis van de rechtbank te Amsterdam, waarbij hij echter den nadruk had moeten leggen, meen ik, op de woorden voor altoos. De leerling of klerk, die bij den houthandelaar in dienst was, moest zich voor altoos na het ontslag onthouden van arbeid in het vak van den vroegeren werkgever.

Indien in deze rechterlijke uitspraak een uitweg wordt gezocht en dus wordt voorgespiegeld, dat dit helpen zal, moeten wij ook weten hoe zij wordt toegepast en dit vonnis met dit „altoos” er in komt mij voor te zijn een unicum.

In een vonnis van 30 Juni 1905 van dezelfde rechtbank (*Weekblad van het Recht* n°. 8289) komt, hoewel het vonnis wordt gewezen op andere gronden, de volgende overweging voor:

„De strijd met de goede zeden bestaat niet, waar de verbintenis zich beperkt tot het nalaten van dergelijke daden te Singapore.”

Dit is een bewijs, dat de uitweg door den heer Heemskerk geopend, is een smalle uitweg, waar weinigen zullen doorkomen, zoodat wij hierin niet moeten zoeken een remedie voor de zaak die ons bezighoudt.

Nu heeft de Minister gezegd, dat deze stof niet zou te regelen zijn in bepalingen op oneerlijke concurrentie, en om dat te betoogen heeft hij het veld van die bepalingen ingeperkt tot de concurrentie tusschen werkgevers, een zeer willekeurige inperking, omdat men, indien men het onderwerp gaat regelen, zijn eigen grenzen gaat stellen, en dan kan men evengoed het een opnemen als het ander. Het is er mij niet om te doen in een of ander aangewezen ontwerp de wettelijke bepalingen te maken, die in dit opzicht noodig kunnen zijn, maar om onderscheid te maken en niet alle te brengen onder één Schablone. Het levert een gevaar op dat allen onder één artikel worden begrepen en daarom moet men een andere methode aannemen en zeggen: er komen misbruiken voor, en nu zullen wij die misbruiken trachten te treffen. Dan treft men den schuldige en wordt niet de oeconomische positie van den arbeider geschaad door den indirecten invloed van het beding. Dit doet het ontwerp. De Minister heeft nog een ander argument gebruikt. Hij heeft art. 273 van het Wetboek van Strafrecht aangehaald, het bekend maken van bijzonderheden waarvan geheimhouding is opgelegd. Men zal algemeen die geheimhouding gaan opleggen, zegt hij, en dan is het nog erger.

Dit geloof ik niet. Indien — er staat in het artikel: „bekend maakt”, niet gebruik maakt — die geheimhouding gewoonlijk werd opgelegd, dan geloof ik, dat men er zich liever aan zou houden, dan te blijven in dezen toestand, dat men, uit vrees van gedurende een zekeren tijd niet in staat te zijn van zijn arbeidskracht gebruik te maken, niet bij een anderen patroon mag solliciteeren, zich er voor moet hoeden loonsverhooging aan te vragen, verkeert in een oeconomische positie, welke veel zwakker is dan de gewone van den arbeider in de verhouding tot zijn werkgever.

Wat hier geregeld is, heb ik in deze laatste woorden aangegeven. Wat wij zoeken is een verbetering in deze bepaling, die de oeconomisch zwakke positie van den arbeider, die voortdurend zit onder de bedreiging van het in werking treden van het beding, beheerscht; die hem belemmert in zijn vooruitkomen in de wereld; die hem in het ergste geval tot broodeloosheid doemt, in minder ernstige gevallen tot het verrichten van mindersoortigen arbeid dan waartoe hij in staat is.

De onzekerheid welke dit artikel schept, maakt dat wij met kracht en overtuiging ons amendement volhouden, daarbij herhalend, dat het ons niet te doen is misbruiken in bescherming te nemen, maar deze te willen tegengaan, wanneer zij ons worden aangetoond.

De hier gevolgde methode echter willen wij niet, volgens welke misbruiken wel

worden tegengegaan, maar tal van eerlijke posities in de wereld benadeeld en waardoor men het kind met het badwater uit het raam gooit.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben den verschillenden sprekers, die mijn amendement hebben gesteund; zeer erkentelijk voor de wijze waarop zij mij mijn taak hebben vergemakkelijkt. Na hetgeen door hen is aangevoerd, schijnt het mij niet noodig op de bezwaren die ik van de Regeeringstafel heb moeten hooren, terug te komen. Daaruit blijkt toch, m. i. ten duidelijkste wel, dat mijn amendement wel degelijk tegenover het Regeeringsartikel recht van bestaan heeft.

Er rest mij dus alleen mijn houding te verklaren tegenover het sub-amendement van den heer Limburg.

Zooals die geachte spreker duidelijk heeft uiteengezet, staan er hier twee stelsels tegenover elkaar. Na zijn uiteenzetting behoeft ik daarop niet terug te komen, maar ik wensch slechts op te merken, dat die twee stelsels niet *principieel* verschillen. Er is geen strijd van beginselen; de strijd gaat alleen over het meer of minder practisch nut van het eene stelsel boven het andere.

Ik gaf hedenochtend bij de toelichting van mijn amendement de voorkeur aan een dier stelsels wegens de grootere zekerheid welke het m. i. aan beide partijen verschafte, zonder evenwel te willen ontkennen, dat ook aan het stelsel, dat de heer Limburg voorstaat, practische voordeelen verbonden zijn. De keuze tusschen de twee stelsels wordt bepaald door het gewicht dat men aan die verschillende voordeelen hecht; en nu moet ik ten slotte erkennen, dat er aan het stelsel van mijn amendement één nadeel kleeft, dat mij heeft bewogen met het stelsel van het sub-amendement Limburg mede te gaan. Wanneer namelijk een werkgever een beding, als hier bedoeld, met vele werklieden heeft gesloten, en een der werklieden provoceert de te nietdoening van het beding, dan zou deze uitspraak volgens mijn amendement niet voor de anderen gelden of gevolg hebben; ieder arbeider zou op zich zelf een actie moeten instellen om zijn beding te niet te doen.

Ik erken, dat dit uit een practisch oogpunt wel eenige bezwaren met zich medebrengt. Op dien grond, en ook omdat ik meen dat de meerderheid der Kamer zich liever aansluit bij het systeem dat in het sub-amendement is belichaamd, zou ik wenschen, dat sub-amendement over te nemen.

Evenwel moet ik eenig bezwaar maken tegen de redactie, en zou ik in overweging willen geven daarin eenige kleine wijzigingen te brengen: vooreerst door verplaatsing van enkele woorden de redactie fraaier te maken, en voorts door een andere uitdrukking te kiezen voor „hetzij ten gevolge van diens verdediging in een geding”, omdat uit deze woorden zou kunnen worden afgeleid, dat de rechter, naar aanleiding van eenige opmerkingen bij de verdediging, ambtshalve zou kunnen ingrijpen, iets dat de geachte afgevaardigde uit den Haag zeker, evenmin als ik, bedoelt.

Om aan die bezwaren te gemoet te komen zou het sub-amendement aldus gelezen kunnen worden:

„De rechter kan hetzij op de vordering van den arbeider, hetzij ingevolge diens daartoe strekkend verweer in een geding, zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat” enz.

Kan de heer Limburg zich met zoodanige wijziging vereenigen, dan verklaar ik gaarne het sub-amendement over te nemen.

De heer Limburg: Mijnheer de Voorzitter! De heer van Idsinga had mij van te voren reeds medegedeeld, dat hij bereid was mijn sub-amendement over te nemen, mits de redactie in den door hem aangegeven zin gewijzigd werd. Ik kan mij daarmede volkomen vereenigen, zoodat ik mijn sub-amendement, dat, door hem gewijzigd, is overgenomen, intrek.

De Voorzitter: Door den heer Limburg is een wijziging gebracht in zijn sub-amendement, ten gevolge waarvan het thans strekt om het tweede lid van het amendement van den heer van Idsinga te doen luiden:

„De rechter kan, hetzij op de vordering van den arbeider, hetzij ingevolge diens daartoe strekkend verweer in een geding, zulk een beding geheel of gedeeltelijk te niet doen op grond dat, in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers, de arbeider door dat beding onbillijk wordt benadeeld.”

Het aldus gewijzigd sub-amendement wordt door den heer van Idsinga overgenomen, zoodat het afzonderlijk geen onderwerp van beraadslaging meer uitmaakt.

De heer **Drucker**, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over het gewijzigd Regeeringsvoorstel en de voorgestelde amendementen en, zegt: Namens de Commissie van Rapporteurs heb ik in de eerste plaats een enkele opmerking te maken aan het adres van den heer de Savornin Lohman.

Deze geachte spreker heeft gisteren de meening uitgesproken, dat wij eenigermate buiten ons boekje waren gegaan.

Het komt der Commissie van Rapporteurs voor, dat, als de geachte spreker zijn eigen woorden van gisteren nog eens kalm naleest, hij inderdaad toch zelf zal moeten komen tot de conclusie, dat hij daarin wel wat ver gegaan is. Althans wij zijn ons niet bewust, dat wij onze taak hebben opgevat op een wijze die niet oorbaar is.

Wat aangaat het onderwerp, waarover wij hier spreken en waarvan de geachte afgevaardigde zeide, dat wij het met meer nadruk dan gepast was op den voorgrond hadden gebracht in het Voorloopig Verslag, zij het mij vergund te herinneren, dat nog heden de heer Minister heeft gezegd, dat hij in de afdeelingen heeft behoord tot hen die op dit onderwerp de aandacht hebben gevestigd. Ik kan er bijvoegen, dat een zeer competent deskundige, professor Houwing, te Amsterdam, in een opstel, verschenen in het bekende feestnummer van het *Weekblad voor Privaatrecht* enz. van 6 Juli 1901, zeer uitdrukkelijk deze quaestie aan de orde heeft gesteld. Waar dus buiten de Kamer en later daarbinnen dit onderwerp ernstig ter sprake kwam, achtte de Commissie zich gerechtigd, daaraan in het Voorloopig Verslag een paragraaf te wijden.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft ook gesproken van de eenzijdige samenstelling van de Commissie van Rapporteurs. Daarover kunnen wij ons niet verantwoorden, want aan die samenstelling zijn wij geen schuld. Inderdaad, die samenstelling is ietwat eenzijdig geweest. Vóór de verkiezingen van 1905 nam de rechterzijde der Kamer tachtig procent van de Commissie in beslag en na die verkiezingen nog vijf en zeventig procent. Maar het is eenigermate zonderling, dat juist door een lid van de rechterzijde op die éénzijdigheid de aandacht wordt gevestigd. Over de samenstelling der Commissie hebben trouwens de Commissie zelf en haar president nooit in het minst te klagen gehad.

Ik kom thans tot de zaak die hier aan de orde is en dan in de eerste plaats een woord over de beteekenis van het artikel. Ook bij dit artikel is het weder noodig daarover een enkel woord te zeggen, want gisteren is door een spreker verklaard, dat in de toekomst menigeen dupe zal worden van dit artikel, terwijl een ander der geachte sprekers heeft gezegd, dat wanneer dit artikel in de wet bleef, voor vele personen de wet eerder nadeel dan voordeel zou brengen. Het is onbegrijpelijk, hoe iemand, die van dit wetsontwerp meer dan oppervlakkig kennis heeft genomen, telkens met dergelijke beweringen in een Vergadering als deze kan voor den dag komen. Mijnheer de Voorzitter! Door dit wetsontwerp wordt geen enkele concurrentie-clausule in Nederland ingevoerd. Of men concurrentie-clausules wil maken of niet, hangt af van de partijen. Zij kunnen dat nu doen en zij zullen dat voortaan doen, maar thans kunnen zij het doen zonder eenige andere beperking dan die, welke door den rechter kan worden aangebracht op de wijze, zooals in het Amsterdamsche vonnis, dat de heer Heemskerk citeerde, is geschied, terwijl voortaan in de wet tal van beperkingen zullen liggen. Hoe het mogelijk is, dat voor iemand uit dit wetsartikel nadeel zou voortspruiten, gaat boven mijn begrip. En dat gaat trouwens ook boven het begrip van den heer de Klerk, want wanneer het waar was dat dit artikel schadelijk is, dan had die geachte afgevaardigde niets anders te doen dan er tegen te stemmen en dan behoefde hij zich niet de moeite te geven van amendementen in te dienen en te verdedigen. Indien het kwaad in het artikel zat, zou men er tegen kunnen stemmen, maar de geachte afgevaardigde uit Rotterdam weet zeer goed, dat als het artikel werd verworpen, de toestand slechter zou wezen dan deze zal zijn met het artikel in de wet. Het doet mij genoegen, dat de heer de Klerk toestemmend knikt, maar dan moest men ook die dwaalleer, welke genoeg op vergaderingen heeft rondgespookt, niet binnen deze muren brengen.

Wat is de beteekenis van dit artikel? Deze is, dat hetgeen nu mogelijkerwijs door een enkele rechterlijke uitspraak kan worden beperkt, voorgoed en belangrijk wordt beperkt door hetgeen in het artikel staat.

De beperking, die door de rechterlijke uitspraak kan worden aangebracht, is altijd onzeker, want tegenover het Amsterdamsche vonnis, waarop de heer Heemskerk heeft gewezen, kunnen tal van andere vonnissen worden aangehaald, waar de rechter zich niet op dien weg heeft willen begeven. Voortaan zal de rechter door die artikel verplicht zijn de zaak onder de oogen te zien.

Een belangrijke eigenschap van dit artikel is verder, dat het is algemeen, voor alle personen, van welk vak ook, welke betrekking ook. De geachte afgevaardigde uit Rotterdam, de heer Plate, heeft hedenmorgen gezegd, dat slechts bij enkele categorieën van arbeiders dergelijke bedingen voorkomen. Er is reeds van verschillende zijden de aandacht op gevestigd, ook door den Minister, dat de vakken en gevallen, waarin men dergelijke bedingen aantreft, zóó veelsoortig zijn, dat het niemand gegeven is die alle te overzien. En wanneer er in deze Vergadering leden zijn, die zich op hun persoonlijke ervaring beroepen, moet men aan die ervaring niet te veel gewicht toekennen, want die ervaring beweegt zich altijd op een beperkt terrein, terwijl het gebied van deze clausule grooter is dan een van ons kan overzien. In de algemeenheid ligt nu ook weer een groot voordeel van dit ontwerp, dat de hier aangebrachte beperking ten goede doet komen aan alle arbeiders, onverschillig of zij in den landbouw werkzaam zijn of in de nijverheid of in de journalistiek, of waar ook. Er wordt herhaaldelijk gewezen op de gespecialiseerde regelingen der Duitsche wetgeving, maar daar hebben juist tal van categorieën om te verkrijgen wat anderen reeds verkregen hebben. In de *Sociale Praxis* van 22 Maart 1906 wordt besproken een belangrijke discussie in den Rijksdag, over een motie om aan de „technische Angestellten” de voordeelen te geven, die het handelswetboek verschaft aan de handelsbedienden, en de schrijver, die in genoemd weekblad een toelichting van de motie geeft, een vooruitstrevend lid van den Rijksdag, zegt, dat de „technische Angestellten” altijd vergeten zijn, omdat zij zich niet luid genoeg hebben doen hooren.

„Artige Kinder kriegten nichts”, voegt hij er bij. Maar of de kinderen „artig” zijn of niet, dit artikel geldt voor hen allen.

„Nu rijst de vraag, of men nog verder zal gaan, en daarbij kom ik tot de amendementen van de heeren Tak en de Klerk.

Zal men deze bedingen onbeperkt verbieden? Waar men tracht aan te toonen de noodzakelijkheid van een algemeen, onbeperkt verbod, dient men tot punt van vergelijking niet te nemen de bedingen die nu worden gemaakt en waarvan de ongeldigheid geheel en al afhangt van den rechter, maar moet men vergelijken met den toestand, die onder de werking van dit artikel zal ontstaan, waar te zware beperkingen door den rechter zullen moeten worden gekeerd, als hij het artikel naar plicht en geweten opvat.

Alle onereuse bedingen, waaromtrent hier voorbeelden zijn aangevoerd, zullen gekeerd worden door dit artikel.

De vraag is nu: zal men *alle* concurrentiebedingen met één pennestreek vernietigen. Nu verdient het toch al weer de aandacht, dat nog nergens in de wet een dergelijk absoluut verbod is opgenomen, dat men ook in de rechtspraak nog nergens tot een dergelijke absolute beperking is gekomen. Zelfs bij de door velen zoo hoog geroemde en in menig opzicht zoo te recht geprezen Gewerbegerichte, heeft men nooit er aan gedacht, dergelijke clausule onbeperkt ongeldig te verklaren. En ook in een land, waar op dit punt de rechtspraak volkomen vrij is en waar men aan geen enkele wettelijke regeling gebonden is te dien opzichte, is men tot geen andere conclusie in de rechtspraak gekomen, dan die dit artikel nederschrijft.

Men heeft in Engeland gezegd: men moet hier trachten te vinden een toestand van evenwicht tusschen de belangen van den werkgever en die van den arbeider, maar men heeft er nooit aan gedacht, alle clausules van dezen aard ongeldig te verklaren.

Niet alleen is het niet in een wet opgenomen en in de rechtspraak niet te vinden, maar die onbeperkte ongeldigheid is zelfs, voor zoover althans mij bekend, tot nu toe ook buiten ons land slechts door zeer enkelen verdedigd. Er zijn er wel geweest, die zekere sympathie er voor betuigd hebben, zooals de heer Plate hedenmorgen, maar die geachte spreker laat zich door zijn sympathie niet verleiden die onbeperkte ongeldigheid in de wet neer te schrijven; hij laat het bij betuiging van sympathie.

Waar de zaak uitvoerig is besproken geworden, en met kennis van zaken, dat is geweest in den Duitschen Rijksdag. Bij de discussiën daar gevoerd over het handelswetboek is bijna alleen van sociaal-democratische zijde de absolute ongeldigheid verdedigd; door de andere partijen is genoege genomen met de beperkingen die in het wetboek zijn gekomen. En waar thans het voorstel wordt gedaan om nu ook die „Techniker” te helpen, is men al zeer blijde, wanneer men, voor hen verkrijgt wat in het Duitsche handelswetboek staat.

Is het ook zoo onredelijk, dat binnen beperkte grenzen dat beding wordt toegelaten? Men hoort hier nu voortdurend van de meest onereuse bedingen die

iedereen afkeurt. Maar laat ik er ook eens een van anderen aard noemen, om te laten zien, dat er ook bij zijn, die iedereen moet goedkeuren.

Er was in Berlijn een kapper — men kan dit vinden in de „Sociale Praxis”, 12de deel, kolom 405 — die zijn zaak had in de Mittelstrasse.

Hij zeide tot zijn bediende: ik vind goed dat gij bij mij het vak leert, maar ik wil niet, dat gij u ook in de Mittelstrasse neerzet als kapper.

Is dit een onredelijke eisch? Mij dunkt, neen. Doch de bediende had nu eenmaal een bijzonder affectie voor die Mittelstrasse. Toen de bediende zich daar als kapper ging vestigen, zeide de patroon: de wereld is groot en Berlijn is groot; waarom moet gij u juist in deze straat vestigen? Ik word verkort in mijn „Fortkommen”, antwoordde de bediende, als ik mij niet in deze straat mag vestigen.

Het Gewerbegericht heeft er echter niets van willen weten en gezegd: Berlijn biedt ruimte genoeg, zoek een andere straat voor de uitoefening van uw bedrijf.

Men vergeete ook niet dat hier niet tegenover elkander staan, zooals bij andere artikelen van dit ontwerp, twee deelen der maatschappij, zooals men het wel eens uitdrukt: de bezittenden en de bezitloozen.

Wat hebben wij hier?

Wij hebben hier in den regel te doen met menschen in vakken waarin zij die heden bedienden zijn, morgen zelf als patroon optreden; in die vakken worden in den regel deze bedingen gesloten. Wanneer de bediende morgen patroon is, is het in zijn eigen belang, dat hij op zijn beurt met zijn bediende kunne omgaan gelijk met hem gehandeld is.

Het is treffend gezegd door een der sprekers in den Duitschen Rijksdag, toen hij verklaarde, dat bedienden wanneer zij patroon geworden zijn „dem Herrn Kollegen Singer nicht dankbar dafür sein würden, wenn er ihnen unmöglich gemacht hätte, sich gegen unbillige, illoyale Konkurrenz vertragsmäßig zu schützen”.

De heer Tak heeft dit zóó goed gevoeld, dat hij zeide: ik begrijp dat er iets aan gedaan moet worden; maar hij verwees naar een ander chapter: de oneerlijke concurrentie. Ware dit nu een chapter van ons Wetboek dat er goed uitzag, ik zou er iets voor kunnen voelen. Maar hij verwees daarmede naar een chapter, dat helaas in allerbedroevendsten toestand verkeert. Hij was zelf zoo voorzichtig te zeggen, dat in onze tegenwoordige wetgeving daardoor „misschien” eenigermate in die zaak voorzien wordt.

Ik weet niet, of de geachte spreker daarbij dacht aan de jongste rechtspraak van den Hoogen Raad. Met het oog daarop mag het woord „misschien” wel driedubbel onderstreept worden.

Wat ik gezegd heb is voor een groot deel voor mijn persoonlijke rekening; maar komende tot het advies der Commissie, kan ik mededeelen, dat zij, in hoofdzaak op deze gronden, ontraadt de aanneming van het amendement van den heer Tak.

Wat betreft het amendement van den heer de Klerk — dit is na de redactie-wijziging meer in overeenstemming gekomen met den algemeenen opzet van het wetsontwerp, door als kenmerk aan te nemen de f 4 of minder dagloon. De geachte afgevaardigde zou in die technische richting nog een stap verder kunnen gaan, door het tweede deel van het amendement weg te laten. Een afzonderlijke verwijzing naar art. 1637u bis [o] schijnt minder noodig, waar dat artikel het geheele wetsontwerp beheerscht en bij de uitlegging van alle artikelen dienst kan doen.

Het amendement de Klerk kunnen wij echter, ook wanneer die verandering er in gebracht wordt, niet aanbevelen.

Een van beide: men moet het beding absoluut verbieden of het toelaten op de beperkte wijze als het wetsontwerp wil. Maar er is geen reden, hier een loongrens te stellen, noch bij f 4 per dag noch bij f 6 per dag. De vraag, of dat beding zedelijk veroorloofd is hangt niet af van de grootte van het loon, maar hangt af van tal van andere omstandigheden, die men onder woorden zou wenschen te kunnen brengen, omdat dan misschien het artikel beter ware te maken, maar die niet gedekt wordt door de loongrens, die in andere artikelen goede diensten kan bewijzen.

Wel zou men dit kunnen zeggen, dat naarmate het loon geringer is en het maatschappelijk vermogen van den arbeider zwakker, de rechter zich meer genoopt zal voelen van dit artikel ten aanzien van dien man gebruik te maken, maar dit laat zich aan een bepaalde loongrens niet binden. Wanneer de geachte afgevaardigde, de heer de Klerk, de aanneming van zijn amendement wenschte speciaal om de handelsreizigers te helpen, dan zou de grens van f 1200 zelfs voor die categorie niet vormen een afdoend kenmerk.

Ik kom thans tot het amendement van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Verhey. Wat het amendement van den heer Verhey betreft, sympathiseert de Commissie daarmede wel, zij voelt althans veel voor het denkbeeld dat daaraan ten grondslag ligt. Evenwel spijt het der Commissie, dat zij het amendement niet kan aanbevelen, om deze, door verschillende sprekers reeds genoemde, reden, dat men hier een element in toepassing brengt, dat zoo uitermate onzeker is, dat het voor de aanwending door den rechter vrij wel onmogelijk zal worden of dat het afhankelijk zal wezen van allerlei, hoogst toevallige omstandigheden. Het is door den heer Minister te recht gezegd en de Commissie was zelf tot die conclusie gekomen: wanneer twee menschen niet bij elkander passen, dan gaan zij op den duur toch van elkander en dan hangt het van een kleinigheid af, wie ten slotte „aanleiding” tot het van elkander gaan zal geven. En nu gaat het niet aan, de vraag of dat beding al of niet zal gelden afhankelijk te maken van de vraag, of de handeling van een der personen de laatste aanleiding is geweest tot het uit elkander gaan.

Nu het amendement van den heer Idsinga.

Dit amendement heeft, naar het der Commissie voorkomt, boven het Regeeringsvoorstel verschillende eigenschappen, die het aanbevelen.

In de eerste plaats is de omschrijving van de gevallen, waarin de rechter de matiging zal toepassen, naar het ons toeschijnt, in dit amendement wel zoo gelukkig gekozen als in het Regeeringsvoorstel. In de tweede plaats, en dat is in zekeren zin een uitbreiding van gewicht, die dat amendement aan het recht des arbeiders geeft, opent de heer van Idsinga de mogelijkheid, dat de rechter een verbod, bijv. om handel te drijven voor geheel Nederland, beperkt tot een verbod alleen voor Zuidholland, al naar mate van de omstandigheden; dat hij verder in den tijd een wijziging kan brengen, of dat hij op andere wijze den schadelijken omvang van het beding tot het behoorlijke kan terugbrengen. In de derde plaats is het een gunstige zijde van dit amendement, dat hier voor den arbeider duidelijk de weg geopend wordt tot een zelfstandige rechtsvordering tot nietigverklaring of wijziging van het beding, die in het Regeeringsartikel altijd min of meer betwistbaar was.

Het is op die gronden, dat de Commissie geneigd is aan de Kamer de aanmerking van dit amendement aan te bevelen, vooral nu aan het bezwaar, dat eerst bestond, door overneming van het sub-amendement is te gemoet gekomen.

Ten slotte zou de Commissie tot de Regeering de vraag willen richten, of het niet wenschelijk ware, ter verduidelijking van het artikel, eenige woorden weg te laten, namelijk de woorden: „op zekere wijze”, in den derden en vierden regel. Die woorden hadden bij ons nooit aanleiding gegeven tot moeilijkheden. Maar nu is gisteren door den geachten afgevaardigde, den heer Tak, aan die woorden een uitleg gegeven, die bedenkelijk zou zijn. De geachte afgevaardigde, de heer Tak, heeft, onder verwijzing naar de Duitsche uitdrukking: Zeit, Ort und Gegenstand, gemeend te mogen concluderen, dat hier alleen over den „Gegenstand” zou worden gesproken, maar niet over „Zeit” en „Ort”.

Nu was het bij de Commissie van Rapporteurs tot nog toe niet twijfelachtig geweest, of het woord „wijze” omvatte al die drie Duitsche begrippen met misschien nog andere, maar nu dat in twijfel is getrokken en het ons voorkomt, dat die woorden zonder schade kunnen gemist worden, zouden wij willen vragen, of het niet beter zou zijn ze weg te laten.

Ik meen hiermede over de amendementen; en tevens over het artikel, de meening van de Commissie van Rapporteurs te hebben weergegeven.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Den heer Drucker schijnen enkele dingen te zijn ontgaan en die wensch ik alsnog onder zijn aandacht te brengen.

Ik heb gisteren zeer duidelijk gezegd — en ik had mijn toen gehouden rede op schrift gesteld, zoodat zij geheel ongewijzigd in de *Handelingen* is opgenomen — dat de *handelsreizigers* van meening waren, dat wanneer dit artikel ongewijzigd wordt aangenomen, de wet voor hen eer na dan voordeelig zou zijn.

De heer Drucker: Gij hebt dit medegedeeld zonder tegenspraak.

De heer de Klerk: Als de heer Drucker vanmorgen had geluisterd, had hij kunnen hooren, dat toen ik sprak over het overzicht in het *Handelsblad*, ik erkend heb, dat in den toestand, welke nu geheel ongeregeld is, door deze wet verbetering zal komen.

Maar waar wij nu zulk een wet in 't leven willen roepen en de concurrentie-clausule regelen, behoort dit dan ook zoo goed mogelijk te geschieden.

Wanneer het tweede lid van mijn amendement onnoodig is, omdat de gedachte daarvan reeds door het geheele wetsontwerp loopt, ben ik bereid dat te laten vervallen.

Waar de heer Drucker verder opmerkt, dat men geen grens moet stellen, wensch ik daartegen eenige bedenking in te brengen.

In de eerste plaats loopt door het geheele wetsontwerp een grens; dat argument van den heer Drucker is dus al heel zwak. En voorts staat dit artikel alleen aan meerderjarigen toe dergelijke contracten te maken als het hier geldt; ouders of voogden mogen ze niet sluiten voor hun pupillen, iets waartegen de heer de Savornin Lohman bezwaar maakte; maar het feit, dat dit voorschrift is opgenomen, duidt reeds aan, dat men zelf gevoelt, dat men hier te doen heeft met een ernstige bepaling.

Welnu, aan dien gedachtengang sluit ik mij aan, waar ik het artikel alleen wil toegepast zien op hoogerstaanden in ontwikkeling. Een directeur of zulk een hooger geplaatste kan wat inbrengen tegen den inhoud van een contract, maar de arbeider heeft over het algemeen niet veel in te brengen, die zal moeten teekenen en er later mee zitten.

Daarin voorziet mijn amendement, en ik zie dus geen reden om het in te trekken. Ik geloof ook, dat, wanneer de heer Drucker hier niet stond als voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en niet zoo verwant was aan dit wetsontwerp, waarvan hij de eigenlijke maker is, hij met zijn vooruitstrevende beginselen wel in dezelfde lijn zou staan, die wij hier hebben gevolgd. Ik handhaaf dus het eerste gedeelte van mijn amendement, maar trek het tweede gedeelte in.

De Voorzitter: De heer de Klerk heeft verklaard het tweede lid van zijn amendement terug te nemen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ik zal nu niet terugkomen op het betoog reeds vroeger geleverd en straks nog herhaald, dat het niet wenschelijk is in de wet op te nemen een absoluut verbod van een beding van dien aard als wij hier bespreken. De heer Tak zal het mij dan ook ten goede houden, dat ik ten aanzien van de verdere argumenten door hem aangevoerd niet verder met hem in gedachtenwisseling tred, en hem in dit dispuut het laatste woord laat.

Wat betreft het amendement van den heer de Klerk, het formeele bezwaar dat ik daartegen eerst had en dat was ontleend aan het invoegen van een nieuwe loongrens, is door de aangebrachte wijziging vervallen. Toch is het door die wijziging niet meer aannemelijk geworden. Het amendement wil toch eigenlijk ook niets anders dan een absoluut verbod op een deel van het terrein waarop het arbeidscontract zich beweegt, en nu bestaat bij mij het zelfde bezwaar tegen een gedeeltelijk verbod als bij mij bestond tegen een geheel verbod.

De geachte spreker de heer Heemskerk is het met mij eens, dat wij nu zijn op den goeden weg wanneer wij de werking van het beding beperken, wanneer wij de mogelijkheid van het aangaan van een beding en de handhaving daarvan aan bepaalde regelen binden.

In zooverre is er dus eigenlijk geen aanleiding om verder over het onderwerp van gedachten te wisselen, dat hij ter sprake bracht, nl. of niet voor een deel reeds thans dat beding rechtskracht mist. Ik zal daarover thans niet twisten. Ik ontken de mogelijkheid niet dat in een exceptioneel geval als door hem werd bedoeld, toen hij zich beriep op het vonnis van de Amsterdamsche rechtbank, de rechter rechtskracht ontzegt aan een beding op gronden aan art. 14 der wet houdende Algemeene Bepalingen ontleend, maar toch handhaaf ik mijn meening, dat van een jurisprudentie in deze geen sprake kan zijn, omdat er veel meer voorbeelden zijn dat de rechter wel het beding handhaafde; de uitzondering door den heer Heemskerk aangehaald, bevestigt dus eigenlijk den regel. Wij zijn het evenwel beiden hierover eens, dat het gewenscht is een stap verder te gaan en wij behoeven dus met de vraag wat thans rechtens is, ons niet meer bezig te houden.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft zijn amendement ingetrokken ten gunste van dat van den heer van Idsinga en hij zal het mij dus ook wel veroorloven wanneer ik hetgeen hij nog nader heeft aangevoerd ten gunste van het nu door hem ingetrokken amendement, bij deze gelegenheid laat rusten.

Wij komen dus nu tot het artikel en het daarop door den heer van Idsinga voorgestelde amendement. Wat betreft het eerste lid van het artikel, de Commissie van Rapporteurs heeft bij monde van haar voorzitter den wensch geuit, dat daaruit zouden vervallen de woorden „op zekere wijze”, en dat wel naar aanleiding van een uitlegging door den heer Tak aan die woorden gegeven.

De bestrijding van de explicatie door den voorzitter der Commissie en door anderen is van dien aard, dat elk argument, dat men zou wenschen te putten uit de opinie van den geachten afgevaardigde uit Franeker wel te niet wordt gedaan door hetgeen door anderen bij deze discussie is aangevoerd.

Ik vind dus geen aanleiding om gevolg te geven aan den wenk van den geachten afgevaardigde. Deze woorden moeten blijven bestaan, omdat anders de zin een onbestemdheid krijgt die de beteekenis daaraan ontleent.

Ten aanzien van het voorstel zelf van den heer van Idsinga is het mij niet duidelijk of de geachte afgevaardigde bedoelt het derde lid van het Regeerings-artikel te handhaven. De geachte afgevaardigde zegt ja, en dus neem ik dit aan. Intusschen heb ik dit voorstel zelf in mijn eerste rede niet bestreden, zooals hij meende; althans het kwam mij voor, dat de Vergadering dien indruk moest krijgen uit de woorden van den geachten afgevaardigde. Ik heb alleen gezegd, dat ik dat amendement onnoodig vond en dat vind ik nog, omdat het met andere woorden precies hetzelfde zegt als het Regeeringsartikel. Het geldt een voorkeur voor woorden, en wanneer het nu alleen te doen is om in het artikel te doen uitdrukken, dat de arbeider ook rechtstreeks — dus niet als defendent, gedaagde of verweerder tegen den eisch van betaling van schadeloosstelling — vermindering der schadeloosstelling kan vorderen, dan had men het kunnen vinden door opneming van enkele woorden, hiertoe strekkende dat de rechter de vermindering uitspreken kan „op aanvraag of vordering van den arbeider”; dan was de zaak in orde geweest. Ik zie dus inderdaad geen ernstig materieel verschil tusschen het artikel en het amendement zooals het nu op zijn beurt geamendeerd is door het voorstel van den heer Limburg.

Ik zal nog eens afwachten hoe de zaak staat op het oogenblik der stemming om mijn standpunt tegenover het amendement te precisieren. Het amendement zegt met andere, misschien betere woorden, wat het artikel ook zegt.

Eindelijk het amendement-Verhey. Het zal wel niet noodig zijn na hetgeen door de Commissie van Rapporteurs is medegedeeld, dit amendement in den breede te bestrijden. Alleen wil ik dit onder de aandacht van de Vergadering brengen. Het laat zich volkomen goed verklaren en rechtvaardigen dat de werkgever geen gebruik zal mogen maken van zijn beding, wanneer hij op onrechtmatige wijze de dienstbetrekking doet eindigen of zich zoodanig gedraagt dat hij den arbeider noopt dit te doen, en het laat zich hooren dat de werkgever zich dan niet op het beding kan beroepen bij wijze van straf; maar de zaak wordt anders wanneer wij te doen hebben met een ontslag, door de wet als volkomen rechtmatig gestempeld. Nu kan men aan dit volkomen rechtmatig ontslag niet dezelfde gevolgen verbinden als aan het onrechtmatige. Dit doet de heer Verhey dan ook niet, maar hij onderscheidt onder de rubriek rechtmatig ontslag twee gevallen en het is den geachten spreker niet mogelijk geweest die onderscheiding nauwkeurig aan te geven. Ik moet mij tot mijn spijt scharen aan de zijde van de Commissie van Rapporteurs en de Kamer uitnoodigen het amendement, dat de zaak verzwakt, niet aan te nemen.

De heer van Idsinga: Een enkel woord om bescheid te geven op de vraag van den Minister. Het is steeds mijn bedoeling geweest het laatste lid van het artikel te behouden, ook na aanneming van mijn amendement. Mijn amendement regelt de bevoegdheid tot nietigverklaring van het beding, en daarnaast kan zeer wel een afzonderlijke regeling worden opgenomen omtrent de wijziging der schadeloosstelling, uit te keeren bij niet-nakoming van het beding. Wat de opmerking van den Minister betreft over zijn al of niet-bestrijding van mijn amendement, ik meen duidelijk gesproken te hebben van „bezwaren” die ik van de Ministerstafel vernam. Vergis ik mij niet, dan kwamen ze hierop neer, dat mijn amendement niet noodig zou zijn, omdat hetzelfde te vinden was in het artikel.

Ik geloof echter hedenochtend bij mijn toelichting verschilpunten opgenoemd te hebben, die zooveel herhaald zijn door den heer Drucker. In welk opzicht mijn amendement verschilt van het Regeeringsartikel is door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs duidelijk in het licht gesteld. Op grond van die drie punten meen ik dat mijn amendement de voorkeur verdient boven het artikel.

De heer Verhey: Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft zich zooveel weder op het standpunt gesteld, dat de bewoordingen van mijn amendement vaag waren. Hij meent, dat in de aanleiding tot verbreking van de dienstbetrekking geen voldoende grond zou worden gevonden ter beoordeeling. Ik kan mij niet

verklaren dat de Minister juist hierin een vage beteekenis zoekt, waar in het wetsontwerp zelf zooveel uitdrukkingen voorkomen, die zeker niet aan minder vaagheid lijden, bijv. redelijk belang, redelijkerwijze, billijkerwijze, naar omstandigheden, enz.

Het is de bedoeling niet — zooals ik reeds zeide — dat futiliteiten de „aanleiding” zouden kunnen zijn in den zin van deze wet. De rechter zal wel beoordeelen of inderdaad gezegd kan worden dat er aanleiding gegeven is door den arbeider, die den werkgever grond mag geven om de dienstbetrekking te doen eindigen. Ik meen, dat woorden als „gegronde aanleiding” in mijn amendement echter niet noodig zijn.

Meent de Minister, dat de beteekenis daardoor minder vaag zoude zijn en zijn bezwaar zou verminderen, dan ben ik gaarne bereid ze er in op te nemen; zoo niet, dan wensch ik het amendement ongewijzigd te handhaven.

De heer Tak: Mijnheer de Voorzitter! Slechts één opmerking wensch ik te releveeren van den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs.

De heer Drucker heeft gezegd, dat het meestal gevallen geldt van arbeiders, die zool niet morgen patroon zijn, toch kans hebben dit te worden en daarop uit zijn, zoodat zij wel als arbeiders van het beding last en nadeel hebben, maar straks, indien zij patroon zijn, de voordeelen er van zullen genieten. Dit zou, indien het juist ware, een omstandigheid zijn, welke het beding voor de arbeiders zeer zou verzachten, maar bij de duizenden handelsreizigers, venters, broodbezorgers en dergelijke hebben wij te doen met een klasse van aan het beding onderworpen arbeiders, waarvan misschien hoogstens 5 pct. kans hebben patroon te worden, zoodat ik de waarde van hetgeen de heer Drucker betoogde, zeer betwijfel.

Ik wilde dit even doen uitkomen om er den nadruk op te leggen, dat ons voorstel van grooter en sterker bescherming van den arbeider dan het artikel biedt, juist er op gegrond is, dat wij te doen hebben met menschen die arbeiders blijven en behooren tot de bezitloozen, die zich niet kunnen verweren en geen overeengekomen boeten kunnen betalen en derhalve onder het beding vallen. Deze eene opmerking wenschte ik te stellen tegenover hetgeen de heer Drucker zeide.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Den heer Verhey wensch ik te doen opmerken, dat volgens het wetsontwerp de arbeider den werkgever kan geven dringende redenen om hem tusschentijds te ontslaan en dan is de handeling van den werkgever gerechtvaardigd. Nu komt daarnaast, dat hij zich zóó kan gedragen, dat hij niet geeft dringende redenen, maar toch aanleiding; en dan komen de moeilijkheden.

Wat nu overigens betreft het amendement van den heer van Idsinga, ben ik bereid wanneer rondom mij geen stemmen zich daar tegen verheffen waar dit wel het geval schijnt te zijn, voleindig ik dezen zin niet.

De beraadslaging wordt gesloten.

De amendementen komen in stemming.

Het amendement van den heer Tak c. s. wordt met 67 tegen 14 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Dedem, van Vuuren, Nolens, Jansen (den Haag), Patijn, Lely, Pierson, de Ram, Kolkman, Dolk, van Wichem, van Wijnbergen, de Ridder, Eland, Duynstee, Tydeman, van der Borch van Verwolde, Hennequin, van Doorn, Limburg, Marchant, Arts, Hubrecht, Lieftinck, Bogaardt, Mees, van den Bergh (Rotterdam), van Asch van Wijck, Loeff, van den Heuvel, Ferf, Smidt, Aalberse, van Karnebeek, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Plate, Heemskerk, Schokking, de Beaufort, van Veen, Talma, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Koolen, van Vlijmen, van de Velde, van Idsinga, van Heemstra, van Vliet, Dumaer van Twist, de Boer, Fruytier, Bolsius, van Bylandt, van Foreest, Lucasse, Roessingh, de Savornin Lohman, van Alphen, Regout, van Deventer, de Waal Malefijt, Jannink, van den Berch van Heemstede, van Gijn en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Tak, ter Laan, Schaper, Treub, Thomson, Smeenge, Bós, Verhey, de Klerk, Reyne, Roodhuyzen, Troelstra, van der Zwaag en Ketelaar.

Het amendement van den heer de Klerk wordt met 68 tegen 14 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Fruytier, Bolsius, van Bylandt, van Foreest, Lucasse, Roessingh, de Savornin Lohman, van Alphen, Regout, van Deventer, de Waal Malefijt, Jannink, van den Berch van Heemstede, van Gijn, van Dedem, van Vuuren, Nolens, Jansen (den Haag), Patijn, Lely, Pierson, de Ram, Kolkman, Dolk, van Wichem, van Wijnbergen, de Ridder, Eland, Duynstee, Tydeman, van der Borch van Verwolde, Hennequin, van Doorn, Marchant, Arts, Smeenge, Hubrecht, Bogaardt, Bos, van Styrum, Mees, van den Bergh (Rotterdam), van Asch van Wijck, Loeff, van den Heuvel, Ferf, Smidt, Aalberse, van Karnebeek, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Plate, Heemskerk, Schokking, de Beaufort, van Veen, Talma, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Koolen, van Vlijmen, van de Velde, van Idsinga, van Heemstra, van Vliet, Duymaer van Twist, de Boer en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Reyne, Roodhuyzen, Troelstra, van der Zwaag, Ketelaar, Tak, ter Laan, Schaper, Treub, Thomson, Limburg, Lieftinck, Verhey en de Klerk.

Het gewijzigd amendement van den heer van Idsinga wordt met 76 tegen 6 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren de Waal Malefijt, Jannink, van den Berch van Heemstede, Ketelaar, van Gijn, van Dedem, van Vuuren, Nolens, Jansen (den Haag), Patijn, Lely, Pierson, de Ram, Kolkman, Dolk, van Wichem, van Wijnbergen, de Ridder, Eland, Treub, Thomson, Duynstee, Tydeman, van der Borch van Verwolde, Hennequin, van Doorn, Limburg, Marchant, Arts, Smeenge, Hubrecht, Lieftinck, Bogaardt, Bos, van Styrum, Mees, van Asch van Wijck, Loeff, van den Heuvel, Ferf, Smidt, Aalberse, van Karnebeek, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Plate, Heemskerk, Schokking, de Beaufort, van Veen, Talma, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Koolen, van Vlijmen, van de Velde, van Idsinga, van Heemstra, Verhey, de Klerk, van Vliet, Duymaer van Twist, de Boer, Reyne, Fruytier, Bolsius, van Bylandt, van Foreest, Lucasse, Roessingh, Roodhuyzen, de Savornin Lohman, van Alphen, Regout, van Deventer en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van der Zwaag, Tak, ter Laan, Schaper, van den Bergh (Rotterdam) en Troelstra.

Het amendement van den heer Verhey wordt met 51 tegen 30 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Lely, Pierson, de Ram, Kolkman, van Wichem, van Wijnbergen, de Ridder, Eland, Duynstee, Tydeman, van der Borch van Verwolde, Hennequin, van Doorn, Marchant, Arts, Hubrecht, Bogaardt, van Styrum, Mees, van Asch van Wijck, Loeff, van den Heuvel, Ferf, Smidt, Aalberse, van Karnebeek, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Heemskerk, Schokking, van Veen, Talma, van Nispen tot Sevenaer, Drucker, Koolen, van Vlijmen, van de Velde, van Heemstra, van Vliet, Duymaer van Twist, Fruytier, Bolsius, van Bylandt, Lucasse, van Alphen, Regout, van Deventer, van den Berch van Heemstede, van Dedem, Nolens en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Patijn, Schaper, Dolk, Treub, Thomson, Limburg, Smeenge, Lieftinck, Bos, van den Bergh (Rotterdam), Plate, de Beaufort, van Idsinga, Verhey, de Klerk, de Boer, Reyne, van Foreest, Roessingh, Roodhuyzen, de Savornin Lohman, Troelstra, Jannink, van der Zwaag, Ketelaar, van Gijn, van Vuuren, Tak, Jansen (den Haag) en ter Laan.

Het gewijzigd art. 1637 o wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 w.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Stuk n°. 107].

Artikel 1637 w wordt artikel 1637 x. Het eerste lid van dit artikel wordt gelezen als volgt: „Een beding tusschen den werkgever en den arbeider, waarbij deze laatste beperkt wordt in zijne bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werkzaam te zijn, is slechts geldig, indien het bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement met eenen meerderjarigen arbeider is tot stand gekomen”.

Het derde lid wordt gelezen als volgt: „Aan een beding, als in het eerste lid bedoeld, kan de werkgever geene rechten ontleenen in de gevallen, voorzien bij artikel 1639 t, noch indien de rechter op het verzoek des arbeiders de arbeidsovereenkomst ontbonden heeft verklaard op grond van eene dringende reden, den arbeider gegeven door opzet of schuld des werkgevers”.

In het laatste lid wordt tweemaal het woord „schadeloosstelling” vervangen door het woord „schadevergoeding”, terwijl het woord „eenig” wordt vervangen door het woord „een” en het woord „gelijk” door het woord „als”.

Verbetering [Stuk n°. 108]. -

Artikel 1637 w, thans 1637 x. Men leze het derde lid als volgt: „Aan een beding, als in het eerste lid bedoeld, kan de werkgever geene rechten ontleenen, indien hij de dienstbetrekking onrechtmatig heeft doen eindigen, of den arbeider door opzet of schuld eene dringende reden heeft gegeven om de dienstbetrekking te doen eindigen en deze van die bevoegdheid heeft gebruik gemaakt, noch ook indien de rechter op het verzoek of op de vordering des arbeiders de arbeidsovereenkomst ontbonden heeft verklaard op grond van eene dringende reden, den arbeider gegeven door opzet of schuld des werkgevers”.

Eindstemming in de Tweede Kamer.

(29 Juni 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 270.]

Slechts op een drietal van de aangebrachte wijzigingen echter, die van eenige meerdere beteekenis zijn, meen ik nog met een enkel woord de aandacht van de Vergadering te moeten vestigen. De eerste betreft het derde lid van art. 1637 w, nieuw x, welk derde lid men thans in zijn geheel vindt afgedrukt op stuk n°. 108. Het derde lid, zooals het na de eerste lezing luidde, bepaalde, dat op de zoogenaamde concurrentie-clausule de werkgever zich na afloop van de dienstbetrekking niet zal kunnen beroepen, wanneer hij de dienstbetrekking onrechtmatig had doen eindigen of wanneer hij den arbeider dringende reden had gegeven de dienstbetrekking zijnerzijds te doen eindigen.

Intusschen is in art. 1639 w bepaald, dat iedere partij te allen tijde zich kan wenden tot den kantonrechter met het verzoek om wegens gewichtige redenen de arbeidsovereenkomst ontbonden te verklaren en bij dit artikel is door mij overgenomen een amendement hiertoe strekkende, dat hetgeen ten aanzien van de gewichtige redenen werd bepaald ook zou gelden ten aanzien van dringende redenen. Er moet dus als gevolg van deze wijzigingen bij art. 1637 w, thans x, hieraan worden gedacht, dat de arbeider den weg naar den kantonrechter kan verkiezen boven het zijnerzijds op grond van dringende redenen eindigen van de dienstbetrekking, en met het oog op dit geval moest dus hieraan nog toegevoegd worden het geval dat de kantonrechter naar aanleiding van art. 1639 w op verzoek van den arbeider de overeenkomst ontbonden heeft verklaard wegens een dringende reden hem door den werkgever gegeven. En als verdere consequentie daarvan moest ook worden gedacht aan het geval, dat de arbeider niet doet het verzoek van art. 1639 w, maar instelt de vordering van art. 1303 Burgerlijk Wetboek.

Op grond van een en ander is de wijziging aangebracht, die men vindt aan het slot van het art. 1637 w, thans 1637 g, luidende:

„noch ook indien de rechter op het verzoek of op de vordering des arbeiders de arbeidsovereenkomst ontbonden heeft verklaard op grond van eene dringende reden, den arbeider gegeven door opzet of schuld des werkgevers.”

[Men zie verder bij art. 1638 f.]

De Voorzitter: Volgens art. 78 van het Reglement van Orde kan over de ingediende wijzigingen de beraadslaging worden geopend. Verlangt iemand het woord?

De heer Regout: Mijnheer de Voorzitter! Ik wenschte den Minister een eenvoudige vraag te stellen.

In het laatste lid van art. 1637 t [u], staat het volgende:

„Onder het stellen en bedingen van boete in den zin van dezen titel wordt begrepen het bedingen van straf, gelijk bedoeld bij de tiende afdeling van den eersten titel van dit boek, door den werkgever tegenover den arbeider.”

Hier is dus bepaald, dat het beding van poenaliteit van art. 1340 begrepen zal zijn onder de boete.

Bij art. 1637 w worden de regelen vastgesteld voor de concurrentieclausule, die een verbintenis inhoudt onder het beding van poenaliteit. Deze concurrentieclausule is dus onder de boete begrepen.

Nu zijn in de artt. 1637 t [u] en 1637 w twee punten geregeld, één daarvan in de twee artikelen op tegenstrijdige wijze, het andere zoo, dat het ééne artikel aan het andere een beperking geeft.

Mijn vraag is nu deze:

Is de bedoeling van de Regeering, dat art. 1637 w een speciale regeling inhoudt voor de concurrentieclausule en dat de voorschriften, die als regel gesteld zijn zij art. 1637 t [u] niet van toepassing zijn op die clausule?

Krijg ik hierop een bevestigend antwoord, dan geloof ik, dat het niet noodzakelijk is te dezen aanzien iets in de wet te wijzigen.

De beide punten waarop ik doelde zijn de navolgende:

In de concurrentieclausule staat, dat de werkgever te zijnen bate in bepaalde gevallen een zekere schadevergoeding kan bedingen. Dit beding is in strijd met het art. 1637 t [u], dat bepaalt, dat de boete nooit mag aangewend worden ten bate van den werkgever.

Een tweede punt is dit. De concurrentieclausule laat toe, dat men een zekere schadevergoeding kan eischen.

Art. 1637 t [u] bepaalt, dat geen afzonderlijke boete hooger mag zijn, dan het loon van één dag, waarvan bij loon van f 4 en lager niet mag worden afgeweken. Het bedrag der schadevergoeding zou dus tot dat dagloon beperkt worden. Dit was niet de bedoeling van de Kamer, toen zij de concurrentieclausule aannam.

Indien de Minister nu verklaart kon, dat art. 1637 w is een lex specialis voor de concurrentieclausule, en dat op dat beding de lex generalis van art. 1637 t [u] niet van toepassing is, dan ben ik bevredigd.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het is inderdaad steeds mijn opvatting geweest, dat art. 1637 w, nieuw x, bevat een specialen regel met betrekking tot het mededingingsbeding en dat volgt ook hieruit, dat het bepaalde ten aanzien van de zoogenaamde concurrentieclausule — om deze uitdrukking nu maar weder te gebruiken — alleen te pas komt, wanneer de arbeidsovereenkomst beëindigd is, terwijl het bepaalde in art. 1637 t [u], waarin van de boeten wordt gehandeld, meer bepaald het oog heeft op hetgeen gedurende den loop van de overeenkomst is geschied. Ik ben het dus geheel eens met den geachten spreker dat art. 1637 w een speciale regeling behelst, waarbij afgeweken wordt van de algemeene regeling, welke in art. 1637 t [u] voorkomt.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 4. *Behoeftte aan en werking van bepalingen, waarin bij de wet toegelaten overeenkomsten en bedingen aan de voorwaarden gebonden worden, dat zij schriftelijk moeten worden aangegaan.*

Art. 1637 x, schriftelijk beding of reglement noodig voor beperking van werkzaamheid na afloop der dienstbetrekking.

Het hier bedoeld beding, waarbij de arbeider beperkt wordt in zijne bevoegdheid om na het einde der dienstbetrekking op zekere wijze werk-

zaam te zijn, kan slechts met eenen meerderjarigen arbeider tot stand komen.

Er werd betoogd, dat het echter in vele gevallen zeer wenschelijk kan zijn, dat een minderjarige ook door zoodanig beding gebonden zij; men denke bijvoorbeeld aan opleiding in eene fabriek of handelszaak, van welker geheimen of relaties de minderjarige geheel op de hoogte komt. Is nu, werd gevraagd, aan dit voorschrift niet te ontkomen door met een vader of voogd van een minderjarigen arbeider eene overeenkomst te sluiten met beding tot schadevergoeding, indien de zoon of pupil de door den werkgever noodzakelijk geachte beperking niet in acht neemt? Zoo ja, dan bestond er geen bezwaar tegen het voorschrift; zoo neen, dan scheen het niet gemotiveerd den minderjarige hier op een anderen voet te behandelen dan een meerderjarige.

Zal het voor den rechter niet vaak moeilijk zijn het belang van den werkgever naar juistheid te schatten? Zijn er goede redenen aan te voeren, waarom men hier voor de „economisch zwakken” deze bevoegdheid aan den rechter wenschte te geven, wat de hooger bezoldigde arbeiders betreft, bestaat daartegen het bezwaar, vroeger bij art. 1637 u genoemd [bl. 331]. Aan hetgeen dezen zelfstandig hebben aangegaan, moet de rechter niets kunnen toe- of afdoen.

II. § 8. *Bijzondere bevoegdheden aan den rechter toegekend en bevoegdheid tot matiging van bedongen en wettelijke poenale sanctiën.*

Onderscheidene leden hadden bezwaar tegen de verschillende bepalingen van het wetsontwerp, waarbij den rechter bijzondere bevoegdheden worden toegekend. Onze rechtspraak verheugt zich, en terecht, in een goeden naam, werd er gezegd. Reeds nu echter doet zich het gevaar voor, dat de rechter zich in sommige gevallen, zooals bijv. bij de toepassing der Drankwet, bij de bepaling der straf zal laten leiden door zijne persoonlijke, volkomen menschenlijke, opvattingen. Maar thans zal de rechter in civiel-rechtelijke zaken naar zijn gevoelen en naar de uitspraak van zijn geweten vonnis moeten vellen; hij loopt dan groot gevaar, dat zijne onpartijdigheid in twijfel zal worden getrokken, en dat hij of voor een sociaal-democraat of voor een kapitalistischen oogdienaar zal worden uitgemaakt.

Welken maatstaf heeft de rechter aan te leggen om zijn beslissing te kunnen nemen? Hij heeft dien niet en zal zich door zijne meerdere of mindere sympathie laten leiden.

Het is een eisch van publiek belang den rechter geen zaken te laten beslissen zonder hem regelen hiervoor in de wet te geven. Vooral moet men hem niet betrekken in sociale en economische verhoudingen tusschen partijen, die hij niet beoordeelen kan. Het kan niet uitblijven, of het vonnis van den rechter zal bij volstrekt ontbreken van regelen voor zijne beslissing te zeer afhankelijk zijn van diens persoonlijke opvattingen op sociaal en economisch gebied; vooral daar de bepalingen vaak in zulke vage en onbestemde bewoordingen zijn vervat. Volgens artt. 1639 t en 1639 r zal hij moeten uitmaken wat „bovenmatig”, volgens art. 1637 w wat „naar billijkheid”, volgens artt. 1637 t en x wat „billijk” en „bovenmatig”, volgens art. 1638 x wat „een belangrijke mate” is, terwijl hij volgens art. 1637 x zal moeten vaststellen, in hoeverre hem een beding „in verhouding tot het te beschermen belang des werkgevers” billijk voorkomt, en volgens art. 1638 j eene vordering van den arbeider kunnen beperken tot zoodanig bedrag „als hem met het oog op de omstandigheden billijk zal voorkomen”.

De wet geeft aan den rechter nog meer bevoegdheden dan aan den arbiter, die volgens billijkheid uitspraak moet doen.

De geopperde bezwaren kregen nog des te meer gewicht door het feit, dat de kantonrechter in de meeste gevallen die zich zullen voordoen, in hoogste ressort vonnis zal spreken.

Door een lid, dat overigens zich met deze beschouwingen vereenigde, werd echter de vraag gesteld, of het geven van die ruime bevoegdheden aan den rechter niet samenhangt met het systeem der wet. Men heeft veel te veel willen regelen en toch gevoeld, dat het niet mogelijk was in alle omstandigheden te voorzien. Ten einde nu de hardheid en onbillijkheid te temperen, die dientengevolge uit de wettelijke bepalingen zouden kunnen voortspuiten, heeft men in alle gevallen waarin het wetgevend talent tekort schoot, aan den rechter eene uitgebreide bevoegdheid moeten geven.

Antwoord der Regeering.

II. § 4. *Behoeftte aan en werking van bepalingen, waarin bij de wet toegelaten overeenkomsten en bedingen aan de voorwaarde gebonden worden, dat zij schriftelijk moeten worden aangegaan.*

Art. 1637 x, schriftelijk beding of reglement noodig voor beperking van werkzaamheid na afloop der dienstbetrekking.

Krachtens dit artikel kan het beding, bij hetwelk de arbeider zich verbindt na afloop der dienstbetrekking op eene bepaalde wijze niet werkzaam te zullen zijn, de zoogenaamde concurrentie-clausule, op straffe van nietigheid, slechts schriftelijk en alleen met een meerderjarigen arbeider worden aangegaan. Het eerste gaf — schoon de behandeling onder deze paragraaf iets anders zou doen vermoeden — tot geenerlei opmerking aanleiding. Ten aanzien van het tweede vraagt het Voorloopig Verslag, of aan dit voorschrift niet te ontkomen is door met den wettelijken vertegenwoordiger des minderjarigen arbeiders eene overeenkomst te sluiten met beding van schadevergoeding, indien de minderjarige de door den werkgever noodzakelijk geachte beperking niet in acht neemt. Ontkomen kan men op de voorgestelde wijze aan de duidelijke wetsbepaling niet. Willen ouder of voogd in eigen naam de bedoelde overeenkomst sluiten, zij moeten het weten, de minderjarige zal daardoor niet verbonden zijn.

Is nu het in het Voorloopig Verslag geuit gevoelen, als zoude het niet gemotiveerd zijn den minderjarige hier op een anderen voet te behandelen dan een meerderjarige, juist te achten? Naar het oordeel des ondergeteekenden geenszins. Wanneer men denkt aan de verreikende gevolgen, die een dergelijk beding voor den arbeider hebben kan; hoe de minderjarige, nog in meerdere mate dan de arbeidzoekende in het algemeen, van nature geneigd is bij het aangaan der arbeidsovereenkomst de voorwaarden en bezwaren licht te tellen, dan zal men de noodzakelijkheid van het verschil moeten erkennen. Ook het Deutsche Handelswetboek oordeelt in dezen zin (§ 74, laatste lid). (1)

Dat het somwijlen moeilijk voor den rechter zal zijn het belang des werkgevers naar juistheid te schatten, moge waar zijn, daartegenover staat, dat de rechter zich alle vereischte voorlichting zal kunnen verschaffen. Aangenaam was het den ondergeteekende te vernemen, dat de hier bedoelde bevoegdheid aan den rechter te geven voor de „economisch zwakken”, geacht werd op goeden grond te steunen. Wat de hooger bezoldigde arbeiders betreft werd herhaald: aan hetgeen dezen zelfstandig hebben aangegaan moet de rechter

(1) Evenzoo de Deutsche Gewerbeordnung, § 133 f, laatste lid.

niets kunnen veranderen. Deze opvatting komt den ondergeteekende in hare algemeenheid niet aannemelijk voor. En reeds onder ons stellig recht maakt de jurisprudentie wel eens uit, dat een buitensporig concurrentie-beding, als in strijd met de goede zeden, nietig is. Overigens moge hier een verwijzing volstaan naar hetgeen de ondergeteekende bij art. 1637 u de eer had op te merken (1).

II. § 8. *Bijzondere bevoegdheden aan den rechter toegekend en bevoegdheid tot matiging van bedongen en wettelijke poenale sanctiën.*

Dat den rechter bij de in het Voorloopig Verslag bedoelde bepalingen eene lang niet gemakkelijke taak op de schouders wordt gelegd, wil de ondergeteekende allermintst ontkennen. Bedoelt men echter, dat die taak voor den rechter — wordt het ontwerp wet — te zwaar zal blijken, dat die taak hem niet opgedragen had moeten worden, dan kan de ondergeteekende dat gevoelen allermintst onderschrijven.

Dat de rechter gevaar loopt zijne onpartijdigheid in twijfel getrokken te zien, is zeer wel mogelijk, doch men verlieze niet uit het oog, dat dit thans ook wel geschiedt. Wie kent niet de uitdrukking „klassejustitie”? En hoevelen, die hun proces verloren hebben, wijten zulks louter aan hun eigene zaak of aan de mindere bekwaamheid hunner practizijns? In de vierentwintig uren, die een ieder gegeven plegen te worden „pour maudire ses juges”, zal ook wel eens van partijdigheid worden gesproken.

De vraag is slechts, of voor die verwijten een deugdelijke grond aanwezig zal zijn, en die vraag beantwoordt de ondergeteekende beslist ontkennend. In alle de bedoelde gevallen zal de rechter een anderen maatstaf behooren aan te leggen dan zijne persoonlijke sympathiën. Hij zal zich steeds op de hoogte kunnen en moeten stellen van de omstandigheden en die tot richtsnoer nemen voor zijne beslissing. Hij zal getuigen kunnen hooren, deskundigen raadplegen. Hij zal zich voor de beslissing kunnen voorbereiden door alle middelen, die den rechter plegen ten dienste te staan. In de gevallen waarin hem het recht toegekend is in te grijpen in de afspraken tusschen partijen, zal hij als goed rechter alleen dan tusschenbeide treden, wanneer hem de noodzakelijkheid daarvan is aangetoond. Zijn persoonlijk oordeel zal bij de toepassing der hier bedoelde bepalingen meer op den voorgrond treden dan bij andere, doch zijne persoonlijke sympathiën zal hij, evenals in alle andere zaken, het zwijgen opleggen.

Weliswaar geeft de wet hem, gelijk het Voorloopig Verslag opmerkt, nog meer bevoegdheden dan aan den arbiter, die volgens billijkheid uitspraak moet doen, maar daarvoor is hij dan ook een rechter, niet een door partijen gekozen scheidsman.

Het feit, dat de kantonrechter in vele gevallen in het hoogste ressort vonnis zal wijzen, kan aan de waarde van bovenstaande beschouwingen niet te kort doen.

Aan het lid, dat de vraag stelde, of het geven van die ruime bevoegdheden aan den rechter niet samenhangt met het systeem der wet, die te veel heeft willen regelen, terwijl toch gevoeld was, dat

(1) Men zie bladz. 25 [bladz. 333].

onmogelijk in alle omstandigheden kon worden voorzien, veroorlooft zich de ondergeteekende te doen opmerken, dat zijne vraag bevestigend beantwoord zou kunnen worden, indien de grond waarop zij steunt een andere geweest ware. De ruimere rechterlijke bevoegdheden hangen inderdaad samen met het systeem der wet, doch niet in dien zin, dat men eene machteloze behoefte gevoelde om alles te regelen; zij hangen samen met het systeem der wet, in zooverre dit medebrengt dat de werkgever niet in de gelegenheid mag worden gesteld misbruik te maken van de sociale en economische afhankelijkheid des arbeiders, van diens overgroot optimisme bij het aangaan der arbeidsovereenkomst, terwijl aan den anderen kant den arbeider niet meer behoeft te worden toegekend dan eené naar redelijkheid voldoende vergoeding van de door hem geleden schade. Het geachte lid hoorende zou men waniën te leven in een land, welks rechters nimmer te voren geroepen waren ex aequo et bono te beslissen of in ieder bijzonder geval naar billijkheid de feitelijke gegevens te waardeeren. Maar de wetsbepalingen liggen voor het grijpen, waaruit blijkt dat dit slechts wāan zou zijn (Vgl. artt. 1360, 1374, derde lid, 1375, 1406, 1408, B. W. enz.).

Artikel 1637 ij. Alle akten en geschriften betreffende het aangaan, wijzigen of eindigen van arbeidsovereenkomsten, benevens alle stukken, die door den werkgever en den arbeider of hunne wettelijke vertegenwoordigers te zamen of ieder afzonderlijk, hetzij in onderhandschen vorm, hetzij ten overstaan van een openbaren ambtenaar, zonder medewerking van derden, ter uitvoering van de arbeidsovereenkomst worden opgemaakt, zijn vrij van zegel en van de formaliteit van registratie of worden, indien deze formaliteit wordt gewenscht, kosteloos geregistreerd.

Memorie van Toelichting O. D.

[Men zie bij art. 1637 d, dl. I, bladz. 338.]

O. 1901. *Art. 1637 t.* Alle akten, ter zake van de arbeidsovereenkomst opgemaakt, zijn vrij van zegel en worden gratis geregistreerd, met uitzondering van de akten door notarissen verleden en van de reglementen, welke volgens artikel 1637 j ter griffie van het kantongeregte moeten worden nedergelegd.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1637 t. De reglementen door den werkgever in zijn belang vastgesteld behoeven van de in dit artikel genoemde belastingen niet te worden vrijgesteld.

O. *Art. 1637 n.* Alle akten en geschriften betreffende het aangaan, wijzigen of beëindigen van arbeidsovereenkomsten, benevens alle stukken, die door den werkgever en den arbeider te zamen of ieder afzonderlijk, hetzij in onderhandschen vorm, hetzij ten overstaan van een openbaren ambtenaar, zonder medewerking van derden, ter uitvoering van de arbeids-

overeenkomst worden opgemaakt, zijn vrij van zegel en van de formaliteit van registratie of worden, indien deze formaliteit wordt gewenscht, gratis geregistreerd.

Memorie van Toelichting.

Art. 1637 n. Ook deze bepaling heeft de strekking het sluiten van schriftelijke arbeidsovereenkomsten te bevorderen; de wetenschap toch, dat het stuk, hetwelk de overeenkomst bevat, van zegel- en registratierecht vrijgesteld is, zal tot het aangaan van schriftelijke contracten ongetwijfeld veel bijdragen. De in het ontwerp van 1901 opgenomen uitzondering schijnt geen voldoende reden van bestaan te hebben en komt in dit ontwerp niet voor.

Overigens heeft de tegenwoordige redactie haar ontstaan te danken aan een door den Minister van Financiën verstrekt advies.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1637 n. Sommige leden achtten deze bepaling niet vrij van bedenking met het oog op de omstandigheid, dat de wettelijke regeling op alle arbeidsovereenkomsten, niet alleen op die van de werklieden in den gewonen zin des woords, maar ook op die van hoog bezoldigde personen, bestuurders van naamlooze vennootschappen en coöperatieve vereenigingen enz., van toepassing is.

Andere leden, toegevend dat ook zonder deze bepaling de arbeidsovereenkomsten van laatstbedoelde personen wel schriftelijk zouden worden gesloten en dat dus die bepaling voor hen minder noodig ware, meenden echter, dat ook hier weer het trekken van scherpe grenslijnen niet mogelijk zoude zijn. Wie de groote voordeelen wil, aan eene algemeene regeling van de arbeidsovereenkomst ontwijfelbaar verbonden, moet de kleine nadeelen als het ware in den koop medenemen.

Vrij van zegel en van de formaliteit van registratie zullen zijn o. a. alle stukken, die door den werkgever en den arbeider te zamen of ieder afzonderlijk, ter uitvoering van de arbeidsovereenkomst, worden opgemaakt. Gevraagd werd, of hieronder ook zullen vallen huurcontracten, ingevolge of in verband met eene arbeidsovereenkomst gesloten.

Memorie van Antwoord.

Art. 1637 n (nieuw art. 1637 p). Waar de ondergeteekende zich geheel kan vereenigen met het antwoord, dat reeds in de afdeelingen op de eerste opmerking gegeven werd, veroorlooft hij zich alleen de in de tweede plaats gestelde vraag te beantwoorden. Deze vraag, luidende: „of onder de stukken, bij het artikel van zegelrecht en van de formaliteit van registratie vrijgesteld, ook zullen vallen huurcontracten, ingevolge of in verband met eene arbeidsovereenkomst gesloten,” is eene vraag van feitelijken aard: blijkt uit de akte, dat de huurovereenkomst krachtens de arbeidsovereenkomst is aangegaan, dan is het niet twijfelachtig, dat zij strekt *ter uitvoering* van die arbeidsovereenkomst; de vrijstelling is dus op de huurovereenkomst van toepassing. Bestaat er echter slechts een zeker verband tusschen de beide overeenkomsten, zonder dat de huurovereenkomst gezegd kan worden te zijn aangegaan *ter uitvoering* van het arbeidscontract, dan zal de vrijstelling voor de huurovereenkomst niet gelden.

G. O. en **N. G. O.** *art. 1637 p = O. art. 1637 n;* behoudens dat het woord „beëindigen” is vervangen door „eindigen” en het woord „gratis” door „kosteloos”.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(4 April 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door den heer Limburg [ingezonden 21 Maart 1906, stuk n°. 35], strekkende om achter het woord „arbeider” te voegen de woorden: „of hunne wettelijke vertegenwoordigers”. (1)

De heer **Limburg** het woord bekomen hebbende tot toelichting van zijn amendement, zegt: Het artikel zegt, dat vrij zijn van zegel en registratie de overeenkomsten tusschen werkgevers en arbeiders. Ik wensch door de toevoeging van: „of hunne wettelijke vertegenwoordigers”, buiten twijfel te stellen, dat deze regel ook geldt, indien de overeenkomst gesloten wordt door den wettelijken vertegenwoordiger van werkgever of arbeider. Men zal misschien zeggen, dat dit nu reeds de bedoeling is van het artikel. Het zij zoo, maar toegegeven moet worden, dat men zou kunnen twifelen; dien twijfel nu wil ik wegnemen.

Het amendement strekt dus alleen ter verduidelijking van de redactie van het artikel.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren, ter Laan, Schaper, van Dedem en Ketelaar en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **van de Velde**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een vraag te stellen; die ik noodig acht voor de juiste interpretatie van het artikel. Er zullen naar aanleiding van het contract heel wat akten en geschriften opgemaakt moeten worden. Daarom is het zeker goed, dat daarvan vrijdom van zegel gegeven worde. Nu is mijn vraag, of alle quitantiën ter zake van betaald loon vrij zullen zijn van „plakzegel”?

Ongetwijfeld zal deze vraag bevestigend moeten beantwoord worden, maar ik stel er toch prijs op door een antwoord van de Regeering hiervan zekerheid te krijgen.

De heer **van Doorn**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch bij dit artikel een zeer onschuldige opmerking te maken, liever nog, slechts een vraag te richten tot den Minister van Justitie. Ik laat geheel in het midden, of het aangaat zulk een wijziging in onze registratie- en zegelwetten te brengen, als nu hier ook weder geschiedt. Doch wij behandelen hier een wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het wil mij voorkomen, dat het artikel hier niet tehuis behoort, maar beter ware geplaatst bijv. als art. II *bis* van dit geheele wetsontwerp. Zou de Minister bezwaar hebben in dien zin een wijziging in het ontwerp te brengen?

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Het kan geen bezwaar hebben om, wanneer men aan degenen die de overeenkomst aangaan of uitvoeren, vrijdom van zegel- en registratierechten wil verleen, zulks bij deze wet te bepalen.

Ik meen hiermede de korte opmerking van den heer van Doorn kortelijk te hebben beantwoord.

Wat betreft het amendement van den heer Limburg, strekkende om achter het woord „arbeiders” te voegen: „of hunne wettelijke vertegenwoordigers”, daarvan zie ik het nut niet in, omdat ik meen, dat dit reeds uit het artikel volgt. Nu echter dienaangaande bij den geachten voorsteller van het amendement twijfel is gerezen, heb ik geen bezwaar om het amendement over te nemen; het betreft toch uitsluitend een verduidelijking van de redactie.

En nu heb ik nog een enkel woord te zeggen naar aanleiding van de opmerking van den heer van de Velde. Het plakzegel der quitantiën is zeer zeker een zegel en behoort onder der zegelbelasting. Ik meen dus de vraag van den geachten afgevaardigde of het quitantiezegel vervat is onder de vrijstellingen, zonder aarzelen bevestigend te kunnen beantwoorden.

De **Voorzitter**: Aangezien het amendement van den heer Limburg door de Regeering is overgenomen, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Dit is eenvoudig eene redactie-wijziging ter verduidelijking.]

De heer **Drucker**, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, het woord verkregen hebbende, om, namens deze, haar oordeel over de Regeeringswijziging mede te deelen, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Namens de Commissie kan ik mededeelen, dat zij deze wijziging beschouwt als een verbetering.

De beraadslaging wordt gesloten en het gewijzigde artikel zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 *x*.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 *x* wordt artikel 1637 *ij*.

Artikel 1637 *z*. De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de arbeidsovereenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen, behoudens de bepaling van artikel 754 van het Wetboek van Koophandel.

Zij zijn voorts niet van toepassing ten aanzien van personen in dienst van staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiek-rechtelijk lichaam, ten ware zij, hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard.

A. Eerste lid van het artikel.

O. D. Art. 64, *Eerste lid*. De bepalingen dezer wet zijn niet toepasselijk op de overeenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen, geregeld in het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van dl. I, bladz. 205.]

Slechts twee algemeene uitzonderingen zijn in het Ontwerp opgenomen (art. 64). Vooreerst voor die arbeidsovereenkomsten, welke in het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel opzettelijk zijn geregeld. Er bestaat geene aanleiding, daarin thans verandering te brengen. Doch dit voorbehoud strekt zich alleen zoover uit, als die arbeidsovereenkomsten in het Wetboek van Koophandel inderdaad zijn geregeld.

[Men zie verder bij art. V.]

O. 1901. Art. 1637 *v*, *Eerste lid*. De bepalingen van dezen titel zijn niet toepasselijk op de overeenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen, geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van dl. I, blz. 206.]

Slechts twee algemeene uitzonderingen zijn in het Ontwerp opgenomen. Vooreerst voor die arbeidsovereenkomsten, welke in het Tweede Boek van het Wet-

boek van Koophandel opzettelijk zijn geregeld (art. 1637 u). Er bestaat geene aanleiding, daarin thans verandering te brengen. Doch dit voorbehoud strekt zich alleen zoover uit, als de arbeidsovereenkomsten in het Wetboek van Koophandel inderdaad zijn geregeld.

[Men zie verder bij art. V.]

Art. 1637 u. (1) Zie hiervoor, algemeene beschouwingen, § 5, blz. 13.

O. art. 1637 o, Eerste lid = O. 1901 art. 1637 u, Eerste lid, behoudens dat in plaats van het woord „toepasselijk” gelezen wordt „van toepassing.”

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van dl. I, bladz. 206.]

Slechts twee algemeene uitzonderingen zijn in het Ontwerp opgenomen. Vooreerst voor die arbeidsovereenkomsten, welke in het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel opzettelijk zijn geregeld (art. 1637 o). Er bestaat geene aanleiding, daarin thans verandering te brengen. Doch dit voorbehoud strekt zich alleen zoover uit, als de arbeidsovereenkomsten in het Wetboek van Koophandel inderdaad zijn geregeld.

[Men zie verder bij art. V.]

Art. 1637 o. Zie hiervoor, Algemeene beschouwingen § 7. *Op wie is de regeling van het ontwerp van toepassing?*

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Algemeene Beschouwingen.

§ 8. Met betrekking tot enkele categorieën van arbeiders werden nog de volgende opmerkingen gemaakt.

Volgens art. 1637 o, zullen de bepalingen van het ontwerp niet gelden voor de overeenkomst tusschen de reederij en den schipper en voor die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen en blijkens de Memorie van Toelichting (bladz. 16) wordt deze uitzondering gemaakt, omdat er geene aanleiding bestaat, waar in het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel deze arbeidsovereenkomsten opzettelijk zijn geregeld, daarin thans verandering te brengen. Men meende aan de gegeven toelichting de beperkte beteekenis te mogen hechten, dat de Regeering deze gelegenheid niet geschikt acht om in de regeling der bedoelde arbeidsovereenkomsten wijziging te brengen en vertrouwde, dat men haar niet zou hebben in dezen zin, dat de Regeering de in het Wetboek van Koophandel getroffen regelingen zoo goed acht, dat wijziging haars inziens niet noodig is. Immers het staat vrijwel vast, dat de omtrent het arbeidscontract van zeelieden bestaande bepalingen aan de eischen des tijds niet meer beantwoorden en wijziging behoeven. Niet lang geleden heeft ook de Kamer van Koophandel te Rotterdam zich in dien zin uitgesproken.

[Men zie verder bij art. II der Overgangsbepalingen.]

Memorie van Antwoord.

Algemeene Beschouwingen.

§ 8. De opmerkingen in het Voorloopig Verslag gemaakt met betrekking tot enkele categorieën van arbeiders veroorlooft de ondergeteekende zich te beantwoorden als volgt:

(1) Art. 64 ontw.-Drucker.

De overeenkomst tusschen de reederij en den schipper en die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen blijven staan buiten het ingediende ontwerp. Niet omdat de Regeering die overeenkomsten zóó voortreffelijk geregeld acht, dat zij vóór geen verbetering zouden vatbaar zijn, maar eenvoudig omdat de exceptionele aard dezer overeenkomsten haar ongeschikt maakt om in deze algemeene regeling te worden ondergebracht. Het zal behooren tot de taak eener — naar de Regeering hoopt, eerlang — in te stellen commissie tot herziening van het Tweede Boek van het Wetboek van Koophandel te beoordeelen, in hoeverre de omtrent het arbeidscontract van zeelieden bestaande bepalingen aan de eischen des tijds niet meer beantwoorden en wijziging behoeven.

[Men zie verder bij art. II der Overgangsbepalingen.]

G. O. en N. G. O. art. 1637 q, Eerste lid = O. art. 1637 o, Eerste lid.

2e N. v. W. Art. 1637 q. In het eerste lid wordt het woord „overeenkomst” vervangen door het woord „arbeidsovereenkomst”, terwijl aan het slot van dit lid de woorden „geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel” vervallen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(5 April 1906.)

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een woord te spreken over de eerste alinea van dit artikel in verband met artikel V van dit wetsontwerp.

Er is in dit wetsontwerp gekomen — niet geweest, maar gekomen — een antinomie, een tegenstrijdigheid tusschen de bepalingen van het ontwerp ten aanzien van de schipperij. Die antinomie is ontstaan doordien de Regeering laatstelijk uit art. 1637 q heeft doen wegvallen de woorden: „geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel”.

Daardoor is art. 1637 q toepasselijk geworden op alle arbeidsovereenkomsten bij schipperij en reederij, zoowel voor de zeevaart als voor de binnenschipperij. De arbeidsovereenkomsten op dat geheele gebied worden onttrokken aan dezen nieuwen titel van het Burgerlijk Wetboek; maar, zonderling genoeg, vinden wij te gelijker tijd in art. V van dit wetsontwerp een verwijzing naar ditzelfde Burgerlijk Wetboek voor het arbeidscontract der binnenscheepvaart.

In art. V wordt art. 754 van het Wetboek van Koophandel eenigszins gewijzigd, maar voor de arbeidsovereenkomst van stuurlieden, schippersknechts of ander scheepsvolk bij de binnenscheepvaart wordt daar verwezen naar het Burgerlijk Wetboek, dat volgens art. 1637 q niet daarop toepasselijk is.

Dit is een antinomie, die m.i. niet kan blijven bestaan, maar die door een kleine wijziging kan worden weggenomen.

Waarom zijn die woorden: „geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel” weggelaten? De Regeering heeft daarmede een bepaald doel gehad.

Er bestaat twijfel, het is een controverse, over de vraag, of de zeevisschersvaartuigen begrepen zijn onder de zeeschepen naar het Wetboek van Koophandel.

Wanneer men nu in deze wet zet, dat zij op de arbeidsovereenkomst van het scheepsvolk, voor zoover die geregeld is in het Wetboek van Koophandel, niet van toepassing is, dan wordt het dubium ten aanzien van de zeevisschersvaartuigen in dit wetsontwerp niet opgeheven en blijft dezelfde onzekerheid bestaan, die nu echter nog van meer belang wordt.

Om dit dubium niet over te planten in dit wetsontwerp heeft men deze woorden daaruit verwijderd, maar daardoor is nu de antinomie ontstaan, welke ik zoeven schetste.

Ten aanzien van de zeeschepen en de zeevisschers is elke twijfel opgelost en de zaak dus in orde.

In dit wetsontwerp, zooals het nu geredigeerd is, staat duidelijk dat het niet toepasselijk is op de dienstbetrekking tusschen reeder en schipper, tusschen schipper en scheepsgezellen. Dit geldt voor zeeschepen en ook voor zeevisschers-

vaartuigen. Maar voor de binnenschipperij is de zaak niet in orde. Dit moet dus in orde gemaakt worden.

De vraag nu is, hoe dit zal moeten gebeuren. Daarvoor zal men eerst de vraag hebben te beantwoorden of het oude recht, dat voor het dienstcontract voor de binnenschipperij verwijst naar het Burgerlijk Wetboek, zal blijven bestaan, ja, dan neen.

Die vraag beantwoord ik vooralsnog bevestigend. Er zouden immers goede redenen moeten zijn om daarvan af te wijken. Wanneer de verhoudingen in eenig bedrijf niet te zeer afwijken van de algemeene verhoudingen, moet het dienstcontract in zoodanig bedrijf ook onder de algemeene regelen geschikt worden. Wat hierbij geldt voor de zeeschepen en zeevisschers geldt n'et, althans in veel mindere mate, voor de binnenschipperij.

Wel zal, wanneer te eeniger tijd de arbeidsovereenkomst voor de zeevisschers geregeld zal worden, de vraag rijzen, of die verwijzing naar het Burgerlijk Wetboek over het geheele gebied van wat nu tot de binnenschipperij behoort zal kunnen blijven bestaan, want dat gebied is zeer groot. Volgens art. 749 van het Wetboek van Koophandel is daaronder begrepen ook de vaart op de binnen-zeeën, en langs de Wadden, dus ook op de Zuiderzee.

Het zal een vraag zijn, die nader te beantwoorden zal wezen, of de wetgever over het geheele gebied van de binnenschipperij één lijn zal kunnen blijven trekken. Maar ik wil die vraag nu niet entameeren.

In de tweede plaats is het noodig, dat duidelijk in deze wet uitkome, dat ook voor de zeevisschers de toepasselijkheid van deze wet is uitgesloten, opdat, zoals ik zeide, geen bestaande controverse in deze wet wordt overgeplant. Onzekerheid daarover mag niet blijven bestaan.

Dit is nu inderdaad het geval niet. De zaak zelf blijft voor de zeevisschers overigens geheel en al bij het oude.

Nu zeg ik niet, dat dit goed is, want een regeling van een nieuw arbeidscontract voor de zeevisschers is zeer noodig. Er is daarop met een enkel woord in de stukken gewezen. De Regeering heeft in paragraaf 8 van de Memorie van Antwoord verwezen naar een eerlang in te stellen commissie tot herziening van het IJde Boek van het Wetboek van Koophandel.

Deze verwijzing is weinig bevredigend en weinig hoopvol voor hen die wenschen dat het dienstcontract voor de zeevisscherij zal worden geregeld. En om dit eenigszins aan te dringen, wil ik wijzen op de praktische moeilijkheden welke uit het niet of onvoldoende regelen dezer zaak telkens voortkomen. Staaltjes daarvan kan men vinden in het verslag van den staat der zeevisscherijen 1904, bladz. 13—15, waaruit blijkt, hetgeen trouwens bekend is, dat bij de aanmonstering van het scheepsvolk voor de zeevisscherij, als vaste regel, wordt afgeweken van de bepalingen van artt. 423—426 van het Wetboek van Koophandel, regende de rechten en verplichtingen van den schipper en het scheepsvolk in geval van ziekte. En hieruit komen weder allerlei andere bezwaren voort.

Dit zijn inderdaad belangrijke zaken, die toch eindelijk eens dienden geregeld te worden. Nu is een verwijzing naar een nog te benoemen Staatscommissie tot herziening van een stuk van het Wetboek van Koophandel een verwijzing *ad Calendas Graecas*.

Ik maak daarom van deze gelegenheid gebruik om er bij den Minister op aan te dringen dit afzonderlijk te willen ter hand nemen.

Ik keer thans terug tot het wetsontwerp en dan zeg ik, dat de aanvulling der regeling zeer eenvoudig kan zijn, indien men in de eerste alinea van dit artikel bij voorbeeld achter „arbeidsovereenkomst” invoegde: „tot het doen van zee-reizen of ter uitoefening van de zeevisscherij”.

Die alinea zou dus luiden: „De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de arbeidsovereenkomst tot het doen van zee-reizen of ter uitoefening van de zeevisscherij tusschen de reederij en den schipper” enz.

De woorden zijn gekozen in aansluiting aan art. 394 van het Wetboek van Koophandel. Het is wellicht ook mogelijk de zaak op andere wijze te regelen. Men kan ook eenvoudig de geheele binnenschipperij van de bepaling van dit artikel uitzonderen.

Misschien is de Minister op dergelijke wijziging bedacht geweest en ik zal dus gaarne afwachten wat hij te dezen aanzien zal mededeelen.

De heer **Drucker**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij het tweede lid van het artikel, bl. 430.]

Ten aanzien van de binnenschipperij, waaraan de geachte afgevaardigde uit Tiel een redevoering wijdde, schijnt de bedoeling van dit wetsontwerp niet twijfelachtig. Intusschen is de Commissie van Rapporteurs, evenals de geachte afge-

vaardigde de heer Tydeman, getroffen door de schijnbare tegenspraak, die bestaat tusschen art. 1637 q Burgerlijk Wetboek en art. 754 van het Wetboek van Koophandel, zooals dat voortaan zal worden gelezen. De Commissie heeft reeds den Minister met dit punt in kennis gesteld en vertrouwt, dat de Minister wel gevold zal willen geven aan den wenk van den heer Tydeman, om door een kleine bijvoeging in dit artikel de tegenspraak, laat zij schijnbaar of werkelijk zijn, die nu in het artikel kan liggen, op te heffen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij het tweede lid van het artikel, bl. 430.]

Nu het tweede punt. Ik geloof, dat het wenschelijk is om naar aanleiding van het betoog van den geachten afgevaardigde uit Tiel goed te doen uitkomen, dat wij op dit oogenblik uit een oogpunt van de *regeling* der materie bij dit wetsontwerp niets nieuws invoeren. Wij laten den toestand volkomen zooals hij is. Men kan wel naar aanleiding van dit wetsontwerp wenschen te kennen geven en nuttige wenken geven, zooals de geachte afgevaardigde heeft gedaan, maar wij laten het onderwerp dat hij bespreekt, geheel onaangetast, behalve op één punt, waarop ik straks terugkom. Nu is bij de Nota van Wijziging, door mij op 23 Februari jl. ingezonden, in het artikel een kleine wijziging gebracht, namelijk deze dat, terwijl er vroeger stond:

„De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de overeenkomst tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen, geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel.”

die laatste woorden „geregeld in het tweede boek van het Wetboek van Koophandel” zijn weggenomen.

Dat is geschied om den toestand in zoverre ongepraëjudiceerd te laten, of te verduidelijken, dat het boven iederen twijfel vaststond, dat de visscherij niet valt binnen de regeling van dit wetsontwerp. Het is een bekende vraag — ook voor den geachten afgevaardigde uit Tiel — of de visscherij in het algemeen valt onder de tegenwoordig bestaande regeling van het tweede boek van het Wetboek van Koophandel, of de bepalingen van het zee-recht op de visschersschepen van toepassing zijn. Wat mij zelf betreft, ik zou zonder eenigen twijfel die vraag bevestigend beantwoorden en in vele gevallen gebeurt dat ook, maar in ieder geval bestaat er te dien aanzien twijfel. Indien wij in dit artikel verwezen naar het tweede boek van het Wetboek van Koophandel, dan zouden wij dienzelfden twijfel in dit wetsontwerp brengen, en om dat te vermijden en goed te doen uitkomen, dat het de bedoeling is om deze regeling van het arbeidscontract niet van toepassing te doen zijn op de rechtsverhoudingen in het zeevisschersbedrijf, zijn die woorden uit het artikel geschrapt.

Wat is de rechtstoestand voor de visscherij op dit oogenblik, voor zover die tot het zee-recht behoort?

Ik antwoord: die valt onder de bepaling van het Wetboek van Koophandel, en als het in de toekomst zal gelukken wijziging in het Wetboek van Koophandel te brengen, zal met betrekking tot de visscherij voorzien worden in het Wetboek van Koophandel zelf, of bij andere wetten, die uit die herziening zullen voortvloeien. Wat de verwijzing naar de Staatscommissie betreft, waarvan in de gewisselde stukken sprake was, de Minister heeft het voornemen het tweede boek van het Wetboek van Koophandel te herzien zonder Staatscommissie, maar, zooals men weet, met medewerking van een zeer bekend deskundige [n.l. prof. Molen-graaff]. Materieel blijft dus de zaak gelijk zij is.

Nu kom ik tot de formeele quaestie. Er is naar het oordeel van verschillende leden ten gevolge van het weglaten van die woorden een tegenstrijdigheid ontstaan in dit wetsontwerp, hierin bestaande, dat dit artikel onbepaald zegt, dat buiten de arbeidsovereenkomst wordt gesloten de verhouding tusschen reederij en schipper en tusschen schipper en minderen, terwijl een bepaling, welke is te vinden in artikel V van dit wetsontwerp, een verandering brengt in art. 754 van het Wetboek van Koophandel, handelende over de binnenschipperij en op deze volgens dat artikel V de nieuwe regeling van de arbeidsovereenkomst wél van toepassing zal zijn. Wanneer er tegenstrijdigheid is, was die er van den aanvang af, en men kan dus niet zeggen, dat die ten gevolge van het weglaten van die woorden is ontstaan.

Maar het is ook nog de vraag of er tegenstrijdigheid is. In art. 754 van het Wetboek van Koophandel wordt gesproken van de: „regten en verplichtingen uit huur van stuurlieden, schippersknechts of ander scheepsvolk voortvloeiende”, dat is dus een geheel andere terminologie dan die van het artikel in behandeling, dat zich kennelijk aansluit meer in het bijzonder bij

officiëren en scheepsgezellen' van ons zeerecht. Het is dus de vraag, of hier werkelijk een tegenstrijdigheid is. Maar laten wij aannemen van wel; dan vraag ik: mag dat niet? Mag niet een wet in den aanvang een algemeene regel stellen en mag dan niet in het verder verloop een uitzonderingsbepaling voorkomen? Ik meen, dat daartegen geen bezwaar is te maken. Wat nu de zaak zelf betreft, in art. 754 van het Wetboek van Koophandel staat thans: „De regten en verplichtingen, uit huur van stuurlieden, schippersknechts of ander scheepsvolk voortvloeiende, worden geregeld naar de overeenkomst, naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, omtrent huur van dienstboden en werklieden, enz.” Nu kunnen deze laatste woorden niet blijven bestaan, omdat die bepalingen worden afgeschaft. Daarvoor moeten in de plaats komen de bepalingen van dit wetsontwerp. Dit is de materiele verandering, die in art. 754 wordt gebracht.

Zooals ik even wensch te repeteeren is er naar mijn opvatting geen tegenstrijdigheid. Er is een algemeene regel vooropgesteld, volgens welken op de vaart in het algemeen de bepalingen van dit wetsontwerp niet van toepassing zijn, en dan volgt later, artikel V, een uitzondering voor zoover betreft de eigenlijke binnenvaart. Maar de zaak is niet de moeite waard om, als er een dubium is, dat te laten bestaan. Het is op zeer eenvoudige wijze te vinden door achter het eerste lid van dit artikel te voegen: „behoudens de bepaling van art. 754 Wetboek van Koophandel”; dan heeft men op de later komende exceptie dadelijk de aandacht van den lezer gevestigd bij het vermelden van den regel, en daarmee zal, naar ik hoop, het legislatief geweten van de heeren bevredigd zijn.

De Voorzitter: Door de Regeering is een wijziging gebracht in het artikel. Achter het eerste lid moeten gevoegd worden de woorden: „behoudens de bepaling van art. 754 van het Wetboek van Koophandel”.

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil den Minister gaarne dank zeggen voor zijn goede bedoeling, maar het komt mij voor, dat de zaak door de aangebrachte wijziging nog niet in het rechte spoor gebracht is.

Wat is het geval? De antinomie bestaat hierin, dat art. 754 Wetboek van Koophandel verwijst naar het Burgerlijk Wetboek, waar gezegd wordt, dat het niet op de binnenschipperij toepasselijk is.

Nu wordt een wijziging aangebracht, waardoor de antinomie niet wordt weggenomen, maar integendeel dubbel, eenvoudig tweemaal in de wet gebracht wordt.

Het is waar, zooals de Minister zeide, dat het hier een formeele quaestie geldt; maar daarom behoort zij toch correct opgelost te worden. En daarvoor is noodig, dat men de algemeene uitsluiting van de toepasselijkheid van het ontwerp op het schippersbedrijf in de eerste alinea van het artikel neergelegd; niet late bestaan voor de binnenschipperij.

Indien de Minister zegt, dat de terminologie hier meer wijst op het zeerecht dan op de binnenschipperij, ben ik het met hem eens; want bij de binnenschipperij spreekt men niet van reeders, ook niet van scheepsofficiëren. Maar er wordt gesproken van schippers, scheepsofficiëren en scheepsgezellen; en bij de binnenschipperij heeft men ook schippers en scheepsgezellen.

Het komt mij voor, dat door de algemeenheid van dit artikel de binnenschipperij niet uitgesloten is.

Nu kan men dit niet verbeteren door in het artikel op te nemen de woorden „behoudens het bepaalde bij art. 754 Wetboek van Koophandel”, omdat dat artikel eenvoudig terugwijst naar een regeling in het Burgerlijk Wetboek die niet bestaat.

Ik zou meenen, dat het artikel aldus gelezen moet worden:

„De bepalingen van dezen titel zijn niet van toepassing op de arbeidsovereenkomst tot het doen van zee-reizen of ter uitoefening van de zeevisscherij tusschen de reederij en den schipper en op die tusschen den schipper en de scheepsofficiëren en scheepsgezellen.”

Daarmede zou de werking van dit artikel zich bepalen tot het zeerecht, en zou alle twijfel ten aanzien der zeevisscherij uitgesloten zijn.

Na den grooten amendementenstrijd, die gedurende de vorige dagen hier gevoerd is, ben ik huiverig met een amendement te komen, dat wellicht door sommige afgevaardigden zou worden gequalificeerd als een geïmproviseerd amendement. Ik zou mij echter pour acquit de conscience verplicht achten een amendement in te dienen, wanneer de Minister niet er toe mocht willen overgaan om mijn lezing over te nemen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof

werkelijk, dat op de wijze zooals laatstelijk door mij is aangegeven, de moeilijkheid, aangenomen dat zij bestaat, wordt ondervangen.

Ik zou den geachten afgevaardigde uit Tiel willen aanraden om de moeite niet te nemen om een amendement te . . . improviseren, durf ik haast zeggen, nu hij zelf het woord heeft gebruikt, want op het gehoor af kan ik reeds zeggen, dat het mij treft, dat hier voorbij gezien wordt, dat, wanneer men in het algemeen spreekt over de binnenvaart, wij tweeërlei categorieën van vaartuigen voor oogen hebben. Er is een groot gedeelte van de binnenvaart bedoeld bij art. 748 van het Wetboek van Koophandel, waarbij men te doen heeft met binnenschepen, welke de rivieren en binnenwateren bevaren, en tevens van buitenslands komen of naar buitenslands bestemd zijn op zee gaan, en voorts hebben wij te doen met de binnenschepen die nooit naar het buitenland gaan. Alleen over die tweede categorie spreekt art. 754. Wanneer art. 754 hier wordt genoemd, krijgen wij een duidelijk afgerond geheel. De geheele scheepvaart, ook de visscherij, komt dan onder het bereik van het wetsartikel dat wij thans bezig zijn te behandelen, behoudens één uitzondering. De regeling van de arbeidsovereenkomst wordt nl. van toepassing alleen op de binnenschipperij die niet op het buitenland vaart.

Er bestaat bij sommige heeren evenwel nog een dubium, en nu is het volgens die heeren een antinomie, dat wij bij art. V een regeling gaan maken waardoor de binnenschipperij van art. 754 weder valt onder het wetsontwerp.

Om de zaak behoorlijk te verduidelijken hebben wij eenvoudig datgene te doen waarop ik straks reeds wees. Wij moeten verklaren, dat de bepalingen van het arbeidscontract niet toepasselijk zijn op de scheepvaart in het algemeen, met uitzondering echter van de binnenschipperij. Doen wij dat, dan is de zaak in orde, omdat wij een wijziging maken in art. 754 Wetboek van Koophandel zelf, en als wij genaderd zijn aan art. V zullen wij bepalen, dat art. 754 voortaan zal luiden, dat de rechten en verplichtingen uit de arbeidsovereenkomst van stuurlieden enz. voortvloeiende, worden geregeld naar de overeenkomst, naar de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek op dit stuk staande enz.

Daarmede is de zaak volkomen in orde.

Immers hier in art. 1637 q wordt niet verwezen naar art. 754 Wetboek van Koophandel, gelijk dit thans luidt, maar naar art. 754, gelijk dat zal gewijzigd zijn, wanneer dit wetsontwerp tot wet zal zijn verheven.

Ik zou derhalve meenen, dat de Kamer wel zal doen met zich bij deze regeling neder te leggen.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, verkrijgt het woord om, namens deze, haar gevoelen mede te deelen over de in het artikel aangebrachte wijziging, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Zooals ik straks reeds de eer had mede te deelen, meent de Commissie van Rapporteurs, dat er op het oogenblik tusschen art. 754 Wetboek van Koophandel, gelijk het wordt gewijzigd bij art. V, en art. 1637 q, waarmede wij ons heden bezighouden, slechts een schijnbare tegenspraak bestaat. Naar het oordeel van de Commissie wordt zelfs die schijn van tegenspraak weggenomen, wanneer hier nog eens uitdrukkelijk naar het nieuwe art. 754 Wetboek van Koophandel wordt verwezen.

Het is aan geen redelijken twijfel meer onderhevig, dat dan de bepalingen van dezen titel toepasselijk zullen zijn in het geval van art. 754 Wetboek van Koophandel, gelijk nu toepasselijk zijn de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek, waarnaar thans nog verwezen wordt. Nam men dat niet aan, dan zou het nieuwe artikel 754 Wetboek van Koophandel geen redelijken zin hebben in de wet en zou dit evenzeer het geval zijn met de wijziging die de Minister nu voorstelt; en aangezien de uitlegger van de wet moet aannemen, dat de artikelen en de bewoordingen van de wet een redelijken zin hebben, zal die uitlegger tot de conclusie moeten komen, dat deze titel toepasselijk is op de binnenschipperij.

Kan men dit nu nog secuurder maken door de aanneming van het voorstel, aangekondigd door den heer Tydeman?

De Commissie van Rapporteurs zou aarzelen om de Kamer aan te raden dien weg op te gaan, want wij zijn hier in een ingewikkelde materie en er is alle kans, dat, wanneer men het amendement aanneemt, gelijk dat voorloopig is medegedeeld door den heer Tydeman, men consequentiën zal in het leven roepen, die men thans moeilijk kan overzien.

In aansluiting aan hetgeen door den Minister reeds is aangemerkt, wensch ik er op te wijzen, dat men bijv. heeft tal van Rijschepen, varende van Rotterdam naar Keulen. Die Rijschepen worden in de redactie van den heer Tydeman niet genoemd, want de reis van Rotterdam naar Keulen is geen zee-reis. Op de menschen in dienst aan boord van dergelijke schepen zou dan deze

titel toepasselijk worden, want zij worden niet uitgesloten. Toch zou dit strijden met art. 748 Wetboek van Koophandel en volgende, want deze Rijnschepen worden genoemd in art. 748, waar zij worden gelijkgesteld met zeeschepen, terwijl de volgende artikelen, en daaronder art. 754, alleen gelden voor de binnenschipperij, die overblijft.

Dit is een consequentie, die wij op het oogenblik dadelijk kunnen zien; maar er zullen er wel meer zijn, die mij op het oogenblik niet voor den geest komen, anders zou ik ze ook opnoemen. Maar ik moet vreezen, dat ze allicht zouden kunnen ontstaan. De gedachtenwisseling die ik onlangs met een deskundige over deze aangelegenheid heb kunnen voeren, geeft mij aanleiding tot die vrees.

Het komt mij dus voor gevaarlijk te zijn, ons op den weg te begeven dien de geachte afgevaardigde uit Tiel heeft aangeduid, terwijl, naar het oordeel van de Commissie, alle redelijke twijfel is uitgesloten, wanneer de Kamer zich vereenigt met het voorstel der Regeering.

De heer Tydeman vraagt en ontvangt voor de derde maal het woord en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben allerminst overtuigd en ik meen, dat de opmerking van den Minister, dat art. 754 Wetboek van Koophandel een andere betekenis zal verkrijgen dan het nu heeft, en dat er nu iets anders wordt bepaald dan er in stond, op niets steunt. Wat is de wijziging die in dat artikel bij dit wetsontwerp wordt gebracht? De eenige wijziging is, dat daáruit vervallen de woorden: omtrent huur van dienstboden en werklieden, omdat men die terminologie niet meer wilde gebruiken, waar thans in het algemeen wordt gesproken van arbeidsovereenkomst. Men heeft de terminologie van het Burgerlijk Wetboek, waarin van huur van diensten en van dienstboden wordt gesproken op zijde willen zetten. Dat is de eenige wijziging, maar in de essentie van het artikel wordt door dit wetsontwerp niet de minste verandering gebracht. Het beroep van den Minister daarop gaat dus allerminst op.

En wat betreft hetgeen de Commissie van Rapporteurs heeft gezegd, bij monde van haar geachten voorzitter, ook dit komt mij voor niet juist te zijn.

In het Wetboek van Koophandel toch heeft men met twee rubrieken te doen: een rubriek voor zeeschepen en een rubriek voor de binnenschipperij; daartusschen is niets.

Rijnschepen zijn door wetsduiding tot zeeschepen gemaakt. Volgens art. 748 zijn die met zeeschepen gelijkgesteld. Er zijn dus maar twee rubrieken: een zee-recht en een binnenschipperij. Nu wordt het dienstcontract van het zee-recht geïntroduceerd en voor de eerste maal besproken in art. 394, bij den aanvang van den Vierden Titel. Daar worden ter karakteriseering van het dienstcontract van de arbeidsovereenkomst in het zee-recht gebruikt deze woorden: „Het contract tusschen den schipper en de scheepsofficieren en scheepsgezellen bestaat, aan de zijde van de officieren, matrozen of gezellen, in de verhuring van hunnen dienst tot het doen van een of meer zee-reizen, ieder in zijn betrekking, voor een bedongen loon” enz. Dan volgt een reeks van bepalingen, een uitvoerige regeling van het dienstcontract, het eenige gebied in ons recht waarop het dienstcontract uitvoerig is geregeld, in bijzonderheden: de monsterrol.

Nu meen ik, dat die monsterrol evengoed toepasselijk is op schepen die gelijk gesteld zijn met zeeschepen, als op schepen die eigenlijk zee-reizen doen, die op de Noordzee varen of de transatlantische vaart uitoefenen. En daáram is de invoeging die ik zou wenschen: het doen van zee-reizen of ter uitoefening van zeevisscherij, allerminst dubbelzinnig. De door mij aanbevolen wijziging baseert zich eenvoudig op de scheiding van zee-recht en binnenschipperij. Ik heb hieraan toegevoegd: „of ter uitoefening der zeevisscherij”. Dat is een punt reeds tusschen den Minister en mij gesproken en waaromtrent wij het eens zijn, nl. dat het dubium of de zeevisscherij tot het zee-recht behoort, niet in dit wetsontwerp moet worden overgeplant, anders was dit overbodig en kon men hier alleen naar het zee-recht verwijzen.

Wat moet ik doen? De Commissie van Rapporteurs ontraadt mij de indiening van een amendement; de Kamer is gewoon om bang te zijn; ook voor complicaties die niet bestaan. Het noemen van dit woord is reeds genoeg voor alle leden, die niet volkomen op de hoogte zijn van de materie, en dat zijn er natuurlijk velen, wat niet kwalijk te nemen is, omdat men niet van alle zaken op de hoogte kan zijn.

Ik zal het hierbij laten en geen amendement indienen. Ik zal mij scharen onder de vleugels van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en de verantwoordelijkheid voor de complicaties, die uit zijn oplossing eventueel kunnen voortvloeien, op zijn schouders laten rusten.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch met den laatsten geachten spreker op deze plaats en dezen tijd niet in discussie te treden over de juistheid zijner onderscheiding tusschen zeerecht aan den eenen, en eenvoudig een regeling van de binnenschipperij aan den anderen kant. Alleen wil ik zeggen, dat ik het met den geachten afgevaardigde niet eens ben, en als de geachte afgevaardigde de Handelingen van de Juristenvereniging, juist over de regeling van de rechten en verplichtingen uit de binnenscheepvaart voortspuitende, eens wil nalezen, dan zal hij tot de conclusie komen, dat zijn zeer positieve uitspraak omtrent de tweeledigheid van de regeling niet opgaat. Daarop echter kom ik verder niet terug.

Ik wensch echter niet zonder protest te laten voorbijgaan de opmerking van den geachten afgevaardigde, alsof de veranderingen die nu in art. 754 van het Wetboek van Koophandel worden voorgesteld, alleen stijlveranderingen zijn. Neen, Mijnheer de Voorzitter, het zijn materiele veranderingen van betekenis. Terwijl tot nog toe de binnenvaart-verhoudingen geregeld werden door verschillende bepalingen, o. a. door die van het Burgerlijk Wetboek over huur en verhuur van diensten, zullen zij in het vervolg geregeld worden o. a. door de bepalingen van den nieuwen titel van het Burgerlijk Wetboek, zooals die luiden zal volgens dit wetsontwerp.

Overigens wordt door de bijvoeging, die thans is aangebracht, m. i. iedere twijfel weggenomen.

[In het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 ij.]

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1637 ij wordt artikel 1637 z. In dit artikel wordt in plaats van „art. 754” gelezen „artikel-754”.

B. Tweede lid van het artikel.

O. D. Art. 64, Tweede lid. Ten aanzien van personen in dienst van Staat, provincie, gemeente of waterschap zullen de bepalingen dezer wet, voor zoover noodig, bij bijzondere wetten worden toepasselijk verklaard.

Memorie van Toelichting O. D.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. V.]

Om eene andere reden is eene bepaling noodzakelijk omtrent personen in dienst van Staat, provincie, gemeente en waterschap. Liet men dergelijke bepalingen achterwege, het zou twijfelachtig zijn, of het Ontwerp op hen toepasselijk is. Wordt toch eenzijdig als onomstootelijke waarheid verkondigd, dat de verhouding van den Staat tot de personen in zijn dienst geheel ligt buiten het gebied van het privaatrecht — zie bijv. een opstel van Mr. H. Vos, in *Themis* 1890, bl. 509 vlg. — aan den anderen kant ontbreekt het niet aan uitspraken van rechtscolleges en schrijvers, die weigeren tusschen privaatrecht en publiekrecht een onoverschrijdbaren grensmuur op te trekken (1). Deze stelling te vreezen onzekerheid bij de toepassing van het Ontwerp dient te worden voorkomen. Ook elders heeft men het aldus begrepen. De beslissing viel intusschen in verschillende zin. Het Zwitsersche Verbintenissenrecht verklaart (art. 349 nr. 1) onaangestaan te laten het publieke recht van den Bond en de kantons voor de door het openbaar gezag aangestelden. Omgekeerd werden de bepalingen van het Belgische Ontwerp van

(1) Van de latere rechtspraak komen voor deze vraag vooral in aanmerking: Ktgt. 's Gravenhage 5 November 1894, *W. v. h. R.* nr. 6568, P. v. J. 1895, nr. 1; Rb. 's Gravenhage 28 April 1896, *W. v. h. R.* nr. 6858; Ktgt. Amsterdam II 15 October 1894, *W. v. h. R.* nr. 6638. Naar aanleiding van deze vonnissen verschenen talrijke opstellen in de rechtsgeleerde bladen, vooral in het *Weekblad van het Recht*, en in het *Weekblad voor Notarisambt en Registratie* (prof. HAMAKER, in nrs. 1330 en 1385). Zie verder in het algemeen de *Handelingen der Nederl. Juristen-vereeniging*, 1897.

1891 wél toepasselijk verklaard op werklieden in dienst van Staat, provincie of gemeente (zie art. 36, maar ook art. 54), waarbij echter niet mag worden vergeten, dat het Ontwerp alleen sloeg op werklieden in engeren zin. Bij de latere ontwerpen achtte men, om hetzelfde resultaat te bereiken, eene opzettelijke bepaling onnoodig.

Op praktische gronden wordt algemeene toepasselijkverklaring onraadzaam geacht. De waarborgen, die het Ontwerp den werkgever verschaft, zal het publiekrechtelijke lichaam zich zelf wel weten te bezorgen. Wat aan den anderen kant de positie der personen betreft, die in dienst van den Staat enz. werkzaam zijn, deze is in vele gevallen thans gunstiger dan ze bij toepassing van het Ontwerp zou worden. Voor zoover dit niet het geval is, mag worden verwacht, dat de Overheid zich vrijwillig zal richten naar de regels, die de wet aan particuliere werkgevers voorschrijft. De contróle der Vertegenwoordiging in Staat, provincie en gemeente, en daarnevens de openbare meening, zullen zich waarschijnlijk krachtig genoeg doen gelden. Op dergelijke gronden werden ook bij het Ontwerp van wet van 15 Mei 1889 (*houdende bepalingen tot waarborging* enz.) belangrijke artikelen niet van toepassing verklaard op de hier bedoelde personen. Blijkt onverhoopt bij de Besturen geene voldoende geneigdheid te bestaan, hunne ambtenaren en beambten althans op den voet van dit Ontwerp te behandelen, dan zal door administratieve wetten (Gemeentewet, enz.) daarin zijn te voorzien. Eene aanduiding in die richting is in het tweede lid van art. 64 opgenomen. [Men zie verder dl. I, bl. 207.]

O. 1901. Art. 1637 u, Tweede lid. Zij zijn voorts niet toepasselijk ten aanzien van personen in dienst van staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk ligchaam, indien zij niet, hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, toepasselijk zijn verklaard.

Memorie van Toelichting O. 1901.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. V.]

Om eene andere reden is eene bepaling noodzakelijk omtrent personen in dienst van Staat, provincie, gemeente en waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam. Liet men dergelijke bepalingen achterwege, het zou twijfelachtig zijn, of het Ontwerp op hen toepasselijk is. Wordt toch eenerzijds als onomstootelijke waarheid verkondigd, dat de verhouding van den Staat tot de personen in zijn dienst geheel ligt buiten het gebied van het privaatrecht — zie bijv. een opstel van Mr. H. Vos in *Themis* 1890, bl. 509 vlg. — aan den anderen kant ontbreekt het niet aan uitspraken van rechtscolleges en schrijvers, die weigeren tusschen privaats- en publiekrecht een onoverschrijdbaren grensmuur op te trekken (1). Deze stellig te vreezen onzekerheid bij de toepassing van het Ontwerp dient te worden voorkomen. Ook elders heeft men het aldus begrepen. De beslissing viel intusschen in verschillende zin. Het Zwitsersche Verbintenissenrecht verklaart (art. 349 nr. 1) onaangetast te laten het publieke recht van den Bond en de kantons voor de door het openbaar gezag aangestelden. Omgekeerd werden de bepalingen van het Belgische Ontwerp van 1891 wél toepasselijk verklaard op werklieden in dienst van Staat, provincie of gemeente (zie art. 36, maar ook art. 54), waarbij echter niet mag worden vergeten, dat het Ontwerp alleen sloeg op werklieden in engeren zin. Bij de latere ontwerpen achtte men, om hetzelfde resultaat te bereiken, eene opzettelijke bepaling onnoodig.

Op praktische gronden wordt algemeene toepasselijkverklaring onraadzaam geacht. De waarborgen die het Ontwerp den werkgever verschaft, zal het publiekrechtelijke lichaam zich zelf wel weten te bezorgen. Wat aan den anderen kant de positie der personen betreft, die in dienst van den Staat enz. werkzaam zijn, deze is in vele gevallen thans gunstiger dan ze bij toepassing van het Ontwerp zou worden. Voor zoover dit niet het geval is, mag worden verwacht, dat de Overheid zich vrijwillig zal richten naar de regels, die de wet aan particuliere werkgevers voorschrijft. De contróle der Vertegenwoordiging in Staat, provincie en gemeente, en daarnevens de openbare meening, zullen zich waarschijnlijk krachtig genoeg doen gelden. Op dergelijke gronden worden ook bij het Ontwerp van wet van 15 Mei 1889 (*houdende bepalingen tot waarborging* enz.) belangrijke

(1) [Men zie de noot op bladz. 423.]

artikelen niet van toepassing verklaard op de hier bedoelde personen. Blijkt onverhoopt bij de Besturen geene voldoende geneigdheid te bestaan, hunne ambtenaren en beambten althans op den voet van dit Ontwerp te behandelen, dan zal door administratieve wetten (Gemeentewet, enz.) daarin zijn te voorzien. Eene aanduiding in die richting is in het tweede lid van art. 1637 u opgenomen. [Men zie verder dl. I, bl. 208.]

O. Art. 1637 o, Tweede lid. Zij zijn voorts niet van toepassing ten aanzien van personen in dienst van staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam, tenware zij, hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard.

Memorie van Toelichting.

[Vervolg van het gedeelte, afgedrukt bij art. V.]

Om eene andere reden is eene bepaling noodzakelijk omtrent personen in dienst van Staat, provincie, gemeente en waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam. Liet men dergelijke bepalingen achterwege, het zou twijfelachtig zijn, of het Ontwerp op hen toepasselijk is. Wordt toch eenerzijds als onomstootelijke waarheid verkondigd, dat de verhouding van den Staat tot zijne ambtenaren geheel ligt buiten het gebied van het privaatrecht — zie bijv. een opstel van Mr. H. Vos in *Themis* 1890, bl. 509 vlg. — aan den anderen kant ontbreekt het niet aan uitspraken van rechtscolleges en schrijvers, die weigeren tusschen privaats- en publiekrecht een onoverschrijdbaren grensmuur op te trekken (1). Deze stellig te vreezen onzekerheid bij de toepassing van het Ontwerp dient te worden voorkomen. Ook elders heeft men het aldus begrepen. De beslissing viel intusschen in verschillende zin. Het Zwitsersche Verbintenissenrecht verklaart (art. 349 nr. 1) onaangetast te laten het publieke recht van den Bond en de kantons voor de door het openbaar gezag aangestelden. Omgekeerd werden de bepalingen van het Belgische Ontwerp van 1891 wél van toepassing verklaard op werklieden in dienst van Staat, provincie of gemeente (zie art. 36, maar ook art. 54), waarbij echter niet mag worden vergeten, dat dat Ontwerp alleen sloeg op werklieden in engeren zin. Bij de latere ontwerpen achtte men, om hetzelfde resultaat te bereiken, eene opzettelijke bepaling onnoodig. Een zoodanig voorschrift is dan ook in de wet van 10 Maart 1900 niet vervat. [Men zie verder dl. I, bl. 208.]

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

[Vervolg van dl. I, bl. 207.]

Sommige leden hadden bedenking tegen de algemeenheid der in het tweede lid van art. 1637 o opgenomen uitzondering. Zij verklaarden niet in te zien, waarom het wenschelijk zoude zijn de bepalingen van het ontwerp niet van toepassing te doen zijn op alle personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam; een afdoende reden daarvoor hadden zij in de Memorie van Toelichting ook niet kunnen vinden. Zij begrepen, dat het niet twijfelachtig mag zijn of het ontwerp op de hier bedoelde personen al dan niet van toepassing zal zijn en erkennen, dat daaromtrent in het ontwerp eene

(1) [Men zie de noot op bladz. 423.]

uitdrukkelijke beslissing behoorde te worden genomen. Waarom kon echter deze beslissing niet uitvallen in den zin van die, in België genomen, waar, blijkens hetgeen in de Memorie van Toelichting wordt medegedeeld, de bepalingen van het ontwerp van 1891 wel van toepassing werden verklaard op werklieden in dienst van Staat, provincie of gemeente? Waarom kan niet een onderscheiding worden gemaakt tusschen hen, die wel en die niet van een vaste aanstelling voorzien, in voortdurende dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam werkzaam zijn en de wet op deze laatsten van toepassing worden verklaard? Blijkens het slot van art. 1637 o, tweede lid, veronderstelt de Regeering het geval, dat de bepalingen van het ontwerp hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zullen worden verklaard en acht zij deze bepalingen voor sommigen van de in dienst van publiekrechtelijke lichamen zijnde personen dus wel geschikt. Waarom dan echter niet nog een stap verder gegaan en ten aanzien van de personen, op wie zij het oog heeft, het ontwerp van toepassing verklaard?

Vele andere leden konden er zich alleszins mede vereenigen, dat de Regeering hier eene algemeene uitzondering wenscht te maken en voorstelt de bepalingen van het ontwerp niet van toepassing te doen zijn op de personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam. Ook hier zou het moeilijk, zoo al niet onmogelijk zijn, eene scherpe scheiding te maken tusschen hen, die wel en hen, die niet onder de bepalingen van het ontwerp zouden vallen en ook hier zouden van het maken van onderscheidingen tal van grensgechillen en processen te wachten zijn. Welk eene verwarring er heerscht ten aanzien van het begrip „ambtenaar” en hoe verschillend men kan denken over de vragen, of onder dit begrip werklieden in dienst der gemeente, of althans werklieden, werkzaam in gemeentebedrijven, zijn te rangschikken, heeft de behandeling van art. II van het ontwerp der wet van 11 April 1903 (*Staatsblad* no. 101), tot aanvulling en wijziging van het Wetboek van Strafrecht, geleerd (1). Het is gemakkelijk te betoogen, zooals in het hoofdartikel in het *Weekblad van het Recht*, no. 8028 (2) geschiedt, dat de uitzondering van het tweede lid van art. 1637 o moet worden beperkt tot de verhoudingen van ambtelijk karakter, die om hare onbetwist publiekrechtelijke natuur minder gemakkelijk onder de regelen van het burgerlijk recht kunnen worden ondergebracht, maar het is moeilijk zoodanige uitzondering op juiste wijze te formuleeren, en in bedoeld hoofdartikel wordt eene formulering dan ook niet aangetroffen. Zelfs mag met grond worden betwijfeld, of het mogelijk is met voor de practijk voldoende nauwkeurigheid te omschrijven, wanneer eene verhouding een ambtelijk karakter draagt en van onbetwist publiekrechtelijke natuur is.

Gevraagd werd, in welk verband de uitzonderingsbepaling van dit ontwerp staat tot de in voorbereiding zijnde wettelijke regeling van de rechtspositie der ambtenaren. Zal deze laatste regeling in zoo ruimen zin worden opgevat, dat zij van toepassing zal zijn ten aanzien van alle personen in dienst van publiekrechtelijke lichamen, voor wie de bepalingen van dit ontwerp niet zullen gelden? Zoo neen, hoe denkt de Regeering dan de rechtspositie te verzekeren van diegenen onder deze personen, die noch onder de ééne, noch onder de andere regeling zullen zijn begrepen?

. Memorie van Antwoord.

[Vervolg van dl. I, bl. 207.]

Dat in het ontwerp de algemeene uitzonderingsbepaling van het tweede lid van art. 1637 o (*nieuw* art. 1637 q) is opgenomen, heeft

(1) *Handelingen* 1902—1903, bladz. 4139 en volg.

(2) «Wettelijke regeling van het arbeidscontract» III.

zijn goeden grond. Terecht wordt door de leden, die zich met die bepaling niet konden vereenigen, op den voorgrond gesteld, dat het niet twijfelachtig mag zijn, of het ontwerp op personen in dienst van den Staat, de provincie, de gemeente of eenig ander publiekrechtelijk lichaam al dan niet van toepassing zal zijn en dat daarentrent in het ontwerp eene uitdrukkelijke beslissing behoorde te worden genomen. Maar het mag evenmin twijfelachtig zijn, of het ontwerp op bepaalde categorieën van diezelfde personen al dan niet van toepassing zou moeten vinden. En die twijfel zou door geene grensregeling, hoe zorgvuldig ook afgebakend, kunnen worden voorkomen. Ook hier — gelijk andere leden met volkomen juistheid opmerkten — zou het moeilijk, zooal niet onmogelijk blijken, eene scherpe scheiding te maken tusschen hen, die wel en hen die niet onder de bepalingen van het ontwerp zouden vallen, en ook hier zouden van het maken van onderscheidingen tal van grensgechillen en processen te wachten zijn.

Hoezeer in het algemeen het begrip ambtenaar afwijkt van dat van arbeider, en het karakter van het publieke recht onderscheid vertoont met dat van het private recht, toch valt niet te miskennen, dat de practijk, in talloze gevallen verschil uiterst moeilijk aanwijsbaar acht. Dat een rechter een ambtenaar is en een schoenmakersknecht een arbeider, springt in het oog, maar tot welke categorie b.v. een geëmployeerde van eene gemeentelijke gasfabriek moet worden gerekend, is niet zelden heel wat minder gemakkelijk uit te maken.

Is derhalve reeds op bloot theoretischen grond het maken van de algemeene uitzondering gerechtvaardigd, daarnaast zijn praktische beweegredenen aanwijsbaar, die den wetgever in den huidige stand der vraag niet al te zeer behoeven te doen vreezen, dat hij de positie der personen, die in de uitzondering vallen, zal bemoeilijken. Wie in dienst is van eenig publiekrechtelijk lichaam is daardoor van zelf meer dan anderen gevrijwaard tegen willekeur en onbillijke behandeling. De publieke controle oefent ten deze zoowel preventief als repressief grooten invloed. In ieder geval, nu eene wettelijke regeling van den rechtstoestand der ambtenaren in voorbereiding is, schijnt het geraden de oplossing der hier besproken quaestie tot later tijdstip te verschuiven. Meerdere categorieën van personen, in dienst van publiekrechtelijke lichamen, omtrent wie het twijfelachtig is, of ze wel tot ambtenaren in eigenlijken zin behooren, zullen alsdan met ambtenaren moeten worden gelijk gesteld. En wie alsdan buiten de ambtenaren-wet mocht vallen, zal alsnog onder de werking van het arbeidscontract kunnen worden getrokken. De vraag, aan het slot dezer paragraaf gesteld, wordt dus beantwoord in dezen zin, dat de te ontwerpen regeling zich zal aansluiten aan die op het arbeidscontract, al dan niet met wijziging van deze laatste, in diër voege, dat, in het algemeen, (behoudens uitdrukkelijk opgenomen uitzonderingen in afzonderlijke regelingen) ieder die arbeid verricht als ondergeschikte, de rechtsbetrekking, waarin hij staat, beheerscht zal zien, hetzij door de arbeidsovereenkomst, hetzij door de wet regelende den rechtstoestand van ambtenaren.

G. O. en N. G. O. art. 1637 q, Tweede lid = O. art. 1637 o, Tweede lid.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(4 April 1906.)

Op dit artikel is een amendement voorgesteld door de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, V], strekkende om het tweede lid te vervangen door het navolgende:

„Zij zijn voorts niet van toepassing ten aanzien van personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam, tenware zij, hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard, of tenware en voor zooveel ten aanzien van deze personen minder gunstige bepalingen zijn vastgesteld.” (1)

De heer Schaper, het woord verkregen hebbende tot toelichting van het amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof, dat het niet nadrukkelijk genoeg kan worden vastgesteld, dat de bepalingen van dit ontwerp voor de gemeente- en dergelijke besturen niet anders kunnen beschouwd worden dan als uiterste minimum bepalingen. Het zal niet in het hoofd van eenig eenigszins vooruitstrevend man in deze Vergadering opkomen, dat de gemeenten of welke publiekrechtelijke lichamen ook er met het toepassen dezer bepalingen af zouden zijn; want dit zijn de minimum eischen voor de particulieren, en voor de publiekrechtelijke lichamen is er zeker oneindig meer te doen en zou men zich in geen enkel opzicht met deze bepalingen kunnen tevreden stellen. Daargelaten de appreciatie zelf van het ontwerp, meen ik dat de verplichtingen der gemeentebesturen en dergelijke publiekrechtelijke lichamen veel grooter zijn dan die der gewone werkgevers en dat dezen onmogelijk kunnen volstaan met voorschriften, in dit ontwerp neergelegd voor de groote maatschappij met al haar geleidingen en schakeeringen in oeconomisch opzicht.

Een basis voor den socialen arbeid in publiekrechtelijke lichamen kan dit ontwerp dus nooit zijn. Echter zullen toch een aantal arbeiders zelfs van de gunstige bepalingen van dit ontwerp worden uitgesloten, wanneer deze bepalingen niet uitdrukkelijk van toepassing worden verklaard op die publiekrechtelijke lichamen.

Men zal mij moeten toegeven, dat er nog gemeentebesturen, vooral ten platten lande, waterschapsbesturen en waarschijnlijk ook nog wel provinciale besturen zijn, die, tot hun schande zij het gezegd, geen arbeidsvoorwaarden in het leven hebben geroepen, die overeenkomen met de minimum eischen in dit wetsontwerp gesteld, en daarom zijn wij te rade geworden om voor te stellen, dat in dit wetsontwerp deze minimum voorwaarden ook voor die publiekrechtelijke lichamen zullen worden opgenomen.

Er was hiervoor reden, vooral omdat — het is reeds door ons gezegd bij de algemeene beschouwingen — tegen dit wetsontwerp een principieel bezwaar bestaat bij de vereenigde werklieden. Zij komen nl. in zeker opzicht in minder gunstige conditie — dit in zijdelings antwoord op de pertinente vraag ons door den heer Drucker gesteld en nog naar het schijnt niet pertinent genoeg beantwoord — doordien opgenomen is een verplichte opzegtermijn en nog wel in verband met de toelating van het staangeld. Deze is er thans niet. Dit is een achteruitgang met het oog op eventuele staking. Doch daarover spreken wij natuurlijk niet verder; maar nu is het eigenaardig, dat voor de werklieden in dienst van publiekrechtelijke lichamen dit bezwaar niet bestaat, omdat zij reeds geknot waren in hun stakingsrecht door de April-wetten van 1903, waardoor staking hunnerzijds kan gestraft worden met gevangenisstraf of boete.

De eenige groep arbeiders derhalve, voor wie het ontwerp niet bezwaarlijk is doch louter voordelig kan zijn, zijn zij, en juist zijn zij uitgesloten! Daarom wenschten wij ook hen daaronder te brengen, voor zoover zij anders aan minder gunstige voorwaarden zouden zijn overgeleverd.

(1) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

De bedoeling van het amendement is om alleen personen in publiekrechtelijken dienst van deze bepalingen uit te sluiten, die door die uitsluiting in betere omstandigheden zouden verkeeren. Waarom voor personen in dienst van publiekrechtelijke lichamen deze bepalingen niet zouden gelden, indien er geen betere zijn ingevoerd, wordt niet ingezien.]

Er zijn echter bezwaren aangevoerd tegen ons denkbeeld.

Het eerste is te vinden in de stukken, namelijk dat de verhouding tusschen de arbeiders in dienst van publiekrechtelijke lichamen en de besturen daarvan volgens een aantal juristen is van zuiver publiekrechtelijken aard, zoodat het privaatrecht daar eigenlijk niet tusschen kan komen, terwijl anderen die strenge scheiding tusschen publiek en privaatrecht niet erkennen en dus dit bezwaar niet tellen. Dit argument weegt bij ons niet zwaar. Ik geloof dat dergelijke quaestien er zijn om opgelost te worden en dat men, zoover mijn verstand dat kan beoordeelen, daartoe in dit wetsontwerp een grooten stap zou kunnen doen.

Er is echter een ander bezwaar bij ons opgekomen na de indiening, namelijk dat het zoo bijzonder moeilijk is uit te maken wat „minder gunstig” is in dezen en wat niet, vooral wanneer men de bepalingen *en bloc* neemt. De rechter zal dan veel moeite hebben om uit te maken welk artikel minder gunstig is en welk niet, en daarbij zal hij misschien allerlei vergelijkingen moeten maken met particuliere verhoudingen, een bezwaar, dat wij vreezen dat het amendement onaannemelijk zal maken. Ik zeg dit, omdat daaruit ook blijkt, dat wij wel wat gevoelen voor werkelijk *juridieke* bezwaren.

De meening is dus gerezen, dat het amendement niet zal zijn te handhaven, maar alvorens het in te trekken, wenschte ik toch nog eens nadrukkelijk te zeggen, dat het dan toch bitter noodig is, dat er spoedig wat wordt gedaan voor de arbeiders in publiekrechtelijken dienst.

Wij hebben nu, helaas, den rechten Minister daarvoor niet voor ons, maar deze Minister is op het oogenblik ook een soort van arbeids-Minister en wij mogen hopen, dat hij in deze richting iets zal kunnen doen en bij den Minister van Binnenlandsche Zaken en ook bij dien van Landbouw, Nijverheid en Handel zal aandringen op spoed in het doen van iets in den geest van — ik zeg niet kopieerend — hetgeen dr. Kuyper heeft willen doen voor de gemeentewerklieden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik merk hier aan de rechterzijde der Kamer eenig vreugdebetoon over hetgeen ik zeide over de plannen van dr. Kuyper. Ik zal mij nu niet begeven in de sferen der hooge politiek, maar ik wil even opmerken, dat wij nooit gezegd hebben, dat de heer Kuyper niet eenige goede dingen heeft willen doen voor de arbeiders, maar dat hij zijn werkprogramma zóó heeft ingericht, dat juist dáár nooit iets van te recht is gekomen. Dit tot ontzachtering van de heeren, die hun vreugde meenden te moeten toonen over mijn erkenning van wat goed was in den arbeid van dr. Kuyper.

Het is dus de dure plicht van de Regeering om, waar deze gemeentewerklieden en andere werklieden in publiekrechtelijken dienst buiten dit ontwerp worden gezet, omdat tegen hun opneming daarin practische bezwaren bestaan, ook nu zoo spoedig mogelijk te zorgen (daarvoor is geen algemeene wetswijziging noodig), dat er voor die werklieden een soortgelijke maar betere wetgeving komt, zoodat zij in hun oeconomische actie, die al aardig begint te groeien, van bovenaf worden gesteund en een grondslag krijgen om op voort te bouwen.

Ik zou zoo vragen of dit artikel eigenlijk niet hinkt op twee gedachten. Wellicht is het juridisch niet mogelijk het anders te regelen. Men zou zoo zeggen, het een of het ander: de arbeiders in publiekrechtelijken dienst uitsluiten of ze alle daarin opnemen. Hoe dit echter zij, wij hopen dat de Regeering spoedig zal komen met een publiekrechtelijke regeling van deze aangelegenheid, en in afwachting daarvan, mede om de Kamer niet onnoodig op te houden, hebben wij thans de eer ons amendement in te trekken.

De Voorzitter: Aangezien het amendement van de heeren Schaper c.s. is ingetrokken, maakt het verder geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

(5 April 1906.)

De heer Drucker: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb voor een enkel oogenblik het woord gevraagd om eenige opmerkingen gisteren door den heer Schaper in het midden gebracht, te ondersteunen.

Over de waarde van het wetsontwerp in het algemeen zal ik thans de gedachtenwisseling met den geachten spreker niet voortzetten, en speciaal zijn opmerking over de opzeggingstermijnen hoop ik nog nader te beantwoorden, als wij aan de daarop betrekking hebbende afdeling zijn gekomen.

Bij dit artikel is het onverschillig, of het wetsontwerp minder waarde heeft, zooals de heer Schaper meent, dan wel of men daaraan hooger waarde meent te moeten toekennen. Voor den heer Schaper blijkt het wetsontwerp toch ook eenige waarde te hebben; dat is gisteren opnieuw aan het licht gekomen. Hij zeide namelijk: het is gewenscht, dat de personen in dienst van Staat, gemeente

of andere publiekrechtelijke lichamen althans even goed in de practijk zullen worden behandeld, als ten gevolge van dit wetsontwerp met personen in particulieren dienst het geval zal zijn.

Bij die gedachte van den geachten spreker sluit ik mij volkomen aan. Ook mij komt het voor, dat het geen houding zou hebben voor de Overheid, die een dergelijk wetsontwerp vaststelt en dergelijke verplichtingen oplegt aan de ingezetenen, zelf in haar betrekking tot de personen in haar dienst, niet, als geheel genomen, gelijke regelen en bepalingen in acht te nemen. Ik zeg, in navolging van den heer Schaper, „als geheel genomen”, omdat het natuurlijk niet altijd mogelijk is, in den Staats- en gemeentedienst ieder artikel, gelijk het hier staat, toe te passen, en wellicht een minder gunstige bepaling voor den Staats- of gemeentewerkman, in een of ander opzicht wordt goedgeemaakt door andere gunstiger voorschriften op andere punten.

Wat de practijk betreft, is het natuurlijk buiten allen twijfel, dat de Lands-overheid in acht zal nemen hetgeen zij zelf aan de ingezetenen heeft opgelegd. Ten aanzien van de groote gemeenten mogen wij ook tamelijk gerust daarop zijn. Maar in de kleinere gemeenten zal het misschien nog wel eens noodig kunnen wezen, dat een of ander gemeenteraadslid de aandacht op het bestaan van deze wet vestige en burgemeester en wethouders uitnoodige de gemeente-ambtenaren en werklieden ten minste op denzelfden voet te behandelen.

Daarnaast, en ook in dat opzicht stem ik in met den heer Schaper, daarnaast blijft in hooge mate wenschelijk een wettelijke regeling van den rechtstoestand der personen in publiekrechtelijken dienst. En waar nu de geachte afgevaardigde, de heer Schaper, meer in het bijzonder de aandacht vestigde op de personen in dienst van gemeenten, zou ik met een enkel woord hier willen hernieuwen den aandrang, van zooveel zijden en zoo menigmaal reeds in deze Kamer geuit, dat wij eindelijk toch mochten komen tot regeling der rechtspositie, ook van de personen in Rijksdienst. Het is nu reeds 16 jaren geleden, dat door u, Mijnheer de Voorzitter, in een debat, in 1890 hier gevoerd, werd gezegd: Het wordt toch eindelijk tijd in Nederland te doen wat in Duitschland reeds vóór 30 jaren is geschied. Dat is thans 16 jaren geleden, en sinds dien tijd is op dat aambeeld in de Kamer vaak gehamerd, maar altijd nog niet met dat succes, dat wij zelfs een wetsontwerp hebben gekregen. Er mag, naar het mij voorkomt, geen gelegenheid voorbijgaan, die zich daartoe aanbiedt, om dien aandrang te hernieuwen. Laat ons hopen, dat het van heden gerekend niet nog 16 jaren behoeft te duren eer aan dien dringenden nood een einde komt.

[Men zie verder bladz. 418.]

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Gisteren heeft de heer Schaper, bij de toelichting tot de intrekking van het door hem en anderen voorgestelde amendement, een woord gesproken dat ook weerklink heeft gevonden bij den vorigen geachten spreker.

De heer Schaper zeide gisteren, dat het onderwerp, dat hij besprak, naar zijn meening meer speciaal thuis behoorde bij de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Landbouw, Nijverheid en Handel.

Eerlijk gezegd heb ik niet begrepen wat de geachte afgevaardigde daarmede bedoelt. Ik heb het opgevat alsof hij het oog had, evenals de vorige geachte spreker, op de regeling van de rechtspositie van de burgerlijke ambtenaren.

De heer Schaper: Wijziging van de Gemeentewet.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Ik laat daar, waar dat nu precies zou moeten worden geregeld, maar het onderwerp wordt toch in zijn geheel beheerscht door de regeling van den rechtstoestand van de burgerlijke ambtenaren. Voor zoover wij hier te denken hebben aan de regeling van die rechtspositie — het is geen verwijt, dat ik tot den geachten afgevaardigde richt, maar een antwoord op zijn vraag — behoort dit onderwerp in de eerste plaats wel tot mijn Departement. Ik ben het met den vorigen geachten spreker eens, dat, als dit wetsontwerp wet zal worden zijn, de regeling der rechtspositie van de burgerlijke ambtenaren in het algemeen nog meer urgent zal worden dan zij op dit oogenblik reeds is. Intusschen kan ik ten aanzien van dit punt niet anders doen dan verwijzen naar de Memorie van Antwoord op hoofdstuk IV der Staatsbegroting voor dit jaar, waarin ik uiteengezet heb, hoe ik mij den gang der werkzaamheden voorstel en in den tijd, welke sedert het verschijnen van dat stuk is verlopen, is geen verandering in mijn werkplan gekomen. De geachte afgevaardigde en zij die met hem instemmen, mogen zich overtuigd houden, dat bij de Regeering de wensch om de regeling der rechtspositie van de burgerlijke

ambtenaren zoo spoedig als eenigszins mogelijk is tot stand te brengen, zeer levendig is.

[Men zie verder bladz. 419.]

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil met genoegen constateeren, dat ik gisteren zelf te ver gegaan ben door te onderstellen, dat wij in zake de regeling van den rechtstoestand van de werklieden, waarover ik het had, niet zoozeer te maken zouden hebben met dezen Minister. De Minister van Justitie heeft gezegd, dat het wel het geval was, en dat hij — zooals trouwens bekend is — met de regeling van den rechtstoestand van de burgerlijke ambtenaren zeer zeker heeft uit te staan. Dat is waar, Mijnheer de Voorzitter, maar ik had gisteren meer het oog op de regeling van den rechtstoestand in engeren zin van de gemeentewerklieden in den geest als voorgesteld is door den heer Kuyper, en dat is een zaak van het Departement van Binnenlandsche Zaken, daar zij betreft een wijziging der Gemeentewet. Hoe het geregeld wordt is echter voor mij ten slotte onverschillig en ik gevoel uit het oogpunt van aesthetica en elegantie in de wetgeving en voor de practijk in 't algemeen ook veel meer voor een algemeene regeling van den rechtstoestand van de burgerlijke ambtenaren; alleen zou ik vreezen dat die zaak wat lang zou duren en de oplossing er van heel wat tijd zou kosten. En daaom hoop ik, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken de verklaring van dezen Minister van zooveen niet zal laten gelden als een soort van „consciëntiestopper” om de regeling van den rechtstoestand der werklieden bij de gemeenten zich niet aan te trekken. Ik geloof, dat die regeling juist de meest urgente is, omdat de gemeentebesturen veel roekeloozer omspringen met het loon van de werklieden dan met dat van de eigenlijke ambtenaren.

Niet lang geleden is bijv. in mijn geboorteplaats, Groningen, gebleken, hoe onverantwoordelijk daar omgesprongen is met twee gemeentewerklieden, in het bijzonder met één. Nimmer had men er zóó een ambtenaar behandeld, dat is toen en later gebleken. En waar dit zoo is, durf ik zeggen dat niet langer gewacht mag worden op die algemeene regeling van den rechtstoestand der ambtenaren, maar dat ten spoedigste gezorgd worde voor de arbeiders in gemeentediens, door de instelling van verplichte scheidsgerichten en dergelijke zaken.

[Het artikel werd zonder hoofdelijke stemming aangenomen; in het ontwerp van wet, zooals dit luidde na de daarin tot en met 21 Juni 1906 gebrachte wijzigingen (stuk no. 106), was het artikel geworden art. 1637 ij.]

Wijziging, bij de Tweede Lezing aangebracht.

[Men zie bij het eerste lid van het artikel, bladz. 423.]

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 2. a. [Vervolg van deel I, bladz. 153.]

Ten slotte werd er nog op gewezen, dat bij het tot stand komen van deze wet eene regeling der rechtspositie van de ambtenaren in dienst van staat, provincie en gemeente niet kon uitblijven. De positie van de ambtenaren zoude alsdan achterstaan bij die van de arbeiders, o. a. daar zij zelven de kosten hunner aanstelling en van zegels moeten betalen, terwijl de laatsten daarvan bij artt. 1637 d en ij zijn vrijgesteld. Heeft zijn ambtsvoorganger de behoefte aan de regeling van de rechtspositie der ambtenaren erkend, de tegenwoordige Minister heeft in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer ontwijkend geantwoord, en ook volgens een dagbladbericht omtrent eene vergadering van burgerlijke ambtenaren aan de belanghebbenden medegedeeld, dat de gewenschte regeling moet wachten op het tot stand komen eener wet op de administratieve rechtspraak.

Van andere zijde wees men er op, dat de positie der ambtenaren eene geheel andere was dan die der arbeiders en achtte men het in ieder geval juist, dat aan regeling van die positie regeling van de administratieve rechtspraak zoude voorafgaan.

Antwoord der Regeering.

II. § 2. a. [Vervolg van deel I, bladz. 157.]

Wat de regeling van de rechtspositie van ambtenaren en andere arbeiders in dienst van staat, provincie, gemeente en andere publiekrechtelijke lichamen betreft, de ondergeteekende heeft reeds meer dan eenmaal verklaard, dat de Regeering van de noodzakelijkheid dier regeling ten volle is doordrongen en hij heeft het daarbij niet gelaten. Reeds in de Vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 30 November 1906 (1) is medegedeeld, dat de ondergeteekende aan een zeer bekwaam jurist heeft opgedragen een wetsontwerp tot regeling van de rechtspositie der burgerlijke ambtenaren in gereedheid te brengen, dat die opdracht is aanvaard, en dat de bedoelde rechtsgeleerde daarbij voeling zal houden met den ambtenaar aan het Departement van Justitie, die de ontwerpen betreffende de administratieve rechtspraak bewerkt, zoodat er voor gezorgd is dat het verband tusschen de behandeling van beide ontwerpen niet verloren gaat.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(4 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt in deel I, bladz. 250.]

Ik geloof, dat wij thans over kunnen gaan tot de bijzonderheden van het wetsontwerp, die bij de discussie vooral de aandacht hebben getrokken.

De eerste is geweest de bepaling betreffende publiekrechtelijke lichamen, art. 1637 z, 2de lid, waarover ook hedenochtend is gesproken.

De heer Regout (2) scheen niet vrij van de gedachte, dat hier van Regeeringswege een zekere toelag heeft bestaan om er tegen te waken, dat, als de Staat of andere publiekrechtelijke lichamen als werkgever optreden, zij zich zouden hebben te onderwerpen aan wat in den mond van dien geachten afgevaardigde heet: de bezwarende bepalingen van dit wetsontwerp.

De ambtgenooten van den Minister van Justitie, zoo liet hij zich uit, zullen zich in de handen wrijven, dat de arbeiders in dienst van publiekrechtelijke lichamen daarvan vrij blijven; nu hebben zij juist datgene wat zij wenschten te bereiken. Ook de heer Franssen heeft zich daarbij aangesloten (3) en naar ik nu verneem, is de heer van den Biesen te derde in den Bond, maar die gedachte is toch inderdaad niet juist, en wanneer de heer Franssen zeide, dat hem dit tegen de borst stuitte, dan moet ik mij daartegenover een woord van protest veroorloven. Ik moet dat doen, niet ter wille van de tegenwoordige Regeering, maar ter wille van mijn geachten ambtsvoorganger en van het Kabinet, waarvan hij lid was, want een zekere toelag in den gedachtengang waaraan de heeren uiting hebben gegeven, heeft inderdaad niet bestaan; zulke booze bedoelingen behoren de redenaars niet te onderstellen, vooral niet waar er een voor de hand liggende andere afdoende, irrefutabele reden is, die deze bepaling heeft gemotiveerd.

De heer Regout heeft dat wel begrepen. Die onderscheiding moest gemaakt worden, omdat bij het in dienst zijn van publiekrechtelijke lichamen een element is, dat in de privaatrechtelijke verhoudingen niet is terug te vinden. Dit is het gezag; dit is het element van te zijn in dienst van de Overheid.

De heer van den Biesen zegt nu, dat bij het arbeidscontract steeds het gezags-element aanwezig is, maar tusschen werkgever en werkmans is de verhouding geheel anders dan tusschen Overheid en ambtenaar of arbeider; terwijl boven-

(1) Handelingen, Zitting 1906—1907, bladz. 587, kolom 2.

(2) [Men zie daarvoor deel I, bladz. 160.]

(3) [Men zie daarvoor bij art. 1638 l.]

dien zich bij de laatstgenoemde verhouding doen gelden de belangen van den dienst, het recht op pensioen enz. En zoozeer zijn beide verhoudingen van elkander onderscheiden, dat, als men deze bepaling niet maakte, toch zou gelden wat hier wordt voorgeschreven, en het burgerlijk recht op deze verhouding niet toepasselijk zou zijn, evenmin als trouwens het gansche Burgerlijk Wetboek op publiekrechtelijke verhoudingen toepassing vindt.

Deze arbeiders zouden dit ook niet willen; zij vragen een regeling van de rechtspositie der burgerlijke ambtenaren. En dat de personen in dienst van Staat, gemeente, enz. zelf niet onder het arbeidscontract willen vallen, kan ik bewijzen met een zeer sterk sprekend voorbeeld uit mijn eigen ervaring.

Er bestaat, zooals men weet, een vereeniging tot bevordering van de regeling der rechtspositie van de burgerlijke ambtenaren, en nu werd ik eenige jaren geleden uitgenoodigd te Rotterdam eene vergadering te beleggen en te leiden. Ik heb aan dat verzoek gevolg gegeven. Op die vergadering, die gelukt is, traden als sprekers op dr. Nolens en mr. Fokker, en na hun redevoeringen werd gelegenheden gegeven tot debat. Toen nu de lust tot debatteeren niet groot bleek, heb ik, meer uit belangstelling, een enkel woord gezegd en toen gevraagd of het wel wenschelijk was de beweging op deze manier voort te zetten en of althans een groot deel der personen niet meer belang er bij had te vallen onder de regeling van het arbeidscontract, die immers aanstaande en, naar het zich liet aanzien, spoediger tot stand zou komen dan die, voor welke de vereeniging ijverde.

Ik heb toen van alle kanten „den wind van voren” gekregen, niet om den inhoud van dat aanstaande arbeidscontract, maar om de principieele redenen, die ik heb medegedeeld, nl. dat het civiele recht zich zou uitstreken over de verhouding van personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, enz.

Het verwijt van den geachten afgevaardigde uit Noordbrabant, den heer van den Biesen, is te minder gerechtvaardigd, vooreerst omdat dit ontwerp, als het tot stand komt, in zijn naderwerking invloed zal hebben op de regeling van de rechtspositie van de burgerlijke ambtenaren, die in den maak is, en in verband staat met de regeling van de administratieve rechtspraak; maar in de tweede plaats omdat het ontwerp bovendien reeds dien invloed heeft, een invloed die blijkt uit het slot van het tweede lid van art. 1637 z:

„Zij zijn voorts niet van toepassing ten aanzien van personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of enig ander publiekrechtelijk lichaam, tenware zij, vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard.”

[Men zie verder bij art. 1638 l.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Houten: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 235.]

Wij hebben er een ernstige grief van gemaakt, dat de Staat niet voorging met zich aan deze wet te onderwerpen.

Wanneer hier bepalingen gemaakt worden, dan zou men mogen verwachten dat de Staat voorging.

Wat heeft de Minister nu daarop geantwoord? Hij heeft alleen gesproken over de ambtenaren, bij wie het gezags-element in het spel komt, die het zelfs afschuwelijk zouden vinden met werklieden op één lijn te worden gesteld.

Maar men voert de regeling ook niet in bij de werkplaatsen van den Staat, die aan de vrije industrie volkomen gelijk zijn. Die hebben niets met het gezags-element te doen.

Dan de gemeente-instellingen. De straatvegers en de werklieden van de gasfabrieken hebben toch niets uit te staan met dat gezags-element.

Het is juist een grief geweest, dat de bepalingen, welke hier gedeeltelijk dwingend werden opgelegd en gedeeltelijk werden opgelegd met recht van afwijking bij geschrift, niet in de eerste plaats worden ingevoerd door den Staat. Waren door den Staat alleen de eigenlijke ambtenaren uitgesloten, dan zoude die bedenking niet in die mate hebben gegolden. Nog een ander voorbeeld. De Staat laat de openbare onderwijzers er niet onder vallen, de bijzondere onderwijzers wel. Redenen voor dit onderscheid heeft de Regeering niet opgegeven.

De gewone vervoermiddelen vallen er wel onder, maar niet de spoorwegen. Wanneer men algemeenheid van regeling wil en wanneer men een uitvoerbare regeling wil, dan zou men moeten beginnen met al die onderdeelen waarop de Staat rechtstreeks invloed kan uitoefenen onder die regeling te brengen.

[Men zie verder dl. I, blz. 460.]

(9 Juli 1907.)

De heer **Franssen**: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 251.] In hoofdzaak echter vroeg ik het woord om te constateeren, dat de Minister niet kon onwaar maken mijn bewering, dat door de uitzonderingsbepalingen van art. 1637 z en art. II der Overgangsbepalingen, in verband met de bepaling omtrent de uitbetaling van het loon in art. 1638 l, al. 3, een talrijke groep van „arbeiders” verlaagd wordt in rang en stand in de maatschappij; terwijl de wet bedoelt de arbeiders moreel en materieel te verheffen.

De Minister wist toch blijkbaar op mijn bezwaar niets anders te zeggen, dan dat „niemand volgens deze bepalingen den bijzonderen onderwijzer zou kunnen opdringen de verplichting om tevreden te zijn met uitbetaling van het loon om de 4 weken, maar omgekeerd, wanneer de onderwijzer er op staat, kan niemand hem dwingen het traktement te ontvangen om de 14 dagen. Dat is de beteekenis van het privaatrecht. Men behoeft niet te staan op zijn uiterste recht”. Zijn Excellentie bedoelde toch waarschijnlijk niet om aan de hand te doen een middel om ook hier weer te ontkomen aan de wet?

Wie zou toch mogen beletten een zoogenaamd vrijwillige schriftelijke verklaring te geven, dat men nooit om de 14 dagen maar steeds om de maand zijn traktement wenschte te ontvangen?

Daarvan worde dan slechts geen beding gemaakt. Maar evenals portiers en kellners soms geld bieden om in dienst te mogen treden, zouden zulke verklaringen aangeboden worden.

En verder, Mijnheer de Voorzitter, evenmin als iemand in den adelstand komt, wanneer hij zich zelf een adellijken titel geeft, wordt de bijzondere onderwijzer verhoogd en gelijkgesteld met den openbaren onderwijzer wanneer hij van de wet niet gebruik maakt. De wet, de Overheid, houdt hem in de categorie van de „arbeiders”, die om de 14 dagen hun loon moeten ontvangen.

Bovendien, Mijnheer de Voorzitter, komt het niet aan op het aannemen van het loon, maar op het uitbetalen daarvan. Daarvoor zorgt art. 1638 q. En de werkgever zal, wil hij niet zoowel in overtreding komen, als zich blootstellen aan de straf, telkens moeten zorgen te doen constateeren, dat het niet uitbetalen op uiterlijk den derden werkdag na dien waarop ingevolge de artt. 1638 l, 1638 m en 1638 o de betaling had moeten geschieden, niet aan hem is toe te schrijven.

Doch nu moet ik ook nog de aandacht er op vestigen, dat de Minister door zijn bovengenoemde verklaring de beteekenis der wet sterk ondermijnt, zoo niet vernietigt. Om dit te bewijzen kom ik vooreerst terug op de uitspraak op bladz. 10 der Memorie van Antwoord, dat „de verschillende wetsbepalingen in werkelijkheid wel degelijk de toepassing zijn van logische, billijke, op zedelijke regelen gegronde beginselen”.

Gelijk de Minister, uit de redevoeringen welke dezer dagen gehouden zijn, meer punten voorbijging, zeker omdat er overheen te loopen gemakkelijker was dan ze bevredigend op te lossen, heeft Zijn Excellentie ook niet gerechvaardigd waarom de Staat, provincie, gemeente enz. zich dan niet aan die bepalingen van uitbetaling houden, waarop toch stellig het element van het gezag geen invloed mag of moet oefenen. „Wie zwijgt consenteert”, mag dan ongetwijfeld wel toegepast worden.

Vervolgens, wordt het wetsontwerp nu onverhoopt aangenomen, dan zal de wet uitdrukkelijk zeggen: „Indien het loon 4 gulden per dag of minder bedraagt mag het, wat betreft arbeiders, die niet bij den werkgever inwonen, met afwijking in zoverre van bovenstaande bepalingen, niet anders worden uitbetaald, dan uiterlijk telkens na een halve maand.”

En art. 1638 q sterkt dit met dwingend recht.

Doch de Regeering verklaart: het mag wel, als gij dit verkieslijker acht en onderling goedvindt. M. a. w.: Achter mijn rug moogt gij het wel doen; doch wee u wanneer gij het voor mijn oogen doet!

Zoo iets vind ik fataal, Mijnheer de Voorzitter! Maar de Minister schijnt dit lichter te achten dan de erkenning, dat de wet haar doel voorbijstreeft door haar uniforme regeling en materialistische neiging, wat ik bewees door bovengenoemd stellig feit en niet door een uitgedacht gebeurlijk geval, dat toch wellicht nooit zal voorkomen. Ik zou meer staaltjes daarvan kunnen bijbrengen, wanneer de tijd thans niet te kostbaar was.

En nu een slotopmerking. Wat mij betreft, ik heb verklaard sterk er toe te neigen om tegen te stemmen.

Wellicht zou daarin nog verandering kunnen worden gebracht. — wat mij aangenaam zou zijn, want ik acht inderdaad een wettelijke en goede regeling

van het arbeidscontract nodig — wanneer de Regeering verklaarde, na eventuele aanneming van dit wetsontwerp de wet niet in werking te doen treden, dan te gelijk met de wet, regelende de rechtspositie der burgerlijke ambtenaren enz., waarop uitzicht is gegeven (bladz. 17 der Memorie van Antwoord), en met de wet, bedoeld in art. II der overgangsbepalingen ten opzichte van de spoorwegen.

Daarbij zou in de Memories van Toelichting duidelijk uiteengezet moeten worden van welke bepalingen in dit wetsontwerp wordt afgeweken en waarom. De bezwaren van den heer Regout op bladz. 462 [dl. I, bl. 160] en 470 [dl. I, bl. 71] zouden m. i. dan tot hun recht komen; mijn genoemde bezwaren zouden in behandeling komen; bij de regeling van het scheidsgerecht zou in vergelijking komen wat nu aan den kantonrechter wordt opgedragen, enz.

En ik ben er vast van overtuigd, dat het dan aan de Regeering zou blijken, evenals het nu reeds in het licht treedt, zij het ook zooveel mogelijk verkleind, bij de regeling voor de werklieden aan de Hembrug, bladz. 35 der Memorie van Antwoord, dat de wet, zooals zij daar ligt, niet ingevoerd mag worden. Dan zou tevens de tijd en gelegenheid geboden zijn om ook de andere geopperde bezwaren te ondervangen.

Is de Regeering echter óók daartoe niet gezind, dan zal ik zeer waarschijnlijk om de vroeger aangegeven redenen tot mijn leedwezen moeten tegenstemmen. Maar de verantwoordelijkheid komt dan voor de rekening der Regeering, welke niet tegemoetkomend zou geweest zijn.

(10 Juli 1907.)

De heer **van Raalte**, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt dl. I, bl. 183.]

Er zijn leden, die opgekomen zijn tegen de algemeenheid van de regeling, maar voor één lid, de heer Franssen, is de regeling nog niet algemeen genoeg. Het spijt mij hem niet te kunnen bevredigen. Ik betreur, dat die geachte afgevaardigde geen oog heeft voor het principieel verschil dat bestaat tusschen het arbeidscontract in het gewone dagelijksch leven en de verhouding van degenen, die in dienst zijn van Staat, gemeente en andere publiekrechtelijke lichamen, hetzij ambtenaren of werklieden. Het spijt mij, dat de geachte afgevaardigde geen oog heeft voor den invloed, die ook ten aanzien van de publiekrechtelijke verhoudingen van deze wet zal uitgaan en voor hetgeen daaromtrent voorkomt in de uitzonderingsbepaling, n.l.:

„Zij zijn voorts niet van toepassing ten aanzien van personen in dienst van Staat, provincie, gemeente, waterschap of eenig ander publiekrechtelijk lichaam, ten ware zij, hetzij vóór of bij den aanvang der dienstbetrekking door of namens partijen, hetzij bij wet of verordening, van toepassing zijn verklaard.”

Het spijt mij, dat de geachte afgevaardigde voor dit alles geen oog heeft, maar dat mag er niet toe leiden hem de toezegging te geven die hij van mij verlangt. Wanneer de invoering van deze wet wachten moest tot de rechtstoestand van de ambtenaren geheel geregeld is, hetgeen in verband staat met een regeling van de administratieve rechtspraak, zou dat een geruimen tijd duren, terwijl naar mijn meening dit wetsontwerp zoo spoedig mogelijk moet worden ingevoerd.

En al zal ik tot mijn leedwezen moeten ervaren, dat, nu ik niet voldoe aan zijn voorwaarde, de geachte afgevaardigde tegen de wet zal stemmen, ik mag daarom toch niet anders antwoorden dan ik heb gedaan.

[Men zie verder deel I, bladz. 167.]

O. D. Art. 6. De regeling van de voorwaarden der overeenkomst blijft aan partijen overgelaten, behoudens de beperkingen, in deze en andere wetten voorkomende.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 6. Op het voorbeeld der *Gewerbeordnungen* van het Deutsche Reich (§ 105) en van Oostenrijk (§ 72) is als regel op den voorgrond geplaatst, dat partijen de voorwaarden hunner overeenkomst naar goedvinden kunnen inrichten, behoudens de dwingende voorschriften, door deze en andere wetten, bijv. de Arbeids-

wet, gesteld. Ook zonder uitdrukkelijke bepaling zou hetzelfde gelden; doch het schijnt wenschelijk, in eene wet als deze, die door een ieder gemakkelijk moet worden begrepen, dezen algemeenen regel opzettelijk neer te schrijven.

[Dit artikel komt in geen der latere ontwerpen voor.]

DERDE AFDEELING.

Van de verplichtingen des werkgevers.

Memorie van Toelichting O. D.

DERDE AFDEELING.

Van de overige verplichtingen der partijen.

Artt. 33—37. De werkgever is niet alleen gehouden tot uitbetaling van het loon; krachtens de arbeidsovereenkomst rusten op hem nog tal van andere verplichtingen. Eene beslissing als die van een onzer rechtscolleges (1), „dat de eenige praestatie, waartoe de huurder van diensten gehouden is, bestaat in de uitbetaling van het overeengekomen loon” — eene uitspraak, die, met het oog op art. 1375 B. W. (2), reeds onder het geldende recht moeilijk te verdedigen is — behoort voor het vervolg te worden voorkomen. Met dat doel, en ook om den regel van het algemeene recht onder de aandacht te brengen van de belanghebbenden, die van de wetboeken weinig meer dan dezen titel bestudeeren, is art. 37 [1638 z] opgenomen.

In hoever behooren daarnaast nog bijzondere verplichtingen des werkgevers in de wet te worden genoemd? In buitenlandsche wetten ziet men hier en daar verschillende verplichtingen uitdrukkelijk vermeld; somtijds, bijv. in de Deutsche *Gesindeordnungen*, vindt men zelfs eene zeer uitvoerige lijst. Niet alles wat daar is verordend, kan geschikt geacht worden voor overneming in dit Ontwerp. Voorchriften, die alleen door politietoezicht zijn te handhaven, kunnen hier moeilijk plaats vinden. Andere bepalingen zijn van te specialen aard om in eene algemeene wet te worden opgenomen. Moet bij voorbeeld de werkgever de gereedschappen beschikbaar stellen, bij den arbeid benodigd? Kan, om een ander voorbeeld te stellen, de arbeider verlangen, dat zijne arbeidskracht door den werkgever wordt benuttigd, of mag de werkgever, indien hij slechts het bedongen loon betaalt (art. 21) [1638 d], die arbeidskracht ongebruikt laten? Met toepassing van art. 37 [1638 z] geraakt men bij verschillende groepen arbeiders tot een verschillend antwoord op deze en dergelijke vragen: Algemeene bepalingen te dezen zouden ongepast zijn.

Ook uit een ander oogpunt is eene breedvoerige opsomming van verplichtingen der partijen niet wenschelijk. Immers, daardoor zou allicht de schijn ontstaan, als ware die opsomming volledig. En dit zou toch nimmer het geval kunnen zijn.

Het Ontwerp bepaalt zich derhalve ertoe, naast den algemeenen regel van art. 37 [1638 z], eenige verplichtingen te noemen, die van bijzonder ingrijpend belang zijn en waarvan de omvang iets nader kan worden aangewezen. Bovendien bijkomen nog enkele andere verplichtingen uit de voorbeelden, in art. 57 [1639 q] opgenomen; zie aldaar o.a. de nrs. 4 en 5.

Memorie van Toelichting O. 1901.

DERDE AFDEELING.

Van de verplichtingen des werkgevers.

Art. 1638. De werkgever is niet alleen gehouden tot uitbetaling van het loon; krachtens de arbeidsovereenkomst rusten op hem nog tal van andere verplich-

(1) Rb. Rotterdam 17 December 1887, *W. v. h. R.* nr. 5546, *P. v. J.* 1888, nr. 42.
(2) Op de groote beteekenis, die dergelijke bepaling kan hebben voor de ontwikkeling van het recht der arbeidsovereenkomst, wees, naar aanleiding van een overeenkomstig artikel in het Deutsche Burgerlijk Wetboek: SOHM, *über den Entwurf eines bürg. G. B. für das Deutsche Reich*, Berlin 1896, bl. 21.

tingen. Eene beslissing als die van een onzer rechtscolleges (1), „dat de eenige praestatie, waartoe de huurder van diensten gehouden is, bestaat in de uitbetaling van het overeengekomen loon” — eene uitspraak, die, met het oog op art. 1375 B. W. (2), reeds onder het geldende recht moeilijk te verdedigen is — behoort voor het vervolg te worden voorkomen. Met dat doel, en ook om den regel van het algemeene recht onder de aandacht te brengen van de belanghebbenden, die van de wetboeken weinig meer dan dezen titel bestudeeren, is art. 1638 z [z] opgenomen.

In hoever behooren daarnaast nog bijzondere verplichtingen des werkgevers in de wet te worden genoemd? In buitenlandsche wetten ziet men hier en daar verschillende verplichtingen uitdrukkelijk vermeld; somtijds, bijv. in de Deutsche *Gesindeordnungen*, vindt men zelfs eene zeer uitvoerige lijst. Niet alles wat daar is verordend, kan geschikt geacht worden voor overneming in dit Ontwerp. Voorchriften, die alleen door politietoezicht zijn te handhaven, kunnen hier moeilijk plaats vinden. Andere bepalingen zijn van te specialen aard om in eene algemeene wet te worden opgenomen.

[Men zie verder bladz. 438.]

Memorie van Toelichting.

VIERDE AFDEELING.

Van de verplichtingen des werkgevers.

De werkgever is niet alleen gehouden tot uitbetaling van het loon; krachtens de arbeidsovereenkomst rusten op hem nog tal van andere verplichtingen. Eene beslissing als die van een onzer rechtscolleges (1), „dat de eenige praestatie, waartoe de huurder van diensten gehouden is, bestaat in de uitbetaling van het overeengekomen loon” — eene uitspraak, die, met het oog op art. 1375 B. W. (2), reeds onder het geldende recht moeilijk te verdedigen is — behoort voor het vervolg te worden voorkomen. Met dat doel, en ook om den regel van het algemeene recht onder de aandacht te brengen van de belanghebbenden, die van de wetboeken weinig meer dan dezen titel bestudeeren, is art. 1638 w [z] opgenomen.

In hoever behooren daarnaast nog bijzondere verplichtingen des werkgevers in de wet te worden genoemd? In buitenlandsche wetten ziet men hier en daar verschillende verplichtingen uitdrukkelijk vermeld; somtijds, bijv. in de Deutsche *Gesindeordnungen*, vindt men zelfs eene zeer uitvoerige lijst. Niet alles wat daar is verordend, kan geschikt geacht worden voor overneming in dit Ontwerp. Voorchriften, die alleen door politietoezicht zijn te handhaven, kunnen hier moeilijk plaats vinden. Andere bepalingen zijn van te specialen aard om in eene algemeene wet te worden opgenomen (3).

2e N. v. W. De Vierde Afdeeling wordt de Derde Afdeeling.

Artikel 1638. De werkgever is verplicht den arbeider zijn loon op den bepaalden tijd te voldoen.

(1) [Zie noot (1) op bladz. 436.]

(2) [Zie noot (2) op bladz. 436.]

(3) Zie ook het slot der toelichting van deze afdeeling, bladz. 52 [bij art. 1638 z].

0. 1901. Art. 1638. De werkgever is verplicht:

- 1°. om den arbeider zijn loon op den bepaalden tijd te voldoen;
- 2°. om den arbeider eene voldoende mate van den bij de overeenkomst bedongen arbeid te verschaffen.

Memorie van Toelichting 0. 1901.

[Vervolg van bladz. 437.]

Op eene belangrijke vraag behoort evenwel de wet een antwoord te bevatten; kan de arbeider verlangen dat de werkgever hem arbeid verschafft, of mag de werkgever, indien hij slechts het bedongen loon (art. 1638 d) betaalt, den arbeider zonder arbeid laten?

Het Ontwerp beantwoordt dit vraagpunt in den eerst aangegeven zin. Het belang dat de stukwerker erbij heeft, dat hem eene voldoende hoeveelheid arbeid worde verschafft, springt in het oog. Doch ook de arbeider die naar tijdruimte arbeid heeft in de meeste gevallen er belang bij dat zijne arbeidskracht niet onbenut blijve. De meeste arbeid vereischt toch, zal hij in hoedanigheid niet verminderen, eene zekere gestadige bezigheid. Wordt de arbeider niet in de gelegenheid gesteld de hem eigene vaardigheid, door arbeid te verrichten, hetzij tegen vermindering te vrijwaren, hetzij verder te ontwikkelen, zoo loopt hij het gevaar dat de kwaliteit van zijnen arbeid zal achteruitgaan, waardoor hij, indien hij tot het sluiten van eene nieuwe arbeidsovereenkomst moet overgaan, niet dat loon voor zijnen arbeid zal kunnen bedingen, hetwelk hij voorheen mocht overeenkomen. Ook ten opzichte van den arbeid is in het algemeen stilstand achteruitgang.

Dit schijnt bij zoo verreweg de meeste soorten van arbeid het geval te zijn, dat de verplichting om den arbeider eene voldoende mate van den bedongen arbeid te verschaffen in dit ontwerp niet mag worden gemist.

Aangezien het artikel niet met dwingende kracht is voorzien blijft het partijen geoorloofd ten aanzien van de speciale gevallen waarin zij tot eene andere conclusie mochten komen, in de overeenkomst van den in dit artikel gestelden regel afwijkende bedingen op te nemen.

De bepaling van 1°. wordt nader in de volgende artikelen uitgewerkt.

0. Art. 1638 = Art. 1638 van de wet.

Memorie van Toelichting.

Art. 1638. Het ontwerp van 1901 noemde, naast de verplichting des werkgevers om den arbeider het verdiende loon te voldoen, de verplichting „om den arbeider eene voldoende mate van den bij de overeenkomst bedongen arbeid te verschaffen.” Deze bepaling komt in dit ontwerp niet voor.

In de eerste plaats meent de ondergeteekende er de aandacht op te moeten vestigen, dat de verplichting om voldoende arbeid te verschaffen niet als bestanddeel der arbeidsovereenkomst kan worden beschouwd, gelijk die om het loon op den bepaalden tijd te voldoen. Ware het noodzakelijk deze verplichting wettelijk vast te stellen, zij zoude dus onafhankelijk van de gesloten arbeidsovereenkomst moeten worden bepaald, te meer daar de grond, welke in de Memorie van Toelichting behoorende bij het ontwerp van 1901 wordt aangevoerd, het publiekrechtelijk karakter dezer verplichting sterk doet uitkomen.

Doch ook zonder uitdrukkelijke wetsbepaling is niet te vreezen, dat de werkgever den arbeider lichtelijk zonder voldoende mate van arbeid zal laten. Zoo de practijk al zulke gevallen kan aanwijzen, dan moet toch worden erkend, dat de werkgever in strijd handelt met art. 1638 w [z]; een werkgever, die zijnen arbeider, voor wien gestadige oefening in het vak, waarmede hij zijn dagelijksch brood

moet verdienen, noodzakelijk is, desniettemin ander werk laat verrichten, zal geen rechter een „goed werkgever” noemen, evenmin als den werkgever, die den stukwerker opzettelijk minder laat arbeiden, dan deze redelijkerwijze kan afleveren.

Ook de bevoegdheid des arbeiders om den dienst op te zeggen mag hier niet uit het oog worden verloren.

De inhoud der verplichting, thans in art. 1638 gesteld, wordt nader in de volgende artikelen uitgewerkt.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1638. Naar aanleiding van het niet overnemen van de in het ontwerp van 1901 voorkomende verplichting: „om den arbeider eene voldoende mate van den bij de overeenkomst bedongen arbeid te verschaffen”, vestigt de Minister er in de Memorie van Toelichting de aandacht op, dat de verplichting om voldoende arbeid te verschaffen niet als bestanddeel der arbeidsovereenkomst kan worden beschouwd. Sommige leden, die hierop wezen, achtten deze uitspraak in hare algemeenheid beslist onjuist. Immers zijn er categorieën van personen — men noemde tooneelspelers, handelsreizigers en vakarbeiders — wier reputatie of wier geoeffendheid in hun vak schade lijdt, wanneer hun niet voldoende arbeid wordt gegeven; in wier arbeidsovereenkomsten de verplichting des werkgevers om voldoende arbeid te verschaffen dus gerekend moet worden te zijn opgenomen. Door de erkenning in de Memorie van Toelichting, dat de werkgever in strijd handelt met art. 1638 w [z], wanneer hij zijnen arbeider, voor wien gestadige oefening in zijn vak noodig is, desniettemin ander werk laat verrichten, komt de Minister trouwens ook ten deele op zijne uitspraak terug.

Memorie van Antwoord.

Art. 1638. Het moge waar zijn, dat de arbeider in sommige gevallen bij het aangaan der arbeidsovereenkomst de verwachting koestert steeds eene voldoende mate van arbeid te zullen verrichten, daarmede is echter nog geenszins gezegd, dat nu ook van de zijde van den werkgever, *zonder meer*, steeds de verplichting zou bestaan, den arbeider eene voldoende mate van arbeid te verschaffen en dat zoodanige verplichting vanzelf steeds als een bestanddeel der arbeidsovereenkomst in het algemeen zou moeten worden beschouwd. Natuurlijk kan door den arbeider uitdrukkelijk worden bedongen, dat de werkgever hem steeds een voldoende mate van arbeid zal verschaffen, maar zonder zoodanig beding geldt de verplichting daartoe van de zijde des werkgevers niet, tenzij in zoodanige bijzondere gevallen, waarin de aard der overeenkomst die verplichting ondubbelzinnig medebrengt.

[Het artikel heeft geene verandering ondergaan en werd in de zitting der Tweede Kamer van den 3en Mei 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 1638 a. Het loon, naar tijdruimte vastgesteld, is verschuldigd van het tijdstip, waarop de arbeider in dienst is getreden, tot dat van het einde der dienstbetrekking.

O. D. Art. 18. Het loon, naar tijdruimte vastgesteld, is in het algemeen verschuldigd van den dag van het begin tot dien van het einde der dienstbetrekking.

Memorie van Toelichting O. D.

Art 18. Ten einde twijfel te voorkomen, vooral voor het geval dat de dienstbetrekking vóór het overeengekomen tijdstip eindigt (1), behoort in de wet duidelijk te worden uitgedrukt, dat in het algemeen — d. i. behoudens de uitzondering van art. 19 [1638 b] en behoudens eventuele schadevergoedingen, bijv. volgens art. 56 [1639 o] — het loon is verschuldigd van dag tot dag, sedert het begin tot aan het einde der dienstbetrekking, afgezien van de vraag, op welken dag, volgens de artikelen 25 en 26 [1638 i—1638 o], betaling van het loon moet plaats hebben.

O. 1901. Art. 1638 a. Het loon, naar tijdruimte vastgesteld, is in het algemeen verschuldigd van den dag, waarop de arbeider in dienst is getreden, tot dien van het einde der dienstbetrekking.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1638 a. (2) Ten einde twijfel te voorkomen, vooral voor het geval dat de dienstbetrekking vóór het overeengekomen tijdstip eindigt (1), behoort in de wet duidelijk te worden uitgedrukt, dat in het algemeen — d. i. behoudens de uitzondering van art. 1638 b en behoudens eventuele schadevergoedingen — het loon is verschuldigd van dag tot dag, sedert den aanvang van den arbeid tot aan het einde der dienstbetrekking, afgezien van de vraag, op welken dag, volgens de artikelen 1638 i, vlgg., betaling van het loon moet plaats hebben.

O. art. 1638 a = O. 1901 art. 1638 a, met weglating van de woorden „in het algemeen”.

Memorie van Toelichting.

Art. 1638 a. Ten einde twijfel te voorkomen, vooral voor het geval dat de dienstbetrekking vóór het overeengekomen tijdstip eindigt (3), behoort in de wet als algemeene regel te worden gesteld, dat het loon is verschuldigd van dag tot dag, sedert den aanvang van den arbeid tot aan het einde der dienstbetrekking, afgezien van de vraag, op welken dag, volgens de art. 1638 i, vlgg., betaling van het loon moet plaats hebben.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1638 a. Gevraagd werd, of het niet beter ware hier in plaats van „den dag” te spreken van: „het tijdstip”, omdat anders beweerd zou kunnen worden, dat het loon voor een geheel dag verschuldigd zou zijn, ook wanneer de arbeider eerst des namiddags in dienst was getreden.

(1) Onduidelijk is in dit opzicht DIEPHUIS, 12 bl. 352. Eene juiste beslissing gaf de kantonrechter te Schoonhoven bij vonnis van 3 Juni 1879, *W. v. h. R.* nr. 4561. — In Engeland wordt veelal aangenomen, dat het loon eerst verschuldigd wordt, wanneer de betalingstermijn verschijnt (GIBBONS, t. a. p., bl. 137 vlg.).

(2) Art 18 ontw. DRUCKER.

(3) Onduidelijk is in dit opzicht DIEPHUIS, t. a. p., XII, 352. Eene juiste beslissing gaf de kantonrechter te Schoonhoven bij vonnis van 3 Juni 1879, *W. v. h. R.* nr. 4561. — In Engeland wordt veelal aangenomen, dat het loon eerst verschuldigd wordt, wanneer de betalingstermijn verschijnt (GIBBONS and UTLEY, *Labour Contracts*, 4th edition, London 1892, bl. 137 vlg.).

Memorie van Antwoord.

Art. 1638 a. De in het Voorloopig Verslag aangegeven wijziging is thans in het ontwerp aangebracht.

G. O. en N. G. O. art. 1638 a = art. 1638 a van de wet.

[Het artikel werd in de zitting der Tweede Kamer van den 3en Mei 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 1638 b. Geen loon is verschuldigd voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht.

O. D. Art. 19. Geen loon is verschuldigd voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bij de overeenkomst bedongen arbeid niet heeft verricht.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 19. Dit artikel bevat eene uitzondering op art. 18 [1638 a], welke uitzondering op hare beurt door de artt. 20 [1638 c] en 21 [1638 d] wordt beperkt.

Evenals bij andere wederkeerige overeenkomsten — zie bijv. art. 1589 B. W. en verder Mr. C. ASSER, *Handleiding*, III, bl. 114 vlg. — moet ook bij de arbeidsovereenkomst worden aangenomen, dat indien de overeengekomen praestatie achterwege blijft, de tegenpraestatie vervalt. De arbeider, die gedurende zekeren tijd den bedongen arbeid niet verricht, verliese voor dien tijd de aanspraak op loon. Wellicht zou ook zonder uitdrukkelijke bepaling aldus worden geoordeeld (1). Doch een opzettelijk voorschrift schijnt wenschelijk, ook om de bepalingen van artt. 20 [1638 c] en 21 [1638 d] daaraan te kunnen vastknoopen.

Den bij de overeenkomst bedongen arbeid. Brengt de overeenkomst zelve mede, dat gedurende zekeren tijd geen arbeid zal verricht worden — men denke aan de Zon- en algemeen erkende feestdagen, waarop de arbeid stilstaat (2), of aan de vacantie, die bijv. aan een gouverneur bij de overeenkomst is toegestaan — dan heeft te dier zake natuurlijk geene korting op het loon plaats.

O. 1901 art. 1638 b = O. D. art. 19, behoudens dat in plaats van „verricht” gelezen wordt „verrigt”.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1638 b. (3) Dit artikel bevat eene uitzondering op art. 1638 a, welke uitzondering op hare beurt door de artt. 1638 c en 1638 d wordt beperkt.

Evenals bij andere wederkeerige overeenkomsten — zie bijv. art. 1589 B. W. en verder Mr. C. ASSER, *Handleiding*, III, bl. 114 vlg. — moet ook bij de arbeidsovereenkomst worden aangenomen, dat indien de overeengekomen praestatie achterwege blijft, de tegenpraestatie vervalt. De arbeider, die gedurende zekeren tijd den bedongen arbeid niet verricht, verliese voor dien tijd de aanspraak op loon. Wellicht zou ook zonder uitdrukkelijke bepaling aldus worden geoordeeld (1). Doch een opzettelijk voorschrift schijnt wenschelijk, ook om de bepalingen van artt. 1638 c en 1638 d daaraan te kunnen vastknoopen.

(1) Zoo is o. a. geschied door het Fransche Hof van Cassatie bij arrest van 13 Jan. 1892 (DALLOZ, 1892, I, bl. 157) en door het Hof van Lyon bij arrest van 16 Maart 1894 (DALLOZ, 1894, II, bl. 312).

(2) De rechtspraak der Duitse *Gewerbegerichte* laat de beslissing in dezen afhangen van de bijzondere omstandigheden van ieder geval. Zie *Soziale Praxis* 4, 498; 5, 630. — *Gewerbegericht*, 2, 57. — UNGER, t. a. p., nrs. 24—26, 142.

(3) Art. 19 ontw. DRUCKER.

Den bij de overeenkomst bedongen arbeid. Brengt de overeenkomst zelve mede, dat gedurende zekeren tijd geen arbeid zal verricht worden — men denke aan de Zon- en algemeen erkende Christelijke feestdagen, waarop de arbeid stilstaat (1), of aan de vacantie, die bijv. aan een gouverneur bij de overeenkomst is toegestaan — dan heeft te dier zake natuurlijk geene korting op het loon plaats.

O. art. 1638 b = art. 1638 b van de wet.

Memorie van Toelichting.

Art. 1638 b. Dit artikel bevat eene uitzondering op art. 1638 a, welke uitzondering op hare beurt door de artt. 1638 c en 1638 d wordt beperkt.

Evenals bij andere wederkeerige overeenkomsten — zie bijv. art. 1589 B. W., en verder mr. C. ASSER, *Handleiding*, III, bladz. 114 vlg. — moet ook bij de arbeidsovereenkomst worden aangenomen, dat, indien de overeengekomen praestatie achterwege blijft, de tegenpraestatie vervalt. De arbeider, die gedurende zekeren tijd den bedongen arbeid niet verricht, verlieze voor dien tijd de aanspraak op loon. Wellicht zou ook zonder uitdrukkelijke bepaling aldus worden geoordeeld (2). Doch een opzettelijk voorschrift schijnt wenschelijk, ook om de bepalingen van artt. 1638 c en 1638 d daaraan te kunnen vastknoopen.

Den bedongen arbeid. Bepaalt de overeenkomst of het reglement, dat gedurende zekeren tijd geen arbeid zal verricht worden — men denke aan de Zon- en algemeen erkende Christelijke feestdagen, waarop de arbeid stilstaat (1), of aan de vacantie, die bijv. aan een gouverneur bij de overeenkomst is toegestaan — dan heeft te dier zake natuurlijk geene korting op het loon plaats.

[Het artikel heeft geene verandering ondergaan en werd in de zitting der Tweede Kamer van den 3en Mei 1906 zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.]

Artikel 1638 c. Evenwel behoudt de arbeider zijne aanspraak op het naar tijdruimte vastgesteld loon voor eenen betrekkelijk korten tijd, wanneer hij ten gevolge van ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, tenzij de ziekte of het ongeval door zijn opzet of onzedelijkheid veroorzaakt of het gevolg is van een lichaamsgebrek, waaromtrent hij bij het aangaan der overeenkomst den werkgever opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven.

Komt hem in zoodanig geval krachtens eenige wettelijk voorgescreven ziekte- of ongevallenverzekering, of krachtens eenige verzekering of uit eenig fonds, waarin de deelneming is bedongen bij of voortvloeit uit de arbeidsovereenkomst, eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe, dan wordt het loon verminderd met het bedrag dier vergoeding of uitkeering.

Eveneens behoudt de arbeider zijne aanspraak op het naar tijdruimte vastgesteld loon voor eenen korten, naar billijkheid te berekenen tijd, wanneer hij, hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of

(1) [Men zie noot (2) op bladz. 441.]

(2) [Men zie noot (1) op bladz. 441.]

overheid, zonder geldelijke vergoeding, opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden, hetzij ten gevolge van zeer bijzondere, buiten zijne schuld ontstane, omstandigheden, verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten.

Onder zeer bijzondere omstandigheden worden, voor de toepassing van dit artikel, begrepen: de bevalling van de echtgenoot van den arbeider zoomede het overlijden en de begrafenis van een zijner huisgenooten of van een zijner bloed- en aanverwanten in de rechte linie onbepaald en in den tweeden graad der zijlinie. Evenzoo wordt onder de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting begrepen de uitoefening der kiesbevoegdheid.

Is het loon in geld op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan zijn de bepalingen van dit artikel eveneens van toepassing met dien verstande, dat als loon wordt aangenomen het gemiddeld loon, hetwelk de arbeider, wanneer hij niet verhinderd ware geweest, gedurende dien tijd had kunnen verdienen.

Het loon wordt echter verminderd met het bedrag der onkosten, welke de arbeider zich door het niet-verrichten van den arbeid heeft bespaard.

Van de bepalingen van dit artikel mag alleen bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement worden afgeweken.

O. D. Art. 20. Evenwel verliest de arbeider zijne aanspraak op het overeengekomen tijdloon niet, wanneer hij tengevolge van eene niet door zijne grove schuld veroorzaakte ziekte, van vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting of van andere dergelijke buiten zijne schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd is geweest, den bedongen arbeid te verrichten. Komt hem in zoodanig geval eene uitkeering toe uit een fonds, waarvoor de werkgever de helft of meer der verschuldigde stortingen bijdraagt, zoo wordt het loon verminderd met het bedrag der uitkeering.

De bepaling van het vorige lid wordt met inachtneming der regels van artikel 14 toegepast op den arbeider die op stukloon werkt, indien deze gedurende de laatstverloopen drie maanden onafgebroken in dienst van denzelfden werkgever is werkzaam geweest.

Van de voorschriften van dit artikel mag alleen bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement worden afgeweken.

Memorie van Toelichting O. D.

Art. 20. Wat tegenwoordig rechtens is, indien de arbeider door ziekte of dergelijke buiten zijne schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd wordt den bedongen arbeid te verrichten, is — behoudens de regeling voor schippers, scheepsofficieren en scheepsgezellen, in ons Wetboek van Koophandel voorkomende — geheel onzeker; men zie de weinig bevredigende uiteenzetting bij DREPHUIS, 12, bl. 337.

De practijk is zeer verschillend. Terwijl bij menige categorie van arbeiders het loon pleegt door te loopen, wordt in de nijverheid niet zelden voor iederen verzuimden dag, ja voor ieder verzuimd uur, gekort (1).

(1) Zie onder de vele getuigenissen, in de Arbeidsenquête, afgelegd, bijv. 1e Afd. 's Gravenhage, Vr. 1919; 3e Afd. Amsterdam, Vr. 3299, 4286; 3e Afd. Leiden, Vr. 745, 3644, 4069, 4730 vlg.

Ons oud-vaderlandsch recht besliste de vraag reeds in een voor den arbeider gunstigen zin. Evenzoo de meeste Fransche schrijvers. In verschillende nieuwere wetboeken en wetten heeft de meer humane oplossing een scherper belijden vorm aangenomen (Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 341; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 60, herzien wetb. van 1897, § 63; Deutsche Gewerbeordnung, § 133 c; Duitsch Burg. Wetb., § 616). Merkwaardig zijn in onze eigen wetgeving de artt. 423 vlg. en 386 W. v. K. Het Ontwerp sluit zich hierbij aan. Er bestaat alleszins reden, de verplichting, onder de hier omschreven voorwaarden met uitbetaling van het loon voort te gaan, welke algemeen als eene zedelijke verplichting wordt erkend, als regel tot rechtsplicht te verheffen. Intusschen laat het Ontwerp toe, bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement van den regel af te wijken en deze verplichting uit te sluiten.

Bij de nadere regeling is het voorbeeld der aangehaalde buitenlandsche wetten gevolgd.

Alle omstandigheden, die met ziekte op ééne lijn behooren te worden gesteld, op te noemen, is ondoenlijk. Als zoodanig zullen o. a. in aanmerking komen: militaire dienst (bijv. oproeping van het reserve-kader tot eene korte oefening), verschijning voor den rechter als getuige of bloedverwant, uitoefening van kiesbevoegdheid, verplichting tot aangifte bij den Burgerlijken Stand, ernstige familieomstandigheden, enz.

Gedurende betrekkelijk korten tijd. Het Duitsche Handelswetboek stelt hier een tijd van zes weken als maximum. In eene algemeene regeling is echter een vaste termijn moeilijk aan te geven. Daarom is de uitdrukking van het Zwitsersche Verbintenissenrecht en het Duitsche Burg. Wetb. overgenomen. — Zie nog art. 50 [1639 w].

Veel besproken is, ook nog onlangs bij de herziening van het Duitsche Handelswetboek, de vraag, hoe te beslissen, in geval de arbeider wegens zijne ziekte eene toelage geniet uit een fonds. Het Ontwerp kiest te dezen een middelweg. De uitkeering op het loon te korten in alle gevallen, ook indien de arbeider uitsluitend door eigen bijdragen de aanspraak op uitkeering verwierf, ware onbillijk. Dat de arbeider, die en het loon en de uitkeering uit een ziekenfonds geniet, te veel zou ontvangen, behoeft men niet te vreezen (1); juist in tijden van ziekte zijn de behoeften van het gezin grooter. Wanneer daarentegen de werkgever, door de helft of meer bij te dragen tot de stortingen voor het ziekenfonds, krachtig medewerkt tot de zorg voor het lot des arbeiders in geval van ziekte, is korting op het loon rationeel te achten.

O. 1901. Art. 1638 c. Evenwel verliest de arbeider zijne aanspraak op het overeengekomen naar tijdruimte vastgestelde loon niet, wanneer hij ten gevolge van eene niet door zijne grove schuld of onzedelijkheid veroorzaakte ziekte of van vervulling eener door wet of overheid zonder geldelijke vergoeding opgelegde verplichting, welke vervulling niet in des arbeiders vrijen tijd kon geschieden, verhinderd is geweest, den bedongen arbeid te verrigten. Komt hem in zoodanig geval eene uitkeering toe uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering, zoo wordt het loon verminderd met zooveel ten honderd dier uitkeering als de werkgever honderdste gedeelten van de, in dat fonds verschuldigde, stortingen of, krachtens de overeenkomst van verzekering verschuldigde, premien bijgedragen heeft.

Hetzelfde geldt voor den arbeider wiens loon op andere wijze dan naar tijdruimte is vastgesteld, indien hij gedurende de laatstverloopen drie maanden onafgebroken bij denzelfden werkgever in dienst is geweest.

Van de bepalingen van dit artikel mag alleen bij schriftelijke overeenkomst worden afgeweken.

Uitvoerige en belangrijke mededeelingen vindt men ook in de *Verlagen van de Inspecteurs van den Arbeid*, bijv. Verslag over 1894 (V), bl. 130 vlg., 212 vlg.; 339 vlg.; over 1895/96, bl. 51, 126, 291, enz.

(1) Staatscomm. v. Arbeidsenquête, Verslag 3e afd. Zaankant bl. 24, 25. — Verhooren Amsterdam 5251 vlg.

Memorie van Toelichting O. 1901.

Art. 1638 c (1) Wat tegenwoordig rechte is, indien de arbeider door ziekte of dergelijke buiten zijne schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd wordt den bedongen arbeid te verrichten, is — behoudens de regeling voor schippers, scheepsofficieren en scheepsgezellen, in ons Wetboek van Koophandel voorkomende — geheel onzeker; men zie de weinig bevredigende uiteenzetting bij DRUCKER, XII, bl. 337.

De praktijk is zeer verschillend. Terwijl bij menige categorie van arbeiders het loon pleegt door te loopen, wordt in de nijverheid niet zelden voor iederen verzuimdenn dag, ja voor ieder verzuimd uur, gekort (2).

Ons oud-vaderlandsche recht besliste de vraag reeds in een voor den arbeider gunstigen zin. Evenzoo de meeste Fransche schrijvers. In verschillende nieuwere wetboeken en wetten heeft de meer humane oplossing een scherper belijden vorm aangenomen (Zwitsersche Verbintenissenrecht, art. 341; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 60, herzien wetboek van 1897, § 63; Deutsche Gewerbeordnung, § 133 c; Duitsch Burgerlijk Wetboek, § 616). Merkwaardig zijn in onze eigen wetgeving de artt. 423 vlg. en 386 W. v. K. Het Ontwerp sluit zich hierbij aan. Er bestaat alleszins reden, de verplichting, onder de hier omschreven voorwaarden met uitbetaling van het loon voort te gaan, welke algemeen als eene zedelijke verplichting wordt erkend, als regel tot rechtsplicht te verheffen. Intusschen laat het Ontwerp toe, bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement van den regel af te wijken en deze verplichting uit te sluiten.

Bij de nadere regeling is in den geest der aangehaalde buitenlandsche wetten gehandeld.

Alle omstandigheden, die met ziekte op ééne lijn behooren te worden gesteld, op te noemen, is ondoenlijk. Als zoodanig zullen o. a. in aanmerking komen: militaire dienst (bijv. oproeping van het reserve-kader, tot eene korte oefening), verschijning voor den rechter als getuige of bloedverwant, enz. Indien evenwel de vervulling van eene door wet of overheid opgelegde verplichting in des arbeiders vrijen tijd kan geschieden, gelijk in de meeste gevallen de uitoefening van stembevoegdheid, verplichting tot aangifte bij den burgerlijken stand enz., of van overheidswege wordt vergoed, schijnt voor aanspraak op loon geene genoegzame reden te zijn. De bepaling van dit artikel, in het belang van den arbeider geschreven, mag niet zoover worden uitgebreid dat zij tot misbruiken aanleiding geven zal.

Volgens het Ontwerp-DRUCKER (art. 20) zal de bepaling alleen dan gelden wanneer de arbeider verhinderd is geweest „gedurende betrekkelijk korten tijd” den arbeid te verrichten. Het voorschrift van art. 1638 c is ruimer gesteld. Aangezien bij schriftelijke overeenkomst partijen van de voorschriften van dit artikel kunnen afwijken komt het onnoodig voor in de wet de algemeene verplichting van den werkgever tot uitbetaling van loon te beperken. Ook dit artikel zal daardoor medewerken tot het doen aangaan van schriftelijke overeenkomsten.

Veel besproken is, ook nog onlangs bij de herziening van het Duitsche Handelswetboek, de vraag, hoe te beslissen ingeval de arbeider wegens zijne ziekte eene toelage geniet uit een fonds.

De uitkeering welke den arbeider uit een fonds of krachtens eene verzekering mocht toevallen op het loon te korten in alle gevallen, ook indien de arbeider uitsluitend door eigen bijdragen de aanspraak op uitkeering verwierf, ware onbillijk. Dat de arbeider, die en het loon en de uitkeering geniet, te veel zou ontvangen, behoeft men niet te vreezen (3); juist in tijden van ziekte zijn de behoeften van het gezin grooter.

Indien echter de werkgever, door bij te dragen tot de stortingen voor het ziekenfonds of tot de premien der verzekering, medewerkt tot de zorg voor het lot des arbeiders in geval van ziekte, is korting op het loon rationeel te achten. Deze korting alleen dan te doen intreden, indien de werkgever de helft of meer der stortingen of premien voor zijne rekening nam (4), is niet wenschelijk omdat daardoor de werkgever allicht van het bijdragen van zeer wenschelijke doch kleinere gedeelten zoude worden afgehouden.

(1) Art. 20 ontw. DRUCKER.

(2) [Men zie noot (1) op bladz. 443—444.]

(3) [Men zie noot (1) op bladz. 444.]

(4) Verg. ontw.-DRUCKER, art. 20.

O. Art. 1638 c. Evenwel verliest de arbeider zijne aanspraak op het overeengekomen naar tijdruimte vastgestelde loon niet, wanneer hij ten gevolge van eene niet door opzet of onzedelijkheid veroorzaakte ziekte of van vervulling eener door wet, of overheid zonder geldelijke vergoeding opgelegde verplichting, welke vervulling niet in des arbeiders vrijen tijd kon geschieden, verhinderd is geweest, den bedongen arbeid te verrichten. Komt hem in zoodanig geval eene uitkeering toe uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering, waarin door den werkgever wordt bijgedragen, dan wordt het loon verminderd met zooveel ten honderd dier uitkeering als de werkgever honderdste gedeelten van de, in dat fonds verschuldigde, stortingen of, krachtens de overeenkomst van verzekering verschuldigde, premien bijgedragen heeft.

Is het loon in geld op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan heeft de arbeider, voor den tijd in het eerste lid bedoeld, aanspraak op het gebruikelijk naar tijdruimte vastgesteld loon voor den, wat aard, plaats en tijd betreft, meest nabijkomenden arbeid.

Het loon wordt echter verminderd met het bedrag der onkosten, welke de arbeider zich door het niet-verrichten van den arbeid heeft bespaard.

Elk beding, waarbij ten nadeele van den arbeider van de bepalingen van dit artikel wordt afgeweken, is nietig.

Memorie van Toelichting.

Art. 1638 c. Wat tegenwoordig rechtens is, indien de arbeider door ziekte of dergelijke buiten zijn schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd wordt den bedongen arbeid te verrichten, is — behoudens de regeling voor schippers, scheeps-officiëren en scheepsgezellen, in ons Wetboek van koophandel voorkomende — geheel onzeker; men zie de weinig bevredigende uiteenzetting bij DIEPHUIS, t. a. p., XII, bladz. 337.

De practijk is zeer verschillend. Terwijl bij menige categorie van arbeiders het loon pleegt door te loopen, wordt in de nijverheid niet zelden voor iederen verzuimden dag, ja voor ieder verzuimd uur, gekort (1).

Ons oud-vaderlandsch recht besliste de vraag reeds in een voor den arbeider gunstigen zin. Evenzoo de meeste Fransche schrijvers. In verschillende nieuwere wetboeken en wetten heeft de meer humane oplossing een scherper belijnden vorm aangenomen (Zwitsersch Verbintenissenrecht, art. 341; Alg. Duitsch Handelswetboek, art. 60, herzien wetboek van 1897, § 63; Deutsche Gewerbeordnung, § 133 c; Duitsch Burgerlijk Wetboek, § 616). Merkwaardig zijn in onze eigen wetgeving de artt. 423 vlg. en 386 W. v. K. Het Ontwerp sluit zich hierbij aan. Er bestaat alleszins reden, de verplichting, onder de hier omschreven voorwaarden met uitbetaling van het loon voort te gaan, welke algemeen als eene zedelijke verplichting wordt erkend, als regel tot rechtsplicht verheffen. De billijkheid der voorgedragen regeling springt zoozeer in het oog, dat de ondergeteekende niet heeft gearzeld de bevoegdheid om bij schriftelijke overeenkomst van de bepalingen van het artikel af te wijken, welke in het Ontwerp-DRUCKER en in het Regeeringsontwerp van 1901 voorkomt, door eene bepaling van dwingend recht te vervangen. Daar intusschen het artikel eene bepaling bevat, namelijk die betreffende de vermindering van het loon, van welke ook op eene voor den arbeider voordeelige

(1) [Men zie noot (1) op bladz. 443—444.]

wijze kan worden afgeweken, moesten in de gebezigde uitdrukking de woorden „ten nadeele van den arbeider” eene plaats vinden.

Bij de nadere regeling is in den geest der aangehaalde buitenlandsche wetten gehandeld.

Alle omstandigheden, die met ziekte op ééne lijn behooren te worden gesteld, op te noemen, is niet raadzaam en trouwens ondoenlijk. De bepaling zal intusschen niet van toepassing zijn, indien de vervulling van eene door wet of overheid opgelegde verplichting in des arbeiders vrijen tijd kan geschieden, gelijk in de meeste gevallen de uitoefening van stembevoegdheid, verplichting tot aangifte bij den burgelijken stand enz., of van overheidswege wordt vergoed, gelijk de militaire dienst of verschijning voor den rechter als getuige; in die gevallen schijnt voor aanspraak op loon geene genoegzame reden te zijn. De bepaling van dit artikel, in het belang van den arbeider geschreven, mag niet zoover worden uitgebreid, dat zij tot misbruiken aanleiding geven kan.

Volgens het Ontwerp-DRUCKER (art. 20) zal de bepaling alleen dan gelden, wanneer de arbeider „gedurende betrekkelijk korten tijd” verhinderd is geweest den arbeid te verrichten.

Deze uitdrukking, welke geen vasten maatstaf bevat, schijnt in de wet minder op hare plaats. Men verlieze bovendien niet uit het oog, dat de werkgever, ingeval de verhindering een zóo langen duur erlangt, dat de instandhouding der dienstbetrekking redelijkerwijze niet van hem kan worden gevergd, deze met inachtneming der wettelijke bepalingen zal kunnen doen eindigen.

Veel besproken is ook o. a. nog bij de herziening van het Duitsche Handelswetboek, de vraag, hoe te beslissen ingeval de arbeider wegens zijne ziekte eene toelage geniet uit een fonds.

De uitkeering, welke den arbeider uit een fonds of krachtens eene verzekering mocht toevallen, op het loon te korten in alle gevallen, ook indien de arbeider uitsluitend door eigen bijdragen de aanspraak op uitkeering verwierf, ware onbillijk.

Dat de arbeider, die en het loon en de uitkeering geniet, te veel zou ontvangen, behoeft men niet te vreezen (1); juist in tijden van ziekte zijn de behoeften van het gezin grooter.

Indien echter de werkgever, door bij te dragen tot de stortingen voor het ziekenfonds of tot de premien der verzekering, medewerkt tot de zórg voor het lot des arbeiders in geval van ziekte, is korting op het loon rationeel te achten. Deze korting alleen dan te doen intreden, indien de werkgever de helft of meer der stortingen of premien voor zijne rekening nam (2), is niet wenschelijk, omdat daardoor de werkgever allicht van het bijdragen van zeer wenschelijke doch kleinere gedeelten zoude worden afgehouden.

De billijkheid vordert, dat wat den arbeider met tijdloon wordt toegekend, ook den arbeider met, op andere wijze vastgesteld loon niet wordt onthouden. Het tweede lid strekt om in dit geval te voorzien. Waarom deze gelijkstelling eerst toepassing mag vinden, indien laatstbedoelde arbeider „gedurende de laatst verloopen drie maanden onafgebroken bij denzelfden werkgever in dienst is geweest” (art. 20 ontwerp-DRUCKER; art. 1638 c ontwerp van 1901) is den ondergeteekende niet kunnen blijken: dit vereischte is mitsdien in het ontwerp niet overgenomen.

(1) [Men zie noot (1) op bladz. 444.]

(2) [Men zie noot (4) op bladz. 445.]

Tē dezer plaatse worde er tevens op gewezen, dat er geene ge-
gronde aanleiding bestaat eene verschillende regeling vast te stellen
voor de twee gevallen, bedoeld bij de artikelen 1638 c en 1638 d;
de ondergeteekende heeft daarom gemeend de betrekkelijke artikelen
der vorige ontwerpen in dien zin te moeten wijzigen, dat de regeling,
welke voor het tweede geval was ontworpen, thans bij artikel 1638 c
wordt voorgesteld, terwijl bij artikel 1638 d deze bepalingen van
toepassing worden verklaard.

In overeenstemming met de genoemde wetgevingen beschouwt het
Ontwerp hetgeen den arbeider in deze gevallen toekomt als loon,
niet als schadevergoeding. Daardoor wordt de toevoeging van het
derde lid noodig om te voorkomen, dat de arbeider zonder reden zou
worden verrijkt (1). Intusschen behoort de uitdrukking „en van
datgene wat hij in denzelfden tijd elders heeft verdiend of moed-
willig heeft nagelaten te verdienen” (art. 21 ontwerp-DRUCKER;
art. 1638 d, Regeerings-ontwerp 1901) te vervallen. Het eerste geval
betreft eene tijdelijke diënstneming; terwijl de eigenlijke dienstbe-
trekking voortduurt. Niet alleen dat de bestaanbaarheid van zulk
eene overeenkomst, wanneer zij niet op eene bepaalde afspraak met
den oorspronkelijken werkgever steunt, aan gegronnen twijfel onder-
hevig moet worden geacht, maar het is duidelijk, dat wanneer de
arbeider recht heeft op loon, hij niet licht elders zal gaan arbeiden
om het door dien arbeid verdiende loon feitelijk aan zijn oorspronke-
lijken werkgever af te dragen. Wat de slotwoorden betreft, uit den
aard der zaak zal het zóo moeilijk zijn uit te maken, of inderdaad
moedwil bestaat, dan wel, of de arbeider goede gronden had om de
bedoelde verdiensten te weigeren, dat de toepasselijkheid van dit
geval wel als denkbeeldig ter zijde kan worden gesteld.

Voorloopig Verslag der Tweede Kamer.

Art. 1638 c. Van verschillende zijden werden tegen de hier voorgedragen
regeling bezwaren ingebracht. Men meende, dat zij op bedenkelijke wijze
vooruitloopt op de in uitzicht gestelde en wellicht reeds spoedig te ver-
wachten wettelijke regeling nopens de ziekteverzekering. Terwijl aan
zoodanige verzekering elders het beginsel ten grondslag is gelegd, dat
werkgever en arbeider gezamenlijk de kosten hebben te dragen en dit
voorbeeld hoogst waarschijnlijk ook hier te lande navolging zal vinden,
worden in dit ontwerp, bij ziekte van den arbeider, aan den werkgever
alleen alle lasten opgelegd en zal dit ten gevolge hebben, dat bij de
arbeiders verkeerde meeningen ten aanzien van het dragen der kosten
van ziekteverzekering gaan post vatten. Ook zal de voorgedragen regeling
ten gevolge kunnen hebben, dat arbeiders, wetende, dat zij in geval van
ziekte de aanspraak op hun loon niet verliezen, hun lidmaatschap van
ziekenfondsen opzeggen en dat tal van deze fondsen dientengevolge zullen
gaan kwijnen of zelfs te niet gaan, hetgeen zeker met het oog op de
komende ziekteverzekering zeer ongewenscht moet worden geacht. Blijven
echter de arbeiders, ook na de totstandkoming van deze regeling, lid van
hun ziekenfonds, dan zullen tijden van ziekte voor hen uit financieel
oogpunt zelfs voordeelig zijn, omdat zij dan en loon en uitkeering uit
het fonds genieten. De Minister is blijkens de Memorie van Toelichting

(1) Dit onderwerp werd uitvoerig besproken bij de behandeling in den Rijksdag
van § 318 van het Ontwerp (thans § 324 Burg. Wetb.) v. h. Burg. Wetb. v. h.
Duitsche Rijk (vergadering 20 Juni 1896, *Stenogr. Berichte* over de 2e en 3e lezing,
bl. 57 vlg.).

van oordeel, dat men in zoodanig geval niet behoeft te vreezen, dat de
arbeider te veel zou ontvangen, omdat immers juist in tijden van ziekte
de behoeften van het gezin grooter zijn. Men deelde in dit gevoelen niet,
omdat mag worden aangenomen, dat in den regel de kosten der verpleging
van den zieke uit de uitkeering kunnen worden bestreden. Men vreesde
dan ook, dat de voorgedragen regeling tot simulatie en het zich spoedig
ziek melden zal leiden en zij den arbeider er toe zal brengen, zijn werk
niet al te spoedig te hervatten; dit te eerder nog, waar hier eene scherpe
controle, zooals bij de ziekenfondsen door de arbeiders in hun eigen belang
wordt uitgeoefend, uit den aard der zaak zal ontbreken. Met het bestuur
der Vereeniging van Nederlandsche werkgevers in hun bovenvermeld
adres omtrent dit wetsontwerp, was men van oordeel, dat, waar de Minister
eene incidenteele regeling van de fondsen in dit ontwerp niet heeft meenen
te moeten opnemen, dezelfde argumenten er voor pleiten, ook niet in zake
de verplichtingen des werkgevers bij ziekte van den arbeider eene inci-
dentele regeling in deze wetsvoordracht vast te leggen.

Te recht, meende men, wordt er in dit adres en ook in het *Katholiek
Sociaal Weekblad* van 26 Maart 1904 de aandacht op gevestigd, dat de
voorgedragen regeling voor de arbeiders ook eene gevaarlijke zijde heeft.
Het staat toch te vreezen, dat naarmate de wetgever den arbeider een
ruimer gesteld bedrag toekent en daardoor aan den werkgever een zwaar-
deren last oplegt, naar die mate de kans grooter is, dat de werkgever
door ontslag van den arbeider zich van den last bevrijdt en deze laatste
dus het kind van de rekening wordt. Aan hardheid van de zijde des
werkgevers behoeft hier niet zoozeer nog te worden gedacht; meer aan
de onmogelijkheid om aan de wettelijke verplichtingen te voldoen. De
wetgever — en dit was voor sommige leden de hoofdgrief tegen de hier
voorgedragen regeling, een grief die zij ook tegen de Ongevallenwet
koesterden — heeft blijkbaar alleen het oog op financieel sterke werk-
gevers, op groote ondernemingen, voor wie bedragen als waarover het
hier gaat niet medetellen, maar ziet dat groote getal van kleine werkgevers
voorbij, voor wie het niet mogelijk is gedurende langen tijd loon te betalen
zonder daarvoor arbeid te ontvangen.

Enkele leden gingen nog verder en meenden, dat de voorgedragen
regeling, waar deze aan de werkgevers zoo zware verplichtingen oplegt,
eene algemeene daling der loonen ten gevolge zal moeten hebben en zoo
niet alleen voor de zieke, maar ook voor de gezonde arbeiders eene
schadelijke uitwerking zal hebben.

Door verscheidene leden werd het denkbeeld in overweging gegeven,
in afwachting van de in uitzicht gestelde ziekteverzekering in dit ontwerp
te bepalen dat de werkgever in geval van ziekte van den arbeider verplicht
is diens uitkeering uit het ziekenfonds aan te vullen tot zeker percentage
of hoogstens tot het geheele bedrag van het loon.

Vele leden konden zich met de bovenstaande beschouwingen geenszins
vereenen. Zij wezen er op, dat de wettelijke regeling der ziekteverzekering
wel in uitzicht is gesteld, maar omtrent het tijdstip van indiening tot
duisverre nog niets is gebleken en het dus in het geheel niet vaststaat,
of en wanneer die regeling tot stand zal komen. Inmiddels zal dan, wordt
niet de hier voorgedragen regeling aangenomen, geheel in het onzekere
blijven wat rechtens is, indien de arbeider door ziekte of dergelijke buiten
zijn schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd
wordt den bedongen arbeid te verrichten. Daarom moet eene regeling
van dit punt als urgent en als alleszins gewenscht worden beschouwd.
Men vestigde er trouwens de aandacht op, dat de opvatting, alsof eene
regeling als het hier geldt, naast eene verplichte ziekteverzekering over-
bodig zou zijn, onjuist is, omdat daarbij wordt uit het oog verloren, dat
beide regelingen niet een even ruim terrein omvatten en er tal van
personen zijn, die eene arbeidsovereenkomst aangaan, maar onder eene
ziekteverzekering niet zullen vallen. In Duitschland, waar eene verplichte
ziekteverzekering reeds een aantal jaren bestaat, is desniettemin in § 616

van het vóór eenige jaren vastgestelde Burgerlijk Wetboek eene gelijksoortige regeling opgenomen; als hier wordt voorgedragen.

Sommige leden vroegen echter, of in de voorgedragen regeling niet een voorbehoud ten aanzien van de in uitzicht gestelde regeling nopens de ziekteverzekering behoorde te worden opgenomen. Waar krachtens zoodanige verzekering in geval van ziekte wel niet het volle loon zal worden uitgekeerd, maar de daarbij getroffen voorzieningen voor langeren tijd zullen gelden dan die naar de hier voorgedragen regeling, mag het voor den arbeider, die onder beiderlei regeling zal vallen, van belang worden geacht, dat te zijnen aanzien slechts de bepalingen der ziekteverzekering zullen gelden. Verdient daarom, vroegen deze leden, niet aanbeveling een voorbehoud, dat ten aanzien van hen, die onder de regeling der ziekteverzekering zullen vallen, deze regeling voor de thans voorgedragene in de plaats zal treden. Of is het beter een voorbehoud te maken als is opgenomen in § 616 van het Deutsche Burgerlijk Wetboek, dat in geval van ziekte het loon met de uitkeering krachtens eene wettelijke verzekering moet worden verminderd?

Ook op het verband tusschen de voorgedragen regeling en de ongevallenverzekering werd hier de aandacht gevestigd. Is de ziekte, waarvan in art. 1638 c wordt gesproken, het gevolg van een ongeval, een werkman in een verzekeringsplichtig bedrijf in verband met de uitoefening van dat bedrijf overkomen, dan zal hij niet alleen zijn loon blijven genieten, maar nog daarenboven een uitkeering van ten hoogste zeventig procent van dat loon kunnen ontvangen. Moet de mogelijkheid van dergelijke cumulatie niet worden voorkomen hetzij door, als in § 616 van het Deutsche Burgerlijk Wetboek, te bepalen, dat het loon met de uitkeering ter zake van de ongevallenverzekering zal worden verminderd, hetzij door voor te schrijven, dat de voorgedragen regeling niet zal gelden voor de gevallen, waarop de ongevallenverzekering van toepassing is? Blijkens de artt. 87 en volg. van de Ongevallenwet 1901 treedt de uitkeering krachtens die wet in de plaats voor verplichtingen, die krachtens burgerlijk recht op den werkgever rusten. Moet nu niet eveneens voor dit geval voorzien worden in de gevolgen van het samentreffen van de hier den werkgever opgelegde verplichting en eene uitkeering krachtens de Ongevallenwet?

Dat de voorgedragen regeling voor de arbeiders eene gevaarlijke zijde zou hebben, omdat zij de werkgevers er toe zou kunnen bewegen, ten einde aan de opgelegde verplichtingen te ontkomen, in geval van ziekte de dienstbetrekking onmiddellijk op te zeggen, werd van de zijde der voorstanders van die regeling ontkend. Huns inziens kan de voorgedragen regeling den arbeiders niets dan voordeel brengen, omdat dezen thans in geval van ziekte volkomen rechteloos zijn. Niet alleen moeten zij in den regel maar zien, hoe zij met hun gezin den tijd der ziekte zonder loon zullen doorkomen, maar zij hebben ook nu niet de minste zekerheid, dat zij na hun herstel hunne plaats niet door een ander zullen zien bezet. De voorgedragen regeling geeft in beiderlei opzicht althans voor eenigen tijd zekerheid; in gevallen, waarin het zich laat aanzien, dat de ziekte slechts korten tijd zal duren, zal de werkgever veelal zelfs wel geneigd worden bevonden de dienstbetrekking te doen voortduren.

Verscheidene leden meenden, dat dit laatste zal worden in de hand gewerkt, wanneer, zooals het ontwerp-DRUCKER dit wilde, de regeling alleen geldend wordt verklaard voor het geval de arbeider „gedurende betrekkelijk korten tijd” verhinderd is geweest den arbeid te verrichten. Blijkens de Memorie van Toelichting is de Minister van oordeel, dat deze uitdrukking, welke geen vasten maatstaf bevat, in de wet minder op hare plaats is. Men wees er echter op, dat ook in § 616 van het Deutsche Burgerlijk Wetboek eene dergelijke uitdrukking: „für eine verhältnismässig nicht erhebliche Zeit” gebezigd wordt.

Enkele leden gaven in dit verband ook het denkbeeld in overweging te bepalen, dat de arbeider, wanneer hij na zijn herstel terugkeert, de dienstbetrekking niet zal mogen verlaten gedurende een termijn, gelijk-

staande met den tijd, waarin hij, ziek zijnde, loon heeft ontvangen. Zij meenden, dat deze zedelijke verplichting des arbeiders door den wetgever tot rechtsplicht mag worden verheven.

Ook meenden verscheidene leden, dat de Minister in zijn ontwerp te ver is gegaan door de voorgedragen regeling tot dwingend recht te maken en zouden daarom wenschen, dat tot de bepaling van het Regeeringsontwerp 1901 en het ontwerp-DRUCKER — afwijking bij schriftelijke overeenkomst toelatende — werd teruggekeerd. Zij wilden geenszins ontkennen, dat de billijkheid der voorgedragen regeling in het oog springt, maar meenden, dat ook met de eischen der practijk moet worden rekening gehouden. En nu geloofden zij, dat menig werkgever wel bereid zal zijn een arbeider in geval van ziekte een deel van het loon of het loon voor een bepaalden tijd uit te keeren; maar dat hij, zoo het hem wettelijk niet vrijstaat een beding in dezen zin te maken, zal trachten, in geval van ziekte, de dienstbetrekking zoo spoedig mogelijk te doen eindigen. De bezwaren, tegen de ontworpen regeling geopperd, zouden, naar het oordeel van deze leden, grotendeels vervallen, indien haar het dwingend karakter werd ontnomen.

Verscheidene leden meenden, dat het den werkgever in den regel niet mogelijk zal zijn het bewijs te leveren, dat de ziekte, waaraan zijn arbeider lijdt, door opzet of onzedelijkheid is veroorzaakt. De getuigenis immers van den geneesheer zal hij niet kunnen inroepen, omdat deze door zijn eed tot stilzwijgen verplicht is. In vele van de gevallen, die de wet wil uitzonderen, zal de werkgever dus toch wel verplicht zijn den arbeider zijn loon uit te betalen.

Ter sprake kwamen de vragen, of eene bevalling met hare gevolgen kan worden aangemerkt als eene ziekte, die de arbeidster haar aanspraak op het loon niet doet verliezen en zoo ja, of van de bevalling van eene ongehuwde vrouw hetzelfde kan worden gezegd. Men achtte het van zooveel gewicht, dat te dezen aanzien twijfel zal zijn uitgesloten, dat men met het oog daarop verduidelijking van de redactie in overweging meende te moeten geven.

Eenige leden hadden tegen het noemen van de onzedelijkheid, als oorzaak van eene ziekte, die de aanspraak op het loon doet verliezen, ernstige bedenking. Zij erkenden de goede bedoeling van het voorschrift, doch vreesden, dat dit het verzwijgen van venerische ziekten in de hand zal werken en zoo de verspreiding van deze ziekten zal bevorderen. Aan hun bezwaar, meenden zij, zou althans eenigermate kunnen worden gemoet gekomen door het woord „onzedelijkheid” door „grove schuld” te vervangen.

Enkele leden wenschten tusschen „opzet” en „onzedelijkheid” te hebben ingevoegd „grove schuld”; huns inziens kan tegen deze inlassching geene bedenking bestaan, daar in vele gevallen het bewijs van opzet moeilijk zal zijn te leveren en ook reeds in „onzedelijkheid” gevallen van grove schuld zijn begrepen.

Sommige leden verklaarden zoowel tegen de opneming in het artikel van „grove schuld”, als tegen de schrapping van „onzedelijkheid” bezwaar te hebben. Huns inziens wordt hier, evenals bij de Ongevallenwet, te recht alleen „opzet” als algemeene reden van verlies van recht aangewezen en wordt, zooals daár dronkenschap als veel voorkomende oorzaak van ongevallen, zóó hier onzedelijkheid als veelvuldig voorkomende oorzaak van ziekten uitdrukkelijk naast „opzet” genoemd, omdat in deze gevallen grove schuld zonder meer kan worden verondersteld. Nam men echter „grove schuld” als algemeene reden op, dan zou dit aanleiding geven tot het voeren van tal van processen of, waar men zich daarvan onthield tot het verliezen of het verkrijgen van de uitkeering in gevallen, waarin de wet dit niet heeft gewild.

Opgemerkt werd, dat in deze bepaling niet duidelijk uitkomt, zooals wel in de overeenkomstige bepaling van art. 1638 v [ij], dat hier sprake is van eene ziekte, (niet) door des arbeiders opzet of onzedelijkheid veroor-

zaakt. Op verduidelijking van de redactie werd daarom aangedrongen. Blijkens de Memorie van Toelichting is het niet raadzaam en trouwens ook ondoenlijk geacht, alle omstandigheden, die met ziekte op ééne lijn behooren te worden gesteld, in het artikel op te nemen. Sommige leden zouden echter alsnog wenschen, dat althans eenige van deze omstandigheden en wel de meest sprekende — de bevalling bijv. van de echtgenoot eens arbeiders; het overlijden en de begrafenis van een zijner huisgenooten of naaste familieleden — uitdrukkelijk werden vermeld. De bepaling van § 616 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek is nog algemeener.

De arbeider zal zijn aanspraak op loon verliezen, indien de vervulling van een door wet of overheid opgelegde verplichting van Overheidswege wordt vergoed, als voorbeelden waarvan in de Memorie van Toelichting worden genoemd de militaire dienst of de verschijning voor den rechter als getuige. Nu kan echter de vergoeding van Overheidswege in sommige gevallen uiterst schraal zijn, zooals bijv. juist ten aanzien van het verschijnen voor den rechter als getuige meermalen het geval is; gevolg daarvan is dan, dat de arbeider een goed loon moet missen voor eene weinig beteekenende uitkeering van Overheidswege. Men achtte dit onbillijk en wees er op, dat de arbeider, die eene zonder geldelijke vergoeding door wet of Overheid opgelegde verplichting heeft te vervullen in voordeeler positie is.

In aansluiting aan de boven gevoerde beschouwingen werd betoogd, dat o. a. hier duidelijk blijkt, dat in het ontwerp met de omstandigheden, waaronder de handelsreizigers plegen te werken, niet genoegzaam rekening is gehouden. Immers schijnt noch de bepaling van het eerste, noch die van het tweede lid voor de zoogenaamde „provisiereizigers” te passen en zal diensgevolge de hier voorgedragen regeling, zoo zij al niet voor een groot gedeelte der handelsreizigers waardeloos is, met betrekking tot deze personen tot allerlei geschillen aanleiding geven.

Naar aanleiding van de bepaling van het voorlaatste lid, dat het loon wordt verminderd met het bedrag der onkosten, welke de arbeider zich door het niet verrichten van den arbeid heeft bespaard, werd opgemerkt, dat hier ten onrechte de vraag, of besparing van onkosten mogelijk was en of vermindering van het loon dus zal moeten volgen, aan den arbeider ter beantwoording wordt gelaten. Men wees als voorbeeld op het geval, dat aan den arbeider een hulp-arbeider ter zijde staat. Verzuimt de arbeider, in geval van ziekte, dezen laatsten gedaan te geven, dan bespaart hij diens loon dus niet en zal de werkgever des arbeiders loon niet met het bedrag van des hulp-arbeiders loon mogen verminderen. Daarom werd in overweging gegeven het slot van de bepaling aan te vullen met eene uitdrukking als bijv.: „of heeft kunnen besparen.”

De vraag kwam ter sprake, of een beding in een reglement of eene overeenkomst, dat in geval van ziekte het loon slechts gedurende een zekeren termijn, bijv. vier weken, of gedurende een termijn, klimmende naar gelang van den langeren duur der dienstbetrekking, zal worden uitgekeerd, als een ingevolge het laatste lid nietig beding zal zijn aan te merken.

Memorie van Antwoord.

Art. 1638 c. Het deed den ondergeteekende genoeg te vernemen, dat vele leden zich met de voorgedragen regeling, in beginsel althans, konden vereenigen en haar in bescherming namen tegenover de aanvallen, van verschillende zijden er tegen ingebracht. Niet dat hij die bezwaren van gewicht ontbloot zoude achten. Vooral is hij, na kennismaking van het Voorloopig Verslag, overtuigd van de noodzakelijkheid, dat de wetgever er zorgvuldig voor wake, dat de lasten, bij dit artikel den werkgever opgelegd, niet zóó drukkend worden, dat deze zijne uiterste krachten ga inspannen om daaraan te ont-

komen. Door de wijzigingen welke het artikel, dank zij de opbouwende kritiek van het Voorloopig Verslag, thans heeft ondergaan, vertrouwt hij, in voldoende mate, de bezwaren, tegen de oorspronkelijk voorgestelde bepaling aangevoerd, uit den weg geruimd te hebben.

Van groot gewicht is in dit verband de nieuwe bepaling, waardoor de verplichting om het loon gedurende de ziekte te blijven uitbetalen, beperkt wordt tot den duur van den opzeggingstermijn. Wordt een termijn voor die verplichting des werkgevers gesteld, dan is het van groot belang, dat geen twijfel aangaande den duur kunne bestaan. Aan dit vereischte wordt niet voldaan door de redactie van het ontwerp-DRUCKER, evenmin als door die van § 616 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek, trouwens niet het eenige voorbeeld in dat wetboek van eene bepaling, die, ja de rechter zal kunnen, of, beter gezegd, moeten toepassen, maar die aan partijen geene zekerheid kan geven, ook wanneer zij met de beste bedoelingen wederzijds zijn beziel. Wordt dus bij de wet een bepaalde termijn aangewezen, dan schijnt daarvoor de contractueele of wettelijke opzeggingstermijn in de eerste plaats in aanmerking te moeten komen. Waar de werkgever door opzegging van de dienstbetrekking bij den aanvang der ziekte, toch reeds zijne verplichting tot uitbetaling van het loon zoude kunnen beperken tot den duur van den opzeggingstermijn, schijnt het juist gezien die verplichting reeds dadelijk tot dat tijdvak te bepalen en zoodoende het belang uit den weg te ruimen, dat de werkgever anders hebben zou bij eene onmiddellijke opzegging van de dienstbetrekking.

Voorts bevat de nieuw voorgestelde regeling eene bepaling, waardoor het verband tusschen deze regeling enerzijds en de ongevallen- en de komende ziekteverzekering anderzijds, duidelijk aangewezen wordt. Hier kwam het wenschelijk voor, gelijk ook in het Voorloopig Verslag aangeprezen werd, het Duitsche voorbeeld te volgen, en te bepalen, dat het loon verminderd wordt met het bedrag der uitkeering, krachtens eene wettelijke verzekering gebeurd. Met het oog op hetgeen in het Voorloopig Verslag terecht wordt opgemerkt omtrent het vervullen eener wettelijke verplichting tegen eene vergoeding, welke geringer is dan het loon, hetwelk in denzelfden tijd zoude zijn verdiend, is ook op dit punt de regeling herzien. Het komt den ondergeteekende voor, dat door de aangebrachte wijzigingen, die voor het overige zich zelf verklaren, eene deugdelijke oplossing gegeven wordt van de verschillende vragen, die in verband met de Ongevallenwet 1901 en de komende ziekteverzekering werden opgeworpen.

Het thans voorgestelde artikel zal buiten den invloed blijven van de artt. 87 en volg. der Ongevallenwet 1901, daar de burgerrechtelijke verplichtingen des werkgevers bij genoemde wetsartikelen beperkt worden tot dezulke, welke uit onrechtmatige daad voortvloeien; van contractueele verplichtingen is daar geene sprake.

Een tweede voordeel, dat door de thans voorgestelde lezing beoogd wordt, is dat nu niet meer kan gezegd worden, dat aanleiding voor arbeiders zal bestaan hun lidmaatschap van ziekenfondsen en dergelijke nuttige instellingen van onderling hulpbetoon te doen eindigen; waar de verplichting des werkgevers om het loon te blijven uitkeeren, zoo zij al niet geheel uitgesloten wordt — waarover nader — toch beperkt is tot den duur van den uitteraard vaak korten opzeggingstermijn — men vergelijkte art. 1639 i *nieuw* — daar zal geen arbeider aan dit voorschrift eene reden ontleenen om zijn „bus” op te zeggen.

Wel zou dit, gelijk de ondergeteekende vreest, meer en meer geschieden, indien bepaald werd, dat de werkgever in geval van ziekte van den arbeider verplicht zal zijn diens uitkeering uit het ziekenfonds tot zeker percentage, of tot het geheele bedrag van het loon aan te vullen. Eene dergelijke bepaling zou allicht tot veronachtzaming der ziekenfondsen leiden, daar de arbeider weten zou, dat al hetgeen hij niet van het fonds ontvangt, toch uit den zak des werkgevers komen moet.

Met dit al bestaat er geen gegronde vrees, dat krachtens de thans voorgedragen regeling de arbeider te veel ontvangen zal en in verband daarmee een te drukkende last zal worden gelegd op des werkgevers schouders. De leden, die op deze mogelijkheid de aandacht vestigden, zullen erkennen, dat na de beperking, welke de verplichting tot uitkeering van loon tijdens ziekte heeft ondergaan, van den werkgever een offer gevergd wordt, dat, door menscheijkheid en billijkheid geboden, ook door minder financieel sterke werkgevers gedragen zal kunnen worden.

Tegen de opneming van sommige andere omstandigheden, die met ziekte op ééne lijn behooren te worden gesteld, in het artikel, scheen bij nader inzien geen overwegend bezwaar te bestaan. Er blijft toch altijd eenige twijfel over of ook in ernstige gevallen, gelijk de in het Voorloopig Verslag genoemde art. 1638 w (*nieuw 1638 z*) wel geacht moet worden voldoende hulp te bieden. Al zal toch een werkgever, die bijv. weigert het loon uit te betalen voor den tijd, door den arbeider verzuimd ter zake van eene begrafenis van een zijner huisgenooten of naaste familieleden, wel door niemand een goed werkgever worden genoemd, toch is daarmee niet gezegd, dat hij zich aan die omstandigheid op zich zelf voldoende zal laten gelegen liggen.

Voorts is in het vroegere tweede, thans zesde, lid eene andere redactie gebezigd, welke meer dan de vorige geacht kan worden van toepassing te zijn op handelsreizigers, die op provisie werken. Thans toch wordt een leidraad gegeven, welke met eenigen goeden wil zonder moeilijkheden tot de vaststelling van het loon, gedurende een beperkten tijd van verhindering verschuldigd, zal kunnen leiden.

Eindelijk heeft in het laatste lid van het artikel de bepaling van dwingend recht plaats gemaakt voor de bevoegdheid om bij schriftelijke overeenkomst of reglement van de voorschriften van het artikel af te wijken; de redenen, waarom deze wijziging in het Voorloopig Verslag werd aanbevolen, moeten weliswaar geacht worden grootendeels betrekking te hebben op de onbepaalde verplichting, welke in de vroegere redactie van het artikel was vervat, ook thans hebben zij haar gewicht niet verloren. Daarbij komt, dat het in de practijk vaak uiterst moeilijk zal zijn te beslissen, of zekere afwijking inderdaad ten nadeele van den arbeider zou strekken, terwijl toch den werkgever de bevoegdheid nimmer ontnomen zoude kunnen worden eene voor den arbeider voordeliger regeling te treffen, dan thans in het artikel is vervat. Het kwam derhalve verkieslijk voor in deze tot de bepaling der vorige ontwerpen terug te keeren.

Thans blijven nog enkele in het Voorloopig Verslag gememoreerde punten ter bespreking over. Zoo heeft in de eerste plaats de ondergeteekende geene vrijheid kunnen vinden eene bijzondere bepaling voor te stellen, waardoor de arbeider, na zijn herstel teruggekeerd, de dienstbetrekking niet zoude mogen verlaten gedurende een termijn,

gelijkstaande met den tijd, waarin hij, ziek zijnde, loon heeft ontvangen. Eene zoodanige regeling zou, met de vaststelling der rechtsgevolgen van tegenstrijdige handelingen, eene zoo omslachtige worden, dat het juist schijnt deze zedelijke verplichting des arbeiders tot haar natuurlijk terrein, de moraal, te beperken. Bovendien verliezen men niet uit het oog, dat thans reeds feitelijk in den regel hetzelfde resultaat zal worden bereikt, nu de tijd, gedurende welken de arbeider, ziek zijnde, zijn loon moet ontvangen, tot den opzeggingstermijn is ingekort.

Wel zal het inderdaad vaak moeilijk zijn het bewijs te leveren, dat de ziekte, waaraan de arbeider lijdt, door opzet of onzedelijkheid is veroorzaakt; doch deze omstandigheid mag den wetgever niet weerhouden een juist beginsel in de wet op te nemen; anders toch zoude het nimmer tot zijn recht kunnen komen.

Onder ziekte moet in dit verband verstaan worden een lichaams-toestand, waardoor de arbeider verhinderd wordt zijn arbeid te verrichten, zoodat eene bevalling met hare gevolgen krachtens deze bepaling zeker als eene ziekte zal moeten worden beschouwd. Of nu de bevalling eener ongehuwde vrouw al of niet te beschouwen is als eene door onzedelijkheid veroorzaakte ziekte, kan a priori niet worden vastgesteld: eene zoodanige bevalling kan onder zoo velerlei omstandigheden veroorzaakt zijn; dat de beslissing dezer vraag slechts aan de hand der feiten gegeven kan worden. Hoe gestreng men immers moge zijn in zijne opvattingen omtrent sexueele moraal, met het oog op de mogelijkheid van geweldpleging en dergelijke, zal niemand in het algemeen kunnen verklaren, dat de bevalling eener ongehuwde vrouw per se door onzedelijkheid harerzijds veroorzaakt moet zijn. Daarom kan ook geene verduidelijking van redactie hier baat geven, zoo men althans niet wil vervallen in eene uitvoerige casuïstiek, welke toch nimmer volledig zou kunnen zijn.

Met de redenen, die werden aangevoerd tegen de voorgestelde opneming van „grove schuld”, al of niet gepaard met schrapping van „onzedelijkheid”, kan de ondergeteekende zich geheel vereenigen. De bedoelde bepaling der Ongevallenwet 1901 was inderdaad bij de redactie van dit artikel in de gedachte als een voorschrift, waarmee hier verband moest gehouden worden.

Hoewel het duidelijk is, dat hier werkelijk slechts sprake kan zijn van *des arbeiders* opzet of onzedelijkheid; is niettemin aan den wenk van het Voorloopig Verslag gevolg gegeven.

Eindelijk heeft de ondergeteekende geene vrijheid kunnen vinden aan het slot van het voorlaatste lid toe te voegen: „of heeft kunnen besparen”. Hierdoor zou een element van onzekerheid worden ingebracht waar vóór alles behoefte aan zekerheid bestaat. In het gegeven voorbeeld zou de werkgever zelf den hulparbeider, namens den arbeider, gedaan kunnen geven.

G. O. Art. 1638 c. Evenwel verliest de arbeider niet zijne aanspraak op het naar tijdruimte vastgesteld loon voor eenen tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn, wanneer hij, ten gevolge van eene niet door eigen opzet of onzedelijkheid veroorzaakte ziekte, verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten.

Komt hem in zoodanig geval krachtens eenig wettelijk voorschrift eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe, dan wordt het loon verminderd met het bedrag dier vergoeding of uitkeering; komt hem eene uitkeering toe uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering, waarin

door den werkgever wordt bijgedragen. dan wordt het loon verminderd met zooveel ten honderd dier uitkeering, als de werkgever honderdste gedeelten van de verschuldigde stortingen of premien bijgedragen heeft.

Eveneens verliest de arbeider niet zijne aanspraak op het naar tijdruimte vastgesteld loon voor eenen tijd, naar billijkheid te berekenen, wanneer hij, hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid, zonder geldelijke vergoeding, opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden, hetzij ten gevolge van zeer bijzondere, buiten zijne schuld ontstane, omstandigheden, voor korten tijd verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten.

Komt den arbeider voor de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting, krachtens eenig wettelijk voorschrift eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe wegens tijdverzuim, minder bedragende dan het loon, waarop hij over de verzuimde tijdruimte aanspraak heeft, dan wordt het loon verminderd met het bedrag der hem te dier zake toegekende vergoeding of uitkeering.

Onder zeer bijzondere omstandigheden worden, voor de toepassing van dit artikel, begrepen: de bevalling van de echtgenoot van den arbeider zoodat het overlijden en de begrafenis van zijne huisgenooten en van zijne bloed- en aanverwanten in de rechte linie onbepaald en in den tweeden graad der zijlijn.

Is het loon in geld op andere wijze dan naar tijdruimte vastgesteld, dan wordt voor de toepassing van dit artikel als loon aangenomen het gemiddeld loon, hetwelk de arbeider, wanneer hij niet verhinderd ware geweest, gedurende dien tijd had kunnen verdienen.

Het loon wordt echter verminderd met het bedrag der onkosten, welke de arbeider zich door het niet-verrichten van den arbeid heeft bespaard.

Van de bepalingen van dit artikel mag alleen bij schriftelijke overeenkomst of reglement worden afgeweken.

Verslag van het Mondeling Overleg.

XIII. Van de zijde der Commissie werd gevraagd, of het niet wenschelijk ware in de bepaling van art. 1638 c, derde lid, eene uitdrukking te bezigen, waardoor buiten twijfel wordt gesteld, dat tot de daar bedoelde veranderingen zullen behooren: vervulling van een mandaat door kiezers opgedragen en uitoefening van stembevoegdheid.

De Minister antwoordde, dat en vervulling van een mandaat door kiezers opgedragen en uitoefening van stembevoegdheid als publiekrechtelijke plichten zijn te beschouwen, zoodat beide onder de woorden van de bepaling zullen zijn begrepen. Overigens erkende de Minister, dat twijfel aan de toepasselijkheid van de bepaling op plichten als de hier bedoelde zelfs niet mag kunnen rijzen en verklaarde hij zich daarom bereid alsnog te overwegen, of verduidelijking van de redactie noodig moet worden geacht.

2e N. v. W. Aan het vijfde lid van art. 1638 c wordt het hier volgende toegevoegd: „Evenzoo worden onder de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting begrepen: de vervulling van werkzaamheden, voor den benoemde voortvloeiende uit eene krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing, zoodat de uitoefening van kiesbevoegdheid.”

2e N. v. W. Art. 1638 c. Het eerste lid wordt gelezen als volgt:

„Evenwel verliest de arbeider niet zijne aanspraak op het naar tijdruimte vastgesteld loon voor eenen tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn, wanneer hij tengevolge van ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, tenzij de ziekte of het ongeval door

zijn opzet of onzedelijkheid veroorzaakt of het gevolg is van een lichaamsgebrek, hetwelk hij bij het aangaan der overeenkomst opzettelijk voor den werkgever heeft geheim gehouden.”

In het derde lid worden de woorden „voor eenen tijd, naar billijkheid te berekenen” vervangen door de woorden „voor eenen korten, naar billijkheid te berekenen tijd”, terwijl de woorden „voor korten tijd” aan het slot van dat lid vervallen.

[In het laatste lid werden de woorden „schriftelijke overeenkomst” vervangen door de woorden „schriftelijk aangegane overeenkomst”. Zie 2e N. v. W. op bladz. 16.]

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(9 Maart 1906.)

De heer de Savornin Lohman: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bladz. 358; men zie voorts deel I, bladz. 188 en volg.]

In art. 1638 c vinden wij hoe gehandeld moet worden wanneer bijv. een koetsier lid wordt van den raad, wat nu kan. Dan mag voor de uitoefening van dat lidmaatschap hem geen loon worden gekort.

„Evenzoo worden onder de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting begrepen de vervulling van werkzaamheden voor den benoemde voortvloeiende uit een krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing zoodat de uitoefening van kiesbevoegdheid.”

Welnu, de werkzaamheden van een lid van den raad kunnen zeer vele zijn en de tot lid van den raad benoemde koetsier kan dus tot zijn heer zeggen: ik ben nu bezig met het bestudeeren van voorstellen die bij den raad zijn ingekomen, ik kan mijn dienst op dit oogenblik niet verrichten, maar toch moogt gij mij geen loon korten.

[Men zie verder bij art. 1638 k.]

Nota van Wijziging.

[ingezonden 1 Mei 1906, stuk no. 55.]

In het tweede lid worden de woorden „eenig wettelijk voorschrift” vervangen door de woorden „eenige wettelijk voorgeschreven ziekte- of ongevallenverzekering” en de woorden „komt hem eene uitkeering toe” door de woorden „komt hem anders dan ingevolge wettelijk voorschrift eene uitkeering toe”.

In het zesde lid worden de woorden „wordt voor de toepassing van dit artikel als loon aangenomen” vervangen door de woorden „zijn de bepalingen van dit artikel eveneens van toepassing met dien verstande, dat als loon wordt aangenomen”.

Toelichting.

Deze wijzigingen beoogen alleen, door verduidelijking der redactie, de bedoeling beter te doen uitkomen.

Beraadslagingen in de Tweede Kamer.

(3 Mei 1906.)

De Voorzitter: Mijne Heeren! Ik wensch aan de Kamer mededeeling te doen van het bij mij bestaande voornemen, betreffende de behandeling van de artt. 1638 c en 1638 ij, ten einde de leden in de gelegenheid te stellen daarmede reeds nu rekening te houden, voor het geval namelijk mijn voornemen de goedkeuring der Kamer mocht verwerven.

Beide artikelen behandelen de gevolgen van ziekte of ongeval eens arbeiders voor zoover die de verplichtingen van den werkgever betreffen.

Die verplichtingen der werkgevers gelden ten eerste tegenover alle arbeiders (art. 1638 c), ten tweede alleen tegenover de inwonende arbeiders (1638 ij).

Nu komt het mij voor, dat tusschen die beide gevallen een nauw verband bestaat, zoodat het bezwaarlijk zal zijn om, wanneer de behandeling van beide artikelen strikt gescheiden wordt gehouden, daaraan ook inderdaad de hand te blijven houden. Het is gansch niet onwaarschijnlijk dat bij de behandeling van art. 1638 c ook reeds gesproken zal worden over art. 1638 ij; bijv. omdat er leden zijn, die beide artikelen nevens elkander niet gewenscht achten.

Van den anderen kant heeft het echter ook zijn moeilijkheid om die artikelen in hun vollen omvang gelijktijdig te behandelen, want daarvan zou het gevolg moeten zijn, dat dan ook al de amendementen op de beide artikelen achter elkander zouden moeten worden toegelicht, waardoor, naar mijn oordeel, de behandeling van het geheel niet aan duidelijkheid zou winnen. Ik wensch derhalve de volgende wijze van behandeling voor te stellen.

De algemeene beraadslaging over de artt. 1638 c en art. 1638 ij wordt gelijktijdig geopend en gesloten, zoodat de amendementen op de beide artikelen dan niet — althans in bijzonderheden — worden toegelicht. Wanneer de algemeene beraadslaging over de beide artikelen is gesloten, worden verder de beraadslagingen over beide artikelen gescheiden gehouden, zoodat eerst de amendementen worden toegelicht op art. 1638 c en daarna dit artikel met die amendementen wordt afgehandeld. Vervolgens wordt op dezelfde wijze te werk gegaan met art. 1638 ij en de daarop voorgestelde amendementen.

Het komt mij voor, dat dit een geregelde wijze van behandeling zal zijn, daarbij natuurlijk van de veronderstelling uitgaande, dat bij de behandeling der amendementen dan ook niet weder in de algemeene beschouwingen zal worden teruggetreden. Volgt men een anderen weg dan zie ik geen kans, om, wanneer een der leden over art. 1638 c sprekende, in zijn betoog ook verplicht is te verwijzen naar art. 1638 ij, hem met eenig materieel recht daarvan terug te houden, al blijft natuurlijk formeel het recht daartoe aan den Voorzitter.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Volgens het zoeven genomen besluit zullen thans plaats hebben de algemeene beschouwingen over de artt. 1638 c en 1638 ij. Deze artikelen luiden: [enz.].

De heer van Dedem: Mijnheer de Voorzitter! Tegen de artt. 1638 c en 1638 ij heb ik principieele bezwaren, omdat daar zaken worden geregeld, die m. i. in een ziekte-verzekeringswet, maar niet in een arbeidscontract te huis behooren.

In het Iste lid van art. 1638 c wordt den werkgever opgelegd om gedurende zekeren tijd het loon te betalen, als de arbeider ziek wordt. Deze bepaling is volkomen in strijd met het onmiddellijk voorafgaande artikel, dat luidt: „Geen loon is verschuldigd voor den tijd gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht.” Hoe is men er toe gekomen om onmiddellijk, na deze logische bepaling, in het volgende artikel het tegendeel vast te stellen? De reden is, dat er nog geen wet is op de ziekteverzekering; maar mag dit aanleiding zijn hier voorschriften te geven, die een goede regeling der ziekteverzekering zeer zal bemoeilijken, misschien onmogelijk zal maken? De ziekteverzekering wordt, naar ik meen, in den regel gedragen, of door den arbeider alleen, of den arbeider en den patroon gezamenlijk. Vergis ik mij niet, dan is bijna overal de bepaling opgenomen, dat de twee eerste dagen der ziekte geen ziekengeld wordt genoten. Door de arbeiders is ingezien, dat zoo mogelijk simulatie moet worden voorkomen; daarom is de gelegenheid afgesneden om met behoud van loon een of twee dagen thuis te blijven. Dat hiervoor gevaar bestaat, blijkt uit hetgeen met de beambten der posterijen schijnt plaats te hebben, dat door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, weinige weken geleden, is toegegeven en ook door den heer de Klerk is erkend (zie *Handelingen* 1905/1906, bladz. 1106 en bladz. 1097). Wat daar geschiedt, is ook elders denkbaar en de werkgever kan geen inspecteurs aanstellen, zooals, naar ik meen, het Rijk te Amsterdam doet, om hiertegen te waken. Ik geloof echter, dat dit middel ook weinig zou baten.

Wordt dit artikel aangenomen, dan zal een goede regeling der ziekteverzekering bezwaarlijk tot stand kunnen komen, want zij zal op heftigen tegenstand der arbeiders stuiten. De arbeiders zullen de voordeelen die deze wet hun biedt

willen behouden. Zij zullen er op aandringen, dat deze voordeelen worden uitgebreid in dien zin, dat de duur der uitbetaling van het volle loon door den werkgever nog aanmerkelijk wordt verlengd. Van bijdragen door de arbeiders in het ziekenfonds zal geen sprake meer kunnen zijn, en dragen zij in dat fonds niet bij, dan hebben zij geen belang om tegen simulatie te waken. Wij moeten bedenken, dat wij niet alleen te doen hebben met rechtgeaarde arbeiders; er zijn er ook die minder conscientieus zijn. De Ongevallenwet is ten onrechte vóór de Ziekteverzekeringwet tot stand gekomen en de nadeelen zijn niet uitgebleven. Zal men nu hier in dezelfde fout vervallen en in deze wet bepalingen opnemen, die een goede wet op de ziekteverzekering in den weg zullen staan?

Woont de arbeider bij den werkgever in, dan komt er nog heel wat anders kijken. De werkgever zal niet alleen het loon aan zijn zieken arbeider moeten betalen, maar hem bovendien behoorlijk moeten verplegen, en voor de geneeskundige behandeling zorg dragen. Gedurende de eerste 4 weken blijven alle kosten voor den werkgever. Daarna mag hij de kosten op den arbeider verhalen, maar als deze arm is kan er natuurlijk niets worden verhaald. Intusschen moet de arbeider worden verpleegd misschien jarenlang. Van een opzeggingstermijn is hier geen sprake. Het eenige middel om hieraan te ontkomen bieden de artt. 1639p [o] en 1639s [r], namelijk het verbreken der dienstbetrekking en het geven van schadeloosstelling. Maar men vergeet niet, dat er ook nog een art. 1639t bis [s] is, en dat als de zieke arbeider door verwijdering uit de werkgeverswoning aan zijn gezondheid of op welke wijze ook, meer schade heeft geleden dan de gegeven schadeloosstelling van art. 1639s [r] bedraagt, hij volledige schadeloosstelling kan vorderen. Of er plaats is in de werkgeverswoning voor een behoorlijke verpleging; of hij gelegenheid heeft den arbeider in een ziekenhuis te doen opnemen; of hij de kosten daarvan kan betalen; of bij een besmettelijke ziekte het geheele gezin aan groote gevaren wordt blootgesteld, daarnaar wordt niet gevraagd; de werkgever heeft te zorgen voor een behoorlijke verpleging. Maar hoe zal hij aan de verplichting voldoen? Ziekenverpleging is een daad van barmhartigheid, die toewijding, zelfopoffering en liefde vereischt; doch die eigenschappen laten zich niet afdwingen en niet door de wet opleggen. Een werkgever, die een dienstbode heeft, die hem jarenlang trouw heeft gediend, zal uit ware genegenheid voor een goede verpleging zorgen, als die dienstbode ziek wordt. Maar het zal hem zeer zwaar vallen voor een behoorlijke verpleging te zorgen, als de zieke dienstbode sinds kort in zijn dienst is en hij hem liever vandaag dan morgen ziet vertrekken. Om aan de wet te voldoen zal hij wellicht een pleegzuster moeten nemen en is de ziekte van ernstigen aard, dan zal hij 2 personen in dienst moeten nemen, omdat een pleegzuster het niet zal kunnen volhouden. Behalve veel last, ongerief en misschien gevaar voor besmetting, heeft hij dan nog een of twee personen meer te verzorgen in zijn gezin.

De eischen hier door de wet gesteld zullen vele goeode en welwillende werkgevers, voor wie de wet onnodig is, omdat zij reeds vrijwillig deze verplichtingen vervullen, bitter en ontevreden maken en de goede verstandhouding tusschen hen en hun dienstboden benadeelen.

De niet goeode werkgevers zullen onmogelijk aan deze eischen kunnen voldoen; zij zullen er door ten gronde worden gericht, tenzij zij middelen vinden om er zich aan te onttrekken. De arbeiders en dienstboden met een zwakke gezondheid zullen aan den dijk worden gezet en niet dan op onereuse voorwaarden werk kunnen vinden. In plaats van voordeel, zullen deze bepalingen ten slotte nadeel aan de arbeiders brengen.

Goeode werkgevers plegen ook thans de rekening van den dokter voor hun dienstboden te betalen, maar dan is het een rekening door den arts ingeleverd met het oog op de financiële positie van den patiënt. Wordt dit ontwerp wet, dan krijgt de werkgever de rekening, en in de Memorie van Antwoord wordt het zeer natuurlijk geacht, dat de geneesheer, wetende dat de werkgever moet betalen, met de draagkracht van de dienstboden geen rekening zal houden. Moet er een operatie geschieden, dan is het te voorzien, dat de werkgever honderden guldens zal moeten betalen, behalve loon, verplegingskosten en gewone geneeskundige behandeling, ongerekend de moeite en zorgen, die hij wellicht weken, misschien jaren zal hebben te dragen. Al deze lasten, kosten en zorgen worden den werkgever opgelegd, niettegenstaande geen loon verschuldigd is voor den tijd dat de arbeider de bedongen arbeid niet verricht.

Op de artikelen 1638 c en 1638 ij zijn wel wijzigingen voorgesteld door de Commissie van Rapporteurs, die eenige verlichting aanbrengen, doch in hoofdzaak blijft de zaak onveranderd en worden moreele verplichtingen, die de goeode werkgever thans gemeenlijk vervult, tot wettelijke gemaakt, die door den niet goeoden werkgever onmogelijk kunnen worden nagekomen en die den band, die

thans nog tusschen werkgevers en werknemers bestaat, hoe langer hoe losszer zal maken.

Volgens het tweede lid van artikel 1638 c krijgt de arbeider bij ziekte, behalve het loon, nog de uitkeering uit een particulier ziekenfonds. Bedraagt die uitkeering aanvankelijk het volle loon, dan heeft hij gedurende den opzeggings-termijn — en die kan van langen duur zijn — dubbel loon. Betaalt de werkgever bijv. de helft in het ziekenfonds, dan zal hij de helft, namelijk het gedeelte dat hij heeft bijgedragen, van hetgeen den arbeider wordt uitgekeerd, van het loon mogen aftrekken, zoodat de arbeider dan 50 pct. meer ontvangt dan zijn gewone loon. Dit is zoo'n buitenkansje dat simulatie niet zal uitblijven.

Het 3de lid bepaalt, dat de arbeider zijn aanspraak op loon behoudt als hij voor korten tijd, naar billijkheid te berekenen, een hem door wet of overheid opgelegde verplichting vervult, waarvoor hij geen geldelijke vergoeding geniet.

Voreerst rijst hier de vraag: wat is korten tijd, naar billijkheid te berekenen? Voor hoeveel subjectieve opvattingen geeft dit geen aanleiding?

Maar vervolgens vraag ik: hoe is men toch op het denkbeeld gekomen om werk, dat wet of Overheid van den arbeider vordert, door den werkgever te laten betalen? Ofschoon geen loon verschuldigd is voor den tijd dat de arbeider den bedongen arbeid niet verricht, wordt hier bepaald, dat de werkgever zelfs het loon zal betalen voor werk, dat voor anderen wordt verricht. Waarom betaalt de Overheid dezen arbeid, die zij in het algemeen belang van den arbeider vordert, niet zelf?

Het 4de lid geeft den werkgever het recht het loon te verminderen met het bedrag, dat de arbeider als geldelijke vergoeding, krachtens eenig wettelijk voorschrift, ontvangt, voor de vervulling eener door wet of Overheid opgelegde verplichting. Wordt hij derhalve tot lid van den gemeenteraad verkozen en ontvangt hij presentiegeld, of wel wordt hij als milicien of landweerman voor een inspectie of voor korte oefening opgeroepen en ontvangt hij soldij, dan mag het loon hiermede worden verminderd.

's Rijks schatkist zal hierbij welvaren. Immers arbeiders die voor korten tijd onder de wapenen moeten komen en thans hiervoor vergoeding bekomen tot onderhoud van het gezin, zullen deze voortaan niet noodig hebben, omdat het hoofd van het gezin zijn loon behoudt. Dit is een vermindering van de Oorlogsbegrooting ten koste van den werkgever.

Het 5de lid is beleedigend voor den arbeider. Welk rechtgeaard werkman zal, als zijn vrouw zijn zorgen behoeft, of als hij de laatsté eer moet bewijzen aan eel zijner bloedverwanten, hiervoor betaling eischen van den patroon? Voorts wordt nog eens nader vastgesteld, dat onder vervulling eener door wet of Overheid opgelegde verplichting, ook begrepen is het werk dat voortvloeit uit een krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing, alsmede de uitoefening van het kiesrecht. Ook dit zal een rechtgeaard werkman niet aannemen, als hij in strijd handelt met de inzichten van den werkgever. Hij zal gevoelen dat hij geen loon mag eischen gedurende den tijd, dat hij werkzaam is in strijd met de belangen van den werkgever.

Waarom worden niettemin deze verplichtingen op den werkgever gelegd? Wil men dan de wet gebruiken om de arbeiders slechte manieren te leeren? Dergelijke bepalingen ontsieren het wetsontwerp en ik hoop, dat zij er uit zullen verdwijnen.

Redelijk zou het zijn in de wet te bepalen, dat de werkgever zijn arbeider in de gelegenheid moet stellen, het in dit lid vermelde na te komen. Dit is wat de uitoefening van het kiesrecht betreft reeds geschied, maar van de andere moreele verplichtingen zou hij hem door een verbod kunnen terughouden. Er is wel niet veel gevaar dat dit geschieden zal, maar de wet geeft geen waarborg; en toch zou de arbeider hieraan meer hebben, dan aan de toezegging zijn loon te behouden, die door een verbod om die moreele verplichting uit te voeren, vanzelf zou vervallen.

In het laatste lid wordt de gelegenheid gegeven zich aan de verplichtingen van dit artikel te onttrekken, maar die dit doet wordt met een zwarte kool aangeteekend; immers dan berooft hij den arbeider van de rechten die de wet hem toekent. Hij is dan een gevlekt patroon, die bij de arbeiders als een slecht werkgever zal te boek staan. Art. 1638 z zal dan, bij voorkomende gelegenheden, loodzwaar op hem drukken.

Ik zal geen amendementen indienen, maar mij bepalen tegen de artikelen 1638 c en 1638 ij te stemmen; zij zijn mijns inziens door amendementen niet te verbeteren en kunnen best uit het wetsontwerp worden gemist. Zal de wet voor mij aannemelijk zijn, dan moet de ziekteverzekering er uit verdwijnen,

omdat die afzonderlijk moet worden geregeld en de thans opgenomen bepalingen een goede regeling in den weg staan.

Gaarne werk ik mede aan de bepalingen dezer wet waardoor de arbeider wordt beschermd; maar de beide genoemde artikelen werken zeer eenzijdig en dreigen voor den middenstand een ondragelijke last te worden, terwijl zij de goede verstandhouding tusschen den werkgever en den arbeider in hooge mate zullen benadeelen.

Wil men in deze wet een bepaling opnemen waarbij aan den werkgever de verplichting wordt opgelegd bij te dragen in de ziekteverzekering, dan heb ik daartegen geen bezwaar. In de wet op de ziekteverzekering moet deze verplichting dan behoorlijk worden geregeld.

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! De aard van het door ons ingediende amendement brengt mede, dat de toelichting er van zoude samenloopen met deze algemeene beschouwingen.

Om dus de Kamer een dubbel debat te besparen, meen ik het best te doen om hetgeen ik ter toelichting te zeggen had nu te zeggen en mij later daaraan te refereeren, misschien met een enkele toevoeging. Het was toch mijn voornemen om enkele algemeene opmerkingen te maken alvorens ik tot de toelichting van het amendement, dat trouwens een zeer algemeene strekking heeft, zoude gekomen zijn.

Mijn eerste algemeene opmerking is deze: dat zoowel mijn medevorstellers als ik, geheel medegaan met de motiveering, welke oorspronkelijk aan dit artikel gegeven is, en welke men kan vinden in het werk van den heer Drucker, waarin gesproken wordt van den meer humanen geest die ten aanzien van deze materie in latere jaren in de verschillende wetgevingen is belijnd.

Ons amendement wil dan ook geen reactie tegen dien humanen geest, maar is eerder een uitloeiisel van onze meening, dat nu daaraan een minder gewenschte uitwerking wordt gegeven.

Wanneer ik het denkbeeld, dat aan het geheele artikel ten grondslag ligt, karakteriseer, zou ik zeggen: dat het de erkenning is dat de dienstbetrekking van den arbeider niet is een te sterke band, een ketting den arbeider om den hals gelegd, niet is een middeleeuwsche toestand.

Ik meen dat hier een stel bepalingen in de wet neergeschreven wordt, welke vanzelf spreken, welke daar eigenlijk niet behoeven te staan. Wie toch zal er aan twijfelen, dat aan den arbeider de vrijheid moet gegeven zijn zonder inhouding van loon, een overleden bloedverwant te gaan begraven, of bij de bevalling van zijn vrouw tegenwoordig te zijn, zich te wijden aan die kleine maatschappelijke en huiselijke plichten, die zeer zeker ook de arbeider te vervullen heeft?

Ik verschil in dit opzicht van den vorigen spreker, die meende dat het hier geldt het betalen van deze en dergelijke verrichtingen door den werkgever. Want men vergeet niet, dat veel anderen in hetzelfde geval verkeerden, en dat ook wij, wanneer wij een bezoldigde betrekking bekleeden, dikwijls een groot deel van onzen tijd, niet alleen vrijen tijd, besteden voor het algemeen belang, bijv. wanneer wij gekozen worden tot lid van den Raad of van Provinciale Staten of dergelijke betrekkingen, die niet kunnen waargenomen worden zonder dat men een deel van zijn betaalden tijd daaraan opoffert.

Ik betreur het echter, dat dergelijke bepalingen in wet moeten neergeschreven worden en ik vind dit een staaltje van de sociale wetgeving in haar zeer weinig ideale beteekenis.

Is het noodig, dat het in de wet geschreven worde, mag men vragen? Dit is een vraag waarop ik niet zoo gauw het antwoord zou weten te geven. Maar zal het beter worden indien men dergelijke bepalingen in de wet schrijft? Dit is ook een vraag. Zal het beter worden, indien men de gewone plichtsbetrachting tot een wettelijke verplichting gaat maken?

Na deze zeer algemeene opmerking kom ik tot het art. 1638 c zelf, en dan wil ik er aan herinneren, dat dit artikel aanvankelijk geheel anders luidde, dat het een geheele evolutie heeft ondergaan voor en aler het den vorm heeft gekregen waarin wij het nu voor ons hebben. Aanvankelijk is bedoeld, dat bij huiselijke en andere verhindering van kortstondigen aard, waarmede die ten gevolge van ziekte en van ongeval over één kam geschoren werden, geen korting op het loon van den arbeider zou plaats hebben.

Het Duitsche Burgerlijk Wetboek zegt: „für eine verhältnissmässig nicht erhebliche Zeit“.

Wat wil dit zeggen? Een tijdsverloop dat in verhouding tot de geheele dienstpraestatie van geen of weinig beteekenis is. De Zwitsersche wet spreekt van „Un temps relativement court“. Ik merk hierbij, op, dat in de Zwitsersche wet

de geheele zaak in een ander verband beschouwd moet worden dan hier het geval is.

De tegenwoordige bepaling is nu langzamerhand, langs den weg der evolutie, een formeele voorziening geworden in geval van ziekte en ongeval, een voorziening, bestemd om somwijlen gedurende betrekkelijk geruimen tijd te werken, een verstrekkende regeling. En nu komt het mij voor, en dit is een van de hoofdgrievens die ik tegen deze bepaling heb, dat dit hier het geval niet behoort te zijn.

Ik merk ook nog op, en dit sluit zich aan bij hetgeen vroeger door den geachten afgevaardigde uit Goes en anderen is opgemerkt, dat wij hier weder een van die gevallen hebben, waarin de schriftelijke voorbereiding, het vooronderzoek van het wetsontwerp niet tot zijn recht is gekomen. Hetgeen wij nu behandelen is iets geheel anders dan wat aanvankelijk voorgesteld is. Wanneer wij de Memorie van Toelichting, wanneer wij het Voorloopig Verslag lezen, dan ziet men, dat wat daar gezegd is, weinig en niet dan met voorzichtigheid toepasselijk te maken is op het ontwerp-artikel dat wij nu voor ons hebben.

Het bezwaar tegen het voorgestelde artikel richt zich, wat ons betreft, hoofdzakelijk tegen de eerste en de tweede alinea. Ook tegen alinea 5 zou wellicht eenig bezwaar moeten gemaakt worden, omdat ook in die alinea, na het mondeling overleg met de Commissie van Rapporteurs, een tamelijk verre strekking is gebracht, nu men daar zeer algemeen is gaan spreken van de vervulling van werkzaamheden, voor den benoemde voortvloeiende uit een krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing.

Dit kan inderdaad ver strekkende gevolgen hebben en het klopt, naar het mij voorkomt, weinig met alinea 3, waar nog altijd gesproken wordt van een korten naar billijkheid te berekenen tijd. Wanneer men daarnaast stelt de zeer algemeene bepalingen van alinea 5, dan komt het mij voor, dat er een soort van afstand is gekomen tusschen die beide alinea's, die in de toepassing moeilijkheid kan opleveren. Maar het is niet — men kan dit reeds afleiden uit hetgeen ik zeide — het is niet hiertegen dat mijn bezwaar zich richt. Ik meen, dat, ook al wordt een arbeider tot lid van den raad gekozen, dit zijn oplossing wel zal vinden en men zich daarover dus niet bezorgd behoeft te maken.

Tegen de alinea's 1 en 2 van dit artikel bestaan andere bezwaren, bijzondere, speciale bezwaren. Ik wijs er aanstonds op, trouwens het zal duidelijk zijn, dat ook zonder die beide alinea's dit artikel kan blijven bestaan en in dien vorm voor het overige aan zijn oorspronkelijke bedoeling zeer goed kan beantwoorden.

Wij zijn — het is reeds opgemerkt door den vorigen geachten spreker — hier met deze twee alinea's eensklaps gekomen midden in het gebied van de ziekteverzekering en van de ongevallenverzekering. Er wordt hier voorgesteld in den vorm van loon aan den arbeider uit te keeren een ziekengeld gedurende de eerste 7 dagen van de hem overkomen ziekte, een ziekengeld niet van een zeker percentage, maar van het geheele bedrag van het loon. Wij vinden hier een stuk ziekteverzekering in het arbeidscontract, waarin het allerminst behoort.

Ik mag deze meening kortelijk toelichten. Daarvoor moet ik even terugtreden in de geschiedenis van onze Ongevallenverzekeringwet.

Toen wij de Ongevallenwet hebben gemaakt, stonden wij op een tweekop. Wij moesten uitmaken of wij voor onze sociale wetgeving, in zake arbeidersverzekering, zouden kiezen den publiekrechtelijken of den privaatrechtelijken weg. Wij hebben toen den eerste gekozen. Er is daarover tot tweemaal toen in deze Kamer een debat gevoerd, wij herinneren ons dat, een zeer belangrijk en gewichtig debat. Of wij toen te recht of ten onrechte den publiekrechtelijken weg gekozen hebben, laat ik nu in het midden. Ik accepteer de keus, die toen gedaan is, omdat het mij voorkomt, dat wij nu van dien weg niet kunnen afwijken. Wij zullen dien weg vooreerst moeten blijven volgen. Er is destijds gezegd door den toenmaligen geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, dat het altijd zoo gemakkelijk zou zijn om van dien publiekrechtelijken weg weer af te komen door het toen gekozen stelsel, het premiestelsel met de storting van de contante waarde, omdat dit maakte, dat men telken jare kon liquideeren, de zaak aan kant doen en eenvoudig de firma opdoeken. Of dit zoo gemakkelijk zou gaan, weet ik niet, maar of de Regeering of iemand onzer nu daarop plan heeft of daartoe den eersten stap zou willen doen, meen ik ten eerste te moeten betwijfelen. Wij zullen dus den publiekrechtelijken weg wel blijven volgen, en nu is mijn meening, dat wij niet daarnaast kunnen plaatsen een voorziening op privaatrechtelijken voet in deze regeling van het arbeidscontract. Niet omdat dit zou strijden tegen de eischen van een sierlijke juridische indeeling der stof of omdat, zooals de heer Drucker het in de voorrede van zijn werk noemt, dit niet zou strooken, met een angstvallige toepassing van de wetenschappelijke

indeeling van het recht, neen, Mijnheer de Voorzitter, dat zijn motieven, die mij weinig treffen.

De groote ingewikkeldheid van onze maatschappelijke verhoudingen gedooft niet langer zoodanige angstvalligheden, tenzij dan in leerboeken. Maar wij kunnen dit niet doen, omdat de publiekrechtelijke regeling niet harmonieert met de privaatrechtelijke regeling. De publiekrechtelijke regeling van de ongevallen- en ziekteverzekering heeft een automatische, een schematische werking; niet een individuele. Het gevolg is, ik geloof dat dit weinig betoog behoeft, dat die automatische, die schematische werking de noodzakelijkheid van een zelfwerkende controle op den voorgrond stelt. Het is daaraan dat de wachttijd, het observatie-tijdperk zijn groote beteekenis ontleent, of beter nog de Karenzzeit, omdat er is een gemengde werking van een wachttijd en mindere uitkeering van loon. In de daardoor ontstane „Karenz" is juist de kracht van de zelfcontrole gelegen.

Er zijn nog andere controle-middelen die ook moeten worden toegepast, maar wij hebben hier te doen met de Karenzzeit.

De werking van de arbeidersverzekering, zooals wij die hebben overgenomen naar Duitsch model, hangt goeddeels af, naar het mij voorkomt, van die zelfcontroleerende middelen.

En daarom acht ik de vraag die het hier geldt inderdaad van zeer groot gewicht, vooral met het oog op het tijdstip waarop wij nu tegenover de arbeidersverzekering staan. Het is inderdaad een kritiek moment.

Wij moeten binnen korten tijd belangrijke beslissingen nemen, wanneer ons voorstellen zullen worden gedaan betreffende een ziekteverzekering, waarnaar wij uitzien, niet alleen om haar zelfs wille, maar ook als een correctief op de ongevallenverzekering. Wij staan weldra voor de beslissing of wij ons aan de vlegelaren van de arbeidersverzekering binnenkort zullen ontworstelen om het tijdperk van bezadigheid en meer verstand in te treden.

Ik zal nu over de werking van de ongevallenverzekering ten onzent niet veel zeggen. In dit verband behoort er evenwel een enkel woord over te worden gezegd en dit enkele woord zal zijn, dat zij die indertijd met groote bezorgdheid vervuld waren toen, bij het gemis van een ziekteverzekering, de regeling der ongevallenverzekering steeds lakscher is geworden, in het gelijk zijn gesteld en hoe daarentegen zij die ons hebben voorgespiegeld, dat het zoo'n vaart niet zou loopen, zeker reden hebben tot groote teleurstelling, hoorende en ziende wat ons bericht wordt over de werking van de ongevallenverzekering. Nu is het een feit, dat juist ter zelfder tijd allerwege uit het buitenland ons berichten bereiken over de min gunstige werking van de arbeidersverzekering. Ik heb vernomen dat onlangs o. a. over de invaliditeitsverzekering zeer belangrijke publicaties door de Duitsche Regeering zijn gedaan.

Het kwaad ligt, dat is van algemeene bekendheid, in de simulatie en de aggraviatie van kwalen, al of niet opzettelijk. Het is niet altijd opzet, dikwerf schijnt zij samen te hangen met een soort van neurose, zooals in het laatste verslag van onze Rijksverzekeringsbank wordt gezegd, of met hypochondrie en andere kwalen van dergelijken aard.

Wij zullen voor die getuigenissen onze oogen niet kunnen noch mogen sluiten, op het moment, dat wij juist zoeken naar de correctie dier kwalen.

Waar het nu vaststaat, dat het kwaad in de groote vermenigvuldiging der kleine ziektegevallen zich afspiegelt, is het mijns inziens weinig wenschelijk, ja eigenlijk onaannemelijk, om een bepaling in het arbeidscontract te maken, die aan den arbeider gedurende de eerste acht dagen van een ziekteverschijnsel 100 pct. loon toekent. Met den vorigen geachten spreker is met mij onduidelijk hoe men een ziekteverzekering zal kunnen ontwerpen, die met een dergelijk voorschrift naast zich kan werken. Er is nog meer. Indien de arbeider zich in een fonds verzekerd heeft, dan zal de korting voor de uitkeering dier fondsen niet ten volle op het loon plaats hebben, maar alleen voor het percentage waarvoor de werkgever eventueel in het fonds bijgedragen heeft, zoodat het zal kunnen voorkomen, dat aan een arbeider bij ziekte bijv. 120 pct., 130 pct. of meer van het anders genoten loon wordt uitgekeerd. In een artikel over deze quaestie is gezegd: het moeten wel sterke beenen zijn, die die weelde zullen kunnen dragen. Ik ben gelukkig, dat ik de vraag, of die beenen sterk genoeg zullen zijn om die weelde te dragen, niet meer behoef te beantwoorden; de ervaring heeft dit antwoord reeds gegeven.

Ik zal nu niet den nadruk leggen op andere groote moeilijkheden en bezwaren, die uit deze bepaling voortkomen; ik bedoel het constateeren en de controle. Hoe zal het feit, dat een arbeider ziek is en gerechtigd is zijn werk daarvoor te verzuimen, moeten worden geconstateerd? De medici hebben zich reeds bij

voorbaat gereuseerd tot die penible taak te worden geroepen. Men kan in de *Voe medicorum* van 18 April lezen, hoe de medici reeds bij voorbaat protesteeren tegen het vervullen dezer taak en ik vraag of het oorbaar is, dat de wetgever geheele klassen en groepen van onze bevolking stelt tusschen hun beurs en hun geweten.

Ik zal ook niet te veel nadruk leggen op de materiele schade, die het gevolg kan zijn van deze bepaling; de materiele schade, die zich niet juist afspiegelt in de uitbetaling van loon voor werk dat niet verricht is, maar die veel grooter kan zijn, omdat het niet verschijnen op de werkplaats of in het veld bij drukke werkzaamheden, bijv. in den oogsttijd, onberekenbare schade kan opleveren. En dat deze kleine afwezigheden, die dan wel een neiging zullen vertoonen zich tot een week op [lees: of] den opzeggingstermijn uit te breiden, ook groote schade voor de andere arbeiders kan veroorzaken, is niet te ontkennen.

Maar hoofdzaak voor ons is, dat wij van meening zijn, dat nu van een partieele regeling van de voorziening in geval van ziekte in het arbeidscontract geen sprake mag zijn.

Men zal wellicht zeggen: er zullen gevallen zijn, categorieën die niet door de ziekteverzekering gedekt zullen worden en waarvoor deze bepaling een nuttige werking kan hebben. Het is mogelijk! Het ziekte-verzekeringsontwerp van den Minister Kuyper was ruim opgevat en omvatte bijna alle arbeiders, behalve de losse arbeiders. Men zal kunnen zeggen, dat deze bepalingen dan ten minste aan de losse arbeiders ten goede kunnen komen. Het is mogelijk, maar dat zal eerst kunnen blijken, indien wij de ziekteverzekering voor ons hebben. Dit is nu niet het geval, wij hebben nog niet eens het ontwerp-ziekteverzekering.

Tot hoever die ziekteverzekering zal voorzien, zoowel wat de uitgebreidheid van de categorieën, als wat de uitkeeringen zelf betreft, wij weten er niets van en wij zullen het pas kunnen weten indien die wet daar is. Al zou de Regeering nu zeggen: wij zien wel kans de ziekteverzekering te maken met deze bepalingen in het arbeidscontract er naast, dan zeg ik nog: de Kamer zal moeten weten wat zij zelf wil. De Regeering moge weten of het haar mogelijk is een dergelijk ontwerp in te dienen, de Kamer moet weten of zij dat ontwerp aanneemt. De ervaring opgedaan bij de totstandkoming der Ongevallenwet heeft eenige voorzichtigheid in dit opzicht ons wel tot plicht gesteld.

Ten slotte nog een enkele opmerking. Waar ik over deze zaak heb gesproken, heb ik er niet op gewezen, dat wij hier niet te doen hebben met dwingend recht. Deze bepalingen zijn niet tot dwingend recht gemaakt. Er zijn verschillende amendementen daaromtrent ingediend. De heer Aalberse wil art. 1638 c grootendeels tot dwingend recht maken; de heer de Klerk wil het geheel tot dwingend recht maken, de heer Schaper wil het niet tot dwingend recht maken; ook de geschiedenis van het ontwerp doet zien dat de opinies hieromtrent vrij wankelbaar zijn. Eerst was het geen dwingend recht, toen wel, eindelijk weer geen dwingend recht. Er is dus plaats voor uiteenlopende gevoelens, maar voor de appreciatie van ons voorstel heeft dit weinig beteekenis. Immers men schrijft een dergelijke bepaling in de wet als een regel, zij het ook geen dwingend recht, als een norm. Men kan zodoende een bestaande rechtsovertuiging sanctionneeren, men kan ook bedoelen een rechtsovertuiging te vormen. Maar noch het een, noch het ander kan hier het geval zijn. Daarvoor is het niet het oogenblik, noch de plaats.

Ook als regel waarvan men kan afwijken, ook al is het geen dwingend recht, zijn deze bepalingen schadelijk in deze wet, want in ieder geval zal de arbeider er zich op beroepen, indien wij tot de ziekteverzekering overgaan. En het komt mij voor, dat de arbeider daarin gelijk heeft, indien de wetgever dergelijke bepalingen als normen, als regelen die wij dan toch als recht hebben te beschouwen, in de wet zet.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkele opmerking en een vraag bij deze algemeene beschouwingen.

Vooraf wensch ik evenwel een kort woord te spreken naar aanleiding van hetgeen de heeren van Dedem en Tydeman in het midden hebben gebracht.

De bezwaren, door hen aangevoerd, ontgaan mij ten eenenmale. Ik kan de bezwaren tegen art. 1638 ij aangevoerd nog begrijpen, maar die tegen art. 1638 c aangevoerd komen mij voor geheel overbodig te zijn.

Immers zooals het artikel thans luidt is daaraan alle dwingend recht ontnomen. Juist hetgeen de arbeiders zoo toejuichten en in het oorspronkelijk artikel stond, het dwingend recht ten opzichte van uitkeering van den korten termijn van ziekengeld, is verdwenen. Wat beduidt nu het artikel? Juist waarop de heer Tydeman zich beriep, legt voor mij niets geen gewicht in de schaal en zal

alleen een aangename steun zijn voor hen die dit toch reeds gewoon waren in hun fabrieken en werkplaatsen, maar nooit een spoorslag voor hen die dit niet deden.

De aanvulling waarop de heer Tydeman wees, trekt mij in het geheel niet aan en weegt niet op tegenover hetgeen is weggenomen. Ik stel mij dan ook voor, dat hij deze meer verdedigde, om het eerste af te breken, dan wel, omdat hij dacht, dat het zoo bijzonder was.

De heeren Tydeman en van Dedem zeggen, dat wij vooruitloopen op een eventuele ziektenverzekeringswet. Men heeft dit meer gezegd en steeds is gebleken, dat die weg zeer lang was.

Ook nu is het best mogelijk, dat wij voorloopig zulk een wet niet krijgen en daarom komt het mij zeer verstandig voor van de Regeering te redeneeren: het goede beginsel, wat wij straks in de ziektenverzekering zullen neerleggen, zullen wij reeds thans opnemen in dit artikel.

Is die wet er dan eenmaal, dan is immers dit artikel te wijzigen, zooals ook met de Ongevallenwet zal geschieden. Men heeft zich nog al groote illusies geschept over hetgeen de arbeiders zullen krijgen. De heer van Dedem sprak van een buitenkansje, dat de menschen er geen belang bij zullen hebben spoedig aan het werk te gaan. De heer Tydeman zeide: zij zullen hun ziektermijn wel uit blijven zieken.

Waarvoor ziet men deze menschen toch aan? Zeker, er zijn er, die het zoo nauw niet nemen, maar dezulken heeft men onder alle klassen. Eén ding vergeten de heeren echter, dat wij hier namelijk te doen hebben met particuliere patroons. Voor de arbeiders is het hoogste belang het werk te houden; hun drijfveer zal zijn om zoodra ze beter zijn, zelfs nog eerder, naar de werkplaats terug te gaan. Waar tal van personen werk verlangen behoeft men waarlijk niet zoo bevreesd te zijn, dat de arbeiders te lang van hun werk zullen blijven.

De patroon kent zijn arbeiders wel en de arbeiders weten zelf wel, dat zij eventueel gevaar zouden loopen hun werk kwijt te raken.

De heer van Dedem vraagt met groote verwondering hoe de Regeering er aan gekomen is zoo iets in de wet neer te schrijven.

De Regeering is daartoe gekomen, omdat zij een goede verstandhouding wenschte te scheppen tusschen werkgever en arbeider; zij had het doel om den arbeider, in geval van ziekte, waaraan hij dagelijks blootstaat, niet dadelijk aan zijn lot over te laten, maar hem eenige schadeloosstelling toe te kennen. Zij wilde dus een goede verstandhouding brengen tusschen werkgever en arbeider, welke reeds jaren terug heeft bestaan, maar in den laatsten tijd geheel verloren is geraakt, waardoor de toestand niet beter is geworden. Zij wilde een band leggen tusschen werkgever en arbeider, waarvoor ik wat het oorspronkelijke artikel aangaat aan de Regeering hulde breng. Thans is er voor mij aan de bepaling niet veel meer aan, omdat het dwingend karakter er uit genomen is.

Ik zal er thans niet verder op ingaan met het oog op de amendementen, welke beoogen dat dwingend recht er weder in te brengen. Alleen betwijfel ik of het juist is wat de heer Tydeman zeide, namelijk, dat de heer Schaper en diens geestverwanten dat dwingend recht er niet in zouden willen hebben.

Ik zal ook niet ingaan op hetgeen de heer Tydeman sprak ten aanzien van de Ongevallenwet in verband met de aanstaande ziekteverzekeringswet. Als de tijd daartoe gekomen is zullen wij daarover van gedachten kunnen wisselen.

Alleen wensch ik te verklaren, dat ik niet den indruk heb gekregen als zou de toestand zoo erg zijn en er door de arbeiders zooveel misbruik gemaakt worden van de Ongevallenwet.

Ik kom nu tot mijn opmerking en een vraag tot den Minister.

In het eerste lid van art. 1638 c lees ik „of het gevolg is van een lichaamsgebrek, hetwelk hij bij het aangaan der overeenkomst opzettelijk voor den werkgever heeft geheim gehouden”. Dat wil zeggen, dat in zoodanig geval de man eventueel geen ziekengeld krijgt.

Moet nu een arbeider, om recht op ziekengeld te hebben, bij het in dienst komen beginnen met te vertellen al de kwalen die hij eventueel meent te hebben? Dat mogen wij van een arbeider niet vergen. Het behoort tot de onmogelijkheden, dat een werkman, als hij zijn dienst presenteert en de overeenkomst wordt gesloten, vertellen zal wat hem scheelt. Stel u voor een hartkwaal, een lichte aanval van tuberculose en zoo meer; de arbeider zal dat niet ongevaaragd meedeelen.

Daarom komt het mij voor, dat de bedoelde woorden beslist gewijzigd dienen te worden. Wil de werkgever op de hoogte komen van den gezondheidstoestand van zijn aanstaanden werkman, dan kan hij een onderzoek doen instellen door

een geneesheer. Wil hij zoover niet gaan, dan kan hij het den arbeider vragen, en indien hij dan opzettelijk belogen wordt, dan eerst kan ik mij voorstellen, dat die werkman bij het eventueel zich openbaren van de ziekteverschijnselen, die hij heeft verzwegen, geen ziekengeld zou ontvangen.

Nu is het mogelijk, dat de Minister van Justitie een andere uitlegging van die woorden kan geven, waarmee ik mij misschien zou kunnen vereenigen. Anders geloof ik, dat de door mij bedoelde woorden zullen moeten gelezen worden, indien men althans dit bezwaar wil wegnemen: „opzettelijk daaromtrent den werkgever valsche inlichtingen heeft gegeven”. Alvorens dit voor te stellen, wensch ik eerst het antwoord van den Minister af te wachten.

(4 Mei 1906.)

De heer van Wijnbergen: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch mij te bepalen tot eenige opmerkingen naar aanleiding van art. 1638 c.

In de vergadering van gisterenmiddag heeft de geachte afgevaardigde uit Tiel het betreurd, dat in de wet dergelijke bepalingen werden opgenomen als in dit artikel zijn vervat; hij heeft het betreurd, dat verplichtingen die toch door ieder als vanzelf sprekend moesten worden nagekomen, tot wettelijke verplichtingen zullen worden gemaakt en hij heeft dan ook gezegd, dat zijns inziens iets als hier voor ons ligt een treurig staaltje van sociale wetgeving is. Welnu, men kan er over treuren — ik doe daaraan gaarne mede — dat bepalingen als deze noodig zijn, maar dat neemt niet weg, dat men tevens erkennen moet, dat zij werkelijk noodig zijn. Men moet niet afgeven op de sociale wetgeving, maar men moet hierover treuren, dat de maatschappelijke toestanden nu eenmaal zoodanig geworden zijn, dat bepalingen als deze niet kunnen worden gemist. Indien toch eenmaal gebleken is, dat het bestaan eener zedelijke verplichting, die ik volkomen erken, dat bestaat, voor velen althans een niet voldoende prikkel oplevert om te handelen gelijk gehandeld behoort te worden, dan is wel degelijk de Overheid niet alleen gerechtigd, maar zelfs verplicht maatregelen te nemen waardoor hij, die niet vrijwillig die zedelijke verplichtingen nakomt, door de wet gedwongen wordt er aan te voldoen.

Hetzelfde geldt van onze geheele verzekeringswetgeving.

Indien het loon overal werkelijk was zooals het zijn moest, indien iedere arbeider in zijn leven zooveel verdiende met den arbeid dien hij presteert, dat dit voldoende was om in normale omstandigheden te voorzien in alle behoeften des levens, zoowel gedurende den tijd, waarin hij kan werken, als dien, waarin hij niet werken kan, en wanneer dan tevens het loon op goede wijze werd besteed, zoodat door den arbeider tijdig voorziening werd getroffen voor ziekte, ongeval, invaliditeit en ouderdom, onze verzekeringswetgeving ware onnoodig. Maar nu dat niet zoo is, nu vooreerst het loon niet zoodanig is, en al was het al voldoende, waarschijnlijk niet op die wijze zou worden besteed, bestaat voor de Overheid het recht en de plicht door dwangmaatregelen het arbeidsinkomen voor een deel mede vast te stellen en tevens mede te werken tot een goede besteding daarvan. Onze geheele verzekeringswetgeving is dan ook niets anders dan een correctie op het loon. Daarnaast echter blijven nog verschillende omstandigheden bestaan, zooals inhouding van loon bij een dag verzuim wegens begrafenis of andere redenen. Wanneer bij dergelijke omstandigheden steeds het loon wordt ingehouden, is het arbeidsinkomen te weinig standvastig en is het om redenen voor algemeen belang volkomen te rechtvaardigen dergelijke bepalingen als hier in de wet neer te schrijven. In beginsel bestaat bij mij dan ook tegen bepalingen als in art. 1638 c niet het minste bezwaar, doch worden ze veeleer door mij toegejuicht, waar het algemeen belang nu eenmaal dergelijke voorschriften vordert. Toch meen ik, ter voorkoming van misverstand, er aanstonds op te moeten wijzen, dat wij in dit artikel twee verschillende bestanddeelen moeten onderscheiden. Aanvankelijk meende ik, dat dit niet zoo was, maar nadere beschouwing hebben mij er toe gebracht het eens te zijn met den geachten afgevaardigde uit Tiel, dat wij hier tot op zekere hoogte te doen hebben met ziekteverzekering, dat wij hier hebben een stuk ziekteverzekering. Wij hebben hier iets anders dan in het oorspronkelijk ontwerp van den heer Drucker. In dat ontwerp werden in dit artikel alleen geregeld al die kleine verzuimen van betrekkelijk korten duur, ook wel bij ziekte en ongeval, maar dan toch gedurende betrekkelijk korten tijd. En nu geloof ik, dat als er ooit gelegenheid is den heer Drucker geluk te wenschen met de bijzonder groote groeiende die zijn ontwerp achteraf gebleken heeft te bezitten, het dan wel is bij deze gelegenheid.

Wanneer wij de redactie van het ontwerp Drucker vergelijken met wat wij

nu gekregen hebben, dan zien wij, dat wij een heel eind zijn vooruitgegaan en dat, waar de heer Drucker zich bepaalde tot verzuim en gedurende betrekkelijk korten tijd, wij nu wel degelijk bovendien een stuk ziekteverzekering hebben gekregen. Zoowel tegen het een als tegen het ander heb ik echter in beginsel niet het minste bezwaar. Alleen bestaat bij mij bezwaar tegen de 4de alinea van dit artikel, waarin gezegd wordt, dat ook indien iemand door de Overheid verplicht wordt tot het een of ander en daarvoor vergoeding van de Overheid krijgt voor tijdverzuim, waarbij dus door de Overheid erkend wordt, dat zij verplicht is die vergoeding te geven, dat dan, indien die vergoeding te klein is, de werkgever de rest moet bijpassen. Ik kan daarvoor geen rechtsgrond vinden en hoop dat de Minister mij nader zal uitleggen waarom, indien die vergoeding van de Overheid niet voldoende is, de werkgever verplicht is bij te betalen. Ik meen, dat indien eenmaal de Overheid erkent dat zij vergoeding moet geven, en die is niet voldoende, dat dan het tarief dier vergoeding moet worden herzien.

Maar welke reden bestaat er nu toch om in dit geval den werkgever te verplichten om bij te passen?

Tegen de andere bepalingen van het artikel heb ik, gelijk ik zeide, in beginsel geen bezwaar; ik acht ze integendeel om reden van algemeen belang volkomen gerechtvaardigd; maar een rechtsgrond voor de bepaling der vierde alinea heb ik niet kunnen vinden, en ik hoop dat de Minister mij die zal kunnen aangeven.

Ik kom nu tot de vraag, na vooropgesteld te hebben dat de Overheid gerechtigd en verplicht is om dergelijke bepalingen in de wet op te nemen, of het in deze goed is uitgevoerd. En dan zou ik willen wijzen op een paar punten. In de eerste plaats hierop, dat wij — gelijk ik reeds gezegd heb — hier in elk geval o. a. te doen hebben met een stuk ziekteverzekering.

Daar kan men nu lang over praten, maar het is niet te ontkennen dat het zoo is. En dan hebben wij hier dus een stuk ziekteverzekering, waarbij wij geen Karenzzeit hebben, een stuk ziekteverzekering die, wat de kosten betreft, geheel ten laste komt van den werkgever, en eindelijk een stuk ziekteverzekering met uitkeering van het volle loon.

Nu zou ik gaarne van de Regeering vernemen, of de Kamer door dit artikel aan te nemen verzekerd is niet in moeilijkheden te zullen komen wanneer eventueel de ziekteverzekering zal worden geregeld. Ik acht het van het grootste belang, dat wij daaromtrent van de Regeering ontvangen het volle licht. Het zal naderhand aan de Kamer nooit moeten kunnen gezegd worden, indien er moeilijkheden mochten ontstaan: dan hadt gij zelf moeten weten, gij hebt dat eenmaal aangenomen en moet nu de gevolgen er van dragen. Neen, op dit oogenblik dienen wij goed te weten, hoe wij staan, wanneer dit artikel wordt aangenomen, tegenover een ziekteverzekering die later komen zal.

Ik hoop dat de Regeering ons duidelijk zal mededeelen: vooreerst of wij bij dit artikel, waarin geen Karenz-tijd wordt gesteld en uitkeering van het volle loon aan den werkgever wordt opgelegd, een principieele beslissing nemen, waaraan wij bij de regeling van de ziekteverzekering gebonden zullen zijn; zoo dit niet het geval is, dan hoop ik, dat de Regeering ons zal mededeelen of wij dan wellicht later zullen moeten terugkomen op hetgeen wij thans omtrent de ziekteverzekering in dit artikel zullen bepalen; en dit niet alleen wat de techniek betreft, maar vooral wat aangaat het bedrag der uitkeering en den tijd gedurende welken de uitkeering geschieden zal.

Mocht dit het geval zijn, mocht er dus kans zijn, dat dit artikel naast een regeling der ziekteverzekering niet zal kunnen blijven bestaan, dan acht ik het zeer gevaarlijk thans een artikel in de wet op te nemen, waardoor de arbeider gedurende eenigen tijd in betere conditie gebracht wordt, terwijl hij later bij de invoering van de ziekteverzekering met Karenz-tijd en niet-uitkeering van het volle loon zou moeten genoegen nemen.

Ik verzoek der Regeering daarom met nadruk, of zij ons ten deze volkomen wil inlichten. En nu zegge zij niet: maakt u niet ongerust; gij zult later niet in moeilijkheden komen. Neen, ik verwacht dat de Regeering ons duidelijk zal uiteenzetten hoe deze bepalingen aan de ziekteverzekering zullen aangepast worden. Wij moeten weten hoe wij zullen staan tegenover de ziekteverzekering, opdat men ons later niet kan verwijten: waarom hebt gij toen niet gesproken?

Wij hebben het wetsontwerp op de ziekteverzekering niet voor ons. Wij weten niet hoe het er eventueel uit zal zien. Ik vertrouw echter, dat de Minister zal willen verklaren of omtrent deze artikelen overleg gepleegd is met zijn ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel, en of daartegen, met het oog op de eventuele ziekteverzekering, bij dien Minister geen bezwaar bestond. En nog beter zou het wezen — en ik hoop, dat zulks geschieden zal — indien de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel bij de verdere behandeling van

deze artikelen tegenwoordig was, ten einde de Kamer, voor zooveel noodig, te kunnen inlichten omtrent de plannen der ziekteverzekering en haar zodoende in staat te stellen dit artikel beter te kunnen beoordeelen.

Gisterenmiddag heeft de heer de Klerk het voorgesteld alsof de zaak zoo gemakkelijk en eenvoudig was. Hij zeide: het is zulk een mooi artikel; neemt het maar aan; komt later de ziekteverzekering, dan kunnen wij zien wat er dan gebeuren moet.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, wij moeten op dit oogenblik de zaak goed bekijken. Ik juich het toe wanneer dergelijke bepalingen, als thans voor ons liggen, in de wet zullen opgenomen worden, maar dan moeten we ook in de gelegenheid gesteld worden thans, bij de behandeling er van, de gevolgen te kunnen overzien.

In de tweede plaats wensch ik een woord te zeggen over de simulatie, ook gisteren besproken. Ik merk vooreerst op, dat bij het bespreken van de simulatie en aggraviatie men zelf voor aggraviatie zich te hoeden heeft.

Er bestaat zeer zeker simulatie; niet alleen bij arbeiders, ook bij anderen.

Daartegenover staat, dat er toch tal van menschen zijn die een vast inkomen genieten, personen van wie het loon van te voren is vastgesteld, hooger en lager geplaatsten, waarbij men toch nooit op bezwaren is gestuit van dezen aard, dat zij om allerlei voorgewende redenen aan het werk zich trachten te onttrekken. Vermoedelijk komt ook bij die personen simulatie wel eens voor, maar toch niet in zoodaauige mate, dat men het noodig heeft gevonden om een bepaling vast te stellen, daarin bestaande, dat gedurende den tijd, waarin ze niet zouden kunnen werken, slechts een gedeelte van het loon zou worden uitgekeerd.

Vrees ik dus, waar het elders blijkt goed te gaan, ook bij andere arbeiders, niet voor simulatie in de gevallen waarin het volle loon gedurende eenigen tijd wordt uitgekeerd, wel acht ik het een groot gevaar wanneer de arbeider in geval van ziekte een bedrag zal kunnen ontvangen dat belangrijk hooger is dan het loon. Ik zeg niet dat men ziekte zal simuleeren, maar men stelt de menschen toch bloot aan zeer groote verleiding.

Het is gebleken uit de gegevens die wij gekregen hebben omtrent de ongevallenverzekering, dat, wanneer de menschen in beter conditie komen ten gevolge van de uitkeeringen, er zich gevallen van simulatie voordoen.

Wij vinden daaromtrent lezenswaardige mededeelingen in het verslag der Rijksverzekeringsbank over 1903. Ik lees daarin o. a. het volgende: „Anderzijds waren er vele werklieden, die langer dan strikt noodig was wachtten met het hervatten van den arbeid en ongeschiktheid voorwendden. Wanneer een leerjongen zijn weekloon van f 1.50 ten gevolge van een ongeval ziet klimmen tot f 4.20; wanneer een los werkman, die ook bij volkomen validiteit slechts sporadisch werk heeft, een vaste rente krijgt; wanneer een werkman bij zijn werkgever „gedaan" gekregen heeft; wanneer ten gevolge van de uitkeeringen van de Rijksverzekeringsbank plus die van een of meer ziekenfondsen, de inkomsten hooger zijn dan bij het verrichten van arbeid; dan ligt het voor de hand, dat misbruiken niet uitblijven. Een der controleerende geneeskundigen heeft zich de moeite gegeven, een korten tijd aantekening te houden van gevallen, waarbij door een ongeval getroffen en van de Bank en van een ziekenfonds uitkeering genoten, waarbij hem bleek, dat 50 dezer getroffen op die wijze van 90 tot 150 pct. van het gewone dagloon genoten.”

Daaruit blijkt, mijns inziens, wel, dat, zoodra de positie beter wordt ten gevolge van ziekte of ongeval, er gevaar ontstaat voor simulatie of aggraviatie en daarom had ik het wel wenschelijk geoordeeld indien voorkomen ware geworden dat de arbeider in geval van ziekte meer zal kunnen trekken in geld dan het volle loon.

Wenschelijk had ik het gevonden indien niet alleen van het loon ware afgetrokken de uitkeering die men geniet krachtens ziekte- en ongevallenverzekering, alsmede een deel der uitkeering uit een ziekenfonds, waartoe de werkgever heeft bijgedragen, in verhouding tot die bijdrage, maar dat eenvoudig ware bepaald, en zulks om redenen van algemeen belang, ten einde simulatie te voorkomen, dat de arbeider nooit meer zal kunnen ontvangen dan zijn volle loon.

Men zegge nu niet: wat gaat het u aan wat de arbeider ontvangt ten gevolge van de premien die hij heeft bijgedragen, want wat zou ongetwijfeld het gevolg zijn van een bepaling als de door mij bedoelde? Dat de besturen der verschillende fondsen in hun statuten de verstandige bepaling zouden opnemen; dat een arbeider nooit een uitkeering zal genieten gedurende den tijd, waarin hij een uitkeering zal ontvangen volgens art. 1638 c. Op die wijze zal voorkomen worden, dat de arbeider iets zal genieten boven het gewone loon.

In elk geval zag ik gaarne, dat de Regeering ons mededeelde of het gevaar

voor simulatie, wanneer de arbeider bij ziekte een hooger bedrag dan zijn loon zal kunnen ontvangen, door haar niet zoo groot wordt geacht dat zij te dien opzichte het artikel, gelijk het nu luidt, gerust meent te kunnen handhaven.

In de derde plaats een enkele opmerking over de vraag of deze bepaling moet zijn een bepaling van dwingend of een bepaling van aanvullend recht.

Ik wil wel aanstonds zeggen dat ik sta op dit standpunt, dat eene bepaling als deze niet moet worden opgenomen of zij moet er een zijn van dwingend recht. Dat was dan ook in het oorspronkelijke wetsontwerp het geval, terwijl de inhoud van het artikel nog veel ruimer was gesteld, waar n.l. de aanspraak op het loon behouden bleef gedurende de geheele ziekte. In de stukken is tegen het denkbeeld om deze bepaling te maken tot een bepaling van dwingend recht zeer weinig bezwaar gemaakt. In het Voorloopig Verslag vindt men op bladz. 34 alleen deze opmerking gemaakt:

„Ook meenden verscheidene leden, dat de Minister in zijn ontwerp te ver is gegaan door de voorgedragen regeling tot dwingend recht te maken en zouden daarom wenschen, dat tot de bepaling van het Regeeringsontwerp-1901 en het ontwerp-Drucker — afwijking bij schriftelijke overeenkomst toelatende — werd teruggekeerd. Zij wilden geenszins ontkennen, dat de billijkheid der voorgedragen regeling in het oog springt, maar meenden, dat ook met de eischen der practijk moet worden rekening gehouden. En nu geloofden zij, dat menig werkgever wel bereid zal zijn een arbeider in geval van ziekte een deel van het loon of het loon voor een bepaalden tijd uit te keeren, maar dat hij, zoo het hem wettelijk niet vrijstaat een beding in dezen zin te maken, zal trachten, in geval van ziekte, de dienstbetrekking zoo spoedig mogelijk te doen eindigen. De bezwaren, tegen de ontworpen regeling geopperd, zouden, naar het oordeel van deze leden, grotendeels vervallen, indien haar het dwingend karakter werd ontnomen.”

Aan de bezwaren daar gemaakt had men dus kunnen te gemoet komen door het artikel te maken tot een bepaling van aanvullend recht, maar men kon ook den inhoud van het artikel wijzigen. En zulks heeft men dan ook gedaan. Waarom toen bovendien het dwingend recht vervallen is, is mij niet duidelijk geworden.

Men was immers blijkens het bovenstaande van oordeel, dat menig werkgever zou zeggen tot den zieken werkman: ik zeg u aanstonds op om niet langer gedwongen te zijn om u uit te betalen dan den tijd van den opzeggingstermijn, maar om dat bezwaar te ontgaan had men aan het artikel het karakter van dwingend recht niet behoeven te ontnemen, maar had men eenvoudig vóór te schrijven — gelijk men dan ook gedaan heeft — dat de aanspraak op loon niet langer zou duren dan gedurende den tijd van den opzeggingstermijn. Maar nu bestaat er dan ook weinig bezwaar meer tegen het maken van dit artikel tot een van dwingend recht, terwijl er wel degelijk bezwaar bestaat om dat karakter daaraan te ontnemen. Immers, indien men van een bepaling als deze mag afwijken, dan is het duidelijk dat dit in veel gevallen zal geschieden. Wij hebben de bekende bepaling in ons pachtcontract, een bepaling waarvan vrij algemeen wordt afgeweken, en dat zou ook hier in veel gevallen gebeuren, hetgeen ten gevolge zou hebben, dat de arbeider zich in die gevallen miskend zou achten en onrechtvaardig behandeld, wat tot ontevredenheid onder de arbeidersbevolking zou leiden. Maar bovendien, waar van de bepaling zou kunnen worden afgeweken, zou dat veelal juist geschieden door hen, voor wie de toepassing van het voorschrift het minst bezwarend zou zijn, door groote werkgevers, die een reglement hebben en die ook een schriftelijke overeenkomst gemakkelijker kunnen aangaan. Maar juist de kleine werkgevers, die de wet niet of niet genoeg kennen, of die niet gewoon zijn een schriftelijke overeenkomst aan te gaan, zullen van deze bepaling van de wet, dat alleen van de bepaling bij reglement of bij schriftelijke overeenkomst mag worden afgeweken, de dupe worden. Volkomen te recht wordt dan ook in het rapport van den Nederlandschen Boerenbond gezegd: „de bepaling dat van de regelen van art. 1638 c bij schriftelijke overeenkomst kan worden afgeweken, is al wederom voor den landbouwer een doode letter.”

Geheel juist. Het gevolg zal dan ook wel zijn, dat de kleine werkgevers er het zwaarst door zullen worden gedrukt. Wil men de bepaling behouden als een van aanvullend recht, dan zou ik tot de Regeering willen zeggen: schrap dan de laatste alinea, laat afwijking toe, zoowel bij schriftelijke als bij mondelinge overeenkomst, maar bepaal niet dat alleen afwijking mogelijk is voor hen die een schriftelijke overeenkomst aangaan.

De heer Tydeman heeft gisteren gezegd, dat hij van meening is, dat eenmaal de verplichting in de wet neergeschreven, die verplichting zal worden beschouwd

als een zóó zware zedelijke verplichting waarvan wel niemand zal durven afwijken. Zoo optimistisch ben ik niet. Hij echter die er zoo over denkt zal vermoedelijk wel geen practisch bezwaar hebben om de bepaling te maken tot een van dwingend recht. Ik voor mij vermeen, dat een zedelijke verplichting, vooral van zoodanigen aard, nu maar zonder meer niet algemeen nagekomen worden zal. Ik geloof wel degelijk dat eenerzijds juist de kleine werkgevers aan deze bepaling zullen blijven onderworpen, anderzijds velen van die bepaling zullen afwijken. Ik deel in dat opzicht geheel de meening van den heer Fokker, nedergeschreven in de inleiding en de toelichting tot zijn rapport, samengesteld mer het oog op de behandeling van het arbeidscontract in de Juristenvereniging in haar vergadering van het jaar 1894. Daar zegt de heer Fokker op bladz. 189 van het eerste deel, ter beantwoording van de vraag: „Wanneer de dienstbode of de werkman in vasten dienst buiten zijn schuld tijdelijk verhinderd wordt dienst of arbeid te verrichten (bijv. door ziekte of een ongeval) behoort dan de verplichting van den meester of den patroon desondanks door te gaan tot betaling van het loon of van zoodanig deel daarvan als tot levensonderhoud noodig is”, het navolgende:

„Gaaf men tot zoodanige bepaling over, dan dient een strijdig beding wel niet geschreven te worden verklaard; zonder die sanctie toch zal het strijdig beding een vaste formule worden.” Daarmede ben ik het geheel eens.

Ten slotte nog een vraag aan den Minister.

In art. 1638 c wordt geschreven, dat de arbeider zijn aanspraak niet verliest voor een tijd „niet langer dan de opzeggingstermijn” en in de slotalinea wordt gezegd, dat alleen bij schriftelijke overeenkomst of bij reglement hiervan mag worden afgeweken.

Ik neem nu eens aan dat dit ontwerp wet is geworden. Zal men dan niet gevaar loopen dat van dit geheele artikel eigenlijk niets terecht komt, wanneer het blijft geredigeerd gelijk het nu luidt? Een voorbeeld moge het duidelijk maken.

Wanneer ik als werkgever met mijn werklieden een opzeggingstermijn vaststel van bijv. 14 dagen, en ik zeg tot hen bij mondelinge overeenkomst: in geval van ziekte krijgt gij een dag loon uitbetaald, meer niet. Nu wordt de man ziek en hij eischt zijn veertien dagen loon. Ik zeg: wij zijn overeengekomen één dag. Hij antwoordt: die overeenkomst hebt gij niet kunnen maken; gij hadt alleen daarvan kunnen afwijken bij schriftelijke overeenkomst of reglement.

In dit geval geloof ik, dat ik het voor den rechter een heel eind zou brengen met deze verwerping: ik ben met dien man overeengekomen dat hij zou krijgen één dag loon en gij zult mij toch niet willen volhouden, dat één dag niet voldoet aan dezen eisch, dat het is „een tijd niet langer dan 14 dagen”.

Volgens de tegenwoordige redactie mag men wel bij mondelinge overeenkomst bepalen, dat men slechts loon zal uitbetalen voor een tijd, korter dan de opzeggingstermijn.

Een mondelinge overeenkomst om drie weken loon bij ziekte uit te betalen, mag ik niet maken; evenmin mag ik de vergoeding geheel uitsluiten, maar een uitkeering van één uur loon zou mijns inziens geldig zijn. Het thans voorgesteld artikel der Regeering stelt mijns inziens twee grenzen, namelijk de opzeggingstermijn en een tijd, hoe kort dan ook, mits ik maar niet de aanspraak op loon geheel uitsluit. De zaak is in ieder geval zeer quaestieus, en als ik iemand moest adviseeren om al dan niet te gaan procederen, dan zou ik zeggen: gij hebt zeer zeker een flinke kans van slagen. Kan de Regeering nu deze onzekerheid niet wegnemen? Is het niet beter de zaak te regelen en te redigeeren zooals zij zijn moet, ook volgens de bedoeling der Regeering, door in plaats van de woorden: „niet langer dan den opzeggingstermijn”, te lezen: „gelijk aan den opzeggingstermijn”?

Ik meende deze opmerkingen omtrent dit artikel in het midden te moeten brengen. Ik hoop echter in 't bijzonder, dat de Regeering ons alsnog het noodige licht omtrent de ziekteverzekering zal schenken om dit artikel naar behooren te kunnen beoordeelen.

De heer **Duymaer van Twist**: Mijnheer de Voorzitter! Aanvaankelijk was ik niet voornemens bij deze beraadslaging het woord te voeren. Echter zijn bij dit artikel bij mij enkele bezwaren gerezen, welke ik gaarne onder de aandacht der Regeering zou willen brengen.

Art. 1638 c handelt over uitkeering van loon bij ziekte, uitkeering van loon bij niet verrichten van arbeid, uithoofde van de vervulling van een bij de wet opgelegde verplichting en uitkeering van loon in zeer bijzondere omstandigheden.

Over het eerste en laatste geval zal ik niet spreken; wat ik heb op te merken betreft de uitkeering van loon bij het niet verrichten van arbeid uithoofde van

de vervulling van een bij de wet opgelegde verplichting. Zooals het artikel thans luidt blijft een arbeider recht op zijn loon houden, ten minste voor een korten, naar billijkheid te berekenen tijd, indien hij, verplichtingen hem bij de wet opgelegd, heeft te vervullen. Dit loon zal uitgekeerd moeten worden, tenzij bij schriftelijke overeenkomst of reglement bepaald is, dat dit niet behoeft. Nu sta ik te dezen aanzien geheel aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Zwolle, toen deze in de zitting van gisteren het als zijn meening uitsprak, dat van zulk een afwijking van den algemeenen regel wel nimmer veel zal komen.

De werkgever toch, die daartoe zou overgaan, zou, gelijk hij zeide, met een zwarte kool worden geteekend. Bovendien, ik voor mij zou het ook niet begeeren, dat men, wanneer de wet eenmaal het beginsel der uitbetaling huldigt, zulk een beginsel een doode letter worden zou. Bij mij staat het dus vast, dat het regel wezen zal, dat bij aanneming van het artikel, ook bij het niet verrichten van arbeid uit hoofde van een bij de wet opgelegde verplichting, het loon zal worden uitgekeerd. En is dit zoo, dan zullen de kansen op het verkrijgen van arbeid voor vele werknemers ongunstiger worden.

Het is toch algemeen bekend hoe nu reeds zij die militaire diensten te verrichten hebben, ten opzichte van het verkrijgen van arbeid van slechter conditie zijn dan degenen die daarvan zijn vrijgesteld en hoe uithoofde van het opkomen bijv. voor herhalingsoefeningen menig een zijn betrekking verliest.

Zwaar drukken de militaire diensten dan ook hen die werknemer zijn.

Die lasten zullen nu, zoo art. 1638 c te dien opzichte ongewijzigd wordt aangenomen, nog zwaarder worden, nu niet alleen een betrekking verloren zal kunnen gaan door tijdelijke afwezigheid, maar bovendien de verplichting tot het uitbetalen van loon bijna elke overeenkomst zal doen afspringen.

En nu zegge men niet, dat de uitkeering bij schriftelijk beding niet zal behoeven plaats te hebben, maar bij een'g nadenken zal men moeten toegeven, en de practijk leert dit, dat, wanneer meerdere personen hun arbeidskrachten komen aanbieden, de werkgever er hartelijk voor zal bedanken, indien er gegadigden zijn *zonder* militaire verplichtingen, degenen te nemen die alsnog diensten hebben te vervullen. Beslist worden zij die tot de militie behooren bij dit artikel van slechtere conditie. Bovendien zal zulks zich in nog sterker mate doen gevoelen, als straks de landweeroefeningen zullen gehouden worden.

En hierin ligt voor mij het bezwaar om zonder eenige wijziging het 3de lid van het artikel aan te nemen. Het komt mij in hooge mate onbillijk voor, om voor hen, die reeds de persoonlijke lasten der militie hebben te dragen, nu nog weer de omstandigheden te bemoeilijken waaronder zij werk zullen kunnen bekomen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in dit verband nog even stil te staan bij datgene waarop de geachte afgevaardigde uit Zwolle gisteren terloops de aandacht vestigde, nl. op de vergoeding welke volgens art. 113 bis der Militiewet en van art. 15 bis der Landweewet uitgekeerd worden.

Naar welken maatstaf zullen voortaan die vergoedingen berekend worden? Volgens het 4de lid van art. 1638 c zal, zoo een geldelijke vergoeding of uitkeering wegens tijdverzuim wordt uitgekeerd, deze vergoeding of uitkeering in mindering strekken van het loon dat zal moeten betaald worden. Wordt hier de werkgever geheel afhankelijk gesteld van de goedheid van den Minister van Oorlog?

Op aandrang van de Eerste Kamer heeft de Minister van Oorlog in de Zitting van 26 April jl. aan de overzijde van het Binnenhof bij de aanneming der Landweewet gezegd: (*Handelingen der Eerste Kamer*, bladz. 363): „Ik kan de Kamer de verzekering geven, dat het bepaald mijn voornemen is van het verstrekken van vergoeding zoo spaarzaam mogelijk gebruik te maken.” Bij aanneming van dit artikel zal de Minister aan zijn toezegging voor het vervolg zekerlijk gevolg kunnen geven, om ten deze zeer spaarzaam te zijn. Doch wie zal dan de vergoedingen hebben te betalen? Nog eens, naar welken maatstaf zullen voortaan de vergoedingen berekend worden? Welk deel zal het Departement van Oorlog dragen; en welk deel de werkgevers?

Naar luid van art. 113 bis der Militiewet en art. 15 bis der Landweewet zal het Departement van Oorlog *niets* meer behoeven te geven voor vergoeding aan werklieden, vallende onder het arbeidscontract.

Art. 113 bis van de Militiewet zegt duidelijk: „Indien blijkt, dat ten gevolge van het verblijf onder de wapenen of in werkelijken dienst van een ingelijfde bij de militie, door het gezin, waartoe deze behoort of waarin hij is opgenomen, of door den persoon of de personen, in wiens of in wier levensonderhoud hij voorzorg of hulp voorzien, zonder zijne aanwezigheid niet, of niet voldoende in eigen onderhoud kan worden voorzien, dan wordt aan dat gezin, enz.”

Van niet voorzien in het onderhoud van het gezin kan nu voor dengene dien het hier geldt geen sprake meer zijn.

Art. 1638 c zal voortaan voorzien in de behoefte van het gezin. Blijven beide artikelen in de Militiewet en de Landweeerwet onveranderd bestaan, dan zullen de lasten, die thans het Rijk heeft te dragen, voor zoover het arbeiders betreffen die in loondienst zijn, worden geschoven op de schoulers der werkgevers.

Waar dit zoo is, geloof ik, dat de werkgevers daarvoor hartelijk zullen bedanken en daardoor zullen zij, die tot de militia of landweeer behooren, voor een groot gedeelte van het bekomen van arbeid ten eenenmale worden uitgesloten.

Dit is het bezaar, wat ik mijnerzijds in bijzondere mate tegen het derde lid van dit artikel heb. Ik zal er nu niet verder op ingaan, geloovende, dat wat ik ter sprake bracht, duidelijk is. Ik hoop dat de Regeering nog wel de mogelijkheid zal willen scheppen om aan de bezwaren, welke ik ontwikkelde ten deze, te gemoet te komen.

De heer Schaper: In de eerste plaats een enkel woord van tegenspraak naar aanleiding van hetgeen gisteren door den heer Tydeman is verklaard, dat ik namelijk geen voorstander zoude zijn van dwingend recht ten opzichte van de bepalingen van het aanhangig artikel.

Dit berust op een vergissing. Het kan zijn, dat de heer Tydeman heeft bedoeld te zeggen, dat niet is gebleken, dat wij daarvan voorstanders zijn en dus geen tegenstanders van het facultatieve der bepalingen van dit artikel. Maar dan zal de heer Tydeman mij wel willen toestemmen, dat het niet aangaat uit het feit, dat men geen amendement heeft voorgesteld om iets te veranderen, te concluderen, dat men er voorstander van is.

Wanneer een man als de heer de Klerk eens flink uit den hoek komt met amendementen om iets te veranderen ten gunste van de arbeiders, dan zijn wij niet zoo kleingeestig hem den wind uit te zeilen te willen halen en met hem een wedren aan te gaan naar de griffie, om hem voor te zijn met een amendement.

Wanneer er nu andere heeren zijn, die dergelijke amendementen willen voorstellen, zullen zij bij voorbaat van ons de verzekering kunnen aannemen, dat wij hen den weg zullen vrijlaten en zullen steunen. Er kan soms reden zijn voor ons om hen de baan vrij te laten. Want een amendement van den heer van Dedem ten gunste van den arbeider zal misschien soms nog meer stemmen krijgen, dan een van ons.

Uit het feit, dat wij geen amendement hebben voorgesteld, moet men niet concluderen, dat wij niet voor verandering zijn. Om bij de behandeling van het artikel zelf nog een eenvoudig amendement als het bedoelde voor te stellen, is alle gelegenheid. Wel zullen wij, wanneer het artikel zelf aan de orde is, een amendement verdedigen, wat er eenigszins griezelijk uitziet en wij daarom gedacht hebben wat vroeger te moeten indienen om de Kamer eenigszins te gewennen aan het gezicht er van.

Ik voeg hieraan echter nu onmiddellijk toe, dat als hier niet het dwingend recht wordt opgenomen, het artikel van bitter weinig beteekenis zal zijn.

Wanneer men van het artikel kan afwijken, dan blijft de toestand dezelfde. Dan zullen eenige menschen, die thans reeds gewoon zijn hun arbeiders of dienstboden fatsoenlijk te behandelen, dat blijven doen, maar de anderen zullen er wel iets op vinden zich van deze verplichting als regel af te maken.

Ik ben het volkomen eens met de opmerking van den heer van Wijnbergen ten aanzien van de kleine en de groote patroons, zoeven gemaakt.

Eén van beide: de kleine bazen zullen eenvoudig een formulier laten drukken, precies als men doet bij het pachtcontract, dat elke arbeider bij het in dienst komen even moet onderteekenen, houdende de verklaring, dat hij afstand doet van het recht bij art. 1638 c van het Burgerlijk Wetboek hem verleend, of daar zal niets van komen, maar dan geschiedt dien kleinen patroons een onrecht.

Het gaat toch niet aan aan de kleine patroons wel dergelijke verplichting op te leggen en de groote patroons, die dat alles beter zullen en kunnen administreren, vrij te stellen.

Ook zal men op deze wijze aan de meer geraffineerden een voordeel bezorgen en op de meer eenvoudigen, die er niet zoo spoedig bij zijn om te beproeven aan de gevolgen eener wet te ontkomen, deze verplichting laden.

Wij hopen daarom, dat de Kamer het amendement van den heer de Klerk — al of niet eenigszins gewijzigd — zal aannemen. Ik ben het volkomen eens met hen die gezegd hebben: wil het artikel iets beteekenen dan moet er noch mondeling noch schriftelijk van kunnen afgeweken worden. In het bijzonder is daarvoor geen reden, nu er een natuurlijke grens is gesteld, namelijk de opzeg-

gingstermijn: dat is voor de groote massa 8 dagen en voor de dienstboden hoogstens 6 weken.

De oppositie, welke gisteren tegen het artikel en de bedoeling daarvan is gevoerd, komt mij reeds dadelijk in dit verband zeer teekenend voor.

Waartegen voert men oppositie? Wordt hier zulk een groot voordeel aan de arbeiders bezorgd? Dat kan men toch niet beweren! Als een arbeider in zijn dienst ziek wordt, dan kan men hem te gelijk met het begin der uitkeering den dienst opzeggen en dan is men er met een week of eenige weken af.

Wanneer een werkelijke ziekteverzekering aan de orde was — ik meen dat de heer van Wijnbergen aanleiding tot misverstand heeft gegeven door te zeggen, dat het hier een ziekteverzekering betreft, wat echter onjuist is — dan zou het geheel anders zijn. Dan moest gevraagd worden of dit de wijze is om een arbeider gedurende weken of maanden door den werkgever individueel te doen onderhouden.

Waar het echter, zooals hier, tot zulke kleine proportiën is teruggebracht, komt het mij verwonderlijk voor, dat van den kant der kerkelijken en liberalen dergelijke oppositie wordt gevoerd.

De heer van Wijnbergen zegt, dat het geen oppositie is.

Ik geef toe, dat de heer van Wijnbergen anders gesproken heeft dan de heeren van Dedem en Tydeman, maar de heer van Dedem behoort toch tot de kerkelijken.

Ik wil echter wel — nu de heer van Wijnbergen dit zegt — eerlijk bekennen, dat de redevoering van den geachten spreker op mij ten slotte niet een gunstigen indruk heeft gemaakt.

Wel is hij begonnen met van harte het beginsel toe te juichen. Daarmede beginnen ze allen! Als er zeke voorstel is dat men bestrijden wil, begint men gemakshalve met te zeggen, dat men warm voor het „beginsel" gestemd is, maar dan is voorts drierivierde der redevoering er tegen gericht.

Dat kunstje kennen we al. Dat is een versleten methode.

De heer van Wijnbergen heeft het zoo erg niet gemaakt, maar waar hij ten slotte verklaarde, dat het voornaamste voor hem was de vraag wat er geschieden moet met de ziekteverzekering, een vraag die aanleiding kan geven tot een antwoord waarin wel twee-derde der Kamer aanleiding zou kunnen vinden om dit artikel heerlijk te verwerpen, daar komt het mij voor, dat die sympathie van den heer van Wijnbergen niet zoo groot was. De heer van Wijnbergen zegt, dat ik dus zulk een antwoord verwacht. Het kan den Minister aanleiding geven te antwoorden in dien geest, misschien kom ik er op terug, maar het *behoeft* volstrekt niet. Wanneer de heeren die ziekenzorg, geen ziekteverzekering, willen vanwege de patroons, dan dienen zij dat te doen onafhankelijk van die ziekteverzekeringswet. Wat geeft trouwens dat antwoord van de Ministerstafel? Bindt dat de *Kamers*? Immers neen. Maar bovendien: mag men een Regeering thans wel dat antwoord afvergen?

Een antwoord, dat haar zal binden voor de behandeling van een geheel ander systeem? Ik zou de Regeering ernstig willen aanraden: ga op een dergelijke vraag niet in, want gij hebt daar, strikt genomen, het recht niet toe; gij moet in dit geval beschermd worden tegen u zelf. Wanneer hier werkelijk een voldoende antwoord zou gegeven worden, moest hier ook aanwezig zijn de Minister van Landbouw, die gaat over *Arbeid*, de heer Veegens. Dat is nu eenmaal zoo niet en bovendien, als dat gebeurt, dan is het nog een andere quaestie. Wij moeten vrij staan tegenover de ziekteverzekering, en wij kunnen nu van de Regeering geen antwoord eischen omtrent een zaak die later komt.

Het schijnt, dat de heeren nu reeds de vrees koesteren, dat de Regeering het bij die ziekteverzekering wel eens te royaal zou willen doen; zij wenschen er bij voorbaat op te beknibelen, daar valt wat aan te verdienen! Het is door den heer Tydeman al gezegd: wij willen die ziekteverzekering niet alleen voor de ziekte, maar — daar had je den oud-liberaal! ook ter wille van de Ongevallenwet. Want de bedoeling is de kosten der ziekte voor de eerste weken of maanden te laden op de schoulers van de arbeiders. Bij de ziekteverzekering willen wij — zoo denkt men — dat kluijfe er van hebben en misschien zou het ons nu ontgaan, en zullen die arme arbeiders de eerste dagen toch een uitkeering krijgen. Dat zou een ramp, dat zou zijn een wolk aan den politieken hemel ten aanzien van de sociale wetgeving!

Mijnheer dé Voorzitter! Dat is wel teekenend!

De heer van Wijnbergen: Gij schijnt al zeer weinig van de ziekteverzekering, door deze Regeering in te dienen, te verwachten.

De heer Schaper: Och, ik ken de stemming van de Kamer, en of de Regeering

nu een vrijzinnige of een kerkelijke is, in dit geval zijn het, vrees ik, zooveel handen op één buik. Wij hebben van verschillende kanten, ook van vrijzinnigen, gehoord: daar komt een wetsontwerp waarbij dat „grootte euvel” van simulatie bij de Ongevallenwet zal ophouden te bestaan door de grootste kosten bij ziekte te wentelen op de schouders der arbeiders. Dat is als het ware een *communis opinio* bij alle partijen. Maar de Regeering is nu nog geheel vrij, en ik hoop, dat de heer Veegens straks met een wetsontwerp zal komen, waarbij hij dat denkbeeld zal achterwege laten; maar heel gerust ben ik er niet op. Wanneer van alle kanten, van liberale en van kerkelijke zijden, er zoo op wordt aangedrongen, dan zal de Regeering het misschien toch doen, gegeven de positie waarin deze verkeert. De Regeering moet toch vrede houden met allerlei groepen.

Een eigenaardig staaltje hiervan is wat de Minister van Oorlog in de Eerste Kamer gezegd heeft; volgens mededeeling van den heer Duymaer van Twist. Hier in de Tweede Kamer is de geest anders en heet het, dat hij, wanneer het noodig is, aan de militairen een behoorlijke uitkeering zal geven. Maar in de Eerste Kamer zitten andere heeren en zegt de Minister, dat hij zoo spaarzaam mogelijk zal zijn.

De Minister van Oorlog komt ook hier weer en dan zullen wij er nader over spreken. Maar dat er van deze Regeering ook voor de heeren der bourgeoispartijen wat te verdienen valt in deze richting, is zoo klaar als de dag. Ik hoop echter, dat de Regeering zich ten minste zal vrij houden tot het wetsontwerp op de ziekteverzekering er eenmaal is en niet bij voorbaat hier zal vertellen: het komt in orde, heeren, neem dit maar aan, wij zullen er later wel wat op vinden om te zorgen, dat de arbeider in de eerste dagen de kosten van een ongeval zelf moet betalen, of dat hij niets krijgt en die dagen als het ware op een houtje bijt, zoo ziek als hij is.

De heer van Wijnbergen: Uit hetgeen gij gezegd hebt, blijkt de noodzakelijkheid, dat de heer Veegens de volgende week in de Kamer komt.

De heer Schaper: Als gij dat er uit opmaakt, dan is de wensch de vader van de hoop, maar uit mijn rede blijkt die noodzakelijkheid absoluut niet. Ik houd veel van den heer Veegens, maar deze kan in dit geval precies doen was hij verkiest, wegblijven of verschijnen. Dit wetsontwerp heeft met de ziekteverzekering niets te maken; het geldt hier een oud-vaderlijke ziekenzorg.

Ik kom nu tot de beteekenis van de oppositie, in het bijzonder van de kerkelijke zijde, doch ook van andere. Wat hebben wij van die meer conservatief aangelegden gehoord bij de behandeling van de Ongevallenwet? Wij vernamen toen van die zijde: het is zeer natuurlijk, dat de arbeider, indien hem een ongeval overkomt, een vergoeding ontvangt, maar gij moet niet komen met dat *mechanische* verzekeringssysteem; dat systeem is zoo koud; het rukt den band tusschen den werkgever en den arbeider uit elkander. Ik heb in de Eerste Kamer een oud-liberaal, een geestig man, hooren zeggen: men *verzekert* tegenwoordig alles. Wanneer iemand uit de stad gaat, neemt hij als vroeger geen „span” huisbewaarders, dat op zijn woning past, maar hij *verzekert* zich, zet dan een briefje voor de glazen: „uit de stad” en gaat eenvoudig uit; men mag dan, wat hem betreft, in het huis komen, want alles komt neer op de schouders van de verzekering. Dat systeem deugt niet, zoo sprak hij. Ik behoef den naam van den spreker niet te noemen; men kan het vinden in het verslag van de vergadering van 30 Mei 1900, Zitting 1899—1900, bladz. 327 e. v.

Ook in deze Kamer zijn dergelijke stemmen gehoord. Het heette hier: gij komt met zulk een centralistisch verzekeringssysteem; dat is het ware niet. Er zijn aan de rechterzijde der Kamer heeren, die een zekere voorliefde hebben voor het vroegere gildenstelsel; zij willen een zekere patriarchale verhouding tusschen den werkgever en den werkmán. Welnu, die heeren kunnen hier terecht; wij hebben thans niet te doen met dat mechanische verzekeringssysteem, maar het geldt hier de zorg van den patroon voor den arbeider, niet gedurende maanden, maar gedurende een ongelukkige acht dagen, hoogstens een week of zes.

Dat moet niet in de wet, hoorden wij van den heer Tydeman, dat is eigenlijk zulk een eenvoudig idee; dat de werkgever voor den werkmán zorgt in geval van ziekten spreekt zóó van zelf, dat ik niet begrijp, hoe men er toe komt een dergelijke verplichting in de wet te schrijven; dat is slechte sociale wetgeving!

Nu wensch ik toch te vragen, Mijnheer de Voorzitter, zit de schijn, ik zou haast zeggen, de *onoprechtheid* er niet wat erg bovenop? Hoe kan men nu beweren, dat die zorg altijd behoort te bestaan, dat dit een treurig stuk sociale wetgeving is, omdat dergelijke bepalingen niet in de wet thuis behooren? Tegen wien pleit het, dat dergelijke voorschriften noodig zijn? Tegen de wet, die de

voorschriften inhoudt? Of tegen de menschen die arbeiders in hun dienst hebben en dezen niet behandelen zoals het behoort? Het wordt hier toch niet voorgesteld louter uit plezier? Er is hier immers geen sprake van het willen open-trappen van een open deur. Het is, zoo zegt de Memorie van Toelichting, een *oud-vaderlandsch recht*, dat men de menschen in zijn dienst in tijden van ziekten behoorlijk behandelt; maar dat gebeurt niet en daarom moet de verplichting daartoe in de wet worden opgenomen.

Nu komen de christelijk-historischen, die zich zoo gaarne baseeren op dat oud-vaderlandsche recht, er bij monde van den heer van Dedem tegen op en zeggen, dat die verplichting niet in de wet moet worden opgenomen en deze zaak bij de ziekteverzekering thuis behoort. De heer Tydeman zegt, dat men niet op de ziekteverzekering moet praëjudicieeren. Nu zijn de heeren in eens zoo ontzettend vóór die *verzekering!*

De heer van Dedem zegt: dat zijn wij altijd geweest. Die geachte afgevaardigde heeft bij de algemeene beraadslaging van de Ongevallenwet niet gesproken, de heer Lohman echter wel, en deze behoort tot dezelfde groep als de heer van Dedem. Ik zal uit de woorden van den heer Lohman aantoonen, wat toen de voorliefde van die heeren was. Op 24 October 1899 zeide de heer Lohman — het is te vinden op bladz. 85 der *Handelingen 1899—1900* — dat men wel was vóór den dwang op alle werkgevers om te zorgen, dat de arbeider, indien hem een ongeval overkomt, vergoeding ontvangt, maar hij voegde er bij, dat daar geen verzekeringsstelsel voor noodig is en zeide woordelijk: „De bemoeiing van den wetgever in deze bepaalt zich mijns inziens dus eenvoudig tot de regeling van het arbeidscontract.”

Geen verzekering, zeide de heer Lohman, neen, dat deugt niet, alleen de regeling van het arbeidscontract.

Deze geachte spreker zeide er bij, dat zoodanige regeling in het burgerlijk contract „niet iets nieuws” is. Hij beriep zich bijv. op art. 423 van het Wetboek van Koophandel, waarin staat, dat de schepeling bij ziekte gerechtigd is op oppassing en genezing. Daarop beroept zich in de Memorie van Toelichting toevallig ook de heer Loeff om deze regeling, en wel met dwingend recht, te verdedigen. En dat beginsel nemen wij hier over. De man, die bij iemand in dienst is, heeft recht op zekere verzorging, als hij ziek is, zoo redeneerde deze Minister. Toen zeide de heer Lohman, dat zulke dingen behooren bij het arbeidscontract, en nu het in het arbeidscontract staat, zegt de heer Lohman: dat gaat niet.

De heer de Savornin Lohman: Men moet het eene doen of het andere.

De heer Schaper: Maar dat zou alleen opgaan als hier aan de orde was een behoorlijke verzorging van den arbeider in geval van ziekte, maar dat is het geval niet. Wij regelen niet de ziekte in het algemeen. Hier is alleen gezorgd, dat de arbeider alvast in de eerste dagen wat krijgt, en waarom kan dat niet?

De heer de Savornin Lohman: Omdat het een stukje is.

De heer Schaper: Och kom! Waarom dan nu de verzekering bepleit? Het gaat immers altijd zoo! Wanneer men bij het eene wetsontwerp is, zegt men: ik ben er in beginsel voor, maar dat moet geregeld worden bij het arbeidscontract. Komt dat aan de orde, dan draait men zijn rokje om; men is er warm voor, maar het behoort nu bij de verzekering. Maar dat loopt in de gaten en het is mij een bijzonder genoegen een dergelijke tactiek te kunnen signaleeren.

De heer Tydeman was niet precies zoo gestemd, maar deed toch niet veel beter bij de behandeling van de ongevallenverzekering. Hij was wel voor verzekering, maar zeide den 31sten October 1899 toch:

„Het recht van den werkmán op de hem toekomende rente en op de verdere vergoeding van hem overkomen ongevallen, een bereikbaar recht, houd ik niet minder hoog dan zij.

„Maar of naast dat gewaarborgd recht nu ook die onafhankelijkheid van elkander als hoogste goed moet worden beschouwd, waaraan alle andere inzichten moeten ondergeschikt gemaakt worden, dat meen ik te moeten betwijfelen.” En dan beriep hij zich op de woorden van den heer Stork, dat men een *zachten dwang* op de arbeiders moest uitoefenen, zoodat men op den werkmán een behoorlijk toezicht kon uitoefenen.

En nu hooren wij hem gisteren zeggen, dat men bij deze regeling „den band tusschen werkgever en werkmán te sterk aanhaalt”. Niet zoo sterk dus als bij

de heeren Christelijk-historischen of vrij-anti-revolutionnairen, maar toch ook een zonderlinge verandering van positie.

Wat is de rechtsgrond van het artikel? De patroon dient bij ziekte te zorgen voor den arbeider. Hij is dat niet alleen verplicht wegens een soort van vaderlijke zorg; daar komt wat anders bij. De patroon draagt een zekere verantwoordelijkheid voor de gezondheid van den werkman of van de dienstbode. Wie niet werkt loopt ook niet zooveel risico, dat hij ziek wordt. De heeren lachen daarom. Zeker, ook de rijke, die zich tegen alles kan behoeden, kan ziek worden en wordt ziek. In dat opzicht is er in de maatschappij nog niet zulk een groote ongelijkheid als in andere opzichten. Dat is een kleine troost voor de arbeiders.

Ik wil nog verder gaan, om de heeren de volle maat te geven en zeggen, dat men ook ziek kan worden van verveling en overdaad, dus door een te goed maal, al worden er in onze maatschappij ook velen ziek door gebrek aan een maal. Dat teekent onze fraaie maatschappelijke „orde". Maar de heeren zullen wel toegeven, dat om iets te noemen, bouwvakarbeiders, die in najaar, winter en voorjaar, neem nog maar onze Meimaand, op tochtige karweien staan te timmeren of te schilderen, enz., grooter risico loopen. Ik geef den heeren in overweging eens zulk een open karwei te bezoeken.

Dan zullen zij misschien zeggen: jongens, ik word hier ziek en ga hier dood, dan is het bij mij in het salon toch wel een weinig beter. En wanneer ik naar de Tweede Kamer ga, trek ik overschoenen aan en stop mij goed in een pels- of andere jas; daar is een goede ventilatie van het nieuwste systeem en wordt gezorgd voor verwarming van allerlei aard, daar is het voor mij toch wel beter uit te houden.

Ik herinner mij, dat ik als werkman indertijd in de maand Februari, terwijl het vroom dat het knapte, gezet werd om voor een café letters te schilderen, en dat de menschen nog niet de flinkheid hadden — iets dat wel meer gebeurt — hun arbeiders een kop warme koffie te geven. Ik stond te verkleumen in de koude bij scherp vorstwind. Wordt men dan niet wat gauwer ziek, dan die heeren, die zich in weelde baden?

En wie draagt de verantwoordelijkheid? De patroon zegt tot den werkman: ga daarheen. Wat moet de werkman dan doen? Kan hij dan zeggen: het is mij te koud om daarheen te gaan? Kan men zoo iets weigeren? Neen, men weet beter, want dan zou de patroon zeggen: als gij het niet aandurft moet er een ander heen; jij bent een mooie jongen, jij moet maar op een stoel gaan zitten. Daar is niet aan te ontkomen; de baas draagt de verantwoordelijkheid, wanneer een arbeider aan grooter gevaar onderhevig is dan een ander, als een gevolg van de arbeidstoestanden, en dan moet de patroon daarvoor beduidend medebetalen, daarvoor zorgen, en is het een minimum eisch dat men het doet voor 8 of 14 dagen, of wel eenige weken langer als het een dienstbode betreft.

En deze voorbeelden betreffen nu een bouwarbeider. Maar er zijn nog anderen. Men ziet bij voorbeeld hier in Den Haag bij dikke sneeuw of hageljacht in den winter een koets. Op den bok zitten een koetsier en een palfrenier en binnen in zit een jongen mijnheer. Om één jongen mijnheer te beschutten tegen den kouden wind gaan er twee hoog op den bok zitten, die den vollen kouden wind krijgen. Dat is het eigenaardige van de maatschappelijke toestanden en dat teekent ze. Nu is het heel gemakkelijk voor dien jonker, die binnen in het rijtuig zit, om als een van die menschen die boven op de bok zitten ziek wordt, er zich van af te maken met de bewering, dat het risico van het vak dat medebrengt en meteen den man weg te sturen. Maar ik vraag, of het niet in den aard van het werk ligt, dat men eerder ziek wordt dan een ander, die niet werkt.

Men kan zich er niet van afmaken met te zeggen: dat is een zaak voor den werkman, hij moet daar voor zorgen en dat zelf betalen. Wij doen er niet aan mede.

Wat is het eigenaardige van de redeneering van den heer van Dedem? — en daarin voelt men weder de klasse — Hij zegt: men moet daar vrij in wezen, wanneer er een trouwe dienstbode is dan doet men het wel; maar wanneer het een meid is die niet trouw werken wil, dan moet men het recht hebben om ze weg te zenden wanneer ze ziek wordt.

Wat is dat voor trouw? Het is een soort hondentrouw. Wij kennen dat. Het is in den regel de trouw van een huishond die men verlangt. Maar de dienstboden worden anders; het groeit, zij laten zich niet meer behandelen als honden. Daarin ligt iets bedroevends voor de heeren; maar er blijkt uit, dat de knechts en dienstmeisjes zich niet langer als honden laten behandelen. Ik dweep er niet mede, dat zij als een oud huismeubel gedurende 50 jaren bij één familie blijven *coûte que coûte*. Soms is het een goed teeken als zij zoo lang bij één heer of mevrouw blijven; niet alles is mooi zooals het tegenwoordig gaat; maar in het

algemeen verlang ik die oude trouw niet terug, waarbij de dienstboden zich machinaal levenslang afsloven en dan een medaille of een belooning krijgen omdat zij het zoo lang bij één heer uitgehouden hebben.

Men vraagt zich, dat wil ik betoogen, dus hier niet af: moet ik recht doen aan die meid of aan dien knecht, maar: wat is het middel om ze tam te maken of te houden?

Zijn ze niet al te bruikbaar en buigzaam en worden ze ziek, dan moeten ze maar zoo snel mogelijk, al is het met een ziek lichaam, de deur uit. Wanneer men werkelijk iets gevoelt voor zijn dienstboden of knechts, dan moet men deze bepalingen niet bestrijden met te zeggen: wij zijn vóór het zorgen voor dienstboden en knechts, maar niet op deze wijze.

Ik heb nog iets anders gehoord van den heer van Dedem, waarmede gelukkig de heer Tydeman, zijn tegenvoeter aan de overzijde, het dadelijk oneens was.

Hij zeide dat hij het „beneden de waardigheid" van den „rechtgeaarden" werkman achtte, als hem loon werd toegekend wanneer hij niet werkte en bijv. zijn vrouw ging begraven.

Toen ik dit hoorde, ontsnapte mij de verzuchting: Jammer, dat baron van Dedem niet als werkman geboren is, wat zou hij een „waardig" en „rechtgeaard" arbeider geworden zijn!

Ik hoor den heer van Dedem dit toestemmen en zeggen, dat hij dit werkelijk niet zou hebben willen aanvaardden. Maar dan vraag ik den heer van Dedem: Nog niet gesproken van het kwijten van een droeven plicht, maar als gij dan des zomers voor twee en een halve maand met vacantie gaat, strijkt gij dan als een „waardig" kamerlid uw traktement niet op? Hebt gij dit in de vacantie werkelijk verdiend? Neen, gij hebt daar niets voor uitgevoerd en gaat er een reisje voor maken naar Zwitserland of elders. Wanneer gij wildet handelen als gij verlangt dat de werkman zou doen, dan zoudt gij naar de griffie moeten gaan en zeggen: ik wil geen geld, want ik heb vacantie gehouden.

De heer van Dedem: Dat geldt voor alle leden der Kamer.

De heer Schaper: Zeer zeker! ook voor mij; maar ik heb ook niet beweerd dat de arme werkman zijn loon in zulk geval moest weigeren. Ik zelf geneer mij er ook niet voor; wij zijn allen menschen.

De heer van Dedem: Als ik ook betaald werd per uur of per dag, dan zou ik het geld weigeren.

De heer Schaper: Dat is een uitvlucht. Wij krijgen iedere maand een betalingstuk om te teekenen en te ontvangen; in de vacantie-maanden zouden wij dit, volgens den heer van Dedem dan niet moeten doen, en weigeren het geld op te nemen. Maar het doet mij innig genoegen op te merken, dat baron van Dedem verschrikkelijk gepiqueerd is over deze gelijkens.

Laten de heeren toch niet zulk een „brani" hebben tegenover de dienstbode of den werkman, die een uur loon krijgt om zich te kwijten van een treurigen plicht. Licht hierin geen onoprechtheid?

De Voorzitter: Ik verzoek den spreker in zijn uitdrukkingen zich te matigen. Ik kan niet toelaten, dat hier als onoprechtheid worde gekenmerkt hetgeen door vorige sprekers is in het midden gebracht.

De heer Schaper: Nu, Mijnheer de Voorzitter, dan zal ik met dit betoog ophouden. Ik ben intusschen duidelijk genoeg geweest. Ik wil hier tevens wel de verklaring afleggen, dat ik gepoogd heb om mij zeer parlementair uit te drukken.

Daar is gesproken over het ontwerp-Drucker, en ik geef toe, er zou over te redeneeren zijn om bijv. te bepalen, dat, wanneer een arbeider ziek wordt, dat dan de patroon van het loon kan aftrekken al datgene wat hij krijgt uit een ziekenfonds. Ik zou er echter niet vóór zijn. Wanneer er een desbetreffend amendement komt, stem ik er tegen. Ik geef alleen toe, er valt wat voor te zeggen, maar het komt mij voor, dat in de Memorie van Toelichting de heer Loeff zeer te recht gezegd heeft op bladz. 45: „Dat de arbeider, die en het loon en de uitkeering geniet, te veel zou ontvangen, behoeft men niet te vreezen; juist in tijden van ziekte zijn de behoeften van het gezin grooter." Ik geloof dit ook, en bovendien komt er nog wat bij. Wanneer dit artikel wordt aangenomen, behoeft men niet zoo bang te wezen voor simulatie. Door den heer de Klerk is het zeer juist gezegd: het is hier iets anders dan bij de verzekering.

Bij de verzekering bestaat er bij den werkgever geen directe reden om den arbeider te dwingen spoedig terug te komen, omdat hij niet onmiddellijk heeft te betalen; zijn beurs wordt niet dadelijk aangesproken, er ligt iets collectiefs in de zaak, hij laat het dus eerst wat loopen en bedenkt niet terstond dat hij er over jaren misschien voor betalen moet.

Maar hier moet de werkgever direct betalen en werkt de bepaling precies andersom. De werkgever zal zijn best doen om den arbeider zoo spoedig mogelijk weder naar het werk te halen, al is hij nog niet heelemaal klaar.

Welnu, dan is het voor den arbeider niet kwaad, dat hij een paar centen heeft om versterkende middelen te koopen, een extra glas melk of een ei, ten einde te herstellen; dat doet een ander ook. Het is in het belang van den arbeider en van den werkgever. De arbeider krijgt wat meer in handen en de patroon krijgt zijn arbeider vroeger terug, zoodat hij niet langer zal moeten betalen.

In dit geval is het gevaar voor simulatie niet zoo groot als bij de ziekteverzekering. De patroon zal trachten te voorkomen dat de arbeider ziek wordt en hem ten spoedigste zien terug te krijgen.

De heer de Savornin Lohman heeft gisteren [bl. 184] niet geheel ten onrechte gezegd, dat de bepaling omtrent de gedwongen winkelnering eigenlijk niets geeft, daar de overtreding niet zal zijn te bewijzen en alles is een quaestie van beding, terwijl zulk een beding niet gemaakt wordt.

Dit geldt eigenlijk vrijwel het geheele ontwerp.

De heer de Savornin Lohman schein de zaak echter niet heelemaal in den haak te vinden, want hij verklaarde zich een vurig tegenstander van het artikel en schein er dus voor den werkman nog wel wat in te vinden. Welnu, in elk geval is het hier iets anders. Hier is nu eenig positiefs goeds, mits natuurlijk het wordt aangenomen met dwingend recht, anders is het weder een wassen neus. Ik erken, dat er hier dan een kleine winst is, het is microscopisch, — acht dagen uitkeering bij ziekte! maar het is iets.

Wanneer een artikel iets beteekent, dan zeggen de heeren al spoedig: dat artikel moet er uit. De wet moet dan met geweld worden teruggebracht tot, zoodat de heer van Doorn zei, een zuiver juridische regeling!

Ik hoop dat de heeren die oppositie voeren tegen dit artikel, nu eens geen succes zullen hebben op hun optreden, maar dat het in hoofdzaak ongewijzigd zal worden aangenomen. Er zullen misschien enkele wijzigingen moeten worden aangebracht. Wij hebben een amendement, en de vraag van den heer de Klerk betreffende het opzet, om gebreken te verzwijgen, is nog niet beantwoord. De beteekenis van deze woorden zal wel zijn, dat de arbeider op een pertinente vraag aangaande zijn lichaamstoestand heeft gelogen; zoo niet, dan kan een wijziging dienaangaande in bespreking komen.

Maar ik hoop dat dit artikel in hoofdzaak zal worden aangenomen als een bepaling van dwingend recht, zoodat wij zeker zijn, dat de arbeider er iets van zal genieten.

De heer Zijlma: Mijnheer de Voorzitter! Ik had aanvankelijk niet het voornemen om thans reeds het woord te voeren, maar nu over deze beide artikelen algemeene beraadslagingen worden gevoerd, meen ik niet te moeten wachten met te spreken tot wij aan de toelichting komen van de amendementen, omdat het dan zou kunnen gebeuren, dat ik door u naar de algemeene beraadslaging werd verwezen. Ik wensch daarom eenige oogenblikken van de aandacht der Kamer te mogen vragen om art. 1638 ij te beschouwen uit het oogpunt van de practijk.

Ik meen dan, dat inzonderheid voor den middenstand ten platten lande de toepassing van dit artikel zeer bezwaarlijk zal worden, wanneer het van dwingend recht blijft.

Geen artikel grijpt m. i. zoozeer in in het gezinsleven als 1638 ij. De wetgever stelt zich daarbij eenvoudig op het standpunt, dat de inwonende arbeider deel uitmaakt van het gezin. Er wordt niet in aanmerking genomen welke diensten hij als inwonend arbeider heeft te presteeren; of hij werkzaam is in het gezin of in het bedrijf, dit is hetzelfde.

Nu erken ik, dat die onderscheiding ook moeilijk te maken is, want dikwijls vloeien die werkzaamheden ineen en is de arbeider zoowel in het gezin als in het bedrijf werkzaam. Maar wanneer de wetgever het verschil in werkzaamheid in het geheel niet in aanmerking neemt, dan geloof ik, dat de bepaling in haar werking uiterst bezwarend zal worden. Hier wordt de werkgever in geval van ziekte van een bij hem inwonend arbeider verplicht voor diens behoorlijke verpleging en geneeskundige behandeling zorg te dragen.

Wat wordt onder die „behoorlijke verpleging” verstaan?

Bijv. Is het vertrek, waar de inwonende arbeider slaapt en dat goed is voor een gezonde, ook toereikend voor een zieke? Ik denk hier aan den landbouw. De koestal is een behoorlijke slaappleats voor den gezonden arbeider, warm in den winter en koel in den zomer, heel wat beter dan men deze gewoonlijk denkt, maar is die slaappleats nu ook behoorlijk voor den zieken arbeider? Moet men een verpleger of verpleegster aannemen? Het ligt verder voor de hand, dat het nog al verschil zal maken in de rekening van den geneesheer of de werkgever haar moet betalen of de arbeider — de heer van Dedem wees er reeds op en ik meen, dat zoo de werkgever nog al eens de dupe zal worden van de ziekte van zijn arbeider.

Men gaat hier niet veel verder dan bij de Ongevallenwet en de pensioenregeling. Daar wordt ondersteld, dat de werkgever aansprakelijk is voor het ongeval, dat den arbeider in zijn dienst is overkomen of hem wordt pensioen verleend indien kan worden aangetoond, dat dit een gevolg is van dienstvervulling. Doch dit is hier niet het geval. Hier kan de ziekte geheel en al ontstaan zijn buiten de werkzaamheden die hij als inwonend arbeider heeft te verrichten. En toch wordt hij bij wien hij tijdelijk werkzaam was geheel en al aansprakelijk gesteld. Nu weet ik wel, dat er is bijgevoegd: voor zooverre daarin niet uit anderen hoofde is voorzien. Bij den aanvang van de behandeling van dit ontwerp is dit punt reeds ter sprake gekomen en heeft, naar ik meen, de heer Lohman hierop reeds gewezen, maar er is toen door den heer Lieftinck bij wijze van interruptie daarop geantwoord: men kan zich in Haarlem daarvoor voor f 3 verzekeren. Dit kan het geval zijn in groote steden, maar ten platten lande is dit zeker niet het geval. Er zijn wel in de dorpen van die kleine onderlinge fondsjes, die een tijdelijke uitkeering geven voor eenige weken, maar dat is volstrekt niet voldoende om de kosten van een ziekte te bestrijden. In groote plaatsen kan men den arbeider doen overbrengen naar een ziekenhuis, iets dat op het platteland niet kan geschieden. Wat het artikel hier voorschrijft is een groot bezwaar voor de patronen ten platten lande, inzonderheid voor den landbouwer en den ambachtsman. Wanneer een landbouwer 4 of 5 inwonenden in dienst heeft, kan men aannemen, dat daarvan één in dienst is voor werkzaamheden in zijn gezin, de anderen zijn voor zijn bedrijf. Doch het maakt hier volstrekt geen verschil, of de inwonende dienstboden werkzaam zijn voor zijn gezin, dan wel voor het bedrijf.

Voor de ambachtslieden is het nog veel bezwaarlijker.

Een kuiper, schoenmaker of welk ander ambachtsman ten platten lande, verkeert toch al niet in bijzonder gunstige financiële omstandigheden. Zij hebben een klein bedrijf, werken lang en hun zaak is dikwerf zeer bezwaard.

Hebben zij dan, zooals meermalen gebeurt, een knecht die f 200 à f 300 verdient, dan mag men gerust aannemen, dat die knecht in heel wat betere financiële conditie is dan zijn baas. En toch wordt de last hier weer geheel en al gelegd op den baas. Dat gaat mijns inziens verder dan het wetsontwerp gaan moet.

Wat zal van dit alles het gevolg zijn? Dat de bepaling langzamerhand gaat werken als een twijsnijdend zwaard. Men zal trachten van den last af te komen, en gaat dit niet omdat het dwingend recht is, dan zal men minder inwonende arbeiders, knechts en meiden gaan houden. In de plaats daarvan zal men liever gehuwde arbeiders nemen of ze bij anderen gaan uitbesteden om niet voor hen aansprakelijk te zijn in geval van ziekte. In zooverre zal dit ten nadeele komen van de inwonende arbeiders.

Waarom wordt dit nu in de wet bepaald? De wet gaat uit van het beginsel, dat men den zwakke moet steunen tegenover den sterkere.

Natuurlijk een zeer edel beginsel. Maar men mag toch vragen wie of de zwakkere dan wel is. Ik heb zooeven de ambachtslieden ten platten lande aangehaald, die in den regel op zware lasten zitten. Daar is niet de knecht de zwakkere maar de baas, dan is dit precies omgekeerd dan het beginsel, waarvan de wet uitgaat, en toch drukt daarop de geheele last. De wetgever creëert die inwonende arbeiders als behoorende tot het gezin. Maar men mag toch vragen: tot welk gezin staat die ongetrouwde inwonende arbeider het naast: tot zijn ouders, die misschien kortbij wonen, of tot het gezin, waarbij hij in dienstbetrekking is? Ik meen dat het eerste het geval is. Doch de wet legt den last op den werkgever.

Om al deze redenen zal de uitvoering van dit artikel uiterst moeilijk zijn en een andere uitkomst geven dan die men zich daarvan voorstelt. Misschien kan ik later daarover nog iets meer zeggen bij de behandeling van ons amendement.

De heer Talma: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat het in overeenstemming is met uw bedoeling, toen door u werden samengevoegd de algemeene be-

schouwingen over de artt. 1638 c en 1638 ij, dat ik op het oogenblik niet inga op een bespreking van het 3de lid van art. 1638 c, maar mij uitsluitend bepaal tot den inhoud der beide aan de orde zijnde artikelen, die bedoelt de voorziening bij ziekte. Ik kan echter van het derde lid niet afstappen, zonder ook mijnerzijds, zij het ook in anderen zin dan de geachte afgevaardigde uit Appingedam, even te verklaren, dat ik het niet eens ben met den geachten afgevaardigde uit Zwolle, waar hij verklaarde, dat het een rechtgeaard arbeider niet paste om loon aan te nemen voor tijd, gedurende welken hij niet had gearbeid. Ik geloof, dat het voorbeeld, door den geachten afgevaardigde uit Appingedam aangehaald, onjuist is. Het loon, vergoeding of schadeloosstelling over een jaar toegekend is eenvoudig vergoeding voor den arbeid gedurende dat jaar geleverd. Wanneer de openbare arbeid van deze Kamer werd gecompriimeerd in zes weken per jaar en de vergoeding toch werd uitbetaald in 12 termijnen, op den eersten van iedere maand, dan zou dit op zich zelf niet irrationeel zijn.

Ik meen echter, dat aan de opvatting van den geachten afgevaardigde uit Zwolle ten grondslag ligt een beschouwing van het loon, waarmede ik mij in het geheel niet kan vereenigen, en die, naar ik vermoed, ook ten grondslag ligt aan de andere bezwaren van den geachten afgevaardigde tegen de artt. 1638 c en ij.

Hij meent, wanneer gedurende een uur geen arbeid is verricht, dan komt ook voor dat uur dien man geen loon toe.

De heer van Dedem: Den man, die bij het uur of per dag aangenomen is.

De heer Talma: Goed, maar het zal den geachten afgevaardigde bij eenig nadenken blijken, dat de uitdrukking „bij het uur huren” in het overgroot aantal gevallen volstrekt onjuist is, want wanneer een timmermansbaas een knecht in zijn dienst heeft en hem per uur uitbetaalt, dan zal die knecht, wanneer hij midden op den dag den arbeid zou willen eindigen, zeggende: ik heb recht, ik ben met het uur gehuurd, spoedig hooren: neen: dit is een slordige manier van spreken; gij zijt aangenomen als mijn vasten knecht, doch de loonsberekening heeft plaats per uur. Welke de band is tusschen patroon en arbeider, is een vraag die volstrekt niet altijd verband houdt met de vraag: hoe het loon wordt berekend. Wanneer de geachte afgevaardigde uit Zwolle aan een patroon inlichtingen vraagt omtrent de inkomsten zijner arbeiders, ten einde te weten of hij zijn arbeiders behoorlijk behandelt, dan zal die patroon niet zeggen: ik betaal hun zooveel cent per uur, want hij zou begrijpen dat dit geen antwoord is op die vraag, maar zeggen: de menschen in mijn dienst kunnen gemiddeld zooveel per week verdienen, en dan zal hij vertrouwen dat de geachte afgevaardigde, bekend met de plaatselijke toestanden, daaruit zal kunnen afleiden of dit loon voldoende is voor de bevrediging der normale behoeften van een arbeidersgezin. Is zijn slotsom gunstig, dan is de zaak in orde; is hij ongunstig, dan zal het bedrag van dit uurloon hem niet tot andere gedachten brengen in zijn afkeurend oordeel.

Nu meen ik, dat de geachte afgevaardigde, wanneer hij dit bedenkt, tot een ander oordeel zal kunnen komen over art. 1638 c en 1638 ij. Ik moet eerlijk verklaren, dat het ontwerp voor mij een van zijn groote aantrekkelijkheden zou verliezen, wanneer deze beide artikelen daaruit moesten worden weggenomen. Dit beteekent niet, dat ik die beide artikelen onverbeterlijk zou achten en dat ik, wanneer op de een of andere manier aan bepaalde bezwaren zou kunnen worden te gemoet gekomen, zou zeggen: die artikelen zijn menschelijkerwijs volmaakt, daar mag niets in worden gewijzigd, allesbehalve; maar de geest waardoor zij zijn ingegeven is zoo zeer de geest die ik meen dat gehuldigd moet worden, dat ik een votum van de Kamer tegen deze artikelen uitgebracht, in hooge mate zou betreuren.

Nu is tegen deze artikelen, in het bijzonder tegen art. 1638 c, een bezwaar ingebracht dat, ik erken het, volkomen overeind blijft staan, al zou men den inhoud dier artikelen toejuichen.

Dit bezwaar is geopperd door de geachte afgevaardigden uit Tiel en uit Elst. Zij meenen, dat hier zou gelegd worden een band die straks bij de behandeling der ziekteverzekering ons zou kunnen verhinderen zoodanige beslissingen te nemen als ons bij die zaak geschikt en doelmatig voorkomen.

Nu begin ik met te ondersteunen den aandrang van den geachten afgevaardigde uit Elst, dat hier bij de behandeling van deze zaak de Minister van Landbouw in de Kamer zou komen, niet, ik zeg het er uitdrukkelijk bij, om ons allerlei openbaringen te geven omtrent den inhoud van zijn ontwerp, maar om de verklaring te geven, dat de Regeering de Tweede Kamer nooit zal verwijzen naar de beslissing genomen bij art. 1638 c, wanneer de Regeering de

Kamer zal willen overreden tot het nemen van een bepaalde beslissing in zake ziekteverzekering. Ik geloof, dat deze zaak in de stukken zoo zeer afgezonderd van de ziekteverzekering is behandeld, dat, wordt nu eenig verband gelegd, storing onvermijdelijk wordt. Ik leg er den nadruk op, dat wij noodig hebben een verklaring, niet van de zijde van den Minister van Justitie, want van de zijde van het Ministerie van Justitie is steeds verzekerd dat men meende deze zaak volkomen onafhankelijk van eenig plan van ziekteverzekering te kunnen behandelen; een verklaring van die zijde zou niets anders zijn dan een overbodige verklaring van den Minister, dat hij op dit punt homogeen is met zijn voorgangers. Wat wij noodig hebben voor de toekomst, is een verklaring van den bewindsman die zal hebben te verdedigen het ontwerp ziekteverzekering. Het ligt voor de hand, dat wij, wanneer wij staan voor een anderen bewindsman, zouden kunnen stuiten op een misverstand van de wederzijdsche bedoelingen, een misverstand dat hielottig zou kunnen zijn bij een zoo gevaarlijk onderwerp als wij weten dat hier eigenlijk aan de orde is.

Gevaarlijk, want het is een onderwerp, waarbij telkens van beide zijden van de Kamer de bedenking opkomt, dat het den tegenstander er om te doen is, om de belangen van de eene partij aan die der andere op te offeren, en waar dus beide partijen ieder op hun beurt vreezen d t zij er inloopen.

Waar nu de stemming zoo is, is het gewenscht, dat er geen zweem kan zijn van misverstand, en daarom geloof ik, dat het hoogst wenschelijk is, dat wij weten, wanneer wij deze zaak behandelen, dat wij, ook niet in een verwijderd verband, spreken van ziekteverzekering.

Nu zal men zeggen, en de heer Tydeman heeft het al gezegd: dat helpt toch niets, al zegt de Minister van Landbouw ook honderd malen, dat wij vrij blijven, het zou niet baten, want ons gezond verstand zegt ons, dat wij met ziekteverzekering wel bezig zijn.

Nu stel ik hiertegenover, dat dit naar mijn oordeel onjuist is. Wij zijn m. i. niet bezig een eersten stap te zetten op den weg der ziekteverzekering. Wat wij hier teweegbrengen is van een geheel anderen aard. Daarvoor bestaat een historisch document en wel in de geschiedenis der Duitsche wetgeving.

Men heeft daar gekregen in het begin der tachtiger jaren de ziekteverzekering en in de negentiger jaren heeft men daar tot stand gebracht de herziening van het Burgerlijk Wetboek.

In dat wetboek komt voor art. 616, waarop reeds de heer Tydeman gewezen heeft en waarin een overeenkomstige bepaling omtrent de verplichting van den werkgever bij ziekte is vervat.

Het heeft mij getroffen, dat noch in de Memorie van Toelichting, noch bij de behandeling in de Commissie, noch bij de openbare behandeling in den Rijksdag, een enkel oogenblik het onderwerp der ziekteverzekering is aangeroerd. Toen ik zelf een oogenblik van oordeel was, dat wij hier bezig waren met ziekteverzekering, heb ik verschillende handboeken over de Duitsche ziekteverzekering nageslagen, om eens te zien, hoe de verhouding daar in Duitschland is tusschen de aanspraak uit het burgerlijk recht en de aanspraak uit de ziekteverzekering. Ik vond toen hier en daar het onderwerp geheel verwaarloosd en waar de zaak wel besproken was, bleek wel duidelijk, dat men deze zaak geheel afgescheiden van alle ziekteverzekering kan behandelen, met dien verstande, dat daar ook in het Burgerlijk Wetboek, niet in het Handelswetboek in de overeenkomstige bepaling, uitgesloten is, dat men gelijktijdig loon trekt en uitkeering wegens ziekte kan krijgen.

Dit nu is geen bewijs, maar een historische aanwijzing; heeft men dit in Duitschland kunnen doen, zonder eenige belemmering te ondervinden, dan zullen wij hier toch ook niet licht vastloopen.

Ik meen dan ook, dat de zaak, die hier wordt behandeld, geheel anders staat dan de ziekteverzekering.

Waarom gaat het bij de ziekteverzekering?

Niet, zooals hier in art. 1638 c, om een algemeene regeling van de plichten der patroons. Dit was wel het geval — ik meen dat de heer Tydeman, overigens een zeer nauwkeurig en scherpzinnig man, wien ik aarzel eenige verwarring toe te schrijven, dit een weinig over het hoofd zag — bij de ongevallenverzekering. Daar was het doel om te zorgen, dat de patroon zijn aansprakelijkheid draagt voor ongevallen zijner arbeiders, welke hij heeft in verband met de diensten welke zijn arbeiders verrichten.

Dit kan op twee wijzen geschieden. Men kan dit doen langs privaats- en langs publiekrechtelijken weg.

Bij de ongevallenverzekering gaat het over een groep van personen, bepaald naar den aard van het bedrijf, en de regeling houdt ook verband met het wezen

van het bepaalde bedrijf; bij de ziekteverzekering is de specifieke grensbepaling de loonshoogte.

Bij de ziekteverzekering komt het er op aan te zorgen, dat men een groot deel der bevolking, dat er door zijn loonstandaard toe wordt gebracht om van de hand in den tand te leven, niet laat verzinken in het pauperisme, wanneer ze aan de algemeen menselijke kwaal van de ziekte gaat lijden, die — de heer Schaper meende ten onrechte dat zij speciaal in verband staat met den arbeid. — een gevolg is van onzen onvolmaakte lichamelijken toestand. Er is nog wel een ander element, het meerdere risico door den aard van het bedrijf, maar dat moet gedekt worden naar andere beginselen dan het gewone ziekte-risico.

Daarom was zoo juist het voorstel van Minister Kuiper, thans tot mijn leed- wezen ingetrokken, om juist dat meerdere risico, hetwelk de arbeider loopt om ziek te worden door den aard van zijn bedrijf, ten volle te brengen ten laste van den patroon.

De grondpremie stond in verband met de algemeene ziektekansen van ieder mensch, maar de verhoogingen die de premie moest ondergaan wegens de ver- hoogde ziektekansen die voortvloeien uit den aard van het bedrijf bijv. een bedrijf als de heer Schaper schetste wordt niet behandeld op den voet van het ziekte-risico, maar naar het beginsel der Ongevallenwet ten laste van den patroon gebracht.

Dat was een volkomen juist beginsel en ik hoop dat wij dat ook opgenomen zullen zien in het nieuwe ziekteverzekerings-ontwerp, waarover wij, ik hoop na niet te langen tijd, te handelen zullen hebben. Hier was een poging tot oplossing van het probleem om naast de ongevallen- ook aan de beroepsziekte iets te doen, iets, maar toch altijd iets van betekenis.

Maar hier bij artt. 1638 c en ij zijn wij op een geheel ander terrein; hier gaan wij uit van geheel andere beginselen en bedoelen iets anders.

Waarvan gaan wij hier uit? Iemand die de historie van deze artikelen nagaat, kan het begrijpen. Wij gaan hier eenvoudig uit van het eigenaardig karakter dat de arbeidsovereenkomst heeft.

Dat karakter is, dat in den dienst van den patroon niet wordt verbonden een stuk arbeidskracht, maar een persoon. Hier ligt mijns inziens de groote fout waaraan de heer van Dedem zich heeft schuldig gemaakt.

Wanneer een stuk arbeidskracht gelijk is aan een pond thee of krenten, dan spreekt het vanzelf dat ik zeg: wie niet levert krijgt ook geen betaling. Maar wat levert de arbeider? Feitelijk levert hij in bijna alle bedrijven voor het geheele jaar zich zelf en nu kan men de regeling dier vergoeding op allerlei wijzen maken, men kan het loon berekenen over het jaar, over de week, over den dag, over het uur, die loonberekening is een accidenteel ding die met den aard van het bedrijf of andere technische of administratieve overwegingen in verband staat. Maar hoofdzakelijk voor de beoordeeling der verhouding is, dat de arbeider ten slotte met zijn *persoon* verbonden is aan het bedrijf en dat is oorzaak en grond dat op den werkgever rust een zedelijke verantwoordelijkheid, veel uit- gestrekter dan op den arbeider tegenover den werkgever. Immers, de fabriek kan volkomen in haar wezen blijven wanneer in plaats van dien persoon werk- gever komt te staan een naamlooze vennootschap, eenvoudig kapitaal. Maar de arbeider kan zijn deel van de overeenkomst nooit anders inlossen dan en payant de sa persone.

Nu treft het mij telkens en ook nu weer dat van twee zijden in de maat- schappij de arbeider zoo vaak naar beneden wordt gedrukt. Ook nu weer konden wij dat waarnemen.

Eenerzijds hoorden wij zeggen: nu ja, men begrijpt, wanneer de arbeiders geld kunnen krijgen, ook wanneer ze niet werken, dan bedanken ze natuurlijk om te werken. Van de andere zijde heette het: wat kan het hun schelen om loon te krijgen ook als zij niet werken, zij steken het in den zak; het zijn ook menschen.

Die beide beschouwingen van den Durchschnitt-arbeider zijn verkeerd. In het algemeen stelt ieder er prijs op door te gaan voor iemand die zijn plicht doet; uit welke hoogere of lagere motieven hij het doet, hij wil gaarne aangezien worden voor honorabel.

Men vraagt hier: en als hij het niet doet? Ik beweer niet dat er geen uitzonderingen zijn, maar ik kom er tegen op, dat hier zoo gesproken wordt alsof het vanzelf spreekt dat, als een arbeider loon kan krijgen zonder te werken, hij dat natuurlijk doet. Neen, Mijnheer de Voor- zitter, dat is niet natuurlijk, dat hij dat doet. Dat is evenmin natuurlijk, als dat wij in de Grondwet gaan nakijken wanneer wij onze f 2000 ontvangen, en

ontdekkende, dat wij in het jaar eens aanwezig moeten zijn, ons daarmede te- vreden stellen, terwijl we ons toch beijveren hier om kwart over 11 aanwezig te zijn, opdat u, Mijnheer de Voorzitter, niet de Kamer bij gebrek aan leden, uiteen behoeft te laten gaan.

De arbeidsovereenkomst is dus voor den arbeider een persoonlijke band, en nu beweer ik, dat, wanneer er een dergelijke verhindering komt als ziekte, d. w. z. een die tot het zuiver menselijk leven van den arbeider behoort, het niet behoorlijk is, dat de patroon zou kunnen zeggen: ik heb niets meer met u te maken. En dat wordt dan ook in ons maatschappelijk leven niet als behoorlijk erkend. Het treft mij altijd. Nog dezer dagen ontmoette ik hier in den Haag een vrouw, wier man bij een honorabel werkgever in dienst was, iemand van wien geen kwaad viel te zeggen dan misschien dat hij de menschen van 's mor- gens 6 tot 's avonds 10, met anderhalf uur schafttijd liet werken. Daardoor was die werkman er onder geraakt; nu kan hij niet meer werken, en die patroon vind het erg logisch, dat hij geen loon verschuldigd is, wanneer die man niet werkt en dekt zich afdoende tegen simulatie door dien arbeider maar gebrek te laten lijden tot hij terugkomt.

Nu zal men zeggen: dat kan niet anders, en daar is over te praten. Maar men kan niet zeggen, dat dat in orde is. Neen, er komt in ons iets tegen op. Wij gevoelen het onbillijke er van. Nu zeggen wij in art. 1638 c: dat behoort ook niet zoo, die man mag niet alle aanspraak op loon verliezen.

Nog veel sterker is het geval van art. 1638 ij. Ik heb mij, eerlijk gezegd, verbaasd, toen ik en den geachten afgevaardigde uit Zwolle en den geachten afgevaardigde uit Zuidhorn hoorde verklaren, dat dit niet kon. Ik zou zeggen: dan kan iets anders ook niet. Wanneer iemand aandeelen koopt op de Beurs, waarop 10 pct. gestort is, de maatschappij treft een ongelukje en de directie schrijft aan dien man: gij moet 90 pct. bijstorten, dan zal hij niet zeggen: dat is mij onmogelijk, dat is goed voor millionnaires, maar ik behoor tot de kleine menschen, een aandeel van 10 pct kan ik kopen, maar 90 pct. bijstorten, dat convenieert mij niet, maak zulke malle bepalingen niet. Immers hij zal het begrijpen: kan hij de verantwoordelijkheid niet dragen dan moet hij een dergelijk aandeel niet kopen. Hij heeft niemand iets te verwijten dan zichzelf.

Nu zou ik willen vragen: welk een groote verantwoordelijkheid neemt men niet op zich, de persoon die iemand in zijn huis opneemt! Nu gaat het niet aan om, wanneer men aan den kant van den werkgever staat, te zeggen: dat is heel gemakkelijk, dat zoo iemand in uw huis is. Maar zoodra het er op aan- komt, dat hij de gevolgen moet dragen te zeggen, dat convenieert mij niet. Dezer dagen hoorde ik nog iemand vertellen, hoe in zijn huis de typhus was uitgebroken. Hij zeide: dat was een vervelend leven, u begrijpt, de kinderen moesten de deur uit, en met vrouw en dienstboden bleef ik alleen, er kwam niemand en wij kwamen niemand opzoeken, het sprak dus vanzelf, dat geen vreemde in huis kwam, dat de kinderen weggingen en dat de *dienstbode bleef*. Stel u nu voor, dat zoo'n huisgenoot, wanneer in het gezin typhus uitbreekt, zegt: u begrijpt, ik kan hier niet blijven met de kans om besmetting op te loopen; dan zal de heer des huizes toch zeggen: gij zijt onze huisgenoot, wij dragen lief en leed samen. Dat is goed gezegd, ik zou het ook zeggen; maar hoe nu bij het omgekeerde: mijnheer blijft gezond en mevrouw ook, maar de dienstbode wordt ziek?

Ja, Mijnheer de Voorzitter! dan vat ik ter wereld niet, hoe dat dan zoo is uit te leggen, dat dan dat meisje de deur uit moet, omdat dat toch te lastig is. Integendeel, daartegen komt mijn billijkheidsgevoel op; het is misschien erg onontwikkeld, maar ik kan het niet anders inzien. De geachte afgevaardigde uit Zwolle zegt: het gaat niet den werkgever deze verplichting op te leggen, want het is mogelijk, dat, ingeval een dienstbode ziek wordt, voor de verzorging een verpleegster, wellicht twee verpleegsters noodig zijn.

Ik zou echter den heer van Dedem deze vraag willen stellen: gesteld dat gij kantonrechter waart, dat voor u kwam een man, die een dienstbode in huis had; die dienstbode is ziek geworden en moest verpleegd worden; zij bekláagt zich, dat zij overdag wel een verpleegster had, maar des nachts moest bellen en dat de vrouw des huizes dan uit bed moest opstaan om naar haar te komen kijken. Indien nu de man zeide: wij hebben haar als ons eigen kind behandeld, maar de dienstbode beweerde, dat dit de quaestie niet was, immers dat er in het Burgerlijk Wetboek staat, dat zij een behoorlijke verpleging moet hebben en dit, zooals in de Tweede Kamer is gezegd, moet zijn een oppassing door twee ver- pleegsters, zal er dan één kantonrechter zijn, die tot den werkgever zegt, dat deze niet aan zijn verplichtingen heeft voldaan? Indien een werkgever zijn dienst-

boden, in geval van ziekten, als zijn huisgenooten behandelt, — daargelaten de vraag, of hij al dan niet verpleegsters kan nemen voor de oppassing — dan zal geen enkele kantonrechter hem, in geval van een proces, in het ongelijk stellen.

De geachte afgevaardigde uit Zuidhorn heeft weder die kleine luyden ten tooneele gevoerd. Het is een moeilijk geval met die kleine menschen. Ik herinner mij een gesprek over dit artikel naar aanleiding waarvan ik ongerust werd en naar mijn dokter ging. Ik las hem het artikel voor en vroeg hem, of dit nu toepassing kon worden gebracht. Mijn dokter antwoordde mij, dat in die kleine gezinnen de menschen vaak nog veel meer met hun dienstboden medeleven dan in de groote en wij ons daarover derhalve niet behoeven te bekommeren.

Nu wensch ik den geachten afgevaardigde te vragen — hij kent de personen, van wie hij sprak, nog beter dan ik — of de kleine werkgever te Groningen, die per advertentie een knecht vraagt, er bezwaar in ziet om er een uit Middelburg te nemen. Ik geloof niet, dat dit het geval is. Zulk een persoon wordt door dien patroon van zijn huis verwijderd, wellicht heeft hij geen thuis meer; misschien geen thuis, omdat hij het nu heeft bij den patroon; het kan ook zijn, dat zijn ouders kleiner zijn gaan wonen, omdat hun kinderen, die groot zijn, de wereld in zijn en hun eigen brood verdienen. Die werkgever heeft het in zijn eigen belang geacht dien man tot zijn huisgenoot te maken; maar waaraan ontleent hij nu toch ter wereld het recht om, wanneer die knecht hem tot last wordt, tot dezen te zeggen: ga er maar uit? Indien de patroons aldus redeneeren, zien zij niet de verantwoordelijkheid in, welke op hen rust, en indien dat het geval is, kan het geen kwaad, dat wij hen daaraan herinneren.

Nu zou hieruit kunnen volgen, dat ik ten opzichte van art. 1638 c zeer veel gevoelde voor iets, dat ik thans even wilde bespreken, omdat het herhaaldelijk is aangeroord, namelijk het maken van deze bepaling tot dwingend recht. Het heeft mij getroffen, dat de heer de Klerk in het door hem voorgestelde amendement heeft gezet, dat van deze bepaling niet mag worden afgeweken, „ten nadeele van den arbeider”.

Waarom heeft die geachte afgevaardigde die woorden daarin opgenomen? Het spreekt vanzelf, dat, wanneer de wet mij dwingt iemand f 10 te geven, zij mij niet verbiedt er f 10 bij te doen, dus zoo gezien, zouden deze woorden overbodig zijn, maar de geachte afgevaardigde kent het leven te goed om niet iets anders te bedoelen; de geachte afgevaardigde weet zeer goed, dat, wanneer de wet zegt: gij moet dien knecht 100 pct. geven gedurende een week, er reglementen zijn, die geen 100 pct. in de eerste week geven, maar toch voor den arbeider veel voordeliger zijn. Daar is dus afwijking, maar niet ten nadeele.

Ik heb hier een regeling bij mij van een slager te Amsterdam, mij door werklieden daar toegezonden; volgens deze regeling krijgen die menschen gedurende hoogstens een jaar 75 cent per dag.

Nu is dat gedurende die eerste dagen veel minder dan 100 pct. De man geeft echter zijn arbeiders veel meer dan dit artikel h. u. toekent. Nu begrijpt de heer de Klerk, dat het gek is te zeggen, dat dit niet mag. Dan zou men niet mogen geven wat veel meer waard is dan hetgeen wij in de wet toekennen. Wij moeten dus de mogelijkheid openstellen van het in de wet bepaalde af te wijken, indien dat niet is ten nadeele van den werkman. Maar is het nu mogelijk dat uit te maken voor alle gevallen? Hoe wil men dat berekenen? Men zou er een speciaal bureau voor moeten hebben, waar een dergelijke arbeidersovereenkomst naar toe gaat om nagerekend te worden, bijv. wat voordeliger is, 6 weken 50 pct. of één week 100 pct. Oppervlakkig is het eerste voordeliger, want het is te zamen 300 pct. van het weekloon, maar een andere snuggere zal zeggen: „neen, want ik ben veel vaker een dag of vijf ziek dan 4 weken”. Ik vertrouw zooveel wel op de scherpzinnigheid van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, dat hij niet gaarne de verantwoordelijkheid op zich zal nemen van het verklaren ten aanzien van een regeling, dat deze al of niet gunstiger is dan hetgeen de wet voorschrijft. De afgevaardigde zegt, dat hij dit niet begrijpt; dat heb ik vermoed; had hij het begrepen, dan had hij zijn amendement niet voorgesteld. Nu hebben wij gelukkig den tijd tot Dinsdag, en wanneer de geachte afgevaardigde naleest wat ik gezegd heb, zal hij tot de ontdekking komen, dat zijn amendement, zooals het daar staat, het bewijs geeft, dat hij zelf gevoelt, dat een regeling, in strijd met 1638 c, toch voordeliger kan zijn voor den arbeider en dat hij dan moet hebben een maatstaf waarnaar die verschillende voordeelen zouden zijn uit te meten. Kan die niet gevonden worden, dan is het wel wat gewelddadig om hier dwingend recht van te maken.

Verder moet ik nog enkele woorden zeggen over enkele bezwaren, die door de geachte afgevaardigden uit Tiel en Zwolle in het midden zijn gebracht. In

de eerste plaats de quaestie van de simulatie. Dat is een zeer gevaarlijk verschijnsel, geschikt om heel wat goede plannen in de war te sturen, maar ik zou zeggen: er is hier een tegenstrijdigheid in de bestrijding, die mij ook nog op een ander punt heeft getroffen. Het eene oogenblik wordt er gezegd: de werkgevers zullen worden geruineerd. Het andere oogenblik: de zwakke arbeiders zullen niet aan werk kunnen komen. Dat zal waarschijnlijk niet te gelijk gebeuren. Zoo wordt hier gezegd: de kleine werkgevers zullen er zoo van lijden; de grooten zullen gemakkelijk schriftelijk kunnen afwijken. Is hier weer geen tegenstrijdigheid? De bepaling schijnt dus het lastigst voor de kleinen, maar de simulatie bedreigt immers juist hoofdzakelijk de grooten? Maar waar komt de simulatie voor? Op een dorp waar ziekenfondsen zijn, hoort men niet van simulatie; de menschen kennen elkander te goed. Daarentegen hoort men in een groote stad met groote ziekenfondsen en een zeer verspreid ledental wel van simulatie en het meest bij bedrijven van groote gemeenten en bij groote verzekeringscomplexen, m. a. w.: de kleine patroon, die in voortdurend contact is met de arbeiders, zal veel minder last hebben van simulatie dan de groote en deze kan het beroemde hulpmiddel van de twee dagen en de loonsverlaging door schriftelijke overeenkomst inroepen. De Karenz-tijd zou zelfs hier in het artikel kunnen worden gebracht. Ja, zal men zeggen, maar die schriftelijke uitsluiting dezer bepaling geeft niet, die is zoo vicieus.

De geachte afgevaardigde uit Zwolle heeft gezegd: iemand die uitsluit, wordt geteekend met een zwarte kool. Ik kom hier tegen op. Mijnheer de Voorzitter, dat is niet algemeen, maar slechts gedeeltelijk waar. Neen, de patroon, over wien ik zoeven sprak, kan met volle gerustheid op zijn reglement laten drukken: art. 1638 c is niet van toepassing, want ieder die zijn arbeiders raadpleegt, zal zeggen, dat wat hij geeft meer is dan wat hij uitsluit. Een patroon zal dan alleen met een zwarte kool aangeteekend worden wanneer hij een regeling heeft, die veel minder geeft dan hetgeen hier wordt voorgesteld.

En nu hebben wij uit een zoo onverdachte bron als de rede van den geachten afgevaardigde uit Tiel, gehoord, dat deze bepaling zoo gematigd is dat hij zou willen vragen: waartoe zet men eigenlijk zulke dingen in de wet. Als dat zoo is, zou ik zeggen: wanneer een patroon niet kan aanwijzen dat hij een gelijke of een betere regeling heeft, dan wordt hij niet alleen mettertijd door de wet, maar reeds door den geachten afgevaardigde uit Tiel met een zwarte kool aangeteekend, en wanneer hij daar niet tegen kan is het het beste dat hij zijn regeling verandert.

Nu zegt men: dat zijn alle lasten op den patroon gelegd. Dat vat ik niet. Wanneer een arbeider een premie voor een ziekenfonds betaalt, waar komt dan die premie vandaan? Schijnbaar uit zijn eigen portemonnaie, maar in werkelijkheid uit den zak van den werkgever, want dat is de eenige bron waaruit hij zijn inkomsten trekt. En nu is naar mijn meening — en ik heb die meening meermalen uitgedrukt gevonden bij menschen die over de Duitsche ziekteverzekering geschreven hebben — de vraag, of de premie, bijv. bij ziekteverzekering, gelegd wordt op den rug van den patroon of op dien van den arbeider, meer een quaestie van techniek, dan van een wezenlijken last die gelegd wordt op de industrie. Alléén in den overgangstoestand kan het zijn, dat, wanneer men de patroons laat betalen, men minder mogelijk maakt de afwenteling van den last op de arbeiders door loonsverlaging. Ik zie dus niet in dat men de industrie meer belast, want iedereen wil die menschen toch laten leven. Toen ik een industrieel, die mij zeide: gij belast de industrie, de vraag stelde: moeten die arbeiders, die niet meer werken kunnen, dan maar dood gaan? Neen, natuurlijk niet, was het antwoord. Maar, vroeg ik: wie moet hun onderhoud dan betalen, moeten zij dan maar naar het armbestuur? Neen, neen, zeide die industrieel, zij behoeven zooveel te besparen dat zij leven kunnen wanneer zij niet meer werken kunnen wegens ziekte of ouderdom.

Het moet dus komen uit het loon dat betaald wordt, en ik vat dus niet dat men hier kan spreken van het leggen van te zware lasten op de industrie, wanneer men zegt dat de werkman leven kan. Men legt louter op bepaalde werkgevers, misschien zelfs zware lasten, maar men doet dat omdat men het noodig acht, en hoe zwaarder de last is, hoe grooter zijn vroeger tekort was. In overeenstemming met de beginselen van rechtvaardigheid stellen wij den werkgevers deze vraag:

Durft gij uw loonen verlagen met hetgeen u hier op de schoulers wordt gelegd, dan maakt gij waar uw oude standpunt, dat gij voldoende loon betaalt om de arbeiders zelf die risico der ziekte te laten dragen. Durft gij dit niet doen, dan is het een bewijs dat gij beseft uw plicht niet gedaan te hebben. Daarom zie ik niet in waarom wij te klagen hebben over de lasten voor de industrie.

Het geldt hier personen, die, naar de stemming in deze Kamer te oordeelen, zonder uitzondering geacht worden te staan op een verkeerd standpunt en hun verhouding tegenover de arbeiders niet te begrijpen.

Ik geloof dat ten opzichte van de werkgevers in het algemeen geen bezwaar tegen overmatige belasting gemaakt kan worden.

Nog over een paar kleine punten wil ik spreken: vooreerst over de bewering dat het bewijs van de ziekte zoo moeilijk is.

De geachte afgevaardigde uit Tiel zeide: de doctoren hebben in de „Vox medicorum” van 18 April er al voor bedankt.

Ik heb dien geachten spreker twee dingen achtereen hooren zeggen, die ik niet in verband kan brengen. Hij zeide eerst: zij hebben er voor bedankt, en daarna: wij moeten hen niet plaatsen tusschen hun beurs en hun geweten.

Zouden wij den doctoren geen smaad aandoen, wanneer wij zeiden: toewijding voor hun patienten hebben zij, moeite willen zij geven, altijd, wanneer het hun wat opbrengt, maar denkt om hun beurs, want zij maken zich van de ernstigste burgerplichten af, zoodra het hun geld kost. Zoo iets moet men toch niet zonder ernstigen grond zeggen.

Durft men het echter te zeggen, dan komt het ook weer terecht. Immers wordt het in de wet gezet dan dienen de doctoren zich er aan te houden en kunnen zij hun hulp niet weigeren.

Deze zaak is anders dan bij ziekteverzekering. Hier komt het alleen aan op het bewijs dat iemand niet in staat geacht wordt te werken. De dokter moet dit verklaren en zal wel den noodigen ernst betrachten bij het uitreiken van de ziekenbriefjes. Immers straks voor den kantonrechter zal hij als getuige zijn verklaring hebben te bevestigen.

Nu nog een woord over het principieele. Er is gevraagd of de werkgever er niet door te gronde gericht zou worden. Ik erken dat er werkgevers zijn, weinig kapitaal-krachtig en toch met een groot getal werklieden, voor wie deze last op een bepaald oogenblik bij een zeer bijzonderen samenloop van omstandigheden te zwaar kan worden; maar het zullen slechts uitzonderingen zijn. Laat mij dit onverschillig? Allerminst, Mijnheer de Voorzitter. Maar ik zie niet in, hoe hieraan te ontkomen is. Men ziet anderzijds werklieden, die op 40 of 55-jarigen leeftijd overgegeven worden aan intermitterende werkloosheid door — niet-schuld van den werkgever, maar zijn ziekte of overlijden. Plotseling zakt hem de grond onder de voeten weg. Een vaste positie gaat verloren. Een eenzijdig ontwikkelde arbeidskracht hindert hem met zijn leeftijd in het vinden van nieuw werk. Zoo ook kan een werkgever ondergaan, zij het dan ook in een uiterst bijzonder geval, door zijn betrekking tot zijn arbeiders; maar is dat vreemd? is het zoo zonderling? Komt het niet, omdat het hier gaat om menschen, die aan elkander verbonden zijn.

Er is een band, die band is niet zeer sterk, dat blijkt in het geval van dien werkmán, werkeloos geworden door opheffing van een zaak, waarin mede door zijn trouwen arbeid wellicht een vermogen is verdiend, maar toch is er die band er dat die band altijd bestaat en moet gehandhaafd worden is in deze artikelen uitgedrukt.

Ik zal nu niet verder gaan, omdat er allerlei bepalingen zijn die beter bij de behandeling van de artikelen en van de amendementen zijn te bespreken, maar ik heb het voorafgaande alleen willen opmerken, omdat ik vreezen zou, dat de Kamer te veel onder den indruk komen zou van de velerlei bestrijdingen die hier tegen dit artikel zijn ingebracht. Ik geloof dat wij hier niet alleen te spreken hebben over allerlei technische, juridieke en verzekeringkundige moeilijkheden, die naar mijn meening uit den weg kunnen worden geruimd, ook door een ruitelijke verklaring van de Ministerstafel af te leggen door den Minister die de verantwoordelijkheid zal hebben voor de verdediging van de ziekteverzekering.

Waar wij hier mede te maken hebben is een van de meest in het oog springende en voor de moreele werking meest belangrijke bepalingen van dit ontwerp, en daarom zou het mij zeer leed doen wanneer door een concurs van allerlei bezwaren, aan den eenen kant van personen voor wie de bepalingen niet ver genoeg gaan en aan de andere zijde van personen die allerlei donkere wolken zien, deze bepalingen moesten vallen, ten einde dit ontwerp in gevaar te brengen. Door hetgeen ik gezegd heb is het mijne bijgebracht om dat te keeren.

(S Met 1906.)

De heer de Savornin Lohman: Het is niet erg aanlokkelijk aan de discussiën over deze artikelen deel te nemen. Wanneer buiten de Kamer zelfs door leden

dezer Kamer, ieder die niet dadelijk toegeeft aan elken eisch die door de volksleiders wordt gesteld om den arbeiders ter wille te zijn, als conservatief, aristocraat of wat dies meer zij, wordt gescholden, laat ik dat natuurlijk daar. Maar zelfs in deze Kamer, bij de behandeling van dit onderwerp, moet bij sommigen het praedicaat van een of ander lid dienst doen om dat lid te bestrijden, al raken diezelfde leden, die dat doen, een weinig in de war wanneer zij zien dat andere leden met precies hetzelfde praedicaat aan hun zijde staan. Dat zij die meenen dat zedelijkheidsbegrippen en beginselen in den diepsten grond slechts berusten op Klassebelang, telkens zulke argumenten ad hominem, argumenten gericht tegen den persoon van den spreker en niet tegen de zaak zelf bezigen, dat laat zich begrijpen. Maar het heeft mij wel eenigszins verwonderd, dat zelfs de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel zich min of meer op het standpunt is gaan stellen; alsof wij hier te doen hadden met de vaststelling van de rechten van twee groepen belanghebbenden, waarvan elke tracht aan het langste einde te trekken. Immers hij sprak deze woorden: „hier is een onderwerp aan de orde, waarbij telkens van beide zijden van de Kamer de bedenking opkomt, dat het den tegenstander er om te doen is, om de belangen van de eene partij aan die der andere op te offeren, en waar dus beide partijen ieder op hun beurt vreezen dat zij er inloopen”.

Wat mij aangaat ik sta bij dit onderwerp op een ander standpunt. Ik behoor zeker tot geen der beide bedoelde groepen. Direct noch indirect heb ik ooit iets te doen gehad met arbeiders of met arbeidscontracten, behalve dan met mijn dienstboden. En ten haren opzichte erken ik strengere verplichtingen dan dit wetsontwerp voorschrijft. Ik meen o. a. dat het wenschelijk en billijk is, dat door den patroon of huisheer voor haar ouderdomsverzekering wordt bijgedragen en gezorgd. En ik meen ook dat als particuliere maatschappijen zich daarvoor wilden spannen, dit op eenvoudige en weinig kostbare wijze zeer goed zou zijn te bereiken, zonder eenige Overheids- of Staatsbemoeiing.

Bij de beoordeeling van dit wetsontwerp hebben wij niet te beslechten een strijd tusschen groepen van belanghebbenden, maar alleen na te gaan hoe zeker privaatrechtelijk contract behoort te luiden, wanneer twee personen, beiden billijke menschen en beiden staande op een vrij standpunt, een contract sluiten, en daarom heeft dit onderwerp mijns inziens ook niets te maken met de Ongevallenwet, waaraan ten grondslag ligt de verplichting van de industrie om de ongelukken te dragen die daaruit voortkomen. Wat ik bij die gelegenheid over dat onderwerp heb gezegd, kan hier niet te pas komen. Hier geldt het bovendien een zuiver burgerlijk contract, dat veel meer omvat dan het contract in de industriele kringen gesloten; het omvat het geheele maatschappelijke leven, niet alleen het bedrijf.

Maar juist daarom is het nog te moeilijker om een contract te ontwerpen waarmede allen kunnen instemmen. De grondfout van dit ontwerp is en blijft m. i., dat men allen heeft willen scheren over één kam.

Ik zeide, dat wij bij de beoordeeling van dit contract ons moeten voorstellen te doen te hebben met twee personen, beiden billijke menschen en beiden staande op een vrij standpunt. Daarop echter staan geen van beide partijen ten aanzien van de loonregeling, omdat die voor beiden grootendeels afhangt van omstandigheden in haar macht hebben. Daarom moet de wetgever zich daarmee ook niet bemoeien, maar de meeste overige bedingen, zoover zij niet op het loon influenceeren, kunnen getoetst worden aan motieven van billijkheid.

Voor ons is dus enkel de vraag: wat zouden wij, buiten het contract staande, voor beide partijen recht en billijk achten?

Op dit standpunt althans plaats ik mij bij de beoordeeling van deze beide contracten; hoewel ik meen, dat de artikelen 1638 c en 1638 ij scherp zijn te onderscheiden. Beide bepalingen toch hebben wel zekeregevallen op het oog, maar berusten op geheel verschillenden grondslag.

Art. 1638 c behandelt voor een gedeelte hetzelfde wat de ziekteverzekering behandelt, namelijk uitkeering van ziekengeld. Volgens het ontwerp van den afgetreden Minister Kuyper werd betaald in geval van ziekte 70 pct. van het loon na twee dagen wachters. De arbeider moest daaraan mede betalen, terwijl de werkgever, wegens het gevaar dat het bedrijf opleverde voor de gezondheid, ook wat betalen moest. Dat het ziekengeld in die wet strekte tot vergoeding van derving van loon is, dunkt mij, duidelijk, en ook de Ongevallenwet behelst hetzelfde beginsel.

Welnu, volgens dit ontwerp wordt, onder den naam van loon, ziekengeld uitbetaald; niet voor gedane arbeid, maar wegens ziekte, voor zoover de werkmán het niet uit andere fondsen krijgt, zes weken lang en van den eersten dag af. Alzoo wordt in dit contract het ziekengeld geheel anders geregeld dan in de

ziekteverzekeringwet. Wat nu hierover deze Minister of een ander Minister zal gelieven te verklaren in deze Kamer, laat mij volkomen koud, want het zijn eenvoudig feiten, die waar of niet waar zijn, maar die door geen ministerieele verklaring kunnen worden gewijzigd.

Ik laat de quaestie daar of met het oog op de Ongevallenwet in het algemeen een verplichte ziekteverzekering noodig is; die quaestie komt later. Wij hebben thans slechts te vragen: wordt dit contract door de billijkheid gevorderd? Zou men, vrijstaande tegenover elkander, altijd en in elk geval dit beding maken? Dit is de vraag, want ik stel mij op het standpunt dat geen uitzondering op het beginsel wordt toegelaten. Wel laat het ontwerp in de slotalinea eene afwijking toe, mits schriftelijk, maar dit is een quaestie op zich zelf. Bepaalt men ten slotte in dit ontwerp een en ander met volkomen vrijheid om er van af te wijken, dan zal een groot deel mijner bezwaren vervallen.

Volgens den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel (*Handelingen* bladz. 1636) rust op den werkgever een groote zedelijke verantwoordelijkheid jegens den arbeider, omdat deze zijn persoon verbindt aan het bedrijf.

Nu zie ik het verband van laatstbedoelde bewering met deze quaestie niet in. Ik begrijp vooreerst niet, dat juist een werkman zijn persoon aan het bedrijf verbindt en dat een werkgever dat niet doet; maar ik laat dit in het midden. Ik erken, dat wij bij het arbeidscontract ook te doen hebben met den persoon van den werkman en dat men hem niet uitsluitend mag beschouwen als werkracht. Daarom moet gerekend worden met zijn behoefte aan rust; daarom moet gezorgd worden dat hij zich kan wijden aan zijn gezin en aan hogere belangen. Maar wat heeft dat te maken met deze dubbeltjesquaestie? Het betreft hier een zuiver materieele zaak. Waarom kan de werkman niet zelf betalen wat hij noodig heeft voor ziekteverzekering, evengoed als dat hij betaalt voor iedere andere levensbehoefte? Het is ook vreeselijk als een man niet te eten heeft, maar de werkgever heeft toch niet te zorgen voor het eten van den werkman ook wanneer hij hem niet dient. Zelfs het ontwerp ziekteverzekering van den heer Kuypers — en ik meen dat ieder ontwerp dit doet — gaat van het beginsel uit, dat de werkman zelf moet betalen de premie voor zijn ziekteverzekering. De werkgever moet er wat bij betalen voor het gevaar van het bedrijf, doch de werkman betaalt voor zijn ziekteverzekering en ziekengeld. Waarom moet nu bij dit particuliere contract bepaald worden dat de werkgever het moet doen? Er zijn goede ziekenfondsen, voortreffelijk ingericht, met goede geneesheeren: waarom kan de werkman zelf daarvoor niet zijn dubbeltje contributie betalen? Waaruit volgt de plicht van den werkgever, van elken werkgever, om voor iedereen zieken werkman te zorgen? Het is niet waar dat in ons recht een arbeider meer levert dan zijn arbeid. Persoonlijk is hij niet meer gebonden dan hij met het oog op zijn eigenbelang goed vindt. Hij kan heen gaan wanneer hij wil.

In ons recht wordt uitdrukkelijk het recht van den werkman erkend om zich van den werkgever los te maken.

Stel dat een arbeider gedurende den oogsttijd voor 6 weken wordt aangenomen voor het binnenhalen van den oogst, en dat hij bij het begin van dien tijd ziek wordt. Waarom moet dan juist die werkgever voor dien man zes weken lang zorgen? De man zelf zal het niet begrijpen; hij zal zeggen: ik heb mijn eigen potje voor het geval dat ik ziek word; want over 6 weken ben ik weer buiten werk en ga ik bij voorbeeld naar Duitschland terug om daar geld te verdienen. Op een verpleging heb ik niet gerekend. Wat heeft de werkgever, al is hij nog zoo human, nu precies met dien werkman te maken? Ik kan geen grond daarvoor vinden. Men zal zeggen: de humaniteit; maar dat is geen voldoende motief om iemand te dwingen zoodanige zorg uit te oefenen.

De heer Schaper: Alle Christelijke humaniteit is hier nu dus bij u overbodig.

De heer de Savornin Lohman: In een ander verband zal ik over de Christelijke humaniteit straks spreken. Wij hebben hier niet te maken met de Christelijke humaniteit, maar met een contract. Hetgeen de geachte afgevaardigde uit Appingedam zegt verwondert mij evenwel, omdat toen er bij de verkiezingen sprake was van de antithese, ook van zijn zijde steeds gezegd werd, dat de Christelijkheid met onze wetten niets te maken had.

Ik kom nu op een ander punt. De moeilijkheid der simulatie. Het geldt hier het simuleeren niet van een lange ziekte, maar van een korte. In het debat is hierop gewezen als op een gewichtig punt. Wat heeft nu de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel daartegen aangevoerd? Hij heeft gesproken van den normalen arbeider. Ik kan mij begrijpen, dat, ofschoon zoo'n arbeider mis-

schien een onvindbare persoon is, er gesproken wordt van normale arbeiders, daar waar het geldt de regeling van maatschappelijke toestanden. Dan moet men aannemen zekeren algemeenen maatstaf, behoudens uitzonderingen.

Maar daarmede hebben wij niet te doen. Wij hebben waar het het sluiten van contracten aangaat te doen met een op zich zelf staand contract, met een concreet geval.

Nu wensch ik den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel te vragen of hij, wanneer hij bijv. een huis huurt, ook zich voorstelt te doen te hebben met den normalen verhuurder. Het is toch mogelijk, dat de verhuurder een erg inhelig of onaangenaam persoon is. In het algemeen moet men aannemen dat de menschen fatsoenlijk zijn en welwillend, maar zal nu daarom de geachte afgevaardigde ook in zulk een geval daarop rekenen, of zal hij zeggen: ik ken dien bepaalden persoon niet en daarom zal ik in het contract bepalingen zetten opdat de verhuurder — voor het geval dat hij geen normale verhuurder is — mij het leven niet te lastig kan maken.

Juist hetzelfde geval hebben wij hier. Wij contracteeren hier niet met den arbeider, maar met een arbeider, en dan vragen wij wat die ons onbekende arbeider ten onzen nadeele zou kunnen doen.

Nu komt het mij voor, dat het niet aangaat te zeggen, dat in gevallen als hier, misbruiken niet denkbaar zijn. Dat ligt zóó voor de hand, dat alle ziekteverzekeringswetten een Karenz-tijd voorschrijven. Wel heeft de geachte afgevaardigde uit Rotterdam, de heer de Klerk, dit tegengesproken en gezegd, dat wij daarvoor niet behoeven te vreezen; hij schijnt te meenen dat het „heilige moeten”, wat anders zoo'n invloed op de menschelijke handelingen heeft, hier niet noodig is. Doch hij voerde tot wederlegging van het bezwaar de niet ter zake dienende opmerking aan, dat plichtverzuim in alle klassen voorkomt. Ik zal dit natuurlijk niet ontkennen. Ik beweer volstrekt niet, dat de arbeiders minder goed zijn dan andere menschen. Maar wat doet dit ter zake? Voorts zeide de heer de Klerk, dat wie veel verzuimt gevaar loopt weggezonden te worden. In vele gevallen is dit waar; maar is dit ook waar voor alle arbeiders? Bij voorbeeld ook voor die op het platteland, waar zooveel gebrek is aan arbeidskrachten?

Bovendien moet men zich niet voorstellen, dat men terstond kan nagaan, waarom een arbeider eens thuis is gebleven.

Ik zou wel eens willen vragen of de geachte afgevaardigde nooit gehoord heeft van arbeiders, zoowel te Amsterdam als te Rotterdam, die een zeer hoog — boven het normale — loon verdienen, maar aan hun vrouwen een gedeelte afstaan verre beneden het normale, en eenvoudig de rest verbrassen.

Zou nu de geachte afgevaardigde meenen, dat dezulken, en die zijn niet zoo weinig in aantal, zullen zeggen: als het mijn patroon geldt, doe ik mijn plicht; met vrouw of kinderen bemoei ik mij niet, maar voor mijn patroon ben ik steeds op mijn post? Ik zou gaarne veel gewicht hechten aan woorden van den geachten afgevaardigde en enkele andere leden hier in de Kamer, die meer dan ik van nabij in aanraking zijn geweest met arbeiders, maar ik kan dat, helaas, niet doen om het standpunt dat o. m. die geachte afgevaardigde uitdrukkelijk bij deze debatten heeft ingenomen, toen hij op 21 Maart aan ons medelid van Vliet, bij gelegenheid van het indienen van een amendement, vroeg: hoe kunt ge als voorzitter van Patrimonium dat verantwoordt met het oog op de belangen der arbeiders? [Men zie daarvoor bl. 52.]

Daaruit blijkt, dat ook die geachte spreker zich eenvoudig stelt op dit standpunt, niet om door zijn kennis van toestanden de Kamer in te lichten en ons dan op den goeden weg te helpen, maar om hier eenvoudig te staan als pleitbezorger van een groep menschen waarvoor hij meent meer bijzonder te moeten opkomen, dus als advocaat. Juist daardoor verliest hij op mij den invloed dien hij anders op mij zou kunnen uitoefenen. . . .

De heer de Klerk: Ik zeide dit in verband met de kennis van arbeiders-toestanden, die de heer van Vliet moet bezitten evenals ik.

De heer de Savornin Lohman: De geachte spreker bedoelt dus die opmerking gemaakt te hebben omdat de heer van Vliet niet op de hoogte zou geweest zijn van den feitelijken toestand, dat de heer van Vliet dus feiten zou hebben medegedeeld welke in strijd waren met hetgeen werkelijk onder de arbeiders bestaat.

Ik meen echter dat de geachte afgevaardigde het verband vergeten heeft van de toen door hem gehouden rede met hetgeen de heer van Vliet destijds beweerd heeft.

Het betrof het indienen van een amendement tot uitsluiting van landbouw-

arbeiders van deze regeling. Ik meen, dat ieder die de redevoering van den heer de Klerk leest zal moeten toegeven, dat mijn opmerking juist is, dat die geachte spreker zich stelt op het standpunt, dat hij hier is om de belangen van zekere groep te verdedigen.

Nalezing der *Handelingen* zal nader kunnen doen zien of dit al dan niet zoo is. Volgt nu uit hetgeen ik zeide, dat het nooit wenschelijk is zoodanig contract te sluiten? In geen-deele.

Reeds ons Wetboek van Koophandel — ik herinner aan de artt. 423 en 386 — bevat de bepaling, dat in de daar bedoelde gevallen het loon gedurende zekeren tijd, ook gedurende de ziekte, moet uitbetaald worden. Dat is namelijk op schepen het geval onder geheel bijzondere omstandigheden. Eigenlijk kan men zeggen, dat men daar te doen heeft met inwonende arbeiders.

Voorts acht ik ten aanzien van werklieden, die bijv. lang bij iemand in dienst zijn of die men kan controleeren of die hoog genoeg staan om niet misbruik te maken van hun bevoegdheid, dergelijk contract niet anders dan behoorlijk.

Ik ben dus volstrekt niet tegen het beding op zich zelf, maar ter wering van misbruiken moeten de werkgevers de noodige bepalingen kunnen maken. Welke reden is er om zoodanige bepaling in de wet op te nemen voor alle gevallen, waardoor men dan aan slordige werklieden het middel geeft om den werkgever te exploiteeren?

Ik zou het beding dus slechts in de wet willen opnemen onder voorbehoud dat afwijking, bij mondelinge of schriftelijke afspraak, in alle gevallen volkomen geoorloofd is. Ik erkende straks reeds, dat het ontwerp afwijking toelaat; alleen wordt bepaald, dat afwijking slechts door middel van schriftelijke overeenkomst of reglement kan plaats hebben. Doch door den geachten afgevaardigde uit Elst, den heer van Wijnbergen, is opgemerkt, dat het ten platten lande voor tal van arbeiders op hetzelfde neerkomt of die bevoegdheid om schriftelijk af te wijken al dan niet in de wet staat. Als de Minister er toe wil medewerken dit bezwaar weg te nemen, zal een groot deel mijner bezwaren verdwenen zijn.

Men moet in geen geval zulk een bepaling als dwingend recht invoeren. Het gaat daarmede precies evenzoo als met de bekende bepaling van den Amsterdamschen gemeenteraad, waarbij het slaan der kinderen op school verboden is.

Ik ben er vóór de kinderen op school niet te slaan, maar ik ben er sterk tegen dat in een wetsbepaling te zeggen. Want dan kan men er op rekenen, dat men de kinderen niet meer onder tucht kan houden.

Zoo gaat het ook hier, indien men in de wet schrijft, dat van de op zich zelf in vele gevallen wenschelijke bepaling niet mag worden afgeweken.

Over de andere alinea's van dit artikel zal ik niet veel zeggen. Ik vind die op zich zelf billijk, mits die gevallen beperkt waren gebleven tot die verzuimen die inderdaad van den wil van den werkman onafhankelijk zijn of op de wet berusten. Maar het aannemen van een publieke betrekking, bijv. die van raadslid, berust niet op de wet, en hier zie ik niet in met welk recht men den werkgever zou verplichten in dat geval loon uit te keeren.

Overigens blijft ook nog de gewichtige vraag, waarop ik nog geen antwoord vernomen heb, of men door deze bepaling, nu wij nog geen algemeenen dienstplicht hebben, den werkman niet meer benadeelt dan bevoordeelt, een quaestie waarop ik nu slechts even wensch te wijzen, maar die toch, dunkt mij, ernstig onder de oogen moet worden gezien.

Ik kom nu tot art. 1638 ij. Daar geldt het, dunkt mij, een geheel ander geval, n.l. de verplichtingen tegenover inwonende dienstboden in geval van ziekte.

Ook hier, ik erken het gaarne, geldt het een zedelijke verplichting. Wreed zal het in vele gevallen zijn de dienstbode of den knecht in geval van ziekte op straat te zetten, maar de vraag is of wij dat moeten opvatten als een rechts-plicht. De nakoming dier verplichting kan aan de zijde van den werkgever onoverkomelijke moeilijkheden opleveren.

De geachte afgevaardigde uit Tietjerkstadeel heeft ons gevraagd: hoe doet gij, als gij een aandeel neemt op de beurs, waarop gij 10 pct. gestort hebt en ge moet later zooveel bijstorten? Dan kunt ge ook in moeilijkheid komen, wanneer ge geen geld hebt, maar gij betaalt toch. Ja, wanneer men zich eenmaal verbonden heeft, moet men dat wel doen. Doch de vraag is juist of men zich daartoe van te voren moet verbinden, n.l. om een dienstbode in geval van ziekte te verplegen. Het koopen van een niet volgestort aandeel kan men nalaten. Maar wij moeten niet uit het oog verliezen, dat wij hier ook te doen hebben met gevallen, dat iemand een dienstbode noodig heeft, geenszins uit luxe, maar eenvoudig om te voorzien in de meest onmisbare huiselijke behoeften. Wanneer nu het huis zeer klein is, wanneer het vol is, zoodat er geen ruimte is voor

verpleging, kan men dan toch eischen, dat die verpleging in dat huis plaats hebbe; terwijl er allicht ook buitenshuis geen gelegenheid voor is?

Men heeft zich hier — te recht in zekeren zin — beroepen op het gezinsrecht, maar een eigenlijk gezinsrecht kennen wij niet. De dienstbode kan heengaan ook op het oogenblik dat de huisvrouw in de grootste verlegenheid verkeert; verhaal zal in die gevallen meestal geheel onmogelijk zijn. Maar wanneer men een dienstbode huurt, vertrouwt men op haar fatsoen en haar welwillendheid, dwang uitoefenen kan men echter niet. En nu is de vraag: moet de huisvrouw aan een ander recht worden onderworpen dan de dienstbode?

Men wil een zedelijke band erkennen, en de geachte afgevaardigde uit Appingedam heeft hier zoo gemoedelijk gesproken van „oud-vaderlijke ziekenzorg”. Hij zal, dunkt mij, in zijn binnenste daarbij wel gelachen hebben, denkende aan zijn beoordeeling van de tegenwoordige patroons.

Hij heeft ons die ziekenzorg aangeprezen, maar even daarna heeft hij gesproken over de trouw van de dienstboden en die vergeleken met hondentrouw, niet omdat hij van meening was, gelijk sommigen, dat hondentrouw eigenlijk hooger staat dan menschentrouw, maar eenvoudig om de dienstboden zelf te vergelijken met honden die zich lieten trappen.

De geachte afgevaardigde heeft ons zelfs meegedeeld dat wij een beteren tijd te gemoet gaan, dat „het groeit” en dat die verkeerde toestand spoedig uit zal zijn. Doch te gelijker tijd moet de huisvrouw die dienstbode behandelen als een eigen kind, als een huisgenoot, en daarin zijn de geachte afgevaardigde uit Appingedam en uit Tietjerkstadeel het roerend eens. Al is er geen geld, al is er geen ruimte tot verplegen, al is er gevaar voor besmetting, het doet er niets toe, zegt de geachte afgevaardigde uit Tietjerkstadeel; welk verschil is er in zoo'n geval tusschen mijn dienstbode en mijn vrouw en mijn kind?

Nu geef ik toe — en ik wil thans ook even beantwoorden wat de geachte afgevaardigde uit Appingedam zeide, toen hij „het Christelijk standpunt” te berde bracht, — dat dit van een Christelijk standpunt is te verdedigen. Ja, van een Christelijk standpunt moet men zijn vijand lief hebben en als men op den linkerwang geslagen wordt, den rechter toekeeren.

Ik kan zoo begrijpen, dat iemand van de positie van den geachten afgevaardigde uit Tietjerkstadeel, als predikant in de gemeente en met zijn hooge gevoelens het als vanzelf sprekend vindt, dat hij in zulk een geval met opoffering van alles de dienstbode blijft verplegen. Iets anders is het, of wij die hooge verplichtingen, die inderdaad — dat erken ik — Christelijke verplichtingen zijn, als een rechtsbeginsel in de wet mogen neerschrijven; of wij als wetgevers kunnen verantwoordden dat de dienstbode de huisvrouw mag behandelen en beschouwen als een vreemde, als een vijandin, terwijl omgekeerd de huisvrouw de dienstbode als haar eigen kind moet behandelen.

Nu ten slotte nog iets. Er zijn gezinnen, die veel doen voor een zieke dienstbode, ook al kost het veel geld. Dat doen zij vrijwillig, ook omdat alles afhangt van omstandigheden, bijv. van de vraag of men een dienstbode niet beter kan verplegen bij haar ouders; voorts van allerlei andere omstandigheden, welke men niet vooraf precies weet te bepalen; bijv. of er een ziekenhuis in de gemeente is, of er geld om te steunen is enz.

Maar nu wordt een zedelijke verplichting een wettelijke verplichting. Nu komt de dokter te staan, niet tegenover de dienstbode, maar tegenover de huisvrouw. Wij mogen rekenen, dat alleen daardoor reeds de onkosten worden verdubbeld. De zieke kan eischen, en zal allicht nimmer tevreden zijn. Maar wat baat hem dat „eischen”? De werkgever wordt door de wet gedwongen. Welnu, hoever gaat dat? Zal hij een dokter halen? Wat kan de arme zieke doen als de werkgever hem aan zijn lot zooveel mogelijk overlaat? De werkgever wordt door den wetgever gedwongen, maar wie zal uitmaken, wat hij moet doen? Zal hij de zieke liefderijk verzorgen? Hij blijft eenvoudig, als hij wil, bij zijn wettelijke verplichtingen. En indien de zieke naar haar ouders wordt geëxpedieerd, dan kan het omgekeerde geschieden. Dan zullen dezen haar naar hun eigen inzichten verplegen; zij zullen zich allerlei uitgaven veroorloven en kunnen dan ten laatste met een groote rekening bij den werkgever komen en zeggen: gij zijt verplicht voor de zieke te zorgen; hoever die zorg gaat, staat niet in de wet, maar ik wil een goede verzorging voor mijn kind en haar alles geven wat zij noodig heeft, daar hebt gij de „apothekersrekening”.

Indien men zedelijke verplichtingen tot wettelijke verplichtingen maakt, komt men voor allerlei vragen, die moeilijk te beantwoorden zijn en waarbij men afhangt, niet alleen van het inzicht van den rechter, maar ook van de inzichten van den tot barmhartigheid gedwongen werkgever of van de misbruikmakende dienstbode. Ik heb lang gestaan voor de vraag, hoe ik in deze moest beslissen,

omdat ik voor het beginsel, dat men zijn dienstdoden ook bij ziekte behoorlijk verzorgen moet, veel gevoelde. Het trof mij, dat in Duitsland ook een zoodanige bepaling bestaat, maar wij leven niet in Duitsland. Ik weet niet precies, hoe in Duitsland het leven is, maar wel weet ik, dat wij anders voelen tegenover onze minderen dan in Duitsland het geval is en wij staan ook anders tegenover wettelijke dwang dan de Duitschers daar tegenover staan. Ik behoef daarvan niets meer te zeggen; het is mij niet te doen om onaangename vergelijkingen te maken, maar ik geloof, dat de Nederlander dat onmiddellijk begrijpt.

Ik begrijp, dat naarmate de leer meer ingang vindt, dat er geen plicht is, geen zedelijkheid bestaat, dan die berust op eigenbelang of op de wet, men steeds meer de behoefte gevoelt, om al hetgeen goed is ook te schrijven in de wet, want alle andere grondslagen gaan langzamerhand bij tal van menschen verloren. Ik zal mij dus, wanneer vele leden in de Kamer meenen, dat een zedelijk gebod geen beteekenis heeft zoolang het niet als dwingend recht in de wet staat, daarbij moeten neerleggen, maar wat mij aangaat, ik meen, dat er betere en ingrijpendere middelen zijn om zedelijke verplichtingen hoog te houden dan wetsbepalingen en ik kan niet medegaan met degenen, die de leer huldigen, dat de zedelijkheid alleen de wet tot grondslag heeft. Om die reden zal ik mij verplicht achten tegen dit artikel te stemmen.

De heer **Heemskerk**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou het zeer betreuren, wanneer de artikelen, waarover wij thans spreken, uit dit wetsontwerp zouden moeten vervallen. Immers, dan blijft er niets anders staan dan art. 1638 b, dat geen loon verschuldigd is voor den tijd gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht. Men zou dan niet kunnen zeggen, dat het onderwerp dan niet geregeld was, maar het was dan geregeld in negatieven zin. Ik zie met genoegen de instemming van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en den Minister; ik hoop, dat het vervolg van mijn rede ook die instemming zal hebben.

Ik heb intusschen tegen deze artikelen zeer groote bezwaren, voor een belangrijk deel ontleend aan het verband met de ziekteverzekering, maar ook betreffende den inhoud van het artikel zelf. Het wil mij voorkomen, dat dit artikel in sommige opzichten te ver gaat, en in andere opzichten niet ver genoeg. Ik zou dit artikel willen vergelijken bij een jas, waarvan de eene mouw te wijd en te lang en de andere te kort en te nauw; de eene schouder te veel trekt en de andere te hoog is; waarvan de eene knoop te hoog en de andere te laag zit, in één woord, een jas die slecht zit. Soms is het mogelijk zulk een jas te vermaken, maar als het niet mogelijk blijkt of bijgeval de kleermaker geheel ongezend is daartoe mede te werken, is men verplicht zulk een jas terug te zenden met verzoek een nieuwe te maken.

Nu weet ik niet of de bezwaren, die ik heb, kunnen worden weggelaten door een Ministerieel woord. Ik meen wel, dat deze debatten den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel in hooge mate moeten interesseeren en dat hij aanleiding zal kunnen hebben er aan deel te nemen, maar de vraag of een verklaring van hem de bezwaren zou wegnemen, durf ik niet bevestigend beantwoorden. De Minister kan natuurlijk zeggen wat hij denkt dat de beste wijze van ziekteverzekering zal zijn, maar waarschijnlijk zal hij dit niet zeggen. Niet, dat een Minister niet eens een onbedacht woord zegt, want de Minister heeft reeds gezegd, dat hij het beter zal regelen dan zijn voorganger, maar hij zal niet zoo onbedacht zijn om te zeggen hoe hij het zal regelen, en indien de Minister het al zegt, weet hij niet of die regeling tot stand zal komen, want het is een nuchter feit, dat de kans op totstandkoming van de ziekteverzekering er in de laatste jaar niet op is vermeerderd. Wij moeten dus zeggen: wij weten niet wanneer de ziekteverzekering tot stand zal komen en ook niet op welke wijze.

Beter zou dat bezwaar kunnen worden weggelaten door een Ministerieel daad, of voordracht van een ander artikel.

In beginsel acht ik bepalingen als deze en ziekteverzekering één, mits men het beginsel wat ruim neemt en niet als beginsel stelt dat de werkgever moet zorgen voor zijn arbeiders in geval van ziekte, maar als beginsel aanneemt, dat op de werkgevers, in het meervoud genomen, de verplichting rust om de arbeiders in geval van ziekte niet in den steek te laten.

De bron van inkomsten van de arbeiders is datgene wat zij verdienen. Wanneer dus de arbeiders de ziekteverzekering uit hun eigen loon betalen, dan betalen zij die ten slotte uit hetgeen zij van den werkgever ontvangen. En hetzij nu de werkgever de premie betaalt, geheel of ten deele, hetzij hij zijn arbeiders dergelijke loonen betaalt dat de premie er af kan, indien door de

ziekteverzekering voorzien wordt in de behoefte van de arbeiders in geval van ziekte, dan drukt dat op het bedrijf in zijn meest ruimen omvang, voor zoover men althans te maken heeft met maatschappelijke arbeid en niet met een stukje gezinsrecht, wat in art. 1638 ij op niet zeer volledige en niet zeer voor-treffelijke wijze te vinden is.

Het behoort tot het algemeen bedrijfsrisico, dat de arbeidende bevolking gedurende den leventijd, dien zij aan den arbeid kan wijden, daarvoor ten gevolge van ziekte ongeschikt is. Wanneer door den werkgever in dat geval niets aan de arbeiders wordt betaald, en er is ook geen ziekteverzekering, zijn dus de arbeiders geheel aan hun lot overgelaten in geval van ziekte, dan wordt eigenlijk dat bedrijfsrisico afgewenteld van het bedrijf op de particuliere of de publieke liefdadigheid. Maar heeft men een behoorlijke ziekteverzekering of wel wordt door den werkgever in geval van ziekte betaald aan den arbeider, dan draagt het bedrijf het risico. En ziedaar waarom ik meen, dat in beginsel bepalingen als deze en ziekteverzekering één zijn, en dat men dus, wanneer men bepalingen als deze tot wet wil verheffen, zich rekenschap moet geven van het verband met de ziekteverzekering.

Het meest zou het de voorkeur verdienen om met de ziekteverzekering te beginnen, om daarna met een aanvulling te komen zoo dit noodig mocht zijn; en een beroep op Duitsland kan men in deze onmogelijk doen, omdat § 616 posterieur is aan de regeling van de ziekteverzekering, en naast de bepaling dat, wanneer de arbeider zonder zijn schuld verhinderd is te werken, aan hem het loon moet uitgekeerd worden, er bij staat: „Er musz sich jedoch der Betrag anrechnen lassen, welcher ihm für die Zeit der Verhinderung aus einer auf Grund gesetzlichen Verpflichtung bestehende Kranken- oder Unfallversicherung zukommt.“

Ik hoor zeggen: dit staat hier ook in, maar ik doe opmerken dat er in de tweede alinea van dit artikel een allerzonderlingste inconsequentie bij staat.

Wij hebben op het oogenblik geen ziekteverzekering; van aanvulling van hetgeen daaraan te kort mocht komen is dus geen sprake; wij gaan dus een weg op die niet verkieslijk is.

Uit het beginsel, dat ik zoeven stelde, vloeit voort, dat, wil men het aannemen, niets beslist is aangaande den vorm waarin de werkgever de lasten moet dragen. Het kan zijn, dat ieder zijn eigen arbeiders betaalt gedurende hun ziekte, of dat ieder werkgever het noodige stort in de ziekenfondsen, of dat iedere arbeider het zelf betaalt; maar men kan niet als beginsel stellen, dat ieder werkgever verplicht is ook aan zijn zieke arbeiders loon te betalen.

Ik geef volkomen toe, dat het een vorm is die in sommige gevallen juist en doeltreffend is; dat er zelfs gevallen kunnen zijn waarin de ziekteverzekering storend zal kunnen ingrijpen; die gevallen zijn: wanneer men een trouwe diensthode heeft, die vele jaren het gezin gediend heeft; ik erken ten volle, dat het gezin dan de verplichting heeft die diensthode niet in den steek te laten al wordt zij ziek; die verplichting gaat verder dan die in art. 1638 ij; ook al duurt de ziekte langer dan vier weken of zes weken en ook al wordt de diensthode niet beter, moet men haar niet in den steek laten.

Deze vorm kan ook de juiste zijn bij zeer groote fabriekzaken, waarbij een zeer groot vast personeel is; daar kan de werkgever op zeer doeltreffende wijze het risico dragen, door een reglement vast te stellen voor ziektegevallen en het ziekengeld zelf te betalen; en er kan bepaald worden, dat hetgeen uit een verzekeringsfonds wordt uitgekeerd, van het ziekengeld afgetrokken wordt, maar er is niets tegen, dat zulk een werkgever aan zijn vast personeel het ziekengeld zelf moet betalen, als er geen verzekering is. Men zou het echter ook kunnen omkeeren, en zeggen, dat, wanneer de patroon op die wijze in het ziekengeld voorziet, er uit de verzekeringsfondsen niets wordt uitgekeerd. Evenals bij brandassurantie de bepaling geldt, dat, waar geen schade is, ook geen vergoeding uitgekeerd wordt, zou men hier kunnen zeggen, dat, waar de fabrikant een volledige ziekengeldregeling gemaakt heeft, geen uitkeeringen uit ziekenfondsen geschieden.

Ik geef alzoo toe, dat in dergelijke gevallen het denkbaar is, dat de vorm van betaling van het ziekengeld door den patroon de juiste is.

Maar hier wordt iets voorgesteld voor alle gevallen; dus ook voor die in welke de dienstbetrekking geen permanent karakter draagt, en dan verdient een andere vorm, en wel de eigenlijk gezegde ziekteverzekering, verre de voorkeur.

Principieel doet het er niet toe of de arbeider de premie betaalt van zijn loon, of dat de werkgever de premiebetaling op zich neemt, of wel om praktische redenen beide systemen gecombineerd worden.

Maar waar de dienstbetrekking geen principieel karakter draagt, deugt deze bepaling niet.

Het is dus zeer te betreuren, dat wij geen ziekteverzekering hebben. Het is een cardinale fout die men begaan heeft bij de vaststelling van de Ongevallenwet; dit zal ook de Regeering niet betwisten, want de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft den 2den Februari 1906 in de Eerste Kamer gezegd:

„Een tweede cardinale fout der Ongevallenwet is, dat zij is ingevoerd, zonder dat een regeling der ziekteverzekering was voorafgegaan. Met zijn inderdaad gulden woorden, die door den geachten spreker uit Limburg reeds in zijn academisch proefschrift cursief werden neergeschreven: „Alleen dan is eene eenigszins bevredigende oplossing te verwachten, wanneer allereerst de ziekteverzekering zal geregeld worden.”

Ik denk dus, dat de Regeering ook de woorden in deze Vergadering in dien geest gesproken zijn als gulden woorden zal beschouwen. Maar indien dat gulden woorden zijn, dan zal de Regeering toch natuurlijk ook ernstig genegen zijn om aan de bezwaren, die tegen dit artikel gemaakt zijn, te moeten komen. Nu komt men met een regeling, die aan de ziekteverzekering voorafgaat, maar die daarenboven, ik kan het niet anders zeggen, groote gebreken heeft.

Wil men bepalingen maken in dezen geest en zelfs zoover gaan, dat men ze aan de ziekteverzekering vooraf laat gaan, dan moeten het toch altijd bepalingen van recht zijn. Men spreekt wel van humaniteit en natuurlijk is humaniteit een zeer nuttig ding en bij het recht moeten beginselen van humaniteit in aanmerking komen, maar recht moet altijd recht zijn. En nu geloof ik toch, dat men dit van deze artikelen niet zeggen kan.

Mijn eerste bezwaar is, dat zij te zeer het karakter hebben van een politieverordening; zij regelen te veel en te weinig.

Indien men een bepaling wil hebben waarin het rechtsbeginsel is uitgedrukt, dan zou een model als dat van het eerste ontwerp van den heer Drucker de voorkeur verdienen.

Ik zeg niet, dat de redactie van den heer Drucker onberispelijk is, maar die redactie had een enorm principieel voordeel boven den vorm dien het artikel in al zijn latere lotgevallen gekregen heeft, en wel dat die redactie een rechtsbeginsel stelde. Dat is, dunkt mij, de wijze waarop een Burgerlijk Wetboek moet zijn ingericht. Men moet juiste rechtsbeginselen stellen en dat deed de heer Drucker in zijn eenvoudige redactie: „Evenwel verliest de arbeider zijne aanspraak op het overeengekomen tijdloon niet, wanneer hij ten gevolge van eene niet door zijne grove schuld veroorzaakte ziekte van vervulling eener door wet of Overheid opgelegde verplichting of van andere dergelijke buiten zijne schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd is geweest, den bedongen arbeid te verrichten.”

Ziedaar een rechtsbeginsel.

Nu zal ik volstrekt niet beweren, dat hier een volkomen juiste formulering wordt gegeven; moest ik een formule geven, dan zou ik iets in dezen geest willen zeggen: gedurende een tijd in billijkheid evenredig aan het min of meer permanente karakter van de dienstbetrekking.

Ik geloof, dat men dan aan zou geven wat werkelijk een rechtsbeginsel is, dat in bijzondere gevallen voor uitwerking vatbaar is. Het rechtsbeginsel is in dit artikel op slechte wijze uitgewerkt.

Nu heeft men alles vastgebonden aan den opzeggingstermijn. De opzeggingstermijn is in deze formeel beslissend. Waarop komt dat neer?

Hierop, dat men zegt: Gij kunt altijd tegen dien termijn opzeggen; wij zullen u dus slechts binden om zoo lang ziekgeld te betalen. Maar er zijn gevallen waarin dit zeer onbillijk zal werken voor den werkman, indien namelijk niet door ziekteverzekering in de zaak voorzien is.

Wanneer gij een dienstbode hebt, die u 25 jaren gediend heeft, en die ziek wordt en 6 maanden ziek blijft, is het dan billijk, dat die — de opzeggingstermijn is 6 weken — niet langer ziekgeld krijgt dan dien tijd?

Ik weet wel dat art. 1638 ij eenigszins anders is geconstrueerd dan art. 1638 c, maar de constructie is, toch zoo, dat deze critiek er volkomen op past.

Een beproefd werkman, die zeer veel jaren aan een fabriek verbonden is, kan worden opgezegd bij de week. Dit is althans zeer waarschijnlijk! Is het nu goed, dat hij slechts een week lang ziekgeld krijgt?

Men moge een oogenblik lachen over de formulering die ik aan de hand deed, ik meen dat zij de richting aanwijst, waarin die van het ontwerp-Drucker zou kunnen worden gewijzigd, en dat zij beter is dan die van het wetsontwerp, dat een beslist onjuiste formulering heeft gegeven, die in veel gevallen ten nadeele moet werken van den arbeider.

Er is veel over gesproken of men hier moet hebben dwingend recht. Mijnheer de Voorzitter! Indien men een juist rechtsbeginsel heeft geformuleerd, dan moet dat in acht genomen worden, en in dien zin is het dwingend recht, maar men kan van de Kamer niet vergen, dat zij een onjuiste wetsbepaling tot dwingend recht zal verheffen, en ook niet haar tot een zoodanig voorschrift te maken, dat men er alleen bij schriftelijke overeenkomst van kan afwijken.

De opzeggingstermijn kan ter bepaling van den duur van het ziekgeld aan den anderen kant ook soms te lang zijn.

Er kunnen losse werklieden zijn met een opzeggingstermijn van een week.

Stel nu het geval, dat een los werkman bij een kleinen baas ziek wordt na één dag in diens dienst te zijn geweest. Zulk een klein patroon heeft onmiddellijk behoefte aan een andere hulp en kan wellicht niet dan met heel veel moeite het loon van dezen betalen; mij dunkt, hier past niet de verplichting om ziekgeld te betalen voor de verzorging van den man die niet voor hem werkt. Het kan zijn, dat men den werkman hiermede niet eens afdoende helpt, maar men drukt er den patroon zeer zwaar mede. Men kan zoodoende wel ziekgeld laten geven uit den zak van den patroon, maar dat is geen recht scheppen, maar milddadigheid uitoefenen uit eens anders zak, niets meer en niets minder. Indien de Regeering oordeelt, dat het absoluut noodig is, dat zulk een los werkman een week ziekgeld krijgt, dan moet de Regeering voorstellen om dat uit de Staatskas te geven.

Ik zeg niet, dat ik er voor zal stemmen, maar wat men hier doet, is absoluut niets anders dan iets geven zonder eenige rechtsbasis, en daar stem ik niet voor, en indien er vele leden der Kamer evenzoo handelen, dan zal dat niet zijn omdat zij niets voelen voor de sociale wetgeving, maar omdat zij niet willen medewerken aan een onbillijke sociale wetgeving.

Op den patroon zal men wel de verplichting willen leggen om bij te dragen tot verzekering van het bedrijfsrisico, maar men wil hem niet opleggen om ziekgeld te betalen voor de menschen die hij noodig heeft om te werken, maar die niet met hun persoon aan zijn bedrijf zijn verbonden, doch slechts gedurende zeer korten tijd eenige werkzaamheden moeten praesteeren, die op dat oogenblik noodzakelijk zijn en die zij gedurende hun ziekte niet praesteeren.

Die verplichting moet niet bestaan voor elke dienstbetrekking, al is die ook nog zoo kort van duur.

En indien men een bepaling als deze in de wet wil leggen, dan moet men onderscheiden, en dan is de opzeggingstermijn geen juiste maatstaf. Die opzeggingstermijn is soms te lang en soms te kort.

De tweede fout in het artikel is van practischen aard. Dat is n.l. de fout, dat de Karenz-tijd niet in acht is genomen. Dit is, ik erken het, niet een zaak van beginsel, maar van practijk. Iedereen is het hierover eens, dat, wanneer men wil voorzien in de behoeften van den zieken werkman, dan ter voorkoming van simulatie een Karenz-tijd in acht moet worden genomen. Nu kan men zeggen: gij moet den arbeider niet zoo wantrouwen.

Och, ik denk over den werkman volstrekt niet slechter dan over ieder ander mensch; rijken en armen hebben precies dezelfde gebreken; alleaen doen zij zich bij hen onder anderen vorm voor. Het ontwerp wemelt van bepalingen die een geest van wantrouwen ademen in den patroon, en nu moesten de arbeiders er zelf op staan, dat ook te hunnen aanzien bepalingen werden gemaakt om tegen misbruik te waken. Het doet mij, genoeg, dat ik daar zoo juist den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel zie binnenkomen, want nu kan ik hem dadelijk zelf sprekende invoeren. Deze Minister toch heeft op 2 Februari 1906 in de Eerste Kamer dit gezegd:

„Nu werkt de ongevallenverzekering zonder ziekteverzekering. De kleine ongevallen, die als ziekten moesten worden beschouwd en behandeld, vallen onder de ongevallenverzekering. De noodzakelijk gevolgen daarvan moesten zijn, aan den eenen kant dat de administratie op ontzaggelijke wijze verzaard werd, aan den anderen kant, dat het groote euvel der simulatie welig ging tieren.” Van de aggraving, waarvan de geachte afgevaardigde uit Elst sprak, is bij de leden der Kamer dus geen sprake, wanneer zij vreezen, dat het groote euvel der simulatie welig zal gaan tieren. De Minister is het die het zegt.

Iets verder zeide de Minister in de Eerste Kamer: „Gewenscht is, dat de gezamenlijke verzekerden bij een ziekenkas bij het tegengaan van simulatie door sommigen hunner medeverzekerden een spoedig voelbaar belang hebben, in den vorm van verlaging van het bedrag der door hen te betalen premien. Daarin ligt m. i. het ware middel tegen de bestaande misbruiken. Ik zal mij dan ook beijveren om het aangekondigde wetsontwerp tot regeling der verplichte ziekteverzekering, dat ik in hooge mate urgent acht, zoo spoedig mogelijk bij de

Staten-Generaal aanhangig te maken, en hoop dat het mij gegeven mag zijn het, na niet te langen tijd te doen uitvoeren."

Ook van andere zijden is bevestigd, dat die simulatie werkelijk bestaat. De Minister wees reeds op het verslag van het bestuur van de Rijksverzekeringsbank, dat het feit constateert, doch de schuld voor een belangrijk deel op de geneesheeren werpt. Dezen verdedigen zich en zeggen, dat het hun schuld niet is, maar daarbij erkennen ook zij, dat simulatie veelvuldig voorkomt. Men kan ook gerust beweren, dat simulatie een euvel is dat inderdaad zeer moeilijk is te bestrijden, wanneer men aan den arbeider niet het recht ontzegt om zich met behoud van loon ziek te melden, zelfs voor een enkelen dag. In Amsterdam heeft men bij den gemeentelijken dienst een geneeskundigen dienst, die verplicht is om na te gaan of een werkman die zich ziek meldt, inderdaad ook ziek is. Nu kwam het gedurende eenigen tijd bij een tak van dienst voor, dat er bijzonder veel zieken waren; ik zeg niet, dat het hier simulatie was, want dat kan ik niet bewijzen. Toen verklaarden de geneesheeren echter, dat het niet bij te houden was; zij konden bij ongesteldheden van een dag of twee dagen niet bijtijds constateeren, of iemand werkelijk ziek was. Duurde de ongesteldheid bijv. een week, dan was het mogelijk het geval te controleeren, maar niet bij een enkelen dag.

Indien men deze zaak gaat regelen, is dus inderdaad een Karenz-tijd noodig, en het is eenigszins verbijsterend, dat daarmede bij deze regeling geen rekening is gehouden. Men zou het op verschillende wijzen kunnen doen, b.v. de eerste twee of drie dagen krijgen de patiënten niets, of zij krijgen de eerste week de helft. Maar regeling is in ieder geval noodig.

Een derde bezwaar mijnerzijds tegen het artikel is de wijze waarop verband wordt gelegd met de ziekenfondsen. Wat stond er in het ontwerp?

„Komt hem eene uitkeering toe uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering, waarin door den werkgever wordt bijgedragen, dan wordt het loon verminderd met zooveel ten honderd dier uitkeering, als de werkgever honderdste gedeelten van de verschuldigde stortingen of premien bijgedragen heeft."

In de *Nieuwe Courant* is reeds aangetoond, en de geachte afgevaardigde uit Tiel heeft er reeds aan herinnerd, dat een werkman op die manier 140 pct. van zijn loon als ziekgeld krijgen kan. Wanneer de arbeider 80 pct. van het loon krijgt uit het fonds en de patroon in de premie 50 pct. bijdraagt, dan krijgt de werkman 100 pct. van zijn loon, verminderd met de helft van 80 pct., dus met 40 pct., per resto alzo 60 pct., en daarenboven de uitkeering ad 80 pct., te zamen 140 pct. van zijn loon.

Bovendien is deze regeling niet van toepassing op een patroon die alleen met losse werklieden werkt, zoodat daaruit onbillijkheden en ongelijkheden zullen ontstaan.

Nu heeft de Regeering een Nota van Wijziging ingediend op deze tweede alinea, bepalende, dat, ingeval de ongevallenverzekering wettelijk voorgeschreven is, de geheele uitkeering krachtens de voorgeschreven ziekteverzekering van het loon kan worden afgetrokken, maar dan is er ook geen enkele reden om het laatste deel van deze alinea te behouden en onderscheid te maken tusschen wettelijk voorgeschreven ziekteverzekering en ziekteverzekering die reeds bestaat. Het juiste beginsel is, om, indien men deze zaak wil regelen, deze te doen strekken tot aanvulling der ziekteverzekering, maar waarom dan onderscheid gemaakt tusschen wettelijk voorgeschreven en niet wettelijk voorgeschreven ziekteverzekering?

Het vierde bezwaar tegen dit artikel is, dat afwijking slechts is toegestaan bij schriftelijk contract. Ten aanzien van losse werklieden is dit onbillijk. Ten aanzien van vaste werklieden is het mogelijk bij reglement een goede regeling tot stand te brengen. Er zijn gevallen waarin met het oog op de bepalingen van dit artikel de groote werkgevers zelfs in verzoeking zullen komen geen schriftelijke overeenkomst te maken, omdat zij met het artikel tevreden zijn, maar de kleine bazen, voor wie het artikel onbillijk bezwarend is, kunnen moeilijk een schriftelijke overeenkomst aangaan; voor hen zullen afwijkingen dus onmogelijk zijn. Wanneer men afwijkingen toelaat, kan men alzo in billijkheid niet volhouden, dat dit bij schriftelijke overeenkomst moet geschieden.

Er zijn nog meer bedenkingen: een daarvan is ontwikkeld door den geachten afgevaardigde uit Steenwijk, bij wiens rede ik mij aansluit. Ik geloof, dat de zaak ten aanzien van miliciens zeer moeilijk loopt, en ik zou gaarne wenschen, dat de Regeering ten aanzien van haar bedoelingen een explicatie gaf. Ik kan mij begrijpen dat men zegt, dat in geval van herhalingsoefeningen van vaste werklieden het loon van den werkman moet doorloopen, en ik kan mij nog

beter begrijpen, dat men tracht te waarborgen, dat een vast werkman bij oproeping tot herhalingsoefeningen niet ontslagen wordt, maar hoe men kan bepalen, dat ingeval een milicien voor eerste oefening wordt opgeroepen, het loon moet betaald worden na aftrek van de soldij — en dit schijnt toch de bedoeling te zijn — begrijp ik niet en ik vrees dat men daardoor vastloopt.

De vijfde alinea zal ook, naar ik vrees, tot groote moeilijkheden aanleiding geven. Daar staat: „Evenzoo worden onder de vervulling eener door wet of Overheid opgelegde verplichting begrepen de vervulling van werkzaamheden voor den benoemde voortvloeiende uit eene krachtens wettelijk voorschrift uitgeschreven verkiezing" enz.

Wanneer nu iemand gekozen wordt tot lid van den gemeenteraad, dan zal krachtens deze bepaling de werkgever verplicht zijn den man te betalen wanneer hij werkzaamheden verricht als lid van den gemeenteraad, dat is niet alleen wanneer hij de zittingen van den raad bijwoont, maar ook als hij zittingen van commissiën bijwoont, of noodzakelijk studiën maakt. Het gevolg zal zijn, dat men aan den werkgever een excuus geeft om den werkman te ontslaan. Ik ben er volstrekt niet voor, dat de werkgevers het den werklieden onmogelijk maken dergelijke betrekkingen te bekleeden. Wij hebben in de couranten gelezen van een werkman die, te Ridderkerk tot lid van den gemeenteraad gekozen, door den patroon is ontslagen, terwijl te vreezen is dat verschil in politieke richting niet geheel en al vreemd hieraan is.

De werkgever moet kunnen velen dat een werkman in een dergelijke betrekking een andere politieke richting dan de zijne verdedigt, maar men gaat te ver als men eischt dat hij hem gedurende de waarneming loon betaalt.

Ook tegen art. 1638 ij zooals het daar ligt, heb ik groot bezwaar. Bij zeer korten dienst, wanneer de dienstbode eigenlijk niet in het gezin is opgenomen, is het onbillijk.

Ook is het zeer zonderling, dat, terwijl bepaald wordt, dat de onkosten zullen kunnen worden verhaald op de dienstboden, tevens wordt bepaald, dat men zijn verplichting kan nakomen, door iemand te doen opnemen in een ziekenhuis.

Het is bekend, dat iemand, die niet veel kan betalen, tegenwoordig gelegenheid heeft tamelijk goedkoop in een ziekenhuis te worden opgenomen. Wat zal dus hier het gevolg zijn? Dat men veel duurder wordt opgenomen.

Ik beveel dit toch in het bijzonder aan de aandacht van den Minister aan. Er staat, dat men na de eerste vier weken de kosten zal kunnen verhalen op den patiënt. De Commissie van Rapporteurs stelt zelfs voor dit uitdrukkelijk zoo te lezen. Nu zal daarvan het gevolg wezen, dat de patiënt duurder in het ziekenhuis wordt opgenomen, want de werkgever betaalt, maar hij kan dit op den patiënt verhalen. Dit nu is toch een averechtsche methode van wetgeven en een zonderlinge wijze om den patiënt te helpen.

Ook komt mij de uitdrukking: „voor zooverre daarin niet uit anderen hoofde is voorzien", duister voor.

Volgens de Memorie van Antwoord zou daarmede bedoeld zijn het geval, dat de patiënt in een ziekenfonds is, maar zij kan toch ook bij haar ouders worden verzorgd. Dit eischt dus nog nadere explicatie.

Wat zal men nu ten aanzien van deze artikelen moeten doen?

Vraagt men aan de Regeering: hoe staan deze bepalingen in verband met de ziekteverzekering? dan vrees ik, dat men daarmede niet verder komt.

Vraagt men aan de Regeering: vindt gij goed, dat kleine werkgevers met losse werklieden uit eigen zak een week lang loon moeten betalen aan zieke werklieden? en antwoordt de Regeering: ja, dan zijn wij ook niet verder. Evenmin wanneer de Regeering bevestigend beantwoordt de vraag of zij dit ook goed vindt als er een ziekteverzekering komt. Ook komen wij niet verder, wanneer wij de Regeering vragen: vindt gij het goed, dat de groote werkgevers gelegenheid hebben alles zoo te regelen als zij goed vinden, maar de kleine werkgevers niet? en de Regeering ook deze vraag bevestigend beantwoordt.

Indien dit artikel onveranderd blijft, wij geen onderscheid krijgen naar de mate van de duurzaamheid der dienstbetrekking, geen waarborgen, dat de Karenz-tijd zal worden in acht genomen, de bezwaren, ten aanzien der dienstplichtigen niet worden opgeheven, dan vrees ik er mijn stem niet aan te zullen kunnen geven.

Nu zou het misschien mogelijk zijn te trachten met eenige thans nog niet voorgestelde amendementen, wijziging in deze artikelen te brengen, maar de vraag is, welk onthaal deze zullen hebben bij de Regeering en de Commissie van Rapporteurs: Wordt iedere nadere wijziging afgewezen, dan zal het eenige zijn tegen deze artikelen te stemmen, maar dit zou dan niet de betekenis hebben dat men absoluut geen regeling als deze wenscht; wel dat men verlangt een regeling,

die op betere leest geschoeid is en die meer het karakter heeft van het stellen van een juist rechtsbeginsel en die niet dat formeele karakter heeft, als de voorgestelde regeling, waarbij men toch niet geslaagd is in een juiste begrenzing.

Ik hoop niet dat het noodig zal zijn tot dat uiterste de toevlucht te nemen. Werden de bezwaren weggenomen, dan zou ik desnoods bereid zijn heen te stappen over het bezwaar dat men de ziekteverzekering niet laat voorafgaan. Zooals het voorstel thans luidt, kan het, naar het mij voorshands voorkomt, niet worden aangenomen.

De heer **Blooker**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal niet veel vergen van het geduld der Kamer, omdat over deze aangelegenheid reeds van zóó verschillende zijden zooveel is gezegd en ik niet in herhaling wensch te treden van hetgeen door anderen vóór mij, en op meer uitnemende wijze dan mij mogelijk zou zijn, gezegd is. Toch wil ik de gelegenheid niet laten voorbijgaan om een opmerking te maken en na die misschien nog een tweede en een derde.

Die opmerking is deze: dat, zooals door den heer Tydeman gezegd is, toen hij het amendement, door hem en mij en drie andere leden onderteekend, bij deze algemeene beschouwingen besprak: „hoofdzaak voor ons is, dat wij van meening zijn, dat nu van een partieele regeling van de voorziening in geval van ziekte in het arbeidscontract geen sprake mag zijn.”

Wij zijn van die meening, ook daarom, omdat wij eigenlijk op dit oogenblik bezig zijn met een debat te houden alsof vóór ons lag een ontwerp-ziekteverzekeringwet, en dat zelfs door hen die ontkennen dat zij hier met een ziekteverzekering te doen zouden hebben. Eén der geachte sprekers sprak zelfs van een vaderlijke ziekenzorg, een spel van woorden. Door die sprekers is uitvoerig gedebatteerd over al die zaken, die hier zouden ter sprake komen, wanneer een ontwerp-wet waarbij de verzekeringsplicht in geval van ziekte aan de orde was, hier in debat zou gebracht worden. Ik behoef slechts te noemen: het aandeel van den werkgever in de uitbetaling en de bijdrage daaraan van den werkmán, den duur, den ingang, de quaestie van opzet; de zaak van het niet uitbetalen, als de ziekte een gevolg is van onzedelijkheid; de vraag, in de Memorie van Antwoord behandeld, of bevalling eener gehuwde vrouw moet beschouwd worden als ziekte; de quaestie of ook de bevalling van een ongehuwde vrouw aanleiding zou geven, dat zij onder de bepalingen van dit artikel viel, en zooveel andere zaken meer, die inderdaad bij een behoorlijke voorbereiding hier tot haar recht had kunnen komen.

Dit is mijn bezwaar, dat, wanneer wij al dergelijke principieele quaestien in zake ziekteverzekering wenschen te behandelen, een andere en betere voorbereiding noodig is dan met dit artikel het geval is geweest; dat wij dan moeten hebben een ontwerp, door de Regeering behoorlijk schriftelijk toegelicht en behoorlijk onderzocht in de afdelingen en waarover verslag was uitgebracht enz. Eerst dan kan de behandeling van een zóó gewichtige zaak als hier thans besproken wordt tot haar recht komen.

Dit was dan ook de hoofdreden die ons noopte ons amendement in te dienen. Nu is evenwel de loop van zaken een andere geweest. Men heeft zich in debat begeven over al die onderdeelen, en ik kan niet nalaten, zij het ook zeer terloops, over die zaak ook een enkele opmerking te maken.

Ik wil vooraf recuseeren het verwijt, als zou het mijn doel zijn een ziekteverzekering tegen te werken, als zou ik mij schuldig maken aan oprechtheid, wanneer ik op dit oogenblik tegen deze regeling het woord voerde. Dergelijke uitingen — hetzij mij als jong lid vergund dít te zeggen — treffen hem die ze uit, niet degenen, tot wie zij gericht zijn.

Dit artikel is o. a. op dezen grond verdedigd, dat in een particulier arbeidscontract moet geregeld zijn wat geschieden zal, als de werknemer ziek wordt. Ik vraag met evenveel recht, waarom hetzelfde niet geldt voor het geval, dat de werknemer invalide of oud wordt en waarom men te dien aanzien een publiekrechtelijke regeling afwacht? Men maakt dus voor de ziekte een uitzondering. Indien nu vaststond, dat de ziekteverzekering nog lang zou uitblijven, dan zou er misschien eenige aanleiding toe zijn, maar ik wensch aan te halen een woord, door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel den 8sten Februari j.l. in de Eerste Kamer gesproken, namelijk: „Het ontwerp ziekteverzekering is zóó goed als gereed en zal binnen niet te langen tijd mijn Departement verlaten.” Juist drie maanden geleden was het ontwerp dus zóó goed als gereed en het is nu waarschijnlijk bij den Raad van State in onderzoek.

Ik wensch vooral hierop te wijzen, dat als de regeling van den verzekeringsplicht zal zijn tot stand gekomen, zeer vele der bezwaren, die thans bij verscheidene leden en ook bij mij tegen de nu voorgestelde regeling bestaan, zullen

ondervangen zijn, want één van de groote bezwaren is — het is door den heer Zijlma zoo uit de practijk betoogd — dat het voor een breede klasse van burgers, voor den kleineren middenstand, ontzettend bezwaarlijk zal zijn als hetgeen nu wordt voorgesteld wet geworden is. Dat bezwaar vervalt, wanneer eenmaal de verzekeringsplicht geregeld is; dan zal ieder gedwongen zijn zich tegen de geldelijke gevolgen van ziekte te verzekeren. Op welke wijze dat zal geschieden, is een quaestie van nader overleg. Of daarbij, zooals Minister Veegens mede in de Eerste Kamer heeft gezegd, het grootste gedeelte van de bijdrage ten laste van den werknemer zal moeten komen, dan wel, zooals in dit ontwerp wordt voorgesteld, de bijdrage geheel door den werkgever zal worden betaald, daarover kan nader worden gesproken, maar het zal een feit zijn, dat zoowel in de steden als op het platteland voor ieder de gelegenheid zal bestaan zich bij ziekenkassen te verzekeren en er, indien het particulier initiatief, waaraan de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel de voorkeur wil geven, te kort schiet, Staatsziekenkassen zullen worden opgericht. Indien deze laatste er zijn, zullen en de werknemer en de werkgever zich kunnen verzekeren tegen hetgeen nu alleen aan den werkgever wordt opgelegd en dan zal het mogelijk zijn den inwonenden bedienden een behoorlijke geneeskundige behandeling en geneeskundige verpleging te bezorgen; dan zal de gelegenheid bestaan zich te verzekeren voor de kosten van hospitaalverpleging, hetgeen thans te Amsterdam mogelijk is, waar het Algemeene Ziekenfonds een afzonderlijke afdeling voor de verzekering voor gasthuisverpleging heeft opgericht; ook te Haarlem bestaat een dergelijke inrichting, maar overigens in het geheele land niet.

Ik behoef niet te zeggen, dat in een groot aantal ziektegevallen die gasthuisverpleging noodzakelijk zal zijn, hetzij omdat er gevaar voor besmetting bestaat, zoodat isolering der patiënten gewenscht is, hetzij omdat er een operatie moet plaats hebben, die niet thuis kan worden verricht, maar in een ziekenhuis behoort te geschieden en waarvan de hooge kosten vervallen, indien men verzekerd is. Ik geloof, als men hier niet den verkeerden weg had bewandeld, evenals bij de Ongevallenwet, door deze aan de ziekteverzekeringwet te doen voorafgaan, wanneer men het ziekgeld niet eerst hier had geregeld in het particulier arbeidscontract en daarna bij de ziekteverzekering, dat dan niet die bezwaren zouden bestaan, die op dit oogenblik wél rijzen.

Ik kom thans nog even tot een bespreking van art. 1638 c, zooals het nu luidt, omdat ik wensch te wijzen op de groote moeilijkheden, die bij de toepassing in de practijk aan dit artikel verbonden zullen zijn. Ten eerste komen wij in strijd met de Ongevallenwet, omdat hier een van de belangrijkste beginselen van de Ongevallenwet eenvoudig ter zijde wordt gesteld, de bepaling dat voor de eerste twee dagen alleen dan wordt uitgekeerd, indien de ziekte langer duurt dan een week. Hier wordt van meet af aan in geval van ongeval uitgekeerd het volle loon. En nu weet ik wel, dat door den Minister in een Nota van Wijziging een verandering is aangebracht, waarin rekening gehouden wordt met het feit, dat een wettelijke regeling van uitkeering bij ongeval of ziekte in de plaats treed van die uit particuliere fondsen, maar dit ondervangt geenszins mijn bezwaar, dat hier, waar het een ongeval betreft, 100 pct. wordt uitgekeerd en volgens de Ongevallenwet slechts 70 pct., met de bepaling omtrent de twee eerste dagen, reeds door mij gememoreerd.

Voorts zal de uitkeering alleen dan geschieden wanneer het niet-werken een gevolg is van een ziekte, niet veroorzaakt door opzet of onzedelijkheid van den werknemer. Ik ga op het moment niet verder hierop in. Er is een amendement ingediend om dat woord „onzedelijkheid” te laten vervallen, een amendement, waarmede ik te zijner tijd mijn ingenomenheid zal uitspreken. Maar ik wil er alleen op wijzen, dat dit onbewijsbaar zal zijn. Bovendien zal het geval zich voordoen, dat de werkgever te bewijzen zal hebben, dat die ziekte is het gevolg van een lichamelijk gebrek, hetwelk bij het aandaan der overeenkomst opzettelijk voor hem is verheimelijkt. Ik zou willen vragen hoe men zich dat in de practijk voorstelt? Er is een werk; er moeten op een gegeven oogenblik losse arbeiders aangenomen worden, want er is haast bij het werk. Wat moet dan gebeuren? Moet elke arbeider als het ware een inventaris van zijn eigen lichaamsgebreken bij zich hebben? En hoe komt hij dan aan dien inventaris? Het zou moeten zijn een verklaring van een medicus, die die man, niet te lang geleden, op diens kosten heeft onderzocht. Men kan ook een tweeden weg volgen; een van de sprekers heeft gezegd, dat de werkgever dat dan maar moet betalen. Deze zou dan, als hij iemand voor een week aanneemt voor f 10, daarenboven nog f 5 moeten betalen, want een medicus kan geen grondig algemeen onderzoek doen beneden de f 5; een arbeid waaraan groote verantwoordelijkheid verbonden is. Voor de groote werkgevers is deze moeilijkheid niet zóó groot; het is in veel

opzichten de fout van dit wetsontwerp dat het te veel het oog heeft op de groote werkgevers en hun verhouding tot de arbeiders in den engeren zin des woords. Daarnaast evenwel is een groote middenklasse — ook de heer Zijlma sprak er van — waarin de arbeiders dikwijls beter in staat zijn tegen het leven op te roeien dan de patroons.

Zij die met dergelijke klassen van menschen in aanraking zijn geweest, gelijk met mij het geval is, zullen met mij erkennen dat het voor die menschen uiterst bezwaarlijk zal zijn een dergelijke verklaring over te leggen. Maar zelfs al heeft er een onderzoek door een medicus plaats gehad, dan vraag ik nog: wat acht de Regeering een lichaamsgebrek? Aanleg voor tuberculose, voor bloedspuwing, voor een breuk, zijn dat lichaamsgebreken? En dat zijn toch van die zaken die dikwijls in de practijk voorkomen. Het kan gebeuren dat men een persoon aanneemt, die een zeer dunne lieswand heeft, zoodat bij den eersten arbeid dien hij verricht een breuk ontstaat, een breuk die voor dien tijd niet bestond. De man had alleen aanleg tot een breuk en dat is geen lichaamsgebrek.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Dat heeft hij toch niet opzettelijk geheim gehouden!

De heer Blooker: Dat kan de man niet opzettelijk geheim houden, omdat hij het niet weet. Toch moet de arme werkgever er voor betalen, dat die man een gebrek had dat hij zelf niet kende.

Wat zal nu het gevolg wezen? Dit, dat de menschen die zwak zijn, of er zwak uitzien, geen emplooi meer zullen vinden, en dat de werkgevers goed uit de oogen zullen zien om geen zwakken aan het werk te stellen. Ik behoef niet te zeggen, dat bij de groote werkloosheid te Amsterdam en in andere groote centra, de aanbiedingen voor werk zeer groot in getal zijn, zoodat de werkgever bij de aanneming van arbeiders electisch te werk kan gaan. Reeds doet zich het feit voor, dat menschen boven de 35 jaar, die ten gevolge van de eene of andere omstandigheid hun positie verloren hebben, uiterst moeilijk een andere betrekking kunnen krijgen, omdat in Amsterdam de gemeente en andere groote werkgevers wegens hun pensioenreglement geen menschen boven de 35 jaar aannemen. Komen daar nu bij de menschen die geen plaatsing kunnen vinden, omdat zij er zwak uitzien, dan geloof ik dat men met een bepaling als deze meer nadeel dan voordeel aan de werkmansstand zal aanbrengen. Ik zal dus met een dergelijke bepaling niet kunnen medegaan.

Over art. 1638 ij zal ik niet veel zeggen. Indien hier dwingend recht moet zijn, acht ik het verstandig het artikel te verwerpen.

Zij die niet in hun studeerkamer de zaak nagaan, maar in de practijk van het leven met die menschen in aanraking komen, werkgevers, predikanten, geneeskundigen, weten dat de middenstand een zeer groot getal werkgevers telt, voor wie het nakomen van dit artikel onmogelijk is.

Wat is bijv. in Amsterdam regel bij vele bewoners der buitenwijken? Regel is dat de man misschien f 15 à f 16 's weeks of kantoor of werkplaats verdient, gehuwd is, en dat zijn vrouw een winkel houdt. Zeer vele winkels in de nieuwe stadsgedeelten, in de buurten YY en XX, worden door de vrouw gehouden; de vrouw kan alzoo de zorg voor het gezin niet op zich nemen, en heeft daarvoor een inwonende dienstbode. Wordt deze nu ziek, dan moet de vrouw haar in huis houden en verplegen; zij moet ook een plaatsvervangster nemen, want het werk moet gedaan worden.

Wie de ruimte van de woningen kent, waar in den regel de dienstbode slaapt in een bedstede in den gang, zal toegeven dat van behoorlijke verpleging van de zieke geen sprake kan zijn.

Al die dingen die men verlangt zijn heel mooi en goed — en ik juich ze van harte toe — maar eerst moet men nagaan welke de gevolgen er van zullen zijn, voor dat men ze als dwingend recht gaat stellen en vóór alles moet men hem, wien men een last oplegt, in staat stellen zich door verzekering te dekken tegen het daaruit voortspruitend geldelijk nadeel.

Nog een enkel woord over hetgeen omtrent de geneesheeren gezegd is. Toen de geachte afgevaardigde uit Tiel zeide dat de geneeskundigen bij het afleveren van het attest geplaatst werden tusschen hun beurs en hun geweten; is daarop gereageerd door den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel.

Ik geloof niet dat dit hier het geval is; dit is meer het geval bij de Rijksverzekeringsbank, ingevolge de Ongevallenwet. Het is algemeen erkend, dat er geneeskundigen geweest zijn, die daarvan misbruik gemaakt hebben; enkelen doen het misschien nog; maar het oog van de vertegenwoordigers der geneeskundigen waakt om die misbruiken te keer te gaan. Het hoofdbestuur der Maat-

schappij ter bevordering der geneeskunst is in overleg getreden met de Rijksverzekeringsbank en heeft gezegd: geef ons de namen van die geneeskundigen op, opdat wij een onderzoek kunnen instellen en aan het euvel een einde maken. De Rijksverzekeringsbank heeft dit gaarne geaccepteerd.

Ik wijs er op, dat bij de uitvoering van de Ongevallenwet in strijd gehandeld is met het advies van de Maatschappij ter bevordering der geneeskunst. Had men naar den raad van het hoofdbestuur dier Maatschappij geluisterd, dan geloof ik niet, dat het misbruik, waarover men klaagt, zulk een omvang genomen zou hebben; het hoofdbestuur heeft zeer beslist gewaarschuwd tegen het honoreeren pro verrichting en voor het stelsel van abonnement. Men is in den Haag evenwel wijzer geweest dan die mannen der practijk en heeft het eerste stelsel gekozen. Vandaar het misbruik.

Bij de uitvoering van deze wet zouden de geneesheeren m. i. niet gesteld worden tusschen hun beurs en hun geweten, maar tusschen hun toewijding aan hun patiënt en een wettelijke verplichting.

Dit staat op den voorgrond, dat de geneesheer den patiënt als n°. 1 beschouwt en den werkgever als n°. 2. Wanneer er misbruik zal ontstaan, dan zal het dit zijn, dat de geneesheer een attest zal geven ten voordeele van den patiënt, hetgeen dus ten nadeele van den werkgever zal zijn.

Wat zal het gevolg zijn? Dat de geneesheeren een non possumus zullen uitspreken, omdat het gedurende de eerste dagen uiterst moeilijk is om een attest te geven. Gedurende de eerste dagen eener ziekte zijn er dikwijls geen objectieve verschijnselen, maar moet men afgaan op subjectieve klachten.

Ik zal een voorbeeld noemen en dan zal men de zaak begrijpen. De typhus, ik bedoel de abdominaal- of buiktyphus, begint zonder eenige objectieve verschijnselen; gedurende een week tot tien dagen gevoelt de patiënt alleen algemeene malaise, hoofdpijn, matheid, gebrek aan eetlust enz. Wanneer men te doen heeft met iemand die men verdenkt van simulatie, dan zal de werkmans geen attest krijgen en zal hij blijven doorwerken en het einde van het lied zal zijn, dat blijken zal dat de man lijdende was aan typhus in het incubatie-tijdperk.

Maar nu kan zich aan den anderen kant het geval voordoen, dat men met een Maandaghouder te doen heeft. De man is des Zondags uitgeweest, en is dus Maandags niet in staat te werken, hij lijdt aan de gevolgen van acute alcoholvergiftiging, zijn maag en zijn hoofd zijn in de war, zijn handen beven en de doctor zal met volle overtuiging een attest geven, dat die man niet in staat is om te werken en de werkgever moet den man uitbetalen. Dat is het gevolg wanneer men den Karenz-tijd niet in aanmerking neemt.

Ik zou den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel bescheidenlijk in overweging willen geven om zijn oordeel over de geneeskundigen eenigszins te wijzigen:

Op bladz. 1638 van de *Handelingen* lees ik:

„wordt het in de wet gezet, dan dienen de doctoren zich er aan te houden en kunnen zij hun hulp niet weigeren.

„Het komt alleen aan op het bewijs dat iemand niet in staat geacht wordt te werken. De dokter moet dit verklaren en zal wel den noodigen ernst betrachten bij het uitreiken van de ziekenbriefjes. Immers straks voor den kantonrechter zal hij als getuige zijn verklaring hebben te bevestigen.”

Hiertegen protesteer ik. De geneesheeren zullen de zaak met ernst aanvatten, niet omdat zij straks onder eede als getuige zullen moeten optreden, maar omdat hun plichtgevoel dit medebrengt. Wel evenwel zullen zij zeggen: wij zijn niet in staat een dergelijke verklaring af te leggen, de wet kan ons niet dwingen iets te doen wat niet mogelijk is.

Ik meen het bij deze korte opmerkingen te mogen laten. Ik zou gaarne wenschen dat er een weg kon gevonden worden waardoor de toepassing van art. 1638 ij niet onmogelijk zou worden.

Ik geloof, wat art. 1638 c betreft, dat de aanneming van ons amendement daartoe zal kunnen dienen. Men zal deze zaak moeten aanhouden, totdat de ziekteverzekering er zijn zal. Nu zegt men wel, dat men hier later op terug zal kunnen komen, maar dat zal onmogelijk blijken: eenmaal verkregen rechten kan men niet terugnemen. Wanneer gedurende, stel een twee- of drietal jaren, een dergelijke uitkeering is verleend, kan men daar niet op terugkomen en zal de betaling van het geheele loon gedurende den opzeggingstermijn niet kunnen vervallen.

De heer Roodhuyzen: Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund volstrekt niet als beoordeelaar, maar als bewonderaar mijn hooge ingenomenheid te betuigen met de rede, die Vrijdag jl. hier door den geachten afgevaardigde uit

Tietjerksteradeel, den heer Talma, gehouden is; en ik geloof dat de conclusiën waartoe hij toen gekomen is, opgebouwd zijn op beginselen, die ook aan onze zijde worden beleden. In dezen aanloop, Mijnheer de Voorzitter, vind ik aanleiding om meteen even iets te antwoorden op hetgeen de heer de Savornin Lohman naar aanleiding van een interruptie van den den heer Schaper hedenmorgen gezegd heeft.

De heer de Savornin Lohman zeide n.l., dat wij aan onze zijde niet het recht hadden om ons te beroepen op de Christelijke humanitaire beginselen, waar wij in den jongsten verkiezingsstrijd tegen de antithese waren opgekomen. Ik wil hiertegen aanvoeren, dat indien wij in de vorige vierjarige periode in de wetgeving maar iets van die Christelijke beginselen hadden bemerkt, waarop thans de heer Talma zijn conclusie heeft opgebouwd, wij ons nimmer tegen die Christelijke beginselen zouden hebben verzet. Trouwens, hoe kon de heer Talma anders spreken?

De antirevolutionairen hebben altijd erkend dat er een nauwe band bestaat tusschen werkgever en werkman, die aan onze zijde wel eens uit het oog wordt verloren en ik geloof, dat, wanneer wij over het bestaan van dien band spreken, wij toch ook mogen eischen, dat die band zich naar beide zijden openbaart. Wij hebben toch — de rede van den heer de Savornin Lohman geeft mij aanleiding dit te zeggen, dus heb ik niet kunnen nazien wanneer het precies gebeurd is, maar ik zal dit voor wien het interesseert onderzoeken — omstreeks 1900 gehad een proces, waarbij een werkgever terechtstond, omdat hij een werkman een gat in het hoofd had geslagen en de advocaat van den beklaagde, een antirevolutionair, meende toen dat de rechter voor dat feit geen straf kon opleggen, omdat er een vaderlijke band bestond tusschen werkgever en werkman, ten gevolge waarvan de eerste den laatste een kastijding mocht toedienen. Wanneer men van dit standpunt uitgaat, mag toch zeker ook van den anderen kant geëischt worden, dat ook de aangename gevolgen van den band worden in acht genomen.

De heer van Wijbergen: Wie heeft dat gezegd?

De heer Roodhuyzen: Ik weet het nu niet, maar zal het nazien.

De heer van Idsinga: Is dit soms ook onderstellenderwijs gezegd?

De heer Roodhuyzen: Neen, het is een feit, dat omstreeks 1900 is voorgekomen, ik zal het voor u opzoeken.

Ik zeide dus, dat men dan van den anderen kant mag vergen, dat de vaderlijke band ook zal worden doorgetrokken tot de verzorging van den werkman bij ziekte. In dit opzicht moet ik dan ook zeggen, dat ik geloof, dat, waar hier de anti-revolutionaire beginselen zijn verdedigd van verschillende zijden, wij van onzen kant gaarne willen erkennen, dat de wijze waarop de heer Talma dat heeft gedaan onze volkomen instemming heeft en dat ik niet begrijp, hoe men zoo groote bezwaren tegen deze regeling ontleent aan het feit, dat zij zou vooruitloopen op de ziekteverzekering, want hier wordt eenvoudig iets, wat de werklieden met het hoofd, die een hooger salaris genieten, als gewoonterecht reeds lang bezitten, doorgetrokken tot den lager bezoldigden werkman met de handen. Men denkt er niet aan in een groote zaak om een boekhouder of een kassier bij ziekte zijn loon te onthouden.

Nu is men hier natuurlijk gekomen op het gevaar van simulatie. Ik erken dat dit gevaar bestaat, maar er is aan den anderen kant reden om te herinneren aan het gezegde van Figaro, dat men tegenwoordig zooveel deugden van den werkman eischt, dat veel heeren onwaardig zijn werkman te wezen.

De geachte afgevaardigde uit Elst heeft reeds aangetoond, dat het gevaar voor simulatie hier niet zooveel grooter is dan bij andere categorieën van menschen, maar ik geloof toch, dat wij de zaak beter zullen maken wanneer wij ook de verleiding tot simulatie zooveel mogelijk tegengaan. En die verleiding bestaat zeer zeker, ik ben dit eens met den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, wanneer de vergoeding zooveel hooger kan worden dan 100 pct. van het loon. Men heeft zelfs tot 150 pct. gerekend, en dan geloof ik, dat er aan de wet een steen hangt, die de kans op aanneming niet vergroot en waardoor men zeer zeker het recht om van deze artikelen dwingend recht te maken niet vermeerdert. Ik zou dus der Regeering gaarne in overweging willen geven om, wanneer het kan, in dit opzicht alsnog met een wijziging te komen. Simulatie kan ook op velerlei wijzen plaats hebben, de heer Blocker heeft er reeds op gewezen, en ik geloof dan ook, dat daartegen stellig maatregelen zullen moeten worden genomen.

Ieder die het leven kent weet, dat in den regel een jonggezel eerder wanneer hij zich niet lekker gevoelt, in de veeren zal kruipen, dan een getrouwd man, al was het maar om de eenvoudige reden, dat een getrouwd man het lang zoo rustig niet in bed heeft als een jonggezel. Een jonggezel kan, wanneer hij ergens kostganger is, en hij heeft een wat al te pleizigen Zondag doorgebracht, dit den volgende dag uitvieren, waartoe een getrouwd man, gesteld al dat hij zich aan een dergelijk feit heeft schuldig gemaakt, niet zoo licht zal komen. Ik geloof dan ook, dat men geen dienst zal bewijzen aan den werkman, maar ook geen dienst aan dit ontwerp zelf, door maar steeds stokstijf te blijven volhouden, dat simulatie wel niet zal voorkomen en dat daartegen dus niets behoeft te worden gedaan. Ik geloof, dat men die simulatie moet tegengaan door het in de wet brengen van een Karentz-tijd, tengevolge waarvan voor de eerste dagen der ziekte geen geld wordt uitgekeerd. Nu kan het waar zijn wat de heer Blocker heeft gezegd, dat bij sommige ziekten eerst na een tiental dagen is te constateeren dat men aan die ziekte lijdende is, zooals bijv. bij typhus. In dergelijke gevallen kan men echter bepalen, dat de artikelen terugwerkende kracht zullen krijgen. Maar ik geloof, dat voor beide gevallen in de wet voorziening moet worden getroffen, wil men kans hebben iets goed tot stand te brengen.

Verder heb ik er ernstig bezwaar tegen — ook de geachte afgevaardigde uit Sliedrecht heeft dit punt reeds ter sprake gebracht — dat aan den werkgever de verplichting zal worden opgelegd, om het loon uit te keeren wanneer een werkman als lid van den gemeenteraad vergaderingen van dat college moet bijwonen.

Wanneer men lid is van een gemeenteraad, dan neemt men daarmede waar een publiek belang. En hoe men dit nu zal kunnen leggen op de schouders van een particulier is mij niet recht duidelijk. Het is ook gevaarlijk om zoo iets te doen, omdat daaruit zou voortvloeien, dat haast geen enkel werkman zich meer beschikbaar zal willen stellen als candidaat voor dat college, rekening houdende met de verplichting, die zijn verkiezing op den werkgever legt. Verder bevat het artikel, wanneer ik het ten minste goed lees, nog iets zeer zonderlings.

De werkgever moet het loon uitbetalen, ook wanneer de werkman geen werk heeft verricht, ook ten gevolge van de vervulling eener door wet of Overheid opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden. Stel nu eens, dat een werkman f 3 boete oploopt voor een overtreding die zeer vaak voorkomt, en hij betaalt die boete niet, maar gaat daarvoor zitten. Dan vervult hij een verplichting die hem door de Overheid is opgelegd, en terwijl de man, dan in de gevangenis zit, moet de werkgever hem zijn loon uitkeeren. Of verstaat de Regeering het zoo, dat hier wel een geldelijke uitkeering geschiedt, omdat de man door te gaan zitten, de boete verdient?

Om aan al deze bezwaren te gemoet te komen, geloof ik dat men de daarop betrekking hebbende woorden uit het artikel zal moeten schrappen; verder dat men zal moeten hebben een Karentz-tijd en dat men niet hooger zal mogen gaan dan een uitkeering van 100 pct. En dan eerst zal men het recht verkrijgen om dwingend recht aan deze artikelen te geven, waardoor zij eerst van degelijke beteekenis worden; zonder dat dwingend recht is er m. i. geen groote waarde aan te hechten. Nu heeft de heer Lohman gezegd, dat wij allerlei zedelijke verplichtingen in de wet willen leggen, en hij heeft daarbij doen doorschemeren dat dit kwam omdat wij ons langzamerhand gaan losmaken van al die beginselen, die door hem en zijn medestanders worden beleden.

Ik zou dien geachten afgevaardigde willen vragen of de wetten dan gemaakt worden voor de meerderheid of juist voor die uitonderingen der maatschappij, die zich aan de zedelijke verplichtingen niet houden. Er staat bijv. in ons Burgerlijk Wetboek, dat de kinderen verplicht zijn hun ouders te onderhouden, als de ouders er niet toe in staat zijn, en dat de kinderen onderhouden moeten worden door de ouders, een van de allereerste zedelijke verplichtingen. Ik geloof toch niet, dat de heer Lohman met dit artikel in de hand zal zeggen, dat de meerderheid of zelfs een belangrijk quantum van het Nederlandsche volk die zedelijke verplichting niet meer erkent. Juist uit de zedelijke verplichting van den werkgever om in tijd van ziekte voor den werkman te zorgen groeit het bewustzijn, dat er een wet moet zijn om de uitonderingen, die hun verplichtingen niet begrijpen, te doen ingaan in den tempel van het goede.

Het is een zeer gewaagde bewering, dat de sociale wet, dié wij thans maken, haar oorsprong dankt aan het van onze zijde loslaten van de beginselen, die den grondslag uitmaken van alle zedelijkheid, en dus van alle sociale wetten.

De heer Heemskerk heeft tal van juridische bezwaren tegen de artikelen ingebracht, waarover ik mij niet vermeest te oordeelen; die van practischen aard zeide ik reeds in hoofdzaak te deelen. Maar gaat het nu aan bij eene wet als

deze den nadruk te leggen op één geval, zooals hij deed met dien lossen werkmán, die één dag in dienst komt en dan juist ziek wordt? Zou een dergelijk contract wel ooit gemaakt worden? Maar bovendien, zou er wel ooit een wet gemaakt worden, waardoor niet een enkele maal iemand verongelikt wordt? Ik weet niet of de geachte afgevaardigde uit Sliedrecht, in zijn eervolle loopbaan ook practiseerend advocaat geweest is, maar zoo ja, dan zal hij wel eens tot een zijner cliënten hebben moeten zeggen: ja, gij wordt onbillijk behandeld, maar de wet is nu eenmaal zoo.

Wat nu dien kleinen werkgever betreft, waarmede altijd zo' geschermd wordt, de heer Talma heeft reeds aangevoerd, dat juist de band tusschen een kleinen werkgever en den werkmán veel inniger is dan tusschen een grooten werkgever en een werkmán, maar mocht van deze wet nu al eens het gevolg zijn dat enkele kleine werkgevers het bedrijf als werkgever zouden moeten staken, dan zou ik dit inderdaad een weldaad vinden. Ik vind het een van de grootste oeconomische bezwaren van dezen tijd, dat ieder werkmán maar werkgever wordt. De treurige arbeidsvoorwaarden, die den arbeider vaak drukken, zijn dikwijls het gevolg van het zich opwerpen als werkgever van menschen zonder eenige economische draagkracht. Wie zich als werkgever wil neerzetten moet in staat zijn aan de eerste eischen op sociaal gebied te voldoen.

Wat betreft de practische bezwaren voor den landbouw van mijn geachten partijgenoot, den heer Zijlma, zou ik zeggen: een landbouwer, die een inwonenden knecht heeft, die ziek wordt, zal door de wet verplicht worden tot verpleging van dien knecht, zooals hij zijn zoon of dochter verplegen zou, meer niet. De knecht behoeft niet door een professor behandeld te worden of naar een badplaats. Er zullen dan ook wel langzamerhand in zulke streken, als die de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn bedoelde, coöperatieve vereenigingen van werkgevers ontstaan met onderlinge verzekering, die het mogelijk zullen maken aan het euvel te gemoet te komen.

Ik kan hiermede eindigen, Mijnheer de Voorzitter.

De geachte afgevaardigde uit Sliedrecht heeft gezegd, dat deze artikelen zouden zijn een jas waarvan de eene mouw te lang en te wijd, de andere te kort en te nauw was. Het is mogelijk, maar laten wij niet al te veel kijken naar de snit van de jas en ons herinneren de geschiedenis van den barmhartigen Samaritaan, die, toen hij zijn kleed wierp over den naakten man, niet vroeg of de eene mouw wat te lang of te kort was, maar dacht: die jas verwarmt hem en daarom werp ik hem die gaarne om.

De heer Verhey: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch slechts een korte opmerking te maken naar aanleiding van het 3de en 4de lid van art. 1638 c.

Hetgeen daarover gezegd is door de geachte afgevaardigden uit Zwolle en Steenwijk doet mij de meening koesteren, dat ten aanzien van de toepasselijkheid op dienstplichtigen in werkelijken dienst in deze misverstand heerscht.

Ik heb nooit dit artikel zoo begrepen, dat de werkgever den milicien die in werkelijken dienst is opgeroepen zijn loon zal moeten betalen, zij het dan ook gedurende korten tijd. In het 3de lid van art. 1638 c wordt gezegd dat de arbeider zijn aanspraak op loon niet verliest, wanneer hij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid zonder geldelijke vergoeding opgelegde verplichting, zijn arbeid niet kan verrichten. Nu kan men niet zeggen dat een milicien die tot den dienst is opgeroepen zijn wettelijken plicht zonder geldelijke vergoeding verricht. Hij krijgt zijn soldij, voeding, kleeding, logies en verpleging. Het is m. i. ook nooit de bedoeling van de Regeering geweest, dat den milicien zijn loon zou worden uitbetaald, want ik lees op bladz. 43 van de Memorie van Toelichting, 2de alinea, die betrekking had op een zelfde bepaling, als die ik thans behandel, dat „de bepaling niet van toepassing zal zijn, indien de vervulling van eene door wet of overheid opgelegde verplichting van overheidswege wordt vergoed, gelijk de *militaire dienst*.”

De Regeering zondert dus de dienstplichtigen zelf uit.

Het 4de lid kan ook niet slaan op de dienstplichtigen die onder de wapenen zijn, want in dat lid lees ik, dat wanneer den arbeider voor de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting, krachtens eenig wettelijk voorschrift, een geldelijke vergoeding wegens *tijdverzuim* toekomt, dat in mindering komt van het loon, waarop aanspraak zou ontstaan zijn.

Nu kan men toch niet zeggen, dat wat degenen die aan hun militaire plichten voldoen, ontvangen, is een vergoeding wegens „*tijdverzuim*”. De militieplichtige ontvangt betaling voor zijn diensten die hij als zoodanig vervult. Ik kan dan ook niet inzien, dat het 4de lid de bedoeling heeft die er door de geachte afgevaardigden uit Zwolle en Steenwijk aan is gegeven; ook niet met het oog op

de vergoeding bedoeld in art. 113 *bis* der Militiewet en art. 15 *bis* der Landweertwet.

Verder wijs ik op art. 1638 d. Daar wordt ook een geval genoemd dat de arbeider zijn aanspraak op het loon niet verliest en dan volgt er op: „De bepalingen van het 2de, 4de, 6de, 7de en 8ste lid van het vorige artikel zijn van toepassing.” Het 3de lid van artikel 1638 c wordt echter niet genoemd, zoodat er dus ook geen verband is gelegd tusschen het 3de en het 4de lid. Noch uit het derde noch uit het vierde lid van art. 1638 c volgt dus m. i., dat het de bedoeling der Regeering kan zijn geweest dat het loon aan onder de wapens zijnde militieplichtigen door den werkgever zou moeten worden uitgekeerd. Ware dit toch het geval, dan ben ik het met den geachten spreker uit Steenwijk geheel eens, dat het een nadeel zou worden voor den militieplichtige; dan zou men aarzelen niet alleen om een militieplichtige in dienst te nemen, maar men zou hem, indien men hem in dienst had, zelfs ontslaan tegen den tijd dat hij onder de wapenen zou moeten komen en de band tusschen arbeider en werkgever zou dus lossen worden in plaats van vaster; de arbeider zou er op achteruitgaan.

Ik ben zeer verlangend ten deze de meening van de Regeering te vernemen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen wel te doen bij de algemeene beschouwingen over deze beide artikelen mijnerzijds eenige algemeene opmerkingen te maken, ten einde ook van mijn kant in het licht te stellen de beteekenis en de strekking meer speciaal van art. 1638 c en meer bepaald voor het geval — wat toch eigenlijk de hoofdschotel was van deze discussie — van verhindering van het verrichten van werk ten gevolge van ziekte of een ongeval.

Ik wensch dus voor het oogenblik te laten rusten art. 1638 ij, en de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn zal mij ten goede houden, dat ik met de beantwoording van zijn vragen zal wachten, totdat wij aan de behandeling van dat artikel zijn gekomen.

Ook de heer Duymaer van Twist zal in mijn antwoord wel eenigszins vinden een beantwoording van zijn opmerkingen, maar voor zooverre dit niet voldoende mocht zijn, stel ik mij voor het later te zullen aanvullen, wanneer wij aan de behandeling der onderdeelen zullen zijn genaderd.

Er zijn evenwel twee punten, welke ik duidelijkheidshalve wensch voorop te stellen.

Vooreerst heeft de heer van Wijnbergen kans gezien het eerste lid zoodanig te lezen, dat men bij mondelinge overeenkomst zou mogen afwijken van hetgeen hier staat, dat men, met andere woorden, uit de woorden: „niet langer dan de opzeggingstermijn”, zou kunnen lezen: „dus wel korter”. Ik zeg, dat de geachte afgevaardigde kans heeft gezien deze constructie voor te stellen, omdat hij zelf het artikel niet zóó opvat, maar aan iemand, die hem zou vragen of hij bij den rechter kans zou hebben een proces, op dezen verkeerden grondslag begonnen, te kunnen winnen, zou antwoorden, dat hij niet zou durven adviseeren het proces niet te beginnen.

Ik zou ten aanzien van die onderstelde interpretatie willen zeggen: *acutius quam verius*.

Aan de bedoeling van het artikel kan niet worden getwijfeld. Er staat, dat de arbeider zijn aanspraak op loon niet verliest voor een tijd waarin hij door ziekte of ongeval verhindert is geweest te werken, voor een tijd echter die niet langer is dan de opzeggingstermijn. Dit wil zeggen, duurt de ziekte langer, dan behoeft de werkgever niet het loon te blijven betalen. Duurt de ziekte echter korter dan zal de verplichting des werkgevers zeer spoedig uitgewerkt hebben.

Het is dus niet noodig de redactie van het artikel op dit punt te veranderen.

Ik meen dat na de wijze waarop de geachte spreker zelf zijn interpretatie heeft ingeleid, daarbij duidelijk doende uitkomen dat die interpretatie toch eigenlijk niet juist is, en na hetgeen ik hierop heb geantwoord, zelfs de mogelijkheid uitgesloten is dat hij dengene, dien de geachte spreker hier ten tooneele heeft gevoerd, zou aanraden een proces te wagen.

De tweede algemeene redactie-opmerking betreft het slot van het eerste lid, waarin sprake is van de uitzondering, dat de ziekte of het ongeval door opzet of onzedelijkheid is veroorzaakt of het gevolg is van een lichaamsgebrek, hetwelk de arbeider bij het aangaan der overeenkomst opzettelijk voor den werkgever heeft verzwegen.

De heer de Klerk achtte dit niet duidelijk genoeg en de heer Blocker heeft zich daaraan meer of min aangesloten.

Ik meen dat hier gekozen zijn volkomen juiste, duidelijke, ondubbelzinnige, uitdrukkingen, welke gehandhaafd moeten worden.

Wat is het geval dat hier ondersteld wordt?

Het geval is, dat een arbeider gaarne in dienst wil treden en toch zelf heel goed weet dat hij een lichaamsgebrek heeft dat hem voor den arbeid, dien het geldt, minder geschikt maakt. Hij gevoelt zeer goed dat hij als eerlijk man bij het aangaan der overeenkomst verplicht zou zijn zijn aanstaanden medecontractant te waarschuwen, maar hij houdt het opzettelijk geheim.

Dit wordt door de gekozen bewoordingen volkomen juist uitgedrukt.

De heer de Klerk wenschte dat het artikel zich zou beperken tot het geval waarin de werkgever een bepaalde vraag gedaan had en de arbeider daarop een leugenachtig antwoord had gegeven.

Ook dit is reeds in het artikel uitgedrukt. De eisch dat een bepaalde vraag gedaan wordt is echter volstrekt niet noodig, omdat het geval, zooals ik het stelde, daarmede volkomen op één lijn staat. Nemen wij het geval dat een werkman een breuk heeft. Dat hij aanleg voor dergelijke kwaal heeft kan hem volkomen onbekend zijn. Ik heb mij straks een interruptie veroorloofd, omdat het mij frappeerde dat de heer Blocker niet bleek in te zien, dat het door hem genoemd geval niet onder de uitzondering van het eerste lid van dit artikel viel.

De man heeft een breuk. Hij weet dus, dat hij ongeschikt is tot het lichten van zware voorwerpen of het hanteeren van een zwaar stuk gereedschap, en hij weet zeer goed dat, als hij dit aan den patroon mededeelt, hij niet in dienst zal komen. Desniettemin houdt hij dit gebrek voor den patroon opzettelijk geheim. Wat dan geschiedt wordt door de woorden van het artikel volkomen duidelijk wedergegeven en ik meen dan ook vooralsnog, dat in dit opzicht het artikel geen verandering behoort te ondergaan.

Nu mijn algemeene beschouwingen over art. 1638 c, meer bepaald wat betreft verhinderd door ziekte.

Ik wil niet verzwigen, dat de oppositie, tegen dit artikel gevoerd — ik zeg dit natuurlijk, het is nauwelijks noodig het er bij te voegen, met volkomen eerbiediging van de meening van andersdenkenden — en de poging van den geachten afgevaardigde uit Tiel en anderen om in dit opzicht het artikel van zijn kroon te berooven, mij weinig sympathiek is.

Ik sluit mij in dit opzicht volkomen aan bij hetgeen de heer Talma in zijn belangrijke rede van Vrijdag j.l. gezegd heeft — een rede, die niet nagelaten kan hebben grooten indruk te maken op allen die ze aanhoorden —: ik zou het betreuren, wanneer die eerste twee alinea's uit het artikel vervielen of alle beteekenis daaraan als het ware werd ontnomen. Ik zou dat niet vinden — ik zeg dit in volkomen ernst — een eer voor onze nationale wetgeving.

De heer Tydeman heeft gezegd: een bepaling als deze moet een bestaande rechtsovertuiging sanctionneeren of zij moet ten doel hebben een rechtsovertuiging op dit punt te vormen. En de geachte afgevaardigde heeft er bijgevoegd: dit artikel doet noch het een noch het ander. Tegen dat laatste moet ik ten sterkste opkomen. Wat hier wordt voorgesteld is — het werd door verschillende sprekers in deze discussie reeds gezegd — is wel degelijk conform een bestaande rechtsovertuiging, een rechtsovertuiging, niet alleen bij de volken die ons omringen, maar ook ten onzent.

Nu moet ik eenige oogenblikken van de aandacht der Vergadering vragen om dit nader in het licht te stellen.

Dan vestig ik in de eerste plaats de aandacht op onze geheele ambtenaarswereld van hooger tot lager, op de ambtenaren en beambten in dienst van Staat, provincie en gemeente, van den hoogsten in rang tot den beambte in de nederigste positie, en dan wensch ik te vragen: komt het ooit voor, heeft men ooit gehoord van iemand die dit zou willen: dat in al die gevallen, bij al die ambtenaren en beambten de zaak niet zó zou zijn geregeld zooals zij in ons land geregeld is, dat bij ziekte de bezoldiging doorgaat? Is er iemand die zou willen voorstellen dit te veranderen, door te bepalen, dat het traktement zou moeten worden ingehouden, wanneer een hooger of lager ambtenaar niet in staat was zijn werk te verrichten?

Ik hoor hier zeggen, dat dit iets geheel anders is. Ik stel mij voor met genoegen te luisteren, wanneer men mij dit te zijner tijd zal willen uitleggen, maar ik vraag dan — en dit is toch zeker niet geheel iets anders — in aansluiting aan hetgeen wij nog heden morgen gehoord hebben: Hoe is het met onze dienstboden? Wij hebben toch allen in onze gezinnen dienstboden. Komt het voor, is het onze rechtsovertuiging, is het in Nederland gewoonte, dat als een der dienstboden gedurende eenige dagen ziek is en het bed moet houden, haar voor die dagen het loon ingehouden wordt?

Nu interrunpeert de heer Lohman, dat dit vanzelf spreekt, dat dit niet in de wet behoef te staan, maar ik ben bezig het betoeg te leveren, dat de heer Tydeman ongelijk had, toen hij zeide, dat hetgeen hier voorgesteld wordt, niet in overeenstemming is met de rechtsovertuiging van ons volk, en nu kan ik nooit een betere bevestiging van mijn woorden vinden dan wanneer men mij toeroept: dat behoef niet in de wet gezegd te worden, dat spreekt vanzelf.

Mijnheer de Voorzitter! Wat wij in onze huisgezinnen doen ten aanzien van de dienstboden, namelijk haar niet alleen in geval van ziekte het loon niet onthouden, maar haar naar de mate van onze krachten verplegen en met liefde verzorgen, evenals ieder ander lid van ons gezin, gebeurt in nog een aantal andere gevallen. Ik wil vragen aan advocaten, notarissen, technologen, ingenieurs en honderden anderen, die bedienden op hun kantoren hebben, of zij, indien zulk een bediende eenige dagen ziek is, hem het loon voor die dagen onthouden. Of is het niet de Nederlandsche opvatting van de verhouding tusschen den werkgever en den arbeider, dat men den bediende, die in die gevallen in zijn gezin juist steun noodig heeft, helpt?

Hetzelfde gebeurt ook op ieder handelskantoor. Ik wil vragen, of het gewoonte is in Nederland, dat men een handelsbediende, die gedurende eenige dagen door ziekte verhinderd is op zijn kantoor te komen, voor die dagen zijn loon inhoudt.

Hetzelfde gebeurt ook op de fabrieken. In fabrieken en werkplaatsen komt het zeer dikwijls voor; er zijn wel uitzonderingen, maar juist bij de kleine patroons, waar de band tusschen werkgever en werknemer het nauwst is, gebeurt alles wat in de door mij genoemde gevallen geschiedt op dezelfde wijze.

Er is in de stukken reeds gezegd, dat ditzelfde ook gold volgens ons oudvaderlandsch recht, gelijk de heer Drucker zich uitdrukte in zijn toelichting op zijn art. 20, dat dezelfde materie behandelde als nu aan de orde is.

Maar van niet minder belang is, dat in gevallen, waarin de wetgever een bepaald arbeidscontract heeft geregeld, wij het antwoord kunnen vinden op de vraag, hoe in Nederland de rechtsovertuiging is. Ik wensch even te wijzen op art. 423 van het Wetboek van Kcophandel, dat reeds door anderen is aangehaald. Wij hebben daarin het eenige geval waarin de opzettelijke regeling van een zeker arbeidscontract in de wet voorkomt. Wij lezen in dit artikel, dat iedere schepeling, die gedurende de reis ziek of in dienst van den schipper gewond of verminkt wordt, zijn huur blijft behouden en gerechtigd is tot oppassing, geneezing, enz.

Ik hoor hier zeggen: het is iets anders. Het is volstrekt niet iets anders. Het is niet absoluut noodzakelijk, het wordt niet door de logica geboden, dat als iemand op een schip werkzaam is en ziek wordt, hij zijn huur blijft behouden; iets anders natuurlijk is de verplichting tot verpleging en oppassing.

Maar wat aangaat de verplichting tot doorbetaling van het loon, dit is niet iets dat vanzelf spreekt en dat in alle landen zoo moet, maar iets dat bewijst, dat de wetgever van 1838 er reeds zoo over dacht als de voorsteller van dit ontwerp. Jurisprudentie in ons land kan ik de heeren niet mededeelen; het is mij niet gelukt daarvan voorbeelden te vinden. Maar in Frankrijk heeft men precies dezelfde wet, dezelfde artikelen over de huur als bij ons en wanneer men nu opslaat bijv. het werk van Baudry—Lacantinerie over den Code civil, het gedeelte dat handelt over de huur van diensten, dan vindt men in het 2de deel bladz. 184: „Le point de savoir si un employé payé au mois a droit à sa rémunération normale pendant les congés qu'il prend dépend des usages locaux. Il en est de même du cas d'absence pour maladie, ou pour une autre force majeure, telle que le service militaire.” Dus naar plaatselijk gebruik, dat is dus de oplossing in Frankrijk, als het ergens gewoonte is in zeker milieu, gaat bij ziekte het loon door. In een noot staat hierbij: „D'après certains auteurs, il faut distinguer suivant que la maladie est courte ou longue.”

Dan komen eenige schrijvers en eenige vonnissen, die ik den heeren sparen zal en dan staat er: „Décidé que si l'absence est relativement courte, les salaires continuent à courir?”

Ik bemerk, dat dit stelsel bijval vindt. Als wij hier dus hadden in plaats van deze bepaling een enigszins anders aangegeven tijd, zouden de heeren, die nu interrunpeeren, in beginsel tevreden zijn en zeggen: zooals in Frankrijk moet het ook hier.

Hetzelfde blijkt nog duidelijker in Duitschland, waar het uitdrukkelijk in de wetgeving staat geschreven, in de bekende § 616 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek, waar duidelijk staat, dat voor een betrekkelijk niet te langen tijd de aanspraken op het loon doorgaan, wat nader uitgewerkt is in het Duitsche Handelswetboek en de Duitsche Gewerbeordnung. En eindelijk Zwitserland. Ook het Zwitsersche verbintenissenrecht is er mede in overeenstemming.

Ik meen voldoende te hebben aangetoond, dat de geachte afgevaardigde uit Tiel dwaalde, toen hij meende, dat, wat hier wordt voorgesteld, niet zou steunen op een bepaalde ook in ons land heerschende rechtsovertuiging. Nu is het ook zeer merkwaardig, dat die geachte afgevaardigde en die met hem instemmen, geen frontaanval doen tegen het artikel. Er wordt een omtrekkende beweging uitgevoerd, om de eerste twee leden van het gros van dit artikel af te snijden. Waarom? Men bestrijdt de regeling zelf niet. Het heet: gij loopt aldus vooruit op de regeling van de ziekteverzekering; het onderwerp behoort daar thuis en niet hier. Zoo heeft de geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, het geïntroduceerd; zoo heeft de geachte afgevaardigde uit Tiel, de heer Tydeman, het gerepeteerd, en anderen hebben zich daarbij aangesloten.

Welnu, met alle bescheidenheid geloof ik te mogen zeggen, dat hier een misverstand, een zekere verwarring van begrippen plaats heeft. De heer Tydeman heeft voortdurend gesproken van ziekengeld en telkenmale gezegd, dat hetgeen wij hier regelen en toekennen ziekengeld was. Op dat fundament is het geheele gebouw van zijn betoog gevestigd. Neen, het geldt hier niet ziekengeld: het geldt hier loon. Wat wij hier bezig zijn te regelen, zijn de verplichtingen van den werkgever ten aanzien van het loon. De derde afdeling heeft tot opschrift: Van de verplichtingen des werkgevers, en de eerste serie van artikelen betreffen de verplichtingen ten aanzien van het loon. In art. 1638 wordt gezegd dat de werkgever verplicht is den arbeider zijn loon op den bepaalden tijd te voldoen. Dan wordt bepaald, dat hij het loon moet betalen over den geheelen duur van het dienstcontract. In 1638 b wordt vervolgens gezegd: er behoeft geen loon te worden betaald voor den tijd waarin niet gearbeid is; het oude: point d'argent, point de Suisses. Maar nu komt een voor de hand liggende onderscheiding. Er behoeft geen loon te worden betaald voor den tijd waarin niet gewerkt wordt. Maar hoe nu, wanneer niet gewerkt kan worden, hoet moet het dan? Wanneer de wetgever omtrent die vraag een oplossing geeft, en in den zin van dit artikel, dan maakt hij zich niet aan inconsequentie schuldig, gelijk de heer van Dedem beweert, maar dan doet hij precies wat zijn plicht is, dan maakt hij, na eerst den algemeenen regel gesteld te hebben de voor de hand liggende onderscheidingen, waartoe de praktijk van het leven aanleiding geeft.

Nu komen wij in de noodzakelijkheid om de vraag te beantwoorden: wat zal recht zijn indien de zieke arbeider verhinderd is zijn werk te doen? Dit is een vraag die bij dit artikel gesteld moet worden en die niet in de ziekteverzekering thuis behoort. Men kan zich niet onttrekken aan de verplichting om deze vraag hier te beantwoorden.

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Tiel gezegd, dat het te betreuren was dat dergelijke verplichtingen in de wet neergelegd moesten worden.

Hierbij heeft de geachte afgevaardigde echter meer op het oog gehad de gevallen van de volgende alinea's van het artikel, zooals het doorgaan van het loon in geval van begrafenis- of bevalling. Het gaf hem de gelegenheid om een „boutade" te lanceren tegen de sociale wetgeving in het algemeen. Dit is door den heer van Wijnbergen in meer algemeenen zin opgevat.

Had de heer Tydeman inderdaad gezegd het te betreuren, dat men een bepaling als die ik thans bespreek in de wet wil opnemen, dan zou ik daartegen met alle kracht opkomen. Voor dergelijke bewering is niet eens plaats, ruimte, aanleiding bij deze wet.

Laten wij niet vergeten dat wij bezig zijn een stuk Burgerlijk Wetboek te maken.

Nu is het nooit betwist dat degene, die iets koopt, dit ook moet betalen; dat hij die zich borg stelt, casu quo moet betalen en hij die geld leent, het moet teruggeven — dit zijn elementaire in de eerste plaats zedelijke verplichtingen. Maar wie zal het nu betreuren dat dergelijke verplichtingen in het Burgerlijk Wetboek opgenomen en met naam en toenaam in den breede uitgemeten en geregeld zijn? Dit is niet alleen niet te betreuren, maar de taak van den burgerlijken wetgever. Men zal moeten toestemmen, dat men anders het geheele Derde Boek, het gansche contractenrecht, zou moeten afschaffen en samenvatten in deze ééne bepaling: „een mensch moet in alle omstandigheden des levens doen gelijk een fatsoenlijk mensch betaamt".

Voor de vraag, of het al dan niet te betreuren zou zijn dat deze bepalingen zijn opgenomen, bestaat dus geen grond.

Een andere vraag is: in welken geest moet die verplichting geregeld worden en moet zij in de wet uitgewerkt worden?

En — let wel, Mijnheer de Voorzitter, ik kom er nader op terug — wij spreken hier niet van ziekten van langen duur, die den arbeider voor langen tijd buiten gevecht stellen, maar in de eerste plaats van die gewone ziekten,

welke in ieder menschenleven nu en dan voorkomen en die iemand gedurende eenige dagen beletten zijn gewone werk te doen, maar die gelukkig weer verdwijnen, zoodat men zijn taak weer hervatten kan.

En nu is de vraag, en dit is het eenige onderwerp waarmede wij hier te doen hebben: hoe moeten wij te dezen aanzien handelen, welke moet de regel zijn voor het geval een ongesteldheid den arbeider eenige dagen verhindert zijn werk te doen, een ongesteldheid die opgevolgd wordt door een hervatting van het werk?

Wij stellen het geval dat de ziekte slechts enkele dagen duurt, zooals in elk menschenleven telkens voorkomt, waarmede dan op één lijn wordt gesteld de eerste periode van een langere ziekte, maar een periode die hier slechts in aanmerking komt voor den tijd niet langer dan den opzeggingsstermijn, in den regel dus een week.

Dat is de vraag die wij moeten regelen, dat is het geval waarin wij moeten voorzien, behoudens altijd de vrijheid van partijen om anders met elkander overeen te komen.

Ik meen dat wij ons aan de regeling van dit onderwerp niet mogen onttrekken. Trouwens, dat wil geen van de heeren, dat wil de heer van Dedem niet, evenmin als de heer Tydeman. Dit wil de heer van Dedem niet door tegen het artikel te stemmen, dat wil de heer Tydeman niet door het eerste en tweede lid van het artikel te doen vervallen.

Ik zou den geachten afgevaardigde uit Tiel en zijn medevoorstellers wel willen verzoeken om nog eens ernstig te overwegen of hetgeen zij wenschen wel juist is. Ik meen dat wat de heeren voorstellen niet klopt met de motiveering. Hun toelichting moet tot een geheel andere conclusie leiden dan de regeling waartoe zij komen.

De redeneering der heeren is dat wij bezig zijn met een stuk ziekteverzekering.

Maar de slotsom waartoe hun motiveering leidt is, dat in de wet een regeling komt juist tegenovergesteld aan de voorgestelde.

Wanneer het voorstel van den heer Tydeman wordt aangenomen om het eerste en het tweede lid van art. 1638 c te doen vervallen, dan zal het gevolg daarvan zijn, dat op de vraag wat er met den werkman zal gedaan worden in het straks gestelde geval van een ongesteldheid, het antwoord zal luiden: dan krijgt hij geen loon, dan wordt de man aan zijn lot overgelaten. Dat zal dan staan in een Nederlandsch Burgerlijk Wetboek, niet van een paar eeuwen geleden, maar in een Burgerlijk Wetboek dat wij bezig zijn dezer dagen te maken.

Nu kan men niet zeggen: daar zullen wij naderhand wel eens op terug komen; neen, want intusschen blijft als regel gelden art. 1638 b; het omschrijft: de arbeider heeft geen aanspraak op loon.

Ik zou wel eens van de heeren het betoog willen hooren, dat dit de juiste regeling is, dat in een echt nationale, het Nederlandsche volk waardige wet mag te lezen staan, dat een arbeider bij ziekte aan zijn lot behoort te worden overgelaten. Ik zou moeten hooren, dat, als de werkgever eens ziek wordt, hij zou mogen zeggen: als ik in de positie kom, dat het oog des meesters niet meer kan gaan over het werk, dan vertrouw ik op u, mijn trouwe arbeiders, die ik al zoo lang ken, dan vermoed ik, dat gij uw plicht nog wel beter zult betrachten dan anders, nog meer uw best zult doen, maar . . . als gij ziek wordt, ja, het spijt mij erg, dan heb ik inderdaad medelijden met u, maar houdt mijn verplichting op.

Zou men nu meenen, dat dit zou zijn de meest wenschelijke regeling in ons burgerlijk recht? Die verklaring moet ik van de heeren vernemen en zoolang ik die niet gehoord heb, zeg ik: neen, het amendement is inderdaad niet te handhaven, omdat het los staat van zijn toelichting, omdat hetgeen waarmede gij het motiveert, niet leidt tot de conclusie die gij blijkt te willen.

Ik kom thans tot een ander punt.

Het zal aan de Kamer niet ontgaan zijn, dat verschillende van de sprekers het noodig hebben geacht voor hun betoog om scherp op den voorgrond te stellen, dat hetgeen hier wordt voorgesteld heel wat anders is dan wat primitief was ontworpen door den heer Drucker.

De heer Tydeman zeide, dat het voorstel-Drucker er niet meer in te herkennen is, dat de bepaling een geheele evolutie heeft ondergaan en de heer van Wijnbergen verklaarde, dat de heer Drucker tevreden kan zijn, want dat het zaadje, door hem geplant, een boom was geworden, het artikel een sterke groei had ondergaan.

De heer Tydeman had deze verklaring noodig tot motiveering van zijn standpunt tegen het artikel, de heer van Wijnbergen staat tot mijn genoegen niet op dat standpunt, maar hij had die verklaring noodig ten einde te worden

ontlast van zekere gedruktheid, die zijn gemoed had bevangen en waarvoor hij eenige geruststelling van de zijde der Regeering behoefde.

Ik zou wel willen vragen, wat de heer Tydeman eigenlijk wil met zijn bewering. Wil hij daarmede te kennen geven, dat wanneer de Regeering terugkeert tot het oorspronkelijk artikel van den heer Drucker, hij en de zijnen dan daarmede zich zullen vereenigen, dat dan alle bezwaren vervallen van degenen die in zijn richting hebben gesproken?

Ik neem daarvan nota in het voorbijgaan, maar, wat daarvan zij, ik zal nu trachten aan te toonen, dat voor hetgeen de heer Tydeman heeft aangevoerd en de heer van Wijnbergen heeft gezegd, inderdaad geen grond bestaat. Het is mij onbegrijpelijk hoe men uit de stukken den indruk zou kunnen krijgen door de geachte sprekers weergegeven en ik acht het noodig het misverstand uit het verdere debat te doen verdwijnen. Dit kan niet anders geschieden dan doordat de Kamer mij nog eenigen tijd haar aandacht schenkt om samen de geschiedenis van het artikel na te gaan.

In het oorspronkelijk ontwerp-Drucker luidde art. 20 aldus: „Evenwel verliest de arbeider zijne aanspraak op het overeengekomen tijdloon niet, wanneer hij ten gevolge van een niet door zijn grove schuld veroorzaakte ziekte, van vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting of van andere dergelijke buiten zijne schuld liggende redenen, gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd is geweest den bedongen arbeid te verrichten.” En wanneer wij nu opslaan bladz. 57 van de memorie van toelichting, bij het ontwerp-Drucker behoorende, dan vinden wij daar bij de woorden „gedurende betrekkelijk korten tijd” aangeteekend: „Het Deutsche Handelswetboek stelt hier een tijd van zes weken als maximum. In eene algemeene regeling is echter een vaste termijn moeilijk aan te geven. Daarom is de uitdrukking van het Zwitsersche Verbin-tissenrecht en het Deutsche Burgerlijk Wetboek overgenomen.”

Men ziet dus: eenig principieel bezwaar tegen een vasten termijn had de ontwerper niet. Tegen de bepaling van ten hoogste zes weken gelijk in het Deutsche Handelswetboek wordt vereischt, zou de ontwerper geen bezwaar hebben, wanneer het gold een handelswetboek. Het eenige wat hij zeide is dit: wij maken hier een algemeene regeling en daarbij is het beter geen bepaalden termijn te noemen, maar dezelfde woorden te gebruiken als in het Deutsche en Zwitsersche recht.

Daarop volgt het ontwerp van 1901, van Minister Cort van der Linden. En hier begint wat de geachte afgevaardigde uit Tiel heeft genoemd de evolutie; hier wordt aan de gedachte van den heer Drucker een zeer groote uitbreiding gegeven. Het ontwerp 1901 laat de woorden „gedurende betrekkelijk korten tijd” weg en stelt daarvoor niets in de plaats.

Dit wordt dan in de Memorie van Toelichting aldus toegelicht: „Volgens het ontwerp-Drucker zal de bepaling alleen dan gelden wanneer de arbeider verhinderd is geweest „gedurende betrekkelijk korten tijd” den arbeid te verrichten. Het voorschrift van art. 1638 c is ruimer gesteld. Aangezien bij schriftelijke overeenkomst partijen van de voorschriften van dit artikel kunnen afwijken, komt het onnoodig voor in de wet de algemeene verplichting van den werkgever tot uitbetaling van loon te beperken.”

Men ziet het, met opzet is die bepaling van het ontwerp-Drucker uit het ontwerp van der Linden weggelaten. Daarbij werd echter het aan partijen overgelaten om bij schriftelijke overeenkomst van deze bepaling af te wijken.

Het ontwerp 1901 heeft plaats gemaakt voor het ontwerp 1904, het ontwerp van mijn geachten ambtsvoorganger, de eerste editie van het ontwerp dat wij nu bezig zijn te behandelen. In het ontwerp 1904 wordt aan den tekst van het ontwerp 1901 niets veranderd, het blijft dezelfde onbeperkte bepaling, maar er komt iets bij. Men gaat nog verder in den geest van uitbreiding, want, terwijl in het ontwerp 1901 de bepaling voorkomt, dat bij schriftelijke overeenkomst van de bepalingen mag worden afgeweken, komt in het ontwerp 1904 de bepaling voor, dat het artikel zal zijn dwingend recht.

Men ziet het, hier gaat de zaak inderdaad langzamerhand groeien. Nu komt de Kamer en onderzoekt het ontwerp. En nu kan ik mij niet begrijpen hoe de geachte afgevaardigde uit Tiel er toe is kunnen komen, om te zeggen, dat dit ontwerp bij de schriftelijke gedachtenwisseling niet tot zijn recht is gekomen.

Wel, als er één onderwerp is, dat tot zijn recht gekomen is, dan is het juist wel dit.

De Kamer heeft zich bij het afdelingsonderzoek verzet tegen de uitbreiding van dit denkbeeld en tegen de onbeperkte bepaling en heeft terugkeer tot de oorspronkelijke bepaling beter geoordeeld, omdat anders het spoedig opzeggen der dienstbetrekking in de hand werd gewerkt.

Bij het gewijzigd ontwerp is de heer Loeff willens en wetens teruggekeerd tot de oorspronkelijke redactie, alleen met dit verschil, dat men „een betrekkelijk korten tijd”, als te vaag zijnde, heeft vervangen door „een tijd niet langer dan de opzeggingsstermijn”.

Het is dus een bepaalde terugred geweest uit gerechtvaardigde zucht naar overeenstemming met de Kamer. Nooit is er dus een moment geweest, waarop het Regeeringsontwerp zoo na aan het ontwerp-Drucker aansloot als thans.

Ik heb mij wel eens afgevraagd of de discussiën de zaak wel hielden binnen de eigenlijke proportiën. De geheele quaestie loopt over een loonsbetaling gedurende een betrekkelijk korten tijd, die in verreweg de meeste gevallen niet langer zal duren dan 7 dagen.

Wat zullen de verplichtingen zijn van den werkgever gedurende die korte stoornissen van enkele dagen? Daarop komt het aan en ik meen, dat zij, die geen bezwaar hebben gehad tegen het voorstel-Drucker, ook op dit punt geen bezwaar kunnen hebben tegen dit voorstel.

Eindelijk kom ik tot het laatste punt. Er is gezegd: wij bevinden ons hier midden in een stuk ziekteverzekering en wij loopen gevaar te praëjudicieeren.

Dit denkbeeld heeft bij de Kamer zoodanig postgevat, dat ik mij niet voorstel dat het mogelijk zal zijn de heeren tot andere gedachten te brengen. Ik zal echter een poging wagen om dit te doen.

De stelling is onjuist. Waarom praëjudicieert dit niet op de gewone ziekteverzekering? Waarom heeft dit met de ziekteverzekering zoo goed als niets te maken? In de eerste plaats, omdat het gebied waarop dit ontwerp zich beweegt, het gebied dat bestreken wordt door het arbeidscontract, een veel ruimer gebied is dan dat hetwelk bestreken wordt door de ziekteverzekering.

Dit kan althans. Vergeten wij niet, dat het arbeidscontract zich uitstrekt over alle mogelijke gevallen waarbij de een zich verbindt om in dienst van een ander te werken. Wij hebben hier te doen met den directeur van een naamloze vennootschap, den ingenieur van een fabriek, de leden van een toneelgezelschap, de procuratiehouders, commiezen, boekhouders op handelskantoren, ook met alle soorten van losse arbeiders. Zullen die allen vallen onder de ziekteverzekering?

Ik weet het niet en mijn geachte ambtgenoot weet ook niet hoe de ziekteverzekering ten slotte uit den smeltkroes der discussiën te voorschijn zal komen. Wij kunnen ons dus voorstellen tweërlei veld, het één geregeld door het arbeidscontract, het andere door de ziekteverzekering, en, voor zoover die terreinen niet samen vallen, kan van een conflict of van praëjudicieeren geen sprake zijn. In de tweede plaats is wat wij hier voorstellen geen dwingend recht. Er kan van worden afgeweken bij schriftelijke overeenkomst. Er is geen reden om hier van de normale beteekenis van de regeling van het burgerlijk contractenrecht af te wijken. Wij weten allen dat die beteekenis is een norm te geven, een wettelijke regeling voor de gevallen waarin partijen niet zelf in de zaak voorzien. Alle contracten worden geregeld door hetgeen partijen met elkander afspreken. Wanneer partijen alleen koopen en verkoopen, maar zich niet inlaten met uitvoerige regeling van de conditiën van koop en verkoop, dan treedt de wet pas op. Dit is de normale functioneering van het contractenrecht. Wat de wet voorschrijft is aanvullend recht en niet dwingend recht. Zoo is het in het buitenland ook geschied. In Duitschland is het voorschrift van § 616 van het Burgerlijk Wetboek, hetwelk ik reeds heb genoemd, ook aanvullend recht. Hetzelfde is het geval in de Deutsche Gewerbeordnung.

Welnu, wanneer nu ook bij ons het artikel blijft, zooals het is voorgedragen, kan er van een conflict met de ziekteverzekering geen sprake zijn: in die gevallen waarin de slotalinea is toegepast.

Er blijft dus over die reeks van gevallen, welke te gelijker tijd wordt beheerscht door de regelen van het arbeidscontract en de bepalingen van de ziekteverzekering.

Nu hebben verschillende sprekers gezegd, dat wij de Ongevallenwet hebben geregeld publiekrechtelijk en het is aan te nemen dat dit ook met de ziekteverzekering zal geschieden.

Bij de Ongevallenwet is een wachttijd, ten gevolge waarvan bij een ongeval, waarvan de gevolgen niet langer duren dan twee dagen, geen uitkeering geschiedt. Nu neem ik aan, dat een soortgelijke bepaling ook zal komen bij de ziekteverzekering. Ik ben het almede volkomen eens met hen die zeggen, dat dit een zeer krachtige waarborg is tegen simulatie, en dat inderdaad tegen simulatie gewaakt moet worden.

Bij ziekte en ongevallen wordt dan voor de eerste dagen geen schadeloosstelling gegeven, maar bij dit artikel loopt het loon door. Is dit nu in flagranten strijd met elkaar?

Dit schijnt zoo, maar is zoo niet. Bij een publiekrechtelijke regeling moet

men een algemeenen maatregel nemen, waarbij de goeden het met de kwaden moeten ontgelden. Men gaat daar uit van het denkbeeld, dat als het ware iedereen simuleert. Maar hier — en dit hebben zoowel de geachte afgevaardigden uit Goes als uit Amsterdam uit het oog verloren — wordt niet gezegd:

Ieder die beweert ziek te zijn ontvangt loon; neen, er staat alleen, dat hij die werkelijk door ziekte of ongeval verhinderd is gedurende korten tijd zijn werk te doen, zijn aanspraak op loon niet verliezen zal.

Men vergete niet — en het is mij onbegrijpelijk, dat zoovele scherpzinnige leden dit uit het oog hebben verloren — dat elke burgerrechtelijke regeling van den aard als wij hier maken, zich oplost in het geven van een actie.

Het effect van de regeling, welke wij hier maken, is, dat wij den arbeider tegen den werkgever een rechtsvordering geven. Wij geven een actie om loon te vorderen voor den tijd dat de werkman door ziekte of ongeval verhinderd was te arbeiden. Dat is de ware beteekenis van hetgeen wordt voorgesteld.

Hij die de actie instelt zal moeten bewijzen, dat hij ziek geweest is, zoodat niet de patroon belast is met de moeilijkheid van het bewijs van simulatie, doch de werkman de reden van zijn verhindering zooals hij die stelt zal moeten bewijzen. Daarbij komt nog de zeer belangrijke exceptie „tenzij de ziekte of het ongeval door zijn opzet of onzedelijkheid veroorzaakt of het gevolg is van een lichaamsgebrek, hetwelk hij bij het aangaan der overeenkomst opzettelijk voor den werkgever heeft geheim gehouden”.

Wij regelen hier een gansch andere materie dan bij de ziekteverzekering, waar het geldt een schadeloosstelling bij wijze van verzekering tegen ziekte.

Hoe zal het nu in de practijk gaan? Het zal niet in elk geval tot processen aanleiding geven.

De werkgever kent zijn Pappenheimers. Wanneer nu een man die jarenlang bij hem in dienst is, van wien hij weet dat hij een trouw en fatsoenlijk arbeider is, zich ziek meldt, dan zal hij wel aannemen dat het zoo is en zal hij geen captie maken.

Heeft hij te doen met een minder betrouwbaar persoon, wien hij in staat acht te simuleeren, dan zal hij beginnen met voor verzuimde dagen het loon in te houden. Hij zal dit te eer doen, omdat hij in de meeste gevallen volkomen in staat is te laten informeerden naar den toestand van den zieke.

Juridisch is het zoo, dat tegen simulatie geen maatregelen worden genomen, omdat degeen die simuleert, zijn loon niet krijgt, maar een rechtsvordering kan instellen. Practisch is het zooals ik het zooveen heb aangegeven.

De twee onderwerpen: de regeling der ziekteverzekering en deze voorgestelde regeling, raken elkander slechts op één punt. Dit is het geval dat wij ook voorzien hebben en voorzien moesten in het tweede lid. Want nu hebben wij nog te behandelen de vraag of, als er een ziekteverzekering is, georganiseerd bij de wet, de arbeider, behalve een uitkeering volgens die verzekering, nog zijn loon zal krijgen.

Nu is het een regeling die door het algemeen belang en door de billijkheid wordt ingegeven om te zeggen: neen, in dat geval zal de werkgever kunnen volstaan met de betaling van het volle loon, verminderd met hetgeen den arbeider toekomt uit de ziekenkas. Dat is een voorschrift van billijkheid, en precies hetzelfde is het geval bij de Ongevallenwet: waar de premien uitsluitend ten laste van het bedrijf zijn gebracht, is het de werkgever dien het ongeval de kosten veroorzaakt en het is dus billijk, dat hij niet het volle bedrag nog eens in den vorm van loon betaalt.

Van de ziekteverzekering, wanneer ik mij die denk op deze wijze georganiseerd, dat een groot deel der premie wordt betaald door de arbeiders, en het overige door den werkgever, geldt, wat dit laatste betreft, hetzelfde. Het zou dus onbillijk zijn te zeggen, dat, naast de verplichting tot het bijdragen in ongevallen- en ziekteverzekering, voor den werkgever ook de betaling van het volle loon zal gehandhaafd blijven. Voor den werkgever is het een plicht voor den tijd waarover wij spreken, den arbeider het loon toe te kennen, maar die verplichting wordt om praktische en billijkheidsredenen beperkt, wanneer er is een ziekteverzekering, omdat dan het loon wordt verminderd met hetgeen de arbeider uit die instelling ontvangt. In § 616 van het Duitsch Burgerlijk Wetboek wordt de zaak precies zoo geregeld, ook in de Gewerbeordnung, niet echter in het Handelswetboek; daar krijgt de verzekerde het volle loon en de bijlage. Dit laatste echter daargelaten, zijn de regelingen op dit punt geheel in overeenstemming met hetgeen hier wordt voorgesteld.

Nu behoeven wij ons niet meer er over te verwonderen, waarom in Duitschland beide instellingen volkomen naast elkaar werken, waar men hier met twee verschillende materiën te doen heeft en hetgeen wij hier behandelen zijn oplos-

sing vindt in een rechtsnorm. De waarborg tegen simulatie zit in den aard van het instituut zelf, en wanneer men dan ook opslaat § 57 van de ziekteverzekeringwet in Duitschland, zal men daar de bepaling vinden, dat de ziekenkassen gesubrogeerd worden in het recht van den verzekerde, in de plaats treden van die rechten, voor zoover betreft de schadeloosstelling.

Maar dit geldt niet voor het arbeidscontract. Diezelfde ziekenkassen hebben daar geen recht om te treden in de rechten van den verzekerde tegenover den werkgever.

Het is dan ook duidelijk — de heer Talma heeft er Vrijdag jl. reeds op gewezen, — dat deze twee instellingen volkomen goed naast elkander kunnen werken, en dat van een conflict, zooals de heeren vreezen, geen sprake kan zijn. Ik kan dan ook het verlangen van de Kamer om mijn geachten ambtgenoot van Landbouw, Nijverheid en Handel in deze te hooren, met de strenge eischen der logica niet goed overeen brengen. Maar het spreekt vanzelf dat, wanneer van verschillende zijden der Kamer de wensch wordt geuit, dat ook mijn geachte ambtgenoot voor Landbouw, Nijverheid en Handel over dit onderwerp zijn meening zou zeggen, de Regeering uit deférentie tegenover de Kamer verplicht is van dien wenk gebruik te maken.

Ik wil dan ook nu gaarne het woord laten aan mijn geachten ambtgenoot, maar, nadat ik nog deze twee opmerkingen gemaakt heb. In de eerste plaats is er gevraagd, of de Regeering ontvankelijk is voor amendementen.

Ik antwoord daarop, dat, wanneer men inderdaad in den geest van hetgeen wij nu gesproken hebben, eenigszins opbouwende amendementen wil voorstellen, het natuurlijk is uitgesloten, dat mijnerzijds zou worden gezegd, dat ik die niet wilde overwegen. Indien een der geachte afgevaardigden in aansluiting aan dit stelsel de mogelijkheid ziet om hetgeen wij bedoelen beter uit te drukken dan hier wordt gedaan, dan zal ik met genoegen en met volkomen onpartijdigheid desbetreffende voorstellen overwegen en beoordeelen. Het spreekt vanzelf dat de zoogenaamde amour-propre d'auteur hier geen rol zal spelen, omdat dit wetsontwerp, gelijk bekend, niet van mijn hand is.

Ik wensch, alvorens van het woord af te zien, nog even dit als slotsom van mijn betoog, bij wijze van resumptie, onder de aandacht van de Vergadering te brengen. Wij moeten hetgeen her wordt voorgesteld op de eene of andere wijze regelen; wij mogen er ons niet aan onttrekken zonder te kort te schieten in de verplichtingen, die op ons als makers van een gedeelte van het Burgerlijk Wetboek rusten. Wij moeten de zaak regelen in den geest als hier wordt voorgesteld, indien wij het willen doen in overeenstemming met de rechtsovertuiging, die hier te lande heerscht. Indien wij dat doen, zullen wij volstrekt niet praëjudicieren op de komende ziektenverzekering en kunnen wij deze precies zoo inrichten als de wetgever in zijn wijsheid zal meenen te moeten doen.

De heer Veegens, Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel: Mijnheer de Voorzitter! Door sommige geachte leden is de wensch uitgesproken, dat de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heden hier zou verschijnen om ook zijnerzijds de Kamer gerust te stellen, dat uit de aanneming van dit artikel geen moeilijkheden zullen ontstaan voor de in aantocht zijnde ziekteverzekering. Gaarne is door mij aan dien wensch voldaan. Intusschen zal ik mij tot een beknopte verklaring kunnen bepalen. Immers mijn Departement is niet betrokken bij het in behandeling zijnde wetsontwerp tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek en van andere wetboeken, waarvan de verdediging de tot dusver met goed gevolg verrichte taak is van mijn geachten ambtgenoot voor Justitie.

De geachte spreker uit Elst heeft gevraagd, of de Kamer bij dit artikel een principieele beslissing zal nemen, waaraan zij bij de regeling van de ziekteverzekering gebonden zal zijn, en zoo niet, of zij dan wellicht later zal moeten terugkomen op hetgeen zij thans voor het geval van ziekte van den arbeider, die hem verhindert zijn arbeid te verrichten, bij dit artikel zal bepalen.

Mijnheer de Voorzitter! De wettelijke regeling der ziekteverzekering, die ik hoop in te dienen, zal zich niet bewegen op het gebied van het arbeidscontract. Haar inhoud zal een geheel andere zijn dan de rechten en verplichtingen van werkgevers en arbeiders, die de Kamer thans bezig is nader te regelen. Ik kan mij dan ook moeilijk voorstellen, dat zich bij de regeling der ziekteverzekering de behoefte zou doen gevoelen om de dan, naar wij hopen, pas vastgestelde regeling van het arbeidscontract wederom te wijzigen. Zeker zal dat niet het geval zijn, wanneer dit artikel wordt vastgesteld gelijk het thans voor ons ligt, namelijk in dien zin, dat het loon, door den werkgever aan zijn zieken arbeider verschuldigd, wordt verminderd met het bedrag van de geldelijke vergoeding of

uitkeering, welke dien arbeider krachtens een wettelijk voorgeschreven ziekteverzekering toekomt. Die bepaling brengt te weeg, dat de ziekteverzekering formeel geheel los is van het arbeidscontract en dat dit laatste in de ziekteverzekeringswet niet zal behoeven te worden aangevoerd.

De geachte afgevaardigde uit Elst wil echter meer weten dan dit; en dat meerdere is door den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel nader gepreciseerd. Beide sprekers verlangen een verklaring, dat hetgeen, bij dit artikel zal bepaald worden, den inhoud der ziekteverzekering niet zal praëjudicieren wat betreft de personen die deze zullen bekostigen, het bedrag der geldelijke uitkeering en den tijd waarover die uitkeering zal loopen.

Mijnheer de Voorzitter, ik kan de stellige verzekering geven, dat ik mij bij de regeling der ziekteverzekering niet gebonden zal achten door den inhoud van dit artikel; noch wat betreft de personen die de kosten daarvan zullen hebben te dragen, noch wat betreft het bedrag der uitkeering, noch wat betreft den tijd gedurende welken zij zal plaats hebben. Die verklaring is gemakkelijk af te leggen; omdat de ziekteverzekeringswet een andere materie zal hebben te regelen dan in dit onderdeel van het arbeidscontract vervat is. Bij dit artikel geldt, het een verplichting van den werkgever tegen den in zijn dienst zijnden arbeider, die door ziekte verhinderd is den arbeid, waartoe hij zich verbonden heeft, te verrichten. Bij de ziekteverzekering daarentegen heeft men te doen met schadeloosstellingen, in geval van ziekte door een ziekenkas aan den werkman verschuldigd krachtens een bestaande verzekering. Dit verschil in de materie, bij dit artikel en bij de ziekteverzekering te regelen, is zoo principieel en valt bij eenig nadenken zoozeer in het oog, dat ik mij overtuigd houd, dat noch eenig opvolgend Minister, noch de Kamer aan de thans te nemen beslissing ooit een argument zal kunnen ontleenen voor de regeling der ziekteverzekering in een bepaalden zin.

Ik meen met dit weinige te kunnen volstaan. De Kamer zal toch zeker niet van mij verlangen, dat ik haar thans bijzonderheden mededeel omtrent den inhoud der wettelijke ziekteverzekering, zooals ik mij die voorstel. Voor zooveel van mij afhangt, zal bij het wetsontwerp tot regeling daarvan en bij de daarmede verband houdende wijziging der Ongevallenwet worden gezorgd, dat de eerlijke werkman bij ziekte de noodige verzorging en het noodige ziekingeld ontvangt, maar zal tevens worden gestreefd naar het voorkomen en tegengaan van simulatie. In de andere Kamer heb ik daaromtrent reeds het een en ander gezegd, gelijk door den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht in herinnering gebracht is. Verdere uitlatingen kan ik dienaangaande niet doen, zoolang de bedoelde wetsontwerpen nog aan het geëerbiedigd Hoofd van den Staat moeten worden aangeboden en aan de overweging van den Raad van State zullen zijn te onderwerpen. Trouwens, thans is niet de ziekteverzekering aan de orde, waarbij ik betrokken ben, maar alleen het arbeidscontract, dat niet van mijn competentie is.

De Voorzitter: Wanneer ik den heer Minister van Justitie goed heb begrepen, heeft Zijn Excellentie, toen hij mededeelde, dat hij enkele vraagpunten, die bij de algemeene beschouwingen ter sprake zijn gekomen, thans niet zou beantwoorden, maar bij het betrokken artikel zelf, daardoor niet bedoeld te kennen te geven dat over ieder afzonderlijk artikel weer algemeene beschouwingen zouden worden gevoerd. Dit toch zoude niet strooken met het besluit der Kamer l.l. Donderdag, op mijn voorstel, genomen.

Een splitsing der beraadslaging over het artikel, volgens de onderdeelen, zoude voorts alleen kunnen geschieden als de vergadering volgens art. 69, 2de lid, van het Reglement van Orde besloot de beraadslaging over het artikel, naar de verschillende paragraphen of zinsneden, te splitsen. Maar het ligt niet in mijn bedoeling daartoe een voorstel te doen.

Indien evenwel de Minister er de voorkeur aan geeft om enkele concrete vragen en opmerkingen die bij deze algemeene beschouwingen zijn gedaan of gemaakt, te behandelen als de artikelen verder afzonderlijk in beraadslaging worden gebracht, dan zou bij mij daartegen geen bedenking bestaan, mits blijve vaststaan, dat de eigenlijke algemeene beschouwingen, over de artikelen 1638 c en 1638 ij, eenmaal gesloten zijnde, niet meer zullen worden heropend.

De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! Het zal u zeker niet bevreemden indien ik een enkel woord, zij het dan ook iets meer dan een enkel woord, wil spreken ter beantwoording van de verschillende geachte sprekers die mij bestreden hebben, in de laatste maar niet in de minste plaats van den heer Minister van Justitie.

Indien ik dan overga om enkele opmerkingen te maken naar aanleiding van hetgeen door de geachte sprekers ook de vorige week Vrijdag is gezegd, dan wil ik in de eerste plaats, uit het debat ecarteeren enkele punten die als het ware een incidenteel belang hebben. Er zijn opmerkingen gemaakt die in een discussie als deze niet onweersproken kunnen blijven. Ik bedoel in de eerste plaats de opmerking van den geachten afgevaardigde uit Appingadam, den heer Schaper, die mij eenigermate heeft verweten, dat ik hem zou verdenken van in deze materie niet te willen wat de geachte afgevaardigde uit Rotterdam, de heer de Klerk, wel wenscht, namelijk dwingend recht. Ik meende inderdaad een oogenblik dat die geachte spreker dit niet wilde. Hij was amendeerende, doch stelde geen amendement voor van die strekking. Zegt hij nu dat hij het toch wel wil, dan is dat volkomen aannemelijk. Ik had geen enkel bewijs, zelfs geen ernstig vermoeden, voor mijn meening.

Wel zocht ik naar een grond en ik meende die gevonden te hebben in het feit, dat dwingend recht hierbij geen onverdeeld goed voor de arbeiders is en dat de geachte afgevaardigde dit met zijn gezonden zin zou inzien.

Indien dwingend recht geschapen wordt; zal het gevolg zijn dat de werkgever een scherpe keuring voor zijn arbeiders zal invoeren, en dat de zwakkere en oude arbeiders buiten werk zullen blijven.

Men heeft onlangs weder gezien in Engeland, waar, na de invoering van „compensation act” vele oude werklieden in de ondernemingen werden ontslagen. Ik laat dit punt echter in het midden, nu de geachte afgevaardigde gezegd heeft, dat hij den heer de Klerk den wind niet uit de zeilen wil nemen; dat is mij genoeg en verklaarbaar.

In de tweede plaats een woord over het verwijt van onoprechtheid; door den geachten afgevaardigde uit Appingadam tot mij gericht. Ik heb dit woord niet zonder eenigen spijt in de *Handelingen* gecursiveerd gevonden. Welke reden de geachte afgevaardigde gehad heeft om dit nog te doen cursiveeren weet ik inderdaad niet. Maar men kan zich op een verwijt van onoprechtheid echter onmogelijk verdedigen, want hij die voor zich zelf van de onoprechtheid van een ander overtuigd is; is dit evenzeer van diens verdediging.

Ik rangschik dan ook dergelijke opmerkingen op het gebied der insinuatien; en op dat gebied begeer ik niet met den geachten afgevaardigde om den voorrang te strijden.

In de derde plaats heeft de geachte afgevaardigde mij beschuldigd van inconsequentie en gezegd: gij waart vroeger voor een patriarchale verhouding en hebt bij het maken van de ongevallenverzekering u verzet tegen het losmaken van dien band tusschen werkgever en werknemer en nu zijt gij in eens zoo ontzettend vóór die publiekrechtelijke verzekering.

Neen, Mijnheer de Voorzitter, de geachte afgevaardigde heeft niet goed geluisterd, wat ik hem niet kwalijk neem. Ik heb gezegd, dat ik de publiekrechtelijke regeling accepteerde, omdat ik meende, dat men daar nu niet af kon; ik heb noch in 1899 noch nu de publiekrechtelijke regeling van die zaak in bescherming of voor mijn rekening genomen. De vrijheid om inconsequent te zijn wil ik mij voorbehouden: Ik vind dit altijd noodig en daarom vind ik het verwijt ook niet zoo erg; maar de opmerking van den geachten afgevaardigde heeft op het oogenblik geen reden van bestaan.

De geachte spreker heeft overigens in zijn bestrijding de zaak behandeld op een wijze, die het voor mij volkomen nutteloos en vruchteloos maakt op die bestrijding in te gaan. Hij heeft zich daarbij geheel gesteld op het standpunt van den klassenstrijd, het zuiver sociaal-democratische standpunt. Hij heeft de motieven, die daarbij op den bodem liggen, ruimschoots gebezigd. De „bourgeoisie” en de „kluifjes” speelden een groote rol. Ik wensch hem op dit terrein niet te volgen. Het moge voor hen, die wellicht vreesden dat de geachte afgevaardigde uit Appingadam langzamerhand door den omgang met ons eenigszins met bourgeois-ideeën besmet was geworden, een verademing geweest zijn hem te hooren spreken zooals hij Vrijdag gesproken heeft, zijn rede was voor mij bij vernieuwing een waarschuwing mij niet te laten afstooten of afdringen van het standpunt dat ik inneem, dat mij voorschrijft de belangen van alle groepen der maatschappij met gelijke nauwgezetheid te behartigen.

Ik zal niet veel zeggen over de bestrijding van den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel; ten deele was die bestrijding een gevolg van niet goed verstaan of luisteren. De eenvoudige lezing van de *Handelingen* zal dit verschil dus kunnen oplossen.

Ik wil, voordat ik tot het fond van de zaak kom; nog een enkel wederwoord tot den geachten afgevaardigde uit Elst richten, omdat dit een principiele quaestie geldt. Ik ben het met den geachten afgevaardigde eens, dat men veel

meer moet betreuren de toestanden die het noodzakelijk maken om sommige verplichtingen bij de wet te regelen, dan wel de sociale wetgeving op zich zelf. De geachte afgevaardigde is hierin echter zeer ver gegaan, hij heeft gezegd:

„Indien toch eenmaal gebleken is, dat het bestaan eener zedelijke verplichting, die ik volkomen erken, dat bestaat, voor velen althans een niet voldoende prikkel oplevert om te handelen gelijk gehandeld behoort te worden, dan is wel degelijk de Overheid niet alleen gerechtigd, maar zelfs verplicht, maatregelen te nemen waardoor hij, die niet vrijwillig die zedelijke verplichtingen nakomt, door de wet gedwongen wordt er aan te voldoen.”

Ik ga hierin met dien geachten afgevaardigde niet mede. Ik wensch telkens naar het jus in causa te vragen. De strikte noodzakelijkheid van het ingrijpen van de Overheid moet bewezen worden voor en aler ik daartoe overga.

De geachte afgevaardigde wil, zoo komt het mij althans voor, in elk geval waar de zedelijke verplichting niet genoeg werkt, de Overheid laten ingrijpen. Indien men zich op dat standpunt stelt, komt men tot het zuivere Staats-socialisme. Op dien weg zal ik den geachten afgevaardigde niet volgen. Het ingrijpen door de Overheid heeft, naar mijn opvatting, zulke groote en zulke bijzondere nadeelen, dat wij telkens moeten nagaan of daar overwegende voordelen tegenover staan, voor en aler men tot het maken van verordeningen op den plicht overgaat.

Wat nu het fond van de zaak betreft, moet ik opmerken, dat wij — ik spreek hier, voor zoover ik weet in overeenstemming met de voorstellers van het amendement — dat wij onzen aanval alleen hebben gericht tegen een gedeelte van art. 1638 c.

De Minister van Justitie heeft te recht opgemerkt, dat ik mij niet verzet heb tegen het regelen van andere verplichtingen die in dat artikel voorkomen, maar wel tegen de eerste en de tweede alinea van het artikel, omdat die regeling in strijd komt met de ziekteverzekering.

De vragen die ik gesteld heb, en die ik nog even wil te voorschijn brengen van onder de prachtige redevoeringen, waaronder zij bedolven zijn, zijn zeer eenvoudig, nl. of niet door deze bepaling de kracht van den Karenz-tijd in geval van ziekteverzekering verloren gaat, en of men niet voor een goede regeling van de ziekteverzekering den Karenz-tijd noodzakelijk moet blijven achten.

Die stellingen hebben inderdaad niet zooveel bestrijding ondervonden. De vraag of men voor den Karenz-tijd dien men in de ziekteverzekering zal moeten nederleggen, nadeelen zal ondervinden, of die eigenlijk niet meer zal kunnen werken, heeft weinig bestrijding ondervonden, tenzij nu laatstelijk van den heer Minister, een zeer eigenaardige bestrijding die ik straks hoop te behandelen.

De andere stelling, dat een Karenz-tijd noodig is en blijft, heeft ook bijna geen bestrijding ondervonden. De geachte afgevaardigde uit Sliedrecht heeft hedenmorgen gezegd, dat het ietwat verbijsterend was, dat men zoo weinig rekening met die noodzakelijkheid van een Karenz-tijd gehouden heeft.

Wat is nu het hoofddenkbeeld dat ons bezielt? Het is dit, dat de kortstondige ervaring, die nu reeds is opgedaan met de werking van de ongevallenverzekering, tot zoodanige omzichtigheid uitlokt bij het voortgaan op den weg van de sociale wetgeving, dat wij zeker geen enkelen stap mogen doen, die een toekomstige regeling van de ziekteverzekering zou kunnen entraveeren of schaden.

Wanneer een dergelijke stap ten gevolge zou hebben, dat inderdaad de werking van den Karenz-tijd onmogelijk werd, dan zou men onverbiddelijk een dergelijke wetsbepaling moeten weigeren aan te nemen. Men moge zeggen, dat die twee zaken niets met elkander te maken hebben — de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel heeft li. Vrijdag een dialectisch betoog gehouden om die twee zaken van elkander te scheiden en uiteen te zetten dat de ziekteverzekering steunt op gansch andere denkbeelden en beginselen dan het arbeidscontract — ik geef dit volmaakt toe, maar in de feitelijke uitwerking loopen die twee regelingen tegen elkaar aan, daar waar men aan den arbeider bij de eene regeling het volle dagloon geeft, plus nog een uitkeering uit een ziekenfonds, van af den eersten dag van de ziekte, terwijl men bij de ziekteverzekering algemeen van oordeel is, dat een Karenz-tijd, zij het van slechts twee dagen, noodzakelijk is.

Gaat het dan aan, snijdt het hout te trachten langs allerlei omwegen uit deze eenvoudige maar klemmende stelling te komen; heeft het enig doel — ik zeg dit ook aan den Minister van Landbouw — om te zeggen dat er „formeel” geen verband bestaat? Of moet niet juist het woord „formeel” ons op onze hoede doen zijn. Want er zal wel een reëel en materieel verband zijn, dat zijn werking heeft in het dagelijksche leven, al bestaat dit formeel niet. Zal dan dezelfde wetgever heden een regeling mogen maken, die een als noodzakelijk erkende regeling van morgen afbreekt of onmogelijk maakt?

Nu ik, Mijnheer de Voorzitter, toch over dit punt spreek, wil ik wel opmerken, dat hoezeer ik gaarne den Minister van Landbouw in deze vergadering zie, ik aan de korte „geruststellende” verklaring, die hij hier heeft afgelegd, slechts een zeer betrekkelijke waarde toeken. Het zal wel weinig betoog behoeven, dat eigenlijk de geheele manier van procederen, die hier gevolgd is, en waarop is aangedrongen door de geachte afgevaardigden uit Ede [lees: Elst] en Tietjerksteradeel, ten gevolge waarvan wellicht de Minister hier is verschenen, een zonderlinge is. Dit is een schakel in het tot stand komen van wetten, die de Grondwet noch het Reglement van orde kennen. Wat hebben wij aan die verklaringen van de Regeeringstafel, afgelegd over een wettelijke regeling, die nog niet eens als ontwerp voor ons ligt, en waarover de Kamer nog haar critiek en oordeel moet uitspreken?

Wat wil het nu zeggen of deze Minister of een ander zegt: ik zal voorstellen dit, mijn toekomstige regeling zal niet inhouden, dat, ik zal mij niet binden aan dit. Dat geeft ons alles niets. Het is de vraag wat wij ten slotte zullen doen, niet wat de Regeering zal doen. Wij zullen beide regelingen moeten maken. En nu is het volstrekt niet onverschillig hoe de Kamer denkt over de vragen die ons nu worden voorgelegd. Ik kan mij zeer goed verklaren, dat afgevaardigden die zich plaatsen op het standpunt van de afgevaardigden uit Appingedam en uit Rotterdam denken: wij moeten dezen oogst maar vast trachten binnen te halen, en dat zij daarom zeggen, dat er zoo weinig verband is, zoodat wij het gerust kunnen doen; maar dat is eenvoudig, omdat zij uitgaan van de gemeenzame gedachte: hebben is hebben, maar krijgen is de kunst.

De heer Schaper: Maar wat de Minister zoeven heeft gezegd is dan toch wat anders; die staat toch niet op zulk een standpunt.

De heer Tydeman: Ik herzeg, dat een verklaring van een Minister voor mij geen enkele bindende kracht heeft, omdat ik zelf mijn opinie heb over de ziekteverzekering en de Kamer ook wel geen afstand zal willen doen van haar recht om zelfstandig dat ontwerp te beoordeelen, ook niet al zijn er nog zulke fraaie en geruststellende verklaringen van de Ministerstafel afgelegd.

Ik heb gezegd, dat mijn beide stellingen betrekkelijk slechts geringe bestrijding hebben ondervonden.

De stelling dat een Karenz-tijd noodig is en dat simulatie voorkomt, werd eigenlijk alleen ontkend door de heeren de Klerk en Talma, welke laatste zich met een kwinkslag en een ironische qualificatie van de zaak afmaakte. Die geachte afgevaardigde sprak van het „beroemde hulpmiddel van den Karenz-tijd. Waar het nu zulk een ernstige zaak geldt als deze, en waar de geachte afgevaardigde het niet veel verder brengt dan tot deze ironische qualificatie, zal hij inderdaad, hij zulk een bekwaam en welsprekend debater, niet meenen, dat hij daarmede het pleit heeft gewonnen.

De heer de Klerk vroeg mij: wat denkt gij wel van die menschen? Ik denk niets van die menschen; ik ga alleen af op hetgeen ik hoor en zie. En dan denk ik aan hetgeen in Januari en Februari van dit jaar is gesproken in de Eerste Kamer door de heeren Laan en Regout en wat daarop is geantwoord door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel. Mag ik die redevoeringen aan dien geachten afgevaardigde nog eens in overweging geven?

De Minister van Landbouw sprak toen van niet minder dan van de „rotte plek” die uitgesneden moest worden, een woord dat wel hard moest vallen aan hem, die met zooveel ijver de Ongevallenwet mede tot stand heeft gebracht; het moet hem hard hebben gevallen om die qualificatie van de werking der Ongevallenwet te bezigen. Ik breng echter hulde aan dien bewindsman, die het niet wilde bemantelen, maar er rond voor uitkwam, dat de werking van de Ongevallenwet allerongelukkigst is geweest.

Moet ik verwijzen naar het verslag van de Rijksverzekeringsbank over 1904 ten genoegen van de heeren? Ik geloof het niet.

Maar hoe denken de arbeiders zelf over deze zaken?

Men kan dit vernemen wanneer men de bepalingen ziet in de reglementen van de ziekenfondsen die uitsluitend door de werklieden worden beheerd en van de ziekenfondsen die worden beheerd door de patroons of door patroons en arbeiders gezamenlijk. Daarmtrent is een onderzoek ingesteld bij 96 ondernemingen met bijna 43,000 arbeiders, een onderzoek dat met eenige uitgebreidheid en blijkbaar ook met zorg is geschied. Wat is het resultaat? Dat bij fondsen door de arbeiders zelf beheerd, de bepalingen in den regel strenger zijn, zij werden zelfs draconisch genoemd, dan de bepalingen van ziekenfondsen die beheerd werden door patroons of door patroons en werklieden samen.

Het antwoord op zijn vraag moet de geachte afgevaardigde uit Rotterdam, de heer de Klerk, niet van mij, maar van de arbeiders vragen.

Het betreft hier niet alleen simulatie in de enge beteekenis van het woord, want het woord drukt het kwaad dat ik bedoel, slechts gebrekkig uit. Bij simulatie, denkt men alleen aan opzettelijke misleiding en dit bedoel ik niet. Er loopen allerlei draden doorheen, van allerlei aard, van geheele en halve, van bewuste en onbewuste verslapping, energielootheid, en wanneer men voor dit groote gevaar, dat van de arbeidersverzekering dreigt, de oogen wil sluiten, dan komt mij de Nederlandsche wetgever vrij lichtvaardig en lichtzinnig voor. Hetgeen daaromtrent uit Duitschland tot ons is gekomen, waar men langer ervaring heeft, is sprekend genoeg; ik zal de Vergadering daarmede niet bezighouden, doch eenvoudig herinneren aan de rede, die in den Rijksdag van 2 Maart 1904 gehouden is door den staatssecretaris van Binnenlandsche Zaken, von Posadowsky.

Mijn tweede stelling is geweest, dat men door een bepaling als hier wordt voorgesteld den Karenz-tijd entraveert, neutraliseert, dat men zodoende een goede toekomstige regeling van de ziekteverzekering bijna onmogelijk maakt. Dit is de kern van onze bestrijding, en ik kom nu tot wat door den Minister van Justitie tegenover ons optreden in het algemeen en in het bijzonder is aangevoerd. En als dan die geachte bewindsman begonner is met te zeggen, dat onze oppositie hem weinig sympathiek is, laat mij daarop dan antwoorden, dat zijn voorstel, zijn behandeling dezer zaak mij ook zeer weinig sympathiek is.

De Minister heeft gezegd, dat de door hem voorgestelde regeling inderdaad was de uitspraak van een bestaande rechtsovertuiging, die ten grondslag moest liggen aan den norm, dien men in de wet wilde stellen. Welnu, de motiveering dier stelling is m. i. uitermate zwak geweest. De Minister heeft verwezen naar de ambtenaarswereld en naar hetgeen gebruikelijk was in de hogere categorieën van werkgevers en arbeiders, van directeurs van naamlooze vennootschappen, ambtenaren en dergelijken. Ik merk hier in het voorbijgaan op, dat art. 1637 q [z] van dit ontwerp alle ambtenaren van den Staat en publiekrechtelijke lichamen aan de werking der wet onttrekt, zoodat voor hen de bepalingen van art. 1638 c niet gelden zullen.

Maar wat is de beteekenis van deze geheele zaak voor de ambtenaarswereld in verhouding van hun beteekenis voor de fabrieksarbeiders en de arbeiders van lagere orde? En mag men uit hetgeen voor de ambtenaarswereld en voor de hogere arbeiders misschien gewoonte is, ook besluiten dat dit evenzeer geldt voor de fabrieksarbeiders?

Dat in den regel de werkgevers aan de zieke arbeiders, die gedurende verscheidene dagen hun werk niet verrichten, loon uitkeeren, meen ik te mogen betwijfelen. Evenzeer dat het een rechtsovertuiging is dat dit behoort te geschieden. Bij de dienstboden is het een geheel ander geval, dit heeft de Minister zelf op den voorgrond gesteld. Hij scheidt het artikel waar het dienstbodenrecht behandeld wordt geheel af van dit, en volkomen te recht. Dit zijn twee materies, die naast elkander staan. De geheele zaak zou er m. i. niets door geleden hebben, indien de artt. 1638 c en 1638 ij gescheiden waren behandeld. De argumenten aan het dienstbodenrecht ontleend, gelden allermint voor het recht van den uitwonende, en van den fabrieksarbeider. Dit zelfde kan gezegd worden van de argumenten ontleend aan art. 423 en volgende van het Wetboek van Koophandel.

Te recht is hedenmorgen reeds door den geachten afgevaardigde uit Goes opgemerkt, dat de ratio die de artt. 423 en volgende van het Wetboek van Koophandel beheerscht, analoog is aan die welke voor het dienstbodenrecht geldt, maar evenzeer hebben die toestanden met de zaak die het hier geldt geen analogie. Daarom heeft het mij altijd zeer verwonderd, dat de heer Drucker in zijn voorontwerp deze geheele regeling van deze zaak vastknoopt aan en opbouwt op die regeling van het arbeidscontract der zeelieden. Men knoopt zodoende twee heterogene zaken aan elkaar vast. De toestand van den schepeling die in verre gewesten ziek wordt, zijn verhouding tot den schipper, zijn recht op het loon, zelfs de quaestie der simulatie, dit alles verschilt hemelsbreed van hetgeen hier behandeld wordt.

Dit is zoover daarvan verwijderd, dat men er m. i. geen enkel argument aan kan ontleenen. Rechtsovertuiging voor het gros van de arbeiders is, wat hier wordt voorgesteld, niet. Het is nieuw recht, dat men wensch te scheppen.

Over het beroep op het buitenland zal ik niet veel zeggen. Ik ben eenigszins bang voor het hier tamelijk gebruikelijke beroep op het buitenland, want indien men zich op de buitenlandsche wetgeving beroept, moet men weten niet alleen wat daar in de wet staat, maar ook wat daar de practijk des levens is. Om dit aan te duiden wensch ik te wijzen op wat van Duitschland hieromtrent

bekend is uit de rede van den heer Regout in de Eerste Kamer gehouden op 30 Januari j.l. § 616 van het Duitsche Burgerlijk Wetboek werd door den Minister van Handel, die toch geroepen is om het voorbeeld te geven, eenvoudig buiten werking gesteld bij circulaire. Die bewindsman heeft bij circulaire betreffende de arbeidsvoorwaarden van ambtenaren en arbeiders in Staatsdienst doen weten dat § 616 niet behoeft nagekomen te worden, omdat in de door ziekte ontstane behoeften reeds voorzien was bij de ziekteverzekering. Het is te vinden in de *Handelingen* der Eerste Kamer van 30 Januari 1906, bladz. 177. Ik heb dit niet verder kunnen nagaan, maar ik heb getracht in Duitschland eenige inlichtingen in te winnen omtrent de werking van § 616. Ik ben tot mijn spijt niet geheel geslaagd in het verkrijgen van inlichtingen. Toch heb ik goeden grond om te meenen, dat deze zaak in Duitschland zoodanige gedaante heeft aangenomen, dat de fabrieksarbeiders, althans de overgrootste meerderheid, per uur betaald worden, en in geval van ziekte onmiddellijk ontslagen worden. Zoo schijnt men zich daar uit de moeilijkheid te redden. En zoo zou men zich mogelijkerwijze ook hier in de practijk gaan redden, maar dit is nog geen aanbeveling om een dergelijke bepaling in de wet op te nemen.

Dergelijke behandeling van zaken, om de wet te omgaan, strekken tot vermindering van de achting voor de wet en komen ten nadeele van de geheele wetgeving.

De Minister heeft voorts gezegd, dat dit onderwerp hier nu moet geregeld worden en dat, wanneer of wel het geheele artikel wordt afgestemd, of ons amendement wordt aangenomen, een leemte ontstaat in de regeling van het arbeidscontract, welke niet gewenscht is.

De vraag is echter: wat moet er geregeld worden? Te recht heeft mijns inziens de Minister daarop geantwoord, dat het hier niet geldt eenigszins belangrijke ziekten, maar kleine ongesteldheden, kleine verhinderingen. Ik ben dit met hem eens. Hier zijn bedoeld die gevallen, waarvoor men geen groote algemeene voorzieningen wil treffen, maar die eenvoudig door de verhouding van werkgever en werkmans beheerscht worden.

Ik kan het goedkeuren, dat er iets van dien aard in het wetsontwerp geregeld wordt, maar dan moet het geheel anders gebeuren. Ik zou mij er mede kunnen vereenigen, indien langs den weg van amendeeren een redelijke oplossing aan de zaak gegeven werd, maar deze oplossing mag hier niet aan de zaak gegeven worden, want dit is niet een regeling van kleine ziektegevallen en van zaken van weinig verre strekking.

Nu wil ik den Minister nagaan in zijn betoog, waar hij gezegd heeft: ik kan u uw ongelijk bewijzen, waar hij beweert, dat deze bepaling een geheel andere is dan in het oorspronkelijk ontwerp stond. De Minister heeft ons de geschiedenis van het artikel voorgelaten. Ik ken die geschiedenis ook en zal op de feitelijke uiteenzetting niet afdingen, maar er is plaats voor appreciatie. Waar ligt de knoop?

Aanvankelijk was de bedoeling, voor alle korte verhinderingen van diversen aard op het voetspoor van het Duitsche ontwerp de aanspraak op het loon niet te laten verliezen. Het Duitsche Burgerlijk Wetboek spreekt niet van ziekten in het bijzonder. In het Duitsche wetboek wordt wel gesproken in het tweede gedeelte van het artikel van het verband met de Krankenkassa, maar verhindering wegens ziekte wordt daar als zoodanig niet op den voorgrond gesteld.

Geheel in het algemeen worden dus alle dergelijke oorzaken over één kam geschoren: kleine verhinderingen.

Indien men iets kan formuleeren in deze wet waarin dat denkbeeld wordt belichaamd, dan ben ik bereid mijn stem daaraan te geven. Daarom zeg ik ook — en dit in antwoord aan den Minister — dat het oorspronkelijk ontwerp-Drucker veel aannemelijker was dan wat nu voorgesteld wordt.

Zou de Minister mij nu een bindende verklaring willen laten afleggen, dat ik daarvoor zal stemmen? Neen, dat doe ik niet, omdat op die redactie gegronde aanmerkingen zijn te maken, maar niet, omdat ik in het geheel geen regeling wensch.

Wat is er nu geschied bij die evolutie van het artikel? Dit is nu het punt waarop de moeilijkheid eigenlijk nederkomt.

„Betrekkelijk korten tijd” heette het in het ontwerp-Drucker, maar de toenmalige Minister vond die vage uitdrukking eenigszins moeilijk en heeft haar eenvoudig uit het ontwerp verwijderd, zoodat er geen enkele beperking ten aanzien van den tijd was.

Maar — en dat is nu zeer merkwaardig — terwijl die woorden uit het ontwerp gelicht waren, werd het daarop betrekkelijk deel der toelichting van mr. Drucker

op zijn voorontwerp overgedrukt in de Memorie van Toelichting op dit wetsontwerp in precies dezelfde bewoordingen.

Op bladz. 42 der Memorie van Toelichting lees ik namelijk: „Wat tegenwoordig rechtens is, indien de arbeider door ziekte of dergelijke buiten zijn schuld liggende redenen gedurende betrekkelijk korten tijd verhinderd wordt den bedongen arbeid te verrichten, is” enz. Toen waren de woorden „gedurende betrekkelijk korten tijd” uit het wetsontwerp alreeds verwijderd. Men heeft dus die woorden niet verwijderd om een andere strekking aan de bepaling te geven; maar alleen om dien steen des aanstoots te vermijden en om de vraag, welken omvang de bedoelde veranderingen zouden hebben, blauw blauw te laten.

Wat is nu gebeurd in de Memorie van Antwoord?

Toen heeft de Minister Loeff, om te gemoet te komen aan de opmerkingen in het Voorloopig Verslag waarin op herstel der woorden „gedurende betrekkelijk korten tijd” werd aangedrongen, de tegenwoordige redactie gemaakt. Men heeft die als het ware als synoniem beschouwd met de oorspronkelijke redactie „gedurende betrekkelijk korten tijd”, maar de betekenis daarvan feitelijk uitgezet tot den opzeggingstermijn. Tegen die assimilatie kom ik op.

Die „betrekkelijk korte tijd” kan niet dezelfde betekenis hebben als hetgeen nu in het artikel staat: de opzeggingstermijn. Dat kan ook 6 weken zijn.

Ik heb op dezen loop der geschiedenis van het ontwerp mijn bewering gegrond, dat deze zaak in de schriftelijke behandeling niet voldoende tot zijn recht is gekomen. Ik bedoel niet, dat er niet genoeg over gesproken of geschreven is, maar wel, dat het artikel, zooals wij het nu voor ons hebben, niet voldoende is toegelicht noch voorbereid.

De Minister zegt nu: wij moeten toch iets regelen.

Ik vraag nog eens: wat is het onderwerp dat wij zullen regelen?

Ik heb beweerd: wij komen hier op het gebied der ziekteverzekering en de Minister bestrijdt dat op 3 gronden.

De Minister heeft in de eerste plaats gezegd: de twee gebieden; dat van het arbeidscontract en dat van de ziekteverzekering, dekken elkander niet; er zullen gevallen zijn die wel binnen het bereik van het eene vallen, maar buiten het terrein van het andere blijven. Dat is zeer zeker waar, maar het terrein dat elkaar wel dekt is oneindig veel grooter. Van de duizend gevallen zullen er waarschijnlijk 980 zijn, die zoowel onder de vigueur van het arbeidscontract als van de ziekteverzekering vallen. De ziekteverzekering, zooals die ontworpen was door den Minister Kuyper, was zeer ruim en omvatte bijna alle arbeiders. Het arbeidscontract omvat nog ruimer gebied. Zullen er nu bijv. nog losse arbeiders overblijven die niet onder de ziekteverzekering vallen? Wij weten er niets van, wij weten niet wat daar buiten zal steken, omdat wij het ontwerp-ziekteverzekering niet kennen. Maar omdat er enkele gevallen zijn zullen, die niet ook door die regeling gedekt zullen worden, kan men niet zeggen, dat deze beide onderwerpen elkaar niet raken. Integendeel: het ruimste gebied is dat van het arbeidscontract, en onze grief is, dat dit arbeidscontract drukt de regeling van de ziekteverzekering. Ware het omgekeerd, het kwaad was niet zoo erg, maar nu het arbeidscontract het ruimste is, spreekt het vanzelf, dat het *grosso modo* alle gevallen waarin de ziekteverzekering voorziet ook zal bereiken. Dit argument van den Minister houdt dus in het geheel geen steek.

Het tweede argument van den Minister is, dat wij hier geen dwingend recht hebben.

Dat argument had ik wel verwacht, dat is de eenige verdediging die men aan de zaak kan geven. Men zegt: het zal zoo'n vaart niet loopen, ik maak immers geen dwingend recht, ga maar uw gang, de zaak zal zich wel redden.

Dat is practisch misschien een oplossing, maar ik kom op tegen deze wijze van wetgeving, die daarop steunt, dat wat men voorschijft niet zal toegepast worden. Dan moet men het niet in de wet zetten en is het veel rationeeler, met den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer de Klerk, als men van het goed recht van de zaak overtuigd is, te zeggen: maak er dwingend recht van. Dat ware consequent; maar het andere is een hinken op twee gedachten. Wil men het als norm en is men overtuigd, dat dit rechtsovertuiging is of moet worden, dan moet men het ook als dwingend recht in de wet schrijven. Wil men daarentegen zeggen: het zal zoo'n vaart niet loopen, dan zeg ik: dat is een wijze van wetgeving waaraan ik niet meedoe.

In de derde plaats heeft de Minister gezegd: er blijven wel gevallen over waarin er een conflict zal kunnen zijn, want de Minister stelt zich niet op het standpunt van den heer de Klerk. De Minister zegt integendeel: wij moeten ons tegen simulatie blijven wapenen.

Nu begrijp ik niet hoe de Minister kan ontkennen dat, wanneer men aan

de patroons de verplichting oplegt om de eerste dagen het volle loon uit te keeren, dit niet in overeenstemming te brengen is met den Klaren-tijd, dien de Minister toch ook als wapen tegen de simulatie en daaruit voortvloeiende gevaren wil behouden. Wel heeft de Minister gezegd: die zieke arbeider krijgt loon, er is van ziekingeld geen sprake, maar ik ben zoo vrij dit te rangschikken onder het woordenspel, dat in deze debatten ruimschoots gespeeld wordt.

Ziekengeld en loon wil ik hier als synoniem beschouwen; of men een gulden krijgt met een briefje met „ziekengeld” er op of een gulden met een briefje met „loon” er op, is tamelijk wel hetzelfde.

Maar dit conflict, die moeilijkheid, is slechts schijnbaar, zegt de Minister; de arbeider krijgt geen geld, hij krijgt alleen een actie. Dat is nu de zaak. Wat is die actie, en de rechtsstrijd, het proces, daaruit voortvloeiende tusschen den patroon en den arbeider? Wie is dan de sterkste en wie de zwakste? Nu keeren de rollen zich om; dan is de arbeider verreweg de sterkste; dan is de arbeider degene, die gratis procedeeert, op wien geen kosten te verhalen zijn, die kan doen wat hij wil.

De heer Schaper: U maakt zich schuldig aan illusionisme door te meenen, dat de arbeider voor den rechter de sterkste is. Welken rechter hebben wij? Denk slechts aan de Arbeidswet.

De heer Tydeman: Mijnheer Schaper! wanneer men vele malen in zijn leven voor het kantongerecht is opgetreden, weet men wat het zegt tegenover partijen te staan die niets te verliezen hebben. De patroon kan bovendien niet zelf naar den kantonrechter gaan om tegen al zijn zieke arbeiders die processen te behandelen en indien hij daarvoor dan een advocaat of gemachtigde moet nemen en dezen voor al die gevallen moet betalen, ook al wint hij zijn proces — zooals die rechtspleging ongelukkigerwijs is ingericht — dan zegt hij liever tot zijn arbeider: hier hebt gij uw geld.

Het is hier geen schijn, maar de actie is hier wel degelijk contanten waard. Ook dat argument ontvalt dus den Minister, en ik meen dus, dat alleen overblijft het expedient van al of niet dwingend recht.

Wanneer deze bepaling in de wet blijft staan zooals zij nu ontworpen is, zal zij misschien een doode letter blijven. Is dat de bedoeling van de ontwerpers? Ik weet niet of men deze bepaling wil rangschikken naast die van art. 1628 en volgende van het Burgerlijk Wetboek, over huur en verhuur van landelijke eigendommen, maar het komt mij voor, dat men dan beter zal doen de geheele bepaling uit de wet te schrappen. Dan ga ik liever mee met den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht.

Wanneer er nu iets geregeld moet worden, zouden mijn inziens daarvoor twee wegen open staan; indien men een tijdelijke regeling wilde, omdat er nog geen ziekteverzekering is, zou men in deze wet een voorziening als transitoir recht kunnen maken; dan zou men een artikel kunnen ontwerpen, dat, zoolang er geen ziekteverzekering bestaat, de ziektevoorziening tusschen den werkgever en den arbeider regelt, evenals in 1899 transitoir recht werd voorgesteld door de heeren Drucker en Veegens om te voorzien in het gemis van een ziekteverzekering bij de Ongevallenwet — een bepaling welke dan later uit het wetboek zou moeten verdwijnen en gepaard gaan aan een wettelijk voorschrift om haar te laten verdwijnen, zodra de ziekteverzekering er is.

Wil men daarentegen een blijvende regeling, dan zal men een andere bepaling moeten ontwerpen dan de nu voorgestelde, een regeling, die niet botst tegen de ziekteverzekering, die niet tot, volgens den Minister schijnbare, volgens mij effectieve, conflicten, aanleiding geeft en de behoorlijke regeling van de ziekteverzekering zeker moeilijk, zoo niet onmogelijk maakt.

Dat zijn de oplossingen die men aan de zaak zou kunnen geven. Met den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht zeg ik: de jas, die niet goed gemaakt is, accepteeren wij niet en zenden wij naar den kleermaker terug.

Wij hadden eenvoudig een stuk van de jas afgesneden, omdat men bij het loopen over de jas struikelde, maar ik wil ook wel met den geachten afgevaardigde uit Amsterdam [lees: Sliedrecht] medegaan en aan de Regeering verzoeken een ander artikel te ontwerpen.

(9 Mei 1906.)

De heer Heemskerck: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts aan een kort woord van repliek behoefte.

Wij hebben met belangstelling de redevoeringen van de Ministers van Justitie

en, van Landbouw, Nijverheid en Handel aangehoord; doch zooals te verwachten was, heeft de rede van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel zeer weinig opgehelderd. Die van den Minister van Justitie eigenlijk ook.

De Ministers hebben beiden de stelling ingenomen, dat wij hier hebben burgerlijk recht en niet verzekeringsrecht.

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft er op gewezen, dat men later in de verzekeringswet altijd nog kan zetten wat men wil. Dit zijn „des vérités de monsieur de la Palisse”, die niets ophelderen; het zijn zuiver formeele waarheden.

De Minister van Justitie heeft het zoo uitgedrukt, dat wij hier niet hebben een regeling van de ziekteverzekering, maar van de erkenning van de rechtsverplichting van den werkgever; maar wat hij niet aangetoond heeft is, dat en in hoever er behoefte is aan die erkenning van de rechtsverplichting van den werkgever naast de regeling der ziekteverzekering.

Iets anders is de vraag of daaraan behoefte kan zijn, zoo lang men geen ziekteverzekering heeft; dan wel of naast de regeling door middel van ziekteverzekering er nog behoefte zal zijn aan erkenning van de rechtsverplichting van den werkgever.

Dit heeft de Minister niet aangetoond en ook niet dat deze erkenning van rechtsverplichting van den werkgever niet anticipeert op de ziekteverzekering; evenmin heeft de Minister de vraag behandeld of niet binnen de grenzen waar de erkenning van die rechtsverplichting loopt, de ziekteverzekering uitgesloten moet zijn, of wel de rechtsverplichting in dezen vorm te zijner tijd voor de verzekering moet wijken.

Ook heeft de Minister niet aangetoond datgene waarop het eigenlijk aankomt, waar de grens is van de rechtsverplichting van den individueelen werkgever. Met name heeft de Minister geheel voorbijgegaan de vraag in hoeverre het artikel ten aanzien van de vaste werklieden niet ver genoeg en ten aanzien van de losse werklieden te ver gaat.

Dit waren voor mij de voornaamste punten van debat; maar al wat door mij beweerd is heeft de Minister van Justitie onaangetaast gelaten.

Wat den Karenz-tijd betreft heeft hij getracht te betoogen, dat men voor simulatie zoo bevreesd niet behoefde te zijn, omdat de arbeider wiens zaak het geldt, altijd door middel van een actie recht moet verkrijgen. Ik refereer mij daaromtrent aan hetgeen gisteren de heer Tydeman opgemerkt heeft, omdat herhaling niet gewenscht is. Daarenboven geloof ik, dat een regeling van ziekengeld alleen goed kan werken wanneer er gelegenheid is voor geneeskundig onderzoek.

Niettegenstaande alzo de rede van den Minister van Justitie in zeker opzicht onbevredigend is, in ander opzicht is zij voor mij bevredigend, omdat zij geen weerlegging bevat van hetgeen ik beweerd heb; en het is dan ook nog mogelijk, dat wij tot een bevredigend resultaat kunnen komen.

Ik heb mij dadelijk op het standpunt gesteld, dat, terwijl wij thans reeds art. 1638 b in dit wetsontwerp hebben, de totstandkoming van de ziekteverzekering in dien zin nog problematiek is. Ik wil aanvaarden een regeling van een rechtsplicht van den werkgever in afwachting van de verzekering, mits slechts de grenzen van dien rechtsplicht juist zijn aangegeven dan geschied is in het artikel zooals het thans voor ons ligt, mits er voorts waarborgen tegen simulatie zijn en mits de rechtsplicht wijke voor de verzekering als die er is. Ten einde het artikel voor mij en voor veel anderen aannemelijk te maken heb ik met eenige geachte medeleden van deze Vergadering amendementen voorgesteld, die ik hoop dat welwillend zullen worden ontvangen. Deze winst wil ik althans van de rede van den Minister boeken, dat de heer Minister die amendementen aanvankelijk niet onwelwillend heeft bejegend.

Ik wil nog dit opmerken, dat, wanneer het artikel in den geest van de amendementen gewijzigd wordt, materieele waarheid zal worden, wat nu slechts formeele waarheid is, namelijk het woord van den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, dat men later in de Verzekeringswet zal kunnen zetten wat men wil. Het is dan zelfs denkbaar dat men de verzekering later tot aanvulling maakt, maar in ieder geval zal het dan mogelijk zijn een wettelijke verzekering tot stand te brengen, zonder dat een terugtred noodig is en zonder dat de waarborgen tegen simulatie zijn afgesneden.

Al heeft nu de heer Minister van Justitie de stellingen, die door mij verdedigd zijn, niet besproken en dus ook niet aangetast en daardoor een leemte in het debat gelaten, deze leemte is wellicht niet van veel belang, omdat ik geloof dat het debat anderzijds genoegzaam licht heeft opgeleverd om ons een basis te geven voor de voorgestelde amendementen. Er is intusschen door de wijze,

waarop de Minister gedebatteerd heeft een andere leemte in het debat gebleven waarop ik even wil wijzen.

Door u, Mijnheer de Voorzitter, was ons het vooruitzicht geopend op een volledige bespreking van de vragen die bij deze zaak te pas komen bij de algemeene beschouwingen over de beide artikelen. De Minister heeft zich echter niet geheel aan het door u afgebakende program gehouden, daar hij art. 1638 ij geheel heeft laten liggen, evenals de bespreking van het 3de, 4de en 5de lid van art. 1638 c. Het debat levert daardoor tot nog toe geen stof op voor de basis van een eventueele correctie der artikelen, waarop men had kunnen hopen na het door u, Mijnheer de Voorzitter, afgebakende program.

Ik acht het te betreuren dat de Minister zich niet uitgelaten heeft over hetgeen de geachte afgevaardigde uit Steenwijk over de militie en de geachte afgevaardigde uit Brielle over een andere zaak, die met het 3de en 4de lid in verband staat, gezegd hebben.

Ik geloof werkelijk, dat het met de militie op de voorgestelde wijze niet kan gaan, en ik meen, dat verscheidene leden dezer Vergadering van dit gevoelen zijn. Het zal niet kunnen gaan, als het artikel zoo blijft geredigeerd, dat, als de milicien opgeroepen is om dienst te doen, de patroon, althans voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd, verplicht zal zijn het loon te betalen onder aftrek van de vergoedingen bij de Militiewet bepaald, die van art. 113 en de soldij.

Er is, naar het mij voorkomt, een middel om daarin verandering te brengen, als men eenvoudig het 4de lid schrapt. Ik geloof dat wij in dit debat opbouwend moeten te werk gaan ten einde tot een bevredigenden uitslag te komen en wensch daarom de bepaingen die bezwaar ontmoeten, te doen wegvallen. Ik blijf het daarom betreuren, dat de Minister zich over dit inderdaad belangrijke punt niet heeft uitgelaten.

Er komen wellicht nog meer vragen hierbij te pas; ik wijs bijv. op de getuigengelden.

Ik wensch voorts nog even de vraag te bespreken door den geachten afgevaardigde uit Brielle geopperd. Het kan zich voordoen dat iemand door de Overheid verplicht wordt, zich eenigen tijd in afzondering te begeven.

De geachte afgevaardigde uit Brielle heeft reeds doen opmerken, dat een werkman een kleine overtreding kan hebben gepleegd, waarop een geldboete is uitgesproken van f 3 of een paar dagen vervangende hechtenis. De man zegt: die boete kan ik niet betalen, ik onderga dus de hechtenis, dit kost mij niets, want volgens dit artikel zal de patroon toch mijn loon moeten blijven betalen.

Maar het kan ook gebeuren, dat iemand niet wegens een kleine overtreding, maar wegens een ernstig feit tot gevangenisstraf is veroordeeld. Zal hij dan niet gedurende een zeker deel van den tijd dat hij in de gevangenis zit, nog loon krijgen van zijn patroon? Is dit niet het gevolg van de redactie van het derde lid? Ik hoop dat de Regeering en de Commissie van Rapporteurs tegenover onze amendementen zich toenaderend zullen betoonen en voor deze bedenkingen een geopend oor zullen hebben. Wellicht weten zij er iets op te vinden om ons van deze niet gewilde gevolgen van het 3de en 4de lid af te helpen.

De Minister heeft ook niet geantwoord op de bedenkingen aangaande het 5de lid, het bezwaar om den werkman te blijven betalen, wanneer hij functien verricht als lid van den gemeenteraad of van een Kamer van arbeid. Ik acht dit een zeer bedenkelijk voorschrift, niet om de zaak zelf, maar om de gevolgen, omdat het — zooals ik in mijn eerste rede heb gezegd — aan den patroon een excuus zou kunnen opleveren om een werkman die in dat geval verkeert, te ontslaan. Ik kan werkelijk niet zien welk ander gevolg de bepaling zou hebben; daarom geloof ik, dat zij moet vervallen en gaarne had ik gezien, dat het debat van de zijde van den Minister zoo ware gevoerd, dat wij daaromtrent tot een resultaat hadden kunnen komen.

De Voorzitter: Mag ik in verband met hetgeen door den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht is gezegd, het volgende in de herinnering terugroepen.

Gisteren na de rede van den Minister is door mij onder de aandacht der Vergadering gebracht, dat het besluit bleef gehandhaafd, om de algemeene beraadslaging over de artt. 1638 c en 1638 ij te gelijk te openen en te sluiten.

Wanneer dus de algemeene beschouwingen over art. 1638 c en 1638 ij eenmaal zijn gesloten, zal, óók voor den Minister, de gelegenheid niet meer bestaan, omtrent die artikelen in algemeene beschouwingen te treden.

Wanneer de algemeene beraadslaging gesloten is, zullen de amendementen, ingediend op de — verder gescheiden blijvende — artikelen 1638 c en 1638 ij, worden toegelicht en behandeld en daarna zal daarover worden gestemd, want

er is geen voorstel gedaan, volgens art. 69 van het Reglement van Orde, om over de paragrafen afzonderlijk te beraadslagen, een voorstel dat trouwens nog al bedenking zou hebben ontmoet. Maar het een en ander neemt niet weg, dat de Minister de bevoegdheid behoudt enkele concrete vragen, die omtrent de beteekenis van de verschillende bepalingen daarvan zijn gerezen, nog bij de afzonderlijke behandeling van de artikelen ter sprake te brengen. Ik vertrouw evenwel, dat door den Minister van die bevoegdheid een spaarzaam gebruik zal worden gemaakt, en dat Zijne Excellentie overigens rekening zal willen houden met het besluit der Kamer, krachtens welk de algemeene beschouwingen omtrent de aangehaalde artikelen te gelijk zullen zijn geopend en gesloten.

De heer van Dedem: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal niet ingaan op de grofheden, die mij door den afgevaardigde uit Appingedam zijn toegevoegd.

Die afgevaardigde heeft een wijze van spreken, die m. i. hier in het Parlement niet op haar plaats is.

Hij heeft allerlei beschuldigingen tegen mij ingebracht en hoe onjuist dikwijls zijn onderstellingen zijn, blijkt uit een enkel staaltje, waartoe ik mij zal bepalen.

Hij heeft gezegd, dat ik telken jare voor mijn plezier een uitstapje naar Zwitserland maakte, terwijl ik den heeren de verzekering kan geven, dat ik in de laatste 20 jaren de grenzen van ons land niet heb overschreden, behalve eens op een kouden Januaridag, toen ik naar Aurich heb moeten gaan in mijn hoedanigheid van voorzitter van de vereeniging: De Zwolsche hengsten-associatie, om een paard te helpen koopen tot veredeling van het Overijsselsche paardenras.

De andere beschuldigingen ga ik onbesproken voorbij. Het komt mij voor, dat dergelijke grofheden meer kwetsen dengeen die ze uit, dan hem tegen wien zij worden geuit. Ik heb echter nog een misverstand op te helderen dat ontstaan is nadat ik heb gezegd, dat een arbeider zich beleedigd zou gevoelen, wanneer hem de uitbetaling van loon werd aangeboden, als hij tijdens het vervullen van een moreele verplichting, bijv. de begrafenis van een lid zijner familie, zijn werk niet had kunnen verrichten.

Er is op gewezen, dat ook hooge ambtenaren en eveneens de leden van deze Vergadering hun traktement en toelage genieten wanneer zij om de eene of andere reden hun dienst niet verrichten of als lid der Kamer niet tegenwoordig zijn. Van hun traktement of van hun toelage wordt niets afgetrokken; waarom moet dan de werkman zijn loon derven als hij moreele verplichtingen heeft te vervullen?

De werkman die bij de week, de maand of het jaar wordt betaald, verkeert precies in dezelfde omstandigheid als die hoog geplaatste ambtenaar. Dien werkman wordt ook niets afgetrokken, hij wordt gerekend zijn geheelen tijd ter beschikking te hebben gesteld van dengeen in wiens dienst hij werkzaam is. Heeft hij een moreele verplichting te vervullen, dan vraagt hij eenvoudig verlof en daarmee is de zaak afgedaan. Zoo is het echter niet met den werkman die per uur wordt betaald, of per $\frac{1}{12}$, $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{4}$ dag en voor dien tijd zijn loon ontvangt. Wanneer een arbeider ten platten lande bij een boer werkt, dan werkt hij voor een dagloon. En wanneer hij dan zijn eigen zaken heeft te behartigen, dan zegt hij tot den boer: ik kan dien dag niet komen. Schikt dit den boer minder goed, dan wordt een andere dag bepaald.

De arbeiders zijn echter in dat opzicht zoo onafhankelijk, dat wanneer er des winters wordt gewerkt in de bosschen of bij de ontginning van woeste gronden, de arbeider soms meerdere dagen wegblijft, zonder dat de werkgever daarvan iets weet. Dat merkt hij in den regel eerst des Zaterdag bij het uitbetalen van het loon. De werkgever betaalt de dagen dat er gewerkt is, maar laat de arbeiders volkomen vrij zoo dikwijls weg te blijven als zij verkiezen. En wanneer men nu aan een dergelijk werkman, die bij de begrafenis van een zijner familieleden was geweest, ging vragen: waarom zijt gij voor dien verzuimden tijd uw loon niet komen halen, dan zou hij zeer waarschijnlijk antwoorden: neen, daarvoor laat ik mij niet betalen, dat was een moreele verplichting die ik had te vervullen en daarvoor verlang ik van den patroon geen geld. Ik zou mij schamen wanneer ik daarvoor geld ging aannemen.

Ik kan mij begrijpen dat een arbeider die lang op school is geweest bij den heer Schaper er anders over denkt; die wordt zoo doorvoed met het evangelie van de ontevredenheid, dat die wel zal denken: hebben is hebben, maar krijgen is de kunst, ik zal maar vast in de wacht sleepen wat ik kan krijgen, dat is op afrekening.

Dit alles wil echter niet zeggen, dat wanneer een werkman niet op zijn werk kan komen ten gevolge van huiselijke omstandigheden, en daardoor gebrek zou lijden, de patroon niet verplicht zou zijn om hem te helpen. Daartoe zou hij

zeer zeker verplicht zijn en de arbeider zal die hulp dan ook met dankbaarheid aannemen. Maar zoo iets doet men als een Christelijke plicht tegenover zijn mede-Christen. Daartoe is iedereen geroepen.

De heer Talma heeft dan ook een geheel verkeerde voorstelling gegeven te dien aanzien. Hij zeide: de heer van Dedem begrijpt dit niet. Het werken bij het uur wil niet zeggen, dat hij ook per uur wordt betaald, neen, dat is alleen een wijze om het loon te berekenen.

De heer Talma meent misschien, dat, als een arbeider 10 uren daags werkt, hij 6 x 10 uren op het einde der week betaald krijgt, maar als die arbeider 5 x 10 uren in de week gewerkt heeft, krijgt hij maar 50 uren betaald.

Volgens den heer Talma volgen wij hier een historisch document, nl. de Duitsche wetgeving. Het gaat evenwel niet aan zich altijd op buitenlandsche wetgeving te beroepen; wij beroepen ons steeds op Duitschland, maar moeten wij dan den parapêtas weer invoeren? En beroept men zich ook op Duitschland in tariefzaken? Neen, dan wil men niets van Duitschland weten. Dat beroep op het buitenland geeft aanleiding tot kopiewerk; laten wij het toch zelf doen en rekening houden met de behoeften van ons volk. Maar nu de heer Talma dat beroep op Duitschland doet, wil ik wel zeggen, dat wat daar geschied is, m. i. zeer juist is. Daar heeft men in de tachtiger jaren de ziekteverzekering ingevoerd en in de negentiger jaren het Burgerlijk Wetboek gewijzigd.

Hierdoor worden de plichten, die de ziekteverzekering oplegt, geleerd, gewaardeerd en langzamerhand door het volk opgenomen; er ontstaan coöperatieve en andere vereenigingen; het verzekeringswezen komt tot bloei en wordt meer en meer uitgebreid en de lasten, die nu op een enkel individu zullen drukken, worden hierdoor over een groot aantal personen verdeeld.

Tegen deze methode — werd zij hier toegepast — zou ik geen bezwaar hebben en kon een en ander later opgenomen worden in het Burgerlijk Wetboek.

In Duitschland heeft men dit goed ingezien, doch hier ziet men het verkeerd in. De heer Talma heeft dus door zijn beroep op Duitschland zijn tegenstanders een goed argument in de hand gegeven, om deze bepalingen uit het Burgerlijk Wetboek te weren totdat de ziekteverzekeringswet eenigen tijd zal hebben gewerkt.

Men denkt hier steeds alleen aan geode werkgevers en aan de arbeiders, maar aan den breeden zoom der middelklasse, die tegenwoordig nog al eens in het gedrang komt, denkt men niet; en toch moet men daarmee rekening houden.

De hier gestelde eischen zijn eenzijdig niet hoog. Het loon te betalen gedurende den opzeggingstermijn, die acht dagen kan zijn, is eigenlijk niet voldoende, dat geef ik toe; maar die termijn kan ook zijn 3 of 6 maanden, ja, een of twee jaar; en als dan een patroon uit die middelklasse gedurende dien tijd het loon moet uitbetalen, als hij zelf al werk genoeg heeft om het eene eind van het jaar aan het andere te knopen, dan wordt het te zwaar. Als hij het volle loon moet uitbetalen, de verpleging moet vergoeden, den geneesheer, misschien een operatie moet betalen, dan is die man geruïneerd.

Ik pleit niet voor mij zelf; ik zal, als deze wet onveranderd aangenomen wordt, er niet slechter op worden.

Meer dan hetgeen hier wordt geëischt doe ik reeds voor de arbeiders, niet alleen voor de in- maar ook voor de uitwonenden. Voor mij is het geen bezwaar en ik ben overtuigd dat de geode werkgevers in deze Kamer in deze bepalingen ook geen bezwaar zullen hebben. Zij zijn echter wel bezwaarlijk voor degenen die niet geode zijn, die van den eenen dag op den anderen moeten leven en moeite hebben om rond te komen.

Ik ben 40 jaren aan het hoofd van een gezin geweest en het denkbeeld is nooit bij mij opgekomen om een mijner dienstboden het huis uit te sturen als zij ziek werden. Ik heb ze steeds in huis verpleegd en de doktersrekening betaald, maar ik betaalde steeds de rekening die de dokter stuurde aan de dienstbode. Hier wordt er echter op gerekend, dat de rekening niet aan den arbeider of dienstbode, maar aan den patroon wordt gezonden. Hier is een uitnodiging aan den geneesheer om in het vervolg progressieve rekeningen te schrijven naar gelang van de geodeheid van den patroon en dit is toch wel wat kras, want het is de arbeider die ziek is en door den geneesheer wordt behandeld en niet de patroon.

Er zijn amendementen voorgesteld om aan bezwaren te gemoet te komen. Er is bijv. voorgesteld om er de Karenz in te brengen. Dit heeft in zeker opzicht mijn sympathie. Voor de groote werkgevers kan dit van belang zijn, maar voor de kleine werkgevers heeft het weinig te beteekenen.

De Voorzitter: Mag ik den geachten spreker doen opmerken, dat de amen-

dementen thans niet in behandeling zijn en alleen in zeer algemeene termen daarnaar kan worden verwezen.

De heer van Dedem: Ik bespreek ze in zeer algemeene termen, Mijnheer de Voorzitter! Wanneer een arbeider ongesteld is zeg ik: vier maar dadelijk uit, dan zijt gij in een paar dagen weer beter en als gij er tegen ingaat en toch blijft doorwerken zult gij gedurende 8 of 14 dagen misschien ziek zijn. Het is voor mij veel voordeliger indien gij nu thuis blijft. Ik vermoed dat de meeste kleine werkgevers er zoo over zullen redeneeren, het is geen philanthropie maar eigenbelang.

Voor mij ligt echter het groote bezwaar daarin, dat bij ziekte het volle loon moet worden uitbetaald, misschien gedurende acht dagen, maar misschien ook gedurende drie, zes maanden of een of twee jaar. De heer Nolting zegt, dat het niet langer is dan 6 maanden, maar dit geldt als er een opzeggingstermijn is. Wanneer een arbeider voor een bepaalden tijd is aangenomen; dan kan het één of twee jaar of nog langer zijn. Indien nu straks de ziektenverzekering aan de orde komt, zal men zeggen: het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat het volle loon moet worden uitbetaald en dan zal men er niet meer toe kunnen komen om den werkman te doen bijdragen in de ziektenverzekering. Dit is mijn groote bezwaar en dat wordt niet weggenomen door een van de voorgestelde amendementen, terwijl op dit bezwaar tot nog toe niet de noodige nadruk is gelegd.

De heer Heemskerk heeft gezegd, dat de Minister niet heeft geantwoord op de bezwaren, ingebracht tegen het 3de en 4de lid.

Ik hoop dat de Minister dit alsnog zal doen.

Over het 4de lid heeft de heer Heemskerk reeds gesproken en zal ik derhalve niets meer zeggen, maar ook tegen het 3de lid heb ik groote bezwaren. Niet voor zover de militie betreft; want daarvan kan gezegd worden, dat er bezoldiging voor wordt uitgekeerd, maar er zijn toch ook gevallen; dat door de wet of de Overheid zonder geldelijke vergoeding verplichtingen worden opgelegd en dit moet nu niet de Overheid maar de werkgever betalen.

Dit is nu toch werkelijk al te dwaas.

In art. 1638 b staat: „geen loon is verschuldigd voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht” en nu laat men het loon betalen door den werkgever, terwijl de arbeider den arbeid voor de Overheid heeft verricht. Ik begrijp niet, dat men zulk een bepaling in de wet opneemt. Wij hebben er dan ook geen verdediging voor gehoord; ik dacht nog, dat de Minister dit zou verdedigen, maar zulks is achterwege gebleven.

Wanneer ik den Minister van Landbouw goed begrepen heb, heeft hij gezegd: Gij kunt gerust dit arbeidscontract aannemen, want geen Minister zal een ziektenverzekering voorstellen welke met deze bepalingen in strijd is. Dit nu is juist mijn bezwaar. Wanneer wij deze wet zoo aannemen, is de Minister van Landbouw gebonden en kan niet anders dan de in deze wet aangenomen bepalingen volgen.

Er kan dan van bijdragen door werklieden in de ziektenverzekering geen sprake zijn, en daar ik dit toch noodig vind, ligt hierin mijn grootste bezwaar tegen deze artikelen.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat het wenschelijk is, ofschoon zulks niet in mijn voornemen lag, thans het woord te vragen, omdat ik niet gaarne onder de verdenking lig de geachte sprekers, die gisteren het woord hebben gevoerd, in hun repliek te belemmeren. Ik heb, om niet al te uitvoerig te worden en te veel van de aandacht der Kamer te vergen, gisteren gemeend mij te moeten bepalen tot zeer algemeene beschouwingen, speciaal over verhindering wegens ziekten en ongevallen. Nu het echter blijkt, dat de Vergadering er prijs op gesteld zoude hebben, dat ik ook ten aanzien van de andere hier besproken zaken een woord zou zeggen, acht ik mij verplicht dit thans te doen.

Welnu, wanneer wij het derde lid met eenige aandacht lezen, zien wij, dat het luidt:

„Eveneens verliest de arbeider niet zijne aanspraak op het naar tijdsruimte vastgesteld loon voor een korten, naar billijkheid te berekenen tijd, wanneer hij, hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid, zonder geldelijke vergoeding, opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden, hetzij ten gevolge van zeer bijzondere, buiten zijne schuld ontstane, omstandigheden, verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten.”

Wanneer wij nu letten op dezen gedachtengang „hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid, zonder geldelijke vergoeding opgelegde

verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden”, dan moet men toegeven dat het toch al te gedwongen is daarin te willen lezen het geval dat iemand hechtenis of gevangenisstraf ondergaat: Zou men dat ooit op die wijze uitdrukken? Boven allen twijfel staat vast dat aan het ondergaan van hechtenis en dergelijke niet te denken valt.

De heer van Dedem noemde het typisch geval dat iemand bij de brandweer moet opkomen: Wanneer de schutterij nog in volle glorie was, zou men hier ook kunnen noemen het opkomen in schutterlijken dienst. Ook valt hieronder de uitoefening van het kiesrecht. Het zijn dus allen zaken welke in korten tijd afloopen en waarvan men juist kan bepalen dat de korte tijd naar de omstandigheden naar billijkheid zal berekend worden.

Er is hier aanleiding voor een berekening naar billijkheid. Hoeveel tijd er moet heengaan bijv. met het naar huis gaan om zich te verkleeden, naar de oefenplaats te gaan, terug te keeren tot het werk, enz., moet naar billijkheid berekend worden.

De derde alinea bevat dus een volkomen duidelijke formulering van die typische gevallen.

Zij duidt ook zeer bepaaldelijk op het kiesrecht, als men nagaat wat de Memorie van Toelichting van Minister Cort van der Linden dienaangaande bevat.

Thans de bezwaren van den heer Duymaer van Twist.

De heer Heemskerk deed mij onrecht met te zeggen, dat ik den geachten spreker uit Steenwijk niet beantwoord had.

Gisteren zeide ik, dat ik den geachten spreker verzocht er genoeg mede te nemen als voorloopig antwoord te beschouwen wat ik in het algemeen zeide. Ik heb dus tot zekere hoogte reeds een antwoord gegeven aan den heer Duymaer van Twist. Wat daaraan ontbroken heeft, wil ik nu gaarne aanvullen.

Dat wij hier werkelijk te doen hebben met een korte periode, welke naar omstandigheden iets langer of korter kan zijn, maar toch in beginsel een korte periode is van uren, ten hoogste van enkele dagen, volgt zoo duidelijk mogelijk uit den samenhang van het artikel.

Immers in dezelfde alinea volgt onmiddellijk op: „wanneer hij, hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid, zonder geldelijke vergoeding, opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden”: „hetzij ten gevolge van zeer bijzondere, buiten zijn schuld ontstane, omstandigheden, verhinderd is”. De buiten zijn schuld ontstane, zeer bijzondere omstandigheden worden hier dus in één adem genoemd met hetgeen er aan voorafgaat.

Indien men nu de zeer bijzondere omstandigheden nagaat, die de wet in het artikel zelf opsomt, zal men zien, dat dit ook weer zijn gevallen die een korten tijd duren. Er wordt daar gesproken van het bijstaan bij een bevaling, het bijwonen van een begrafenis en dergelijke. Uit den geheelen samenhang van het artikel dus, uit dat in één adem noemen van hetgeen daar staat omtrent de vervulling van plichten, met hetgeen er staat omtrent bijzondere omstandigheden, kan men nagaan dat hier een zeer korte tijd bedoeld is.

Nu komen wij aan de militie. Daarbij wensch ik den geachten afgevaardigde uit Steenwijk in de eerste plaats te doen opmerken, dat hij begonnen is met het artikel te lezen op een wijze waarop het m. i. niet gelezen mag worden. De geachte afgevaardigde uit Zwolle, de heer van Dedem, heeft hierbij de zwarte kool geïntroduceerd.

Hij heeft gezegd: wanneer de werkgever gebruik wil maken van de slotalinea, zal hij niet daartoe overgaan, want dan is hij met een zwarte kool aangeteekend bij de arbeiders. Dat nu heeft de geachte afgevaardigde uit Steenwijk herhaald; hij is begonnen met het artikel te lezen alsof de laatste alinea niet bestond, maar zoo moet men het artikel niet lezen. Het ontwerp zooals het daar ligt behelst in dit artikel voorschriften van aanvullend; en niet voorschriften van dwingend recht.

De heer Schaper: Dat is toch een halfslachtig standpunt.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: De heer Schaper zegt: „Dat is toch een halfslachtig standpunt”; ik eerbiedig dit oordeel volkomen; maar daarover hebben wij het niet. De vraag is wat er staat, en het is toch niet tegen te spreken, dat wij hier met een voorschrift van aanvullend recht te doen hebben. Om de wenschelijkheid hiervan nader te betoogen, zou ik weder in de algemeene beschouwingen moeten terugtreden, wat ik nu niet zal doen.

Derhalve blijft over de bevoegdheid; bij het slot van het artikel gegeven aan partijen om een afwijkend beding te maken:

Nu heeft de geachte afgevaardigde uit Steenwijk verder geen voldoende rekening gehouden hiermede, dat de volgende alinea's, de vierde en de vijfde, in

denzelfden gedachtingang doorloopen als de derde alinea. Wij moeten dus — dit gelieve de geachte afgevaardigde in het oog te houden — altijd denken aan een periode van korten duur. Van het vervullen van militieplicht kan in dit geval dus geen sprake zijn; evenmin van het opkomen voor herhalingsoefeningen of bij de landweer. Wanneer dat vijf dagen duurt is het wel zeer twijfelachtig of het hier van toepassing is, misschien zou de rechter er een ruimeren uitleg aan geven, m. i. echter staat er dat niet. Maar men heeft hier het oog op iets dergelijks als het indienst treden voor inspectie; daarmede zou een dag of twee gemoeid kunnen zijn, wat men wel een kort tijdsbestek kan noemen. Dat is door den geachten afgevaardigde uit het oog verloren.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, een korte explicatie van het artikel. Mijn explicatie geef ik gaarne voor een betere; maar ik heb nu mijn opvatting medegedeeld, zoodat de Kamer in de gelegenheid gesteld is bij de verdere behandeling van dit artikel te handelen, zooals zij zal meenen dat behooren te doen en te spreken zooals zij zal meenen te behooren te spreken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik word er op attent gemaakt, dat ik de gemeenteraden heb vergeten. Het komt mij voor, dat de zaak hierbij precies dezelfde is. Als iemand lid is van den raad eener kleine gemeente en in den geheelen loop van het jaar daar enkele uren — misschien gedurende zes dagen in een geheel jaar — tegenwoordig moet zijn, valt hij binnen dit artikel en als iemand lid van den raad in een groote gemeente is, waar het gewoonte is week aan week lange vergaderingen te houden, dan valt hij niet binnen dit artikel, evenmin als wanneer hij lid is van een commissie, wier werkzaamheden veel tijd in beslag nemen, en dus de tijd, welken hij besteed heeft in deze openbare functie, niet voldoet aan het begrip, dat in het derde lid van het artikel is uitgedrukt: „een korten, naar billijkheid te berekenen tijd”.

De heer van Wijnbergen: In de eerste plaats wensch ik een enkel woord te zeggen tot voorkoming van misverstand tot den geachten afgevaardigde uit Tiel. Die geachte afgevaardigde heeft gisterenmiddag herinnerd aan de woorden, verleden Vrijdag door mij gesproken, namelijk deze: „indien toch eenmaal gebleken is, dat het bestaan eener zedelijke verplichting, die ik volkomen erken, dat bestaat, voor velen althans een niet voldoende prikkel oplevert om te handelen gelijk gehandeld behoort te worden, dan is wel degelijk de Overheid niet alleen gerechtigd; maar zelfs verplicht maatregelen te nemen waardoor hij, die niet vrijwillig die zedelijke verplichtingen nakomt, door de wet gedwongen wordt er aan te voldoen.”

De geachte afgevaardigde zeide, dat hij daarin niet medeging en dat men, dus redeneerende, een goed einde op weg was naar Staats-socialisme. De geachte afgevaardigde zou wellicht gelijk kunnen hebben, indien het zoeven geciteerde door mij gezegd was als geldende voor elke zedelijke verplichting.

Niets is echter minder waar dan dat. Evenmin toch als de Overheid elk kwaad behoeft te straffen, doch zich daarbij heeft te laten leiden door de vraag, wat door het algemeen belang wordt gevorderd, evenmin zal niet altijd een zedelijke verplichting, wanneer die niet steeds wordt nageleefd, tot rechtsplicht moeten of mogen worden gemaakt, doch alleen dan wanneer zulks door het algemeen belang wordt gevorderd. Wanneer zulks geschieden moet, is natuurlijk iets, waarover men van meening verschillen kan; het is dan echter geen vraag van beginsel meer, maar eenvoudig een vraag van opportuniteit.

Waar ik nu verleden Vrijdag sprak van een zedelijke verplichting, daar bedoelde ik natuurlijk — dat is duidelijk — niet een zedelijke verplichting in het algemeen, doch die bepaalde verplichting, waarmede wij ons op dit oogenblik bezighouden, namelijk de verplichting tot betaling van een billijk en rechtvaardig loon aan den arbeider. Wanneer nu die verplichting niet, althans door velen niet, wordt nagekomen en werd zij nagekomen, het loon vermoedelijk niet of niet door allen op juiste wijze zou worden besteed, dan is het op gronden van algemeen belang voor de Overheid recht en plicht om door maatregelen, ook door dwingende maatregelen, in te grijpen.

Het niet nakomen van een verplichting, als waarvan hier sprake is, brengt toch niet alleen schade toe aan elk individu in het bijzonder, maar eveneens schade aan het algemeen; en het is dus de taak van de Overheid aan wie de behartiging van het algemeen belang is toevertrouwd, daarvoor voorziening te treffen. Dat ik dan ook niet elke zedelijke verplichting tot een rechtsverplichting wil maken; maar alleen dezulke, waarvan aangevoerd kan worden, dat het algemeen belang het eischt, kan den geachten afgevaardigde ook blijken uit de woorden; eveneens te vinden in mijn rede van verleden Vrijdag, nl.: „Wanneer bij dergelijke omstandigheden steeds het loon wordt ingehouden, is het arbeids-

inkomen te weinig standvastig en is het om redenen voor algemeen belang volkomen te rechtvaardigen dergelijke bepalingen als hier in de wet neer te schrijven.”

Ik kom nu tot hetgeen gisterenmiddag van de zijde der Regeering is medegedeeld. In de eerste plaats heb ik met zeer veel genoegen vernomen, dat de Minister zich met klem heeft verzet tegen een eventuele aanneming van het amendement-Blooker c.s. Indien dat amendement mocht worden aangenomen, zou natuurlijk het geheele artikel verder waardeloos zijn, en zou het ontwerp beroofd worden van een van zijn beste en meest sympathieke bepalingen. Wanneer ik nu naga, wat de Minister geantwoord heeft op hetgeen ik verleden Vrijdag in het midden heb gebracht, dan ontmoet ik eerst wat de Minister gezegd heeft naar aanleiding van mijn bezwaar tegen de redactie, nl. tegen de woorden „niet langer dan de opzeggingstermijn”. Ik behoef mijn bedoeling niet nader uit een te zetten, want die is blijkbaar door den Minister volkomen begrepen. Omtrent de bedoeling der woorden zijn de Minister en ik het geheel eens. Het eenig verschil, dat tusschen ons bestaat, is dit: ik zou gaarne zien, dat de woorden van het artikel met die bedoeling geheel en al in overeenstemming werden gebracht, terwijl de Minister de woorden van het artikel wenschte te handhaven, ofschoon hij wel niet met beslistheid heeft durven verklaren, dat deze in duidelijkheid niets te wenschen overlieten.

De heer Minister heeft zeer voorzichtig geantwoord, dat op mijn bewering van toepassing zou zijn „acutius quam verius”, waarmede de Minister volkomen gedekt is, ook als uit de jurisprudentie later mocht blijken, dat ik gelijk had. Ik betreur echter, dat, waar we nu nog gelegenheid hebben den tekst te verduidelijken, de Minister niet heeft kunnen goedvinden de door mij voorgestelde wijziging aan te brengen, want ik meen, dat de redactie werkelijk niet in de wet neerschrijft wat de bedoeling is van het ontwerp. Nu heeft de Minister gisterenavond kunnen zien, dat mede door mij een amendement is onderteekend. Wordt dat aangenomen, dan worden die woorden niet langer dan de opzeggingstermijn vanzelf door andere vervangen en aldus kan op een zeer aangename wijze, zonder dat het voor den Minister noodig is wijziging in de redactie te brengen, aan mijn bezwaar worden te gemoet gekomen.

Ten tweede heeft de Minister mijn bewering bestreden, dat dit artikel zoo aangegroeid is sinds het eerste ontwerp-Drucker en de Minister heeft zich veel moeite gegeven de Kamer duidelijk te maken, dat tusschen dat eerste artikel en dit niet veel verschil is.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het nog eens nagegaan, maar als men nu alleen maar naast elkander legt dat betrekkelijk kleine artikel, voorgesteld door den heer Drucker, en het langzaam aan steeds groter en groter geworden Regeeringsartikel, dan rijst vanzelf de vraag: welke eischen stelt de Minister dan toch, opdat gezegd kan worden, dat een artikel groeikracht heeft. Wanneer men ziet wat het artikel geworden is, moet men al zeer veeleischend zijn om te zeggen: het geeft toch niet die groeikracht die gij beweert dat het heeft. Neen, dit artikel is wel degelijk gegroeid, niet alleen wat den omvang betreft, maar ook wat den inhoud aangaat.

Ik wijs er alleen op, dat juist het vastbinden van alles aan den opzeggingstermijn, heel iets anders is dan in het ontwerp-Drucker voorgesteld wordt. Van den opzeggingstermijn zal nu geheel afhangen hoe langen tijd de uitkeering in geval van ziekte zal worden aangenomen, terwijl in het ontwerp-Drucker gesproken wordt van „betrekkelijk korten tijd”, een tijdsbepaling die voor den arbeider natuurlijk in vele gevallen voordeeler kan zijn, terwijl, wanneer wij het vastbinden aan den opzeggingstermijn, het volmaakt onzeker is; wij weten in het algemeen niet welke die termijn is; het is ook heel willekeurig; wij laten het dan geheel aan den wil van partijen over om vast te stellen hoelang de uitkeering duren zal, en het gevolg zal zijn, dat de opzeggingstermijn korter wordt gemaakt, wat zeker niet in het belang van den arbeider zal zijn. Neemt men de uitdrukking van het ontwerp-Drucker, dan staat daarentegen de zaak vast en is zij geheel onafhankelijk van den opzeggingstermijn. Nochtans zal ik niet heel veel moeite doen om den Minister te overtuigen dat zijn zienswijze niet juist is, wanneer hij meent, dat tusschen het ontwerp-Drucker en het door de Regeering voorgestelde, in deze niet zoo heel groot verschil bestaat. Het amendement dat gisterenavond door ons is ingediend, voert vrijwel in de redactie van het ontwerp-Drucker, en wanneer straks de verdediging van dat amendement aan de orde zal komen, sta ik liever tegenover een Minister die meent dat tusschen die redactie en die van het Regeeringsartikel zoo heel veel verschil niet bestaat, dan tegenover een Minister die meent dat het verschil wel degelijk bestaat, en dat dat verschil heel groot is.

Indien de Minister blijft bij zijn oordeel, dan geloof ik, dat de kans van aanneming van ons amendement daardoor aanmerkelijk vergroot is.

Ten slotte een woord over het verband tusschen deze bepaling en de ziekteverzekering.

Het heeft mij genoegen gedaan, dat ook door andere leden de wensch geuit is dat de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel bij de beraadslaging over deze artikelen zou tegenwoordig zijn, en aan die uitnodiging voldaan is.

Wanneer ik naga de groote vrees, welke den heer Schaper blijkbaar bekroop, dat inlichtingen gegeven zouden worden omtrent de ziekteverzekering, welk antwoord dan, naar zijn meening, aanleiding kon geven hiertoe dat wellicht $\frac{2}{3}$ der leden het artikel zou verwerpen, dan geloof ik dat die geachte afgevaardigde, als hij terugziet op den dag van gisteren, tevreden kan zijn, omdat die angst nu gebleken is volkomen ongegrond te zijn.

Heeft men toch ooit een onschuldiger redevoorring gehoord dan de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel gisteren hier gehouden heeft?

Neen, die rede heeft aan de zaak geen kwaad gedaan; of zij er goed aan gedaan heeft? Men zou misschien kunnen zeggen, dat de Minister vrijwel niets medegedeeld heeft. Maar ook dit kan zijn waarde hebben.

Wat nu aangaat het verband tusschen dit artikel en de ziektenverzekering het navolgende: Ik zal mij niet verder begeven in den strijd of hier in dit artikel voor een deel de ziektenverzekering geregeld wordt, ja dan neen. Zij kunnen gelijk hebben, die zeggen: formeel is het iets anders, want er is hier geen sprake van premiebetaling en daarmede overeenkomende uitkeering, er zijn niet een aantal risico's, die door eenigen gezamenlijk gedragen worden. Maar wat de zaak zelf betreft, komt het feitelijk hierop neer, dat ook bij dit artikel den arbeider verzekerd wordt, dat hij bij ziekte gedurende eenigen tijd — niet slechts voor een paar dagen, gelijk de Minister het deed voorkomen — maar ook zeer wel mogelijk gedurende eenige weken zijn volle loon ontvangt.

Ik zal er dus niet verder over twisten of dit ziektenverzekering is, ja dan neen — ieder moet dit maar voor zich zelf weten — maar welk is nu het verband tusschen deze regeling en de ziektenverzekering die later komen zal?

De Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel heeft ons te dien opzichte gerustgesteld met te zeggen, dat wij dit artikel gerust konden aannemen, zonder eenig gevaar te loopen bij een eventueele ziektenverzekering op moeilijkheden te stuiten. Het kan van belang zijn, dat wij dit weten, omdat men anders in de meening verkeeren kon, dat die Minister bezwaren tegen dit artikel zou hebben. En wij hebben nu vernomen, dat de Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel beslist geen bezwaar heeft tegen dit artikel. Het was wellicht noodig, althans wenschelijk, dat deze verklaring gegeven werd.

In de tweede plaats heeft diezelfde Minister medegedeeld, dat de ziektenverzekering, gelijk die door hem voorgesteld zou worden, geheel los zal zijn van deze bepaling, en dat daarbij met het bestaan van dit artikel geen rekening gehouden zal worden.

Maar het is van belang dat wij dit weten, omdat, nu de heer Minister ons verklaard heeft, dat door hem daarmede geen rekening zal worden gehouden, wellicht bij de Kamer het voornemen kan bestaan om er wel rekening mede te houden en uit de amendementen die gisterenavond door ons zijn ingediend kunnen de leden dan ook bemerken, dat, waar de Minister heeft verklaard dat de regeling geheel los van een en ander zal zijn, wij ook na die verklaring het noodig hebben geacht eenige wijzigingen voor te stellen, om botsingen te voorkomen, die wel degelijk kunnen voorkomen, al wordt ook de ziekteverzekering aanvankelijk geheel los van deze regeling tot stand gebracht.

De heer Minister van Justitie heeft zich uitvoeriger uitgelaten over den band tusschen de ziekteverzekering en deze bepaling. Hij is tot de conclusie gekomen, dat deze bepaling met de ziekteverzekering niets te maken heeft, en om dit duidelijk te maken, zeide hij: in de eerste plaats heeft deze bepaling niets met de ziekteverzekering te maken, omdat het terrein dat het arbeidscontract omvat, ruimer is dan dat der ziekteverzekering.

Welnu, naar mijn bescheiden meening zegt zulks toch bijzonder weinig. Ik ben het in zoverre met den Minister eens, dat het terrein van het arbeidscontract ruimer is, in dien zin, dat het arbeidscontract althans veel meer personen omvat dan de ziekteverzekering, maar het is dan ook duidelijk, dat wij moeten nagaan, of er wellicht conflicten zullen komen, natuurlijk niet op het stuk van het terrein van het arbeidscontract dat over het terrein van de ziekteverzekering heen steekt, maar op dat waarop die beide terreinen samenvallen. Als nu de Minister zegt: het eene terrein is grooter dan het andere, dan geef ik dit overschietende stuk gaarne toe, maar vraag dan toch: hoe moet de zaak geregeld worden, opdat

er geen conflicten zullen ontstaan op het terrein waar beide zaken samenvallen?

In de tweede plaats heeft de Minister gezegd: vrees niet voor conflicten, deze zaak is een geheel andere dan de ziekteverzekering en bovendien: men kan van de bepaling afwijken. Daarop heeft de Minister alle aandacht gevestigd. Hij wenschte ons te doen inzien, dat hier geen conflicten met de ziekteverzekering ontstaan kunnen, omdat men af kan wijken van de bepaling, die hier wordt voorgesteld. Is dit nu werkelijk iets wat iets bewijst? Moet men nu de bruikbaarheid van een artikel gaan verdedigen met een beroep op de mogelijkheid, dat van dit artikel kan afgeweken worden?

De heer Minister heeft gezegd: het is voldoende als hier in de wet een norm wordt geschreven. Ik zal nu niet ingaan op de vraag van dwingend recht, maar het zal toch wel als regel geacht worden, dat van de bepaling niet zal worden afgeweken, de bedoeling zal toch wel zijn, dat in de meeste gevallen de bepaling gelden zal. Het gaat dus niet aan dat men zegt: er zullen geen conflicten ontstaan met de ziekteverzekering, want gij kunt van de bepaling afwijken. Of is het soms de bedoeling van den Minister, dat in alle gevallen, waarin een arbeider tegen ongeval of ziekte krachtens wettelijk voorschrift verzekerd is, van de bepalingen van dit artikel zal worden afgeweken? Zoo ja, dan zou het ontwerp toch wel de bepaling inhouden, dat dit artikel niet van toepassing is in het geval, waarin de arbeider reeds in de ongevallen- of ziekteverzekering valt.

Eindelijk, en daar heeft de Minister vooral het bezwaar gevoeld, heeft hij gesproken over den Karenz-tijd. De wijze waarop de heer Minister de zaak heeft opgezet bewijst aanstonds, dat hier werkelijk een bezwaar bestond, dat niet zoo gemakkelijk weg te praten zou zijn. Nu heeft de Minister iets gezegd dat, ik moet het zeggen, werkelijk verdienstelijk was gevonden, en wat ook wel indruk maakte, maar een indruk die bij aandachtige beschouwing niet blijft.

De Minister heeft, als ik het goed begrepen heb, dezen indruk willen tweebrengen: ziektenverzekering is een publiekrechtelijke regeling, een regeling die alles moet omvatten. De regeling moet algemeen zijn bij ziekteverzekering, daarbij moeten goeden en kwaden het ontgelden; bij de ziektenverzekering wordt iedereen verondersteld te simuleeren en daarom worden allen over één kam geschoren en zegt men tot ieder zonder onderscheid: welnu, gedurende de eerste twee dagen krijgt gij geen uitkeering krachtens de ziektenverzekering; en zoo zou dan het karakter van deze bepaling zijn, dat waar bij de ziektenverzekering ieder ondersteld wordt te simuleeren, men toch wordt toegelaten tot het bewijs van het tegendeel, juist volgens de bepalingen van dit artikel.

Dat is de voorstelling, die de Minister van den aard van deze bepaling geeft, maar die voorstelling is m. i. onjuist; er bestaat wel degelijk, wanneer wij hier den Karenz-tijd niet opnemen, tegenspraak tusschen dit artikel en de ziektenverzekering, die natuurlijk met een Karenz-tijd zal tot stand komen.

Dat de ziektenverzekering publiekrechtelijk zal worden geregeld en dat wij hier te doen hebben met een privaatrechtelijke regeling, is iets wat wij wisten, maar dat doet tot de zaak niets af. De Minister heeft, dunkt mij, door daaraan te verwijzen, verwarring gebracht in het debat.

Hij heeft ongeveer woordelijk aldus gesproken: het gaat hier bij deze regeling van het arbeidscontract maar niet zoo, dat, wanneer men maar zegt ziek te zijn, men dan ook de uitkeering krijgt, neen, door deze bepaling geven wij aan den arbeider een actie, hij zal moeten bewijzen, dat hij werkelijk ziek is geweest. Daaruit meent nu de Minister te mogen afleiden, dat er onderscheid is tusschen dit artikel en de ziektenverzekering en tevens dat er geen conflict mogelijk is.

Maar het eerste is m. i. al weder onjuist.

Ook bij de ziektenverzekering zal het maar niet zoo gaan, dat ieder die zegt ziek te zijn, uitkeering krijgt.

Neen, ook daar zal wel degelijk *bewezen* moeten zijn, dat men ziek is geweest. Dat nu de ziektenverzekering publiekrechtelijk en het arbeidscontract privaatrechtelijk wordt geregeld, dat daardoor de administratieve loop der zaak of de procesorde een geheel andere is, verandert aan de zaak niets, tenzij — maar dan hoop ik, dat de Minister zich daaromtrent duidelijk zal uitspreken — de bedoeling mocht wezen, dat hier een geheel ander bewijs zal worden gevorderd.

Ik stel mij voor, dat men bij de ziektenverzekering natuurlijk genoegen zal nemen met de verklaring, mondeling of schriftelijk, van den geneesheer zonder meer, maar ik geloof, dat men dat ook zal moeten doen bij deze regeling hier, dat men nl. om in de door dit artikel gegeven actie te slagen, ook met een briefje van den dokter moet kunnen volstaan.

Mocht ik mij daarin vergissen, mocht de Minister van oordeel zijn, dat hier bepaald op een geheel andere wijze en met geheel andere middelen, als onomstootelijk vaststaande zal moeten worden bewezen, dat men werkelijk ziek is

geweest, dan is het veel beter om het geheele artikel niet aan te nemen, want dan heeft de arbeider er practisch toch niets aan; dan legt men hem op een probatio diabolica, die dan toch niet te leveren is.

Maar, indien zoowel in het eene als in het andere geval met de verklaring van den dokter zal kunnen worden volstaan, dan vervalt de geheele grondslag van de redeneering van den Minister en blijft er wel degelijk tegenstrijdigheid tusschen dit artikel en de later komende ziektenverzekering.

Dan zal, wanneer dit artikel zoo wordt aangenomen, hier de Karenz-tijd ontbreken, die men bij de ziektenverzekering noodig acht. Gisteren toch is, meen ik, door den Minister van Landbouw gezegd, dat het vaststaat dat bij de ziektenverzekering die Karenz-tijd noodig is. Maar dan begrijp ik ook niet waarom die hier kan worden gemist. Ik hoop dat de Minister ons daaromtrent nog nader willen inlichten. Wanneer bij de ziektenverzekering de Karenz-tijd noodig is, dan kan dit artikel zonder dien Karenz-tijd niet worden aangenomen. Zooals de Minister heeft kunnen lezen, hebben wij in het gisterenavond door ons ingediende amendement aan dat bezwaar trachten te gemoet te komen. Wanneer de Minister van Landbouw had gezegd, dat bij een ziektenverzekering die Karenz-tijd niet noodig was, dan was het wat anders. Maar dat is niet gezegd, noch door den Minister van Justitie noch door den Minister van Landbouw. Begrijpt men dan ook niet, dat, wanneer later die ziektenverzekering er zal komen met den Karenz-tijd, den arbeider het onverschillig zal zijn, omdat hij dan de eerste twee dagen toch een uitkeering krijgt volgens dit artikel; waarvoor hij geen enkel ander bewijs heeft te leveren, dan wat hij in geval van ziektenverzekering heeft te produceren? Wanneer men bij de ziektenverzekering den Karenz-tijd noodig acht, dan zal de Minister ons toch nog wel duidelijk willen maken, waarom die hier kon worden gemist.

De heer **Blooker**: Ik wil aanvangen met een misverstand uit den weg te ruimen, dat ontstaan is naar aanleiding van een woord gisteren door mij gesproken en dat door sommige leden verkeerd schijnt te zijn verstaan: Er zijn leden die meenen, dat ik als minimum van geneeskundig onderzoek heb genoemd het cijfer van f 15, terwijl ik heb gesproken van f 5.

Ik betreur het, dat de Minister bij de beantwoording der verschillende sprekers zich op een zoo algemeen terrein is blijven bewegen, en dat hij niet heeft geantwoord op de bezwaren die door verschillende leden en door mij zijn geuit, en die aan de practijk des levens waren ontleend. Bezwaren die vooral voor den kleinen werkgever gelden en die voornamelijk in art. 1638 ij hun grond vinden. Bezwaren die niet te brengen zijn binnen het theoretisch gebied waarop de Minister zich bewoog. De Minister heeft gepleit met argumenten die de kleinere werkgever en de loonarbeider niet binnen den kring van hun perceptie kunnen brengen.

Het arbeidscontract en de ziekteverzekering dekken elkander niet, heeft de Minister gezegd. Maar, waar zij elkander dan wel dekken, en die oppervlakte zal wel niet gering zijn, hoe zal daar het rechtsgevoel van den arbeider worden bevredigd door een subtiele onderscheiding als door den Minister gegeven?

Zal de doorsnee Nederlander niet zeggen: volgens de Ongevallenwet moet worden uitgekeerd 70 pct. van het loon en voor de eerste twee dagen somtijds niets, en volgens het Burgerlijk Wetboek van af den eersten dag 100 pct. tot den tijd toe van 6 weken en soms nog langer. Hoe rijmt zich dit te zaam? Het moge juridisch te verantwoorden zijn, het gezond verstand van die kleine lieden zal het niet kunnen bevatten. Nu vraagt de Minister of dit niet reeds geldt voor de ambtenaren, van den hoogste tot den laagste toe. Zeker, maar de ambtenaren ontvangen jaarloon, terwijl de arbeider in den regel per uur wordt betaald.

Als de ambtenaar een paar dagen verzuimt, zal hij later het achterstallige werk inhalen in zijn eigen vrijen tijd zonder eenige vergoeding; doet de arbeider dit, dan zal hij daarvoor extra en met verhooging betaald overuren berekenen en uitbetaald krijgen.

En dan dit argument: Gij, voorstellers van het amendement, schijnt het als een verdienste van onze nationale wetgeving te beschouwen, dat een werkgever veroorloofd wordt zijn zieken arbeider in den steek te laten en zijn inwonende dienstbode aan haar lot over te laten.

Zulk een argument had ik van de Regeeringstafel niet verwacht; ik zal er alleen van zeggen, dat het mij zeer zwak voorkomt. De voorstanders van het amendement hebben alleen betoogd; dat de uitkeering van het ziekengeld niet terloops en praëjudicieerend op een algemeene regeling behoort tot wet te worden verheven.

Verder zegt de Minister: het artikel strekt alleen om den werknemer grond te geven voor een actie; hij zal hebben te bewijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Welk onderscheid is er tusschen deze bepaling en een dergelijke bepaling bij een werkelijken verzekeringsplicht? Hier gaat de actie tegen den werkgever; ginds tegen de ziekenkas. De werknemer zal hebben te bewijzen, maar als de werkgever de exceptie opwerpt, dat de ziekte het gevolg is van opzet, van onzedelijkheid of van een gebrek dat verzwegen is bij de aanvaarding van den dienst, dan drukt de bewijslast op den werkgever en deze zal daarvoor het bewijs moeten leveren, wat mijns inziens onmogelijk is.

Thans nog eenige meer bijzondere opmerkingen. Terloops wijs ik op de groote gevolgen, welke de interruptie van den Minister hebben kan ten aanzien van den door mij genoemden lieswanddunheid. De Minister interrumpeerde: dat weet de werkman niet, dus betaalt de werkgever. Evenwel zou ik die uitspraak van den Minister niet willen verheffen tot richtsnoer voor de rechterlijke macht. Het schijnt den Minister ontgaan te zijn, dat de Nederlandsche Staat die verplichting niet op zich neemt. Als een milicien, die in dienst komt met lieswanddunheid ten gevolge van den arbeid in den dienst een breuk krijgt, kan hij geen pensioen krijgen als hebbende een kwaal in en door den dienst ontstaan. Waar de Staat nu die verplichting afwijst, schijnt zij wel den werkgever te mogen worden opgelegd.

Ik heb gevraagd: waarom moet een privaatrechtelijk contract wel inhouden bepalingen omtrent ziekengeld en niet omtrent invaliditeits- en ouderdomspensioen na langdurige dienftrekking; ik mocht geen antwoord ontvangen.

Evenmin heeft de Minister mij geantwoord op mijn verklaring, dat het bezwaar tegen de voorgestelde artikelen grotendeels zou vervallen, indien vooraf de verzekeringsplicht wettelijk was geregeld, omdat dan de mogelijkheid zou bestaan te voldoen aan de verplichting in de artikelen aan den werkgever opgelegd.

Van harte hoop ik, dat de Minister nog tot toenadering bereid zal zijn om het ontwerp in veilige haven te doen belanden.

Ik zou hiermede kunnen eindigen ware het niet dat ik nog een plicht had te vervullen tegenover den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel.

Ik heb gisteren ten onrechte hem een minder gunstig oordeel omtrent de medici in de schoenen geschoven. Na herlezing van het door hem gesprokene aarzel ik niet te verklaren, dat ik mijn uiting terugneem en hem voor de onverdiende blaam mijn verontschuldiging aanbied.

De heer **Pierson**: Mijnheer de Voorzitter! In de zeer belangrijke rede die wij gisteren van den heer Minister van Justitie hebben vernomen, kwam een gedeelte voor, dat m. i. nader onderstreept dient te worden; niet omdat de Minister zelf daarop geen nadruk heeft gelegd, maar omdat door sprekers, die gisteren en heden het woord hebben gevoerd, aan de gedachte die daarin werd uitgesproken, naar het mij voorkomt, niet genoeg aandacht is geschonken. Ik bedoel dat gedeelte van het betoog van den Minister, waar hij het karakter van het hier voorgestelde artikel deed uitkomen.

De Minister wees er op, dat de bedoeling van wetsbepalingen, waaraan geen dwingend recht wordt toegekend, niet is te kennen te geven, wat naar de opvatting van den wetgever altijd gebeuren moet, maar alleen om te zeggen wat recht zal zijn indien de partijen onder elkaar niets hebben geregeld. De bedoeling is tot partijen te zeggen: regelt de zaak gelijk gij wilt, de Regeering zal u niet bemoeilijken; maar indien gij niets regelt, zal het zóó en zóó gaan.

Ik geloof dat het wenschelijk is hierop de aandacht te vestigen, omdat dit karakter van het nu aanhangige artikel wel eens is voorbijgezien.

Er is een Engelsche uitdrukking, die veel gebezigd wordt, maar die aanleiding geeft tot misverstand: *contracting out*. Dit woord doet de meening rijzen, alsof wetsvoorschriften, die geen dwingend recht behelzen, wel een algemeenen regel stellen, waaraan men zich te houden heeft, maar toch een achterdeurtje is opengelaten, waar ieder doorheen kan kruipen. Men gebruikt ook het woord *échappatoire*. Het schijnt mij niet overbodig op het gebrekkige van zulke termen te wijzen. Neem, in gevallen als de hier bedoelde, laat de wet aan partijen alles ter beslissing over; alleen als zij niets beslissen, zegt de wet, hoe gehandeld moet worden. Hoe nu zulke bepalingen moeten luiden, naar welke regels zij geredigeerd moeten worden, daarover straks een woord.

Voorshands wild ik alleen over haar karakter spreken. Bij de Kamer is een belangrijk adres ingekomen; dat niet onbesproken kan blijven, nl. van de Amsterdamsche Vereeniging van werkgevers in metaal- en houtbewerking. Hieronder behooren eenige groote fabrikanten te Amsterdam. Daar lezen wij het volgende ter bestrijding van dit nu aanhangig artikel:

„Vooreerst acht de ondergeteekende de bepaling van art. 1638 c, alinea 1, te ruim; aldaar wordt den arbeider, die ten gevolge van ziekte of ongeval verhindert is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn volle naar tijdsruimte vastgesteld loon gewaarborgd voor eenen tijd niet langer dan de opzeggingstermijn. De patroon wordt dus verplicht bij iedere ziekte van hoe korten duur ook (behoudens gevallen van opzet of onzedelijkheid of opzettelijk geheim houden van een lichaamsgebrek) het volle loon gedurende een tijdvak niet langer dan de opzeggingstermijn uit te betalen.

Dit is geen correcte voorstelling van het artikel. Er moest staan: de patroon, die geen andere regeling heeft gemaakt, wordt dus verplicht enz.

Nu weten de heeren dit wel, blijkens het vervolg van hun adres; maar de aandacht wordt er bij deze kenschetsing van het artikel niet met nadruk op gevestigd; het eigenlijk karakter der bepaling, gelijk het is in het licht gesteld door den Minister, komt in dit adres niet genoegzaam aan den dag. Ook dit was voor mij aanleiding om hierover een enkel woord te zeggen.

Nu nog een woord over den inhoud van het artikel.

Het spreekt vanzelf, dat bepalingen als deze, ook dan wanneer zij geen dwingend recht bevatten, toch gezond moeten zijn; geen exorbitante eischen mogen stellen; het gevolg daarvan zou wezen, dat zij spoedig tot een doode letter zouden worden. Is men hier in de fout vervallen? Het komt mij voor, dat de bezwaren, die tegen de voorgestelde bepalingen geopperd zijn, mank gaan aan groote overdrijving.

Let wel op den inhoud van het wetsartikel. Men heeft inzonderheid bezwaar tegen twee zaken: 1°. dat moet worden uitgekeerd van den eersten dag af en 2°. dat dit moet geschieden gedurende den opzeggingstermijn.

Van den eersten dag af.

Het kan gebeuren, dat wanneer een arbeider zich ziek meldt, de patroon dezen man door en door kent en weet, dat hij zich niet zal ziek melden, zonder dringende reden. Ik heb aan het hoofd van groote administratiën gestaan en weet, dat er vele zulke menschen zijn, menschen die niets onaangenamer vinden, dan niet te komen op hun werk. Staat de patroon tegenover zoo een, dan vraagt hij niet verder en keert uit.

Thans wil ik aannemen, dat hij twijfelt of er gesimuleerd wordt. Dan kan hij beginnen, met zich te houden aan hetgeen geschreven staat in art. 1638 b. „Geen loon is verschuldigd voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht.” Hetgeen volgt is daarop uitzondering; de arbeider zal hebben waar te maken, dat deze zich voordoet.

Vooreerst het feit van de ziekte. Nu hebben wij gehoord van den medicus in ons midden, dat het in veel gevallen moeilijk is den eersten dag reeds te constateeren, dat iemand ziek is. Als dit zoo is, kan de verklaring eerst later komen, wanneer zich de ziekte geaccentueerd heeft. Dat levert dus geen moeilijkheden op.

In de tweede plaats moet worden bewezen, dat hij ziek was in genoegzame mate, om geen arbeid te kunnen verrichten.

In de derde plaats, dat hij niet ziek was door eigen onzedelijkheid, dronkenschap of iets dergelijks en evenmin ten gevolge van opzettelijk geheim gehouden lichaamsgebreken.

Er is hier geen sprake van het opwerpen van excepties door den werkgever, gelijk gezegd werd door den heer Blocker, toen hij dit punt aanroerde. Neen, de arbeider moet dat alles waar maken. Op hem rust de volle bewijslast en alleen dan als hij aan dien bewijslast geheel voldoet, zal hij recht hebben op het loon van den eersten dag af.

Wanneer nu aan al deze eischen voldaan is, welk bezwaar bestaat er dan om het loon dadelijk uit te keeren? Waarom kan en mag het niet?

Een tweede bezwaar geldt den duur der uitkeering. Het kan den geheelen opzeggingstermijn zijn, en hoe lang kan dat niet duren! In de meeste gevallen, wel is waar, zal het slechts enkele dagen zijn, maar het kan ook zijn zes weken. Gij hebt iemand gehoord om te hooren, bij voorbeeld. Die man kan dadelijk ziek worden; en nu moet gij hem, terwijl hij nog nauwelijks iets heeft verricht en vroeger met u in geenerlei betrekking stond, het volle loon uitkeeren.

Maar juist met het oog op dergelijke gevallen is hier geen dwingend recht gemaakt. Men wist, dat in het maatschappelijk leven groote verscheidenheid van toestanden zich voordoet, dat zelfs het normale hier nooit het universeele is. Juist met het oog daarop gaf men aan het artikel het karakter, dat ik zoeven aanwees. In dergelijke gevallen zal stellig een beding gesloten worden, waarbij van de wetsbepaling wordt afgeweken.

De vraag is ook gesteld waarom deze bepaling in de wet moet opgenomen

worden, terwijl eerstdaags een ziekteverzekeringswet te wachten is. In die wet zal toch wel voorkomen een Karenz-tijd, en hier is de Karenz-tijd niet opgenomen. Hoe klopt dat met elkander?

Ook mij heeft dit aanvankelijk moeilijkheid gegeven, maar bij nadenken ben ik tot de conclusie gekomen, dat het wenschelijk is zoo te handelen.

In de ziektenverzekering zal ongetwijfeld een Karenz-tijd opgenomen worden; maar ik ben overtuigd, dat er een drang zal zijn om dien tijd zeer kort te doen zijn, wat echter met het oog op de ziektenverzekering niet gewenscht is.

Nu acht ik het zeer nuttig, dat een bepaling als deze in de wet is opgenomen, waarin geen Karenz-tijd staat, omdat, wanneer de bedoelde aandrang zich voordoet, verwezen zal kunnen worden naar deze bepaling, waardoor aan den arbeider in vele gevallen iets zal gegeven worden, dat de nadeelen van den Karenz-tijd vergoedt.

Ik beschouw den Karenz-tijd als een noodzakelijk kwaad, als iets dat men gedwongen is in de ziektenverzekeringswet op te nemen. De Karenz-tijd is op zich zelf geen ideaal. In een ziektenverzekeringswet kan men hem niet missen met het oog op simulatie en andere bezwaren, maar hier, waar men het recht op uitkeeringen aan zoovele bepalingen bindt, zoovele condities stelt en zoovele waarborgen geeft, is voor Karenz-tijd geen reden.

Mijn conclusie is derhalve, dat aanneming van dit artikel gewenscht is. Daarmede is natuurlijk niet gezegd, dat het voor geen enkele verbetering vatbaar zou zijn. Dat zal de Minister zelf wel niet beweren. In het algemeen beschouwd verdient het echter steun, en vooral zou het zeer te betreuren zijn wanneer de twee eerste leden van het artikel moesten vervallen.

De heer **Duymaer van Twist**: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch in deze discussie nog slechts een enkel woord te spreken.

Tot mijn leedwezen moet ik verklaren, dat het antwoord van den Minister mij niet heeft kunnen bevredigen. De Minister heeft wel in algemeenen zin gesproken, maar op pertinent door mij gestelde vragen heb ik geen pertinent antwoord mogen ontvangen, wat toch mijns inziens wenschelijk geweest ware.

Naar het mij voorkomt, deelt de Minister, als ik hem goed begrepen heb, de meening niet van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer Verhey, dat n.l. het artikel degenen die militairen dienst moeten verrichten met geldelijke vergoeding *buiten* sluit. Immers, volgens den Minister zullen b.v. de landweeroefeningen voor een slechts korten, naar billijkheid te berekenen tijd aanspraak geven op een naar tijdsruimte vastgesteld loon. De termijn van zes dagen, zegt de Minister, is twijfelachtig, maar in beginsel moet voor een verzuim van een paar dagen wegens landweeroefeningen aanspraak op loon worden toegekend.

In beginsel staat de Minister van Justitie dus niet aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam.

Nu nog iets over den termijn van zes dagen. Wanneer de Minister zegt: die is twijfelachtig, zal hij toegeven, dat een ander kan zeggen: die is niet twijfelachtig, en zelf den termijn ook van acht dagen, nog niet te lang kan vinden. Waar dit zoo is, meen ik, dat wij geen twijfelachtige gevallen in de wet mogen schrijven, maar dat de wet in deze duidelijk en positief moet spreken.

Uitgemaakt is dus van de Regeeringstafel, dat landweeroefeningen, slechts voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd, aanspraak geven op loon. En nu waren mijn vragen, die ik in eersten termijn stelde: als dit zoo is, als de Regeering zulks toegeeft, zal dan dat loon ook aan dien landweerman worden uitbetaald, en door wie? en op welke wijze zal dan voortaan art. 113 *bis* van de Militiewet en art. 5 *bis* der Landweerwet moeten worden geïnterpreteerd? Welk deel zal het Departement van Oorlog van de vergoeding betalen? Op die pertinent gestelde vraag zou ik van den Minister gaarne nog een antwoord ontvangen.

Bovendien wensch ik nog te vragen of de Minister niet meent dat, wanneer het artikel zoo blijft als het nu luidt, of de landweermannen en de miliciens niet in moeilijkheden zullen komen, waar het betreft het verkrijgen van arbeid.

Naar mijn meening — en in dit opzicht sta ik aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam — moeten zij, die dienstverplichtingen hebben, buiten het artikel gesloten worden. En nu meen ik, dat daartoe bij uitersten maatregel kan leiden de weg, welke de heer Heemskerk hedenmorgen aangaf, namelijk om door amendement het 4de lid uit het artikel te doen vervallen.

Ik hoop dat de Minister echter alsnog bereid zal zijn mede te deelen, dat hij zich vergist heeft en dat in dit ontwerp geen sprake is van bepalingen ten opzichte van hen die militie- of landweerplichten hebben te vervullen.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Het schijnt, dat ik den vorigen Vrijdag in mijn betrekkelijke verdediging van dit artikel nogal heftig ben geweest, althans, dit kwam zoo den heer Tydeman voor, die zeide, dat ik blijk had gegeven nog niet zoo te zijn gehaderd tot de bourgeois-partijen en dat dit buiten de Kamer door mijn partijgenooten zou worden vernomen.

De heer Tydeman interrompteert „niet heftig; maar sociaal-democratisch”; ik geloof niet dat ik in het verleden getoond heb in het debat niet sociaal-democratisch te zijn geweest, maar hoe het ook zij, de toon van mijn redevoering is toch opgevallen. Nu wil ik wel deze verzekering geven, dat ik mij gaarne geef zooals ik ben en nooit mijn toon zal veranderen om een zekere opinie te wekken buiten de Kamer. Maar het komt mij voor, dat de heeren vergeten naar zich zelf te zien, als zij onzerzijds een heftigen toon hooren aanslaan.

De heeren, die het beginsel van dit artikel bestreden hebben en nog bestrijden, zouden ook uit den toon van leden van andere partijen en zelfs van de Regeering kunnen leeren, dat die verontwaardiging en heftigheid aan hun eigen oppositie is te danken. Wanneer men niet mij neemt, maar de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel, — hebben wij in lang van den heer Talma zulk een rondweg democratische en arbeidersgezinde rede gehoord als verleden Vrijdag?

Hebben wij bij voorbeeld van de Ministerstafel in lang de verklaring gehoord, dat zekere oppositie den Minister „bijzonder onsympathiek” was? Ik geloof het niet. Dat was niet beleefd, hoor ik zeggen. Maar in den vorm behoeft het ook niet te zoeken. Beteekent dat niet iets in wezen?

Heeft men zich dan niet afgevraagd of de oppositie tegenover het in dit artikel neergelegde beginsel, waarover men eigenlijk niet 3 à 4 dagen had moeten redeneeren en niet al die chicanes had moeten hooren, of de oppositie tegen dit beginsel niet van dien aard is, dat men uit een oogpunt van sociale wetgeving daartegen met verontwaardiging moet opkomen? Het komt mij voor, dat, wanneer de heeren dit overdenken, zij het niet zullen zoeken in den toon of in eenige bijreden, waardoor die toon te voorschijn is gebracht, maar dat zij dan de oorzaak zullen vinden in hun eigen houding ten deze.

Door de heeren Lohman en Tydeman is gezegd, dat ik mij heb geplaatst op het standpunt van het klassebelang. Dat is zeker ook geen nieuws, dat verwijt hooren wij bij iedere gelegenheid. Maar het is niet volkomen juist. Wat wij gedaan hebben is niet anders, dan het standpunt van klassebelang signaleeren van de heeren opposanten. Zij hebben hier door dik en dun bestreden wat voor de arbeiders zoo billijk en rechtvaardig mogelijk is. Dat is klassenstrijd en behartiging van het klassebelang. Men mag het met allerlei mooie kleuren bedekken en er allerlei franje aanhangen, maar daar komt het op neer. Ik wijs op die verandering van de Christelijk-historischen, waar zij bij de ongelukkenverzekering zeide: tegen zorg voor den verongelukten arbeider hebben wij niets, maar dat behoort bij het arbeidscontract, en waar zij nu bij het arbeidscontract zeggen: het behoort bij de verzekering. Iets dergelijks is zoo in het oog loepend, dat men noodzakelijkerwijze, ik kan het niet helpen, de vraag moet opwerpen: zijn de argumenten die men aanvoert oprecht gemeend?

De Voorzitter: Ik mag inderdaad niet toelaten dat de geachte afgevaardigde op die wijze voortga. Ik meen hem ruimschoots de maat toegemeten te hebben met betrekking tot het bezigen van uitdrukkingen, ik hem nog heden woorden laten gebruiken die ik wellicht niet onopgemerkt had moeten laten. Maar ik mag niet toelaten dat opnieuw door hem de gronden worden uiteengezet voor twijfel aan de oprechtheid van de argumenten die door andere leden gezegd zijn.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Wanneer u mij had laten uitspreken, zoudt u misschien juist het omgekeerde gehoord hebben en gemerkt, dat ik die beschuldiging volstrekt niet hernieuw. Uit mijn woorden kan even goed een verontschuldiging van mijn uitdrukking worden opgemaakt.

Ik wil nu gaarne verklaren, dat de oprechtheid van de heeren juist gestegen is, en dat vooral de rede van den heer Lohman bijzonder oprecht was! Hij zeide toch ronduit: met de Christelijke humaniteit heeft dit artikel niets te maken, die komt bij deze wet niet te pas.

Dat is oprecht gesproken!

De Christelijke humaniteit komt klaarblijkelijk alleen te pas bij het bespreken van de hogere politiek, wanneer het bijv. betreft het willen veranderen van Regeering of bij dergelijke politieke quaesties, die in het volk niet zoo leven. Wel Christelijke humaniteit, maar niet in de wet!

De Christelijke humaniteit willen de heeren binnenskamers houden, en haar toepassen als het hun belieft. Wij hebben zoo vaak het verwijt gehoord, dat wij

en anderen den godsdienst alleen binnenskamers willen houden en niet in de Staatswetgeving brengen. Welnu, hier willen dat juist kerkelijken.

Ik neem acte van die verklaring van de heeren, dat de Christelijke humaniteit in een wet niet te pas komt! Dis is zeker de grootst mogelijke oprechtheid, maar merkwaardig is zij ook in elk geval.

De heer Lohman zeide, dat wij, sociaal-democraten, alle zedelijkheid baseeren op het klassenbelang.

Dit klinkt Mephistofeleaansch. Dikwijls worden wij herinnerd aan de woorden van Mephistofeles in Goethe's Faust: „Ich bin der Geist der stets verneint”. Bij de verzekering zeggen de heeren: neen, dit hoort thuis bij het arbeidscontract, en bij het arbeidscontract zeggen zij weer: neen, het behoort bij de verzekering. Steeds „verneinen” zij. Wanneer men dus ons tegenwerpt, dat wij als Mephistofeles doen, dan blijkt dat men daarmede van weerskanten te recht kan.

De heer Lohman beweerde, dat het één niets met het ander te maken heeft, namelijk de ongevallenverzekering niets met deze materie. Maar juist hier is Staatsverzekering niet zoo gepast als bij ongevallen: Voor het ongevallen-risico van het bedrijf kunnen groote uitkeeringen vereischt worden, gelijk bij de „Haftpflicht” in het bijzonder, ook in onze wetgeving nog bestaand, kan voorkomen; terwijl hier slechts voor korten tijd uitkeering plaats heeft, welke beter buiten het verzekeringswezen kan plaats hebben.

Wellicht heb ik mij verleden Vrijdag een beetje te warm gemaakt: waar men bij dergelijk betrekkelijk rechtvaardig artikel — ik zeg: betrekkelijk, omdat het maar een uitkeering op korten termijn geldt — zoo bestrijdt, komt men er toe om te gaan denken en zeggen: laat de heeren gaar koken in hun eigen vet; er komt altijd voor ons zekere winst van; het is voor ons sociaal-democraten altijd koorn op onze molen. Als zoo wordt bestreden een artikel, dat eenvoudig en begrijpelijk is, terwijl de meeste andere artikelen van dit ontwerp bepalingen bevatten, te subtiel om door de groote massa te worden begrepen, dan wekt de verknoeiing daarvan natuurlijk een ontevredenheid, die ons ten goede zal komen, al wordt ons zoo dikwijls verweten, dat wij haar aankweeken.

De heer Roodhuyzen: En wat heeft u het liefst dat gebeurt?

De heer Schaper: Dit blijkt genoeg uit de redevoeringen die wij houden, uit onze eigen en de door ons gesteunde amendementen en uit den toon van onze protesten. Om dit verder te toonen zal ik ook, zonder mij dus verder warm te maken, enkele dingen bespreken in verband met hetgeen gezegd is om het artikel af te breken.

Er zijn amendementen in die richting ingediend, zoodat wij later uitvoeriger over de zaak kunnen spreken.

De heer Heemskerck heeft gezegd, dat de bepaling nopens de ziekte-zorg gedurende den opzeggingstermijn een „kunstmatige” is; ik ontken dit. Dit is eer de meest logische bepaling die denkbaar is. En waarom? De grootte van den opzeggingstermijn bepaalt de vastheid van den band tusschen den patroon en den werkmán. Een opzeggingstermijn van 8 dagen beteekent natuurlijk een vrij lossen band tusschen patroon en werkmán. Een lange opzeggingstermijn beteekent een vasten band tusschen patroon en werkmán, en nu zegt men: naarmate de band tusschen patroon en werkmán vaster is, naar die mate dient de patroon de ziekenverzorging op zich te nemen. Bovendien, wanneer de ziekenzorg ver gaat over den opzeggingstermijn, dan zal de patroon wel zorgen, dat de zieke werkmán zoo spoedig mogelijk de laan uit is, anders zou hij op te hooge kosten komen.

Wanneer de patroon weet, dat hij een groot getal arbeiders slechts 8 dagen, hoogstens 14 dagen zal behoeven te ondersteunen, dan zal dat geen reden zijn om die arbeiders daarom weg te sturen.

Men spreekt nu voortdurend over de bezwaren van de middenklasse. Ik gevoel zeer veel voor de nooden van de middenklasse, maar zij mag niet ontslagen worden van de verplichtingen tegenover hun arbeiders of dienstboden. Ik ben het volkomen eens met hen die zeggen, dat zij, die dergelijke verplichtingen niet op zich kunnen nemen, dan maar niet zooveel hoor op den kop moeten nemen. Men offere den werkmán daaraan niet op en ontleene daaraan geen argument om een op zich zelf goede bepaling niet aan te nemen.

De bezwaren van de middenklasse kunnen weggenomen worden door verzekering. Als dit artikel wordt aangenomen zal het particulier initiatief wel zorgen dat men tegen betaling van een paar guldens of rijksdaalders zich verzekeren kan voor de verzorging van gezelschap of dienstbode gedurende een of eenige weken.

Daarmede vervalt ook het bezwaar van den heer Tydeman, dat het dwingend

recht ten gevolge zou hebben; dat de keuring verscherpt zou worden, zoodat de patroons de arbeiders, waaraan een kleinigheid ontbreekt, niet in dienst zouden nemen. Men stelt zich de zaak te erg voor; ik ben er absoluut niet voor beducht, dat men zulk een schifting zal maken!

Er is natuurlijk telkens en telkens gehamerd op het aanbeeld van dat „grootte gevaar“ van de simulatie. Daaraan hebben wij een amendement te danken om een Karenz-tijd van twee dagen in het leven te roepen. Het komt mij voor, dat de bezwaren betreffende de simulatie afdoende door den Minister van Justitie zijn weerlegd. Ik wil eerlijk verklaren; dat ik bij de behandeling van dit wetsontwerp den Minister nog niet zóó overtuigend heb hooren spreken als gisteren.

Inderdaad, wie dit onpartijdig beschouwt, zal naar mijn oordeel moeten erkennen, dat de zaak hier anders staat dan bij de ziektenverzekering; ja, eigenlijk is het nog sterker. Wanneer hier een arbeider onder verdenking komt van simulatie, zal de patroon kunnen zeggen, — en zeggen ook: gij zijt niet ziek, ik beschouw uw wegblijven als een „dringende reden“ om u dien dienst op te zeggen, gij zult voor den rechter aantoonen, dat gij inderdaad ziek zijt geweest. Aan deze vrees voor simulatie hebben wij het amendement te danken, dat

De Voorzitter: Mag ik den geachten afgevaardigde doen opmerken; dat er thans nog geen amendementen in behandeling zijn; dat er nog slechts amendementen zijn ingediend, die eerst later zullen worden toegelicht en, eventueel, voldoende ondersteund. Op het oogenblik kan dus nog slechts in het algemeen naar een wijziging worden verwezen.

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Ik bespreek de zaak ook slechts in het algemeen en spreek niet over het amendement, maar noemde het alleen. Ik kwam daartoe door de woorden van den heer Tydeman naar aanleiding van het gesprokene door den Minister, namelijk dat de werkman door de kosteloze procedure in een sterke positie stond tegenover den rechter. Ik kom daar nu op: Ik heb in de eerste plaats nooit gehoord, dat de kosteloze procedure iemand sterker maakt, wanneer de zaak voor den rechter is. Als de beide partijen voor den rechter staan, zal deze zeker niet zeggen: o, gij procedeeft kosteloos, dus zal ik u maar gelijk geven! Dat kan de heer Tydeman ook niet bedoelen.

De heer Tydeman zegt dat hij dit ook niet gezegd heeft, neen; maar dat zeg ik, omdat daardoor die indruk kon ontstaan. De heer Tydeman zei, dat reeds het dreigement om een actie in te stellen geld waard is, daar de patroon dan maar zal toegeven! Dat nu gaat niet op, want als er maar eens een vonnis is geweest, als er maar een kiem van jurisprudentie is, waarbij is uitgemaakt, dat in zeker geval geen rente wordt gegeven, dan zal de patroon de procedure gretig aanvaarden. Dat hebben wij gezien bij de ongevallenverzekering, de patroons ruiken onmiddellijk dat er wat te verdienen valt, en dan wagen zij er een proces aan.

Bovendien is de procedure voor den kantonrechter toch niet zóó kostbaar voor den patroon met zijn grootere draagkracht, dat deze in staat zouden zijn hem af te schrikken. Maar bovendien vergeet men de practijk.

Ik ken nu reeds gevallen, waar geen loon bij ziekte wordt uitgekeerd, dat de patroons in menig vak herhaaldelijk bij hun zieke knechts komen vragen om toch zoo mogelijk terug te komen, omdat men hen noodig heeft. Goudsmeden, meubelmakers en dergelijken werken gedeeltelijk op bestelling en gedeeltelijk in voorraad voor winkel of magazijn en daarvoor heeft men de eenmaal in dienst genomen arbeiders vaak zoo noodig, dat wanneer iemand eens een dag of vier verlof vraagt, de patroon al begint met captie te maken en zegt: ik kan u niet missen, wacht eenigen tijd en blijf niet te lang weg. Zelfs, wanneer de werkman om droevige redenen wegblijft, komt het voor, dat de patroon komt zeggen: Ik zit verlegen. Dit nu betreft geen zucht om geen onverdiend loon uit te keeren, maar alleen om den man tegen loon weer te kunnen te werk stellen. En dit zal bij aanneming van het artikel nog verder gaan; vooral de kleine patroon zal nu allicht even aanloopen bij zijn zieken knecht; niet om hem in letterlijken zin den pols te voelen, maar om eens aan te kijken en te zeggen: kom toch terug, ik zal u wel eerst wat lichter en arbeid geven, of hij zal er iemand anders heensturen om te onderzoeken of de man niet weer aan het werk kan gaan.

Juist hier zal de simulatie minder voorkomen dan bij de verzekering.

De heer van Dedem is vanmorgen teruggekomen op mijn rede van Vrijdag en heeft daarin een belangrijke fout meenen te ontdekken; n.l. dat ik hem zou hebben verweten, dat hij elk jaar naar Zwitserland ging, terwijl dit niet het geval was. Maar dit was natuurlijk het zwaartepunt van mijn argumentatie niet.

Ik heb toen gesproken over de personen in 'sheeren van Dedem's kring, over de groep, die gewoon is jaarlijks op reis te gaan; maar de bedoeling was er op te wijzen, dat de schadeloosstelling niet wordt ingehouden van hen die geen schade hebben, doordat zij niet aan de werkzaamheden der Kamer deelnemen gedurende korteren en langeren tijd.

Natuurlijk gaan alle vergelijkingen mank, dus ook deze, maar laat men dan de vacantiën buiten rekening, dan gebeurt het toch nog al dikwijls dat de leden der Kamer afwezig zijn, terwijl hun toelage toch doorloopt. Ik maak hun daarvan geen verwijt, evenmin als ik den heer van Dedem er een verwijt van heb gemaakt, dat hij al of niet naar Zwitserland ging.

De heer van Dedem heeft daarop geantwoord, dat hij er in geen 20 jaar was geweest. Wellicht warè het beter voor hem geweest, dat hij er wèl eens naar toe ging; niet alleen voor de bergen, maar vooral voor arbeidsregeling. Dat zou wellicht zijn blik verruimen, dan zou hij eens kunnen zien hoe de arbeidswetgeving daar wordt toegepast en nageleefd. Dit laat ik echter in het midden. Maar men komt er niet mede af met te zeggen: als de arbeider per dag of per uur wordt betaald is dat wat anders. Neen, dat is niets anders. De heer Talma heeft mijn voorbeeld in deze wel bestreden, doch in het wezen van de zaak gaf hij mij toch gelijk. Dat is alleen een quaestie van vorm. Bij de typografen bijv. gebeurt het, meen ik, zeer veel, dat de patroon tot een werkman zegt: op Paaschenaandag zijt gij vrij, dat is een feestdag en uw loon gaat door. Komt er nu op zulk een dag werk en de man wordt voor dat werk geroepen, dan zou hij dus dat werk voor niets moeten doen, omdat toch zijn loon doorgaat. Toch betaalt de patroon dan dat werk extra en geniet de man dus dubbel loon. Dat zou ongerijmd zijn als de onderscheiding van den heer van Dedem doorging. Zoo stram wordt het in den regel niet genomen. Het mag zoo gaan in de grootte fabrieken, maar niet in de kleine nijverheid.

Wanneer men nu den z.g. Karenz-tijd in het artikel gaat brengen, dan maakt men, dunkt mij, het ontwerp in dit opzicht belachelijk. Want juist in de dagelijkse opvatting worden die eerste dagen nooit afgetrokken.

Wanneer de ziekte langer duurt, dan heeft men er meer vrede mede, maar de eerste dagen verwacht men niet dat zij zullen worden afgetrokken. Ik zal nu niet ingaan op hetgeen de heer van Wijnbergen heeft gezegd over mijn teleurstelling of bevrediging over het antwoord van den Minister van Landbouw, maar de heeren hebben al door de rede van den heer Pierson kunnen bemerken, dat zij, wanneer zij hier berekeningen gaan maken ten aanzien van de ziektenverzekering, zich ook kunnen misrekenen en dat er in dat opzicht van de arbeiders wel wat meer te halen is bij de toekomstige sociale wetgeving dan op de manier als zij toepassen. De heer Pierson toch heeft gezegd: neem deze acht dagen maar aan, wellicht krijgt gij bij de ziektenverzekering wel een Karenz-tijd voor die acht dagen. Dat zal dus nog mooier worden! Ik voor mij houd mij noch aan de woorden door den een, noch aan de woorden door een ander in deze Kamer gesproken ten opzichte van die ziektenverzekering. Maar laten de heeren nu niet gaan beknibbelen op die acht dagen.

In één opzicht heeft de houding van den Minister mij zeer teleurgesteld, waar hij n.l. zich beriep op het aanvullende recht in tegenstelling met het dwingende recht. Dat is een standpunt dat niet houdbaar is. Ik kan mij voorstellen, dat er heeren zijn als de heer Tydeman, die zeggen: het één of het ander. Men legge in de wet een verplichting op, ja dan neen; maar heeft men de verplichting eenmaal in de wet opgenomen, dan moet men niet dadelijk gaan zeggen: dat is feitelijk geen verplichting, want met een enkele pennestreek kan men die verplichting doen verdwijnen. Wanneer men op die wijze de wet gaat vaststellen, dan is wat wij hier doen onbegonnen werk, dan is de arbeid van deze geheele week verloren.

De heer van Wijnbergen heeft zeer te recht aangehaald het voorbeeld van het pachtcontract. Er staan in ons Burgerlijk Wetboek heel mooie bepalingen ten aanzien van dat contract. De pachter heeft recht op schadevergoeding bij mislukking van den oogst door natuurrampen. Maar dat geeft alles niets, want bij het vaststellen van het pachtcontract wordt het algemeen wel zoo ingericht, dat de pachter dadelijk afstand doet van die gunstige bepalingen. De gedrukte contract-formulieren zijn dadelijk op deze afwijking ingericht.

Welnu, dat geval krijgen wij dan ook met de ziekteuitkeering; en dan is het geheele artikel bitter weinig, zoo nog iets waard, en dan loont het niet de moeite, dat wij er nog eens hier over spreken.

Dat het artikel wat te stram kan zijn, in één opzicht ben ik geneigd dit toe te stemmen; en wel ten opzichte van de uitkeering aan miliciens. Voor het standpunt van den heer Verhey ten deze gevoel ik veel. Een milicien die

in dienst is, krijgt soldij, voeding en kleeding. En wat de middenklasse en den kleinen patroon aangaat, vind ik het ook niet in den haak, dat de patroon opdraait voor iets, wat op den weg ligt van het Rijk. Ik wil geen recht voor den arbeider alleen, maar *recht voor allen*, ook dus voor dien patroon, zelfs voor den groote. En waar nu bij het Rijk de neiging zou bestaan de vergoeding voor de herhalingsoefeningen of voor de zes dagen landweerdienst te leggen op de schouders van den patroon, acht ik dit niet billijk. Bovendien kan het voeren tot een betrekkelijke boycot, omdat sommige patroons zullen zeggen: ik neem liefst geen menschen in dienst, die aan zulke plichten nog onderworpen zijn.

Het is voldoende, dat men het laat bij één of twee dagen voor een reis voor een jaarlijksche inspectie, dan kan men zich verantwoorden. De patroons, die klerken hebben en die deze altijd in dit opzicht wat beter behandelen dan den gewonen vlottendei werkmán, behouden de vrijheid om het loon zelfs gedurende 4 weken uit te betalen; maar zes dagen landweerplicht imperatief te doen betalen door den patroon, gaat m. i. te ver.

De zwakke zijde van 's Ministers betoog is m. i., dat hij zegt: lees het artikel zooals het luidt, het is zoo erg niet, want het is immers geen dwingend recht. Dit argument gaat niet op. Wat zal het gevolg zijn? Als de patroon zich gewent aan de afwijking voor den militieplicht, zal zijn appetit zoo sterk worden, dat hij het geheele artikel laat schieten, bij het derde lid zal hij het dan niet laten.

Ik heb dus veel liever geen enkele onbillijkheid voor den patroon i. c. ten opzichte van den milicien dan dat men zegt: het is niets, want men kan er afwijken. Dit is een halfslachtig standpunt, dat ik niet deel en daarom lacht mij het denkbeeld van den heer Verhey wel toe.

Ik zal het hierbij laten, ook omdat er nog andere verdedigers van het artikel aan het woord zullen komen; doch ik blijf hopen, dat de heeren het artikel zullen aannemen in dier voege, dat het werkelijk wat beteekent, niet dus ook als aanvullend, maar als dwingend recht.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord te zeggen naar aanleiding van hetgeen is geantwoord op het door mij gesprokene. Het was mij aangenaam van den heer de Savornin Lohman te vernemen, dat hij mijn voorlichting bij dit wetsontwerp op prijs stelde, al betreur ik dat hij geen vrijheid vindt mij in deze te steunen. Het standpunt van den heer Lohman om den werkgever alleen te laten betalen voor den arbeid dien de werkmán heeft gepresteerd en er zich niets van aan te trekken indien deze ziek komt te liggen, is niet houdbaar, daar het in strijd is met de humaniteit en de moraliteit.

Immers veel ziektegevallen worden veroorzaakt door den arbeid; men behoeft de verschillende bedrijven maar na te gaan om te zien dat ziekte uit den arbeid kan voortkomen. Ik noem bijv. de loodwitfabrieken, de bouwbedrijven, waarop de heer Schaper ons reeds wees; ons klimaat is te ongunstig dan dat men in een zoodanig bedrijf als het laatstgenoemde kan arbeiden zonder ziek te worden. Wie, zooals ik, meer dan een kwart eeuw in het leger van den arbeid in verschillende rangen heeft gediend, weet met mij dat men er niet aan kan ontkomen zoo nu en dan door dien arbeid ziek te worden.

Waar deze stelling onbetwistbaar is en door den heer Lohman ook niet met goed gevolg zou kunnen worden bestreden, kan de patroon zich ook niet van de zaak afmaken op een manier gelijk de heer Lohman het in deze Kamer heeft uitgesproken. Intusschen, de geachte afgevaardigde heeft de stelling die hij nu verkondigde ook niet altijd als zoodanig vooropgesteld. Indien hij zijn redevoering van 24 October 1899, bij de Ongevallenwet gehouden, naleest, zal hij zien, dat hij toen een ander standpunt innam ten opzichte van de Christelijke humaniteit, en hij volkomen instemde met de zorg voor een arbeider die door een ongeval werd getroffen, mits de werkgever die zorg zelf mocht uitoefenen en niet werd vastgeketend aan de Rijksverzekeringsbank. Ik meen dat er dan ook geen reden voor den werkgever is om voor een korten tijd geen loon uit te betalen in geval van ziekte.

De geachte afgevaardigde uit Goes heeft mij in de schoenen willen schuiven, dat ik bij dit wetsontwerp eenvoudig zou staan als pleitbezorger van een groep menschen, waarvoor ik in het bijzonder meen te moeten opkomen, dus als hun advocaat. Dit is niet het geval, omdat het een gemeenschappelijk belang is, wat wij hier hebben te verdedigen en ik mij niet hoop schuldig te maken aan eenzijdigheid. Het beroep, wat hij deed op mijn opmerking tegenover den heer van Vliet, komt mij voor ook niet steekhoudend te zijn, wanneer men die woorden maar niet uit hun verband ruikt en afscheidt van het onderwerp, wat toen ter sprake was.

De Regeering toch had zoowel de arbeiders op industrieel als op landbouw-

gebied op één lijn gesteld. Toen nu eenige Kamerleden, waaronder ook de heer van Vliet, dit niet wenschten, zeide ik:

„Ten slotte moet ik mijn spijt en verbazing uitdrukken, dat onder de onder-teekenaars van het amendement der 12 heeren ook de naam voorkomt van den voorzitter van de werkliedenvereniging Patrimonium. Ik zal gaarne van hem, den heer van Vliet, vernemen hoe hij dat weet te vereenigen met de belangen der arbeiders.”

Nu kan de heer de Savornin Lohman slechts over één woord vallen. Er had namelijk moeten staan *dier* arbeiders, want mijn opmerking gold juist, dat de heer van Vliet opkwam tegen het streven der Regeering, om ook die arbeiders daaronder te betrekken. In die opmerking kan de heer Lohman dus niets vinden, wat mij in het ongelijk stelt.

Ten aanzien der simulatie zeide de heer Lohman, dat mijn opmerking niets zeide. Hij erkende, dat in elke klasse simulatie voorkwam, iets, wat ik ook niet heb getracht te ontkennen, maar wat ik wilde zeggen, was dit: Waar de patroon rechtstreeks in aanraking komt met de arbeiders, bestaat er minder gevaar hier dan bij de Ongevallenwet en straks bij de ziektenverzekering. Het is eigenaardig, dat, wanneer de werkgever een premie heeft betaald en er iets voorkomt met den arbeider, de patroon steeds uitgaat van het standpunt, dat hij er voor betaald heeft en de arbeider er derhalve iets van hebben moet.

Dit is zoo waar, dat er juist daarom een drang in de Kamer is geweest bij de behandeling van de Ongevallenwet om het amendement van het Kamerlid Kuyper aan te nemen. Op dit gebied heb ik een onverdacht getuige in den heer Tydeman, die op 31 October 1899 bij de behandeling van de Ongevallenwet, na vooraf verklaard te hebben, dat hij zich een wijle schaart onder de banier van den Sliedrechtchen afgevaardigde — eigenaardig is, dat hij dit thans ook doet, ofschoon het geheel andere personen betreft — krachtig deed uitkomen, dat de band tusschen werkgever en werknemer, die reeds zoo verzwakt was door het amendement-Kuyper, beter tot zijn recht zou komen.

Ook in het verslag der Rijksverzekeringsbank over 1904 wordt het door mij gesprokene krachtig verdedigd, nl. dat, als het tusschen patroon en arbeider gaat, men niet zoo bevreesd voor simulatie behoeft te zijn als anders, omdat de patroon dan rechtstreeks meer in aanraking met den arbeider komt. Ik lees op bladz. 52 van dat verslag:

„Het kwam voor, dat werkgevers, die zich met meer of minder moeite door den controleerenden geneeskundige hadden laten bewegen om getroffen en aan het werk te zetten, voor wier functioneel herstel arbeid heilzaam was, en die in staat waren niet al te zware arbeid te verrichten, reeds na veertien dagen aan zoodanige proef een einde maakten, onder opmerking in sommige gevallen, dat zij spijt hadden er mede begonnen te zijn, en niet van plan waren dat ooit weder te doen.

„Niet zelden beroepen zij zich daarbij op hunne verplichting om dikwijls hooge premien te betalen, die naar hun inzien hen moet vrijwaren om ook nog met andere inconvenienten, als het werken met geheel valide arbeiders, te worden belast.”

Ziehier hoe zij zich liever van hun plicht niet kwijten en alle moeilijkheden en lasten van hun schouders afschuiven als ze niet rechtstreeks met hun arbeiders te maken hebben.

Het is dus allerminst een bezwaar dat de patroon in de ziekte-dagen voor een korten tijd den arbeiders loon uitkeert.

Door vele leden is het bezwaar van de controle genoemd.

Voor groote fabrieken zal dat niet moeilijk zijn. Men stelt een controleerenden geneeskundige aan, waardoor men een waarborg heeft dat de persoon inderdaad ziek is.

Wat de kleine werkgevers aangaat, het is niet tegengesproken, integendeel, de heer Tydeman en anderen hebben erkend, dat die hun arbeiders kennen, zij kunnen er zelf op uitgaan en onderzoeken of de man al dan niet ziek is.

De heer Tydeman memoreerde de krasse maatregelen in reglementen van werkliedenverenigingen, waaronder vooral den wachttijd van eenige dagen. Dat is een geheel andere zaak.

Ik heb het voorrecht gehad tal van jaren aan het hoofd te staan van een der in die dagen grootste werkliedenverenigingen, bekend onder den naam van „St. Eloy”. Ik heb tal van ziekenfondsen helpen oprichten in ons land, waar krasse maatregelen in de reglementen zijn nedergelegd. Nu is het grootste gevaar de werkloosheid. Als iemand zonder werk is zal er meer verleiding — door den nood gedwongen — zijn, om wat langer ziek te blijven of zich ziek te melden als dat hij werk heeft, hoewel werkloosheid ook een ziekte is.

Die krasse maatregelen in de reglementen van werkliedenverenigingen die er ziekenkassen op na houden zijn hier niet noodig, omdat wij hier niet te maken hebben met personen zonder werk.

Ik wensch nog, evenals de heer Schaper, ten opzichte van hetgeen de heer Tydeman gezegd heeft, dat de arbeider zoo gemakkelijk kosteloos bij de rechtbanken geholpen wordt, op te merken, dat dit wel zoo is, maar dat dit toch niet zoo gemakkelijk gaat. Het duurt verschrikkelijk lang, en menig arbeider, die dien gang ging, heeft zelfs dit werk gestaakt. Hij laat dan eindelijk de zaak maar loopen, en ik weet het niet — misschien kan een der meesters in de rechten hier mij daarin onderrichten — of de advocaten voor dien arbeid betaald worden.

De heer Tydeman liep er maar zoo los over heen, alsof het zoo gemakkelijk was, maar de ervaring leert het tegendeel.

Ik kom nu met een enkel woord op wat ook de Minister reeds gezegd heeft aangaande het dwingend recht. Zoo ik ooit aan de noodzakelijkheid hiervan mocht hebben getwijfeld, zou de uitspraak van den Minister mij in mijn oorspronkelijke meening hebben versterkt.

In de eerste plaats dat voorbeeld uit het Wetboek van Koophandel aangaande de schepelingen. Indien ik mij niet bedrieg, wil juist het Wetboek van Koophandel aangaande de schepelingen dat er dwingend recht zij. Dit voorbeeld pleit dus juist voor ons, die dwingend recht verlangen. Dan zeide de Minister nog: Mijne heeren! denkt er toch aan, men behoeft het artikel niet te volgen, het is slechts aanvullend recht. Dat bracht mij op de gedachte, dat het artikel zooals het daar ligt toch niet veel beteekent. En indien ik nog mocht getwijfeld hebben of de Minister het hier wel aan het rechte eind had en het niet zeide om het artikel er door te krijgen, zoo ben ik volkomen van dien twijfel gemen, toen de heer Pierson aan het woord kwam, die met eenigen nadruk zeide: ik acht mij verplicht te onderstrepen hetgeen de Minister gezegd heeft; hij heeft er reeds het licht op laten vallen, maar het kan hier in de Kamer niet genoeg gezegd worden, dat het hier geen dwingend, maar aanvullend recht is, en dat men er toch aan moet denken: de wetgeving regelt alleen, maar van dwang is geen sprake: de partijen kunnen als zij het willen, de zaak geheel laten rusten. En hier verhief de geachte spreker zijn stem om de Kamer toch vooral te doen inzien, dat men de zaak geheel kan laten zooals zij is. Wie nog mocht getwijfeld hebben aan hetgeen de Minister zeide, heeft — ik herhaal het — van den geachten afgevaardigde uit Gorkum kunnen vernemen: er is geen twijfel meer mogelijk, de wet regelt alleen, meer niet.

Wanneer ik daarbij nog herinner aan al die hindernissen, die de heer Pierson er bij noemde, welke zullen plaats hebben eer een arbeider misschien een paar gulden kan krijgen, dan begrijp ik niet, dat de heer Pierson niet zegt: ik ben het met den heer de Klerk en anderen eens, dat hier dwingend recht moet zijn.

De Minister heeft zich ook uitgesproken over mijn bezwaar tegen de woorden in het eerste lid van art. 1638 c, waarover ik in mijn eersten termijn gesproken heb. Hij heeft gezegd: het is mijn bedoeling dat de arbeider, die een lichaamsgebrek heeft, dat mededeelt. Hij heeft een voorbeeld genoemd: een arbeider heeft een breuk, hij komt zich verhuren bij een werkgever en hij weet, dat het werk, dat hij bij dezen zal hebben te verrichten niet geschikt voor hem is; dan moet hij, volgens den Minister, aan den werkgever mededeelen, dat hij een breuk heeft. Toen de Minister zoo sprak, dacht ik: Indien Zijne Excellentie ook eens in een werkplaats had gearbeid en door den arbeid op dusdanige wijze was verminkt, geloof ik, dat hij die uitspraak wel voor zich zou hebben gehouden. Immers, indien men bij den werkgever komt en zijn kwalen mededeelt, dan kan het slot van de geschiedenis zijn, dat hij geen werk krijgt.

Aangezien ik het met den Minister op dit gebied niet eens ben, zal ik een amendement indienen op het eerste lid van het artikel om de bedoelde woorden te wijzigen.

Ten slotte nog een enkel woord over het gesprokene door den heer Talma. De geachte afgevaardigde heeft gezegd, dat mijn amendement, zooals het thans luidt, niet kan worden aangenomen. Indien de wet aan den werkgever voorschreef 100 pct. van het loon uit te keeren gedurende een week, zou de arbeider met zijn patroon een akkoord kunnen aangaan, waarbij het aantal dagen werd vergroot, maar het percentage verkleind. De geachte afgevaardigde heeft daarvoor een regeling van een slager te Amsterdam aangehaald, waaruit moest blijken, dat dit meer in het belang der arbeiders moest zijn.

Nu zou, naar het oordeel van den geachten afgevaardigde, bij aanneming van mijn amendement, zulk een maatregel niet kunnen genomen worden. Werd

mijn amendement aangenomen, dan zou er, meent de geachte afgevaardigde, een bureau moeten worden opgericht om uit te maken, of zulk een regeling bij reglement al dan niet in het nadeel van den werknemer zou zijn. De heer Talma voegde er aan toe, dat ik, naar hij meende, geen lust zou hebben in zulk een bureau zitting te nemen. Neen, Mijnheer de Voorzitter, in den door den geachten afgevaardigde bedoelden geest zeker niet, want dan zou mijn amendement bezwaren meebrengen. Ik geloof echter niet, dat mijn amendement tot die opvatting aanleiding geeft en ik word in die meening versterkt door het Voorloopig Verslag.

Ik heb juist uit het wetsontwerp, dat in de afdelingen is behandeld, het laatste lid van het artikel voor mijn amendement genomen. Bij dat onderzoek in de afdelingen, waaraan de heer Talma, nog wel als lid van de Commissie van Rapporteurs, deel heeft genomen, schijnen die bezwaren niet te zijn geopperd tegen het laatste lid van het toenmalig artikel. Hoe is de geachte afgevaardigde tot die bezwaren gekomen? Toen Minister Loeff op grond van kleine bezwaren, welke wêrden bijgebracht, voor het dwingend recht op den loop ging, moest hij toch iets vinden om zich daarvoor te dekken. De Minister heeft toen in de Memorie van Antwoord op bladz. 25 het volgende gezegd en de heer Talma is daarop verder gaan bouwen.

„Eindelijk heeft in het laatste lid van het artikel de bepaling van dwingend recht plaats gemaakt voor de bevoegdheid om bij schriftelijke overeenkomst of reglement van de voorschriften van het artikel af te wijken; de redenen, waarom deze wijziging in het Voorloopig Verslag werd aanbevolen, moeten wel is waar geacht worden grootendeels betrekking te hebben op de onbepaalde verplichting, welke in de vroegere redactie van het artikel was vervat, ook thans hebben zij haar gewicht niet verloren. Daarbij komt, dat het in de practijk vaak uiterst moeilijk zal zijn te beslissen, of zekere afwijking inderdaad ten nadeele van den arbeider zou strekken, terwijl toch den werkgever de bevoegdheid nimmer ontnomen zoude kunnen worden eene voor den arbeider voordeeleriger regeling te treffen, dan thans in het artikel is vervat. Het kwam derhalve verkieslijk voor in deze tot de bepaling der vorige ontwerpen terug te keeren.”

Zie, hier duikt voor het eerst op wat de heer Talma de vorige week heeft uitgewerkt. Maar ik vraag: belemmert mijn amendement wat de heer Talma wil? Mij komt het voor van niet. Als ten slotte de arbeidsovereenkomst zou zijn verbroken en het zou blijken, dat de persoon den opzeggingstermijn is ziek geweest en geen 100 pct. maar minder is uitgekeerd, dan zou de arbeider nog kunnen vragen; waar hij volgens het artikel recht op meent te hebben. Zoo redeneerende kan naar mijn overtuiging het standpunt van den heer Talma niet staande gehouden worden en is mijn amendement er niet mede in strijd. Maar nu langzamerhand, naar ik hoop, eenstemmigheid blijkt te komen over den grondslag van dit artikel en ik zelfs hoop heb op het dwingend recht, als de ernstige bezwaren er uit worden genomen, en ik zou dan door mijn amendement aanleiding kunnen geven, dat de heer Talma tegen zou stemmen, dan wil ik hem nu reeds zeggen, dat ik mijn amendement heb gewijzigd, zoodat zijn bezwaar is weggenomen.

Het ernstige bezwaar, waardoor ik zou terugdeinzen voor dwingend recht, is wanneer de arbeider gekozen is als lid van den gemeenteraad. Dit artikel wil, dat zijn verzuim door den werkgever zou moeten worden betaald. Daarvoor zou ik inderdaad terugdeinzen. Hoe de geachte afgevaardigde uit Tiel dat heeft kunnen verdedigen, is mij niet duidelijk. Hij zegt, dat zoo'n arbeider-raadslid dienst doet voor de gemeenschap en dat de werkgever daarin aanleiding moet vinden hem voor zijn verlat het loon uit te betalen. Maar de patroon is de gemeenschap niet, die bestaat uit de gansche burgerij en deze moet den man betalen in den vorm van presentiegeld.

Maar bovendien er is nog een bezwaar. Men weet, dat het moeilijk is voor een arbeider lid van den gemeenteraad te zijn in verband met zijn arbeid en voor den patroon kan het ook moeilijkheden meebrengen, die een arbeider heeft die lid van den raad is. En dan te zeggen, dat de patroon niet alleen telkens zijn arbeider aan de gemeenschap moet afstaan, maar ook daarvoor nog moet betalen is mij niet duidelijk. Ik ben geen advocaat, maar ik geloof, dat als de heer Tydeman eens moest verdedigen, dat de patroon het wel moest betalen en ik moest hem bestrijden voor de rechtbank, dan geloof ik dat de rechtbank mij gelijk zou geven en hij het zou verliezen.

Ik herhaal, dit is voor mij een ernstig bezwaar, en de arbeider — dit kan ik wel zeggen — staat er niet op; hij behoudt liever zijn vrijheid indien hij tot lid van den raad gekozen wordt, en die vrijheid verdwijnt wanneer den

werkgever door de wet de plicht opgelegd wordt zijn arbeiders voor den tijd dien hij als gemeenteraadslid besteedt, te moeten betalen.

Den heer Tydeman moet ik hulde brengen dat hij gisteren rondweg het heeft uitgesproken, dat, wanneer men het dwingend recht niet toepast, dit artikel, wat de uitkeering van loon bij ziekte aangaat, niet veel te beteekenen zal hebben.

Ik hoop ten slotte dat de ernstige bezwaren uit het artikel zullen worden weggenomen, maar dat het aangevuld zal worden met dwingend recht.

De heer Talma: Ik zal beginnen met een enkel woord te zeggen tot den heer de Klerk, die zoeven verklaard heeft dat hij niet was een advocaat. Ik zou zeggen dat die geachte afgevaardigde omtrent nog een andere qualiteit zou kunnen verklaren dat hij ze niet bezit, hij zou kunnen zeggen dat hij het verborgene niet weet. Nu behoort het verhandelde in de afdelingen en in de vergaderingen van de Commissie van Rapporteurs tot het verborgene voor degenen die ze niet hebben bijgewoond. De geachte spreker is ten opzichte van mij in dat geval. Hij zegt, dat hetgeen door mij tegen zijn amendement is opgemerkt, door mij niet verteld is noch in de afdelingen, noch in de bijeenkomsten van de Commissie van Rapporteurs. Mijnheer de Voorzitter, wat ik daar gezegd heb, zal ik hier niet mededeelen, ik wil alleen zeggen, dat de geachte spreker niet het recht heeft te zeggen wat hij zeide, want wanneer hij het Voorloopig Verslag goed had gelezen zou hij bemerkt hebben, dat daarin de vraag ter sprake is gekomen, of, wanneer bedongen is dat een patroon slechts gedurende een zekeren termijn, bijv. vier weken of gedurende een termijn klimmende naar gelang van den langeren duur der dienstbetrekking, loon zal uitkeeren, gebruikelijke uitkeeringen zal moeten doen, ingevolge dit artikel dat beding als nietig zal zijn te beschouwen.

Met andere woorden: in het Voorloopig Verslag komen opmerkingen voor van gelijke strekking als de door mij gemaakte. Ik constateer dat zonder daarmede iets te zeggen over de vraag van wie die afkomstig zijn.

Wanneer de geachte afgevaardigde zijn amendement gewijzigd zal hebben, hoopt hij dat ik er voor zal kunnen stemmen. Ik heb wel gehoord dat wetsontwerpen er door wijziging niet altijd beter op worden; hetzelfde gebeurt ook wel met amendementen, het kan zijn — ik waarschuwen den geachten afgevaardigde voor dit gevaar — dat ik na de wijziging van zijn amendement, mijn stem daaraan nog minder zou kunnen geven dan aan het ongewijzigde; wij zullen dit eerst kunnen beoordeelen als wij het zien.

Ten opzichte van het debat waarin ook ik gemengd ben, heb ik op twee punten een en ander op te merken: 1°. Ten opzichte van hetgeen de geachte afgevaardigde uit Goes in het midden gebracht heeft, daarbij op sommige punten gesteund door den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht.

Het is mij altijd bijzonder aangenaam wanneer ik in mijn opvatting mij homogeen gevoel met degenen die aan deze zijde der Kamer gezeten zijn; maar wanneer ik prijs stel op het oordeel, in het bijzonder van den geachten afgevaardigde uit Goes, is dat niet in de laatste plaats om dezelfde reden als waarom hij zich in het algemeen in deze Kamer een zoo groot prestige heeft verworven, door de groote zelfstandigheid van zijn oordeel, omdat wij dien geachten afgevaardigde er op aanzien dat hij zijn meening durft zeggen, ook wanneer die overeenstemt met de opinie, die op een bepaald oogenblik in zijn kring geen populariteit geniet. Nu komt in de rede van dien geachten afgevaardigde tot tweemaal de opmerking voor, dat ik het eens ben met den heer Schaper.

Ik geloof dat de geachte afgevaardigde de laatste zal zijn mij te vermanen vóór het uitspreken van mijn meening, na te gaan wie het met mij eens zijn; en ik geloof ook dat bij onbevange onderzoek van de zaak het telkens voor moet komen, dat er overeenstemming blijkt tusschen personen, die in andere opzichten tegenover elkander staan.

Ik schaam mij niet te verklaren, dat er op dit punt overeenstemming bestaat tusschen mij en den geachten afgevaardigde uit Appingedam. Die overeenstemming is, gelijk vanzelf spreekt, beperkt; hij heeft op dit punt wenschen, welke m. i. niet vervuld kunnen worden; oordeelen, die ik niet beaam; maar ik vind het zeer opmerkenwaard dat men in kringen, die met de arbeiders in verband staan, geen enkele stem hoort opgaan om te waarschuwen tegen hetgeen hier voorgesteld wordt.

Het spreekt vanzelf dat, wanneer in dit artikel al de schaduwzijden en ellenden verborgen waren, welke men daar in en achter ziet, dit juist voor die kringen een reden zou zijn om op zijn hoede te zijn. Iedereen weet te spreken van de

ontstemming, gewekt door den ontzettenden last en moeite die de Ongevallenwet op de betrokkenen legt.

Ik geloof dat degenen, die op krachtige voortzetting van de wetgeving prijs stellen, te zorgen hebben dat zij vooral geen beren op den weg roepen, dien zij zouden kunnen verjagen. Maar wat het principe betreft, daaromtrent moet ik tot mijn leedwezen nog altijd verklaren, dat de geachte afgevaardigde uit Goes mij niet kan voldoen. De geachte afgevaardigde uit Goes heeft gezegd, en het deed mij werkelijk leed dat hij dit heeft gezegd, een arbeider die bij zijn patroon is, die is niet met zijn persoon verbonden, maar die is alleen gebonden tot een prestatie van een bepaald werk. Ik zal mij wel niet vermeten om met den geachten afgevaardigde uit Goes een juridisch debat aan te gaan, maar de geachte afgevaardigde uit Goes zal begrijpen, dat ik door een omgang van 2½ jaar met dit wetsontwerp mijn gedachten wel eens heb laten gaan over de twee overeenkomsten die in dit wetsontwerp worden geregeld, namelijk die van aanneming van werk en de arbeidsovereenkomst, en dan heeft het mij getroffen, dat in de definitie, die in dit ontwerp is opgenomen, en die zonder eenige discussie door de Kamer is aangenomen, wel degelijk rekening wordt gehouden met den persoon, hetgeen trouwens bevestigd wordt door de uitdrukkelijke verklaring van den Minister van Justitie in de Memorie van Toelichting en naderhand nog weder in de Memorie van Antwoord. Wanneer hier staat: „de arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt om in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten”, daar heeft de Minister van Justitie en in de Memorie van Toelichting, en in de Memorie van Antwoord tegen de bezwaren, die ten opzichte van de woorden „in dienst” waren ingebracht, deze zeer nadrukkelijk gehandhaafd. Hij heeft er den nadruk op gelegd, dat dit het specifieke was van de arbeidsovereenkomst. En daarbij komt nu een persoonlijke bekentenis: Ik heb behoord tot die leden, die de definitie niet juist vonden, maar ik heb na zorgvuldige overweging van de Memorie van Antwoord langzamerhand gevoeld, dat een aantal bepalingen die in dit ontwerp voorkomen, inderdaad alleen op die opvatting van de arbeidsovereenkomst konden worden gegrondvest. Ik zal nu die definitie niet gaan verdedigen en de gronden aanwijzen waarom ik haar voor mijzelf heb aanvaard, maar wel ontken ik beslist, dat de geachte afgevaardigde met zijn omschrijving van het wezen van de arbeidsovereenkomst is in overeenstemming met den opzet van dit ontwerp. Dus al had de geachte afgevaardigde nu eens volkomen gelijk en al was het van mij onjuist om de arbeidsovereenkomst zoo op te vatten, dan zou hij gelijk krijgen wanneer wij tegenover elkander stonden in een andere vergadering, maar nu zal hij mij toegeven, dat in deze Vergadering waar wij staan te spreken over dit ontwerp, wij alleen te maken hebben met de bepalingen zooals die zonder eenige tegenspraak zijn opgenomen in het ontwerp en dat van daar uit al het andere moet geconclueerd worden.

De geachte afgevaardigde heeft er bezwaar tegen gemaakt, dat ik den band tusschen den arbeider en den patroon noemde een persoonlijke band. De geachte afgevaardigde beschouwt den arbeider niet als persoonlijk aan den patroon gebonden en meent dat het karakter van den band van de zijde van den arbeider dezelfde is als van de zijde van den werkgever. Ik had er prijs op gesteld wanneer de geachte afgevaardigde in plaats van dit op te merken, wederlegd had hetgeen ik de vorige maal heb opgemerkt als een bewijs voor die stelling. Ik heb gezegd: wanneer een arbeider in dienst is van een ondernemer en de onderneming gaat over in het bezit van een naamlooze vennootschap, dan komt in de plaats van den ondernemer, van die patroon, het naamlooze kapitaal als werkgever. Wanneer de geachte afgevaardigde dit had wederlegd, dan had hij natuurlijk daarmede ook wederlegd, dat het niet juist is om te zeggen, de arbeider is wel, de werkgever is niet met zijn persoon gebonden.

In verband daarmede is een andere zaak ter sprake gekomen en ook daar doet het mij inderdaad leed, dat ik werkelijk met hetgeen daarover gezegd is, mij even, niet tegenover, maar toch apart moet zetten van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht, die gezegd heeft, dat het hier niet gaat om humaniteit, maar om recht.

Daar begrijp ik niets van. Ik zou zeggen een recht over dingen, over zaken, dat kan zijn, een recht koud als marmer, maar een recht waarbij geregeld zijn de verhoudingen tusschen menschen, ik kan mij niet anders voorstellen of dat recht moet humaan zijn, want anders is het niet in overeenstemming met het object. Het geldt hier immers de rechtsverhoudingen tusschen personen en nu kan ik mij niet voorstellen, dat men kan zeggen, dat het hier niet gaat om humaniteit, maar om recht. En ik moet hieraan toevoegen, dat ik mij nog

minder zou kunnen voorstellen hetgeen — ik vermoed ten onrechte — verstaan is door leden der Kamer, dat wij hier niet te maken zouden hebben met de Christelijke opvatting van de humaniteit en van de zedelijkheid.

Ik moet eerlijk zeggen, dat ik hier geen dag zou staan, wanneer ik niet geloofde, dat wij daar wel degelijk mede te maken hebben.

Wat is toch de zaak? Ik geloof — ik zeg dit met alle bescheidenheid, maar toch ook met eenigen nadruk — dat er hier een ernstig mis-erstand is.

In de wet moet geschreven worden recht.

Ik geloof, dat wij het daar allen over eens zijn en indien er in een wet zedelijke maximen voorkomen, dan is dat eigenlijk een fraaiheid, waarom ik niet heel veel geef.

Waarom kan naar mijn meening de wet geen zedemeester zijn in den wezenlijken zin van het woord? Omdat de waarde van de zedelijkheid en van de zedelijke daad geheel en al beheerscht wordt door de motieven van die daad, en aangezien de wet alleen kan gaan over den uitwendigen vorm van de daad, spreekt het vanzelf, dat een wettelijke bepaling niet kan zijn een zedelijk maxime. Maar daar het zedelijk leven, zooals het ook historisch geworden is, aldus is geworden onder den invloed van het Christendom, is het niet denkbaar dat dit aan den wetgever niet zou geven het materiaal, waaruit hij zijn rechtsverhoudingen moet opzoeken en in de wet neerschrijven. Wanneer dat niet meer waar was, waar zouden wij dan blijven — ik zou bijna durven zeggen niet met onze rechterzijde-politiek, maar met onze gemeenschappelijke erkenning, dat wij hier in Nederland hebben te voeren een nationale politiek, die, omdat het nationale leven toch eigenlijk voor een groot deel is geworteld in het Christendom, tevens is Christelijk-nationaal. Ik moet eerlijk bekennen, dat, wanneer wij hier dat zouden moeten prijs geven, ik dan allerlei arbeid, die ik nu acht te zijn volkomen in overeenstemming met de Christelijke roeping, dan zou gaan beschouwen als te behooren tot die neutrale zone des levens, waar het eigenlijk niet meer gaat om de wezenlijke zedelijke en geestelijke beginselen.

In verband hiermede moet ik nog een opmerking maken. Er is reeds herhaaldelijk gezegd — en dat is natuurlijk altijd een argument dat niet na kan laten invloed te oefenen — ja, art. 1638 ij is goed en wel. Het is uitnemend, dat men, wanneer men een zieke dienstbode in huis heeft, die ook moet verplegen. Maar dan moet daarvoor ook plaats zijn en dat kunt gij tal van gezinnen niet opleggen. Nu dezer dagen over dit argument nadenkende, dat buiten deze Kamer grooten indruk zal maken, viel mijn aandacht op een wettelijke bepaling die reeds sedert een veertigtal jaren in onze wetgeving voorkomt, namelijk, dat, wanneer in tijden van oorlog of bij gelegenheid van manoeuvres een troepenmacht wordt gelegerd in streken waar de Regeering niet de beschikking heeft over publieke gebouwen, de last van inkwartiering wordt gelegd op de schouders der inwoners. Zeker, die inwoners krijgen daarvoor een betaling, maar daar gaat het hier niet om; er wordt niet gepleit, dat de menschen die een zieke dienstbode hebben geen geld bezitten, maar dat zij geen plaats voor de verpleging hebben. Wanneer echter de inwoners van die streek geen plaatsvervanger kunnen vinden om den hen toebedachten soldaat te huisvesten, dan moeten zij den huzaar die hun wordt gezonden zelf onder dak brengen. Nu is het toch wel zonderling, dat er bezwaar wordt gemaakt om een zieke dienstbode te verplegen, die soms geruimen tijd deel heeft uitgemaakt van het gezin, terwijl men wel wordt gedwongen om een soldaat te herbergen. Ik had gedacht dat men hierop zou antwoorden: gij overdrift; maar neen, men gaat hier in mijn omgeving werkelijk op dit argument door, en zegt: die huzaar, waarvan gij spreekt is niet ziek. Dat is waar, ik geef mij gewonnen. Men acht het dus billijk, dat men wordt gedwongen een gezonden huzaar op te nemen, maar men moet niet worden gedwongen zijn dienstbode die ziek is geworden te verplegen, die moet men maar wegzenden. Om dit te wederleggen ontbreken mij inderdaad de argumenten.

Ik moet hieraan nog vastknoopen enkele bedenkingen van meer practischen aard, naar aanleiding van hetgeen is gezegd over het verband tusschen ziektenverzekering en de regeling van art. 1638 c.

De geachte afgevaardigde uit Tiel heeft gezegd, dat ik mij met een kwinkslag had afgemaakt van hetgeen door hem in het midden was gebracht. Ik stel er daarom prijs op om nog even uiteen te zetten, waarom ik blijf bij mijn meening, dat zijn bezwaar onjuist is. Ik bepaal mij echter tot een paar hoofdpunten. De geachte afgevaardigde heeft daarbij twee vragen gedaan. In de eerste plaats: breekt men de kracht van den Karenz-tijd niet door deze bepaling? En in de tweede plaats: is die Karenz-tijd inderdaad noodzakelijk?

En nu kan ik het woord Karenz-tijd niet noemen, zonder daarbij te denken aan de grief van den geachten afgevaardigde, dat ik ironisch zou hebben gesproken

over een zoo nuttig instituut als de Karenz-tijd. Inderdaad heb ik over den Karenz-tijd ironisch gesproken, niet objectief, maar over den Karenz-tijd zooals die hier in deze Kamer is geïntroduceerd. Wat wij hier over den Karenz-tijd hebben gehoord, zou iemand, die daarover verder nooit had nagedacht of daarvan nooit iets had gehoord, doen denken, dat dit een zeer ingenieus, practisch, billijk, duidelijk stelsel was, om de moeilijkheden waarmede wij hier hebben te kampen, weg te nemen.

Waarop komt die Karenz-tijd in de gedachten van den afgevaardigde neer? Bij de ziektenverzekering bijv. in Duitschland, heeft men bepaald dat men gedurende twee dagen geen ziekingeld ontvangt. Wanneer dus de werkman, des morgens wakker wordende, zich niet heel wel gevoelt, en hij heeft een groot gezin, dan zal hij misschien, hoewel het beter voor hem zou zijn thuis te blijven, toch naar de werkplaats gaan, omdat hij er tegen opziet des Zaterdag minder loon te ontvangen.

Immers wanneer hij twee dagen thuis blijft is dit een loonsvermindering met 30 pct., wat van de meeste loonen in Nederland niet af kan. De man werkt daarom langer dan hij moest en wie weet of daardoor niet de kiem wordt gelegd voor latere ziekten. Men spreekt hier zoo druk over de simulatie en dit is een ernstig kwaad, maar laat men nu naast de Rijksverzekeringbank ook eens hooren de doctoren van den arbeidersstand en hun vragen hoeveel arbeiders er zijn, wier kracht bedorven is, omdat zij ter wille van hun gezin gingen werken op een tijd, dat zij rust behoeftten. En daarom vind ik in dien Karenz-tijd iets hardvochtigs, wat men wel moet ondergaan, maar den men toch niet zoo onschuldig moet introduceeren als een eenvoudige zelfwerkende contrôle, waar hij hierop neerkomt, dat de menschen iederden morgen wakker worden met honger. Daarin is iets dat mij prikkelt om te spreken van dien „beroemden” Karenz-tijd.

Is die Karenz-tijd nu zoo noodzakelijk? Ik vind in de Deutsche ziektenverzekering die nu jarenlang fungeert en in 1903 nog is herzien, als algemeenen regel, dat het ziekingeld ingaat op den derden dag, maar in § 6 a staat: „Die Gemeinden sind ermächtigt, zu beschliessen, dass Krankengeld allgemein oder unter bestimmten Voraussetzungen schon vom Tage des Eintritts der Erwerbsunfähigkeit ab, sowie für Sonn- und Festtage zu zahlen ist”.

De Deutsche wetgever meent dus niet, dat de goede regeling van een verplichte ziektenverzekering in gevaar wordt gebracht, wanneer een meerderheid in een Gemeindefrankenkasse beslist, dat ook de werkgevers, die dit niet goedvinden, bijdragen zullen moeten betalen voor een verzekering, waarin van den eersten dag af ziekingeld wordt uitbetaald.

Maar gesteld nu eens, dat de Karenz-tijd noodzakelijk is, volgt hier dan uit dat het eigenaardige van dien tijd zit in de Karenz, daarin dat de menschen dus gedurende dien tijd moeten Kareeren, d. w. z. de middelen van bestaan moeten missen. Is dat zoo dan moet ook gemaakt worden, dat niet langs een anderen weg hun weder verschaft wordt wat zij noodig hebben en dan is het logisch deze loonbetaling bij ziekte of ongeval af te snijden voor dien tijd. Ik twijfel. Ik heb hier een wetsontwerp, ingediend bij deze Kamer onder het Ministerie, dat door u is geformeerd Mijnheer de Voorzitter, nl. het wetsontwerp tot verzekering van werklieden tegen de gevolgen van ongevallen in bepaalde bedrijven; en in dat ontwerp komt een bepaling voor, die ongewijzigd werd overgenomen onder het daaropvolgend Kabinet door den Minister Lely, m. a. w. een bepaling, die overging van een Kabinet, dat bij het publiek doorging voor minder ijverig ten opzichte van sociale hervormingen, naar een Ministerie, dat speciaal werd gequalificeerd als een Kabinet van sociale rechtvaardigheid. Die bepaling is in het vergeetboek geraakt omdat zij in de tegenwoordige Ongevallenwet door een voor de arbeiders gunstiger bepaling is vervangen, maar in dit verband is zij merkwaardig.

Nu staat hier in het oorspronkelijk ontwerp, dat, terwijl 6 weken na het ongeval de rente ingaat, een arbeider die lid is van een fonds en zich zelf gedurende die eerste 6 weken een uitkeering verzekerd heeft, als premie ontvangt 26 maal de premie, die hij over de laatste week heeft bepaald.

De Regeering vond dus het streven van arbeiders om te zorgen, dat zij gedurende de Karenzzeit wel een uitkeering hebben zoo loffelijk, dat zij een belangrijke uitkeering als prikkel uitlooft. De man krijgt van de Ministers van arbeid een premie, omdat hij zoo verstandig is de werking van de Karenzzeit op zijn eigen maag een weinig te breken.

Er wordt gezegd dat dit nu ook kan. Ik heb ook niet gezegd dat het verboden is, maar in de Memorie van Toelichting wordt gezegd dat het zoo bijzonder goed is en behoort te worden aangemoedigd. Wat blijkt hieruit? Dat in den gedachtengang van dit ontwerp het wezen van de Karenzzeit niet zit in het

hongerlijden. Ik behoef den geachten afgevaardigde uit Utrecht, die wellicht pas is komen luisteren, slechts te herinneren, dat ik bezig ben aan de Ongevallenwet, waarbij de werklieden geen belang hebben om misbruik te keeren van te hooge uitkeering, zoodat zijn meening dat het de contrôle der werklieden is hier niet ter zake is. Die uitkeering konden zij ook krijgen van een gewone maatschappij, niet een onderlinge, waarbij contrôle was van de werklieden. Het wezen van de Karenzzeit zit niet in het hongerlijden, maar in de noodzakelijkheid om de administratieve machine in het werk te kunnen stellen. Daarom moet de Karenzzeit bij de Ongevallenwet zooveel langer duren dan bij de ziektenwet, omdat veel spoediger is vast te stellen of iemand ziek is en niet in staat is om te werken, dan of hij door een ongeval in verband met den arbeid niet in staat is om te werken. De Karenzzeit moet dienen om de administratie in staat te stellen na te gaan of het een geval is waarin de bijdrage moet worden toegekend. Ik heb deze opmerking alleen gemaakt om den geachten afgevaardigde uit Tiel te verzekeren, dat ik wezenlijk niet uit geringschatting sprak, maar omdat ik meende dat onjuist was wat hij zeide. Zoo kwam het, dat ik geschertst heb, zij het in zeer eerbiedigen vorm, met de Karenzzeit. Bovendien wil ik den geachten afgevaardigde de opmerking maken, dat hij zich wellicht heeft laten verleiden door een mededeeling van een lid van de Eerste Kamer, die, gelijk hij zelf mededeelde, niet door hem is gecontroleerd. Hij heeft gezegd: gij moet u niet op Duitschland beroepen, want weet gij niet dat de Minister van Handel een circulaire heeft uitgegeven, waarbij gezegd is: § 616 is op onze menschen niet van toepassing, daarvoor zorgt de ziektenverzekering?

Dat heeft de heer Regout niet gezegd. Deze heeft gezegd dat de zorg op grond van § 616 van het Burgerlijk Wetboek in geval van ziekte niet zal geschieden, omdat in de in geval van ziekte ontstane behoeften reeds op andere wijze is voorzien. Maar is dit nu ziektenverzekering? Neen, want in paragraaf 3 staat: „Personen des Soldatenstandes sowie solche in Betrieben oder im Dienste des Reichs, eines Staates oder Kommunalverbandes beschäftigte Personen, welche dem Reiche, Staate oder Kommunalverbande gegenüber in Krankheitsfällen Anspruch auf Fortzahlung des Gehalts oder des Lohnes oder auf eine der Bestimmungen des § 6 entsprechende Unterstützung mindestens für dreizehn Wochen nach der Erkrankung und die Fortdauer der Erkrankung für weitere dreizehn Wochen Anspruch auf diese Unterstützung oder auf Gehalt, Pension, Wartegeld oder ähnliche Beträge mindestens im anderthalbfachen Betrage des Krankengeldes haben, sind von der Versicherungspflicht ausgenommen.”

Nu heb ik, na die mededeeling gisteren, geen gelegenheid gehad te zien op welke gevallen dit betrekking had, maar ik heb hier een handboek, dat zeker zeer veel gezag heeft, want het is aanbevolen door dr. Bödiker, van Ernst Funke en Walter Hering, waarin staat, dat deze menschen over het algemeen krachtens bepaalde „Erlasse” verzorgd worden.

Daarom moet de geachte afgevaardigde niet zeggen: Ach, de Minister zelf in Duitschland zegt: voor § 616 geef ik niet veel, want wij hebben de ziektenverzekering. Dit is voldoende, wij hebben daarnaast niets noodig.

Nu zou hetgeen de geachte afgevaardigde uit Tiel gezegd heeft, waarde hebben, indien hij kon aanwijzen, dat de zorg bij Erlasse minder was dan bij § 616 van het Burgerlijk Wetboek, maar aangezien hij dit niet gedaan heeft, geloof ik dat een beroep van hem op een heel moeilijk te controleren mededeeling uit de Eerste Kamer, ter zijde gelegd kan worden.

Ik geloof, dat ik hieraan niet veel behoef toe te voegen. Ik meen niet, dat er uit het debat gebleken is, dat er wezenlijk verband bestaat tusschen deze zaak en de ziektenverzekering, en het deed mij genoegen van den Minister van Landbouw te vernemen, dat hij er eveneens over dacht. Wanneer in het debat is gezegd, dat ook ik deze ministerieele verklaring noodig achtte, is dit juist, maar ik vond dit noodig volstrekt niet om twijfel weg te nemen, maar alleen om de verhouding tusschen Regeering en Kamer zuiver vastgesteld te krijgen, en aangezien in dit opzicht mijn wensch volkomen is voldaan, wensch ik daarvoor nog thans mijn dank te betuigen.

De heer Roodhuyzen: Ik kan beginnen met den Minister mijn dank te betuigen voor de nadere uitlegging, die hij van art. 1638 c, speciaal van alinea 4 en 5, heeft gegeven. Ik moet het echter betreuren dat hij het verzet wat hier gekomen is en dat wel van meer dan eene zijde, tegen de verplichting voor den werkgever om het loon ook te laten doorgaan wanneer de werkman absent is ten gevolge van verplichtingen door de Overheid of de wet op hem gelegd, nog niet of niet voldoende heeft besproken. Wij zullen namelijk eerst naderhand te weten komen of de Minister van oordeel is met den heer Verhey, dat de militieplicht niet

kan gerekend worden onder dit artikel te vallen, om de eenvoudige reden dat de milicien die in dienst is, reeds op dat oogenblik zelf een geldelijke vergoeding neemt voor den dienst, welken hij den Staat presteert.

Wat de zaak betreft van de publiekrechtelijke lichamen, de gemeenteraden, Provinciale Staten — want wij hebben ook werklieden, die deel uitmaken van de Provinciale Staten en de Kamers van arbeid; ik zonder uitdrukkelijk uit het lidmaatschap dezer Kamer, omdat de Minister verklaard heeft dat wij hier alleen te doen zullen hebben met de functiën, die slechts korten tijd van afwezigheid eischen — heeft het toch mijn aandacht getrokken dat de Minister zoo weinig aandacht heeft gewijd aan die zaak, dat hij in eersten termijn bijna vergat daarover iets te zeggen.

Het heeft mij daarom genoegen gedaan, dat de heer Schaper, een onverdacht getuige in deze, erkend heeft dat het niet aangaat den werkgever te noodzaken vergoeding te geven voor een tijd die gebruikt wordt in dienst van de gemeenschap.

Ik blijf bij mijn groot bezwaar, dat de werkman door deze bepaling minder dan ooit vrijgelaten wordt te beoordeelen of hij een candidatuur voor een of ander publiekrechtelijk lichaam zal aanvaarden.

De Minister meent dat te ondervangen door onderscheid te maken in de plaats waar het lidmaatschap zal worden aanvaard; namelijk in groote dan wel in kleine gemeenten.

Ik betwijfel of zelfs een man van de erkende schrandtheid van den Minister er ooit in zal slagen de grenslijn zoo te trekken dat hier een bepaling gemaakt wordt, die in de practijk deugdelijk zal blijken.

De praatlust en de duur der vergaderingen hangen niet altijd af van de grootte der gemeente.

Ik heb er mij ten minste altijd over verbaasd, dat in den gemeenteraad van Rotterdam, de tweede gemeente des lands, heel wat minder gepraat wordt en veel meer afgedaan wordt dan in menige kleinere gemeente.

Zoo herinner ik mij, dat te Enkhuizen, waar ik lang gewoond heb, 5 vergaderingen besteed zijn aan het vraagstuk van de gemeentereiniging, dat nog niet naar wensch opgelost is.

Wel een bewijs dat men lid van den raad eener kleine gemeente kan zijn en dat er toch veel tijd van een lid gevegd wordt.

Als tweede punt wil ik opmerken, dat het langzamerhand gewoonte schijnt te worden om hen die aandringen op een Karenz-tijd in dit wetsontwerp, min of meer uit te krijten voor menschen die eigenlijk een zeer conservatieven maatregel willen.

Dat hangt echter af van hetgeen men onder Karenz-tijd verstaat.

Wanneer men een Karenz-tijd invoert op de wijze als bijv. in de Ongevallenwet is geschied, waarbij wel degelijk als het ongeval werkelijk is gebleken, naderhand de twee dagen Karenz-tijd worden uitgekeerd, dan zal men een waarborg gevonden hebben tegen simulatie.

Ik zie volstrekt niet in waarom wij vooruitstrevenden hier nu niet zouden toegeven wat eenvoudig de waarheid is; ik herhaal dat wij dit wetsontwerp niet beter maken als wij negeeren het bezwaar, dat van sommige zijden tegen simulatie en mogelijke simulatie wordt ingebracht.

Ik heb in mijn groote liefde voor sociale wetten altijd dit groote verdriet ondervonden van de Ongevallenwet, dat waar men ook in den lande komt, zelfs zij die groote en onverdachte voorstanders zijn van het beginsel dier wet, met teleurstelling wijzen op leemten die men niet kan wegpraten.

Wanneer een man als Minister Veegens heeft moeten toegeven dat er in die wet verkeerde plekken zitten, dan moet dat voor ons een vingerwijzing zijn bij elke nieuwe sociale wet dergelijke plekken te voorkomen en niet stokstijf vol te houden dat dergelijke zaken zich bij dit wetsontwerp niet zullen voordoen.

Kan hier niet veel gemakkelijker gesimuleerd worden dan bij de Ongevallenwet? Daar kan men zeer moeilijk simuleeren dat men het een of ander lichamelijk ongeval heeft gekregen, waarvan toch bijna altijd een of andere chirurgische behandeling het gevolg is. Waarom men nu geen waarborgen in deze wet zou mogen opnemen, dat de werkgever niet genoodzaakt zal zijn aan een Maandaghouder, aan een slechten werkman — ongesteldheid van enkele dagen is altijd te veinzen — het loon heeft uit te betalen, en waarom men aan dat bezwaar niet in onderlinge samenwerking zou mogen te gemoet komen, is mij niet recht duidelijk. Te meer, omdat ik vertrouwd dat, als eenmaal het arbeidscontract wordt vastgesteld, daaruit vanzelf zal voortvloeien, dat de meeste werkgevers, wanneer zij eenmaal hun werklui hebben leeren kennen en weten dat zij dat vertrouwen in hen kunnen stellen, nimmer bij een enkelen dag afwezigheid wegens ziekte

dadelijk aan simulatie zullen denken, niet terstond gebruik zullen maken van de bevoegdheid; die men hen zou geven om in dat geval het loon niet uit te keeren. Integendeel, wanneer zij daartoe overgingen, zouden zij inderdaad — de geachte afgevaardigde uit Zwolle heeft het reeds gezegd — met de zwarte kool worden geteekend.

Ik wensch nog even iets te zeggen ter verdediging van de bepaling van art. 1638 ij over de inwonende werklieden en dienstboden. Na hetgeen de heer Talma daarover gezegd heeft en het sprekend voorbeeld van dien huzaar, dat hij aanhaalde, kan ik daarover zeer kort zijn.

De heer Talma had een veel sterker voorbeeld kunnen aanhalen, want die huzaar, die men bij inkwartiering in huis krijgt, is een van de plichten die het Departement van Oorlog ons oplegt, en wij weten dat de plichten, door dat Departement ons opgelegd, nu juist niet tot de lichtste plichten in den Staat kunnen gerekend worden. Maar denk u een gemeente waar een hooge gemeentelijke belasting bestaat — als ik nu wederom de plaats mag noemen waar ik van daan kom, aldaar bedroeg ze 7 pct. — dan kon daar de werkmán, die niet in staat is dien hoofdelijken omslag te voldoen, verplicht worden door het gemeentebestuur een soldaat in huis te nemen totdat hij die som betaalt. De heer Duymaer van Twist zegt: dat is nu afgeschaft, dat is waar, maar het heeft toch nog zeer kort geleden bestaan: de soldaat zou dus wel een plaats kunnen vinden in dat werkmansgezin, terwijl de zieke arbeider er uit verdreven zou moeten worden.

Ten slotte één enkel woord over het dwingend recht dat men van twee zijden in deze Kamer wensch te zien opgenomen in de wet. Hier ontmoeten — zonderling genoeg — elkaar de heeren Schaper, de Klerk en Tydeman.

Ik begin langzamerhand — ik moet het eerlijk zeggen — een beetje bang te worden voor dat dwingend recht. Men zal daardoor mijns inziens de kans van de aanneming dezer artikelen niet verhoogen, en ik zou, wanneer een amendement werd ingediend — wat ik niet weet, wij spreken nog niet over amendementen, ik spreek dus *veronderstellenderwijze* — om er dwingend recht van te maken, den voorsteller, vooral als hij tot mijn vrienden behoorde, dit ten sterkste willen afraden. Om een zuivere stemming te krijgen zou ik een geheel anderen weg wenschen te volgen en eerst willen laten stemmen over de artikelen, in welken vorm ze dan ook tot de eindstemming zullen komen, om *daarna* een nieuw artikel in te voegen, waarin bepaald werd dat wat in de aangenomen artikelen staat, dwingend recht zal worden. Op die wijze coupeert men de gelegenheid, waar juist de heer Talma zoo bang voor is, dat er een concurs zal komen van hen wien het artikel te ver. en hen wie het niet ver genoeg gaat om deze artikelen te verwerpen.

Wij hebben heden en ook de vorige dagen herhaaldelijk de vermaning van u gehad, Mijnheer de Voorzitter, dat het niet aangaat te twifelen aan de oprechtheid van de oppositie of aan de verdediging van de leden voor eenig artikel. Het komt dan ook niet in mij op, daaraan te twifelen, maar het zou mogelijk zijn, dat het een geheel oprechte politieke slimmigheid ware van zekere zijde om op dit dwingend recht aan te dringen, ten einde te laten gevoelen hoe zwaar het artikel bij aanneming zou kunnen wegen. Daarom zou ik van dit dwingend recht dit willen zeggen: wij hebben hier en van den heer de Klerk en ik meen ook van den heer Schaper gehoord, dat deze artikelen zonder dwingend recht eigenlijk weinig of niets waard waren, maar de twijfel daaraan is sinds lang bij mij opgeheven. Wanneer deze artikelen zonder dwingend recht inderdaad niets zouden beteekenen, zou ze niet de eer te beurt zijn gevallen van een zóó hevige oppositie van conservatieve zijde in deze Kamer als wij hier hebben bijgewoond.

De heer **Drucker**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal mij niet in de bespreking der amendementen en der onderdeelen van het artikel begeven en ik wensch mij ook niet te verdiepen, zooals in deze Vergadering meer en meer in den loop der jaren geschiedt, in de casuïstiek van de toepassing, welke het artikel in de practijk van het leven en bij de rechterlijke macht zal hebben te vinden. Naar mijn bescheiden meening geraakt ons Parlement langzamerhand in de casuïstiek zóó ver als noch hier te lande noch in andere landen, waar men dezelfde wetgevende taak heeft te vervullen, gebruikelijk is geweest of nog gebruikelijk is. Ik voor mij doe daaraan niet mee. Er is mij herhaaldelijk, ook nog in den laatsten tijd, door bevoegde mannen uit de practijk verzekerd, dat de wetten in de toepassing meer moeilijkheden geven, meer zorg baren, naarmate de wetgever het aantal der voorschriften vermeerdert, het aantal van de gevallen, die in de wet worden opgenomen, doet toenemen.

Ik zal straks natuurlijk, wanneer ik geroepen word namens de Commissie van Rapporteurs over de amendementen te adviseeren, mij niet op dat standpunt kunnen houden, want als er amendementen worden ingediend, die zich verder in de casuïstiek begeven, zullen wij verplicht zijn daaromtrent een oordeel uit te spreken, maar nu ik voor mijn persoon spreek, wensch ik daaraan niet mede te doen.

Ik zal mij bepalen tot een enkele zeer korte opmerking over artikel 1638 ij en tot een meer uitvoerige beschouwing over de twee hoofdpunten, die bij art. 1638 c in het spel zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik bepaal mij tot een zeer kort woord in het algemeen over de strekking van art. 1638 ij. De heer Blocker heeft dezer dagen gemeend hier deze gissing te mogen opperen, dat dit een artikel is, dat in de studeerkamer is uitgevonden. De geachte afgevaardigde, hoe zaakkundig ook op dit gebied en hoe scherpzinnig ook, vergist zich in die veronderstelling omtrent den oorsprong van dit artikel. Dit artikel is eenvoudig ontleend aan de wetgeving van twee landen, die genoemd mogen worden, van Duitschland en van Zwitserland. In het Deutsche Burgerlijk Wetboek staat dit artikel en men heeft daar de bepaling zóó gewichtig geacht, dat men het artikel reeds onmiddellijk toepasselijk heeft verklaard op de huiselijke dienstboden, welke men overigens niet onder dezen titel van het Burgerlijk Wetboek deed vallen.

Dezelfde bepaling geldt in Zwitserland, en dat zij daar gunstig werkt en niet door de bevolking wordt afgekeurd, blijkt hieruit, dat in het aanhangige ontwerp tot herziening van het verbintenissenrecht daar te lande die bepaling opnieuw bijna onveranderd voorkomt. Die bepaling hangt dus niet samen met eigenaardigheden van het Deutsche volkskarakter, maar gaat ook in het vrijheidlievende Zwitserland met de volksovertuiging akkoord.

Wanneer men praktische bezwaren vreest, dan wensch ik ook mijnerzijds uit te spreken, hetgeen reeds herhaaldelijk in deze Vergadering is gezegd, dat de particuliere verzekering, die steeds naar nieuwe terreinen zoekt, welke zij kan ontginnen, zich al zeer spoedig met deze zaak zal bezighouden. En het is een gelukkig verschijnsel, dat ook in die kringen van ons volk, waar men vroeger principieele bezwaren tegen iedere verzekering koesterde; die bezwaren meer en meer op den achtergrond geraken.

Ik kom thans tot enkele opmerkingen over art. 1638 c. Ik zal mij daarbij bepalen tot twee hoofdpunten, in de eerste plaats tot het in de lucht hangende denkbeeld, door verschillende sprekers hier aanbevolen, om de geheele voorziening voor het geval van ziekte voorloopig achterwege te laten, en ten tweede tot het ook reeds herhaaldelijk hier besproken denkbeeld, de regeling, die men maakt, te verklaren tot dwingend recht.

In de eerste plaats enkele opmerkingen over de vraag, of men een regeling omtrent de ziekte hier zal opnemen. Daaromtrent zijn vooral geopperd bezwaren van drieërlei aard. Dat die regeling op zich zelf noodig is, het is waarlijk haast niet denkbaar, dat dit in een vergadering als deze nog zou worden tegengesproken. Die er aan mocht twifelen, of er Nederlandsche patroons zijn aan wie hun verplichting in dezen in herinnering moet worden gebracht, behoeft slechts een enkele blik te werpen in de arbeids-enquête. Ik zal de Vergadering niet ophouden met citaten, maar men weet ook zonder dat wel, dat destijds een huivering ging door het land bij het lezen van menig antwoord, door patroons gegeven omtrent de wijze, waarop zij hun plicht in geval van tijdelijk verzuim door hun arbeiders opvatten.

Drieërlei bezwaar is geopperd: het verband met de ziektenverzekeringen; de simulatie en de moeilijkheid van het constateeren der ziekte. Over die drie punten eenige opmerkingen.

Aangaande het verband tot de ziektenverzekering kan ik mij voor een groot deel aansluiten bij hetgeen mijn geacht medelid in de Commissie, de heer Talma, heeft opgemerkt. Al ware er nooit van ziektenverzekering quaestie geweest, dan zou dit artikel in een wet als deze reden van bestaan hebben. Dan juist, hoor ik daar zeggen. Zeker, maar ook indien er een ziektenverzekering is. De heer Lohman heeft dezer dagen bij interruptie gezegd: het een of het ander. Het Deutsche Rijk is daar om te bewijzen, dat als men de zaak goed wil regelen, men moet hebben het een en het ander. In Duitschland had men de ziektenverzekering en desniettemin heeft men zonder eenig tegenspreken en zonder debat — zonder debat doen wij hier in Nederland nu eenmaal niets — § 616 van het Burgerlijk Wetboek opgenomen.

En hoe het hier te lande zijn zal, kan men zich gemakkelijk voorstellen als men overweegt dat, hoe de ziekteverzekering er ook zal uitzien, deze zich toch beperken zal tot zekere kringen van personen. Er blijft dus een aantal personen

over, voor wie elders vastgesteld moet worden, dat hun loon bij ziekte doorloopt of niet doorloopt.

De hoofdredacteuren van onze groote couranten bij voorbeeld zijn ook arbeiders in den zin der wet, zij vallen zeer zeker niet onder de ziekteverzekering, en toch moet antwoord gegeven worden op de vraag of bij ziekte van den hoofdredacteur van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* zijn loon al of niet doorgaat.

Het tweede punt, waarover ik kortelijk wil spreken, is de simulatie. De geachte afgevaardigde de heer van Wijnbergen heeft al te recht herinnerd aan het feit, dat er tal van personen zijn, wier loon thans bij ziekte doorgaat. Er zijn tal van werkgevers in allerlei bedrijven, die het loon bij ziekte laten doorloopen.

Ik heb hier voor mij bijv. — ik zal de Vergadering niet vermoeien met voorbeelden, maar een enkel voorbeeld zegt dikwijls meer dan lange abstracte redeeringen — het reglement van de Vereeniging van werkgevers in het veembedrijf te Amsterdam. Dat is nu geen bedrijf, waar zulk een bijzonder patriarchale verhouding heerscht, of waarbij men te doen heeft met een keurbende van arbeiders, in wie men een zeer bijzonder vertrouwen stelt. In dat reglement nu staat, dat gedurende drie weken het vaste loon wordt uitgekeerd, en daar worden volstrekt niet uitgezonderd de eerste of de eerste en de tweede dag. Wanneer nu die werkgevers zoo ontzaglijk bang waren, bij hun werklieden, voor simulatie, zouden zij die bepaling zonder wachttijd niet hebben opgenomen.

In dit opzicht schaar ik mij aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Rotterdam, den heer de Klerk, die zeide: bij den werkman, waar de plicht misschien niet spreekt, daar doet het belang zich luid genoeg hooren. De werkman weet, dat nog, afgezien van de loonbetaling, een ziekelijk arbeider, die herhaaldelijk een boodschap stuurt en niet verschijnt, niet bij den patroon in de eerste plaats in aanmerking komt. Ik ben ook niet bang voor dien werkman, door den heer Blooker geïntroduceerd, die van tijd tot tijd des Dinsdagsochtends zich aanmeldt met een attest van den dokter, volgens hetwelk hij des Maandags ziek was en niet kon werken. Dat dat altijd op Maandag gebeurde zou gauw genoeg de attentie van den patroon trekken, en wanneer die patroon daarvoor dan betalen moest, zou hij zeggen: een man, die toevallig op Maandag altijd ziek is, past in mijn bedrijf slecht.

Die simulatie kan natuurlijk voorkomen. In alle kringen van de maatschappij vindt men menschen, die door inheligheid gedreven worden en neiging tot duitendieverij hebben; men vindt die niet alleen onder den werkmansstand, maar men ontmoet ze in alle andere standen. Simulatie zal dus voorkomen. Maar laten wij daarbij niet overdrijven. Ik heb mijn aantekeningen nog eens nagegaan en tal van verklaringen gevonden van patroons die zeiden: men moet niet te veel over simulatie praten. Ik heb hier bij voorbeeld uit de enquête een verklaring van een man, wiens naam op industrieel gebied wel bekend is, den heer R. A. Laan, te Wormerveer.

Aan dien patroon werd gevraagd: „Er wordt wel eens door werkgevers gezegd, dat het groote bezwaar tegen uitkeering bij ziekte daarin ligt, dat de ziekte gesimuleerd wordt. Is dat uw ondervinding niet?”

Het antwoord was: „Dat heb ik nooit ondervonden.” (Vr. 4765).

Nog een ander geval, en ik zal het bij dat tweede laten, om de Vergadering niet te vermoeien. Toen in zekere stad van Duitschland de stedelijke overheid zich afvroeg, of het loon kon doorloopen bij ziekte, werd in die stad gezegd — het was in Maagdenburg — dat is gevaarlijk, het zou leiden tot simulatie, tot spoediger ziek melden en langer ziek blijven. Men ging op onderzoek uit. Met welk gevolg? „Da aber auf Erkundigung in anderen Städten, die den vollen Lohn als Krankengeld gewähren, zur Freude des Magistrats gemeldet worden sei, dass in der Praxis keine Missbräuche vorgekommen seien”, week men niet voor de geopperde bedenking en kende loon bij ziekte toe. (Sociale Praxis, dl. 14, kol. 196.)

Ja, zeide de heer Lohman, maar met het oog op het platteland ben ik er zoo bang voor.

Op het platteland behoeft men er juist niet bang voor te zijn; misschien eerder nog in zeer groote steden. Ik vond in denzelfden enquête-bundel van de Zaanstreek verklaringen van fabrikanten, die zeiden: op het dorp controleert de een den ander. (Vr. 5572, 5940).

Dit antwoord is eenvoudig, maar m. i. afdoende.

Ik wil dus niet ontkennen, dat er gevallen van simulatie bestaan, maar de practijk leert, dat de vrees daarvoor zeer overdreven wordt.

In de derde plaats de vraag van het constateeren van de ziekte. Daaromtrent zijn in déze vergadering allerlei voorstellingen gegeven, welke ik, wanneer het

woord parlementair mocht zijn, avontuurlijk zou willen noemen. Er is gezegd, dat de werkman op dit gebied beweren kan wat hij wil, als hij de brutaliteit maar heeft van te zeggen: ik maar er een proces van; want de patroon zou altijd betalen, om maar van het proces af te zijn.

Met den heer Schaper geloof ik, dat de patroons in Nederland niet zulke lammeren zijn, dat zij op het dreigement met een proces den werkman onmiddellijk zullen toegeven al wat hij vraagt; maar ik voeg er eerlijk bij, dat ik het ook niet hoop, want mocht de wet dit gevolg hebben, dan zouden wij geen recht, maar tirannie verkrijgen.

Maar de patroons in Nederland zijn zoo niet. Zij zullen een enkel geval uitkiezen, waarin zij overtuigd zijn bij den rechter gelijk te krijgen, en dat geval zal den werkman leeren, zijn tijd en moeite niet noodeloos te besteden en geen lichtvaardige, ongegronde acties te zetten.

Aan den anderen kant heeft men den werkman willen opdragen een bovenmenscheijk bewijs.

Ik meen ook daartegen te moeten opkomen. Wanneer de werkman niet alleen moet overleggen een medisch attest, dat de ziekte constateert, maar bovendien den rechter moet aantoonen hoe hij aan de ziekte gekomen is, hoe die ziekte ontstaan is, zoodat de rechter uit zijn mededeelingen moet leeren dat de ziekte niet veroorzaakt is door onzedelijkheid, zou men vorderen van den werkman wat de rechtsgeleerden vroeger noemden: een duivelsch bewijs.

Dit kan niet de strekking van het artikel zijn. Voor de gevallen van opzet of onzedelijkheid rust de bewijslast op den patroon, gelijk uit den tekst der wet duidelijk blijkt.

Wanneer het denkbeeld, in de Vergadering geopperd, om de vraag van het loon in geval van ziekte ongeregeld te laten, verwezenlijkt werd, wat zouden wij dan krijgen?

De geachte afgevaardigde uit Tiel, de heer Tydeman, zeide gisteren: dan krijgen wij een leemte in de wet. Ware het maar zoo! Doch ik kan niet begrijpen, hoe de geachte afgevaardigde dit heeft kunnen volhouden na het afdoende betoog van den Minister. Een leemte in de wet hebben wij op dit oogenblik; maar wanneer gebeurt wat de geachte afgevaardigde wil, dan hebben wij niet een leemte, maar een stellige bepaling in de wet, die zegt dat, in welk bedrijf ook, de werkgever niet verplicht is loon te betalen bij ziekte van zijn arbeider.

Wanneer dit in onze wet komt te staan, dan is onze wet achterlijk, vergeleken bij de nieuwere wetboeken, die zich met deze zaak hebben beziggehouden. En nu mag de heer Tydeman zich wel van het Zwitsersche wetboek afmaken en zeggen: daar staat het in een ander verband. Het is mogelijk een ander verband, maar de rechtsverhouding tusschen arbeider en patroon is in Zwitserland dezelfde als bij ons, de vraag is of men loon krijgt als men ziek is; die vraag is in Zwitserland dezelfde als hier.

Het is achteruitgang, ook bij de bestaande wet. In de bestaande wet is de zaak niet geregeld, is de zaak onzeker. De heer Minister heeft gisteren een Fransch schrijver aangehaald, en nu zou ik toch niet gaarne willen, dat de niet-juristen in deze Vergadering, die dit punt misschien niet kunnen controleren, den indruk zouden bekomen, dat dit nu is één Fransche schrijver, die er aldus over denkt. Neen, Mijnheer de Voorzitter, de Fransche schrijvers, bijna zonder uitzondering, zeggen, dat bij korte ziekte het loon doorloopt. Zij beroepen zich daarbij op eigenaardige wijze op uitspraken van het Parlement te Parijs van 1419 en 1483 en voegen er bij — ik vermeld dit alleen wegens deze bijvoeging —: zouden wij nu in dezen tijd minder humaan zijn dan men was in de 15de eeuw? Ik mag de Fransche schrijver[s] hier citeeren, omdat de Fransche wetgeving in deze dezelfde is als de onze.

Bij ons heeft Diephuis geleerd, dat men geen loon heeft te betalen bij ziekte, maar, voegt hij er bij, men pleegt aan te nemen, dat bij korte ongesteldheid het loon doorgaat. Diephuis erkent dus, dat hij afwijkt van de algemeene meening. Land, wiens commentaar ook groot gezag heeft, leert tegenover Diephuis, dat bij korte ongesteldheid het loon doorgaat. Onder de juristen van naam, die zich veel met ons burgerlijk recht hebben beziggehouden, behoort professor Fabius, die in zijn interessant werkje: „Huiskamer en Keuken”, op blad. 152 zegt: „Naar scherp recht heeft, naar mij voorkomt, de dienstbode recht op loon zoolang hij dienstbode is; hij dat karakter draagt”. De wet dient dit nader te regelen, doch zoo is het eigenlijk recht, zegt professor Fabius.

Wij gaan dus achteruit bij het bestaande recht, wanneer wij doen wat de heer Tydeman wil, wanneer wij in de wet schrijven: gij zult voortaan niet verplicht zijn loon uit te betalen bij ziekte.

Ik hoor daar zeggen: Neen. Maar het is onweerlegbaar, dat dit in de wet

zal staan, wanneer de regeling voor het geval van ziekte uit het artikel gelicht wordt.

Daar kan van afgeweken worden, wordt daar gezegd. Dat is volkomen waar, maar dan staat als normaal recht in de wet, dat bij ziekte geen loon wordt uitbetaald. Ik kom straks in een ander verband terug op de vraag, wat de beteekenis is van een wettelijke regeling, die niet is dwingend recht.

Het is natuurlijk niet te zeggen, hoeveel patroons tegenwoordig in geval van ziekte doorgaan met loon betalen en hoeveel niet, maar uit de verslagen van de inspecteurs bij voorbeeld blijkt, dat in vele gevallen de patroons bij ziekte met betaling doorgaan. In sommige kringen is het zelfs algemeen gebruik. Te Amsterdam heeft men op gemeentelijk gezag een commissie ingesteld, die zich beziggehouden heeft met een onderzoek naar den toestand van de handels- en kantoorbedienden. Die commissie rapporteert, dat in Amsterdam de bedienden in geval van ziekte hun volle salaris behouden, namelijk op de geld- en effectenkantoren, zonder een enkele uitzondering.

Zullen wij nu tot hen, die tot nog toe aldus hun verplicht vervulden zeggen: gij kunt daarmee doorgaan, maar gij behoeft het niet te doen, wij stellen als normalen regel, dat gij geen loon behoeft te betalen bij ziekte, dat is de bepaling der wet, wilt gij u toch verbinden daarmee door te gaan, dan moet gij dit uitdrukkelijk in uw overeenkomsten opnemen?

Het stelsel, dat hier door den heer Tydeman wordt gepredikt en waaromtrent een amendement is aangekondigd, plaatst onze wet achter bij buitenlandsche wetgevingen en vormt een terugred bij den bestaanden toestand, is een mededeeling aan tal van werkgevers, die nu misschien nog hun verplichting gevoelen, dat zij althans wettelijk dien plicht niet hebben. Ik behoef niet te zeggen, na dit te hebben betoogd, dat het mij persoonlijk ontzaglijk zou spijten, en dat ik hoop, dat de Kamer zich niet er toe zal laten bewegen een dergelijken regel in onze toekomstige wet op te nemen.

Wel zegt de heer Blooker, dat dit slechts een regeling geldt voor een paar jaren, want het ontwerp op de ziektenverzekering moet reeds bij den Raad van State zijn. Ik weet het niet, Mijnheer de Voorzitter, het kan zijn, dat de heer Blooker gelijk heeft; ik krijg van dergelijke dingen geen bericht. Maar laat het zoo zijn, dat het ontwerp reeds bij den Raad van State is, wanneer het verder behandeld wordt met de grondigheid, waarmede dat pleegt te geschieden, dan zal het nog wel eenigen tijd duren voordat het ontwerp wet is geworden en is ingevoerd. En intusschen zou in de wet neergeschreven zijn: gij patroons zijt niet verplicht langer loon uit te betalen bij ziekte.

Ik kom thans tot het tweede punt, waarvoor ik van de Vergadering eenige oogenblikken aandacht moet vergen, n.l. de vraag, of deze bepaling moet zijn dwingend recht of niet, naar mijn bescheiden meening de moeilijkste vraag, die zich bij dit artikel voordoet.

Wanneer men dit artikel, zooals het nu luidt, niet maakt tot dwingend recht, wat is dan de beteekenis der bepaling?

Deze, dat de wetgever het aldus voorstelt als de normale verhouding tusschen werkgever en arbeider, als een regel, waarvan men mag afwijken, maar waarvan de wetgever de afwijking volstrekt niet aanbeveelt, dien hij integendeel stelt als de meest wenschelijke, de meest doeltreffende regeling.

Die regeling neemt de wetgever in de wet op, maar hij zegt er bij: wilt gij lieden het anders, dan verbied ik u dit niet, maar dan verlang ik één ding — en dat leg ik uitdrukkelijk in het artikel — namelijk, dat gij dat niet lichtvaardig doet, maar dat gij u behoorlijk rekenschap er van geeft, dat gij andere regels stelt dan die welke in de wet zijn neergelegd. Dit blijkt uit den eisch van de *schriftelijke* overeenkomst. Het opnemen daarvan toont aan, dat de wetgever ernstig overleg wil, besef bij de partijen, dat zij een andere regeling aannemen dan de wetgever als algemeen wenschelijk oordeelt.

Ik zeg opzettelijk: een andere regeling, want men is zoo licht geneigd om, waar afwijking geoorloofd is, te zeggen, dat het nu aan partijen geheel vrij staat, daar niets voor in de plaats te stellen. Maar dat is hier niet in de eerste plaats de bedoeling. De bedoeling van het toelaten van afwijking is zeker vooral, dat men een andere regeling, die voor bijzondere gevallen meer rationeel mag worden beschouwd dan wat in het algemeen in de wet staat, daarvoor in de plaats mag stellen.

Wij hebben hier verschillende gissingen gehoord omtrent hetgeen waarschijnlijk zal geschieden, wanneer dit artikel niet krijgt een dwingend karakter. De heer van Dedem heeft het doen voorkomen, alsof het eigenlijk vrijwel hetzelfde zou zijn, of dit artikel wordt dwingend of aanvullend recht, want, zeide hij, geen patroon zal er van durven afwijken, hij zou met een zwarte kool worden getee-

kend. Wij hebben echter ook precies het tegenovergestelde gehoord. De heer van Wijnbergen heeft gezegd, dat men dagelijks zal afwijken, en de heer Schaper heeft gemeend, dat het geheele artikel den tijd niet waard zou zijn, die er aan besteed wordt, wanneer het niet werd dwingend recht. Zou hier de waarheid niet in het midden liggen? Zou er aan weerszijden niet zijn overdrijving? Wat waarschijnlijk zal gebeuren, voor zoover men dit zeggen kan — en ik zal straks trachten aan te toonen, dat er voor deze onderstelling eenige gegevens zijn — is dit, dat wanneer het artikel blijft aanvullend recht, vooreerst in de kringen waar het nu gebruikelijk is, het loon bij ziekte te doen doorloopen, de patroon er geen oogenblik over denken zal, de werking van dit artikel uit te sluiten; hij zal doorgaan met het loon uit te betalen gelijk hij dit tot dusver deed. De patroon, die het tot nog toe niet deed, zal de zaak moeten gaan overwegen. Hij zal zich zelf moeten afvragen: kan, mag, of durf ik onder sommige omstandigheden bij mijn werklieden komen en zeggen: laat ons dit artikel uitsluiten, of de zaak anders regelen. Ik geloof te mogen vertrouwen, dat menig werkgever niet zal willen voorstellen, de werking van dit artikel absoluut uit te sluiten. Wel kan ik mij voorstellen, dat hij tot zijn werklieden zegt: wij moeten met het oog op ons bedrijf, met het oog op den aard van deze onderneming, de zaak ietwat anders regelen. Een patroon, die ontzaglijk bang is voor simulatie, zal wellicht zeggen: de eerste dagen betaal ik niet uit, voor de eerste week betaal ik $\frac{3}{4}$ van het loon, maar dat betaal ik dan ook voor de volgende weken.

Een ander zal zeggen: ik weet niet hoe het met de ziektenverzekering zal loopen, laat ons dus afspreken, dat wanneer die ziektenverzekering er komt, wij de zaak opnieuw zullen bezien, zoodat bij ons een regeling wordt ingevoerd, die zal gelden totdat de ziektenverzekering er is. Maar ik herhaal, dat ik me een normaal patroon niet goed kan voorstellen, die tot zijn werklieden geheel algemeen zou zeggen: bij mij gebeurt er niets, ik betaal bij ziekte niets uit.

Hoe zal men over een patroon oordeelen, uit een moreel oogpunt, wanneer hij afwijking voorstelt van dit artikel? Ik zou zeggen: zeer verschillend. Wanneer bij voorbeeld een zeer rijk man, die 5 of 6 dienstdienden houdt, geen loon zou uitbetalen bij een korte ziekte, omdat de wet dit toelaat, dan zou men waarschijnlijk over een dergelijk man schande spreken. Maar wanneer een klein baasje een knecht heeft die 25 jaar bij hem in dienst is en die knecht is oud en ziekelijk geworden, maar hij houdt hem toch in dienst, alleen zegt hij: voor de tijden dat gij ziek zijt, kan ik u uw volle loon niet uitbetalen, maar bijv. de helft, dan zal men zeggen: dat is een braaf man, want hij tracht toch dien ouden knecht te houden en hij geeft nog bovendien halfloon, wanneer die oude knecht ziek wordt. De beoordeeling uit een moreel oogpunt zal dus verschillend zijn naar gelang van de omstandigheden.

Ik zeide zoo straks: voor de gissing, die ik opperde, is eenige grond. Ik kan mij daarbij n.l. beroepen op de ondervinding, opgedaan in Duitsland met een artikel, dat niet is dwingend recht, dat is § 616 van het Burgerlijk Wetboek. Wat heeft nu de ervaring in Duitsland ten opzichte van dat artikel geleerd? Dat artikel wordt in tal van overeenkomsten niet uitgesloten. En dat kan ik hieruit bewijzen, dat over dit artikel een uitgebreide rechtspraak bestaat, een rechtspraak die niet zou kunnen voorkomen, wanneer in alle contracten dat artikel werd uitgesloten, want dan zou de rechter met de uitlegging van het artikel verder niets hebben te maken.

Dat artikel is dus door tal van patroons niet uitgesloten. Er zijn er ook, die het wel hebben uitgesloten. Ik wil een noemen, omdat dit geval juist nog al treffend is, waar wij van sociaal-democratische zijde zoo veel over dit wetsontwerp hebben moeten hooren. Ik vind in het tijdschrift *Gewerbegericht* (dl. 9, kol. 269) vermeld, dat in een vergadering van leiders van sociaal-democratische drukkerijen, den 20sten Maart 1904 bijeengekomen, om de vraag te bespreken hoe zij de werking van § 616 in hun drukkerijen zouden regelen, werd besloten, bij ziekte niets te geven; er werd geen andere regeling voor de wettelijke in de plaats gesteld.

De heer **Schaper**: Gij ziet hieruit hoe noodig het is dwingend recht te stellen.

De heer **Drucker**: Ik dacht wel dat u dit zoudt zeggen. Ik neem het die patroons niet kwalijk, dat zij het artikel hebben uitgesloten, dat kon door de omstandigheden worden noodig gemaakt, maar ik neem het hun wel kwalijk dat zij dit hebben gedaan als heeren, als patroons, zonder daarbij in overleg te treden met hun werklieden. Dat doen anderen wel. En dat levert sterker bewijs. In tal van gevallen is de regeling van § 616 uitgesloten bij collectieve overeenkomst. Dit is voor mij een belangrijke aanwijzing geweest, dat het niet verstandig

zou zijn, hiervan te maken dwingend recht. Bij de collectieve overeenkomst toch komen niet alleen de werkgeversbelangen tot hun recht, maar weet de arbeider ook wat hij doet. En nu kan men in de bekende collectie van mejuffrouw Imle tal van gevallen vinden, waar de werking van § 616 wordt uitgesloten. Dit is dus geen tyrannie of overmacht van patroons, maar verstandig overleg tusschen beide partijen, die het in hun bedrijf beter vinden, het artikel niet te doen werken.

Sommige patroons stellen ook een andere regeling voor de wettelijke in de plaats, en daarvan heb ik hier ook voorbeelden, die blijkbaar voor een bepaald bedrijf verstandiger geacht wordt dan die welke de wet in het algemeen geeft.

Ziedaar wat de ervaring leert in Duitsland, waaruit men dus eenigermate een gevolgtrekking mag maken ten aanzien van wat waarschijnlijk hier gebeuren zal.

Verschillende sprekers hebben een argument gebruikt, dat in deze Vergadering, waar wij voor de kleinen altijd veel voelen, steeds indruk maakt. Er is gezegd: de kleine werkgever wordt hiervan de dupe. Nu is dit woord „dupe” wel wat kras, want het ergste wat hem kan overkomen, is, dat hij éénmaal het loon betalen moet, voor ééne ziekte, zonder er op gerekend te hebben; en als hem dit éénmaal overkomen is, en hij tot zijn schade bemerkt, dat het artikel bestaat, weet hij beter. Dan mankeert er alleen nog maar aan, dat hij moet gaan schrijven! Dat is verschrikkelijk; maar ook hier ben ik gerustgesteld, want de heeren Zijlma en Ferf, die het platteland kennen waar men het moeilijkste schrijft, hebben zelf voorgesteld: afwijking bij schriftelijke overeenkomst. . . .

De heer Heemskerk: Zij kunnen wel schrijven, maar zij maken geen schriftelijke contracten.

De heer Drucker: Wel volgens het amendement van de heeren Zijlma en Ferf! Voor den kleinen werkgever zal het dus zulk een vaart niet loopen. Ik ben overtuigd, dat die kleine schoenmakersbaas, die dit éénmaal bij de hand heeft gehad, zijn afkeer voor schriftelijke contracten zal overwinnen; wil hij dit niet, dan moet hij zich maar onderwerpen aan den regel der wet.

Zoo komen wij tot een aannemelijk resultaat. Wat geschiedt er daarentegen, wanneer men dit artikel maakt tot dwingend recht? Daarover nog een enkel woord.

Maakt men dit artikel tot dwingend recht, dan kan men twee stelsels volgen, welke beide in deze Vergadering reeds zijn verdedigd. Men kan zeggen: of iedere afwijking is ongeoorloofd, of alleen die afwijkingen zijn ongeoorloofd, die ten nadeele van den arbeider zijn.

Hoe moeilijk de keuze is tusschen die beide stelsels, blijkt wel hieruit, dat dezelfde afgevaardigde in twee verschillende redevoeringen van het eene stelsel op het andere overspringt.

Verbiedt men alle afwijking, dan neemt men een zeer onpractischen maatregel, want dan verbiedt men aan den patroon in het contract een regeling te zetten en zich te verbinden tot een uitkeering op ruimer schaal dan verplicht is gesteld in de wet, die natuurlijk met een minimum genoeg moet nemen.

Ik begrijp niet, hoe iemand, die zegt voor de arbeidersbelangen op te komen, verbieden wil, dat men een regeling maakt, die voor de arbeiders gunstiger is dan die welke de wet geeft.

Dit is het eene stelsel, eenvoudig, maar voor den arbeider hoogst nadeelig, want er zijn duizenden patroons in Nederland, die zich tot meer verbinden dan hier staat. Waarom nu tot hen te zeggen: dit mag niet? Gij moogt wel meer geven, maar gij moogt het niet in het contract zetten, want dan is dit contract nietig. Dit begrijp ik niet.

Het tweede stelsel is: gij moogt niet afwijken ten nadeele van den werkman. Daartegen geldt onomstootelijk het bezwaar, door den heer Talma ontwikkeld, dat het uiterst moeilijk is te zeggen, welke regelingen gunstiger of ongunstiger voor den arbeider zijn dan dit artikel. Wij hebben een dergelijke bespreking gehad bij een vorig artikel en toen is in deze Kamer uitdrukkelijk erkend door iemand die een amendement had voorgesteld, dat het afwegen van twee dergelijke stelsels tegenover elkaar uiterst moeilijk is.

De heer Schaper: Dat was heel iets anders. Het betrof een geheel reglement.

De heer Drucker: Hier kan er ook een samenhang van verschillende bepalingen zijn. Een patroon kan bij voorbeeld twee dagen lang niets geven en dan vier weken lang het halve loon. Wie zal uitmaken of dit al of niet voordeeliger is dan het artikel?

De heer Schaper: Dat kan de rechter uitmaken.

De heer Drucker: De rechter kan het uitmaken, maar onderwijl is de patroon steeds in onzekerheid, of hij een geldig of een nietig contract heeft gesloten.

De keuze tusschen die twee stelsels is uitermate moeilijk. Maar, zeg men, het moet toch dwingend recht worden, want anders is het niets. Nu heeft het ook mijn aandacht getrokken, dat die bewering juist komt van de zijde dergenen, die van het artikel niets willen weten. Het stemt altijd tot nadenken, wanneer men mensen, die gekant zijn tegen een geheele bepaling, hoort zeggen: als gij het doet moet gij het flink doen.

Dan ben ik eerder geneigd mij te scharen aan de zijde van hen die zeggen: ik krijg misschien op dit punt niet mijn vollen wensch, doch ik neem genoeg met de minder voortreffelijke bepaling. Wanneer de tegenstanders mij dan uitdagen, moedig te wezen en flink door te tasten, dan bedenk ik mij twee keer.

Het wordt nu voorgesteld — en dat verbaast mij eenigermate van een jurist als de heer Tydeman — alsof eigenlijk een wetsbepaling, normaal gesproken, dwingend behoort te wezen. Ik voor mij ben niet bang voor dwingende bepalingen, in mijn ontwerp zijn zij in grooten getale te vinden. Maar men moet niet de geheele geschiedenis en de geheele juristerij omkeeren. Men moet het niet aan de niet-juristen doen voorkomen, alsof dwingend recht het normale geval is en het een soort van lafhartigheid is, daarvan af te wijken. In ons contractenrecht zijn er meer dan 600 artikelen en op de vingers kan men natellen, welke daarvan dwingend recht zijn. Nu moet de heer Tydeman niet zeggen: als gij een bepaling wilt, moet het natuurlijk dwingend recht zijn. Neen, tot dusver is dit in het contractenrecht hooge uitzondering. In dit ontwerp komt veel dwingend recht voor. Maar daarom mag men nog niet de orde omkeeren en zeggen: de normale toestand is dwingend recht, en als gij dit niet wilt zijt gij een halfslachtig man.

Zuiver practisch doen wij beter, als wij de zaak niet maken tot dwingend recht, maar genoeg nemen met aanvullend recht. Ik geloof dat degenen, die de zaak willen, verstandig zullen doen hun eischen niet te hoog te spannen, zoo zij niet willen, dat er van de zaak niets terecht komt.

Ook de heer Schaper zal, als het artikel tot stand komt als aanvullend recht, later moeten erkennen: in menig geval helpt het wel, en in de Kamer heb ik mij wel wat sterk daarover uitgelaten. Wij kennen den geachten afgevaardigde als een man, met wien te praten valt.

Laten wij niet vergeten de practische bezwaren. Een ziekelijke arbeider heeft moeite genoeg om door de wereld te komen, maar als men in de wet verbiedt een ziekelijken arbeider in dienst te nemen anders dan op conditie dat zijn loon doorgaat bij ziekte, wordt het hem misschien niet onmogelijk, maar toch zeker nog moeilijker gemaakt onder dak te komen.

Laten wij nog een ding niet uit het oog verliezen. In het artikel van de Regeering is de geheele werking van de zaak vastgeknoot aan den opzeggingstermijn. Wanneer men er niet van mag afwijken, doordat de Kamer in haar wijsheid besloten heeft er dwingend recht van te maken, dan kan men den opzeggingstermijn zoo kort stellen, dat de werking van het artikel toch vrijwel illusoir wordt, en dan is de werkman nog minder gebaat.

Op die practische motieven ben ik voor mij, maar dan ook zeer stellig, gekomen tot de overtuiging, dat men verstandig zal doen, met het Regeeringsartikel mede te gaan en zich tot aanvullend recht te beperken.

De heer Verhey: Mijnheer de Voorzitter! De loop der beraadslagingen noopt mij nog een enkel woord te zeggen. In de Kamer heeft instemming gevonden mijn opvatting van de 3de alinea van art. 1638 c, dat de militie- en landweerplichtigen die, in werkelijken dienst onder de wapenen zijn, niet daaronder vallen. Ook de Minister gaat voor een groot deel met mij mede.

De Minister grondt zijn gevoelen meer bepaald op den korten tijd, die in de derde alinea is aangegeven en zondert daarom uit den eersten oefeningstijd van de militie, van de 8 maanden en het blijvend gedeelte en de herhalingsoefeningen van de militie, maar de Minister is in twijfel over de herhalingsoefeningen van de landweer, omdat die betrekkelijk kort duren. Nu komt het mij voor, dat de Minister omtrent dit laatste in dwaling verkeert, want ook zij moeten uitgezonderd worden niet zoo zeer om den tijd van duur 6 dagen, maar omdat de landweerplichtigen vergoeding krijgen, zoolang zij in werkelijken dienst zijn.

Alleen de opkomst voor het jaarlijksch onderzoek, zoowel van de militieplichtigen als van de landweer, valt onder de 3de alinea, niet alleen om den korten duur van het onderzoek, maar ook omdat het zonder vergoeding geschiedt.

Ook de 4de alinea, zooals ik gisteren trachtte te betoogen, is m. i. niet toepasselijk op de landweerplichtigen — de militieplichtigen, zonderde de Minister bij alinea 3 reeds uit — omdat men niet kan zeggen, dat aan de landweerplichtigen in hun soldij als anderszins een vergoeding wordt gegeven, zooals in deze alinea wordt omschreven, maar omdat men moet aannemen dat zij voor den dienst, dien zij op het oogenblik, dat zij onder de wapens zijn, aan den Staat bewijzen, worden beloond.

Wat nu betreft de vergoeding van art. 113 bis van de Militiewet en art. 115 bis van de Landweerwet, waarover gisteren terloops is gesproken en ook heden nog o. a. door den geachten afgevaardigde uit Steenwijk, meen ik, dat ook deze niet onder de wet valt, omdat de vergoeding volgens de bewoordingen van de Militie- en Landweerwet wordt gegeven niet aan den landweerplichtige, maar aan zijn gezin.

Nu moge men zeggen, dat dit wat spitsvondig is, ik geloof dat zulks niet het geval is; want in een wetsartikel heeft elk woord zijn bepaalde beteekenis en wanneer nu in art. 1638 c gesproken wordt van den „arbeider”, beteekent dat toch iets anders dan wat in de andere wetten verstaan wordt onder het „gezin”, en daarop grond ik ook mijn overtuiging, dat de ontwerper met de opname van de onderwerpelijke alinea nooit bedoeld heeft daaronder te begrijpen de militie- en landweerplichtigen die in werkelijken dienst onder de wapenen zijn.

Indien er inderdaad twijfel mocht zijn en de Minister mijn meening niet deelt, zou de vierde alinea moeten vervallen of althans gewijzigd moeten worden.

Ik hoop echter dat de Minister, als hij weder het woord neemt, het standpunt dat ik aangegeven heb, ook zal kunnen innemen, dat hij van meening zal zijn dat mijn opvatting de juiste is; zoo niet, dat hij het dan toch met mij eens zal kunnen zijn, dat de militie- en landweerplichtigen in werkelijken dienst onder de wapenen, uitgezonderd moeten worden van de loonbetaling en deswege een kleine wijziging zal willen, aanbrengen.

De heer de Savornin Lohman: Ik zal niet beantwoorden hetgeen door verschillende leden is aangevoerd naar aanleiding van wat ik gisteren hier te berde heb gebracht. Ik wensch steeds dit zooveel mogelijk te vermijden, omdat ik het beter acht de wetsartikelen met de Regeering te bespreken dan onderling allerlei discussies te voeren.

Ik moet echter een uitzondering maken ten aanzien van den geachten afgevaardigde uit Tietjerksteradeel, niet omdat deze mij dingen heeft verweten waaraan ik mij niet schuldig gemaakt heb, wat trouwens uit de *Handelingen* zou zijn na te gaan, en dus geen opzettelijke weerlegging behoeft, maar omdat ik meen dat eenige explicatie van hetgeen ik gezegd heb noodig schijnt, wil ik niet verkeerd begrepen worden.

De geachte afgevaardigde merkte op, dat ik twee malen heb doen uitkomen dat hij en de geachte afgevaardigde uit Appingedam het met elkander eens waren. Dit is mogelijk. Maar in de verste verte is niet de gedachte in mij opgekomen, dat daarin een soort van verwijt zou zijn opgesloten. De geachte afgevaardigde zal mij toch wel niet voor zoo bekrompen houden, dat ik zou meenen, dat als iemand het eens is met een sociaal-democraat, hij reeds daarom alleen in mijn oog op den verkeerden weg is.

Ik zelf ben het vaak eens geweest met sociaal-democraten en schaam mij daar volstrekt niet voor. Doch bij de bespreking van hetgeen zoowel de heer Talma als de heer Schaper hier te berde gebracht hebben, heb ik die beiden te gelijk genoemd, omdat ik op dit punt hun eensgezindheid opmerkte, een eensgezindheid, die mijns inziens hieraan moet worden toegeschreven, dat beiden zich soms te veel beroepen op hun gevoel, meer dan op de redeneering van hun verstand, hoewel bij het maken eener wet deze in de allereerste plaats te pas komt. Overigens lag er niet het allerminst verwijt in opgesloten.

De geachte afgevaardigde heeft verder gezegd, dat ik in strijd was met het beginsel dezer wet, door te ontkennen, dat er een bijzonder verband bestond tusschen arbeider en patroon; dat de werknemer als het ware persoonlijk verbonden was aan den werkgever.

Hij beweerde, dat reeds de definitie van het wetsontwerp dit tegensprak, omdat daarin staat: „De arbeidsovereenkomst is de overeenkomst, waarbij de eene partij, de arbeider, zich verbindt om in dienst van de andere partij, den werkgever, tegen loon gedurende zekeren tijd arbeid te verrichten.”

Uit de woorden „in dienst” schijnt de geachte afgevaardigde af te leiden, dat nu de arbeider persoonlijk min of meer aan den werkgever gebonden is. Men kan echter die paling evengoed lezen, zonder dat de beteekenis gewijzigd wordt; de arbeidsovereenkomst is die, waarbij de eene partij, de werkgever, zich ver-

bindt om aan de andere partij, den arbeider, loon te betalen voor den arbeid dien hij gedurende zekeren tijd in zijn dienst verricht. Men kan daaruit toch niet afleiden dat nu de werkgever zich als persoon heeft verbonden aan den werkman.

Ik ontken volstrekt niet, dat er een persoonlijke band bestaat tusschen werkgever en werkman, maar ik heb alleen beweerd, dat naar ons recht die persoonlijke band telkens geheel kan verbroken worden wanneer de werkman dat goed vindt.

Ik acht het een groot voorrecht, dat ik niet zou willen zien weggenomen, dat ten slotte de arbeider in principe vrij blijft om ten allen tijde van den werkgever weg te gaan. Die persoonlijke vrijheid, al moet wegens het gebruik maken daarvan schadeloosstelling betaald worden, moeten wij handhaven. Daarom kunnen wij nu, naar het tegenwoordig recht, niet meer zoo algemeen als bijv. naar het recht der middeleeuwen beweren, dat er een persoonlijke band zou bestaan tusschen werkgever en werkman.

Dit is overigens een theoretische quaestie, waarover ik niet verder heb te spreken. Ik heb den vorigen keer in dit verband alleen gezegd, dat ik niet goed begreep wat die persoonlijke band, al of niet bestaande, te maken heeft met deze quaestie. M. i. geldt het hier alleen een dubbeltjes-quaestie, is het de vraag: wie moet betalen het onderhoud van den man, gedurende den tijd dat hij niet verdient?

Dit is eenvoudig een quaestie van loonregeling, niet een quaestie van de persoonlijke hoogere belangen van den werkman. Ik heb er gisteren juist op gewezen, dat er ook persoonlijke belangen van den werkman zijn waarmede wel degelijk rekening moet worden gehouden: zijn rust, de toewijding aan zijn gezin, de gelegenheid zich te wijden aan hoogere belangen en dergelijke, en heb uitdrukkelijk doen uitkomen, dat een werkman niet uitsluitend is een werkkraacht, maar een mensch met wiens behoeften als zoodanig gerekend moet worden. Ik heb echter tevens gevraagd: hoe volgt daaruit, dat juist de patroon in alle gevallen verplicht moet zijn gedurende ziekte zijn werkman te onderhouden?

Ik zeide: het is een dubbeltjes-quaestie, en daarom juist komt het mij voor, dat het eigenlijk niet goed is, dat wij deze bepaling in de wet opnemen, omdat de loonregeling, hoe men het contract verder ook regele, altijd moet vallen buiten bemoeiing van den wetgever. Geen wetgever kan het loon bepalen; dat is onmogelijk. Men kan het loon vaststellen bij de wet, wanneer een publieke autoriteit het loon bepaalt, omdat deze het kan heffen van de belastingschuldigen. Maar bij een privaats contract kan dat niet, althans niet wat betreft het bedrag of den omvang of regeling van het loon.

Daarom doet het mij inderdaad leed, dat ik niet het woord heb gevraagd bij de pas aangenomen bepaling, waarop de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zich zooveel terecht heeft beroepen, de bepaling van art. 1638 b: „Geen loon is verschuldigd voor den tijd, gedurende welken de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht.” Ook die bepaling had niet in de wet moeten staan: de wetgever heeft met het loon niet te maken. Dat is een zaak van partijen.

Ik kom op het debat met den heer Talma straks nog even terug, doch, om nu bij dit laatste punt te blijven, ik geef aan den heer Drucker toe, dat inderdaad, wanneer men nu dit artikel verwerpt, er een leemte in de wet is, omdat art. 1638 b is aangenomen. Ik weet wel, dat dit artikel geen dwingend recht bevat, maar ik erken, dat het een fout is, zoo iets als algemeene regeling in de wet te schrijven. Indien er uitdrukkelijk ware bijgevoegd: „behoudens afwijkingen”, dan ware het in elk geval nog beter geweest, dan zooals het er nu staat. Het blijft intusschen jammer, dat die algemeene regel er in staat, die er overigens ingekomen is met het oog op andere artikelen, zooals op art. 1638 d.

Veel beter ware het geweest, indien wij hier gedaan hadden gelijk in Frankrijk, waar de wet de zaak niet regelt, terwijl in de practijk men wordt verwezen naar de *usages locaux*. Ook al hetgeen de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft gezegd, bevestigt mij in de meening, dat wij hier iets regelen, dat niet bij een wet geregeld behoort te worden. De geachte afgevaardigde heeft aangehaald wat in Duitschland gebeurt, waar men juist het beding van § 616, uitbetaling van loon bij ziekte, uitsluit. Daarin doen de arbeiders zelf mede; een bewijs dat zij het artikel niet noodig hebben of begeeren.

Ik hoor hier zeggen: in sommige gevallen. Precies, in sommige gevallen, maar juist omdat elke zaak op zich zelf als zaak moet worden beschouwd, behooren wij er buiten te blijven. Wij moeten alleen datgene regelen wat wij kunnen aannemen, dat in alle zaken gelijkelijk noodig is. In zulke gewichtige arbeidscontracten als waarvan de geachte afgevaardigde zelf gesproken heeft, blijkt

dat men niet eens dien algemeenen regel kan gebruiken. Tegen de *usages locaux* heb ik geen bezwaar; zeer veel loonregelingen zullen zich naar de gewoonten schikken, en daarom moesten wij er buiten blijven of naar die gewoonten verwijzen.

Ik blijf er dus bij, dat het zeer jammer is, dat wij die beide artikelen in de wet hebben opgenomen. Nu zij er in staan en het eene is aangenomen, zal ik waarschijnlijk toch stemmen voor het gehoud ook van dit artikel, indien er althans eenige wijzigingen in zijn aangebracht in verband met de voorgestelde amendementen.

Nu moet ik nog even terugkomen op hetgeen de geachte afgevaardigde uit Tietjerksteradeel mij voor de voeten heeft geworpen. Deze heeft staande gehouden, dat wel degelijk de patroon op een geheel andere wijze aan de zaak verbonden is dan de arbeider, want, zeide hij, in plaats van den patroon kan de vennootschap, het kapitaal komen en dit laatste is toch geen mensch. Naar mijn bescheiden meening is dat meer schijn dan werkelijkheid; het kapitaal dirigeert de maatschappij niet, maar de levende directeur, die in de plaats van den ondernemer komt en zich, evenals de ondernemer, aan de zaak wijdt. De vennootschap is slechts een vorm, uitgedacht tot beperking der financieele aansprakelijkheid, meer niets, maar de uitoefening van het bedrijf eischt altijd de eendrachtige samenwerking van personen.

De hoofdreden echter waarom ik het woord vroeg is, dat de geachte afgevaardigde meent dat ik zou beweren hebben, dat wij bij deze bepaling niet te doen hebben met Christelijke opvattingen of humaniteit. Ik meen, dat ook de geachte afgevaardigde uit Appingedam datzelfde uit mijn woorden heeft gedistilleerd. Dit is niet goed begrepen. Het spreekt vanzelf, dat onze wetten op zedelijke maximen moeten berusten en het is ook zeker, dat die zedelijke maximen in een Christelijk land aan den Christelijken godsdienst worden ontleend; maar niets is daarmede gezegd omtrent de grenzen tusschen de wetgeving en die zedelijke maximen. Dat is het eenige wat ik heb willen betoogen.

Ik heb uitdrukkelijk aangetoond, dat er zeer hooge Christelijke beginselen zijn, die toch niemand in de wetgeving zou willen overschrijven; bij voorbeeld dat men, als men op de rechter wang geslagen wordt, de linker moet toekeeren. Moet dit nu overgebracht worden in de wetgeving? Neen, zegt de wetgever, indien gij op de rechter of ook op de linker wang geslagen wordt, moogt gij naar den officier van justitie gaan en deze zal den man, die het gedaan heeft, in de gevangenis zetten. Dat is niet in strijd met een Christelijk beginsel, en toch zal een werkelijk Christelijk man soms zeggen: als gij mij op de wang geslagen hebt, zal ik u niet vervolgen. Men moet echter dien man laten handelen naar de beginselen die hij belijdt, doch daarvoor niet een dwingende rechtsbepaling in de plaats stellen.

De geachte afgevaardigde heeft ook gezegd, dat anderen en ik ten onrechte hebben gewezen op de mogelijkheid, dat er geen plaats voor verpleging is en hij heeft toen aan de inkwartiering herinnerd, waarbij men gedwongen wordt, of er plaats is of niet, b.v. een huzaar te huisvesten. Maar, Mijnheer de Voorzitter, wanneer de geachte afgevaardigde nog eens de wet op de inkwartiering wil lezen, zal hij zien, dat daarin wel degelijk gerekend wordt met de mogelijkheid, dat er geen ruimte is, iemand te herbergen, terwijl als er wel plaats is en men liever niemand heeft, men gemeenlijk dien last kan afkooopen. Bovendien hebben wij daar te doen met een publieke last, die aan de ingezetenen wordt opgelegd, maar niet met een privaatrechtelijke verhouding. Er is een goede rechtsgrond om tot de ingezetenen te zeggen: in geval van oorlog of voorbereiding daarvoor moet gij dien last dragen; maar tot dusverre is geen goeden grond aangewezen, om iedereen zonder onderscheid te verplichten zijn dienstbode in huis te verplegen. Het kan zijn, dat ik, als ik op straat iemand vind, die half dood is, mij, gedachtig aan de gelijkenis van den barmhartigen Samaritaan, verplicht acht die mensch in huis te nemen en te verplegen, maar wij hebben tot dusver geen wet, die voorschrijft dat te doen.

En eindelijk heeft de geachte afgevaardigde een en ander gesproken over den Karenz-tijd. Ik zelf heb daarover niet veel gezegd en kan dus ook nu daarover zwijgen. Maar hij schijnt zeer sterk het nadeel te voelen, dat een arbeider kan treffen, als hij gedurende een paar dagen geen loon ontvangt. Maar nu is het m. i. de fout van den geachten afgevaardigde, dat hij te veel afgaat op zijn gevoel en dan wel eens wat te eenzijdig voelt, en ik wil hem dat uit zijn eigen redevoering van 4 Mei aantoonen. Hij zeide namelijk:

„Er is gevraagd of de werkgever er niet door te gronde gericht zou worden. Ik erken dat er werkgevers zijn, weinig kapitaalkrachtig en toch met een groot getal werklieden, voor wie deze last op een bepaald oogenblik bij een zeer bijzon-

deren samenloop van omstandigheden te zwaar kan worden; maar het zullen slechts uitzonderingen zijn. Laat mij dit onverschillig? Allerminst, mijnheer de Voorzitter. Maar ik zie niet in, hoe hieraan te ontkomen is.”

Maar dat is toch heel eenvoudig. Indien men die bepaling niet maakt, is er wel aan te ontkomen. Een weinig verder zegt hij:

„Zoo ook kan een werkgever ondergaan, zij het dan ook in een uiterst bijzonder geval, door zijn betrekking tot zijn arbeiders; maar is dat vreemd? Is het zoo zonderling? Komt het niet, omdat het hier gaat om menschen, die aan elkander verbonden zijn?”

Dat geeft dien werkgever echter weinig troost; hij zal zeggen: ik ga te gronde, omdat de wetgever mij een verplichting oplegt, waartoe ik mij niet verplicht gevoel en hij mag mij die verplichting niet opleggen tenzij mij wordt aange-toond, dat ik een contract heb gesloten; hij mag mij echter niet dwingen dat contract te sluiten als mijn omstandigheden dat niet toelaten. Dat is de moeilijkheid, en het komt mij voor, dat de geachte afgevaardigde te veel den eenen kant der quaestie ziet en niet den anderen. Dit is verkeerd; maar men moet voortdurend voor oogen houden, dat de patroon in veel gevallen in volstrekt geen betere omstandigheden verkeert dan de arbeider, opdat wij den evenaar recht houden.

Met dit weinige meen ik te kunnen volstaan. Ik blijf bij mijn meening, dat, wanneer dit artikel niet zal zijn bindend recht, veel van mijn bezwaren vervallen. Ik had liever, dat de laatste alinea geheel uit de wet werd weggenomen, maar ik wil toegeven, dat misschien tegen de verplichting om afwijking schriftelijk te constateeren niet zoo groot bezwaar bestaat als door sommige leden beweerd is. Maar er zijn nog altijd verschillende bezwaren die nog niet zijn opgeheven, o. a. in alinea 3 en 4.

Ik hoop derhalve, dat in elk geval eenige verandering in het artikel zal worden aangebracht.

Ik kan niet zeggen, dat ik overigens meer versterkt ben in mijn bewondering voor dit artikel, waar zelfs een eminent verdediger als de heer Pierson voortdurend gezegd heeft: het artikel moge niet zoo mooi zijn, maar gij zijt er immers niet aan gebonden. Nu vraag ik: geeft het nu wel heel veel om in de wet een model te teekenen en er dadelijk bij te voegen, het is niet zoo bijzonder mooi, maar gij hebt u er ook niet aan te houden? Men zal in elk geval niet kunnen zeggen dat het een zeer fraaie bepaling is.

Ik had liever gezien, dat men zich op dit punt gehouden had aan het oorspronkelijk ontwerp van den heer Drucker, omdat daarbij meer ruimte werd gelaten aan den rechter, wat, naar ik meen, in dit geval op zijn pas zou zijn geweest. Die redactie schijnt mij beter toe dan die welke langzamerhand door toedoen van de Commissie van Rapporteurs in de wereld gekomen is.

(10 Mei 1906.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Laat mij beginnen u dank te zeggen dat u mij de mogelijkheid hebt geopend te volharderen bij mijn wensch om art. 1638 ij voorloopig te laten rusten tot de behandeling van het artikel en de daarop voorgestelde amendementen. Gaarne zal ik mij gedragen aan uw waarschuwing dat de algemeene beschouwingen over dit artikel dan slechts in zeer bescheiden mate kunnen toegelaten worden.

Wat betreft art. 1638 c, zal ik trachten, tot sluiting der algemeene beschouwingen daarover, enkele opmerkingen van algemeenen aard zoo kort mogelijk te beantwoorden; en tot de behandeling van het groot getal voorgestelde amendementen te reserveeren, wat aangehouden kan worden.

Bij drie punten dan, heb ik thans nog een oogenblik stil te staan.

In de eerste plaats bij de vraag: is wat hier wordt voorgesteld voor het geval van verhinderend tot werken bij ziekte of ongeval, in overeenstemming met de bij ons bestaande rechtsovertuiging?

In de tweede plaats: is er ten deze zoodanig verband met de ziektenverzekering dat hetgeen hier wordt voorgesteld prejudicieert op een latere regeling?

En in de derde plaats: de beteekenis van de derde en volgende aliena's van het artikel.

Vooreerst dus: is de voorgestelde verplichting tot loonbetaling gedurende een betrekkelijk korten tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn, welke in de meeste gevallen niet langer is dan een week, conform onze rechtsovertuiging, of gaat dat tegen den draad in?

Dit laatste nu is beweerd door den geachten afgevaardigde uit Tiel, en ik

heb daarentegen volgehouden en ik houd dit met den meesten nadruk staande, dat wel degelijk wat hier wordt voorgesteld, met onze rechtsovertuiging in overstemming is.

De geachte afgevaardigde uit Tiel heeft mijn betoog in dit opzicht zwak genoemd. Dat is, dunkt mij, een qualificatie, die op zich zelf niets bewijst. Ik laat natuurlijk het oordeel van den geachten afgevaardigde geheel in zijn waarde, maar ik meen dat de gronden, die ik heb aangevoerd, inderdaad overtuigend zijn en hetgeen ik nader in de Vergadering van alle kanten heb gehoord bevestigt mij in de overtuiging; dat wat hier wordt voorgesteld, wel degelijk conform de nationale rechtsovertuiging is.

Natuurlijk zal ik alles wat ik in eersten termijn in het midden bracht thans niet herhalen, maar ik wil even in herinnering brengen, dat ik in de eerste plaats geweest heb op hetgeen geschiedt in onze gansche ambtenaarswereld, niet enkel in de hogere rangen, maar in onze gansche ambtenaars- en beambtenwereld, van de hoogste tot de laagste rangen.

De heer Tydeman zegt: Gij spreekt van hetgeen gebeurt bij de hoogst geplaatste ambtenaren, dat is heel wat anders dan hier plaats heeft. Ik heb zeer uitdrukkelijk gezegd, en wie het naslaan wil in de *Handelingen* zal het kunnen vinden, dat de bezoldiging bij ziekte niet stil staat in onze gansche ambtenaars- en beambtenwereld, te beginnen bij de hoogst geplaatsten in rang in dienst van den Staat en eindigende bij die beambten — dit zijn de woorden die ik bezigde — die de nederigste positie bekleeden. Wat ik beweet gaat op, zoowel voor de hoogstgeplaatste ambtenaren bij de Departementen van Algemeen Bestuur als, om een voorbeeld te noemen, voor een concierge van een gemeentelijke openbare school hier of daar in een dorp. Over dit geheele veld gaat het op, dat bij ziekte de bezoldiging niet stil staat. Maar ik heb mij daartoe niet bepaald, ik heb een aantal andere feiten onder de oogen van de Vergadering gebracht. Ik heb gesproken van onze verhouding tot onze dienstboden en al hetgeen hierover in de Kamer gezegd is, bevestigt, dunkt mij, in alle opzichten, dat wat ik omtrent de nationale rechtsovertuiging gezegd heb, inderdaad op waarheid steunt.

Den geachten afgevaardigde, den heer van Dedem, die in deze zaak een aan mijn standpunt diametraal tegenovergestelde positie inneemt, hebben wij hooren zeggen, dat hij — en niemand twijfelt daaraan — ook thans reeds meer doet dan wat hier thans wordt voorgesteld; en zoo zijn er velen.

Mij dunkt, dit zijn alle aanwijzingen die doen zien, dat in alle kringen der samenleving wat wij hier voorstellen, reeds leeft in de overtuiging des volks.

En ik heb mij ook niet bepaald tot een verwijzing naar de behandeling der dienstboden. Ik heb ook verwezen naar de wijze waarop pleegt gehandeld te worden ten aanzien van de bedienden op de kantoren van advocaten, notarissen, ingenieurs en tal van anderen. Komt het ooit voor, Mijnheer de Voorzitter, dat voor deze personen bij ziekte het loon stilstaat? Immers neen.

Ik heb gewezen op de bedienden op handelskantoren en gezegd niet te gelooven dat men één voorbeeld zou kunnen noemen dat op eenig handelskantoor, van de Nederlandsche Bank af tot de kleinere kantoren toe, de bedienden geen loon krijgen in geval van ziekte. Dat gebeurt niet.

Altemaal bewijzen, dat in de werkelijkheid reeds leeft in onze denkwijze het beginsel, dat nu wordt voorgesteld in de wet op te nemen. Hetzelfde komt voor in de industrie, in werkplaatsen en fabrieken en in werkplaatsen juist, waar de werkgever weinig arbeiders heeft en de persoonlijke aanraking tusschen hem en zijn personeel nauwer is, maar ook in de grootindustrie, misschien niet altijd daar waar stukwerk de gewoonte is, maar daar heeft men gewoonlijk een fabrieksziekenfonds en nu weet ieder, die in de maatschappij heeft rondgezien, dat het een eigenaardigheid van die fondsen is, dat wanneer de slechte tijd, de winter, voorbij is, zij meestal noodlijdend zijn; en wie past dan in de meeste gevallen het te kort bij? de werkgever; derhalve wordt ook daar langs een omweg hetzelfde gedaan, wat wij voorstellen. Ik blijf derhalve volhouden en meen dit te mogen doen, dat wat hier wordt voorgesteld, inderdaad in overeenstemming is met de rechtsovertuiging ten onzent en, zooals ik zeide, hetgeen ik gisteren in de Kamer heb gehoord, is dit telkenmale komen bevestigen.

Ik beroep mij hier in de eerste plaats op den heer Drucker, die op de hem eigene klemmende wijze wat ik poseerde nader heeft onderstrept met verwijzingen naar de practijk en aanhalingen uit de verslagen der arbeidsenquête en een aantal andere voorbeelden, terwijl er door hem tevens nogmaals op is gewezen, dat wat hier wordt voorgesteld in overeenstemming is met datgene wat op dit gebied als recht geldt en hier te lande en in Duitsland. Ik meen er bovendien de aandacht op te mogen vestigen, dat de geachte afgevaardigde uit Goes, die begonnen was eenigszins te kennen te geven, dat hij met dit voorstel

niet was ingenomen, toch gisteren geëindigd is met te verklaren dat, daargelaten zijn bezwaar tegen de onderdeelen, hij toch teruggekomen was van zijn aanvankelijke meening dat bezwaar moest worden gemaakt tegen de slotalinea, dat afwijking niet anders kan geschieden dan bij schriftelijke overeenkomst. Als ik het wel begrepen heb is de positie die de geachte afgevaardigde thans inneemt, deze, dat hij liever zou zien dat werd bepaald, dat men zich zou hebben te richten naar plaatselijk gebruik, zoodat wat in bepaalde kringen regel is, zoo zou blijven, maar wanneer men zich er bij denkt, dat wat thans reeds veelvuldig voorkomt en dus veelal het plaatselijk gebruik is, overeenkomt met wat wij thans voorstellen, dan blijkt dat principieel de geachte afgevaardigde ook niet veel afwijkt van hetgeen wij wenschen.

Ook de heer Heemskerk zegt tot mij: Gij hebt niet aangetoond, dat wat hier wordt voorgesteld is een rechtsplicht. Ik geloof echter dat de geachte afgevaardigde geen recht heeft laten wedervaren aan hetgeen ik heb gezegd. Wanneer ik aantoon dat wat hier wordt voorgesteld is conform de Nederlandsche wetgeving en conform de Nederlandsche rechtsovertuiging, dan heb ik daarmee tevens aangetoond de noodzakelijkheid van den rechtsplicht. Bovendien heb ik aangetoond, dat de geachte afgevaardigde dit door het voorstellen van zijn amendement zelf heeft erkend; hij heeft daarmee te kennen gegeven, dat ook naar zijn gevoelen in beginsel in de wet behoort te komen hetgeen hier wordt voorgesteld.

Wat echter wel het meest teekenend is van alles, dat is de houding, aangenomen door den geachten afgevaardigde uit Tiel en enkele zijner medestanders. Die geachte afgevaardigde betwist wel dat dit voorstel in overeenstemming zou zijn met onze rechtsovertuiging, maar hij documenteert dit volstrekt niet, hij doet geen enkele poging hoegenaamd om zijn zienswijze nader te rechtvaardigen.

De geachte afgevaardigde heeft geheel laten liggen mijn hoofdbezwaar tegen het amendement, door hem ingediend, om de eerste twee leden van het artikel te doen vervallen; daarover is de geachte afgevaardigde geheel en al heengegleden. Ik meen dat ik hem met nadruk heb voorgelouden, dat hij en de zijnen alleen hun voorstel hebben verdedigd, zuiver op gronden van wetgevings-opportuniteit. Zij zeggen: het is beter dit nu niet te doen, doch de zaak te doen rusten totdat de ziekteverzekering er is. Ik heb hem evenwel voorgelouden, dat intusschen het effect van zijn voorstel, gesteld dat het werd aangenomen, waarvoor ik echter niet zoo heel bevreesd ben, zou zijn, dat dan in ons Nederlandsch Burgerlijk Wetboek precies het tegenovergestelde zou komen te staan van hetgeen hier wordt voorgesteld. Ik heb hem opgeroepen dit te verdedigen, dat het zou zijn een waardige regeling, wanneer in ons Nederlandsch Burgerlijk Wetboek de regel werd gesteld, dat bij ziekte en ongeval het loon van den arbeider per se moet ophouden. Wanneer het amendement van den geachten afgevaardigde en de zijnen wordt aangenomen, dan heerscht ook op dit gebied zonder eenig voorbehoud art. 1638 b, waarin staat, dat geen loon is verschuldigd voor den tijd dat niet gearbeid is, onverschillig waarom niet gearbeid is. Nu heb ik gezegd: wanneer gij wilt, dat de Nederlandsche wet dit zoo zal bepalen, dan heb ik ook het recht van u te vorderen, dat gij aantoont, dat dit is een gezonde, ware, nationale, aan de behoeften beantwoordende regeling. Dat betoog heeft de geachte afgevaardigde niet ondernomen, en dat kan ik mij best begrijpen. Daaruit meen ik dan ook te mogen concluderen, dat het standpunt dat ik thans bestrijd, eigenlijk door niemand wordt verdedigd. Ik meen dat dit als slotsom mag worden beschouwd voor de bevestiging van de stelling, dat wat hier door de Regeering wordt voorgesteld is conform de Nederlandsche rechtsovertuiging.

Nu het tweede punt, de beweerde prejudice van, het beweerde conflict met de komende ziektenverzekering.

Ik heb op den voorgrond gesteld, dat men, om over de vraag, of er conflict is, te kunnen beslissen, vooraf het terrein moet afbakenen, waarop die vraag zich zal kunnen voordoen.

Vooreerst heb ik doen opmerken, dat een regeling van het arbeidscontract volgens dit wetsontwerp een veel grooter categorie van arbeiders omvat dan de ziektenverzekering elders omvat, en vermoedelijk ook bij ons omvatten zal.

Van conflict kan dus nooit sprake zijn voor dien min of meer breeden zoom, die wel valt onder de regeling van het arbeidscontract, maar niet onder de ziektenverzekering.

De geachte afgevaardigde uit Elst heeft mij dit zeer te recht toegegeven; maar wat zegt de geachte afgevaardigde uit Tiel? Wat wij hier maken geldt vooral fabrieksarbeiders. Dit nu heeft mij toch zeer verwonderd; wij zijn toch nu reeds in de zesde week der beraadslaging. Het moest toch vaststaan, dat wij thans een regeling maken, die gelden zal voor het geheele gebied waarop arbeid ver-

richt wordt in dienst van een ander; en de geachte afgevaardigde miskende met zijn opmerking het geheele karakter van dit wetsontwerp en van deze beraadslaging.

In de tweede plaats heb ik gezegd: het voorstel bevat een bepaling niet van dwingend recht, maar van aanvullend recht; en in die gevallen, waarin wordt afgeweken van den wettelijken norm is er alweer geen mogelijkheid tot conflict tusschen hetgeen hier als norm wordt geregeld en de ziektenverzekering.

De heer Tydeman heeft mij tot mijn spijt in den mond gezegd: maak u maar niet ongerust, het zal zoo'n vaart niet loopen, er komt van deze bepaling in de practijk toch niets terecht. De geachte afgevaardigde uit Elst heeft zich niet geheel van een dergelijke opmerking onthouden, maar de geachte afgevaardigde uit Tiel heeft zich in ronde woorden aldus uitgesproken. Ik moet daartegen opkomen. Ik ben mij volkomen bewust geen oogenblik gezegd, nog minder bedoeld te hebben hetgeen de geachte spreker mij heeft laten zeggen.

Ik heb alleen gezegd: in die gevallen waarin een speciale regeling bestaat, welke aan den werkgever en den arbeider verkieslijk voorkomt, kan worden afgeweken van den wettelijken norm. Ik wil er wel bijvoegen, dat ik hierover sprekende, gezegd heb, dat deze bepalingen het karakter hebben van aanvullend recht, wat in overeenstemming is met al dergelijke verplichtingen, in het Burgerlijk Wetboek geregeld, die uit de natuur der zaak aanvullend recht zijn, maar nooit is mij over de lippen gekomen de stelling, dat het er niet op aan zou komen.

Nu blijft dus over die groep van arbeiders die te gelijker tijd zijn onderworpen aan de regeling van het arbeidscontract en aan de ziektenverzekering en met het oog op die groep, en die groep alleen, kan er sprake zijn van de vraag: is er aanleiding om te vreezen voor conflict en praesjudice?

Mijn antwoord is geweest en blijft nog steeds: neen, men behoeft daarvoor niet te vreezen. Er wordt niet gepraesjudiceerd. Ik heb, om dat te staven, gemeend de aandacht van de Vergadering te moeten vestigen op het feit dat, gelijk overal in het burgerlijk recht wanneer een recht wordt gegeven en een verplichting wordt voorgeschreven, dat recht zich oplost in een actie. Dit is een elementaire waarheid, die door niemand zal worden betwist. Wat uit dit artikel, wet geworden, volgt, is een vorderingsrecht van den arbeider. Hij zal kunnen vorderen loon, wanneer den rechter zal zijn gebleken, dat hij werkelijk ziek is geweest of door een ongeval niet in staat is geweest te werken. Dit is een punt van belang, en een cardinaal verschil met de ziekteverzekering. Dit heeft de heer Tydeman *implicite* toegegeven. Hij heeft gezegd: dit is alles goed en wel in theorie, maar het heeft in de practijk niets te beteekenen, want die actie is voor den werkman contante waarde. De werkgever wacht geen proces af. De arbeider procedeert gratis. Ik weet niet welke moeilijkheden de geachte afgevaardigde den werkgever in den weg heeft gelegd, maar zijn slotsom was: de werkgever zal veel liever betalen dan een vordering afwachten en met den arbeider procederen. Die bewering laat de juistheid van mijn stelling geheel onaangeroerd, maar het kan den geachten afgevaardigde geen ernst zijn. Is dit nu een reden om den arbeider de actie te onthouden? Want wanneer waar is de voorstelling dat den arbeider een actie wordt gegeven, dan is het tegenovergestelde dat de arbeider een actie wordt onthouden. Kan de geachte afgevaardigde nu in ernst meenen, dat omdat, volgens zijn voorstelling, de tegenpartij die vordering niet zal afwachten, het logisch gevolg moet zijn: dat de wet die vordering niet moet geven? Dit schijnt de geachte afgevaardigde toe te geven, doch het is tegenover mijn betoog dat die actie moet worden gegeven, geen afdoende wederlegging, te zeggen dat die actie niet wordt afgewacht.

Daargelaten nog dat het niet juist is. De geachte afgevaardigde uit Groningen heeft het volkomen terecht gezegd: wanneer het noodig is, wanneer het de moeite waard is, wanneer de werkgever overtuigd is van simulatie en een voorbeeld wil stellen, wanneer hij voor het beginsel opkomt, dan zal hij niet betalen uit vrees voor een proces, maar de moeite en kosten om te procederen er aan besteden.

Ik blijf van meening, en dit moet dadelijk in het oog springen, dat wij hier behandelen twee verschillende materies. Aan den eenen kant hebben wij de rechten en verplichtingen uit het arbeidscontract, aan den anderen kant de gedwongen ziekteverzekering, waarbij een zekere klasse der maatschappij gedwongen wordt zich tegen rampen als ziekten en ongevallen een schadeloosstelling te verzekeren.

In dit opzicht heeft de heer van Wijnbergen mij meer recht laten wedervaren. Hij heeft begrepen mijn stelling, dat bij ongevallen- en ziektenverzekering men uitgaat van het denkbeeld, dat als het ware altijd wordt gesimuleerd, dat daar

dus een algemeene maatregel tegen simulatie noodig is, terwijl dit hier bij het arbeidscontract niet zoo is.

Bij een publiekrechtelijke regeling, waar het geldt een aanspraak op een publieke kas, kan men niet onderscheiden of een geval al of niet minder waar is. De zaak publiekrechtelijk regelende, moet men een algemeenen maatstaf aanleggen en om simulatie te voorkomen, zegt men, wordt de eerste dagen geen schadeloosstelling verleend. Bij het arbeidscontract daarentegen kan men wel degelijk onderscheiden: men kan wel degelijk tusschen de gevallen, die aanwezig moeten zijn als voorwaarden voordat het artikel in werking kan treden en het tegenovergestelde, onderscheid maken. Door zoo te handelen maakt men den wachttijd volstrekt niet illusoir. De procedure, de opzet is hier gansch anders dan bij een publiekrechtelijke regeling. Hier moet men om te slagen in de actie het bewijs voor den rechter leveren, evenals altijd in het burgerlijk recht, wanneer men van den rechter een vonnis vraagt.

Waar nu de heer van Wijnbergen toef, dat hij dit even tastbaar voelde als ik, hoe kan hij daar zeggen, dat wat men den arbeider oplegt hier is een probatio diabolica? Dit toch is afbreken, wat men een oogenblik te voren heeft ineeengezet. Neen, Mijnheer de Voorzitter, dit is volstrekt geen duivelsch bewijs. Het is niet noodig, dat men geneesheeren consulteert, die een min of meer juiste diagnose hebben gemaakt en bereid zijn een certificaat te geven van hetgeen zij hebben geconstateerd.

Wanneer een arbeider beweert ziek te zijn geweest en eenige dagen niet heeft kunnen werken en voor die dagen loon vordert: is het zeer eenvoudig dit te bewijzen. Laat ik enkele feiten noemen. Hij zal bewijzen, dat hij het bed heeft gehouden, dat de dokter gehaald is, dit zal te bewijzen zijn door de huisgenooten, wat volgens verdere artikelen van dit artikel [lees: ontwerp] mogelijk is.

Ook zal het zeer dikwijls gebeuren dat de werkgever iemand uitzendt om naar den zieke te informeren. Die is dan alweder een getuige.

Het is dus volstrekt niet zulk een moeilijk bewijs voor den arbeider. Er zijn voor de hand liggende bewijsmiddelen.

Bij een publiekrechtelijke regeling — dit vergat de heer van Wijnbergen — moet men uitgaan van het rechtsvermoeden dat steeds wordt gesimuleerd en daarom wordt daar een Karenz-tijd noodig geoordeeld.

Hier echter moet dat rechtsvermoeden wijken voor de werkelijkheid. Dat ligt volkomen in den aard van het contract. Het rechtsvermoeden dat er gesimuleerd wordt, moet wijken voor het bewijs dat er waarlijk een zieke is.

Ik durf zelfs beweren dat, wel verre van het gevaar voor simulatie te vergrooten, een regeling als hier wordt voorgesteld het zal helpen bestrijden. Dit is gemakkelijk in te zien bij vergelijking met de ongevallenverzekering.

De kosten dezer verzekering zijn geheel gebracht ten laste van den werkgever. Deze heeft zeker bedrag te betalen aan premien en het is hem verder geheel onverschillig of er meer of minder aan de arbeiders ingevolge die verzekering wordt uitbetaald. Eer zal hij, als het er op aankomt, gaarne zien, dat de betrokken arbeider zijn rente ontvangt.

Wordt dit wetsontwerp wet, dan zal de zieke arbeider zijn loon blijven ontvangen, maar nu gaan wij een krachtige hulp tegen simulatie aanbrengen, nl. het belang van den werkgever zelf.

Waar de werkgever er dus belang bij heeft, dat hij niet het loon betaalt ingeval de arbeider een verhindering tot werken slechts voorwendt, ligt het op zijn weg, om wat tot nog toe hem niet interesseerde, zijnerzijds te controleren. Voor de onaandoenlijkheid en onverschilligheid van den werkgever, welke ik straks schetste, komt nu controle in de plaats. Wel verre van te moeten vreezen voor strijd en verzwakking van onze wapenen tegen simulatie, mogen wij aannemen dat de simulatie door de voorgestelde bepalingen een krachtige bestrijding vinden zal.

Ten slotte de volgende alinea's, meer bepaaldelijk wat betreft de militaire zaken. Het heeft mij leed gedaan, dat ik den geachten afgevaardigde uit Steenwijk, den heer Duymaer van Twist, in mijn antwoord niet geheel heb kunnen bevredigen. Ik geloof echter, dat voor zijn gemis van waardeering van hetgeen ik gezegd heb niet te veel reden bestaat. Ik kan mij te dezen aanzien voor een goed deel vereenigen met wat de geachte afgevaardigde uit Rotterdam, de heer Verhey, herhaaldelijk, ook heden nog, over deze zaak gezegd heeft.

Het voorstel zooals het hier ligt gaat ten aanzien van de verhindering wegens militaire verplichtingen niet zoo ver als het voorstel-Drucker. In het voorstel-Drucker was de verhindering wegens militaire verplichtingen geheel gelijk gesteld met het geval van ziekte. Dat nu is hier volstrekt niet het geval. Wij spreken over de militaire verplichtingen, wanneer wij zijn aan de derde, vierde en vijfde

alinea van dit artikel, wij spreken er nog niet over bij de eerste en tweede alinea. En wat nu hier bepaald wordt in de derde, vierde en vijfde alinea is veel beperkter dan wat bepaald wordt in de eerste en tweede alinea. Hier hebben wij dus — dit moge ik den geachten afgevaardigde uit Elst even doen opmerken — een nieuw voorbeeld dat dit wetsartikel misschien wel langer is, als men het met de el uitmeet, maar dat het, wat zijn inhoud betreft, toch niet zóó ver gaat als het oorspronkelijke.

Het is van den aanvang af nooit de bedoeling geweest, dat bij verhindering wegens militaire verplichtingen het loon zou doorgaan. Dat was niet het geval bij het wetsontwerp-Cort van der Linden, waarbij als eisch voor het doorloopen van het loon was bepaald dat een verplichting moet worden nagekomen waarvoor geen vergoeding bestond, en uitdrukkelijk werd daarbij gezegd, dat dus daarbuiten vielen de militaire verplichtingen. Dit is zoo gebleven in alle volgende wetsontwerpen tot op dit laatste voorstel toe.

Hierbij is alleen — naar aanleiding van een opmerking in het Voorloopig Verslag van de zijde van sommige leden, die het wat hard vonden om geheel uit te sluiten van de aanspraak op loon het geval dat slechts een kleine vergoeding werd gegeven voor een dienst die tijdverzuim zal ten gevolge hebben en die wenschten dat een bijbetaling uit het loon zou plaats hebben — hierbij is alleen bepaald, dat in die gevallen het loon zal doorloopen, maar dat er zal worden afgetrokken datgene wat men als vergoeding voor tijdverzuim naar billijkheid mag eischen. Men heeft hierbij vooral gedacht aan getuigengeld in strafzaken, waar het ook dikwijls voorkomt, dat de vergoeding, aan een getuige volgens het tarief betaald, niet voldoende opweegt tegen den verzuimden arbeid.

Ik heb dit alles gisteren reeds opgemerkt, maar wenschte dit nu eenigszins uitvoeriger te doen, ten einde den heer Duymaer van Twist geheel te bevredigen.

Wanneer men nu dit wetsontwerp, wat dit punt betreft, nog eens inziet, zal men bespeuren, dat in het derde lid van dit artikel gesproken wordt van een verhindering gedurende een korten tijd, naar billijkheid te berekenen.

Nu heb ik gisteren al opgemerkt, dat, waar er sprake is van een korten tijd, dit geldt in den regel een quaestie van uren.

Wanneer wij nu aan het vierde en vijfde lid komen, dan zijn wij — laat ons dat niet vergeten — in denzelfden gedachtengang als bij het derde lid. Er is altijd sprake van het geval, dat er een verhindering is voor korten tijd.

Men vraagt hier, wat kort is, maar Hollandsch is Hollandsch en kort is kort. Wanneer de wet spreekt van een korten tijd, dan is de bedoeling duidelijk.

Ik geloof, dat voor de vrees van den geachten afgevaardigde uit Steenwijk, dat de toestand van den militairen arbeider zal worden bezwaard, geen grond bestaat. Men verlieze niet uit het oog, dat wij altijd met een verhindering voor korten tijd te doen hebben en dan spreekt het vanzelf, dat het opkomen bij de militie voor den eersten diensttijd en ook voor herhalingsoefeningen, die bij voorbeeld een week of langer duren, niet onder dit artikel valt. In elk wettelijk voorschrift moet eenige latitude bestaan, maar hier hebben wij te doen met een typisch geval, waarbij slechts van een verhindering van enkele uren of van een dag sprake is. Er komt bij, dat als de geachte afgevaardigde vraagt, of er geen conflict kan ontstaan met art. 113 bis der Militiewet, omdat in dit artikel is bepaald, dat indien een kostwinner een gezin in armoede achterlaat, daaraan uit de schatkist een vergoeding wordt uitgekeerd, en of er geen gevaar bestaat, dat het betalen dier vergoeding op de schouders van den werkgever zal worden overgebracht, ik volmondig kon antwoorden, dat dit een onmogelijkheid is en men het artikel geweld moet aandoen om het aldus uit te leggen. Er behoeft geen vrees te bestaan, dat de rechter ooit in dien zin een beslissing zal nemen. Bovendien wordt hier gesproken van vergoeding wegens tijdverzuim van een arbeider, terwijl in de Militie- en Landweervetten sprake is van een vergoeding, welke aan het gezin van den kostwinner wordt uitgekeerd.

Ik meen met gerustheid te mogen concludeeren, dat de vrees van den geachten afgevaardigde uit Steenwijk allen grond mist. Het pleit voor zijn goed hart, dat hij in deze voor den militairen dienst opkomt; wij hadden van hem niet anders kunnen verwachten; ik begrijp, dat zijn aandacht op deze zaak is gevallen en het is zeer nuttig, dat hij de aandacht daarop vestigt, maar er behoeft geen vrees te bestaan.

De beraadslaging over de artt. 1638 c en 1638 ij in het algemeen wordt gesloten.

De Voorzitter: Mijn Heeren! Na het sluiten van de algemeene beschouwingen over de artt. 1638 c en 1638 ij worden thans die beide artikelen gescheiden van elkander aan de orde gesteld. Ik zal dus de verschillende amendementen, op

art. 1638 c ingediend, laten toelichten en eventueel ondersteunen. Het zal bij die toelichting niet geoorloofd, maar — naar mij thans voorkomt — ook niet noodig zijn, in de algemeene beschouwingen terug te treden. Die amendementen zijn — met uitzondering wellicht van een enkel — het rechtstreeksche uitvloeijsel van de algemeene beschouwingen, die dezer dagen zijn gehouden en die ons nog versch in het geheugen liggen. Er kunnen nog beknopt toelichtingen worden gegeven omtrent de strekking en beteekenis der amendementen, wellicht ook ter wegneming van eventueelen twijfel dienaangaande, maar daartoe zal men zich dan ook in hoofdzaak verder hebben te bepalen.

Vervolgens zal het artikel zelf met die amendementen in bespreking komen. Maar ook daarbij zal men zich hebben te onthouden van terugtreden in de algemeene beschouwingen en zich moeten bepalen, ook van de zijde der Regeering, tot het vestigen der aandacht op en tot het beantwoorden van enkele concrete punten; of tot het ontwikkelen van beschouwingen, die als van meer subsidiairen aard kunnen worden geacht en alsnog noodig mochten blijken. Ten slotte zal dan worden overgegaan tot stemming over de verschillende amendementen, in een volgorde, die ik dan vooraf aan de Kamer zal mededeelen, opdat zij in de gelegenheid zij, desverlangd, daaromtrent haar oordeel te doen kennen.

Indien ik mij niet bedrieg — en anders zullen degenen die mochten worden overgeslagen mij er wel attent op maken — zijn er thans twaalf amendementen op dit artikel ingediend.

Overeenkomstig de bestaande gewoonte zal de toelichting geschieden in de volgorde van de nummers van de stukken waarop de amendementen zijn afgedrukt, hetgeen intusschen natuurlijk niets bslst omtrent de volgorde bij de stemming.

Art. 1638 c (zie *Handelingen* van 3 Mei 1906, bladz. 1621) (1) komt in behandeling.

Op dit artikel zijn voorgesteld de volgende amendementen:

I. door de heeren Aalberse, Ruys de Beerenbrouck en van Wijnbergen [ingezonden 7 Maart 1906, stuk n°. 7, VIII], strekkende om het laatste lid aldus te lezen:

„Slechts van de bepalingen van het 2de, 4de, 5de, 6de en 7de lid van dit artikel mag worden afgeweken, doch enkel bij schriftelijk aangegane overeenkomst of reglement”;

II. door de heeren Schaper, Hugenholtz, Tak en Troelstra [ingezonden 8 Maart 1906, stuk n°. 9, VI], strekkende om in het eerste lid te doen vervallen de woorden: „of onzedelijkheid”; (2)

III. door den heer de Klerk [ingezonden 9 Mei 1906, stuk n°. 60], strekkende om het laatste lid te lezen als volgt:

„Van de bepalingen van dit artikel mag niet worden afgeweken” (3);

IV. door de Commissie van Rapporteurs [ingezonden 20 Maart 1906, stuk n°. 28], strekkende om in het eerste lid achter de woorden: „niet langer dan de opzeggingstermijn”, in te voegen: „of, ingeval er geen opzeggingstermijn bestaat, niet langer dan zes weken”; (4)

(1) [Op de aangehaalde plaats is de tekst van het artikel afgedrukt.]

(2) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

In het algemeen belang wordt noodig geoordeeld, dat geslachtsziekten niet worden verzwegen met het oog op materiele belangen. Het algemeen belang der hygiëne moet hier het persoonlijk belang overheerschen.]

(3) [Dit amendement verving een ander, ingezonden 12 Maart 1906, stuk n°. 15, IV, strekkende om het laatste lid te lezen als volgt: „Elk beding, waarbij ten madeele van den arbeider van de bepalingen van dit artikel wordt afgeweken, is nietig.”]

(4) [Bij dit amendement was gevoegd de volgende schriftelijke

Toelichting.

Volgens het eerste lid van het artikel zal de werkgever in de daarbedoelde gevallen verplicht zijn den arbeiders het loon te blijven betalen „voor eenen tijd,

V. door de heeren Blooker, van Karnebeek, Plate, van Styrum en Tydeman [ingezonden 28 Maart 1906, stuk n°. 43], strekkende om de twee eerste alinea's te doen vervallen, en in de derde alinea het aanvangswoord „Eveneens” te vervangen door „Evenwel”;

VI. door de heeren Heemskerk, de Waal Malefijt, Regout en van Wijnbergen [ingezonden 8 Mei 1906, stuk n°. 58, I], strekkende om in het eerste lid de woorden „voor eenen tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn”, te vervangen door: „voor eenen korten, naar billijkheid te berekenen tijd”;

VII. door de heeren Heemskerk, de Waal Malefijt, Regout en van Wijnbergen [ingezonden 8 Mei 1906, stuk n°. 58, II], strekkende om in het eerste lid tusschen de woorden: „ongeval” en „verhinderd”, te voegen de woorden: „meer dan twee dagen”;

VIII. door de heeren Heemskerk, de Waal Malefijt, Regout en van Wijnbergen [ingezonden 8 Mei 1906, stuk n°. 58, III], strekkende om het tweede lid te lezen als volgt:

„Komt hem in zoodanig geval krachtens eenige wettelijk voorgeschreven ziekte- of ongevallenverzekering, of anders dan ingevolge eenig wettelijk voorschrift uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering, eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe, dan wordt het loon verminderd met het bedrag dier vergoeding of uitkeering.”;

IX. door den heer de Klerk [ingezonden 9 Mei 1906, stuk n°. 61], strekkende om in het eerste lid de woorden: „opzettelijk voor den werkgever heeft geheim gehouden”, te vervangen door: „opzettelijk daaromtrent den werkgever valsche inlichtingen heeft gegeven”;

niet langer dan de opzeggingstermijn”. De Commissie meent, dat deze regeling geen voldoende voorziening bevat ten aanzien van arbeidsovereenkomsten, voor bepaalde tijd aangegaan. Art. 1639 c stelt den regel, dat zulke dienstbetrekkingen van rechtswege eindigen door het verstrijken van den bepaalde tijd, en zegt verder, dat opzegging alleen noodig is, indien daaromtrent uitdrukkelijk is overeengekomen of opzegging volgens de wet, verordening of gebruik behoort plaats te hebben. In al de gevallen, welke buiten deze uitzonderingen vallen, zal dus van opzegging van een voor bepaalde tijd gesloten overeenkomst en dus ook van een opzeggingstermijn, geen sprake kunnen zijn. Het eerste lid van art. 1638 c laat derhalve de vraag onbeantwoord, gedurende welken tijd in die gevallen de werkgever verplicht zal zijn den arbeider zijn loon te blijven betalen.

Het is, naar het der Commissie voorkomt, noodig in deze leemte te voorzien. Gemakkelijk is dit niet, omdat het onmogelijk is een regel te geven, welke past voor de zeer uiteenlopende verhoudingen, waarmede men te doen kan hebben. Volgens het Deutsche Burgerlijk Wetboek behoudt de arbeider zijn loon, indien hij „für eine verhältnissmässig nicht erhebliche Zeit” door ziekte of ongeval verhinderd wordt zijn dienst te verrichten. Zulke eene bepaling heeft het nadeel, dat over de vraag wat als: „eine verhältnissmässig nicht erhebliche Zeit” is te beschouwen veel geschil van gevoelen kan, men mag wel zeggen zal ontstaan. Het wetsontwerp heeft in art. 1638 c een anderen weg gekozen en den tijd van 's werkgevers verplichting beperkt tot den opzeggingstermijn. De Commissie stelt nu voor het maximum van dien tijd ten aanzien van de gevallen waarin geen opzeggingstermijn bestaat, op zes weken te bepalen. Hierbij is in het oog te houden, dat het artikel vrijheid laat om bij schriftelijk aangegane overeenkomst of reglement speciale bepalingen te maken omtrent de doorbetaling van het loon, hetgeen juist bij voor bepaalde tijd gesloten overeenkomsten in vele gevallen geen bezwaar zal opleveren. Het is niet te loochenen, dat ten aanzien van dienstbetrekkingen, welke loopende zijn op het oogenblik van het in werking treden der nieuwe regeling, aanvulling van het contract in dit opzicht alleen met wederzijdsch goedvinden kan plaats hebben, maar DIEPHTUIS betoogt in zijn *Ned. burg. regt.*, 12de deel, bladz. 337, dat de arbeider die tegen een bepaald loon in het jaar of bij een anderen termijn in dienst genomen is, volgens de bestaande wet in het geheel geen recht heeft uitbetaling van loon te vorderen over den tijd, waarop hij door ziekte verhinderd werd zijn dienst te verrichten. De positie van hen, die overeenkomsten als de bedoelde sloten, zal dus, indien de meening van DIEPHTUIS juist is, door aanneming van het voorgestelde amendement niet slechter, maar beter worden.]

X. door de heeren Roodhuyzen, Jansen (den Haag) en IJzerman [ingezonden 9 Mei 1906, stuk n°. 62], strekkende om de laatste 5 regels van de vijfde alinea te lezen:

„Evenzoo wordt onder de vervulling eener door wet of overheid opgelegde verplichting begrepen de uitoefening der kiesbevoegdheid.”;

XI. door de heeren Heemskerk, de Waal Malefijt, Regout en van Wijnbergen [ingezonden 9 Mei 1906, stuk n°. 63], strekkende om het vierde lid te doen vervallen;

XII. door den heer van Idsinga [ingezonden 10 Mei 1906, stuk n°. 64], strekkende om de eerste en tweede alinea's te vervangen door het volgende:

„Het bepaaldé in het voorgaande artikel ontslaat den werkgever niet van de verplichting om den arbeider, die door ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn loon ten volle of ten deele uit te keeren overeenkomstig gewoonte of plaatselijk gebruik”;

XIII. door de heeren Schaper, Hugenholtz, ter Laan, van der Zwaag en Troelstra (1), strekkende om het laatste lid te vervangen door het volgende:

„Elk beding, waarbij ten nadeele van den arbeider van de bepalingen van dit artikel wordt afgeweken, is nietig”.

De heer van Wijnbergen ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Aalberse en Ruys de Beerenbrouck voorgestelde amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal trachten geheel aan uw wensch te voldoen, en bij de toelichting van ons amendement er naar streven bijzonder kort te zijn. Ik meen daartoe te mogen beginnen met te verwijzen naar al hetgeen over de quaestie van het maken van deze bepaling tot een van dwingend recht bij de algemeene beschouwingen over deze artikelen door mij is gezegd en speciaal naar hetgeen gezegd is naar aanleiding van de wordingsgeschiedenis van dit artikel, gelijk dit uit de schriftelijke stukken blijken kan.

De bedoeling van dit amendement is duidelijk en daar behoeft niet veel over door mij gezegd te worden; zij is geen andere dan het eerste en derde lid tot bepalingen van dwingend recht te maken. Ik wil een paar punten intusschen even aanstippen. In de eerste plaats, dat het mij bij het hooren van de beraadslagingen over dit artikel somtijds voorkwam, dat er zijn die meenen, dat dit artikel daarom niet gemaakt moet worden tot een van dwingend recht, omdat dit artikel eigenlijk niet voldoende goed in elkaar zit, zoodat het voorzichtigheidshalve beter zou wezen de bepaling te behouden als aanvullings- dan als dwingend recht. Mocht het dan blijken, dat het artikel niet toegepast kan worden, dan kan men er toch van afwijken. Mij komt het echter voor, dat, indien het artikel niet goed is, het nader bekeken dient te worden, maar dat het op dien grond niet aangaat het niet te maken tot een bepaling van dwingend recht.

In de tweede plaats zou ik willen vragen, of het toch niet eenigen indruk maakt op hen, die tegen dwingend recht tot nog toe zijn, wanneer men hier de aandacht op vestigt, dat juist wanneer men een bepaling als deze in de wet nederschrijft, maar die niet maakt tot een bepaling van dwingend recht, daardoor juist niet de vrede bevordert zal worden, maar er voortdurend strijd zal ontstaan tusschen werkgevers en arbeiders, welke strijd grootendeels zal moeten worden gevoerd in en door de vakverenigingen. Want wat dan in de wet niet gebiedend voorgeschreven staat zal men dan met geweld van den werkgever trachten af te dwingen, in al de gevallen waarin het niet vrijwillig gegeven wordt. En de arbeider zal steeds vermeenen onbillijk te worden behandeld, als hem iets wordt onthouden, van hetgeen thans hier als het normale in de wet neergeschreven is.

In de derde plaats. Gisteren heeft de heer Drucker een beroep gedaan op de Deutsche wetgeving. Mij dunkt dat men zich hier in de Kamer wel wat al te veel beroept op het buitenland. Het heeft er iets van of nooit iets goed kan zijn, als men niet kan aantoonen, dat het in andere landen evenzoo bestaat.

De geachte afgevaardigde herinnerde ook, dat de bepaling in Duitschland zonder enig debat tot stand gekomen is. Wie weet wat er gebeurd zoude zijn,

(1) [Dit amendement is niet afzonderlijk in druk verschenen.]

indien de bepaling daar zoo nauwkeurig bekeken, ware, als wij hier reeds tal van dagen gedaan hebben.

In de vierde plaats. Ik wensch nog daarop even te wijzen, dat men ten eenenmale ongelijk heeft, indien men vreest, dat, indien men de bepaling maakt tot dwingend recht, dit in het nadeel van den arbeider zou kunnen zijn. Dit argument zal misschien het meest indruk maken, maar is m. i. beslist onjuist. Ik zal dan ook even trachten aan te toonen, dat het maken van deze bepaling tot een van dwingend recht, nimmer in het nadeel van den arbeider zal, noch kan zijn.

Indien van de eerste en derde alinea niet afgeweken mag worden, beteekent dit volstrekt niet dat er geen bepalingen mogen gemaakt worden, die voordeliger voor den arbeider zijn dan hier zijn neergeschreven.

Ik wensch dit met een enkel woord aan te toonen.

Wat is de inhoud van de eerste en derde alinea's van art. 1638c? Dat de arbeider die ziek is, door een ongeval is getroffen, alsmede in andere omstandigheden gedurende den in de wet genoemden tijd aanspraak op zijn volle loon behoudt. En wanneer wijkt men nu af van die bepaling? Welke overeenkomst zou nu nietig wezen, indien deze bepaling werd gemaakt tot een van dwingend recht? Deze overeenkomst, waarbij zou worden bepaald dat de arbeider gedurende zijn ziekte enz. zijn aanspraak op het loon geheel of gedeeltelijk verliezen zou. Maar als bij voorbeeld in het contract bepaald werd, dat de arbeider niet alleen zijn volle loon, maar bovendien nog een zeker bedrag voor geneeskundige behandeling ontvangen zou, dan is die overeenkomst volkomen geldig. Immers dan behoudt de arbeider zijn aanspraak op het volle loon, doch ontvangt bovendien nog een toelage, en zulks is allerminst verboden, ook al maken we deze bepaling tot een van dwingend recht. Ik begrijp nu heusch niet, dat men het zóó erg vindt deze bepaling van dwingend recht te maken.

Wat is toch het eenige wat gebeurt, indien de bepaling tot dwingend recht gemaakt wordt? Dit: dat de arbeider gedurende den tijd dat hij ziek is, in elk geval zeker zal zijn dat hij zijn loon behoudt. Dit is de bedoeling van die bepaling, niets meer en niets minder. Zijn aanspraak op het loon mag hij niet verliezen. Dat wenschen wij gebiedend voorgeschreven te zien. Het wordt nog juister, indien — wat ik hoop — de redactie van het artikel wordt zóóals het door ons ingediend amendement voorstelt. Dan zal de tijd, gedurende welken men zijn aanspraak op het volle loon behoudt, niet afhankelijk wezen van den opzeggingstermijn. Die tijdruimte geheel afhankelijk te maken van den opzeggingstermijn is werkelijk niet goed. Dan toch loopt men dit gevaar, — ook de heer Drucker heeft er reeds op gewezen — dat alle werkgevers den opzeggingstermijn op één dag zullen stellen, ten einde niet langer dan één dag verplicht te wezen bij ziekte en ongeval het volle loon te betalen.

Maar indien men eenvoudig laat staan de woorden: „betrekkelijk korten tijd”, zal de rechter naar billijkheid elk geval moeten beoordeelen. Dan wordt dus alleen verzekerd, dat de arbeider gedurende betrekkelijk korten tijd zijn volle loon zal behouden. Die tijd zal soms korter zijn dan de opzeggingstermijn; hij zal ook — bijv. als de arbeider lang in dienstbetrekking bij den werkgever is geweest — veel langer kunnen wezen. Ook aan het bezwaar, door den heer Drucker gisteren aangevoerd, zal dan te gemoet kunnen worden gekomen. Indien toch een werkgever een arbeider jarenlang in dienst heeft gehad, maar toch niet in staat is, om, waar hij telkens een of meer weken ziek is, hem in al die gevallen het volle loon uit te betalen, daar zal de rechter met die mindere draagkracht van den werkgever rekening kunnen houden.

Neemt men dus de redactie aan, bij ons amendement voorgesteld, van „betrekkelijk korten, naar billijkheid te berekenen tijd”, dan zal door den rechter met al die omstandigheden rekening kunnen gehouden worden. Dan zal in vele gevallen de arbeider meer krijgen dan hij zou krijgen indien hij zijn volle loon behield gedurende een tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn. Dan zal aan een arbeider, die bijv. 25 jaar in dienst is, terwijl de opzeggingstermijn, gelijk veelal het geval is, maar acht dagen bedraagt, door den rechter ongetwijfeld een uitkeering toegekend worden voor langer dan acht dagen en zal er met nog andere omstandigheden eventueel rekening kunnen gehouden worden.

Wat is dus het eenige wat wij vragen? Dat in de wet zal worden erkend als te zijn van dwingend recht, niets anders dan de aanspraak gedurende dien korten tijd op het volle loon. En nu vraag ik het u: is het nu zoo erg om te verklaren, dat dit in elk geval zal moeten gelden, en dat daarvan nooit ofte nimmer mag worden afgeweken?

De Minister van Justitie heeft eergisteren een beroep gedaan op ons nationaal eergevoel. De heer Minister heeft gezegd, dat als dit artikel er uitging, hij dit niet een eer zou vinden voor onze nationale wetgeving. De heer Minister zeide:

„Ik zou wel eens van de heeren het betoog willen hooren, dat dit de juiste regeling is, dat in een echt nationale, het Nederlandsche volk waardige wet, mag te lezen staan, dat een arbeider bij ziekte aan zijn lot behoort te worden overgelaten.”

Dat zijn schoone, dat zijn prachtige woorden, maar hebben wij nu wel zooveel aan het beroep op ons nationaal gevoel, wanneer men, nu het er op aankomt, dan toch in de wet niet durft neder te schrijven, dat gedurende een betrekkelijk korten tijd van ziekte de arbeider de aanspraak op zijn loon zal behouden? Ik zou liever zien, dat, in plaats van al die schoone woorden, de Minister zich nu eens verklaren wilde vóór ons amendement. Daar hebben we meer aan. Wil deze wet werkelijk een nationale, een het Nederlandsche volk waardig wet wezen dan behoort daar dan toch — nu deze zaak geregeld wordt — wel dit in te staan, dat den arbeider bij ziekte en ongeval, althans gedurende korten tijd, het behoud van aanspraak op zijn volle loon verzekerd wordt. En dat kan hem slechts in werkelijkheid verzekerd worden, wanneer deze bepalingen gemaakt worden tot voorschriften van dwingend recht.

Die aanspraak op behoud van het volle loon bij ziekte en ongeval is iets — de Minister schreef het neer in zijn Memorie van Antwoord — dat „door menschelijkheid en billijkheid geboden” wordt. En zouden wij dan nog aarzelen deze bepaling van dwingende kracht te voorzien!

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Duymaer van Twist, Schaper en Thomson, en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer Schaper ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Hugenholtz, Tak en Troelstra voorgestelde amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Dit amendement ziet er in het oog van onderscheiden leden waarschijnlijk niet zeer sympathiek uit. Het betreft hier nl. een amendement om te doen vervallen de woorden: „of onzedelijkheid”.

Volgens het artikel zal het loon bij ziekte van den arbeider gedurende zekeren korten tijd doorloopen, behalve wanneer de ziekte het gevolg is van opzet of onzedelijkheid. Nu willen wij die woorden „of onzedelijkheid” doen wegvallen. Wij begrijpen volkomen de antipathie, die, oppervlakkig beschouwd, tegen dit amendement moet bestaan. Het stuit min of meer tegen de borst, wanneer men zich niet plaatst op het hooge standpunt van het algemeen belang, dat iemand aan een gezet of dienstbode nog gedurende eenigen tijd loon zal moeten geven bij ziekte, wanneer die ziekte het gevolg is van onzedelijkheid. Natuurlijk zal de bedoeling zijn eigen onzedelijkheid, onzedelijkheid van den patiënt zelf. Ofschoon wij het allen zeker met de strekking, zoo individualistisch beschouwd, van het artikel, dat wil zeggen van die uitzondering, eens zijn, zoodat wij allen zullen zeggen: dat is inderdaad recht, geloof ik toch, dat, wanneer men zich plaatst op een wat ruimer standpunt, men zal moeten komen tot een andere conclusie.

Ik zal niet uitweiden over de wijziging van de opvattingen omtrent de onzedelijkheid, die in den loop der geschiedenis zijn waar te nemen; maar, waar het hier in het bijzonder geldt de lijdens aan geslachtsziekten, mag ik er toch even op wijzen, dat er, naar ik ergens las, een tijd geweest is, dat men in Parijs personen, die voor dergelijke ziekten in een hospitaal werden opgenomen, een pak slaag gaf, dat herhaald werd, wanneer zij als genezen in de maatschappij terugkeerden. Men zou de vraag kunnen opperen of de menschen die de lijdens aldus ranselden, daartoe het recht wel hadden, of hun niets mankeerde en zij zich nooit aan de gewraakte onzedelijkheid hadden schuldig gemaakt; maar er is aanleiding om te zeggen, dat men iemand die om een dergelijke reden ziek wordt, wel wat gunt.

Doch wat is nu langzamerhand gebleken?

Dat de geslachtsziekten een pest zijn voor onze maatschappij, die in allerlei kringen is doorgedrongen. In het bijzonder geldt dit van de syphilis. Allerlei families, heele geslachten zijn daarmede besmet, vaak door eigen schuld van een der leden, maar vaak ook door onwillekeurige, van hun eigen toedoen geheel onafhankelijke oorzaken. En nu is in de laatste vijf en twintig a vijfentwintig jaren gebleken, dat de deskundigen het er vrijwel over eens zijn, dat, wil men dezen pest bestrijden, men zeer verkeerdt doet met maatregelen te nemen, waardoor de patiënten versterkt worden in hun neiging om deze ziekte te verbergen.

Even gevaarlijk als het is, dat het heerschen van ziekten als pokken en typhus verborgen wordt gehouden, even gevaarlijk is het dat menschen die aan syphilis en dergelijke ongesteldheden lijden, die niet zoo spoedig mogelijk doen genezen. Wanneer die menschen weken en maanden blijven rondloopen met dergelijke ziekten en hun gewone werkzaamheden verrichten, dan is dit hoogst

gevaarlijk voor anderen en de gansche maatschappij. Ik behoef maar te wijzen op hetgeen gebeurt in de werkplaatsen van levensmiddelen, bakkerijen, sigarenmakerijen enz.

Ik heb wel eens gezien hoe bijv. taartjes worden vervaardigd en als men dat gezien heeft, dan moet men niet te vies zijn uitgevallen als men daarvan nog wil eten. Ik heb bijv. gezien dat men om van die witte figuurtjes op de taarten te maken wat suikerpreparaat in een papieren zakje doet, het er bij de punt uitdrukt, doch telkens met den mond het puntje weer in fatsoen slikt. Zoo is mij verzekerd, dat om zekere gebakjes van een laag suiker te voorzien, men zulk een substantie in den mond neemt en de stof er op sputtert. Ik hoop niet, dat ik den eetlijst van de heeren in deze richting hiermede bederf, maar ik wil wel zeggen, dat ik altijd voorzichtig ben met het gebruik van banketbakkerswaren.

Mij is verder verzekerd door sigarenmakers, dat het de gewoonte is om de punt van de sigaren met den mond dicht te maken. Men snijdt die puntjes af, maar velen ook hebben de gewoonte om ze af te bijten.

Met deze voorbeelden voor oogen zal men moeten toegeven, dat het van het hoogste belang is voor de maatschappij, dat de lijders aan de ziekten, die ik opnoemde, zoo spoedig mogelijk uit hun bedrijf worden genomen en afgezonderd worden, zoodat zij geen gevaar meer opleveren voor de gemeenschap.

Wanneer men nu bepaalt, dat wie door een dergelijke ziekte is aangetast, geen uitkeering krijgt, dan is dit natuurlijk een reden voor den betrokkene om de ziekte nog langer dan anders te verzwigen.

Men mag ook vragen of het ook niet een onmogelijke taak wordt voor den geneesheer om hier te beslissen. Wie moet uitmaken of de ziekte een gevolg is van onzedelijkheid?

Moet men dat hebben van den geneesheer? Maar die mag een dergelijke verklaring niet geven wegens zijn beroepsgeheim.

Wat dit dus betreft, is de eisch onpractisch en in sommige opzichten zelfs onzedelijk.

Maar het voornaamste motief om deze woorden te doen vervallen en om deze ziekte over één kam te scheren met de andere, is gelegen in de algemeene hygiëne, en ik kan mij daarvoor gelukkig beroepen op de eenige geneeskundige, die wij hier in deze Kamer bezitten, en die dezer dagen heeft erkend dat hij ons amendement gaarne zou ondersteunen. En als medicus zal er ook wel niemand ter wereld zijn, die een dergelijk amendement niet zou wenschen aangenomen te zien. Het medisch geweten van elken dokter zal moeten zeggen, dat het inderdaad een goed amendement is, dat in het belang van het algemeen behoort te worden aangenomen.

Ik zal nu voor die stelling eenige bewijzen aanvoeren.

In de eerste plaats aan vestig ik de aandacht op deze passage uit het werk van den arts L. Heijermans over de *Gezondheidsleer voor arbeiders*. Deze arts is een man, die blijk heeft gegeven van groote onpartijdigheid, nl. ten aanzien van het vraagstuk van de schadelijkheid van saccharine. Op bladz. 212 van dat werk komen deze woorden voor, nadat hij zekere geslachtsziekte uitermate besmettelijk heeft genoemd, welke met niet genoeg zorg behandeld kan worden: „Doordat de lijders zich dikwerf schamen hun ziekte aan geneesheeren te openbaren, wordt de verbreiding ten zeerste in de hand gewerkt. Ja, vele ziekenfondsen gaan zoover deze lijders niet kosteloos te behandelen, omdat het eene ziekte is verkregen door eigen schuld.”

Dat keurt deze geneesheer dus blijkbaar af.

En verder over syphilis:

„Voor alles is noodig het etiket „geheim” aan de ziekte te ontnemen, omdat een overgroot deel der lijders geheel onschuldig het slachtoffer kan worden....” „Overal moet er behoorlijk gelegenheid zijn voor een deskundige behandeling....”

Nog sterker. Er is verschenen een boek over *De vloek der Maatschappij*, uitgegeven bij A. H. Adriani te Leiden, een Amerikaansch rapport van 15 personen, die een onderzoek hebben ingesteld naar de werking van geslachtsziekten in Amerika. Dat werk is verschenen met een voorrede van niemand minder dan de heeren Rethaan Macaré, H. Pierson (van Zetten) en dr. S. B. Selhorst.

Dat rapport beveelt, om de geslachtsziekten te bestrijden, aan *gratis behandeling van venerische ziekten*; een bewijs dus, dat bij deze menschen niet vóórzit een gevoel van wrok over de daden waardoor deze ziekte worden veroorzaakt, doch dat zij zich stellen op het hooge standpunt van de behartiging van het algemeene belang. Het gratis behandelen van deze menschen, het voorkomen van dergelijke ziekten is noodig in het belang van de algemeene gezondheid der maatschappij.

In het prae-advies van het hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der

geneeskunst in zake uitkeering bij ziekte, welk prae-advies is goedgekeurd in de vergadering der maatschappij van Zondag 25 Maart 1906, komt o. a. dit voor:

„Het uitsluiten van alcoholisten en misdadigers.

„Het Hoofdbestuur heeft met genoegen gezien, dat in het ontwerp-ziekteverzekering 1905 (van dr. Kuyper dus) niet is opgenomen de uitsluiting wegens een ziekte, „die een gevolg is van ontucht”, aangezien een dergelijke uitsluiting beslist zou leiden tot verheimelijking van venerische ziekten.”

Men kan dit rapport en verslag vinden in het *Handelsblad* van 26 Maart j.l. In de Deutsche ziektenverzekeringwet was oorspronkelijk een gelijke bepaling opgenomen als hier wordt voorgesteld, dat geen uitkeering zou worden gegeven wegens geslachtelijke ziekten ten gevolge van eigen schuld. Bij de herziening dier wet, van 25 Mei 1903 is dit vervallen en de uitkeering geschiedt dus ook voor deze ziekten. In de Memorie van Toelichting (Begründing) tot dit wetsontwerp werd door de Regeering gezegd (ik vertaal): „dat ook de uitkeeringen moesten geschieden wegens ziekten, veroorzaakt door dronkenschap of geslachtelijke uitspattingen.” En dan gaat de Memorie van Toelichting voort: „Voor de onderdrukking dezer ziekten heeft de bepaling niet alleen niet bijgedragen, maar dikwijls veeleer geleid tot het chronisch worden dier aandoeningen. Immers zij had ten gevolge, dat de zoo noodzakelijke behandeling in een speciale inrichting meestal achterwege bleef.”

Welnu, dit motief geldt ook ongeveer hier. Deze bepaling zou medewerken tot verheimelijking van de ziekte. De man zal zeer klaarblijkelijk ziek kunnen zijn en dan wegblijven, misschien onder genot van loon, maar het feit, dat een bekentenis, dat die ziekte veroorzaakt is door een misstap op zedelijk terrein, hem direct kan berooven van zijn uitkeering, zal hem leiden tot verheimelijking der ziekte, zelfs tot het niet raadplegen van een geneesheer. Erger nog is als hij zich in het werk blijft voortslepen en er voor terugdeinst om zich ziek te melden.

Daarom bevelen wij ons amendement aan.

Of men verplicht moet zijn zulk een zieken knecht of dienstbode in huis te houden, op gevaar af zijn gezin te zien besmetten, is een andere vraag, van later zorg, bij een volgend artikel. Dit is natuurlijk heel iets anders.

Maar als de Kamer luisteren wil naar de stemmen der practijk en de ervaring, zal zij het amendement aannemen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Nolting en Reyne, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer de Klerk ontvangt het woord tot toelichting van het amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Veel toelichting is overbodig. Bestrijding en verdediging van dit amendement heeft reeds plaats gehad bij de algemeene beraadslaging over dit artikel. Alleen wensch ik gaarne te ondersteunen het gesprokene door den heer van Wijnenbergen.

Reeds in mijn eersten termijn heb ik duidelijk doen uitkomen, dat mijn hoofdbezwaar is, dat aanvullingsrecht zal gegeven worden ten opzichte van de uitkeering van loon bij ziekte, en dat het tweede gedeelte van dit artikel mij niet zoo ter harte gaat als het eerste. Maar nu de heer Aalberse c.s. door hun amendement is te gemoet gekomen aan mijn bezwaar en ik de kans op aanneming van het amendement niet wil verkleinen door handhaving van het mijne, heb ik, na ernstige overweging, besloten mij aan te sluiten bij het amendement van den heer Aalberse c.s., in de hoop dat dit alsdan zal worden aangenomen, en trek ik mijn amendement in.

De Voorzitter: Aangezien het amendement van den heer de Klerk is ingetrokken, maakt het geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord tot toelichting van het door de Commissie voorgestelde amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! In het Regeeringsartikel wordt de verplichting van den patroon, in geval van ziekte van den arbeider voort te gaan met de betaling van het loon, vastgeknoot aan den opzeggingstermijn. Het Regeeringsartikel bevat evenwel geen voorziening voor die vele dienstbetrekkingen, welke voor bepaalden tijd worden aangegaan, en waar een opzeggingstermijn niet is te vinden of te construeeren. Tot aanvulling van die leemte in het Regeeringsartikel strekt ons amendement. In afwachting van hetgeen door de Regeering daaromtrent mocht worden aangevoerd, méent de Commissie zich voor het oogenblik te kunnen gedragen aan haar schriftelijk gegeven toelichting.

De **Voorzitter**: Voorgesteld door de Commissie van Rapporteurs, maakt het amendement van rechtswege een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer **Tydeman** ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren **Blooker**, van **Karnebeek**, **Plate** en van **Styrum** voorgesteld amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Er is in dit debat herhaaldelijk gevaarschuid tegen overdrijving. Waar ook tegenover ons amendement op dezelfde wijze is geageerd, wensch ik van mijn zijde te signaleeren de groote overdrijving die hier heeft plaats gehad ten aanzien van ons amendement en de strekking daarvan, niet het minst van de Regeeringstafel.

Wat is de strekking en de bedoeling van ons amendement? Deze zijn bij de algemeene beschouwingen duidelijk uiteengezet, maar dit is, hoe onbegrijpelijk het ook schijnen moge, niet tot zijn recht gekomen. Men heeft gesproken van bestrijding van het beginsel. Niets is minder waar dan dit. Wij hebben de beginselen die in art. 1633 c zijn nedergelegd, nl. de regeling bij deze wet van de gevallen waarin bij kleine verhinderingsen, het loon doorbetaald moet worden door den patroon, niet bestreden. Het is geenszins onze bedoeling om te zeggen, dat het punt niet moet worden geregeld, wij bedoelen, dat het nu niet moet geregeld worden, voor zoover betreft de verhinderingsen wegens ziekte en ongeval.

Wij hebben op opportunitetsgronden ons amendement ingediend en verdedigd. Het licht moet vallen op de exceptioneele omstandigheden waarin wij verkeerden met het oog op de phase waarin onze wetgeving zich bevindt.

De komende ziektenverzekering werpt zijn schaduwen vooruit en de invloed van de regeling van het arbeidscontract op de komende ziektenverzekering is wel weersproken, maar wanneer men vraagt, of er nog veel leden in de Kamer zijn, die meenen, dat er geen verband bestaat tusschen deze regeling en de komende ziektenverzekering, geloof ik, dat uit het voorafgegane debat genoeg gebleken is, dat het aantal van die leden steeds minder wordt. Ik behoeft slechts te verwijzen naar de discussie van gisteren, bijv. naar de redevoering van den geachten afgevaardigde uit Elst. Ook het amendement van den heer **Heemskerk** c.s. is er het duidelijkst bewijs van; de geachte afgevaardigde uit Gorinchem, de heer **Pierson**, heeft gisteren nog gezegd hoe hij wenschte dat de Karenz-tijd zou worden geregeld bij de ziektenverzekering. Als men nu nog zegt, dat er geen verband bestaat tusschen hetgeen hier wordt voorgesteld en de komende ziektenverzekering, verklaar ik niet meer te begrijpen wat verband is.

Wij nu hebben dit verband niet gunstig geacht, wij hebben het zelfs vicieus geacht, omdat wij meenen, dat hier zeer groote belangen in het spel zijn. Niet een belang eigenlijk, in verhouding tot hetgeen hier geregeld wordt in dit wetsontwerp en bij dit artikel, neen een veel grooter belang, omdat wij straks zullen moeten voortbouwen aan onze sociale wetgeving, de arbeidersverzekering; omdat wij dan een zeer belangrijken stap zullen moeten doen, beslissingen zullen moeten nemen van zeer moeilijken aard; omdat achter de ziektenverzekering staat de ongevallenverzekering, die als een schakel van dezelfde keten daaraan vastzit. Ik heb daarbij verwezen naar hetgeen de ongevallenverzekering heeft opgeleverd.

Waar nu de Minister zegt, niet zonder pathos, dat hij den geachten afgevaardigde uit Tiel oproept om te verklaren of hetgeen wij voorstellen iets is dat kan voldoen aan de eer van onze nationale wetgeving, daar antwoord ik, dat het vooruitloopen op de ziektenverzekering, zooals de Regeering dat hier doet, volgens den Minister misschien overeenkomt met de eer eener nationale wetgeving, maar m. i. niet geacht kan worden te zijn een waardevolle wetgeving, neen veeleer is een lichtvaardige wetgeving. Waar de Minister zegt, dat ik over moeilijkheid heen gegleden ben, daar zou ik hem en ook den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs willen antwoorden, dat juist zij heenglijden over de bezwaren die de grond zijn van ons amendement.

Meent de Minister, dat daarvan in de Kamer niets gevoeld wordt? Is men het eens met den Minister, die, ik erken dit, met groote welsprekendheid en zeggingskracht zijn artikel hier verdedigd heeft? Wat hebben wij hier in de vorige dagen gezien en gehoord? Instemming met de regeling, zooals deze door de Regeering is voorgesteld, of hebben wij allerlei pogingen zien doen en worden deze nog gedaan, om daarin een bres te schieten, om aan deze regeling te ontkomen?

Nu hebben wij het meest radicale amendement ingediend, wat misschien door zijn radicalisme de Kamer in moeilijkheden brengt. Er zijn daarna andere amendementen ingediend door den heer **Heemskerk** c.s. die ik op prijs stel. Vooral het eerste en het derde amendement. Met het eerste treden wij terug in het eigenlijk kader van hetgeen hier geregeld wordt, namelijk kleine verhinderingsen

uit allerlei oorzaken. Het ruimere kleed dat aan deze bepaling behoort gegeven te worden, wordt nu door den heer **Heemskerk** c.s. aangepast.

Het tweede amendement is een nieuw bewijs dat wij hier zijn geheel en al op het terrein der ziektenverzekering, waar nu pogingen gedaan worden in deze wet een Karenz-tijd te brengen, die hier niet behoort, maar die behoort tot de materie der ziektenverzekering. Nu zal ik niet beweren, dat die Karenz-tijd de kracht heeft van een panacee. Dat geloof ik niet. Wie zou er echter op het oogeblik aan denken een ziektenverzekering te maken zonder Karenz-tijd?

Wanneer ik dan erken de bezwaren die aan ons amendement inhaerent zijn, die voortspruiten uit het ietwat radicale daarvan, dan is onze verdediging, dat de voordeelen daarvan, de vrijheid die wij voor ons zelf, voor de Regeering, voor den wetgever van Nederland scheppen om straks de ziektenverzekering te maken, ver overwegend zijn.

Er zijn bezwaren tegen ons amendement geopperd, waarvan ik de waarde volstrekt niet zal ontkennen. Nu is heden door den heer van **Idsinga** een amendement ingediend, dat in zeer belangrijke mate daaraan te gemoet komt.

Een van de grootste bezwaren tegen ons amendement is, dat er een tusschen-tijdperk zal ontstaan waarin de verplichting tot doorbetaling van het loon bij ziekte of ongeval niet is geregeld.

Ik erken dit bezwaar ten volle. Het is gelegen in art. 1633 b en in de aanneming daarvan zonder voorbehoud. Het komt mij echter met alle bescheidenheid voor, dat dit in de practijk van veel minder beteekenis zal blijken dan het schijnt. Ik acht het meer van theoretischen aard, iets wat de wet nu minder fraai maakt, zonder dat het enig bezwaar in de werkelijkheid zal opleveren.

Bij de verschillende stroomingen hier in de Kamer, en bij den wensch die ook bij ons bestaat dit wetsontwerp niet tot stand te laten komen met een leemte er in, zij het ook voor een overgangstijdperk, willen wij ons aansluiten bij de pogingen van anderen om de zaak zoodanig te regelen, dat zij in het *status quo* blijft tot de ziektenverzekering komt.

Ik meen dat een ingediend amendement van den geachten afgevaardigde uit **Bodegraven** ons het verst op dien weg zal brengen. Daarom heb ik de eer te verklaren, ook namens mijn medevoorstellers, dat ons amendement wordt ingetrokken.

De **Voorzitter**: Daar de heer **Tydeman**, ook namens zijn medevoorstellers, verklaard heeft dat het amendement ingetrokken is, maakt dit geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De heer **Heemskerk** ontvangt het woord tot toelichting van de door hem en de heeren de **Waal**, **Malefijt**, **Regout** en van **Wijnbergen** voorgestelde amendementen en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik bepaal mij, overeenkomstig hetgeen door u gezegd is, tot toelichting van de amendementen I, II en III, voorkomende op stuk n°. 58, en spreek dus nog niet over het vierde amendement, dat wellicht later door een der andere voorstellers zal worden toegelicht.

De gemeenschappelijke strekking van deze drie amendementen is van bij uitstek vriendschappelijken aard. De bezwaren, die tegen dit artikel bij veel leden bestaan, zijn zoo ernstig, dat, wanneer dit artikel ongewijzigd in stemming kwam, verscheidene leden er zich tegen zouden verklaren. De bedoeling van deze amendementen is het artikel aannemelijk te maken en dus te voorkomen, dat, nu wij hebben art. 1633 b en nog niet hebben de ziektenverzekering, de beginselen van humaniteit, voor zoover die haar toepassing in het recht kunnen vinden, niet genoegzaam hun eisch krijgen. Maar tot elken prijs zouden wij dit artikel toch niet willen aannemen. Vandaar onze amendementen, waarvan ik hoop, dat zij een welwillend onthaal zullen vinden.

Het eerste amendement gaat uit van de overweging, dat een juister begrenzing noodig is van den rechtsplicht, die voor den individueelen werkgever tegenover zijn arbeider in dit artikel wordt neergelegd. Het is waar dat wij hier niet hebben dwingend recht, maar wij moeten toch zooveel mogelijk *juiste* regelen stellen en — ik mag dit wel even tegenover den geachten afgevaardigde uit **Gorinchem** opmerken — dit artikel is gesteld in een vorm, dat afwijking bij overeenkomst wel degelijk is *contracting out*. De geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs, hoewel hij later de uitdrukking heeft gebruikt, dat deze artikelen aanvullend recht bevatten, heeft toch erkend, dat ze regelen inhouden zoo gesteld, dat een overeenkomst in anderen zin als een afwijking moet beschouwd worden. Vandaar, dat ik mag aandringen op de noodzakelijkheid van een juister begrenzing van den rechtsplicht van den werkgever.

Wij meenen dat dit te meer noodzakelijk is, nu volgens het laatste lid afwijking

in den regel slechts toegelaten wordt bij schriftelijke overeenkomst, die voor kleine werkgevers zooals thans het artikel luidt een te zware eisch is; een eisch die intusschen wellicht kan worden gehandhaafd wanneer de regel op juiste wijze gesteld wordt.

Nu is op het oogenblik de opzeggingstermijn tot grens gemaakt voor de uitkeering van het ziekgeld. Wat de redactie van het artikel betreft en de beteekenis daarvan, daaromtrent sluit ik mij geheel aan bij de interpretatie, door den Minister van Justitie daarvan gegeven. De uitkeering kan duren zoolang de ziekte duurt, maar nooit langer dan de opzeggingstermijn.

Nu is die maat naar onze meening een slechte maat, omdat de opzeggingsstermijn de vastheid van de rechtsbetrekking niet aangeeft. Die termijn is daardoor als maatstaf voor deze verplichting te lang of te kort.

Gisteren is door den heer Schaper beweerd, dat de opzeggingstermijn de vastheid van de rechtsbetrekking wel aangeeft. Ik moet met nadruk volhouden dat dit geheel onjuist is, en hoe slecht een grondslag voor den hier te vestigen rechtsplicht de opzeggingstermijn is, leert op merkwaardige wijze de historie dezer bepaling, juist in verband met dit punt.

De geachte afgevaardigde uit Tiel heeft in een van zijn redevoeringen geciteerd een plaats uit de Memorie van Toelichting, waaruit blijkt, dat de ontwerper van dit wetsontwerp, de Minister Loeff, onder den tijd gedurende welken het ziekgeld zal worden betaald, niet verstond den betrekkelijk korten tijd van het ontwerp-Drucker. De Minister Loeff stelde in zijn eerste ontwerp geen tijdgrens, en welke verklaring gaf hij daarvan? Hij lichtte dat op deze wijze toe, dat de werkgever het altijd in zijn hand zou hebben om, met inachtneming van den opzeggingstermijn, een einde te maken aan de overeenkomst. Met dien opzeggingstermijn was destijds de toestand anders dan hij op dit oogenblik is, want de Minister Loeff had in zijn ontwerp een artikel 1639 j. opgenomen, waarin bepaald werd, dat de opzeggingstermijn verlengd werd naar gelang van het aantal jaren, dat de arbeider in dienst van den werkgever was geweest. Dit artikel, dat verband legde tusschen den duur van de dienstbetrekking en den opzeggingstermijn, is op aandrang van de Kamer door den Minister Loeff teruggenomen. Die aandrang van de Kamer werd o. a. hiermede gemotiveerd, dat, indien die lange opzeggingstermijn in sommige gevallen bleef bestaan, stakingen zeer moeilijk zouden wezen. En nu komt de heer Schaper en beroept zich er op, dat de opzeggingstermijn de vastheid van de rechtsbetrekking aangeeft. Ik zou willen vragen, hoe de geachte afgevaardigde dat zou qualificeeren, indien hij weer eens, ik zal maar zeggen in sociaal-democratischen stijl een rede hield?

In ieder geval is het volkomen duidelijk, dat op dit oogenblik de opzeggingsstermijn iets anders is dan die was in het ontwerp van den Minister Loeff en dat in de verschillende phases, die het wetsontwerp heeft doorlopen, de opzeggingstermijn er als maat voor het ziekgeld is ingekomen, terwijl die termijn als zoodanig gedenatureerd was in vergelijking met het oorspronkelijk ontwerp. Dat is een vingerwijzing, dat de opzeggingstermijn met het oog op de historie van het ontwerp een buitengewoon slechte maatstaf is, ook hierom, omdat die termijn, bij rechtsbetrekkingen van eenigszins langen duur, dezelfde is als bij rechtsbetrekkingen van korteren tijd, en het is toch duidelijk dat, waar het den plicht geldt om ziekgeld te betalen, in dat opzicht onderscheid moet worden gemaakt.

Ten aanzien van vaste werklieden zal die opzeggingstermijn het ziekgeld in vele gevallen te zeer beperken. Het is zeer zonderling, dat terwijl dit ontwerp op tamelijk hoogen toon verdedigd wordt uit het oogpunt van beginselen van humaniteit, degenen, die dat doen, uit datzelfde oogpunt dit gedeelte van het ontwerp niet critiseeren. Dat geldt zoowel voor de geachte afgevaardigden uit Appingedam en Tietjerksteradeel en tot op zekere hoogte voor den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs, als voor den Minister van Justitie. Zij behoorden met mij dien opzeggingstermijn te bestrijden, want ingeval er een werkman is, die twintig jaren in dienst van een patroon is geweest, en wiens betrekking feitelijk een vaste is geworden, maar altijd nog, omdat hij bij de week wordt betaald, onder een opzeggingstermijn van een week leeft, wordt het ziekgeld door deze bepaling tot een week beperkt. Het gebeurt soms — en de tijd, waarin wij leven is in dat opzicht zonderling — dat men een zekere vlag uithangt en onder die vlag allerlei dingen verdedigt, die lijnrecht in strijd zijn met het opschrift van die vlag. Ik geef echter de hoop niet op, dat ons van de zijde van den Minister en van de Commissie van Rapporteurs ten aanzien van ons amendement een welwillende bejegening zal ten deel vallen.

Ten aanzien van de losse werklieden blijf ik volhouden, dat het ontwerp in

vele opzichten te ver gaat. Men kan er zich niet van afmaken, dat het human is om den werkman in dat geval ziekgeld te geven.

De humaniteit kan echter medebrengen, dat men het niet vergt van een kleinen werkgever, die op een oogenblik ook wel kort bij kas kan zijn. Daarenboven heeft wel de humaniteit invloed op het recht, maar de toepassing moet dan toch tot het eigenlijke recht beperkt blijven, en men moet altijd vragen, met welk recht een zekere bepaalde plicht op een zeker bepaald persoon wordt gelegd en in welken omvang hij dien plicht moet dragen. Wanneer een werkgever een los werkman voor korten tijd noodig heeft, moet hij niet verplicht zijn om aan dien man als hij niet werkt een week ziekgeld te geven. Het kan zijn dat een ander het als zedelijke verplichting gevoelt, om dien werkman te ondersteunen; het kan ook zijn, dat de werkgever uit humaniteit of uit beslist Christelijke liefde dat onverschuldigde geeft. Maar zoo kan men ook zeggen, dat het human is, dat een rijk koopman aan een armen kooper den koopprijs kwijtscheldt. Dat kan door Christelijken plicht of naastenliefde geboden zijn, maar recht is het niet.

Ik wil evenwel dadelijk toegeven, dat er buitengewone omstandigheden zijn, waarin voor den werkgever tegenover een lossen arbeider ook een zekere verplichting bestaat. Het kan zijn, dat hij hem heeft laten overkomen en dat de arbeider zich tot niemand anders om hulp kan wenden. Dergelijke gevallen kunnen voorkomen en ons amendement biedt voor het in acht nemen van dergelijke omstandigheden de ruimte. Wij stellen voor te zeggen, dat het ziekgeld zal worden gegeven voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd. De bedoeling is, dat het altijd een in verhouding tot de dienstbetrekking korten tijd moet zijn en dat de rechter rekening kan houden met alle omstandigheden. Zoo zullen er omstandigheden zijn, waarin het zeer te verdedigen is, dat de arbeider een maand ziekgeld krijgt; en andere, waarin een dag nog te ruim is.

Deze terminologie gelijkt zeer veel op de uitdrukking: „betrekkelijk korten tijd” in het ontwerp van den heer Drucker. Wij hebben gemeend de hier gekozen formule te moeten nemen, omdat deze voorkomt in het derde lid van dit artikel. Nu heb ik evenwel met verwondering van den Minister van Justitie gehoord, dat dit beteekent: „enkele uren”. Ik heb, dat hoorende, gedacht: „dat kan de Minister wel zeggen, maar daarom is het nog niet zoo.” Want de materie is in het eerste lid van anderen aard dan in het derde, zoodat uit de omstandigheid, dat het in het derde lid enkele uren is, gesteld men moet dit toegeven, nog niet voortvloeit, dat het in het eerste lid ook enkele uren moet zijn. Ik meen dus, dat de door ons gebezigde uitdrukking zeer goed gehandhaafd kan worden en dat zij, die dit artikel verdedigen, geen bezwaar kunnen maken omdat die uitdrukking in het derde lid voorkomt. Wij meenen juist daarom die uitdrukking dus uiterst veilig te zijn; de bedoeling is de rechtsverplichting zoo te begrenzen, dat de billijkheid in verband met alle omstandigheden kan worden betracht, en ik twijfel er niet aan of het vinden van de grenzen zal op die wijze in de practijk zeer gemakkelijk zijn. Het heeft ook dit voordeel, dat wanneer er een schriftelijk contract in afwijking van het artikel wordt aangegaan, deze afwijking een minder scherp karakter zal hebben, dan wanneer de redactie van het artikel onveranderd blijft; want wanneer de werkgever voor het maken van zijn reglement een zekeren rechtsnorm heeft, kan hij dien later uitwerken meer overeenkomstig de strekking van het wetsartikel, en dat is ook een voordeel, want hoe meer de contracten die partijen sluiten, overeenkomen met de wet, des te beter. Dit betreffende het eerste amendement.

Nu wat aangaat het tweede amendement: de Karenz-tijd.

Dit amendement heeft reeds eenige voorloopige critiek ontmoet. Er zijn er die in het geheel geen Karenz-tijd in de wet willen opnemen, en anderen die, gelijk de heer Tydeman, er met nadruk op wijzen, dat, wil men deze materie regelen; ook aan een Karenz-tijd gedacht moet worden, omdat die bij de ziektenverzekering zeker weder voor den dag zal moeten komen. Wij hebben gemeend den Karenz-tijd te moeten bepalen, zooals die gesteld is bij de Ongevallenwet, en in den geest zooals de heer Roodhuyzen gisteren zeide, dat men het wel zou kunnen aanvaarden, namelijk zoo, dat indien het op den derden dag blijkt, dat iemand reeds twee dagen ziek is geweest, hij ook over de eerste twee dagen zijn ziekgeld zal krijgen. Daaruit vloeit echter volstrekt niet voort, dat het ziekgeld altijd over drie dagen zou moeten loopen. Indien de rechter meent, dat een dag billijk gerekend is, zou hij den derden dag, bemerkende dat de man ziek was, toch slechts één dag ten laste van den werkgever kunnen brengen. Wij hebben dan ook gemeend deze eenvoudige formule te moeten nemen.

Nu heeft de heer Pierson hiertegen gewaarschuwd; want wanneer men een

dergelijken korten Karenz-tijd neemt, is het naar de meening van dien geachten afgevaardigde minder goed dan er in het geheel geen te nemen.

Het zou toch, zoo luidde zijn betoog, kunnen gebeuren, dat later bij de ziektenverzekering een langeren Karenz-tijd wenschelijk geacht werd, en wij moeten nu niet een drang in de wet opnemen om den Karenz-tijd te bekorten.

Bij den geachten afgevaardigde zal intusschen de opvatting niet leven dat zij, die meenen, dat het opnemen van een Karenz-tijd in aanmerking komt, zoo sterk voor een zoo lang mogelijken Karenz-tijd zijn. Zij achten dit practisch noodzakelijk, maar niettemin een noodzakelijk kwaad. Hoe korter de Karenz-tijd is hoe beter.

Het systeem van den heer Pierson is dit: Al is het verstandig bij de ziektenverzekering den Karenz-tijd langer te nemen, wij zijn, — zoo wij thans geen Karenz-tijd aannemen — gedekt door de regeling welke wij thans maken.

Ik heb tegen dit systeem hetzelfde als tegen de argumentatie van den Minister betrekkelijk dit punt.

De Minister heeft het uitdrukkelijk gezegd: hij wenschte het ziekengeld ten gevolge van deze regeling op een andere wijze dan bij de ziektenverzekering vast te stellen.

Gij moet bij deze regeling, zoo redeneerde de Minister, den werkgever een belang geven om te controleeren. Hij zeide: wanneer de werkgever het risico van de Ongevallenwet niet zelf draagt, maar door premiebetaling heeft overgelaten aan de Rijksverzekeringsbank, heeft hij geen belang bij de controle. Indien gij hem echter de verplichting oplegt zelf het risico te dragen, dan heeft hij wel belang om te controleeren.

Ziedaar wat ik niet aanbevelenswaardig acht. Men zou dan voortdurend strijd hebben tusschen de opvattingen van de werkgevers en van de verzekeringsbanken en fondsen.

Wij hebben voor de controle van de werkgevers verschillende recepten gekregen.

De heer Pierson zeide: wat moet de arbeider al niet bewijzen om het ziekengeld te kunnen krijgen? Ten eerste, dat hij ziek is, ten tweede, dat hij in die mate ziek is dat hij niet kan werken, en daarenboven dat hij niet ziek is door onzedelijkheid.

De heer Drucker heeft reeds in het licht gesteld, dat dit laatste zelfs formeel niet juist is. Waarop komt het advies van den heer Pierson eigenlijk neer? Hierop: chicaneer er maar op los. Neen, zegt, geheel anders, de Minister, het bewijs dat de man ziek is, is gemakkelijk te leveren: 1°. heeft hij het bed gehouden; ik zou zeggen: dat kan iedere luiaard; 2°. heeft hij den dokter laten halen (de vraag is of de dokter gekomen is en wat deze zegt); 3°. komt hij met het getuigenis van huisgenooten (ik feliciteer den geachten afgevaardigde uit Amsterdam, dr. Plooker, met zijn nieuwe collega's deskundigen); 4°. kan de werkgever door iemand laten informeren.

Wij hebben dus twee recepten: het chicaneeren van den heer Pierson en het leveren van het bewijs door allerlei omstandigheden, welke de zaak niet ophelderen, van den Minister.

Geen van beide komt mij wenschelijk voor.

Ik geloof dat, al is op een Karenz-tijd van 2 dagen wellicht aanmerking te maken, men beginnen moet met een Karenz-tijd in de wet neer te schrijven en men geen voet moet geven aan het denkbeeld dat er een hemelsbreed verschil moet bestaan tusschen het onderzoek naar de ziekte volgens deze wet en volgens de regeling der ziektenverzekering waarop wij hopen.

De strekking van ons tweede amendement is om simulatie tegen te gaan; in dit opzicht stemt het overeen met ons derde amendement, daar de mogelijkheid, welke het voorgedragen tweede lid van het artikel laat om meer dan 100 pct. van het loon te krijgen, voor den arbeider een prikkel tot simulatie kan zijn, dien wij door ons derde amendement willen wegnemen. Wij willen daarom, door ons amendement eenvoudig vaststellen, dat hetgeen de arbeider uit het verzekeringsfonds ontvangt zal worden afgetrokken van zijn loon.

Maar er zit ook dit in: dat naar onze meening wel de wet tot zekere hoogte de individueele verplichting van den werkgever kan erkennen, maar dat er geen reden is om dezen vorm van rechtsverplichting te erkennen wanneer er een verzekering is. Wanneer er een verzekering is, dan is de zaak bezorgd. Ik heb dit meer uitvoerig in mijn eerste rede uiteengezet.

De Minister kijkt verwonderd. Ik zal niet beweren, dat mijn stelsel niet voor tegenspraak vatbaar is, maar ik heb het in mijn eerste rede uiteengezet en de Minister heeft er dus kennis van kunnen nemen. Ik heb bewaerd, dat er een verplichting van de werkgevers tegenover de arbeiders ter voorziening in de behoefte, in geval van ziekte, bestaat, maar dat daaruit niet voortvloeit, dat deze

verplichting moet worden gekwetend door een uitkeering van zekeren individueelen werkgever aan zijn arbeider. Zoodra er een verzekering is, is er aan de behoefte voldaan en bestaat er geen verplichting tot uitkeering van ziekengeld aan een bepaald persoon. Voor hen die zich met dit stelsel echter niet geheel kunnen vereenigen ligt intusschen in dit amendement de strekking om de simulatie tegen te gaan.

Ik geloof, dat ik met deze toelichting kan volstaan, en ik spreek de hoop uit, dat door aanneming van deze amendementen de zeer groote bezwaren, die thans tegen dit artikel bestaan, zullen worden uit den weg geruimd.

De amendementen worden ondersteund door den heer van de Velde en komen mitsdien in beraadslaging.

De heer de Klerk, het woord verkregen hebbende tot toelichting van zijn amendement, zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik had gehoopt dat de heer Minister toegevender zou geweest zijn ten opzichte van de bezwaren die ik heb tegen de woorden voorkomende in het eerste lid van dit artikel.

Mijn bezwaren bestaan hierin, dat de arbeider, wanneer hij tracht werk te krijgen, beginnen moet met zijn mogelijke gebreken mede te deelen, gebreken die in de meeste gevallen zijn opgedaan tijdens den arbeid. Het spreekt wel vanzelf, dat, wanneer de arbeider daartoe overgaat, dit een goede gelegenheid zal zijn voor den werkgever, die misschien een oogenblik gedacht heeft den man in dienst te nemen, om zich van hem af te maken.

Het is voor een werkgever gemakkelijk om zich van werklieden te voorzien, maar het is minder gemakkelijk voor den werkman om zich te voorzien van een werkgever.

De bedoeling van dit artikel is om den werkman te gemoet te komen in geval van ziekte, maar nu geloof ik dat het niet goed gezien is om den werkman, als men hem helpen wil, voor groote bezwaren te stellen.

Daar het amendement niet van zulk een ingrijpenden aard is, vertrouw ik dat de Minister het zal willen overnemen; mocht dit niet het geval zijn, dan vrees ik geen oogenblik, dat de Kamer het alsdan zal aanvaarden.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Roodhuyzen, Verhey, Aalberse en Regout; en komt mitsdien in behandeling.

De heer Roodhuyzen verkrijgt het woord tot toelichting van het amendement, voorgesteld door hem en de heeren Jansen en IJzerman, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij voor, dat ik nog slechts weinig zal hebben te zeggen om dit amendement toe te lichten. De oorzaak van de indiening ligt in de omstandigheid, dat wij meenen, dat de Regeering uit lofwaardige zucht om aan de arbeiders den toegang tot de publiekrechtelijke lichamen te vergemakkelijken, iets in deze wet heeft gezet dat er niet in thuis behoort. Wanneer de Regeering wil bereiken, wat zij hier schijnt te beoogen, dan komt het ons voor, dat men een anderen weg moet inslaan en moet men aan de menschen, die om financieele redenen niet in staat zijn om een mandaat te vervullen als waarvan in het artikel sprake is, bij de wet een presentiegeld toekennen.

Ik wil er nog even op wijzen tot welke dwaze gevolgen de bepaling van art. 1638 c, 5de lid, zou kunnen leiden.

Stel een werkgever die werkt met arbeiders, wier politieke overtuiging lijnrecht staat tegenover de zijne; ik ken zulk een werkgever, een steunpilaar van de liberale partij. Stel nu verder, dat zulk een patroon door zijn meesterknecht wordt vervangen in raad of Staten, dan zal men het zonderlinge schouwspel kunnen zien; dat op een goeden dag de meesterknecht tot den patroon komt, en zegt: Ziezoo, nu ga ik, in plaats van u, naar de raads- of Statenvergadering en ik heb er nog deze aardigheid van, dat gij mij mijn loon moet betalen, terwijl ik dan strijd voor denkbeelden, die voor u geheel verwerpelijk worden geacht.

Als zoo iets nu de verhouding tusschen werkgever en werkman moet verbeteren in de wereld, dan weet ik niet meer wat men dan doen moet om ze te verslechteren.

Mijnheer de Voorzitter! Ik geloof genoeg gezegd te hebben tot verdediging van ons amendement, want ik bemerk met genoegen, dat men van verschillende zijden bereid is het te steunen.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Lieftinck en Reyne, en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer **Regout** verkrijgt het woord tot toelichting van het amendement, voorgesteld door de heeren Heemskerk, de Waal Malefijt, Regout en van Wijnbergen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Het vierde lid van art. 1638 c bedoelt om, wanneer de wet of de Overheid aan iemand een verplichting oplegt, die hij vervullen moet, en hem in zoodanig geval krachtens een wettelijk voorschrift een geldelijke vergoeding of uitkeering wegens tijdverzuim toekomt, die niet zoo hoog is als het bedrag van het loon, den werkgever de verplichting op te leggen om dat bedrag aan te vullen.

Herhaaldelijk heeft de geachte afgevaardigde uit Elst in zijn redevoeringen gevraagd naar den rechtsgrond, die wel ten grondslag mag liggen aan deze bepaling. De heer Minister van Justitie heeft tot nog toe daarop niet geantwoord, waarschijnlijk omdat hij zijn antwoord wilde bewaren tot bij de behandeling van de amendementen en het artikel. Mijnerzijds wensch ik daarom thans op dat antwoord aan te dringen, omdat m. i. zoodanige rechtsgrond ontbreekt. Immers wordt duidelijk in het artikel vooropgesteld de verplichting van de Overheid om een vergoeding voor tijdsverzuim te geven. Die verplichting is het uitgangspunt van de bepaling. Wanneer nu dergelijke verplichting eenmaal vaststaat, waar de Overheid te weinig vergoeding geeft, dan komt daarnaast als verplichting voor den werkgever om de verplichting aan te vullen die van Overheidswege is achterwege gebleven. Zie, dat komt nu eenigszins in botsing met mijn rechtsgevoel. Erkennen dat de Overheid geld moet geven voor tijdverzuim, en daarbij voorschrijven dat wanneer de Overheid te weinig geeft, de werkgever dat moet aanvullen, het is mij te machtig.

Mag ik met een enkel woord eens aantoonen hoe een dergelijke bepaling in de practijk kan werken?

Iemand wordt van Overheidswege gedagvaard om als getuige in een strafzaak te verschijnen. Hij krijgt dan volgens ons zeer verouderd tarief voor gerechtskosten in strafzaken, voor tijdverlies het bedrag van 50 cents. Heeft hij meer dan 5 uur verzuimd, dan kan dit bedrag vermeerderd worden en hem het bedrag van 75 cents toegekend worden. Dat geeft de Overheid hem. Natuurlijk is dit te weinig. Ik onderstel dat de arbeider verdient f 1.50 per dag. Nu moet de werkgever krachtens de voorgestelde wettelijke verplichting aanvullen wat door den Staat te weinig wordt gegeven.

En dat klemt te meer, nu wij nevens het voorstel der Regeering om dit recht te beschouwen als aanvullend recht, nog hebben amendementen om het te maken tot dwingend recht, terwijl de waarschijnlijkheid aanwezig is dat deze amendementen, als zijnde voorgesteld op het laatste lid van het artikel, ook het laatst in stemming zullen worden gebracht. Het kan dus worden dwingend recht.

Ik meen dat alleen zoodanig recht dwingend recht mag zijn, waarvan men kan zeggen, dat een goede rechtsorde met het tegenovergestelde niet bestaanbaar is. Maar als dwingend recht neder te schrijven dat met een goede rechtsorde niet bestaanbaar is dat de patroon niet aanvult wat de Staat in zijn verplichting te kort schiet, dat schijnt mij onmogelijk. Voor mij ontbreekt hiervoor de rechtsgrond en ik houd mij dan ook zeer aanbevolen om van den Minister de rechtsgronden voor dit lid te vernemen.

Het kan worden dwingend recht, maar als het dit niet wordt, dan moet het toch in elk geval worden „recht”. Wanneer men niet is afgeweken van de bepaling, dan moet ook de dan bestaande verplichting berusten op „recht”. Ik noem het onrecht. Tot welke ongerijmdheden dit aanleiding kan geven zal ik even door een voorbeeld trachten aan te toonen.

Iemand wonende in Winschoten wordt als getuige in een strafzaak gedagvaard in Middelburg. Voor die reis heeft hij natuurlijk noodig minstens twee dagen; één dag voor de heenreis, en één dag voor het getuigen en de terugreis. Nu is de afstand tusschen Winschoten en Middelburg volgens het tarief voor de kilometerboekjes ongeveer 400 kilometer. Die persoon krijgt dus van den Staat 5 cents per kilometer heen en 5 cents terug of te zamen f 40. Hij heeft een nacht in Middelburg geslapen en ontvangt daarvoor f 1.50, zegge f 41.50. Nu onderstel ik dat die persoon verdient f 2 per dag. Hij heeft twee dagen verzuimd, dus f 4 loon gemist. De patroon moet dien man dus bijbetalen een bedrag van f 2.50, aannemende dat de man als een eenvoudig arbeider voor een betrekkelijk gering bedrag heeft gelogeerd en derde klasse heeft gereisd, dan moet de patroon hem nog f 2.50 toegeven, ofschoon de arbeider stellig een f 30 extra verdiend heeft. Hetgeen hij voor logies en reiskosten ontving is niet uitgekeerd voor tijdverzuim en blijft dus buiten berekening.

Ik wensch nog te wijzen op hetgeen zich hierbij in Duitschland heeft voorgedaan. Daar bestaan ongeveer dezelfde bepalingen omtrent het getuigenafstandgeld. Het heet daar schadevergoeding.

- Toen de bepaling als welke nu voorgesteld wordt in Duitschland wet was, heeft men van Staatswege de leuke gedachte gehad te zeggen: wanneer wij u niets geven, betaalt uw patroon u volledig uit; wij zullen u dan geen getuigen-geld meer geven. Dit was in Duitschland de rechtspractijk van het artikel; thans is men, ik meen, met een ministerieele aanschrijving daarop weer teruggekomen en betaalt men uit wat krachtens het tarief aan een getuige verschuldigd is. De patroon betaalt dan eenvoudig het verschil bij.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren Roessingh en Pierson, en maakt derhalve een onderwerp van beraadslaging uit.

De heer van **Idsinga** verkrijgt het woord tot toelichting van zijn amendement en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet beginnen met de Kamer mijn verontschuldiging aan te bieden wegens de late indiening van dit amendement. De reden daarvan is, dat ik gehoopt had bevredigd te zullen worden door het amendement van den heer Heemskerk; maar ofschoon ik moet verklaren, dat ik ook nu nog aan het amendement de voorkeur geef boven het Regeerings-artikel, hebben toch nadere overwegingen van dat amendement mij gecoopt zelfstandig een poging te wagen om, naar ik hoop, het artikel te verbeteren. Ik behoeft na de redevoering die wij hedenochtend van den geachten afgevaardigde uit Tiel hebben gehoord, niet mede te deelen welke die overwegingen zijn geweest.

Eenvoudige lezing van mijn amendement zal ieder doen inzien bij welke beschouwingen die omtrent deze materie in de Kamer zijn gehouden ik mij aansluit. Ik zal die beschouwingen derhalve niet weder herhalen, maar enkel daarnaar verwijzen tot toelichting van mijn streven. Ik wensch slechts het volgende daaraan toe te voegen, dat wederom kort kan zijn na de toelichting welke de geachte afgevaardigde uit Tiel aan mijn amendement heeft willen geven.

Ik ben het geheel eens met hetgeen gisteren door den geachten afgevaardigde uit Goes is gezegd, dat het beter ware geweest om de loonregeling in de artt. 1638 b en c vervat uit dit wetsontwerp te laten, maar wij staan nu eenmaal voor het feit dat wij art. 1638 b hebben aangenomen, en men zal moeten toegeven, dat, nu dit artikel is vastgesteld, het inderdaad noodig is geworden voor het geval van ziekte en ongeval een regeling te treffen; dat, indien wij dit nalieten, er inderdaad een leemte zou komen in dit wetsvoorstel. Het was dan ook om die reden dat het amendement-Blooker c.s. mij niet had bevredigd. Het doet mij genoegen dat de geachte afgevaardigde uit Tiel hedenochtend heeft erkend, dat hij het bezwaar inziet en deswege met het oog op mijn amendement, zijn amendement heeft ingetrokken. Ik dank hem voor den verleenden en zeer gewaardeerden steun. Aan het zoeven vermelde bezwaar komt zeer zeker te gemoet het amendement van den heer Heemskerk c.s. Toch kan ik mij niet geheel en al met dat amendement vereenigen, omdat het, geheel in den trant van het Regeeringsvoorstel, wensch in dit wetsontwerp op te nemen een algemeene wettelijke regeling van dit vraagstuk. Het gevolg hiervan is, dat men aan die algemeene bepaling wederom moet vastknoopen een regeling, die in het wetsontwerp niet thuis behoort. Dit is hedenochtend door den geachten afgevaardigde uit Tiel m. i. zeer juist aangetoond en evenmin als dien geachten afgevaardigde bevalt mij deze methode van wetgeving. Ik ga mede met hen die hier betoogd hebben, dat dit brokstuk van een ziektenverzekeringregeling in dit wetsontwerp achterwege moet blijven en nu geloof ik, dat dit bij de aanvulling van de besproken leemte in het wetsontwerp alleen mogelijk is indien men in dit artikel eenvoudig de verplichting om het loon uit te keeren in gevallen van ziekte of ongeval, zooals de tegenwoordige gewoonte zulks erkent, handhaaft, zonder meer. Mijn amendement strekt om dit te doen.

Het komt dus te gemoet: 1°. aan de bezwaren, ontstaan door aanneming van art. 1638 b in zijn m. i. te absoluten vorm; 2°. aan de bezwaren van hen die bekant zijn tegen een regeling als door de Regeering in het volgend artikel is voorgesteld, op grond dat daardoor in vele gevallen een nieuwe rechtsverplichting wordt geschapen in strijd met gewoonten of plaatselijke gebruiken.

Mijn bedoeling is derhalve om in dit wetsontwerp niet verder te gaan dan het status quo ante te handhaven, waarop art. 1638 b door zijn veel te absoluten vorm inbreuk heeft gemaakt.

De Minister en de geachte voorzitter der Commissie van Rapporteurs hebben betoogd, en ik ga daarin voor een goed eind met hen mede, dat de verplichting, waarvan sprake is in het artikel en in mijn amendement, reeds in veel gevallen en in vele vormen volgens de gewoonte of het plaatselijk gebruik bestaat. Welnu, dan zal die verplichting ook gehandhaafd worden door mijn amendement, zonder een algemeenen en absoluten regel te stellen, die zelfs, waar hij niet tot dwin-

gend recht wordt geheven, tot bezwaren aanleiding geeft en met zich medesleept een regeling, welke in dit wetsontwerp niet thuis hoort.

Mijn amendement luidt, zooals de Kamer thans weet:

„Het bepaalde in het voorgaande artikel ontslaat den werkgever niet van de verplichting om den arbeider, die door ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn loon ten volle of ten deele uit te keeren overeenkomstig gewoonte of plaatselijk gebruik.”

Ik heb naast plaatselijk gebruik ook gemeend te moeten toevoegen „gewoonte”. Ten eerste omdat ik het hier wenschelijk achtte te wijzen op een mogelijk algemeen gebruik, waar een plaatselijk gebruik onbekend is; en ten tweede omdat zulk een gewoonte ook bestaat naar den aard van sommige dienstbetrekkingen, bij voorbeeld van inwonende dienstdieneren, kantoorbeambten en dezulken, ten aanzien van welke personen in het geheele land de gewoonte bestaat om bij ziekten of ongevallen het volle loon te blijven uitkeeren; vervolgens ook met het oog op hetgeen als regel bestaat in sommige inrichtingen of fabrieken, waar men die gewoonte volgt, zoodat, wanneer een werkmans in zulk een inrichting in dienst komt, hij, die gewoonte kennende, ook mag verwachten, dat zij op hem zal worden toegepast.

Enkele woorden, welke de Minister hedenmorgen, sprekende over gewoonte of plaatselijk gebruik, tot den geachten afgevaardigde uit Goes heeft gericht, doen mij de hoop koesteren, dat mijn amendement bij dien bewindsman een gunstig onthaal zal vinden.

Alle gevallen, door den Minister bij die gelegenheid opgesomd, zijn gevallen waarin de gewoonte of het plaatselijk gebruik bestaat om gedurende ziekte of ongeval voort te gaan met het betalen van loon. In die gevallen zal dus worden voorzien indien mijn amendement wordt aangenomen. Maar wat ook het lot van mijn amendement moge zijn, ik heb gemeend in dezen vorm te moeten formuleeren hetgeen, naar het gevoelen van enkele leden aan deze zijde dezer Kamer, in dit wetsontwerp wenschelijk en noodig is ter regeling van het besproken vraagpunt.

Het amendement wordt ondersteund door de heeren van Sasse van Yssel, van Styrum, de Savornin Lohman, Blooker en van Bylandt; en komt mitsdien in beraadslaging.

De heer Schaper ontvangt het woord tot toelichting van het door hem en de heeren Hugenholtz, ter Laan, van der Zwaag en Troelstra voorgesteld amendement, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! De toelichting van ons amendement kan zeer kort zijn, omdat wij toch niet de debatten van de laatste dagen herhalen kunnen en ook de toelichting reeds gegeven is.

Ik ontken niet dat het amendement van den heer Aalberse c.s. voor een goed deel aan onzen wensch te gemoet komt, maar ik meen toch, dat de bindende kracht moet gelden voor het geheele artikel.

Daarom spijjt het ons, dat de heer de Klerk ten slotte zijn amendement heeft ingetrokken. Wij hebben nu de vrijheid genomen het weder in te dienen.

Het eenige bezwaar daartegen — behalve het principieel bezwaar, dat eigenlijk niet principieel maar halfslachtig is — is dat van den heer Drucker, die meent dat de rechter moeilijk kan uitmaken in hoeverre de regeling gaat ten nadeele of ten voordeele van den arbeider vergeleken bij het artikel.

Reeds gisteren gaf ik te kennen, dat die moeilijkheid niet van dien aard is, dat men daarom die toevoeging zou moeten missen. De rechter kan ten slotte zeer wel uitmaken in deze materie of al dan niet zekere zaak is ten nadeele van den arbeider. In elk geval weegt het bezwaar niet op tegen het nuttige dat er in schuilt, het artikel van bindende kracht te verklaren.

Wij hebben daarom overgenomen de lezing van het wetsontwerp-Loeff en dus het oorspronkelijke amendement van den heer de Klerk, waarbij de dwingende kracht alleen geldt ten voordeele van den arbeider, zoodat, als men ten gunste van de arbeiders bepalingen wil maken met afwijkingen, dit kan worden toegelaten.

Ik meen dat thans de Kamer voldoende kan beoordeelen wat de bedoeling van ons voorstel is.

De Voorzitter: Voorgesteld door vijf leden, behoeft dit amendement niet nader te worden ondersteund.

Thans is aan de orde de behandeling van het artikel met de daarop voorgestelde amendementen in den hedenmorgen door mij nader aangegeven zijn.

De heer Blooker: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch een enkel woord te spreken om krachtig te steunen het amendement van den heer Schaper c.s., strekkende om het woord „onzedelijkheid” uit het artikel te lichten.

Ik had gehoopt dat het onnoodig zou zijn en dat ieder in deze Vergadering zou gevoelen, hoe door een bepaling op te nemen zooals hier wordt voorgesteld, ernstige schade wordt bedreigd aan de volksgezondheid.

Het blijkt dat dit niet het geval is en vandaar dat ik nog met een zeer kort woord er den nadruk op wil leggen, dat toch in deze de tot oordeelen meest bevoegden zijn de geneeskundigen en hoe door de geneeskundigen, met een unanimitie die zeldzaam is, er op wordt aangedrongen geen onderscheid te maken tusschen ziekten, al naarmate zij door eigen schuld van den lijder of buiten zijn schuld zijn veroorzaakt. En dat niet alleen uit een oogpunt van moraliteit, maar voornamelijk uit een oogpunt van volksgezondheid. Want ik behoeft er wel niet op te wijzen, dat de meest gevaarlijke besmettelijke ziekten zijn de geslachtsziekten, die ziekten die ontstaan uit eigen onzedelijkheid of door de onzedelijkheid van anderen, en dat wij inderdaad de maatschappij een grooten ondienst zouden doen, wanneer wij, door dit artikel onveranderd aan te nemen, de mogelijkheid schiepen, dat krachtige centra van besmetting van ernstigen aard niet werden onderkend, onderdrukt en vernietigd.

In de tweede plaats nog dit. Dit artikel onderscheidt niet tusschen de onzedelijkheid van den werknemer en die van anderen. Alle ziekten, door onzedelijkheid ontstaan, vallen er buiten, dus ook al de ziekten, die een gevolg zijn van alcoholmisbruik, morfinisme en dergelijke zaken meer. Dat is een bijzaak, maar hoofdzaak is dat er ook dit onder valt, dat degenen, die aan geslachtsziekten lijdende zijn, waaraan zij zelf volmaakt onschuldig zijn, die zij gekregen hebben op een wijze die ik hier natuurlijk niet verder kan bespreken, maar die inderdaad van hun eigen schuld onafhankelijk is, zullen getroffen worden met een stigma dat zij niet verdienen.

De besmettelijke ziekten waarop hier bedoeld wordt openbaren zich dikwijls gedurende het geheele leven, niet alleen op het geslacht zelf, maar ook op de kinderen en kleinkinderen. En gaat het nu aan, om, waar ziekten door onzedelijkheid zijn ontstaan, de daaraan lijdende personen uit te sluiten? Hoofdzaak blijft echter voor mij, dat het de plicht is van Staat en gemeenschap om daar, waar men weet dat centra zijn van besmetting, alles te doen of na te laten ten einde er toe te komen dat die centra worden vernietigd en niet verder hun schadelijken invloed kunnen doen gelden.

De heer Drucker, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, ontvangt het woord om, namens deze, haar gevoelen over de amendementen en het gewijzigd artikel mede te deelen, en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Van de amendementen, die op het oogenblik aanhangig zijn, na de intrekking van het veelbesproken amendement van den heer Tydeman c.s., heeft de eerste strekking het amendement, zooeven toegelicht door den geachten afgevaardigde uit Bodegraven, den heer van Idsinga.

Laat ik beginnen ten aanzien van dit amendement een paar opmerkingen van redactie te maken:

De geachte afgevaardigde heeft wel toegelicht de beteekenis, die hij hecht aan de twee uitdrukkingen, die aan het slot van zijn amendement voorkomen: „gewoonte of plaatselijk gebruik”, maar het zou toch, naar het oordeel van de Commissie, hoogst onvoorzichtig zijn, wanneer men in dit artikel die beide termen ging gebruiken; omdat men daardoor zou bederven de terminologie van tal van andere artikelen, die, hetzelfde bedoelende, daarvoor een andere, eenvoudiger uitdrukking bezigen.

Het zou dus in ieder geval, naar het oordeel der Commissie, wenschelijk zijn, indien de geachte afgevaardigde die woorden „gewoonte of plaatselijk gebruik” verving door de woorden, die in het wetsontwerp om hetzelfde uit te drukken eenmaal zijn aangenomen. Men vraagt hier: welke? Dat is te lezen in tal van artikelen, die wij gedeeltelijk reeds hebben behandeld en gedeeltelijk nog zullen behandelen; er wordt in den regel gesproken van „gebruik” zonder meer.

Mijnheer de Voorzitter! Het schijnt, dat den voorsteller van het amendement nog niet geheel duidelijk is, wat ik bedoel. Laat ik het dan, om tijd te sparen, dadelijk even verduidelijken. Het komt herhaaldelijk in dit wetsontwerp voor, dat men wil verwijzen zoowel naar een plaatselijk gebruik, dat dus territoriaal beperkt is, als naar een gebruik, dat meer algemeen in een zeker vak bestaat, welk vak echter op één plaats niet zó talrijk is vertegenwoordigd, dat zich daaromtrent op die plaats een gebruik kan vormen. Laat ik, om een voorbeeld te noemen, wijzen op de candidaat-notarissen, waarvan er op tal van plaatsen

slechts enkelen zijn, terwijl er ten aanzien van het vak over het geheele land wel degelijk een gebruik kan bestaan.

Daarom heeft dit wetsontwerp in tal van artikelen opzettelijk het woord „gebruik” gekozen, om zoowel het een als het ander te omvatten. Nu is het in een wetsontwerp, dat eenigermate ingewikkeld is, gelijk dit, gevaarlijk verschillende uitdrukkingen te bezigen, die ongeveer hetzelfde bedoelen.

In de tweede plaats komt het der Commissie voor, dat men bij de toepassing van dit amendement al dadelijk op de groote moeilijkheid zou stuiten, indien zulk een gewoonte of plaatselijk gebruik onverhoopt zou medebrengen, bij ziekten in het geheel niets uit te keeren. Dan zou aan den eenen kant de rechter zich gedwongen zien het loon ten volle of ten deele toe te kennen, terwijl de maatstaf, die hem aan de hand werd gedaan om het gedeelte te bepalen, hem geheel in den steek liet.

Dat zijn evenwel slechts moeilijkheden van redactie. De Commissie moet, ook wanneer aan die moeilijkheden werd te gemoet gekomen, ontraden het amendement aan te nemen. In de eerste plaats, omdat het uiterst vaag is. aangezien te dezen opzichte in hetzelfde vak op dezelfde plaats door verschillende patroons zóó velerlei handelwijzen worden gevolgd, dat het voor den rechter op dit punt uiterst moeilijk zal zijn een gebruik te constateeren.

In de tweede plaats meent de Commissie het amendement te moeten ontraden, omdat naar haar inzien dit voorstel te zwak is. Het is teekenend, en het zal voor de strekking van dit amendement, wanneer het mocht worden aangenomen, ook later van beteekenis blijven, dat het hier is getreden in de plaats van een voorstel om de geheele voorziening achterwege te laten en dat het is geïntroduceerd met een warm woord van aanbeveling door iemand, die zich aanvankelijk op het standpunt had gesteld, dat men iedere voorziening uit deze wet moest verwijderen.

Het voorstel is ook zwak, op zich zelf bezien zooals het hier ligt, want de geachte afgevaardigde heeft gezegd: „wij houden eenvoudig wat wij thans hebben”, terwijl de strekking van het artikel en de bedoeling van de voorstanders daarvan tot nu toe is geweest, om datgene wat onder de betere patroons gebruikelijk was te maken tot algemeen norm volgens de wet.

Op die gronden moet dus de Commissie de aanneming van dit amendement aan de Kamer ontraden.

Ik kom thans tot het eerste amendement van den heer Heemskerk c.s., voorkomende op stuk n°. 58. De bedoeling van de voorstellers is zakelijk dezelfde als de bedoeling der Regeering. Beiden wenschen bij korte onderbreking van den arbeid door ziekte, het loon te doen doorgaan.

De heer Heemskerk en zijn medevoorstanders wenschen geenszins — en daarop mag wel de nadruk gelegd worden — die voorziening te beperken tot een korteren termijn dan het Regeeringsvoorstel medebrengt. Zij hebben alleen een anderen vorm gekozen, die naar hun oordeel beter uitdrukt wat de grondslag is van de bepaling omtrent de korte onderbreking van den arbeid bij ziekte.

Dat dit de bedoeling van de voorstellers is, blijkt uit hetgeen zoowel de heer van Wijnbergen als de heer Heemskerk hebben gezegd, blijkt ook uit de geschiedenis van de wording van dit artikel in zijn tegenwoordigen vorm, zooals de heer Minister van Justitie die dezer dagen heeft uiteengezet. De Minister van Justitie heeft er aan herinnerd, dat in het oorspronkelijk ontwerp voorkwam de uitdrukking: „betrekkelijk korten tijd”, dat daarbij dezelfde bedoeling voorzat, die altijd aan het artikel is blijven ten grondslag liggen en dat de verandering eenvoudig heeft bedoeld een nadere uitwerking van het grondbeginsel.

Nu kan men over die uitwerking verschillen. Het Regeeringsvoorstel, gelijk het daar thans ligt, beveelt zich aan, doordien het precieser en minder aan twijfel onderhevig aangeeft, hoever in een bepaald geval de verplichting zich uitstrekt. Men heeft dan eenvoudig te vragen, hoelang de opzeggingstermijn is, en men weet hoelang de wettelijke verplichting van den patroon duurt. Dit is voor de rechtszekerheid een groot voordeel.

De heer de Savornin Lohman: Een nadeel.

De heer Drucker: Het is mij niet mogelijk op iedere interruptie te antwoorden. Maar naar aanleiding van deze wil ik toch even opmerken, dat de geachte afgevaardigde uit Goes onmogelijk zal kunnen ontkennen, dat rechtszekerheid voor de ingezetenen een voordeel is. Daar kunnen andere dingen tegenover staan, maar dat rechtszekerheid een voordeel is, is inderdaad niet te loochenen. Ik constateer dus, dat de gang van het ontwerp er toe heeft geleid, dat men allengs op het voordeel van rechtszekerheid voor de ingezetenen in dit artikel den nadruk is

gaan leggen. Wil dat nu zeggen, dat het Regeeringsvoorstel onberispelijk is en dat het voorstel van den heer Heemskerk moet worden afgemaakt? Neen, want ook dat voorstel heeft aanzienlijke voordeelen. Het is geen mechanische regeling, gelijk die van het ontwerp, het past zich aan bij verschillende toestanden in de maatschappij en maakt het den rechter mogelijk, den termijn langer te stellen voor iemand die 25 jaar in dienst is en misschien meer nog dan de patroon zelf heeft bijgedragen om de zaak tot bloei te brengen, dan voor een man die een blauwen Maandag in dienst is en waarschijnlijk ook maar een blauwen Maandag in dienst zal blijven. Voor die beiden, de oude getrouwe in de zaak en de loslopende man die er een enkele week is, kan de opzeggingstermijn dezelfde zijn, die is misschien voor beiden een week, terwijl in hun maatschappelijke verhouding een hemelsbreed verschil is. En nu is het voordeel van het amendement van den heer Heemskerk, dat het meer dan het Regeeringsvoorstel den rechter in de gelegenheid stelt, daarmede rekening te houden.

Het amendement-Heemskerk c.s. beveelt zich ook hierdoor aan, dat het zal keeren de neiging van sommige patroons om den opzeggingstermijn kunstmatig te drukken. Het laat buiten beschouwing hoe lang de opzeggingstermijn is; deze behoeft op den rechter geen invloed te hebben, waar hij staat tegenover de vraag, wat een betrekkelijk korte tijd is.

Zoo hebben beide stelsels hun voordeelen en nadeelen.

Meent nu de Kamer, dat het amendement-Heemskerk aan bezwaren te gemoet komt, de Commissie geloof wel aan de Kamer de verzekering te kunnen geven, dat het artikel daardoor niet van mindere beteekenis zal worden en misschien in zakelijke waarde nog zal winnen, wanneer slechts op den voorgrond staat, dat de grondgedachte behouden blijft en dat het niet is een vermindering van de rechten der arbeiders. Speciaal degen, die thans de eer heeft te spreken, kan tegen dit amendement moeilijk bezwaar maken, omdat daarmede eigenlijk wordt teruggekeerd tot wat hij aanvankelijk had voorgesteld. Ik zal wel het best kunnen verklaren, wat mijn bedoeling was met het voorstellen van de uitdrukking „betrekkelijk korten tijd”, en dan is het altijd geweest, zooals de heer Heemskerk het heeft toegelicht, dat het in vele gevallen zal zijn veel langer dan een week, maar in andere gevallen ook weer korter.

Evenwel, wanneer de Commissie dus meent, dat het amendement van den heer Heemskerk c.s. in menig opzicht aanbeveling verdient, dan kan zij dat amendement onmogelijk aanbevelen in den vorm, waarin het thans verkeert. De geachte voorstellers hebben gekozen — en dat lag voor de hand — een formule, die reeds in het artikel stond, namelijk „een korten naar billijkheid te berekenen tijd”. Die formule, zoo ze misschien drie dagen geleden bruikbaar was, is echter op het oog enblik, naar het oordeel der Commissie, absoluut onbruikbaar.

De heer Minister heeft verklaard, dat een korte naar billijkheid te berekenen tijd beteekent uren, in een enkel exceptioneel geval misschien één of twee dagen. Ik laat daar of die interpretatie van den heer Minister voor het derde lid juist is. Maar een interpretatie, hier aan de Ministerstafel gegeven, juist of onjuist, pleegt op den rechter indruk te maken bij de toepassing van de wet. En zoo zou het op zijn zachtst gesproken onvoorzichtig zijn van de Kamer, een uitdrukking die dergelijke toelichting van den Minister heeft ontvangen, na die interpretatie in een andere beteekenis in de wet op te nemen. De Commissie meent, dat, zonder iets te kort te doen aan de bedoeling, de geachte voorstellers zouden kunnen nemen de woorden, die voorkwamen in het oorspronkelijk ontwerp en die ook in de Deutsche wet zijn gebezigd, de woorden: „betrekkelijk korten tijd”. Daarop past geheel de toelichting, die de geachte voorsteller gaf. Daarmede zouden dan kunnen vervallen de woorden: „naar billijkheid te berekenen”; want alles ligt in het woord „betrekkelijk” opgesloten. „Betrekkelijk” kan natuurlijk aanleiding geven tot de vraag: betrekkelijk tot wat? Maar voldoende is aan de Vergadering wel gebleken, en de rechter zal het zelf wel gevoelen, waarmede hij den duur der ziekte moet vergelijken.

Wanneer de geachte sprekers die wijziging in hun amendement aanbrengen, zou de Commissie de aanneming er van kunnen aanbevelen.

Ik kom thans tot ons eigen amendement, dat zijn beteekenis alleen behoudt, wanneer dat van den heer Heemskerk c.s. niet aangenomen wordt.

Dat wij dit amendement aan de Kamer aanbevelen, zoolang men ons niet overtuigd heeft dat het niet juist is, zal niemand verbazen.

Het tweede amendement van den heer Heemskerk c.s. wordt door de verschillende leden der Commissie verschillend beoordeeld.

Dat amendement, voorkomende op stuk n°. 58, onder II, strekkende om deze bepaling alleen te doen gelden, „wanneer ten gevolge van ziekte of ongeval de arbeider meer dan 2 dagen verhinderd is”, wordt door één lid der Commissie

aanbevolen, speciaal omdat ook in de Ongevallenwet dezelfde voorziening opgenomen is, en omdat het zijns inziens niet aangaat, hier voor ongevallen een regeling in het leven te roepen, welke afwijkt van die, voorkomende in de wet, die opzettelijk de ongevallen regelt.

De beide andere leden der Commissie, die hier tegenwoordig zijn, kunnen zich met dat amendement niet vereenigen.

Ik zal de redenen ook daarvoor kortelijk weergeven.

De grondgedachte van dit artikel is, dat bij korte onderbreking van den arbeider buiten schuld des arbeiders, door ziekte, het loon moet doorloopen.

Deze gedachte komt te meer tot haar recht, wanneer de woorden van den heer Heemskerk c.s. gekozen zouden worden. Maar dan schijnt het toch weinig logisch, juist bij een korte interruptie het loon niet te doen doorloopen.

Die patroons, die bij hun personeel toepassen den regel dat het loon bij ziekte doorloopt, zullen van dien regel misschien afwijken bij lange ziekten. Zij zullen er echter niet aan denken bij een korte interruptie van $\frac{1}{2}$ of één dag.

De heer Tydeman heeft trouwens hedenmorgen reeds in denzelfden geest geredeneerd.

De meerderheid der Commissie meent dus, dat de Kamer zich met dit amendement niet moet vereenigen.

Er is een derde amendement van den heer Heemskerk c.s.

Hier staan eenigermate theoretische overwegingen tegenover praktische bezwaren. Het komt ons voor, dat theoretisch tegen het Regeeringsvoorstel omtrent de korting wegens uitkeeringen uit fondsen niets is in te brengen.

Men vreest echter aan den anderen kant groote praktische bezwaren, wanneer de arbeider meer geniet bij ziekte dan in gezonden toestand.

De Commissie kan tot zekere hoogte met die bezwaren medegaan, en meent, dat men moet trachten daaraan te gemoet te komen om het artikel tot stand te brengen in een voor velen aannemelijker vorm.

Het komt haar echter voor, dat de heeren Heemskerk c.s. met hun amendement te ver gaan. De voorstellers willen ook op de uitkeering van het loon in mindering brengen wat de arbeider zich zelf gewaarborgd mocht hebben, doordat hij een verzekering, zuiver particulier, heeft aangegaan, een verzekering waarmede zijn patroon niets te maken heeft en waarvan deze misschien zelfs niets weet. Strikt genomen zou men in dezen gedachtengang ook moeten vragen, of de arbeider soms eenige guldens weggelegd heeft voor het geval van ziekte; dan zou dit aparte potje ook van de uitkeering afgetrokken moeten worden!

De Commissie meent, dat dit amendement aannemelijk zou worden, wanneer het beperkt werd tot zoodanige fondsen, waarvan de deelneming in verband staat met de gesloten arbeidsovereenkomst. Indien bij het aangaan van de arbeidsovereenkomst uitdrukkelijk is gestipuleerd, dat de werkman lid zal wezen van een fonds, waarvan de patroon op de een of andere manier kennis draagt, of waarmede hij te maken heeft, kan het amendement aanvaard worden, maar met de algemeene strekking, zooals het hier is voorgesteld, zou de Commissie het moeten ontraden.

Ik kom nu tot het amendement van de heeren Schaper c.s., gedrukt onder stuk n°. 9.

Wat het amendement van de heeren Schaper c.s. betreft, voelt de Commissie zeer veel voor de gedachte, die daaraan ten grondslag ligt, en ik kan namens de Commissie verklaren, dat naar onze meening de argumenten, tot verdediging aangevoerd, zwaar in de schaal zullen hebben te vallen, wanneer wij aan de regeling van de ziektenverzekering zullen zijn gekomen. Het komt ons voor, dat inderdaad bij een ziektenverzekering men zich zeer ernstig zou moeten bedenken, eer men deze gevallen van de ziektenverzekering ging uitzonderen. Maar aan den anderen kant meent de Commissie, dat het van den werkgever te veel is gevergd, voor deze gevallen met de uitkeering van het loon te moeten doorgaan.

Laat ik er op mogen wijzen, dat in alle wetten, die tot dusver de zaak hebben geregeld, de uitzondering zelfs verder gaat. Uitzonderd wordt daar ieder geval van schuld van den werkman. Dit artikel daarentegen zondert alleen uit de schuld, die zich openbaart in onzedelijkheid.

Laat ik, ten einde misschien den heer Schaper en ook den heer Blooker eenigszins gerust te stellen, nog eens uitdrukkelijk in herinnering brengen, dat de bewijslast ten aanzien van de onzedelijkheid rust op den patroon en dat het aan den patroon niet zoo heel gemakkelijk zal vallen, wanneer de gevallen niet zeer apert zijn, te doen blijken bij den rechter, dat de ziekte inderdaad het gevolg is van onzedelijkheid.

Ik kom thans tot de amendementen, waaromtrent ik met weinig woorden kan volstaan, en dan ontmoet ik het eerst het amendement van den heer de Klerk,

gedrukt stuk n°. 61, betreffende de opzettelijk geheim gehouden lichaamsgebreken. Wanneer de geachte afgevaardigde, de heer de Klerk, zich de moeite wil geven het artikel te lezen zooals het zou luiden na invoering van zijn amendement, dan zal de geachte afgevaardigde zelf zien, dat, zooals hij het hier geredigeerd heeft, hij niet van de Commissie kan verlangen, dat zij zich met het amendement zal vereenigen.

Wanneer hij evenwel de redactie zou willen wijzigen, zoodat zij goed loopt met het artikel zooals het daar ligt, dan kan de Commissie de aanneming van het amendement aanbevelen. Het komt aan de Commissie voor, dat het van den werkman is het bijna bovenmenselijke vergen, wanneer men van hem verlangt, dat hij uit eigen beweging, zonder dat men hem iets vraagt, aan den patroon zal mededeelen alle ziekten, die verborgen zijn in zijn lichaam, voor zoover hij daarvan eenige kennis of wetenschap heeft verkregen. Wat van hem gevergd kan worden, is, dat hij juiste inlichtingen zal geven, voor zoover die van hem verlangd worden.

Het amendement van den heer Heemskerk c.s., gedrukt stuk n°. 63, omtrent de 4de alinea, wordt door de Commissie aanbevolen, niet zoover op den grond, die door den heer Regout op den voorgrond is gesteld, en die ontleend is aan de verouderde inrichting van ons tarief in justitiezaken; er zou dan meer reden zijn om dat tarief te wijzigen dan om een amendement op deze wet aan te nemen. Maar wat de Commissie beweegt is, dat de Overheid, waar zij een vergoeding toekent, toch dient te zorgen, dat die vergoeding een behoorlijke zij. Zegt de Overheid: ik geef u een zeker bedrag als vergoeding, dan is het wel wat veel geëischt van den werkgever, dat hij zal aanvullen wat, er door de Overheid te weinig aan vergoeding is gegeven.

Het amendement door den heer Roodhuyzen c.s. ingediend, wordt eveneens door ons aanbevolen, niet alsof wij dat nu bepaald een verbetering van het artikel zouden achten, zooals het zich nu eenmaal langzamerhand in het ontwerp heeft ontwikkeld. Maar ook hier heeft bij ons de overweging gegolden, dat na de uitvoerige discussiën aan bedenkingen dient te worden te gemoet gekomen en men trachten moet, waar van vele zijden bezwaren werden geopperd, die uit den weg te ruimen om ten slotte te komen tot een voor velen aannemelijk artikel.

Ik heb eindelijk advies uit te brengen over twee amendementen, die van de heeren Schaper c.s. en die van den heer Aalberse c.s. omtrent het maken van het artikel tot dwingend recht.

Ik heb reeds gisteren, maar toen alleen voor eigen rekening sprekende, gezegd, dat er tegen het verheffen van dit artikel tot dwingend recht groote bezwaren bestaan, en dat, welk van de twee stelsels, die hier aan de Vergadering worden aangeboden, men ook kiezen moge, men stuiten zal op zeer ernstige moeilijkheden. Na dit gisteren door mij met eenige uitvoerigheid geleverde betoog, waarmede in hoofdzaak ook de andere leden der Commissie van Rapporteurs zich vereenigen, zal het niet noodig zijn, thans nogmaals een betoog te voeren om in bijzonderheden de juistheid van het toen gezegde nader aan te toonen. Laat ik daarom alleen nog mogen wijzen op twee punten: ten eerste, dat geen van de voorstellers de moeilijkheden heeft weersproken, die voor den arbeider, die wat ziekelijk is, uit dit dwingend recht zouden voortvloeien, en ten tweede, dat wel de heer van Wijnbergen gezegd heeft, dat men zal kunnen afwijken ten gunste van den arbeider, maar dat zijn artikel dit niet bepaalt. Laat mij eenvoudig een voorbeeld noemen van een regeling, die een patroon zou kunnen maken, dan zal de heer van Wijnbergen zelf zien, dat zijn redeneering mank gaat. Stel dat er een patroon is, die zegt: voor de eerste twee dagen van de ziekte geef ik niets, maar daarna wil ik een uitkeering geven van $\frac{3}{4}$ van het loon, desnoods gedurende 2 jaar. Dat zou niet mogen, volgens het amendement van den heer van Wijnbergen, want de patroon mag de eerste twee dagen niet uitsluiten!

Nu wensch ik te vragen: als een patroon, om het even of hij daarin gelijk heeft of niet, zich nu vast in het hoofd heeft gezet, de eerste twee dagen te willen uitsluiten, maar daarna twee jaar lang $\frac{3}{4}$ van het loon wil uitkeeren, moet men hem dit dan beletten en hem zeggen: neen, gij zult een week betalen en wilt gij dat niet, dan moogt gij geen andere regeling maken?

Wat de redactie betreft, moet ik nog opmerken, dat het ons onbegrijpelijk is, waarom de geachte afgevaardigden wel willen toelaten de afwijking van de 5de alinea en niet van de derde, terwijl afwijking van het 5de lid zonder afwijking van het derde geen zin heeft.

Ik meen hiermede mijn taak, wat betreft de amendementen, te hebben vervuld.

Na hetgeen ik gezegd heb, zal het der Vergadering duidelijk zijn wat onze meening is over de wijzigingen in het Regeeringsvoorstel aangebracht.

Ik kan deze kortelijk aldus resumeeren, dat wijzigingen, waartoe wij zelf in overleg met de Regeering waren gekomen, door ons zullen worden opgeofferd, wanneer ter wille van het gemeen overleg sommige veranderingen zullen worden aangebracht, waarover ik straks heb gesproken.

De heer van Raalte, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Nu geen sprekers zich meer hebben aangemeld, wil ik trachten zoo kort als maar eenigszins mogelijk is over de overgrootte meerderheid van amendementen, bij dit artikel ingediend, mijn opinie te zeggen, daarbij volgende de rangorde ook door den voorzitter van de Commissie van Rapporteurs in acht genomen, namelijk van de alinea's van het Regeeringsartikel, waarop zij zijn voorgesteld.

Voordat ik echter tot de behandeling van de amendementen overga, wil ik nog wel even zeggen, dat het mij voorkomt, dat de eenigszins lange duur van deze discussie toch wel eenig voordeel heeft opgeleverd, namelijk dat, welke reden daarvoor dan ook moge zijn aangevoerd, het amendement Tydeman c.s. uit de discussie is verdwenen. Wij staan dus niet meer voor een bepaald voorstel om in de wet het tegendeel neder te schrijven van hetgeen in het ontwerp wordt voorgesteld. Wij staan nu op het standpunt, allen, de Regeering, zij die hebben gesproken en zij die amendementen hebben voorgesteld, dat er een regeling moet komen in den geest zooals hier wordt voorgesteld.

Na dit te hebben vooropgesteld, kom ik in de eerste plaats tot het amendement van den heer van Idsinga. Laat mij dadelijk zeggen, dat, na hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is gezegd, het mij voorkomt, dat ik daarover niet veel meer behoef in het midden te brengen.

Ik sluit mij geheel aan bij hetgeen door dien geachten voorzitter is gezegd, en ik moet der Vergadering bepaald ontraden om dit amendement aan te nemen, een amendement dat te elfder ure is voorgesteld. Ik zeg dit niet als een soort van verwijt tegen den geachten afgevaardigde, ik begrijp best, dat, na den loop die deze discussiën hebben genomen, de geachte afgevaardigde eigenlijk in geen ander voorstel bevrediging heeft gevonden en dat hij het zich daarom nog op het laatst tot plicht rekende om te trachten — en wij moeten hem daarvoor dankbaar zijn — zijn zienswijze in de wet op te nemen. Dit alles neemt echter niet weg, dat wij, dunkt mij, op onze hoede moeten zijn, bij een zoo belangrijke materie als het hier geldt, bij zulk een belangrijke wet als het Burgerlijk Wetboek voor ieder volk moet zijn, nog te elfder ure met een geïmproviseerd amendement te komen.

Nu heeft de heer Drucker zoeven reeds gezegd, dat men in ons Burgerlijk Wetboek en ook niet in deze wet kan spreken van gewoonte naast plaatselijk gebruik. Men kan spreken van algemeen gebruik of gewoonte en van plaatselijk gebruik, dit laatste is een beperking van het eerste, maar het generale en het speciale boven op elkander te stapelen, zooals dit in het amendement geschiedt, dat gaat niet aan. Dat komt in geen enkele wet voor: In art. 1375 en ook in andere artikelen van het Burgerlijk Wetboek wordt gesproken van gebruik, waarbij men het oog heeft op het algemeen gebruik, terwijl in andere artikelen weder sprake is van plaatselijk gebruik. Dat zijn echter twee verschillende begrippen.

Eenmaal aannemende dat de wetgeving zich moet aansluiten bij hetgeen ten deze gewoonte is, omdat men dit beschouwt als de juiste opvatting, dan moet men ook een stap verder gaan en zeggen dat het hier voorgestelde ook juist is.

Nu heeft de geachte afgevaardigde te kennen gegeven, dat ik na het gesprokene naar aanleiding van de laatste beschouwing van den geachten afgevaardigde uit Goes, wellicht met zijn amendement zou kunnen medegaan, maar tot mijn spijt kan ik dat niet doen, integendeel, ik moet der Vergadering dringend aanraden dit amendement niet aan te nemen.

Het komt mij voor dat het amendement een gevolg daarvan is, dat ik een citaat heb voorgelezen uit een Fransch schrijver en het heeft den schijn dat de heeren daardoor voor het eerst kennis hebben gekregen van hetgeen in Frankrijk ten deze rechtspraak is. Men schijnt dit te ontkennen, maar ik geloof werkelijk dat dit het geval is en dat daaraan dit amendement zijn oorsprong dankt.

Thans het amendement van den heer Heemskerk. Ik stel op den voorgrond, dat ik volkomen bereid ben van toenadering blijk te geven. Er is geen reden, waarom ik niet mijn uiterste best zou doen, om, als het beginsel in de wet wordt neergelegd, mij bij een andere redactie neer te leggen. Dit gevoel beheerscht mij en door dit gevoel zal ik mij laten leiden.

De heer Heemskerk heeft te recht ondersteld, dat ook volgens mijn opvatting tusschen het oorspronkelijk voorstel-Drucker en dit ontwerp geen principieel verschil bestaat. Ik heb de geschiedenis dezer zaak met de Kamer uitvoerig

nagegaan en ik heb uiteengezet, hoe dit ontwerp is geworden een terugtred tot het oorspronkelijk voorstel-Drucker. Juist heb ik in mijn eerste rede er op gewezen, hoe geen van de ontwerpen in dit opzicht zoo na stond aan dat voorstel-Drucker als juist dit ontwerp; maar toen men ten slotte stond voor de vraag: zal men spreken van een betrekkelijk korten tijd, zooals men het in Duitschland en Zwitserland heeft, of van een bepaalden tijd, heeft men het laatste gekozen, omdat men het eenigszins vage van de eerstgenoemde uitdrukking wilde vermijden.

Wat nu betreft de mogelijkheid van afwijking van den wettelijken norm, waarop de heer Heemskerk den nadruk heeft gelegd, ben ik niet de meening van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht toegedaan. Reeds den vorigen keer heb ik uiteengezet dat het begrip van aanvullend recht in ons burgerlijk recht, speciaal in ons burgerlijk contractenrecht, dit beteekent, dat aan partijen wordt overgelaten hun belangen te regelen zooals zij goedvinden, en dat, voor zoover zij dit niet gedaan hebben, de wet de norm aan de hand geeft om hun positie te regelen. Vandaar het woord „aanvullend recht”; de naam wijst er reeds op.

In die zaak sta ik meer aan de zijde van den geachten afgevaardigde uit Gorinchem dan aan die van den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht. Wij behoeven echter daarover niet langer te twisten. Onverschillig of het geldt dwingend dan wel aanvullend recht, wanneer wij weten wat wij willen bepalen, moet onze bepaling ook goed en duidelijk worden geredigeerd.

Nu wil ik, tot eer van het wetsontwerp dat ik geroepen ben te verdedigen toch zeggen, dat de geachte afgevaardigde uit Sliedrecht zich in een ander opzicht heeft vergist. Hij zegt: er wordt hier in het artikel gesproken van een opzeggingstermijn en toen die in het artikel kwam werd er eigenlijk onder „opzeggingstermijn” iets anders begrepen dan thans. Indien de geachte afgevaardigde dit zoo bedoelt dan heeft hij zich vergist, zooals hij bij het nazien der stukken zal bemerken. Het vastleggen van dien bepaalden opzeggingstermijn in het ontwerp is niet gekomen dan nadat de opzeggingstermijn was zooals hij nu is geregeld.

„Een korten naar billijkheid te berekenen tijd” wil de heer Heemskerk hebben in plaats van hetgeen er nu staat „voor eenen tijd niet langer dan de opzeggingstermijn”, en om rekening te kunnen houden met den tijd dat de dienstbetrekking duurt, met het loon en bijzondere omstandigheden. Dit is wel waar, wanneer men aanneemt wat de heer Heemskerk bedoelt, maar niet waar wanneer men aanneemt wat hij in zijn amendement zegt. De geachte afgevaardigde heeft gezegd: de terminologie van hetgeen ik voorstel lijkt veel op het voorstel-Drucker, maar met andere woorden, omdat het wetsontwerp in het derde lid die andere woorden heeft. Dit is de eenige reden waarom wij hier spreken van een „kort naar billijkheid te berekenen tijd”.

Nu heeft de geachte spreker daar bij gevoegd, dat, wanneer die woorden in de wet kwamen, zij in het eerste en het derde lid een verschillende beteekenis zouden hebben. Nu zal de geachte afgevaardigde toch met mij eens zijn, dat, indien in dezelfde wet, in hetzelfde artikel dezelfde uitdrukking wordt gebezigd, men daaraan niet naar gelang van omstandigheden een andere beteekenis kan geven. Die uitdrukking „een korte tijd, naar billijkheid te berekenen”, is in de wet gekomen met een speciale bedoeling. Ik heb dit van ochtend nog eens in het licht gesteld. Men had op het oog een korte verhindering, van enkele uren, heb ik gezegd, omdat men daarbij denkt aan het geval dat iemand bij voorbeeld als getuige in een strafzaak door den officier wordt opgeroepen om een inlichting te geven. Dan wordt iemand beziggehouden een paar uur misschien, zonder vergoeding, want daar krijgt men geen getuigengeld voor. Dit is een typisch geval om de uitdrukking „een korten naar billijkheid te berekenen tijd” te beoordeelen. Daarom kan men, wat men hier wil uitdrukken, met deze woorden niet zeggen.

Ik blijf dus de voorkeur geven aan het artikel, zooals het luidt, ik moet mij verzetten tegen het amendement, zooals het is voorgesteld, maar wil de geachte voorsteller zijn amendement veranderen zóó, dat het niet slechts lijkt op het voorstel-Drucker, maar daarmede wat dit punt betreft geheel overeenkomt, dan is voor mij daardoor de reden van verzet vervallen.

Wat nu het tweede amendement omtrent den wachttijd aangaat, zou ik het zeer betreuren, indien dit werd aangenomen en moet ik mij daartegen dan ook met kracht verzetten.

Wanneer iemand ziek wordt gedurende twee dagen, zou hij geen loon ontvangen. Dat wil zeggen, ik veronderstel wel niet dat er werkgevers zouden zijn, die zich daaraan zouden houden, maar volgens het amendement zou het kunnen. Maar wanneer hij nu nog een derden dag ziek is, krijgt hij dezen niet alleen uitbetaald, maar ook den eersten en tweeden.

Wij zouden hier dus krijgen een regeling in het Burgerlijk Wetboek, welke geheel een novum is, n.l. dat een burgerlijke verplichting gedurende eenigen tijd zwevende bleef.

Nu zegt de geachte afgevaardigde dat dit bij de Ongevallenwet wel degelijk het geval is; maar de Ongevallenwet behoort niet onder het burgerlijk recht en wij zien hier bezig het Burgerlijk Wetboek te wijzigen.

Bovendien zou het ook oeconomisch zeer verkeerd werken. Een eerlijk werkman kan zeer goed eens ongesteld zijn, zóó dat hij zich een paar dagen moet in acht nemen.

Nu zal hij dat niet doen en haalt zich daardoor wellicht een ziekte op den hals, die hij anders had voorkomen.

Ik meen derhalve niet nader te behoeven te motiveeren, waarom ik mij ten sterkste tegen het tweede amendement van den heer Heemskerk moet verzetten.

Tegen het derde amendement zou ik mij niet zoo bepaald kunnen verklaren, wanneer daarin niet was een gebrek aan onderscheiding.

Het is in hooge mate onbillijk om, als een arbeider uit voorzorg vrijwillig en alleen voor eigen rekening elke week iets betaald heeft voor ziektenverzekering, de eventuele uitkeering van het loon af te trekken. Het zou te begrijpen zijn als de patroon die verzekering betaalde geheel of ten deele, maar het gaat niet aan die uitkeering in mindering te brengen als de arbeider uit een gevoel van ordentelijkheid voor zich en de zijnen, geheel uit eigen beweging, zich tegen ziekte verzekerd heeft.

Van het voorstel van den heer Schaper c.s. om uit het artikel het woord „onzedelijkheid” te doen vervallen, zie ik het voordeel niet in. Ik kan tot zekere hoogte waardeeren den gedachten gang van den geachten spreker; maar daar-tegenover staan andere bezwaren en ik meen dan ook dat in de exceptie het woord „onzedelijkheid” moet blijven staan.

Tot mijn leedwezen vernam ik dat de Commissie van Rapporteurs iets gevoelt voor het denkbeeld van den heer de Klerk.

Het amendement van dien geachten spreker is sedert gewijzigd; ik heb echter de wijziging niet voor mij en zal mij dus alsnog houden aan den oorspronkelijken tekst.

Ik hecht aan de redactie van het artikel. De Commissie van Rapporteurs doet niet voldoende recht weidervaren aan de woorden „opzettelijk geheim gehouden”. In die woorden ligt de veroordeeling van een gebrek aan eerlijkheid. Of dat gebrek zich openbaart door een bepaalde onwaarheid te zeggen op een vraag; dan wel door te verzwijgen wat men als eerlijk man verplicht is te zeggen, dat staat precies gelijk.

Ik blijf dus hechten aan de woorden van het artikel, al zal ik het mij niet erg aantrekken als de Kamer er anders over blijkt te denken.

Met gemengde gevoelens heb ik den voorzitter der Commissie van Rapporteurs namens deze hooren verklaren dat zij zeer ingenomen is met het voorstel van den heer Regout c.s. om het vierde lid te laten vervallen.

Voor het vierde lid maak ik mij niet zoo erg warm. Of het al dan niet in de wet komt zal niet veel uitmaken. Ik wensch echter toch op het volgende de aandacht te vestigen. Het klinkt heel aardig te zeggen: als in strafzaken getuigengeld wordt uitbetaald, welke rechtsgrond is er dan om den patroon te laten betalen, wat de Staat te weinig betaalt?

Het geval kan zich voordoen, dat een werkman wordt opgeroepen tegen 10 uur en dat de zaak waarin hij moet getuigen eerst om 4 uur voorkomt. Dan moet hij toch den geheelen dag blijven, want de zitting zou verrassingen kunnen opleveren waardoor die zaak eerder aan de orde kwam. Ik heb dus niet een rechtsgrond te zoeken voor de vraag waarom de patroon in dat geval zou moeten bijpassen, maar ik meen, dat de heer Regout de zaak verkeerd voorstelt. De rechtsgrond voor deze bepaling is, dat de arbeider zijn loon behoort te behouden, wanneer hij voor korten tijd om redenen buiten zijn schuld verhinderd is te werken; de rechtsgrond is dezelfde als die in het derde lid van dit artikel, waarin de arbeider voor het voldoen aan zijn wettelijke verplichtingen geen vergoeding krijgt.

Hetzelfde geval kan zich ook voordoen, wanneer de man komt voor den officier van justitie als wanneer hij voor de rechtbank verschijnt, maar geen ordentelijk werkgever zal, als een arbeider getuigenis moet afleggen, zeggen: ik zal u daarvoor zooveel loon inhouden. Ik moet zulk een geval eerst zien vóór het te gelooven. Mocht het echter voorkomen, dan is het een volkomen rationeële regeling, dat het loon doorloopt. Wat hiertegen is aangevoerd, klinkt dus wel aannemelijk, maar keert inderdaad de zaak om.

Ik heb dit even willen zeggen; tot eer van het wetsvoorstel, om aan te toonen;

dat het niet zóó van allen rechtsgrond ontbloot is als men, de heeren hoorende, wel zou meenen. Of de bepaling er in blijft of niet, is mij onverschillig. Hetzelfde is het geval ten aanzien van het voorstel van den heer Roodhuyzen c.s., de quaestie van het lidmaatschap van een of ander college.

Eindelijk wat betreft het voorstel van den heer van Wijnbergen c.s. omtrent het laatste lid; deze bepaling is inderdaad nooit anders gedacht, behalve in het eerste voorstel van den Minister Loeff. Dit is een bepaling die inderdaad moet worden gehandhaafd; er kunnen zich gevallen voordoen, dat het partijen moet vrijstaan anders te bepalen dan in de wet staat. De geachte afgevaardigde uit Sliedrecht heeft, meen ik, een juist argument gebruikt tot nadere ondersteuning van hetgeen ik bedoel. Hij heeft gezegd: wanneer men bij bedingen door partijen laat afwijken, is het wenschelijk, dat die afwijking zich zooveel mogelijk aansluit aan hetgeen de wet zegt. Wanneer nu het voorstel gewijzigd wordt in den geest zoals door den heer Heemskerk wordt bedoeld, zoodat wij, weer terugkeeren tot het denkbeeld van den heer Drucker, zal er harmonie moeten zijn tusschen de afwijking en hetgeen waarvan afgeweken wordt.

Ik meen hiermede mijn beschouwing van de amendementen met voldoende duidelijkheid uiteengezet te hebben.

De heer de Klerk: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gaarne gebruik gemaakt van den wenk van den geachten voorzitter der Commissie van Rapporteurs om mijn amendement te wijzigen. Dit amendement op het eerste lid van het onderhavige artikel luidt alsnu:

„waaromtrent hij bij het aangaan der overeenkomst den werkgever opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven”.

Mijnheer de Voorzitter! Het deed mij genoegen, dat de voorzitter der Commissie van Rapporteurs namens de geheele Commissie de aanneming van het amendement, indien het in den aangegeven zin werd gewijzigd, aan de Kamer heeft aanbevolen.

De Voorzitter: Door den heer de Klerk is een wijziging gebracht in zijn amendement, voorkomende op stuk n°. 61, zoodat het thans strekt om de in het eerste lid van art. 1638 c voorkomende woorden: „hetwelk hij bij het aangaan der overeenkomst opzettelijk voor den werkgever heeft geheim gehouden”, te vervangen door de woorden: „waaromtrent hij bij het aangaan der overeenkomst den werkgever opzettelijk valsche inlichtingen heeft gegeven”.

De heer van Idsinga: Mijnheer de Voorzitter! De heer Minister van Justitie wilde mij er geen verwijt van maken, dat ik mijn amendement zoo laat heb ingediend, maar meende toch over die late indiening eenige ironische opmerkingen te moeten maken en mij daarbij dank te moeten betuigen voor de wijze, waarop ik gemeend heb mijn plicht in deze te moeten vervullen. Ofschoon ik dien dank niet behoef om naar mijn zwak vermogen overeenkomstig mijn eigen plichtsgevoel de taak die mij is opgedragen, te vervullen, ben ik de Regeering toch zeer erkentelijk voor dat bewijs van appreciatie. Het is volkomen waar, dat ik dit amendement ietwat laat heb ingediend. Ik ben begonnen met dat te erkennen; maar dat is bijna altijd het geval met een amendement, dat, zooals het mijne, een vrucht is der discussie.

Het is ook waar, dat ik mede door de redevoering van den Minister er toe bewogen ben geworden om het in te dienen; maar het is tevens evident, dat mijn voorstel volstrekt niet uitdrukt wat de Minister wel niet heeft beweerd, doch toch wel heeft willen doen veronderstellen, n.l. een terloops op het laatste oogenblik opgerezen denkbeeld. Het is evident, dat dit niet het geval is, daar iedereen in de verslagen der couranten kan lezen, hoe ik reeds dadelijk toen de Minister zich op de Fransche jurisprudentie beriep, hem heb toegeroepen: „juist, dat moeten wij hier hebben”. Een bewijs derhalve, dat ik reeds op dat oogenblik begreep in welke richting wij de oplossing der quaestie moesten zoeken.

Eigenlijk is tegen de bepaling zelf, die ik door mijn amendement in het wetsontwerp wil brengen, slechts één argument aangevoerd, want de verschillende bezwaren, welke van de zijde der Regeeringstafel en door de Commissie van Rapporteurs zijn geopperd, betreffen slechts hetzij de late indiening van het amendement, hetzij den vorm daarvan, de uitdrukkingen, die ik daarin heb gebezigd. Alleen heeft de Minister mij nog toegevoegd een bewering, waarvan de logica mij ontsnaapt. Hij zeide: indien gij voorstelt om te laten gelden de gewoonte of het plaatselijk gebruik, dan behoort gij ook een stap verder te gaan en met mij een algemeene regeling in de wet te stellen. Maar, Mijnheer de Voor-

zitter, vergis ik mij niet, dan verwijst men juist in de wet naar het plaatselijk gebruik of naar de gewoonte, indien men geen algemeenen regel wil stellen. Die twee dingen staan tegenover elkander; het eene is niet het gevolg van het andere, gelijk de Minister doet voorkomen.

Nu wat de redactioneële bezwaren betreft. Door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs — en de Minister heeft zich bij hem aangesloten — is op tweeërlei bezwaar gewezen. Ten eerste ten aanzien van het bezigen der woorden: „plaatselijk gebruik” en „gewoonte” naast elkander, een wijze van uitdrukking die volgens den Minister onmogelijk zou zijn. Zijn Excellentie heeft dit beweerd, maar gronden voor die bewering heeft hij niet aangevoerd. Ik ontken, dat het onmogelijk zou zijn die twee uitdrukkingen naast elkander te bezigen en in mijn eerste rede heb ik, wel wetende dat ik daarmee iets ongewoons had gedaan, de redenen aangevoerd, die mij er toe hebben geleid, n.l. dat ik de vrees koesterde, dat als ik enkel het woord „gebruik” bezigde, gelijk dat in enkele artikelen van dit ontwerp voorkomt; daaraan een te strikte en beperkte uitlegging zou worden gegeven, daar het mij voorkwam, dat het in de artikelen waarin ik het woord had gevonden, een meer beperkten zin heeft, d. w. z. beperkt tot het plaatselijk gebruik, terwijl ik daarnaast wilde stellen een term van meer uitgebreide betekenis die niet gebonden was aan territoriale begrenzing, ofschoon wel aan begrenzing naar den aard der dienstbetrekking enz.

Na de uitlegging van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs; volgens welke het woord „gebruik” ook elders in het wetsontwerp voorkomt in zeer algemeenen zin (hetzelfde wat ik met „gewoonte” wil uitdrukken), verklaar ik mij, vertrouwend op de grootere kennis van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs betreffende de betekenis van de in het wetsontwerp gebezigde uitdrukkingen, volkomen bereid de uitdrukking „gewoonte of plaatselijk gebruik” te laten vervallen en alleen te spreken van „het gebruik”; zooals in andere artikelen van het wetsontwerp.

Een tweede redactioneel bezwaar berust op een mislezing van den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs (als ik mij zoo mag uitdrukken), die meent dat de woorden „gewoonte of plaatselijk gebruik” in mijn amendement (die nu zijn geworden alleen „gebruik”) alleen betrekking zouden hebben op het bedrag van het uit te keeren loon, terwijl ik meen, dat ze ook slaan op de vraag of eenig loon wordt uitgekeerd of niet. Aan dat bezwaar zou gemakkelijk zijn te gemoet te komen door een omzetting en ik zou deze wel willen voorstellen, maar het is mijns inziens zoo duidelijk, dat ik dat niet doen zal, doch in overweging zal geven, dat werk bij de tweede lezing te verrichten als mijn amendement nu aangenomen wordt.

De Voorzitter: Mag ik den geachten afgevaardigde opmerken, dat bij de tweede lezing door hem geen wijzigingen in aangenomen amendementen kunnen worden voorgesteld.

De heer van Idsinga: Om dan de dwaling te voorkomen waarin de voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is vervalten zal ik het amendement aldus willen lezen: „Het bepaalde in het voorgaande artikel ontslaat den werkgever niet van de verplichting om overeenkomstig het gebruik den arbeider die door ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn loon ten volle of ten deele uit te keeren.”

Nu kom ik eindelijk tot de bezwaren welke gericht zijn tegen de bepaling zelf. Een van die bezwaren acht ik eigenlijk geen bezwaar, omdat het hierop neerkomt dat wat ik voorstel „zwak” zou zijn. Waarop is dat beweren gegrond? Alleen op het feit, dat het ook steun heeft gevonden bij hen, die voorgesteld hadden om geen enkele regeling omtrent deze materie in de wet op te nemen! Door zulk een redeneering wordt, naar het mij voorkomt, alle waarde aan een hier gevoerde discussie ontnomen; want wat wil men er mede zeggen? Dit, dat, wanneer men eenmaal begonnen is met een voorstel te doen, men verder geen rekening heeft te houden met de bezwaren die daartegen in de Kamer worden aangevoerd, maar zich altijd tot het einde toe houden moet aan dat eenmaal voorgedragen voorstel of amendement. Ik ben dat volstrekt niet met den geachten afgevaardigde uit Groningen eens. Juist door de indiening van dit amendement bewijs ik dit; want ik geef toe dat hetgeen ik voorstel alleen is voorgesteld ten gevolge van de gevoerde discussie, omdat ik daardoor tot de overtuiging ben gekomen dat een bezwaar, van Regeeringszijde geopperd tegen het amendement Tydeman, hetwelk ik in den beginne met toejuiching heb begroet, juist is, en omdat ik tevens de overtuiging had dat dit bezwaar op een volledige en te gelijk beperkte wijze, zooals wenschelijk was, kon worden weggenomen door een voorstel

als ik heb geformuleerd. Diezelfde overtuiging heeft ook de heer Tydeman door het debat gekregen; die geachte afgevaardigde heeft zeer oprecht hedenochkend erkend, dat hij te ver gegaan was en, dit inziende, zich nu met mijn amendement zal kunnen vereenigen. Dit alles ziet de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs voorbij, en het komt mij dus voor dat de reden, door den geachten spreker aangevoerd, om te betoogen dat mijn amendement zwak zou zijn, zelf zeer zwak moet worden genoemd.

Het eenige bezwaar dat werkelijk ingaat tegen de bepaling in mijn amendement is, dat het zoo moeilijk zal zijn voor den rechter om uit te maken of er een zodanig plaatselijk gebruik bestaat.

Daartegen is het argument aan te voeren, dat diezelfde moeilijkheid overal bestaat, waar het wetsontwerp naar het gebruik verwijst, terwijl zij in dit speciale geval van minder betekenis zal zijn dan elders in het wetsontwerp, omdat het hier de bedoeling is, alleen dan de verplichting te erkennen, of liever de rechtsverplichting in de wet neer te schrijven, m. a. w. alleen dan den wetgever tot uitkeering van loon te dwingen, waar het gebruik in dit opzicht duidelijk spreekt, en dus gemakkelijk is aan te toonen. Waar dit niet het geval is, juich ik het zeker toe indien de werkgever toch bij ziekte het loon blijft uitkeeren, maar zie ik geen rechtsgrond om hem daartoe te dwingen.

Dit is in het kort mijn antwoord aan degenen die aan de moeilijkheid voor den rechter, om uit te maken wat in deze gebruik is, een bezwaar tegen het amendement ontleenen. Ik wensch er echter bij te voegen, dat alleen door mijn wijze om de zaak te regelen de humaniteit, waarover bij de algemeene beschouwingen is gesproken, wordt geëerbiedigd en in haar uiting niet wordt belemmerd.

Ik tred nu niet terug in die algemeene beschouwingen, maar in aansluiting aan hetgeen daarbij over dit punt gezegd is, merk ik op, dat, waar men *gedwongen* wordt tot uitkeering van loon, er van geen humaniteit sprake kan zijn.

Mij aansluitende aan een door den geachten afgevaardigde uit Tiel in zijn eerste rede geopperde vraag, waarop hij zelf geen antwoord heeft willen geven, wensch ik als mijn gevoelen uit te spreken, dat de omzetting van zedelijke verplichtingen in rechtsverplichtingen niet altijd kan geschieden, zonder aan die verplichtingen de ethische waarde voor een groot deel te ontnemen. Dit lag, vergis ik mij niet, ook in den gedachtengang van den heer Tydeman, toen hij zijn vraag aan de Kamer voorlegde. Indien wij het Regeeringsvoorstel gaan aannemen, dan zijn wij op het punt om die m. i. evidente waarheid een slag in het aangezicht [te] geven.

De Voorzitter: Het amendement van den heer van Idsinga luidt na de daarin gebrachte wijziging aldus:

„Het bepaalde in het voorgaande artikel ontslaat den werkgever niet van de overeenkomstig het gebruik bestaande verplichting om den arbeider, die door ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn loon ten volle of ten deele uit te keeren.”

De heer Schaper: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een zeer kort woord. Ik constateer met genoegen dat ons voorstel betreffende de onzedelijkheid principieel niet bestreden is — door den Minister in het geheel niet, door de Commissie van Rapporteurs met zekere groote reserve.

Er wordt beweerd door de Commissie, dat deze zaak in het artikel niet thuis behoort, omdat in *deze* wet het beginsel, door mij bepleit, moeilijk ingebracht kan worden. Dit is niet juist geredeneerd. Is het in de Ziektenverzekeringwet goed, dan ook hier.

Ik kom echter vooral tegen het gesprokene door den geachten afgevaardigde, voorzitter der Commissie van Rapporteurs, op, omdat daardoor een verkeerde voorstelling van onze bedoeling gegeven is. De heer Drucker heeft de voorgestelde regeling verdedigd of vergoelikt met te zeggen: de patroon kan toch moeilijk bewijzen dat de ziekte wegens onzedelijkheid kwam door eigen schuld. Dus is het zoo erg niet.

Daarover loopt echter de quaestie niet! Het is niet zoo zeer te doen om dien man geld te geven. Wij gunnen dien man wel eenige guldens schade. Wij wenschen alleen de *preventieve* werking, dat de man geen reden zal hebben om een dergelijke ziekte te verzwaren; wij hebben het oog op het algemeen belang en absoluut niet op het belang van den man in geldelijk opzicht.

Wat verder de amendementen betreft wil ik nog wel verklaren, dat wij vóór het amendement van den heer Roodhuyzen zullen stemmen om de werking van

het artikel te beperken tot den man die kiest en niet uit te breiden tot den benoemde.

Het gaat niet aan dat de patroon betalen moet voor den arbeider die in den gemeenteraad zit. Ik vind het jammer en ongehoord, dat nog zelfs betrekkelijk groote gemeenten, zooals bijv. Leeuwarden, er niet toe zijn overgegaan om presentiegeld nit te keeren. Het gaat echter niet aan de gemeente te ontlasten ten nadeele van den patroon van een werkman die in den gemeenteraad zit. Dit zou een geldige reden voor den patroon kunnen zijn om dien arbeider zoo spoedig mogelijk de laan uit te sturen. Vooral ook maakt het den man te afhankelijk van den werkgever, als deze hem betalen moet voor zijne werkzaamheden in den raad.

Over het dwingend recht zal ik natuurlijk niet meer spreken, maar ik wil met een enkel woord zeggen, dat ik er tegen opkom dat van de zijde van den Minister het voorstel-Aalberse bestreden wordt met een beroep ten voordeele van den arbeider. Dit is een beetje sterk, en het gaat niet aan dat de Minister hier zegt: gij komt met allerlei casuspositiën, die niet denkbaar zijn, en dan zelf ten tooneele voert een patroon, die de twee eerste dagen niets zou geven en twee jaren lang 75 pct. van het loon als ziekengeld. Zulk een patroon bestaat er niet. Dit is geen behoorlijke bestrijding van het amendement-Aalberse, zoomin als ons amendement afdoende is bestreden.

-De heer Tydeman: Mijnheer de Voorzitter! Ik moet met een zeer enkel woord opkomen tegen hetgeen door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs is gezegd ter bestrijding van het amendement van den heer van Idsinga, den geachten afgevaardigde uit Bodegraven. De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs heeft gezegd: gij ziet hoe zwak dit amendement is, want het komt in de plaats van een amendement, dat in het geheel niets wilde regelen. Daarmede heeft die geachte voorzitter den aard en het karakter van ons amendement wederom geheel onjuist voorgesteld. Hij wil daarmede de meening doen ingang vinden, alsof wij geen verplichting tot doorbetaling van loon in de wet willen zien, terwijl wij duidelijk en bij herhaling hebben gezegd, dat wij dit alleen niet wenschten zoolang de ziekteverzekering niet was geregeld. Om te doen uitkomen hoe averechts deze toelichting is van het amendement van den heer van Idsinga, behoeft ik alleen er op te wijzen, dat juist het amendement van den heer van Idsinga is ingediend en ontworpen om te gemoet te komen aan het bezwaar van de tijdelijke leemte, die zou ontstaan door ons amendement en dat juist door het amendement van den heer van Idsinga nu in die tijdelijke leemte wordt voorzien. Immers bij aanneming van dat amendement zal ook, zoolang de ziektenverzekering nog niet tot stand zal zijn gekomen, een regeling tot doorbetaling van het loon wegens korte verhindering bij ziekte en ongeval bestaan. Ik kan mij van den geachten afgevaardigde uit Groningen een dergelijke bestrijding niet goed begrijpen en ik wil daartegen met dit enkel woord protesteeren.

Wanneer men mij vraagt hoe of het amendement van den heer van Idsinga in mijn schatting staat, dan zeg ik, dat ik meen dat dit het eenige amendement is, dat tegemoet komt aan de bezwaren van hen, die willen dat voor en aleer de ziektenverzekering tot stand is gekomen er niet zal worden gepraejudiceerd op die regeling, speciaal met het oog op den Karenz-tijd.

Het amendement van den heer Heemskerk is niet voldoende om aan dat bezwaar te gemoet te komen. Toch zal ik aan het eerste en aan het derde amendement van den heer Heemskerk mijn stem geven, omdat ik er toe wil medewerken om het wetsontwerp zoo goed mogelijk en voor mij zoo aannemelijk mogelijk te maken, maar ik constateer dan uitdrukkelijk, dat niet aan mijn hoofdbezwaar is te gemoet gekomen, want wij zullen dan toch bij de ziektenverzekering tegen deze regeling aanbotsen.

De heer Heemskerk heeft zich straks moeten verantwoorden over de redactie van de woorden: „voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd”, die hij in alin. 1 wil opnemen. Ik moet verklaren, dat het mij voorkomt een onjuiste wensch te zijn, dat in de eene alinea een andere terminologie zal worden gevolgd dan in de andere. Integendeel, het verdient de voorkeur dezelfde terminologie te gebruiken, zoowel bij verhindering wegens ziekte als bij die andere kleine verhinderingen van huiselijken en maatschappelijken aard. Het is wenschelijk om een zelfden algemeenen maatstaf daarop toe te passen. Dit is ook de opzet en de redactie van de Duitsche wet, die spreekt van alle verhinderingen, die voortkomen uit oorzaken aan den persoon van den arbeider verbonden „für eine verhältnissmässig nicht erhebliche Zeit”. Zij onderscheidt niet naar den aard der verhindering. Maar wanneer het artikel toegepast moet worden, zal de uit-

drukking: „een korten naar billijkheid te berekenen tijd”, in het eene geval een ander gevolg hebben dan in het andere, naar mate die moet worden toegepast op de eene omstandigheid of op de andere.

Ik kan dit gemakkelijk aantonen: een ziekte van twee uren is zeer zeldzaam, maar een gang naar het kerkhof die twee uren duurt en niet in den vrijen tijd van den arbeider kan geschieden, zal normaal zijn. Zoo ziet men dat dezelfde woorden toch een ander gevolg kunnen krijgen.

Ik zou dus den geachten afgevaardigde uit Sliedrecht in overweging willen geven om dezelfde terminologie in alinea 1 en 3 te behouden.

Naar aanleiding van de tegenwerping tegen het derde amendement van den heer Heemskerk, dat het te ver gaat, omdat daardoor alle uitkeeringen zouden gekort worden, d'e boven de 100 pct. loon van den arbeider vallen, ook die hij zich uit eigen verzekering, door eigen betaling van premie heeft verschafft, wensch ik te herinneren aan het ontwerp-ziektenverzekering van den vorigen Minister van Binnenlandsche Zaken, waarin hetzelfde verbod uitdrukkelijk was opgenomen.

In art. 146 van dat ontwerp wordt bepaald, dat alle uitkeeringen, die gezamenlijk het dagloon van den verzekerde te boven gaan, zullen gekort worden.

In de Memorie van Toelichting werd dit gemotiveerd als volgt: „De ondergeteekende wensch den verzekeringsplichtige de vrijheid te laten om zich bij een vrije ziektekas bovendien voor 30 pct. van het loon te verzekeren, het verschil tusschen 70 pct. uitkeering en 100 pct. het volle loon. Een dubbele verzekering, welke ten gevolge zou hebben, dat in geval van ziekte als ziekengeld meer dan het loon werd ontvangen, moet evenwel zooveel mogelijk worden voorkomen; zulke verzekeringen toch zouden de simulatie zeer in de hand werken.”

Hetzelfde denkbeeld dat in het amendement 3 van den heer Heemskerk is nedergelegd, vinden wij in het ontwerp van den heer Kuyper geheel rationeel gemotiveerd terug. Het is ook een beginsel uit het assurantierecht, dat men zich niet hooger mag verzekeren dan zijn belang medebrengt, anders valt men in de termen van spel of weddenschap. Het is een rationeel denkbeeld, dat van de zijde der Regeering en door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs ten onrechte is bestreden.

De heer Heemskerk: Ofschoon ik niet te klagen heb over de ontvangst welke onze amendementen hebben ondervonden, verkeer ik toch te dien aanzien op het oogeblik in een niet zeer gemakkelijke positie, aangezien mij zeer tegenstrijdige adviezen worden aangegeven. De geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs en de Regeering zeggen: indien gij uw eerste en uw derde amendement maar wijzigt kunnen wij ze wel aanvaarden; de geachte afgevaardigde uit Tiel zegt: laat ze maar ongewijzigd.

Wanneer ik nu over het geschilpunt nadenk, dan moet ik zeggen, dat ik het ten deze eens ben met den geachten afgevaardigde uit Tiel. Ik ben het met de uitlegging door den Minister van Justitie van de woorden „voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd” niet eens. Ik ben het ook volstrekt niet eens met den Minister, dat waar diezelfde uitdrukking voorkomt in het derde en in het eerste lid, die uitdrukking in beide gevallen ook dezelfde gevolgen moet hebben. Ik kan toch een regel stellen voor twee verschillende gevallen met deze uitkomst, dat de toepassing voor de beide gevallen ook verschillend gevolg zal hebben. Wanneer men mij vraagt wat voor die of die praestatie een billijk loon is, dan zal ik eerst moeten vragen welke die praestatie is, en daarvan zal het bedrag van het loon afhangen. Zoo ook wanneer gevraagd wordt, hoelang moet de tijd naar billijkheid worden berekend, waarvoor het loon, ingeval er verhindering is om te werken, zal moeten worden uitbetaald, dan zal men moeten onderscheiden of men verhindert is om een verrichting die van Overheidswege is bevolen, dan wel of het is door ziekte. Het argument, waarom de uitdrukking niet zou kunnen worden gebezigd in het eerste lid, begrijp ik dan ook niet. Ik zou dus, kort samengevat, het volgende moeten aannemen: wanneer er staat „voor een korten naar billijkheid te berekenen tijd”, wordt daarmede bedoeld een uur, terwijl als er staat „voor een betrekkelijk korten tijd”, dit kan slaan op een dag. Mijn intellectuele vermogens gaan niet zoover om dit te kunnen begrijpen. Doch door den geachten voorzitter van de Commissie van Rapporteurs zijn van de uitdrukking zooals wij die hebben geformuleerd, en de uitdrukking „betrekkelijk korten tijd”, zooals die in zijn oorspronkelijk ontwerp voorkwam, uitleggingen gegeven die volkomen met elkander overeenkomen. Zoo sterk zelfs, dat die geachte afgevaardigde heeft doen uitkomen, dat indien ik de woorden „in billijkheid te berekenen”, geplaatst achter de woorden „korten tijd”, wilde vervangen door het woord „betrekkelijk” geplaatst voor de woorden „korten tijd”,

met het woord „betrekkelijk” zou worden aangeduid, dat de korte tijd in billijkheid zal moeten worden berekend, precies als met ons amendement werd bedoeld.

Ook heeft de geachte voorzitter van de Commissie van Rapporteurs uitdrukkelijk erkend, dat zoowel de eene als de andere redactie meebrengt, dat het ziekengeld zal worden uitgekeerd soms langer dan de opzeggingstermijn soms korter; ook juist wat de bedoeling is van ons amendement.

Waar dus onwederlegbaar is aangetoond, dat ik door wijziging van redactie hetzelfde resultaat bereik als wanneer ik die redactie niet wijzig, daar moet ik den geachten afgevaardigde uit Tiel teleurstellen en meen ik aan de zaak en de Kamer een dienst te doen door in het amendement de wijziging aan te brengen, mij door den voorzitter van de Commissie aan de hand gedaan, onder de uitdrukkelijke verklaring, dat dit geschiedt zonder iets te veranderen aan de bedoeling die aan mijn amendement ten grondslag ligt.

Het derde amendement, waarbij mijn positie evenmin gemakkelijk is, acht ik, zooals het luidt, rationeel genoeg; al sluit het niet alle gevallen uit, dat iemand meer dan 100 pct. van zijn loon ontvangt, het nadert dit doel dan toch zeer dicht.

Ik hoorde gedurende de beraadslaging zeggen, dat in brandassurantie-zaken het beginsel geldt, daar waar geen schade is, ook geen vergoeding wordt gegeven. Dit staat in mijn amendement niet, maar waar de assurantie soms ten volle wordt uitgekeerd, is het niet noodig er nog een uitkeering bij te doen.

Evenwel wil ik liever het grootste deel der lading binnenhalen dan de geheele zien-zinken; ik vind het niet verstandig die lading op te offeren door niet een klein deel over boord te werpen. Wij doen hier thans zaken en ik meen, dat het resultaat gereed ligt, wanneer het amendement in den aangegeven zin wordt gewijzigd, n.l. dat in het derde amendement de woorden: „anders dan ingevolge eenig wettelijk voorschrift uit een fonds of krachtens eene overeenkomst van verzekering” worden vervangen door de woorden: „krachtens eene zoodanige verzekering of uit een zoodanig fonds waarin de deelneming is bedongen bij of voortvloeit uit de arbeidsovereenkomst.”

Wat het tweede amendement aangaat, kan ik de juistheid van de bedenkingen daartegen niet toestemmen, ook niet het bezwaar van den Minister, dat er iets bedenkelijks in ligt dat een verplichting eenigen tijd zwevende blijft. Bij de Ongevallenwet, waar dit verschijnsel zeer groote inconvenienten medebrengt, blijft die verplichting nog langer zweven dan een paar dagen; daar zou dit mogen geschieden omdat het daar burgerlijk recht geldt, en hier niet. Ik kan den Minister uit ervaring verzekeren, dat het gedurende eenige weken zwevende blijven van die verplichting bij de Ongevallenwet vele bezwaren oplevert; doch hier zal dit zwevende blijven geen bezwaar opleveren. De uitbetaling van het geld, al loopt zij over één dag, zal ook niet altijd op den eersten dag plaats hebben, en opgeschorte verplichtingen zijn er in het burgerlijk recht bij duizenden. Inderdaad dit is geen bezwaar.

Maar ook hier zijn wij op het punt zaken te doen. Het is gebleken dat het 2de amendement niet dien bijval vindt dien het m. i. verdient en ik geloof dat de stemming der Kamer genoegzaam door de beraadslaging is geopenbaard om te zien dat vermoedelijk het tweede amendement, in stemming komende, zou worden verworpen. Indien dit gebeurde zou het niet wezen een zuivere stemming en zou het den schijn hebben dat de Kamer uitmaakte dat zij geen Karenz-tijd, welken ook, wilde.

Wij hebben daaraan geen schuld, want wij hebben de Ongevallenwet gevolgd en met een verzachting de Duitse verzekeringswet, maar in verband met de andere bepalingen van het artikel vindt dit veel tegenkanting. Ik geloof dat het niet wenschelijk zou zijn, om onder deze omstandigheden een stemming over de zaak te laten houden en dat de zaak voor de toekomst beter ongepraëjudicieerd blijft indien de stemming niet plaats vindt, hoewel het waar is dat dan in het artikel een leemte blijft bestaan. Ik heb de eer namens mijn medevorstellers te verklaren, dat het eerste en derde amendement door ons worden gewijzigd zooals ik zooveel heb aangegeven overeenkomstig hetgeen is gesuggereerd door den voorzitter der Commissie van Rapporteurs en dat het tweede amendement door ons wordt ingetrokken.

Ten aanzien van ons vierde amendement, om het vierde lid te doen vervallen, hebben wij goeden moed.

De Voorzitter: Door den heer Heemskerk is verklaard, dat het door hem en twee andere leden voorgesteld amendement n°. II (stuk 58) is ingetrokken.

In het amendement I wordt een wijziging gebracht, strekkende om de woorden:

„voor eenen tijd, niet langer dan de opzeggingstermijn” te vervangen door: „voor eenen betrekkelijk korten tijd”.

Het amendement III is mede gewijzigd en strekt thans om het tweede lid van het artikel te lezen:

„Komt hem in zoodanig geval krachtens eenige wettelijk voorgeschreven ziekte- of ongevallenverzekering, of krachtens eene zoodanige verzekering of uit een zoodanig fonds, waarin de deelneming is bedongen bij of voortvloeit uit de arbeidsovereenkomst, eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe, dan wordt het loon verminderd met het bedrag dier vergoeding of uitkeering.”

De heer Tydeman, voor de derde maal het woord gevraagd en verkregen hebbende, zegt: Ik vind het zeer goed om zaken te doen, ik vind het uitstekend om wat toe te geven op zijn tijd of om een vischje uit te gooien om een andere visch binnen te halen, maar de heer Heemskerk gaat hierbij wel wat ver en zonder goede reden. Wie waarborgt den heer Heemskerk de stemming van de Kamer? Hij heeft nu zijn derde amendement m. i. totaal bedorven. Dat amendement was uitstekend. Het beperkte de uitkeering tot 100 pct. van het loon, het was de krachtigste waarborg tegen simulatie en een van de grootste verbeteringen in het Regeeringsontwerp.

Ik heb derhalve de eer als sub-amendement de oude lezing voor te stellen van het derde amendement van den heer Heemskerk c.s.

De Voorzitter: Door den heer Tydeman wordt als sub-amendement voorgesteld de oude redactie van het amendement van den heer Heemskerk c.s. III.

Volgens schriftelijke mededeeling van den heer van Idsinga zal het amendement van dien geachten afgevaardigde thans luiden:

Het bepaalde in het voorgaande artikel ontslaat den werkgever niet van de verplichting om, overeenkomstig het gebruik, den arbeider, die door ziekte of ongeval verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, zijn loon ten volle of ten deele uit te keeren.

De heer Okma: Mijnheer de Voorzitter! Een enkele opmerking naar aanleiding van het sub-amendement van den heer Tydeman.

Wij hebben hier te doen met den inhoud van den rechtsband tusschen den werkgever en den arbeider en nu was in het ontwerp der Regeering uit het oog verloren het onderling verband van de verschillende bepalingen der arbeidsovereenkomst. Daarin was bepaald, dat alleen dan wanneer een patroon een gedeelte van de premie betaalt in een verzekering, hij proportioneel ook een gedeelte van de uitkeering mag aftrekken. Dit was niet juist, omdat vanzelf in een overeenkomst de eene bepaling verband houdt met de andere.

Nu komt het op hetzelfde neer of men een loon uitkeert van f 10.50 plus f 0.50 premie in een verzekeringsfonds, dan wel f 10 loon plus f 1 aan premie. Voor den inhoud van het rechtsverband, waarover het hier gaat, komt dit op hetzelfde neer.

Vandaar dat ik zeer steun het amendement van den heer Heemskerk, zooals het nu luidt, want daarin houdt de aftrek van de uitkeering het juiste verband met den geheelen rechtsband tusschen partijen.

Wanneer dit in de arbeidsovereenkomst en daaruit voortvloeiende is bepaald, wordt bij ziekte die uitkeering afgetrokken; zoo niet, dan kan den arbeider, die afgezonderd van het geheele arbeidscontract een ziektenverzekering gesloten heeft, die uitkeering niet worden afgehouden van het bij ziekte te betalen loon.

Dit acht ik zeer juist en vandaar, dat ik het sub-amendement van den heer Tydeman, die ook die laatste uitkeering wil aftrekken, zeer bedenkelijk acht en met dit enkele woord heb willen bestrijden.

De heer Drucker, voorzitter van de Commissie van Rapporteurs: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb alsnog verslag uit te brengen namens de Commissie van Rapporteurs over de gewijzigde amendementen van den heer Heemskerk c.s. en het gewijzigd amendement van den heer van Idsinga.

Wat aangaat het eerste amendement van den heer Heemskerk c.s., na hetgeen ik zoo straks in het midden heb gebracht, behoeft het geen, betoog, dat naar het oordeel der Commissie van Rapporteurs dit amendement aanmerkelijk in aannemelijkheid heeft gewonnen na de daarin gebrachte wijziging.

Het moge juist zijn wat de geachte spreker zeide, dat voor hem de nieuwe

bewoordingen dezelfde beteekenis hebben als de oude, die nieuwe bewoordingen hebben in elk geval het groote voordeel, dat zij geheel los zijn van de uitlegging, welke de Minister heeft gegeven aan de woorden die aanvankelijk in het amendement stonden.

Wat betreft het derde amendement van den heer Heemskerk c.s. — thans het tweede geworden — de Commissie van Rapporteurs kan dit aanbevelen, nu de bezwaren, welke bij haar daartegen bestonden, door de wijziging zijn opgeheven.

De Commissie van Rapporteurs ontraadt de aanneming van het sub-amendement, door aanneming waarvan opnieuw zouden ontstaan die bezwaren, welke nu nog door den heer Okma nader in het licht zijn gesteld.

Thans nog een enkel woord over het amendement van den heer van Idsinga.

Ik laat nu daar de zwakheden van redactie en de moeilijkheden waartoe dit amendement in de toepassing aanleiding zou moeten geven. Maar een voorsteller van een amendement kan zich zeker niet beklagen, als men het amendement zoo beschouwt, dat daardoor ten volle verwezenlijkt wordt het ideaal dat hij zich zelf bij de indiening heeft voorgesteld. Wanneer men het daaraan toetst kan hij tevreden zijn.

Nu heeft de geachte spreker gezegd, daarin gesteund door den heer Tydeman: het doel en de deugdelijkheid van het amendement ligt hierin, dat het handhaaft wat er op het oogenblik is.

Dit is naar het gevoelen van de meerderheid der Commissie van Rapporteurs niet genoeg, en daarom blijft zij de aanneming van het amendement ontraden.

Ik voeg er bij, dat de heer Tydeman, die zoo bijzonder gesteld is op een wachttijd van 1 of 2 dagen, door het amendement van Idsinga dien wensch slechts voor een minimeel deel vervuld zal zien. De gevallen zullen wel uitermate zeldzaam zijn, dat de rechter constateert als gebruik in zekere stad of in zeker vak, dat den eersten en tweeden dag geen loon wordt uitgekeerd.

Ik moet er thans evenwel bijvoegen, dat één lid der Commissie van Rapporteurs, dat aanvankelijk ook de aanneming van het amendement van Idsinga ontraadde, zich thans genoopt gevoelt daar vóór te stemmen. Die wijziging van gevoelen is een gevolg van de intrekking van het amendement van den heer Heemskerk c.s. n°. II.

Dat lid der Commissie van Rapporteurs stelt zóó hoogen prijs op handhaving van het verband tusschen dit artikel en de bestaande regeling der Ongevallenwet, dat, nu de mogelijkheid om dat verband door aanneming van laatstgenoemd amendement behouden te zien, niet meer bestaat, hij om die reden heenstapt over zijn bezwaren tegen het amendement van Idsinga en daar vóór denkt te stemmen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: [post alia]. Thans komen de amendementen in stemming.

In de eerste plaats het gewijzigd amendement van den heer van Idsinga, dat de eerste strekking heeft.

Bij aanneming daarvan zullen verschillende andere amendementen, voorgesteld op het eerste en tweede lid, vervallen, namelijk die voorgesteld door den heer Schaper c.s., de Commissie van Rapporteurs, den heer Heemskerk c.s. I en III, en den heer de Klerk.

Bij verwerping van het amendement van den heer van Idsinga zal in stemming komen het amendement van den heer Heemskerk I op stuk 58. Wordt dit amendement aangenomen, dan vervalt het amendement van de Commissie van Rapporteurs. Wordt het amendement van den heer Heemskerk verworpen, dan komt in stemming het amendement van de Commissie van Rapporteurs.

Daarna komt in stemming het amendement van den heer Schaper op stuk 9 en eindelijk het amendement van den heer de Klerk op stuk 61.

Vervolgens zal aan stemming worden onderworpen het amendement van den heer Heemskerk III op stuk 58, zooals het gewijzigd is, waaraan evenwel voorafgaat, de stemming over het sub-amendement van den heer Tydeman, strekkende om de oorspronkelijke lezing van het amendement van den heer Heemskerk te herstellen.

Daarna het amendement van den heer Heemskerk c.s. op stuk 63, dan het amendement van den heer Roodhuyzen op stuk 62, vervolgens het amendement van den heer Schaper c.s. en eindelijk het amendement van den heer Aalberse op stuk 7.

Het gewijzigd amendement van den heer van Idsinga wordt met 51 tegen 25 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Bos, Heemskerk, Treub, van Doorn, van Vliet, van Wijnbergen, Nolens, IJzerman, van Alphen, Schaper, Reyne, Nolting, Hugenholtz, van Deventer, Duynstee, Marchant, de Klerk, Zijlma, Roessingh, Pierson, van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, van der Zwaag, Limburg, Thomson, ter Laan, Tak, Jansen (den Haag), Lely, Koolen, Roodhuyzen, Aalberse, Patijn, Brummelkamp, Ketelaar, Goeman Borgesius, Mees, Troelstra, de Waal Malefijt, de Boer, Smeenge, Lieftinck, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferf, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey en Drucker.

Voor hebben gestemd de heeren van Foreest, de Beaufort, van Idsinga, Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Blooker, de Savornin Lohman, van Vuuren, Tydeman, van Dedem, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, van Styrum, van Limburg Stirum, de Ram, van den Heuvel, Beckers, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen en de Voorzitter.

Het amendement van den heer Heemskerk c.s. I, wordt met 58 tegen 19 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Blooker, Pierson, de Savornin Lohman, van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, Limburg, Thomson, Tydeman, Jansen (den Haag), Lely, Koolen, van Dedem, Roodhuyzen, van Sasse van Ysselt, Aalberse, van Bylandt, Patijn, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Styrum, Goeman Borgesius, van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, de Boer, Lieftinck, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferf, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Bos, Heemskerk, van Vliet, van Wijnbergen, van Alphen, van Foreest, de Beaufort, Reyne, van Deventer, van Idsinga, Marchant en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Zijlma, Roessingh, van Vuuren, van der Zwaag, ter Laan, Tak, Ketelaar, Mees, Troelstra, Smeenge, Treub, van Doorn, Nolens, IJzerman, Schaper, Nolting, Hugenholtz, Duynstee en de Klerk.

De Voorzitter: Door de aanneming van dit amendement, moet als vervallen beschouwd worden het amendement van de Commissie van Rapporteurs.

Het amendement van den heer Schaper c.s. wordt met 47 tegen 30 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren de Beaufort, van Idsinga, Duynstee, Zijlma, Lucasse, Regout, van Veen, Roessingh, Pierson, de Savornin Lohman, van Gijn, Duymaer van Twist, van Vuuren, Lely, Koolen, van Dedem, van Sasse van Ysselt, Aalberse, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Okma, Ferf, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Heemskerk, van Doorn, van Vliet, van Wijnbergen, Nolens, IJzerman, van Alphen, van Foreest en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Reyne, Nolting, Hugenholtz, van Deventer, Marchant, de Klerk, Plate, Blooker, Jannink, van der Zwaag, Limburg, Thomson, ter Laan, Tak, Tydeman, Jansen (den Haag), Roodhuyzen, Patijn, Ketelaar, van Styrum, Goeman Borgesius, Mees, Troelstra, de Boer, Smeenge, Lieftinck, Ruys de Beerenbrouck, Bos, Treub en Schaper.

Het amendement van den heer de Klerk wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het sub-amendement van den heer Tydeman op het amendement van den heer Heemskerk c.s. III wordt met 47 tegen 30 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heeren Duymaer van Twist, van Vuuren, van der Zwaag, Limburg, Thomson, ter Laan, Tak, Lely, Koolen, Roodhuyzen, Aalberse, Patijn, Kolkman, Brummelkamp, Ketelaar, Mees, Troelstra, de Boer, Smeenge, Lieftinck, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferf, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Bos, Treub,

van Wijnbergen, Nolens, IJzerman, van Alphen, Schaper, Nolting, Hugenholtz, van Deventer, Duynstee, Marchant, de Klerk, Zijlma, Roessingh, van Gijn en Jannink.

Voor hebben gestemd de heeren Tydeman, Jansen (den Haag), van Dedem, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, van de Velde, van Styrum, Goeman Borgesius, van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Heemskerk, van Doorn, van Vliet, van Foreest, de Beaufort, Reyne, van Idsinga, Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Blocker, Pierson, de Savornin Lohman en de Voorzitter.

Het amendement van den heer Heemskerk c.s. III, wordt aangenomen met 64 tegen 13 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, van Vuuren, Limburg, Thomson, Tydeman, Jansen (den Haag), Lely, Koolen, van Dedem, Roodhuyzen, van Sasse van Ysselt, Aalberse, van Bylandt, Patijn, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Styrum, Goeman Borgesius, van Limburg Stirum, Mees, de Ram, de Waal Malefijt, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferk, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Bos, Heemskerk, Treub, van Doorn, van Vliet, van Wijnbergen, IJzerman, van Alphen, van Foreest, de Beaufort, Reyne, van Deventer, van Idsinga, Duynstee, Marchant, Zijlma, Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Roessingh, Blocker, Pierson, de Savornin Lohman en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van der Zwaag, ter Laan, Tak, Ketelaar, Troelstra, de Boer, Smeenge, Lieftinck, Nolens, Schaper, Nolting, Hugenholtz en de Klerk.

Het amendement van den heer Heemskerk c.s. om het vierde lid van art. 1638 c te doen vervallen wordt aangenomen met 55 tegen 22 stemmen.

Voor hebben gestemd de heeren Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Roessingh, Blocker, Pierson, de Savornin Lohman, van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, van Vuuren, Thomson, Tydeman, Jansen (den Haag), Koolen, van Dedem, Roodhuyzen, van Sasse van Ysselt, Aalberse, van Bylandt, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Styrum, Goeman Borgesius, van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferk, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Heemskerk, van Vliet, van Wijnbergen, Nolens, van Alphen, van Foreest, de Beaufort, van Deventer, van Idsinga, Duynstee, de Klerk en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren van der Zwaag, Limburg, ter Laan, Tak, Lely, Patijn, Ketelaar, Mees, Troelstra, de Boer, Smeenge, Lieftinck, Bos, Treub, van Doorn, IJzerman, Schaper, Reyne, Nolting, Hugenholtz, Marchant en Zijlma.

Het amendement van den heer Roodhuyzen c.s. (stuk 62) wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Het amendement van den heer Schaper c.s. (stuk 65) wordt verworpen met 57 tegen 20 stemmen. (1)

Tegen hebben gestemd de heeren Okma, Ruys de Beerenbrouck, Ferk, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Bos, Heemskerk, van Doorn, van Vliet, IJzerman, van Alphen, van Foreest, de Beaufort, van Deventer, van Idsinga, Marchant, Zijlma, Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Roessingh, Blocker, Pierson, de Savornin Lohman, van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, van Vuuren, Limburg, Tydeman, Jansen (den Haag), Lely, van Dedem, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, Patijn, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Styrum,

(1) [Stuk 65 bevat niet dit amendement, doch eene Nota van Wijziging betreffende de artt. 1638 i, 1638 j en 1638 k.]

van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, de Boer, Smeenge, Lieftinck, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Treub, van Wijnbergen, Nolens, Schaper, Reyne, Nolting, Hugenholtz, Duynstee, de Klerk, van der Zwaag, Thomson, ter Laan, Tak, Koolen, Roodhuyzen, Aalberse, Ketelaar, Goeman Borgesius, Mees en Troelstra.

Het amendement van den heer Aalberse c.s. (stuk n°. 7) wordt verworpen met 55 tegen 21 stemmen.

Tegen hebben gestemd de heeren van Deventer, van Idsinga, Marchant, Zijlma, Lucasse, Plate, Regout, van Veen, Roessingh, Blocker, Pierson, de Savornin Lohman, van Gijn, Jannink, Duymaer van Twist, van Vuuren, Limburg, Tydeman, Jansen (den Haag), Lely, van Dedem, van Sasse van Ysselt, van Bylandt, Patijn, van den Berch van Heemstede, Kolkman, van de Velde, Brummelkamp, van Styrum, van Limburg Stirum, de Ram, de Waal Malefijt, de Boer, Smeenge, Lieftinck, van Karnebeek, van den Heuvel, Beckers, Ferk, Talma, Bolsius, van Asch van Wijck, Verhey, van Nispen tot Sevenaer, van Vlijmen, Drucker, Bos, Heemskerk, van Doorn, van Vliet, IJzerman, van Alphen, van Foreest, de Beaufort en de Voorzitter.

Voor hebben gestemd de heeren Hugenholtz, Duynstee, de Klerk, van der Zwaag, Thomson, ter Laan, Tak, Koolen, Roodhuyzen, Aalberse, Ketelaar, Goeman Borgesius, Mees, Troelstra, Ruys de Beerenbrouck, Treub, van Wijnbergen, Nolens, Schaper, Reyne en Nolting.

Het gewijzigd art. 1638 c wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

Wijzigingen, bij de Tweede Lezing aangebracht.

Artikel 1638 c. In het eerste lid worden de woorden „verliest de arbeider niet” vervangen door de woorden „behoudt de arbeider”. In het tweede lid worden de woorden „eene zoodanige verzekering of uit een zoodanig fonds,” vervangen door de woorden „eenige verzekering of uit eenig fonds”. In het derde lid worden de woorden „verliest de arbeider niet” vervangen door de woorden „behoudt de arbeider”, terwijl in plaats van „aanspraak” wordt gelezen „aanspraak”. In het vierde lid worden de woorden „zijne huisgenooten en van zijne” vervangen door de woorden „een zijner huisgenooten of van een zijner”. In het laatste lid wordt tusschen de woorden „of” en „reglement” ingelascht het woord „bij”.

Voorloopig Verslag der Eerste Kamer.

II. § 4.

Art. 1638 c; *afwijking van de bepalingen omtrent aanspraak op loon bij ziekte en verhinderings van den arbeider.*

De in het artikel gestelde bepalingen omtrent het uitkeeren van loon in geval van ziekte of ongeval zijn van dien aard, dat wel altijd afwijking daarvan zal noodig zijn.

De terzijdestelling van den zoogenaamden „Karenztijd” werd van verschillende zijden afgekeurd.

Uit het in het artikel opnemen van de 2e zinsnede, waarbij rekening wordt gehouden met de reeds wettelijk voorgeschreven Ongevallen-verzekering, scheen men toch de conclusie te moeten trekken, dat de wetgever het den moreelen plicht van den werkgever acht, ook gedurende de zoogenaamde wachtdagen, „den Karenztijd”, en steeds gedurende „een betrekkelijk korten tijd”, het volle loon uit te betalen en dus te suppleeren hetgeen het ziekengeld of de uitkeering van de Rijksverzekeringsbank minder bedraagt dan het volle loon. Is deze conclusie juist, dan is naar

de meening van eenige leden hiermede een onjuist beginsel in de wet neergelegd. In strijd met hetgeen de Minister gezegd heeft (*Handelingen Tweede Kamer*, Zitting 1905-1906, bladz. 1653) [bl. 506], handelt de Staat zelf anders, waar het de werklieden aan verschillende Rijksinrichtingen, als de artillerie-inrichtingen aan de Hembrug, de marinewerven, de Staatsmijnen enz. betreft. Aan de Staatsmijnen wordt bijv. 60 pct. van het loon uitgekeerd bij ziekte. Ook in onze fabrieksnijverheid wordt deze verplichting niet erkend, zooals o. a. blijkt uit het onderzoek betreffende de aan verschillende ondernemingen verbonden ziekenfondsen, waarover in de Tweede Kamer gesproken werd (*Handelingen* als voren, bladz. 1659) [bl. 517].

Integendeel mag men uit dat onderzoek en ook uit hetgeen men verder daaromtrent weet, concludeeren, dat de werkgevers, voor zoover zij hunne werklieden bij het uur of naar het afgeleverde werk betalen, slechts bij uitzondering het volle loon of een gedeelte daarvan bij ziekte en in de andere gevallen als verder in het artikel bedoeld, betalen. Ook zijn volkomen juist de woorden, voorkomende op bladz. 1660 [bl. 518]: „rechts-overtuiging voor het gros van de arbeiders is wat hier wordt voorgesteld niet, het is nieuw recht, dat men wenscht te scheppen”. Dat dit alles bij de behandeling in de Tweede Kamer niet is ingezien, is, meende men, waarschijnlijk hier aan toe te schrijven, dat men niet genoeg doordrongen is van het verschil tusschen den toestand en de opvattingen van gewone arbeiders en van zoogenaamde beambten. De toestand is in zoover ongelijk, dat bij ziekte van een beambte meestal zijne collega's voor hem het werk moeten doen of dat hij zelf het achterna moet inhalen. De patroon lijdt dus in vele gevallen door zijne afwezigheid geen schade. Als daarentegen een werkman, vooral een die op stuk werkt, ziek is, dan haalt niemand zijn werk in en hetgeen de patroon hem moet betalen, beteekent dus direct verlies. Het indirecte verlies is bovendien in de fabrieksnijverheid vaak belangrijker meer dan het loon.

Ook de dienstbetrekking is in den regel een andere. Een hooger bezoldigd beambte zal meestal meer toewijding moeten hebben voor de zaak waaraan hij verbonden is; hij geeft meer zijn persoon, en als het noodig is, zal hij ook overwerk verrichten, zonder daarvoor dadelijk extra belooning te verlangen of te ontvangen. Dan spreekt bij hem vaak ook het plichtbesef sterker en voelt hij, die veel meer in aanraking komt met en onder dagelijksche controle staat van den patroon, dat hij kans zoude loopen zijne betrekking te verliezen, indien hij anders dan in gevallen van volstrekte noodzakelijkheid, wegens ongesteldheid thuis bleef.

Bij den werkman is tegen simulatie, althans in grootere ondernemingen, zeer moeilijk te waken. Hetgeen hieromtrent gezegd is op bladz. 1670 der *Handelingen* als voren [bl. 534], gaat voor hen niet op. Bovendien is het voor beide partijen allernaangenaamst en voor den werkman bovendien hatelijk, indien men bij elke ziekte de vraag gaat stellen, of hij zich ook aan simulatie schuldig maakt. Daarom is het voor grootere ondernemingen bepaald noodzakelijk het zelfwerkende middel toe te passen, dat in een korten wachttijd gelegen is. Dat tegen dit middel wel eens met grond de bezwaren kunnen worden ingebracht, (zie *Handelingen* bladz. 1679) eveneens bij de behandeling van dit artikel in de Tweede Kamer besproken, valt niet te ontkennen, al kan men ze niet van overdrijving vrijpleiten. Het is volstrekt niet waar, dat de werkman door het toepassen van een wachttijd aan den honger wordt prijsgegeven.

Het beginsel, waardoor de wetgever zich in dit geval had moeten laten leiden, was volkomen juist weergegeven, waar op bladz. 1645, 2de kolom, bovenaan, (*Handelingen* als voren) [bl. 492], gezegd wordt, dat de opnemings van de ziekte-zorg in het arbeidscontract niet geschiedt, omdat „de werkgever moet zorgen voor zijn arbeiders”, maar omdat op de werkgevers de verplichting rust „de arbeiders in geval van ziekte niet in den steek te laten”.

Er zal misschien worden gezegd, dat men vecht tegen windmolens door al deze bezwaren tegen dit artikel te opperen, daar immers volgens de

slotalinea bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement daarvan kan worden afgeweken, maar bij deze tegenwerping wordt uit het oog verloren, dat men ook nog wel eens mondelinge afspraken zal maken, bijv. met zoogenaamde losse arbeiders, zonder aan dit artikel te denken. Het hoofdbezwaar is echter, dat door de in dit artikel gegeven voorstelling van de verplichtingen van den werkgever tegenover de arbeiders de indruk wordt gegeven, dat een werkgever die bij reglement of schriftelijke overeenkomst wil afwijken van dit artikel, eigenlijk iets onbillijks doet. Volkomen terecht is in de Tweede Kamer opgemerkt (*Handelingen* als voren, bladz. 1623) [bl. 460], dat hierdoor een dergelijke werkgever „met een zwarte kool aange teekend” werd.

Erkent de Regeering, dat de bedoeling van het artikel slechts is regelend op te treden, indien de zaak niet bij overeenkomst of reglement geregeld is?

Ware het beginsel zoodanig geformuleerd als in de boven aangehaalde woorden het geval is, dan had aan het artikel ook eene verbindende kracht kunnen en moeten worden toegekend. De slotalinea gaat nu veel te ver. Ook al krijgt de werkman geen uitkeering van de Rijksverzekeringsbank, of al is hem niet bij overeenkomst of reglement de verplichting opgelegd of de gelegenheid opengesteld lid te zijn van een ziekenfonds, dan zal een werkgever zich door contractueele of reglementaire bepalingen kunnen ontslaan van den zedelijken plicht om den zieken werkman niet „gedurende betrekkelijk korten tijd” zonder eenige verdienste te mogen laten. Daarom is het te bejammeren, dat in dit artikel niet imperatief gesteld is de verplichting van den werkgever, om den arbeider in geval van ziekte gedurende een bepaalden tijd het loon te blijven uitbetalen, tenzij de werkman lid is van een ziekenfonds, dat minstens twee dagen na den aanvang van elke ziekte 70 pct. loon gedurende drie maanden uitkeert. Eene dergelijke verplichting had men zonder bezwaar aan den werkgever kunnen opleggen, omdat hij er voor zoude kunnen zorgen geen arbeider in zijn dienst te hebben, die niet lid was van een ziekenfonds. Natuurlijk zoude deze bepaling samen moeten gaan met eene wettelijke organisatie der ziekteverzekering, m. a. w. de gelegenheid voor opnemings in een ziekenfonds zoude plaatselijk moeten bestaan.

Indirect zoude de opnemings van het hier bedoelde beginsel in de wet ook van zeer groot voordeel zijn geweest bij de invoering van de ziekteverzekering. Dan zoude de geheele speciale controle, waarvan de invoering volgens het ontwerp-ziekteverzekering door de Regeering noodzakelijk geacht wordt, achterwege kunnen blijven.

Hoewel van ondergeschikt belang moet er toch ook nog op gewezen worden, dat het voorschrift tot behoud van loon in de in alinea's 3 en 4 bedoelde omstandigheden nog geen regel is voor arbeiders, die per uur betaald worden of op stuk werken. Wel kan men het als een regel beschouwen voor arbeiders met een vast week- of jaarloon. Bij het beoordeelen van de billijkheid eener dergelijke regeling moet men ook niet uit het oog verliezen, dat tegenover het gemis van loon in de hier bedoelde omstandigheden staat het verkrijgen van meer loon bij het maken van overuren.

Naar aanleiding van hetgeen hierboven is opgemerkt omtrent de Rijksinrichtingen werd er aan herinnerd, dat de Staat aan die bij de Hembrug aanvankelijk datgene heeft willen doen wat thans wordt voorgeschreven, namelijk terstond uitkeering van het volle loon bij ziekte, maar dat op die regeling is teruggekomen en zij is afgeschaft moeten worden. De vraag werd gedaan, hoe tegenwoordig de regeling is aan genoemde fabriek, aan de marinewerven en aan de Staatsmijnen.

Gaarne zoude men vernemen, wat de Regeering bekend is omtrent den toestand in Duitschland. Acht ook de Regeering juist, wat de heer TYDEMAN als resultaat zijner informaties mededeelde in de Tweede Kamer (*Handelingen* als voren, bladz. 1660, 1ste kolom) [bl. 519], dat de fabrieksarbeiders in

Duitschland, althans de overgrootste meerderheid, per uur betaald worden en in geval van ziekte onmiddellijk worden ontslagen?

Naar welke beginselen zal de rechter den „betrekkelijk korten tijd” bepalen, waarin bij ziekte het volle loon moet worden uitbetaald? Hoe lang zal die betrekkelijk korte tijd zijn bijv. bij bevalling?

De aandacht werd er op gevestigd, dat hier niet bepaald is, gelijk toch in redelijkheid mag worden gevorderd, dat de arbeider, als hij om gegronde redenen zijnen arbeid verlaat, van zijne afwezigheid moet kennis geven.

Antwoord der Regeering.

II. § 4.

Art. 1638 c, afwijking van de bepalingen omtrent aanspraak op loon bij ziekte en verhindering van den arbeider.

Daar alle quaestien, die zich bij dit artikel voordoen, worden beheerscht door de beteekenis van het laatste lid, moge de ondergeteekende zijne beantwoording van de opmerkingen van het Voorloopig Verslag aanvangen met het geven van een antwoord op de vraag, of de Regeering erkent, dat de bedoeling van het artikel slechts is regelend op te treden, indien de zaak niet bij overeenkomst — vermoedelijk is bedoeld: schriftelijke overeenkomst — of reglement geregeld is.

Tot geruststelling van de leden, die deze vraag deden, kan de ondergeteekende verklaren, dat inderdaad krachtens de bepaling van het laatste lid het artikel een regel van aanvullend recht bevat, vermits het partijen vrij staat bij schriftelijk aangegane overeenkomst of bij reglement in het onderwerp naar wederzijdsch goedvinden te voorzien. Om ieder misverstand af te snijden, dat wellicht uit de bewoordingen der vraag zou kunnen ontstaan, moet hieraan worden toegevoegd, dat de gestelde regelen echter voor den werkgever verbindend zullen zijn, „indien de zaak niet bij (schriftelijke) overeenkomst of reglement geregeld is”.

Het artikel bevat dus louter een norm, waarvan wettiglijk kan worden afgeweken. Hoe meer gewicht nu aan de bezwaren tegen dien voorgestelden norm mocht zijn te hechten, hoe meer deze in werkelijkheid mocht indruischen tegen hetgeen thans als billijk wordt erkend en als vast gebruik in de verschillende takken van nijverheid en ambacht wordt gevolgd, des te minder gegronde aanleiding bestaat er om de beroemde „zwarte kool” hier te berde te brengen. Dit teeken van infamie kan goede diensten bewijzen alleen dan, wanneer een werkgever zijne wettelijke bevoegdheid ten spits drijft, ten einde van zich af te wentelen wettelijke verplichtingen, die ieder ander werkgever in gelijke omstandigheden weet te vervullen. Doch hoe ondeugdelijker de wetsbepaling ware, des te gerechtvaardigder zoude de handelwijze des werkgevers zijn, die zich met de wet in de hand aan hare werking onttrekt.

Is nu de regel van aanvullend recht, bij het artikel aangenomen, zoo onjuist, zoo onbillijk voor den werkgever als in het Voorloopig Verslag wordt te kennen gegeven? Van verschillende zijden, aldus het Voorloopig Verslag, werd de terzijdestelling van den zoogenaamden „Karentijd” afgekeurd. Deze uitspraak berust blijkbaar op een minder juist inzicht ten aanzien van de plaats die dit artikel in het ontwerp

bekleedt. Bij het voorgaand artikel, art. 1638 b, wordt als natuurlijke uitzondering op de bepaling van art. 1638 a de regel gesteld, dat geen loon verschuldigd is voor den tijd gedurende welken de arbeider, om welke reden dan ook, niet heeft gearbeid.

Werd nu, waar het geldt op dezen regel tot op zekere hoogte eene uitzondering vast te stellen voor het geval, dat dat niet-arbeiden aan ziekte te wijten is, eene bepaling betreffende een zg. Karentijd opgenomen, eene bepaling dus krachtens welke de arbeider voor zekeren tijd zijn loon zou missen, dan zou bij iedere categorie van arbeiders, bij iedere soort van arbeid, voor den duur van den Karentijd, als normaal gelden, dat de arbeider zijn loon derft, dus ook waar thans de doorlopende loonbetaling in geval van ziekte als eene natuurlijke zaak wordt beschouwd. De leden, die de bedoelde afkeuring te kennen gaven, hebben niet voldoende er aan gedacht, dat het wetsontwerp niet louter fabrieksarbeiders betreft, doch eene algemeene strekking heeft. Voor zoover ten aanzien van deze laatsten of van bepaalde groepen van arbeiders geen ander middel om tegen simulatie te waken afdoende wordt geacht dan het vasthouden aan een Karentijd, kan men, dank zij het feit, dat het artikel aanvullend recht bevat, zulk een maatregel bij reglement of bij schriftelijke overeenkomst bedingen.

Voorzeker kan van de bij het artikel als regel gestelde bepalingen, het veld winnen en toepassen van mildere opvattingen en een invloed ten goede op de arbeidsverhoudingen worden te gemoet gezien; maar dat neemt niet weg, dat zij slechts datgene inhouden, wat bij gemis van eene afwijkende regeling, op de bepaalde wijze tot stand gekomen, rechtens zal moeten geschieden. In dit verband beschouwd is het artikel geenszins in strijd met hetgeen de Staat zelf doet jegens zijne arbeiders. Wanneer men wil herlezen wat door den ondergeteekende op de in het Voorloopig Verslag aangehaalde plaats is gezegd, zal men zien, dat met geen woord is gerept van de werklieden aan de Rijksinrichtingen als de artillerie-inrichtingen aan de Hembrug en dergelijke, doch dat alleen gesproken is van de ambtenaren en beamten, personen ten aanzien van wie de regel van het artikel steeds door den Staat, evenzeer als door provincie of gemeente, toegepast wordt, gelijk het doorloopen van het loon bij ziekte en dergelijke ook in het private leven (tegenover onze dienstboden, kantoorpersoneel, handelsbedienden enz.) ten onzent in wijden kring gebruikelijk is en als zedelijke verplichting betracht wordt.

En wat nu de werklieden in Staatsdienst betreft, kan de ondergeteekende mededeelen, dat wel bij de Staatsmijnen in geval van ziekte 60 pct. van het loon wordt uitgekeerd, doch dat er inrichtingen zijn, zooals de artillerie-inrichtingen te Hembrug en te Delft, waar de arbeider in geval van ziekte onder sommige, geenszins zeldzaam voorkomende, omstandigheden het volle loon behoudt (1), terwijl in

(1) Art. 26 van het Werklieden-Reglement, geldende voor de mindere geëmployeerden, werklieden en bedienden, zowel mannelijke als vrouwelijke, op uur-, dag- of weekloon werkzaam bij de Inrichtingen van de Landmacht, luidt: «De werkman wordt beschouwd afwezig te zijn met behoud van loon bij onderbreking van den arbeid:

1°. wegens ziekte, ontstaan in en door de uitoefening van den dienst. Bijaldien die ziekte niet het gevolg is van een ongeval, als bedoeld in de Ongevallenwet 1901, moet zij worden gestaafd door een bewijs van den militairen geneesheer;

2°. gedurende den tijd dat hij volgens verklaring van den militairen geneesheer lijdende is aan een der besmettelijke ziekten, genoemd in de wet van 4 December

andere omstandigheden een belangrijk gedeelte van het loon wordt uitgekeerd met inachtneming van een zg. Karenztijd van twee dagen. Uit dit alles blijkt, dat de Staat zich thans reeds bij zijn optreden als werkgever gedraagt zooals de particuliere werkgevers zullen kunnen doen, wordt het artikel wet: ten aanzien van die categorie van arbeiders, die wij met den naam van beambten plegen aan te duiden, loopt het loon bij ziekte op de gewone wijze door, m. a. w. dan geldt de regel van het artikel; ten aanzien van handwerkslieden en fabrieksarbeiders is bij reglement bepaald in hoeverre van den regel wordt afgeweken, terwijl onder bepaalde omstandigheden zelfs niet afgeweken wordt.

Na hetgeen omtrent de plaats van het artikel in het systeem van het ontwerp is aangevoerd, kan reeds blijken, dat hier geen sprake kan zijn van ziektezorg, doch alleen van de beantwoording van de vraag, of de regel van art. 1638 b, dat geen loon uitgekeerd wordt voor den tijd, waarin niet is gewerkt, in geval van ziekte al dan niet geheel of gedeeltelijk moet blijven gelden, niet ten aanzien van eene bepaalde categorie van arbeiders, doch, met het oog op de wijde strekking van het wetsontwerp, in het algemeen.

Juist omdat eene wettelijke organisatie der ziekteverzekering nog niet tot stand gekomen is, zou het wetsontwerp niet eene regeling kunnen bevatten, als die in het Voorloopig Verslag aangeprezen, welke, gelijk het zelf opmerkt, natuurlijk zoude moeten samengaan met eene wettelijke organisatie dier ziekteverzekering. Dat thans een werkgever van de hem bij het laatste lid verleende bevoegdheid moreel misbruik kan maken door den arbeider onnoodig het loon te onthouden ook wanneer deze geenerlei uitkeering geniet, is voorzeker waar, doch juist hier zou de bekende „zwarte kool” nu eens waarlijk goede diensten kunnen verrichten.

Naar aanleiding van hetgeen wordt opgemerkt betreffende het derde en vierde lid moge toepasselijk worden geacht hetgeen hierboven reeds in het algemeen werd aangevoerd, ook omtrent de bevoegdheid tot afwijking van den regel.

Uit de overgelegde bepalingen betreffende uitkeering van loon bij ziekte bij de inrichtingen van de Landmacht kan blijken, dat, gelijk reeds gezegd, in sommige gevallen het volle loon uitgekeerd wordt.

Wat den toestand in Duitschland betreft is de Regeering niet in het bezit van voldoende gegevens om een juist oordeel te kunnen vellen omtrent hetgeen door den heer TYDEMAN als resultaat zijner informaties in de Tweede Kamer is medegedeeld.

Den „betrekkelijk korten tijd” zal de rechter vaststellen in verband met de omstandigheden. Een bepaald antwoord op eene vraag, een bijzonder geval betreffende, kan van den ondergeteekende bezwaarlijk gevergd worden; naar zijne meening intusschen zou de tijd, waarin eene gezonde vrouw wegens hare bevalling van hare werkzaamheden afwezig pleegt te zijn, te dezer zake als een betrekkelijk korte tijd kunnen worden aangemerkt.

Dat den arbeider, indien hij om een der in het artikel genoemde

1872 (Staatsblad no. 134), gewijzigd bij die van 21 Juli 1899 (Staatsblad no. 166);
30. gedurende den tijd dat hij volgens verklaring van den militair geneesheer niet te werk mag komen, wegens het wonen in een huis met gemeenschappelijken ingang, waarin zich een geval van zulk een besmettelijke ziekte voordoet.»

redenen zijnen arbeid verlaat, van zijne afwezigheid kennis moet geven, kan voorzeker in redelijkheid gevorderd worden. Dit punt staat intusschen buiten de zaak, in het artikel geregeld. De werkgever is volkomen vrij zoodanige kennisgeving, zelfs op straffe van eene boete, voor te schrijven; ja, hij zal op een der bij het laatste lid bedoelde wijzen de naleving van dit voorschrift als voorwaarde voor de toepassing van het artikel kunnen stellen.

Beraadslagingen in de Eerste Kamer.

(27 Juni 1907.)

De heer Regout: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 u, bladz. 336.]

Thans voorgoed vaarwel zeggende aan het boetenartikel, maak ik in eens een sprong tot art. 1638 c, betreffende de uitbetaling van het volle loon bij kortstondige ziekte en in eenige andere gevallen.

Hoe deze Minister ooit heeft kunnen verklaren, dat in het algemeen, en ook voor industriële ondernemingen, de uitbetaling van het volle loon bij kortstondige ziekte steunt op de Nederlandsche rechtsovertuiging, blijft voor mij, na alle argumenten van Zijn Excellentie te hebben nagelezen, een raadsel en bewijst alleen, dat de Minister, ik zou haast zeggen, het voorrecht heeft gehad om zich in zijn leven meer te bewegen in de kringen van ambtenaren en juristen, dan wel in de industriële wereld.

De Minister moge duizendmaal beweren, dat deze civielrechtelijke uitbetaling van geld in geval van ziekte iets geheel anders is dan een publiekrechtelijke betaling van ziektegeld, uit een praktisch oogpunt komt het precies op hetzelfde neer, en wanneer publiekrechtelijk vaststaat, dat wegens het groote gevaar van simulatie in vele industriële ondernemingen, bij kortstondige ziekte, gedurende de allereerste ziektedagen, de uitkeering moet achterwege blijven, zelfs van een gedeelte van het loon, uit fondsen waartoe de arbeiders zelf bijdragen, dan geldt dat a fortiori voor deze civielrechtelijke uitkeering ten bedrage van het volle loon, geheel uit de kas van den werkgever.

Ik zal hieraan geen verdere woorden verspillen.

Alleen lijkt mij niet aangenaam voor 's Ministers ambtgenooten, bijv. den Minister van Oorlog, dat sedert vele jaren in de Rijkswerkplaatsen aan de Hembrug wordt gehandeld op een wijze die ik zeer logisch vind, doch die door dezen Minister, nog wel een Minister van Justitie, is bestempeld als zijnde in strijd met de Nederlandsche rechtsovertuiging.

Men weet, dat dit artikel intusschen geen dwingende kracht heeft en ik geloof ook niet in het nadeel is van de arbeiders, want in het tegenovergesteld geval zou veelvuldig ontslag in verband met een korten opzeggingstermijn niet achterwege zijn gebleven en ook goedgezinde arbeiders zouden hiervan het slachtoffer zijn geworden, daar volgens het oordeel van bewaarde medici bij kortstondige ziekte de werkelijke ongesteldheid van simulatie zeer dikwijls niet is te onderscheiden.

Nu het artikel dwingende kracht mist, zal de voornaamste werking hierin bestaan, dat kleine werkgevers, die verzuimd hebben een schriftelijke arbeids-overeenkomst aan te gaan, onaangenaam zullen worden verrast.

Het doet mij intusschen groot genoeg, dat, blijkens de verklaring op bladz. 1638 van de *Handelingen* [bl. 485], ik volgens het oordeel van den zeer arbeiderfreundliche heer Talma, met een gerust geweten deze uitkeering in de door mij bestuurde onderneming zal mogen uitsluiten, omdat door mijn bijdrage in fabrieksziekenfondsen, welke uitkeering verstrekken ook indien de ziekte vele jaren voortduurt, veel meer betaald dan het volle loon gedurende enkele dagen.

Ik wil er aan herinneren, dat ik verleden jaar in deze Kamer dit artikel van het arbeidscontract reeds heb genoemd als een voorbeeld van onpractische sociale wetgeving en den Minister in overweging heb gegeven elke uitkeering in geval van ziekte van niet bij den werkgever inwonende arbeiders over te laten aan de ziekteverzekering. De Minister heeft blijkbaar hier niet aan kunnen voldoen, maar wanneer men nu absoluut deze quaestie in het arbeidscontract wilde regelen, ware het m. i. veel praktischer geweest indien de wetgever er zich toe beperkt had voor te schrijven, dat aan de arbeiders in geval van ziekte van af den derden dag gedurende bijv. 9 weken moest verzekerd zijn een minimum van 50 à 60 pct.

van het loon. Eene dergelijke uitkeering van veel bescheidener aard, maar dan van dwingende kracht, zou veel meer nut hebben gesticht dan de uitbetaling van het volle loon zonder dwingend recht, zoodat dit voordeel als een schitterende vogel langs den neus van de meeste arbeiders zal voorbijvliegen.

Ik heb er verleden jaar in deze Kamer ook op gewezen, hoe in Duitschland volgens § 616 van het Burgerlijk Wetboek bij kortstondige ziekte het volle loon moet worden uitgekeerd, doch dat blijkens een Regeeringscirculaire de uitkeering volgens § 616 van het Burgerlijk Wetboek niet zal geschieden in geval van ziekte, omdat voor de in dat geval ontstane behoefte reeds op andere wijze is voorzien.

Men heeft deze mijn mededeeling in de andere Kamer ter sprake gebracht, maar uit hetgeen ik dienaangaande in de *Handelingen* lees, moet ik afleiden dat men deze circulaire niet heeft weten terecht te brengen. Laat ik dan zeggen dat het gold een circulaire van den Duitschen Minister van Handel en Nijverheid van 26 April 1905.

Nu had de afgevaardigde uit Tiel, de heer Tydeman, zich beroepen op mijn mededeeling ter bestrijding van dit art. 1638 c, maar daartegen kwam de heer Talma op en wel met deze woorden:

„Nu zou hetgeen de geachte afgevaardigde uit Tiel gezegd heeft, waarde hebben, indien hij kon aanwijzen, dat de zorg bij Erlasse minder was dan bij § 616 van het Burgerlijk Wetboek, maar aangezien hij dit niet gedaan heeft, geloof ik dat een beroep van hem op een heel moeilijk te controleren mededeeling uit de Eerste Kamer ter zijde gelegd kan worden.”

Ik heb deze verklaring van den heer Talma met verbazing gelezen, want met eenige moeite had deze bekwame afgevaardigde toch kunnen nagaan, dat in de overgrote meerderheid der Duitsche Staatsbedrijven bij kortstondige ziekte doorgaans in de eerste drie dagen niets of zeer weinig en daarna in den regel ook slechts een gedeelte van het loon wordt betaald.

Ik wil er ook op wijzen hoe in Pruisen, ten aanzien van de arbeiders in de Staatsbedrijven, voor zooverre zij niet reeds krachtens de wet verzekerd zijn, blijkens een besluit van het Staatsministerie van 10 Febr. 1901, gewijzigd bij besluit van 28 Nov. 1903, is bepaald, dat in geval van ziekte in de eerste 3 dagen niets en daarna de helft van het plaatselijk dagloon wordt uitgekeerd, maar nooit meer dan de helft van het werkelijke loon.

Laat ik er bijvoegen, dat speciaal in de Deutsche Staatsmijnen te Saarbücken aan arbeiders, die 5 à 6 Mark per dag verdienen, in geval van ziekte gedurende de eerste 3 dagen, indien zij gehuwd zijn, 1 Mark, en indien zij ongehuwd zijn, $\frac{1}{2}$ Mark per dag wordt uitbetaald en daarna 2 Mark per dag, zijnde de helft van het plaatselijk dagloon.

Ik meen hiermede voldoende te hebben aangetoond, dat mijn mededeeling verleden jaar in deze Kamer gedaan, inderdaad niet op losse schroeven stond.

Wat nu betreft de uitbetaling van het volle loon in andere gevallen genoemd in art. 1638 c, kan ik zeer kort zijn.

Voor Staatsbedrijven, ondernemingen van provincie en gemeente komt het er uit een financieel oogpunt niets op aan of in talrijke gevallen waarin geen arbeid gepresteerd wordt, toch het volle loon wordt uitbetaald. De balans klopt daar toch altijd, het tekort betalen de belastingbetalers.

Ook heeft het geen overwegenden invloed, waar het geldt industriële ondernemingen, waarin de loonen slechts een klein percentage uitmaken van de totale productiekosten, zoo bijv. de margarinefabrieken, waar het arbeidsloon een betrekkelijk klein percentage bedraagt van de totale productiekosten; een ander voorbeeld is de bierfabricage, waar de arbeidsloonen 4 à 5 pct. schijnen te belopen van de verkoopwaarde van het product en het bovendien een artikel geldt hetwelk in Nederland is beschermd door een invoerrecht van 30 à 40 pct. van de waarde, met dit gevolg, dat elke nieuwe last door sociale wetten opgelegd, op zeer eenvoudige wijze kan worden verhaald op de Nederlandsche bierdrinkers.

Maar wanneer het geldt industriële ondernemingen waarin de loonen 40 à 45 pct. bedragen van de verkoopwaarde van het product en het ten gevolge van buitenlandsche concurrentie onmogelijk is nieuwe lasten te verhalen op de binnenlandsche verbruikers, dan moet de uitbetaling van het volle loon in veel gevallen waarin geen arbeid wordt gepresteerd, bij een goede loonregeling drukken op den loonstandaard en vooral in groote ondernemingen, waar de contróle omtrent de werkelijke aanwezigheid van de gevallen in dit artikel genoemd, soms veel lastiger is, dan een leek zou vermoeden, zal het hierop neerkomen, dat de arbeiders die misbruik maken, inderdaad voordeel zullen hebben, maar in hoofdzaak ten nadeele van de meer oppassende arbeiders, die, zooals de ondervinding leert, hun verzuimen steeds tot een minimum weten te beperken.

Men verlieze toch ook niet uit het oog, dat het gemis van uitkeering gedurende

enkele dagen in de gevallen in dit artikel genoemd, — behalve bij ziekte — het evenwicht in de arbeidersinkomens minder verstoort, dan het totaal gemis van uitkeering, bij langdurigere ziekte, bij werkloosheid, invaliditeit en ouden dag, zoodat aan een voorziening in die gevallen een veel dringender behoefte bestaat.

[Men zie verder bij art. 1638 p.]

(29 Juni 1907.)

De heer Stork: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt blz. 119.]

Thans art. 1638 c, waarover in de Memorie van Antwoord gehandeld wordt op bladz. 34. De door den heer Regout over dit ontwerp gemaakte opmerkingen deel ik ten volle, maar ik wil er nog een ander aan toevoegen tot versterking. Met dankbaarheid heb ik kennis genomen van de mededeeling van den Minister op bladz. 34, ter geruststelling van de leden die de vraag deden, dat inderdaad de gestelde regelen voor den werkgever alleen verbindend zullen zijn, indien de zaak niet bij schriftelijke overeenkomst of reglement geregeld is. Ik wil ook wel erkennen, dat dit eenigszins was een vragen naar den bekenden weg, want het staat duidelijk in het artikel; maar de strekking van de rede van den Minister in de Tweede Kamer op 8 Mei 1906 en evenzeer de geheele behandeling in die Kamer was daarmede eenigszins in strijd. Daarbij scheen de meening overheerschend, dat, ook al stelde men vast, dat er van kon worden afgeweken, deze bepaling, behoudens zeer enkele uitzonderingen, was een moreele verplichting, die iedereen in het contract zou opnemen.

Dat dit inderdaad de bedoeling van den Minister moet zijn geweest, volgt mijns inziens ook uit de opneming van het tweede lid. Men kan zich bij dit artikel stellen op het standpunt — en daarop heeft zich ook de Minister van Landbouw gesteld —: wat gij bepaalt in het Burgerlijk Wetboek gaat mij niet aan; dat is een zaak voor zich. Men kan later bij de wet een andere regeling maken, maar dat raakt ons bij het Burgerlijk Wetboek niet. Doch nu lezen wij in het tweede lid:

„Komt hem in zoodanig geval krachtens eenige wettelijk voorgeschreven ziekte- of ongevallenverzekering, of krachtens eenige verzekering of uit eenig fonds, waarin de deelneming is bedongen bij of voortvloeit uit de arbeidsovereenkomst, eene geldelijke vergoeding of uitkeering toe, dan wordt het loon vermindert met het bedrag dier vergoeding of uitkeering.”

Daaruit spreekt dus heel duidelijk, dat men ten doel heeft gehad, de bepalingen van het eerste lid ook te doen gelden in die gevallen waarin uit anderen hoofde reeds een uitkeering verkregen werd, want anders had men die toevoeging niet behoeven te maken. Toegestemd dat het artikel geeft facultatieve voorschriften waarvan men kan afwijken, toch zal de wijze waarop dit artikel in de practijk door de vrienden des volks zal worden geëxploiteerd, maken, dat de werklieden er een hun gegeven recht in zien, waarvan de afwijking te kort zou doen aan hun rechten.

De Minister schudt het hoofd. Hij meent, dat het zoo erg niet zal loopen, maar ik houd mij overtuigd, dat dit artikel in de practijk aanleiding zal geven tot groote moeilijkheden. Elk werkgever, die niet is oeconomisch sterk — en er zijn ook oeconomisch zwakke werkgevers — zal er niet dan ten koste van veel moeite in slagen om een dergelijke bepaling uitzondering te doen lijven. Dit artikel zal quaesties en zelfs werkstakingen doen ontstaan, omdat de werklieden zich tegen een afwijking zullen verzetten.

Nu zou dit bezwaar niet overwegend zijn wanneer men kon zeggen, wat de Minister gedaan heeft, dat het artikel leven gaf aan een in de maatschappij algemeen gevoelden moreelen plicht. De heer Regout heeft te recht aangetoond welk groot verschil er bestaat tusschen dienstboden, beambten enz. en werklieden in de fabrieksnijverheid. Daarentrent is een en ander aangevoerd in het Voorloopig Verslag, wat door de Regeering niet weerlegd is en niet kan worden weerlegd.

De heer Regout heeft reeds gewezen op het verband tusschen arbeidsloon en productie in verschillende takken van nijverheid. Ik wil er de aandacht op vestigen, dat daarbij nog met een factor te rekenen valt, waarover de heer Regout niet gesproken heeft en die toch van veel beteekenis is.

Ik wil hier wijzen op het verband tusschen arbeidsloon en productie.

Wanneer bijv. in een machinefabriek een draaier verzuimt, dan zal hierdoor verlies ontstaan, ook al krijgt hij geen loon, omdat de productie vermindert. Op elken gulden, dien die draaier verdient, moet f 2 komen voor rente en afschrijving van machines en gebouwen, toezicht en algemeene kosten van beheer.

Deze kosten kunnen niet worden goedge maakt als de man niet werkt, en dus brengt elk uur van verzuim in het gegeven geval aan den werkgever belangrijke schade. Hierdoor is het feit te verklaren dat de industrieelen, hoe goed ze ook mogen zijn, niet zoo gemakkelijk overgaan tot het toestaan van verlof als degene het kan doen, die een kantoorbediende of dienstbode vrijaf geeft.

[Men zie verder bij art. 1638 s.]

(5 Juli 1907.)

De heer van Raalte, Minister van Justitie: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt bij art. 1637 v, bl. 355.]

Mijnheer de Voorzitter! Wij komen tot de bepalingen, die speciaal betreffen de rechten en de verplichtingen van partijen, in het bijzonder die welke betrekking hebben op het loon.

Al aanstonds de veelbesproken bepaling van art. 1638 c, waarin wordt voorgeschreven, dat de arbeider zijn aanspraak op het loon behoudt voor een betrekkelijk korten tijd, wanneer hij ten gevolge van ziekte of ongeval buiten zijn schuld verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten, en waarbij een dergelijke bepaling voorkomt volgens welke voor een korten, naar billijkheid te berekenen tijd, het loon doorloopt, wanneer de arbeider, hetzij ten gevolge van de vervulling eener door wet of overheid, zonder geldelijke vergoeding, opgelegde verplichting, die niet in zijn vrijen tijd kon geschieden, hetzij ten gevolge van zeer bijzondere, buiten zijn schuld ontstane, omstandigheden, verhinderd is geweest zijn arbeid te verrichten.

Nu in de eerste plaats, om het kort te zeggen, het doorloopen van het loon in geval van ziekte.

Het heeft mij werkelijk eenigszins verbaasd, dat hiertegen een bezwaar is geopperd, niet alleen, maar dat dat bezwaar een zoodanigen omvang heeft verkregen, als in de discussie het geval is geweest. Ik meen, dat de heeren die deze zaak ter sprake brachten, niet voldoende hun aandacht hierop gevestigd hebben, dat aan dit art. 1638 c vooraf gaat art. 1638 b, waarin deze regel wordt vooropgesteld:

„Geen loon is verschuldigd voor den tijd gedurende welchen de arbeider den bedongen arbeid niet heeft verricht.”

Wanneer wij dus een oogenblik ons indenken in het geval, dat de bepaling, die nu voorkomt omtrent het doorloopen van het loon bij ziekte, wegviel, dan zou men in ons Nederlandsch Burgerlijk Wetboek schrijven, dat in geval van ziekte — ook bij werkelijk serieuze, niet voorgewende ziekte —, als de arbeider inderdaad niet werken kan, de uitbetaling van het loon automatisch ophoudt.

Nu wil ik vragen: is er iemand die dit in ons Nederlandsch Burgerlijk Wetboek zou willen neerschrijven? Ik kan het mij niet voorstellen, omdat dit waarlijk indruischt tegen al onze nationale opvattingen. Zoo doen wij hier te lande niet, — niet in onze huisgezinnen, niet op onze kantoren, niet in tal van andere verhoudingen en zoo doen wij ook niet op onze fabrieken. Het zou dus precies het tegenovergestelde uitdrukken van wat ons volk gevoelt, wat de rechtsovertuiging der geheele natie is, en waarvan ons Burgerlijk Wetboek de uitdrukking behoort te zijn: dat kan niet. Daarom — wanneer men eenmaal voorop heeft gesteld den regel dien ik heb aangeduid, moet de wetgever in de tweede plaats deze vraag stellen: hoe zal het thans met de uitbetaling van het loon in geval van ziekte gaan, en dan moet hij die vraag beantwoorden naar de opvattingen die op het oogenblik onder ons volk heerschen en die opvattingen zijn niet anders dan die welke in dit wetsvoorstel zijn nedergeschreven.

Mijnheer de Voorzitter! Het woord door den geachten afgevaardigde den heer Sickenga, gisteren gesproken (1), is mij uit het hart gegrepen, waar hij het wetsontwerp in zijn geheel gekarakteriseerd heeft als een codificatie van hetgeen wij toch reeds in onze gebruiken, zeden en opvattingen hebben opgenomen en als recht erkennen. Dit wetsartikel is daarvan een sprekend voorbeeld.

Nu spreekt het vanzelf, dat, wanneer er zal zijn — zooals er bij ons ten aanzien van de ongevallen een wettelijke regeling van de ongevallenverzekering is — een wettelijk geregeld verplichte ziekteverzekering, en wanneer daaraan de werkgever — zooals bij de Ongevallenwet — bijdragen moet krachtens de wet, of vrijwillig bijdraagt krachtens overeenkomst met zijn arbeiders, het spreekt, zeg ik, vanzelf, dat van dat loon in geval van ziekte moet worden afgetrokken,

datgene wat de arbeider ontvangt uit de door mij aangegeven bron, want als dat niet gebeurde zou de ziekte van den arbeider ten gevolge hebben, dat de werkgever tweemaal betaalde, eenmaal in den vorm van een bijdrage in de verzekering en nog eenmaal in den vorm van loon. Daarom is het volstrekt geen inconsequentie van de wet, zooals de geachte afgevaardigde uit Overijssel, de heer Stork, het deed voorkomen, dat volgens het tweede lid van het artikel de aftrek wordt toegelaten, maar wordt dit volkomen gerechtvaardigd door de voor de hand liggende redenen, die ik aangaf.

Een andere reden van bestrijding van het artikel is geweest in deze Vergadering, dat geen rekening is gehouden met den zoogenaamden Karenz-tijd en dat niet voor den eersten tijd althans het loon ophoudt. Wat ik straks gezegd heb, Mijnheer de Voorzitter, geldt ook in dit verband, maar daar komt nog bij, dat, wanneer men een wettelijke regeling op het oog heeft als de ziekteverzekering en dergelijke, men rekening moet houden met het feit, dat nu eenmaal bestaat en niet ontkend kan worden, dat er gesimuleerd wordt en moet men dus goeden en kwaden op dezelfde wijze behandelen en een Karenz-tijd voorschrijven, maar hier geldt het een ander geval; hier moet men niet uitsluitend denken aan degenen die simuleeren, niet denken dus aan het misbruik in de eerste plaats, maar aan de werkelijkheid, zooals zij zich voordoet, hier waar het de regeling betreft van het burgerlijk recht, moeten wij voorzien in het verhinderd zijn tot het verrichten van den arbeid door inderdaad bestaande en gebleken ziekte.

Komen wij echter aan de behandeling van de ziekteverzekering, dan zijn wij in een gansch anderen gedachtengang en dan zal — het is bij de behandeling in de Tweede Kamer genoegzaam gebleken — wat hier wordt voorgesteld, en naar ik hoop zal worden aangenomen, niet praëjudicieeren op wat dan te behandelen zal zijn.

De heer Regout heeft opgemerkt, dat bij de Staatswerkplaatsen de gewoonte een andere was, en bij onderbreking van den arbeid het loon niet zoude doorloopen, maar in de Memorie van Antwoord — bladz. 35 en de noot aldaar — heb ik medegedeeld, wat inderdaad voor de artillerie-inrichting te Hembrug en andere inrichtingen van de landmacht het gebruik is. Voor zoover in fabrieken niet de gewoonte is om te handelen als in het artikel is omschreven, kan men op de tot nu toe gevolgde wijze voortgaan, want het artikel bevat aanvullend recht, zoodat men mag afwijken.

Men vrees, dat dit een bron van last en ongenoegen zal geven, want tegen de afwijking van de wettelijke norm zullen, meent men, de arbeiders opkomen.

Maar heeft men dan in het buitenland van dergelijke nadeelige gevolgen gehoord? En is het rationeel, waarschijnlijk, dat zij zich zullen openbaren?

Op het oogenblik is veelal de zaak reeds aldus geregeld, men zal derhalve eenvoudig op den tegenwoordigen voet doorgaan. Ik zou kunnen begrijpen dat er ongenoegen zou ontstaan, wanneer thans het loon bij ziekte overal doorliep en de wet dit kwam verbieden, maar waar voortgegaan zal worden op de gewone wijze, behoeft geen stroomis gevreesd te worden.

[Men zie verder bij art. 1638 ij.]

(9 Juli 1907.)

De heer Stork: [Vervolg van het gedeelte der rede, afgedrukt op bl. 122.]

Wat het door den Minister als fameus gedoopte art. 1638 c betreft, beroept Zijn Excellentie zich op het buitenland, waar ook in de wetgevingen dergelijke bepalingen voorkomen, als hier worden gegeven, en in de practijk geen aanstoot geven. Zonder natuurlijk te twijfelen aan de goede trouw van den Minister, meen ik, dat wij, alvorens met stelligheid te kunnen beoordeelen of het beroep op de buitenlandsche wetgevingen opgaat, den woordelijken inhoud van de elders geldende bepalingen moeten vergelijken met het hier gegeven voorschrift. De heer van Houten heeft in zijn rede van 11. Vrijdag eenige voorbeelden aangehaald, waaruit blijkt, dat er bij ongeveer gelijklopende bepalingen toch wezenlijk groot verschil bestaat. Maar bovendien, al is het mogelijk, dat het in het buitenland goed gaat en dat zich daar niet het bezwaar voordoet, dat ik hier daarvan vrees, dan moet men toch niet uit het oog verliezen, dat de toestanden en opvattingen in ons land vaak geheel anders zijn dan in groote vreemde landen. Daartusschen bestaat vaak hetzelfde verschil, als tusschen de toestanden en opvattingen in een wereldstad en in een provinciestedje. Menige zaak, waarom zich in een wereldstad niemand bekommert, geeft in een provinciestedje tot veel gepraat aanleiding.

(1) [Men zie daarvoor deel I, bl. 286.]

